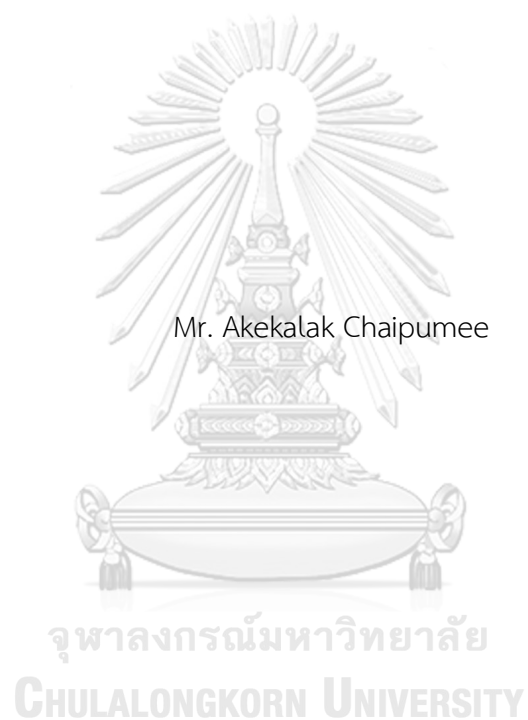

พินิจทฤษฎีการปกครองแบบผสมกับรัฐธรรมนูญไทย พ.ศ. ๒๕๗๕ - ๒๕๓๔

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชารัฐศาสตร์ ไม่สังกัดภาควิชา/เทียบเท่า
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2562
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Reflection on the Theory of the Mixed Constitution and Thai Constitutions from 1932
to 1991

Mr. Akekalak Chaipumee

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy in Political Science

Common Course

FACULTY OF POLITICAL SCIENCE

Chulalongkorn University

Academic Year 2019

Copyright of Chulalongkorn University

เอกลักษณ์ ไชยภูมิ : พินิจทฤษฎีการปกครองแบบผสมกับรัฐธรรมนูญไทย พ.ศ. ๒๔๗๕ - ๒๕๓๔. (Reflection on the Theory of the Mixed Constitution and Thai Constitutions from 1932 to 1991) อ.ที่ปรึกษาหลัก : ศ. ดร.ไชยันต์ ไชยพร

งานวิจัยนี้มีองค์ประกอบหลักสองส่วน โดยวัตถุประสงค์หลักของงานวิจัยในส่วนแรกคือ ผู้วิจัยต้องการพัฒนาทฤษฎีการปกครองแบบผสมที่วางอยู่บนฐานคิดสำคัญสองประการคือ ฐานคิดเรื่องการปกครองตามธรรมชาติและฐานคิดเรื่องการปกครองที่รู้จักประมาณ ในส่วนของฐานคิดเรื่องการปกครองตามธรรมชาติประกอบด้วยกฎเหล็กของการปกครองแบบผสมสามข้ออันเกี่ยวข้องกับเงื่อนไขความจำเป็นพื้นฐานของสังคมหลักทางการเมืองของทุกระบบการปกครอง ประการที่หนึ่งคือกฎเหล็กขององค์ประกอบมหาชนที่ทำงานในส่วนของความชอบธรรมของระบบการเมือง ประการที่สองคือกฎเหล็กขององค์ประกอบคณะบุคคลที่ทำงานในส่วนกลไกที่ต้องอาศัยความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านของระบบ และสุดท้ายคือกฎเหล็กขององค์ประกอบเอกบุคคลที่ทำงานในส่วนที่ต้องการการตัดสินใจที่มีเอกภาพและผู้ที่จะมาเติมเต็มการใช้อำนาจบริหาร หรือโดยเฉพาะอย่างยิ่งการตัดสินใจของเอกบุคคลที่ได้ขาดในสภาวะหรือสถานการณ์ฉุกเฉิน ส่วนฐานคิดประการที่สองของทฤษฎีการปกครองแบบผสมเสนอให้ทำความเข้าใจทฤษฎีการปกครองแบบผสมในฐานะการปกครองที่รู้จักประมาณซึ่งจะหลอมรวมจารีตของความคิดเรื่องการปกครองแบบผสมที่แตกต่างกันสองแบบในความคิดทางการเมืองตะวันตก คือการปกครองแบบผสมที่เน้นการสร้างผสมกลมกลืนและการผสานความขัดแย้งทางการเมืองเข้าไว้ด้วยกัน โดยให้แต่ละส่วนต่างทำงานในฐานะส่วนที่เป็นกลไกอุดมการณ์และส่วนที่ทำหน้าที่ออกแบบสถาบันทางการเมืองที่เกื้อหนุนกัน

ส่วนวัตถุประสงค์หลักของงานวิจัยในครั้งหลัง คือการนำทฤษฎีการปกครองแบบผสมมาประยุกต์ใช้เพื่ออธิบายการเมืองไทยสมัยใหม่ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2475 จนถึงปีพุทธศักราช 2534 ผ่านรัฐธรรมนูญในประเด็นแกนกลางที่เอกบุคคล คณะบุคคล และมหาชนใช้ในการประชันขันแข่งเพื่อสถาปนาตนเองให้ขึ้นมาเป็นจุดหมุนของสภาวะทางการเมืองที่แตกต่างกันไปในแต่ละยุค เพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่าความไม่ลงตัวและความไร้เสถียรภาพที่เกิดขึ้นในการเมืองไทยล้วนแล้วแต่เป็นผลมาจากการประชันขันแข่งระหว่างวิธีคิดแบบบริสุทธ์และวิธีคิดแบบผสมที่อยู่เบื้องหลังแต่ละสดมภ์ในการออกแบบ บังคับใช้ และการตีความรัฐธรรมนูญ กระทั่งนำมาซึ่งสภาวะที่งานวิจัยเรียกว่า "การเมืองแห่งการสลายการปกครองแบบผสม" อันเป็นที่มาของการเหวี่ยงตัวทางการเมืองไทยครั้งแล้วครั้งเล่านับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา

สาขาวิชา รัฐศาสตร์
ปีการศึกษา 2562

ลายมือชื่อนิสิต
ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

5681365324 : MAJOR POLITICAL SCIENCE

KEYWORD: Mixed Constitution, Natural Government, Moderate Government, Thai Constitution

Akekalak Chaipumee : Reflection on the Theory of the Mixed Constitution and Thai Constitutions from 1932 to 1991.

Advisor: Prof. CHAIYAN CHAIYAPORN, Ph.D.

This dissertation contains two parts. The first part of the research aims to develop a theory of the mixed constitution in my own right based on two premises: natural government and moderate government. The three iron laws of natural government, which formulate the former premise, are invoked according to specific conditions and natures of each constituent element. Firstly, the iron law of democratic element (the many) concerns the fundamental legitimacy of every polity. Secondly, the iron law of oligarchic/aristocratic element (the few) stipulates that every constitution must rely on few dominant assemblies and committees on several specific tasks in administrative, governmental and sub-governmental levels in order for the polity to function effectively. Lastly, the iron law of monarchical element (the one/single person) requires that every regime must seek a certain kind of unity in the decision-making process with a strong executive to fill the executive gap of the regulatory state, and specifically to decisively wield power during emergency situation. The latter premise fundamentally constructs a unified theory of the mixed constitution based on political moderation, and argues that both 'political conflictualism' and 'political harmonism' aspects play significant roles on institutional and ideological parts of every effective polity.

The second part of the research applies the theory of the mixed constitution to modern Thai politics (from 1932 to 1991). It portrays the key points of Thai constitutions that each element used to struggle to advance and establish itself as a fulcrum of the regime. The main finding of this part depicts the political turmoil and instability in Thailand as a result of the perpetuating contestations between the pure and the mixed constitution understanding of the drafters and the power wielders culminating in what may be termed as 'the politics of unmixing the mixed constitutions', which has been generating political oscillations and the concomitant pendulum since 1932.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

Field of Study: Political Science

Student's Signature

Academic Year: 2019

Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยชิ้นนี้ย่อมประสบความสำเร็จมิได้โดยหากปราศจากความช่วยเหลือเกื้อกูลและการอบรมสั่งสอนของบุคคลผู้เป็น "ครู" ในทางปรัชญาการเมืองของข้าพเจ้าทุกคน เริ่มตั้งแต่ ศาสตราจารย์ ดร.ไชยันต์ ไชยพร ผู้เป็นยิ่งกว่าครู เพราะนอกจากท่านจะเป็นครูทางปรัชญาการเมืองและครูคนแรกในคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้ชักนำข้าพเจ้าให้เลือกก้าวเดินสู่เส้นทางสายวิชาการแล้ว ท่านยังเป็นผู้มอบโอกาสในการพัฒนาตนเองให้แก่ข้าพเจ้าในทุก ๆ ด้านตลอดระยะเวลา 10 ปีที่คณะรัฐศาสตร์ ถัดมาคือศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ จันทรวงศ์ ผู้เป็นครูทางปรัชญาการเมืองและผู้ชี้ให้ข้าพเจ้าเห็นว่า วิธีแห่งการดำเนินชีวิตที่ดีคืออะไรด้วยการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตอย่างพอประมาณหากแต่ 'Noble' ให้ข้าพเจ้าเห็นอยู่เสมอมา บุคคลต่อมาคือ รองศาสตราจารย์ ดร.วีระ สมบูรณ์ ครูผู้เปิดโลกทัศน์ทางปรัชญาการเมืองทั้งตะวันตกและตะวันออกอีกแขนงหนึ่งให้แก่ข้าพเจ้า และยังทำให้ข้าพเจ้าทราบผ่านการกระทำของท่านว่าความสมบูรณ์แบบในการทำงานต่าง ๆ คืออะไร ถัดมาคือ ศาสตราจารย์ ดร.นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ครูผู้สอนให้ข้าพเจ้ารู้จักการทำงานวิจัยโดยอิงกับการค้นคว้าหลักฐานเชิงประวัติศาสตร์และเอกสารชั้นต้นต่าง ๆ รวมถึงเป็นผู้ให้มุมมองเกี่ยวกับความคิดทางการเมืองไทยที่ข้าพเจ้าไม่อาจหาได้จากที่ใดอีก และบุคคลสุดท้ายที่มีอาจไม่กล่าวถึงได้ คือ รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภมิตร ปิติพัฒน์ ผู้เป็นครูที่ทำให้ข้าพเจ้าต้องกลับมาทบทวนความ(ไม่)รู้ของตนเองอยู่ตลอดเวลา อีกทั้งยังเป็นผู้ที่ช่วยจุดประกายความคิด คอยตั้งประเด็นคำถามและมุมมองในเรื่องราวที่ท่านสนใจได้อย่างแยบคาย และทำให้ข้าพเจ้าได้เรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ทุกครั้งที่ได้สนทนากับท่าน

นอกจากนี้ ขอขอบพระคุณอาจารย์ Tomas Larsson ที่มอบโอกาสให้ข้าพเจ้าเดินทางไปทำศึกษาค้นคว้าและทำวิจัยที่ประเทศสหราชอาณาจักร และรวมถึงเจ้าหน้าที่ประจำ Department of Politics and International Studies มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ รวมถึงบรรดา Porters ประจำ St.John's College ทุก ๆ คนที่ดูแลชีวิตความเป็นอยู่ของข้าพเจ้าเป็นอย่างดีในระหว่างที่ข้าพเจ้าเดินทางไปทำวิจัย

ผู้วิจัยในฐานะนักเรียนทุน คปก. รุ่นที่ 18 ขอขอบคุณโครงการปริญญาเอกกาญจนาภิเษกของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) หรือปัจจุบันคือสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ที่สนับสนุนทุนการศึกษาและทุนในการทำวิจัยทั้งภายในประเทศ และตลอดระยะเวลา 6 เดือนของการเดินทางไปทำวิจัยในประเทศสหราชอาณาจักรของข้าพเจ้า ซึ่งทำให้ข้าพเจ้ามีโอกาสค้นคว้าข้อมูลที่ไม่สามารถหาได้จากประเทศไทยมาใช้ในการเขียนงานวิจัยชิ้นนี้ ตลอดจนได้เปิดโลกทัศน์ใหม่จากประสบการณ์การทำวิจัยในต่างประเทศที่มีอาจประเมินค่าได้

สิ่งที่มีอาจขาดหายไปได้อีกประการหนึ่งในการเรียนและการทำวิจัยครั้งนี้ คือมิตรภาพที่ว่าง

อยู่บนความรักในความรู้จากสหายทุก ๆ คนของข้าพเจ้า ตั้งแต่ ดร.กิตติพิศ พุทธิวินิช (เก่ง) ผศ.ดร.ไพลิน กิตติเสรีชัย (พีนุ่น) อ.ดร.ชาย ไชยชิต (พี่ชาย) อ.ดร.จิราภรณ์ คำจันทร์ (พี่สี่) และมิตรสหายจากการเรียนตั้งแต่ชั้นปริญญาตรีและปริญญาเอกคนอื่น ๆ กับ รศ.ดร.ศุภชัย ศุภผล (พี่โต) ผศ.ดร.เพิ่มศักดิ์ จะเรียมพันธุ์ (พี่ลาภ) อ.ดร.กานต์ บุญยะกาญจน (พี่กานต์) และมิตรสหายจากคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหงคนอื่น ๆ อีกทุกคน

ข้าพเจ้ายังขอใช้โอกาสนี้ ระลึกถึงน้ำใจไมตรีของเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลสถานที่ที่ข้าพเจ้าใช้ในการทำวิจัยทุก ๆ แห่ง ไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่ของห้องสมุดคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และเจ้าหน้าที่ทุก ๆ คนในสำนักวิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยเฉพาะคุณเบญจา รุ่งเรืองศิลป์ ที่เกษียณอายุราชการไปก่อนหน้านี้ นอกจากนี้ยังมีเจ้าหน้าที่ประจำหอจดหมายเหตุแห่งชาติ และหอสมุดแห่งชาติทุก ๆ คน ที่ช่วยทำให้งานวิจัยในครั้งหลังของข้าพเจ้าสำเร็จลุล่วงมาได้ด้วยดี

ขอขอบพระคุณคุณสุทธัยและเอมมา เบ็โคราโร พี่สาวและหลานสาวคนเดียวของข้าพเจ้าที่คอยทำให้กระบวนการทำงานวิจัยชิ้นนี้มีชีวิตชีวาอยู่เป็นระยะ ๆ และขอขอบคุณคุณสายสุนีย์ ที่ช่วยดูแลสิ่งต่าง ๆ สารพัดให้แก่ข้าพเจ้าเสมอมาตลอดระยะเวลาในการเรียนและการทำวิจัยของข้าพเจ้า

สุดท้ายขอกราบขอบพระคุณสุวรรณาและประสิทธิ์ ไชยภูมิ ผู้เป็นบุพการีทั้งสองคนของข้าพเจ้าที่ไม่เพียงแต่คอยสนับสนุนข้าพเจ้าในการเลือกเส้นทางการเรียนปริญญาเอกของข้าพเจ้าเท่านั้น หากยังเป็นผู้ที่ทำให้ตัวอักษรทุกตัวที่จดจารลงในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เกิดขึ้นได้ จากการให้กำเนิดและอบรมเลี้ยงดูให้ข้าพเจ้าตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งที่เรียกว่าความรู้และการศึกษาอย่างแท้จริง

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ญ
บทที่ 1 บทนำ	13
1.1 สภาพปัญหาของการศึกษา	13
1.1.1 ความเป็นอุดมคติของปรัชญาการเมือง?.....	13
1.1.2 ปัญหาการทำความเข้าใจการเมืองผ่านตัวแบบบริสุทธ์.....	21
1.1.3 ปัญหาของรูปแบบการปกครองตามตัวแบบบริสุทธ์.....	25
1.1.4 ปัญหาการทำความเข้าใจการเมืองไทยด้วยตัวแบบบริสุทธ์	31
1.1.5 ปัญหาของกรอบคิดเรื่องการปกครองแบบผสม? : การปกครองแบบผสมในฐานะ คำอธิบายของพวกเขาปฏิบัติ.....	37
1.2 คำถามของการวิจัย	44
1.3 วัตถุประสงค์ในการวิจัย	44
1.4 ขอบเขตการศึกษา	45
1.5 วิธีกรวิจัย	47
1.6 การสำรวจวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	50
1.6.1 ความคิด/จารีตของการปกครองแบบผสม	52
1.6.2 ทฤษฎีการปกครองแบบผสม	72

1.7 ลำดับการนำเสนอ.....	93
บทที่ 2 ฐานคิดของการปกครองแบบบริสุทธ์ และการปกครองแบบผสม.....	94
2.1 กล่าวนำ.....	94
2.2 การปกครองแบบบริสุทธ์.....	97
2.2.1 การจัดประเภทรูปแบบการปกครองตามตัวแบบบริสุทธ์ในสมัยกรีกโบราณ	97
2.2.2 ฐานคิดที่หนึ่งของการปกครองแบบผสม: วัฏจักรการปกครอง.....	113
2.3 การปกครองแบบผสม	139
2.3.1 จุดกำเนิดและร่องรอยของการปกครองแบบผสมก่อนหน้า Plato และ Aristotle ...	139
2.3.2 ฐานคิดประการที่สอง: การปกครองตามธรรมชาติ (Natural Government)	154
2.3.2.1 กฎเหล็กขององค์ประกอบที่เป็นมหาชน (The Iron law of Democratic Element).....	162
2.3.2.2 กฎเหล็กขององค์ประกอบที่เป็นคณะบุคคล (The Iron law of Oligarchic Element).....	170
2.3.2.3 กฎเหล็กขององค์ประกอบที่เป็นเอกบุคคล (The Iron Law of Monarchical Element).....	177
2.4 สรุป: ธรรมชาติของการปกครองแบบผสม.....	188
บทที่ 3 ทฤษฎีการปกครองแบบผสม: การปกครองที่รู้จักประมาณ.....	191
3.1 กล่าวนำ.....	191
3.2 การปกครองแบบผสม 2 สาย ในความคิดทางการเมืองตะวันตก.....	193
3.2.1 การปกครองแบบผสมที่เน้นความผสมกลมกลืนทางการเมือง (political harmonism)	194
3.2.2 การปกครองแบบผสมที่วางอยู่บนความขัดแย้งทางการเมือง (Political Conflictualism)	240
3.2.3 สู่ทางเลือกที่สาม: การปกครองที่รู้จักประมาณ (moderate government).....	276
3.3 สรุป	289

ส่วนที่สอง: พินิจรัฐธรรมนูญไทย พ.ศ. 2475 – 2534 ผ่านทฤษฎีการปกครองแบบผสม.....	291
บทที่ 4 พระมหากษัตริย์กับนายกรัฐมนตรี: เอกบุคคคลในระบอบรัฐธรรมนูญไทย	300
4.1 กล่าวนำ.....	300
4.2 ร่องรอยของราชาธิปไตยแบบผสม (mixed monarchy) ก่อนการอภิวัฒน์สยาม	301
4.3 ราชาธิปไตยแบบผสมในระบอบรัฐธรรมนูญ.....	313
4.3.1 ข้อถกเถียงเรื่องราชาธิปไตยแบบผสม กับ คณาธิปไตยแบบบริสุทธ์ ในการตีความ พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475	313
4.3.2 ราชาธิปไตยแบบผสมของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับนายกรัฐมนตรี ..	327
4.3.3 ราชาธิปไตยแบบผสมของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์กับนายกรัฐมนตรี.....	350
4.3.4 ราชาธิปไตยแบบผสมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 กับนายกรัฐมนตรี	373
4.4 สรุป	417
บทที่ 5 พลังราชการ ทุน และนักการเมืองอาชีพ: คณะบุคคลในระบอบรัฐธรรมนูญไทย	421
5.1 กล่าวนำ	421
5.2 อิทธิพลของคณะบุคคลของสยามก่อนระบอบรัฐธรรมนูญ.....	422
5.3 คณะบุคคลในระบอบรัฐธรรมนูญไทย.....	428
5.3.1 รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2489 กับการยับยั้งพลังราชการครั้งแรกของระบอบ รัฐธรรมนูญไทย	432
5.3.2 การเหวี่ยงตัวของพลังราชการ/ทุนนิยมราชการ – นักการเมืองอาชีพ/ทุนภูธร ในการ ร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 และ 2517	451
5.3.3 รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2521 ในฐานะต้นแบบของรัฐธรรมนูญที่พยายาม ประนีประนอมพลังของคณะบุคคลกลุ่มต่าง ๆ.....	467
5.4 สรุป	487
บทที่ 6 จากไพร่ฟ้าราษฎรสู่พลเมืองและนาครธรรม: มหาชนในระบอบรัฐธรรมนูญไทย.....	489
6.1 กล่าวนำ.....	489

6.2	มีโนทัศน์ว่าด้วยมหาชนชาวสยามก่อนระบอบรัฐธรรมนูญ.....	490
6.3	สององค์ประชามหาชน (The People’s Two Bodies) ในระบอบรัฐธรรมนูญ.....	505
6.4	มหาชนในระบอบรัฐธรรมนูญของไทย.....	517
6.4.1	องค์อธิปัตย์ที่ถึงแก่ภรรณกรรม.....	517
6.4.2	องค์อธิปัตย์ที่ถูกทำให้กลับโดยรัฐธรรมนูญ.....	528
6.4.3	องค์อธิปัตย์ที่คืนมากกว่ากลับ.....	564
6.4.3.1	ประชาธิปไตยสมบูรณ์.....	565
6.4.3.2	การให้อำนาจอธิปไตย “เป็นของ” ปวงชนชาวไทย.....	571
6.4.4	องค์อธิปัตย์ที่ไม่เคยกลับและคืนอยู่ตลอดเวลา: มวลชนปฎิวัติและมวลชน ประชาธิปไตย.....	593
6.5	สรุป.....	609
บทที่ 7	บทสรุป.....	612
7.1	ทางออกจากปัญหาทางสองแพร่งของระบอบเสรีประชาธิปไตย.....	612
7.2	ทฤษฎีการปกครองแบบผสม.....	615
7.3	การเหวี่ยงตัวทางการเมืองไทย (Thai political oscillations) ของเอกบุคคล คณะบุคคล และมหาชนในระบอบรัฐธรรมนูญ.....	620
7.4	ข้อเสนอแนะ: การเมืองแห่งการสลายการปกครองแบบไม่ผสม ?.....	624
บรรณานุกรม.....		629
บรรณานุกรม.....		676
ภาคผนวก.....		677
ประวัติผู้เขียน.....		739

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1 แสดงการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ในระหว่างที่มีการบังคับใช้บทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475 ทั้งสองครั้ง.....	338
ตารางที่ 2 แสดงจำนวนพระราชดำรัส ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2493 ถึง 2512	400
ตารางที่ 3 แสดงการเปรียบเทียบบทบัญญัติเกี่ยวกับการห้ามมิให้ บุคคลที่ดำรงตำแหน่งข้าราชการประจำเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมือง	431
ตารางที่ 4 แสดงสัดส่วนจำนวนข้าราชการและอดีตข้าราชการที่เข้ามาดำรงตำแหน่งในคณะรัฐมนตรี โดยเปรียบเทียบกับนายทุนระดับชาติและนักการเมืองอาชีพ ตั้งแต่คณะรัฐมนตรีชุดที่ 1 ถึงชุดที่ 30	451
ตารางที่ 5 แสดงสัดส่วนจำนวนข้าราชการและอดีตข้าราชการที่เข้ามาดำรงตำแหน่งในคณะรัฐมนตรี โดยเปรียบเทียบกับนายทุนระดับชาติและนักการเมืองอาชีพ ตั้งแต่คณะรัฐมนตรีชุดที่ 31 ถึงชุดที่ 38	464
ตารางที่ 6 แสดงสัดส่วนจำนวนข้าราชการและอดีตข้าราชการที่เข้ามาดำรงตำแหน่งในคณะรัฐมนตรี โดยเปรียบเทียบกับนายทุนระดับชาติและนักการเมืองอาชีพ ตั้งแต่คณะรัฐมนตรีชุดที่ 39 ถึงชุดที่ 55	486
ตารางที่ 7 แสดงการเปรียบเทียบการบัญญัติแนวคิดเรื่อง อำนาจอธิปไตยปวงชนในรัฐธรรมนูญ ...	573
ตารางที่ 8 เปรียบเทียบจำนวนบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิเสรีภาพของปวงชนในรัฐธรรมนูญ	588
ตารางที่ 9 เปรียบเทียบนักคิดที่อาจจัดอยู่ในกระแส Political Harmonism และ Political Conflictualism.....	618

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 แสดงการเปรียบเทียบระบอบการปกครองกับคุณธรรมเชิงศีลธรรม	209
ภาพที่ 2 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างระเบียบทางการเมืองกับความขัดแย้งทางการเมือง	253
ภาพที่ 3 คอลัมน์จากหนังสือพิมพ์ New Straits Time ฉบับวันที่ 22 พฤษภาคม 2535	374
ภาพที่ 4 แสดงปริมาณพระราชดำรัสที่ทรงพระราชทานเป็นประจำ	403
ภาพที่ 5 แสดงปริมาณพระราชดำรัสที่ทรงพระราชทานในวาระพิเศษ.....	403
ภาพที่ 6 แสดงปริมาณพระราชดำรัสโดยรวมทั้งสองแบบ.....	404
ภาพที่ 7 แสดงรูปแบบการปกครองแบบผสมที่มีองค์ประกอบมูลฐานทำหน้าที่เป็นจุดหมุนที่แตกต่าง กัน.....	617

บทที่ 1

บทนำ

1.1 สภาพปัญหาของการศึกษา

1.1.1 ความเป็นอุดมคติของปรัชญาการเมือง?

ปัญหาและคำถามพื้นฐานประการหนึ่งในการศึกษาปรัชญาการเมือง คือปัญหาและคำถามเกี่ยวกับรูปแบบการเมืองการปกครองที่ดี ซึ่งกลายเป็นประเด็นคำถามอมตะ (perennial philosophy) ที่นักปรัชญาการเมืองทุกสมัยพยายามค้นหาคำตอบ และในการพยายามค้นหาคำตอบของคำถามดังกล่าว จึงทำให้ผู้คนโดยทั่วไปเกิดความเข้าใจว่าองค์ความรู้ของปรัชญาการเมืองมุ่งแสวงหาเฉพาะแต่สิ่งที่เป็นอุดมคติเท่านั้น หรือยิ่งไปกว่านั้นคือการมองว่าปรัชญาการเมืองพยายามค้นหาในสิ่งที่ไม่สามารถเข้าถึงหรือปฏิบัติได้ในโลกแห่งความเป็นจริงทางการเมือง¹ ซึ่งต่อมากลางความเข้าใจนี้กลายเป็นภาพลักษณ์ที่ผู้คนส่วนใหญ่ในปัจจุบันมีต่อการศึกษาและข้อเสนอในแบบปรัชญาการเมือง อันนำมาสู่การตั้งข้อกังขาต่อการศึกษานี้ในปัจจุบัน²

¹ ประเด็นดังกล่าวนี้ คือสิ่งที่ Machiavelli นักปรัชญาการเมืองในสมัยศตวรรษที่ 16 ใช้กล่าวอ้างเพื่อปฏิเสธองค์ความรู้แบบปรัชญาการเมืองในแบบเดิมเพื่อเสนอ “ความจริงที่มีผล” (the effectual truth of the thing) มาทดแทน “จินตนาการ” ของความรู้แบบเดิม ดู Niccolò Machiavelli, *The Prince*, trans. Harvey C. Mansfield (Chicago: The University of Chicago Press, 1998), 61.; นิโคโล มาคิอาเวลลี, *เจ้าผู้ปกครอง*, trans. สมบัติ จันทร์วงศ์ (กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2551), 229.; ซึ่งจุดนี้เองที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของสิ่งที่เรียกว่า ปรัชญาการเมืองสมัยใหม่อันนำไปสู่การสร้างศาสตร์การเมืองแบบใหม่ (new science of politics) และรัฐศาสตร์สมัยใหม่ (Political Science) ในเวลาต่อมา.

² อันรวมถึงในแวดวงวิชาการของการศึกษานี้ด้วยตัวเองที่เรียกว่า “รัฐศาสตร์สมัยใหม่” โดยเฉพาะในช่วงทศวรรษที่ 1950-1960 ที่องค์ความรู้แบบปรัชญาการเมืองที่ถูกจัดให้เป็นทฤษฎีการเมืองแบบปทัสถาน (normative political theory) อันอยู่ตรงกันข้ามกับทฤษฎีการเมืองเชิงประจักษ์ (empirical political theory) ที่กลายเป็นแกนกลางในการศึกษานี้แบบพฤติกรรมศาสตร์ (behavioralism) ผ่านระเบียบวิธีที่แตกต่างจากการสร้างทฤษฎีแบบปทัสถาน โดยอาศัยระเบียบวิธีที่เน้นข้อเท็จจริงที่ปราศจากอคติ คุณค่า และค่านิยมใดใด อันทำให้ความรู้ทางการเมืองมีความใกล้เคียงกับวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ดู Robert A. Dahl, "The Behavioral Approach in Political Science: Epitaph for a Monument to a Successful Protest," *The American Political Science Review* 55, no. 4 (1961): 763.; และงานของ David Easton ที่เริ่มชี้ให้เห็นความ

แต่หากพิจารณาข้อเสนอในประเด็นดังกล่าวโดยละเอียดย่อมพบว่า นักปรัชญาการเมืองจำนวนมากนับแต่สมัยกรีกโบราณ มิได้นำเสนอเฉพาะเพียงด้านที่เป็นอุดมคติของการเมืองเท่านั้น หากแต่ตรงกันข้าม เพราะนักปรัชญาการเมืองจำนวนทั้งหลายต่างพยายามนำอุดมคติดังกล่าวมาปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและเงื่อนไขข้อจำกัดของโลกแห่งความเป็นจริงเสมอ ดังสะท้อนให้เห็นผ่านจุดกำเนิดของปรัชญาการเมืองในสมัยกรีกโบราณ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญขององค์ความรู้ที่ต่อมาถูกเรียกว่าปรัชญาการเมืองตะวันตก อันเกิดขึ้นจากความพยายามที่จะหลุดออกจากความล่องลอยที่ไม่สามารถตรวจสอบได้ด้วยเหตุผลของมนุษย์ และแทนที่ด้วยการใช้เหตุผลของมนุษย์เพื่อวินิจฉัยเรื่องราวของมนุษย์ด้วยกันเอง³ ดังนั้นปรัชญาการเมืองกรีกโบราณจึงเริ่มต้นจากการแสวงหาคำตอบของธรรมชาติหรือความจริงแท้ทางการเมืองที่มนุษย์เองสามารถเข้าถึงและทำความเข้าใจได้ โดยอาศัยเหตุผล (logos) ของตนเป็นฐาน และในอีกด้านหนึ่งปรัชญาการเมืองกรีกโบราณจึงหันหลังให้กับความรู้ที่เกิดจากเทพเจ้าของเทพปกรณัมหรือคำพยากรณ์ของสิ่งที่อยู่เหนือการควบคุมของมนุษย์ (mythos)⁴ ด้วยเหตุนี้ Cicero จึงอธิบายในเวลาต่อมาว่า Socrates คือบุคคลแรกที่ “ดึงปรัชญาจากสรวงสวรรค์ลงสู่พื้นพิภพ”⁵

ต่างระหว่าง ทฤษฎีเชิงคุณค่า กับทฤษฎีเชิงสาเหตุ-ผลลัพธ์ ดู David Easton, "The Decline of Modern Political Theory," *The Journal of Politics* 13, no. 1 (1951): 37; David Easton, *A System Analysis of Political Life* (New York: John Wiley and Sons, Inc., 1965), 4-5.; ซึ่งมุมมองเหล่านี้ Leo Strauss วิพากษ์วิจารณ์และชี้ให้เห็นความ “คับแคบ” และการหลงลืมกำเนิดของมุมมองดังกล่าวว่าเป็นเสมือนองค์ความรู้ที่กำลังสืงในขณะที่ยังโรมกำลังวอดวาย โดยที่อาจไม่รู้ตัวว่าตนกำลังสืงหรือมิได้รู้ตัวว่ากรุงโรมกำลังวอดวายอยู่ ดู Leo Strauss, *Essays on the Scientific Study of Politics* (Chicago: Holt, Rinehart and Winston, Inc., 1962), 327.; และดูการตอบโต้ข้อเสนอของ Easton จาก Harry V. Jaffa, "The Case against Political Theory," *The Journal of Politics* 22, no. 2 (1960): 259-75.

³ ข้อเสนอของนักปรัชญาการเมืองในสมัยกรีกโบราณนับแต่ Socrates เป็นต้นมาจึงเป็นการตั้งต้นจารีตทางความคิดแบบมนุษยนิยม (Greek Humanism) ที่ให้ความสำคัญกับมนุษย์และศักยภาพของเหตุผลที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ในการค้นหาความจริงแท้เกี่ยวกับมนุษย์ แม้ว่านักปรัชญาหน้าสมัยของ Socrates จะให้ความสนใจเกี่ยวกับความจริงแท้เช่นเดียวกัน แต่ความจริงดังกล่าวเป็นเรื่องของความจริงแท้ในเชิงวิทยาศาสตร์ธรรมชาติหรือจักรวาล ซึ่งถูกมองว่ามีใช้ความจริงแท้ที่จะช่วยไขปัญหาในกิจการของมวลมนุษย์หรือปัญหาทางการเมืองได้ อันแตกต่างจากความจริงแท้ที่นักปรัชญาการเมืองอย่าง Socrates ค้นหา ดู เพลโต, "อโพลโลจี," in *บทสนทนาของเพลโต: ยูไทโฟร อโพลโลจี ไครโต* (กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2552), 39, 52-53. [19c, 26d-e]

⁴ ไชยันต์ ไชยพร, "ประวัติศาสตร์ : วิถีความพยายามของมนุษย์ต่อความรู้ของเทพเจ้า," *วารสารธรรมศาสตร์* 19, no. 2 (พ.ศ.-ส.ศ. 2536): 56-57.; ส่วนนัยความหมายของปรัชญาการเมืองที่ว่าเป็นการแทนที่

ในขณะที่นักปรัชญาการเมืองคนสำคัญในสมัยกรีกโบราณอย่าง Plato และ Aristotle ซึ่งมักถูกมองว่าเป็นนักปรัชญาการเมืองที่พยายามนำเสนอเฉพาะแต่สิ่งที่เป็นอุดมคติที่ไม่สามารถเข้าถึงได้จริง แต่แท้จริงแล้ว Plato ยังเสนอรูปแบบการปกครองที่ดีและสามารถเป็นไปได้ในโลกแห่งความเป็นจริงไว้ด้วยเช่นกัน ดังปรากฏทั้งในบทสนทนา *Republic* และ *The Laws*⁶ ในขณะที่ Aristotle ถือเป็นนักปรัชญาการเมืองกรีกโบราณคนแรก ๆ ที่วิพากษ์วิจารณ์ความเป็นอุดมคติ และหันมาให้ความสำคัญกับความเป็นจริงในเชิงปฏิบัติอย่างมาก⁷ นอกจากนี้ทั้งคู่ยังให้ความสำคัญกับการพิจารณาความสัมพันธ์ของสิ่งที่เรียกว่า *Theoria* กับ *Praxis* หรือความสัมพันธ์ระหว่างการครุ่นคิดกับการลงมือปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง Aristotle ที่ชี้ให้เห็นว่า ความสุขที่แท้จริงของมนุษย์ต้องเกิดจากการประสานระหว่งการกระทำทั้งสองแบบเข้าด้วยกัน เนื่องจากมนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่อยู่ตรงกลางระหว่างเทพเจ้ากับสัตว์ป่า มนุษย์จึงมีอาจมีชีวิตรอดได้โดยอาศัยการครุ่นคิดเพียงลำพัง แต่มนุษย์จะต้องครุ่นคิดเพื่อสร้างหลักการนามธรรมบางอย่างขึ้นก่อน แล้วจึงนำหลักการดังกล่าวมาปรับเข้ากับเงื่อนไขและสภาวะแวดล้อมเฉพาะของตนเพื่อให้ตนสามารถเลือกหนทางที่ดีที่สุดในการกระทำเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุด หรือก็คือเพื่อให้สามารถมีชีวิตที่ดีที่สุดเท่าที่เขาจะทำได้หรือเป็นไปได้

“ความคิดเห็น” ทางการเมืองด้วย “ความรู้” ทางการเมืองซึ่งก็คือธรรมชาติ หรือแก่นแท้ของสรรพสิ่งทางการเมืองนั้น ดู Leo Strauss, *What is Political Philosophy? And Other Studies* (Connecticut: Greenwood Press Publishers, 1959), 11-12.

⁵ ข้อความดังกล่าวมาจากข้อความในภาษาละตินคือ “*Socrates autem primus philosophiam devocavit e caelo*” (Socrates was the first who called philosophy down from heaven) ดู "Cicero's Tusculan Disputations," <http://www.thelatinlibrary.com/cicero/tusc5.shtml#2> ; Leo Strauss, *The City and Man* (Chicago: The University of Chicago Press, 1964), 13.

⁶ โดยเฉพาะข้อความในตอนท้ายของเล่มที่ 9 ของบทสนทนา *Republic* ที่ Socrates อธิบายว่าการก่อตั้งนครที่ได้อภิปรายไปขึ้นมาภายในจิตใจของผู้คนแต่ละคนยอมทำให้การดำรงอยู่จริงของนครในอุดมคติไม่ว่าจะในปัจจุบันหรืออนาคตไม่ได้มีความแตกต่างกันแต่อย่างใด ดู Plato, *Republic*, trans. Robin Waterfield (Oxford: Oxford University Press, 2008), 343. [591e-592b]; Plato, *The Laws*, trans. Trevor J. Saunders (London: Penguin Book, 2004), 126. [714a]; และดูเพิ่มเติมใน Plato, "Letter VII," in *Plato: Complete Works*, ed. John M. Cooper (Cambridge: Hackett Publishing Company, 1997), 1648, 49, 54. [326a-b, 328c-d, 334c-d]

⁷ ซึ่งรวมไปถึงการวิพากษ์วิจารณ์ข้อเสนอของผู้เป็นอาจารย์อย่างเพลโต ทั้งข้อเสนอที่ปรากฏใน *Republic* และใน *Laws* ด้วยเช่นกัน ดู Aristotle, *Politics*, trans. Ernest Barker (Oxford: Oxford University Press, 1995), 39-41, 55-56. [1261a10-1261b10, 1265b26-1266a28]

ได้สำหรับเขา⁸ ฉะนั้นการใช้ชีวิตของมนุษย์รวมถึงการมาอยู่รวมกันเป็นสังคมการเมืองของมนุษย์จึงจำเป็นต้องอาศัยทั้งความสุขที่ได้จากความรู้หรือการครุ่นคิดพิจารณา และความสุขที่เกิดจากการลงมือกระทำหรือปฏิบัติการบนหลักการบางอย่างควบคู่และส่งเสริมกันไปอยู่ตลอดเวลา⁹ และความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองสิ่งนี้ได้กลายเป็นแนวคิดที่มีอิทธิพลเรื่อยมาในปรัชญาการเมืองของโลกตะวันตกเรื่อยมา แม้กระทั่งในงานของนักปรัชญาการเมืองสมัยใหม่อย่าง Karl Marx¹⁰ เป็นต้น

ส่วนความรู้ที่เรียกว่าศาสตร์ทางการเมืองนั้น Aristotle อธิบายไว้ในตอนต้นของ *Nicomachean Ethics* ว่าศาสตร์ทางการเมืองแตกต่างไปจากศาสตร์หรือทักษะชนิดอื่น ๆ เพราะศาสตร์ทางการเมืองมิได้มีลักษณะเป็นความรู้ที่มีแน่นอนตายตัวที่สามารถกำหนดสูตรสำเร็จ อันแตกต่างจากความรู้แบบคณิตศาสตร์หรือเรขาคณิตที่จัดเป็นความรู้ในแบบที่ Aristotle เรียกว่า *epistêmê* (theoretical knowledge)¹¹ แต่ในทางกลับกัน ศาสตร์ทางการเมืองก็มีใช้ความรู้ที่เกิดจากการฝึกฝนจนชำนาญจนกระทั่งกลายเป็นทักษะที่มีอยู่ติดตัวเหมือนกับทักษะการทำอาหารหรือทักษะการว่ายน้ำ ซึ่งเป็นความรู้ที่ Aristotle เรียกว่า *technê* (technical knowledge) ด้วยเหตุนี้ศาสตร์ทางการเมืองสำหรับ Aristotle จึงมีลักษณะเป็นองค์ความรู้ในแบบที่เรียกว่า *phronesis* (practical knowledge) หรือความรู้อันเกิดจากความสุ่มรอบคอบ (prudence) ซึ่งมีหน้าที่ชี้้นำการ

⁸ Anne Hewitt, "Between God and Beast: An examination of the ethical and political idea of the Poet, Pindar; the Historian, Thucydides; and the Philosopher, Aristotle" (Doctoral Thesis London School of Economic and Political Science, University of London, 2003), 189.

⁹ แม้ Aristotle จะอธิบายว่า ความสุขที่ได้รับจากการครุ่นคิดพิจารณาด้วยตนเองจะมีศักดิ์ที่สูงกว่าความสุขจากชีวิตทางการเมืองหรือชีวิตที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติการในปฏิสัมพันธ์บางอย่างกับผู้อื่น และไม่มีทางที่ความรู้เชิงปฏิบัติ (*phronesis*) จะทำหน้าที่ออกคำสั่งกับความรู้ในเชิงทฤษฎี (*sophia*) ได้ แต่ก็อาจเป็นไปได้ที่ใน "บางครั้ง" ความรู้ในเชิงปฏิบัติจะเป็นสิ่งที่คอยช่วยเหลือด้วยการย้อนกลับมาบอกความรู้ในเชิงทฤษฎีว่า เวลาใดคือเวลาที่สมควรครุ่นคิดพิจารณา และเวลาใดที่ยังไม่เหมาะต่อการครุ่นคิดพิจารณา ดู A. W. H. Adkins, "Theoria versus Praxis in the Nicomachean Ethics and the Republic," *Classical Philology* 73, no. 4 (1978): 304.

¹⁰ รายละเอียดเกี่ยวกับการพิจารณา *Praxis* ในฐานะ practical-critical activity ของ Marx ดู "Philosophers have hitherto only interpreted the world in various ways; the point is to change it." จาก "Thesis 11" ใน Karl Marx, "Theses on Feuerbach." <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1845/theses/index.htm>.

¹¹ Aristotle, *Nicomachean Ethics*, trans. H. Rackham (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1934), 333. [VI.iii.2].

กระทำภายใต้สถานการณ์ที่แตกต่างและแปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา เพื่อที่คน ๆ หนึ่งจะสามารถเลือกกระทำอย่างพอดีสำหรับตนเองขึ้นในสถานการณ์หนึ่ง ๆ ได้ ซึ่งความพอดีที่ว่านี้ก็แปรเปลี่ยนไปอยู่ตลอดเวลาด้วยเช่นกัน¹² ดังนั้นความรู้ทางการเมืองจึงไม่สามารถก่อให้เกิดชีวิตที่ดีหรือนครที่ดีขึ้นมาได้ด้วยการสร้างสูตรสำเร็จหรือคำตอบเพียงหนึ่งเดียวที่สามารถนำไปปรับใช้กับทุก ๆ กรณีได้ โดยไม่ต้องพิจารณาแยกแยะรายละเอียดของสถานการณ์ที่เผชิญในแต่ละครั้ง

นอกจากศาสตร์ทางการเมืองจะมีลักษณะเป็นศาสตร์ในเชิงปฏิบัติที่มีสูตรสำเร็จที่ตายตัวเพียงหนึ่งเดียวแล้ว ศาสตร์ทางการเมืองสำหรับ Aristotle ยังจำเป็นต้องประกอบไปด้วยคำอธิบายที่ครอบคลุมกว้างขวาง กล่าวคือศาสตร์ทางการเมืองต้องอธิบายได้ว่า จะสร้างสภาพแวดล้อมที่เรียกว่ารูปแบบทางการเมืองที่ดีหรือนครรัฐที่ดีขึ้นภายใต้เงื่อนไขและข้อจำกัดที่มีอยู่หลายระดับอย่างไร เพื่อที่จะทำให้พลเมืองภายในนครสามารถบรรลุเป้าหมายสูงสุดของความเป็นมนุษย์ คือการมีชีวิตที่ดีและมีความสุขได้ในท้ายที่สุด โดยเงื่อนไขและข้อจำกัดของการสร้างรูปแบบการปกครองที่ดีที่ว่ามีตั้งแต่เงื่อนไขที่ดีที่สุดในทุกกรณี เงื่อนไขที่ดีที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ของกรณีส่วนใหญ่โดยทั่วไป และเงื่อนไขที่ดีที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ณ สถานที่แห่งหนึ่งเป็นการเฉพาะ ซึ่งเงื่อนไขทั้งหมดนี้เป็นสิ่งที่ผู้บัญญัติหรือผู้ประศาสน์กฎหมาย (law giver) จำเป็นจะต้องพิจารณาอย่างแยกแยะทั้งสิ้น เพื่อที่จะสามารถออกแบบรูปแบบทางการเมืองหรือนครรัฐที่ดีที่สุดเท่าที่เงื่อนไขที่มีอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริงจะเอื้ออำนวย ไปพร้อม ๆ กับการตระหนักถึงเงื่อนไขที่ดีที่สุดในอดีตด้วยในเวลาเดียวกัน

ด้วยเหตุนี้ Aristotle จึงอธิบายไว้ในตอนต้นของเล่มที่ 4 ของ *Politics* ว่าศิลปะ¹³หรือศาสตร์¹⁴แขนงใดก็ตามที่มีได้มีขึ้นเพื่ออธิบายเพียงส่วนประกอบเดียวของสิ่ง ๆ หนึ่ง หากแต่มีขึ้นเพื่ออธิบายภาพรวมอย่างครบถ้วนของสิ่ง ๆ นั้น จะต้องมิลักษณะเป็นศิลปะหรือศาสตร์ที่พิจารณาเงื่อนไขข้อจำกัดที่ต่างกันไปหลายระดับอย่างรอบด้าน ซึ่ง Aristotle ได้เปรียบเทียบความรู้ที่ครอบคลุมกว้างขวางดังกล่าวกับการออกกำลังกาย (gymnastic exercise) ที่จะต้องพิจารณาเงื่อนไข

¹² Aristotle, *Nicomachean Ethics*, 345-47. [VI.vii-viii.4].

¹³ ต้นฉบับภาษากรีกใช้คำว่า τέχνη (tékhne) อันตรงกับความหมายในภาษาอังกฤษคือ “art” หรือ “skill” ดู Henry George Liddell and Robert Scott, *A Greek-English Lexicon*, 9 ed. (Oxford: Clarendon Press, 1968), 1784-85.

¹⁴ ต้นฉบับภาษากรีกใช้คำว่า ἐπιστήμη (episteme) ซึ่งมีที่มาจากคำว่า ἐπιστήμη (knowing) อันตรงกับความหมายในภาษาอังกฤษคือ “science” ดู Ibid., 660.

อย่างน้อย 4 ประการ คือ (1) การออกกำลังกายชนิดใดเหมาะสมกับร่างกายลักษณะใด (2) อะไรคือรูปแบบการออกกำลังกายที่ดีที่สุด¹⁵ ซึ่งแน่นอนว่าย่อมจะต้องเหมาะสมกับผู้มีร่างกายที่ดีที่สุดด้วยเช่นกัน (3) การออกกำลังกายรูปแบบใดที่ร่างกายของคนโดยทั่ว ๆ ไปสามารถรองรับได้ และสุดท้ายคือ (4) หากคน ๆ หนึ่งต้องการมีทักษะการออกกำลังกายรูปแบบหนึ่ง แต่ร่างกายของเขากลับไม่สามารถบรรลุมาตรฐานที่จำเป็นต่อการออกกำลังกายประเภทนั้นได้ เมื่อนั้นย่อมเป็นหน้าที่ของครูฝึกสอนที่จะต้องเข้ามาทำหน้าที่ช่วยฝึกฝนร่างกายของเขาให้อยู่ในระดับที่จำเป็นและเพียงพอต่อการออกกำลังกายประเภทนั้นเสียก่อน¹⁶ ด้วยเหตุนี้ศิลปะหรือศาสตร์ในการออกกำลังกายที่ครอบคลุมกว้างขวาง จึงจำเป็นต้องพิจารณาเงื่อนไขทั้ง 4 ประการดังกล่าวอย่างครบถ้วน เพื่อที่จะสร้างองค์ความรู้ที่มีได้จำกัดอยู่แค่เพียงการออกกำลังกายรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเป็นการเฉพาะ แต่เป็นองค์ความรู้ในภาพรวมของสิ่งที่เรียกว่า “การออกกำลังกาย” ทั้งหมด

แน่นอนว่า ข้อความดังกล่าวของ Aristotle ย่อมมีนัยยะถึงความรู้ทางการเมืองด้วยเช่นกัน¹⁷ เพราะหากแทนที่คำว่า การออกกำลังกายด้วยคำว่า “การเมือง” แล้ว ย่อมพบว่าเงื่อนไขทั้ง 4 ประการที่ Aristotle ยกมา ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่องค์ความรู้ทางการเมืองจำเป็นต้องพิจารณาและอธิบายในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของศาสตร์ในเชิงปฏิบัติทั้งสิ้น กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ความรู้ทางการเมืองที่จะนำมาใช้ตอบคำถามสำคัญของปรัชญาการเมืองเกี่ยวกับเรื่องรูปแบบการปกครองที่ดีจะต้องเป็นความรู้ที่สามารถให้คำตอบได้ทั้งคำตอบที่เป็นอุดมคติหรือส่วนที่ว่าด้วยรูปแบบการปกครองที่ดีที่สุด กับคำตอบที่โยงกับโลกแห่งความจริงหรือส่วนที่ว่าด้วยรูปแบบการปกครองที่ดีที่สุดในทางปฏิบัติโดยทั่วไป หรือคำตอบที่ดีที่สุดในทางปฏิบัติบนเงื่อนไขและข้อจำกัดเฉพาะหนึ่ง ๆ

¹⁵ ต้นฉบับภาษากรีกใช้คำว่า ἀρίστη (*aristi*) ซึ่งมีที่มาจากคำว่า ἀριστος (*aristos*) อันตรงกับความหมายในภาษาอังกฤษคือ “best” ดู Ibid., 241.

¹⁶ Aristotle, *Politics*, 133. [1288 b10].

¹⁷ ดังจะเห็นได้จากข้อความในตอนต้นของงานเขียน *Nicomachean Ethics* ว่าความรู้หรือศาสตร์ทางการเมืองคือองค์ความรู้ที่อยู่เหนือศิลปะหรือศาสตร์อื่น ๆ ทั้งปวง เพราะความรู้ทางการเมืองจะเป็นตัวกำหนดว่าควรศึกษาความรู้ประเภทใดบ้างภายในรัฐ และเนื่องจากเป้าหมายของการเมืองคือความดี (the Good) ที่อยู่เหนือความดีของศิลปะอื่น ๆ ทั้งหมด ดู Aristotle, "Ethica Nicomachea," in *The Basic Works of Aristotle*, ed. Richard McKeon (New York: The Modern Library, 2001), 935-36. [1094a25-1094b5]

แม้ Aristotle จะเป็นนักคิดอีกคนหนึ่งที่อธิบายว่า รูปแบบการปกครองที่ดีที่สุดภายใต้เงื่อนไขที่ดีที่สุด คือการปกครองที่มีเอกบุคล (the one) ที่กอบประด้วยคุณธรรมซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองโดยปราศจากข้อจำกัดใดใดทั้งสิ้น¹⁸ แต่ในทางปฏิบัติแล้ว การจะเกิดผู้ปกครองในลักษณะดังกล่าวได้อย่างต่อเนื่องตลอดไปย่อมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ยาก ดังนั้น การปกครองที่ดีที่สุดโดยทั่วไปในเงื่อนไขที่ตรงลงมาจึงเป็นการปกครองโดยกลุ่มคนที่มีความสามารถหรืออภิชนาธิปไตย (aristocracy)¹⁹ แต่ก็มีได้หมายความว่า เงื่อนไขของทุกที่จะเอื้อให้บรรดาคนที่มีความสามารถจำนวนน้อยสามารถก้าวขึ้นมาเป็นผู้ปกครองเสมอไป ดังนั้น รูปแบบการปกครองที่ดีที่สุดที่เป็นไปได้ที่เฉพาะเจาะจงลงไปอีกสำหรับ Aristotle คือ การปกครองที่เกิดจากการผสมผสานรูปแบบการปกครองที่มีให้เห็นอยู่โดยทั่วไปในเวลานั้นอย่างคณาธิปไตย (oligarchy) กับประชาธิปไตย (democracy) เข้าด้วยกัน เพราะแม้ว่ารูปแบบการปกครองทั้งสองรูปแบบจะมีมุมมองเกี่ยวกับความเที่ยงธรรมของตัวเองแบบครึ่ง ๆ กลาง ๆ (partial justice) อันนำไปสู่ตรรกะวิบัติของรูปแบบการปกครองทั้งสอง อันเกิดจากการความเชื่อที่ว่า ความเท่าเทียม/ไม่เท่าเทียมที่ดำรงอยู่จริงในบางเรื่องควรนำไปสู่การสร้างสถาบันทางการเมืองที่อำนวยความสะดวกความเท่าเทียม/ไม่เท่าเทียมในเรื่องอื่น ๆ ทุกเรื่อง²⁰ ดังนั้น การผสมผสานรูปแบบการปกครองที่ไม่ดีทั้งสองนี้เข้าด้วยกัน ในแง่หนึ่งจึงเป็นการรวมเอาความเที่ยงธรรมแบบครึ่ง ๆ กลาง ๆ สองแบบเข้าด้วยกันภายใต้รูปแบบการปกครองหนึ่งเดียว โดยผ่านการจัดวางกลไกและสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ จนกระทั่งเกิดเป็นรูปแบบการปกครองที่ไม่สุดโต่งและมีความยุติธรรมที่ครึ่ง ๆ กลาง ๆ เหมือนกับการปกครองแบบเดิม²¹ และสำหรับ Aristotle แล้ว รูปแบบการปกครองที่เกิดจากการผสมผสานนี้ คือการปกครองที่ดีที่สุดที่พอจะเป็นไปได้ในทางปฏิบัติในโลกแห่งความเป็นจริงทางการเมืองทั้งในสมัยของเขา และรวมถึงในสมัยอื่น ๆ ที่อาจจะมีส่วน หรือส่วนผสมขององค์ประกอบของทั้งสองระบอบ คือคณาธิปไตยกับประชาธิปไตยที่แตกต่างกันออกไป

ตัวอย่างคำอธิบายเกี่ยวกับรูปแบบการปกครองที่ดีในระดับต่าง ๆ ของ Aristotle ข้างต้น ยังปรากฏให้เห็นในข้อเสนอของนักปรัชญาการเมืองตะวันตกคนอื่น ๆ เรื่อยมา จนอาจกล่าวได้ว่า

¹⁸ Aristotle, *Politics*, 117-19. [1284a3-b22]

¹⁹ *Ibid.*, 125. [1286b1]

²⁰ *Ibid.*, 103-4. [1280a7]

²¹ *Ibid.*, 153-5. [1294a30-b13]

ข้อเสนอเกี่ยวกับรูปแบบการปกครองที่ดีของปรัชญาการเมืองตะวันตก เป็นสิ่งไม่อาจตัดขาดจากข้อเสนอที่ยังคงยึดโยงกับเงื่อนไขและข้อจำกัดของโลกแห่งความเป็นจริง เพราะแม้องค์ความรู้ของปรัชญาการเมืองตะวันตกจะมุ่งบรรลุเงื่อนไขที่ดีที่สุด ในข้อที่ (2) ของ Aristotle เป็นสำคัญ แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่เคยละเลยหรือเพิกเฉยที่จะพิจารณาเงื่อนไขของความคิดที่อยู่ภายใต้ข้อจำกัดตามข้อที่ (1) และ (3) ของ Aristotle และหากองค์ความรู้ที่เรียกว่าปรัชญาการเมืองนับแต่สมัยกรีกโบราณมิได้ละเลยที่จะพิจารณารูปแบบการปกครองที่ดีภายใต้ข้อจำกัดของโลกแห่งความเป็นจริงควบคู่ไปกับรูปแบบการปกครองที่ดีที่สุดที่เป็นสากลเสมอแล้ว ส่วนหนึ่งของกระแสธารของความคิดดังกล่าวนับแต่ Plato และ Aristotle เป็นต้นมาจนกระทั่งถึงราวคริสต์ศตวรรษที่ 18 - 19²² คือจารีตทางความคิดที่เรียกว่า การปกครองแบบผสม (mixed constitution)²³ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของงานวิจัยชิ้นนี้

²² เพราะนับตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา วิธีคิดเรื่องการปกครองแบบบริสุทธ์ โดยเฉพาะระบอบประชาธิปไตยแบบบริสุทธ์จะเข้ามามีอิทธิพลทางความคิดของทั้งการศึกษาปรัชญาการเมืองและรัฐศาสตร์ ดังที่จะได้กล่าวถึงในหัวข้อถัดไป.

²³ ในงานเขียนเกี่ยวกับการปกครองแบบผสมในโลกภาษาอังกฤษที่มีอยู่นั้นอาจพบว่ามีการใช้คำเรียกชื่อรูปแบบการปกครองประเภทนี้อยู่หลายแบบ เช่น mixed constitution, mixed regime, mixed government, mixed polity เป็นต้น ซึ่งคำแต่ละคำนั้นมีนัยยะบ่งบอกลักษณะ และวิธีคิดเกี่ยวกับการปกครองแบบผสมที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ดังที่จะได้อภิปรายในรายละเอียดในบทถัดไป.

1.1.2 ปัญหาการทำความเข้าใจการเมืองผ่านตัวแบบบริสุทธิ์²⁴

ในบทที่หนึ่งของงานเรื่อง *Athenian Democracy: Modern Myth Makers and Ancient Theorists* ว่าด้วยเรื่อง “the myth makers” หรือเหล่าผู้สร้างมายาคติ Arlene W. Saxonhouse แสดงให้เห็นว่าแนวคิดประชาธิปไตยในสมัยโบราณ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาธิปไตยของเอเธนส์ถูกนำมาใช้และบิดเบือนอย่างมากตลอดระยะเวลาที่สามร้อยปีที่ผ่านมา²⁵ คำกล่าวของ Saxonhouse ช่วยตอกย้ำข้อเสนอของ R. R. Palmer ในอดีตซึ่งได้ศึกษาประวัติศาสตร์ของการใช้คำ “Democracy” ในโลกสมัยใหม่ และพบว่าการใช้คำว่าประชาธิปไตยในแง่บวกของโลกตะวันตกเพิ่งเริ่มต้นขึ้นอย่างน้อยในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 ที่ผ่านมา หรือภายหลังจากการปฏิวัติใหญ่ในฝรั่งเศสไปแล้วที่คำว่าประชาธิปไตยเริ่มถูกนำมาใช้ในแง่บวกอย่างแพร่หลาย ก่อนที่ความคิดดังกล่าวจะแพร่กระจายข้ามมหาสมุทรแอตแลนติกไปยังประเทศสหรัฐอเมริกา²⁶ แต่กว่าที่คลื่นระลอกแรกของกระแสการมองประชาธิปไตยในแง่บวกในสหรัฐอเมริกาจะเกิดขึ้นอย่างชัดเจน ต้องรอจนกระทั่งถึงปลายทศวรรษที่ 1780 ไปแล้ว เพราะแม้แต่ในเอกสารเฟเดอรัลลิสต์ (Federalist Papers) ของบิดาผู้ร่างรัฐธรรมนูญสหรัฐฯ ที่ปรากฏมาก่อนหน้านั้น ก็ได้มีส่วนใดที่แสดงให้เห็นว่าบุคคลเหล่านั้น

²⁴ คำว่าตัวแบบบริสุทธิ์ (pure or simple form) ที่ว่านี้ หมายถึงตัวแบบของการจัดประเภทรูปแบบการปกครองที่มักอ้างอิงย้อนกลับไปที่การแบ่งประเภทรูปแบบการปกครองของ Aristotle ใน *Politics* ซึ่งจัดประเภทรูปแบบการปกครองออกเป็นตัวแบบบริสุทธิ์ทางทฤษฎี โดยพิจารณาจากมิติของที่ตั้งอำนาจทางการเมือง (locus of power) ว่าอยู่ที่ใด หรือก็คือการพิจารณาว่า “ใคร” เป็นผู้ใช้อำนาจทางการเมือง ซึ่งทำให้สามารถแบ่งการปกครองออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ตามจำนวนของผู้ถือครองอำนาจทางการเมือง คือ (1) รูปแบบการปกครองที่อำนาจอยู่ในมือคนเดียว (the one) (2) รูปแบบการปกครองที่อำนาจอยู่ในมือกลุ่มคน (the few) และ (3) รูปแบบการปกครองที่อำนาจอยู่ในมือมหาชน (the many) ดู Aristotle, *Politics*, 100. [1279a25]; ประเด็นในส่วนนี้ได้ถูกนำไปขยายความเพิ่มเติมใน เอกลักษณ์ ไชยภูมิ, “จากปฐมบทประชาธิปไตยสู่ทางสองแพร่งของเสรีประชาธิปไตย: เส้นทางของ ‘ประชาธิปไตย’ ในตะวันตก,” *วารสารสังคมศาสตร์* 48, no. 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2561): 53-82.

²⁵ Arlene W. Saxonhouse, *Athenian Democracy: Modern Mythmakers and Ancient Theorists* (Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1996), 1. ข้อสังเกตดังกล่าวของ Saxonhouse ยังสอดคล้องกับสิ่งที่ Bernard Crick นักวิชาการชาวอังกฤษเสนอว่า “ประชาธิปไตย” เป็นคำที่ถูกใช้อย่างสำคัญที่สุดในโลกสมัยใหม่ ดู Bernard Crick, *In Defence of Politics* (London: Continuum, 2000), 56.

²⁶ R. R. Palmer, “Notes on the Use of the Word ‘democracy’ 1789-1799,” *Political Science Quarterly* 68, no. 2 (1953): 205, 07, 14-15, 24.; และดู “Democracy's first coming” และ “Democracy's second coming” ใน John Dunn, *Setting the people free: the story of democracy* (London: Atlantic, 2006), 23-118.

มองหรือกล่าวถึงระบอบประชาธิปไตยโบราณของเอเธนส์หรือที่ James Madison เรียกว่า “ประชาธิปไตยแบบบริสุทธิ์” (pure democracy) ในแง่ดีแต่อย่างไร²⁷

จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1793 มีการก่อตั้งสมาคมประชาธิปไตยแห่งเพนซิลเวเนีย (Democratic Society of Pennsylvania) ซึ่งการก่อตั้งสมาคมดังกล่าวในแง่หนึ่งได้สะท้อนถึงความพยายามครั้งแรก ๆ ที่จะนำคำว่าประชาธิปไตยมาใช้ในแง่ดีแทนที่ความหมายเดิมที่มีอยู่เดิม อย่างไรก็ตาม กระแสการหันกลับไปมองประชาธิปไตยโบราณแบบเอเธนส์ในแง่ดีระลอกแรกของสหรัฐอเมริกาในช่วงทศวรรษที่ 1790 กลับไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ดังจะเห็นได้จากการที่ความหมายดังกล่าวยังมิได้มีการใช้อย่างแพร่หลายและไม่ปรากฏว่าเป็นที่นิยมใช้อีกเลยหลังจากช่วงทศวรรษที่ 1800 เป็นต้นมา จนกระทั่งเกิดกระแสเรียกร้องประชาธิปไตยระลอกใหม่ขึ้นในช่วงทศวรรษที่ 1820 ไปแล้ว จึงทำให้คำว่าประชาธิปไตยในแง่บวกเริ่มแพร่หลายทั้งในยุโรป และในสหรัฐอเมริกา²⁸ โดยอาการคลั่งประชาธิปไตยในระลอกที่สองที่ว่านี้ได้ทำให้คำประชาธิปไตย กลายเป็นศูนย์กลางของจิตสำนึกของความคิดทางการเมืองอเมริกัน²⁹ และช่วงเวลาหลังจากนี้เองที่ทั้งคำและแนวคิดเรื่องประชาธิปไตยแบบบริสุทธิ์ได้รับชัยชนะ และกลายเป็นตัวแบบที่พึงประสงค์ในโลกตะวันตกได้อย่างสำเร็จ ซึ่งรูปธรรมหนึ่งของความสำเร็จดังกล่าว คือการก่อตั้งพรรคการเมืองใหม่โดยใช้ชื่อว่าพรรคประชาธิปไตย (Democratic Party) ของนาย Andrew Jackson³⁰ ซึ่งกลายเป็นพรรคการเมืองขนาดใหญ่หนึ่งในสองพรรคที่ยังคงมีอิทธิพลอยู่ในสหรัฐอเมริกายุคปัจจุบันนี้

วิถีคิดเรื่องประชาธิปไตยแบบบริสุทธิ์จะเกิดขึ้นอย่างเข้มข้นอีกครั้งในช่วงสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง เมื่อสุนทรพจน์ในพิธีศพ (Funeral Oration) ของ Pericles รัฐบุรุษชาวเอเธนส์ในสมัยกรีกโบราณ ซึ่งมีเนื้อหาเชิดชูระบอบประชาธิปไตย ถูกนำมากล่าวอ้างซ้ำแล้วซ้ำอีก และปรากฏเรื่อยมา แม้แต่ภายหลังจากเหตุการณ์ 9/11 ในปี ค.ศ. 2001 ที่สมาชิกสภาองเกรส Major Owens กล่าวว่า

²⁷ Alexander Hamilton, James Madison, and John Jay, *The Federalist Papers*, ed. Clinton Rossiter (New York: Signet Classics., 2003), 76. [Federalist Paper No.10]

²⁸ Palmer, "Notes on the Use of the Word "democracy" 1789-1799," 225.

²⁹ Saxonhouse, *Athenian Democracy: Modern Mythmakers and Ancient Theorists*, 14.

³⁰ Palmer, "Notes on the Use of the Word "democracy" 1789-1799," 225.

“สุนทรพจน์ของเพอร์คิลีสที่ถูกทำทายนั้นจะพวยพุ่งคืนขึ้นมาอีกครั้งจากกองเถ้าถ่าน”³¹ และทำให้ศตวรรษที่ 20 กลายเป็นจุดที่ระบอบประชาธิปไตยแบบบริสุทธ์ก้าวสู่จุดสูงสุดด้วยการประกาศชัยชนะ จากการศึกษาแนวคิดประชาธิปไตยสมัยใหม่ (Modern democracy) หรือที่ต่อมาถูกเรียกว่าแนวคิดเสรีประชาธิปไตย (Liberal democracy) ได้แพร่กระจายไปทั่วโลกโดยเฉพาะหลังการสิ้นสุดของสงครามเย็น ส่งผลให้ระบอบเสรีประชาธิปไตยกลายเป็น “จุดสิ้นสุดของประวัติศาสตร์” (The end of history)³² และ “กฎเกณฑ์หนึ่งเดียวของบ้านเมือง” (The only game in town)³³ ซึ่งได้ผูกขาดบรรทัดฐานความชอบธรรมของรูปแบบการปกครองที่ดีและเป็นไปได้ในโลกแห่งความจริง ในความเข้าใจของคนส่วนใหญ่ในปัจจุบันไปจนหมดสิ้น

แน่นอนว่าสิ่งที่สมาชิกสภาองเกรส Owen มิได้พูดถึงหรืออาจมิได้ตระหนักอย่างเพียงพอ คือ การพวยพุ่งดังกล่าวเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการตัดตอนและลดทอนความชอบธรรมของรูปแบบการปกครองอื่น ๆ โดยปริยาย เพราะเมื่อแนวคิดเสรีประชาธิปไตยได้ผูกขาดความชอบธรรมและกลายเป็น “กฎเกณฑ์ (อันชอบธรรม – ผู้เขียน) หนึ่งเดียวของบ้านเมือง” แล้ว ย่อมหมายความว่ารูปแบบการปกครองแบบบริสุทธ์อื่น ๆ ไม่ว่าจะป็นรูปแบบการปกครองที่อำนาจอยู่ในมือเอกบุคคล (The one) หรือคณะบุคคล (The few) ย่อมกลายเป็นรูปแบบการปกครองที่ไม่ชอบธรรมทันที และปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้เองที่ทำให้ Bernard Crick นักรัฐศาสตร์ชาวอังกฤษคนสำคัญในศตวรรษ

³¹ Katherine Harloe and Neville Morley, *Thucydides and the Modern World: Reception, Reinterpretation, and Influence from the Renaissance to the Present* (Cambridge: Cambridge University Press, 2012), 11.

³² โดยจุดสิ้นสุดหรือจุดจบที่ว่าเป็นข้อเสนออันโด่งดังในอดีตของ Francis Fukuyama ซึ่งมีนัยยะหมายถึงจุดสิ้นสุดของวิวัฒนาการทางอุดมการณ์ (end point of mankind's ideological evolution) ที่จะไม่มียุทธศาสตร์ใดมาต่อสู้กับ “เสรีประชาธิปไตย” อีกต่อไป ส่งผลให้ “เสรีประชาธิปไตย” กลายเป็นรูปแบบการปกครองสุดท้ายของมวลมนุษย (final form of human government) ดู Francis Fukuyama, *The End of History and the Last Man* (New York: Free Press, 2006), 11.; แม้ว่าล่าสุด Francis Fukuyama จะประกาศ “เลื่อน” จุดสิ้นสุดดังกล่าวออกไปก่อน จากปัญหาและภัยคุกคามลัทธิเสรีนิยมที่เกิดจากสิ่งที่เรียกว่า *thymos* หรือความต้องการมีตัวตน (Identity) และการยอมรับของกลุ่มเฉพาะต่าง ๆ ในสังคม ที่สร้างความไม่พอใจและการเมืองแห่งการโยหยาการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์เฉพาะที่แบ่งแยกผู้คนในสังคมออกจากกัน และทำให้ผู้คนละทิ้งเสรีภาพและชุดคุณค่าดั้งเดิมที่เป็นสากลของเสรีนิยม และแทนที่ด้วยคุณค่าอื่นที่โยงกับอัตลักษณ์เฉพาะของแต่ละกลุ่มแทน ดูรายละเอียดใน Francis Fukuyama, *Identity: The Demand for Dignity and the Politics of Resentment* (New York: Farrar Straus & Giroux, 2018).

³³ Juan J. Linz, "Transitions to Democracy," *Washington Quarterly* 13, no. 3 (1990): 156.

ที่ 20 อธิบายและเผยให้เห็นถึงประเด็นเกี่ยวกับการปกครองแบบผสมที่ค่อย ๆ ถูกบังคับด้วยวิธีคิด เรื่องการปกครองแบบบริสุทธ์ในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ของอังกฤษว่า

ในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ที่ผ่านมา บรรดารัฐบุรุษและ นักการเมืองในอังกฤษและสหรัฐฯต่างก็ยังคงถกเถียงกันว่า “องค์ประกอบแบบประชาธิปไตย” ในรัฐธรรมนูญหรือในระบบการ ปกครองของพวกเขา มีมากหรือน้อยเกินไป แต่การเรียกระบบ การเมืองทั้งระบบด้วยคำว่า “ประชาธิปไตย” นั้น หากไม่ถูกมองว่า เป็นความสุดโต่งที่ไม่ได้วางอยู่บนความเป็นจริงแล้ว ก็จะต้องเป็น ความเข้าใจผิดอย่างสิ้นเชิงแทน³⁴

แต่ในอีกด้านหนึ่ง หากพิจารณาประวัติศาสตร์ของรูปแบบการปกครองที่เคยปรากฏขึ้นใน อดีต จะพบว่า การที่รูปแบบการปกครองแบบบริสุทธ์รูปแบบใดรูปแบบหนึ่งก้าวขึ้นมาผูกขาด ความชอบธรรมหนึ่งเดียวของยุคสมัย อาจไม่ใช่ปรากฏการณ์ใหม่แต่อย่างใด เพราะในยุคสมัยกลาง ของยุโรป รูปแบบการปกครองที่อำนาจอยู่ในมือเอกบุคคลหรือระบอบพระมหากษัตริย์เองก็เคยมี สถานะเป็นรูปแบบการปกครองที่ผูกขาดความชอบธรรมของบรรดารัฐต่าง ๆ ทั่วทั้งยุโรปมาก่อนหน้า นี้แล้ว เพียงแต่สิ่งที่แตกต่างกันออกไปในครั้งนี่ของการผูกขาดความชอบธรรมในฐานะกฎเกณฑ์หนึ่ง เดียวของบ้านเมืองภายใต้ระบอบเสรีประชาธิปไตย คือการผูกขาดของเสรีประชาธิปไตยมิได้จำกัดอยู่ แค่ภายในนครรัฐเล็ก ๆ หรือภาคพื้นทวีปใดทวีปหนึ่งอีกต่อไป หากแต่เป็นวิธีคิดเกี่ยวกับการปกครอง แบบบริสุทธ์ที่แพร่กระจายตัวไปทั่วโลก และส่งผลให้ปัญหาอันเกิดจากการทำความเข้าใจรูปแบบการ ปกครองผ่านตัวแบบบริสุทธ์ที่อ้างว่าอำนาจอยู่ในมือของมหาชนเพียงอย่างเดียว “เท่านั้น” ของ ระบอบเสรีประชาธิปไตยขยายวงออกไปอย่างไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในประวัติศาสตร์ด้วยเช่นกัน

³⁴ Bernard Crick, *Democracy: A very short introduction* (Oxford: Oxford University Press, 2002), 22.

1.1.3 ปัญหาของรูปแบบการปกครองตามตัวแบบบริสุทธ์

ข้อเสนอประการหนึ่งของงานวิจัยชิ้นนี้ที่จะได้กล่าวในรายละเอียดในบทถัดไป คือการชี้ให้เห็นว่า การพิจารณารูปแบบการปกครองใดใดก็ตามตามตัวแบบบริสุทธ์ ย่อมนำมาซึ่งสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ 2 ประการ คือปัญหาความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติหรืออาจเรียกว่าปัญหาของการฝืนธรรมชาติ (unnatural) ของวิธีคิดที่มองการปกครองแบบบริสุทธ์ และประการที่สองคือปัญหาเรื่องการเสื่อมถอย (degeneration) และวัฏจักรของรูปแบบการปกครองแบบบริสุทธ์ (cycle of pure constitutions)³⁵ ซึ่งเป็นฐานคิดสำคัญที่นำมาสู่วิธีคิดเรื่องการจัดการปกครองตามหลักการปกครองแบบผสมในโลกตะวันตกซึ่งจะกล่าวถึงในรายละเอียดต่อไปในบทที่ 2 แต่จะขอนำมาอภิปรายในส่วนนี้ก่อนอย่างพอสังเขป

สำหรับปัญหาประการแรกหรือปัญหาเรื่องการฝืนธรรมชาติในทางปฏิบัติ หากพิจารณาย้อนกลับไปในประวัติศาสตร์การปกครองที่ดำรงอยู่ในโลก ย่อมพบว่า การปกครองที่อำนาจทางการเมืองทั้งหมดตกอยู่ในมือของเอกบุคคล หรือคณะบุคคล หรือมหาชนทั้งหมดเพียงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเท่านั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ในทางปฏิบัติอย่างสิ้นเชิง เพราะแม้แต่พระเจ้า Louis XIV ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นเจ้าของวลี “รัฐคือข้าฯ” (L'état, c'est moi)³⁶ ก็ยังมีอาจปกครองราชอาณาจักรฝรั่งเศสได้เพียงลำพัง ดังจะเห็นได้จากการที่พระองค์จำเป็นต้องอาศัยกลไกของระบบราชการขนาดใหญ่ เช่น อาศัยข้าราชการที่เรียกว่า ‘อังกตองดอง’ (Intendant) ในระบบราชการสมัยใหม่ของฝรั่งเศสที่ทำหน้าที่เสมือนแขนขาที่พระองค์ใช้เพื่อสถาปนาอำนาจรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของฝรั่งเศสขึ้น³⁷

CHULALONGKORN UNIVERSITY

³⁵ จาริตเรื่องวัฏจักรการปกครองในทางปรัชญาการเมืองตะวันตก หรือ ἀνακύκλωσις (anacyclosis) เป็นคำอธิบายที่เริ่มปรากฏเคื่องานของ Plato และ Aristotle และมาปรากฏชัดเจนอย่างเป็นระบบในงานของ Polybius นักปรัชญาการเมืองชาวกรีกในสมัยโรมัน ดู Plato, *Republic*, 277-326. [543a-580c]; Aristotle, *Politics*, 188-89. [1304b19-1307b19]; Polybius, *The Histories*, trans. Robin Waterfield (Oxford: Oxford University Press, 2010), 376-78. [VI.6-9]

³⁶ จากการตรวจสอบของนักประวัติศาสตร์ชาวฝรั่งเศส พบว่า ไม่ปรากฏหลักฐานที่ระบุได้ว่า พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 เป็นผู้กล่าวคำพูดดังกล่าวจริง ดู Nicolas Henshall, *The Myth of Absolutism* (London: Routledge, 2013), 121.

³⁷ Lossky Andrew, "The Absolutism of Louis XIV: Reality or Myth?," *Canadian Journal of History* 19, no. 1 (1984): 14-15.

ปรากฏการณ์ดังกล่าวจึงเชื่อมโยงกับสิ่งที่ Rousseau ตั้งข้อสังเกตไว้ในบทที่ 7 ของ *The Social Contract* ว่า

หากกล่าวอย่างเข้มงวดที่สุดแล้วรัฐบาลแบบเดี่ยว ๆ (แบบ
บริสุทธ์ – ผู้วิจัย) ย่อมหาไม่ เพราะผู้ปกครองย่อมจะต้องมีผู้ช่วย
หรือเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ ที่คอยช่วยเหลือในการปกครองเสมอ³⁸

วิธีคิดดังกล่าวยังปรากฏให้เห็นในความคิดทางการเมืองของโลกตะวันออกด้วยเช่นกัน ยกตัวอย่างเช่น ในบทที่ 7 เล่มที่ 1 ของคัมภีร์อรรถศาสตร์ (Arthasāstra) ซึ่งรจนาโดยเกาฏิลยะ (Kautilya) ซึ่งได้กล่าวถึงประเด็นเดียวกันนี้ว่า

อำนาจการปกครองของกษัตริย์จะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อมีคน
คอยช่วยเหลือ เพราะกงล้อที่โดดเดี่ยวย่อมจะไม่มีวันเคลื่อนที่ไปได้
และเหตุนี้กษัตริย์จึงจำเป็นต้องแต่งตั้งคณะมนตรี และคอยรับฟัง
ความคิดเห็นของพวกเขา³⁹

ข้อความดังกล่าวของเกาฏิลยะเกี่ยวกับอำนาจของพระมหากษัตริย์ ซึ่งอาจถือเป็นตัวแทนของจักรวาลทัศน์ (cosmology) แบบพราหมณ์-ฮินดูที่มองว่าการปกครองแบบบริสุทธ์ที่อำนาจอยู่ในมือกษัตริย์แต่เพียงผู้เดียวเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เพราะแม้วาระกษัตริย์จะมีหน้าที่เป็นผู้ปกครองในความหมายของการใช้ “ทัณฑะ” (danda) หรือการลงโทษ เพื่อให้คนในวาระอื่น ๆ ปฏิบัติตาม

³⁸ “Strictly speaking, no simple form of government exists” see Jean-Jacques Rousseau, *The Social Contract*, trans. Christopher Betts (Oxford: Oxford University Press, 2008), 110.; นอกจากนี้ R. R. Palmer ยังแสดงให้เห็นว่า ระบอบประชาธิปไตยแบบบริสุทธ์ไม่มีอยู่จริงในทางปฏิบัติ ยกเว้นแต่ในรัฐที่มีขนาดเล็กมาก ๆ ที่ผู้คนมีอุปนิสัยเฉพาะบางอย่างเท่านั้น และด้วยเหตุนี้ ประชาธิปไตยจึงสมควรถูกพิจารณาในฐานะที่เป็น ‘หลักการ’ (principle) หรือ ‘องค์ประกอบ’ (element) หนึ่งของระบอบการเมืองที่เป็นการปกครองแบบผสมมากกว่า ดู Palmer, “Notes on the Use of the Word “democracy” 1789-1799,” 204-05.

³⁹ ดู “Rulership can be successfully carried out (only) with the help of associates. One wheel alone does not turn. Therefore, he should appoint ministers and listen to their opinion” ใน Kautilya, *Arthasāstra*, trans. Mahamahopadhyaya et al., 7 ed. (Mysore: Mysore Printing and Publishing House, 1961), 16. [1.7.9]

หน้าที่ของตน แต่ในทางปฏิบัติพระองค์ย่อมถูกล่วงดูลผ่านเหล่าขุนมนตรีและเสวกามาตย์ที่คอยทำหน้าที่บางอย่างแทนพระองค์เสมอ นอกจากนี้ยังรวมถึงการใช้อำนาจละมุนหรืออำนาจครอบงำเชิงอุดมการณ์ที่พราหมณ์มีต่อพระมหากษัตริย์ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ในฐานะผู้กุมความรู้ทั้งความรู้ทางการเมืองและความรู้ของพระเวทย์ ดังนั้นการปกครองในทางปฏิบัติของตัวแบบที่อยู่ในคัมภีร์อรรถศาสตร์ของเกอภูลยะจึงเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนความเป็นไปไม่ได้ในทางปฏิบัติของตัวแบบบริสุทธ์

ด้วยเหตุนี้ การพิจารณารูปแบบการปกครองด้วยตัวแบบบริสุทธ์จึงก่อให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติขึ้นเสมอ เพราะโดยธรรมชาติแล้ว คงเป็นไปไม่ได้ที่อำนาจทางการเมืองของรูปแบบการปกครองใดจะตกอยู่ในมือของเอกบุคคัล คณะบุคคัล หรือมหาชนได้ทั้งหมดเพียงฝ่ายเดียวอย่างเบ็ดเสร็จราบคาบ ดังนั้น แม้ตัวแบบบริสุทธ์จะยังคงมีประโยชน์ในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการทำความเข้าใจและจัดประเภทรูปแบบการปกครองอย่างง่าย แต่ความพยายามที่จะสถาปนารูปแบบการปกครองตามตัวแบบบริสุทธ์ดังกล่าวขึ้นมาในโลกแห่งความเป็นจริง กลับกลายเป็นความพยายามที่ฝืนธรรมชาติและเป็นไปไม่ได้ในทางปฏิบัติ และเป็นสิ่งนำไปสู่ฐานคิดสำคัญประการแรกของวิธีคิดเรื่องการปกครองแบบผสม นั่นคือฐานคิดเรื่องการปกครองตามธรรมชาติ (natural government)⁴⁰ ของการผสมผสานองค์ประกอบมูลฐานหรือสดมภ์หลัก (elements) ทางการเมือง 3 องค์ประกอบคือองค์ประกอบที่เป็นเอกบุคคัล (the one) คณะบุคคัล (the few) และมหาชน (the many) ของการปกครองแบบผสมมีสถานะที่ตรงกันข้ามกับตัวแบบบริสุทธ์ นั่นคือเป็นการปกครองที่สอดคล้องกับธรรมชาติหรือเงื่อนไขพื้นฐานบางอย่างของแต่ละองค์ประกอบ ในรูปแบบและความหมายที่จะกล่าวถึงในรายละเอียดต่อไปในบทถัดไป

นอกจากปัญหาเรื่องความเป็นไปไม่ได้ในทางปฏิบัติแล้ว ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งของตัวแบบบริสุทธ์ คือปัญหาเรื่องการเสื่อมถอย (degeneration)⁴¹ ของรูปแบบการปกครองหนึ่งไปยัง

⁴⁰Richard Hofstadter, *The American Political Tradition and the Men Who Made It* (New York: Vintage Books, 1989), 11.; ดู Henry J. Merry, *Montesquieu's System of Natural Government* (Indiana: Purdue University Press, 1970), xv.

⁴¹ ซึ่งเป็นที่มาของแนวคิดเรื่องวัฏจักรของรูปแบบการปกครอง หรือ ἀνακύκλωσις (anacyclosis or cycle of constitutions) ซึ่งถูกอธิบายไว้ตั้งแต่เล่มที่ 8 - 9 ใน *Republic* ของ Plato และใน *Politics* ของ Aristotle และปรากฏเด่นชัดอย่างเป็นระบบในตอนต้นของบทที่ 6 ของ *The Histories* ของ Polybius ดู Plato,

รูปแบบการปกครองอีกแบบหนึ่ง อันเป็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นตามมาอย่างเลี่ยงไม่ได้จากวิถีคิดแบบ
 บริสุทธ์อีกเช่นกัน กล่าวคือ วิถีคิดที่มองการปกครองตามตัวแบบบริสุทธ์ย่อมพิจารณาการเมืองโดยมี
 ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งผูกขาดการใช้อำนาจขององค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งเพียงฝ่ายเดียว และใน
 ขณะเดียวกันก็พยายามกีดกันองค์ประกอบอื่น ๆ ไม่ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการใช้อำนาจ อันทำให้
 องค์ประกอบที่เหลือพยายามทุกวิถีที่จะขจัดกาผูกขาดอำนาจทางการเมืองดังกล่าวเพื่อเข้ามาแทนที่
 เสียเอง ซึ่งหากทำสำเร็จและองค์ประกอบที่เข้ามาแทนที่ยังคงมีวิถีคิดแบบบริสุทธ์อยู่เช่นเดิม เมื่อ
 นั้น องค์ประกอบดังกล่าวย่อมถูกล้มล้างโดยองค์ประกอบที่เหลือซึ่งมีวิถีคิดแบบเดียวกันในเวลาต่อมา
 และเป็นเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ ไม่มีวันสิ้นสุด และเป็นเหตุให้การต่อสู้เพื่อก้าวขึ้นสู่อำนาจเพียงฝ่ายเดียว
 ขององค์ประกอบมูลฐานแต่ละฝ่ายดำรงอยู่ต่อไป ท่ามกลางความหวาดระแวงและไม่ไว้เนื้อเชื่อใจซึ่ง
 กันและกัน⁴² ทั้งนี้เพราะการปกครองแบบบริสุทธ์ในฝั่งที่เสื่อมถอยมาจากการปกครองแบบบริสุทธ์ที่
 ผู้ปกครองทำเพื่อผลประโยชน์สาธารณะ⁴³ ไม่ว่าเป็นการปกครองของเอกบุคคล คณะบุคคล หรือ
 มหาชน ล้วนแล้วแต่วางอยู่บนผลประโยชน์ส่วนตัวเฉพาะของผู้ปกครองเพียงฝ่ายเดียว ซึ่งท้ายที่สุด
 ย่อมนำไปสู่มุมมองเกี่ยวกับความเที่ยงธรรมอันไม่สมบูรณ์ที่ยังประโยชน์หรือเอื้อต่อการแสวงหา
 ผลประโยชน์เฉพาะของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น⁴⁴ และในขณะเดียวกันย่อมเป็นการกีดกันและปฏิเสธ

Republic, 277-326. [543a-580c]; Aristotle, *Politics*, 189-99.[1304b19-1307b19]; Polybius, *The Histories*, 374-78.[6.6-10]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴² ความหวาดระแวงที่วนลี้ภัยกับสิ่งที่ Aristotle อธิบายถึงความเที่ยงธรรมแบบครึ่ง ๆ กลาง ๆ (partial justice) ใน *Politics* ที่ท้ายที่สุดได้ส่งผลทำให้คนรวยอันเป็นคนส่วนน้อย และคนจนอันเป็นคนส่วนมากเกิดความหวาดระแวงไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกันมาตลอดทุกยุคทุกสมัย ดู Aristotle, *Politics*, 103, 57-58. [1280a7, 1295a34-b13]

⁴³ โดย Aristotle อธิบายถึงการปกครองตามตัวแบบบริสุทธ์ไว้ในใน *Politics* เล่มที่ 3 ว่าการปกครองของเอกบุคคล คณะบุคคล และมหาชน มีทั้งฝั่งที่ผู้ปกครองทำการปกครองไปเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม และฝั่งที่เป็นด้านที่เลวร้ายที่อยู่ตรงกันข้าม นั่นคือฝั่งที่ผู้ปกครองทำการปกครองไปเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวของผู้ปกครองเอง ดู Aristotle, *Politics*, 100. [1279a25]

⁴⁴ ด้วยเหตุนี้ Claude Polin จึงได้อธิบายว่าแนวคิด “ประชาธิปไตย” (democracy) สมัยใหม่นั้นแตกต่างกับแนวคิด “มหาชนรัฐ” (republic) ในแง่ที่ว่ามหาชนรัฐที่เป็นการปกครองแบบผสมย่อมจะเปิดพื้นที่ให้กลุ่มต่าง ๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการใช้อำนาจทางการเมืองทั้งโดยตรง และทางอ้อมโดยผ่านความยินยอมพร้อมใจตามสัดส่วน อันทำให้ทุก ๆ กลุ่มมุ่งที่จะกระทำเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมที่ก่อปรไปด้วยผลประโยชน์ของกลุ่มตนภายในนั้นมากกว่าที่จะมุ่งแสวงหาผลประโยชน์เฉพาะของกลุ่มตนเองเพียงฝ่ายเดียว ดู Claude Polin, "Western

การดำรงอยู่ขององค์ประกอบอื่น ๆ ในฐานะหุ้นส่วนทางการเมือง⁴⁵ ที่สมควรเข้ามามีส่วนร่วมใช้อำนาจขั้นต่ำบางอย่าง และการกีดกันดังกล่าวนี้เอง ที่เป็นสาเหตุที่ทำให้การปกครองแบบบริสุทธียากที่จะรักษาความจริงยั่งยืนในทางปฏิบัติได้ และนำไปสู่การเสื่อมถอยของรูปแบบการปกครองในลักษณะของวัฏจักรการปกครอง (Cycle of constitutions) จากรูปแบบการปกครองบริสุทธียุโรปแบบหนึ่งไปเป็นรูปแบบการปกครองบริสุทธียุโรปแบบหนึ่งเรื่อย ๆ ไม่มีที่สิ้นสุด

จากฐานคิดเรื่องการเสื่อมถอยของรูปแบบการปกครองแบบบริสุทธียุโรปจะพบว่า การนำตัวแบบบริสุทธียุโรปซึ่งเชื่อว่าอำนาจทางการเมืองสถิตอยู่ในองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งเท่านั้น มาใช้ออกแบบกลไกและสถาบันทางการเมือง ย่อมนำไปสู่การกีดกันองค์ประกอบอื่น ๆ ไม่ให้สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการใช้อำนาจหรือแสดงบทบาทขั้นพื้นฐานที่พึงมีตามธรรมชาติ (ซึ่งจะกล่าวถึงในรายละเอียดในบทถัดไป) และในขณะเดียวกันการกีดกันดังกล่าวย่อมกลายเป็นแรงผลักดันที่ทำให้อีกสององค์ประกอบที่เหลืออยู่ ต่างพยายามทุกวิถีทางที่จะขจัดกาผูกขาดอำนาจทางการเมืองขององค์ประกอบดังกล่าวเพื่อเข้ามาแทนที่เสียเอง และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและความไม่มั่นคงทางการเมืองที่ปรากฏในรูปของวัฏจักรการปกครองที่ไม่มีวันสิ้นสุด และจากสภาพปัญหาดังกล่าวนี้เองที่เป็นฐานคิดสำคัญประการที่สองของหลักการปกครองแบบผสม ที่เข้ามาเพื่ออธิบายและนำเสนอทางออกที่จะช่วยให้สามารถหลุดออกจากปัญหาวัฏจักรการปกครองแบบบริสุทธียุโรปด้วยการผสมผสานองค์ประกอบมูลฐานทั้งสามเข้าด้วยกัน เพื่อหยุดยั้งหรือชะลอการผุกร่อนกลับกลายเป็นการปกครองแบบบริสุทธียุโรปตามวัฏจักรการปกครองดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม แม้แนวคิดเรื่องหลักการปกครองแบบผสมที่วางอยู่บนฐานคิดทั้งสองในข้างต้น จะเชื่อว่าการปกครองแบบผสมที่ผสมผสานองค์ประกอบมูลฐานทั้งสามเข้าด้วยกันจะเป็นรูปแบบการปกครองที่ดีที่สุดที่เป็นไปได้ในทางปฏิบัติ แต่หลักการปกครองแบบผสมดังกล่าวคงเป็นเพียงแนวคิด

Political Models and their Metaphysics, Part II: On the Differences between a Republic and a Democracy." <http://www.firstprinciplesjournal.com/articles.aspx?article=1408>.

⁴⁵ การเป็นหุ้นส่วนทางการเมืองในฐานะผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการใช้อำนาจทางการเมืองอย่างเสมอกัน ผู้เขียนนำมาจากคำภาษากรีกคือ *KOLVWVIA* (*koinonia*) ซึ่งมีความหมายว่าการ “สมาคม” (association) หรือ การมีส่วนร่วม (a sharing) หรือการมีส่วนร่วม (partnership) ของหุ้นส่วนทางการเมืองอย่างเท่าเทียมกันที่เรียกว่า พลเมือง อันนำไปสู่การรวมตัวในระดับต่าง ๆ ที่มีชุมชนทางการเมืองหรือ *Polis* เป็นการรวมตัวที่อยู่สูงสุด ดู R. F. Stalley, “Explanatory Notes” in *Politics*, 318.

กลาง ๆ ที่มีได้มีสูตรสำเร็จตายตัวว่าจะต้องผสมผสานองค์ประกอบทั้ง 3 องค์ประกอบอย่างไร หรือผสมด้วยสัดส่วนมากน้อยเพียงใด สิ่งนี้จึงทำให้สัดส่วนของการปกครองแบบผสมขึ้นอยู่กับพลังทางสังคมที่ดำรงอยู่จริงซึ่งย่อมแตกต่างกันไปตามสถานที่และช่วงเวลา ยกตัวอย่างเช่น ยุคที่สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นพลังทางสังคมที่เป็นจริงและมีอำนาจในระบบการเมืองมากกว่าองค์ประกอบอื่น ๆ ที่เหลือ เมื่อนั้นพระมหากษัตริย์ย่อมกลายเป็นองค์ประกอบหลักหรือจุดหมุนของระบอบการปกครองที่ทำให้สัดส่วนของการปกครองแบบผสมปรากฏออกมาในรูปของราชาธิปไตยแบบผสม (mixed monarchy) แต่หากบางยุคอภิชนกลายเป็นพลังทางสังคมที่เป็นจริงและมีความสำคัญแทน เมื่อนั้นการปกครองแบบผสมย่อมปรากฏอยู่ในรูปของอภิชนาธิปไตยหรือคณาธิปไตยแบบผสม (mixed aristocracy/oligarchy) และในทำนองเดียวกัน ยุคที่มหาชนกลายเป็นพลังทางสังคมที่เป็นจริงและเป็นจุดหมุนของระบอบการเมือง การปกครองแบบผสมย่อมปรากฏในรูปของประชาธิปไตยแบบผสม (mixed democracy)⁴⁶ ดังนั้นในยุคปัจจุบันที่องค์ประกอบมหาชนกลายเป็นพลังทางสังคมหลักของระบอบการเมืองในฐานะกฎเกณฑ์ที่ชอบธรรมหนึ่งเดียวของการปกครองในระบอบ “ประชาธิปไตยสมัยใหม่” หรือ “เสรีประชาธิปไตย” ไม่ว่าจะ เป็นระบบรัฐสภา ระบบประธานาธิบดี หรือระบบกึ่งประธานาธิบดีกึ่งรัฐสภา จึงยังคงสามารถอธิบายได้ผ่านตัวแบบประชาธิปไตยแบบผสมมากกว่าที่จะเข้าใจผ่านตัวแบบบริสุทธ์อื่นปราศจากมิติของเอกบุคคล และคณะบุคคล ซึ่งต่างเป็นองค์ประกอบที่มีอิทธิพลและทำงานอยู่จริงในระบอบประชาธิปไตยสมัยใหม่ทุกระบบ รวมถึงระบอบการเมืองที่ไม่ใช่ประชาธิปไตยด้วยเช่นกัน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁴⁶ แนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมที่มีองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งเป็นองค์ประกอบหลักนี้ ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นจากคำอธิบายของ Philip Hunton นักคิดชาวอังกฤษในศตวรรษที่ 17 ดู Philip Hunton, "A Treatise of Monarchy," in *Divine Right and Democracy: An Anthology of Political Writing in Stuart England*, ed. David Wootton (London: Penguin Books, 1986), 191.; ซึ่ง “หลัก” (preponderance) ที่ว่านี้ Nancy L. Rosenblum อธิบายว่าเป็น “จุดหมุน” (fulcrum) ของการปกครองแบบผสม ดู Nancy L. Rosenblum, *On the Side of the Angles: An Appreciation of Parties and Partisanship* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2008), 84.

1.1.4 ปัญหาการทำความเข้าใจการเมืองไทยด้วยตัวแบบบริสุทธิ

ในกรณีของการเมืองไทยสมัยใหม่ ความยุ่งยากที่เกิดจากการพิจารณาการเมืองการปกครองที่อิงกับตัวแบบบริสุทธิมักปรากฏให้เห็นอยู่เสมอ เช่น ข้อถกเถียงเรื่องบทบาทและสถานะของการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 ว่าใครคือตัวแสดงหลักที่มีอิทธิพลมากที่สุดในการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งคำตอบที่พบได้ทั่วไปในวรรณกรรมเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 มักเป็นคำตอบที่มักให้ความสำคัญกับบทบาทของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเท่านั้น ยกตัวอย่างเช่น ให้ความสำคัญกับตัวแสดงในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นำโดยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในฐานะผู้นำที่มีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลง และเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ตัดสินใจขั้นสุดท้ายว่าจะให้มีระบอบการปกครองใหม่ภายใต้รัฐธรรมนูญขึ้น อันเป็นที่มาของแนวคิดเรื่องการ "พระราชทานรัฐธรรมนูญ" ของพระมหากษัตริย์ ในขณะที่วรรณกรรมอีกด้านหนึ่ง กลับให้ความสำคัญกับตัวแสดงฝ่ายคณะราษฎรว่าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 จนนำไปสู่แนวคิดเรื่อง "การทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายรัฐธรรมนูญ" แต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว⁴⁷ โดยจะเห็นได้ว่า มุมมองที่แตกต่างกันในการประเมินสถานะและบทบาทของตัวแสดงในเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ท้ายที่สุดได้นำไปสู่การสร้างชุดคำอธิบายเรื่องการกำเนิดรัฐธรรมนูญสยามที่แตกต่างกันออกไปอย่างน้อย 2 แบบ ซึ่งสะท้อนว่า ความเข้าใจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับคณะราษฎรในเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ตลอดจนการดำรงอยู่ของอีกฝ่ายในฐานะหุ้นส่วนทางการเมืองนั้นไม่ตรงกัน ซึ่งจะนำไปสู่ความขัดแย้งและความไร้เสถียรภาพทางการเมืองในที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

⁴⁷ สำหรับมุมมองดังกล่าวที่มองการเปลี่ยนแปลงโดยอิงกับชนชั้นนำของ "ฝ่ายเจ้า" หรือ "ฝ่ายคณะราษฎร" เพียงกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเพียงด้านเดียว รวมไปถึงกลุ่มที่ปฏิเสธบทบาทของชนชั้นนำทั้งสองฝ่ายนั้น ดูตัวอย่าง เช่น ชัยอนันต์ สมุทวณิช, *สัตว์การเมือง* (พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2514); เบนจามิน เอ. บัทสัน, *อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยาม* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2543); ปรีดี พนมยงค์, *คณะราษฎรกับการอภิวัฒน์ประชาธิปไตย: 24 มิถุนายน* (กรุงเทพฯ: โครงการการจัดทำสิ่งเผยแพร่เกียรติคุณนายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส สำหรับเด็กและเยาวชน, 2542); สนธิ เตชานันท์, *แผนพัฒนาการเมืองไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468 – 2475)* (กรุงเทพฯ: โครงการผลิตเอกสารทางวิชาการ ภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2519); อรรถ พรหมชมพู, *ไทยกึ่งเมืองขึ้น* (กรุงเทพฯ: อุดมธรรม, 2493).; และดูรูปพร้อมคำบรรยายประกอบประกอบ ใน นิธิ เอียวศรีวงศ์, *ชาติไทย, เมืองไทย, แบบเรียนและอนุสาวรีย์: ว่าด้วยวัฒนธรรม, รัฐ และรูปการจิตสำนึก* (กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม, 2547), 124.

หากในความเป็นจริงแล้ว รัฐธรรมนูญฉบับพุทธศักราช 2475 ไม่ได้ถือกำเนิดขึ้นจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เพียงฝ่ายเดียว

ตำรากฎหมายรัฐธรรมนูญและสถาบันทางการเมืองของหลวงประเจิดอักษรลักษณ์ และ ไพโรจน์ ชัยนาม ได้อธิบายที่มาหรือการกำเนิดของรัฐธรรมนูญทั่วไปในโลกไว้ 3 ลักษณะ⁴⁸ คือ หนึ่ง รัฐธรรมนูญที่ประมุขแห่งรัฐประทานมาให้เอง โดยประมุขที่ว่านี้ก็ได้แก่พระมหากษัตริย์ ซึ่งสิ่งที่ทรงพระราชทานมาให้จะไม่ถูกเรียกว่า “constitution” แต่จะเรียกว่า “Charter” (หรือ charte, octroi)⁴⁹ สอง รัฐธรรมนูญที่บัญญัติขึ้นจากความตกลงร่วมกัน (pact)⁵⁰ หรือในภาษาของหลวงประเจิดคือรัฐธรรมนูญ “โดยทางสัญญา” (le pacte) ซึ่งการตกลงร่วมกันที่นี้อาจเป็นการตกลงร่วมกันระหว่างประมุขของรัฐกับราษฎร หรือระหว่างประมุขของรัฐกับคณะบุคคลคณะหนึ่งที่กระทำ

⁴⁸ ในการศึกษารัฐศาสตร์สมัยใหม่ในสาขาการเมืองเปรียบเทียบ (comparative politics) คำอธิบายในลักษณะดังกล่าว คือคำอธิบายเกี่ยวกับ “การเปลี่ยนผ่าน” (transition) ในกระบวนการสร้างประชาธิปไตย (democratization) จากการพิจารณาไปยังระยะที่เกิดการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองจากระบอบเก่าไปยังระบอบใหม่ ซึ่งโดยมากแล้วมักมีนัยหมายถึงการเปลี่ยนจากระบอบเผด็จการไปสู่ระบอบประชาธิปไตย (หรือระบอบที่โน้มเอียงไปในแนวทางประชาธิปไตย) โดย Huntington อธิบายจำแนกแจกแจงรูปแบบการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยดังกล่าวใน 3 ลักษณะ คือ (1) การเปลี่ยนผ่านที่ชนชั้นนำของระบอบเก่าเป็นผู้ยินยอมให้มีการเปลี่ยนแปลง (transformation) (2) การเปลี่ยนผ่านที่เกิดจากการตกลงกันระหว่างฝ่ายอำนาจเก่า กับฝ่ายที่ต้องการการเปลี่ยนแปลง (transplacement) และ (3) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการผลักดันล้มล้างอำนาจเก่าโดยฝ่ายที่ต้องการการเปลี่ยนแปลง (replacement) ดู Samuel P. Huntington, *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century* (London: University of Oklahoma Press, 1991), 121-63; Samuel P. Huntington, "How Countries Democratize," *Political Science Quarterly* 106, no. 4 (1991-1992): 579-616.

⁴⁹ ไพโรจน์ ชัยนาม, *กฎหมายรัฐธรรมนูญ: คำสอนชั้นปริญญาตรี* (พระนคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2479), 136-37.

⁵⁰ เช่นเดียวกันกับในทางการเมืองเปรียบเทียบ ซึ่งมีชุดคำอธิบายที่เรียกว่า “pactology” อันเป็นที่มาของแนวคิดเรื่องการตกลงกันของชนชั้นนำ (elite pact) อันเป็นชุดคำอธิบายสำคัญชุดหนึ่งในการศึกษากระบวนการสร้างประชาธิปไตย (democratization) ในการศึกษาสาขาวิชาการเมืองเปรียบเทียบ โดยงานชิ้นสำคัญที่บุกเบิกแนวคิดเรื่อง การ ตกลงร่วมกันของชนชั้นนำนี้ ดู Guillermo A. O'Donnell, Phillip C. Schmitter, and Laurence Whitehead, *Transitions from Authoritarian Rule: Prospects for Democracy* (Baltimore: The John Hopkins University Press, 1986).

ในนามของราษฎรจัดการร่วมกันให้มีขึ้น⁵¹ และสุดท้ายคือรัฐธรรมนูญที่มีกำเนิดมาจากการบัญญัติโดยราษฎรเองไม่ว่าจะผ่านสภาร่างรัฐธรรมนูญ (convention) หรือการทำประชามติ (referendum)⁵²

แต่สิ่งที่น่าสนใจที่สุดในคำอธิบายของหลวงประเจิดอักษรลักษณ์และไพโรจน์ ชัยนามคือ ทั้งสองคนต่างอธิบายการกำเนิดของรัฐธรรมนูญไทยครั้งแรกว่ามีลักษณะตามแบบที่สอง คือเป็นการตกลงร่วมกันระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับคณะราษฎร⁵³ อันเป็นที่มาของรัฐธรรมนูญฉบับถาวรในวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 โดยมุมมองดังกล่าวของหลวงประเจิดอักษรลักษณ์และไพโรจน์ ชัยนาม อาจถือได้ว่าเป็นร่องรอยสำคัญที่สอดคล้องกับคำอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจากการปกครองแบบผสมอยู่บ้าง แต่กระนั้น คำอธิบายดังกล่าวก็ยังมีช่องที่ต้องการคำอธิบายเพิ่มเติมเช่นกัน เพราะหากการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475 เกิดจากการตกลงร่วมกันจริง คำถามที่ตามมาคือ จะสามารถนำกรอบคิดเรื่องการปกครองแบบผสมมาอธิบายการตีกลับของพลังทางสังคมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายหลังจากปี พ.ศ. 2475 ในรายละเอียดได้อย่างไร ด้วยเหตุนี้ การใช้กรอบคิดเรื่องการปกครองแบบผสมเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่พลังทางสังคมกลุ่มต่าง ๆ เข้าไปมีบทบาทในการร่างและการใช้อำนาจทางการเมืองของสถาบันทางการเมืองที่เป็นทางการในรัฐธรรมนูญแต่ละฉบับจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพราะสิ่งเหล่านี้ย่อมจะสะท้อนให้เห็นว่าพลังทางสังคมกลุ่มต่าง ๆ มีวิธีคิดเบื้องหลังที่นำไปสู่การจัดความสัมพันธ์อำนาจระหว่างองค์ประกอบพื้นฐานทั้งสาม คือ องค์ประกอบที่เป็นเอกบุคคล คณะบุคคล และมหาชนภายในรัฐธรรมนูญและกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญอย่างไร เช่น แต่ละองค์ประกอบเล็งเห็นถึงความสำคัญของการดำรงอยู่ขององค์ประกอบอื่น ๆ หรือไม่ อย่างไร หรือแต่ละองค์ประกอบมีความเข้าใจเกี่ยวกับความต้องการของอีกฝ่ายที่ตรงกันหรือคลาดเคลื่อนอย่างไร เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดนี้ย่อมบ่งชี้ว่า ทำ्यที่สุดแล้วการเมืองไทยสมัยใหม่ในแต่ละยุคมีการผสมผสานหรือการไม่ผสมผสานการใช้อำนาจร่วมกันขององค์ประกอบต่าง

⁵¹ หลวงประเจิดอักษรลักษณ์, *กฎหมายรัฐธรรมนูญ* (พระนคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2477), 141.

⁵² ไพโรจน์ ชัยนาม, *กฎหมายรัฐธรรมนูญ: คำสอนชั้นปริญญาตรี*, 144-47.

⁵³ ไพโรจน์ ชัยนาม, *กฎหมายรัฐธรรมนูญ: คำสอนชั้นปริญญาตรี*, 142-43; หลวงประเจิดอักษรลักษณ์, *กฎหมายรัฐธรรมนูญ*, 9.

ๆ เหล่านี้อย่างไร และความสัมพันธ์ที่ว่านี้ส่งผลกระทบต่อพลวัต พัฒนาการทางการเมืองตลอดจน ความมั่นคงและความไม่มั่นคงของการเมืองไทยสมัยใหม่อย่างไร

ในการไขปัญหาดังกล่าว เสน่ห์ จามริก เห็นว่าไม่ควรพิจารณาตัวรัฐธรรมนูญในฐานะที่เป็น ตัวบทกฎหมายสูงสุดของประเทศแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่จะต้องพิจารณารัฐธรรมนูญในฐานะ สิ่งมีชีวิตที่อยู่ในกระบวนการทางสังคมการเมืองซึ่งมีเจตนารมณ์ทางการเมืองอย่างใดอย่างหนึ่งตาม ลักษณะธรรมชาติของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ดำรงอยู่ในสังคมขณะนั้น⁵⁴ โดยเสน่ห์ใช้กรอบคิด ดังกล่าวอธิบายพัฒนาการของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการเมืองไทยที่นำไปสู่ปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “วงจรอุบาทว์ของการเมืองไทย”⁵⁵ อันเป็นผลจากการต่อสู้ขัดเคี่ยว และผสมผสานกันระหว่างกระแส “ระบอบรัฐธรรมนูญเสรีนิยม” กับ “วัฒนธรรมทางการเมืองไทย” ที่แทรกตัวอยู่ในขนบธรรมเนียม หรือประเพณีการปกครองของไทย⁵⁶ โดยส่วนผสมของทั้งสององค์ประกอบนี้ก็คือวิถีคิดทางการเมือง ที่ดำรงอยู่ในเจตสิก (*psyche*) ของคนไทย อันนำไปสู่ความยั่งยืนและมั่นคงของ “สิทธิเสรีภาพ ประชาธิปไตย” ในระบอบการเมือง (*polis*) ที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญ⁵⁷

มุมมองดังกล่าวของเสน่ห์จึงอาจสอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง “รัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมไทย” ของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ที่อธิบายรัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมว่าเป็น

ข้อกำหนดของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (ระหว่างบุคคล และสถาบันต่าง ๆ – ผู้เขียน) ในสังคมหนึ่ง ๆ นั้น ไม่ได้เกิดจากใคร เป็นผู้กำหนดขึ้น แต่เกิดจากการที่บุคคล และสถาบันต่าง ๆ ใน สังคมนั้นได้ต่อสู้ช่วงชิง และรักษาสถานะแห่งอำนาจของตนมาเป็น ระยะเวลาจนทำให้เกิดการยอมรับกันในระดับหนึ่ง กลายเป็น

⁵⁴ เสน่ห์ จามริก, *การเมืองไทยกับพัฒนาการรัฐธรรมนูญ*, 3 ed. (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2545), 25.

⁵⁵ เป็นคำที่ประดิษฐ์ขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2525 ในงานของ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ดู Chai-Anan Samudavanija, *The Thai Young Turks* (Singapore: Institution of Southeast Asian Studies, 1982), 1; ชัยอนันต์ สมุทวณิช, *ปัญหาการพัฒนาทางการเมืองไทย* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530).

⁵⁶ เสน่ห์ จามริก, *การเมืองไทยกับพัฒนาการรัฐธรรมนูญ*, 30.

⁵⁷ โดยประเด็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่าง *polis* และ *psyche* นี้ผู้วิจัยจะนำไปขยายความต่อไปในบท ถัดไป

ประเพณีทางการปกครองและการเมืองขึ้น กล่าวได้ว่า วิถีชีวิต, วิถีความคิด และค่านิยม ของสังคมนั้น ๆ เคยชินที่จะมองเห็นว่า อำนาจที่ชอบธรรมนั้นต้องสัมพันธ์กันอย่างนั้น ๆ นั่นก็คือ วัฒนธรรมทางการเมือง... ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งแล้ว เพราะการต่อสู้ช่วงชิง และรักษาสถานะแห่งอำนาจของสถาบันและบุคคลในทุกสังคมไม่ได้หยุดนิ่ง ยังคงดำเนินต่อไปเรื่อย ๆ ตามกระแสความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมซึ่งเกิดขึ้นตลอดเวลา คนในสังคมนั้นจึงอาจมีค่านิยมทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป เช่นคิดว่าสถาบันนั้นควรสัมพันธ์เชิงอำนาจกับสถาบันไหนอีกอย่างหนึ่งต่างหาก และที่เคยสัมพันธ์กันมาแบบนี้มันไม่ชอบธรรมเสียแล้ว⁵⁸

โดยจะเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมของนิธิ โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องการต่อสู้ช่วงชิงอำนาจและการรักษาสถานะภาพดั้งเดิมของตนภายในสถาบันทางการเมือง แม้จะสถิตอยู่ในช่วงเวลาหนึ่ง แต่ในขณะเดียวกันก็ผันแปรไปตามสภาพเศรษฐกิจสังคมเมื่อกาลเวลาผ่านไปด้วยเช่นกัน คำอธิบายในลักษณะนี้จึงสอดคล้องกับวิถีคิดเรื่องการปกครองแบบผสมอยู่ไม่น้อย หรืออาจกล่าวได้ว่า รัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมของนิธิคือสิ่งที่จะเป็นเครื่องบ่งชี้ว่า “ส่วนผสม” ที่ลงตัวของการปกครองแบบผสมที่ดีในแต่ละกาลเทศะของการเมืองประเทศหนึ่งนั้นควรจะมีรูปร่างหน้าตาอย่างไร เพราะสิ่งนี้คือความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ดำรงอยู่จริง และผู้คนในสังคมมีความรับรู้เช่นนั้นจริง ไม่ว่าจะตัวรัฐธรรมนูญที่เป็นลายลักษณ์อักษรที่เกิดขึ้นตามมานั้นจะสอดคล้องหรือขัดแย้งกับตัวรัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมข้างต้นอย่างไรก็ตาม นั่นเพราะตัวรัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมนี้เองที่จะเป็นตัวกำหนดว่ารัฐธรรมนูญฉบับลายลักษณ์อักษรนั้นจะมีความยั่งยืนเพียงใด เพราะหากทั้งสองสิ่งเกิดขัดแย้งกันขึ้น รัฐธรรมนูญฉบับลายลักษณ์อักษรย่อมไร้ซึ่งความศักดิ์สิทธิ์ และอาจถูกเปลี่ยนแปลงด้วยการฉีกรัฐธรรมนูญ แต่ในอีกด้านหนึ่ง การที่ทั้งสองสิ่งสอดคล้องกันก็ได้หมายความว่า ไม่มีความจำเป็นที่

⁵⁸ นิธิ เอียวศรีวงศ์, *ชาติไทย, เมืองไทย, แบบเรียนและอนุสาวรีย์: ว่าด้วยวัฒนธรรม, รัฐ และรูปการจิตสำนึก*, 126.

จะต้องเปิดช่องให้มีการเปลี่ยนแปลงตัวรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษรใดใดเลย นั่นเพราะรัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมหรือพลังทางสังคมของแต่ละแห่งต่างไม่ได้สถิตอยู่กับที่⁵⁹

กล่าวโดยสรุป สิ่งที่เสนห์และนิธิเปิดประเด็นไว้คือปัญหาของการผสมผสานและการจัดวาง “พลังทางสังคมที่เป็นจริง” ในรัฐธรรมนูญยังที่ไม่ลงตัวหรือสภาวะอสมมาตรระหว่าง “ส่วนผสม” ภายในจิตใจของคนไทย (ในภาษาของเสนห์) หรือรัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรม (ในภาษาของนิธิ) กับตัวระบอบการเมืองและสถาบันทางการเมืองที่มีอยู่จริงตามที่ระบุเอาไว้ภายในรัฐธรรมนูญ ซึ่งสภาวะอสมมาตรดังกล่าวอาจนำไปสู่ปัญหาการต่อสู้ขัดเคี่ยว ความไม่ลงรอย ตลอดจนความไม่มั่นคงทางการเมือง ซึ่งหนทางในการแก้ไขปัญหานั้น ท้ายที่สุดย่อมจะนำไปสู่ทางเลือก 3 ด้าน⁶⁰ นั่นคือ (1) เลือกที่จะเปลี่ยนแปลงส่วนผสมภายในจิตใจของผู้คนในสังคมให้ตรงกับระบอบการเมืองที่บรรจุไว้ในรัฐธรรมนูญ หรือ (2) เลือกที่จะเปลี่ยนแปลงระบอบการเมืองภายในรัฐธรรมนูญให้ตรงกับส่วนผสมภายในจิตใจของผู้คนในสังคม หรือ (3) เลือกที่จะสร้างระบอบการเมืองในรัฐธรรมนูญให้ไม่เพียงแต่ตรงกับส่วนผสมในจิตใจของผู้คนเท่านั้น แต่ในอีกด้านหนึ่งก็พยายามเปลี่ยนแปลงจิตใจของผู้คนในสังคมให้หันมายอมรับกติกาของการอยู่ร่วมกันภายใต้กรอบคิดของการมี “ส่วนผสม” ขององค์ประกอบอื่น ๆ ในสังคมให้สามารถเข้ามาร่วมใช้อำนาจตามกติกาที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญได้ ซึ่งสัดส่วนของการผสมผสานอาจเปลี่ยนแปลงตามช่วงเวลาและตามพลังทางสังคมที่เป็นจริงในแต่ละยุค เพื่อมิให้เกิดแรงเหวี่ยงของความสุดโต่งของผลประโยชน์ส่วนตัวที่มากจนเกินไปของแต่ละองค์ประกอบตามตัวแบบบริสุทธ์ขึ้นในระบอบการเมือง

เหตุนี้ วิธีคิดเรื่องการจัดวางโครงสร้างของสถาบันทางการเมืองเพื่อให้สอดคล้องตรงกับพลังทางสังคมคือสิ่งที่งานวิจัยชิ้นนี้จะนำมาใช้เป็นกรอบคิดหลักในการนำทฤษฎีการปกครองแบบผสมมาอธิบายการเมืองไทยในรัฐธรรมนูญ ซึ่งวางอยู่บนสมมติฐานว่าการปกครองแบบบริสุทธ์หรือการปกครองที่ไม่ผสมในทางปฏิบัติ คือการปกครองที่ฝืนธรรมชาติและนำมาซึ่งความไร้เสถียรภาพทางการเมือง ในทางกลับกันการปกครองที่จะก่อให้เกิดเสถียรภาพทางการเมืองในทางปฏิบัติหรือที่งานวิจัยชิ้นนี้จะอธิบายต่อไปว่าเป็นการปกครองตามธรรมชาติ (โปรดดูบทที่ 2) คือการปกครองที่จัด

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, 127-128.

⁶⁰ ข้อเสนอเกี่ยวกับทางเลือก 3 ด้านนี้ ผู้วิจัยนำมาจากคำบรรยายของศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ จันทรวงศ์ ในชั้นเรียนวิชาสัมมนาทฤษฎีการเมืองตะวันตกระดับปริญญาเอกของคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วางพื้นที่ให้แก่องค์ประกอบมูลฐานทั้งสามในทางการเมืองคือ เอกบุคคัล คณะบุคคัล และมหาชน ตามพลวัตรของพลังทางสังคมที่เป็นจริงในแต่ละยุค อันสอดคล้องกับสิ่งที่ Alexis de Tocqueville อธิบายว่า

กฎหมายย่อมไร้เสถียรภาพเสมอ เว้นเสียแต่จะวางรากฐาน
บนนิสัยใจคอของประชาชนชาติหนึ่งๆ และนิสัยใจคอก็คืออำนาจเพียง
อย่างเดียวที่คงทนกล้าแกร่งในปวงชนหนึ่งๆ⁶¹

สำหรับการอภิปรายเกี่ยวกับพลวัตรของความสัมพันธ์ระหว่างส่วนผสมต่าง ๆ ของการปกครองแบบผสมของประเทศไทย ผ่านการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของเอกบุคคัล คณะบุคคัล และมหาชน ที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญและกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญของการเมืองไทยสมัยใหม่ในแต่ละยุคนับตั้งแต่ภายหลังเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมาจนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2534 จะนำไปแยกอภิปรายในรายละเอียดโดยแยกพิจารณาบทบาทขององค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบในการเมืองไทยผ่านรัฐธรรมนูญในบทที่ 4 บทที่ 5 และบทที่ 6 ตามลำดับต่อไป

1.1.5 ปัญหาของกรอบคิดเรื่องการปกครองแบบผสม? : การปกครองแบบผสมในฐานะคำอธิบายของพวกปฏิภิกิริยา

แม้แนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมจะเน้นการอธิบายพลวัตรของการเมืองในแต่ละยุคสมัยผ่านองค์ประกอบมูลฐานหรือสดมภ์หลักสามประการ คือเอกบุคคัล คณะบุคคัล และมหาชน แต่อุปสรรคสำคัญในการนำกรอบคิดเรื่องการปกครองแบบผสมมาใช้อธิบายสภาพการเมืองไทยหรือการเมืองใดใดก็ตามในโลกที่ต้องเผชิญอย่างเลี่ยงไม่ได้ คือข้อเท็จจริงที่ว่า คำอธิบายตามจารีการปกครองแบบผสมในทางปฏิบัติย่อมไม่เป็นที่พอใจหรือพึงปรารถนาของทุก ๆ องค์ประกอบที่ต่างเข้า

⁶¹ “Laws are always unstable as long as they do not lean on mores; mores form the sole resistant and lasting power in a people” see Alexis de Tocqueville, *Democracy in America*, trans. Harvey C. Mansfield and Delba Winthrop (Chicago: The University of Chicago Press, 2002), 261.; ทั้งนี้สำนวนแปลภาษาไทยดังกล่าว ผู้วิจัยดัดแปลงจากคำแปลของรองศาสตราจารย์ ดร.วีระ สมบูรณ์ โดยเปลี่ยนจากคำว่า “วัฒนธรรม” (culture) เป็น “นิสัยใจคอ” (mores) แทน โปรตดู วีระ สมบูรณ์, (8 May 2562). <https://www.facebook.com/vira.somboon/posts/2003410499767633>.

มาผสมผสานการใช้อำนาจทางการเมืองร่วมกันในระบอบการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบอบการเมืองที่ผู้คนและองค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบ ยังคงมีวิถีคิดที่ยึดกับตัวแบบบริสุทธ์ที่ไม่ต้องการแบ่งแยกและใช้อำนาจร่วมกันกับองค์ประกอบอื่น ๆ แม้ว่าองค์ประกอบของตนจะเป็นองค์ประกอบหลักของระบอบการเมืองแล้วก็ตาม

ทั้งนี้ Aristotle และ Polybius เคยตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับหลักการปกครองแบบผสมว่า การปกครองแบบผสมที่ผสมผสานองค์ประกอบต่าง ๆ อย่างเหมาะสมและกลมกลืน อาจทำให้แม้แต่ผู้คนที่อาศัยอยู่ภายในระบอบการเมืองนั้น ๆ เองไม่สามารถจำแนกแยกแยะได้อย่างชัดเจนว่า ระบอบการเมืองของตนคือการปกครองโดยเอกบุคคัล คณะบุคคัล หรือมหาชน เพราะขึ้นอยู่กับว่าผู้พิจารณาเลือกมองไปที่กลไกการใช้อำนาจของสถาบันการเมืองใดในระบอบการเมือง⁶² ซึ่งหากเราตีความข้อสังเกตดังกล่าวว่าเป็นเส้นที่ประการหนึ่งของการปกครองแบบผสมแล้ว เส้นดังกล่าวอาจกลายเป็นดาบสองคมที่ย้อนกลับมาสร้างความยากลำบากแก่ผู้ศึกษาได้เช่นกัน ด้วยการตกเป็นเป้าของการโจมตีจากผู้ที่นิยมการปกครองแบบบริสุทธ์ในอีกสองรูปแบบที่เหลือ ยกตัวอย่างเช่น ในยุคที่องค์ประกอบราชาธิปไตยทำหน้าที่เป็นองค์ประกอบหลักหรือราชาธิปไตยแบบผสม (mixed monarchy) นั้น พระมหากษัตริย์ที่ยึดติดกับการปกครองแบบบริสุทธ์ย่อมไม่พอพระราชหฤทัยในข้อเสนอในแบบการปกครองแบบผสม เพราะพระองค์ย่อมจะทรงมองว่าไม่มีความจำเป็นที่จะต้องใช้อำนาจร่วมกับคณะบุคคัลหรือมหาชน และในทางกลับกัน หากคณะบุคคัลและมหาชนยังคงมีวิถีคิดยึดติดกับการปกครองแบบบริสุทธ์ย่อมทำให้ทั้งคู่มองว่า คำอธิบายเรื่องราชาธิปไตยแบบผสมดังกล่าวเป็นเพียงการใช้วาทศิลป์หรือวาทกรรมทางการเมืองชุดหนึ่งที่มีขึ้นเพื่อรักษาสถานภาพดั้งเดิม (*status quo*) ของสถาบันพระมหากษัตริย์ และไม่เห็นความจำเป็นที่พวกตนจะต้องเข้าไปใช้อำนาจแค่เพียง “บางส่วน” ร่วมกันกับพระมหากษัตริย์ เป็นต้น อย่างไรก็ตามปัญหาและอุปสรรคที่ว่านี้ยังคงดำรงอยู่และยิ่งทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นในปัจจุบัน โดยเฉพาะในประเทศไทยในยุคที่ประชาธิปไตยหรือองค์ประกอบมหาชนถูกมองว่าเป็นสดมภ์หลักแห่งระบอบการเมืองทั้งปวง และทำให้ข้อเสนอที่มีลักษณะแบบการปกครองแบบผสมกลายเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจในสายตาของมหาชนที่มองว่าตนไม่จำเป็นต้องแบ่งปันอำนาจทางการเมืองร่วมกับองค์ประกอบอื่น ๆ ในระบบการเมือง ดังสะท้อนผ่านข้อถกเถียงเกี่ยวกับข้อเสนอเรื่องการปกครองแบบผสมบางส่วนที่เกิดขึ้นในประเทศไทยในปัจจุบัน

⁶² Aristotle, *Politics*, 155. [1294b13]; Polybius, *The Histories*, 380. [6.11].

ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2557 สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (ซึ่งต่อจากนี้จะเรียกว่า ส.ศิวรักษ์) ตีพิมพ์หนังสือเรื่อง *จดหมายรักถึงเผด็จการ* (Love Letters to Dictators) ซึ่งเนื้อหาภายในบทที่ 4 ของหนังสือซึ่งว่าด้วยเรื่อง “ข้อคิดคำนึงถึงประชาธิปไตย” ส.ศิวรักษ์ ระบุถึงมุมมองที่เขาเห็นว่าบิดาผู้ก่อตั้งประเทศสหรัฐอเมริกาเมื่อระบอบประชาธิปไตยว่า

ส่วนชนชั้นนำในสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะก็ในยุคบุกเบิกให้
เกิดประชาธิปไตยขึ้นเป็นครั้งแรก ท่านเหล่านี้มองไปที่กรุงโรม
มากกว่ากรุงเอเธนส์ แม้สถาปัตยกรรมทางการเมืองของอเมริกัน ก็
ลอกแบบมาจากโรมยิ่งกว่าอะไรอื่น...⁶³

หลังจากนั้น ส.ศิวรักษ์ ได้อ้างตัวบทของ Cicero⁶⁴ อันเป็นข้อความที่ Cicero อธิบายแนวคิดที่เรียกว่า การปกครองแบบผสมที่ปรากฏอยู่ในงานเขียน *De Republica*⁶⁵ และอ้างถึงงานของ Anthony Everitt ที่อธิบายว่า แนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมมีอิทธิพลต่อพัฒนาการของความคิดทางการเมืองของตะวันตกมาโดยตลอด จนกระทั่งประชาธิปไตยสมัยใหม่ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 มาถึง⁶⁶ ด้วยเหตุนี้ ส. ศิวรักษ์ จึงสรุปว่า การพยายามทำความเข้าใจประชาธิปไตยสมัยใหม่โดยที่ไม่ได้มี “ความรู้เรื่องการเมืองของโรมสมัยโบราณ” โดยเฉพาะในเรื่องการปกครองแบบผสม

⁶³ ส. ศิวรักษ์, *จดหมายรักถึงเผด็จการ* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไม่ขานรับ, 2557), 71-72.

⁶⁴ โดยตัวบทที่ว่าเป็นคือ “three basic systems of government: monarchy, aristocracy and democracy. Each has its strengths and weaknesses and it is unique distinction of Rome to have devised a constitution which combines elements of all three. Scipio’s personal preference is for the good king, father to his subjects, but the tendency toward tyranny is hard to eradicate. So a moderate and well-balanced form of government is a combination of the three-simple good forms is preferable even to monarchy.” ซึ่ง ส. ศิวรักษ์ได้นำมาจากงานเขียนเรื่อง Anthony Everitt, *Cicero: The Life and Times of Rome’s Greatest Politician* (New York: Random House Trade Paperbacks, 2003), 181.

⁶⁵ สำหรับเนื้อหาภายในตัวเล่ม *De Republica* ที่ Cicero อภิปรายเรื่องแนวคิดการปกครองแบบผสมในรายละเอียดนั้น ดู Cicero, *The Republic and The Laws*, trans. Niall Rudd (Oxford: Oxford University Press, 2008), 30-33.

⁶⁶ ส. ศิวรักษ์, *จดหมายรักถึงเผด็จการ*, 73.; สำหรับเนื้อหาในรายละเอียดทั้งหมดของ Everitt ดู Everitt, *Cicero: The Life and Times of Rome’s Greatest Politician*, 178-84.

ดังกล่าว อาจทำให้ไม่สามารถทำความเข้าใจสิ่งที่เรียกว่า 'ประชาธิปไตย' ได้ดีนัก⁶⁷ ซึ่งจุดนี้ตัวผู้เขียน น่าจะมีนัยยะไปถึงบรรดานักวิชาการ และผู้ที่พยายามศึกษาทำความเข้าใจการเมืองแบบ 'ประชาธิปไตย' ของไทยด้วยเช่นกัน

ข้อความดังกล่าวของ ส.ศิวัรักษ์ ทำให้นิธิ เอียวศรีวงศ์ เขียนจดหมายเปิดผนึกเพื่อตอบโต้ ข้อเสนอดังกล่าวของ ส. ศิวัรักษ์ ผ่านทางหนังสือพิมพ์มติชนรายวัน โดยนิมิตมองว่าการทำความเข้าใจ ประชาธิปไตยสมัยใหม่ของฝรั่งเศสตะวันตกและของไทย ไม่จำเป็นจะต้องใช้กรอบคิดในแบบที่ ส.ศิวัรักษ์เสนอ เนื่องจากปัญหาในเชิง 'เงื่อนไข' หรืออีกนัยหนึ่งคือ 'บริบท' ของการปกครองในสมัยโรมัน และโลกสมัยใหม่มีความแตกต่างกันอย่างมาก ความคิดของนิธิจึงโน้มเอียงไปในแนวทางที่ว่า ความคิดทางการเมืองการปกครองในสมัยโรมันเป็นชุดคำอธิบายที่มีความเหมาะสมและพลังในการ อธิบายเฉพาะในบริบททางการเมืองของมหาชนรัฐโรมันเท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่ไม่อาจนำมาใช้อธิบาย การเมืองการปกครองแบบ 'ประชาธิปไตย' ที่เกิดขึ้นภายหลังจากนั้นได้ โดยนิธิอ้างว่า

เงื่อนไขทั้งหมดเหล่านี้ไม่มีในสมัยโรมัน “ประชาธิปไตย” ของโรมันจะมีความหมายอย่างไรก็ตาม แต่ไม่ได้มีอะไรเหมือน “ประชาธิปไตย” ของยุโรปตะวันตกในศตวรรษที่ 18 เลย ยกเว้น แต่ชื่อ... คำตอบของซิเซโรใช้กับเมืองไทยในคริสต์ศตวรรษที่ 21 ได้ หรือ สภาพภิกษนในรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว (และหาก คสช.ยังมี อำนาจอยู่ต่อไปก็คงในรัฐธรรมนูญฉบับถาวรด้วย) ตั้งอยู่ได้ด้วย อำนาจแห่งวาทศิลป์ของซิเซโร และสัญลักษณ์ ศิวัรักษ์ หรืออำนาจ เผด็จการทหารกันแน่⁶⁸

จากข้อสังเกตดังกล่าวจะเห็นได้ว่า สิ่งที่นิธิใช้โต้ตอบ ส.ศิวัรักษ์ คือข้อเสนอเกี่ยวกับบริบทที่แตกต่าง ระหว่างเงื่อนไขสภาพแวดล้อมทางสังคมเศรษฐกิจของยุโรป กับเงื่อนไขสภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจของไทย ซึ่งแตกต่างไปจากบริบทของมหาชนรัฐโรมันอย่างสิ้นเชิง ด้วยเหตุนี้ จึงมิใช่เรื่อง แปลกที่นักประวัติศาสตร์อย่างนิธิจะมองว่า แนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมมิได้มีประโยชน์ หรือ

⁶⁷ ส. ศิวัรักษ์, *จดหมายรักถึงเผด็จการ*, 73.

⁶⁸ นิธิ เอียวศรีวงศ์, "ถึงคุณสัญลักษณ์ ศิวัรักษ์ ด้วยความนับถือ," *มติชนรายวัน* ฉบับวันที่ 3 พฤศจิกายน 2557, 20.

มีพลังในการอธิบาย หรือยิ่งไปกว่านั้นคือ ไม่มีคุณค่าในเชิงเครื่องมือของการนำมาใช้ออกแบบสถาบันทางการเมืองการปกครองของโลกในยุคสมัยใหม่ได้อีกต่อไป หรืออย่างน้อยที่สุดก็ไม่ได้มีมากเท่ากับที่เคยมีมาในสมัยโบราณ⁶⁹ เพราะฉะนั้น การพยายามอธิบายประชาธิปไตยสมัยใหม่ด้วยกรอบคิดเรื่องการปกครองแบบผสม ดังเช่นที่ ส. ศิวรักษ์ พยายามกระทำจึงเป็นคำอธิบายที่ผิดฝาผิดตัวเป็นอย่างยิ่งสำหรับนิธิ เนื่องจากเป็นคำอธิบายที่ไม่ได้อิงอยู่กับข้อเท็จจริงในเชิงบริบททางประวัติศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงไป

นอกจากนี้ สิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งที่อยู่ภายในข้อวิพากษ์วิจารณ์ของนิธิ คือการที่นิธิพิจารณาข้อเสนอเรื่องการปกครองแบบผสมของ ส. ศิวรักษ์ ว่าเป็นการใช้ “วาทศิลป์” ในการรักษาสถานภาพทางอำนาจหรือสถาบันทางการเมืองแบบเก่า คืออภิชน (เช่น ที่นิธิเรียกว่าสภากษัตริย์) ซึ่งเป็นข้อเสนอที่คล้ายคลึงกันอย่างบังเอิญ กับสิ่งที่ Albert O. Hirschman ระบุไว้ในหนังสือ *The Rhetoric of Reaction* ว่าแนวคิดที่อยู่ในสกุลการปกครองแบบผสม แท้ที่จริงแล้วเป็นเพียงวาทศิลป์ที่ก่อให้เกิดอันตรายต่อการปกครองสมัยใหม่ เนื่องจากเป็นคำอธิบายที่มักถูกนำมาใช้เป็นสนับสนุนพลังปฏิวัติที่คอยโต้การปฏิวัติและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนับตั้งแต่ช่วงศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา โดยเฉพาะในบรรดานักคิดที่ได้รับอิทธิพลจากคำอธิบายการเมืองการปกครองแบบอังกฤษ (cult of the British constitution)⁷⁰

สิ่งที่เป็นประเด็นถกเถียงระหว่างนิธิและ ส. ศิวรักษ์ ต่อมาได้ถูกนำมาสานต่อด้วยข้อเสนอของพิชญ์ พงษ์สวัสดิ์ ว่าผู้ปกครองหรือผู้ครองอำนาจทางการเมืองไทยในปัจจุบันหรือคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ไม่ควร “อาย” ที่จะกล่าวอย่างตรงไปตรงมาว่ารัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่จะมาเป็นตัวกำหนดรูปแบบ ตลอดจนโครงสร้างสถาบันทางการเมืองที่สำคัญของไทยนั้นมีลักษณะเป็น “รัฐธรรมนูญฉบับต้านประชาชน” ซึ่งในความหมายของพิชญ์คือ การเปิดให้คณะบุคคลเฉพาะรูปแบบ

⁶⁹ ในประเด็นดังกล่าวนี้ ต่อมาจะถูก ปูนเทพ ศิริบุพผะ นำมาขยายความเพิ่มเติม ดู ปูนเทพ ศิริบุพผะ, "Mixed constitution หลงยุค ในการจัดทำรัฐธรรมนูญ," in *ตลก รัฐธรรมนูญ* (กรุงเทพฯ: ไชน่ พัชลิซซิ่ง เฮ้าส์, 2559., 2559), 182-87.; สำหรับประเด็นเรื่องการเสื่อมถอยของอิทธิพลเรื่องการปกครองแบบผสมในศตวรรษที่ 18 และถูกแทนที่ด้วยแนวคิดเรื่องการแบ่งแยกอำนาจนั้นจะได้อธิบายต่อไปในรายละเอียดในบทที่ 4 ต่อไป.

⁷⁰ Albert O. Hirschman, *The Rhetoric of Reaction: Perversity, Futility, Jeopardy* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1991), 90-91.

อื่น ๆ ที่นอกเหนือไปจาก ‘ประชาชน’ เข้ามามีส่วนร่วมในการใช้อำนาจทางการเมืองได้อย่างเปิดเผย แทนที่จะร่างรัฐธรรมนูญเพื่อเป็นเครื่องมือของชนชั้นใดชนชั้นหนึ่ง ด้วยเหตุนี้พิชัญจึงเสนอว่า

ควรจะเขียนกันตรง ๆ ในรัฐธรรมนูญครับว่า ใครมีอำนาจ
บ้าง คนมีอำนาจมีกี่กลุ่ม กี่พวก รัฐธรรมนูญที่ดีอาจจะเป็น
รัฐธรรมนูญที่ผสมผสานการปกครองหลายแบบเข้าด้วยกันก็ได้...
แต่ประเด็นท้าทายก็คือจะยับยั้งซึ่งใจจากภายในได้อย่างไรด้วย...⁷¹

ถึงแม้พิชัญจะไม่เห็นด้วยกับการมีรัฐธรรมนูญ “ด้านประชาชน” ในความหมายที่ว่าเป็นเครื่องมือของชนชั้นใดชนชั้นหนึ่งเพียงชนชั้นเดียว เพื่อใช้ทำลายคู่แข่งที่อยู่อีกชนชั้นหนึ่ง แต่พิชัญก็ยอมรับว่าการเปิดพื้นที่ให้คน ‘ทุกชนชั้น’ เข้ามามีส่วนร่วมในการใช้อำนาจทางการเมืองไม่ว่าจะในรูปแบบของบุคคลเดียว คณะบุคคล หรือมวลมหาประชาชนได้อย่างเสมอกันเป็นเรื่องจำเป็น แม้ว่าข้อเสนอดังกล่าวอาจต้องต่อสู้กับความ “กระดากอาย” บางอย่าง ซึ่งจุดนี้ย่อมสะท้อนว่า แม้พิชัญจะไปไม่ถึงขั้นปฏิเสธแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมอย่างสิ้นเชิงเหมือนนิธิ แต่ตัวพิชัญเองก็ไม่ได้มองลักษณะการปกครองแบบผสมในทางที่ตึ๊งก หรืออีกนัยหนึ่งคือ ถ้าจะมีการปกครองแบบผสมที่พิชัญสามารถยอมรับได้ การปกครองแบบผสมที่ว่าจะต้องเป็นการปกครองแบบผสมที่มีการกำกับและการยับยั้งซึ่งใจในตัวเองได้จากทุกองค์ประกอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์ประกอบ ‘ประชาชน’ ที่พิชัญมองว่าเป็นองค์ประกอบหลักในฐานะศูนย์กลางหรือจุดหมุนของระบอบการเมืองสมัยใหม่⁷²

นอกจากมุมมองเรื่องรูปแบบการปกครองดังกล่าวของพิชัญแล้ว ในวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ. 2558 ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับกระบวนการต่อสู้ทางการเมืองในประเทศไทย ซึ่งได้สะท้อนมุมมอง และความเข้าใจของชาญวิทย์ที่มีต่อรูปแบบการปกครองที่เป็นทางเลือกที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบันของไทยได้เป็นอย่างดี โดยชาญวิทย์ได้กล่าวในหน้า Facebook ส่วนตัวของเขาว่า

⁷¹ พิชัญ พงษ์สวัสดิ์, "ก่อนจะถึงยุครัฐธรรมนูญ ฉบับ 'ด้านประชาชน'," *มติชนรายวัน* ฉบับวันที่ 11 พฤศจิกายน 2557, 20.

⁷² เพิ่งอ้าง.

ถึงเวลาแล้ว ที่สังคมไทยของเราต้องตัดสินใจว่า จะเลือก
 ข้างฝ่าย "คณาธิปไตย" (Oligarchy) + "อภิชนาธิปไตย"
 (Aristocracy) หรือเลือกฝ่าย "ประชาธิปไตย" (Democracy)⁷³

คำกล่าวของชาวยุโรปที่ย่อมสะท้อนให้เห็นถึงมุมมองที่ชาวยุโรปมีต่อ “ทางเลือก” ของรูปแบบการปกครองที่มีอยู่ในปัจจุบันที่ผู้คนจะต้องตัดสินใจ “เลือก” เพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่ง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิธีคิดที่อิงอยู่กับการมองรูปแบบการปกครองเป็นแบบบริสุทธ์โดยมิได้สนใจ ว่าในทางปฏิบัติ หรือตามสภาพความเป็นจริงทางการเมืองนั้นการผลักดันให้เกิดรูปแบบการปกครองเช่นว่าไม่ว่าจะเป็นคนคนเดียว กลุ่มคน หรือมหาชนนั้นย่อมมีโอกาสเป็นไปได้จริงในทางปฏิบัติ อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นว่าวิธีคิดเกี่ยวกับการปกครองแบบผสมนั้นไม่ได้อยู่ในสายตา หรืออย่างน้อยที่สุดก็ไม่เป็นสิ่งที่ชาวยุโรปเห็นว่า เป็น “ทางเลือก” ให้แก่ผู้คนในการพิจารณารูปแบบการปกครองไทยสมัยใหม่แต่อย่างใด

ข้อถกเถียงและมุมมองระหว่าง ส.ศิริรักษ์ นิธิ พิชญ์ ชาวยุโรป (และปุนเทพ) เกี่ยวกับรูปแบบการปกครองของไทยในข้างต้น สะท้อนว่าส่วนหนึ่งของข้อถกเถียงดังกล่าววางอยู่บนปมปัญหาสำคัญในทางปรัชญาการเมือง ว่าตกลงแล้วการเมืองการปกครองสมัยใหม่ ซึ่งรวมถึงการเมืองไทยสมัยใหม่ที่อยู่ภายใต้ร่มของระบอบเสรีประชาธิปไตย มีความเกี่ยวข้องหรือมีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมมาใช้ในการอธิบายหรือไม่ อย่างไร ซึ่งคำตอบของคำถามดังกล่าวย่อมส่งผลอย่างมีนัยยะสำคัญต่อการนำแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมมาประยุกต์ใช้เพื่ออธิบายพลวัตและกลไกการทำงานของระบอบการเมืองการปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเมืองไทยสมัยใหม่นับแต่ปี พ.ศ. 2475 ของงานวิจัยชิ้นนี้ในบทที่ 4 บทที่ 5 และบทที่ 6 ต่อไป

⁷³ ทีมข่าวเฉพาะกิจ, "ปฏิบัติการ 'ทวงคืนเสรีภาพ' 'โพสท์อิท ฟอ์ เฟรนด์' 'คุกขังเขาได้ แต่หัวใจอย่าปรารถนา'," *มติชนรายวัน* ฉบับวันที่ 2 กรกฎาคม 2558, 17.

1.2 คำถามของการวิจัย

คำถามของงานวิจัยชิ้นนี้แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกว่าด้วยสิ่งที่เรียกว่า “ทฤษฎี” การปกครองแบบผสม และส่วนหลังว่าด้วยการปรับใช้ทฤษฎีการปกครองแบบผสมในกรณีของประเทศไทย ซึ่งนำมาสู่ประเด็นคำถามหลักของงานวิจัย 2 ประการ คือ

(2.1) ฐานคิดทางปรัชญา/ทฤษฎีการเมืองที่รองรับแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมในตะวันตกคืออะไร และทฤษฎีการปกครองแบบผสมที่เป็นหนึ่งเดียวในจารีตของความคิดทางการเมืองตะวันตกคืออะไร

(2.2) ความสัมพันธ์ระหว่างสดมภ์หลักทั้งสามของการปกครองแบบผสมที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญตลอดจนการจัดอำนาจของทั้งสามภายในรัฐธรรมนูญของประเทศไทย ส่งผลต่อพัฒนาการและความมั่นคงทางการเมืองไทยสมัยใหม่อย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ในการวิจัย

3.1 เพื่ออธิบายฐานคิดและสร้างทฤษฎีการปกครองแบบผสมที่เป็นหนึ่งเดียวขึ้นจากจารีตเรื่องการปกครองแบบผสมในความคิดทางการเมืองตะวันตก

3.2 เพื่อนำทฤษฎีการปกครองแบบผสมที่ได้มาประยุกต์ใช้ เพื่อทำความเข้าใจพลวัตรของพลังทางสังคมที่เป็นจริง และการจัดวางความตำแหน่งแห่งที่ของสดมภ์หลักทั้งสาม คือ เอกบุคคล คณะบุคคล และมหาชน ผ่านสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ ที่ปรากฏผ่านรัฐธรรมนูญและการจัดอำนาจระหว่างกัน ในรัฐธรรมนูญของประเทศไทย นับแต่ พ.ศ. 2475 – 2534

3.3 เพื่อตีความประวัติศาสตร์ทางการเมืองไทยใหม่ ผ่านพัฒนาการของการจัดวางสถาบันทางการเมืองเพื่อรองรับเอกบุคคล คณะบุคคล และมหาชนในฐานะพลังทางสังคมที่เป็นจริงในการเมืองไทยสมัยใหม่

1.4 ขอบเขตการศึกษา

การวิจัยในครั้งแรกวางอยู่บนความคิดทางการเมืองเรื่องการปกครองแบบผสมในตะวันตก ดังนั้นขอบเขตที่ใช้เพื่อค้นหาหลักการเพื่อนำมาสร้าง “ทฤษฎี” การปกครองแบบผสมของปรัชญาการเมืองตะวันตกที่เป็นหนึ่งเดียว จึงกินเวลาตั้งแต่สมัยกรีกโบราณจนถึงต้นศตวรรษที่ 20 เป็นอย่างน้อย โดยอาศัยการพิจารณาความคิดทางการเมืองของนักคิดและนักปรัชญาการเมืองคนสำคัญ (great thinkers) ที่สร้าง ขยายความต่อยอด หรือผลิตซ้ำชุดคำอธิบายเรื่องการปกครองแบบผสมในปรัชญาการเมืองตะวันตก เริ่มตั้งแต่ข้อเสนอที่เป็นจุดกำเนิดของแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมในสำนักพิธาโกรัส (Pythagoras school) ก่อนที่จะถูกนำมาประยุกต์ใช้ทางการเมืองในงานของ Plato และ Aristotle ในสมัยกรีกโบราณ และต่อมาในงานของ Polybius กับ Cicero ในสมัยโรมัน ซึ่งจะจะถูกส่งต่อไปยังความคิดเรื่องการปกครองแบบผสมในสมัยกลางโดยเฉพาะในงานของ St. Thomas Aquinas และสานุศิษย์ของ Aquinas ซึ่งเป็นสะพานเชื่อมไปสู่ข้อเสนอของแนวคิดมหาชนนิยม (Republicanism) หรือมนุษยนิยมพลเมือง (civic humanism) ในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ โดยเฉพาะในงานของ Machiavelli และข้อเสนอเรื่องราชาธิปไตยแบบผสมในประเทศอังกฤษ นับตั้งแต่งานของ Sir John Fortescue เรื่อยมาจนกระทั่งถึงศตวรรษที่ 17 เช่น งานของ Philip Hunton, James Harrington และ John Locke เรื่อยมาจนถึงนักปรัชญาการเมืองในศตวรรษที่ 18 อย่าง Montesquieu ก่อนที่จะกลายเป็นกระแสคิดใหญ่ที่มีอิทธิพลต่อบรรดาบิดาผู้ร่างรัฐธรรมนูญของสหรัฐฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณี John Adams และ Alexis de Tocqueville ในศตวรรษที่ 19 จนกระทั่งถึงนักคิดในต้นศตวรรษที่ ๒๐ อย่าง Carl Schmitt และนักรัฐศาสตร์สมัยใหม่บางส่วน เช่น Gabriel A. Almond, Robert A. Dahl, Pierre Rosanvallon, Pasquale Pasquino เป็นต้น อย่างไรก็ตาม แม้ขอบเขตของการศึกษาดังกล่าวจะกินระยะเวลายาวนานหลายพันปี แต่ก็มีใช้ปัญหาสำหรับการศึกษาขึ้นนี้ เนื่องจากสิ่งที่ผู้วิจัยสนใจศึกษา มิใช่รายละเอียดของข้อเสนอเรื่องการปกครองแบบผสมของนักคิดทางการเมืองแต่ละคนในแต่ละยุคสมัย หรือของนักคิดทางการเมือง “ทุกคน” เรียงตามลำดับยุคสมัยในลักษณะของการศึกษาจารีตของความคิดทางการเมืองแต่อย่างใด เพราะเป้าหมายหลักของการวิจัยคือการนำความคิดทางการเมืองของนักคิดในอดีตเหล่านี้มาจัดระบบเพื่อสร้างชุดคำอธิบายและทฤษฎีที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียว และสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นจริงของงานวิจัยในครั้งหลังต่อไป

ในขณะที่ขอบเขตของการศึกษาวิจัยในครั้งหลัง จำกัดอยู่ที่พลวัตและการจัดอำนาจขององค์ประกอบมูลฐานทั้งสามในรัฐธรรมนูญตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 – 2534 ดังนั้นรัฐธรรมนูญจึงถือเป็นหัวใจหลักและหน่วยการวิเคราะห์ (unit of analysis) ของงานวิจัยในครั้งหลัง ซึ่งประกอบด้วยรัฐธรรมนูญและธรรมนูญการปกครองทั้งสิ้น 15 ฉบับ คือ

- (1) พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475
- (2) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475
- (3) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489
- (4) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2490
- (5) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492
- (6) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2495
- (7) ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2502
- (8) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2511
- (9) ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2515
- (10) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517
- (11) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2519
- (12) ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2520
- (13) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521
- (14) ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2534
- (15) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534

โดยสถาบันทางการเมืองที่บรรจุไว้ในรัฐธรรมนูญเหล่านี้ รวมถึงกระบวนการจัดทำและออกแบบสถาบันทางการเมืองที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญเหล่านี้ เพื่อจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของเอกบุคคล คณะบุคคล และมหาชนในการเมืองไทย โดยสิ่งที่งานวิจัยสนใจเพื่อที่จะฉายภาพประวัติศาสตร์การเมืองไทยใหม่ ผ่านพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงกลไกการทำงานขององค์ประกอบมูลฐานหรือสดมภ์หลักทางการเมืองทั้ง 3 ส่วนที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญและกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญในช่วงเวลาดังกล่าว

สำหรับสาเหตุที่การวิจัยชิ้นนี้จำกัดขอบเขตของการศึกษาในครั้งหลังไว้ที่ปี พ.ศ. 2534 เนื่องจากการวิจัยชิ้นนี้ต้องการมุ่งเน้นการประยุกต์ใช้ทฤษฎีการปกครองแบบผสมเพื่ออธิบายกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญ และฉายภาพการเมืองไทยในระยะเปลี่ยนผ่านสำคัญที่จะกลายเป็นรากฐานให้การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในยุคต่อมา ด้วยเหตุนี้ ระยะเวลาที่กำหนดไว้ จึงเป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาเห็นว่าเพียงพอแล้ว สำหรับการสร้างแบบแผน (pattern) หลักในการเหี่ยงตัวทางการเมืองขององค์ประกอบทั้งสามผ่านรัฐธรรมนูญของการเมืองไทยสมัยใหม่ตามทฤษฎีการปกครองแบบผสมซึ่งมีนัยครอบคลุมการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นตามมาหลังจากนั้น

1.5 วิธีการวิจัย

การวิจัยในส่วนแรกเป็นการศึกษาในเชิงทฤษฎีการเมืองเพื่อพัฒนาหลักการหรือกรอบคิดที่สามารถใช้อธิบายได้อย่างทั่วไปให้แก่ทฤษฎีการปกครองแบบผสมโดยอาศัยการจัดระบบจากความคิดทางการเมืองเรื่องการปกครองแบบผสมในตะวันตกที่มีอยู่เดิม ข้อเสนอหลักของงานวิจัยในส่วนแรกจึงเป็นข้อเสนอหลักที่ต้องการพัฒนาทฤษฎีการเมืองเชิงนามธรรมเกี่ยวกับการปกครองแบบผสมที่เป็นของผู้วิจัยเอง ซึ่งวิธีการที่ว่านี่คือวิธีการเดียวกับที่ John Rawls นำมาใช้จัดระบบให้แก่แนวคิดเรื่องความยุติธรรมในโลกตะวันตกในงาน *A Theory of Justice* ซึ่ง Rawls อธิบายว่า

สิ่งที่ข้าพเจ้าพยายามกระทำเป็นเพียงการสร้างคำอธิบายที่มีความทั่วไปมากขึ้นและยกระดับความเป็นนามธรรมในทฤษฎีสัญญาประชาคมของล๊อค รูสโซ และคานท์ที่มีอยู่เดิมให้เป็นระบบด้วยวิธีการเช่นนี้ข้าพเจ้าหวังว่าข้าพเจ้าจะสามารถพัฒนาทฤษฎีเกี่ยวกับความยุติธรรมออกมาเพื่อที่มันจะมีต้องถูกโจมตีด้วยข้อวิพากษ์วิจารณ์ที่มักถูกมองว่าเป็นประเด็นที่เป็นจุดตายของมันอีกต่อไป... อันที่จริงแล้วข้าพเจ้าจำเป็นต้องปฏิเสธว่าตัวเองมิได้ริเริ่มกระทำสิ่งใหม่ใดใดจากมุมมองที่จะนำเสนอต่อจากนี้ เพราะความคิดเหล่านี้ต่างเป็นความคิดที่มีมานานและเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง เจตนาของข้าพเจ้าจึงเป็นเพียงการจัดระบบความคิดเหล่านี้ให้กลายเป็นกรอบคิดทั่วไปผ่านเครื่องมือหรือมือบางอย่าง

ที่จะสามารถดึงพลังของความเหล่านี้ออกมาใช้ได้อย่างเต็มที่
เท่านั้น⁷⁴

จากจุดยืนทางทฤษฎีในข้างต้น งานวิจัยชิ้นนี้จึงมีใช้งานที่จัดอยู่ในวิธีการศึกษาแบบประวัติศาสตร์ภูมิปัญญา (Intellectual History) ซึ่งให้ความสนใจกับประเด็นเรื่องที่มาและพัฒนาการของตัวแนวคิดเท่านั้น แต่ในขณะเดียวกันก็มีใช้งานศึกษาในแบบปรัชญาการเมือง (Political Philosophy) ที่มีความเป็นนามธรรมและมองว่าการปกครองแบบผสมคือสิ่งที่เป็นสัจนิรันดร์ทั้งหมด เพราะผู้วิจัยเพียงแต่ต้องการจัดระบบความคิดที่มีอยู่เพื่อนำมาสู่ความเข้าใจเรื่องการปกครองแบบผสมในฐานะทฤษฎีที่จะใช้เป็นฐานในการประยุกต์เพื่อพิจารณาพัฒนาการทางการเมืองของประเทศไทย และนัยของทฤษฎีที่มีต่อการออกแบบและการทำงานของสถาบันทางการเมืองตลอดจนกลไกทางการเมืองต่าง ๆ ของประเทศไทยตามที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญและกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญ

ด้วยเหตุนี้งานวิจัยในครั้งหลังที่ต้องการประยุกต์ใช้ตัวแบบและทฤษฎีที่งานวิจัยชิ้นนี้พัฒนาขึ้นกับการเมืองไทยสมัยใหม่ จึงเป็นการนำทฤษฎีการปกครองแบบผสมมาประยุกต์ใช้ใน 3 ลักษณะ คือการนำมาประยุกต์ใช้เพื่อเป็นมาตรฐานเพื่อเป็นแนวเทียบให้กับพัฒนาการของการ

⁷⁴ ดู “What I have attempted to do is to generalize and carry to a higher order of abstraction the traditional theory of the social contract as represented by Locke, Rousseau, and Kant. In this way I hope that the theory can be developed so that it is no longer open to the more obvious objections often thought fatal to it... Indeed, I must disclaim any originality for the views I put forward. The leading ideas are classical and well known. My intention has been to organize them into a general framework by using certain simplifying devices so that their full force can be appreciated.” ดู John Rawls, "Preface," in *A Theory of Justice* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1999), xviii.; และวิธีการดังกล่าวนี้ยังสอดคล้องกับข้อเสนอเรื่องการพัฒนา “ทฤษฎีการเมือง” ของ John Plamenatz ที่ว่า “ข้าพเจ้าไม่สนใจที่จะสืบสาวต้นตอและพัฒนาการของความคิดทางการเมืองเหล่านี้มากเท่ากับการตรวจสอบและวิพากษ์มัน โดยข้าพเจ้าจะเลือกแต่เฉพาะความคิดที่เป็นที่คุ้นเคยและทฤษฎีอันโด่งดังที่สุดซึ่งจะประกอบไปด้วยความคิดทางการเมืองอันเป็นที่คุ้นเคยทั้งหลายมาพิจารณาส่วนสาเหตุที่ข้าพเจ้าเลือกทฤษฎีเหล่านี้แทนที่จะเลือกทฤษฎีอื่น ๆ นั้นก็เพราะว่าพวกมันต่างเป็นที่คุ้นเคย และเพราะพวกมันประกอบด้วยความคิดและฐานคติที่สำคัญที่สุดที่ยังคงถูกนำมาปรับใช้และสร้างสรรค์บางสิ่งบางอย่างขึ้นอยู่ในปัจจุบัน ไม่ว่าจะโดยผู้ที่ศึกษาสังคมการเมือง หรือโดยบรรดาผู้ที่เข้าไปมีส่วนในข้อโต้เถียงทางการเมืองเหล่านั้นก็ตาม” ดู John Plamenatz, *Man and Society, Vol. I: A Critical Examination of Some Important Social and Political Theories from Machiavelli to Marx*. (London: Longman, 1963), x.

เมืองไทยสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นในรัฐธรรมนูญฉบับต่าง ๆ ว่ามีความลงตัวหรือไม่ลงตัวทางการเมืองอย่างไร หากพิจารณาผ่านกรอบคิดเรื่องการปกครองแบบผสม ซึ่งย่อมมีทั้งส่วนที่ผสมผสานอย่างลงตัวที่เกิดจากการคำนึงถึงอำนาจและความเป็นจริงทางการเมืองของพลังทางสังคมกลุ่มต่าง ๆ ที่มีอยู่เดิมอย่างลงตัว และส่วนที่ไม่ลงตัวอันเกิดจากผิดพลาดขาดเกินในการผสมผสานพลังทางสังคมที่เป็นจริงต่าง ๆ เหล่านั้นเข้าด้วยกัน ภายใต้สาเหตุและเงื่อนไขทางการเมืองบางอย่างทั้งจากฝั่งของผู้บัญญัติกฎหมาย และจากฝั่งองค์ประกอบทางการเมืองทั้งสามสดมภ์หลักที่เข้าไปตีความการทำหน้าที่ตามกลไกการและสถาบันทางการเมืองที่ออกแบบไว้เหล่านั้นในความเป็นจริงด้วยเช่นกัน

ประการถัดมาคือการนำมาประยุกต์ใช้เพื่อเป็นตัวประเมินเพื่อระบุสาเหตุของปัญหาทางการเมืองไทยในแต่ละยุค เช่น ความไม่เสถียรและความไม่ลงตัวของรัฐธรรมนูญที่สะท้อนอยู่ในการจัดความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบมูลฐานทั้งสาม เพื่อชี้ให้เห็นว่ารากเหง้าของปัญหามาจากส่วนใดเป็นต้น และประการสุดท้าย คือการประยุกต์ใช้เพื่อเป็นฐานให้กับข้อเสนอแนะสำหรับผู้บัญญัติกฎหมายสำหรับการออกแบบการปกครองผสมที่พึงปรารถนาของการเมืองไทย เมื่อเข้าใจสภาวะธรรมชาติในความหมายของสภาพความเป็นจริงทางการเมืองของพลังทางสังคมที่แสดงออกผ่านสดมภ์หลักทั้งสามในการเมืองไทย และตระหนักถึงเงื่อนไขและความจำเป็นพื้นฐานของแต่ละองค์ประกอบต่อการเมืองไทย เพื่อที่จะมุ่งไปสู่ธรรมชาติในความหมายของความสมบูรณ์แบบที่มากขึ้นในท้ายที่สุด

ทั้งนี้การประยุกต์ใช้ตัวแบบทางทฤษฎีในสามลักษณะข้างต้น ล้วนมีขึ้นเพื่อทอนความเป็นนามธรรมของตัวแบบทางทฤษฎีที่นำเสนอในส่วนแรกลงมาหารูปธรรมของการออกแบบและการอธิบายกลไกการทำงานจริงของสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ ภายในระบอบการเมือง ทั้งในแง่ของการตัดสินใจและการให้เหตุผลรองรับเพื่อให้การตัดสินใจที่เกิดขึ้นได้รับการยอมรับและมีความพร้อมรับผิดที่จะมีการตรวจสอบและเอาผิดได้ในเวลาเดียวกัน นอกจากนี้ยังรวมถึงการโน้มน้าวชักจูง การนำเสนอ เพื่อผลักดัน โต้แย้ง วิพากษ์วิจารณ์ ตอบโต้ และการต่อรองแลกเปลี่ยนที่ตามมา ตลอดจนการเอาชนะกันระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ทางการเมืองของสดมภ์หลักทั้งสาม และสุดท้ายคือการสร้างเอกภาพ ฉันทามติ และความเห็นพ้องต้องกันในเรื่องที่เป็นผลประโยชน์ร่วมกันของทุกฝ่าย หรือสร้างความเป็นปึกแผ่นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในการกระทำการที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะหรือมุ่งไปสู่เป้าหมายที่ร่วมกันวางไว้ร่วมกัน หรือก็คือคำอธิบายที่จะช่วยรักษาความเป็นเอกภาพและความ

สามัคคีของคนในชาติบ้านเมือง เพื่อโน้มนำตัวบุคคลให้หันมามีถือสิ่งที่เป็นคุณค่าคุณธรรมความดีงามต่าง ๆ ร่วมกันตลอดจนคุณธรรมของพลเมืองมาบ่มเพาะพัฒนาตัวเองและระบอบการเมืองต่อไป

ในส่วนของคุณข้อมูลและวิธีการจัดการข้อมูล เนื่องจากการศึกษาวิจัยครั้งแรกเป็นการสร้างทฤษฎีการเมืองขึ้นจากความคิดทางการเมืองเรื่องการปกครองแบบผสม ดังนั้นข้อมูลหลักที่ใช้ในการวิจัยครั้งแรกจึงได้จากการสำรวจและการวิจัยเอกสาร (documentary research) ทางปรัชญาการเมืองเป็นหลัก ซึ่งประกอบด้วย (1) แหล่งข้อมูลขั้นต้น (primary source) อันได้แก่ตัวบท (text) ที่เป็นงานเขียนขั้นต้นที่แสดงออกถึงความคิดทางการเมืองเรื่องการปกครองแบบผสมของนักปรัชญาหรือนักทฤษฎีการเมืองตะวันตก และ (2) แหล่งข้อมูลขั้นรอง (secondary source) อันได้แก่งานเขียน บทความ และบทวิเคราะห์ ของนักวิชาการที่ตีความแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมโดยรวมหรือของนักคิดคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเป็นการเฉพาะ

สำหรับงานวิจัยในครั้งหลัง ผู้วิจัยอาศัยข้อมูลจากแหล่งข้อมูลจากสองแหล่งเช่นกัน คือ (1) แหล่งข้อมูลขั้นต้น ได้แก่ ข้อมูลจากเอกสารและบันทึกของทางราชการ ทั้งสถิติ ข้อความประกาศ และกฎหมายต่าง ๆ ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2475 – 2534 รวมถึงเอกสารขั้นต้นจากหอจดหมายเหตุต่างประเทศ และ (2) แหล่งข้อมูลขั้นรอง ได้แก่ งานเขียนและบทความวิชาการตลอดจนบทวิเคราะห์ของนักประวัติศาสตร์การเมืองไทยในช่วงปี พ.ศ. 2475 – 2534

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

1.6 การสำรวจวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

งานเขียนเกี่ยวกับประเด็นเรื่องการปกครองแบบผสมของนักวิชาการตะวันตกในยุคหลังอาจแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ โดยกลุ่มแรกคือนักวิชาการที่มองว่าการปกครองแบบผสมมีสถานะเป็นแนวคิดหรือความคิดทางการเมืองหนึ่งของปรัชญาการเมืองโบราณที่กลายเป็นจารีตทางความคิดแขนงหนึ่งของปรัชญาการเมืองตะวันตกที่สืบเนื่องมาจนถึงยุคสมัยใหม่ (tradition of classicism) หรือมีพัฒนาการและแฝงตัวอยู่ในจารีตทางความคิดใหม่ที่เกิดขึ้น เช่น แฝงอยู่ในจารีตมนุษยนิยมพลเมือง (civic humanism) จารีตมหาชนรัฐนิยมสมัยใหม่ (modern republicanism) หรือจารีตเรื่องการปกครองที่สมดุล (balance government) เป็นต้น ซึ่งข้อเสนอของนักวิชาการในกลุ่มนี้ในรายละเอียด ยังมีความแตกต่างกันออกไปทั้งฝ่ายที่มองว่าจารีตทางความคิดที่ว่านี้ยังคงดำรงอยู่มาถึง

ปัจจุบัน กับฝ่ายที่มองว่าจารีตทางความคิดดังกล่าวถูกแทนที่ด้วยจารีตทางความคิดทางการเมืองรูปแบบอื่นไปแล้ว เช่น การถูกแทนที่ด้วยจารีตเรื่องการแบ่งแยกการใช้อำนาจ (separation of powers) เป็นต้น อย่างไรก็ตาม จุดยืนหรือฐานคิดที่นักวิชาการในกลุ่มนี้มีร่วมกัน คือการพิจารณาการปกครองแบบผสมในฐานะความคิดทางการเมืองของยุคหนึ่งหรือของนักคิดคนใดคนหนึ่งที่อาจมีอิทธิพลต่อกันแต่ไม่ได้นำความคิดหรือจารีตทางความคิดเหล่านั้นมาพัฒนาเป็นระบบในลักษณะของทฤษฎีเพื่อปรับใช้อธิบายการเมืองในปัจจุบัน ดังนั้น นักวิชาการกลุ่มนี้จึงไม่พิจารณาการปกครองแบบผสมในฐานะ “ทฤษฎีการเมือง” ด้วยเหตุผลที่มีทั้งฝ่ายที่มองว่า “ความคิด” หรือ “จารีต” เรื่องการปกครองแบบผสมในแต่ละยุคหรือของนักคิดแต่ละคนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทแห่งยุคสมัยที่มีความเฉพาะ ดังนั้นจึงต้องพิจารณาจารีตเหล่านั้นจากเงื่อนไขของบริบทในแต่ละยุค กับฝ่ายที่มองว่าทั้งความคิดและจารีตดังกล่าวเป็นสิ่งที่พ้นสมัยไปแล้ว และมีอาจนำมาเป็นหลักยึดหรือฐานคิดสำคัญที่จะนำมาใช้ออกแบบโครงสร้างตลอดจนสถาบันทางการเมืองการปกครองสมัยใหม่ได้อีกต่อไป

ในอีกด้านหนึ่ง นักวิชาการกลุ่มที่สองกลับมองการปกครองแบบผสมที่ดำรงอยู่ในปรัชญาการเมืองตะวันตกในฐานะที่เป็นทฤษฎีการเมือง โดยเชื่อว่า แม้การปกครองแบบผสมจะเป็นความคิดที่ถือกำเนิดขึ้นในยุคโบราณ แต่เป็นความคิดที่ยังคงสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองในปัจจุบันได้ ดังนั้นนักวิชาการในกลุ่มนี้จึงพยายามนำความคิดของนักปรัชญาการเมืองคนใดคนหนึ่ง หรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่เสนอแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมนับแต่อดีตมาจัดให้เป็นระบบ เพื่อสร้างทฤษฎีที่สามารถใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองในปัจจุบันของนักวิชาการในกลุ่มนี้ได้แก่งานของนักวิชาการในสกุลเยอรมันนับตั้งแต่ Carl Schmitt เป็นต้นมาสืบเนื่องมาจนถึงนักวิชาการในสาขารัฐศาสตร์สมัยใหม่ในวงวิชาการที่ใช้ภาษาอังกฤษจำนวนมาก รวมถึงนักวิชาการชาวไทยบางส่วนในปัจจุบัน

ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า การพิจารณาการปกครองแบบผสมในฐานะ “ทฤษฎี” และ “แนวคิด/จารีต” ที่แตกต่างกันดังกล่าว ย่อมมีนัยยะสำคัญต่อการนำการปกครองแบบผสมมาปรับใช้เพื่ออธิบายกลไกการทำงานของสถาบันทางการเมืองในปัจจุบันอย่างเลี่ยงไม่ได้ เพราะหากการศึกษาชิ้นใดมิได้มีฐานคิดที่พิจารณาการปกครองแบบผสมในฐานะทฤษฎี แต่เป็นความคิดหรือจารีตที่ถูกกำกับด้วยบริบทแห่งยุคสมัย หรือเป็นจารีตที่พ้นสมัยไปแล้ว การนำแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมมาอธิบายและกำหนดตำแหน่งแห่งที่ให้แก่สถาบันทางการเมืองสมัยใหม่ ย่อมเป็นเรื่องที่ผิดพลาด

ตัวอย่างยิ่ง แต่ในทางกลับกัน การพิจารณาและพยายามนำความคิดเรื่องการปกครองแบบผสมมาจัดระบบให้มีสถานะเป็น “ทฤษฎี” ทางการเมืองโดยมุ่งนำไปใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองในอดีตและปัจจุบัน ย่อมสื่อเป็นนัยว่า ความคิดเรื่องการปกครองแบบผสมมีความก้าวหน้ายุคสมัยในระดับหนึ่ง เพราะอย่างน้อยทฤษฎีดังกล่าวยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองในปัจจุบันได้โดยไม่ผิดฝาผิดตัว ด้วยเหตุนี้ การจัดกลุ่ม ตลอดจนการทำความเข้าใจวรรณกรรมเกี่ยวกับการปกครองแบบผสมของนักวิชาการในปัจจุบันทั้ง 2 กลุ่ม จึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการแสดงจุดยืนและทิศทางของการวิจัยชิ้นนี้ ท่ามกลางข้อถกเถียงเรื่อง “ความคิด/จารีต” กับ “ทฤษฎี” การปกครองแบบผสมในโลกตะวันตก

1.6.1 ความคิด/จารีตของการปกครองแบบผสม

หากสำรวจวรรณกรรมเกี่ยวกับการปกครองแบบผสมในโลกตะวันตก โดยเฉพาะในโลกวิชาการที่ใช้ภาษาอังกฤษ ย่อมพบว่า วรรณกรรมส่วนใหญ่ที่ปรากฏ คือวรรณกรรมที่อธิบายและจัดวางการปกครองแบบผสมในฐานะความคิดทางการเมือง (political thought/idea) ซึ่งมีทั้งวรรณกรรมที่เจาะไปที่ความคิดเรื่องการปกครองแบบผสมของนักคิดหรือนักปรัชญาการเมืองคนใดคนหนึ่งเป็นการเฉพาะ ยกตัวอย่างเช่น งานของ Andrew Lintott และ Kazutaka Inamura ว่าด้วยความคิดเรื่องการปกครองแบบผสมของ Aristotle⁷⁵ หรือนงานของ Fritz ที่ศึกษาความคิดเรื่องการปกครองแบบผสมของ Polybius เป็นการเฉพาะ⁷⁶ และการศึกษาความคิดเรื่องการปกครองแบบผสม

⁷⁵ Andrew Lintott, *The Constitution of the Roman Republic* (Oxford: Oxford University Press, 2009), 152-66; Kazutaka Inamura, *Justice and reciprocity in Aristotle's political philosophy* (Cambridge: Cambridge University Press, 2015), 65-105.; แม้ตอนหลัง Inamura จะพยายามพลิกกลับมาอธิบายว่า การปกครองแบบผสมเป็นทฤษฎีที่สามารถนำมาปรับใช้ในระบอบประชาธิปไตยสมัยใหม่ได้ก็ตาม เช่นเดียวกับข้อเสนอในลักษณะเดียวกันในงานของ Biondi ดู Carrie-Ann Biondi, "Aristotle on the Mixed Constitution and Its Relevance for American Political Thought," *Social Philosophy and Policy* 24, no. 2 (2007): 176-98.

⁷⁶ Kurt Von Fritz, *The theory of the mixed constitution in antiquity* (New York: Columbia University Press, 1954., 1954).

ของ Cicero ในงานของ Wood และ Atkins⁷⁷ รวมถึงวรรณกรรมที่ศึกษาความคิดเรื่องการปกครองแบบผสมของนักคิดในยุคสมัยใหม่ เช่น วรรณกรรมกลุ่มที่สนใจศึกษาการปกครองแบบผสมในความคิดทางการเมืองของ Machiavelli⁷⁸ และการปกครองปกครองแบบผสมในช่วงศตวรรษที่ 17 ของอังกฤษอย่าง James Harrington โดย Arihiro Fukuda⁷⁹ หรือของ John Locke โดย Julian H. Franklin⁸⁰ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีวรรณกรรมกลุ่มใหญ่ที่สนใจวิเคราะห์ความคิดเรื่องการปกครองแบบผสมที่ปรากฏในความคิดของบรรดาบิดาผู้ร่างรัฐธรรมนูญสหรัฐฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของประธานาธิบดี John Adams⁸¹ สืบเนื่องมาจนถึงการปกครองแบบผสมที่ปรากฏในนักคิดใน

⁷⁷ Neal Wood, "IX Essentials of the mixed constitution," in *Cicero's Social and Political Thought* (Berkeley: University of California Press, 1988).; Jed W. Atkins, "Cicero on the mixed regime" (American Political Science Association 2011 Annual Meeting, 2011). ซึ่งต่อมาได้นำมาพัฒนาเป็นหนังสือคือ Jed W. Atkins, *Cicero on Politics And the Limits of Reason* (Cambridge: Cambridge University Press, 2013).; และดู Walter Nicgorski, "Cicero's focus: from the best regime to the model statesman," *Political Theory* 19, no. 2 (1991): 230-51.

⁷⁸ John P. McCormick, "Addressing the Political Exception: Machiavelli's "Accidents" and the Mixed Regime," *The American Political Science Review* 87, no. 4 (1993): 888-900; Gabriele Pedullà, *Machiavelli in tumult: The Discourses on Livy and the origin of political conflictualism* (Cambridge: Cambridge University Press, 2018).

⁷⁹ Arihiro Fukuda, *Sovereignty and the Sword: Harrington, Hobbes, and mixed government in the English civil wars* (Oxford: The Clarendon Press, 1997).

⁸⁰ Julian H. Franklin, *John Locke and the Theory of Sovereignty: Mixed Monarchy and the Right of Resistance in the Political Thought of the English Revolution* (Cambridge: Cambridge University Press, 1981).

⁸¹ Luke Mayville, *John Adams and the fear of American oligarchy* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2016), 23-57; Richard Alan Ryerson, *John Adams's republic: the one, the few, and the many* (Baltimore, Maryland: Johns Hopkins University Press, 2016).

ศตวรรษที่ 19 อย่าง Alexis de Tocqueville⁸² จนกระทั่งถึงศตวรรษที่ 20 เช่น การปกครองแบบผสมในข้อเสนอของ F. A. Hayek⁸³ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม วรรณกรรมของนักวิชาการที่พิจารณาการปกครองแบบผสมในฐานะความคิดทางการเมืองกลุ่มนี้ มิได้จำกัดอยู่ที่การศึกษาความคิดของนักคิดคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะเท่านั้น แต่ยังประกอบด้วยวรรณกรรมอีกกลุ่มที่เน้นสำรวจความคิดเรื่องการปกครองแบบผสมของกลุ่มนักคิดในสมัยใดสมัยหนึ่งเป็นการเฉพาะด้วยเช่นกัน เช่น การปกครองแบบผสมของนักคิดในสมัยกรีกและโรมันโบราณ⁸⁴ หรือการปกครองแบบผสมในสมัยกลางของยุโรป⁸⁵ เป็นต้น โดยจะเห็นได้ว่า วรรณกรรมกลุ่มนี้สำรวจความคิดทางการเมืองของกลุ่มนักคิดที่เกิดขึ้นในห้วงเวลาหรือในยุคสมัยหนึ่ง โดยอธิบายว่าความคิดเรื่องการปกครองแบบผสมคือผลผลิตของสภาพบริบทของยุคสมัยดังกล่าว เช่น เกิดขึ้นภายใต้สภาพบริบทของสมัยกรีกโบราณเช่น การปกครองแบบผสมที่เกิดขึ้นในนครรัฐสปาร์ตา⁸⁶ การปกครองแบบผสมที่เกิดขึ้นภายใต้บริบททางการเมืองในสมัยสาธารณรัฐโรมัน⁸⁷ หรือ

⁸² Alexander Kazam Sherbany, "A Tocquevillian Polity?: The Mixed Regime in Tocqueville's Democracy in America" (Bachelor of Arts the Department of Government, Harvard College, Harvard University, March 2011).

⁸³ Scott Boykin, "Hayek on Spontaneous Order and Constitutional Design," *The Independent Review* 15, no. 1 (2010): 25-26.

⁸⁴ ซึ่งมีทั้งที่ศึกษาเฉพาะในสมัยกรีกโบราณ ดู David E. Hahm, "The Mixed Constitution in Greek Thought," in *A Companion to Greek and Roman Political Thought*, ed. Ryan K. Ballot (London: Blackwell Publishing, 2013), 178-98.; และในสมัยกรีก-โรมันโบราณรวมกัน ดู Atkins, *Cicero on Politics And the Limits of Reason*, 80-119; Christopher Rowe and Malcolm Schofield, *The Cambridge History of Greek and Roman Political Thought* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), 378-84.

⁸⁵ โดยมีงานชิ้นสำคัญคืองานของ Blythe ในปี ค.ศ. 1992 ดู James M. Blythe, *Ideal government and the mixed constitution in the middle ages* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1992).

⁸⁶ F. W. Walbank, *A historical commentary on Polybius* (Oxford: Clarendon Press, 1957), I, 638-41.; และ เอกลักษณ์ ไชยภูมิ, "วิถีทางการเมืองของชาวลาเคเดโมเนีย," in *โลกาภิวัตน์, ภูมิภาควิวัฒน์, ท้องถิ่นอภิวัฒน์: นัยต่อสังคมไทย* (บทความนำเสนอในการประชุมวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แห่งชาติครั้งที่ 15 ระหว่างวันที่ 14 - 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2558 ณ โรงแรมแอมบาสเดอร์ซิตี จอมเทียน พัทยา จังหวัดชลบุรี: 2560), 485-505.

⁸⁷ Lintott, *The Constitution of the Roman Republic*, 214-32.

การปกครองแบบผสมที่เกิดขึ้นในบริบทของอังกฤษช่วงต้นสมัยใหม่ เป็นต้น โดยจะเห็นได้ว่า วรรณกรรมส่วนใหญ่ในกลุ่มนี้ มักจำกัดหัวเวลาที่ใช้ในการพิจารณาความคิดทางการเมืองเรื่องการปกครองแบบผสมไว้ที่บริบททางภูมิปัญญาของยุคใดยุคหนึ่งเป็นการเฉพาะ โดยมีได้ขยายความหรือเชื่อมโยงความคิดทางการเมืองดังกล่าวให้มีลักษณะเป็นกระแสธารหรือจารีตทางความคิด (tradition) ที่ต่อเนื่องยาวนานจากสมัยกรีกและโรมันโบราณมาถึงยุคสมัยใหม่ แต่ตรงกันข้าม วรรณกรรมในกลุ่มนี้กลับมองว่า ความคิดเรื่องการปกครองแบบผสมเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขเฉพาะบางอย่างของสังคมการเมืองแต่ละยุคสมัยของโลกตะวันตก ดังนั้น การพิจารณาความคิดเรื่องการปกครองแบบผสมจึงจำเป็นต้องพิจารณาความคิดของแต่ละยุคที่มีลักษณะเฉพาะตัวที่แยกออกจากกันอย่างชัดเจน

สุดท้ายคือวรรณกรรมส่วนใหญ่ของกลุ่มที่มองการปกครองแบบผสมในฐานะความคิดทางการเมือง ของนักวิชาการที่พยายามนำเสนอภาพของความคิดเรื่องการปกครองแบบผสมในลักษณะของ “จารีต” หรือกระแสธารของความคิดที่ต่อเนื่องยาวนานจากกรีกโบราณมาจนถึงสมัยใหม่ ทั้งวรรณกรรมที่อธิบายจารีตนี้อย่างกว้าง ๆ⁸⁸ และวรรณกรรมที่พยายามแสดงแผนทางการเดินทางของจารีตดังกล่าวนี้ในรายละเอียด กล่าวคือ การส่งผ่านความคิดเรื่องการปกครองแบบผสมจากยุคโบราณ ยุคกลาง มาสู่ยุคสมัยใหม่ ซึ่งทำให้ นักวิชาการจำนวนหนึ่งเห็นว่า จารีตเรื่องการปกครองแบบผสมจากสมัยกรีกและโรมันโบราณมีการส่งต่อและมาถึงยุคสมัยใหม่โดยแฝงตัวอยู่ภายใต้ร่มของจารีตที่ใหญ่กว่า ซึ่งถือกำเนิดขึ้นจากการรื้อฟื้นภูมิปัญญาโบราณในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ เช่น การปกครองแบบผสมที่แฝงอยู่ในจารีตมนุษยนิยมพลเมือง⁸⁹ หรือแฝงอยู่ในจารีตสาธารณรัฐนิยม

⁸⁸ เช่น Alan Ryan, *On Politics: A History of Political Thought: Herodotus to Machiavelli* (New York: Liveright, 2012), 121; John Morrow, *History of Western Political Thought: a Thematic Introduction* (New York: Palgrave Macmillan, 2005), 227-47; Scott Douglas Gerber, *A Distinct Judicial Power: The origin of an independent judiciary* (Oxford: Oxford University Press, 2011), 4; Scott Gordon, *Controlling the State: Constitutionalism from ancient Athens to today* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2002), 80; Dante Germino, *Machiavelli to Marx: Modern Western Political Thought* (Chicago: University of Chicago Press, 1972), 48-52.

⁸⁹ ข้อเสนอเกี่ยวกับวิธีคิดเรื่อง Civic humanism บุกเบิกโดย Hans Baron ดู Hans Baron, *In Search of Florentine Civic Humanism, Volume 1 Essays on the Transition from Medieval to Modern Thought* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1988); Hans Baron, *The Crisis of the Early Italian Renaissance: Civic humanism and republican liberty in an age of classicism and tyranny, volume one* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1955).; และดู James M.

สมัยใหม่⁹⁰ อันเป็นสะพานเชื่อมสำคัญที่ทำให้จารีตเรื่องการปกครองแบบผสมได้รับการสืบทอดและตกทอดมายังศตวรรษที่ 16 และ 17 ในประเทศอังกฤษ⁹¹ โดยเฉพาะภายใต้วิถีคิดเรื่องราชาธิปไตยแบบผสม⁹² และการปกครองที่ได้สมดุล (balanced government)⁹³ ก่อนที่จะเข้าไปมีอิทธิพลใน

Blythe, "Civic humanism and Medieval political thought," in *Renaissance civic humanism*, ed. James Hankins (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 30-74. [โดยเฉพาะ 62-68]

⁹⁰ หรือที่ Pocock เรียกว่า ห้วงเวลาแห่งมาคิอาเวลเลียน (Machiavellian Moment) ดู J. G. A. Pocock, *The Machiavellian Moment: Florentine political thought and the Atlantic republican tradition* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1975).; และดู J. H. Hexter, "Seysssel, Machiavelli, and Polybius vi: The Mystery of the Missing Translation," *Studies in the Renaissance* 3 (1956): 75-96; Ivan Matic, "The concept of mixed government in Classical and Early Modern Republicanism," *Belgrade Philosophical Annual* 29 (2016): 179-97; Eric Nelson, *The Greek Tradition in Republican Thought* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004).; และโดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อเสนอหลักของ Pettit ว่าการปกครองแบบผสมคือส่วนหนึ่งของแนวคิดมหาชนรัฐนิยมที่ใช้ในการจัดวางกลไกสถาบันการเมืองเพื่อก่อให้เกิดเสรีภาพในความหมายของการไม่ตกอยู่ใต้เจตจำนงของผู้อื่น (liberty as non-domination) ดู Philip Pettit, *Republicanism: a theory of freedom and government* (Oxford: Clarendon Press, 1997), 171-206; Philip Pettit, *On the people's term: a republican theory and model of democracy* (Cambridge: Cambridge University Press, 2012), 5-6.

⁹¹ Felix Raab, *The English Face of Machiavelli: A changing interpretation 1500-1700* (London: Routledge, 2013); Corinne Comstock Weston, "English Constitutional Doctrines from the Fifteenth Century to the Seventeenth: II. The Theory of Mixed Monarchy under Charles I and after.," *The English Historical Review* 75, no. 296 (1960): 426-43; Pocock, *The Machiavellian Moment: Florentine political thought and the Atlantic republican tradition*, 361-421; Michael Mendle, *Dangerous Positions: mixed government, the estate of the realm, and the answer to the xix propositions* (Alabama: The University of Alabama Press, 1985); Markku Peltonen, *Classical Humanism and Republicanism in English Political Thought 1570-1640* (Cambridge: Cambridge University Press, 1995).

⁹² Zera S. Fink, *The classical republicans; an essay in the recovery of a pattern of thought in seventeenth century England* (Evanston: Northwestern University, 1945); Franklin, *John Locke and the Theory of Sovereignty: Mixed Monarchy and the Right of Resistance in the Political Thought of the English Revolution*; John F. McDiarmid, *The monarchical republic of early Modern England essays in response to Patrick Collinson* (Burlington, VT: Ashgate, 2007).

⁹³ M. J. C. Vile, *Constitutionalism and Separation of Powers* (Oxford: Clarendon Press, 1967), 58-82.

สหรัฐอเมริกาในศตวรรษที่ 18 ต่อไป หรือที่เรียกว่าจารีตของผู้นิยมผู้ปัญญากรีก-โรมันโบราณ (classicism) ในสหรัฐอเมริกา⁹⁴

อย่างไรก็ดี วรรณกรรมที่มองการปกครองแบบผสมในลักษณะกระแสดารหรือจารีตทางความคิดที่ต่อเนื่องนี้ มักไม่ประสบปัญหาในเรื่องต้นน้ำหรือบ่อเกิดทางภูมิปัญญาของความคิดเรื่องการปกครองแบบผสม ซึ่งทุกฝ่ายต่างเห็นตรงกันว่าเป็นสมัชกรีกโบราณ⁹⁵ แต่สิ่งที่ทำให้เกิดข้อถกเถียงขึ้นมากที่สุดของวรรณกรรมกลุ่มนี้ คือข้อถกเถียงใหญ่เกี่ยวกับการตีความจุด “สิ้นสุด” ของจารีตเรื่องการปกครองแบบผสมในยุคสมัยใหม่โดยเฉพาะที่เกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกาในศตวรรษที่ 18 ที่แตกต่างกันออกไปในสองแนวทาง โดยนักวิชาการกลุ่มแรกมองว่า จารีตเรื่องการปกครองแบบผสมที่สืบเนื่องมาอย่างยาวนานนี้ได้สิ้นสุดลงและอวสานลงในประเทศสหรัฐอเมริกาอย่างน้อยในศตวรรษที่ 18 โดยถูกแทนที่ด้วยจารีตทางความคิดชุดใหม่ คือจารีตเรื่องการแบ่งแยกการใช้อำนาจ⁹⁶ และด้วย

⁹⁴ Gordon S. Wood, *The Creation of the American Republic 1776 - 1787* (New York: W. W. Norton & Company, 1969), 61, 219; Pocock, *The Machiavellian Moment: Florentine political thought and the Atlantic republican tradition*, 506-52; Carl J. Richard, *The Founders and the Classics: Greece, Rome, and the American Enlightenment* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1995); Biondi, "Aristotle on the Mixed Constitution and Its Relevance for American Political Thought," 176-98; Caroline Winterer, *The culture of classicism: ancient Greece and Rome in American intellectual life, 1780-1910* (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2002).

⁹⁵ แม้ในรายละเอียดจะมีความพยายามย้อนกลับไปหาต้นกำเนิดที่เก่าแก่กว่าข้อเสนอของ Plato Thucydides และ Aristotle ก็ตาม เช่น ย้อนกลับไปตีความการปกครองในสมัย Archaic ของ S. E. Finer ว่าเป็นการตั้งต้นการปกครองแบบผสมที่ผสมผสานตัวแบบทางการเมือง 4 แบบเข้าด้วยกันเป็นคู่ ๆ ประกอบด้วย ตัวแบบวัง (Palace polity) นำโดยเอกบุคคัลที่เป็นกษัตริย์/แม่ทัพ ซึ่งนำหน้าที่เป็นผู้นำจิตวิญญาณหรือศาสนาด้วยในเวลาเดียวกัน ตัวแบบศาสนา (Church polity) ของคณะบุคคลที่เป็นคณะนักบวช ตัวแบบคณะบุคคลของเหล่าอภิชน (Nobility polity) ตามตระกูลต่าง ๆ และตัวแบบปวงชน (Forum polity) ของคนจำนวนมาก โดย Finer เห็นว่า การปกครองส่วนใหญ่ในยุค Archaic ล้วนแล้วแต่มีลักษณะที่ผสมผสานตัวแบบทั้งสิ้นนี้เข้าด้วยกันโดยแตกต่างกันออกไป ดู S. E. Finer, *The history of government from the earliest times: vol. I ancient monarchies and empires* (Oxford: Oxford University Press, 1997), 37-58.

⁹⁶ Martin Diamond, "The Separation of Powers and the Mixed Regime," *Publius* 8, no. 3 (1978): 33-35; Gary Wills, *Explaining America: The Federalist* (New York: Penguin Books, 1981), 100.; ข้อเสนอในลักษณะดังกล่าวนี้ยังปรากฏให้เห็นได้จากงานของนักวิชาการชาวไทย เช่น ในงานของปุนเทพ ศิริบุษย์ ดู ปุนเทพ ศิริบุษย์, "Mixed constitution หลงยุค ในการจัดทำรัฐธรรมนูญ," 182-87.

เหตุนี้จารีตเรื่องการแบ่งแยกการใช้อำนาจที่เกิดขึ้นในประเทศสหรัฐอเมริกา จึงกลายเป็นศูนย์กลางของข้อถกเถียงสำคัญของวรรณกรรมในกลุ่มนี้เกี่ยวกับสถานะของจารีตการปกครองแบบผสม ว่าตกลงแล้วจารีตดังกล่าว “สิ้นสุด” ลงจริงหรือไม่ เมื่อใด หรือถูกแทนที่ด้วยจารีตใด⁹⁷ เป็นต้น แม้ นักวิชาการจำนวนหนึ่ง⁹⁸ จะไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอของนักวิชาการในข้างต้น โดยมองว่า ทั้งแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมและการแบ่งแยกการใช้อำนาจ (แบบเด็ดขาด) เป็นจารีตที่ถูกพัฒนามาคนละกระแสกันและเข้ามามีอิทธิพลในอังกฤษกับสหรัฐอเมริกาในลักษณะที่แตกต่างกัน และดังนั้นจึงไม่ควรนำมาปะปนกัน

ในขณะที่ข้อเสนอประการหนึ่งของงานวิจัยชิ้นนี้ คือการชี้ให้เห็นข้อบกพร่องของคำอธิบายดังกล่าว และได้แย้งว่า การปกครองแบบผสมมิได้ถูกแทนที่ด้วยการแบ่งแยกการใช้อำนาจแบบเด็ดขาดแต่อย่างใด เพราะแท้จริงแล้ว การแบ่งแยกการใช้อำนาจที่เกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกา คือการปรับชุดคำอธิบายของจารีตการปกครองแบบผสมในยุคสมัยใหม่ ด้วยการนำแนวคิดเรื่องการแบ่งแยกการใช้อำนาจแบบเด็ดขาดมาหลอมรวมกับการปกครองที่ได้สมดุล จนเกิดเป็นความคิดใหม่ที่เรียกว่า การแบ่งแยกการใช้อำนาจที่มีการตรวจสอบถ่วงดุล (separation of powers with checks and balances) ซึ่งวางอยู่บนวิธีคิดเดียวกันกับการปกครองแบบสมดุลของประเทศอังกฤษ แม้ตัวแบบอังกฤษจะเน้นไปที่การตรวจสอบถ่วงดุลที่เข้มข้นมากกว่าตัวแบบของสหรัฐอเมริกาก็ตาม ดังนั้นจารีตเรื่องการแบ่งแยกการใช้อำนาจที่เกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกาก็มิใช่สิ่งที่เข้ามา “ทดแทน” จารีตเรื่องการปกครองแบบผสม หากแต่เป็นการสืบต่อการปกครองแบบผสมในอดีตในสามารถดำรงอยู่ต่อไปในโลกสมัยใหม่ที่ต้องการออกแบบกลไกของสถาบันทางการเมืองโดยปราศจากอิงกับขนั้ทางสังคม

⁹⁷ เช่น ข้อเสนอของ Rosenblum ที่มองว่าวิธีคิดเรื่องการสร้างสมดุลของชนชั้นทางสังคมของการปกครองแบบผสมได้สิ้นสุดลงและถูกแทนที่ด้วยแนวคิดที่วางอยู่บนการสร้างสมดุลของฝักฝ่ายทางการเมืองของพรรคการเมืองที่ทำงานโดยมิได้อิงกับชนชั้นทางสังคมแบบเดิมอีกต่อไป ดู Rosenblum, *On the Side of the Angles: An Appreciation of Parties and Partisanship*, 81.

⁹⁸ เช่น Vile, *Constitutionalism and Separation of Powers*; W. B. Gwyn, *The Meaning of Separation of Powers: An Analysis of the Doctrine from its Origin to the Adoption of the United States Constitution* (New Orleans: Tulane University Press, 1965).

และเศรษฐกิจแบบเดิม แต่เน้นไปที่การออกแบบกลไกทางการเมืองเพื่อให้เอกบุคคล คณะบุคคล และมหาชนภายในโครงสร้างของสถาบันการเมืองสามารถกำกับและคั้งงกันและกันได้อย่างสมดุล⁹⁹

แม้คุณูปการสำคัญของวรรณกรรมของนักวิชาการตะวันตกกลุ่มที่พิจารณการปกครองแบบผสมในฐานะ “ความคิด” หรือ “จารีต” คือการฉายให้เห็นถึงรายละเอียดของข้อเสนอและข้อถกเถียงเกี่ยวกับการปกครองแบบผสมของนักคิด กลุ่มของนักคิดในยุคสมัยใดยุคสมัยหนึ่ง ไปจนถึงกระแสนวนของความคิดที่มีความต่อเนื่องอย่างละเอียดซับซ้อนจากอดีตถึงอย่างน้อยในสมัยศตวรรษที่ ๑๘ แต่ก็นำมาซึ่งข้อเสียประการสำคัญ นั่นคือการไม่เชื่อในความเป็นสากลหรืออย่างน้อยความเป็น “ทฤษฎี” ของความคิดเรื่องการปกครองแบบผสม ในความหมายของสิ่งที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่ออธิบายหรือออกแบบกลไกการทำงานของระบอบการเมืองในปัจจุบันได้ ดังนั้นวรรณกรรมกลุ่มนี้จึงลงเอยด้วยการพิจารณการปกครองแบบผสมในฐานะความคิดทางการเมืองที่มีบริบทเฉพาะกำกับอยู่ หรือจารีตที่ล่มสลายไปแล้ว มากกว่าที่จะนำความคิดเหล่านั้นมาพัฒนาให้เป็นระบบเพื่อนำมาใช้เป็น “เครื่องมือ” ที่มีความสากลเพียงพอที่จะนำมาประยุกต์ใช้เพื่ออธิบายหรือออกแบบกลไกการทำงานของการเมืองในปัจจุบันได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ยานวรรณกรรมในกลุ่มถัดไปพยายามก้าวข้าม และนำเสนอการปกครองแบบผสมในลักษณะของ “ทฤษฎี” ที่ทำงานอยู่บนหลักการและวิธีคิดบางอย่างที่ชัดเจน ซึ่งจะกล่าวถึงในวรรณกรรมกลุ่มต่อไป

โดยในส่วนของวรรณกรรมภาษาไทยที่เกี่ยวข้องกับ “ความคิด” หรือ “จารีต” เรื่องการปกครองแบบผสม พบว่าร่องรอยแรก ๆ ที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นความคิดเรื่องการปกครองแบบผสมในเมืองไทย ปรากฏในงานของ ส.ว.ส. วัฒนภาโ (เทียนวรรณ) และ ก.ศ.ร. กุหลาบ โดยในกรณีของเทียนวรรณคือข้อความในบทความเรื่อง “ว่าด้วยกำลังใหญ่ 3 ประการของบ้านเมือง” ซึ่งตีพิมพ์ลงใน *ตุลวิภาคพจนกิจ* พ.ศ. 2452 ความตอนหนึ่งระบุว่า

⁹⁹ สำหรับรายละเอียดทั้งหมดของข้อเสนอดังกล่าว โปรดดู เอกลักษณ์ ไชยภูมิ, "การปกครองแบบผสมกับการแบ่งแยกการใช้อำนาจ: การทำทฤษฎีการปกครองแบบผสมให้เป็นอเมริกัน," in *คือฟ้ากว้าง: 60 ปี นครินทร์ เมฆไตรรัตน์*, ed. ฐิติ พวงศ์เจริญ (ปฐมธานี: สำนักพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2561), 231-67. และดู Mogens Herman Hansen, "The Mixed Constitution Versus the Separation of Powers," *History of Political Thought* 31, no. 3 (2009): 509-31; Pasquale Pasquino, "The new separation of powers: horizontal accountability," *Italian Journal of Public Law* 1, no. 1 (2015): 157-69.

ถ้าท่านผู้ใดที่เป็นราษฎรได้อ่านแล้ว ขอจงอย่าลืมนำคำ
 ของเราเสียว่า เราได้พิพากษาไว้ว่าไม้อัน 3 อัน ชัดไขว้กันอยู่ จึงจะ
 ดำรงอยู่ได้ คือ... พระมหากษัตริย์ทรงดำรงตั้งอยู่ใน
 ทศพิธราชธรรม และทรงพระปรีชาสามารถ เสนาบดี เจ้านาย
 ข้าราชการ มีความสุจริตซื่อตรงกตัญญูเมตตาแก่ราษฎร ราษฎรมี
 ฉลาดรอบรู้กตัญญูต่อชาติรักประเทศที่เกิดแก่ตน รู้จักคุณแห่ง
 พระมหากษัตริย์ พร้อมทั้ง 3 ประการนี้ บ้านเมืองจึงจะเจริญอยู่
 สันกาลนาน ถ้าขาดอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วในสมัยนี้เป็นอันจะรักษา
 ตัวอยู่ไม่ได้ โดยเหตุว่าไม่เหมือนในสมัยโบราณกาลที่ถือ
 บุญญาภิบาลและบารมี¹⁰⁰

แม้คำอธิบายดังกล่าวของเทียนวรรณจะไม่ได้อ้างอิงความคิดของตะวันตก อีกทั้งยังเป็นคำอธิบายที่
 นำไปอิงกับจารีตและวิถีคิดต่าง ๆ ของพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน แต่อย่างน้อยคำอธิบายดังกล่าว
 ย่อมแสดงให้เห็นว่า วิถีคิดเรื่องการผสมผสานองค์ประกอบมูลฐานของการเมืองคือเอกบุคคล คณะ
 บุคคล และมหาชนในประเทศไทยเริ่มปรากฏร่องรอยอย่างน้อยในสมัยรัชกาลที่ ๕ แล้ว แม้ว่าจะยัง
 ไม่สามารถกล่าวอ้างหรือสรุปว่าแนวคิดดังกล่าวได้รับอิทธิพลมาจากวิถีคิดเรื่องการปกครองแบบผสม
 ของตะวันตกอย่างชัดเจน เพราะย่อมมีความเป็นไปได้มากกว่าเทียนวรรณจะพัฒนาแนวคิดดังกล่าว
 ขึ้นมาด้วยตนเอง¹⁰¹

อีกด้านหนึ่ง ร่องรอยของการปกครองแบบผสมยุคแรกในงานของ ก.ศ.ร. กุหลาบ ปรากฏใน
 งานเขียนเรื่อง “ตรีเอกาอิสราณภาพ” ในหนังสือพิมพ์ *สยามออบเซอร์เวอร์* โดยนายกุหลาบ
 อธิบายว่า

¹⁰⁰ โปรตดู เทียนวรรณ, "ว่าด้วยกำลังใหญ่ 3 ประการของบ้านเมือง," *ตุลวิภาคพจนกิจ* เล่มที่ 4 ตุลาคม ร.
 ศ. 122.อ้างถึงใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช, *ชีวิตและงานของเทียนวรรณและ ก.ศ.ร. กุหลาบ* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
 บรรณกิจ, 2521), ต.

¹⁰¹ หรืออาจพัฒนาขึ้นภายใต้อิทธิพลของฐานคิดอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ตะวันตก เช่น ตัวบทเกี่ยวกับ “สามัคคี
 ธรรม” และลัทธิวชิรปริหานิยธรรมของบรรดากษัตริย์ลิจฉวีแห่งแคว้นวัชชีอันเป็นตัวแทนของความสามัคคีดังกล่าวใน
 ตัวบทของพระพุทธศาสนา เป็นต้น โปรตดู เทียนวรรณ, "ว่าด้วยความพร้อมเพรียงโลภย์แลธรรม," *ตุลวิภาคพจนกิจ*
 เล่ม 4 วันที่ 23 ตุลาคม ร.ศ. 122., 955.

จึงท่านนักปราชญ์ได้แปล “ศิริไล” ว่าชนบธรรมเนียมอัน
 เรียบร้อยพร้อมเพรียงกัน มีประเทศยุโรปแล อเมริกาแผ่นดิน
 เรียกว่าศิริไลแท้แลมีคอเวนแนนต์ด้วยพร้อมกัน แต่บ้านเมือง
 ประเทศเอชียานั้น แม้จะตั้งคอเวนแนนต์ขึ้นก็ยังไม่เป็นศิริไลแท้
 ได้ เปนแต่เงาศิริไลเท่านั้น เพราะด้วยมีคอเวนแนนต์ไม่พร้อม
 เพรียงกัน ยังขาดอำนาจอยู่อย่างหนึ่งคือ ไม่มีภาลีเมนต์คือ “สภา
 การสฐาน” ที่ประชุมปลุกษาการของหัวหน้าราษฎร เพราะเหตุตั้งนี้
 จึงว่าไม่พร้อมเพรียง “ตรีเอกาอิศรานุภาพ” นี้ได้แก่คอเวนแนนต์
 คือกำลังอำนาจทั้งสามนั้น คือพระมหากษัตริย์ 1 เสนาบดี 1
 ราษฎร 1 สรุปรวมประมวญเข้าด้วยกันเป็นสามกำลังสามอำนาจ
 จึงเป็น “ตรีเอกาอิศรานุภาพ” เอกาอิศรานุภาพนี้คือกำลังอำนาจ
 ทั้งสาม หนุนเป็นเอกเป็นยังแห่งอิศระอนุภาพ ๆ นี้เป็นโศตร
 อำเภอใจด้วยตนเองทั้งสามจำพวก แม้ว่าถ้าขาดอำนาจกำลังแต่
 อย่างหนึ่งอย่างใดแล้ว ก็ไม่สามารถจะดำรงคงเป็นเอกาอิศรานุ
 ภาพได้¹⁰²

ทั้งนี้คำอธิบายในข้างต้นของนายกุหลาบ ใกล้เคียงกับจารีตเรื่องการปกครองแบบผสมในอังกฤษที่
 อธิบายอย่างแพร่หลายตั้งแต่ช่วงศตวรรษที่ 16 จนถึงปัจจุบัน นั่นคือคำอธิบายเกี่ยวกับการ
 ผสมผสานสิ่งที่เรียกว่า “ฐานันดรแห่งแผ่นดิน” (estates of the realm) อันประกอบด้วย
 พระมหากษัตริย์ ขุนนาง (lords) และสามัญชน (commons) ที่ต่างฝ่ายต่างเข้ามาใช้อำนาจร่วมกัน
 ในรัฐสภาอังกฤษโดยเฉพาะในมิติของการใช้อำนาจในการตรากฎหมาย¹⁰³ อย่างไรก็ตาม แม้คำอธิบาย
 ดังกล่าวของนายกุหลาบจะใกล้เคียงกับแนวคิดเรื่องฐานันดรแห่งแผ่นดินในประเทศอังกฤษ แต่

¹⁰² จาก ก.ศ.ร. กุหลาบ, "ตรีเอกาอิศรานุภาพ," *สยามไมตรี ศิริออบเซอร์เวอร์สัปดาห์* วันที 29
 ธันวาคม ร.ศ, 115; ก.ศ.ร. กุหลาบ, "ตรีเอกาอิศรานุภาพ," *สยามไมตรี ศิริออบเซอร์เวอร์สัปดาห์* วันที 31
 มกราคม ร.ศ, 115.

¹⁰³ รายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมและฐานันดรแห่งแผ่นดิน ดู Mendle,
*Dangerous Positions: mixed government, the estate of the realm, and the answer to the six
 propositions*; David L. Smith, *The Stuart Parliaments 1603-1689* (Oxford: Oxford University Press,
 1999), 81-82.

เนื่องจากเขาไม่ได้อธิบายที่มาที่ไปของแนวคิดเรื่อง “ตรีเอกาอิศรานุภาพ” อย่างชัดเจน จึงทำให้ร่องรอยเกี่ยวกับความคิดเรื่องการปกครองแบบผสมของนายกุลลาบประสบปัญหาเดียวกับข้อความในงานของเทียนวรรณ นั่นคือไม่อาจระบุหรือสรุปอย่างแน่นอนได้ว่า ข้อความดังกล่าวได้รับอิทธิพลมาจากความคิดเรื่องการปกครองแบบผสมหรือรัฐนักรแห่งแผ่นดินของตะวันตกหรือไม่ อย่างไร

ถัดจากงานของ เทียนวรรณ และก.ศ.ร. กุลลาบ ร่องรอยของความคิดเรื่องการปกครองแบบผสมแบบตะวันตกในเมืองไทยจึงปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนขึ้นเป็นครั้งแรกในงานของหลวงวิจิตรวาทการ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๘ ซึ่งรวมขึ้นจากคำบรรยายเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การปกครอง ณ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง โดยในส่วนที่ว่าด้วยแนวคิดเรื่องรูปแบบการปกครองของ Aristotle ในงาน *Politics* นั้น หลวงวิจิตรวาทการอธิบายว่า

อาริสโตเติลเห็นว่า การปกครองแบบอื่น ๆ เป็นแบบที่ไม่สู้ดีทั้งนั้น แต่การปกครองแบบรีพับลิคตาม ที่กล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นการทำยาก อาริสโตเติลจึงแนะนำวิธีการปกครองอีกอย่างหนึ่ง เรียกว่า “รีพับลิคอย่างกลาง” *République Tempérée* คือแบบที่เอาลัทธิดีโมครีกับโอลิการ์ก็มาผสมกัน...¹⁰⁴ (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

โดยคำอธิบายดังกล่าวของหลวงวิจิตรก็คือความหมายหนึ่งของรูปแบบการปกครองที่ Aristotle เรียกว่า *Polity (Politeia)* อันเกิดจากการผสมผสานระหว่างการปกครองของคนหมู่มากหรือประชาธิปไตยเข้ากับการปกครองของคณะบุคคลหรือคณาธิปไตย เพื่อที่จะนำไปสู่การปกครองที่คนส่วนใหญ่มีคุณลักษณะที่อยู่ตรงกลางระหว่างประชาธิปไตยและคณาธิปไตยที่มากขึ้นนั่นเอง และเป็นสาเหตุที่ทำให้ปรากฏร่องรอยของแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมของตะวันตกในไทย ผ่าน

¹⁰⁴ หลวงวิจิตรวาทการ, *วิจิตรสาร เล่ม 4*, ed. รวบรวมโดย คุณหญิงประภาพรพรรณ วิจิตรวาทการ (พระชนคร: โรงพิมพ์มณฑลการพิมพ์, 2508), 594; หลวงวิจิตรวาทการ, *ประวัติศาสตร์การปกครอง* (พระนคร: มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง, 2478).

คำอธิบายเรื่องประวัติศาสตร์การเมืองของหลวงวิจิตรวาทการ โดยอาศัยเนื่อจากตัวบท *Politics* ของ Aristotle เป็นสะพานสำคัญ¹⁰⁵

ถัดจากงานของหลวงวิจิตรวาทการ คืองานแปลของพระพิสิฐสุทธเลขา (ต่วน ศรีโรจน์)¹⁰⁶ ซึ่งถูกนำมาพิมพ์เป็นหนังสืองานศพอีกครั้งในปี พ.ศ. 2515¹⁰⁷ โดยใช้ชื่อเรื่อง “พระมหากษัตริย์กับกฎหมายและรัฐประศาสนโยบาย”¹⁰⁸ โดยแปลมาจากหนังสือเรื่อง *Sir John Fortescue's Commendation of the Laws of England*¹⁰⁹ ของ Sir John Fortescue (1394 – 1479) ซึ่งงานแปลชิ้นดังกล่าวของพระพิสิฐฯ ถือเป็นตัวอย่างของวรรณกรรมในภาษาไทยที่ถ่ายทอดแนวคิดที่

¹⁰⁵ รายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับอิทธิพลของอาริสโตเติลในไทย โปรดดู เอกลักษณ์ ไชยภูมิ, "บทสำรวจเบื้องต้นว่าด้วยอาริสโตเติลในสยาม (Prolegomena to Aristotle in Siam)," in *อาริสโตเติลในสังคมไทย*, ed. เจ็ดบรรดาศักดิ์ และปกรณ์ สิงห์สุริยา สรจักร หงส์ลดาธรรม (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2562), 23-99.

¹⁰⁶ พระพิสิฐสุทธเลขาเป็นบุตรชายคนสุดท้ายและบุตรชายเพียงคนเดียวของหมื่นศรีโรคา (อ่วม ศรีโรจน์) และนางสุข ศรีโรจน์ ส่วนประวัติด้านการศึกษาของพระพิสิฐสุทธเลขานั้น ในเบื้องต้นทราบแต่เพียงว่าพระพิสิฐสุทธเลขาสอบได้เป็นเนติบัณฑิตไทย (น.บ.ท.) และยังได้ตีพิมพ์ผลงานทางวิชาการอื่น ๆ ที่ได้แสดงให้เห็นถึงองค์ความรู้และความสามารถในการอ้างอิงตัวบทและพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ อีกด้วย ดู พระพิสิฐสุทธเลขา (ต่วน ศรีโรจน์), *พุทธศาสนในสามัญสำนึก (Common Sense)* (พระนคร: โรงพิมพ์อรุณการพิมพ์, 2507).

¹⁰⁷ แต่หากเราตั้งข้อสังเกตชื่อผู้แต่งที่ยังคงใช้บรรดาศักดิ์เดิม คือ “พระพิสิฐสุทธเลขา” แล้ววงเล็บชื่อตามท้าย ประกอบกับสำนวนแปล และ “คำ” ที่พระพิสิฐสุทธเลขาที่ใช้เรียกระบอบการปกครอง เช่น “ระบอบรัฐธรรมนูญ” และการไม่กล่าวถึงคำว่า “ประชาธิปไตย” ที่เป็นคำที่แพร่หลายของผู้คนในยุคสมัยนั้นแล้ว ย่อมทำให้สันนิษฐานได้ว่า งานเขียนชิ้นดังกล่าวของพระพิสิฐสุทธเลขา จะต้องเขียนขึ้นในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2500 อย่างแน่นอน ซึ่งหากจะสันนิษฐานจากบริบทแวดล้อมก็อาจจะประมาณได้ว่าเป็นช่วงเวลาที่อยู่ระหว่าง พ.ศ. 2475 – 2489 ที่คำว่าระบอบรัฐธรรมนูญยังเป็นคำศัพท์ที่ใช้กันอย่างแพร่หลายมากกว่าระบอบประชาธิปไตย (ที่เริ่มแพร่หลายภายหลังปี พ.ศ. 2489) หรือระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข (หลังปี พ.ศ. 2492) เป็นต้น นอกจากนี้สำนวนแปลภาษาอังกฤษที่ผู้เขียนสันนิษฐานว่าพระพิสิฐสุทธเลขานำมาใช้เป็นต้นฉบับแปล ยังเป็นสำนวนแปลในฉบับภาษาอังกฤษที่ตีพิมพ์เมื่อปี พ.ศ. 2460 อีกด้วย.

¹⁰⁸ ดู พระพิสิฐสุทธเลขา (ต่วน ศรีโรจน์), "พระมหากษัตริย์กับกฎหมายและรัฐประศาสนโยบาย," in *อนุสรณ์งานฌาปนกิจศพนางเจิม สันธิภาค ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส 13 พฤศจิกายน 2515* (พระนคร: โรงพิมพ์มิตรสยาม, 2515).

¹⁰⁹ โดยผู้เขียนสันนิษฐานว่าพระพิสิฐสุทธเลขาได้ใช้ต้นฉบับภาษาอังกฤษที่มีชื่อเดียวกันกับที่พระพิสิฐสุทธเลขาได้เขียนเอาไว้ในคำนำซึ่งตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1917 (หรือ พ.ศ. 2460) ดู John Fortescue, *Sir John Fortescue's Commendation of the Laws of England*, trans. Francis Grigor (London: Sweet and Maxwell,, 1917).

เกี่ยวข้องกับทฤษฎีการปกครองแบบผสมโดยไม่ได้ตั้งใจเช่นเดียวกับงานของหลวงวิจิตร เนื่องจากการถ่ายทอดผ่านเป้าหมายอื่น ซึ่งในกรณีนี้คือความตั้งใจที่จะนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์อังกฤษของ Fortescue หรือที่เรียกว่า *dominium politicum et regale* ซึ่งพระพิสิฐฯ แปลเป็นภาษาไทยว่า “พระบรมราชานุภาพ และรัฐประศาสนโยบายของพระมหากษัตริย์”

แนวคิดเรื่อง *dominium politicum et regale* นี้มีนัยหมายถึงกลวิธีหรือลักษณะการใช้อำนาจทางการเมือง (modes of government) ของสถาบันพระมหากษัตริย์ 2 ลักษณะ ลักษณะแรกคือพระราชอำนาจที่พระมหากษัตริย์ทรงใช้ได้โดยพระองค์เอง หรือ *regale* ในภาษาละติน ซึ่งพระพิสิฐฯ แปลออกมาว่าเป็นภาษาไทยว่า พระราชอำนาจแบบ “บรมเดชานุภาพ” อันได้แก่อำนาจในการเลือกรัชทายาทเพื่อสืบราชสันตติวงศ์ เป็นต้น กับอีกส่วนหนึ่งอำนาจที่พระมหากษัตริย์ต้องใช้โดยผ่านกฎหมายที่ซึ่งได้รับความยินยอมจากผู้ถูกปกครองเสียก่อน หรือที่เรียกว่าพระราชอำนาจแบบ *politicum* ในภาษาละติน ซึ่งพระพิสิฐฯ แปลเป็นภาษาไทยว่า พระราชอำนาจแบบ “รัฐประศาสนโยบาย” ได้แก่ อำนาจในการเก็บภาษี และการกระทำอื่น ๆ ที่กระทบกระเทือนผู้ถูกปกครอง และเป็นสิ่งที่ซึ่งพระองค์พึงกระทำโดยอยู่ภายใต้กรอบของกฎหมายที่ได้รับความยินยอมจากผู้ถูกปกครองมาตั้งแต่ต้น และจากจุดตั้งต้นนี้เองที่ Fortescue นำมาใช้อธิบายลักษณะสถาบันพระมหากษัตริย์อังกฤษที่วิวัฒนาการจนกระทั่งเกิดการผสมผสานการใช้อำนาจทั้งสองรูปแบบนี้เข้าไว้ด้วยกัน คือมีทั้งส่วนที่องค์พระมหากษัตริย์ใช้บรมเดชานุภาพ และบางส่วนของรัฐประศาสนโยบาย อันทำให้อำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์อังกฤษไม่ก่อให้เกิดภัยอันตรายต่อประชาราษฎร์ และด้วยเหตุนี้ Fortescue จึงสรุปว่า ระบอบพระมหากษัตริย์ของประเทศอังกฤษซึ่งมีลักษณะเป็น *dominium politicum et regale* หรือในสำนวนของพระพิสิฐฯ คือ “ราชอาณาจักรอังกฤษจึงกลายเป็นรัฐบาลผสมมีทั้งบรมเดชานุภาพและรัฐประศาสนโยบาย”¹¹⁰ ย่อมเป็นรูปแบบการปกครองที่ดีที่สุด และเหนือกว่าระบอบพระมหากษัตริย์ของประเทศฝรั่งเศส ซึ่ง Fortescue มองว่าเป็นเพียงการปกครองแบบ *dominium regale*¹¹¹ หรือการปกครองที่พระมหากษัตริย์ทรงใช้บรมเดชานุภาพได้โดยไม่ถูกท้าทายด้วยกฎหมายใดใด

¹¹⁰ พระพิสิฐสุทธานุชา (ต่วน ศรีโรจน์), "พระมหากษัตริย์กับกฎหมายและรัฐประศาสนโยบาย," 61-62.

¹¹¹ John Fortescue, *On the Laws and Governance of England*, ed. Shelley Lockwood (Cambridge: Cambridge University Press, 1997), 87.

แม้งานแปลของพระพิสิฐฯ ในข้างต้นจะเป็นการแปลเนื้อหาเพียงบางส่วนจากเนื้อหาทั้งหมดในงานของ Fortescue แต่พระพิสิฐฯ ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า ท่านจงใจ “เลือกแปลหรือรวบรวมเอาแต่ที่เกี่ยวข้องในทางการเมืองเป็นส่วนมาก”¹¹² โดยในบรรดาบทต่าง ๆ ที่พระพิสิฐฯ เลือกแปลแล้วแต่เป็นบทที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมหรือ *dominium politicum et regale* ทั้งสิ้น¹¹³ โดยเฉพาะบทที่อธิบายข้อดีอันเกิดจากการผสมผสานกลวิธีในการใช้อำนาจทางการเมืองทั้งสองรูปแบบ เช่น บทที่ 36 ว่าด้วยเรื่อง “เทียบอาณาประโยชน์ในอังกฤษ ซึ่งมีรัฐบาลผสมอันประกอบด้วยบรมราชานุภาพและรัฐประศาสนบาย”¹¹⁴ (เน้นข้อความโดยผู้เขียน) เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ งานแปลตัวบทของ Fortescue โดยพระพิสิฐฯ ขึ้นนี้จึงถือเป็นการเปิดประตูให้แก่แนวคิดเรื่องทฤษฎีการปกครองแบบผสมของตะวันตกในโลกในวรรณกรรมภาษาไทยโดยที่พระพิสิฐฯ เองอาจไม่รู้ตัว รวมถึงการที่งานชิ้นดังกล่าวไม่ได้รับการกล่าวถึงหรืออ้างอิงจากงานยุคหลังในฐานะข้อเขียนที่กล่าวถึงแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมในอังกฤษด้วยเช่นกัน

¹¹² พระพิสิฐสุทธเสขา (ต่วน ศรีโรจน์), "พระมหากษัตริย์กับกฎหมายและรัฐประศาสนบาย," 36.

¹¹³ บทที่พระพิสิฐสุทธเสขาข้ามไปก็คือ ตั้งแต่บทที่ 20 ถึงบทที่ 32 ซึ่งเนื้อหาโดยส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับความแตกต่างระหว่างกฎหมายโรมัน (civil law) กับกฎหมายอังกฤษ (English law) ในรายละเอียดต่าง ๆ โดยข้ามไปเริ่มต้นในบทที่ 33 อันเป็นบทที่มีเนื้อหากลับเข้าสู่ประเด็นเรื่อง *dominium politicum et regale* อีกครั้งหนึ่ง ก่อนจะไปถึงสิ้นสุดการแปล ที่บทที่ 37 เป็นบทสุดท้าย ซึ่งเป็นบทที่ว่าด้วยการเปรียบเทียบ และการชี้ให้เห็นถึงข้อดีของการใช้พระราชอำนาจทั้งสองแบบของสถาบันพระมหากษัตริย์.

¹¹⁴ ดู พระพิสิฐสุทธเสขา (ต่วน ศรีโรจน์), "พระมหากษัตริย์กับกฎหมายและรัฐประศาสนบาย," 77.; โดยฉบับแปลภาษาอังกฤษของสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์นั้นได้แปลข้อความดังกล่าวว่า “The good things that come from the political and royal government in the kingdom of England” ดู Fortescue, *On the Laws and Governance of England*, 51.; แต่ในฉบับภาษาอังกฤษที่ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1917 โดย Francis Grigor ได้แปลข้อความที่เหมือนกันว่า “The Comparative Advantages in England, where the Government is of a Mixed Nature, made up of the Regal and Political...” ดู Fortescue, *Sir John Fortescue's Commendation of the Laws of England*, 60.; โดยจะเห็นได้ว่าสำนวนแปลของพระพิสิฐสุทธเสขา มีความใกล้เคียงกับสำนวนแปลของ Francis Grigor มาก อีกทั้งการเรียกชื่องานเขียนชิ้นดังกล่าวของ Fortescue ของพระพิสิฐสุทธเสขาเองก็ยังเรียกตาม Francis Grigor ว่า *Commendation of the Laws of England* แทนที่จะเรียกตามสำนวนแปลของสำนักพิมพ์ของมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ว่า *In Praise of the Laws of England* ดู พระพิสิฐสุทธเสขา (ต่วน ศรีโรจน์), "พระมหากษัตริย์กับกฎหมายและรัฐประศาสนบาย," 36.

ร่องรอยประการถัดมาของความคิดเรื่องการปกครองแบบผสมในประเทศไทย คือหนังสือเรื่อง “กำเนิดพรรคการเมือง” ในปี พ.ศ. 2501 เรียบเรียงโดยนายสวาสดิ์ อภัยวงศ์¹¹⁵ โดยมีความยาวกว่า 105 หน้า และตีพิมพ์ภายใต้ชื่อ “ปรัชญาการเมือง” ซึ่งประกอบไปด้วยปรัชญาการเมืองสมัยโบราณ ปรัชญาการเมืองสมัยใหม่ ไปจนกระทั่งถึงอุดมการณ์ทางการเมืองร่วมสมัยอย่างลัทธิฟาสซิสต์ สังคมนิยม คอมมิวนิสต์ และจักรวรรดินิยม เป็นต้น โดยในส่วนของปรัชญาการเมืองกรีกโบราณของ Aristotle¹¹⁶ สวาสดิ์ได้อธิบายถึงแนวคิดเรื่องการจัดรูปแบบการปกครองออกเป็นกรีกปกครองที่ดีและเลวประเภทต่าง ๆ ของ Aristotle โดยเริ่มต้นจากการกล่าวถึงข้อดีข้อเสียของรูปแบบการปกครองแต่ละประเภท และหลังจากนั้นจึงกล่าวถึงแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมของ Aristotle ว่า

รวมว่าสิ่งที่เราต้องการก็คือลัทธิศักดินาชนผสมกับประชาธิปไตย รัฐบาลโดยรัฐธรรมนูญ (Polity หรือ Constitutional Government – ผู้วิจัย) เป็นรูปแบบการปกครองรวมสาระสำคัญของหลักการที่กล่าวมานี้¹¹⁷

สวาสดิ์ยังชี้ให้เห็นอีกเช่นกันว่า นอกจากการปกครองที่ดีที่สุดในอุดมคติแล้ว Aristotle ยังพิจารณาแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมในฐานะที่เป็นรูปแบบการปกครองที่ดีที่สุดที่เป็นไปได้ทั่วไปสำหรับการปกครองโดยทั่วไปตามสถานที่ต่าง ๆ อีกด้วย ดังจะเห็นได้จากการตีความของเขาที่ว่า

รัฐบาลโดยรัฐธรรมนูญนั้นมีใช้ว่าเป็นแบบรัฐบาลที่ดีที่สุด เพราะนั่นคือลัทธิศักดินาชนที่มีการศึกษาดีแล้ว (aristocracy – ผู้วิจัย) แต่รัฐบาลโดยรัฐธรรมนูญก็คงเป็นรูปแบบการปกครองที่ดีที่สุดของรัฐ ในเรื่องการปกครองโดยรัฐธรรมนูญนี้ เราจะต้อง

¹¹⁵ นายสวาสดิ์ อภัยวงศ์ เป็นบุตรคนที่ 29 ของเจ้าพระยาอภัยภูเบศร (ชุ่ม อภัยวงศ์) ที่เกิดกับหม่อมละมุล จากบรรดาศักดิ์ 35 คน นายสวาสดิ์เคยดำรงตำแหน่งเป็นอดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของจังหวัดพระตะบอง เมื่อปี พ.ศ. 2489.

¹¹⁶ ซึ่งเนื้อหาในส่วนของ Aristotle ที่สวาสดิ์รวบรวมมาส่วนใหญ่นั้นเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับ “รัฐ” การปกครอง และรูปแบบการปกครองที่ดีที่นำมาจากข้อความในหนังสือ *Politics* ของ Aristotle ทั้งสิ้น

¹¹⁷ สวาสดิ์ อภัยวงศ์, “ปรัชญาการเมืองโบราณ,” in *กำเนิดพรรคการเมือง* (พระนคร: โรงพิมพ์ศิริศิลป์, 2501), 55.

ศึกษาว่ารัฐธรรมนูญแบบไหนจึงจะดีที่สุดสำหรับรัฐส่วนมาก และเป็นที่นำมาซึ่งสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับชีวิตของประชาชนโดยไม่คำนึงถึงมาตรฐานอันเป็นเลิศ... หรือเรื่องธรรมชาติการศึกษาซึ่งธรรมชาติประทานให้เป็นพิเศษ หรือสถานะการณ์พิเศษ หรืออุดมคติแห่งรัฐ ซึ่งเป็นเรื่องที่ฝัน ๆ กันเท่านั้น¹¹⁸

ด้วยเหตุนี้เอง สวาสดิ์จึงได้ตีความความคิดดังกล่าวของ Aristotle ว่า สิ่งที่แนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมต้องการบรรลุ คือการพิจารณาสภาพความเป็นจริงที่ดำรงอยู่ในแต่ละกาลเทศะของแต่ละแห่งเพื่อที่จะผสมผสานและรวบรวมข้อดีของทั้งระบอบคณาธิปไตย อภิชนาธิปไตย และประชาธิปไตยทั้งสามเข้าด้วยกัน ดังจะเห็นได้จากคำอธิบายที่มีลักษณะเป็นการสรุปรวบยอดของ สวาสดิ์ว่า

หากแต่พิจารณาถึงชีวิตธรรมดาสามัญซึ่งบุคคลส่วนมากสามารถที่จะมีความเป็นอยู่ได้และรัฐบาลซึ่งรัฐส่วนมากรับเอาได้ ฉะนั้นจึงเป็นการจำเป็นที่จะต้องเริ่มโดยหลักการทั่วไป ซึ่งจะนำมาใช้ในทางปฏิบัติได้... (โดย) จะต้องไม่ประกอบด้วยเพียงจำนวนคนจำนวนทรัพย์ อำนาจทางทหารหรือความสามารถทางการเมืองอย่างหนึ่งอย่างใดโดยเฉพาะ แต่จะต้องผสมผสานสิ่งเหล่านี้ไว้ทั้งหมด เมื่อพิจารณาถึงรัฐบาลแล้วเราจะต้องพิจารณาถึง “เสรีภาพ, วัฒนธรรม, กำเหนิด, ความสมบูรณ์พร้อม ๆ กันไป”¹¹⁹

ร่องรอยของการปกครองแบบผสมในตะวันตกจากงานสามชิ้นดังกล่าว ถือเป็นวรรณกรรมในภาษาไทยชิ้นแรก ๆ ที่มีการกล่าวถึงทฤษฎีการปกครองแบบผสมผ่านการแปลและการเรียบเรียงความคิดทางการเมืองตะวันตกจากงานเขียนคลาสสิกทั้งในสมัยกรีกโบราณ และในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการที่ได้กล่าวไปในข้างต้น ก่อนที่จะเข้าสู่ยุคที่วรรณกรรมเกี่ยวกับความคิดเรื่องการปกครองแบบผสมในตะวันตกถูกนำมาอธิบายโดยนักวิชาการรัฐศาสตร์ เช่น การนำแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมยัง

¹¹⁸ เรื่องเดียวกัน, 55-56.

¹¹⁹ เรื่องเดียวกัน, 56.

ได้ถูกนำมากล่าวถึงอย่างสำคัญในฐานะตัวแทนความคิดทางการเมืองในปลายศตวรรษที่ 18 ในงานของสมบัติ จันทรวงศ์ ในปี พ.ศ. 2529 เรื่อง *มหาชนรัฐและประชาธิปไตย: ความคิดทางการเมืองอเมริกัน ค.ศ. 1776 – 1800* ซึ่งเป็นงานเขียนที่ต้องการอธิบายความคิดทางการเมืองอเมริกันในช่วงตั้งแต่สมัยที่ยังตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษ จวบจนกระทั่งได้ประกาศอิสรภาพ และก่อตั้งขึ้นเป็นประเทศสหรัฐอเมริกาขึ้น โดยในส่วนแรกของหนังสือที่ว่าด้วยเรื่องของภูมิหลังทางการเมืองและภูมิปัญญาทางการเมืองในสมัยอาณานิคม สมบัติกล่าวไว้อย่างชัดเจนตั้งแต่ต้นว่า ความคิดทางการเมืองที่มีความสำคัญที่สุดเป็นอันดับแรกในบรรดาคำคิดที่คนอเมริกันมีต่อรูปแบบการปกครองของพวกเขาเองในช่วงก่อนประกาศอิสรภาพนั้นมีลักษณะที่

ดูเหมือนว่าตั้งแต่ปลายสมัยศตวรรษที่สิบเจ็ดเป็นต้นมา
ชาวอาณานิคมส่วนใหญ่จะเห็นพ้องต้องกันว่าระบอบการปกครองที่มี
อยู่ในอาณานิคมนั้น มิได้เป็นอะไรอื่นนอกจากการจำลองแบบมา
จากระบอบการปกครองแบบ “รัฐผสม” ในอังกฤษนั่นเอง¹²⁰

โดยสมบัติได้อธิบายลักษณะโครงสร้างทางการเมืองการปกครอง หากพิจารณาจากเพียงรูปลักษณ์ภายนอกโดยเปรียบเทียบระหว่างอาณานิคมทั้ง 13 แห่งของอเมริกา กับโครงสร้างทางการเมืองการปกครองของอังกฤษในสมัยราชวงศ์แฮโนเวอร์ (Hanover) ว่า

ลักษณะโครงสร้างทางการเมืองในอาณานิคมเช่นว่านี้ เมื่อ
พิจารณาอย่างผิวเผินจะพบว่าคล้ายคลึงกับโครงสร้างทางการเมือง
ภายในของอังกฤษอยู่มาก คือเป็นระบอบการปกครองที่เรียกว่ารัฐ
ผสมที่ได้ดุล (Mixed and Balanced Constitution)¹²¹

กล่าวคือ แม้การปกครองของอาณานิคมในอเมริกาจะอาศัยตัวแบบที่เรียกว่า “รัฐผสมที่ได้ดุล” จากอังกฤษ แต่ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับอาณานิคมทั้ง 13 แห่งกลับตรงกันข้ามกับสิ่งที่เกิดขึ้นในอังกฤษอย่าง

¹²⁰ สมบัติ จันทรวงศ์, *มหาชนรัฐประชาธิปไตย: ความคิดทางการเมืองอเมริกัน ค.ศ. 1776 – 1800* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2529), 18.

¹²¹ เรื่องเดียวกัน, 9; และโปรดดูข้อเสนอของสมบัติเปรียบเทียบกับข้อเสนอในทำนองเดียวกันของนักวิชาการตะวันตก เช่น Richard Pares, *King George III and the politicians: the Ford lectures delivered in the University of Oxford 1951-2* (Oxford: Clarendon Press, 1959), 31.

สิ้นเชิง กล่าวคือ ในขณะที่ “รัฐผสม” ในอังกฤษนั้นสามารถประสานพลังทางการเมืองต่าง ๆ ให้สมัครสมานกลมเกลียว และสามารถเข้ากันจนเกิดสภาวะที่ “ได้ดุล” ทางการเมืองขึ้นมาจนเป็นที่สำเร็จนั้น แต่ในอีกด้านหนึ่ง บรรดาอาณานิคมทั้ง 13 แห่งของอเมริกาที่ได้พยายามเลียนแบบแนวคิดเรื่อง “รัฐผสม” ของอังกฤษด้วยการสร้างฝ่ายบริหารของอาณานิคมให้เข้มแข็งกว่าฝ่ายนิติบัญญัตินั้นกลับก่อให้เกิดแรงตึงเครียด และความขัดแย้งทางการเมืองที่ทวีความรุนแรงระหว่างกันมากยิ่งขึ้น ดังนั้นรัฐผสมของอาณานิคมในช่วงก่อนการประกาศอิสรภาพอเมริกันในปี ค.ศ. 1776 ตามทฤษฎีของสมบัติจึงมีลักษณะเป็นรัฐผสมที่ “ไร้ดุล” มากกว่าที่จะเป็นรัฐผสมที่ “ได้ดุล”¹²² ด้วยเหตุนี้ สมบัติจึงชี้ให้เห็นว่าตัวแบบเรื่องรัฐผสมนี้จะยังคงเป็นแบบฉบับของ “การปกครองที่ควรจะเป็น” สำหรับชาวอาณานิคมส่วนใหญ่จนกระทั่งเกิดสงครามประกาศอิสรภาพ¹²³ แต่กระนั้นก็จะยังคงเห็นได้ว่าหนึ่งในบรรดาความพยายามในการออกแบบโครงสร้างทางการเมืองอเมริกันภายหลังจากการทำสงครามประกาศอิสรภาพก็คือความพยายามในการสร้างรัฐผสมที่ได้ดุลให้กลับขึ้นมาใหม่อีกครั้งผ่านตัวแบบอื่น ๆ ที่พวกเขาได้พยายามทดลองประดิษฐ์ขึ้นมาหลายต่อหลายรูปแบบ อันกลายเป็นส่วนประกอบของเนื้อหาหลักตั้งแต่บทที่ 3 จนกระทั่งบทที่ 7 ซึ่งก็คือบทสุดท้ายในหนังสือเล่มดังกล่าวของสมบัติ

ถัดจากงานของสมบัติ จันทรวงศ์ ความคิดเรื่องการปกครองแบบผสมปรากฏอีกครั้งในข้อเขียนทางปรัชญาการเมืองของ ส. ศิวรักษ์ ที่ใช้ชื่อว่า *แนวคิดทางปรัชญาการเมืองของอริสโตเติล* ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2532 โดยการอธิบายของสุลักษณ์มีลักษณะที่ใกล้เคียงและเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับงานของสวาสดิ์ คือเป็นการเขียนความคิดทางการเมืองของ Aristotle โดยอิงกับเนื้อหาที่ปรากฏอยู่ในหนังสือ *Politics* เป็นหลัก โดยสุลักษณ์กล่าวถึงแนวคิดเรื่องการอธิบายรัฐจากสภาพตามความเป็นจริง ซึ่งโดยส่วนใหญ่ รูปแบบการปกครองที่ปรากฏขึ้นตามความเป็นจริงมักเป็นรูปแบบการปกครองที่เลวมากกว่ารูปแบบการปกครองที่ดี ดังนั้นชุดคำอธิบายที่สุลักษณ์เสนอถัดมาทันทีก็คือ การ “ปรับปรุงรัฐให้ดีขึ้น” ซึ่งในขั้นตอนของการปรับปรุงรัฐนี้ สุลักษณ์ตีความว่า Aristotle ไม่ได้เสนอให้ออกแบบสถาบันทางการเมืองโดยมุ่งไปในทางประชาธิปไตยหรือคณาธิปไตยเพียงด้านใดด้านหนึ่ง แต่เสนอให้ผสมผสานรูปแบบการปกครองทั้งสองแบบเข้าด้วยกัน จนกระทั่ง

¹²² สมบัติ จันทรวงศ์, *มหาชนรัฐประชาธิปไตย: ความคิดทางการเมืองอเมริกัน ค.ศ. 1776 – 1800*, 9-12.

¹²³ เรื่องเดียวกัน, 19.

กลายเป็นสิ่งที่สัญลักษณ์เรียกว่า “รัฐธรรมนูญแบบผสม”¹²⁴ อันสามารถก่อให้เกิดการยอมรับและความชอบธรรมได้จากทั้งฝ่ายคณาธิปไตยและฝ่ายประชาธิปไตยทั้งคู่ และในกระบวนการเปลี่ยนผ่านเพื่อปรับปรุงการปกครองแบบประชาธิปไตยและคณาธิปไตยเพียงอย่างเดียว ให้กลายเป็น “รัฐธรรมนูญแบบผสม” โดยสัญลักษณ์ตีความข้อเสนอของ Aristotle ว่า

อริสโตเติลจึงเริ่มจากรัฐที่เป็นอยู่ แล้วแก้ไขให้คณาธิปไตยมีสภาพเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น และให้รัฐประชาธิปไตยแบบกรรมมาชีพมีที่นำไปในทางคณาธิปไตยมากขึ้นด้วย... ทั้งนี้เพื่อป้องกันความสุดโต่งของระบอบคณาธิปไตยและของระบอบประชาธิปไตยแบบกรรมมาชีพ รัฐธรรมนูญแบบผสมผสานนี้ ย่อมดูรูปแบบการปกครองทั้งจาก 2 ระบอบนั้นเพื่อนำมาประยุกต์ใช้... (โดย) การผสมผสานนั้น เพื่อปรับปรุงระบอบที่เป็นอยู่ให้ดีขึ้น แต่ ถ้าปรับปรุงไม่ถูกส่วน ก็อาจเอียงไปทางด้านใดด้านหนึ่งได้...¹²⁵

การผสมผสานสัดส่วนต่าง ๆ อย่างถูกต้องเหมาะสมตามสภาพความเป็นจริง คือสิ่งสัญลักษณ์มองว่าเป็นบ่อเกิดที่ทำให้รัฐธรรมนูญแบบผสมสามารถเกิดขึ้นได้ และการผสมผสานอย่างถูกต้องนี้ยังนำไปสู่รูปแบบการปกครองที่ก่อปรด้วยชนชั้นกลางที่ทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองที่ Aristotle เรียกรูปแบบการปกครองชนิดนี้ว่า “โพลิตี” (Polity) ซึ่งสัญลักษณ์แปลรูปแบบการปกครองดังกล่าวเป็นภาษาไทยว่า “ราชาธิปไตย” และ “รัฐปาลาธิปไตย” ซึ่งก็คือรัฐธรรมนูญแบบผสมที่ได้จากการผสมผสานคณาธิปไตยและประชาธิปไตยแบบกรรมมาชีพอย่างถูกต้องเหมาะสมตามการตีความการปกครองแบบผสมของ Aristotle โดยสัญลักษณ์

หลังจากงานของสัญลักษณ์ คือข้อเสนอในงาน *เส้นทางประชาธิปไตย: จากโบราณสู่สมัยใหม่* ของไชยันต์ ไชยพร ในปี พ.ศ. 2547 ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างแนวคิดที่เรียกว่า “ประชาธิปไตย” ที่เกิดขึ้นในสมัยกรีกโบราณโดยเฉพะอย่างยิ่งที่นครรัฐเอเธนส์ กับแนวคิดประชาธิปไตยของสมัยใหม่ที่ถือเป็นประติฐกรรมที่เพิ่งเกิดขึ้นไม่นาน โดยในระหว่างการอธิบายความแตกต่างระหว่างประชาธิปไตยทั้งสองแบบที่ว่านี้ ไชยันต์ได้กล่าวว่า แท้ที่จริงแล้วแนวคิดเรื่อง

¹²⁴ ดู ส. ศิวรักษ์, *แนวคิดทางปรัชญาการเมืองของอริสโตเติล* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม, 2532), 73.

¹²⁵ เรื่องเดียวกัน, 76-7.

ประชาธิปไตยในโลกสมัยใหม่เพิ่งจะได้รับการยอมรับ และกลับมามีความหมายในแง่บวกเมื่อไม่กี่ร้อยปีผ่านมา ทั้งที่ก่อนหน้านี้หลายศตวรรษคำว่า “ประชาธิปไตย” เป็นคำที่มีความหมายในแง่ลบมาโดยตลอด ดังจะเห็นได้ชัดเจนในแง่ของอิทธิพลทางความคิดที่อยู่เบื้องหลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของประเทศต่าง ๆ ที่ได้กลายมาเป็นหมุดหมายสำคัญของการเมืองในโลกสมัยใหม่ เพราะ

โดยแท้จริงแล้ว ในการก้าวเข้าสู่ระบอบการปกครองสมัยใหม่ของอังกฤษ ฝรั่งเศส และสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการปฏิวัติอเมริกา 1776 และการปฏิวัติฝรั่งเศส 1789 ต่างได้รับอิทธิพลทางด้านรูปแบบ “สาธารณรัฐ” (republics) หรือการปกครองแบบผสม (mixed constitution) ในแบบของโรมันมากกว่าที่จะยึดเอารูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตยเอเธนส์¹²⁶

โดยจะเห็นได้ว่า หากนำวรรณกรรมเกี่ยวกับความคิดเรื่องการปกครองแบบผสมทั้งหมดที่ได้กล่าวไปในข้างต้นทั้งในภาษาอังกฤษและภาษาไทยมาพิจารณารวมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานของสมบัติและไชยันต์และนักวิชาการตะวันตกที่พยายามชี้ให้เห็นว่า ความคิดเรื่องการปกครองแบบผสมที่เกิดขึ้นมาในยุคโบราณยังคงมีอิทธิพลและความสำคัญต่อการทำความเข้าใจความคิดทางการเมืองตะวันตกสมัยใหม่น้อยจนถึงช่วงศตวรรษที่ 18 และทำให้งานดังกล่าวถือเป็นหัวใจสำคัญที่ช่วยวางรากฐานและปูทางให้แก่การสร้างข้อเสนอหลักของวรรณกรรมในกลุ่มถัดไป ซึ่งทดลองนำ “ความคิด” ทางการเมืองเรื่องการปกครองแบบผสมที่วุ่นวายไปประยุกต์ใช้ในฐานะ “ทฤษฎี” การเมืองเพื่ออธิบายสภาพการเมืองการปกครองร่วมสมัยทั้งของตะวันตกและของประเทศไทย ซึ่งถือได้ว่าเป็นการยกระดับงานเขียนเกี่ยวกับความคิดเรื่องการปกครองแบบผสมในเมืองไทยไปอีกขั้นหนึ่ง

¹²⁶ ไชยันต์ ไชยพร, *แนวคิดทางการเมืองและสังคม* (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2547), 18.

1.6.2 ทฤษฎีการปกครองแบบผสม

การอธิบายการปกครองแบบผสมหรือความคิดทางการเมืองใดใดก็ตามในฐานะ “ทฤษฎีการเมือง”¹²⁷ จำเป็นจะต้องสร้างชุดคำอธิบายบางอย่างที่เป็นระบบเพียงพอ เพื่อที่จะสามารถทำให้ความคิดดังกล่าวเกิดคุณสมบัติหรือสถานะบางอย่างของความเป็นทฤษฎีทางการเมืองขึ้น กล่าวคือ ความคิดทางการเมืองดังกล่าวจะต้องมีพัฒนาการและการสั่งสมองค์ความรู้ที่เพียงพอที่จะนำมาสร้าง “หลักการ” (Principle) บางอย่างที่มีความชัดเจนและเป็นระบบขึ้น และหลักการของทฤษฎีที่ก่อรูปขึ้นนี้ จะต้องเป็นหลักการที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองรวมถึงออกแบบกลไกการทำงานของสถาบันทางการเมืองในปัจจุบันได้อย่างมีพลังและมีประสิทธิภาพด้วยเช่นกัน เมื่อนั้นหลักการของความคิดทางการเมืองดังกล่าวจึงจะมีสถานะเป็น “ทฤษฎี” และยังคงมีสถานะดังกล่าวจนกว่าหลักการนี้จะไม่สามารถนำมาประยุกต์ใช้หรือปรับใช้ได้อีกต่อไป แต่ในทางกลับกัน หากหลักการของความคิดหรือแนวคิดใด ซึ่งถูกพิสูจน์แล้วว่าไม่สามารถนำมาประยุกต์ใช้หรือเชื่อมโยงเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองในปัจจุบันได้ (แม้ก่อนหน้านี้อาจสามารถกระทำได้) ความคิดหรือแนวคิดดังกล่าวย่อมไม่อาจมีสถานะเป็น “ทฤษฎี” อีกต่อไป ดังนั้น วรรณกรรมในกลุ่มที่สอง ที่พิจารณาการปกครองแบบผสมในฐานะ “ทฤษฎี” การเมืองทฤษฎีหนึ่ง จึงวางอยู่บนสมมติฐานร่วมกันว่า¹²⁸

ทฤษฎีการปกครองแบบผสมที่ถือกำเนิดขึ้นในยุคโบราณของตะวันตก เป็นทฤษฎีที่ยังคงมีความสามารถและพลังในการอธิบายปรากฏการณ์ ตลอดจนการจัดตำแหน่งแห่งที่ของสถาบันทางการเมืองในปัจจุบัน

¹²⁷ คำว่า “ทฤษฎี” ที่ว่านี้ ผู้เขียนอาศัยความหมายของ John Plamenatz ในหนังสือ *Man and Society* สามารถดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ในเชิงอรรถที่ 74 และดู Plamenatz, *Man and Society*, Vol. I: A Critical Examination of Some Important Social and Political Theories from Machiavelli to Marx., x.

¹²⁸ เช่น Fritz, *The theory of the mixed constitution in antiquity*; Hansen, "The Mixed Constitution Versus the Separation of Powers," 509-31; Vile, *Constitutionalism and Separation of Powers*; Paul Eidelberg, *A Discourse on Statesmanship: the Design and Transformation of the American Polity* (Chicago: University of Illinois Press, 1974); Harvey C. Mansfield, Jr., *The Spirit of Liberalism* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1978). เป็นต้น.

โดยมุมมองที่ว่านี้ ย่อมแตกต่างจากงานของนักวิชาการในกลุ่มก่อนหน้า ที่พิจารณาการปกครองแบบผสมในลักษณะของความคิดหรือจารีต ทั้งที่เกิดขึ้นและสืบทอดกันมาในช่วงระยะเวลาหนึ่ง หรือที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัยอย่างเป็นเอกเทศไม่เกี่ยวข้องกัน ดังที่ได้กล่าวไปในข้างต้น

ตัวอย่างของวรรณกรรมในภาษาอังกฤษชิ้นสำคัญที่อธิบายการปกครองแบบผสมในฐานะ “ทฤษฎี” คืองานของ Kurt Von Fritz ในปี ค.ศ. 1954¹²⁹ โดย Fritz แสดงให้เห็นคุณลักษณะสำคัญของพิจารณาการปกครองแบบผสมในฐานะ “ทฤษฎี” ด้วยการพิจารณาจากแง่มุมต่าง ๆ ของการนำความคิดดังกล่าวมาประยุกต์ใช้เพื่ออธิบายการเมืองในขณะนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งมิติของสิ่งที่เรียกว่าการตรวจสอบถ่วงดุล (checks and balances) ระหว่างกันขององค์ประกอบมูลฐานทั้งสามภายในทฤษฎีการปกครองแบบผสมที่ Polybius อาศัยการวิเคราะห์จากสถาบันทางการเมืองของนครรัฐสปาร์ตาและสาธารณรัฐโรมัน ซึ่ง Fritz มองว่าหากตัดรายละเอียดในเชิงประวัติศาสตร์ออกไปย่อมพบว่า แนวคิดเรื่องการสร้างและออกแบบกลไกตรวจสอบ (negative checks) ระหว่างแต่ละองค์ประกอบไปจนถึงสถาบันที่คอยทำหน้าที่ใช้อำนาจในสถานะฉุกเฉินหรือสภาวะยกเว้นเพื่อถ่วงดุลมิให้มีองค์ประกอบใดที่ใช้อำนาจได้อย่างไร้ขีดจำกัด คือทฤษฎีการปกครองแบบผสมของ Polybius และยังเป็นข้อเสนอที่ทำให้ทฤษฎีการปกครองแบบผสมแยกไม่ออกจากทฤษฎีเรื่องการสร้างระบบตรวจสอบถ่วงดุลอีกด้วย¹³⁰

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

¹²⁹ Fritz, *The theory of the mixed constitution in antiquity.*; นอกจากนี้ยังมีเขียนในโลกภาษาเยอรมันจำนวนมากก่อนหน้า Fritz ที่พิจารณาการปกครองแบบผสมในฐานะ “ทฤษฎี” โปรดดู Paula Zillig, *Die Theorie von der gemischten Verfassung in ihrer literarischen Entwicklung im Altertum und ihr Verhältnis zur Lehre Lockes und Montesquieus über Verfassung* (Würzburg: K.B. Julius-Maximilians-Universität, 1916); และตัวอย่างงานเขียนที่เกิดขึ้นหลังจาก Fritz โปรดดู G. J. D. Aalders, *Die theorie der gemischten verfassung im altertum* (Amsterdam: A. M. Hakkert, 1968).

¹³⁰ Fritz, *The theory of the mixed constitution in antiquity*, 184-85, 217-19.; แม้นักวิชาการบางส่วนจะเสนอว่าแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมกับการตรวจสอบถ่วงดุลจะเป็นคนละเรื่องกันก็ตาม ดู Charles Howard McIlwain, *The growth of political thought in the west: from the Greeks to the end of the middle ages* (New York: Macmillan, 1932), 100.

ถัดจากงานของ Fritz คืองานของ Neal Wood (1988)¹³¹ ที่แม้จะพิจารณาการปกครองแบบผสมในฐานะ “หลักการ” (doctrine) แต่คำว่าหลักการของ Wood ในที่นี้มีนัยมากกว่าแค่เพียงความคิดทางการเมืองที่ดำรงอยู่ชั่วขณะในยุคสมัยใดสมัยหนึ่ง เพราะหมายถึงกระบวนการที่ความคิดทางการเมืองในสมัยโบราณที่ค่อย ๆ พัฒนาตัว (evolve) อย่างต่อเนื่องจนกระทั่งเกิดหลักคิดที่เป็นองค์ประกอบของหลักการดังกล่าวขึ้นอย่างชัดเจน โดยองค์ประกอบที่ว่านี้สำหรับ Wood คือการผสมผสานคุณธรรมและการถ่วงดุลของระบอบการปกครองแบบบริสุทธ์รูปแบบต่าง ๆ เข้าด้วยกัน และหลักการที่ว่านี้ได้เข้าไปมีอิทธิพลต่อการเกิดขึ้นของแนวคิดรัฐธรรมนูญนิยม (constitutionalism) ในสมัยกลาง แนวคิดเรื่องราชาธิปไตยแบบผสม (mixed monarchy) และแนวคิดมหาชนรัฐนิยมของอังกฤษสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 17 รวมไปถึงจนกระทั่งอิทธิพลของหลักการดังกล่าวที่มีต่อ Montesquieu และบรรดาบิดาผู้ร่างรัฐธรรมนูญอเมริกันในเรื่องทฤษฎีการแบ่งแยกการใช้อำนาจที่เกิดขึ้นในเวลาต่อมา¹³² ฉะนั้นนัยของหลักการปกครองแบบผสมของ Wood จึงกระเตื้องหรือไปในความหมายเดียวกันกับทฤษฎีการปกครองในแบบของ Fritz และ Hansen เพราะ Wood ได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่า การปกครองแบบผสมมีสถานะเป็นหลักการ มิได้เป็นเพียงแค่แนวคิดทางการเมืองหนึ่งเท่านั้น และหลักการที่ว่านี้ก็ยังเป็นมรดกตกทอดทางทฤษฎีการเมืองที่สำคัญที่สุดเรื่องหนึ่งจากยุคโบราณที่มีต่อทฤษฎีการเมืองสมัยใหม่¹³³

นอกจากงานสามชิ้นที่กล่าวไปในข้างต้นแล้ว ยังมีงานชิ้นอื่น ๆ เช่น งานของ Paul Eidelberg (1974)¹³⁴ และ Harvey C. Mansfield, Jr. (1978)¹³⁵ ซึ่งเป็นตัวอย่างของวรรณกรรมชิ้นสำคัญที่พยายามมองการปกครองแบบผสมในฐานะ “ทฤษฎี” ด้วยการนำแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมมาใช้อธิบายกลไกการทำงานของระบอบการเมืองของสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะในกรณีของ Mansfield ซึ่งได้ทดลองนำการปกครองแบบผสมมาอธิบายปรากฏการณ์และองค์ประกอบต่าง ๆ

¹³¹ Neal Wood, *Cicero's Social and Political Thought* (Berkeley, California: University of California Press, 1988).

¹³² Ibid., 159.

¹³³ “[t]he doctrine of the mixed constitution is one of the most important legacies of ancient political theory to modern times.” See in Ibid.

¹³⁴ Eidelberg, *A Discourse on Statesmanship: the Design and Transformation of the American Polity*.

¹³⁵ Mansfield, *The Spirit of Liberalism*, vii, 1-15.

ของสิ่งที่อยู่ภายในสิ่งที่เรียกว่าเสรีประชาธิปไตย (liberal democracy) ของสหรัฐอเมริกาในปัจจุบันว่าเกิดขึ้นจากการผสมผสานองค์ประกอบ 2 ฝ่าย คือองค์ประกอบที่เป็นฝ่ายประชาธิปไตย (democrats) ที่ประกอบขึ้นจากประชาชนที่รวมตัวเป็นกลุ่มเฉพาะต่าง ๆ กับองค์ประกอบที่เป็นฝ่ายเสรีนิยม (liberals) ที่ประกอบด้วยนักวิชาการ นักธุรกิจ และนักการเมือง ซึ่งทั้งสองกลุ่มต่างฝ่ายต่างมีแนวคิดเรื่องความเท่าเทียมที่วางอยู่บนคนละมิติกัน แต่จำเป็นต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกัน¹³⁶ อันทำให้การผสมผสานดังกล่าวของสหรัฐฯ ในทฤษฎีของ Mansfield คือตัวอย่างหนึ่งของการปกครองแบบผสมในโลกยุคสมัยใหม่ (modern mixed regime) ที่มีประชาธิปไตยเป็นจุดหมุนแทนอภิชนาธิปไตยในอดีต¹³⁷

นอกจากงานของนักวิชาการในกลุ่มปรัชญาการเมืองหรือทฤษฎีการเมืองแล้ว ยังมีวรรณกรรมของ นักรัฐศาสตร์สมัยใหม่ โดยเฉพาะในสาขาการเมืองเปรียบเทียบที่นำทฤษฎีการปกครองแบบผสมบางส่วนมาปรับใช้เป็นการอธิบายการเมืองการปกครองสมัยใหม่ด้วยเช่นกัน ยกตัวอย่างเช่น งานของ Gabriel A. Almond ในประเด็นเรื่องวัฒนธรรมทางการเมืองแบบพลเมือง (Civic culture)¹³⁸ ซึ่งในงานชิ้นเดียวกันนี้เอง Almond ได้อ้างถึงนักวิชาการร่วมสมัยคนอื่น ๆ ที่พยายามนำแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมมาประยุกต์ใช้ในสาขาการเมืองเปรียบเทียบ เช่นเดียวกับเขา อันประกอบไปด้วย Joseph Schumpeter¹³⁹ Paul Lazarsfeld and Bernard Berelson¹⁴⁰ Edward Shils และแนวคิดเรื่อง Polyarchy ของ Robert A. Dahl¹⁴¹ และสุดท้ายคือ

¹³⁶ Ibid., 13-14.

¹³⁷ Ibid., 8.

¹³⁸ Gabriel A. Almond, *Ventures in Political Science: Narratives and Reflections* (London: Lynne Rienner Publishers, 2002), 209-13.

¹³⁹ คือข้อเสนอเรื่องนิยามของวิธีการประชาธิปไตยแบบรวบรัด (Minimal definition of democratic method) ว่าประชาธิปไตยคือการแข่งขันของคณะบุคคลเพื่อให้ได้รับการสนับสนุนจากมหาชนเพื่อเข้าชิงตำแหน่งผู้นำทางการเมืองอย่างเสรีผ่านกระบวนการเลือกตั้ง ดู Joseph A. Schumpeter, *Capitalism, Socialism, and Democracy*, 3 ed. (New York: Harper Perennial Modern Thought, 2009), 269.

¹⁴⁰ คือข้อเสนอในงาน Bernard Berelson, Paul Lazarsfeld, and William McPhee, *Voting: A Study of Opinion Formation in a Political Campaign* (Chicago: The University of Chicago Press, 1954).

¹⁴¹ โดย Dahl ชี้ให้เห็นว่า การปกครองแบบผสมที่อยู่ในจารีตมหาชนรัฐนิยมของตะวันตกตั้งแต่สมัยกรีกโบราณคือหนึ่งในรากฐานของประชาธิปไตยสมัยใหม่ ด้วยการที่ “หน้าที่ของมหาชนรัฐนิยม คือการออกแบบการ

Harry Eckstein¹⁴² นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการรัฐศาสตร์สมัยใหม่ในศตวรรษที่ 20 ท่านอื่น ๆ อีกจำนวนหนึ่งที่แม้ Almond จะไม่ได้กล่าวถึง แต่ได้นำแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมมาใช้อธิบายการเมืองสมัยใหม่ ทั้งในระดับรัฐ ระดับเหนือรัฐ (Supranational) ตั้งแต่กลางศตวรรษที่ 20 เรื่อยมาจนถึงปี ค.ศ. 2010¹⁴³

ปกครองที่สะท้อนและสร้างสมดุลแก่ผลประโยชน์ของเอกบุคคล คณะบุคคล และมหาชน ด้วยการผสมผสานการปกครองระหว่างประชาธิปไตย อภิชนาธิปไตย และราชาธิปไตยที่ลงตัวจนกระทั่งทำให้ทั้งสามองค์ประกอบต่างเห็นพ้องต้องกันถึงความดีของทุกฝ่าย” ดู Robert A. Dahl, *Democracy and its critics* (New Haven: Yale University Press, 1989), 25.; ต่อมา Dahl จึงเสนอว่าแหล่งที่มาของอำนาจในระบอบเสรีประชาธิปไตยประกอบขึ้นจากหลายแหล่งอันเป็นที่มาของตัวแบบที่เขาเรียกว่า “Polyarchy” ซึ่งเป็นระบอบที่มีการขยายสิทธิการเลือกตั้งสากลแก่พลเมืองที่มีสิทธิที่จะแสดงความไม่เห็นด้วย หรือมีช่องทางและโอกาสที่จะปลดผู้ดำรงตำแหน่งการเมืองระดับสูงออกจากตำแหน่งได้ นอกจากนี้ระบอบ Polyarchy สำหรับ Dahl ยังเป็นระบอบที่มีการผสมผสานระหว่างคุณสมบัติ 3 ประการ คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนผ่านทางเลือกส่วนบุคคลที่เสรี และศักยภาพของอำนาจตัดสินใจเลือกในมือของผู้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสม และกระบวนการทางการเมืองที่ใช้เวลาและทรัพยากรน้อยที่สุด ดู Ibid., 222; และดู Robert A. Dahl, *After revolution?: authority in a good society* (New Haven: Yale University Press, 1970), 8-56.; และดูการตีความดังกล่าวเพิ่มเติมใน Dennis F. Thompson, *John Stuart Mill and representative government* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1976), 196.

¹⁴² Almond, *Ventures in Political Science: Narratives and Reflections*, 210-11.

¹⁴³ Biondi, "Aristotle on the Mixed Constitution and Its Relevance for American Political Thought," 176-98; Janet Aizenstat, "Modern Mixed Government: A Liberal Defence of Inequality," *Canadian Journal of Political Science* 18, no. 1 (1985): 119-34; Hansen, "The Mixed Constitution Versus the Separation of Powers," 509-31; Crick, *In Defence of Politics*; Crick, *Democracy: A very short introduction*; Neil MacCormick, "Democracy, subsidiarity, and citizenship in the "European Commonwealth," *Law and Philosophy* 16, no. 4 (1997): 331-56; Richard Bellamy, *Constitutionalism and Democracy* (Hampshire: Ashgate, 2006), 387-408; Richard Bellamy and Dario Castiglione, *The Uses of Democracy: Reflections on the European Democratic Deficit* (London: Routledge, 2000), 65-84; Mario Telò, "Three European Constitutionalism and their Respective Legitimacy Requirements: Explaining the longue derée Stability of the EU Polity," in *Debating Political Identity and Legitimacy in the European Union*, ed. Sonia Lucarelli, Furio Cerutti, and Vivien A. Schmidt (London: Routledge, 2010), 93-114; Pierre Rosanvallon, *Counter-democracy: politics in an age of distrust* (Cambridge: Cambridge University Press, 2008); Boykin, "Hayek on Spontaneous Order and Constitutional Design," 19-34.

อย่างไรก็ตาม ในช่วงประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา เกิดปรากฏการณ์ที่นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ตะวันตกกลุ่มหนึ่ง ทั้งนักวิชาการในสาขาการเมืองเปรียบเทียบและนักวิชาการในสาขาทฤษฎีการเมือง ต่างหันมาให้ความสนใจความคิดเรื่องการปกครองแบบผสมอีกครั้ง และพยายามพัฒนาความคิดดังกล่าวเป็นทฤษฎีเพื่อใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองในปัจจุบันของระบอบเสรีประชาธิปไตยตะวันตก ยกตัวอย่างเช่น ข้อเสนอของ Beau Breslin (2004)¹⁴⁴ ที่เห็นว่าการปกครองแบบผสมนำเสนอทางเลือกใหม่ ๆ ให้แก่การออกแบบโครงสร้างทางการเมือง (alternative constitutional designs) ที่ก้าวข้ามและไม่จำเป็นต้องอยู่ภายใต้กรอบคิดแบบรัฐธรรมนูญนิยมสมัยใหม่ของพวกเสรีนิยมที่เป็นอุปสรรคต่อการรังสรรค์การเมืองที่มุ่งเน้นชุมชนเป็นศูนย์กลาง (community-based) ของพวกชุมชนนิยม (communitarianism) อันเป็นปฏิปักษ์ต่อการจัดวางโครงสร้างของรัฐสมัยใหม่ที่มีขนาดใหญ่และละเลยผลประโยชน์ของชุมชน ซึ่งทางเลือกใหม่ ๆ ในแง่นี้ ก็นำมาสู่การเปิดกว้างต่อการผสมผสานและยอมรับโครงสร้างที่ไม่เป็นเสรีนิยมหรือกึ่งเสรีนิยม (non/semi-liberal constitutionalism) อีกด้วย¹⁴⁵ โดย Breslin ยกตัวอย่าง การสร้างสมดุลระหว่างโครงสร้างสถาบันทางการเมืองที่เป็นเสรีนิยมและอเสรีนิยม (illiberal) ในประเทศอิสราเอลและเยอรมนี¹⁴⁶

ในส่วนของนักรัฐศาสตร์ในยุโรปภาคพื้นทวีป นำโดยข้อเสนอของ Pierre Rosanvallon (2008) นักวิชาการชาวฝรั่งเศส ที่ชี้ให้เห็นปรากฏการณ์ของการเกิดกลไกที่เรียกว่า “อำนาจตอบโต้ของฝ่ายประชาธิปไตย” (counter-democracy) อันเกิดขึ้นจากปัญหาความไม่ไว้วางใจของระบอบประชาธิปไตยสมัยใหม่สองด้าน คือความไม่ไว้วางใจในประชาธิปไตยและมวลชนของพวกเสรีนิยม และความไม่ไว้วางใจของประชาชนผู้ได้ปกครองที่มีต่อชนชั้นนำที่เข้าไปทำหน้าที่ผู้ปกครอง อันนำไปสู่การออกแบบกลไกเพื่อตรวจสอบควบคุมชนชั้นนำดังกล่าวอย่างเข้มงวด ซึ่งกลายเป็นส่วนประกอบสำคัญหนึ่งของระบอบประชาธิปไตยสมัยใหม่ ร่วมกับกลไกของระบบตัวแทน และการตัดสินใจผ่านการปรึกษาหารือ ซึ่งเป็นสามเสาหลักของระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบัน¹⁴⁷ อย่างไรก็ตาม

¹⁴⁴ Beau Breslin, *The communitarian constitution* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2004), 182-207.

¹⁴⁵ Ibid., 184-185

¹⁴⁶ Ibid., 194.

¹⁴⁷ Rosanvallon, *Counter-democracy: politics in an age of distrust*, 313.

ดี หลายครั้งที่องค์ประกอบทั้งสามกลับกลายเป็นคู่กันที่มิใช่เพียงประสงค์ ยกตัวอย่างเช่น กลไกของการเลือกตั้งตัวแทนมาเป็นผู้ปกครอง (electoral-representative government) ของระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบัน อาจนำไปสู่การผูกขาดอำนาจของคณะบุคคลในรูปของอภิชนาธิปไตยที่มาจาก การเลือกตั้ง (elective aristocracy) หรือปรากฏการณ์ของการเกิดประชานิยม (populism) และประชาชนที่เบื่อหน่ายการเมืองในระบอบประชาธิปไตย อันเป็นด้านมืดของการจัดกลไก ตรวจสอบและการบริหารหรือที่มากจนเกินไป¹⁴⁸ โดยทางเดียวที่จะผสมคุณค่าทั้งสามอย่างดำรง อยู่ร่วมกันได้โดยไม่ก่อให้เกิดโทษหรือกลับกลายเป็นด้านมืดของแต่ละอย่าง คือการหวนกลับไปหา การปกครองแบบผสมเพื่อก่อให้เกิดสิ่งที่ Rosanvallon เรียกว่า ระบอบผสมสมัยใหม่ (mixed modern regime) เพื่อทำให้องค์ประกอบหลักทั้งสามสามารถร่วมทำงานและส่งเสริมกันและกัน แทนที่จะต่อสู้กันและสร้างความไม่ไว้วางใจระหว่างกันขึ้น¹⁴⁹ ดังนั้นสำหรับ Rosanvallon แล้ว ระบอบผสมสมัยใหม่จึงเป็นทางออกเดียวที่จะนำไปสู่การเมืองที่ก่อปรด้วย ความไว้วางใจขององค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้

งานของนักวิชาการในภาคพื้นทวีปสำคัญอีกกลุ่มหนึ่ง คือข้อเสนอของนักวิชาการอิตาลี นำโดย Pasquale Pasquino¹⁵⁰ ซึ่งพยายามนำจัดระบบให้แก่จารีตเรื่องการปกครองแบบผสมตั้งแต่ สมัยกรีกโบราณโดยเฉพาะของ Aristotle และ Machiavelli ในประเด็นเรื่องการแบ่งส่วนประกอบ ต่าง ๆ ของนครออกเป็นสามส่วน หรือที่ Pasquino เรียกว่ากายวิภาคของสังคมการเมือง (anatomies of the city)¹⁵¹ ออกเป็นภาคส่วนต่าง ๆ ที่แม้จะมีความขัดแย้งต่อกัน แต่หัวใจสำคัญ ของระบอบการเมืองคือการนำความขัดแย้งระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ เหล่านี้มาทำให้เป็นสถาบันที่ สามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้ และเป็นหัวใจสำคัญของทฤษฎีการปกครองแบบผสมของ Machiavelli¹⁵² และของนักคิดสายมหาชนรัฐนิยมซึ่งมีอิทธิพลต่อมาจนถึงสมัยใหม่ โดยเฉพาะผ่าน

¹⁴⁸ Ibid., 314.

¹⁴⁹ Ibid., 314-315.

¹⁵⁰ ปัจจุบัน Pasquino ดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์ด้านโลกคดีศึกษาประจำมหาวิทยาลัยนิวยอร์ก

¹⁵¹ Pasquale Pasquino, "Machiavelli and Aristotle: anatomies of the city," *History of European ideas* 35, no. 4 (2009): 397-407.

¹⁵² Pasquale Pasquino, "Political theory, order, and threat," *Nomos* 38 (1996): 27.; ต่อ ประเด็นเรื่องเดียวกันนี้ โปรดดู Pedullà, *Machiavelli in tumult: The Discourses on Livy and the origin of political conflictualism*.

แนวคิดเรื่องการแบ่งแยกการใช้อำนาจและการตรวจสอบถ่วงดุลของระบอบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ (constitutional democracy) ที่เน้นการแบ่งแยกอำนาจขององค์กรประกอบต่าง ๆ ออกจากกัน¹⁵³ ตลอดจนการออกแบบกลไกการตรวจสอบถ่วงดุลและสร้างความรับผิดชอบในแนวนอน (horizontal responsibility)¹⁵⁴ ซึ่งทำให้ทฤษฎีการปกครองแบบผสมเป็นทฤษฎีที่จะสร้างความชอบธรรมให้กับองค์กรการเมืองบางอย่างของโลกสมัยใหม่ ด้วยชี้ให้เห็นว่ากลไกการเลือกตั้งและการปกครองโดยระบอบตัวแทนตามนิยามประชาธิปไตยของ Joseph Schumpeter มีใช้แหล่งที่มาของความชอบธรรมหนึ่งเดียวของระบอบการปกครอง¹⁵⁵ และไม่อาจกีดกันองค์กรที่คอยทำหน้าที่การตรวจสอบอื่น ๆ ที่แม้จะไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง แต่ถือเป็นส่วนหนึ่งที่ไม่อาจแยกออกจากระบบการเมืองได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลไกศาลรัฐธรรมนูญ (constitutional court) ที่ Pasquino ให้ความสนใจเป็นพิเศษ¹⁵⁶ รวมถึงความชอบธรรมของสถาบันทางการเมืองที่ทำหน้าที่ในสภาวะฉุกเฉินของระบอบประชาธิปไตยสมัยใหม่อีกด้วย¹⁵⁷ โดย Pasquino เรียกการออกแบบกลไกการตรวจสอบผ่านองค์กรประกอบต่าง ๆ ในการแบ่งแยกการใช้อำนาจสมัยใหม่นี้ว่า การปกครองแบบผสมใหม่ (new

¹⁵³ Pasquale Pasquino, *A political theory of constitutional democracy: on legitimacy of constitutional courts in stable liberal democracies*, Straus Institute Working Paper No.04/2013 (New York: New York University School of Law, 2013), 20-21. ซึ่งต่อมานำมาตีพิมพ์เป็นบทหนึ่งของหนังสือที่เพิ่งเผยแพร่ในปี ค.ศ. 2018 ที่ผ่านมา ดู Pasquale Pasquino, "A political theory of constitutional democracy: on legitimacy of constitutional courts in stable liberal democracies," in *Morality, governance, and social institutions*, ed. Thomas Christiano, Ingrid Creppell, and Jack Knight (London: Palgrave Macmillan, 2018), 197-232.

¹⁵⁴ Pasquino, "The new separation of powers: horizontal accountability," 157-69.

¹⁵⁵ Pasquino, *A political theory of constitutional democracy: on legitimacy of constitutional courts in stable liberal democracies*, Straus Institute Working Paper No.04/2013, 24.

¹⁵⁶ Ibid., 20.

¹⁵⁷ John Ferejohn and Pasquale Pasquino, "The law of exception: a typology of emergency powers," *International Journal of Constitutional Law* 2, no. 2 (2004): 210-39; John Ferejohn and Pasquale Pasquino, "Emergency power," in *Oxford Handbook of Political Theory*, ed. John S. Dryzek, Bonnie Honig, and Anne Phillips (Oxford: Oxford University Press, 2006), 333-48; Pasquale Pasquino, "Between Machiavelli and Carl Schmitt: Remarks on Rousseau's dictatorship," *Storia del pensiero politico* 1 (2013): 145-54.

mixed government)¹⁵⁸ หรือการแบ่งแยกการใช้อำนาจรูปแบบใหม่ (new separation of power)¹⁵⁹

ถัดมาคืองานของ Morgens Herman Hansen (2010)¹⁶⁰ ซึ่งนับเป็นงานชิ้นสำคัญอีกชิ้นหนึ่งที่พยายามทดลองพิจารณาการปกครองแบบผสมในระบอบรัฐธรรมนูญ ดังจะเห็นได้จากการที่ Hansen เสนอให้นำแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมในสมัยโบราณกลับมาประยุกต์ใช้เพื่ออธิบายและจัดวางความสัมพันธ์ของสถาบันทางการเมืองการปกครองในยุคสมัยใหม่เพื่อทดแทนกรอบคิดเก่าที่มีอยู่เดิม คือกรอบคิดเรื่องการแบ่งแยกการใช้อำนาจของ Montesquieu¹⁶¹ ที่เผชิญกับปัญหาและข้อยกเว้นน่านีการในการอธิบายกลไกการทำงานของระบอบประชาธิปไตยสมัยใหม่ปัจจุบัน ดังนั้นแทนที่จะมุ่งพิจารณาไปที่สถาบันที่ใช้อำนาจทางการเมืองทั้งสามแบบอย่างเด็ดขาดแบบเดิม Hansen กลับ

¹⁵⁸ Ibid., 23.

¹⁵⁹ ดู Pasquino, "The new separation of powers: horizontal accountability," 157-69.

¹⁶⁰ Hansen, "The Mixed Constitution Versus the Separation of Powers," 509-31.

¹⁶¹ Hansen มีนัยหมายถึงการแบ่งแยกการใช้อำนาจแบบบริสุทธิ์ (pure or strict separation of powers) ที่ปราศจากการตรวจสอบถ่วงดุลใดใด โดยตีความทฤษฎีเรื่องการแบ่งแยกอำนาจอย่างเคร่งครัด ซึ่งจุดนี้ก็มีข้อถกเถียงเช่นกันว่าในทางปฏิบัติแล้ว แนวคิดเรื่องการแบ่งแยกอำนาจแบบบริสุทธิ์มีอยู่จริงหรือสามารถนำมาปฏิบัติจริงได้หรือไม่ หรือแท้จริงแล้วจะต้องมีสิ่งทีเรียกว่า "การตรวจสอบถ่วงดุล" ด้วยเสมอ สำหรับข้อถกเถียงที่ว่านี้ โปรดดู Gwyn, *The Meaning of Separation of Powers: An Analysis of the Doctrine from its Origin to the Adoption of the United States Constitution*; Vile, *Constitutionalism and Separation of Powers*, 53-75. ซึ่งงานเขียนทั้งสองชิ้นดังกล่าว คืองานเขียนที่พยายามชี้ให้เห็นว่าแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมกับการแบ่งแยกอำนาจ (แบบบริสุทธิ์) เป็นสองแนวคิดที่พัฒนากันมาคนละสายกัน; ส่วนงานเขียนที่เห็นคล้อยไปในทางเดียวกับการตีความของ Hansen ดู Bernard Manin, "Checks, Balances and Boundaries: the Separation of Power in the Constitutional Debate in 1787," in *The Invention of the Modern Republic*, ed. Biancamaria Fontana (Cambridge: Cambridge University Press, 1994), 27-62; Thomas N. Mitchell, *Democracy's beginning: the Athenian story* (New Haven: Yale University Press, 2015), 24; Wood, *Cicero's Social and Political Thought*, 159. ส่วนงานเขียนชิ้นอื่น ๆ ที่มีความเห็นในทิศทางตรงกันข้ามกับ Hansen คือมองว่าการปกครองแบบผสมไม่เพียงแต่เป็นคนละสิ่งกับการแบ่งแยกการใช้อำนาจเท่านั้น แต่ยังเป็นสองแนวคิดที่ไปด้วยกันกับแนวคิดเรื่องการแบ่งแยกอำนาจไม่ได้ เช่น "The mixed government is not only different from the later concept of separated powers; it is at odd with it. The ideal of mixed government is harmonic fusion, not division." ดู Wills, *Explaining America: The Federalist*, 100; Diamond, "The Separation of Powers and the Mixed Regime," 33-35; Atkins, *Cicero on Politics And the Limits of Reason*, 92.

เสนอให้หันไปพิจารณามิติของการใช้อำนาจทั้งสามอย่างผสมผสานร่วมกันระหว่างองค์ประกอบที่เป็นเอกบุคคล เช่น ผู้นำฝ่ายบริหารอย่างนายกรัฐมนตรีหรือประธานาธิบดีที่มีแนวโน้มที่จะใช้อำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดมากขึ้น โดยเฉพาะในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ กับคณะบุคคลคือผู้แทนราษฎรหรือองค์กรสมัยใหม่อย่างศาลรัฐธรรมนูญ และอำนาจของมหาชนที่แสดงออกผ่านสิทธิการเลือกตั้งสากล (universal suffrage) แทน¹⁶²

แม้ว่าข้อเสนอดังกล่าวของ Hansen ในผลงานชิ้นดังกล่าวจะเป็นเพียงการทดลองเสนอที่ยังไม่ได้มีคำอธิบายที่เป็นระบบอย่างชัดเจน รวมถึงการที่ Hansen มิได้อธิบายองค์ประกอบประชาธิปไตยหรือมหาชนอย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนเพียงพอ หากแต่อธิบายอย่างคลุมเครือผ่านแนวคิดเรื่องสิทธิในการเลือกตั้งสากลเท่านั้น แต่ก็นับได้ว่างานชิ้นดังกล่าวของ Hansen คือการเปิดศักราชและปูทางไปสู่วรรณกรรมชิ้นอื่น ๆ ในศตวรรษที่ 21 ที่พยายามนำแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมมาพัฒนาเป็นทฤษฎีเพื่ออธิบายระบอบการเมืองในปัจจุบัน เช่น ข้อเสนอของ Adrian Pabst (2014) ที่แสดงให้เห็นปัญหาของระบอบเสรีประชาธิปไตยที่กลับกลายไปสู่คณาธิปไตยและเดมาก็อกดังสะท้อนผ่านการทำประชามติของคนสก๊อตแลนด์ และเสนอให้นำจารีตเรื่องการปกครองแบบผสมของอังกฤษกลับคืนมาอีกครั้งหนึ่ง¹⁶³ และข้อเสนอของ Kazutaka Inamura (2015)¹⁶⁴ ซึ่งเป็นงานที่แสดงเจตนาชัดเจนว่าต้องการต่อยอดจากข้อเสนอดังกล่าวของ Hansen¹⁶⁵ และเห็นว่าทฤษฎีการปกครองแบบผสมของ Aristotle ยังคงสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในปัจจุบัน โดยเฉพาะจากตัวแบบของระบอบ Polity ที่สามารถผสมผสานคุณธรรม ความมั่งคั่ง และเสรีภาพจนกลายเป็นระบอบที่ Inamura เรียกว่า การปกครองของอภิชนาธิปไตยที่ได้รับการสนับสนุนจากพลเมืองอย่างเป็นสากล (aristocratic governance with universal support from citizens) อันเป็นวิธีคิดที่ Inamura ตีความว่าทรงอิทธิพลอย่างยิ่งต่อทฤษฎีการแบ่งแยกอำนาจของ Montesquieu และทฤษฎีการปกครองโดยผู้แทนของ John Start Mill ในเวลาต่อมา¹⁶⁶

¹⁶² Hansen, "The Mixed Constitution Versus the Separation of Powers," 524-28.

¹⁶³ Adrian Pabst, "After the Scottish No: The Crisis of Liberal Democracy and the Case for "Mixed Government.," *Telos* 169 (2014): 8-27.

¹⁶⁴ Inamura, *Justice and reciprocity in Aristotle's political philosophy*, 65-105.

¹⁶⁵ *Ibid.*, 66-67.

¹⁶⁶ *Ibid.*, 68;

ล่าสุดยังปรากฏข้อเสนอในงานของ John Milbank และ Adrian Pabst (2016) ซึ่งเสนอในทำนองเดียวกันกับ Breslin ว่า บัดนี้เสรีนิยมและผลพวงของเสรีนิยมในหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นมิติเศรษฐกิจในรูปของทุนนิยม มิติของระบอบการเมืองในรูปของประชาธิปไตย และมิติของรัฐในรูปของรัฐธรรมนูญใหม่ ซึ่งล้วนแต่เกิดปัญหาและตกอยู่ในวิกฤตความน่าเชื่อถืออย่างใหญ่หลวง (metacrisis) ในโลกตะวันตก ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลต่อเนื่องมาจากการนิยามธรรมชาติมนุษย์ที่ชั่วร้ายและเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตัวของปัจเจกบุคคลของนักคิดเสรีนิยมในอดีต¹⁶⁷ โดย Milbank และ Pabst นำเสนอทางออกจากวิกฤตดังกล่าว โดยเฉพาะในมิติของระบอบการเมือง ซึ่งเกิดขึ้นจากการต่อสู้ภายในด้วยกันเองของความเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตัวของพวกเขาเสรีนิยมปีกซ้ายและเสรีนิยมปีกขวาว่า จะต้องรื้อฟื้นสิ่งเรียกว่า “การเมืองของคุณธรรม” (Politics of virtue) ที่ก้าวข้ามวิธิต่างที่วางอยู่บนผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นหลักของพวกเขาเสรีนิยม และหันกลับไปหาทฤษฎีการปกครองแบบผสมที่สามารถทำให้สามารถผสมผสานคุณค่าสองอย่างที่ขัดแย้งกันของระบอบการเมืองในปัจจุบัน คือชนชั้นนำที่มีความสามารถ (Virtuous elites) กับการมีส่วนร่วมของประชาชน (Popular participation) เข้าด้วยกันได้อย่างลงตัวแทน¹⁶⁸

ในส่วนของวรรณกรรมเกี่ยวกับ “ทฤษฎี” การปกครองแบบผสมในภาษาไทย จากการสำรวจของผู้วิจัยจนถึงขณะนี้พบว่า ทฤษฎีการปกครองแบบผสมในเมืองไทยถูกหยิบยกขึ้นมาพิจารณาและใช้อธิบายการเมืองไทยอย่างเข้มข้นเช่นเดียวกับนักวิชาการในโลกตะวันตก ผ่านการอภิปรายและงานเขียนของนักวิชาการทางด้านรัฐศาสตร์ในช่วงหนึ่งทศวรรษที่ผ่านมา โดยทฤษฎีการปกครองแบบผสมถูกนำมาประยุกต์ใช้เพื่ออธิบายการเมืองไทยขึ้นเป็นครั้งแรกจากคำกล่าวของเอนก เหล่าธรรมทัศน์ ซึ่งทดลองนำสิ่งที่เรียกว่า “ระบอบผสม” มาปรับใช้อธิบายการเมืองไทยในช่วงเวลาที่กำลังเกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองไทยในปี พ.ศ. 2549 เป็นต้นมา ดังที่ปรากฏในงานสัมมนาครบรอบ 74 ปีการเปลี่ยนแปลงการปกครองซึ่งจัดขึ้นในวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2549 ณ โรงแรมมิราเคิลแกรนด์ โดยเอนกเสนอว่า

¹⁶⁷ John Milbank and Adrian Pabst, *The politics of virtue: post-liberalism and the human future* (Maryland: Rowman & Littlefield International, 2016), 2-3.

¹⁶⁸ Ibid., 8, และดูรายละเอียดเพิ่มเติม หน้า 205-244.

ระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบที่ดี แต่ระบอบที่ดีกว่าคือ ระบอบผสม 3 ฝ่ายอยู่ด้วยกัน ประกอบด้วย (1) ประชาชนทั่วไป (2) ชนชั้นกลางคนที่มีความรู้คุณธรรม หรืออภิชนคนชั้นนำระดับหัวกะทิของสังคมซึ่งต้องคอยประสานกับส่วนที่ (3) คือระบอบมอร์นาดีหรือระบอบกษัตริย์ แต่ความหมายคือระบอบที่อำนาจอยู่กับคนไม่กี่คน แต่เป็นคนที่สังคมเคารพนับถือและเชื่อถือ ซึ่งสังคมไทยย่อมหมายถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังนั้นต้องเป็นระบอบผสม หากจะเป็นระบอบเสียงข้างมากแล้วไม่ฟังใคร คิดว่าอยู่ไม่ได้¹⁶⁹

ข้อความดังกล่าวต่อมาได้ถูกขยายความต่อไปจนกลายเป็นข้อเสนอเรื่องประชาธิปไตยแบบผสมในฐานะที่เป็นทางออกตามมุมมองของเอนกที่มีต่อปัญหาวิกฤตการเมืองไทยจากการให้สัมภาษณ์กับหนังสือพิมพ์ประชาชาติธุรกิจว่า

การเมืองไทยตั้งแต่หลัง 14 ตุลาคม 2516 เป็นต้นมา จนกระทั่งถึงปัจจุบันและต่อไปในอนาคตเป็น “ประชาธิปไตยระบอบผสม” ซึ่งคำคำนี้ใช้กันมาตั้งแต่สมัยกรีกโรมันโบราณ และใช้กันมาในประเทศโลกตะวันตก จนถึงวันนี้คำว่า “ประชาธิปไตยระบอบผสม” ก็ยังคงใช้ได้อยู่ และยังใช้ได้ดีต่อไป¹⁷⁰ (เน้นข้อความโดยผู้เขียน)

โดยเอนกชี้ให้เห็นความคล้ายคลึงกันของการผสมผสานองค์ประกอบต่าง ๆ ในยุคโบราณเพื่อเปรียบเทียบกับารผสมผสานในประชาธิปไตยสมัยใหม่ของการเมืองไทย โดยเอนกมองว่า “อภิชน” ในความหมายแบบโรมันโบราณซึ่งหมายถึง “ผู้ที่มีความรู้ ผู้ที่มีอายุ ผู้อาวุโส” เป็นสิ่งที่ปรากฏให้เห็นในได้ในสังคมไทยด้วยเช่นกัน ส่วนองค์ประกอบที่เป็น “เอกบุรุษ” ในสมัยโบราณอย่างงสุลของ

¹⁶⁹ เอนก เหล่าธรรมทัศน์, "ประชาธิปไตย 74 ปี: อดีต ปัจจุบัน อนาคต," *มติชน* วันที่ 26 มิถุนายน 2549, 2.

¹⁷⁰ เอนก เหล่าธรรมทัศน์, "ระบอบประชาธิปไตยแบบผสม กับข้อเสนอวิธีการออกจากประชานิยม," *ประชาชาติธุรกิจ* วันพฤหัสบดีที่ 27 - อาทิตย์ที่ 30 กรกฎาคม 2549., 13-14.

โรมันตามทรศนะของเอนก อาจเปรียบได้กับสถาบันพระมหากษัตริย์ของไทย นอกจากนี้เอนกยังอธิบายว่า บทเรียนสำคัญที่ได้จากเปรียบเทียบตัวแบบของการผสมผสานองค์ประกอบที่เป็นเอกบุรุษ อภิชน และมหาชนของยุคโบราณกับประชาธิปไตยของไทยโดยเฉพาะในช่วงหลัง 14 ตุลาฯ เป็นต้นมา คือบทเรียนที่จะช่วยป้องกันมิให้ “ประชาธิปไตยระบอบผสม” ของไทยต้องกลับกลายเป็นสู่ “ประชาธิปไตยแบบสมบูรณ” ที่ไม่มีการคำนึงถึงองค์ประกอบอื่น ๆ ทางการเมือง¹⁷¹

สิ่งที่น่าสนใจจากการสร้างทฤษฎีการปกครองแบบผสมจากตัวแบบโรมันของเอนก คือคำกล่าวที่ว่าตัวแบบทางการเมืองเหล่านั้น “ยังคงใช้ได้อยู่ และยังสามารถใช้ได้ต่อไป” ซึ่งคำกล่าวเช่นนี้ย่อมมีนัยว่า ความคิดทางการเมืองดังกล่าวมีความเป็นสากลเพียงพอในระดับหนึ่งที่คนในยุคหลังจะสามารถนำมาพัฒนาหรือหยิบยกขึ้นมาปรับปรุงเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการพิจารณาการเมืองของตนในยุคสมัยต่อมาได้ ด้วยเหตุนี้เอนกจึงเชื่อว่า

ประเทศไทยเป็นประชาธิปไตยระบอบผสม มั่นเป็นมา 30

กว่าปีแล้ว ธรรมชาติการเมืองคือเป็นประชาธิปไตยระบอบผสม¹⁷²

(เน้นข้อความโดยผู้เขียน)

ซึ่งข้อสังเกตของเอนกถึงสิ่งที่เขาเรียกว่าธรรมชาติการเมืองนี้สอดคล้องกับสิ่งที่นักวิชาการตะวันตกจำนวนหนึ่งตีความว่า แท้ที่จริงแล้วทฤษฎีการปกครองแบบผสมที่พัฒนาขึ้นในสมัยกรีก-โรมันคือการปกครองตามธรรมชาติ (natural government)¹⁷³ และการอธิบายการปกครองแบบผสม (หรือที่เอนกเรียกว่า “ประชาธิปไตยระบอบผสม”) ว่ามีลักษณะเป็นธรรมชาติของการเมืองจึงทำให้เอนกประเมินปรากฏการณ์ของ “ระบอบทักษิณ” ว่าเป็นการกระทำที่ “ละเมิดประชาธิปไตยแบบไทย ซึ่งเป็นประชาธิปไตยแบบระบอบผสม...”¹⁷⁴ และเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้รัฐบาลไม่สามารถดำรงไว้ซึ่ง

¹⁷¹ เฟิ่งอ่าง; และดู เอนก เหล่าธรรมทัศน์, "ประชาธิปไตยแบบไทยต้องผสม 2 นครา ต้องมีเอกบุรุษ และอภิชน," *เนชั่นสุดสัปดาห์* วันศุกร์ที่ 15 - วันพฤหัสบดีที่ 21 กันยายน 2549, 73-74.

¹⁷² เอนก เหล่าธรรมทัศน์, "สัมภาษณ์พิเศษ: เตือน... ทักษิณ อย่าสู้กับธรรมชาติการเมืองไทยด้วยประชานิยม," *ฐานเศรษฐกิจ* วันพฤหัสบดีที่ 17 - วันเสาร์ที่ 19 สิงหาคม 2549, 10.

¹⁷³ Hofstadter, *The American Political Tradition and the Men Who Made It*, 11; Merry, *Montesquieu's System of Natural Government*, xv.

¹⁷⁴ เอนก เหล่าธรรมทัศน์, "จาก “2475” ถึง “รัฐประหารทักษิณ” การสร้างสมดุลในประชาธิปไตยแบบผสม," *โพสทูเดย์* วันที่ 28 กันยายน 2549, 13.

ความมั่นคงทางการเมืองต่อไปได้ และโน้มน้าวชักนำไปสู่การรัฐประหารในวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2549 ในที่สุด

ข้อเสนอทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับ “ประชาธิปไตยระบอบผสม” ของเอนก ท้ายสุดได้ถูกรวบรวมจนกลายเป็นบทหนึ่งของงาน “ทักษิณา-ประชานิยม”¹⁷⁵ ซึ่งตีพิมพ์ขึ้นในปีเดียวกัน โดยเป็นการนำรายงานของโครงการวิจัยเรื่อง “ประชานิยม และผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคม” ที่เอนกรับผิดชอบทำให้กับสถาบันพระปกเกล้าภายใต้ชื่อ *ทักษิณา-ประชานิยมความหมาย ปัญหา และทางออก*¹⁷⁶ มาตีพิมพ์เป็นหนังสือ โดยเอนกยังคงนำกรอบคิดเรื่อง “เอกบุรุษ” “อภิชน” และ “ประชาชน” มาใช้อธิบายองค์ประกอบที่เป็นเอกบุคคละ คณะบุคคล และมหาชนของการเมืองไทยเช่นเดิม โดยเอนกวิเคราะห์ว่า สังคมไทยประกอบด้วยองค์ประกอบเอกบุคคละและคณะบุคคลที่สำคัญ คือพระมหากษัตริย์ รัฐบุรุษ สมาชิกราชสกุล องคมนตรี ข้าราชการเหล่าทัพ นักวิชาการ และสื่อมวลชน โดยความสัมพันธ์ที่องค์ประกอบเหล่านี้พึงมีต่อองค์ประกอบที่เป็นมหาชนนั้น เอนกได้อ้างถึงความคิดทางการเมืองของ Aristotle ตามการตีความของเขาว่า การสร้างประชาธิปไตยที่ดีขึ้นมามีอจายองค์ประกอบที่เป็นมหาชนเพียงอย่างเดียวเท่านั้น เพราะชนชั้นล่างหรือคนยากคนจนจำเป็นจะต้องอาศัยภูมิปัญญาของ “เอกบุรุษ” ประกอบกับการปรึกษาหารือ และการปรองดองกันกับกลุ่ม “อภิชน” ในสังคมไทยภายใต้รูปแบบการปกครองที่เรียกว่าการปกครองแบบผสม¹⁷⁷ อย่างไรก็ตาม งานชิ้นดังกล่าวของเอนกยังมีได้อธิบายหรือวิเคราะห์ลงไปในเรื่องละเอียดว่า ภายหลังจากการพิจารณาการเมืองไทยผ่านองค์ประกอบทั้งสามแล้ว ผลลัพธ์ของความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสามองค์ประกอบที่ออกมาจะมีลักษณะเช่นไร หรือการพิจารณาดังกล่าวจะทำให้เห็นปรากฏการณ์ทางการเมืองไทยคลี่คลายหรือพัฒนาตัวไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่งเป็นพิเศษหรือไม่

จนกระทั่งในปี 2562 เอนกจึงอธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับระบอบผสมดังกล่าวนี้ในงาน *เค้าโครงความคิด พินิจประชาธิปไตยไทย* โดยในหน้าสุดท้ายของหนังสือ เอนกระบุไว้อย่างชัดเจนว่า

¹⁷⁵ สำหรับรายละเอียด ดู เอนก เหล่าธรรมทัศน์, *ทักษิณา-ประชานิยม* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2550).

¹⁷⁶ เอนก เหล่าธรรมทัศน์, "ทักษิณา-ประชานิยมความหมาย ปัญหา และทางออก," (2549). http://kpi.ac.th/media/pdf/M8_173.pdf.

¹⁷⁷ เอนก เหล่าธรรมทัศน์, *ทักษิณา-ประชานิยม*, 41-42.

การพัฒนาประชาธิปไตยไทยให้เหมาะสมต้องอยู่แบบ
ระบอบผสมผสาน (Mixed Regime) เป็นการปกครองแบบ
ผสมผสานคุณอำนาจของทุกฝ่ายในสังคมให้เข้าด้วยกัน คือทำให้
กลุ่มของ The One, The Few และ The Many อยู่ร่วมกันใน
การเมืองการปกครองประเทศได้ และด้วยความเห็นชอบร่วมกัน ซึ่ง
The One ของไทย นั่นคือพระมหากษัตริย์ ส่วน The Few ได้แก่
ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการของประเทศ รวมถึง
ข้าราชการทั้งทหารและพลเรือน พรรคการเมืองและผู้นำทางการ
เมือง สื่อมวลชนในฐานะที่เป็นนักสร้างและนำเสนอความคิดต่อ
สาธารณะ และกลุ่มการเมืองต่าง ๆ ส่วน The Many ได้แก่ ปวง
ชนชาวไทยทุกกลุ่ม ทุกชนชั้น ทุกระดับรายได้ โดยเฉพาะผู้คนใน
ชั้นพื้นฐานของประเทศและชนชั้นกลางระดับล่าง¹⁷⁸

โดยจะเห็นได้ว่า ในผลงานชิ้นล่าสุด เอนกได้ขยายความรายละเอียดขององค์ประกอบมูลฐานภายใน
“ระบอบผสมผสาน” ของการเมืองไทย โดยพิจารณาจากพลังทางสังคมต่าง ๆ ที่เป็นจริงของ
สังคมไทยที่ปรากฏอยู่ในรูปของเอกบุคคล คณะบุคคล และมหาชนตามลำดับ

ถัดมาคืองานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์ที่นำการปกครองแบบผสมมาอธิบายการเมืองไทยสมัยใหม่
โดยตรงในรายละเอียดเป็นชิ้นแรก คือภาคินพนธ์ระดับมหาบัณฑิตของ บดินทร์ สายแสง ในปี พ.ศ.
2556¹⁷⁹ ซึ่งมี สมบัติ จันทรวงศ์ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา และถือเป็นงานศึกษาวิจัยชิ้นแรกที่ได้ทดลอง
นำ “รูปการปกครองแบบผสม” มาใช้อธิบายการเมืองไทยในช่วงเวลาที่มีการใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี
พ.ศ. 2521 ในระหว่าง ปี พ.ศ. 2521 – 2534 ซึ่งถือว่าเป็นช่วงระยะเวลาที่มีการบังคับใช้รัฐธรรมนูญ
ฉบับถาวรที่นานเป็นอันดับ 2 รองลงมาจากรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475 ที่มีอายุ 14 ปี (คือระหว่าง
ปี พ.ศ. 2475 – 2489) โดยผู้เขียนมองว่า ระยะเวลาดังกล่าวย่อมเป็นดรชนนี้ชีวิตที่แสดงให้เห็นถึง

¹⁷⁸ เอนก เหล่าธรรมทัศน์, *เค้าโครงความคิด พินิจประชาธิปไตยไทย* (นนทบุรี: โรงพิมพ์วัชรินทร์ พี. พี., 2562), 76.

¹⁷⁹ บดินทร์ สายแสง, "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2521: การตีกลับพลังประชาธิปไตยหลัง 14 ตุลาฯ สู่รูปการปกครองแบบผสม" (ภาคินพนธ์ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556).

เสถียรภาพทางการเมืองบางอย่างที่เกิดจากโครงสร้างสถาบันทางการเมืองที่รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2521 ได้ออกแบบเอาไว้ โดยสมมติฐานของบดินทร์คือเสถียรภาพดังกล่าวมิได้เกิดจากโครงสร้างของรัฐธรรมนูญที่เอื้อให้เกิดการผสมผสานระหว่างอำมาตยาธิปไตยกับประชาธิปไตยในแบบที่เรียกว่า “ประชาธิปไตยครึ่งใบ” ที่เข้าใจกันแต่เดิม หากแต่เกิดจากการผสมผสานระหว่าง (1) สถาบันเชิงจารีตประเพณี (2) สถาบันอภิชน ได้แก่ ข้าราชการและกลุ่มทุนอุตสาหกรรม และ (3) สถาบันประชาธิปไตย เข้าด้วยกัน¹⁸⁰ อันเป็นสาเหตุที่อยู่เบื้องหลังเสถียรภาพกว่า 13 ปีของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2521

แม้งานชิ้นดังกล่าวของบดินทร์จะเป็นการทดลองนำทฤษฎีการปกครองแบบผสมมาใช้อธิบายการเมืองไทยในช่วงทศวรรษที่ 2520 ในฐานะการปกครองแบบผสม แต่งานชิ้นดังกล่าวยังขาดการสำรวจพัฒนาการและความหลากหลายภายในตัวทฤษฎีการปกครองแบบผสมอย่างรอบด้านก่อนที่จะนำทฤษฎีดังกล่าวมาประยุกต์ใช้กับกรณีของไทย อันทำให้ดูราวกับว่าทฤษฎีการปกครองแบบผสมในโลกตะวันตกมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวหรือเป็นระบบที่แน่นอนอยู่แล้ว งานชิ้นดังกล่าวจึงยังมีได้อธิบายและชี้ให้เห็นความแตกต่างในระดับฐานคิดของการปกครองแบบผสมในตะวันตกและพยายามนำความแตกต่างเหล่านั้นมาจัดระบบเป็น “ทฤษฎี” มากเท่ากับการนำแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมของนักคิดในสมัยโบราณมาประยุกต์ใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองที่อยู่เบื้องหน้าเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ผลงานชิ้นนี้ของบดินทร์นับได้ว่าเป็นงานเขียนที่มีความสำคัญในฐานะวรรณกรรมที่ทดลองนำแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมมาบุกเบิกเพื่อประยุกต์ใช้อธิบายพลวัตทางการเมืองไทยอย่างเป็นทางการชิ้นสำคัญชิ้นหนึ่ง

ในช่วงปี พ.ศ. 2554 - 2556 เริ่มเกิดปรากฏการณ์ของการนำ “ทฤษฎี” การปกครองแบบผสมมาใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองให้เห็นบ่อยครั้งขึ้น เช่น การนำงานของ Fritz มาใช้สอนในรายวิชาสถาบันพระมหากษัตริย์กับการเมืองไทยสมัยใหม่ของคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และวิชาทฤษฎีประชาธิปไตยของหลักสูตรการเมืองการปกครองสำหรับนักบริหาร (MPE) ของคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ของไชยันต์ ไชยพร ต่อมาในคอลัมน์ทัศนะ

¹⁸⁰ บดินทร์ สายแสง, "รูปการปกครองแบบผสมกับสัมพันธภาพระหว่างรัฐธรรมนูญและเสถียรภาพทางการเมือง: บททดสอบทางทฤษฎี," (การประชุมเครือข่ายวิชาการบัณฑิตศึกษาแห่งชาติครั้งที่ 1 วันที่ 18 ธันวาคม 2555 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์). http://www.tu.ac.th/org/research/GS-NETT2012/GS-NETT-2012%20Web-%20proceedings_files/fullpaper/Soc%20002.pdf.

วิจารณ์ของหนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจฉบับวันที่ 23 พฤษภาคม พ.ศ. 2556 ไชยันต์ได้เขียนบทความเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ของสวีเดนในรัชสมัยของพระเจ้า Gustav III แห่งสวีเดน ซึ่งมีปรากฏการณ์ทางการเมืองที่สำคัญ นั่นก็คือเหตุการณ์ที่ไชยันต์อธิบายว่าเป็น “แรงเหวี่ยง” ทางการเมือง ของการต่อสู้ระหว่างพระมหากษัตริย์กับกลุ่มอภิชน ที่สุดท้ายฝ่ายพระมหากษัตริย์ได้ทำการยึดอำนาจคืนจากอภิชนภายใต้ความพึงพอใจจากมหาชน อันเป็นภาพสะท้อนของแรงเหวี่ยงกลับทางการเมืองของสวีเดน โดยไชยันต์ได้ อธิบายสภาพของแรงเหวี่ยงทางการเมืองนี้ โดยเปรียบเทียบกับพัฒนาการทางการเมืองของระบอบพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญของประเทศอื่น ๆ อย่าง อังกฤษ และเดนมาร์ก เพื่อชี้ให้เห็นว่าสภาวะการดังกล่าวเป็นเรื่องปกติของระบอบก่อนที่พัฒนาไปเป็นระบอบพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญที่ลงตัวของแต่ละประเทศได้ ด้วยเหตุนี้ ไชยันต์จึงเห็นว่า เราสมควรที่จะต้องพิจารณาระบบการปกครองทั้งหลายเหล่านี้ในฐานะ “การปกครองแบบผสม” ด้วยกันทั้งสิ้น ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะสามารถทำความเข้าใจได้ว่า แรงเหวี่ยงทางการเมืองที่เกิดขึ้นภายในแต่ละระบอบนั้นมีควรเหวี่ยงไปในทางด้านใดด้านหนึ่งจนสุดโต่งเสมือนหนึ่งว่าเป็นการปกครองแบบบริสุทธิ์ตามตัวแบบทฤษฎีที่คนคนเดียว หรือคนกลุ่มเดียว หรือมหาชนแต่เพียงผู้เดียวที่เป็นผู้ใช้ อำนาจทางการเมือง¹⁸¹

ไชยันต์ยังนำทฤษฎีการปกครองแบบผสมมาประยุกต์ใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง ดังจะเห็นได้จากบทความชิ้นต่อมาในวันที่ 16 เมษายน พ.ศ. 2558 ในคอลัมน์ร้อยแปดวิถีทัศน์ของหนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจด้วยเช่นกัน โดยไชยันต์ได้เสนอว่า

หลักการสำคัญของรัฐธรรมนูญฉบับแรกของเดนมาร์กปี

ค.ศ. 1849 คือการปกครองแบบผสม (a mixed constitution) ระหว่างส่วนที่เป็นประชาธิปไตย อภิชนาธิปไตย และสถาบันพระมหากษัตริย์ ละพัฒนาการในเวลาต่อมาของการเมืองการปกครองเดนมาร์กได้ค่อย ๆ นำไปสู่การยกเลิกและลดทอนส่วนที่

¹⁸¹ ไชยันต์ ไชยพร, "ระหว่างทางของระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญของสวีเดน." <http://www.bangkokbiznews.com/mobile/view/blog/507005>.

เป็นอภิชนาธิปไตยและส่วนสถาบันพระมหากษัตริย์เมื่อส่วน
ประชาธิปไตยได้เติบโตเข้มแข็งมากขึ้นแล้ว...¹⁸²

ข้อเสนอดังกล่าวของไชยันต์ สะท้อนให้เห็นถึงการนำแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมมาประยุกต์ใช้อธิบายพัฒนาการทางการเมืองการปกครองสมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของประเทศในโลกตะวันตกที่มีรูปแบบการปกครองแบบพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะปูทางไปสู่ชุดคำอธิบายที่จะประยุกต์ใช้ทฤษฎีการปกครองแบบผสมในการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นในประเทศไทยในเวลาต่อมา นั่นคือในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2558 ผ่านหนังสือประจำปีของสถาบันพระปกเกล้า (KPI yearbook) ที่มีชื่อว่า *ดุลอำนาจในการเมืองการปกครองไทย* ซึ่งในบทที่หนึ่งว่าด้วยเรื่อง “ดุลอำนาจทางการเมืองของไทยจากมุมมองทฤษฎีการปกครองแบบผสม” นั้นไชยันต์ได้กล่าวอย่างชัดเจนว่าต้องการนำ “ทฤษฎี” การปกครองแบบผสมมาใช้อธิบายว่าอะไรคือสาเหตุแห่งอาการ “แกว่งไปแกว่งมา” (Oscillation) อันนำไปสู่แรงเหวี่ยงของความสุดโต่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในเมืองไทยในช่วงเวลาที่ผ่านมา และที่สำคัญก็คือ ไชยันต์ได้เสนอให้ใช้กรอบเรื่องทฤษฎีการปกครองแบบผสมมาพิจารณาหาความ “พอดี” (Moderation) ทางการเมือง ซึ่งความพอดีที่ว่านั้นก็คือ ความพอดีในปริมาณของการใช้อำนาจอันชอบธรรมของสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ ที่ดำรงอยู่ในระบอบการเมือง¹⁸³ ซึ่งในกรณีนี้คือการหาส่วนผสมของความพอดีที่ลงตัวขององค์ประกอบที่เป็นเอกบุคคล คณะบุคคล และมหาชนของระบอบพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญของไทย เพื่อที่จะป้องกันไม่ให้เกิดอาการของแรงเหวี่ยงแบบสุดโต่งอันเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมือง

ผลงานชิ้นล่าสุดของไชยันต์เกี่ยวกับทฤษฎีการปกครองแบบผสม คืองานวิจัยเรื่อง *ประเพณีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข: บทวิเคราะห์มาตรา 7 จากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ๒๕๔๐ ถึงรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน (จากมุมมองทางรัฐศาสตร์)* ที่นำทฤษฎีการปกครองแบบผสมมาประยุกต์ใช้เพื่ออธิบายการเหวี่ยงตัวของโมเมนตัมทางการเมือง

¹⁸² ไชยันต์ ไชยพร, "ประเทศที่คนมีความสุขที่สุดในโลก," *กรุงเทพธุรกิจ* ฉบับวันที่ 16 เมษายน 2558. ประกอบกับ ไชยันต์ ไชยพร, "ตบโจทย์ ไทยพีบีเอส : 83 ปี "24 มิถุนายน 2475" ประชาธิปไตยไทย (24 มิ.ย. 58)."

¹⁸³ ไชยันต์ ไชยพร, "ดุลอำนาจทางการเมืองของไทยจากมุมมองทฤษฎีการปกครองแบบผสม," in *ดุลอำนาจในการเมืองการปกครองไทย* (กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า, 2558), 30.

ระหว่างองค์ประกอบที่เป็นเอกบุคคล คณะบุคคล และมหาชนของประเทศอังกฤษ โดยเฉพาะพัฒนาการของความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับรัฐสภาอังกฤษที่ก่อให้เกิดประเพณีการปกครองแบบผสมรูปแบบต่าง ๆ ขึ้นในอังกฤษ และในประเด็นเฉพาะคือระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์ คณะรัฐมนตรี และรัฐสภาผ่านกลไกการยุบสภา ที่ซึ่งจุดหมุนของผู้มีอำนาจตัดสินใจในกลไกดังกล่าวเปลี่ยนแปลงไปตามโมเมนตัมทางการเมืองและการจัดวางพลังทางสังคมที่เป็นจริงในแต่ละยุคที่แตกต่างกัน อันเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดพัฒนาการของประเพณีการปกครองในเรื่องการยุบสภาของอังกฤษขึ้น¹⁸⁴

นอกจากงานของนักวิชาการในทางรัฐศาสตร์แล้ว ทฤษฎีการปกครองแบบผสมยังปรากฏในงานของนักวิชาการด้านกฎหมายมหาชนด้วยเช่นกัน คือบทความของธัชวฤทธิ์ พุทธิสมบัติ เรื่อง *ทฤษฎีกฎหมายรัฐธรรมนูญ: แนวคิดของโพลีบิอุสว่าด้วยวัฏจักรของระบอบการปกครอง การปกครองแบบผสม และประชาธิปไตย*¹⁸⁵ แม้ข้อเสนอหลักของธัชวฤทธิ์ในบทความดังกล่าว จะเน้นไปที่การสำรวจแนวคิดหลัก 3 เรื่องของ Polybius คือวัฏจักรการปกครองแบบบริสุทธ์ิ (cycle of constitution) ชีวิตของรูปแบบการปกครอง (biological pattern of constitution) และ “ทฤษฎี” การปกครองแบบผสม ตามการตีความ Polybius ของ Walbank¹⁸⁶ แม้ธัชวฤทธิ์จะลงท้ายในตอนจบของบทความว่า ทฤษฎีบางอย่างของ Polybius จะล้าสมัยและไม่สามารถนำมาปรับใช้ในปัจจุบันได้แล้วก็ตาม เช่น วัฏจักรการปกครองและบทบาทตลอดจนพฤติกรรมของมหาชนในระบอบประชาธิปไตย¹⁸⁷ แต่กระนั้นธัชวฤทธิ์ยังคงเห็นว่า ทฤษฎีการปกครองแบบผสมของ Polybius ได้รับการยอมรับเป็นอย่างสูงและมีอิทธิพลต่อความคิดทางรัฐธรรมนูญสมัยใหม่ โดยเฉพาะต่อแนวคิดเรื่อง

¹⁸⁴ ไชยันต์ ไชยพร, *ประเพณีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข: บทวิเคราะห์มาตรา 7 จากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2540 ถึงรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน (จากมุมมองทางรัฐศาสตร์)* (นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, 2561), 216-57.

¹⁸⁵ ธัชวฤทธิ์ พุทธิสมบัติ, "ทฤษฎีกฎหมายรัฐธรรมนูญ : แนวคิดของโพลีบิอุสว่าด้วยวัฏจักรของระบอบการปกครอง การปกครองแบบผสม และประชาธิปไตย.", *วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์* 43, no. 4 (ธันวาคม 2557): 869-90.

¹⁸⁶ ดู F. W. Walbank, "the construction of the sixth book of Polybius," *The Classical Quarterly* 4, no. 3 (1954): 97-122.

¹⁸⁷ ธัชวฤทธิ์ พุทธิสมบัติ, "ทฤษฎีกฎหมายรัฐธรรมนูญ : แนวคิดของโพลีบิอุสว่าด้วยวัฏจักรของระบอบการปกครอง การปกครองแบบผสม และประชาธิปไตย.", 889.

การแบ่งแยกการใช้อำนาจและการตรวจสอบถ่วงดุลของ Montesquieu¹⁸⁸ เพียงแต่ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์และความสำคัญดังกล่าวของทฤษฎีการปกครองแบบผสมที่มีต่อการแบ่งแยกการใช้อำนาจหรือต่อการพิจารณารัฐธรรมนูญสมัยใหม่ในรายละเอียด

สุดท้ายคือทฤษฎีการปกครองแบบผสมของ Polybius ผ่านงานเขียนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์โรมันของวีระ จีร์ภัทรในปี พ.ศ. 2561 โดยวีระกล่าวถึงประเด็นเรื่องรูปแบบการปกครองที่ดีที่สุดในทรรศนะของ Cicero ที่เขามองว่าได้รับอิทธิพลมาจาก Polybius โดยวีระอธิบายว่า

หลังจากสังเกตความเป็นไปได้ของการปกครองแบบจักรวรรดิโรมัน แก่ได้ข้อสรุปว่าการปกครองแบบผสม mixed constitution (ภาษาอังกฤษคำนี้แปลว่ารัฐธรรมนูญก็ได้ ระบอบการปกครองก็ได้ครับ) อันประกอบด้วยราชาธิปไตย อภิชนาธิปไตย ประชาธิปไตย นี่แหละที่พวกโรมันเอามาปรับใช้อย่างได้ผล และดำเนินไปอย่างมีการถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกัน...¹⁸⁹

ต่อจากนั้น วีระได้แปลศัพท์ *Republic* ของ Cicero ซึ่งเป็นส่วนที่ว่าด้วยการอภิปรายข้อดีข้อเสียของการปกครองแบบบริสุทธิรูปแบบต่าง ๆ ว่าจักรการปกครอง รวมถึงข้อสรุปของ Cicero ว่าการปกครองแบบผสมคือรูปแบบการปกครองที่ดีที่สุดที่เป็นไปได้ในทางปฏิบัติ¹⁹⁰

กล่าวโดยสรุปได้ว่า วรรณกรรมส่วนที่สองซึ่งพิจารณาการปกครองแบบผสมในฐานะ “ทฤษฎี” ของทั้งนักวิชาการไทยและนักวิชาการตะวันตก ต่างวางอยู่บนด้วยสมมติฐานสำคัญร่วมกันสามประการ ที่ทำให้การปกครองแบบผสมมีสถานะเป็น “ทฤษฎี” ประกอบด้วย (1) มองว่าการปกครองแบบผสมคือความคิดที่มีพัฒนาการตั้งแต่ยุคโบราณและสั่งสมองค์ความรู้จนก่อให้เกิด “หลักการ” ที่อาจนำมาจัดระบบเพื่อสร้าง “ทฤษฎี” บางอย่างขึ้น (2) หลักการดังกล่าวมีอิทธิพลต่อการสร้างทฤษฎีการเมืองสมัยใหม่บางอย่าง เช่น การแบ่งแยกการใช้อำนาจที่มีการตรวจสอบถ่วงดุลหรือการแบ่งแยกการใช้อำนาจรูปแบบใหม่ หรือการปกครองแบบผสมรูปแบบใหม่ เป็นต้น และ

¹⁸⁸ เรื่องเดียวกัน, 869, 889.

¹⁸⁹ วีระ จีร์ภัทร, จากซีเซโรถึงซีซาร์: จากระบอบสาธารณรัฐสู่ระบอบจักรพรรดิ (ภาคแรก) (กรุงเทพฯ: โรนิน, 2561), 141.

¹⁹⁰ เรื่องเดียวกัน, 146-147.

(3) สามารถนำหลักการของทฤษฎีดังกล่าวมาประยุกต์ใช้เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองตลอดจนการออกแบบกลไกของระบอบการเมืองในปัจจุบันได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ สมมติฐานทั้งสามข้อล้วนแล้วแต่เป็นการแสดงให้เห็นว่า ความคิดทางการเมืองเรื่องการปกครองแบบผสมยังคงมีพลังในการอธิบายการเมืองในปัจจุบันได้อยู่ ซึ่งจะแตกต่างไปจากวรรณกรรมในกลุ่มก่อนหน้านี้ที่ซึ่งพิจารณาการปกครองแบบผสมในฐานะ ความคิดของนักคิด ของกลุ่มนักคิด หรือของจารีตทางความคิดภายใต้บริบทของยุคสมัย ที่ไม่อาจแยกออกจากการทำความเข้าใจ “ความคิด” ทางการเมืองดังกล่าวได้ และในอีกนัยหนึ่งย่อมทำให้แนวคิดดังกล่าวมีอาจก้าวข้ามกาลเวลาหรืออย่างน้อยที่สุดย่อมไม่สามารถก่อให้เกิดหลักการบางอย่างที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการเมืองในปัจจุบันได้ เหมือนกับวรรณกรรมในกลุ่มหลัง

จากวรรณกรรมทั้ง 2 กลุ่มเกี่ยวกับการปกครองแบบผสมในโลกตะวันตกที่นำมาซึ่งจุดยืนและมุมมองในการพิจารณาการปกครองแบบผสมที่แตกต่างดังที่ได้กล่าวไปในข้างต้น งานวิจัยชิ้นนี้ จึงเลือกที่จะมีจุดยืนและพิจารณาการปกครองแบบผสมในบริบทไปในฐานะความคิดทางการเมืองที่วางอยู่บนหลักการบางอย่างที่สามารถนำมาจัดระบบและสร้างเป็น “ทฤษฎี” ที่อธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองในโลกสมัยใหม่และในปัจจุบันได้ งานวิจัยหลังจากนี้จึงแบ่งออกเป็น 2 ส่วน โดยส่วนแรกของงานวิจัยจะเป็นการจัดระบบเพื่อสร้างหลักการหรือฐานคิด (Premises) ที่นำมาสู่ความคิดเรื่องการปกครองแบบผสมในโลกตะวันตก ซึ่งจะอธิบายผ่านสิ่งที่เรียกว่า ฐานคิดเรื่องการปกครองตามธรรมชาติ (natural government) ของการปกครองแบบผสมผ่านกฎเหล็กสามประการ และฐานคิดเรื่องวัฏจักรหรือการเสื่อมถอยตามธรรมชาติของการปกครองแบบบริสุทธิ์ (natural cycle of pure constitutions) ก่อนที่จะนำหลักการและฐานคิดดังกล่าวมาจัดระบบเพื่อชี้ให้เห็นความแตกต่างของตัวแบบทางทฤษฎีของการปกครองแบบผสมในโลกตะวันตก 2 รูปแบบ คือทฤษฎีการปกครองแบบผสมที่เน้นการสร้างผสมกลมกลืนทางการเมือง (political harmonism) และทฤษฎีการปกครองแบบผสมที่เน้นการจัดวางความขัดแย้งทางการเมือง (political conflictualism) และทางออกที่สาม ซึ่งเป็นข้อเสนอหลักของงานวิจัยชิ้นนี้ นั่นคือการปกครองแบบผสมของความพอดีทางการเมือง (political moderation) ที่อุดช่องโหว่และหลอมรวมทฤษฎีการปกครองแบบผสมทั้งสองกรอบเข้าด้วยกันให้เป็นหนึ่งเดียว

โดยในส่วนที่สองหรือครึ่งหลังของงานวิจัย จะเป็นการนำกรอบทฤษฎีและข้อค้นพบที่ได้จากงานวิจัยในครั้งแรกมาประยุกต์ใช้เพื่ออธิบายพลวัตรขององค์ประกอบมูลฐานหรือสดมภ์หลักในการเมืองไทยผ่านตัวรัฐธรรมนูญและกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 – 2534 โดยจะนำเสนอการเปลี่ยนแปลงและบทบาทขององค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบในการเมืองไทยไล่เรียงไปที่ละบทตามลำดับ คือองค์ประกอบที่เป็นเอกบุคคล คณะบุคคล และมหาชน

1.7 ลำดับการนำเสนอ

บทที่ 1 บทนำ สภาพปัญหาของการศึกษา และการสำรวจวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ส่วนที่หนึ่ง: ทฤษฎีการปกครองแบบผสมในตะวันตก

บทที่ 2 ฐานคิดของการปกครองแบบผสมและการปกครองแบบบริสุทธ์

บทที่ 3 ทฤษฎีการปกครองแบบผสม: การปกครองที่รู้จักประมาณ

ส่วนที่สอง: เอกบุคคล คณะบุคคล และมหาชนในระบอบรัฐธรรมนูญไทย

บทที่ 4 พระมหากษัตริย์กับนายกรัฐมนตรี: เอกบุคคลในระบอบรัฐธรรมนูญไทย

บทที่ 5 พลังราชการ นายทุน และนักการเมืองอาชีพ: คณะบุคคลในระบอบรัฐธรรมนูญไทย

บทที่ 6 จากไพร่ฟ้าราษฎรสู่พลเมืองและนาครธรรม: มหาชนในระบอบรัฐธรรมนูญไทย

บทที่ 7 บทสรุป: การเมืองแห่งการสลายการปกครองแบบผสม

บทที่ 2

ฐานคิดของการปกครองแบบบริสุทธ์

และการปกครองแบบผสม

2.1 กล่าวนำ

ก่อนที่จะอภิปรายถึงฐานคิดสำคัญสองประการของทฤษฎีการปกครองแบบผสมในตะวันตก จำเป็นจะต้องกล่าวถึงจุดกำเนิดและที่มาของแนวคิดดังกล่าวเสียก่อน เพราะการจะระบุฐานคิดของสิ่งใดย่อมมีอาจแยกออกจากการค้นหาสาเหตุที่ทำให้แนวคิดดังกล่าวอุบัติขึ้นหรือถูกอภิปรายขึ้นอย่างเป็นระบบครั้งแรก และเนื่องด้วยนักวิชาการตะวันตกที่ศึกษาแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมทั้งหมดล้วนแล้วแต่เห็นพ้องต้องกันว่า การปกครองแบบผสมคือความคิดทางการเมืองที่ถือกำเนิดขึ้นในสมัยกรีกและโรมันโบราณ ภายใต้เงื่อนไขบางประการอันเป็นผลลัพธ์ของความพยายามสร้างการปกครองตามตัวแบบบริสุทธ์ (pure form) ดังนั้นการย้อนกลับไปหาจุดกำเนิดของแนวคิดดังกล่าวในสมัยกรีกและโรมันจึงแยกไม่ออกจากการย้อนกลับไปทำความเข้าใจสาเหตุหรือเงื่อนไขบางประการของการปกครองตามตัวแบบบริสุทธ์ที่ทำให้แนวคิดดังกล่าวก่อตัวและถูกพัฒนาขึ้นเป็นครั้งแรกในภูมิภาคนี้ ปัญหาตะวันตก และหากเงื่อนไขที่จำเป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นหรือปรากฏอยู่อย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลาที่มีการอภิปรายความคิดเรื่องการปกครองแบบผสมแล้ว ย่อมทำให้สามารถนำมาสรุปได้ว่าเงื่อนไขและปัจจัยดังกล่าวของการปกครองแบบบริสุทธ์ คือฐานคิด (premises) และหลักการพื้นฐาน (Principles) ที่จะนำมาพัฒนาเป็นทฤษฎีการปกครองแบบผสมต่อไป

การพิจารณาหลักการของการปกครองแบบผสมที่ง่ายที่สุด คือการเริ่มต้นด้วยการกลับไปตั้งหลักจากคำที่ใช้เรียกชื่อ (nomenclature) การปกครองแบบผสมที่ปรากฏในภาษาอังกฤษหรือ 'mixed constitution' ซึ่งอาจแบ่งออกเป็นสองส่วน คือ (1) 'constitution' ที่เป็นคำนามหลัก

และ (2) ‘mixed’ ซึ่งเป็นคำคุณศัพท์ที่มาจากขยายนามดังกล่าว อันนำไปสู่การพิจารณาองค์ประกอบสำคัญพื้นฐานสองส่วนของหลักการปกครองแบบผสม¹⁹¹ ดังต่อไปนี้

(1) constitution – คือ กระบวนการแบ่งประเภทรูปแบบการปกครองออกเป็นองค์ประกอบมูลฐานหรือสดมภ์หลัก 3 ส่วน ของการปกครองแบบผสม คือองค์ประกอบที่เป็นเอกบุคค (the one) คณะบุคคล (the few) และมหาชน (the many) อันเป็นวัตถุดิบหลักของทฤษฎีที่จะถูกนำมาผสมผสานตามกระบวนการที่ (2) ต่อไป

(2) mixed – คือ กระบวนการในการนำองค์ประกอบมูลฐานหรือสดมภ์หลักของการปกครองพื้นฐานในข้อที่ (1) ตั้งแต่ 2 องค์ประกอบขึ้นไปมาผสมผสานร่วมกันด้วยกรรมวิธีต่าง ๆ ของทฤษฎีการปกครองแบบผสม (ซึ่งจะอภิปรายในรายละเอียดในบทถัดไป)

สำหรับองค์ประกอบพื้นฐานตามข้อที่ (1) อาจพิจารณาจากจำนวนตำแหน่งของสถาบันทางการเมืองที่เข้ามาใช้อำนาจทางการเมืองในฐานะผู้ปกครอง ซึ่งในระบอบการเมืองหนึ่งอาจประกอบไปด้วยทั้งตำแหน่งที่เป็นเอกบุคคซึ่งไม่จำเป็นจะต้องมีเพียงตำแหน่งเดียวหรือคนเดียว เช่น ตำแหน่งพระมหากษัตริย์สองพระองค์ในนครรัฐสปาร์ตา ตำแหน่งโดจย (Doge) ในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ หรือตำแหน่งกงสุล (Consuls) ของสาธารณรัฐโรมัน หรือตำแหน่งประธานาธิบดีและนายกรัฐมนตรีในระบอบการเมืองสมัยใหม่ กับตำแหน่งที่เป็นการใช้อำนาจโดยคณะบุคคล เช่น รัฐสภา หรือสถาบันที่มีลักษณะเป็นที่ประชุมหรือองค์คณะต่าง ๆ และสุดท้ายคือสถาบันที่ทำหน้าที่โดยมหาชนจำนวนมาก เช่น สภาประชาชน (ecclesia) ของนครรัฐเอเธนส์ สภาพลีเบียน (plebeian council) ของสาธารณรัฐโรมัน หรือกระบวนการประชามติของประชาชนในรัฐสมัยใหม่

อย่างไรก็ตาม องค์ประกอบมูลฐานทั้ง 3 ในข้อที่ (1) อาจถูกแบ่งด้วยเกณฑ์ในรูปแบบอื่นได้เช่นกัน เช่น การแบ่งองค์ประกอบทั้งสามบนฐานคิดเชิงสังคม-เศรษฐกิจ (socioeconomic elements) หรือพิจารณาองค์ประกอบที่เป็นเอกบุคค คณะบุคคล และมหาชน ตามสถานภาพทางสังคมและการเมืองเฉพาะของสถานที่แห่งหนึ่ง เช่น พิจารณาโดยอาศัยฐานันดรแห่งแผ่นดิน (estates of the realm) ตามวิธีคิดแบบปลายสมัยกลางของยุโรปที่แบ่งสถาบันหลักออกเป็น

¹⁹¹ ผู้วิจัยนำกรอบการพิจารณานี้มาจากงานของ Blythe และ Fritz ดู Blythe, *Ideal government and the mixed constitution in the middle ages*, 10-12.; Fritz, *The theory of the mixed constitution in antiquity*, 184.

พระมหากษัตริย์ ขุนนาง พระ และสามัญชน¹⁹² เป็นต้น หรืออาจแบ่งตามสถานะทางเศรษฐกิจ การเมือง เช่น คนรวย คนชั้นกลาง คนจน ซึ่งในแต่ละสังคมย่อมประกอบด้วยองค์ประกอบพื้นฐาน เหล่านี้ในสัดส่วนที่แตกต่างกัน กล่าวคือบางสังคมอาจมีสัดส่วนของคนรวยเป็นคนส่วนน้อยและ สัดส่วนของคนส่วนมากเป็นคนยากจน ในขณะที่สังคมอื่นอาจมีชนชั้นกลางเป็นคนส่วนมาก และมีคน รวยกับคนจนเป็นคนส่วนน้อย¹⁹³ เป็นต้น

โดยข้อเสนอหลักของงานวิจัยในบทนี้ วางอยู่บนการทำความเข้าใจฐานและที่มาทาง ความคิดของการเกิดแนวคิดว่าด้วยองค์ประกอบมูลฐานหรือสดมภ์หลักทั้งสามของการปกครองแบบ ผสมในข้อที่ (1) รวมถึงฐานคิดที่เกี่ยวกับองค์ประกอบทั้งสามเป็นหลัก ก่อนที่จะหันไปพิจารณา วิธีการ “ผสมผสาน” ในข้อที่ (2) และฐานคิดในการผสมผสานของทฤษฎีการปกครองแบบผสมในบท ถัดไป ดังนั้น การศึกษาในบทนี้จึงเริ่มต้นด้วยการย้อนกลับไปยังจุดกำเนิดของการตกตะกอนทาง ความคิดที่ก่อให้เกิดแนวคิดเรื่องการจัดประเภทรูปแบบการปกครองแบบบริสุทธ์ีออกเป็น 3 ประเภท (tripartite classification of government) ในโลกตะวันตก ซึ่งจะกลายมาเป็นส่วนผสมหรือสารตั้ง ต้นหลักของการปกครองแบบผสมต่อไป ก่อนที่จะชี้ให้เห็นถึงสภาพปัญหาและข้อจำกัดสำคัญสอง ประการที่เกิดจากวิธีคิดตามตัวแบบบริสุทธ์ี คือปัญหาเกี่ยวกับการเสื่อมถอยและปัญหาเกี่ยวกับการ ผืนธรรมชาติ ซึ่งกลายเป็นฐานคิดสำคัญที่ทำให้วิธีคิดเรื่องการปกครองแบบผสมจึงอุบัติขึ้นเป็นครั้ง แรกด้วยเช่นกัน โดยจะเริ่มต้นอภิปรายจากประเด็นเรื่องต้นกำเนิดของการปกครองแบบบริสุทธ์ีและ ของการปกครองแบบผสมในสมัยกรีกโบราณ รวมถึงข้อถกเถียงของนักวิชาการตะวันตกเกี่ยวกับ ประเด็นเรื่องจุดกำเนิดและการอุบัติตัวของแนวคิดดังกล่าว เพื่อที่จะชี้ให้เห็นว่าเหตุใดการปกครอง ตามตัวแบบบริสุทธ์ีที่เกิดขึ้นในสมัยกรีกโบราณจึงไม่อาจยืนหยัดในฐานะระบอบการปกครองทั้ง ระบอบโดยตัวของมันเองได้ในทางปฏิบัติ หากแต่จะต้องพิจารณาตัวแบบบริสุทธ์ีเหล่านั้นในฐานะ องค์ประกอบ (element) หรือส่วนผสมหนึ่งของการปกครองแบบผสมเท่านั้น

¹⁹² รายละเอียดเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องฐานันดรแห่งแผ่นดินในยุโรป โปรดดู Ruth Mohl, *The three estates in Medieval and Renaissance literature* (New York: Columbia University Press, 1933), 15.

¹⁹³ เช่นตัวอย่างที่ Aristotle แสดงไว้ในเล่มที่ 3 ของ *Politics* ดู Aristotle, *Politics*, trans. H. Rackham (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1944), 209. [1279b26]

2.2 การปกครองแบบบริสุทธ์

2.2.1 การจัดประเภทรูปแบบการปกครองตามตัวแบบบริสุทธ์ในสมัยกรีกโบราณ

หากข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ชี้ให้เห็นว่า การมาอยู่ร่วมกันเป็นสังคมของมนุษย์นับแต่อดีต (ไม่ว่าจะโดยธรรมชาติหรือโดยการตกลงกัน) ย่อมนำไปสู่การจัดวางโครงสร้างและกลไกการดูแลกันและกันของมนุษย์เสมอ¹⁹⁴ ด้วยเหตุนี้โครงสร้างของการจัดการปกครองจึงเป็นสิ่งที่ปรากฏขึ้นในทุกชุมชนและสังคม¹⁹⁵ เพียงแต่ระดับความเข้มข้นและลักษณะการของการจัดการปกครองดังกล่าวในแต่ละสังคมอาจแตกต่างกันออกไป แต่อย่างน้อยการจัดการปกครองของทุกสังคมยังคงวางอยู่บนวิธีคิดพื้นฐานหรือลักษณะสำคัญบางอย่างที่มีร่วมกัน และสิ่งทีการจัดการปกครองในทุกสังคมมีอยู่ร่วมกันนี้เอง คือสิ่งที่นักปรัชญาการเมืองตลอดจนนักรัฐศาสตร์นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พยายามสร้างชุดคำอธิบายที่มีลักษณะทั่วไป (generalization) หรือตัวแบบ (model) บางอย่าง เพื่ออธิบายวิธีคิดที่อยู่เบื้องหลังการออกแบบกลไกในการจัดการปกครองของมนุษย์ที่แตกต่างกันเหล่านี้

ยกตัวอย่างเช่น ในงานของ Samuel Edward Finer (1997) เรื่อง *ประวัติศาสตร์ของการปกครอง* (History of Government) ได้พัฒนาตัวแบบทั่วไปเพื่อที่จะนำมาใช้อธิบายประวัติศาสตร์ของการจัดการปกครองตั้งแต่อารยธรรมโบราณของทั้งโลกตะวันตกและตะวันออกจนกระทั่งถึงการปกครองสมัยใหม่ในปัจจุบัน โดยแบ่งออกเป็นองค์ประกอบหลักสองส่วนคือ ส่วนที่มีอำนาจตัดสินใจหรือกำหนดวาระ กับส่วนที่มีหน้าที่บังคับใช้วาระดังกล่าว โดยในส่วนแรก Finer เห็นว่า การปกครองในโลกนับแต่อดีตวางอยู่บนตัวแบบ 4 รูปแบบ (main types of polity) นั่นคือ ตัวแบบที่อำนาจการตัดสินใจและการกำหนดวาระตกอยู่ในมือของเอกบุคคหรือที่เขาเรียกว่าตัวแบบราชสำนัก

¹⁹⁴ ฐานคิดนี้คือฐานคิดที่ว่าการเมืองเป็นเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ อย่างไรก็ตามก็มีการตั้งสมมติฐาน (hypothetical) ถึงสภาวะที่ปราศจากรัฐหรือสภาวะธรรมชาติ (state of nature) ของนักคิดในกลุ่มสัญญาประชาคมจะโต้แย้งว่ารัฐและอำนาจรัฐไม่ได้เป็นเรื่องธรรมชาติแต่เป็นเรื่องของการตัดสินใจตกลงร่วมกันโดยสมัครใจของของมนุษย์แต่ละคนที่มีเจตจำนงเสรี แต่ท้ายที่สุดแล้วสมมติฐานดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นสภาวะสงคราม (state of war) หรือสภาวะที่เกิดความไม่สะดวกบางประการ (state of inconvenience) หรืออุบัติกาลบางอย่างในสภาวะธรรมชาติ ต่างมีขึ้นเพื่ออธิบายการดำรงอยู่ของสิ่งที่เรียกว่า “รัฐ” ในปัจจุบันทั้งสิ้น ดู Jonathan Wolff, *An introduction to political philosophy* (Oxford: Oxford University Press, 1996), 42-52.

¹⁹⁵ Martin Ostwald อ้างว่า “จนถึงปัจจุบันยังไม่เคยมีการค้นพบว่า มีสังคมของมนุษย์สังคมใดที่ปราศจากการจัดการปกครองขึ้นต่ำในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง” ดู Martin Ostwald, *Oligarchia: the development of a constitutional form in Ancient Greece* (Stuttgart: F. Steiner, 2000), 9.

(palace/court model) ซึ่งไม่จำเป็นต้องมีนัยหมายถึงพระมหากษัตริย์ที่มาจาก การสืบราชสันตติวงศ์ สอง ตัวแบบอภิชน (nobility model) ที่อำนาจตัดสินใจและการกำหนดวาระตกอยู่ในมือของ คณะบุคคลจำนวนน้อยทางฝ่ายอาณาจักร สาม ตัวแบบศาสนจักร (church model) ที่อำนาจการตัดสินใจและการกำหนดวาระตกอยู่ในมือของศาสนจักรผ่านคณะบุคคลที่เป็นนักบวชตามความเชื่อทางศาสนา และสุดท้ายคือตัวแบบที่ประชุม (forum model) ที่อำนาจการตัดสินใจและการกำหนดวาระตกอยู่ในมือของมหาชนจำนวนมาก¹⁹⁶ โดย Finer ชี้ให้เห็นว่า ตัวแบบเหล่านี้เป็นเพียงเครื่องมือ (heuristic model) ในการนำมาใช้ทำความเข้าใจและจัดประเภทองค์ประกอบทางการเมืองอย่างง่ายเท่านั้น เพราะในทางปฏิบัติย่อมเป็นการยากที่ระบอบการเมืองหนึ่งจะดำรงอยู่ได้โดยอาศัยตัวแบบใดตัวแบบหนึ่งเพียงลำพัง ประวัติศาสตร์ของการจัดการปกครองที่ดำรงอยู่นับแต่อดีตถึงปัจจุบันจึงมีลักษณะของการ “ผสมผสาน” ตัวแบบเหล่านี้อย่างน้อยสองตัวแบบขึ้นไป และทำให้เกิดระบอบการปกครองขึ้นในทางปฏิบัติอย่างน้อย 6 รูปแบบ¹⁹⁷ ตัวอย่างของข้อเสนอของ Finer ที่ยกมาแสดงในข้างต้น เพื่อที่จะชี้ให้เห็นว่า ความพยายามสร้างตัวแบบต่าง ๆ ขององค์ประกอบภายในระบอบการเมืองที่มีลักษณะทั่วไปของ Finer แท้จริงแล้วยังคงมีลักษณะที่อิงหรือวางอยู่บนวิธีคิดเรื่องการแบ่งประเภทการปกครองออกเป็น 3 สดมภ์หลัก คือเอกบุคคัล คณะบุคคล และมหาชน เพียงแต่ Finer นำมิติทางสังคมวิทยาและสถานภาพทางสังคมและศาสนามาขยายความให้กับองค์ประกอบที่เป็นคณะบุคคลเท่านั้น ดังนั้นวิธีคิดเรื่องการจัดประเภทตัวแบบการปกครองแบบบริสุทธ์ี้ออกเป็นสาม สดมภ์ดังกล่าว จึงยังคงสะท้อนให้เห็นได้แม้กระทั่งงานในศตวรรษที่ 20

อย่างไรก็ดี แนวคิดเรื่องการจัดประเภทรูปแบบการปกครองแบบบริสุทธ์ี้ออกเป็น 3 ประเภทในตะวันตกมักถูกพิจารณาว่า เป็นมรดกที่ตกทอดมาจากภูมิปัญญาในสมัยกรีกโบราณและกลายเป็นที่แพร่หลายทั่วไปในเวลาต่อมาจนกระทั่งผู้คนส่วนใหญ่ในปัจจุบันอาจลืมไปว่า แท้จริงแล้ววิธีคิดในการแบ่งประเภทดังกล่าวเป็นวิธีคิดที่เป็นเอกลักษณ์และสัมพันธ์กับประสบการณ์ทางการเมืองที่เป็นแบบฉบับเฉพาะของชาวกรีกโบราณ เพราะถึงแม้ว่าการปกครองของโลกตะวันออกและตะวันออกไกลอย่างเปอร์เซียและอิสราเอลจะมีองค์ประกอบบางอย่างที่คล้ายคลึงกับความเป็น

¹⁹⁶ Finer, *The history of government from the earliest times: vol. I ancient monarchies and empires*, 38, 43, 47, 50.

¹⁹⁷ คือตัวแบบ ราชสำนัก – ศาสนจักร, ราชสำนัก – อภิชน, ราชสำนัก – ที่ประชุม, ที่ประชุม – อภิชน, ที่ประชุม – ศาสนจักร และศาสนจักร – อภิชน ดู Ibid., 37.

ประชาธิปไตยและคณาธิปไตยอยู่ภายใต้จักรวรรดิของเอกบุคคที่ยิ่งใหญ่ แต่กลับไม่ปรากฏหลักฐานที่ชัดเจนว่ามีอารยธรรมใดในส่วนอื่น ๆ ของโลกนอกเหนือไปจากอารยธรรมกรีก ที่สามารถตกตะกอนทางความคิดเกี่ยวกับการจัดประเภทรูปแบบการปกครองที่แบ่งเป็น 3 ทางเลือกตามตัวแบบบริสุทธิ์ของสดมภ์หลักดังกล่าวอย่างชัดเจน¹⁹⁸ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิธีคิดที่พิจารณาว่า อำนาจการตัดสินใจและการกำหนดวาระทางการเมืองอยู่ในมือของมหาชนที่มาประชุมเพื่อโต้เถียงในประเด็นต่าง ๆ คือทางเลือกหนึ่งของการปกครองนอกเหนือไปจากตัวแบบราชาธิปไตยหรือคณาธิปไตย ซึ่งไม่ปรากฏร่องรอยที่ชัดเจนในอารยธรรมอื่น ๆ หรืออย่างน้อยก็ไม่ได้มีอิทธิพลต่อวิธีคิดเรื่องการจัดประเภทรูปแบบการปกครองที่ดำรงอยู่นับแต่อดีตถึงปัจจุบัน¹⁹⁹

แม้วิธีคิดเรื่องการแบ่งประเภทการปกครองออกเป็นตัวแบบบริสุทธิ์ 3 แบบ จึงถือเป็นวิธีคิดที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของภูมิปัญญากรีกโบราณ²⁰⁰ แต่ก็ได้หมายความว่า ตัวแบบและการจัด

¹⁹⁸ เช่น ในอริปไตยสูตรของพระไตรปิฎก ที่มีการกล่าวอ้างถึงวิธีคิดเรื่องการแบ่งรูปแบบการปกครองออกเป็น 3 แบบ คือ อัตตาธิปไตย โลกาธิปไตย และธรรมาธิปไตย แต่กระนั้นวิธีคิดเรื่องการแบ่งประเภทดังกล่าวก็มิได้วางอยู่บนวิธีคิดเดียวกันกับกรีกโบราณ คือมิได้วางอยู่บนประเด็นเรื่องใครคือผู้ใช้อำนาจหรือแม้แต่ลักษณะการใช้อำนาจ หากแต่เป็นพระสูตรที่วางอยู่บนเรื่องเป้าหมายของสิ่งที่สมควรยกไว้ให้เป็นใหญ่ในมิติต่าง ๆ ดูสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราธิบดีวิวัฒน์, *ตรีอริปไตย* (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2468); รวมถึงการตีความตัวบทในพระไตรปิฎกส่วนอื่น ๆ ว่ากล่าวถึงการแบ่งประเภทรูปแบบการปกครองออกเป็น “ราชาธิปไตย” กับระบอบสามัคคีธรรมที่เทียบได้กับ “ประชาธิปไตย” ของตะวันตกด้วยเช่นกันโดยอ้างว่าผู้นำของแต่ละแคว้นมาจากการ “เลือกตั้ง” อย่างไรก็ตาม การปกครองแบบสามัคคีธรรมในพระไตรปิฎกน่าจะมีลักษณะที่ใกล้เคียงกับคณาธิปไตยหรืออภิชนาธิปไตยของกรีกโบราณมากกว่าประชาธิปไตยที่พลเมืองของนครรัฐมาประชุมร่วมกันเพื่อปรึกษาหารือ โต้เถียง และลงมติตัดสินใจในวาระสำคัญต่าง ๆ ทั้งหมด ดู วีระ สมบูรณ์, *รัฐธรรมนูญในอดีต* (กรุงเทพฯ: openbooks, 2551), 59; A. S. Altekar, *State and government in ancient India*, 2 ed. (Delhi: Motilal Banarsidass, 1955), 109.

¹⁹⁹ ประเด็นที่ว่านี้ สัมพันธ์กับข้อถกเถียงเกี่ยวกับกับการมองประสบการณ์ของชาวกรีกและอู่อารยธรรมกรีกโบราณว่าเป็นแหล่งกำเนิดของสิ่งที่เรียกว่า “ประชาธิปไตย” ในฐานะตัวแบบทางการเมืองรูปแบบหนึ่งเป็นที่แรกของโลก ตามที่หลักฐานปรากฏ แม้จะมีนักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่งโต้แย้งว่า เป็นมุมมองที่อิงกับวิธีคิดที่มองอารยธรรมชาวยุโรปเป็นใหญ่ (Eurocentrism) เพราะอารยธรรมในส่วนอื่น ๆ ของโลกปรากฏสิ่งนี้อาจถือได้ว่าเป็น “เค้กลาง” หรือหน่ออ่อนของประชาธิปไตยก่อนหน้าชาวกรีก ดูข้อถกเถียงดังกล่าวใน เอกลักษณ์ ไชยภูมิ, “จากปฐมบทประชาธิปไตยสู่ทางสองแพร่งของเสรีประชาธิปไตย: เส้นทางของ ‘ประชาธิปไตย’ ในตะวันตก,” 57-58.

²⁰⁰ Leonard Whibley, *Greek oligarchies: their character and organization* (New York: G.P. Putnam’s Sons, 1896), 1; Ostwald, *Oligarchia: the development of a constitutional form in Ancient Greece*, 13.

ประเภทการปกครองที่ตกตะกอนและถูกค้นพบโดยภูมิปัญญากรีกโบราณนี้ จะเป็นคำอธิบายที่มีขอบเขตจำกัดอยู่แค่เพียงการอธิบายกลไกทางการเมืองภายในนครรัฐกรีกด้วยกันเองเท่านั้น หากแต่สามารถปรับไปใช้เพื่ออธิบายการปกครองที่ปรากฏในอารยธรรมอื่น ๆ ทั่วทุกมุมโลกได้ด้วยเช่นกัน ดังเช่นตัวอย่างที่ Finer พยายามพัฒนาขึ้น ดังนั้น การย้อนกลับไปยังจุดกำเนิดของการจัดประเภทการปกครองดังกล่าวจากประสบการณ์ทางการเมืองของชาวกรีกโบราณจึงมีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจโมทัศน์ของคนกรีกเกี่ยวกับตัวแบบการปกครองแบบบริสุทธ์ ที่จะกลายเป็นพื้นฐานคิดและวัตถุดิบสำคัญที่ถูกนำมาผสมผสานภายใต้วิธีคิดเรื่องการปกครองแบบผสมต่อไป

ก่อนหน้าวิธีคิดเรื่องการแบ่งประเภทรูปแบบการปกครองออกเป็นตัวแบบบริสุทธ์ทั้ง 3 ตัวแบบจะอุบัติขึ้นในวิธีคิดของชาวกรีกโบราณ หลักฐานทางประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่ล้วนบ่งชี้ตรงกันว่าสังคมกรีกในสมัยดึกดำบรรพ์หรือที่เรียกว่ายุคมืด (Greek Dark Age)²⁰¹ ซึ่งกินเวลาตั้งแต่ช่วง 1200 ปีก่อนคริสตกาลจนถึงราวศตวรรษที่ 9 ก่อนคริสตกาล ล้วนแต่มีการจัดโครงสร้างทางการเมืองโดยตัวแบบที่มีเอกบุคคละเป็นผู้ปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเอกบุคคละที่เป็นกษัตริย์ ซึ่งพบเห็นได้ทั่วไปตั้งแต่การปกครองในยุคสมัยของชาว Mycenae หรือที่เรียกว่ายุควีรบุรุษของ Homer ดังสะท้อนผ่านเหตุการณ์การยกทัพเพื่อไปตีกรุง Troy ของชาวกรีกที่ปรากฏในมหากาพย์ Iliad อันเป็นการยกกองทัพขนาดใหญ่ที่สุดเท่าที่เคยมีมาซึ่งอยู่ภายใต้คำสั่งของเอกบุคคละ คือ Agamemnon กษัตริย์แห่งแคว้น Mycenae หรือแม้แต่การปกครองในเกาะ Ithaca ของตัวละครเอกในมหากาพย์ Odyssey คือกษัตริย์ Odysseus ซึ่งบรรยายให้เห็นภาพของการที่อำนาจการตัดสินใจและชั้นนำสูงสุดของ Ithaca ตกอยู่ในมือของ Odysseus ทั้งสิ้น ในขณะที่หัวหน้าเผ่าหรือสามัญชนเป็นแต่เพียงผู้คอยให้คำปรึกษาแนะนำเท่านั้นโดยมิได้มีอำนาจตัดสินใจใดใด การปกครองที่อำนาจอยู่ในมือเอกบุคคละในรูปของกษัตริย์จึงเป็นสิ่งที่ชัดเจนและปรากฏโลกทัศน์ของชาวกรีกในยุคแรก ดังที่ Homer อธิบายไว้ในมหากาพย์ Iliad ตอนหนึ่งว่า

การมีนายเหนือหัวหลายคนย่อมไม่ใช่สิ่งที่ดี ฉะนั้นจง
ปล่อยให้ออกบุคคละเป็นนาย จงปล่อยให้ออกบุคคละเป็นกษัตริย์

²⁰¹ อันเป็นยุคที่คนกรีกโบราณยังไม่รู้จักใช้ภาษาเขียนและใช้วิธีการถ่ายทอดความรู้แบบมุขปาฐะ ดู Eric A. Havelock, *The literate revolution in Greece and its cultural consequences* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1982), 4.

เอกบุคคละที่ซึ่งบุตรแห่งโครนอสผู้หลักแหลมได้มอบคทาอาญาสิทธิ์
และอำนาจที่จะซึ่งนำประชาชนของเขาในที่ประชุม²⁰²

ข้อความดังกล่าวในด้านหนึ่งไม่เพียงแต่แสดงให้เห็นว่า การปกครองโดยเอกบุคคละคือทางเลือกเดียวที่อยู่ในโลกทัศน์ของ Homer หรือในยุคสมัยของ Homer แต่ในอีกด้านหนึ่ง การกล่าวว่าการปกครองโดยนายเหนือหัว “หลายคน”²⁰³ ย่อมสะท้อนว่าอย่างน้อยเริ่มปรากฏเค้าลางของการพิจารณาโครงสร้างการปกครองรูปแบบอื่นนอกเหนือไปจากการปกครองที่เอกบุคคละเป็นใหญ่แล้วในสมัยของ Homer แม้การกล่าวถึงจะเป็นการกล่าวในเชิงนิเสธมากกว่าที่จะพิจารณาสิ่งนั้นในฐานะทางเลือกหนึ่งของการปกครอง นั้นเพราะการปกครองที่มี “นายเหนือหัวหลายคน” ตามทฤษฎีของ Homer มิได้เป็นเพียงแต่ทางเลือกที่ไม่ดี แต่ยังมีได้มีสถานะเป็น “ทางเลือก” โดยตัวของมันเองที่จะสามารถประชันขันแข่งกับตัวแบบราชาธิปไตยที่มีอิทธิพลอยู่ในเวลานั้น

ในมหากาพย์ของ Homer มีสังคมเพียงสังคมเดียวที่ปรากฏหลักฐานว่าเป็นสังคมที่ปราศจากเอกบุคคละหรือพระมหากษัตริย์เป็นผู้ปกครอง นั่นคือสังคมของยักษ์ตาเดียวหรือเหล่าไซคลอปส์ ซึ่งถูกตีความว่าน่าจะเป็นภาพแทนของสังคมของเหล่าอนารยชนที่ไร้ซึ่งการปกครองใดใดหรืออยู่ในสภาวะอนาธิปไตยที่ต่างคนต่างอยู่โดยที่ยักษ์แต่ละตนคือผู้ปกครองเหนือภรรยาและบุตรของตนเอง²⁰⁴ ภาพที่ปรากฏดังกล่าว ย่อมมีนัยว่าสังคมที่ไร้ซึ่งอารยธรรมในสายตาของชาวกรีกโบราณคือสังคมที่ปราศจากการสถาปนาอำนาจการปกครองส่วนกลาง ส่วนสังคมของมนุษย์ที่มี อารยธรรมคือสังคมที่ปกครองโดยเอกบุคคละคือพระมหากษัตริย์

เมื่อสังคมกรีกโบราณเคลื่อนเข้าสู่ยุคที่เกิดปรากฏการณ์ของสิ่งที่เรียกว่านครรัฐ (city-state) อันเป็นผลจากหลายปัจจัย ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยทางเศรษฐกิจและการค้าขายระหว่างนครรัฐที่เจริญเติบโตมากขึ้น ตลอดจนการเสื่อมของการปกครองโดยเอกบุคคละในสมัยของ Homer ซึ่งถูก

²⁰² “No good thing is a multitude of lords; let there be one lord, one king, to whom the son of crooked-counseling Cronos has given the scepter and judgments, so that he may take counsel for his people.” ดู Homer, *Iliad*, trans. William F. Wyatt (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2003), 77. [II.204]

²⁰³ หรือบางสำนวนอาจแปลว่า “ระบบที่มีนายเหนือหัวหลายคน” (a system of many masters)

²⁰⁴ Homer, *Odyssey*, trans. A. T. Murray (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1998., 1998), 323-24. [IX.106-114]

แทนที่ด้วยการปกครองของบรรดาอภิชนตระกูลสำคัญต่าง ๆ ในแต่ละนครรัฐ ซึ่งได้ปฏิบัติและยึดอำนาจมาอยู่ในมือของตนและสถาปนารูปแบบการปกครอง “ใหม่” ที่อำนาจอยู่ในมือของคณะบุคคลขึ้นแทน การปกครองแบบคณาธิปไตยจึงกลายเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในนครรัฐกรีกโบราณส่วนใหญ่ในเวลานั้น²⁰⁵

อย่างไรก็ดี นครรัฐกรีกที่ปกครองด้วยคณะบุคคลในระบอบคณาธิปไตยเองก็ถึงคราวเสื่อมลงเช่นกันในยุคกรีกโบราณซึ่งอยู่ระหว่างประมาณศตวรรษที่ 7 ก่อนคริสตกาลถึงต้นศตวรรษที่ 5 ก่อนคริสตกาล (Archaic Greece) และกลายเป็นช่องทางที่ทำให้เกิดการสถาปนาอำนาจของการปกครองโดยเอกบุคคลขึ้นอีกครั้ง เพียงแต่การกลับมาของเอกบุคคลในครั้งนี้เป็นเอกบุคคลที่มีลักษณะพิเศษซึ่งแตกต่างไปจากตัวแบบกษัตริย์ในยุควีรบุรุษของ Homer เพราะเอกบุคคลที่ว่าเป็นเอกบุคคลที่เข้าสู่อำนาจโดยมิได้อาศัยสายโลหิตหรือระเบียบแบบแผนที่มีมาแต่เดิม เช่น อาศัยยึดอำนาจมาจากคณะผู้ปกครองเดิม ภายใต้การสนับสนุนและการยอมรับจากมหาชน เป็นต้น ซึ่งปรากฏการณ์ที่ว่าเป็นเกิดขึ้นในบรรดานครรัฐกรีกโบราณเป็นจำนวนมาก จนทำให้ให้นักวิชาการเรียกปรากฏการณ์ของการเกิดตัวแบบการปกครองของเอกบุคคลรูปแบบ “ใหม่” นี้ว่า ปรากฏการณ์ของทรราชกรีก (Greek Tyrant) ซึ่งปรากฏให้เห็นตั้งแต่การยึดอำนาจของทรราช Cypselus แห่งนครรัฐ Corinth ในปี 650 ก่อนคริสตกาล และสิ้นสุดลงที่การขับไล่ทรราช Peisistratos ออกจากนครรัฐเอเธนส์ในปี 510 ก่อนคริสตกาล²⁰⁶ และการขับไล่ Peisistratos กับทายาททางการเมืองของเขาออกจากนครรัฐเอเธนส์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²⁰⁵ Ostwald, *Oligarchia: the development of a constitutional form in Ancient Greece*, 11.

²⁰⁶ โดย Andrewes อธิบายว่าการเกิดขึ้นของทรราชกรีกโบราณ เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาที่ “ระบอบเก่ากำลังพังทลายแต่ระบอบใหม่กลับยังมีอาจลงหลักปักฐาน” หรือระยะเวลาที่กำลังมีการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง (*interregnum*) เพียงแต่ในระหว่างที่การเปลี่ยนผ่านจากระบอบเก่าไปสู่ระบอบ “ใหม่” ยังไม่สมบูรณ์นี้ ได้เปิดช่องให้เอกบุคคลที่รู้จักฉายใช้ประโยชน์จากเงื่อนไขและสถานการณ์ต่าง ๆ ในการสร้างความนิยมหรือเป็นผู้นำมหาชนในการต่อต้านระบอบเก่าที่กำลังพังทลายและสถาปนาอำนาจเบ็ดเสร็จของตนเองขึ้นแทน ดู “The tyrants mark a turning-point in the political development of Greece, the moment when an old order was breaking down and a new order was not yet established.” A. Andrewes, *The Greek Tyrants* (London: Hutchinson's University Library, 1956), 8.; อันเป็นช่วงเวลาต่อมา Antonio Gramsci นำมาอธิบายสถานะ “วิกฤต” (Crisis) หรือช่วงเวลาที่เปลี่ยนผ่าน (*Interregnum*) ในงานของเขา ซึ่งต่อมาถูกแปลเป็นภาษาอังกฤษในชื่อ *Prison Notebooks* ว่า “The crisis consists precisely in the fact that the old is dying and the new cannot be born: in this interregnum, morbid phenomena of the most varied kind come to pass.” ดู Antonio Gramsci, *Prison Notebook Vol.2*, trans. Joseph A. Buttigieg

ของ Cleisthenes นี้ ท้ายที่สุดได้นำไปสู่การปฏิรูปสถาบันทางการเมืองครั้งใหญ่ของเอเธนส์ในปี 508/7 ก่อนคริสตกาล ซึ่งกรุยทางไปสู่การเกิดการปกครองรูปแบบ “ใหม่” อีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งในเวลาต่อมาจะถูกขนานนามว่าประชาธิปไตย (δημοκρατία; *demokratia*)²⁰⁷

โดยจะเห็นได้ว่า เมื่อนครรัฐกรีกโบราณเคลื่อนเข้าสู่ช่วงศตวรรษที่ 5 ก่อนคริสตกาล ประสบการณ์ทางการเมืองของชาวกรีกตามบรรดานครรัฐต่าง ๆ ที่ผ่านมาในอดีตตั้งแต่สมัยวีรบุรุษ ล้วนประกอบด้วยทั้งการปกครองของเอกบุคคคือพระมหากษัตริย์และทรราช การปกครองของคณะบุคคลคือการปกครองของกลุ่มอภิชนหรือคณาธิปไตย รวมถึงการปกครองโดยมหาชนที่เพิ่งเกิดขึ้นใหม่ในเอเธนส์²⁰⁸ เหตุนี้เองที่ทำให้ร่องรอยของการตกตะกอนทางความคิดเรื่องการจัดประเภทรูปแบบการปกครองต่าง ๆ ที่ดำรงอยู่ของชาวกรีกเกิดขึ้นครั้งแรกในศตวรรษที่ 5 ก่อนคริสตกาล เริ่มต้นจากร่องรอยที่ปรากฏในบทกวีเรื่อง *Pythian Odes* ของ Pindar ซึ่งคาดว่าน่าจะถูกระพันธ์ขึ้นในช่วงประมาณปี 475 – 468 ก่อนคริสตกาล²⁰⁹ โดย Pindar บรรยายว่า

ภายใต้ระบอบการปกครองทุกระบอบ คนที่กล่าววาทจา
ตรงไปตรงมาย่อมเจริญรุ่งเรือง ไม่ว่าจะเป็นการปกครองของ

(New York: Columbia University Press, 1975), 32-33.; ส่วนประเด็นเรื่องการเชื่อมโยงข้อเสนอของ A. Andrewes กับข้อเสนอของ Gramsci ดู ไชยันต์ ไชยพร, "การเกิดการปกครองของทรราช," (2560). <https://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/641868>.

²⁰⁷ คำอธิบายและภาพของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจากระบอบกษัตริย์ในยุคบรรพกาลมาจนถึงระบอบประชาธิปไตยของนครรัฐกรีกโบราณยังปรากฏให้เห็นในงานของ Aristotle อีกด้วย ดู Aristotle, *Politics*, 259, 61. [1286b10-17]

²⁰⁸ สำหรับข้อโต้แย้งของนักวิชาการที่เชื่อว่า มี “หน่ออ่อน” ของระบอบประชาธิปไตยก่อนหน้าเอเธนส์ในศตวรรษที่ 5 ก่อนคริสตกาล ดู Eric W. Robinson, *The First Democracy: Early Popular Government Outside Athens* (Stuttgart: Steiner, 1997), 65, 68-69, 126.

²⁰⁹ สำหรับข้อถกเถียงเรื่องปีที่แน่นอนในการประพันธ์ผลงานชิ้นดังกล่าวของ Pindar นักวิชาการส่วนใหญ่ต่างลงความเห็นว่างานชิ้นดังกล่าวน่าจะถูกเขียนขึ้นในปี 470 ก่อนคริสตกาล ดู R. W. B. Burton, *Pindar's Pythian Odes: essays in interpretation* (Oxford: Oxford University Press, 1962), 114-15.; ในขณะที่ Maehler เสนอให้ถอยย้อนกลับไปที่ปี 475 ก่อนคริสตกาล ดู Ostwald, *Oligarchia: the development of a constitutional form in Ancient Greece*, 15, n.19.; และ Bowra ที่เสนอให้เขยิบไปข้างหน้าไปที่ปี 468 ก่อนคริสตกาลแทน ดู C. M. Bowra, *Pindar* (Oxford: Clarendon Press, 1964), 410.

ทรราช²¹⁰ หรือในการปกครองที่ประชาชนอันเอ็ดอิ่งเป็นผู้ปกครอง

หรือในการปกครองที่ผู้ทรงภูมิปัญญา²¹¹ คอยพิทักษ์รักษานคร²¹²

ข้อความดังกล่าว ย่อมสะท้อนว่า Pindar และบุคคลร่วมสมัยน่าจะเริ่มรับรู้หรือเริ่มมีนโมทัศน์เกี่ยวกับประเภทของรูปแบบการปกครองที่แตกต่างกันตามตัวแบบบริสุทธิ์ 3 รูปแบบ คือการปกครองของเอกบุคคลหรือทรราช (ในความหมายกลาง ๆ) การปกครองของประชาชนที่เอ็ดอิ่ง และการปกครองของเหล่าผู้ทรงปัญญาที่เป็นคณะบุคคล และหากพิจารณาจากนัยยะในเชิงคุณค่าที่ Pindar ใช้บรรยายรูปแบบการปกครองแต่ละประเภทแล้ว จึงเกิดการตีความว่า Pindar น่าจะเอนเอียงไปในระบอบการปกครองของคณะบุคคลหรือผู้ชาญฉลาด (οἰ σοφοὶ) มากกว่าการปกครองในอีกสองระบอบที่เหลือ ดังนั้นการแบ่งประเภทรูปแบบการปกครองของ Pindar จึงมีนัยในเชิงคุณค่าบางอย่างแฝงอยู่ภายในนั้นด้วยเช่นกัน²¹³ แม้จะมีผู้โต้แย้งว่า ข้อความดังกล่าวเป็นข้อความที่ไม่ได้มีวัตถุประสงค์ที่จะแสดงนัยยะทางการเมืองใดใดก็ตาม เพราะประเด็นหลักของข้อความดังกล่าวอยู่ที่ตัว “คนที่กล่าววาจาตรงไปตรงมา” มากกว่าตัวระบอบการปกครอง และอาจมีความเป็นไปได้ว่า Pindar อาจนำคำอธิบายดังกล่าวมาจากความทรงจำที่เขาได้รับฟังมาจากบุคคลอื่นอีกทีหนึ่ง หรืออาจได้รับอิทธิพลของวิธีคิดดังกล่าวมาจากนักคิดร่วมสมัยคนอื่น ๆ ซึ่งยังไม่ปรากฏหลักฐาน ดังนั้นจึงยังคงไม่อาจกล่าวได้อย่างชัดเจนว่า Pindar คือบุคคลที่ริเริ่มการจำแนกประเภทรูปแบบการปกครองออกเป็น 3 ชนิดเป็นคนแรก เพราะการแบ่งประเภทดังกล่าวจะปรากฏขึ้นอย่างชัดเจนในงานของ Herodotus ในอีกกว่า 4 ทศวรรษถัดมา และเป็นการจัดประเภทการปกครองที่เกิดขึ้นควบคู่กับการพิจารณาเรื่องคุณค่าหรือความ “ดี/เลว” ของรูปแบบการปกครองแต่ละชนิดอีกด้วย

²¹⁰ คำว่าทรราชในที่ Pindar ใช้ในที่นี้เป็นคำที่มีความหมายกลาง ๆ หมายถึงการปกครองของเอกบุคคล แต่ยังมีได้เป็นคำที่มีความหมายในเชิงลบดังที่นักปรัชญาอย่าง Plato และ Aristotle นำมาใช้ ดู Ostwald, *Oligarchia: the development of a constitutional form in Ancient Greece*, 16.

²¹¹ คำว่าโดยผู้ทรงภูมิปัญญา (οἰ σοφοὶ) ในที่นี้ Pindar หมายถึงการปกครองของอภิชนที่เป็นคณะบุคคลจำนวนน้อย (government by the few) ดู Ibid.

²¹² “And under every regime the straight-talking man excels: in a tyranny, when the boisterous people rule, or when the wise watch over the city.” ดู Pindar, *Pythian Odes*, trans. William H. Race (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2012), 247. [ll.86-88]

²¹³ Whibley, *Greek oligarchies: their character and organization*, 1.

ข้อความที่ถือได้ว่าเป็นตัวบทที่เป็นทางการครั้งแรกที่ปรากฏการแบ่งประเภทรูปแบบการปกครองออกเป็น 3 ชนิด คือข้อความในเล่มที่สามย่อหน้าที่ 80 – 82 ใน *The Histories* ของ Herodotus หรือที่รู้จักกันในเวลาต่อมาว่าเป็นข้อความเกี่ยวกับการอภิปรายเรื่องรูปแบบการปกครอง (constitutional debate) ของบรรดาผู้ร่วมก่อการปฏิวัติในอาณาจักรเปอร์เซียเจ็ดคน ซึ่งมาประชุมเพื่อตกลงร่วมกันว่า ภายหลังจากที่พวกเขายึดอำนาจจากผู้ปกครองเดิมสำเร็จแล้ว จะปกครองเปอร์เซียด้วยรูปแบบการปกครองใดต่อไป โดยมีผู้เสนอทางเลือกทั้งสิ้น 3 คน ประกอบด้วย Otanes ซึ่งสนับสนุนการปกครองที่ทำให้ประชาชนทุกคนเสมอภาคกันต่อหน้ากฎหมาย (*isonomia*) ที่ซึ่งประชาชนจับฉลากเพื่อสลับกันเข้าไปทำหน้าที่ผู้ปกครอง หรือเป็นระบอบการปกครองของ Otanes ที่ Herodotus กล่าวถึงต่อไปในบทอื่นว่าเป็นข้อเสนอเรื่องการจัดตั้ง *demokratia* หรือประชาธิปไตยในเปอร์เซีย²¹⁴ ส่วนบุคคลที่สอง คือ Megabyzus เป็นผู้สนับสนุนระบอบที่อำนาจอยู่ในมือของคนกลุ่มน้อยคือคณาธิปไตย (Oligarchy) และสุดท้ายคือ Darius (ซึ่งภายหลังจะขึ้นเป็นกษัตริย์คนต่อไปของเปอร์เซีย) กล่าวสนับสนุนการปกครองแบบราชาธิปไตยที่อำนาจอยู่ในมือของเอกบุคคล²¹⁵ เหตุนี้เอง บันทึกการสนทนาของชนชั้นสูงชาวเปอร์เซียทั้งสามคนจึงเป็นตัวบทที่เป็นลายลักษณ์อักษรครั้งแรกในสมัยกรีกโบราณที่ระบุถึงแนวคิดเรื่องการจำแนกรูปแบบการปกครองออกเป็น 3 ประเภทตามตัวแบบบริสุทธิ์อย่างเป็นทางการและชัดเจนในฐานะทางเลือกทางการเมือง²¹⁶

นัยและความสำคัญของตัวบทดังกล่าวในงานของ Herodotus มิได้มีแค่เพียงประเด็นเรื่องรูปแบบการปกครองที่แตกต่างกันเท่านั้น แต่ตัวบทดังกล่าวยังเป็นตัวบทแรก ๆ ที่ชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างผู้ปกครองที่เป็นตัวบุคคลและนัยยะที่เป็นสถาบันทางการเมืองเป็นครั้งแรกอีกด้วย

²¹⁴ “Otanes, one of the seven Persians, presented the proposal that the government of the Persians should be a democracy” ดู Herodotus, *The Landmark Herodotus: The Histories*, trans. Andrea L. Purvis, ed. Robert B. Strassler (London: Quercus, 2008), 444. [6.43]

²¹⁵ Ibid., 246-7. [3.80-82]

²¹⁶ แม้นักวิชาการจำนวนหนึ่งจะโต้แย้งว่า ข้อเสนอดังกล่าวในงานของ Herodotus อาจไม่ใช่การบันทึกบทสนทนาที่เกิดขึ้นจริงในประวัติศาสตร์ทั้งหมด บางส่วน หรือแม้แต่อาจเป็นมุมมองส่วนตัวของ Herodotus เอง ดูรายละเอียดใน T. Brannan, "Herodotus and history: the constitutional debate preceding Darius' accession," *Traditio* 19 (1963): 427-28.; แต่กระนั้นการตีความดังกล่าวก็ได้ปฏิเสธข้อเท็จจริงที่ว่า แนวคิดเรื่องการแบ่งประเภทรูปแบบการปกครองออกเป็น 3 ประเภทตามตัวแบบบริสุทธิ์ที่ปรากฏในงานของ Herodotus ย่อมสะท้อนว่า ความคิดดังกล่าวเริ่มเป็นที่รู้จักและแพร่หลายในช่วงกลางศตวรรษที่ 5 ก่อนคริสตกาลแล้วแต่อย่างใด.

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของการปกครองโดยเอกบุคคัล ซึ่งตัวบทดังกล่าวได้ระบุทั้งเอกบุคคัลที่เป็นเอกราธิปไตย (μόνναρχος) ทรรราช (τύραννος) และกษัตริย์ (βασιλεύς) กับเอกบุคคัลที่เป็นสถาบันทางการเมืองคือ ระบอบเอกราธิปไตย (μόνναρχία) ระบอบทรรราช (τυραννίς) และระบอบราชาธิปไตย (βασιλείη) ในขณะที่การปกครองของคณะบุคคัลถูกกล่าวถึงด้วยชื่อเรียกเพียงชื่อเดียวว่า คณาธิปไตย (ὀλιγαρχία) และการปกครองของมหาชนทั้งในรูปของความเสมอภาคเบื้องต้น กฎหมาย (ισονομία) และการปกครองของมหาชน” (πληθος ἄρχων)²¹⁷ รวมถึงคำที่มีรากศัพท์เดียวกันกับคำว่า “ประชาธิปไตย” ในภาษากรีกโบราณเป็นครั้งแรก นั่นคือ δημοκρατία²¹⁸ ซึ่งต่อมาจะกลายเป็นชื่อของระบอบอันเป็นที่แพร่หลายภายใต้คำเรียกว่า demokratia (δημοκρατία) นั่นเอง²¹⁹

นอกจากนี้ นัยที่สำคัญที่สุดของตัวบทดังกล่าวของ Herodotus คือคำอธิบายเกี่ยวกับรูปแบบการปกครองของผู้อภิปรายทั้ง 3 คน ต่างแฝงไว้ด้วยนัยยะของการประเมินคุณค่ารูปแบบการปกครองแต่ละชนิดว่ารูปแบบการปกครองใดคือรูปแบบการปกครอง “ที่ดีที่สุด” (สำหรับเปอร์เซีย) และรวมถึงการพิจารณารูปแบบการปกครองบางรูปแบบว่าเป็นรูปแบบการปกครองที่เลวร้ายที่ “กลับกลาย” มาจากรูปแบบการปกครองที่ดี เช่น การใช้อำนาจของเอกบุคคัลที่เบ็ดเสร็จเด็ดขาดที่ทำให้เอกบุคคัลผู้นั้นเปลี่ยนสถานะจากเอกราธิปไตย (μόνναρχος) ไปเป็นทรรราช (τύραννος) แทน²²⁰ หรือในกรณีของคณะบุคคัลที่อาจกลับกลายไปเป็นระบอบที่ทำให้ผู้คนจำนวนมากต่อสู้ชิงดีชิงเด่นกัน และรวมถึงการปกครองของมหาชนซึ่ง Darius อ้างว่าเป็นการปกครองที่นำไปสู่ “ความไร้ความสามารถในท้ายที่สุดเสมอ”²²¹ เหตุนี้สำหรับ Darius แล้ว ระบอบราชาธิปไตยจึงเป็นระบอบที่ดีที่สุด และทำให้ทั้งการปกครองแบบคณาธิปไตยหรือประชาธิปไตยที่เต็มไปด้วยการชิงดีชิงเด่นและไร้ความสามารถ

²¹⁷ คำว่า πληθος (plethos) มีนัยหมายถึงฝูงชน ซึ่งบางครั้ง Herodotus เองก็ใช้คำว่า δῆμος (demos) หรือมหาชนแทน ในขณะที่คำว่า ἄρχων (archon) คือคำกริยาของคำว่าปกครอง หรือ ἀρχή (arche)

²¹⁸ “For, he said, all of their cities would prefer democracy to tyranny” ดู Herodotus, *The Landmark Herodotus: The Histories*, 336. [4.137.2]

²¹⁹ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Sviatoslav Dmitriev, "Herodotus, isonomia, and the origins of Greek democracy," *Athenaeum* 103, no. 1 (2015): 53-83.

²²⁰ Herodotus, *The Landmark Herodotus: The Histories*, 247. [3.82.3]

²²¹ Ibid., 247. [3.82.3-4]

เป็นทางผ่านไปสู่ระบอบราชาธิปไตยเสมอ²²² ดังนั้นการจัดประเภทรูปแบบการปกครองพร้อมกับการชี้ให้เห็นข้อดีข้อเสียของการปกครองแต่ละประเภทภายในตัวบทของ Herodotus สุดท้ายจึงนำไปสู่การเปิดประเด็นเรื่องการเสื่อมถอยของรูปแบบการปกครองต่าง ๆ จากด้านที่ดีไปสู่ด้านที่เลว โดยมีระบอบราชาธิปไตยเป็นจุดหมายปลายทางหรือคำตอบสุดท้ายในฐานะระบอบการปกครองที่ดีที่สุดตามคำอธิบายของ Darius ด้วยเช่นกัน

การจัดประเภทระบอบการปกครองตามตัวแบบวิสุทธิที่มีข้อดีข้อเสียหรือแฝงไว้ด้วยนัยเชิงคุณค่าบางอย่างของรูปแบบการปกครองแต่ละประเภท จะปรากฏอย่างชัดเจนอีกครั้งในงานของนักปรัชญาการเมืองในศตวรรษที่ 4 ก่อนคริสตกาลอย่าง Plato และ Aristotle เริ่มตั้งแต่บทสนทนาเรื่อง *Statesman* ของ Plato ที่กล่าวถึงรูปแบบการปกครองที่ “เบี่ยงเบน” ไปจากการปกครองของรัฐบุรุษหรือผู้ที่มีความรู้ทางการเมืองการปกครอง ซึ่งมีอยู่ทั้งสิ้น 6 รูปแบบ ตามจำนวนผู้ปกครองและวิธีการที่ใช้ในการปกครอง โดยสามรูปแบบแรกคือการปกครองที่อยู่ภายใต้กรอบกฎหมาย ประกอบด้วย ระบอบเอกราธิปไตย อภิชนาธิปไตย และประชาธิปไตย ส่วนอีกสามรูปแบบคือทรราช คณาธิปไตย และประชาธิปไตย (Plato ใช้คำเรียกเดียวกัน) คือการปกครองอีกสามแบบที่ไม่อยู่ภายใต้กรอบของกฎหมายใดใด²²³ และทำให้สามารถจัดลำดับความดีของรูปแบบการปกครองใน *Statesman* เรียงตามลำดับความดีจากระบอบที่ดีที่สุดไปยังระบอบที่ด้อยที่สุดได้ดังนี้

- (1) การปกครองโดยรัฐบุรุษ
- (2) เอกราธิปไตย (Monarchy)

²²² G. W. Trompf, *The Idea of Historical Recurrence in Western Thought : From Antiquity to the Reformation* (Berkeley: The University of California Press, 1979), 37.

²²³ Plato, *Statesman*, trans. Harold North Fowler (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1925), 163. [302e]; แม้การอภิปรายของ Plato จะมีความแตกต่างกันในประเด็นที่ว่า รูปแบบการปกครองใดระหว่าง democracy กับ oligarchy คือรูปแบบการปกครองที่ดีกว่ากัน เพราะในขณะที่ในบทสนทนา *Statesman* นั้น Plato มองว่า democracy (ด้านที่ดี) ดีกว่า oligarchy ส่วนในบทสนทนา *Republic* เอง Plato กลับจัดให้ oligarchy อยู่สูงกว่า democracy ซึ่งในประเด็นที่ว่านี้ มีผู้ตีความว่าแท้จริงแล้ว เกิดจากการที่วิธีคิดที่อยู่เบื้องหลังการอภิปรายเรื่องรูปแบบการปกครองใน *Republic* เน้นพิจารณาให้ความสัมพันธ์กับการเสื่อมถอยของจิตของผู้คน (*psyche*) ตามลำดับขององค์ประกอบภายในจิตใจหรือไตรลักษณ์จิต (Tripartite soul) ที่สะท้อนผ่านนคร (*polis*) จากระบอบที่ดีที่สุด ไล่ไปจนถึงระบอบที่เลวร้ายที่สุด ดู Plato, *The Republic of Plato*, trans. Allan Bloom (New York: Basic Books, 1968), 222. [544a]

- (3) อภิชนาธิปไตย (Aristocracy)
- (4) ประชาธิปไตย-1 (Democracy)
- (5) ประชาธิปไตย-2 (Democracy)
- (6) คณาธิปไตย (Oligarchy) และ
- (7) ทระราช (Tyranny)

ในขณะที่ภายในเล่มที่ 1 ของบทสนทนา *Republic* เองก็ปรากฏร่องรอยของแนวคิดเรื่องการจำแนกการปกครองออกเป็น 3 ประเภทด้วยเช่นกัน โดย Plato กล่าวถึงรูปแบบการปกครองที่แตกต่างกันนี้ผ่านปากของตัวละคร Thrasymachus ว่า นครรัฐบางแห่งอาจมีการปกครองโดยระบอบเผด็จการ (dictatorship) บางแห่งปกครองโดยระบอบประชาธิปไตย และบางแห่งก็ปกครองโดยระบอบอภิชนาธิปไตย²²⁴ ในขณะที่เนื้อหาภายในเล่มที่ 8 ของบทสนทนา *Republic* หลังจากที่ Socrates ได้อภิปรายเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของนครรัฐในอุดมคติ (หรืออุดมรัฐ) กับสภาพจิตใจ (*psyche*) ของบุคคลที่ประกอบกันขึ้นเป็นอุดมรัฐแล้ว Socrates จึงหันมาพิจารณาประเด็นเรื่องรูปแบบของรัฐที่ด้อยกว่า เริ่มต้นจากอุดมรัฐไล่ไปจนถึงรูปแบบการปกครองที่เลวร้ายที่สุดเรียงตามลำดับขององค์ประกอบและความรักของที่เป็นใหญ่ภายในจิตใจของผู้คนส่วนใหญ่ในแต่ละระบอบ²²⁵ ซึ่งการจัดลำดับชั้นของรูปแบบการปกครองดังกล่าวใน *Republic* โดยแฝงด้วยการให้คุณค่าบางอย่าง ถือได้ว่าเป็นการเปิดศักราชของการเริ่มพิจารณารูปแบบการปกครองมากกว่าเพียงแค่ ‘จำนวน’ ของผู้ปกครอง แต่ยังพิจารณาลักษณะอื่น ๆ ที่อาจส่งผลทำให้การปกครองของผู้ปกครอง (ไม่ว่าจะมีจำนวนกี่คนก็ตาม) กลายเป็นการปกครองที่ดีหรือเลวด้วยในเวลาเดียวกัน

การจำแนกการปกครองที่ปรากฏอยู่ทั้งในบทสนทนา *Statesman* และ *Republic* ของ Plato ยังมีนัยว่ามีเพียงรูปแบบการปกครองตามแบบอุดมรัฐ ซึ่งเกิดจากการผสมผสานอย่างลงตัวและผสมกลมกลืนขององค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบในนครรัฐและภายในจิตใจของผู้ที่ทำหน้าที่ปกครอง ด้วยการจัดวางให้ผู้ที่มีธรรมชาติของจิตใจเหมาะสมกับการทำหน้าที่เป็นผู้ปกครอง กลายเป็นผู้ปกครอง หรือการปกครองของรัฐบุรุษเท่านั้นที่เป็นการปกครองที่แท้จริงและดีที่สุด ในขณะที่การปกครองรูปแบบอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นตามมัลลันแล้วแต่เป็นผลของการเบี่ยงเบนหรือกลับ

²²⁴ Plato, *The Republic of Plato*, 15-16. [338d]

²²⁵ Ibid., 221-256. [543a – 576b]

กลายเป็นรูปแบบการปกครองที่ดีที่สุดนี้ ไม่ว่าจะเป็นการเบี่ยงเบนที่เกิดจากองค์ประกอบภายในจิตใจของผู้คนใน *Republic* หรือการเบี่ยงเบนที่เกิดขึ้นในมิติของความสามารถของผู้ปกครองรูปแบบต่าง ๆ ที่อยู่ภายใต้กรอบกฎหมายที่ดีหรือปราศจากกฎหมายใน *Statesman* ซึ่งปูทางไปสู่วิคิดเรื่องคู่แฝดของรูปแบบการปกครองต่าง ๆ ที่มีทั้งด้านที่ดีและด้านที่เลวร้าย ซึ่งจะปรากฏชัดเจนยิ่งขึ้นใน *Politics* ของ Aristotle ซึ่งจะแบ่งรูปแบบการปกครองตามตัวแบบบริสุทธิ์ออกเป็น 2 มิติ คือจำนวนผู้ปกครองกับเป้าหมายของการใช้อำนาจการปกครองว่าเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวของผู้ปกครองหรือเพื่อผลประโยชน์สาธารณะ จึงเกิดเป็นการจำแนกการปกครองออกเป็น 3 คู่ โดยที่แต่ละคู่คือรูปแบบการปกครองที่มีลักษณะเหมือนกันในแง่จำนวนผู้ปกครองแต่แตกต่างกันในแง่ของเป้าหมายในการใช้อำนาจ คือราชาธิปไตย – ทระราช, อภิชนาธิปไตย – คณาธิปไตย และ โพลิตี (Polity)²²⁶ – ประชาธิปไตย²²⁷ อันทำให้การปกครองของเอกบุคคัล คณะบุคคล และมหาชนตามการจำแนกของ Aristotle กลายสภาพเป็นการปกครองแบบบริสุทธิ์ที่มีสองด้าน คือด้านที่ดีที่ปกครองเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมของผู้ใต้ปกครอง กับด้านที่เป็นคู่ตรงข้ามหรือด้านที่เลวร้ายที่ปกครองเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวของผู้ปกครองเองซึ่งเป็นด้านกลับกลายมาจากรูปแบบการปกครองในด้านที่ดี²²⁸ เปรียบได้กับไนต์ดนตรีที่เพี้ยนไปจากท่วงทำนองที่ถูกต้องคล่องจอง²²⁹ ดังนั้นการจำแนกประเภทรูปแบบการปกครองออกเป็น 6 แบบหรือ 3 คู่ของ Aristotle จึงทำให้วิคิดเรื่องการจำแนกประเภทรูปแบบการปกครองตามตัวแบบบริสุทธิ์เข้าไปสัมพันธ์กับประเด็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงและการเสื่อมถอย (*metabole*) อย่างเลี่ยงไม่ได้ เพื่อที่จะอธิบายว่ารูปแบบการปกครองแต่ละคู่มีความสัมพันธ์หรือพลวัตอย่างไร

²²⁶ Polity ของ Aristotle มีความหมายอย่างน้อย 3 แบบ คือ Polity ที่เป็นคำกลาง ๆ ที่แปลว่า “รูปแบบการปกครอง” หรือ Polity ที่หมายถึงการปกครองของชนส่วนใหญ่ที่เป็นคนที่มีผลประโยชน์อยู่ตรงกลางระหว่างคนรวยกับคนจน (*middle constitution*) และ Polity ในความหมายของการปกครองที่ผสมผสานระหว่างความเป็นคณาธิปไตยกับประชาธิปไตยเข้าด้วยกัน สำหรับ Polity ในความหมายทั่วไป ดู Aristotle, *Politics*, 207. [1279a40] Polity ในความหมายของการปกครองของมหาชนที่อยู่ตรงกลาง ดู Ibid. [1296a] และ Polity ในฐานะการปกครองแบบผสมระหว่างคณาธิปไตยกับประชาธิปไตยดู Ibid., 315, 317. [1293b30-40]

²²⁷ Ibid., 207. [1279a25 – 1279b10]

²²⁸ Ibid. [1279a28] นอกจากนี้ Aristotle ยังอธิบายกระบวนการเสื่อมถอยที่มักเกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ของชาวกรีกว่ามีการเปลี่ยนแปลงจากระบอบกษัตริย์ยุคบรรพกาลมาเป็นระบอบอภิชนาธิปไตย คณาธิปไตย ทระราช และประชาธิปไตยตามลำดับ ดู Ibid., 259, 261. [1286b10-17]

²²⁹ Ibid., 673. [1342a24]

นอกจากนี้ Aristotle ยังอธิบายสาเหตุหนึ่งของการเสื่อมถอยของตัวแบบการปกครองแบบ
 บริสุทธิไวกินเล่มที่ห้าของ *Politics* ว่าเป็นผลที่เกิดจากการต่อสู้ระหว่างฝักฝ่ายต่าง ๆ (factions)²³⁰
 ที่มีมุมมองเกี่ยวกับความยุติธรรม ซึ่ง Aristotle ใช้ในความหมายของความยุติธรรมแบบสัดส่วน
 (proportional equality) ที่แตกต่างกัน²³¹ หรืออาจเรียกว่าเป็นตรรกะวิบัติที่เกิดจากมุมมองตามตัว
 แบบบริสุทธิเพียงด้านใดด้านหนึ่ง ยกตัวอย่างเช่น ตรรกะวิบัติของพวกคณาธิปไตยและประชาธิปไตยที่
 Aristotle เห็นว่าเป็นปัจจัยที่ขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทั้งหลายของนครรัฐกรีกโบราณในเวลานั้น
 กล่าวคือ ฝ่ายประชาธิปไตยที่สนับสนุนรูปแบบประชาธิปไตยแบบบริสุทธิย่อมมองว่า เมื่อคนทุกคน
 เกิดมามีความเท่าเทียมกันในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือมิติใดมิติหนึ่ง เช่น เป็นเสรีชนเหมือนกัน (หรือใน
 บริบทปัจจุบันคือเกิดมาเป็นมนุษย์เหมือนกัน) คนเหล่านั้นย่อมสมควรที่จะมีความเท่าเทียมกันใน
 เรื่องอื่น ๆ ตามไปด้วยทุกเรื่อง ในขณะที่ฝ่ายคณาธิปไตยที่สนับสนุนรูปแบบคณาธิปไตยแบบบริสุทธิ
 ย่อมมองว่า การผู้คนมีความไม่เท่าเทียมกันในบางเรื่องย่อมทำให้ผู้คนเหล่านั้นสมควรที่จะต้องมีความ
 ไม่เท่าเทียมกันในเรื่องอื่น ๆ ทุกเรื่องตามไปด้วย เช่น การมองว่าผู้ที่มีสถานะทางเศรษฐกิจเหนือกว่า
 ผู้อื่นย่อมมีความเหนือกว่าผู้อื่นในเรื่องอื่น ๆ ตามไปด้วย เป็นต้น²³² ทั้งนี้ ตรรกะวิบัตินี้ดังกล่าวอาจ
 ปรากฏได้ทั้งรูปแบบที่สุดโต่งคือ ฝักฝ่ายที่มองว่าความยุติธรรมของระบอบการเมืองวางอยู่บนวิสัยคิด
 เรื่องความยุติธรรมหรือความเท่าเทียมแบบสัดส่วนของตนหรือพวกตนเพียงรูปแบบเดียวเท่านั้น หรือ
 ตรรกะวิบัติของฝักฝ่ายที่ยอมประนีประนอมหรือลดทอนความต้องการของตนเข้ากับวิสัยคิดของ
 ฝ่ายตรงข้าม ส่งผลทำให้การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นตามมาจากฝักฝ่ายมีความหลากหลาย
 และระดับที่แตกต่างด้วยเช่นกัน

Aristotle อธิบายการเปลี่ยนแปลงหรือการเสื่อมถอยของรูปแบบการปกครองต่าง ๆ ที่เกิด
 จากฝักฝ่ายทางการเมืองในสามลักษณะ คือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากฝักฝ่ายที่ต่อต้านรูปแบบการ
 ปกครองที่ดำรงอยู่ในขณะนั้นและประสงค์ที่จะเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครอง (แบบบริสุทธิ) ที่มี
 อยู่ไปเป็นการปกครองที่ฝักฝ่ายของตนเองเป็นใหญ่แทนทั้งหมด เช่น เปลี่ยนแปลงจากคณาธิปไตยไป
 เป็นประชาธิปไตย หรือเปลี่ยนจากประชาธิปไตยไปเป็นคณาธิปไตย เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ฝักฝ่ายใน
 ระบอบการเมืองไม่จำเป็นว่าจะต้องนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงระบอบการเมืองเสมอไป เพราะบางครั้ง

²³⁰ หรือในภาษากรีกคือ *stasis* ซึ่งจะได้อภิปรายโดยละเอียดในบทถัดไป

²³¹ Aristotle, *Politics*, 371. [1301a25-30]

²³² Ibid., 371, 373. [1301a30-35]

ฝักฝ่ายที่ต่อสู้กันอาจประสงค์เพียงแค่การเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลของผู้ปกครองหรือคณะผู้ปกครองเท่านั้น เช่น เปลี่ยนจากการปกครองที่อำนาจอยู่ในมือของคณาธิปไตยกลุ่มหนึ่งไปเป็นคณาธิปไตยอีกกลุ่มหนึ่งแทน เป็นต้น และสุดท้ายคือฝักฝ่ายทางการเมืองอาจนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงในแง่ของระดับความเข้มข้นในการปกครอง เช่น เปลี่ยนแปลงไปสู่ระบอบคณาธิปไตยที่มีความเข้มข้นมากขึ้นหรือน้อยลง หรือประชาธิปไตยที่มีความเข้มข้นมากขึ้นหรือน้อยลง²³³

หากพิจารณาข้อเสนอเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองทั้ง 3 รูปแบบของ Aristotle ในข้างต้น ย่อมพบว่า การเปลี่ยนแปลงในลักษณะแรกคือการเปลี่ยนแปลงที่ภาษาปัจจุบันเรียกว่าการปฏิวัติ (revolution) ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงในรูปแบบที่สองคือการเปลี่ยนแปลงผู้ปกครองของระบอบเดิมหรือที่เรียกว่าการรัฐประหาร (coup d'état) โดยที่การเปลี่ยนแปลงทั้งสองรูปแบบนี้วางอยู่บนฐานคิดอย่างเดียวกัน นั่นคือ ยังคงเป็นการเปลี่ยนแปลงที่วางอยู่บนวิถีคิดแบบบริสุทธ์ ไม่ว่าจะเปลี่ยนเป็นวิถีคิดแบบบริสุทธ์รูปแบบเดิมหรือคนละรูปแบบ ซึ่งเป็นการมองความยุติธรรมหรือความเท่าเทียมเชิงสัดส่วนแบบสุดโต่งของแต่ละฝักฝ่ายอันนำไปสู่การจัดวางความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างไม่สมมาตร คือต่างฝ่ายต่างก็พยายามกัดกันฝ่ายตรงข้ามออกจากศูนย์กลางอำนาจทางการเมือง และรวบอำนาจให้อยู่ในมือตนเพียงฝ่ายเดียว หรือก็คือพยายามที่จะสร้างรูปแบบการปกครองแบบบริสุทธ์ขึ้นมา ซึ่งท้ายสุดย่อมนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองจากฝ่ายหนึ่งไปสู่อีกฝ่ายหนึ่งและความไม่มั่นคงที่เกิดขึ้นตามมาอย่างไม่มีที่สิ้นสุด²³⁴

Aristotle เห็นว่าหากความไม่เท่าเทียมระหว่างฝักฝ่ายต่าง ๆ ในระบอบการเมืองที่ สุดโต่งนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงและความไม่มั่นคงที่ไม่มีวันจบสิ้นแล้ว หนทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวย่อมมิใช่ทำลายฝักฝ่ายตรงข้ามให้หมดสิ้นไปเพื่อให้เหลือฝักฝ่ายของตนเพียงฝ่ายเดียว หากเป็นการจัดวางความไม่เท่าเทียมและความเท่าเทียมตามสัดส่วนความต้องการของแต่ละฝักฝ่ายต่าง ๆ อย่างสมดุลหรือสมมาตรแทน²³⁵ ซึ่งหนทางที่ว่าจะบรรลุได้ก็ต่อเมื่อมีการปรับใช้ทั้งหลักการเรื่องความเท่าเทียมแบบเลขคณิต (numerical equality) ในบางกรณีและความเท่าเทียมแบบสัดส่วน (proportional

²³³ Ibid., 373. [1301b5-15]

²³⁴ Ibid., 411. [1306b15-20]

²³⁵ Ibid., 180. [1306 b20]

equality) ในบางกรณี²³⁶ เหตุนี้ Aristotle จึงเปิดพื้นที่ให้กับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในรูปแบบที่สาม ซึ่งวางอยู่บนวิธีคิดที่แตกต่างออกไปจากการเปลี่ยนแปลงสองรูปแบบแรก เพราะการเปลี่ยนแปลงระดับความเข้มข้นของการปกครองโดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบอบที่มีความเข้มข้นที่น้อยลง เช่น ประชาธิปไตยหรือคณาธิปไตยที่เข้มข้นน้อยลง ในอีกด้านหนึ่งย่อมมีนัยว่าระบอบการปกครองดังกล่าวมิใช่การปกครองแบบประชาธิปไตยหรือคณาธิปไตยแบบบริสุทธิ์อย่างเดิมอีกต่อไป หากแต่เป็นระบอบที่มีการเปิดพื้นที่ให้กับฝ่ายที่อยู่ตรงข้ามซึ่งอาจแตกต่างกันไปในแต่ละกรณี หรือก็คือวิธีคิดเรื่องการปกครองแบบผสมนั่นเอง ด้วยเหตุนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่าตรรกะวิบัติจากวิธีคิดสุดโต่งของความพยายามที่จะสร้างรูปแบบการปกครองแบบบริสุทธิ์ขึ้นมาในโลกแห่งความเป็นจริงทั้งหลาย คือส่วนประกอบหนึ่งอันเป็นรากฐานและที่มาของแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมที่มีขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงกลับกลายของการปกครองตามตัวแบบบริสุทธิ์ที่วางอยู่บนตรรกะวิบัติและมุมมองเกี่ยวกับความยุติธรรมและความเท่าเทียมที่สุดโต่งไปในด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว

กล่าวโดยสรุป วิธีคิดเรื่องการจำแนกประเภทรูปแบบการปกครองของนักปรัชญาการเมืองในศตวรรษที่ 4 ก่อนคริสตกาลอย่าง Plato และ Aristotle ซึ่งเป็นการจำแนกประเภทที่แฝงด้วยชุดคุณค่าที่ประกอบด้วยรูปแบบการปกครองที่เลวร้าย (vicious counterpart) ซึ่งเกิดจากการเบี่ยงเบน (deviate) หรือกลับกลาย (degenerate) จากการปกครองในด้านที่ดีที่ดี อันทำให้วิธีคิดเรื่องการปกครองแบบบริสุทธิ์ที่วางอยู่บนตรรกะวิบัติและความยุติธรรมเพียงด้านเดียว (partial justice) ของการพยายามสถาปนารูปแบบการปกครองตามตัวแบบบริสุทธิ์ขึ้นมาในโลกแห่งความเป็นจริง จำเป็นต้องเข้าไปสัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงกลับกลายของรูปแบบการปกครองที่เกิดขึ้นจริงโดยปริยาย และตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุด คือคำถามที่ Xenophon นักปรัชญาการเมืองในศตวรรษที่ 4 ก่อนคริสตกาลอีกคนหนึ่ง ได้ตั้งไว้ในตอนต้นของ *Cyropaedia* ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงประสบการณ์ของการเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงกลับกลายของรูปแบบการปกครองต่าง ๆ จากตัวแบบบริสุทธิ์หนึ่งไปยังอีกตัวแบบหนึ่งว่า

ก็ครั้งก็หน แล้วที่นครรัฐซึ่งปกครองโดยระบอบ
ประชาธิปไตยถูกโค่นล้มโดยบุคคลที่ซึ่งต้องการจะถูกปกครองด้วย

²³⁶ Ibid., 181. [1301 b39]

ระบอบอื่นที่ไม่ใช่ประชาธิปไตย และที่ครั้งก่หนแล้วที่นครรัฐที่
ปกครองโดยระบอบราชาธิปไตยและคณาธิปไตยต้องถูกล้มล้างลง
ด้วยน้ำมือของประชาชน²³⁷

วิธีคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงกลับกลาย ซึ่งซ่อนอยู่ภายใต้การจำแนกประเภทของรูปแบบการปกครองตามตัวแบบบริสุทธิ์ของนักคิดในสมัยกรีกโบราณนี้ จึงนำมาสู่ฐานคิดสำคัญประการแรกของทฤษฎีการปกครองแบบผสม ที่งานวิจัยชิ้นนี้ต้องการเสนอ นั่นคือฐานคิดเรื่องวัฏจักรของการปกครองตามธรรมชาติของการปกครองตามแบบบริสุทธิ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ปรากฏในงานของ Polybius

2.2.2 ฐานคิดที่หนึ่งของการปกครองแบบผสม: วัฏจักรการปกครอง

ฐานคิดเกี่ยวกับการเสื่อมถอยหรือความไม่จีรังยั่งยืนของการปกครองตามตัวแบบบริสุทธิ์ทุกประเภทวางอยู่บนความเชื่อร่วมกันว่า รูปแบบการปกครองแบบบริสุทธิ์ทุกรูปแบบล้วนแต่มีโอกาสที่จะกลับกลาย (degenerate) ไปสู่ด้านตรงข้ามที่เลวร้ายที่ดำรงอยู่คู่กันของการปกครองแต่ละแบบ คือการเสื่อมถอยจากเอกราธิปไตยเป็นทรราช หรือจากอภิชนาธิปไตยเป็นคณาธิปไตย หรือจากประชาธิปไตยเป็นการปกครองโดยกฎหมายของฝูงชนคุ่มคลั่ง (ochlocracy²³⁸ or mob rule) ซึ่งการเสื่อมถอยที่ว่านี้ ท้ายสุดจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนผ่านไปสู่การปกครองที่ดีที่อำนาจตกอยู่ในมือของคนอีกกลุ่มหนึ่งอีกครั้งซึ่งอาจเป็นเอกบุคคค คณะบุคคค หรือมหาชนก่อนที่จะเริ่มกลับกลายใหม่อีกครั้งหนึ่ง นำไปสู่การเปลี่ยนมือผู้ถืออำนาจอย่างไม่มีวันสิ้นสุดในลักษณะของวงจร²³⁹ อันเป็นที่มา

²³⁷ Xenophon, *Cyropaedia*, trans. Walter Miller (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1914), 3. [I.1]

²³⁸ การปกครองแบบ Ochlocracy (ὄχλοκρατία) มีรากศัพท์มาจากภาษากรีกว่า ὄχλος (ochlos) อันหมายถึง ฝูงชน (crowd, throng) หรือความหมายโดยทั่วไปของกลุ่มคนหรือมหาชน (mass, multitude) และในทางการเมืองยังอาจใช้ในความหมายที่หมายถึงฝูงชนในลักษณะของม็อบ (mob) อีกด้วย ดู Liddell and Scott, *A Greek-English Lexicon*, 1281.

²³⁹ อย่างไรก็ตามแนวคิดเรื่องวัฏจักรยังประกอบไปด้วยข้อถกเถียงในประเด็นที่ว่าตกลงแล้วเป็นวัฏจักรที่มีความแน่นอนตายตัวหรือไม่ เพราะตามมุมมองของ Aristotle แล้ว วัฏจักรของการปกครองนั้นไม่แน่นอนตายตัว ดู

ของแนวคิดเรื่องวัฏจักรของรูปแบบการปกครอง (*πολιτειών ανακύκλωσις* or *politeion anakuklosis*)²⁴⁰ ซึ่งถูกอธิบายไว้ตั้งแต่ในเล่มที่ 8-9 ของ *Republic* ของ Plato²⁴¹ ใน *Politics* ของ Aristotle²⁴² และเด่นชัดมากในตอนต้นของเล่มที่ 6 ของ *The Histories* ของ Polybius²⁴³ ซึ่งใช้คำอธิบายเรื่องวัฏจักรการปกครองที่ก่อให้เกิดความไม่มั่นคงทางการเมืองมาเป็นฐานในการสนับสนุนแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมที่มีความมั่นคงแทน²⁴⁴ ดังนั้นวัฏจักรการปกครองในทฤษฎีของ Polybius จึงเป็นเสมือนหนึ่งปฐมบทก่อนที่จะนำไปสู่ข้อสรุปที่แท้จริงคือทฤษฎีการปกครองแบบผสมของเขาในฐานะทางออกจากวังวนของวัฏจักรการปกครองแบบบริสุทธ์ดังกล่าว

Aristotle, *Politics*, 479. [1316a17]; ในขณะที่คำอธิบายเรื่องวัฏจักรการปกครองของ Polybius มักถูกตีความว่าเป็นวัฏจักรที่มีความแน่นอนตายตัว ดู Polybius, *The Histories*, 378. [6.9]

²⁴⁰ แนวคิดเกี่ยวกับวัฏจักรการปกครองที่เกิดขึ้นในโลกตะวันตก เป็นส่วนหนึ่งของจารีตทางความคิดที่เชื่อว่าเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เป็นเหตุการณ์ที่มักเกิดขึ้นซ้ำไปซ้ำมา (historical recurrence) ซึ่งจารีตที่ว่านี้สามารถแบ่งออกเป็น 5 รูปแบบย่อย คือ หนึ่ง มุมมองแบบวัฏจักร (the cyclical view) ที่เชื่อว่าประวัติศาสตร์หรือส่วนหนึ่งของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์มีเส้นทางที่ตายตัวให้ดำเนินอย่างน้อยสามขั้นตอนก่อนที่จะวนกลับไปสู่จุดที่เป็นขั้นตั้งต้นเพื่อเริ่มวัฏจักรของประวัติศาสตร์ซ้ำใหม่อีกครั้งหนึ่ง สอง มุมมองแบบสลับไปมา (the alternation view) หรืออาจเรียกว่าเป็นประวัติศาสตร์แบบผันผวน (fluctuation) ที่เชื่อว่ามีการเคลื่อนไหวในประวัติศาสตร์ที่ทำให้เงื่อนไขพื้นฐานชุดหนึ่งถูกแทนที่ด้วยเงื่อนไขอีกชุดก่อนที่มันจะเปลี่ยนกับไปสู่เงื่อนไขชุดแรกอีกครั้งซ้ำไปซ้ำมา สาม มุมมองแบบแลกเปลี่ยน (the reciprocal view) ที่เชื่อว่าเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์จะตามมาด้วยผลลัพธ์ที่กลายเป็นแบบแผนทั่วไป (general pattern) ของประวัติศาสตร์ และหากมีเหตุการณ์หรือการกระทำใดที่เป็นความพยายามหลุดออกจากแบบแผน มันก็จะถูกตีกลับเข้าหาแบบแผนดั้งเดิมนั้นไปเรื่อย ๆ สี่ มุมมองแบบหวนระลึก (the reenactment view) ที่มองว่าการกระทำที่ยิ่งใหญ่หนึ่ง ๆ จะถูกเลียนแบบและกระทำซ้ำโดยคนอื่นผู้หนึ่งในเวลาต่อมาไม่ว่าคนผู้นั้นจะตั้งใจหรือไม่ตั้งใจเลียนแบบก็ตาม ห้า มุมมองแบบรื้อฟื้น (restoration, renovation, renaissance) ที่มองว่าเงื่อนไขบางอย่างในปัจจุบันนำไปสู่การรื้อฟื้นเงื่อนไขในอดีตที่ถูกมองว่าตายหรือล้าสมัยไปแล้วให้กลับคืนมาอีกครั้ง ดู Trompf, *The Idea of Historical Recurrence in Western Thought : From Antiquity to the Reformation*, 2-3.

²⁴¹ Plato, *Republic*, 277-326. [543a-580c]; เพียงแต่ทั้งเพลโตมีอธิบายอย่างชัดเจนว่าหลังจากเกิดทรราชแล้วจะเกิดสิ่งใดขึ้นตามมาต่อไปในลักษณะของวัฏจักรหรือไม่ ดู Ibid. [543a-580c]

²⁴² Aristotle, *Politics*, 397. [1304b19-1307b19]

²⁴³ Polybius, *The Histories*, 374-78. [6.6-10]

²⁴⁴ Trompf, *The Idea of Historical Recurrence in Western Thought : From Antiquity to the Reformation*, 45.; Fritz, *The theory of the mixed constitution in antiquity*, 83-84.

ผลลัพธ์ที่ตามมาอย่างเลี่ยงไม่ได้จากวิถีคิดแบบวัฏจักรเช่นนี้ คือการพิจารณาว่าการปกครองแบบบริสุทธ์ย่อมนำไปสู่ความไม่มั่นคงทางการเมืองเสมอ โดยเฉพาะความไม่มั่นคงที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนผ่านกลับกลาย ดังนั้นการแสวงหาทางออกจากความไม่มั่นคงทางการเมืองดังกล่าวจากแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสม จึงถูกมองว่าเป็นการช่วยยับยั้งหรือชะลอการเสื่อมถอยของการปกครองบริสุทธ์แต่ละแบบผ่านการผสมผสานรูปแบบการปกครองทั้งหลายไว้ในเวลาเดียวกัน โดยมีการจัดวางบางอย่างเพื่อที่จะมิให้มีการปกครองแบบบริสุทธ์ใดกลับกลาย หรือสร้างความเสียหายและความไม่มั่นคงทางการเมืองได้อีกต่อไป

อย่างไรก็ดี มุมมองเรื่องวัฏจักรการปกครองที่ปรากฏในงาน *The Histories* ของ Polybius แตกต่างไปจากงานเขียนบรรยายประวัติศาสตร์ประเภทเดียวกันที่เคยมีมาก่อนหน้า เพราะ *The Histories* ของ Polybius มิได้เป็นงานเขียนบรรยายประวัติศาสตร์ที่อิงกับเรื่องราวของชนชาติหรือท้องถิ่นของผู้เขียนแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น หากแต่เป็นความพยายามในการสร้างสิ่งที่ Polybius เรียกว่า “ประวัติศาสตร์สากล” (universal history)²⁴⁵ ซึ่งปรากฏอยู่ในเนื้อหาเล่มที่ 6 โดย Polybius พยายามชี้ให้เห็นถึงวัฏจักรการปกครองตามลำดับขั้นตอนที่ดูเหมือนกันว่ามีลักษณะที่ตายตัว (fixed sequence)²⁴⁶ จากระบบกษัตริย์แบบบรรพกาล (*basileia*) ราชาธิปไตย (monarchy) ทรรราช (tyranny) อภิชนาธิปไตย (aristocracy) คณาธิปไตย (oligarchy) ประชาธิปไตย (democracy) และฝูงชนที่คุ่มคั่ง (*ochlocracy*)²⁴⁷ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ Polybius มองว่าดำเนินไปตาม “ธรรมชาติ” หรือระเบียบตามธรรมชาติ (*οικονομία φυσικῆς*) ของชีวิตของรูปแบบการปกครองแต่ละชนิด ซึ่งประกอบด้วยขั้นการกำเนิด ขั้นการเติบโต และขั้นตอนของการล่มสลาย อันเปรียบได้กับร่างกายของสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ตามธรรมชาติ²⁴⁸ เพื่อที่จะนำมาใช้อธิบายสาเหตุของความรุ่งโรจน์และความเสื่อมถอยของสังคมการเมืองที่ Polybius นำมาใช้ศึกษาเปรียบเทียบ (*synkrisis*) กับสาธารณรัฐโรมัน

²⁴⁵ Ibid., 4; F. W. Walbank, *Polybius* (Berkeley, California: University of California Press, 1990), 42.

²⁴⁶ ในประเด็นที่ว่าตกลงแล้วข้อเสนอเกี่ยวกับวัฏจักรการปกครองของ Polybius เป็นวัฏจักรที่ตายตัวหรือไม่ ดู Fritz, *The theory of the mixed constitution in antiquity*, 67.

²⁴⁷ Polybius, *The Histories*, 373. [4]

²⁴⁸ Ibid.

การที่ Polybius เริ่มต้นคำอธิบายด้วยการกล่าวว่า “ในโลกของชาวกรีก มีนครรัฐมากมายที่เติบโตขึ้น และหลังจากนั้นต่างก็ประสบกับหายนะอย่างสิ้นเชิง นครรัฐแล้วนครรัฐเล่า”²⁴⁹ ย่อมแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าตัวแบบเรื่องการเกิดขึ้นและการเสื่อมสูญที่ Polybius นำมาใช้สร้างทฤษฎีวิจัการการปกครองเกิดจากการศึกษาและประสบการณ์ที่ Polybius รับรู้²⁵⁰ บนฐานคิดที่มีมาตั้งแต่สมัยกรีกโบราณเกี่ยวกับการแบ่งประเภทรูปแบบการปกครองที่สั่งสมและตกตะกอนจนกระทั่งสามารถมองเห็นภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองที่เกิดขึ้นในอดีตจนครบถ้วนว่า จะต้องประกอบไปด้วยการปกครองหลักทั้ง 3 รูปแบบ คือการปกครองที่อำนาจอยู่ในมือเอกบุคคล คณะบุคคล และมหาชน ซึ่งตามมุมมองของ Polybius พบว่านครรัฐทั้งสามรูปแบบเหล่านี้มีการเปลี่ยนแปลงวนไปมาอย่างเป็นระบบเพียงพอที่จะสามารถนำมาเป็นฐานสำหรับสร้าง “ทฤษฎีอย่างง่าย” ของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองได้²⁵¹

Polybius อธิบายต่อไปว่ารูปแบบการปกครองแต่ละรูปแบบมีการเปลี่ยนแปลงทั้งสิ้น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นเริ่มต้น ขั้นเติบโต และขั้นถดถอย ซึ่งกระบวนการทั้งสามขั้นที่วนลี้วนแล้วแต่เป็นไปตามธรรมชาติ²⁵² และหนทางเดียวที่จะเข้าใจธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่วนลี้วนนี้ คือการพิจารณารูปแบบการปกครองว่าเป็นเสมือนหนึ่งสิ่งมีชีวิตที่มีการเริ่มต้น การเติบโต และการสิ้นสุด แต่จุดสิ้นสุดของ Polybius มิใช่จุดสิ้นสุดของประวัติศาสตร์ที่ไม่มีอะไรเกิดขึ้นอีกต่อไป หากแต่เป็นจุดรอยต่อที่นำไปสู่การถือกำเนิดใหม่ของรูปแบบการปกครอง หรือก็คือการวนกลับไปยังจุดเริ่มต้นแรกที่จะค่อยๆ พัฒนาเติบโตต่อไปเช่นเดิม ดังนั้น สำหรับ Polybius แล้วจึงไม่อาจมีรูปแบบการปกครองแบบบริสุทธิ์ (pure form) ใดที่จะสามารถคงอยู่ไปตลอดกาลได้ ทฤษฎีวิจัการการปกครองของ Polybius จึงตั้งต้นจากสภาพปัญหาของการเมืองการปกครองที่เชื่อว่าไม่มีระบอบการปกครอง

²⁴⁹ Polybius, *The Histories*, 372. [3]; ข้อความท่อนดังกล่าวคล้ายคลึงกับสิ่งที่ Xenophon กล่าวไว้ในบรรทัดแรกของ *Cyropaedia* อีกด้วย ดู Xenophon, *Cyropaedia*, 3. [1.1]

²⁵⁰ การสร้างประวัติศาสตร์จากประสบการณ์ส่วนตัวของคนร่วมสมัยหรือที่เรียกว่า *pragmatike historia* (πραγματική ιστορία) ซึ่งให้เห็นว่า Polybius เจริญรอยตามแนวทางของ Thucydides ซึ่งอ้างว่าตนกำลังนำเสนอข้อเท็จจริงหรือความจริงที่เกิดขึ้นร่วมสมัยที่เขาประสบมามากกว่าจะเป็นงานเขียนที่อิงอยู่กับเทพปกรณัมเหมือนที่ผ่านมา ดู Walbank, *Polybius*, 66; Fritz, *The theory of the mixed constitution in antiquity*, 40.; ส่วนรายละเอียดเกี่ยวกับ *pragmatike historia* ดู *Ibid.*, 66-96.

²⁵¹ Polybius, *The Histories*, 372. [3]

²⁵² *Ibid.*, 373. [4]

ใดจะสามารถอยู่ไปได้ชั่วฟ้าดินสลาย หากแต่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงต่อไปเรื่อย ๆ โดยมีลักษณะเป็นวงจร หรือวัฏจักรที่วางอยู่บนขั้นตอนของการเริ่มต้น การเติบโต และการผูกเรือนเชื่อมสูญ

ขั้นตอนที่ Polybius เรียกว่า “จุดเริ่มต้น” นั่นก็คือจุดที่การปกครองของมนุษย์ได้อุบัติขึ้นเป็นครั้งแรก แต่การอุบัตินี้อาจเกิดขึ้นซ้ำ ๆ ในอนาคตได้เช่นกัน เนื่องจาก Polybius มองว่ามนุษย์ย่อมตกอยู่ภายใต้มหันตภัยทางธรรมชาติต่าง ๆ ที่ทำที่สุดจะทำให้ห้องค์ความรู้ ภูมิปัญญา และศิลปะวิทยาการต่าง ๆ ของมนุษย์สูญหายไป กลายเป็นสภาพที่บีบบังคับให้เผ่าพันธุ์ของมวลมนุษยชาติต้องกลับไปเริ่มตั้งต้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง²⁵³ และเมื่อธรรมชาติของมนุษย์ทำให้พวกเขาต้องรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อความอยู่รอดอันเกิดจากความอ่อนแอของการอยู่เพียงลำพัง การรวมตัวกันดังกล่าวนี้เองที่กลายเป็นจุดเริ่มต้นการปกครองขั้นแรกตามความคิดของ Polybius เพราะทันทีที่มนุษย์บรรพกาลเหล่านี้มารวมตัวกันเพื่อความอยู่รอด คนที่มีร่างกายแข็งแรงที่สุด และมีความกล้าหาญอันโดดเด่นที่สุดย่อมจะกลายเป็นคนออกคำสั่ง และสถาปนาตนเองเป็นผู้ปกครองคนที่เหลือไปโดยปริยาย²⁵⁴ สิ่งนี้ก็คือสิ่งเดียวกันกับที่เกิดขึ้นกับสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ และเป็นที่มาของการเกิดการปกครองในสมัยบรรพกาลที่อำนาจอยู่ในมือคนคนเดียวที่แข็งแรงที่สุดที่ Polybius เรียกว่าการปกครองของกษัตริย์แบบบรรพกาล (primitive or primordial kingship) ซึ่งเป็นจุดตั้งต้นแรกของวัฏจักรการปกครองของ Polybius

ต่อมาเมื่อผู้ปกครองที่แข็งแรงที่สุดปกป้องผู้ใต้ปกครองให้รอดพ้นจากภัยอันตรายหลายต่อหลายครั้ง Polybius มองว่าเมื่อนั้นย่อมจะเกิดสิ่งที่เรียกว่า “มิตรภาพ” ขึ้นระหว่างผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครอง โดยมิตรภาพที่ว่าเป็นรอยต่อที่ทำให้การปกครองแบบกษัตริย์บรรพกาลที่อาศัยเพียงกำลังบังคับ และความจำเป็นของผู้ใต้ปกครองให้ค่อย ๆ เติบโตไปเป็นราชาธิปไตยในเวลาต่อมาได้ เพราะมิตรภาพและเหตุผลที่ติดตัวมนุษย์มาย่อมจะทำให้พวกเขาเกิดความรู้สึกกตัญญูรู้คุณ และเคารพเชื่อฟังผู้ปกครองที่ปฏิบัติตามหน้าที่คือทำให้ความคุ้มครองดูแล และเมื่อนั้น “ความเกรงกลัว” อำนาจของผู้ปกครองที่เคยมีอยู่ก็จะหมดไป และเปลี่ยนมาเป็นการให้ความยอมรับผู้ปกครองจากผู้ใต้ปกครองแทน อันเป็นจุดที่ทำให้การปกครองก้าวสู่ขั้นตอนต่อไปของการเติบโตไปเป็นระบอบราชาธิปไตย ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อ “เหตุผลได้เข้ามาแทนที่การใช้กำลังและความแข็งแรงของ

²⁵³ Ibid., 374. [5]

²⁵⁴ Ibid.

ผู้นำ”²⁵⁵ Polybius ยังอธิบายต่อไปว่า ราชาธิปไตยที่เกิดขึ้นในช่วงแรกนี้คือราชาธิปไตย “ที่แท้จริง” เนื่องจากความไว้วางใจและความยินยอมพร้อมใจของผู้ใต้ปกครองได้ถูกส่งมอบต่อไปยังบุตรของกษัตริย์ภายหลังจากที่กษัตริย์พระองค์นั้นสิ้นพระชนม์ไปแล้วอีกด้วย ทั้งนี้ก็เพราะพวกเขา “เชื่อ” ว่าบุตรของกษัตริย์ย่อมจะได้รับการเลี้ยงดูที่ดีจากพระราชบิดาและเติบโตมาเป็นกษัตริย์ที่ดีเหมือนพระราชบิดา เมื่อนั้นสิ่งที่เรียกว่าการสืบทอดการปกครองแบบสายโลหิตของการปกครองแบบราชาธิปไตย (hereditary monarch) จึงเกิดขึ้น²⁵⁶ และถือเป็นจุดสูงสุดของสิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าราชาธิปไตย เพราะสิ่งที่ตามมาหลังจากนั้นก็คือความตกต่ำ และการฝุกร่อนที่แฝงอยู่ในธรรมชาติของราชาธิปไตยแบบสืบทอดสายโลหิต

โดยจะเห็นได้ว่า ความฝุกร่อนที่แฝงอยู่ในระบอบราชาธิปไตย ปรากฏให้เห็นตั้งแต่ต้นดังที่ Polybius อธิบายว่า หลังจากที่มีการสืบทอดราชสันตติวงศ์แล้ว

หลังจากนั้นเป็นต้นมา หากประชาชนไม่พอใจทายาทคนใดก็ตามของกษัตริย์ เกณฑ์ที่พวกเขาใช้ในการคัดเลือกผู้ปกครองและกษัตริย์คนใหม่ของพวกเขานั้นก็จะมีใช้กำลังของร่างกาย และความแข็งแรงอีกต่อไป หากแต่เป็นเรื่องของการตัดสินใจที่ดีและพลังในการใช้เหตุผลแทน เพราะพวกเขาได้รับประสบการณ์จากข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นจากความแตกต่างระหว่างคุณสมบัติทั้งสองระดับนั้นอย่างชัดเจนมาแล้ว²⁵⁷ (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

การที่ Polybius หันมาอธิบายสภาพดังกล่าวอย่างกะทันหัน ย่อมแสดงให้เห็นว่า บุคคลที่สามารถสืบทอดราชสันตติวงศ์มีทั้งผู้ที่อาศัยกำลังเป็นหลักและผู้ที่อาศัยเหตุผลเป็นหลัก แต่เนื่องด้วยประสบการณ์บางอย่างที่เคยเกิดขึ้นจึงทำให้มหาชนเกิดความรู้สึกไม่พอใจและตัดสินใจเลือกมอบความยินยอมให้เฉพาะแต่เพียงกษัตริย์ที่ใช้เหตุผลเป็นหลักในการปกครองเท่านั้น อย่างไรก็ตามความรู้สึกไม่พอใจดังกล่าวยังมีใช้สาเหตุที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองหากแต่เป็นการเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลคือผู้ปกครองจากคนที่ใช้กำลังเป็นคนที่ใช้เหตุผลแทน ในแง่นี้ความสัมพันธ์

²⁵⁵ Ibid., 375. [6]

²⁵⁶ Ibid., 375-6. [7]

²⁵⁷ Ibid., 376. [7]

ระหว่างประชาชนกับกษัตริย์ในระบอบราชาธิปไตยจึงยังสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้โดยไม่ต้องมีการเสื่อมถอยหรือการเปลี่ยนแปลงระบอบการเมือง

ความรู้สึกไม่พอใจของมหาชนในอีกระดับหนึ่งเกิดขึ้นในยามที่บ้านเมืองเกิดความสงบสุขปราศจากภัยคุกคามภายนอกได้ส่งผลทำให้วิถีชีวิตของกษัตริย์รุ่นหลังเปลี่ยนไปจากเดิมที่เรียบง่ายกลายเป็นวิถีชีวิตที่วางอยู่บนความต้องการที่หรูหราฟุ่มเฟือย จนกระทั่งลุกลามไปถึงความต้องการที่ผิดกฎหมาย เช่น ผิดประเวณีกับภรรยาผู้อื่น และเมื่อไม่ที่ความไม่พอใจกลายเป็นความเกลียดชังและความรังเกียจเมื่อนั้นราชาธิปไตยก็จะเปลี่ยนแปลงไปสู่การปกครองแบบทรราช และเมื่อความเสื่อมดำเนินมาถึงจุดหนึ่ง มหาชนกับอภิชนที่ก็จะร่วมมือกันล้มล้างการปกครอง ยังผลให้การปกครองที่อำนาจอยู่ในมือคนคนเดียวต้องจบสิ้นลง²⁵⁸ Polybius อธิบายขั้นตอนของการเปลี่ยนผ่านระบอบจากรอบที่อำนาจอยู่ในมือเอกบุคคลไปสู่ระบอบที่อำนาจอยู่ในมือคณะบุคคลไว้ 3 ขั้นเช่นกัน โดยเริ่มต้นจากความไม่พอใจ ความรังเกียจ และความเดือดดาลของมหาชนที่มีต่อกษัตริย์ในระบอบราชาธิปไตย และเป็นจุดเปลี่ยนที่ทำให้ระบอบราชาธิปไตยกลายสภาพเป็นทรราช²⁵⁹ การเปลี่ยนแปลงในขั้นแรกที่ว่านี้เกิดขึ้นจากสาเหตุภายในหรือคุณธรรมของตัวกษัตริย์ที่เป็นผู้ปกครองที่ Polybius มองว่าเป็นเพียงการหว่านเมล็ด²⁶⁰ ของการเปลี่ยนแปลงเท่านั้น ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงระบอบที่แท้จริงจะเป็นผลที่เกิดขึ้นจากองค์ประกอบอื่น ๆ นอกเหนือไปจากตัวกษัตริย์ เพราะการเปลี่ยนระบอบในขั้นที่สองเกิดจากการสมคบคิด (conspiracy) กันระหว่างกลุ่มคนจำนวนน้อยที่เป็นอภิชนซึ่งมีจิตใจสูงส่งที่สุดและกล้าหาญที่สุดกลุ่มหนึ่ง เนื่องจากคนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มคนที่รู้สึกว่าคุณมีความเข้าใจในความเลวร้ายอันทำให้พวกเขาสามารถอดทนต่อพฤติกรรมของทรราชได้น้อยกว่าคนอื่น ๆ²⁶¹ แต่การเปลี่ยนระบอบก็จะไม่เกิดขึ้นจนกระทั่งเกิดสภาวะในขั้นที่สามที่ “มหาชนได้หยิบยื่นความช่วยเหลือสนับสนุนให้แก่เหล่าขวัญใจคนใหม่ของพวกเขา”²⁶² เพราะเมื่อมหาชนร่วมมือกับเหล่า

²⁵⁸ Ibid., 376. [7-8]

²⁵⁹ ต่อจากนี้ผู้วิจัยจะใช้คำว่า “ทรราช” เพื่อหมายถึงทรราชที่เป็นตัวบุคคล และคำว่า “ทรราชย์” (ซึ่งหมายถึงสภาวะอันเป็นกษัตริย์) เพื่อหมายถึงทรราชที่เป็นระบอบการปกครอง.

²⁶⁰ Polybius, *The Histories*, 376. [7]

²⁶¹ Ibid.

²⁶² Ibid., 376. [8]

อภิชนแล้วเมื่อนั้นการเปลี่ยนแปลงระบอบจากระบอบที่อำนาจอยู่ในมือคนคนเดียวไปสู่ระบอบอื่น ๆ จึงจะสำเร็จได้

เมื่อล้มล้างพระราชและการปกครองโดยคนคนเดียวลงไปได้ มหาชนกลับมีความรู้สึกว่าเป็นหน้าที่ของพวกเขาที่จะต้องแสดงความกตัญญูต่อเหล่าอภิชนด้วยการมอบอำนาจให้กลุ่มคนเหล่านั้นขึ้นเป็นผู้ปกครองแทน เมื่อนั้นอำนาจการปกครองก็ได้เปลี่ยนผ่านมาสู่การปกครองที่อำนาจอยู่ในมือกลุ่มคนที่มีคุณลักษณะที่ดีที่เรียกว่าอภิชนาธิปไตย (aristocracy) ซึ่งต่างก็ทำหน้าที่พิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะด้วยอำนาจที่เพิ่งได้รับมาอย่างแข็งขัน อย่างไรก็ตามอำนาจทางการเมืองที่วันนี้ได้ถูกส่งต่อไปยังบุตรหลานของเหล่าอภิชนอีกเช่นกัน แต่ปัญหาที่ตามมาก็คือบุตรหลานของเหล่าอภิชนนี้ก็มีจุดอ่อนที่คล้ายคลึงกันกับพระราชโอรสของกษัตริย์ในอดีต เนื่องจากบุคคลเหล่านี้ไม่เคยประสบความยากลำบาก หากแต่เคยชินกับสิทธิพิเศษและอำนาจวาสนาของวงศ์ตระกูล อันทำให้พวกเขาใช้อำนาจที่ได้รับสืบทอดมาจากตระกูลไปกับการตอบสนองความต้องการต่าง ๆ ที่ผิดกฎหมายไม่ต่างจากพระราช²⁶³ เพียงแต่ในครั้งนี้นั้พระราชที่เกิดขึ้นในรูปแบบการปกครองมีมากกว่าหนึ่งคน เมื่อนั้นกระบวนการเปลี่ยนแปลงระบอบทั้ง 3 ขั้นที่ได้กล่าวไปในข้างต้นก็จะเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง โดยเริ่มต้นจากการที่มหาชนทั่วไปเกิดความไม่พอใจและเกลียดชังในตัวผู้ปกครอง เมื่อนั้นการปกครองแบบอภิชนาธิปไตยจึงเริ่มกลับกลายเป็นคณาธิปไตย (oligarchy) ในแบบเดียวกันกับที่เคยเกิดขึ้นกับการปกครองของกษัตริย์มาก่อน จนกระทั่งเกิด “คนบางคน” ซึ่งอาจอนุมานได้ว่าเป็นคณะบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งที่ไม่ใช่เหล่าคณาธิปไตย แต่เป็นกลุ่มคนที่สามารถสังเกตเห็นหรือจับความรู้สึกไม่พอของมหาชนส่วนใหญ่ได้ โดยพวกเขาได้รวบรวมความกล้าหาญขึ้นมาและหันไปต่อต้านการปกครองของพวกเขา²⁶⁴ อันนำไปสู่กระบวนการขั้นที่สามคือมหาชนพากันสนับสนุนการทำลายอำนาจของผู้ปกครองร่วมกับคนกลุ่มนี้²⁶⁵ จนกระทั่งการเปลี่ยนแปลงระบอบที่อำนาจอยู่ในมือของคณะบุคคลไปสู่ระบอบการเมืองรูปแบบอื่นจึงอุบัติขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

²⁶³ Ibid., 377. [8]

²⁶⁴ Ibid., 377. [9]

²⁶⁵ Ibid.

เมื่อมหาชนจับมือกับกลุ่มคนที่ไม่ใช่พวกคณาธิปไตยของระบอบคณาธิปไตย และขับไล่เหล่าคณาธิปไตยที่อยู่ในอำนาจออกไปจนหมดสิ้นแล้ว คำถามที่ตามมาคือ มหาชนจะตัดสินใจปกครองตนเองในขั้นต่อไปอย่างไร โดยในจุดนี้ Polybius อธิบายว่า

ด้วยความกลัวว่าความอยุติธรรมที่เกิดจากราชาธิปไตยในอดีตได้ทำให้มหาชนไม่มองหาภคิตรีย์คนใหม่อีก และด้วยความชั่วร้ายหมาด ๆ ของพวกคณาธิปไตยก็ทำให้พวกเขาไม่ยอมฝากฝังการปกครองไว้ในมือของคนแค่เพียงบางกลุ่มอีกต่อไป และตัวเล็อกเดียวที่หลงเหลืออยู่ที่ยังไม่ได้ทดลองก็คือการที่พวกเขาจะยึดปกครองด้วยตัวของพวกเขาเอง²⁶⁶

เมื่อนั้นการปกครองจึงเปลี่ยนแปลงจากการปกครองที่อำนาจอยู่ในมือคณะบุคคลมาเป็นการปกครองที่อำนาจอยู่ในมือมหาชนทั้งหมด หรือที่ Polybius เรียกว่าระบอบประชาธิปไตย (democracy) ที่มหาชนทุกคนต่างช่วยกันทำหน้าที่บริหารบ้านเมืองด้วยตัวพวกเขาเอง โดยในระยะแรกของการปกครองแบบประชาธิปไตย เหล่ามหาชนที่เคยเผชิญกับความเลวร้ายของคณาธิปไตยยอมใช้ชีวิตที่มีเสรีภาพภายใต้การปกครองรูปแบบใหม่อย่างเหมาะสมและพอประมาณ จนกระทั่งเรื่องราวได้ดำเนินไปจนกระทั่งเกิดประชาธิปไตยรุ่นที่ 3 ที่ไม่เคยเผชิญกับความเลวร้ายของการปกครองใดใดก่อนหน้านี้ หากแต่คุ้นชินกับความเท่าเทียม และเสรีภาพที่ตนเองมีจนหลงลืมในความสำคัญของมัน และก่อให้เกิดความอยากที่จะมีสถานะอยู่เหนือกว่าคนอื่น ๆ ขึ้นมาอันเป็นความรู้สึกที่เริ่มเกิดขึ้นและแพร่หลายในหมู่ผู้ที่มีทรัพยากรมากกว่าคนอื่น ๆ ถึงแม้ว่าในจุดนี้ Polybius จะไม่ได้อธิบายในรายละเอียด แต่ก็สามารถอนุมานได้ว่าเหล่าคนรวย (the rich) ที่ Polybius กล่าวถึงนี้ย่อมเป็นเพียง “กลุ่มคน” หรือคณะบุคคลจำนวนน้อยในหมู่มหาชนซึ่งได้ตัดสินใจใช้เงินของเขาตัดสินใจซื้อมหาชนให้มาอยู่ข้างเขา ในขณะที่มหาชนเองก็เปลี่ยนสภาพไปเป็นมหาชนที่เต็มไปด้วยความละโมภ จนกระทั่งความทะยานอยากได้ลูกหลานไปเป็นการตั้งกองกำลังเพื่อออกสังหารและปล้นชิงทรัพย์สินของกันและกัน จนทำให้ระบอบประชาธิปไตยเสื่อมสลายไปอยู่ใน “สภาวะที่น่าขยะแขยง”

²⁶⁶ Ibid., 377. [9]

สิ่งที่น่าสนใจคือ มหาชนในระบอบประชาธิปไตยต่างก็มีความรู้สึก “ไม่พอใจ” ด้วยเช่นกัน เพียงแต่ความไม่พอใจที่ว่านี้ มิได้เกิดจากความไม่พอใจในตัวผู้ปกครองซึ่งก็คือตัวมหาชนเอง หากแต่เป็นความไม่พอใจในการตอบสนองความต้องการที่ไม่มีวันสิ้นสุดของพวกเขา สภาพทางจิตวิทยาดังกล่าวจึงกลายเป็นสาเหตุที่ทำให้ระบอบประชาธิปไตยกลับกลายไปสู่กฎหมายของฝูงชนที่คุ่มคลังไร้ระเบียบ และเป็นชนวนสุดท้ายที่ทำให้วัฏจักรการปกครองสิ้นสุดและวนกลับไปสู่เงื่อนไขในสภาวะดั้งเดิมในตอนแรก ที่มนุษย์ทุกคนต่างใช้ชีวิตแบบสัตว์ที่มีแต่กำลังและความรุนแรงเป็นตัวตัดสินว่าใครสมควรจะเป็นผู้ปกครอง อันเป็นสภาวะที่ก่อให้เกิดการปกครองแบบกษัตริย์สมัยบรรพกาลอีกครั้งหนึ่ง²⁶⁷ อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ควรตั้งข้อสังเกตคือ การเปลี่ยนแปลงการปกครองในรอบสุดท้ายเพื่อกลับไปสู่เงื่อนไขในสภาวะแรกเริ่มแตกต่างจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองในสองรอบแรก นั้น เพราะบทบาทของ “กลุ่มคน” และ “มหาชน” ในการเปลี่ยนแปลงระบอบถูกแทนที่ด้วยบทบาทของ “นายเหนือหัวที่เป็นคนคนเดียว” ในตอนจบ หรือที่ Polybius เรียกว่า “monarchical master”²⁶⁸ อันมีนัยหมายถึงเอกบุคลที่มีกำลังและความแข็งแกร่งแบบดิบเถื่อนที่ติดตัวมาตามธรรมชาติมากที่สุด

สิ่งที่กล่าวไปในข้างต้น คือสิ่งที่ Polybius เรียกว่าวัฏจักรการปกครองที่เปลี่ยนแปลงไปตามขั้นตอนของการเริ่มต้น การเติบโต และการเสื่อมสลายในลักษณะเดียวกันกับที่เกิดขึ้นกับสิ่งมีชีวิต คำถามที่ตามมาคือ หากวัฏจักรการปกครองดังกล่าวมีลักษณะตาม “ธรรมชาติ” หรือ *κατὰ φύσιν* (*kata phusin*) ตามที่ Polybius กล่าวอ้างแล้ว การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองที่เกิดขึ้นย่อมจะต้องเป็นคำอธิบายที่มีลักษณะที่ตายตัวด้วยหรือไม่ เพราะหากวัฏจักรดังกล่าวมีลักษณะเป็นธรรมชาติในความหมายของความจำเป็น (*necessity*) แล้ว การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของรูปแบบการปกครองทั้งหลายย่อมจะต้องดำเนินไปตามขั้นตอนของการเกิด กลับกลาย และเสื่อมสลายตามคำอธิบายของ Polybius ทุกประการโดยไม่มีวันเปลี่ยนแปลง

ก่อนหน้า Polybius นักปรัชญาในสมัยกรีกโบราณคนสำคัญอย่าง Aristotle เองได้วิพากษ์วิจารณ์แนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่ตายตัวว่า เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เนื่องจาก การเปลี่ยนแปลงการปกครองในแต่ละครั้งนั้นอาจนำไปสู่สิ่งใดก็ได้โดยไม่มีสภาวะที่ตายตัว เช่น อาจ

²⁶⁷ Ibid., 378. [9]

²⁶⁸ Ibid.; โดยโพลีเบียสใช้คำในภาษากรีกว่า *despotik* และ *monarchos* ดู Polybius, *The Histories Books 5-8*, trans. W. R. Paton (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press., 2011), 314-15. [6.9.9]

เปลี่ยนจากทรราชคนหนึ่งไปสู่ทรราชอีกคนหนึ่งแทน หรืออาจเปลี่ยนจากทรราชไปเป็นคณาธิปไตย หรือประชาธิปไตยได้ทั้งสิ้น²⁶⁹ วัฏจักรการปกครองที่มีลักษณะที่ตายตัวจึงเป็นสิ่งที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง และไม่สามารถนำมาใช้อธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างสมเหตุสมผล นอกจากนี้ ปัญหาดังกล่าว ทำให้นักวิชาการจำนวนหนึ่ง²⁷⁰ ตีความข้อเสนอของ Polybius ใน *The Histories* ว่า มีความย้อนแย้งในตัวเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อนำไปพิจารณาควบคู่กันกับแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมที่ถูกตีความว่าเป็นการปกครองที่ดีที่สุดที่สามารถหยุดยั้งการเสื่อมถอยของวัฏจักรการปกครองได้ ซึ่งส่งผลให้การปกครองแบบผสมกลายเป็นสิ่งที่ไปหยุดยั้งความ “เป็นธรรมชาติ” (κατὰ φύσιν) ของกฎธรรมชาติ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ หากวัฏจักรการปกครองคือสิ่งที่เป็นธรรมชาติในความหมายของความจำเป็น และการปกครองแบบผสมคือสิ่งที่มีขึ้นเพื่อหยุดยั้งวัฏจักรดังกล่าวแล้ว ย่อมเท่ากับว่าการปกครองแบบผสมคือสิ่งที่ “ฝืนธรรมชาติ” และความจำเป็นดังกล่าวของการปกครอง และเป็นสาเหตุที่ทำให้นักวิชาการกลุ่มนี้มองว่า Polybius เสนอในสิ่งที่ขัดแย้งกันเอง²⁷¹

การตอบคำถามข้างต้นจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจคำว่า “ธรรมชาติ” (*phusis*) ตามความคิดของ Polybius เสียก่อนว่า ธรรมชาติที่ว่านี้มีความหมายในลักษณะเดียวกันกับ “ธรรมชาติ” ที่เป็นจุดหมายปลายทางหรือความสมบูรณ์แบบ (*telos*) ตามแนวคิดแบบ Aristotle หรือไม่ เพราะแท้จริงแล้ว Polybius อาจหมายถึงธรรมชาติในความหมายของความจำเป็นที่จะต้องดำเนินไปเช่นนั้น ในลักษณะของจักรกรรมโดยทั่วไป ดังในกรณีที่เขายกตัวอย่างว่า

ไลโคเธอร์ก็มีความเข้าใจอย่างถ่องแท้ว่าการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดที่ได้กล่าวไปในข้างต้นเกิดขึ้นจาก**ความจำเป็น**และเป็นไป**ตามธรรมชาติ** และเขาได้นำการปกครองอันหลากหลายทั้งหมดมาพิจารณาแล้วว่า การปกครองทั้งหลายที่เป็นการปกครองตามตัวแบบอย่างง่ายและถูกจัดตั้งขึ้นบนหลักการอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียวนั้นมีความล่อแหลมอย่างยิ่ง เพราะไม่นานมันย่อมจะ

²⁶⁹ Fritz, *The theory of the mixed constitution in antiquity*, 67.

²⁷⁰ เช่น O. Cuntz, *Polybius und sein Werk* (1902), 37-42; L. Zancan, *Rend. Ist. Lombardo*, lxxix, 1936, 499-512 cited in F. W. Walbank, "Polybius on the Roman Constitution," *The Classical Quarterly* 37, no. 3 (1943): 73.

²⁷¹ Walbank, "Polybius on the Roman Constitution," 75.

กลับไปสู่ด้านที่เลวร้ายของมัน**ตามธรรมชาติ** เหมือนกับสนิม
ของโลหะหรือเหมือนกับหนอนในท่อนไม้ที่แฝงตัวอยู่ในมา
ตั้งแต่ต้น²⁷² (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

โดยหากธรรมชาติที่ Polybius กล่าวถึง คือธรรมชาติที่เป็นความสมบูรณ์แบบตามนัยของ Aristotle จริง กลับพบว่า ภาพที่ปรากฏผ่านคำอธิบายเรื่องวัฏจักรการปกครองในเล่มที่ 6 ของ *The Histories* กลับเต็มไปด้วยความเปลี่ยนแปลงกลับไปกลับมาของระบอบการปกครองอย่างไม่มีวันสิ้นสุดและปราศจากเป้าหมายปลายทาง แต่ในอีกด้านหนึ่งหากธรรมชาติของ Polybius หมายถึงธรรมชาติในความหมายของความจำเป็นแล้ว ธรรมชาติที่ว่านี้ย่อมทำให้ความเสื่อมสูญของการปกครองตามตัวแบบบริสุทธ์กลายเป็นเรื่องที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้เหมือนกับการที่โลหะไม่สามารถหลีกเลี่ยงสนิม ซึ่งเป็นตัวอย่างที่ Polybius ใช้อธิบาย เว้นเสียแต่ว่า Polybius จะยังมีข้อเสนออื่น ๆ เกี่ยวกับรูปแบบการปกครองที่สมบูรณ์แบบที่เป็นเป้าหมายปลายทางตาม “ธรรมชาติ” ในความหมายแบบ Aristotle หรือ Polybius มีแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติในความหมายของสัจธรรมหรือสิ่งสภาวะที่ปรากฏอยู่ทั่วไปอีกประการหนึ่งซึ่งซ่อนอยู่ภายใต้คำอธิบายเรื่องวัฏจักรการปกครองดังกล่าว และเพื่อที่จะไขปัญหาดังกล่าวนี้ จำเป็นที่จะต้องย้อนกลับไปทำความเข้าใจความเป็นธรรมชาติ และแนวคิดเรื่องการปกครองโดยธรรมชาติของ Aristotle ซึ่งสำคัญต่อการถอดรหัสสัจของความเป็นธรรมชาติของทฤษฎีวัฏจักรการปกครองของ Polybius ต่อไป

หนึ่งในข้อถกเถียงสำคัญสำหรับผู้ศึกษาปรัชญาการเมืองของ Aristotle คือ การประนีประนอมระหว่างคำอธิบายที่อิงกับแนวคิดเรื่องธรรมชาติที่สมบูรณ์แบบอันเป็นจุดหมายปลายทาง (*telos*) ของสรรพสิ่งต่าง ๆ กับข้อเท็จจริงเชิงประวัติศาสตร์ของสิ่งที่ดำรงอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริง ซึ่งมีความแตกต่างหลากหลาย หนึ่งในวิธีการประนีประนอมความขัดแย้งดังกล่าวคือการแยกพิจารณาวิถีคิดของ Aristotle ออกเป็นส่วนประกอบย่อย ๆ ที่ขาดออกจากกัน โดยอิงกับตัวบทในตอนต้นของเล่มที่ 4 ใน *Politics* ซึ่ง Aristotle แสดงให้เห็นว่า ศาสตร์การเมืองมิใช่ศาสตร์ที่พิจารณาเฉพาะนครรัฐที่เป็นอุดมคติเท่านั้น แต่ยังพิจารณานครรัฐที่ดีในโลกแห่งความเป็นจริง อัน

²⁷² Polybius, *The Histories Books 5-8*, 317. [6.10.2-3]; โดยคำว่า “ตามธรรมชาติ” ทั้งสองคำในที่นี้ Polybius ใช้คำว่า “*phusikos*” (φυσικός) และ “*phusei*” (φύσει) ตามลำดับ

ประกอบไปด้วยนครรัฐสิ่งที่ดีที่สุดในภายใต้เงื่อนไขหนึ่ง ๆ หรือดีที่สุดในที่เป็นไปได้ในทางปฏิบัติ กับนครรัฐที่ดีที่สุดที่พอเป็นไปได้สำหรับนครรัฐส่วนใหญ่²⁷³

ส่วนอีกวิธีการหนึ่งที่อาจนำมาใช้ทำความเข้าใจความขัดแย้งระหว่างเป้าหมายตามธรรมชาติกับการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในโลกแห่งความเป็นจริงของ Aristotle คือข้อเสนอที่พยายามหลอมรวมทั้งสองสิ่งเข้าด้วยกันภายใต้เอกภาพบางอย่าง แม้ว่าแนวคิดเรื่อง “ธรรมชาติ” กับ “ประวัติศาสตร์” จะเป็นสองสิ่งที่คุณเหมือนว่ามี ความขัดแย้ง (paradox) ภายในตัวเองก็ตาม²⁷⁴ การตีความของนักวิชาการที่มีลักษณะดังกล่าวนี้ ได้แก่ ข้อเสนอของ Murray และ Frank²⁷⁵ ซึ่งต่างเป็นนักวิชาการที่พยายามสร้างเอกภาพของความคิดของ Aristotle ขึ้นทั้งสิ้น โดยงานของ Murray เริ่มต้นด้วยการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดหลัก 3 แนวคิดของ Aristotle คือ นครรัฐ (Polis) พลเมือง (politai) และรูปแบบการปกครอง (politeia) โดยอธิบายว่า นครรัฐคือการรวมตัว (koinonia) ของมนุษย์ที่มีสถานะเป็นพลเมืองภายใต้รูปแบบการปกครองหนึ่ง ๆ (a type of community of citizens of a constitution) ดังนั้น หากรูปแบบการปกครองของ polis เปลี่ยนแปลงไป ลักษณะของ polis รวมถึงพลเมืองที่อาศัยอยู่ในนครรัฐ polis ย่อมต้องเปลี่ยนแปลงตามไปด้วยเช่นกัน เพราะโดยทั่วไปแล้ว องค์การทางการเมืองส่วนใหญ่ล้วนขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากปัจจัยที่เป็นสภาพแวดล้อมภายนอก แต่แนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงตามความคิดของ Aristotle กลับแตกต่างไปจากการเปลี่ยนแปลงในแบบที่เข้าใจกันโดยทั่วไป นั่นเพราะ การเปลี่ยนแปลงสำหรับ Aristotle หมายถึงการเปลี่ยนแปลงอย่างมีเหตุมีผล และมุ่งไปสู่เป้าหมายที่เป็นความสมบูรณ์แบบบางอย่างตามธรรมชาติของนครรัฐทุกนครรัฐ ดังนั้น คำถามสำคัญที่ตามมาคือ นครรัฐทุกนครรัฐจำเป็นต้องพัฒนาตามหลักเหตุผลไปสู่รูปแบบการปกครองแบบเดียวกัน คือ

²⁷³ Aristotle, *Politics*, 277. [1288b10].

²⁷⁴ Josiah Ober, "Aristotle's Natural Democracy," in *Aristotle's Politics: Critical Essays*, ed. R. Kraut and S. Skultety (Lanham: Rowman and Littlefield, 2005), 223-24.

²⁷⁵ ดู Oswyn Murray, "The Ancient Greek City-State: Symposium on the occasion of the 250th anniversary of the Royal Danish Academy of Sciences and Letters, July, 1-4 1992," in *Polis and Politeia in Aristotle* (Copenhagen: The Royal Danish Academy of Sciences and Letters, 1993), 197-210; Jill. Frank, *A Democracy of Distinction: Aristotle and the Work of Politics* (Chicago: The University of Chicago Press, 2005), 38-48.

politeia ที่เกิดจากการปรับปรุงประชาธิปไตย และมีลักษณะที่ใกล้เคียงกับการปกครองของสปาร์ตาใช่หรือไม่²⁷⁶

ในการตอบคำถามดังกล่าว ทำให้เกิดการตีความแนวคิดเรื่องเป้าหมายหรือ *telos* ของ Aristotle ออกเป็น 2 ส่วนย่อย ๆ อันประกอบไปด้วยเป้าหมายในมิติทางสังคม (*social telos*) ที่เกิดจากการมาอยู่ร่วมกันของมนุษย์ กับเป้าหมายในมิติทางการเมือง (*political telos*) ที่เกิดจากการจัดองค์กรทางการเมือง ซึ่งสำหรับ Aristotle แล้ว *polis* คือเป้าหมายในมิติทางสังคม (*social telos*) ของมนุษย์ที่มีธรรมชาติเป็นสัตว์การเมือง และเพราะมนุษย์โดยธรรมชาติเป็นสัตว์การเมืองจึงทำให้พวกเขาต้องมาอยู่ร่วมกัน แต่การมาอยู่ร่วมกันของมนุษย์นั้นมีหลายระดับ โดยที่แต่ละระดับต่างก็มีขึ้นเพื่อเป้าหมายที่แตกต่างกัน การมาอยู่ร่วมกันในระดับที่ต่ำที่สุดที่เรียกว่าครอบครัวมีขึ้นเพื่อเป้าหมายคือการสืบสานเผ่าพันธุ์ การมาอยู่ร่วมกันในระดับที่เรียกว่าหมู่บ้านมีขึ้นเพื่อเป้าหมายคือความปลอดภัยและการตอบสนองความต้องการ ส่วนการมาอยู่รวมกันในระดับที่สูงที่สุดหรือ *polis* นั้นมีขึ้นเพื่อทำให้มนุษย์สามารถบรรลุสิ่งที่เรียกว่าความสุขที่แท้หรือ *eudaimonia* ได้ ดังนั้น *polis* จึงเป็นสิ่งที่แสดงถึงธรรมชาติของการมาอยู่ร่วมกันทางสังคมในระดับที่สูงที่สุดของมนุษย์ แต่การมาอยู่ร่วมกันดังกล่าวจำเป็นต้องมีการจัดองค์กรออกมาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ส่งผลให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า “ระบอบ” หรือ *politeia* (ในความหมายแบบกว้าง) ซึ่งคำถามที่ตามมาคือ มีสิ่งที่เรียกว่า *politeia* ที่สอดคล้องและเป็นไปตามธรรมชาติที่เอื้อให้มนุษย์สมบูรณ์แบบได้มากที่สุดตามความคิดของ Aristotle หรือไม่²⁷⁷

แนวทางในการตอบคำถามดังกล่าวขึ้นอยู่กับการศึกษาเป้าหมายหรือ *telos* ของการมาอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในมิติทางสังคม (*social telos*) และมิติทางการเมือง (*political telos*) ของ Aristotle ว่ามีลักษณะอย่างไร โดยแนวทางแรกมองว่าการบรรลุเป้าหมายทางสังคมและการเมืองจะต้องเกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน กล่าวคือยามใดก็ตามที่มนุษย์บรรลุเป้าหมายของการมาอยู่ร่วมกันจนเกิด *polis* แล้ว มนุษย์เหล่านั้นย่อมจะบรรลุเป้าหมายทางการเมืองคือเกิด *politeia* ที่ดีที่สุดตาม

²⁷⁶ Murray, "The Ancient Greek City-State: Symposium on the occasion of the 250th anniversary of the Royal Danish Academy of Sciences and Letters, July, 1-4 1992," 202.

²⁷⁷ Josiah Ober, "Nature, History, and Aristotle Best Possible Regime," in *Aristotle's Politics: A Critical Guide*, ed. Thornton Lockwood and Thanassis Samaras (Cambridge: Cambridge University Press, 2015), 227.

ธรรมชาติด้วยโดยปริยาย การตีความเป้าหมายทางการเมืองในลักษณะนี้ย่อมมีนัยว่า การเปลี่ยนแปลง (*metabolai*) ใดใดก็ตามที่เกิดขึ้นตามมาหลังจากนั้นย่อมจะถือเป็นการเสื่อมหรือกลับกลายจากระบอบที่มีความสมบูรณ์แบบ แน่นนอนว่าแนวทางการตีความเช่นนี้ย่อมมีลักษณะเช่นเดียวกับการเปลี่ยนแปลงที่ปรากฏในบทสนทนา *Republic* ของ Plato ที่อตุมรัฐหรือรัฐในอตุมคติ (*Kallipolis*) เกิดขึ้นทันทีหลังจากที่มนุษย์มาอยู่รวมกันเป็น *polis* ที่สมบูรณ์แบบแล้ว ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหลังจากอตุมรัฐอุบัติขึ้นแล้ว ย่อมถือเป็นการเบี่ยงเบนจากระบอบที่สมบูรณ์แบบนี้ แนวทางในการตีความเป้าหมายทางการเมืองของ Aristotle ในแบบแรกจึงเชื่อว่าการบรรลุ *politeia* ตามธรรมชาติของมนุษย์จะเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการบรรลุเป้าหมายทางสังคมของการมาอยู่รวมกันเป็น *polis* และเป็นการตีความในลักษณะเดียวกันกับคำอธิบายใน *Republic* ของ Plato

การตีความในข้างต้นมักถูกตั้งคำถามด้วยข้อความจากเล่มที่ 3 ของ *Politics* ที่ซึ่ง Aristotle พยายามตอบคำถามว่า “ระบอบใดคือระบอบที่ดีที่สุด” เพราะในการอภิปรายดังกล่าว Aristotle มองว่าราชาธิปไตยคือการปกครองในอตุมคติภายใต้เงื่อนไขที่ว่า มีคุณธรรมของคนคนหนึ่งเหนือกว่าคุณธรรมของคนอื่น ๆ ที่เหลือในสังคมนั้น ซึ่งเงื่อนไขดังกล่าวเป็นเงื่อนไขที่เกิดขึ้นได้ยากขึ้นเมื่อ *polis* มีขนาดใหญ่ขึ้น นอกจากนี้ราชาธิปไตยยังต้องประสบปัญหาเกี่ยวกับการเปลี่ยนผ่าน และเสี่ยงต่อการฉ้อฉลได้ง่ายกว่าระบอบอื่น ๆ อีกด้วย²⁷⁸ ปัญหาดังกล่าวนี้จึงนำไปสู่การตีความอีกแบบที่มองว่าราชาธิปไตยที่ Aristotle กล่าวถึงเป็นเพียงทางผ่านไปสู่อำนาจ *politeia* ตามธรรมชาติอันเป็นจุดหมายปลายทางทางการเมืองของมนุษย์คนอื่น ๆ มากกว่า

แนวทางการตีความดังกล่าว คือการตีความที่มองว่าการบรรลุเป้าหมายทางการเมืองของ Aristotle ไม่ได้เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการบรรลุเป้าหมายของการมาอยู่รวมกันทางสังคมใน *polis* การตีความในลักษณะนี้เห็นว่าเป้าหมายทางการเมืองประกอบไปด้วยระดับชั้นต่าง ๆ เช่นเดียวกันกับการบรรลุเป้าหมายทางสังคมที่มีหลายระดับ ในส่วนนี้นักวิชาการจำนวนหนึ่ง²⁷⁹ ตีความว่าระบอบการ

²⁷⁸ ดูคำอธิบายของโอทานีส (Otanis) ใน Herodotus, *The Histories*, trans. Robin Waterfield (Oxford: Oxford University Press, 2008), 204-05. [3.80]

²⁷⁹ เช่น Murray, "The Ancient Greek City-State: Symposium on the occasion of the 250th anniversary of the Royal Danish Academy of Sciences and Letters, July, 1-4 1992."; Frank, *A Democracy of Distinction: Aristotle and the Work of Politics*.

ปกครองที่เกิดจากการปกครองแบบผสมที่เรียกว่า *politeia* (ในความหมายอย่างแคบ) ของ Aristotle คือจุดหมายปลายทางทางการเมืองดังกล่าว และเป็นเหตุผลที่ทำให้ Aristotle เรียกชื่อระบอบการปกครองที่เป็นธรรมชาติมากที่สุดในโลกแห่งความเป็นจริงนี้ว่า *politeia* หรือ “ระบอบ” (ในความหมายอย่างกว้าง) เพราะการปกครองแบบผสมคือการปกครองที่เป็นธรรมชาติของทุกระบอบ โดยสิ่งที่นักวิชาการกลุ่มนี้ใช้สนับสนุนการตีความดังกล่าว คือข้อความที่ปรากฏในเล่มที่ 3 ของ *Politics* ที่ Aristotle ได้ขยายความต่อจากคำอธิบายเรื่องระบอบราชาธิปไตยในรายละเอียดว่า

หากการปกครองของคณะบุคคลจำนวนหนึ่งที่เป็นคนดีทั้งหมดคือการปกครองแบบอภิชนาธิปไตย และหากการปกครองของเอกบุคคลคือราชาธิปไตยแล้ว ระบอบอภิชนาธิปไตยย่อมดีต่อ *polis* มากกว่าระบอบราชาธิปไตย (ไม่ว่าผู้ปกครองจะมีอำนาจทางการทหารหรือไม่ก็ตาม) หากการมีคนจำนวนมากที่ประกอบไปด้วยคุณสมบัติที่ดีแบบเดียวกันนั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ และด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้เองที่ทำให้การปกครองในยุคสมัยแรกคือการปกครองของเหล่ากษัตริย์ เนื่องจากการยากที่จะหาคนจำนวนมากที่สามารถมีคุณธรรมเหนือกว่าผู้อื่นได้ในสมัยนั้น โดยเฉพาะในยุคสมัยที่ผู้คนยังอาศัยอยู่ใน *polis* ที่มีขนาดเล็ก นอกจากนี้พวกเขา ยังแต่งตั้งกษัตริย์จากผลประโยชน์ส่วนรวมที่พวกเขาได้รับจากผลงานของเหล่าคนดี แต่ในยามที่ผู้คนจำนวนมากสามารถมีคุณธรรมในลักษณะแบบเดียวกันได้ เมื่อนั้นพวกเขาก็จะไม่ยอมอยู่ภายใต้การปกครองของกษัตริย์อีกต่อไป แต่จะปกครองด้วยรูปแบบการปกครองที่ตนเป็นทั้งผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง และจัดตั้ง *politeia* ขึ้น แต่เมื่อพวกเขาเลวลง และแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวจากกิจการสาธารณะ ก็เป็นสิ่งสมเหตุสมผลแล้วที่การปกครองแบบคณาธิปไตยจะเกิดขึ้นแทน เนื่องจากพวกเขาเห็นว่าทรัพย์สินคือสิ่งที่ทรงเกียรติ และจากคณาธิปไตยพวกเขาก็จะเปลี่ยนไปเป็นทรราชก่อน และจากทรราชจึงกลายเป็นประชาธิปไตย และด้วยเหตุที่พวกเขาทำให้การปกครองตกอยู่ในมือ

ของคนที่มีจำนวนน้อยลงเรื่อย ๆ และเป็นคนที่รักในผลประโยชน์ที่ต่ำช้า พวกเขาจึงทำให้ฝูงชน (*plethos*) เข้มแข็งขึ้น และทำให้การปกครองแบบประชาธิปไตยเกิดขึ้นมาแทน และเมื่อ *polis* ในยามนี้มีขนาดใหญ่กว่าเดิมมาก มันจึงเป็นการยากที่จะมีรูปแบบการปกครองใดนอกเหนือไปจากประชาธิปไตยที่จะสามารถเกิดขึ้นมาได้²⁸⁰

ตัวบทดังกล่าว คือคำอธิบายเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองโดยอิงประวัติศาสตร์ของ Aristotle โดยเรียงตามลำดับจากราชาธิปไตย ไปยัง “*politeia*” คณาธิปไตย ทหารราช และประชาธิปไตย ซึ่งข้อความดังกล่าวคือข้อความที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างเป้าหมายตามธรรมชาติกับการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ภายในคำอธิบายของ Aristotle อย่างเลี่ยงไม่ได้ นั่นเพราะการเปลี่ยนแปลงสองครั้งแรกจากราชาธิปไตยไปสู่ *politeia* ไม่ได้มีสาเหตุจากความเสื่อมทรามทางคุณธรรมของผู้ปกครอง แต่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ในแง่ของการเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรที่มากขึ้น และจำนวนประชากรที่ประกอบไปด้วยคุณธรรมในระดับที่ใกล้เคียงกันมากพอที่จะสามารถทำให้พวกเขามีคุณสมบัติเพียงพอที่จะเป็นผู้ปกครองได้ ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในช่วงแรกจึงเป็นการเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่ก้าวหน้ามากขึ้น อันทำให้สันนิษฐานได้ว่า การเกิด *politeia* คือการการบรรลุปเป้าหมายทางการเมืองของ *polis* และการเปลี่ยนแปลงใดใดก็ตามที่เกิดขึ้นตามมาหลังจากนี้จึงจะถือเป็นการเสื่อมทรามไปจากธรรมชาติ (หรือฝืนธรรมชาติ) ทั้งนี้ การตีความดังกล่าวสอดคล้องกับคำอธิบายของ Aristotle เองที่มองว่า ภายหลังจากที่เกิดระบอบ *politeia* อุบัติขึ้นแล้ว ระบอบการปกครองอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นตามมามีแล้วแต่มีลักษณะที่ถดถอยลงทั้งสิ้น กล่าวคือคณาธิปไตยอันมีสาเหตุมาจากการเสื่อมทรามทางศีลธรรมของผู้ปกครอง และการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวจากกิจการสาธารณะ ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงสู่ทหารราชก็เกิดจากสาเหตุเดียวกันเพียงแต่ทวีความเข้มข้นและรุนแรงมากขึ้นเท่านั้น และผลของการที่ทรัพย์สินไปกระจุกอยู่ในมือของคณะบุคคลที่มีจำนวนน้อยลงเรื่อย ๆ จึงนำไปสู่การเกิดระบอบประชาธิปไตยในท้ายที่สุด

²⁸⁰ Aristotle, *Politics*, 259, 61. [1286b8-b22]

ด้วยเหตุที่การปกครองสามระบอบสุดท้ายล้วนแต่เป็นการปกครองที่ไม่ดีในทรรศนะของ Aristotle ทั้งสิ้น Aristotle จึงนำเสนอรูปแบบการปกครองที่เรียกว่า ระบอบการปกครองของนครรัฐที่เราเฝ้าภาวนาถึง (*politeia of the polis of our prayers*) ในเล่มที่ 7 และเล่มที่ 8 ของ *Politics* ซึ่งเป็นระบอบการปกครองที่ถูกตีความว่า Aristotle กำลังหมายถึงระบอบ *politeia* ในความหมายของระบอบอภิชนาธิปไตย กล่าวคือ ระบอบการปกครองของนครรัฐที่เราเฝ้าภาวนาถึงได้เสนอทางเลือกสองทาง หนึ่งย้อนกลับไปสู่การปกครองที่ดีตามธรรมชาติในอดีตคือ *politeia* ที่เกิดขึ้นก่อนที่จะกลับกลายเป็นคณาธิปไตย หรือ สองพัฒนาไปข้างหน้าสู่ระบอบการปกครองแบบใหม่ที่เรียกว่า “อภิชนาธิปไตย” (*aristocracy*)²⁸¹ ซึ่งอาจตีความได้เช่นกันว่า ระบอบอภิชนาธิปไตยของ Aristotle มีได้วางอยู่บนเกณฑ์เรื่องจำนวนผู้ปกครอง แต่วางอยู่บนเกณฑ์เรื่องระดับคุณธรรมของผู้ปกครองที่มีจำนวนหลายคน ดังนั้นไม่ว่าผู้ปกครองที่มีคุณธรรมจะมีจำนวนมากหรือน้อย Aristotle ก็คงยังคงเรียกระบอบดังกล่าวว่าเป็นระบอบอภิชนาธิปไตยอยู่ดี²⁸² การตีความเช่นนี้มีความเป็นไปได้ เพราะ Aristotle เองก็เคยตั้งคำถามในลักษณะเดียวกันมาแล้วว่า หากการปกครองหนึ่งเป็นการปกครองโดยคนจำนวนน้อยที่ยากจนจะยังเรียกการปกครองดังกล่าวว่าประชาธิปไตยอยู่หรือไม่ ในอีกด้านหนึ่งถ้าผู้ปกครองเป็นคนจำนวนมากที่ร่ำรวยแล้วจะยังคงเรียกการปกครองดังกล่าวว่าคณาธิปไตยอยู่หรือไม่²⁸³ ซึ่งคำตอบของ Aristotle คือ ยังคงต้องเรียกระบอบดังกล่าวว่าประชาธิปไตยและคณาธิปไตยตามลำดับเช่นเดิม เพราะประเด็นของการพิจารณาระบอบการปกครองมิได้มีแต่เพียงจำนวนของผู้ปกครอง หากแต่ต้องคำนึงถึงปัจจัยเชิงสังคมเศรษฐกิจของผู้ปกครองดังกล่าวด้วยเช่นกัน

ด้วยเหตุนี้เป้าหมายทางการเมืองของ *polis* ที่เกิดขึ้นจึงเป็นไปในลักษณะของพัฒนาการที่มีเป้าหมายปลายตามธรรมชาตินั้นคือ ระบอบที่ Aristotle เรียกว่าระบอบการปกครองของนครรัฐที่เราเฝ้าภาวนาถึง แต่พัฒนาการดังกล่าวมิได้มีลักษณะเป็นเส้นตรงเหมือนกับพัฒนาการของการมาอยู่รวมกันเป็นสังคมตามธรรมชาติ เพราะจากระบอบราชาธิปไตยไปสู่ระบอบ *politeia* คือเส้นทางที่ถูกค้นด้วยระบอบที่ฉ้อฉลสามระบอบ โดยบทบาทของระบอบที่ฉ้อฉลทั้งสามระบอบเหล่านี้ อาจตีความว่าเป็นเพียงระบอบที่เป็นผลของความโศกเศร้าทางประวัติศาสตร์ที่ทำให้พัฒนาการทาง

²⁸¹ Ober, "Nature, History, and Aristotle Best Possible Regime," 232.

²⁸² Ibid., 233.

²⁸³ Aristotle, *Politics*, 209. [1279b20]

การเมืองไปสู่เป้าหมายปลายทางต้องชะงักและเสียเวลาไปหลายชั่วอายุคนโดยไม่จำเป็น ซึ่งจะหยุดลงได้ทันทีที่ *polis* บรรลุเป้าหมายทางการเมือง²⁸⁴ หรืออาจตีความว่า ระบบที่ฉ้อฉลเหล่านี้ที่ได้ก่อให้เกิดคุณูปการบางอย่างแก่ *politeia* ในตอนท้าย แต่การให้เหตุผลเช่นนี้อาจทำให้การตีความปฏิสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติที่เป็นเป้าหมายปลายทางกับประวัติศาสตร์ของ Aristotle มีลักษณะเป็นข้อเสนอในเชิงวิวัฒนาการแบบดาร์วิน (Darwinism) คือมองว่าธรรมชาติได้ประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ด้วยการปรับปรุงคุณลักษณะตามธรรมชาติระหว่างทางไปเรื่อย ๆ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด อันทำให้วิธีคิดเกี่ยวกับเป้าหมายปลายทางสุดท้ายหรือ *telos* ของ Aristotle เสียหายไปด้วยปริยาย ในส่วนนี้ทางออกที่ Ober เสนอ คือการกำหนดเงื่อนไขให้ผู้บัญญัติกฎหมายและกฎหมายที่ตราขึ้นกลายเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นต่อการบรรลุเป้าหมายทางการเมืองดังกล่าว²⁸⁵

ระบบ *politeia* ที่เป็นเป้าหมายทางการเมืองของ Aristotle จึงมีทั้งคุณลักษณะของอภิชนาธิปไตยเนื่องจากเป็นระบบที่เน้นในคุณธรรม และการให้การศึกษาที่จำเป็นต่อการพัฒนาคุณธรรมที่สมบูรณ์แบบดังกล่าว แต่ในขณะเดียวกันก็มีคุณลักษณะของ *politeia* เพราะพลเมืองส่วนใหญ่เป็นทหารราบที่มีทรัพย์สินในครอบครองพอพอกัน และสุดท้ายยังประกอบไปด้วยคุณลักษณะของประชาธิปไตยเนื่องจากเป็นระบบที่เปิดให้ผู้ชายที่พำนักอยู่ในนครรัฐทุกคนเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง ยกเว้นแต่เพียงคนที่มีแนวโน้มอุทิศชีวิตให้กับการสงครามมั่งคั่งยอมเป็นกลุ่มคนที่ทำลายศักยภาพที่จะบรรลุคุณธรรม และทำให้เสรีชนกลายเป็น “ทาสโดยพฤตินัย” (slave by practice) ซึ่ง Aristotle มองว่าการฉ้อฉลในตัวเองที่วุ่นวาย คือความสุดโต่งที่พบได้ทั่วไปในการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ต่าง ๆ ดังนั้นผู้บัญญัติกฎหมายที่เข้าใจธรรมชาติของมนุษย์และแหล่งที่มาของความฉ้อฉลทางประวัติศาสตร์ (historical source of corruption) ย่อมจะสามารถวางแนวทางของกฎหมายที่ถูกต้องเพื่อทำให้ระบบการเมืองบรรลุ *telos* ได้²⁸⁶ ผลลัพธ์ที่ตามมาจากการที่พลเมืองส่วนใหญ่ของระบบกลายเป็นพลเมืองตามธรรมชาติจำนวนมากยอมทำให้คนส่วนใหญ่ของระบบกลายเป็น “มหาชนบางแบบ” (*plethos of a certain kind*) กลายเป็นผู้ปกครองของระบบที่ Aristotle เฝ้าภาวนาถึงคือ *politeia* ซึ่งเป็นระบบที่สามารถเปลี่ยนแปลงเพื่อตอบสนองต่อความทำ

²⁸⁴ Ober, "Nature, History, and Aristotle Best Possible Regime," 234.

²⁸⁵ Ibid.

²⁸⁶ Ibid., 239.

ทายใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น ส่งผลทำให้ *politeia* สามารถยืนหยัดท่ามกลางกาลเวลาในฐานะ *polis* ที่สอดคล้องกลมกลืนได้ในที่สุด²⁸⁷

หาก *politeia* หรือการปกครองแบบผสมในความคิดของ Aristotle คือคำตอบสุดท้ายของการสร้างการปกครองตามธรรมชาติของ Aristotle แล้ว คำถามที่เกิดขึ้นจากข้อเสนอดังกล่าวคือ จะสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างการปกครองแบบผสมที่ว่านี้กับแนวคิดเรื่องวัฏจักรการปกครองของ Polybius อย่างไร หากธรรมชาติที่ Polybius หมายถึงมีความหมายแบบเดียวกันกับธรรมชาติหรือความสมบูรณ์แบบของ Aristotle โดยในประเด็นนี้หากย้อนกลับไปพิจารณาในรายละเอียดของวัฏจักรการปกครองในรายละเอียดของการเปลี่ยนแปลงระบอบย่อมพบว่า คำอธิบายเรื่องวัฏจักรการปกครองของ Polybius ประกอบด้วยคำอธิบายในสองระดับ²⁸⁸ คือระดับมหภาค (Macro level) ที่อิงกับการปกครองตามตัวแบบบริสุทธิ์อย่างง่าย (Pure/simple form)²⁸⁹ กับคำอธิบายในระดับจุลภาค (Micro level) ที่อิงกับองค์ประกอบ (Elementary form) ต่าง ๆ ภายในการปกครองตามตัวแบบการปกครองแบบผสม²⁹⁰

โดยจะเห็นได้ว่า คำอธิบายเรื่องการเปลี่ยนแปลงระบอบตามคำอธิบายของวัฏจักรการปกครองในระดับย่อย ที่ปรากฏในต้วบทตั้งแต่บรรทัดที่ 6.5.4 ถึงบรรทัดที่ 6.9.9 ล้วนแล้วแต่เป็นคำอธิบายที่แฝงไว้ด้วยองค์ประกอบย่อย ๆ ที่เป็นเอกบุคคล กลุ่มคน และมหาชนอยู่ภายในการปกครองแต่ละรูปแบบทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงในขั้นตอนที่ 1 ที่มีนัยยะว่าหาก

²⁸⁷ Ibid., 241.

²⁸⁸ ผู้วิจัยดัดแปลงข้อเสนอดังกล่าวจากงานของ Stephen Podes ที่เสนอให้พิจารณาวัฏจักรการปกครองของ Polybius ในสองระดับ โดยในระดับย่อย Podes เสนอว่ามีแบบแผนของการเปลี่ยนแปลงจากระบอบหนึ่งไปสู่ระบอบหนึ่งในสองขั้นตอนประกอบด้วย (1) ขั้นเปลี่ยนแปลงคุณค่าและพฤติกรรมของสมาชิกในฝ่ายปกครอง (2) ขั้นความไม่พอใจและทัศนคติที่ก้าวร้าวรุนแรงของผู้ถูกปกครอง อันนำไปสู่ข้อเสนอที่อิงกับทฤษฎี “political entrepreneurship” ของรัฐศาสตร์สมัยใหม่ว่า ศักยภาพที่พร้อมจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองใดใดในระดับมหภาคของวัฏจักรการปกครองจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีผู้นำที่เป็นคนคนเดียวหรือกลุ่มคนผลักดันมวลชนให้นำพาไปสู่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว หรือที่ Polybius ใช้คำว่า “ในยามใดก็ตามที่มหาชนเจอนำของพวกเขา” ดู Stephen Podes, "Polybius and his theory of Anacyclosis problems of not just ancient political theory," *History of Political Thought* 12, no. 4 (1991): 582, 86.

²⁸⁹ คือต้วบทตั้งแต่บรรทัดที่ 6.4.7 ถึงบรรทัดที่ 6.4.10 ของ *The Histories*

²⁹⁰ คือต้วบทตั้งแต่บรรทัดที่ 6.5.4 ถึงบรรทัดที่ 6.9.9 ของ *The Histories*

ผู้ปกครองไม่ว่าจะเป็นคนคนเดียว กลุ่มคน หรือมหาชนใช้อำนาจที่สัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่น ๆ ที่เหลือ เช่น อาศัยความยินยอมพร้อมใจของอภิชนและมหาชน ปกครองด้วยคุณธรรมความสามารถ แทนที่การใช้กำลังความรุนแรง เมื่อนั้นการเมืองก็จัดอยู่ในสภาวะสมดุล นั่นคือไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงระบอบ แต่อาจมีก็การเปลี่ยนแปลงตัวบุคคล ทั้งที่เกิดขึ้นจากสาเหตุทั่วไป เช่น การเสียชีวิตของผู้ปกครองคนเก่า และสาเหตุที่เกิดขึ้นจากการที่องค์ประกอบอื่น ๆ ที่เหลือ “ส่วนใหญ่” ยังตัดสินใจเลือกที่จะอยู่ภายใต้การปกครองแบบเดิมด้วยการเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลที่ดีเข้ามาแทนที่ผู้ปกครองที่สร้างความไม่พอใจคนเดิม ดังปรากฏอย่างชัดเจนในกรณีของระบอบราชาธิปไตยและอภิชนาธิปไตย ทั้งนี้เพราะการเปลี่ยนแปลงการปกครองย่อมไม่เกิดขึ้นจนกว่าผู้ปกครองจะทำลายสภาวะสมดุลดังกล่าวลงไปด้วยการ “จัดตั้งหลักการปกครองอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมาเพียงอย่างเดียว”²⁹¹ อันเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้มหาชน “ส่วนใหญ่” รู้สึกไม่พอใจอันเป็นมูลเหตุสำคัญที่นำไปสู่การเสื่อมถอยก่อนที่จะนำไปสู่การจุดชนวนของการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองที่มักจะเริ่มต้นด้วยกลุ่มคนจำนวนหนึ่งที่มีคุณสมบัติแตกต่างกันไปในกรณีการเปลี่ยนแปลงระบอบในแต่ละครั้ง สุดท้ายการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมหาชนส่วนใหญ่ (หรือเอกบุคคลในกรณีการเปลี่ยนระบอบแบบสุดท้าย) ได้ตัดสินใจสนับสนุนกลุ่มคนที่พยายามจุดชนวนเหตุแห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครองเพื่อโค่นล้มการปกครองที่มีอยู่เดิม โดยมวลชนที่เวลานี้คือปัจจัยชี้วัดความสำเร็จในการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองในสายตาของ Polybius

การตีความ “ธรรมชาติ” ของแนวคิดเรื่องวัฏจักรการปกครองของ Polybius ในความหมายของความสมบูรณ์แบบตามแนวทางของ Aristotle จึงเท่ากับเป็นการชี้ให้เห็นว่า การปกครองที่สมบูรณ์แบบที่สุดตามธรรมชาติคือการปกครองแบบผสมที่ได้สมดุลซึ่งซ่อนอยู่ระหว่างคำอธิบายในเรื่องการเสื่อมถอยและการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองของ Polybius²⁹² โดยการปกครองแบบผสมที่ได้ดุลที่เวลานี้ คือการปกครองแบบผสมที่ประกอบไปด้วยทั้งสามองค์ประกอบในเวลาเดียวกันคือ

²⁹¹ Polybius, *The Histories Books 5-8*, 317. [6.10.3]

²⁹² เท่าที่ผู้วิจัยสำรวจถึงขณะนี้ พบว่านักวิชาการที่พยายามตีความข้อเสนอเรื่องการปกครองแบบผสมที่ซ่อนอยู่ในวิธีคิดเรื่องวัฏจักรการปกครองของ Polybius ในลักษณะเดียวกันนี้ คืองานของ F. Taeger ในงานเขียนที่เป็นภาษาเยอรมันตั้งแต่ปี ค.ศ. 1922 ดู F. Taeger, *Die Archaeologie des Polybios* (Stuttgart: W. Kohlhammer, 1922), 43-45.

เอกบุคคผล คณะบุคคล และมหาชน²⁹³ โดยที่ Polybius มิได้ขยายความในรายละเอียดว่า การปกครองแบบผสมที่ดีที่สุดของเขาจะต้องเป็นการปกครองแบบผสมที่มีองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งทำหน้าที่นำเป็นพิเศษหรือไม่ อย่างไร ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ แนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมของ Polybius เน้นไปที่การจัดวางกลไกเชิงสถาบันทางการเมืองที่ทำให้ทั้งสามองค์ประกอบเข้ามาทำหน้าที่ที่แตกต่างแต่มีความสำคัญในระดับเดียวกันเพื่อค้ำจุนและถ่วงดุลกันและกัน ดังนั้นเป้าหมายปลายทางของการปกครองแบบผสมที่ดีที่สุดจึงเป็นเรื่องของการจัดวางกลไกเชิงสถาบันทางการเมืองที่ได้สมดุล มากกว่าข้อเสนอที่เป็นการสร้างการปกครองแบบผสมของพลเมืองที่มีคุณสมบัติเชิงสังคม เศรษฐกิจ (socio-economic status) ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเป็นพิเศษในแบบของ Plato หรือ Aristotle ดังที่จะได้อภิปรายในบทถัดไป

ในอีกด้านหนึ่ง ยังอาจตีความธรรมชาติของวัฏจักรการปกครองแบบบริสุทธ์ Polybius ในความหมายของสังขธรรมและความจำเป็นที่ดำรงอยู่ภายในตัวแบบ บริสุทธ์ได้อีกด้วย เพราะหาก Polybius มองธรรมชาติในอีกความหมายหนึ่งที่ไม่ใช่ความสมบูรณ์แบบตามวิถีคิดแบบ Aristotle หากแต่เป็นธรรมชาติในลักษณะของกฎธรรมชาติ (law of nature) โดยเฉพาะกฎเกณฑ์ทางชีววิทยา (biological scheme) เช่นเดียวกับสิ่งมีชีวิตที่มีสภาวะเกิด แก่ เจ็บ ตาย ที่เป็นไปตามปรกติโดยทั่วไปหรือตามกฎธรรมชาติ²⁹⁴ อันเป็นธรรมชาติในความหมายแบบเดียวกับที่ Thucydides กล่าวไว้ใน *The History of Peloponnesian War* ว่า “มันเป็นธรรมชาติของทุก ๆ สรรพสิ่งที่จะต้องมียวันร่วงโรย”²⁹⁵ ในขณะที่เดียวกันแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติในความหมายดังกล่าวย่อมแสดงให้เห็นว่า Polybius กำลังอธิบายกฎธรรมชาติของการปกครองที่ซ้อนกันอยู่ในสองมิติ มิติแรกคือกฎธรรมชาติของการปกครองแบบบริสุทธ์ที่ปรากฏในรูปของคำอธิบายเรื่องวัฏจักรการปกครอง ส่วนธรรมชาติในอีกมิติหนึ่งคือกฎธรรมชาติของสิ่งที่เรียกว่าการปกครองแบบผสมที่เป็นเป้าหมายของระบอบการปกครองที่ดีที่สุดในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ อย่างไรก็ตาม แม้ Polybius จะเข้าใจว่ามีความเป็นธรรมชาติที่ซ้อนกันอยู่ 2 แบบจริง แต่ธรรมชาติทั้งสองก็มิอาจขัดแย้งกันเองได้ ดังนั้น การตีความธรรมชาติในลักษณะที่สองจึงเผชิญกับสภาพที่กลืนไม่เข้าคายไม่ออกเช่นเดียวกันกับธรรมชาติในแบบแรก ที่ทำให้

²⁹³ Polybius, *The Histories*, 372. [6.3]

²⁹⁴ Walbank, *Polybius*, 142.

²⁹⁵ Thucydides, *History of the Peloponnesian war*, trans. Rex Warner (London: Penguin Book, 1972), 162. [I.64.3]

แนวคิดเรื่องวัฏจักรการปกครองที่เป็นไปตาม “ธรรมชาติ” ในมิติหนึ่ง (คือความเป็นปรกติทั่วไปหรือกฎธรรมชาติ) มีความเป็นไปได้ที่จะขัดแย้งกับการปกครองแบบผสมที่เป็นไปตาม “ธรรมชาติ” ในอีกมิติหนึ่ง (คือความสมบูรณ์แบบในช่วงเวลาหนึ่ง) แทน

Arihiro Fukuda นักวิชาการที่ศึกษาประวัติศาสตร์ของแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมคนสำคัญอีกคนหนึ่ง พยายามเสนอทางออกจากสภาพปัญหาของการตีความธรรมชาติแบบที่สองด้วยการสรุปรวมแนวคิดของกฎธรรมชาติทั้งสองมิติเข้าด้วยกันภายใต้ข้อความที่ว่า

การปกครองที่บริสุทธิ์ย่อมไม่วันก่อให้เกิดเสถียรภาพได้
ในทางกลับกันการปกครองที่มีเสถียรภาพย่อมจะไม่มีทางเป็นการ
ปกครองแบบบริสุทธิ์ด้วยเช่นกัน²⁹⁶

ข้อสรุปดังกล่าวของ Fukuda ย่อมสอดคล้องกับคำอธิบายของนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญความคิดทางการเมืองของ Polybius อย่าง Fritz ซึ่งอธิบายว่าสิ่งที่ Polybius กำลังนำเสนอคือวัฏจักรการปกครองตามตัวแบบบริสุทธิ์และตัวแบบอย่างง่ายตามธรรมชาติ (natural cycle of pure and simple constitution)²⁹⁷ โดย Fritz อ้างคำอธิบายของ Polybius ในตอนต้นของเล่มที่ 6 ว่าแนวคิดเรื่องวัฏจักรการปกครองของ Polybius เป็นเพียงการอธิบายอย่างง่าย (oversimplify)²⁹⁸ แต่สิ่งที่แฝงอยู่ภายใต้คำว่าการอธิบายอย่างง่ายคือวัตถุประสงค์ที่ Polybius นำมาใช้เป็นองค์ประกอบของการเปลี่ยนแปลงการปกครองภายในวัฏจักรการปกครองแต่ละขั้น ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการปกครองแบบบริสุทธิ์ที่เกิดจากการแบ่งประเภทในเชิงทฤษฎีเท่านั้น²⁹⁹ ทั้งนี้เพื่อชี้ให้เห็นว่าผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นตามมาจากรูปแบบการปกครองแบบบริสุทธิ์ในแต่ละรูปแบบคือการเสื่อมสลายกลับภายในลักษณะของวัฏจักรการปกครองที่ไม่มีวันสิ้นสุด

ด้วยเหตุนี้ นัยของคำอธิบายแนวคิดเรื่องวัฏจักรการปกครองที่นอกเหนือไปจากการชี้ให้เห็นวงจรของการปกครองแบบบริสุทธิ์ต่าง ๆ ที่อำนาจอยู่ในมือเอกบุคคคล คณะบุคคล หรือมหาชนเพียง

²⁹⁶ Fukuda, *Sovereignty and the Sword: Harrington, Hobbes, and mixed government in the English civil wars*, 12.

²⁹⁷ Fritz, *The theory of the mixed constitution in antiquity*, 61.

²⁹⁸ *Ibid.*, 74.

²⁹⁹ Polybius, *The Histories*, 374. [6.5]

องค์ประกอบใดองค์ประกอบเพียงอย่างเดียว คือการชี้ให้เห็นว่า จุดอ่อนตามธรรมชาติภายในรูปแบบการปกครองแบบบริสุทธ์ทุกรูปแบบ รวมถึงการปกครองที่ใกล้เคียงกับการปกครองแบบบริสุทธ์ที่อำนาจไปกระจุกตัวอยู่ที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมากจนเกินไปตามธรรมชาติก็คือความเสื่อมถอยและความผูกพันที่แฝงอยู่ในธรรมชาติของการใช้อำนาจในลักษณะดังกล่าวเพียงฝ่ายเดียว อันนำไปสู่การเสื่อมถอยและเปลี่ยนแปลงไปสู่การปกครองแบบบริสุทธ์อีกรูปแบบหนึ่งต่อไป และก่อให้เกิดสภาวะความไม่มั่นคงทางการเมืองขึ้นเป็นระยะอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ฉะนั้นนัยความหมายที่แท้จริงของคำอธิบายแนวคิดเรื่องวัฏจักรการปกครองจึงเป็นเรื่องของการชี้ให้เห็นจุดอ่อนตามธรรมชาติของสิ่งที่เรียกว่าการปกครองแบบบริสุทธ์³⁰⁰ เพื่อที่จะนำไปสู่ธรรมชาติของการปกครองอีกรูปแบบหนึ่งที่ Polybius เชื่อว่าเป็นการปกครองที่ดีที่สุดแทน เพราะก่อนที่จะกล่าวถึงแนวคิดเรื่องวัฏจักรการปกครอง Polybius ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า แม้คนส่วนใหญ่ที่พยายามชี้แนะให้เข้าใจว่ารูปแบบการปกครองนั้นมีอยู่เพียงแค่ 3 ชนิด คือ ราชาธิปไตย อภิชนาธิปไตย และประชาธิปไตย แต่แท้จริงแล้ว

ข้าพเจ้าคิดว่ามันจะสมเหตุสมผลกว่านี้ที่จะถามคนเหล่านี้ว่า พวกเขาหมายความว่ารูปแบบการปกครองเหล่านี้คือรูปแบบการปกครองทั้งหมดแล้วใช่หรือไม่ หรือเป็นรูปแบบการปกครองที่ดีที่สุดแล้วใช่หรือไม่ เพราะตามข้อเท็จจริงสำหรับข้าพเจ้าแล้วพวกเขาผิดทั้งสองกรณี เพราะท้ายที่สุดแล้ว ไม่ต้องสงสัยเลยว่า เราสมควรที่จะจัดให้รูปแบบการปกครองที่ดีที่สุดนั้นเป็นรูปแบบการปกครองที่ผสมผสานรูปแบบการปกครองทั้งสามรูปแบบนี้เข้าไว้ด้วยกันทั้งหมด³⁰¹

เพราะนอกจากรูปแบบการปกครองทั้งสามรูปแบบในข้างต้นจะมีด้านตรงข้ามที่ชั่วร้ายอีกสามประเภทที่ติดกันมาคือทรราช คณาธิปไตย และการปกครองของฝูงชนไร้ระเบียบ รวมเข้ากันเป็น 6 แบบแล้ว Polybius เห็นว่ายังมี “รูปแบบการปกครองที่ดีที่สุด” ซึ่งถือเป็นรูปแบบการปกครองประเภทที่ 7 อีกชนิดหนึ่งที่ “ไม่ได้เป็นแต่เพียงแค่เรื่องของทฤษฎี” กล่าวคือการปกครองที่ดีที่สุดนี้มีได้เป็นแค่เพียงตัวแบบบริสุทธ์ในทางทฤษฎีเท่านั้น หากแต่เป็นรูปแบบการปกครองที่ “เราก็ได้เคยได้ประสบในโลก

³⁰⁰ Fritz, *The theory of the mixed constitution in antiquity*, 74.

³⁰¹ Polybius, *The Histories*, 372. [6.3]

แห่งความเป็นจริงของรูปแบบการปกครองดังกล่าวในการปกครองของสปาร์ตาคาแล้ว”³⁰² ด้วยเหตุนี้ การปกครองที่ดีที่สุดอีกรูปแบบหนึ่งที่เกิดจากการผสมผสานรูปแบบการปกครองทั้งหมดเข้าไว้ด้วยกัน จึงเป็นเป้าหมายที่แท้จริงที่ Polybius ต้องการชี้ให้เห็นจากทฤษฎีวิวัฏจักรตามธรรมชาติของรูปแบบการปกครองแบบบริสุทธ์ิ (natural cycle of pure constitution) ที่ซึ่งองค์ประกอบมูลฐานฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่งพยายามรวบอำนาจและกีดกันองค์ประกอบอื่น ๆ ออกจากการใช้อำนาจทางการเมือง

สิ่งที่จะสามารถช่วยสนับสนุนแนวคิดข้างต้นได้เป็นอย่างดีประการหนึ่ง คือการที่ Polybius กล่าวถึงข้อจำกัดของการนำแนวคิดเรื่องวัฏจักรการปกครองแบบบริสุทธ์ิไปอธิบายการเมืองที่เกิดขึ้นจริงในสาธารณรัฐโรมันว่า

แต่สิ่งเดียวกันนี้ (การเกิดขึ้นและการเสื่อมสลายของนครรัฐต่าง ๆ – ผู้วิจัย) ไม่สามารถนำมาใช้กับโรมได้ เพราะความซับซ้อนของรูปแบบการปกครองของโรมทำให้เป็นการยากที่จะบรรยายเงื่อนไขในปัจจุบันได้³⁰³

เมื่อนำทุกอย่างมาประกอบเข้าด้วยกันก็ย่อมจะทำให้สามารถตีความได้ว่า นัยยะที่แท้จริงของการอธิบาย และทำนายแนวโน้มของการเกิดขึ้น เจริญเติบโต และเสื่อมสลายของการปกครองของ Polybius คือการชี้ให้เห็นว่า อะไรคือธรรมชาติที่ไม่อาจเลี่ยงได้ของการปกครองแบบบริสุทธ์ิที่ซึ่งอำนาจทางการเมืองกระจุกตัวอยู่เฉพาะคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ด้วยเหตุนี้การปกครองจึงไม่ควรจะมีลักษณะบริสุทธ์ิ กล่าวคือไม่ควรให้มีอำนาจอยู่ในมือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งจนบริสุทธ์ิมีเช่นนั้นความเสื่อมสลายก็จะเกิดขึ้นตามธรรมชาติอย่างไม่มีที่สิ้นสุด และ Polybius ได้เสนอทางออกตามธรรมชาติจากสภาพความเป็นจริงของปัญหาดังกล่าวผ่านสิ่งที่เรียกว่ารูปแบบการปกครองแบบผสม ดังนั้น สิ่งที่อยู่เบื้องหลังประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นซ้ำไปซ้ำมา (historical recurrence) ที่แท้จริงของ Polybius คือ (1) ความไม่จีรังยั่งยืนของการปกครองแบบบริสุทธ์ิ และ (2) การสร้างปกครองแบบผสมในฐานะทางออกสำหรับปัญหาดังกล่าวของประวัติศาสตร์สากลเพียงชั่วคราว กล่าวคือแม้การปกครองแบบผสมจะเป็นการปกครองที่ดีที่สุดที่เป็นไปตามกฎธรรมชาติ แต่การปกครองแบบผสมเอง

³⁰² Ibid.

³⁰³ Ibid.

ก็ยังคงอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญของจักรวรรดิการปกครองด้วยเช่นกัน³⁰⁴ ดังนั้น การปกครองแบบผสม (*mikte politeia*; *μικτή πολιτεία*) ที่เกิดจากการหลอมรวมอุดมการณ์หลักต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกันจึงทำได้แค่เพียง “หลีกเลี่ยง” แนวโน้มที่การปกครองแบบบริสุทธิ์หนึ่ง ๆ จะกลับกลายเป็นสู่ด้านที่เลวร้าย และนำไปสู่เป้าหมายคือเสถียรภาพทางการเมืองในระดับหนึ่งได้ในช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้นแต่มีใช้ตลอดกาล³⁰⁵ แนวทางการตีความดังกล่าวนอกจากจะทำให้ข้อเสนอของ Polybius ไม่เกิดความขัดแย้งในตัวเองแล้ว ยังช่วยชี้ให้เห็นอีกเช่นกันว่าลัทธิแนวคิดเรื่องจักรวรรดิการปกครองเพียงอย่างเดียวนั้นไม่เพียงพอต่อการนำไปอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นในการเมืองของสาธารณรัฐโรมัน แต่จะต้องอธิบายควบคู่กับแนวคิดเรื่องรูปแบบการปกครองแบบผสมในฐานะ “การปกครองตามธรรมชาติ” ที่วางอยู่บนเงื่อนไขขั้นต่ำบางอย่างขององค์ประกอบมูลฐานทั้งสามส่วนเสมอ เพื่อที่จะสามารถเข้าใจเจตนารมณ์ที่แท้จริงของ Polybius ที่ปรากฏอยู่ในตัวบทเล่มที่ 6 ของ *The Histories* ดังที่จะได้กล่าวถึงในส่วนถัดไป

³⁰⁴ Walbank, "Polybius on the Roman Constitution," 75.

³⁰⁵ Walbank ตีความข้อเสนอดังกล่าวของ Polybius ไว้ดังต่อไปนี้ “*the μικτή (mikte), a combination of kingship, aristocracy, and democracy, which avoids the tendency of each of the simple forms to deteriorate into its peculiar corruption, and so achieves a considerable degree of stability and relative permanence*” (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย) ดู Walbank, "Polybius on the Roman Constitution," 83.

2.3 การปกครองแบบผสม

2.3.1 จุดกำเนิดและร่องรอยของการปกครองแบบผสมก่อนหน้า Plato และ Aristotle

แม้งานวิชาการที่สำรวจจุดกำเนิดและพัฒนาการของความคิดทางการเมืองเรื่องการปกครองแบบผสมในโลกตะวันตกทุกชิ้นล้วนแล้วแต่ลงความเห็นที่ตรงกันว่า การปกครองแบบผสมเป็นความคิดทางการเมืองหนึ่งที่เกิดจากและมีอิทธิพลมากที่สุด ในสมัยโบราณของโลกตะวันตก³⁰⁶ แต่ประเด็นที่ทำให้งานเขียนเหล่านี้เกิดความแตกต่างกัน คือประเด็นที่ว่า ความคิดหรือข้อเขียนของนักคิดคนใดในสมัยกรีกโบราณที่อาจนับได้ว่าเป็นจุดกำเนิดของแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมอย่างแท้จริง โดยที่การตีความส่วนใหญ่มักโน้มเอียงหรือให้น้ำหนักกับร่องรอยทางความคิดที่ปรากฏในงานของ Plato และ Aristotle มากเป็นพิเศษ³⁰⁷ ในขณะที่งานวิชาการอีกจำนวนหนึ่งพยายามอธิบายโดยนอกลองย้อนกลับไปค้นหาที่มาของความคิดเรื่องการปกครองแบบผสมที่เก่าแก่กว่าข้อเสนอ Plato อันทำให้เกิดข้อเสนอและข้อถกเถียงที่หลากหลายตามมาเกี่ยวกับจุดกำเนิดของความคิดเรื่องการปกครองแบบผสมก่อนหน้า Plato เช่น การย้อนกลับไปถึงงานของ Thucydides หรือย้อนกลับไปที่ยุคสมัยของ Pericles หรือย้อนกลับไปทีปฏิรูปการเมืองในสมัยของ Solon หรือย้อนกลับไปทำงานของนักคิดในสำนัก Pythagoras (Pythagorean school) หรือแม้แต่นย้อนกลับไปตีความการปกครองในยุคสมัยวีรบุรุษที่ปรากฏในมหากาพย์ของ Homer เป็นต้น นอกจากนี้ ข้อถกเถียงหลักของนักวิชาการที่ให้ความสนใจศึกษาจุดกำเนิดของแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมในสมัยกรีกโบราณ ยังมีได้จำกัดอยู่แค่เพียงการถอยหลังกลับไปให้ได้มากที่สุดเท่านั้น แต่ยังคงเชื่อมโยงและ

³⁰⁶ เช่น “the doctrine of the mixed constitution is one of the most important legacies of ancient political theory to modern times.” ใน Wood, *Cicero’s Social and Political Thought*, 159.; หรือ “NO PART of ancient political theory has had a greater influence on political theory and practice in modern times than the theory of the mixed constitution” ใน Fritz, *The theory of the mixed constitution in antiquity*, v.; และของนักวิชาการคนอื่น ๆ โปรดดู Ryan, *On Politics: A History of Political Thought: Herodotus to Machiavelli*, 121; Morrow, *History of Western Political Thought: a Thematic Introduction*, 227-47; Gerber, *A Distinct Judicial Power: The origin of an independent judiciary*, 4; Gordon, *Controlling the State: Constitutionalism from ancient Athens to today*, 80.

³⁰⁷ เช่น George Klosko, *The development of Plato’s political theory* (Oxford: Oxford University Press, 2006), 238; Hansen, “The Mixed Constitution Versus the Separation of Powers,” 517; Mogens Herman Hansen, *Reflections on Aristotle’s Politics* (Copenhagen: Museum Tusulanum Press, 2013), 1-18. (โดยเฉพาะ 4-5)

ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างจุดกำเนิดที่เก่าแก่มากกว่าเหล่านั้นกับความคิดของนักคิดในศตวรรษที่ 4 ก่อนคริสตกาล อย่าง Plato และ Aristotle ให้ได้ด้วยเช่นกัน มิเช่นนั้นแล้วย่อมเท่ากับว่าความคิดเรื่องการปกครองแบบผสมเมื่ออุบัติขึ้นครั้งแรกแล้วก็หายไป จนกลับมาปรากฏอีกครั้งในงานของ Plato โดยจะขออธิบายไล่ตามลำดับจากข้อเสนอของนักวิชาการที่พยายามย้อนกลับไปก่อนหน้า ข้อเสนอ Plato มากที่สุดตามลำดับ

ผลงานเรื่อง *ประวัติศาสตร์การปกครอง* (History of Government) ของ Samuel Edward Finer และงานเรื่อง *Early Greece* ของ Oswyn Murray เป็นงานเขียนสองชิ้นสำคัญที่พยายามย้อนกลับไปยังจุดกำเนิดของความคิดเรื่องการปกครองแบบผสมที่มีความเก่าแก่มากที่สุด เพราะ Finer ย้อนกลับไปพันสองร้อยปีก่อนคริสตกาลของอารยธรรมกรีกหรืออารยธรรมไมซีเนียน (Mycenaean Greece) โดยอาศัยหลักฐานจากปากคำของบุคคลที่มีชีวิตอยู่ในศตวรรษที่ 8 – 7 ก่อนคริสตกาลอย่าง Homer และ Hesiod อันเป็นยุคที่ภาษาเขียนและงานเขียนยังไม่เป็นที่แพร่หลาย และกำลังอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านจากสังคมมุขปาฐะมาเป็นสังคมที่เริ่มใช้ภาษาเขียน³⁰⁸ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานมหากาพย์เรื่อง Iliad และ Odyssey ของมหากวี Homer ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า โครงสร้างทางการเมืองของชาวกรีกในยุควีรบุรุษ (The Heroic Age) ประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ส่วน ซึ่งองค์ประกอบทั้งสามส่วนที่ว่านี้ ไม่เพียงแต่ปรากฏให้เห็นในงานของ Homer เท่านั้น แต่ยังเป็นองค์ประกอบที่จะยังคงเป็นส่วนประกอบสำคัญในนครรัฐกรีกอื่น ๆ ในเวลาต่อมาตามข้อเท็จจริงที่ปรากฏให้เห็นในประวัติศาสตร์ของนครรัฐกรีกทั้งหลายโดยตลอด จะแตกต่างกันก็เพียงระดับของอำนาจที่แต่ละองค์ประกอบถือครองและเงื่อนไขที่กำหนดความเป็นสมาชิกภาพของบุคคลในแต่ละกลุ่มเท่านั้นที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย³⁰⁹ แต่องค์ประกอบทั้งหมดยังคงเดิม อันประกอบด้วยองค์ประกอบที่ทำหน้าที่ผู้นำฝ่ายบริหาร (executive head) ซึ่งในงานของ Homer เรียกผู้ดำรงตำแหน่งดังกล่าวว่า *basileus* (βασιλεύς) หรือกษัตริย์ หรือไม่จำเป็นต้องมีคนเดียว เพราะตำแหน่งนี้มีที่มาจากสถานภาพหัวหน้าของอภิชนตระกูลสำคัญภายในนครรัฐหนึ่ง ๆ เช่นในกรณีของนครรัฐสปาร์ตาที่มีกษัตริย์สองพระองค์ หรือไม่จำเป็นต้องมาจากการสืบสายโลหิต เช่นตำแหน่ง Archons

³⁰⁸ ดู รายละเอียด ใน Havelock, *The literate revolution in Greece and its cultural consequences*, 9; Eric A. Havelock, *The muse learns to write: reflections on orality and literacy from antiquity to the present* (New Haven: Yale University Press, 1986).

³⁰⁹ Oswyn Murray, *Early Greece*, 2 ed. (London: Fontana Press, 1993), 56.

ของนครรัฐเอเธนส์ เป็นต้น องค์ประกอบที่สองคือ *gerontes* (Γεροντες) หรือสภาผู้อาวุโส ซึ่งมีนัยหมายถึงสภาของคณะบุคคลจำนวนน้อยของนครรัฐกรีกอื่น ๆ ในเวลาต่อมา เช่น สภา *Gerousia* ในสปาร์ตา หรือสภาห้าร้อยในนครรัฐเอเธนส์ เป็นต้น และสุดท้ายคือสถานที่ที่เหล่านักบวชหรือพลเมืองเพศชายที่เป็นผู้ใหญ่ใช้เป็นจุดนัดพบเพื่อประชุมกันหรือที่เรียกว่า *agora* (Ἀγορά) ซึ่งปรากฏในงานของ Homer และต่อมาเป็นสถาบันทางการเมืองที่ได้พัฒนาตัวและขยายสมาชิกภาพออกไปให้กว้างขวางมากขึ้น และปรากฏอยู่ในรูปของสภาประชาชน³¹⁰

อย่างไรก็ดี ตัว Homer เอง ก็ได้อธิบายหรือกล่าวโดยตรงว่า การปกครองในสมัยวีรบุรุษดังกล่าวเป็นการปกครองที่มีลักษณะของการ “ผสม” องค์ประกอบเหล่านั้น แต่ร่องรอยดังกล่าวที่ Oswyn และ Finer ชี้ให้เห็นผ่านตัวบทของ Homer และ Hesiod ย่อมทำให้เห็นภาพว่า โครงสร้างการปกครองของกรีกในสมัยวีรบุรุษมีการจัดวางกลไกและสถาบันทางการเมืองบางอย่าง ซึ่งตกทอดมาถึงการปกครองในสมัยนครรัฐกรีกในเวลาต่อมา ที่ถูกอธิบายในศตวรรษที่ 5 ก่อนคริสตกาลว่าเป็นการปกครองแบบผสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในนครรัฐสปาร์ตา แม้ว่าน้ำหนักของหลักฐานที่ใช้ในการสนับสนุนจุดกำเนิดของแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมในสมัยวีรบุรุษของทั้งคู่จะยังไม่ปรากฏคำว่า “การผสม” อีกทั้งสิ่งที่ถูกนำมาผสมจะถูกเรียกด้วยชื่อที่แตกต่างจากองค์ประกอบในศตวรรษที่ 5 ก่อนคริสตกาลก็ตาม แต่กระนั้นก็มีความเป็นไปได้สูงที่แนวคิดเรื่อง *basileus gerontes* และ *agora* ของ Homer และ Hesiod จะกลายเป็นรากฐานให้แก่แนวคิดเรื่องรูปแบบการปกครองแบบบริสุทธ์ที่เกิดขึ้นในเวลาต่อมา

ถัดจากร่องรอยดังกล่าว งานอีกส่วนหนึ่งพยายามโต้แย้งและชี้ให้เห็นว่า จุดกำเนิดที่แท้จริงของทฤษฎีการปกครองแบบผสมเกิดขึ้นในช่วงประมาณศตวรรษที่ 6 ถึงต้นศตวรรษที่ 5 ก่อนคริสตกาล โดยให้ความสนใจไปที่การปฏิรูปในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะในมิติทางการเมืองของนครรัฐเอเธนส์ในสมัยของรัฐบาลบุรุษคนสำคัญคือ Solon แต่ปัญหาสำคัญของการค้นหาจุดกำเนิดของการปกครองแบบผสมโดยอ้างอิงไปที่การปฏิรูป Solon ของนักวิชาการในกลุ่มนี้ ยังคงมีจุดอ่อนของคำอธิบายในแง่ของหลักฐานที่นำมาใช้อ้างอิงเช่นกัน เพราะสิ่งที่นำมาใช้ยืนยันว่าการปฏิรูปทางการเมืองของ Solon ได้ก่อให้เกิดการปกครองแบบผสมขึ้นเป็นครั้งแรก ล้วนแล้วแต่เป็นงานเขียน

³¹⁰ Finer, *The history of government from the earliest times: vol. I ancient monarchies and empires*, 330.

ของนักปรัชญาการเมืองหรือนักประวัติศาสตร์ที่เขียนขึ้นหลังศตวรรษที่ 5 ก่อนคริสตกาลไปแล้วทั้งสิ้น เช่น การอ้างอิงตัวบท *Politics* ของ Aristotle ที่ระบุว่า การปฏิรูปของ Solon นำไปสู่การเลิกทาส และการยกเลิกการจ่ายภาษีของกลุ่มคนที่เรียกว่าพวกหนึ่งในหก (ἐκτεμόροι; *Hektemoroi*)³¹¹ ซึ่งเคยเป็นเสมือนไพร่ติดที่ดินให้สามารถใช้ที่ดินเพื่อทำกินได้โดยไม่ต้องถูกเรียกเก็บส่วนแบ่งหนึ่งในหกให้แก่ชนชั้นสูงอีกต่อไป แม้ว่ากรรมสิทธิ์ในที่ดินจะยังคงเป็นของชนชั้นสูงอยู่ตามเดิมก็ตาม นอกจากนี้ Solon ยังปฏิรูประบบยุติธรรมด้วยการให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมโดยตรง และฟ้องร้องแทนกันได้³¹² สิ่งเหล่านี้ทำให้ Aristotle ตั้งข้อสังเกตว่า

เขา [โซลอน] ได้ก่อตั้ง ‘ประชาธิปไตยแบบบรรพกาล’ ที่
ซึ่งเขาได้ก่อให้เกิดการปกครองแบบผสมอันพึงปรารถนาขึ้น โดยมี
สภาเอรีโอฟาแกสเป็นองค์ประกอบที่เป็นคณาธิปไตย ในขณะที่
วิธีการที่ใช้เลือกผู้ที่จะมาดำรงตำแหน่งทางการเมืองต่าง ๆ นั้น
ก่อให้เกิดองค์ประกอบที่เป็นอภิชนาธิปไตย และสุดท้ายคือศาลนั้น
เป็นองค์ประกอบแบบประชาธิปไตย³¹³

นอกจากนี้ Aristotle ยังอธิบายคุณลักษณะส่วนบุคคลของ Solon ไว้ใน *The Athenian Constitution* ว่า Solon เป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับทั้งจากฝ่ายคนจนและฝ่ายผู้มีทรัพย์สินของเอเธนส์ให้ขึ้นดำรงตำแหน่งที่เรียกว่า Archon ของเอเธนส์ ทั้ง ๆ ที่บุคคลสองกลุ่มดังกล่าวมีความขัดแย้งและต่อสู้ขับเคี่ยวกันมาตั้งแต่อดีตก็ตาม นอกจากนี้ Aristotle ยังมองว่าหากพิจารณาสถานภาพทางเศรษฐกิจของ Solon แล้ว จะพบว่า Solon จัดได้ว่าเป็นชนชั้นกลางของนครรัฐเอเธนส์ ด้วยเหตุนี้การขึ้นสู่อำนาจของ Solon และการปฏิรูปในด้านต่าง ๆ ของเขาจึงเป็นการปฏิรูป

³¹¹ สำหรับคำอธิบายเกี่ยวกับพวกหนึ่งในหก (Sixth-part-tenants) ของ Aristotle ดู Aristotle, *The Athenian constitution*, trans. H. Rackham (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1952), 15. [II.2]

³¹² ไชยันต์ ไชยพร, "สถานะความเป็นพลเมืองในประชาธิปไตยเอเธนส์ (ตอนที่ 1) : เจือนไขความเป็นมา," *วารสารสถาบันพระปกเกล้า* 6, no. 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2551): 9-12.

³¹³ Aristotle, *Politics*, 165. [1273b35]

ที่ไม่ได้อิงกับประโยชน์ของเฉพาะกลุ่มคนรวยหรือคนจนแต่เพียงอย่างเดียวอย่างที่เคยเป็นมาในอดีต แต่เป็นผลประโยชน์ที่อยู่ระหว่างกลางของทั้งสองกลุ่ม³¹⁴

ไม่เพียงเท่านั้น ในงานชิ้นเดียวกัน Aristotle ได้กล่าวถึงการปกครองในสมัยของ Peisistratos ที่ถึงแม้ว่าตัว Peisistratos เองจะปกครองในลักษณะของทรราชที่ครองอำนาจเบ็ดเสร็จ แต่กระนั้นในสายตาของ Aristotle กลับมองว่า Peisistratos จัดเป็นพวกประชาธิปไตยแบบสุดโต่ง³¹⁵ เพราะ Aristotle เชื่อว่า Peisistratos ยังคงมีความจำเป็นบางอย่างที่ทำให้เขาต้องพึ่งพาอาศัยและแรงสนับสนุนจากมหาชน ดังนั้นการพิจารณาการปกครองของนครรัฐเอเธนส์ในฐานะการปกครองแบบผสมของ Aristotle จึงมิใช่เรื่องแปลกแต่อย่างใด ในกรณีที่อำนาจทางการเมืองของเอเธนส์ในทางปฏิบัติ แม้จะโน้มเอียงไปยังองค์ประกอบที่เป็นเอกบุคคล แต่ก็ยังคงต้องพึ่งพาอาศัยการสนับสนุนจากฝ่ายมหาชนด้วยเช่นกัน

นอกจากตัวบทของ Aristotle แล้ว ข้อความสำคัญอีกวรรคหนึ่งที่มีก็นำมาใช้อ้างอิงจุดกำเนิดของการปกครองแบบผสมว่าเกิดขึ้นในสมัยของ Solon คืองานเขียนชีวประวัติของบุคคลสำคัญของ Plutarch ซึ่งเขียนขึ้นในอีกเกือบสี่ร้อยปีถัดมา และได้บรรยายผลลัพธ์ของการปฏิรูปทางการเมืองของ Solon ในลักษณะเดียวกับที่ Aristotle โดย Plutarch ระบุข้อความที่เขาอ้างว่าเป็นคำกล่าวของ Solon ว่า

สำหรับประชาชนทั่วไป ข้าฯได้มอบอำนาจให้มากที่สุดเท่าที่จะเพียงพอสำหรับพวกเขา โดยที่มิได้ปล้นชิงเกียรติยศที่พวกเขาเมื่ออยู่เดิม หรือมอบอำนาจให้พวกเขาอย่างมากจนเกินไป ส่วนบรรดาผู้ที่มีอำนาจและฐานะร่ำรวยอย่างยิ่งนั้น ข้าฯได้วางแผนเพื่อมิให้พวกเขาได้รับความเดือดร้อนใดใด [ดังนั้น]ข้าฯจึงอาจยื่น

³¹⁴ Aristotle, *The Athenian constitution*, 23. [v.3]

³¹⁵ Aristotle, "Athenian Constitution," in *Aristotle's Politics and the Athenian constitution* (London: Everyman's Library, 1959), 256.

หยัดพร้อมกับโลอันทรงพลังอยู่ท่ามกลางชนชั้นทั้งสองนี้ได้โดยที่
ไม่ได้ทำให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอยู่เหนือกว่าอีกฝ่ายอย่างอยุติธรรม³¹⁶

คำกล่าวของ Solon ในงานของ Plutarch และ Aristotle ที่ยกมาแสดงในข้างต้น คือข้อความที่มักนำมาใช้อ้างว่า เป็นจุดกำเนิดของการปกครองแบบผสมในสมัยกรีกโบราณที่มีขึ้นก่อนหน้างานของ Plato ในศตวรรษที่ 4 ก่อนคริสตกาล³¹⁷ อย่างไรก็ดี ยังไม่ปรากฏหลักฐานว่าตัว Solon เองเป็นผู้กล่าวคำว่าการปกครองแบบผสมหรืออธิบายการปฏิรูปทางการเมืองดังกล่าวว่าเป็นการปกครองแบบผสมโดยตรงแต่อย่างใด เพราะข้อความที่ยกมา จึงเป็นเพียงตีความของนักวิชาการตะวันตกโดยอาศัยการตีความจากนักปรัชญาการเมืองและนักประวัติศาสตร์ในยุคหลังอย่าง Plutarch และ Aristotle ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่แนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมเริ่มปรากฏให้เห็นเด่นชัดแล้วเท่านั้น

จากปัญหาของความไม่ชัดเจนเกี่ยวกับร่องรอยของการปกครองแบบผสมก่อนหน้าศตวรรษที่ 5 ก่อนคริสตกาลที่กล่าวไปในข้างต้น ทำให้นักวิชาการจำนวนหนึ่ง พยายามตีกรอบและลดเขตแดนของจุดกำเนิดนี้ให้จำกัดอยู่ในศตวรรษที่ 5 ก่อนคริสตกาล (หรืองานที่ร่วมสมัยกับ Socrates) ซึ่งเป็นศตวรรษที่ปรากฏหลักฐานที่มีความชัดเจนเกี่ยวกับการปกครองแบบผสมมากที่สุด โดยเฉพาะที่ปรากฏในงานของนักประวัติศาสตร์ชาวกรีกอย่าง Herodotus (484-425 BC) และ Thucydides (460-400 BC) โดยเฉพาะข้อเสนอล่าสุดของ Sydnor Roy ที่พยายามโต้แย้งว่างานของ Herodotus คือจุดกำเนิดของวิธิตีการปกครองแบบผสม เพราะแต่เดิมที นักวิชาการที่ส่วนใหญ่ต่างยอมรับว่า Thucydides คือนักคิดชาวกรีกคนแรกในศตวรรษที่ 5 ก่อนคริสตกาลที่กล่าวถึงคำว่า “การผสม”

³¹⁶ “For to the common people I gave so much power as is sufficient,
Neither robbing them of dignity, nor giving them too much;
And those who had power, and were marvellously rich,
Even for these I contrived that they suffered no harm.
I stood with a mighty shield in front of both classes,
And suffered neither of them to prevail unjustly.” ดู Plutarch, *Plutarch's lives I: Theseus and Romulus, Lycurgus and Numa, Solon and Publicola*, trans. Bernadotte Perrin (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1967), 453.

³¹⁷ ในงานของ Francis Wormuth ซึ่งเป็นนักกฎหมายสมัยใหม่ ก็ยังคงเรียกขานโซลอนว่าเป็น “บิดา” ของการปกครองแบบผสม โปรดดู Francis Wormuth, *The origin of modern constitutionalism* (New York: Harper & Brothers, 1949), 20.

(ξύγκρατος; blend) ของรูปแบบการปกครองต่าง ๆ เป็นบุคคลแรกจริง³¹⁸ ในขณะที่ Herodotus เป็นเพียงนักคิดคนแรกที่น่าเสนอแนวคิดเรื่องการจัดประเภทการปกครองออกเป็นสามรูปแบบตามตัวแบบบริสุทธิ์ด้วยชื่อที่เป็นที่นิยมในเวลาต่อมา คือราชาธิปไตย คณาธิปไตย ประชาธิปไตย³¹⁹ ที่ได้กล่าวไปแล้วในส่วนก่อนหน้า

ทว่า สิ่งที่ Roy พยายามเสนอคือการย้อนกลับไปตีความข้อความเกี่ยวกับการอภิปรายเรื่องรูปแบบการปกครอง (constitutional debate) ที่ปรากฏในย่อหน้าที่ 3.80-3.82 ของ *The histories* ของ Herodotus ใหม่ว่า นัยของข้อความดังกล่าวมิได้จำกัดอยู่แค่เพียงการบรรยายประเภทของรูปแบบการปกครองตามแผนการของบรรดาผู้สมคบก่อการรัฐประหารในเปอร์เซียว่าจะใช้ตัวแบบการปกครองรูปแบบใดปกครองเปอร์เซียต่อไปหากทำการปฏิวัติสำเร็จ แต่ Roy ตีความว่าตัวบทดังกล่าวยังแฝงนัยของเป้าหมายและกลไกการทำงานของกรปกครองรูปแบบต่าง ๆ ทั้งสามรูปแบบ ได้แก่ ความพร้อมรับผิชอบอันเกิดจากรูปแบบการปกครองของมหาชนหรือ *isonomia* ดังที่ปรากฏผ่านคำพูดของ Darius ว่า “เพราะมหาชนเลือกเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองด้วยการจับฉลาก และทำให้คนเหล่านี้จำเป็นต้องรับผิดชอบต่อผู้ที่คอยทำหน้าที่ตรวจสอบ และมอบอำนาจการตัดสินใจชี้ขาดทั้งหมดไว้ที่สาธารณะ”³²⁰ ถัดมาคือคุณสมบัติที่เรียกว่า “ภูมิปัญญา” ของคณะบุคคลจำนวนน้อยอันเป็นมุมมองของ Megabyzus ซึ่งสนับสนุนหลักการที่ว่า “กลุ่มคนที่ดีที่สุดย่อมนำไปสู่การตัดสินใจที่ดีที่สุด”³²¹ และสุดท้ายคือมุมมองเกี่ยวกับความมั่นคงทางการเมืองและการตัดสินใจอันเป็นเอกภาพของระบอบราชาธิปไตยโดย Darius ผู้ซึ่งมองว่า เมื่อ “คนจำนวนมากต่างต่อสู้ซึ่งดีซึ่งเด่น... เพราะคน

³¹⁸ Sydnor Roy, "The constitutional debate: Herodotus exploration of good government," *Histos* 6 (2012): 298.

³¹⁹ แม้ในประเด็นนี้ Hansen จะตีความว่า แนวคิดเรื่องการจัดประเภทรูปแบบการปกครองออกเป็น 3 แบบ (tripartite forms of government) จะปรากฏ “ร่องรอย” ตั้งแต่ในบทกวีของ Pindar ก็ตาม ดู Hansen, *Reflections on Aristotle's Politics*, 1; อย่างไรก็ตามก็ตีผู้วิจัยเห็นว่าร่องรอยเรื่องการจัดประเภทรูปแบบการปกครองของ Pindar ยังมิได้มีความชัดเจนเท่ากับตัวบทของ Herodotus เพราะอย่างน้อยนานของ Herodotus ได้ปรากฏ “ชื่อ” และคำที่ใช้เรียกชื่อระบอบการเมือง ทั้งราชาธิปไตย (μοναρχία) คณาธิปไตย (ὀλιγαρχία) และที่สำคัญคือการปกครองของมหาชน (πληθος ... ἄρχον) หรือประชาธิปไตยทั้งในความหมายของ *isonomia* (ἰσονομία) หรือความเท่าเทียมกันเบื้องต้นกฎหมาย และประชาธิปไตยในความหมายของ *demokratia* (δημοκρατία) เป็นครั้งแรกในผลงานชิ้นเดียวกัน.

³²⁰ Herodotus, *The Landmark Herodotus: The Histories*, 246. [3.80]

³²¹ *Ibid.*, 247. [3.81]

แต่ละคนล้วนแต่อยากเป็นใหญ่ในเรื่องราวต่าง ๆ และประสงค์ให้ความคิดเห็นของตนเองเป็นที่ยอมรับของทุกคนเสมอ ดังนั้นคนเหล่านี้จึงเป็นปฏิปักษ์ต่อกันอย่างรุนแรง และนำไปสู่การเกิดฝักฝ่ายซึ่งปูทางไปสู่การนองเลือด ซึ่งย่อมลงเอยด้วยการสถาปนาราชธิปไตยขึ้นมาในที่สุด”³²²

แม้ว่าสุดท้ายแล้ว การอภิปรายดังกล่าวจะลงเอยด้วยการที่บรรดาผู้ก่อการทั้งเจ็ดคนต่างลงความเห็นร่วมกันด้วยการตัดสินใจผ่านเสียงข้างมากว่าจะปกครองเปอร์เซียด้วยระบอบการปกครองแบบราชาธิปไตย แต่ระบอบราชาธิปไตยของเปอร์เซียที่อุบัติขึ้นใหม่นี้ กลับเป็นราชาธิปไตยที่อนุญาตให้มีคุณลักษณะของคณาธิปไตยและประชาธิปไตยที่ได้อภิปรายไว้บรรจุอยู่ภายใต้ระบอบราชาธิปไตย เพราะบุคคลที่ได้ขึ้นดำรงตำแหน่งกษัตริย์คนใหม่ของเปอร์เซียคือ Darius หนึ่งในผู้ก่อการ ได้ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งกษัตริย์ด้วยกลวิธีบางอย่าง รวมถึงการใช้อำนาจในฐานะกษัตริย์ของเขาเองก็ยังคงต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขบางอย่างด้วยเช่นกัน³²³ ยกตัวอย่างเช่น เงื่อนไขที่ว่า คณะผู้ร่วมก่อการปฏิวัติในครั้งนั้นจะต้องมีสิทธิและอำนาจพิเศษในระบอบราชาธิปไตยใหม่ที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะป็นสิทธิในการเข้าถึงตัวพระมหากษัตริย์ในยามใดก็ได้ที่พวกเขาต้องการ รวมถึงการบังคับให้กษัตริย์ต้องแต่งงานกับสตรีที่มาจากตระกูลของพวกเขาตน รวมถึงการลงคะแนนเสียงว่าจะให้การคัดเลือกบุคคลที่จะมาดำรงตำแหน่งกษัตริย์ของเปอร์เซียเป็นไปโดยโชคชะตา นั่นคือตัดสินโดยใช้เสียงร้องของม้าตัวแรกของบุคคลในบรรดาผู้ก่อการ อันเป็นวิธีการที่ทำให้ทุกคนเสมอภาคและขึ้นอยู่กับโชคชะตาไม่ต่างจากการจับสลากอย่างเท่าเทียมตามคุณลักษณะของประชาธิปไตยตามข้อเสนอของ Otanes³²⁴ ดังนั้นราชาธิปไตยที่เกิดขึ้นใหม่จึงแฝงไว้ด้วยคุณลักษณะของคณาธิปไตยและประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งคณาธิปไตยที่มีการจัดวางสถาบันที่ชัดเจน และจุดนี้เองที่อาจทำให้ Plato ตีความใน *The Laws* (694b-c) ว่า ระบอบราชาธิปไตยในรัชสมัยของ Cyrus (และ Darius) คือระบอบการปกครองที่เกิดจากการการผสมผสานแทนที่จะเป็นราชาธิปไตยแบบบริสุทธิ์อันทำให้เป็นช่วงเวลาเดียวที่การปกครองของเปอร์เซียสามารถประสบความสำเร็จ³²⁵ ด้วยเหตุนี้ประเด็นสำคัญที่แท้จริงที่ Herodotus ต้องการนำเสนอมิใช่ประเด็นเรื่องการแบ่งประเภทการปกครองตามตัวแบบบริสุทธิ์หรือ

³²² Ibid. [3.82]

³²³ Roy, "The constitutional debate: Herodotus exploration of good government," 316-17.

³²⁴ Saxonhouse, *Athenian Democracy: Modern Mythmakers and Ancient Theorists*, 56.

³²⁵ Plato, *Laws Book 7 -12*, trans. R. G. Bury (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1926), 225, 27. [693c-d]

การชี้ให้เห็นถึงข้อดีข้อเสียของการปกครองบริสุทธิ์แต่ละรูปแบบมากเท่ากับการชี้ให้เห็นว่า การปกครองทุก ๆ การปกครองในโลกล้วนแต่จำเป็นต้องก่อปรด้วยคุณสมบัติของความเป็นราชาธิปไตย คณาธิปไตย และประชาธิปไตยที่ Otanes, Megabyzus และ Darius ยกมาอภิปรายด้วยกันทั้งสิ้น และเหตุนี้เองจึงทำไปสู่การตีความว่า Herodotus คือผู้บุกเบิกแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมเป็นคนแรกในศตวรรษที่ 5 ก่อนคริสตกาล³²⁶

ถัดจากงานของ Herodotus การปกครองแบบผสมที่ปรากฏในงานของนักประวัติศาสตร์ในสมัยศตวรรษที่ 5 ก่อนคริสตกาล อย่าง Thucydides (460-400 BC) คืองานที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางมากที่สุดจากนักวิชาการ ดังปรากฏในหลักฐานผ่านตัวบทในเล่มที่แปดของ *ประวัติศาสตร์ของสงครามเพโลโพนีเซียน* (History of the Peloponnesian War) ว่าด้วยเรื่องการปฏิวัติของกลุ่มคณาธิปไตยในนครรัฐเอเธนส์ในปี 411 ก่อนคริสตกาล และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการเมืองที่เกิดขึ้นตามมาจากการปฏิวัติในครั้งนั้น โดย Thucydides บรรยายถึงรูปแบบการปกครองของนครรัฐเอเธนส์ในปี 411 ก่อนคริสตกาลภายหลังจากที่กลุ่มคณาธิปไตยที่ก่อการรัฐประหารระบอบประชาธิปไตยเอเธนส์เริ่มเสื่อมอำนาจลง ดังต่อไปนี้

ในช่วงแรก ดูเหมือนว่าชาวเอเธนส์จะได้รับการปกครองที่ดีที่สุดเท่าที่พวกเขาเคยมีมา อย่างน้อยก็เท่าที่เคยเห็นมาในชีวิตของข้าพเจ้า เพราะรูปแบบการปกครองดังกล่าวเป็นรูปแบบการปกครองที่มีการผสมผสานองค์ประกอบของคณะบุคคลกับมหาชนอย่างพอเหมาะ และรูปแบบการปกครองนี้เองที่ทำให้เอเธนส์สามารถฟื้นฟูจากสภาวะอันย่ำแย่หลังจากที่พ่ายแพ้สงครามมาได้³²⁷

³²⁶ Roy, "The constitutional debate: Herodotus exploration of good government," 318.

³²⁷ “ And during the first period the Athenians appear to have enjoyed the best government they ever had, at least in my time; for there was a moderate blending of the few and the many, and this it was that first caused the state to recover from the wretched plight into which it had fallen” ดู Thucydides, *History of the Peloponnesian war*, trans. Charles Foster Smith (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1935), 373. [8.97]

คำอธิบายข้างต้นของ Thucydides ในหนึ่งย่อมนั้นเป็นการโต้แย้งข้อเสนอเรื่องการปกครองแบบผสมในสมัย Solon ของ Aristotle และ Plutarch ด้วยการชี้ให้เห็นว่า การปกครองแบบผสมที่เกิดขึ้นในนครรัฐเอเธนส์ แท้จริงแล้วเกิดขึ้นภายหลังจากที่กองทัพแห่งนครรัฐซามอส (Samos) ซึ่งมีท่าทีสนับสนุนการปกครองแบบประชาธิปไตย ตัดสินใจเตรียมเคลื่อนกองทัพบุกเอเธนส์เพื่อรื้อฟื้นการปกครองแบบประชาธิปไตยในเอเธนส์ให้กลับมาอีกครั้ง และในช่วงเวลาดังกล่าวนี้เองที่พวกคณาธิปไตยในสภาสี่ร้อย (The Four Hundreds) ตัดสินใจเพิ่มบทบาทของประชาชนด้วยการสร้างสภาห้าพัน (the Five Thousands) ซึ่งส่งผลให้มีการแบ่งสรร และการ “ผสมผสาน” (ζύγκρασις) การใช้อำนาจร่วมกันระหว่างคณะบุคคลกลุ่มหนึ่งคือสภาสี่ร้อยกับฝ่ายที่เป็นมหาชนคือสภาห้าพันอย่างลงตัว และตามทฤษฎีของ Thucydides แล้ว การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างดังกล่าวได้ทำให้นครรัฐเอเธนส์เกิดรูปแบบการปกครองที่ “ดีที่สุดเท่าที่เคยมีมา” แม้ว่าการปกครองที่ดีที่สุดดังกล่าวของเอเธนส์จะดำรงอยู่ต่อมาได้อีกเพียงไม่กี่เดือน ก่อนที่เอเธนส์จะหันกลับไปปกครองแบบประชาธิปไตยหรือการปกครองที่เน้นองค์ประกอบของมหาชนเป็นหลักตามเดิมก็ตาม

การตีความเรื่องร่องรอยของการปกครองแบบผสมในงานของ Thucydides ยังรวมถึงข้อความที่เป็นที่รู้จักมากที่สุดวรรคหนึ่งของ *The History of Peloponnesian War* นั่นคือสุนทรพจน์ของ Pericles ซึ่งแต่เดิมเนื้อหาของสุนทรพจน์ดังกล่าวมักถูกตีความว่า Pericles ต้องการยกย่องระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยของนครรัฐเอเธนส์เหนือรูปแบบการปกครองของนครรัฐกรีกอื่น ๆ จากข้อความที่ Pericles กล่าวว่า ระบอบการปกครองของเอเธนส์มีความเป็นเอกลักษณ์และเป็นแบบแผนที่ไม่เหมือนกับนครรัฐข้างเคียง³²⁸ ซึ่งจุดนี้เองที่เปิดช่องให้แก่การตีความลักษณะของความเป็นเอกลักษณ์ของนครรัฐเอเธนส์ภายในคำอธิบายของ Pericles โดยเปรียบเทียบกับนัยของ Xenophon ที่กล่าวถึงการปกครองของนครรัฐสปาร์ตาซึ่งเกิดจากการผสมผสานสดมภ์หลักทั้ง 3 สดมภ์อย่างชัดเจน และทำให้การปกครองของนครรัฐสปาร์ตาในทฤษฎีของ Xenophon กลายเป็นรูปแบบการปกครองที่มีเอกลักษณ์อันโดดเด่นเช่นกัน³²⁹ ดังนั้นเจตนารมณ์ที่แท้จริงที่ซ่อนอยู่เบื้องหลัง

³²⁸ Ibid., 323. [2.37]

³²⁹ Xenophon, "Constitution of Lacedaemonians," in *Hiero. Agesilaus, Constitution of the Lacedaemonians, Ways and Means, Cavalry Commander, Art of Horsemanship, On Hunting, Constitution of the Athenians* (Cambridge: Massachusetts: Harvard University Press, 1925), 137. [1.2]; รวมถึงคำอธิบายในลักษณะเดียวกันของ Polybius ในตอนต้นของ *The histories* ในอีกหลายร้อยปีถัดมา ซึ่ง

ความเป็น “เอกลักษณ์” ของเอเธนส์จึงอาจเป็นไปได้ในลักษณะเดียวกันกับคำอธิบายเรื่องสปาร์ตาของ Xenophon กล่าวคือ Pericles อาจหมายความว่า รูปแบบการปกครองของเอเธนส์มิได้เป็นการปกครองตามตัวแบบใดตัวแบบหนึ่งในสามรูปแบบคือ ไม่ใช่ทั้งราชาธิปไตย คณาธิปไตย หรือแม้แต่ประชาธิปไตย

แม้ว่า Pericles จะกล่าวต่อไปในสุนทรพจน์ดังกล่าวว่า นครรัฐเอเธนส์ “ถูกเรียก” ว่าเป็นนครรัฐที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย แต่ระบอบดังกล่าวนี้ในทรรศนะของ Pericles คือระบอบที่ทำให้นครรัฐเอเธนส์ได้เปรียบจากความเสมอภาคเบื้องต้นากฎหมายหรือ *isonomia* และรวมถึงข้อได้เปรียบจากคุณลักษณะที่เป็นอภิชนาธิปไตยบางประการ เช่น การให้ความสำคัญกับความสามารถเฉพาะในการแต่งตั้งบุคคลไปดำรงตำแหน่งสาธารณะ ดังนั้น การยกย่องระบอบการปกครองของเอเธนส์ที่มีความเป็นเอกลักษณ์ ของ Pericles จึงมิใช่การยกย่องเอเธนส์ในฐานะที่เป็นประชาธิปไตย แต่ในฐานะเป็นการปกครองที่ผสมผสานระหว่างประชาธิปไตยและอภิชนาธิปไตย³³⁰

แม้ Pericles จะมีได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่เป็นเอกบุคคลในสุนทรพจน์ดังกล่าว แต่หากนำคำอธิบายของ Thucydides ที่ปรากฏในส่วนอื่น ๆ มาพิจารณาร่วมกันแล้ว ย่อมพบว่า Pericles ยังมีสถานะเป็น ‘พลเมืองหมายเลขหนึ่ง’ (The First Citizen)³³¹ หรือบางครั้งถูกขนานนามถึงขั้นที่ว่า เขาเป็นกษัตริย์ที่ไม่ได้สวมมงกุฎแห่งเอเธนส์ (The uncrowned king of democratic Athens)³³² เนื่องจากอำนาจและอิทธิพลของ Pericles ทำให้เขาสามารถกล่าวในสิ่งที่ประชาชนชาวเอเธนส์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

มองว่าการปกครองของสาธารณรัฐโรมันมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว (distinctive feature) ซึ่งต่อมาเขาจะอธิบายเอกลักษณ์ดังกล่าวว่ามีลักษณะเป็นการปกครองแบบผสม ดู Polybius, *The Histories*, 372. [6.3.1]

³³⁰ James H. Oliver, "Praise of Periclean Athens as a mixed constitution," *Rheinisches Museum für Philologie* 98, no. 1 (1955): 39.; การตีความดังกล่าวยังสอดคล้องกับข้อความที่ปรากฏในบทสนทนาเรื่อง *Menexenus* ของ Plato ซึ่งไม่เพียงแต่ระบุว่า Aspasia เป็นบุคคลที่แต่งสุนทรพจน์ให้แก่ Pericles แต่ Aspasia ยังเขียนสุนทรพจน์ขึ้นอีกฉบับหนึ่งที่อธิบายอย่างชัดเจนว่า การปกครองของนครรัฐเอเธนส์คือการปกครองที่ผสมผสานระหว่างอภิชนาธิปไตยกับมหาชน และมีกษัตริย์ที่มาจาก การเลือกตั้ง โปรดดู Plato, "Menexenus," in *Timaeus, Critias, Cleitophon, Menexenus, Epistles* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1929), 339, 45, 47. [236b, 238c-d]

³³¹ Ibid., p. 164. [2.65.9]

³³² Karsten Friis Johansen, *A History of Ancient Philosophy: From the Beginning to Augustine* (London: Routledge, 1998), 89.

ไม่ยอมรับฟังได้ และจุดนี้เองที่ทำให้ Thucydides มองว่า Pericles คือองค์ประกอบสำคัญในการเมืองการปกครองเอเธนส์ที่ทำหน้าที่คอยตรวจสอบถ่วงดุลมหาชนชาวเอเธนส์³³³ จุดนี้จึงอาจทำให้ตีความได้ว่า แท้จริงแล้วการปกครองของนครรัฐเอเธนส์คือการปกครองแบบผสมที่มีการผสมผสานอุดมคติหลักทั้ง 3 สดมภ์ เพียงแต่การที่ Pericles เลือกที่จะไม่กล่าวถึงข้อดีที่เกิดจากองค์ประกอบที่เป็นเอกบุคคคลภายในระบอบการปกครองแบบผสมของเอเธนส์เป็นเพราะองค์ประกอบที่ว่านั้นคือตัวเขาเอง และคงจะถือเป็นเรื่องที่แปลกประหลาดอย่างมาก หากสุนทรพจน์ดังกล่าวของ Pericles กลับมีเนื้อหาที่เป็นการชื่นชมหรือยกย่องตนเอง³³⁴ ว่าเป็นส่วนที่ทำให้การปกครองของเอเธนส์ยิ่งใหญ่และมีเอกลักษณ์ที่ต่างจากการปกครองของนครรัฐอื่น ๆ

ร่องรอยล่าสุดของการปกครองแบบผสมในสมัยกรีกโบราณ ปรากฏในการค้นพบนักวิชาการกลุ่มหนึ่งนำโดย Philip Horky (2018) จากมหาวิทยาลัย Durham³³⁵ ซึ่งพยายามสืบย้อนที่มาของแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมกลับไปยังนักคิดในศตวรรษที่ 5 – 4 ก่อนคริสตกาล หรือก่อนหน้างานของ Plato โดยให้ความสำคัญกับงานของ Archytas (Ἀρχύτας; 428–347 BC) นักคิดที่ได้รับอิทธิพลจาก Pythagoras คนสำคัญในศตวรรษที่ 4 ก่อนคริสตกาล แม้ว่าก่อนหน้านี้ ข้อเสนอเรื่องการย้อนกลับไปพิจารณาอิทธิพลของ Archytas จะถูกปฏิเสธจากนักวิชาการจำนวนมาก เช่น Aadlers และ Sinclair ซึ่งมองว่าผลงานหลายชิ้นที่ปรากฏในนามของ Archytas เป็นงานที่ถูกเขียนขึ้นทีหลัง (Pseudo-Pythagorean or Pseudo-Archytas) โดยให้เหตุผลว่า ภาษาและความคิดที่ใช้ตรงกับสำนวนของ Plato และ Aristotle รวมถึงนักปรัชญาในสมัยเฮเลนนิสติก (Hellenistic)³³⁶

³³³ Thucydides, *History of the Peloponnesian war*, 164. [2.65]

³³⁴ Oliver, "Praise of Periclean Athens as a mixed constitution," 39.

³³⁵ ผู้วิจัยขอขอบคุณฐานข้อมูล Academia ของมหาวิทยาลัย Durham ที่ทำให้ผู้วิจัยสามารถเข้าถึงต้นฉบับของข้อค้นพบในงานของอาจารย์ Philip Horky ก่อนที่หนังสือจะได้รับการตีพิมพ์ และข้อมูลเกี่ยวกับการจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการเรื่อง "The Mixed Constitution" ที่มหาวิทยาลัยเอดินบะระ (University of Edinburgh) ในปี ค.ศ. 2017 ซึ่งอาจารย์ Philip Horky ได้นำเสนอข้อค้นพบดังกล่าวในเวทีวิชาการ ดู School of History - Classics & Archaeology, "Workshop - The mixed constitution," (2 0 1 7) . <https://www.ed.ac.uk/history-classics-archaeology/news-events/events/events-archive/event-archive-2017/workshop-mixed-constitution-classical>.

³³⁶ เส้นแบ่งระหว่างยุคเฮเลนนิคกับยุคเฮเลนนิสติกในโลกตะวันตก เกิดขึ้นเมื่อพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราชผนวกรวมนครรัฐและดินแดนชาวกรีกเดิมเข้าไว้ภายใต้การปกครองของจักรวรรดิมาซิโดเนีย ส่งผลให้ผู้คนพูดและสื่อสารภายใต้ภาษาและวัฒนธรรมหลักเดียวกันคือภาษากรีกและวัฒนธรรมของชาวกรีกที่แพร่กระจายไปทั่ว

อย่างชัดเจน³³⁷ เช่นเดียวกับ Burkert ซึ่งชี้ให้เห็นว่า การใช้คำบางคำ เช่นคำว่า ἀπάθεια (*apatheia*) หรือสภาวะไร้ความรู้สึกที่ปรากฏในงานเขียนบางชิ้นของ Archytas เป็นภาษาที่นักคิดกลุ่มสตออิคส์ (Stoicism) นิยมใช้ในงานเขียนที่เกิดขึ้นในสมัยโรมันไปแล้ว ซึ่งย่อมพิสูจน์ให้เห็นเป็นอย่างดีว่า ผลงานหลายชิ้นที่อ้างว่าเป็นของ Archytas ล้วนถูกเขียนขึ้นภายหลังจากศตวรรษที่ 4 ก่อนคริสตกาลไปแล้ว³³⁸

อย่างไรก็ดี Horky พยายามชี้ให้เห็นว่ามีผลงานของ Archytas จำนวนหนึ่ง ซึ่งปรากฏในรูปของชิ้นส่วน (Fragments) ต่าง ๆ จำนวน 4 ชิ้นที่ได้รับการพิสูจน์แล้วว่าเป็นงานของ Archytas จริง และเขียนขึ้นในช่วงศตวรรษที่ 4 ก่อนคริสตกาล³³⁹ โดยเฉพาะในชิ้นส่วนสำคัญที่ถูกแปลออกมาเป็นภาษาอังกฤษว่า *On law and justice*³⁴⁰ ซึ่ง Horky มองว่า เป็นตัวบทที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อแนวคิดทางปรัชญาการเมืองและจริยศาสตร์ของนักคิดและนักปรัชญาการเมืองในสมัยศตวรรษที่ 4 ก่อนคริสตกาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นเรื่อง “ทฤษฎีการปกครองแบบผสม” ที่ประกอบด้วยองค์ประกอบราชาธิปไตย อภิชนาธิปไตย และประชาธิปไตย³⁴¹ ซึ่งปรากฏร่องรอยในชิ้นส่วนที่ 3 และ 4 (Fragment 3, 4) ของ Archytas ที่อธิบายว่า การปกครองแต่ละรูปแบบนำมาซึ่งวิธีคิดเรื่องความ

โลกตะวันตกในยุคโบราณ โดยคำว่าเฮเลนนิสติกมีรากมาจากคำว่า *hellenizein* ที่แปลว่า “การประพฤติตนเยี่ยงคนกรีก” (to behave like a Greek) หรือการ “พูดภาษากรีก” (to speak Greek) ฉะนั้น George Klosko จึงนับยุคเฮเลนนิสติกว่าเริ่มต้นตั้งแต่การสิ้นพระชนม์ของพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราชไปจนกระทั่งเกิดจักรวรรดิโรมัน (Roman Empire) หรือประมาณปลายศตวรรษที่ 4 ก่อนคริสตกาลไปจนถึงต้นศตวรรษที่ 1 ดู George Klosko, *History of Political Theory: An introduction*, vol. 1 (Fort Worth, Texas: Harcourt Brace College Publishers, 1993), 133.

³³⁷ Aalders, *Die theorie der gemischten verfassung im altertum*, 13-20; T. A. Sinclair, *A history of Greek political thought* (London: Routledge, 1951), 293-95.

³³⁸ W. Burkert, *Lore and science in Ancient Pythagoreanism*, trans. E. Minar (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1972), 78.

³³⁹ Carl A. Huffman, *Archytas of Tarentum: Pythagorean, philosopher, and mathematician king* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), 30-31.

³⁴⁰ ซึ่งปัจจุบันกำลังอยู่ในระหว่างจัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัย Oxford ดู Phillip S. Horky and Monte Ransome Johnson, "On Law and Justice attributed to Archytas of Tarentum," in *Early Greek ethics* (Oxford: Oxford University Press, 2019).

³⁴¹ Horky and Johnson, "On Law and Justice attributed to Archytas of Tarentum," 2. [เข้าถึงได้จาก: <https://durham.academia.edu/phorky>]

ยุติธรรมและการแบ่งสรรสิ่งที่มีคุณค่าที่แตกต่างกัน อันทำให้ Archytas สรุปว่า การปกครองแบบผสมที่หลอมรวมองค์ประกอบเหล่านี้เข้าด้วยกันทั้งหมดเป็นรูปแบบการปกครองที่ “แข็งแกร่งและยั่งยืนที่สุด”³⁴²

โดยในชิ้นส่วนที่ 3 (Fragment 3) Archytas กล่าวถึงรูปแบบของกฎหมายที่สัมพันธ์กับระบอบการปกครองอันนำไปสู่ความยุติธรรมที่แตกต่างกันสี่รูปแบบของระบอบการปกครองต่าง ๆ กล่าวคือ

กฎหมายย่อมก่อคุณประโยชน์ต่อสังคมการเมือง หากสังคมเมืองนั้นมิได้ปกครองโดยคนใดคนหนึ่งเพียงลำพัง หรือมิได้ปกครองไปเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวของผู้ปกครอง แต่ปกครองไปเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมที่ขยายไปสู่ทุก ๆ คน แต่การออกกฎหมายจำเป็นจะต้องคำนึงถึงสถานที่และที่ตั้งด้วย เพราะย่อมจะไม่มีผืนดินที่แตกต่างกันผืนใดที่จะเหมาะสมสำหรับการปลูกผลไม้ชนิดเดียวกัน หรือไม่มีจิตใจของมนุษย์คนใดจะมีความยุติธรรมรูปแบบเดียวกัน นี่คือเหตุผลว่าเหตุใดคนบางคนจึงเลือกความยุติธรรมแบบอภิชนาธิปไตย คนบางคนจึงเลือกความยุติธรรมแบบประชาธิปไตย และบางคนจึงเลือกความยุติธรรมแบบคณาธิปไตยแทน...³⁴³ (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

³⁴² Ibid., 15-16, 18; ซึ่งคล้ายกับคำอธิบายของ Aristotle เกี่ยวกับการปกครองแบบผสม ดู Aristotle, *Politics*, 338-39. [1297a6-7].

³⁴³ “*In the same work. The law is beneficial to the political community, if it is neither rule by an individual, nor in the service of private interest, but rather in the public interest, and extended to all. And the law should have regard for both place and location; for neither is a ground able to receive the same fruit, nor the soul of a human being the same virtue. That is why some people adopt aristocratic justice, others democratic justice, and others oligarchic justice...*” see Fragment 3, 33.29-34.14 Thesleff = Stobaeus 4.1.137 cited in Ibid., 15-16.

Archytas อธิบายต่อไปว่า การปกครองโดยเอกบุคคละจะมีความชอบธรรมได้ก็ต่อเมื่อการปกครองดังกล่าวปรากฏอยู่ในรูปแบบของการปกครองแบบผสมเท่านั้น³⁴⁴ และในจุดนี้เองที่ Archytas กล่าวถึงการปกครองแบบผสมโดยอาศัยตัวแบบของนครรัฐสปาร์ตาว่า

กฎหมายและรัฐที่ดีสมควรเกิดจากการสังเคราะห์รูปแบบการปกครองทั้งหมดเข้าด้วยกัน โดยมีบางอย่างเป็นประชาธิปไตย บางอย่างเป็นคณาธิปไตย บางอย่างเป็นกษัตริย์ และบางอย่างเป็นอภิชนาธิปไตยดังเช่นในกรณีของนครรัฐสปาร์ตา เพราะกษัตริย์ทั้งสองคนในสปาร์ตาก็เหมือนกับตัวแทนของราชาธิปไตย เหล่าผู้อาวุโสเสมือนตัวแทนของอภิชนาธิปไตย เหล่าอีฟอร์เสมือนตัวแทนของคณาธิปไตย และนายทหารม้ากับพลทหารรุ่นหนุ่มก็เปรียบเสมือนตัวแทนของประชาธิปไตย³⁴⁵ (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

โดย Horky อธิบายว่า การกล่าวถึงการปกครองแบบผสมโดยอ้างอิงตัวแบบจากนครรัฐสปาร์ตาของ Archytas เกิดจากการที่ Archytas เคยดำรงตำแหน่งผู้ปกครองอาณานิคมหรือ *autokratōr* (στρατηγός) แห่งหนึ่งของนครรัฐสปาร์ตามาก่อน ดังนั้น Archytas จึงได้รับอิทธิพลในการอธิบายการปกครองตามตัวแบบของนครรัฐสปาร์ตา และกลายเป็นตัวอย่างคำอธิบายที่มีอิทธิพลต่อคำอธิบายของชายแปลกหน้าชาวเอเธนส์ในบทสนทนา *The Laws* ของ Plato³⁴⁶ รวมถึงการอธิบาย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

³⁴⁴ Ibid., 18.

³⁴⁵ “In the same work. The better law and state should be a synthesis of all the other political constitutions, and have something of democracy, something of oligarchy, something of kingship, and of aristocracy, just as it is in Sparta as well. [17] For their kings <are the portion> of the monarchy, the elders of the aristocracy, the ephors of the oligarchy, and the cavalry officers and the boys of the democracy. [20]” See Fragment 4.a, 34.15-27 Thesleff = Stobaeus 4.1.138. cited in Ibid., 21-22; สำหรับรายละเอียดของการปกครองและกลไกการทำงานขององค์ประกอบต่าง ๆ ภายในนครรัฐสปาร์ตา ดู เอกลักษณ์ ไชยภูมิ, "วิถีทางการเมืองของชาวลาเคเดโมเนีย," 485-505.

³⁴⁶ Horky and Johnson, "On Law and Justice attributed to Archytas of Tarentum," 23.

ว่าการปกครองแบบผสมคือรูปแบบการปกครองที่ “แข็งแกร่งและยั่งยืนที่สุด” ในลักษณะเดียวกันกับที่ Aristotle กล่าวถึงใน *Politics* ในเวลาต่อมา³⁴⁷

ทั้งหมดนี้คือร่องรอยของการปกครองแบบผสมก่อนหน้างานของ Plato และ Aristotle แม้ร่องรอยดังกล่าวจะเป็นเพียงการตีความหรือการอธิบายความย้อนกลับไปโดยคนในรุ่นหลัง แต่อย่างน้อยก็ทำให้เห็นว่าวิธีคิดที่พิจารณารูปแบบการปกครองแบบบริสุทธิ์ทั้ง 3 แบบในฐานะสดมภ์หนึ่งของการปกครองอีกชนิดที่เกิดจากการผสมผสานหรือ “สังเคราะห์” องค์ประกอบดังกล่าวเข้าด้วยกัน เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่เคียงคู่กับแนวคิดเรื่องการจัดประเภทรูปแบบการปกครองตามตัวแบบบริสุทธิ์ที่เริ่มลงหลักปักฐานในศตวรรษที่ 5 ก่อนคริสตกาล ในงานของ Herodotus และ Thucydides ซึ่งเอ่ยถึงคำว่า “ผสม” อย่างชัดเจน และรวมถึงการค้นพบผลงานล่าสุดของนักคณิตศาสตร์อย่าง Archytas ซึ่งเป็นบุคคลร่วมสมัยกับ Plato สิ่งเหล่านี้จึงเป็นการปูทางไปสู่วิธีคิดเรื่องการปกครองแบบผสมในฐานะการปกครองตามธรรมชาติที่จะปรากฏอย่างชัดเจนต่อไปในงานของ Plato, Aristotle และ Polybius ต่อไป

2.3.2 ฐานคิดประการที่สอง: การปกครองตามธรรมชาติ (Natural Government)

หนึ่งในประเด็นสำคัญของทฤษฎีการปกครองแบบผสมที่ Fritz สรุปลได้จากความคิดทางการเมืองของ Polybius คือสภาพความเป็นจริงทางการเมือง (political reality) ที่ทำให้แม้แต่การปกครองที่ได้ชื่อว่าเป็นประชาธิปไตยอย่างสุดโต่งมากที่สุดแห่งหนึ่งเท่าที่เคยมีมาในประวัติศาสตร์ของอารยธรรมตะวันตก ก็ยังสามารถจัดโครงสร้างการปกครองของระบอบการเมืองโดยปราศจากสิ่งที่ Polybius เรียกว่าองค์ประกอบที่เป็นราชาธิปไตย (monarchical element) และองค์ประกอบที่เป็นคณาธิปไตย (oligarchic element) อย่างสิ้นเชิงได้³⁴⁸ กล่าวคือ แม้แต่ระบอบประชาธิปไตยที่ได้ชื่อว่าเป็นประชาธิปไตยทางตรงที่สุดโต่งอย่างนครรัฐเอเธนส์ ยังจำเป็นต้องอาศัยสถาบันทางการเมืองของเอกบุคคล และคณะบุคคลอย่างเลี่ยงไม่ได้ และสภาวะการณ์ดังกล่าวนี้คือสิ่ง

³⁴⁷ กล่าวคือ Aristotle อธิบายว่า “ยิ่งการผสมผสานองค์ประกอบทางการเมืองมีความสมบูรณ์แบบมากเท่าใด การปกครองก็จะมีที่ยั่งยืนมากเท่านั้น” (And the a mixed constitution most permanent. better the constitution is mixed, the more permanent it is) ดู Aristotle, *Politics*, 338-39. [1297a6-7].

³⁴⁸ Fritz, *The theory of the mixed constitution in antiquity*, 185.

ที่ Fritz มองว่าเป็นสภาพความเป็นจริงทางการเมือง หรืออีกนัยหนึ่งคือความเป็นธรรมชาติทางการเมือง ในความหมายของการปกครองที่เป็นไปได้ในทางปฏิบัติในโลกแห่งความเป็นจริงของการปกครองแบบผสม

การอธิบายการปกครองแบบผสมในฐานะความเป็นจริงทางการเมืองหรือการปกครองตามธรรมชาติของการเมืองภาคปฏิบัติในโลกแห่งความเป็นจริง เริ่มปรากฏให้เห็นผ่านงานของนักปรัชญาการเมืองในยุคคลาสสิกคนสำคัญอย่าง Plato ผู้ซึ่งมองว่า รูปแบบการปกครองทั้งหลายจะต้องประกอบไปด้วยแม่แบบ (mother constitution) ขององค์ประกอบที่เป็นเอกบุคคลและมหาชนเสมอ มิเช่นนั้นแล้ว “*ย่อมไม่อาจมีนครรัฐใดเกิดขึ้นมาได้*”³⁴⁹ รวมถึง Aristotle ซึ่งพิจารณาการปกครองแบบผสมในฐานะการปกครองที่ดีที่สุดที่เป็นไปได้ในทางปฏิบัติที่เขาอธิบายไว้ในเล่มที่ 7 และเล่มที่ 8 ของ *Politics* หรือที่ Aristotle เรียกว่า ระบอบการปกครองของนครรัฐที่เฝ้าอิฐฐานถึงซึ่งกล่าวไปแล้วในส่วนก่อนหน้านี้นี้ โดยการปกครองดังกล่าวตามทฤษฎีของ Aristotle คือการปกครองตามธรรมชาติที่เป็นไปได้ทั่วไปสำหรับนครรัฐต่าง ๆ ทั้งหมด³⁵⁰

ในขณะที่ Polybius ในสมัยโรมันคือบุคคลแรกที่กล่าวถึงจุดกำเนิดของรูปแบบการปกครองแบบผสม ว่าอาจเกิดขึ้นได้ 2 ลักษณะ คือการปกครองแบบผสมที่เกิดขึ้นจากน้ำมือของผู้บัญญัติกฎหมาย (หรือผู้ร่างรัฐธรรมนูญในโลกสมัยใหม่) เช่น การปกครองของนครรัฐสปาร์ตาที่ออกแบบสถาบันต่าง ๆ โดย Lycurgus³⁵¹ กับการปกครองแบบผสมที่เกิดจาก “*การพัฒนาการตามธรรมชาติ*”³⁵² เช่น การปกครองแบบผสมที่เกิดขึ้นในสมัยสาธารณรัฐโรมัน ที่ซึ่งองค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบมีการคลี่คลายตัวและจัดวางสถาบันทางการเมืองตามธรรมชาติของการปกครองแบบผสม อย่างไรก็ตาม Polybius อธิบายต่อไปว่า แม้การปกครองแบบผสมของสปาร์ตาจะเกิดขึ้นจากฝีมือของผู้บัญญัติกฎหมาย (law giver) แต่ผู้บัญญัติกฎหมายผู้นั้นก็จำเป็นต้องเป็นบุคคลที่ “*มีความเข้าใจเป็นอย่างดีถึงกระบวนการตามธรรมชาติดังกล่าว*”³⁵³ ดังนั้นการปกครองแบบผสมที่อุบัติขึ้นทั้ง

³⁴⁹ Plato, *The Laws*, 98-99. [693d-e]

³⁵⁰ Ober, "Nature, History, and Aristotle Best Possible Regime," 241.

³⁵¹ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน เอกลักษณ์ ไชยภูมิ, "วิถีทางการเมืองของชาวลาเคเดโมเนีย," 485-505.

³⁵² Polybius, *The Histories*, 378. [6.9]; และดู Trompf, *The Idea of Historical Recurrence in Western Thought : From Antiquity to the Reformation*, 46.

³⁵³ Polybius, *The Histories*, 378. [6.10]

สองรูปแบบตามคำอธิบายของ Polybius จึงเป็นสิ่งที่ไม่อาจเกิดขึ้นได้หากปราศจากความรู้เกี่ยวกับกระบวนการตามธรรมชาติดังกล่าวของการปกครอง ซึ่งกระบวนการตามธรรมชาติที่ว่านี้อาจแบ่งออกเป็นสองส่วน ส่วนแรกคือกระบวนการตามธรรมชาติของตัวการปกครองแบบบริสุทธ์ทางทฤษฎีที่ได้อธิบายไปก่อนหน้านี้แล้วว่าย่อมนำไปสู่วังวนแห่งวัฏจักรการปกครองอย่างไม่มีที่สิ้นสุดในทางปฏิบัติ กับอีกส่วนคือกระบวนการตามธรรมชาติของตัวการปกครองแบบผสมเอง ในฐานะที่เป็นการปกครองที่เป็นไปได้ในทางปฏิบัติของโลกแห่งความเป็นจริง

ความเป็นไปได้จริงในทางปฏิบัติของการปกครองแบบผสมที่ว่านี้ คือแหล่งที่มาของคำอธิบายเรื่องความเป็น “ธรรมชาติ” ของการปกครองแบบผสมนับแต่สมัยกรีกโบราณเป็นต้นมา ยกตัวอย่างเช่น ในงานของ Sir John Fortescue นักกฎหมายและผู้พิพากษาประจำศาลสูง (King's Bench) ของพระเจ้า Henry VI แห่งอังกฤษ และเป็นสะพานสำคัญในการถ่ายทอดแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมเข้าสู่อังกฤษในศตวรรษที่ 15 ผู้ซึ่งเชื่อว่ากฎหมายและการปกครองที่เป็นไปตามธรรมชาติ “*ย่อมปรารถนาสิ่งที่ดีที่สุดเสมอ*”³⁵⁴ ซึ่งนำไปสู่การสร้างคำอธิบายอันโด่งดังเกี่ยวกับการปกครองแบบผสมของระบอบกษัตริย์อังกฤษหรือที่ต่อมาจะถูกเรียกว่าระบอบราชาธิปไตยแบบผสม (mixed monarchy)³⁵⁵ ว่ามีลักษณะสอดคล้องกับกฎหมายธรรมชาติ คือเป็น *dominium politicum et regale* ที่ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงปกครองและจัดเก็บภาษีอากรภายใต้กฎหมายซึ่งได้รับความยินยอมพร้อมใจจากผู้ใต้ปกครองอันประกอบไปด้วยขุนนางและมหาชนผู้ใต้ปกครอง³⁵⁶

คำอธิบายเรื่องความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติของการปกครองแบบผสมในฐานะการปกครองตามธรรมชาติดังกล่าวยังปรากฏให้เห็นได้ในงานเขียนของ Jean-Jacques Rousseau ในศตวรรษที่ 18 ซึ่งกล่าวเอาไว้อย่างชัดเจนใน *The Social Contract* ในบทที่ว่าด้วยเรื่อง “รัฐบาลแบบผสม” ว่า “หากกล่าวอย่างเข้มงวดแล้ว รัฐบาลแบบเดี่ยว ๆ นั้นหาไม่มี เพราะประมุขคนเดียวจำเป็นต้องมีข้าราชการในชั้นรอง รัฐบาลของปวงชนเองก็จำเป็นต้องมีผู้นำ”³⁵⁷ หรือในทำนองเดียวกัน ข้อเสนอหลักของ Montesquieu ใน “เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย” (*The Spirit of the Laws*) คือการสร้างการ

³⁵⁴ Fortescue, *On the Laws and Governance of England*, 14.

³⁵⁵ Fink, *The classical republicans; an essay in the recovery of a pattern of thought in seventeenth century England*, 23.

³⁵⁶ Ibid., 83, 86.

³⁵⁷ Rousseau, *The Social Contract*, 131.

ปกครองโดยธรรมชาติที่เหมาะสมกับเจตนารมณ์ทั่วไป (general spirit) และสอดคล้องกับเจตนารมณ์เฉพาะ (specific spirit) ของที่แห่งนั้นภายใต้โครงสร้างรัฐบาลที่สมดุลจากการกำหนดให้ฝ่ายต่าง ๆ เข้าไปใช้อำนาจทางการเมืองทั้งสามรูปแบบอย่างลงตัวตามเจตนารมณ์ทั้งสองด้าน³⁵⁸

ความคิดดังกล่าวของ Montesquieu กลายเป็นส่วนหนึ่งที่บรรดาบิดาผู้ก่อตั้งประเทศสหรัฐฯ (The Founding Fathers) นำมาใช้อธิบายการทำงานของกรปกครองแบบใหม่ในสหรัฐฯ ดังจะเห็นได้จากข้อเสนอเรื่อง “การปกครองที่สมดุล” (Balanced government) ซึ่งก็คือการปกครองแบบผสมที่กลับมามีอิทธิพลอีกครั้งในศตวรรษที่ 18 อันเป็นเวลาที่ยังวิชาการถูกครอบงำด้วยอิทธิพลทางความคิดจากทฤษฎีฟิสิกส์โดยเฉพาะเรื่องสมดุลกลของ Newton ที่ทำให้นักคิดเหล่านี้เชื่อว่า พวกเขาสามารถนำระเบียบที่ปรากฏในจักรวาลมาปรับใช้ในทางการเมืองได้ด้วยเช่นกัน ดังที่ John Adams กล่าวว่าตนพยายาม “จัดตั้งรัฐบาลบนหลักการตามธรรมชาติอย่างเรียบง่าย” หรือ James Madison ที่กล่าวในทำนองเดียวกันว่า “การปกครองโดยธรรมชาติดังกล่าวจะต้องถูกสร้างขึ้นโดยให้ส่วนประกอบทั้งหลายคอยกำกับดูแลกันและกันให้อยู่ในที่ของตนเองโดยอาศัยความสัมพันธ์ที่ต่างฝ่ายต่างก็ต้องพึ่งพาอาศัยกัน”³⁵⁹ อันเป็นที่มาของแนวคิดที่อยู่เบื้องหลังการทำงานของกลไกและสถาบันทางการเมืองในรัฐธรรมนูญของสหรัฐฯ ที่ถูกออกแบบให้ “ความทะยานอยากถูกจัดวางให้หักทวนกับความทะยานอยากด้วยตนเอง”³⁶⁰ ซึ่งกลายเป็นแม่แบบให้กับการออกแบบสถาบันทางการเมืองของระบอบเสรีประชาธิปไตยตะวันตกต่อมา

อย่างไรก็ตาม แม้คำอธิบายเรื่องความเป็นธรรมชาติของการเมืองภาคปฏิบัติในโลกแห่งความเป็นจริงของการปกครองแบบผสม จึงกลายเป็นฐานความชอบธรรมสำคัญของรูปแบบการปกครองแบบผสมที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แต่รายละเอียดของความเป็น “ธรรมชาติ” ในทางปฏิบัติดังกล่าวของการปกครองแบบผสม ตลอดจนความหมายของคำว่าธรรมชาติที่วนกลับมาไม่ได้รับการอธิบายขยายความในรายละเอียด อันทำให้ฐานคิดสำคัญของการปกครองแบบผสมในส่วนนี้ยังคงมีจุดอ่อนและช่องโหว่บางประการที่ต้องการคำอธิบายเพิ่มเติม ซึ่งนำมาสู่ข้อเสนอในรายละเอียด

³⁵⁸ Merry, *Montesquieu's System of Natural Government*, xv, 368-69.

³⁵⁹ Hofstadter, *The American Political Tradition and the Men Who Made It*, 10-11.; รายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับการปกครองแบบผสมในอเมริกาของ Adams ดู Ryerson, *John Adams's republic: the one, the few, and the many*.

³⁶⁰ Hamilton, Madison, and Jay, *The Federalist Papers*, 359.

เกี่ยวกับฐานคิดประการที่สองของการปกครองตามธรรมชาติของงานวิจัยในส่วนนี้ เพื่อที่จะชี้ให้เห็นต่อไปว่า การปกครองแบบผสมเป็นการปกครองตามธรรมชาติในความหมายแบบใด และประกอบด้วยคุณลักษณะอย่างไรบ้างตามลำดับ

ทั้งนี้ ความเป็น “ธรรมชาติ” ที่ใช้ในงานวิจัยชิ้นนี้อาจมีนัยได้มากถึง 3 ความหมาย นั่นคือ ธรรมชาติในความหมายของสภาวะโดยปรกติหรือโดยทั่วไปที่ปรากฏให้เห็นได้ของสิ่งหนึ่งว่าเป็นเช่นนั้น (What it actually or normally is as it exists) หรือธรรมชาติในความหมายของสภาวะที่แท้จริงที่สมบูรณ์แบบอันโดดเด่นของสิ่งหนึ่ง (What it truly, distinctively or ideally is) ที่ซึ่งกลายเป็นมาตรฐานในการชี้วัดความดีเลวของสิ่ง ๆ นั้น และสุดท้ายคือธรรมชาติในความหมายของศักยภาพ ความเป็นไปได้ที่สิ่ง ๆ หนึ่งอาจเปลี่ยนแปลงหรือกลายเป็นอีกสิ่งที่มีความสมบูรณ์แบบมากขึ้น (What it potentially is)³⁶¹ คำถามที่ตามมาคือ ความเป็นธรรมชาติของการปกครองแบบผสมจัดเป็นธรรมชาติในความหมายใดจากธรรมชาติทั้งสามรูปแบบที่กล่าวไปนี้

ประการแรก งานวิจัยส่วนนี้ ต้องการเสนอว่าความเป็นธรรมชาติของสิ่งที่เรียกว่าการปกครองแบบผสม ประกอบด้วยธรรมชาติทั้ง 3 นัย โดยธรรมชาติในความหมายแรกคือธรรมชาติในความหมายของความเป็นจริงทางการเมือง (political reality)³⁶² ซึ่งเกิดจากคำอธิบายที่ว่า การปกครองแบบผสมทั้งปวงล้วนแล้วแต่เป็นการปกครองที่เกิดขึ้นจากการผสมผสานองค์ประกอบมูลฐานหรือสดมภ์หลักทางการเมืองทั้ง 3 สดมภ์คือเอกบุบุคคล คณะบุคคล และมหาชนทั้งสิ้น ซึ่งสดมภ์เหล่านี้เป็นสิ่งที่ปรากฏให้เห็นเป็นปรกติโดยทั่วไปในทุกระบอบถึงแม้ว่าจะมีความเข้มข้นและระดับที่แตกต่างกันไปในแต่ละระบอบก็ตาม โดยความเป็นธรรมชาติดังกล่าวนี้ อาจเปรียบได้กับคำอธิบายเรื่องไตรลักษณ์จิตของนักปรัชญาการเมืองในสมัยกรีกโบราณที่มองว่า จิตใจ (psyche) โดยธรรมชาติย่อมประกอบไปด้วยองค์ประกอบมูลฐานต่าง ๆ เช่น คำอธิบายเรื่องไตรลักษณ์จิต (tripartite soul) ของ Plato ซึ่งมองว่าจิตใจประกอบด้วยภาคส่วนที่แสวงหาความรู้ ภาคส่วนที่แสวงหาเกียรติยศ และภาคส่วนที่แสวงหาความพึงพอใจทางกายต่าง ๆ ดังนั้นสดมภ์หลักเหล่านี้จึงเป็นส่วนประกอบที่ปรากฏให้เห็นและมีอยู่ในทุกระบอบการเมืองอย่างเป็นปรกติโดยทั่วไป ซึ่งความ

³⁶¹ แนวคิดดังกล่าวผู้วิจัยปรับปรุงมาจากการแบ่งประเภทชาตินิยมในปรัชญาการเมืองตะวันตกของ Graeme Duncan ดู Graeme Duncan, "Political theory and human nature," in *Politics and human nature*, ed. Ian Forbes and Steve Smith (London: Frances Pinter, 1983), 6.

³⁶² Fritz, *The theory of the mixed constitution in antiquity*, 185.

เป็นปกติทั่วไปที่เวลานี้ เกิดขึ้นจากเงื่อนไขความจำเป็นขั้นต่ำบางอย่างที่แฝงอยู่ในธรรมชาติขององค์ประกอบมูลฐานที่แตกต่างกันสามแบบ ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้จะเรียกว่า กฎเหล็กขององค์ประกอบทั้งสาม (the iron law of tripartite element) ที่เกิดขึ้นจากความจำเป็นและเงื่อนไขเฉพาะของความเป็นธรรมชาติที่แตกต่างกันขององค์ประกอบแต่ละส่วนภายในการปกครองแบบผสม หรืออาจเรียกว่า กฎเหล็กของการปกครองแบบผสม (the Iron law of mixed constitution) ประกอบด้วย (1) กฎเหล็กขององค์ประกอบที่เป็นเอกบุคคัล (the iron law of monarchical element) (2) กฎเหล็กขององค์ประกอบที่เป็นกลุ่มคน (the iron law of oligarchic element) และ (3) กฎเหล็กขององค์ประกอบที่เป็นมหาชน (the iron law of democratic element) ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความจำเป็นและฐานความชอบธรรม (justification) ที่ทำให้เอกบุคคัล คณะบุคคัล และมหาชน นำมาใช้เพื่ออ้างความชอบธรรมทางการเมืองตามความจำเป็นขั้นต่ำที่มีอยู่ในธรรมชาติของแต่ละองค์ประกอบในระบอบการเมืองทุกระบบ

อย่างไรก็ดีคำว่า “กฎเหล็ก” ที่ผู้วิจัยนำมาใช้นี้ อาจทำให้เกิดคำถามที่ตามมาได้เช่นกันว่า คำอธิบายเรื่องกฎเหล็กขององค์ประกอบมูลฐานทั้งสามองค์ประกอบของการปกครองแบบผสมจะสามารถที่เกิดขึ้นในเวลาเดียวกันได้หรือไม่ เนื่องจากกฎเหล็กที่แท้จริงย่อมจะต้องมีเพียงหนึ่งเดียวเท่านั้น ยกตัวอย่างเช่น ข้อเสนอในงานของ Craig Cooper ซึ่งตีความข้อเสนอเกี่ยวกับกฎเหล็กของคณาธิปไตยของ Robert Michels ว่า “*ทฤษฎีเกี่ยวกับคณาธิปไตยถือเป็นธรรมชาติของทุก ๆ ระบอบการปกครอง หากระบอบการปกครองที่ว่านั้นต้องการจะดำเนินการต่อไปได้*”³⁶³ คำอธิบายเกี่ยวกับธรรมชาติการปกครองดังกล่าวของ Cooper ย่อมสะท้อนให้เห็นว่า ตามทรรศนะของ Michels แล้ว กฎเหล็กของคณาธิปไตยคือกฎเหล็กเพียงหนึ่งเดียวที่มีอยู่ในทุกระบอบการปกครอง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอของงานวิจัยในส่วนนี้เป็นความพยายามที่จะต่อยอดจากแนวคิดเรื่องกฎเหล็กหนึ่งเดียวดังกล่าวด้วยการขยายขอบเขตของคำอธิบายเกี่ยวกับกฎเหล็กที่มีอยู่เดิมให้กว้างขวางออกไปมากยิ่งขึ้นเพื่อจะชี้ให้เห็นว่า ในระบอบการปกครองทุกระบบล้วนแล้วแต่ประกอบด้วยเงื่อนไขที่แตกต่างกันซึ่งก่อให้เกิดความจำเป็นตามธรรมชาติที่ทำให้องค์ประกอบที่เป็นเอกบุคคัล คณะบุคคัล และมหาชน จำเป็นต้องเข้ามาทำหน้าที่บางอย่างและกลายเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการปกครองภายใต้เงื่อนไขที่แตกต่างกันนั้นหากระบอบการปกครองที่ว่านั้นต้องการจะดำเนินการต่อไป

³⁶³ Craig Cooper, *On Oligarchy: Ancient Lessons for Global Politics* (Toronto: University of Toronto Press, 2011), 198-99.

ดังนั้นข้อเสนอเกี่ยวกับกฎเหล็กของการปกครองแบบผสมจึงมิได้ต้องการล้มล้างคำอธิบายเกี่ยวกับกฎเหล็กหนึ่งเดียวของนักวิชาการที่มีอยู่เดิมมากเท่ากับการชี้ให้เห็นว่า โดยธรรมชาติของการปกครองทุกรูปแบบยังมีเงื่อนไขและความจำเป็นตามธรรมชาติเฉพาะตัวรูปแบบอื่นที่ขององค์ประกอบเอกบุคคลและมหาชนด้วยเช่นกัน นอกเหนือไปจากเงื่อนไขที่ทำให้เกิดกฎเหล็กของคณาธิปไตยที่มีอยู่เดิม

ประการที่สอง ทฤษฎีการปกครองแบบผสมที่งานวิจัยชิ้นนี้ต้องการเสนอ ยังเป็นการปกครองตามธรรมชาติในความหมายที่สองและสามอีกด้วย โดยอาศัยเหตุผลที่เกิดขึ้นจากสภาพปัญหาของวัฏจักรการปกครองแบบบริสุทธ์และการปกครองในฐานะความสมบูรณ์แบบหรือเป้าหมายที่จะทำให้หลุดออกจากสภาวะวังวนดังกล่าวที่กล่าวถึงไปในส่วนก่อนหน้า และเมื่อนำมาประกอบเข้ากับสมมติฐานเกี่ยวกับธรรมชาติขององค์ประกอบมูลฐานทั้งสามแล้ว ย่อมหมายความว่า องค์ประกอบมูลฐานดังกล่าวเปรียบเสมือนศักยภาพหรือสารตั้งต้นที่ทำให้ทุกระบบการเมืองพร้อมที่จะก้าวข้ามวิถีคิดแบบบริสุทธ์ไปสู่วิถีคิดเรื่องการปกครองแบบผสมซึ่งเป็นระบอบการเมืองที่ดีกว่าแทน ทั้งนี้เพราะการปกครองตามตัวแบบบริสุทธ์ย่อมนำไปสู่การเสื่อมถอยที่ไม่มีวันสิ้นสุดอันเกิดจากการแต่แต่ละองค์ประกอบมีวิถีคิดแบบสุดโต่งและพยายามกัดกันฝ่ายตรงข้ามออกจากพื้นที่ทางการเมืองและทำให้เกิดการต่อสู้อย่างไม่วันสิ้น ในขณะที่การปกครองแบบผสมเป็นการก้าวข้ามหรือชะลอปัญหาดังกล่าวด้วยการจัดวางส่วนผสมทั้งหลายเข้าไว้ด้วยกัน อันทำให้การปกครองแบบผสมมีสถานะเป็นการปกครองตามธรรมชาติในความหมายของศักยภาพที่แฝงอยู่ในของระบอบการปกครองทุกระบบโดยปริยาย ในทำนองเดียวกันกับที่ Aristotle อธิบายเรื่องคุณธรรมหรือความประเสริฐ (*arete*; ἀρετή) ใน *Nicomachean Ethics* เล่มที่ 2 ว่า

คุณธรรมต่าง ๆ จึงมิใช่สิ่งที่เกิดขึ้นภายในตัวเราโดยธรรมชาติ แต่คุณธรรมก็มีใช้สิ่งที่ฝืนธรรมชาติด้วยเช่นกัน เพราะธรรมชาติได้มอบศักยภาพหรือความสามารถที่จะมีคุณธรรมให้แก่มนุษย์³⁶⁴

³⁶⁴ Aristotle, *Nicomachean Ethics*, 71. [II.1.3]

ในทำนองเดียวกัน การปกครองแบบผสมจึงมิใช่สิ่งที่จะเกิดขึ้นโดยธรรมชาติหรือโดยอัตโนมัติ แต่จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อระบอบการเมืองแห่งนั้นรู้จักฉวยใช้ประโยชน์จากศักยภาพทางการเมืองคือ องค์ประกอบมูลฐานทั้งสามที่ธรรมชาติมอบให้แก่ระบอบการเมืองทุกระบบ โดยการจัดวางและผสมผสานองค์ประกอบมูลฐานเหล่านั้นเพื่อก้าวข้ามตรรกะวิบัติและความไม่จีรังยั่งยืนอันเกิดจากปกครองตามตัวแบบบริสุทธิ์ในที่สุด อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี แม้การปกครองแบบผสมจะไม่มีเป้าหมายปลายทาง หรือ *telos* ที่แน่นอนตายตัวชัดเจนเหมือนกับมนุษย์ที่มีคุณธรรมตามธรรมชาติในความหมายที่สองของ Aristotle แต่ดังที่ได้กล่าวไปแล้วก่อนหน้านี้ว่า ศาสตร์แห่งการเมืองคือศาสตร์ในเชิงปฏิบัติที่ไม่มีสูตรสำเร็จตายตัว แต่จะบรรลุได้ด้วยการปฏิบัติภายใต้หลักการที่ถูกต้องบางอย่างในสถานการณ์ที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้นการปกครองแบบผสมที่ดีที่สุดเป็นสากลจึงไม่มีอยู่และไม่อาจมีอยู่ จะมีก็แต่เพียงการปกครองแบบผสมที่ดีที่สุดในชั่วระยะเวลาหนึ่งของสถานที่แห่งหนึ่ง ที่ซึ่งแปรเปลี่ยนไปตามระดับของวัตถุดิบหรือสารตั้งต้นที่แตกต่างกันในแต่ละสถานการณ์ หากแต่ยังคงทำงานอยู่ภายใต้ปฐมเหตุ (first principle) ของทฤษฎีการปกครองแบบผสมแบบเดียวกันดังที่จะได้กล่าวถึงในบทถัดไป

ในส่วนถัดจากนี้ จะเป็นคำอธิบายเกี่ยวกับเงื่อนไขหรือความจำเป็นขั้นต่ำที่นำไปสู่การเกิดกฎเหล็กทั้งสามประการขององค์ประกอบมูลฐานหรือสดมภ์หลักของการปกครองที่ทำให้การปกครองแบบผสมมีสถานะเป็นการปกครองตามธรรมชาติ โดยเฉพาะธรรมชาติตามความหมายที่หนึ่งที่ได้กล่าวไปในข้างต้น เพราะกฎเหล็กทั้งสามประการที่จะกล่าวถึงต่อจากนี้ ไม่เพียงแต่เป็นเงื่อนไขขั้นต่ำที่ทำให้เอกบุคคล คณะบุคคล และมหาชนในทุกระบบการเมืองมีความจำเป็นต้องเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองตามธรรมชาติเท่านั้น หากยังเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ขาดไปไม่ได้สำหรับการตั้งต้นวิธีคิดที่ต้องการก้าวข้ามปัญหาของวัฏจักรการปกครองและปัญหาการเสื่อมถอยของการปกครองตามตัวแบบบริสุทธิ์ของผู้บัญญัติกฎหมาย (ผู้ร่างรัฐธรรมนูญ) และสดมภ์แต่ละสดมภ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์ประกอบหลักที่กำลังใช้อำนาจทางการเมืองอยู่ในปัจจุบันของทุกระบบการเมือง

2.3.2.1 กฎเหล็กขององค์ประกอบที่เป็นมหาชน (The Iron law of Democratic Element)

ในงาน *Postmodern Platos* (1996) ของ Catherine H. Zuckert นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญปรัชญาและความคิดทางการเมืองของเพลโต (Plato) ได้กล่าวถึงแนวทางการตีความข้อเสนอของ Plato ในบทสนทนา *The Laws* ซึ่งถูกทำให้เด่นชัดโดย Leo Strauss ว่า

ชายแปลกหน้าชาวเอเธนส์ได้แนะนำว่าเงื่อนไขที่ดีที่สุดในการจัดตั้งนครขึ้นมา จะต้องเป็นส่วนผสมระหว่างปัญญา (Wisdom) กับอำนาจทรราช (tyrannical power) แต่เนื่องจากผู้มีปัญญามีจำนวนน้อย ส่วนคนส่วนใหญ่นั้นก็แข็งแรง ชายแปลกหน้าชาวเอเธนส์จึงยอมรับว่า การกล่าวอ้างที่ถูกต้องเที่ยงธรรมในการปกครองของผู้มีปัญญาจะต้องถูกทำให้เจือจางด้วยความจำเป็นที่จะต้องยอมรับพลังหรืออำนาจของคนส่วนใหญ่³⁶⁵

ในทำนองเดียวกัน David Hume นักปรัชญาการเมืองคนสำคัญในสมัยศตวรรษที่ 18 ก็ได้อธิบายไว้ในงานเขียนเรื่อง *Of the first Principle of Government* ของเขาว่า

สำหรับผู้ที่พยายามพิจารณาเรื่องราวของมนุษย์ผ่านมุมมองของปรัชญาแล้ว คงจะไม่มีสิ่งใดน่าประหลาดใจมากไปกว่า การเล็งเห็นถึงความง่ายตายของการทำให้คนจำนวนมาก (The many) ถูกปกครองโดยคนเพียงจำนวนน้อย (The few) และการสังเกตเห็นถึงการยอมจำนนโดยนัยจากการที่มหาชนยอมสละความรู้สึกและความต้องการของพวกเขาไปให้กับเหล่าคนที่เป็นผู้ปกครองของพวกเขา และเมื่อเราพยายามค้นหาว่าสิ่งมหัศจรรย์เช่นนี้เกิดขึ้นมาได้ด้วยวิธีการอย่างไรมัน สิ่งที่เราจะพบก็คือ “พลังกำลัง” (Force) จะอยู่เคียงข้างกับฝ่ายผู้ถูกปกครองเสมอ แต่ฝ่ายผู้ปกครองกลับไม่มีอะไรสนับสนุนพวกเขาเลยนอกเหนือไปจาก

³⁶⁵ Catherine Zuckert, *Postmodern Platos* (Chicago: The University of Chicago Press, 1996), 159; ไชยันต์ ไชยพร, *จอห์น เอลสเตอร์ กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล* (กรุงเทพฯ: Way of Books, 2557), 381.

“ความคิดเห็น” (Opinion) ด้วยเหตุนี้เองรัฐบาลจึงตั้งขึ้นมาจากความคิดเห็นของมหาชน และหลักการที่ว่านี่ก็เป็นจริงทั้งกับรัฐบาลที่เป็นเผด็จการที่สุจริตหรือรัฐบาลทหาร และกับรัฐบาลที่เสรีและเป็นที่ยอมรับจากมหาชน³⁶⁶

จากข้อความทั้งสองที่ยกมา ล้วนแล้วแต่สะท้อนให้เห็นว่ามหาชน (the many) ถือเป็นองค์ประกอบที่ไม่สามารถขาดหายไปได้หากระบอบการปกครองหนึ่ง ๆ ต้องการรักษาความชอบธรรมของตนต่อไป เพราะการความชอบธรรมของผู้ปกครองในแง่ของการได้รับยอมรับจากมหาชนที่จะการอ้างสิทธิในการทำหน้าที่ในการปกครองของผู้ปกครอง ไม่ว่าจะผู้ปกครองในระบอบดังกล่าวจะมีจำนวนเท่าใดก็ตาม หรือไม่ว่าผู้ปกครองเหล่านั้นจะอ้างสิทธิในการปกครองจากฐานคติใดก็ตาม เนื่องจากท้ายที่สุดแล้ว การทำให้มหาชนยอมรับฐานคติใดก็ตามที่ผู้ปกครองใช้กล่าวอ้างในการสถาปนาอำนาจปกครองของตนขึ้นมา ย่อมถือเป็นสิ่งที่ไม่อาจขาดหายไปได้ หากระบอบการปกครองนั้นต้องการดำรงต่อไป ประเด็นนี้ยังตรงกับสิ่งที่ Aristotle กล่าวถึงใน *Politics* ว่า ระบอบการเมืองทุกระบอบล้วนแล้วแต่เป็นผลที่เกิดจากการต่อสู้ระหว่างฝ่ายที่สนับสนุนแนวคิดเรื่องความชอบธรรมที่ระบอบนั้นใช้กล่าวอ้าง กับฝ่ายที่ต่อต้านแนวคิดเรื่องความชอบธรรมที่ระบอบนั้นใช้กล่าวอ้าง โดยระบอบการเมืองดังกล่าวจะมั่นคงอยู่ได้ก็ต่อเมื่อ ความคิดเห็นของมหาชนหรือคนส่วนใหญ่ในระบอบยังคงยอมรับฐานคติเกี่ยวกับความชอบธรรมที่ระบอบการเมืองนั้นกล่าวอ้าง³⁶⁷ เพราะหากระบอบการเมืองดังกล่าวไม่อาจทำให้คนส่วนใหญ่หรือมหาชนยอมรับฐานคติเกี่ยวกับความชอบธรรมของตัวระบอบไม่ว่าจะเป็นฐานคติในรูปแบบใดก็ตามได้แล้ว ผู้ปกครองของระบอบดังกล่าวย่อมไม่สามารถรักษาระบอบการเมืองต่อไปได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ หากระบอบการปกครองใดปราศจากการยอมรับของมหาชน ระบอบการปกครองดังกล่าวย่อมกลายเป็นระบอบที่มีแต่ฝ่ายปกครองเพียงอย่างเดียวโดยปราศจากผู้ใต้ปกครองไปในที่สุด ซึ่งการยอมรับที่ว่านี้อาจแสดงออกอย่างน้อยที่สุด (minimal qualification) จากการที่มหาชนในระบอบออกมากกระทำในสิ่งที่ถือเป็นการต่อต้านแข็งขันอย่างเปิดเผยต่อฐานคติที่ผู้ปกครองใช้กล่าวอ้างเพื่อสร้างความชอบธรรมของระบอบ

³⁶⁶ David Hume, *Selected Essays* (Oxford: Oxford University Press, 1998), 24.

³⁶⁷ Aristotle, *Politics*, 235. [1283a23]

ความคิดดังกล่าวคือหนึ่งในฐานคิดสำคัญของปรัชญาการเมืองที่มองว่า รัฐมิใช่สิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติตามข้อเสนอของ Aristotle หากแต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการทำสัญญาตกลงร่วมกันภายใต้เจตจำนงเสรีของปัจเจกบุคคลจำนวนมากหรือมหาชนในลักษณะต่าง ๆ ในแง่นี้มหาชนและการตกลงร่วมกันของมหาชนจึงกลายเป็นพื้นฐานที่มาและฐานความชอบธรรมของรัฐ ตามวิธีคิดแบบปรัชญาการเมืองสมัยใหม่ในสกุลสัญญาประชาคม (social contract theorists) ที่ตั้งต้นจากข้อเสนอของ Thomas Hobbes โดยเฉพาะที่ปรากฏใน *De cive* ซึ่งยืนยันว่าความจำเป็นบางอย่างทำให้ “ประชาธิปไตย” ในความหมายของการรวมตัวกันของปัจเจกบุคคลจำนวนมากที่มาทำสัญญาดตกลงกันเพื่อกำหนดรูปแบบการปกครองที่จะมาใช้อำนาจขององค์อธิปัตย์แทนตน ดังนั้นประชาธิปไตยในความหมายนี้สำหรับ Hobbes จึงเป็นรูปแบบการปกครองแรกเริ่ม (original form of government) ของการปกครองทั้งหมด โดย Hobbes อธิบายว่า

รูปแบบการปกครองแรกเริ่มของการปกครองทั้งสาม
รูปแบบคือประชาธิปไตย ซึ่งเป็นเช่นนั้นด้วยความจำเป็นบางอย่าง
เนื่องจากทั้งอภิชนาธิปไตยและราชาธิปไตยต่างประกอบด้วยตัว
บุคคลที่จำต้องได้รับการยอมรับร่วมกันจากมหาชน โดยการยอมรับ
ของมหาชนจำนวนมากนี้อาจตัดสินได้จากความยินยอมพร้อมใจ
ขององค์ประกอบส่วนใหญ่ และสถานที่ที่ซึ่งเสียงส่วนใหญ่มีผล
ผูกพันเสียงของคนทุกคนที่เหลือที่แห่งนั้นย่อมมีลักษณะเป็น
ประชาธิปไตย...

...และดังนั้นสถาบันแบบประชาธิปไตยจึงกลายเป็น
จุดเริ่มต้นของทั้งอภิชนาธิปไตยและราชาธิปไตย³⁶⁸

³⁶⁸ “The first in order of time of these three sorts is democracy, and it must be so of necessity, because an aristocracy and a monarchy, require nomination of persons agreed upon; which agreement in a great multitude of men must consist in the consent of the major part; and where the votes of the major part involve the votes of the rest, there is actually a democracy... And seeing a democracy is by institution the beginning both of aristocracy and monarchy...” ดู Thomas Hobbes, *The Elements of law*, ed. Ferdinand Tonnies (Cambridge: Cambridge University Press, 1928), 92. [II.2.1]

แม้ว่างานเขียนและการตีความกระแสหลักจำนวนหนึ่งจะมองว่า ข้อเสนอทางการเมืองของ Hobbes โดยเฉพาะใน *Leviathan* จะโน้มเอียงไปในทางสนับสนุนการปกครองของเอกบุคคหรือราชาธิปไตยเป็นหลัก³⁶⁹ แต่อีกด้านหนึ่งก็มีอาจปฏิเสธได้ว่า ทฤษฎีสัญญาประชาคมที่ตั้งต้นด้วยข้อเสนอเรื่องการตกลงกันของมหาชนของ Hobbes คือการทำให้มหาชนเข้ามามีบทบาทในฐานะจุดเริ่มต้นหรือฐานความชอบธรรมของรัฐและการปกครองทั้งปวงที่ยังไว้ซึ่งความมั่นคงและสามารถให้ความคุ้มครองปลอดภัยแก่พวกเขาได้³⁷⁰ ไม่ว่าท้ายที่สุดแล้ว รูปแบบการปกครองของรัฐที่เกิดขึ้นจะเป็นการปกครองโดยเอกบุคค คณะบุคคล หรือมหาชนก็ตาม

หลักการทั่วไปที่อาจสรุปได้จากข้อความที่ยกมาแสดงในข้างต้น คือหลักการที่ว่า “รัฐบาลทุกรัฐบาลย่อมวางอยู่บนความยินยอมพร้อมใจของผู้ถูกปกครอง ไม่ว่าผู้ปกครองจะได้มันมาด้วยวิธีการใดก็ตาม”³⁷¹ หรืออาจเรียกข้อสรุปดังกล่าวว่า กฎเหล็กขององค์ประกอบที่เป็นมหาชน (the iron law of democratic element) ของทฤษฎีการปกครองแบบผสมอันเกิดจากเงื่อนไขและความจำเป็นที่ดำรงอยู่ในธรรมชาติของระบอบการปกครองทุกระบอบที่จำเป็นจะต้องอาศัยความยินยอมจากผู้ใต้ปกครอง เพราะแม้แต่การใช้กำลังและความรุนแรงของผู้ปกครองจำนวนน้อยตามอำเภอใจโดยไม่มีสิ่งใดคอยขัดขวาง ก็อาจไม่เพียงพอต่อการสร้างความยินยอมพร้อมใจของผู้ถูกปกครองในระยะยาว ดังนั้นโดยธรรมชาติแล้ว มนุษย์จึงต้องถูกโน้มน้าวชักจูงให้เกิดความยินยอมพร้อมใจต่อผู้ปกครองไม่ว่าจะด้วยวิธีการใดก็ตาม และกระบวนการโน้มน้าวชักจูงเช่นว่านี้เองที่จำเป็นจะต้องอาศัยการสร้างความคิดเห็นที่มีร่วมกันบางอย่างของมหาชนต่อบรรดาผู้ปกครองที่มีจำนวนน้อยกว่า

³⁶⁹ ตัวอย่างของแนวทางการตีความข้อเสนอของ Hobbes ในลักษณะนี้ ดู Johann P. Sommerville, "Hobbes and Absolutism," in *The Oxford Handbook of Hobbes*, ed. A. P. Martinich and Kinch Hoekstra (New York: Oxford University Press, 2016), 378-96.

³⁷⁰ สำหรับการตีความข้อเสนอของ Hobbes ว่ามีลักษณะที่สนับสนุนการปกครองของมหาชนหรือ “ประชาธิปไตย” มากกว่าการปกครองของเอกบุคคที่ว่านี้ ดู James R. Martel, *Subverting the Leviathan: reading Thomas Hobbes as a radical democrat* (New York: Columbia University Press, 2007); Richard Tuck, "Hobbes and Democracy," in *Rethinking the Foundations of modern political thought*, ed. Annabel Brett, James Tully, and Holly Hamilton-Bleakley (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), 183; Richard Tuck, *The sleeping sovereign: the invention of modern democracy* (Cambridge: Cambridge University Press, 2016).

³⁷¹ Edmund S. Morgan, *Inventing the People: The Rise of Popular Sovereignty in England and America* (New York: W. W. Norton & Company, 1988), 13.

ขึ้นมา³⁷² การสร้างความคิดเห็นของมหาชนจึงกลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่ผู้ปกครองตลอดทุกยุคทุกสมัยใช้ในการปกครองผู้ใต้ปกครอง แต่ก็มีใช้เรื่องง่ายเสมอไป นั่นเพราะบ่อยครั้งที่ความคิดเห็นที่ผู้ปกครองต้องการสร้างขึ้นมาเพื่อทำให้มหาชนสยบยอมต่อการปกครองของระบอบอาจขัดกับข้อเท็จจริงหรือสามัญสำนึกของผู้คน ดังนั้นความสำเร็จของรัฐบาลจึงขึ้นอยู่กับการสร้างนิยายอันสามารถเป็นที่ยอมรับ และทำให้มหาชนเหล่านั้นเต็มใจที่จะเลือกไม่เชื่อในสามัญสำนึกดังกล่าวแต่หันมาเชื่อฐานคติที่ผู้ปกครองสร้างขึ้นแทน เช่นเดียวกับการที่กษัตริย์ของยุโรปตามฐานคิดแบบเทวสิทธิ์ต้องทำให้ประชาชนเชื่อและศรัทธาในวิถีคิดเรื่องเทวสิทธิ์ของกษัตริย์ดังกล่าว หรือทำให้ประชาชนในนิทานอีสปเต็มใจที่จะเชื่อว่าพระราชอาชญากรรมของกษัตริย์องค์ที่เป็นเสื้อคลุมวิเศษอยู่ แม้ว่าพวกเขาจะสามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจนว่าพระองค์กำลังเดินเปล่าเปลือยอยู่ก็ตาม

นอกจากนี้ แนวคิดรัฐศาสตร์สมัยใหม่เกี่ยวกับทฤษฎีเรื่องความเป็นผู้นำ (leadership) โดยเฉพาะที่อธิบายผ่านหลักการเลือกอย่างมีเหตุผล (rational-choice) เองก็มีมุมมองไปในทิศทางเดียวกันว่า บรรดาผู้นำของกลุ่มต่าง ๆ จะต้องทำให้แน่ใจได้ว่าตนจะได้รับการ “สนับสนุน” (support) จากผู้ตาม แม้ว่า การสนับสนุนที่ว่าจะมีได้อยู่ในรูปของ “ความร่วมมือ” (cooperation) ที่มีนัยหมายถึงการที่ผู้ตามเหล่านั้นเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกับผู้นำด้วยก็ตาม ปรากฏการณ์เช่นนี้ย่อมเกิดขึ้นกับผู้นำของกลุ่มในทุกรูปแบบ ไม่ว่าผู้นำที่กล่าวถึงนั้นจะเป็นผู้นำของกลุ่มที่สามารถปกครองตนเองได้ (self-governing group) หรือเป็นผู้นำของกลุ่มที่มีลักษณะเป็นเผด็จการอำนาจนิยม (authoritarian leader) ก็ตาม เพราะผู้นำของกลุ่มในทุกรูปแบบย่อมจำเป็นต้องอาศัยพลังจากการสนับสนุนของผู้ตามเพื่อที่จะสามารถทำงานและบรรลุเป้าหมายอันหลากหลายของกลุ่มตนได้อย่างสำเร็จ หรืออย่างน้อยที่สุดก็เพื่อที่จะสามารถรักษาสถานะและตำแหน่งหัวหน้าต่อไปได้³⁷³

ความสำคัญของมหาชนดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นในข้อเสนอของ Joseph Schumpeter เกี่ยวกับนิยามของวิธีการประชาธิปไตยแบบรวบรัด (minimal definition of democratic method) ที่ Schumpeter นิยามว่า ประชาธิปไตยเป็นเรื่องของการแข่งขันเพื่อให้ได้รับการ

³⁷² Ibid.

³⁷³ Kenneth A. Shepsle, *Analyzing Politics: Rationality, Behavior, and Institutions*, 2 ed. (New York: W. W. Norton, 2010), 446.

สนับสนุนจากประชาชนของบรรดาผู้นำทางการเมืองเพื่อชิงตำแหน่งผู้นำอย่างเสรีผ่านการเลือกตั้ง³⁷⁴ แม้นิยามดังกล่าวจะให้ความสำคัญกับการแข่งขันของผู้นำทางการเมืองเป็นหลัก แต่ Schumpeter ได้ขยายความต่อไปว่านิยามดังกล่าวตั้งอยู่บนสมมติฐานว่าชีวิตทางการเมืองใดใดก็ตามย่อมประกอบไปด้วยการแข่งขันเสมอ อย่างน้อยที่สุดคือการแข่งขันเพื่อชื่อเสียงหรือความจงรักภักดีจากประชาชนของบรรดาผู้ปกครองไม่ว่าจะในระบอบใดก็ตาม³⁷⁵ ดังนั้นความจำเป็นที่ผู้ปกครองจะต้อง “ซื้อใจ” หรือได้รับ “การสนับสนุน” จากมหาชนที่ว่านี้ก็คือเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดฐานคิดเกี่ยวกับกฎเหล็กประการที่หนึ่งของการปกครองแบบผสม นั่นก็คือกฎเหล็กของมหาชนที่ได้กล่าวไปในข้างต้น

อย่างไรก็ตาม ปัญหาเกี่ยวกับความสำคัญของมหาชนดังกล่าวยิ่งทวีความซับซ้อนมากขึ้นเมื่อมีนิยายเรื่องใหม่เข้ามาแทนที่นิยายเรื่องอำนาจเทวสิทธิ์ (divine right) ของพระมหากษัตริย์ในสมัยกลางที่พ้นสมัยไปแล้ว โดยนิยายเรื่องใหม่ที่ว่านี้ คือนิยายเรื่องการปกครอง “ของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน” ในโลกสมัยใหม่ที่ทำให้มหาชนกลายเป็นทั้งฐานที่มาของความชอบธรรมในการปกครองและยังเชื่อว่าตนสามารถเป็นผู้ปกครองในเวลาเดียวกันอีกด้วย นิยายเรื่องดังกล่าวจึงไม่มีสภาพเป็นนิยายในสายตาของมหาชนในยุคปัจจุบัน แม้ว่าหากพิจารณาตามความเป็นไปได้ในโลกแห่งความเป็นจริงแล้ว การมีรัฐบาล “ของประชาชน” อันเกิดจากการที่ประชาชนให้ความยินยอมพร้อมใจ (consent) กับตัวแทน กับการมีรัฐบาล “เพื่อประชาชน” ที่ผู้ปกครองที่เป็นตัวแทนของมหาชนใช้อำนาจไปเพื่อผลประโยชน์ของมหาชนนั้นดูจะมีความเป็นไปได้มากกว่าการมีรัฐบาล “โดยประชาชน” ในความหมายแบบตรงตามตัวอักษรที่หมายถึงประชาชนทุก ๆ คนสามารถเข้ามาใช้อำนาจการปกครองต่างทั้งหมดด้วยตนเองก็ตาม

อย่างไรก็ดี การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นเมื่อความคิดทางการเมืองในภาคพื้นทวีปของยุโรปได้เปลี่ยนแปลงไปสู่กระแสเสรีนิยมอย่างเต็มที่ ส่งผลให้องค์ประกอบที่เป็นมหาชนจากเดิมที่เป็นเพียงส่วนหนึ่งของระบอบการเมืองได้กลายมาเป็นทั้งหมดของระบอบการเมืองไปแทน ดังจะเห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงความคิดเกี่ยวกับ ประชาธิปไตยขนานใหญ่ที่เกิดขึ้นในปลายศตวรรษที่ 18 โดยเฉพาะในกรณีของฝรั่งเศส³⁷⁶ เช่นในกรณีของ Emmanuel Joseph Sieyès จากงานเขียนเรื่อง

³⁷⁴ Schumpeter, *Capitalism, Socialism, and Democracy*, 269.

³⁷⁵ Ibid., 271.

³⁷⁶ Dunn, *Setting the people free: the story of democracy*, 91.

What is the Third Estate? ที่มองว่าฐานันดรที่สามหรือสามัญชนของฝรั่งเศสตามมุมมองของ Sieyès คือทั้งหมดของระบอบการเมืองและ “ไม่มีระบอบการเมืองใดที่จะสามารถดำเนินไปได้ด้วยดี หากปราศจากฐานันดรที่สาม ในขณะที่ระบอบการเมืองจะดำเนินไปได้ดีกว่าเดิมหากปราศจากฐานันดรที่หนึ่งและฐานันดรที่สอง”³⁷⁷ ข้อเขียนดังกล่าวจึงแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านของทัศนคติเกี่ยวกับมหาชน ที่ได้ผลักดันตัวเองจากเดิมที่เป็นเพียงส่วนประกอบหนึ่งของระบอบการเมืองให้สามารถกลายเป็นทั้งหมดของระบอบการเมืองได้ในที่สุด แม้เหตุการณ์ดังกล่าวจะเกิดขึ้นหนึ่งศตวรรษหลังจากที่ Sieyès ถึงแก่กรรมไปแล้วก็ตาม

อาจกล่าวได้ว่านับแต่ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมาประชาธิปไตยในความคิดทางการเมืองของตะวันตกได้ยกระดับสถานะของตนเองจากเดิมที่เป็นเพียงคำที่ใช้เรียกองค์ประกอบหนึ่งของระบอบการเมืองไปเป็นคำที่ใช้เป็นชื่อเรียกระบอบการเมืองทั้งหมดแทน³⁷⁸ ข้ออ้างเกี่ยวกับความชอบธรรมของประชาธิปไตยที่วางอยู่บนหลักสิทธิเสรีภาพของพลเมืองทุกคนอย่างเสมอหน้าของพวกประชาธิปไตยจึงได้ยกสถานะกลายเป็นความชอบธรรมทางการเมืองหนึ่งเดียว และบดบังข้ออ้างเรื่องความชอบธรรมทางการเมืองรูปแบบอื่น ๆ ของพวกที่สนับสนุนคนคนเดียวหรือกลุ่มคนไม่ว่าจะอยู่ในฐานะองค์ประกอบหนึ่งหรือทั้งหมดของระบอบการเมืองก็ตาม ด้วยเหตุนี้ส่วนต่อ ๆ ไปจึงเป็นการชี้ให้เห็นถึงเงื่อนไขหรือความจำเป็นบางอย่างที่ทำให้เอกบุคลและกลุ่มคนโดยธรรมชาติเข้ามามีบทบาทในการใช้อำนาจทางการเมืองบางอย่างอยู่ทุกยุคทุกสมัยเสมอ ไม่ว่าจะการปกครองดังกล่าวจะอ้างว่าเป็นการปกครอง “โดยประชาชน” หรือไม่ก็ตาม

ด้วยเหตุนี้ Richard Tuck (2016) จึงนำเสนอกรอบคิดเกี่ยวกับมหาชนภายใต้ระบอบการปกครองสมัยใหม่ที่เรียกว่า “องค์อธิปัตย์ที่นิทร่า” (sleeping sovereign)³⁷⁹ โดยเสนอให้แยกแยะระหว่างการที่องค์ประกอบมหาชนทำหน้าที่องค์อธิปัตย์ (democratic sovereign) กับการที่มหาชนเข้ามาทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองและผู้ตัดสินใจต่าง ๆ ด้วยตนเอง (democratic government) ของ

³⁷⁷ Emmanuel Joseph Sieyès, *Political Writings*, trans. Michael Sonenscher (Indianapolis: Hackett Publishing Company, 2003), 96.

³⁷⁸ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน เอกลักษณ์ ไชยภูมิ, "จากปฐมบทประชาธิปไตยสู่ทางสองแพร่งของเสรีประชาธิปไตย: เส้นทางของ 'ประชาธิปไตย' ในตะวันตก," 53-82.

³⁷⁹ โดย Tuck นำแนวคิดดังกล่าวมาจาก *Elements of law* ของ Thomas Hobbes นักปรัชญาการเมืองชาวอังกฤษในศตวรรษที่ 17.

ความคิดทางการเมืองตะวันตก ซึ่งเมื่อแยกได้ดังนี้แล้วย่อมพบว่า การปกครองที่มีเสถียรภาพส่วนใหญ่ต่างจำเป็นต้องจัดวางให้มหาชนทำหน้าที่เป็นฐานที่มาของความชอบธรรม (legitimacy basis) ของการปกครอง นั่นคือมีมหาชนเป็นองค์อธิปัตย์ของระบอบ แต่ก็มิได้หมายความว่า มหาชนเหล่านั้นจะต้องเข้ามาทำหน้าที่เป็นผู้ใช้อำนาจในทางปฏิบัติด้วยตนเองทั้งหมดในฐานะผู้ปกครองหรือรัฐบาลเสมอไป เพราะบ่อยครั้งที่การปกครองของมหาชนโดยตรงกลับนำมาซึ่งความไร้เสถียรภาพมากกว่าเสถียรภาพ³⁸⁰ ดังนั้นจึงมิใช่เรื่องแปลกหากมหาชนที่เป็นองค์อธิปัตย์จะกลายเป็นฐานให้แก่การปกครองของเอกบุคคหรือคณะบุคคล (monarchical or aristocratic government) ที่จำเป็นต้องเข้ามาทำหน้าที่บริหารจัดการปกครองแทน³⁸¹ สถานะความเป็นองค์อธิปัตย์ของมหาชนจึงดำรงอยู่ระหว่างสมดุลของสภาวะหลับและตื่น กล่าวคือ ยามใดที่มหาชนตื่น (หรือถูกปลุกให้ตื่น) ขึ้นมา ยามนั้นคือยามที่พวกเขาจะเป็นผู้ใช้อำนาจในฐานะองค์อธิปัตย์ (acting sovereign) ไม่ว่าจะด้วยการคัดเลือกผู้ปกครองหรือมอบความชอบธรรมให้บุคคลอื่นไปกระทำการต่าง ๆ แทนภายใต้ระยะเวลาที่มีขอบเขตกำหนดชัดเจน แต่หลังจากนั้นมหาชนก็ต้องกลับไปอยู่ในสภาวะนิทรอีกครั้งตามเดิม จนกว่ากรอบระยะเวลาที่กำหนดดังกล่าวจะเวียนมาบรรจบอีกครั้ง ซึ่งมหาชนในบางระบอบอาจมีการตื่นขึ้นมาเป็นครั้งคราวในระหว่างที่นิทร หากระบอบที่เวลานั้นเปิดช่องให้พวกเขาใช้อำนาจบางอย่างหรือตรวจสอบการทำหน้าที่บางอย่างของผู้ปกครองได้³⁸² เป็นต้น

ข้อเสนอดังกล่าวของ Tuck จึงสนับสนุนและเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับกฎเหล็กขององค์ประกอบที่เป็นมหาชนของงานวิจัยชิ้นนี้ ซึ่งมองว่า เงื่อนไขขั้นต่ำที่สุดในมิติขององค์ประกอบมหาชน ที่ระบอบการปกครองทุกระบอบจำเป็นต้องจัดวาง คือการออกแบบช่วงเวลาในการนิทรตลอดจนช่องทางในการตื่นจากนิทรของมหาชนซึ่งเป็นรากฐานความชอบธรรมในเชิงปฏิบัติของระบอบการเมืองทุกระบอบ เพราะระบอบการเมืองที่ไม่สามารถบรรลุเงื่อนไขขั้นต่ำตามธรรมชาติดังกล่าวได้ ย่อมเป็นระบอบการเมืองที่วางยานอนหลับมหาชนให้กลายเป็นองค์อธิปัตย์ที่ถึงแก่กรรมอย่างสิ้นเชิง (Death sovereign) โดยปราศจากช่องทางใดใด ย่อมกลายเป็นระบอบการเมืองที่ประสบกับปัญหาวิกฤตความชอบธรรมและการต่อต้านของมหาชนในระยะยาว ในทางกลับกัน ระบอบการเมืองที่ไม่ปล่อยให้มหาชนนอนหลับและปลุกมหาชนให้กลายเป็นทั้งองค์อธิปัตย์ที่ตื่นอยู่

³⁸⁰ Tuck, *The sleeping sovereign: the invention of modern democracy*, 29-30.

³⁸¹ Ibid., 63.

³⁸² ดูรายละเอียดใน Ibid., 89-95.

ตลอดเวลาและผู้บริหารจัดการปกครองในทุก ๆ เรื่องด้วยแล้ว ย่อมเป็นระบอบการเมืองที่ประสบกับปัญหาความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อนำมาปรับใช้ในบริบทของรัฐสมัยใหม่ที่มีขนาดใหญ่ และอาจต้องลงเอยด้วยสภาพของความวุ่นวายหรือกฎหมายของฝูงชนที่ไร้ระเบียบไปในที่สุด

2.3.2.2 กฎเหล็กขององค์ประกอบที่เป็นคณะบุคคล (The Iron law of Oligarchic Element)

หนึ่งในข้อเสนอหลักของ Robert Michels ในหนังสือ *Political Parties* คือข้อเสนอว่า ในทุกๆ องค์การรวมถึงองค์กรที่มีความเป็นประชาธิปไตยหรือองค์กรที่อิงกับมหาชนอย่างมาก ล้วนแล้วแต่มีแนวโน้มที่จะมีคณะบุคคลไม่กี่คนเป็นผู้ใช้อำนาจเยี่ยงคณาธิปไตยเสมอ โดยเหตุผลของ Michels วางอยู่บนฐานคิดที่ว่าธรรมชาติขององค์กรทั้งหลายไม่ว่าจะพยายามทำให้เป็นประชาธิปไตยมากเท่าใด ย่อมมีอาจหลีกเลี่ยงความจำเป็นในเชิงเทคนิคเกี่ยวกับผู้นำขององค์กรที่นำพาองค์กรดังกล่าวไปสู่การดำเนินการโดยคนเพียงส่วนน้อยที่สุดท้ายกลับกลายเป็นผู้ที่มีอำนาจและอิทธิพลต่อคนจำนวนมากขององค์กรทั้งในแง่ของการวางกฎระเบียบ แนวทางดำเนินการ และบังคับใช้กฎเกณฑ์ดังกล่าว อันนำไปสู่สิ่งที่ Michels เรียกว่า “กฎเหล็กของคณาธิปไตย” (the iron law of oligarchy) ในที่สุด³⁸³

Michels อธิบายสาเหตุ (Causes) ของการเกิดคณาธิปไตยดังกล่าวสองประการ คือสาเหตุในเชิงเทคนิค (Technical) และสาเหตุในเชิงจิตวิทยา (Psychological) โดยในส่วนของสาเหตุในเชิงเทคนิค คือหลักการที่ว่า สมาชิกที่มีจำนวนมากขององค์กรหนึ่งโดยธรรมชาติแล้วเป็นตัวขัดขวางไม่ให้พวกเขาสามารถมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างทั่วถึงได้ ประกอบกับประเด็นปัญหาจำนวนมากที่รอการตัดสินใจอย่างทันทีทันใดนั้นก็เป็อุปสรรคต่อการที่จะให้ผู้คนจำนวนมากเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจทั้งหมดทุกเรื่อง และสุดท้ายคือประเด็นในเชิงพันธกิจขององค์กรที่มีปริมาณมากและทวีความซับซ้อนในระดับที่มีแต่ผู้เชี่ยวชาญอันหมายถึงผู้ที่อุทิศเวลาและพลังเพื่อทำหน้าที่ดังกล่าวเป็นการเฉพาะเท่านั้นจึงจะสามารถจัดการพันธกิจเหล่านั้นให้ลุล่วงได้³⁸⁴ ส่วนสาเหตุในเชิงจิตวิทยา

³⁸³ Robert Michels, *Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy* (New York: Dover Publications, 1959), 377, 400.

³⁸⁴ Ibid., 25-28, 36.

อยู่บนหลักการว่า มีเฉพาะคนจำนวนน้อยเท่านั้นที่สนใจในกิจการสาธารณะ ผู้คนส่วนใหญ่รู้สึกถึงความจำเป็นที่ตนควรจะถูกกำกับหรือชี้แนะ ดังนั้นผู้นำจึงเป็นสิ่งที่ไม่อาจขาดหายไปได้สำหรับกลุ่มคนจำนวนมาก³⁸⁵ โดยจะเห็นได้ว่า สาเหตุของคณาธิปไตยทั้งสองประการล้วนเกิดจากฐานคิดที่แตกต่างกันอย่างมาก เพราะในขณะที่สาเหตุแรกเกิดมาจากธรรมชาติบางอย่างของสิ่งที่เรียกว่าองค์กรและการจัดกลไกหน้าที่เฉพาะภายในองค์กร แต่สาเหตุเชิงความรู้สึกประการหลังกลับไม่ได้มีอะไรเกี่ยวข้องกับองค์กร เพราะปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นสิ่งที่พบเห็นได้ในกลุ่มชนขนาดใหญ่โดยทั่วไป ไม่ว่าจะกลุ่มที่ว่ามันจะเป็นองค์กรหรือไม่ก็ตาม แต่ก็อาจนำมาใช้เป็นปัจจัยสนับสนุนสาเหตุเชิงเทคนิคในประการแรกได้เช่นกัน คำถามสำคัญที่ตามมาคือ ข้อเสนอเกี่ยวกับกฎเหล็กดังกล่าวสามารถนำมาใช้อธิบายสถาบันทางสังคมได้ในทุกระดับหรือไม่ หรือแท้ที่จริงแล้ว Michels มีนัยยะเพียงแค่การนำกฎเหล็กดังกล่าวมาอธิบายระบอบการเมืองทั้งระบอบเท่านั้น กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ขอบเขตของคำอธิบายเรื่องกฎเหล็กของ Michels อาจตีความได้สองแนวทาง แนวทางที่หนึ่งคือการตีความขอบเขตของกฎเหล็กให้ครอบคลุมระบอบการเมืองทั้งระบอบ กับสองการตีความกฎเหล็กดังกล่าวให้มีขอบเขตการอธิบายในทุก ๆ ระดับของปรากฏการณ์ทางการเมืองและสังคมภายในเงื่อนไขเฉพาะที่เหมือนกันได้

การตีความขอบเขตของ Michels ในแนวทางแรกย่อมก่อให้เกิดปัญหาว่า กฎเหล็กของ Michels ไม่สามารถนำมาใช้อธิบายระบอบการเมืองบางระบอบได้ ยกตัวอย่างเช่น M. I. Finley เห็นว่า ระบอบประชาธิปไตยโบราณของเอเธนส์ถือเป็นข้อยกเว้นที่กฎเหล็กแห่งคณาธิปไตยของ Michels ไม่สามารถนำมาใช้อธิบายได้ เพราะการตัดสินใจใดใดก็ตามที่เกิดขึ้นในเอเธนส์ล้วนแล้วแต่มีจุดสิ้นสุดอยู่ที่มหาชนทั้งสิ้น แม้ว่าในบางสถานการณ์ประชาชนชาวเอเธนส์จะต้องการผู้นำทางการเมืองเพื่อทำหน้าที่ตัดสินใจในเรื่องเฉพาะทางบางอย่าง เช่น การทหาร การคลัง แต่สิ่งนี้ก็ไม่ได้หมายความว่ามหาชนชาวเอเธนส์ได้ยอมจำนน หรือมอบอำนาจในการตัดสินใจขั้นสุดท้ายให้ไปอยู่ในมือของกลุ่มคนแทน³⁸⁶ อย่างไรก็ตามสถานการณ์ “บางสถานการณ์” ที่ทำให้ประชาชนชาวเอเธนส์ต้องการผู้นำทางการเมืองมาทำหน้าที่ตัดสินใจแทนก็คือสถานการณ์ที่นักทฤษฎีในสกุลชนชั้นนำทางการเมือง (Elitist theory) อย่าง Mosca และ Pareto ให้ความสนใจเป็นพิเศษ และเป็นแนวทางการ

³⁸⁵ Ibid., 49-53.

³⁸⁶ Moses I. Finley, *Democracy: Ancient and Modern* (New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 1973), 24-25.

ตีความขอบเขตของกฎเหล็กของคณาธิปไตยของ Michels ให้แคบลงจากระบบการเมืองทั้งระบบไปเป็นกิจกรรมหรือการกระทำทางการเมืองและสังคมเฉพาะบางอย่างที่สามารถก่อให้เกิดคณาธิปไตยขึ้นได้ในทุกระดับของปรากฏการณ์ทางสังคม³⁸⁷ ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับความตั้งใจเดิมของ Michels มากกว่าการตีความขอบเขตของกฎเหล็กในแบบแรก

อย่างไรก็ตามการตีความขอบเขตคำอธิบายของกฎเหล็กของคณาธิปไตยแบบที่สองก็ยังมีช่องโหว่บางประการอยู่ เพราะหากนำข้อเสนอ Michels มาสรุปเป็นกฎเกณฑ์ทั่วไปว่า *สำหรับ ก ตัวใดใดก็ตาม, หาก ก คือองค์กร เมื่อนั้น ก คือคณาธิปไตย (For any x, if x is an organization, then x is an oligarchy)* จะพบว่าคำอธิบายดังกล่าวยังต้องการคำอธิบายหรือคำจำกัดความเพิ่มเติมในรายละเอียดว่า (1) “องค์กร” (Organization) คืออะไร และอะไรคือ (2) “คณาธิปไตย” (Oligarchy) ที่ชัดเจน และจากช่องโหว่ดังกล่าวนี้เองทำให้นักวิชาการรุ่นหลังจำนวนหนึ่งพยายามให้นิยามกับกฎเหล็กของคณาธิปไตยทั้งสองมิติดังกล่าวขึ้นมาเพื่ออุดช่องโหว่ เช่น งานของ C. W. Cassinelli ให้นิยามกับคำว่า “องค์กร” ของกฎเหล็กแห่งคณาธิปไตยเอาไว้ว่า “เป็นกลุ่มการกระทำต่าง ๆ ที่มีระเบียบและลำดับชั้นของมนุษย์ซึ่งจัดลำดับอย่างเป็นระบบจากกลไกหน้าที่เฉพาะด้าน โดยที่กลุ่มของการกระทำต่าง ๆ ที่อยู่รองลงไปจะมีเป้าหมายเพื่ออ้างไว้ซึ่งระเบียบดังกล่าวนี้หรือระเบียบอื่น ๆ ที่คล้ายกัน”³⁸⁸ ซึ่งเป็นนิยามที่มีหน่วยในการวิเคราะห์เป็น “การกระทำของมนุษย์” (Human activities) มากกว่าที่จะเป็นตัวมนุษย์ (Human being) เองตามนิยามที่พบเห็นได้ทั่วไป³⁸⁹

ส่วนการกระทำของมนุษย์ที่นำไปสู่การจัดระบบเป็นองค์กร และอยู่สูงที่สุดในระบบดังกล่าวคือการกระทำที่เรียกว่า “งานบริหาร” (executive) ของผู้บริหารหรือผู้นำองค์กร ซึ่งอีกนัยหนึ่งคือการกระทำที่เกี่ยวข้องกับการใช้สิทธิอำนาจภายในองค์กรแห่งนั้น³⁹⁰ เนื่องจากกฎเหล็กแห่งคณาธิปไตยมองว่า การแบ่งกลไกหน้าที่เฉพาะทางภายในองค์กรที่มีลำดับชั้นส่งผลให้สิทธิอำนาจในการบริหารองค์กรไปตกอยู่ในมือคณะบุคคลจำนวนน้อย ซึ่งเป็นหนทางเดียวและหนทางที่ดีที่สุดที่จะ

³⁸⁷ Michels, *Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy*, 400.

³⁸⁸ C. W. Cassinelli, "The Law of Oligarchy," *The American Political Science Review* 47, no. 3 (1953): 777.

³⁸⁹ *Ibid.*, 780.

³⁹⁰ *Ibid.*, 777.

ก่อให้เกิดผลลัพธ์และการตัดสินใจใดใดที่มีประสิทธิภาพขององค์กรขึ้นมาได้ โดยคุณลักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้นตามมาทันทีคือ การที่ผู้ใช้อำนาจบริหารในองค์กรแห่งนั้นยอมเป็นอิสระและปราศจากการควบคุมจากการกระทำในส่วนอื่นขององค์กร³⁹¹ จุดนี้นำไปสู่การให้คำนิยามแก่ “คณาธิปไตย” ว่าหมายถึง “คำเรียกองค์กรใดใดก็ตามที่ซึ่งส่วนที่เป็นฝ่ายใช้อำนาจบริหารสูงสุดนั้นปราศจากการควบคุมโดยกิจกรรมอื่น ๆ ที่เหลืออยู่ขององค์กร”³⁹² หรือที่หลายคนเรียกว่า “ทฤษฎีความไม่ต้องการรับผิดชอบของผู้ผู้นำ” (a theory of irresponsible leadership) แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ผู้บริหารในองค์กรเหล่านั้นสามารถเพิกเฉยต่อการกระทำและความต้องการของผู้ปฏิบัติการระดับที่รองลงมาได้ทั้งหมดแต่อย่างใด โดยเฉพาะในเรื่องของ “Material” ที่พวกเขาจะต้องเข้าไปบริหารจัดการ ดังนั้น คำว่า “อิสระจากการควบคุม” ที่ว่านี้มีจึงนัยเพียงแค่การบริหารนั้นจะไม่ถูกจำกัดในเชิงเนื้อหาและทิศทางในการบริหารเท่านั้น อันเปรียบได้กับช่างแกะสลักที่จะต้องแกะสลักหินอ่อนไปตามขนาดรูปร่าง ลักษณะ ความแข็ง ความสว่าง และเงื่อนไขอื่น ๆ ภายใต้ข้อจำกัดของก้อนหินอ่อนที่เขามีอยู่ แต่ตัวหินอ่อนก้อนนั้นจะไม่สามารถควบคุมสิ่งที่ช่างแกะสลักจะแกะสลักออกมาได้เลย³⁹³ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ผู้ที่ทำหน้าที่ในระดับรองลงมาจะสามารถควบคุมฝ่ายบริหารได้เพียงในแง่ของการควบคุมเชิงลบ (negative way of controlling) ด้วยการสร้างข้อจำกัดบางอย่างให้แก่การบริหารเท่านั้น แต่ไม่สามารถเข้าไปควบคุมจัดการเนื้อหาสาระตลอดจนทิศทางในการบริหารใดใดได้

ผลลัพธ์ที่ตามมาอีกประการหนึ่งคือ หากนิยามความเป็นองค์กรให้ความสำคัญกับการกระทำของมนุษย์มากกว่าตัวมนุษย์แล้ว ย่อมส่งผลให้คนบางคนไม่สามารถทำหน้าที่เป็นผู้นำหรือผู้บริหารขององค์กรตลอดได้ นิยามดังกล่าวจึงนำไปสู่วิถีคิดเรื่อง “การหมุนเวียนของชนชั้นนำ” (the circulation of elites)³⁹⁴ และหากกฎเหล็กของคณาธิปไตยที่ว่านี้หมายถึงปรากฏการณ์ที่อำนาจพิเศษ (อำนาจบริหาร) ขององค์กรทุกองค์กรไปตกอยู่ในมือของคณะบุคคลจำนวนน้อยแล้ว อำนาจดังกล่าวจำเป็นจะต้องถูกออกแบบให้ตกอยู่ในมือของคนจำนวนน้อยที่มีการหมุนเวียนเปลี่ยนผ่านโดยไม่จำเป็นต้องตกอยู่ในมือของคณะบุคคลกลุ่มเดิมไปตลอด การเปลี่ยนแปลงที่ว่านี้โดยมากมัก

³⁹¹ Ibid., 778.

³⁹² Ibid., 779.

³⁹³ Ibid., 779-780.

³⁹⁴ Michels, *Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy*, 378.

เป็นการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป ด้วยการดึงดูดและสร้างชนชั้นนำหน้าใหม่ (New blood) เข้าสู่ระบบ แต่ในบางกรณีการเปลี่ยนแปลงที่วุ่นวายก็อาจเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบฉับพลันของการแทนที่ชนชั้นนำกลุ่มหนึ่งด้วยชนชั้นนำอีกหนึ่งกลุ่มได้ด้วยเช่นกัน³⁹⁵

อาจกล่าวได้ว่า กฎเหล็กของคณาธิปไตยของ Michels ย่อมเป็นสภาวะธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับทุกองค์กรไม่ว่าองค์กรดังกล่าวจะมีขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่ อันเนื่องด้วยความจำเป็นที่ทุกองค์กรจะต้องมีกลุ่มคนจำนวนหนึ่งที่มีความสามารถและความรู้เฉพาะทางคอยทำหน้าที่พิเศษ หรือที่เรียกว่าฝ่ายบริหารที่คอยพิจารณาและ/หรือตัดสินใจทิศทางและการดำเนินงานขององค์กรแทนคนทั้งหมด และหากนำคำอธิบายดังกล่าวมาปรับใช้กับรัฐย่อมพบว่า รัฐสมัยใหม่ทุกรัฐประกอบด้วยองค์ประกอบที่เป็นคณาธิปไตย (oligarchic element) ที่แฝงอยู่และกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบอบการเมืองอยู่เสมอ ไม่ว่าจะระบอบการเมืองที่วุ่นวายจะมีภาพรวมเป็นประชาธิปไตยที่เน้นองค์ประกอบของมหาชน หรือเป็นระบอบเผด็จการที่เน้นองค์ประกอบของเอกบุคคคลมาน้อยเพียงใดก็ตาม เพราะตราบไคที่ระบอบการเมืองเหล่านั้นยังต้องอาศัยกลุ่มคนจำนวนหนึ่งเข้ามาทำหน้าที่เฉพาะในการบริหารจัดการสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้เป็นไปตามมติของผู้ปกครองแล้ว กฎเหล็กของคณะบุคคลจึงทำงานอยู่เสมอ และเหตุนี้เองที่ทำให้ Max Weber มองว่าระบบราชการ (bureaucracy) คือกลไกที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ของรัฐสมัยใหม่ที่ก่อให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องมีส่วนหนึ่งขององคาพยพที่มีความเชี่ยวชาญพิเศษเฉพาะในแต่ละด้านมาคอยทำหน้าที่วางระเบียบแบบแผน และบังคับใช้กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ตามที่ได้วางไว้³⁹⁶

ยิ่งไปกว่านั้น ในปัจจุบันองค์ประกอบที่เป็นคณาธิปไตยกลับปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในระบอบประชาธิปไตยสมัยใหม่หรือที่ในปัจจุบันมักเรียกว่าระบอบการปกครองโดยอาศัยตัวแทน (representative government) เพราะระบอบการเมืองดังกล่าวนับแต่ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา ถือเป็นตัวอย่างสำคัญที่เป็นรูปธรรมของระบอบการเมืองที่ประกอบด้วยองค์ประกอบที่เป็นอภิชนซึ่งแฝงอยู่โดยธรรมชาติของตัวระบอบเอง เพราะการปกครองในระบอบตัวแทนดังกล่าวสร้างสิ่ง

³⁹⁵ Cassinelli, "The Law of Oligarchy," 780.

³⁹⁶ Max Weber, *Economy and Society: an Outline of Interpretative Sociology* (Berkeley, CA: University of California Press, 1968), 956, 58.

Bernard Manin เรียกว่า อภิชนาธิปไตยที่มีความเป็นประชาธิปไตย (Democratic aristocracy)³⁹⁷ โดยกลุ่มอภิชนที่ว่ามีอิทธิพลในแง่ของที่มาที่แตกต่างกันไปในสองทาง ทางแรกคือฝ่ายที่เชื่อว่า อภิชนที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเลือกตั้งนั้นเป็นผลจากสถานการณ์ หรือเงื่อนไขเฉพาะบางอย่างที่ทำให้คนบางกลุ่มใช้กลไกการเลือกตั้งมาเป็นเครื่องมือในการสร้างสภาพทางการเมืองที่เหนือกว่าผู้ที่เลือกเข้ามา โดยที่มิได้เกี่ยวข้องกับกระบวนการการเลือกตั้งซึ่งเป็นเพียงสิ่งที่ทำให้พลเมืองที่มีสภาพเท่ากันเข้าไปทำหน้าที่ปฏิบัติตามเจตจำนงของมหาชนที่เลือกเขาเข้าไปทำหน้าที่แทน ส่วนอีกแนวทางหนึ่งกลับมองว่ากระบวนการเลือกตั้งของระบอบประชาธิปไตยโดยธรรมชาติมีแนวโน้มที่จะทำให้ผู้ที่ได้รับรับการคัดเลือกให้เข้ามาทำหน้าที่เฉพาะบางอย่างมีแนวโน้มที่จะเกิดสภาพที่ไม่เท่าเทียมกันกับบุคคลที่เป็นผู้เลือกพวกเขาเข้ามาอยู่แล้ว ดังนั้นอภิชนในระบอบประชาธิปไตยจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับกลไกการเลือกตั้งเสมอ³⁹⁸

นอกจากนี้แนวคิดที่เชื่อในความเป็นอภิชนาธิปไตยโดยธรรมชาติของกระบวนการเลือกตั้ง (Aristocratic nature of election) ยังเห็นว่าการเลือกตั้งในระบอบตัวแทนได้ก่อให้เกิดอภิชนในความหมายแบบกว้างหรือที่ปัจจุบันนิยมใช้คำว่า “ชนชั้นนำทางการเมือง”³⁹⁹ เนื่องจากกลุ่มคนเหล่านี้เป็นกลุ่มคนที่สามารถเปลี่ยนสภาพพิเศษ (privilege) ที่ตนได้รับจากการเลือกตั้งให้กลายเป็นข้อต่อรอง (Leverage) ที่ทำให้พวกเขาสามารถใช้อำนาจและดำรงสถานะอยู่เหนือผู้ที่เลือกตนเข้ามาทำหน้าที่ได้ กระทั่งท้ายที่สุดชนชั้นนำทางการเมืองเหล่านี้ได้พัฒนาและก้าวขึ้นไปเป็นกลุ่มคนหรือชนชั้นที่ Mosca เรียกว่าชนชั้นผู้ปกครอง (Ruling class) ซึ่งก็คือกลุ่มคนจำนวนน้อยของสังคมที่ก้าวขึ้นมาทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองที่มีอิทธิพลและผูกขาดการตัดสินใจสำคัญของระบอบการเมืองหนึ่ง ๆ อยู่เสมอ⁴⁰⁰ และสาเหตุที่ทำให้กระบวนการเลือกตั้งนำไปสู่ความเป็นอภิชนขึ้นในระบอบการเมืองก็เป็นผลมาจากการที่กระบวนการเลือกตั้งได้โน้มผลลัคนำให้ผู้สมัครถูกมอง (หรือทำให้ตนเองถูกมอง) ว่ามีความเหนือกว่าเพื่อที่ตนจะได้รับเลือกตั้งเข้ามาทำหน้าที่ผู้แทน โดยไม่จำเป็นว่าผู้เลือกจะต้องเชื่อว่า

³⁹⁷ Bernard Manin, *The Principles of Representative Government* (Cambridge: Cambridge University Press, 1997), 133-34.

³⁹⁸ Ibid., 134.

³⁹⁹ Vilfredo Pareto, *Sociological Writings*, trans. Derick Mirfin (New Jersey: Rowman and Littlefield, 1966), 2027.

⁴⁰⁰ Gaetano Mosca, *The Ruling Class*, trans. Hannah D. Kahn (New York: McGraw-Hill Book Company, 1939), 50.

บุคคลที่ถูกเลือกนั้นดีกว่าตนเองในทุก ๆ มิติ ยิ่งไปกว่านั้นผู้เลือกอาจมีความรังเกียจคุณสมบัติของผู้สมัครดังกล่าวก็ได้ トラบไตที่เขายังมองว่าผู้สมัครผู้นั้นมีความเหนือกว่าในคุณสมบัติที่ได้ใดก็ตามที่เขา มองว่ามีความสำคัญทางการเมือง (Politically relevant) ซึ่งอาจแตกต่างกันไปในแต่ละวัฒนธรรม⁴⁰¹

แนวคิดอีกประการที่สามารถนำไปใช้สนับสนุนฐานคิดเรื่ององค์ประกอบของคณาธิปไตยได้ คือ แนวคิดว่าด้วยความสัมพันธ์แบบตัวการ-ตัวแทน (principal-agent relationship) ซึ่งเป็นคำอธิบายที่มองว่า เมื่อใดก็ตามที่ผู้ถูกทำหน้าที่แทน (ตัวการ) เลือกผู้ที่จะมาทำหน้าที่แทน (ตัวแทน) ผู้ซึ่งได้รับความไว้วางใจให้ใช้อำนาจและ/หรือทรัพยากรเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์บางอย่างให้แก่ตัวการ เนื่องจากตัวการไม่สามารถกระทำดังกล่าวเองได้หรือหากกระทำเองได้ก็อาจจะไม่ดีเท่ากับปล่อยให้ตัวแทนไปดำเนินการแทน เมื่อนั้นก็จะเกิดปัญหาเรื่องการควบคุมตัวแทนโดยตัวการขึ้นมาทันที เช่น ปัญหาคลาสสิกอย่างการควบคุมผู้นำ (ที่เป็น Agent) โดยสมาชิกของกลุ่ม หรือปัญหาที่ซับซ้อนลงไปในรายละเอียดอย่างปัญหาเรื่องการควบคุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรโดยบรรดาผู้มีสิทธิเลือกตั้งในเขตหนึ่ง ๆ ปัญหาการควบคุมภาควิชาโดยคณะกรรมการระดับคณะ ปัญหาการควบคุมคณะกรรมการย่อย ๆ โดยรัฐสภา หรือปัญหาการควบคุมเจ้าหน้าที่ระดับรองของรัฐโดยฝ่ายบริหารสูงสุด เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ ระบอบการเมืองที่อิงอยู่กับแนวคิดเรื่องอำนาจอธิปไตยปวงชน (Popular sovereignty) จึงก่อให้เกิดสภาพตัวการ-ตัวแทนขึ้นหลายชั้นโดยเฉพาะในระบบรัฐสภา กล่าวคือในชั้นแรกซึ่งเป็นชั้นที่ตัวแทนจะมีจำนวนลดลงเรื่อย ๆ โดยเริ่มต้นจากการที่ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในฐานะตัวการ เลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในฐานะตัวแทน และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเหล่านั้นจะกลายเป็นตัวการใหม่เพื่อเลือกนายกรัฐมนตรีในฐานะตัวแทนเพื่อไปทำหน้าที่ในฝ่ายบริหาร และเลือกสมาชิกจำนวนหนึ่งไปทำหน้าที่ในกรมการเมืองเฉพาะแต่ละอย่างเพื่อพิจารณาและใช้อำนาจในประเด็นที่มีความเฉพาะเจาะจงในฝ่ายนิติบัญญัติ ซึ่งในชั้นนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นปัญหาตัวการ-ตัวแทนจากล่างสู่บน (Bottom-up principal-agent problem) อันเกิดขึ้นในกระบวนการถ่ายโอนความชอบธรรมในการใช้อำนาจไปสู่ระดับต่าง ๆ ของการปกครอง ส่วนในชั้นต่อมาที่ตัวแทนจะมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ก็คือกระบวนการในฝ่ายบริหารที่ตัวนายกรัฐมนตรีกลายเป็นตัวการในการ

⁴⁰¹ Manin, *The Principles of Representative Government*, 149.

แต่งตั้งคณะรัฐมนตรีเพื่อไปปฏิบัติหน้าที่ประจำในแต่ละกระทรวง และต่อมารัฐมนตรี (และนายกรัฐมนตรี) ในฐานะเจ้ากระทรวงก็ทำหน้าที่เป็นตัวแทนต่อบรรดาข้าราชการทั้งหมดในระดับรองลงไปตั้งแต่กรม กอง แผนก ฝ่าย ไปจนถึงข้าราชการในระดับปฏิบัติการล่างสุดที่คอยปฏิบัติหน้าที่เฉพาะบางอย่าง เป็นต้น ซึ่งในขั้นนี้จะขอเรียกว่าเป็นปัญหาตัวการ-ตัวแทนจากบนลงล่าง (Top-down principal-agent problem) ซึ่งมักเกิดขึ้นในกระบวนการเปลี่ยนอำนาจอันชอบธรรมมาเป็นการใช้อำนาจในทางปฏิบัติ

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ในระบอบการเมืองสมัยใหม่ทุกระบบจำเป็นจะต้องอาศัยกลไกการทำงานในระดับปฏิบัติการจริง อันประกอบไปด้วยกลุ่มคนไม่ว่ากลุ่มคนดังกล่าวจะปรากฏออกมาในรูปของข้าราชการในระบบราชการ ฝ่ายปกครอง หรือกลุ่มคนที่มาจากการเลือกตั้งของมหาชน ซึ่งล้วนแล้วแต่แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นโดยธรรมชาติในทางปฏิบัติของระบอบการเมืองทุก ๆ ระบอบที่ก่อให้เกิดองค์ประกอบที่มีลักษณะของคณาธิปไตยแฝงอยู่ในระบอบการเมืองเสมอ

2.3.2.3 กฎเหล็กขององค์ประกอบที่เป็นเอกบุคล (The Iron Law of Monarchical Element)

สุดท้ายคือความจำเป็นตามธรรมชาติที่นำไปสู่การใช้อำนาจโดยคนคนเดียวภายใต้เงื่อนไขหรือธรรมชาติของการใช้อำนาจใน 2 มิติ มิติแรกคือเงื่อนไขที่เอื้อต่อการใช้อำนาจโดยคนคนเดียวในสภาวะปรกติ กับสภาวะที่ไม่ปรกติหรือสภาวะฉุกเฉิน อันเป็นความจำเป็นที่นักปรัชญาการเมืองได้ชี้ให้เห็นมาตั้งแต่สมัยกรีกและโรมันโบราณ เช่น ในบทสนทนาเรื่อง *The Laws* นั้น Plato อธิบายว่า ทุกระบบการปกครองจำเป็นจะต้องอาศัยองค์ประกอบที่เป็นเอกบุคลเพื่อที่จะนำไปสู่การตัดสินใจที่ดี (good judgment)⁴⁰² ซึ่งคำว่า การตัดสินใจที่ดีที่นี้อาจตีความได้ว่ามีนัยหมายถึงการตัดสินใจที่มีลักษณะรวดเร็ว เด็ดขาด และมีเอกภาพในตัวเองเนื่องจากการตัดสินใจโดยบุคคลเพียงคนเดียวไม่ว่าบุคคลผู้นั้นจะเป็นผู้ปกครองที่มีคุณธรรมหรือไม่ก็ตาม ด้วยเหตุนี้บรรดาผู้นำหรือผู้ปกครองส่วนใหญ่ในสังคมบุพกาลของอารยธรรมทั่วโลกมักเริ่มต้นด้วยระบอบการปกครองโดยเอกบุคลโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาวะฉุกเฉินหรือสภาวะไม่ปรกติ โดยการเกิดเอกบุคลในมิตินี้เห็นได้ตั้งแต่คำอธิบาย

⁴⁰² Plato, "The Laws," in *Plato's Complete Works*, ed. John M. Cooper (Indianapolis: Hackett Publishing Company, 1997), 1382. [693d]

เรื่องการปกครองโดยมนุษย์ที่แข็งแกร่งที่สุดในกลุ่มหรือระบอบกษัตริย์แบบบรรพกาล (primitive kingship) ของ Polybius ซึ่งอ้างว่าการปกครองดังกล่าวคือรูปแบบการปกครองเบื้องต้นสุดของมนุษย์ในสมัยที่มนุษย์ประสบกับภัยพิบัติต่าง ๆ ซึ่งได้ทำลายล้างอารยธรรมและความเจริญต่าง ๆ ไปจนหมดสิ้น การปกครองโดยเอกบุคคคลในสภาวะดังกล่าวจึงถือเป็น “กลไกตามธรรมชาติ” (natural function) เช่นเดียวกันกับที่สิ่งมีชีวิตชนิดอื่น ๆ ที่ต้องการจำฝูง⁴⁰³ ซึ่งในเวลาต่อมากลไกการใช้อำนาจของเอกบุคคคลในสภาวะฉุกเฉินดังกล่าวถูกทำให้กลายเป็นสถาบันอย่างเป็นทางการผ่านตำแหน่งที่เรียกว่า “ผู้เผด็จการ” (dictator) ในสมัยสาธารณรัฐโรมัน (Roman Republic)⁴⁰⁴

ความจำเป็นของเอกบุคคคลที่นี่ยังถูกนำมาใช้อธิบายถึงความจำเป็นของการดำรงอยู่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ในสมัยใหม่อีกด้วย เช่น ข้อเสนอของ Walter Bagehot นักเขียนและนักหนังสือพิมพ์ชาวอังกฤษในศตวรรษที่ 19 ผู้กล่าวถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ในฐานะที่เป็นส่วนเกียรติภูมิ (dignified part) หรือแหล่งที่มาของเกียรติยศของระบอบการปกครองของอังกฤษ⁴⁰⁵ ในขณะที่ Rene Häusler ชี้ให้เห็นถึงหน้าที่และความจำเป็นของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่เป็นประชาธิปไตย (democratic kingship) ผ่านปัจจัยเชิงจิตวิทยาของผู้คนที่ต้องการสัญลักษณ์แห่งเอกภาพที่เป็นภาพแทนของชาติและผ่านปัจจัยเชิงกลไกหน้าที่ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการของสถาบันพระมหากษัตริย์ในลักษณะของการเป็นผู้ประสานรอยร้าวและแก้ไขวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ด้วยสถานะและต้นทุนของความเป็นกลางและไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นพิเศษ⁴⁰⁶ อันเป็นเหตุผลสนับสนุนสำคัญของฝ่ายที่มองว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ที่มาจากกรสิบราชสันตติวงศ์สามารถทำหน้าที่ประมุขของรัฐได้ดีกว่าประมุขของรัฐที่มาจากกรเลือกตั้งอย่างประธานาธิบดี⁴⁰⁷

นอกจากนี้สภาพบริบททางการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 ต่ต้นศตวรรษที่ 21 ได้ทำให้เกิดปรากฏการณ์บางอย่างที่มีลักษณะร่วมกันของประเทศต้นแบบของระบอบเสรี

⁴⁰³ Polybius, *The Histories*, 374.

⁴⁰⁴ Lintott, *The Constitution of the Roman Republic*, 423.

⁴⁰⁵ Walter Bagehot, *The English Constitution* (Oxford: Oxford University Press, 2001), 11-12.

⁴⁰⁶ Rene Häusler, *Psychology as the Source and Legitimation of 'power'?* (n.p., 1998), 20-37.

⁴⁰⁷ Juan J. Linz, "The Perils of Presidentialism," *Journal of Democracy* 1, no. 1 (1990): 61.

ประชาธิปไตยสมัยใหม่อย่างอเมริกา อังกฤษ (และแคนาดา) โดยปรากฏการณ์ที่ว่านี่คือการผงาดขึ้นของรัฐบาลและการปกครองที่อำนาจบริหารไปกระจุกตัวอยู่ในมือของคนคนเดียว (the rise of crown government)⁴⁰⁸ โดยหากพิจารณาลำดับขั้นของการปกครองที่เกิดขึ้นในประเทศอเมริกาและอังกฤษก็จะพบว่า มีการเปลี่ยนผ่านในลักษณะของการใช้อำนาจทางการเมืองไปในทิศทางเดียวกัน โดยแบ่งออกเป็น 4 ขั้น คือ (1) การปกครองโดยคนคนเดียวแบบเด็ดขาด คือการปกครองของกษัตริย์ (หรือของผู้ว่าการที่เป็นตัวแทนของกษัตริย์) ในสมัยอาณานิคม (2) การเปลี่ยนแปลงไปสู่การปกครองโดยสภาที่มีอำนาจเด็ดขาดในแต่ละมลรัฐตามบทบัญญัติแห่งสมาพันธรัฐ ค.ศ. 1777 (Article of Confederation) (3) การเปลี่ยนแปลงจากการปกครองที่อำนาจเป็นของฝ่ายนิติบัญญัติอย่างเด็ดขาดไปสู่การปกครองภายใต้แนวคิดเรื่องการแบ่งแยกอำนาจตามรัฐธรรมนูญปี ค.ศ. 1789 และ (4) การตีกลับไปสู่การปกครองในมือคนคนเดียวอย่างเด็ดขาด แต่คนคนเดียวในคราวนี้ก็คือประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาที่มีวาระจำกัดแทนที่จะเป็นกษัตริย์ที่อยู่ตลอดชีพและมีการสืบราชสันตติวงศ์

ส่วนในกรณีของอังกฤษเองก็มีลักษณะเดียวกัน คือ (1) เริ่มต้นจากการปกครองตามอำเภอใจของคนคนเดียวคือพระเจ้า George III (2) การปกครองที่พระมหากษัตริย์ร่วมใช้อำนาจกับรัฐสภาภายหลังรัฐบาลของ Lord North ของพระเจ้า George III ล้มไปในปี ค.ศ. 1782 และเริ่มเป็นช่วงเวลาที่มีการแบ่งแยกอำนาจที่ชัดเจนระหว่างพระมหากษัตริย์กับรัฐสภา (3) การแบ่งแยกอำนาจในอังกฤษนำไปสู่การปกครองโดยฝ่ายนิติบัญญัติ หรือก็คือการที่สภาสამัญญ์ก้าวมามีบทบาทเหนือสถาบันทางการเมืองอื่น ๆ ภายหลังการปฏิรูปใหญ่ในปี ค.ศ. 1832 จุดนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่าพัฒนาการของอังกฤษกับอเมริกันมีลักษณะที่สลับกัน เพราะในขณะที่อเมริกาเปลี่ยนแปลงจากการปกครองโดยฝ่ายนิติบัญญัติไปสู่การปกครองภายใต้หลักการแบ่งแยกอำนาจ แต่การแบ่งแยกอำนาจในอังกฤษกลับนำไปสู่การเถลิงขึ้นมาของฝ่ายนิติบัญญัติในท้ายที่สุด และสุดท้ายคือ (4) การปกครองของฝ่ายนิติบัญญัติในขั้นที่ 3 ของอังกฤษนั้นถูกนำโดยบรรดานักการเมืองคนสำคัญของพรรคการเมืองชั้นนำในอังกฤษ อันนำไปสู่การจัดตั้งรัฐบาลที่มีลักษณะเป็นองคค์คณะ (cabinet government) ที่

⁴⁰⁸ F. H. Buckley, *The Once and Future King: The Rise of Crown Government in America* (New York: Encounter Books, 2014), 121-22.; และเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับที่ Richard Crossman ตั้งข้อสังเกตว่าเกิดการเปลี่ยนผ่านจากการบริหารภายใต้หลักความรับผิดชอบร่วมกันของคณะรัฐมนตรีอังกฤษมาเป็นการบริหารที่รวบอำนาจไว้โดยนายกรัฐมนตรีที่ถืออาญาสิทธิ์เพียงลำพัง หรือรัฐบาลโดยนายกรัฐมนตรี (Prime ministerial government) ดูรายละเอียดทั้งหมดใน Richard Crossman, *Inside view: three lectures on prime ministerial government* (London: Cape, 1972).

ปัจจุบันได้เปิดทางไปสู่การปกครองที่ฝ่ายบริหารนำโดยนายกรัฐมนตรี (prime ministerial government) ที่ซึ่งมีอำนาจครอบงำคณะรัฐมนตรีและรัฐสภาของระบบรัฐสภา⁴⁰⁹

ปรากฏการณ์ที่ว่านี้ยังตรงกับข้อสังเกตของนาย Richard Crossman อดีตรัฐมนตรีของพรรคแรงงาน โดย Crossman อธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวในกรณีของประเทศสหราชอาณาจักรในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ว่า เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้อำนาจทางการเมืองถูกผ่องถ่ายจากรัฐสภามาอยู่ในมือคณะรัฐมนตรี และจากคณะรัฐมนตรีมาอยู่ในมือของนายกรัฐมนตรีในที่สุด การปกครองของอังกฤษเป็นการปกครองของนายกรัฐมนตรีซึ่งทำให้กลไกหลายอย่างในทางทฤษฎีของระบบรัฐสภาและหลักความเป็นใหญ่ของรัฐสภาที่มีอยู่เดิมกลายเป็นเพียงมายาคติที่ไม่สามารถกระทำได้จริง ไม่ว่าจะเป็นอำนาจในการอภิปรายไม่ไว้วางใจและถอดถอนรัฐมนตรีของรัฐสภา หรือแม้แต่อำนาจในการควบคุมช่วงเวลาที่ใช้ในการอภิปรายวาระต่าง ๆ ในรัฐสภาซึ่งถูกควบคุมโดยพรรคการเมืองสองพรรคใหญ่และทำให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีเวลาและพื้นที่ที่จะอภิปรายประเด็นของตนเองได้น้อยลงนับตั้งแต่ปี 1905 เป็นต้นมา นอกจากนี้ยังรวมถึงการจัดตั้งสำนักงานคณะรัฐมนตรี (cabinet office) ที่รวมศูนย์อำนาจไว้ในมือข้าราชการประจำที่มีตำแหน่งสูงสุดคือเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (cabinet secretary) ซึ่งทำงานโดยรับผิดชอบและขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรีเพียงผู้เดียว อันทำให้สำนักงานดังกล่าวกลายเป็นแกนสำคัญของนายกรัฐมนตรีในการออกนโยบายของรัฐบาลผ่านมติคณะมนตรีซึ่งจะถูกจดบันทึก (minutes) และตีความจากความเห็นของรัฐมนตรีที่แตกต่างกันไปตามความเข้าใจและทิศทางที่นายกรัฐมนตรีเห็นชอบเท่านั้น หลักการความรับผิดชอบร่วมกันจึงกลายเป็นเพียงการบังคับให้คณะบุคคลคือบรรดาคณะรัฐมนตรีจำเป็นต้องยอมรับในการตัดสินใจของนายกรัฐมนตรีในนามของคณะรัฐมนตรี ผู้ซึ่งมีอำนาจที่จะโยกย้ายรัฐมนตรีโดยไม่จำเป็นต้องชี้แจงเหตุผล รวมถึงอำนาจแต่งตั้งคณะกรรมการย่อยในคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาวาระเฉพาะต่าง ๆ ตามที่นายกรัฐมนตรีต้องการอีกด้วย⁴¹⁰

⁴⁰⁹ Ibid., 4-5.

⁴¹⁰ นอกจากนี้ Crossman ได้จำแนกอำนาจของนายกรัฐมนตรีดังกล่าวออกเป็น 6 อย่างคืออำนาจในการแต่งตั้งถอดถอนรัฐมนตรีตามดุลยพินิจ อำนาจในการกำหนดวาระในนามของคณะรัฐมนตรีทั้งหมด อำนาจในการกำหนดโครงสร้างคณะกรรมการของคณะรัฐมนตรี (Cabinet committees) อำนาจในการเสนอชื่อบุคคลไปดำรงตำแหน่งในสภาขุนนาง (Honour List) อำนาจในการควบคุมข้าราชการประจำผ่านเลขาธิการคณะรัฐมนตรีและปลัด

อย่างไรก็ตาม ปรากฏการณ์ดังกล่าวหาใช้สิ่งแปลกใหม่ในแวดวงการศึกษาการเมืองการปกครอง นั้นเพราะนักวิชาการอย่าง Farrell เคยตั้งข้อสังเกตไว้ว่า “ในระบบการเมืองแทบทุกระบบ การที่ฝ่ายบริหารขึ้นมาเมื่อมีอิทธิพลสูง โดยมีรูปธรรมของอิทธิพลดังกล่าวที่ตัวบุคคลของผู้นำที่เป็นคน ๆ เดียวนั้น ถือเป็นข้อเท็จจริงอันเป็นแกนกลางของชีวิตทางการเมือง”⁴¹¹ อันเป็นปรากฏการณ์ที่บรรดานักวิชาการสาขาการเมืองเปรียบเทียบในปัจจุบันเรียกว่า การสร้างสถาบันประธานาธิบดีที่เข้มแข็ง (Presidentialization) ขึ้นในระบบการเมืองอื่น ๆ ที่มีใช้ระบบประธานาธิบดีโดยที่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างของระบอบการเมืองดั้งเดิมส่วนอื่น ๆ ของตนไป กล่าวคือประเทศในระบบรัฐสภาหลัก ๆ ของโลก อย่างอังกฤษ ล้วนแล้วแต่มีแนวโน้มจะเปลี่ยนแปลงจากการปกครองที่อำนาจบริหารกระจุกตัวอยู่ในกลุ่มคนคือคณะรัฐมนตรี (Collegial government) ไปเป็นการปกครองที่อำนาจย้ายศูนย์ไปยังผู้นำของคณะรัฐมนตรีคือนายกรัฐมนตรีอย่างไม่แตกต่างจากประธานาธิบดีในระบบประธานาธิบดี⁴¹²

คำถามสำคัญที่ตามมาคือ ปัจจัยใดคือตัวแปรสำคัญที่ทำให้แนวโน้มของการปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฝ่ายบริหารของประเทศต้นแบบเสรีประชาธิปไตยในตะวันตก กลายเป็นการปกครองที่อำนาจบริหารไปกระจุกอยู่ในมือคนคนเดียวแทบทั้งสิ้น ในส่วนนี้อาจตอบได้จาก 3 ปัจจัยหลัก ประกอบด้วย หนึ่ง การเติบโตของรัฐสมัยใหม่ที่เน้นไปที่การบังคับใช้กฎหมายมากกว่าการออกกฎหมาย (Regulatory state) และผู้บังคับใช้กฎหมายในระดับปฏิบัติการส่วนใหญ่แล้วก็คือผู้ที่ต้องรับผิดชอบต่อฝ่ายบริหารมากกว่าฝ่ายนิติบัญญัติ นอกจากนี้การที่ฝ่ายบริหารโดยเฉพาะที่มาจาก การเลือกตั้งโดยตรงของประชาชนซึ่งทำให้สามารถดำรงตำแหน่งได้จนครบวาระสามารถออกกฎหมายได้ด้วยการออกมาตรการบังคับใช้บางอย่างและยังสามารถเพิกถอนกฎหมายได้ด้วยการปฏิเสธที่จะบังคับใช้มันอีกด้วย

กระทรวงการคลัง และสุดท้ายคือ อำนาจในการควบคุมนโยบายทั้งหมดของคณะรัฐมนตรีที่จะประกาศให้สาธารณชนรับทราบ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Ibid., 62-66.

⁴¹¹ B. Farrell, *Chairman or Chief?: The Role of the Taoiseach in Irish Government* (Dublin: Gill and Mcmillan, 1971., 1971), x.

⁴¹² Thomas Poguntke and Paul Webb, *The Presidentialization of Politics: a Comparative Studies of Modern Democracies* (Oxford: Oxford University Press, 2007), 11.

ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำรัฐที่เน้นการบังคับใช้กฎหมายเอื้อประโยชน์ให้กับฝ่ายบริหารมากกว่าฝ่ายนิติบัญญัติ คือกฎเกณฑ์หรือคำสั่งที่ออกโดยฝ่ายบริหารมีลักษณะที่ความคล่องตัวและรวดเร็วมากกว่าเนื่องจากสามารถออกในลักษณะของคำสั่งโดยหัวหน้างานบริหารหนึ่ง ๆ ได้โดยตรง ในขณะที่กระบวนการของฝ่ายนิติบัญญัติโดยปรกติมักกินเวลายาวนานเพื่อที่จะทำให้รัฐสภาทั้งสอง (ในกรณีที่มีสองสภา) เห็นด้วยกับร่างกฎหมายดังกล่าว นอกจากนี้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่พัฒนาเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วได้ทำให้การออกกฎเกณฑ์บังคับต่าง ๆ กลายเป็นงานที่ฝ่ายนิติบัญญัติไม่สามารถรับมือและตอบสนองได้อย่างทันท่วงทีเท่ากับฝ่ายบริหาร สุดท้ายคือปัจจัยภายในตัวระบบราชการเองที่มีแนวโน้มจะขยายตัวและสร้างอาณาจักรของตนเองด้วยการกำหนดนโยบายหรือมาตรการต่าง ๆ ที่มีแต่ฝ่ายตนเท่านั้นที่สามารถตอบสนองข้อเรียกร้องดังกล่าวได้ ดังนั้นการที่ระบบราชการพยายามขยายขนาดหรืออำนาจขององค์กรตนเองออกไปจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยปรกติ และสามารถเข้าใจได้แม้ว่าในหลายครั้งการกระทำดังกล่าวอาจมิได้เป็นการตอบสนองผลประโยชน์ของสาธารณะก็ตาม⁴¹³

โดยจะเห็นได้ว่า สภาวะสมัยใหม่ ปรากฏการณ์โลกาภิวัตน์ รวมถึงปัจจัยอื่น ๆ ที่โน้มผลักชักนำรัฐสมัยใหม่ไปสู่การเป็นรัฐที่มุ่งเน้นการบังคับใช้กฎหมาย ได้ก่อให้เกิดการบริหารการปกครอง (ในความหมายของการบังคับใช้กฎหมาย) ที่กระจุกตัวรวมอยู่ในมือของบุคคลอย่างเข้มข้นมากขึ้นในช่วงร้อยปีที่ผ่านมา เหตุนี้เอง George Mason จึงทำนายไว้ในการอภิปรายในที่ประชุมร่างรัฐธรรมนูญ ณ เมืองฟิลาเดลเฟียในปี ค.ศ. 1787 ว่า “ประธานาธิบดีที่ได้รับการเลือกตั้งอย่างท่วมท้นจากมหาชนจะกลับกลายเป็นราชาธิปไตยที่มาจากทางเลือกตั้งแทน”⁴¹⁴ เพราะรัฐที่เน้นการบังคับใช้กฎหมายย่อมต้องอาศัยกลไกของระบบราชการขนาดใหญ่ที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงต่อฝ่ายบริหาร เนื่องจากฝ่ายบริหารมีอำนาจโดยตรงในการแต่งตั้งโยกย้ายและออกระเบียบว่าจะให้บุคคลเหล่านั้นดำเนินมาตรการเช่นไร ในแง่การเติบโตและความเข้มแข็งของฝ่ายบริหารจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นควบคู่ไปกับการเติบโตของรัฐสมัยใหม่และกลไกอำนาจรัฐ

⁴¹³ Buckley, *The Once and Future King: The Rise of Crown Government in America*, 155-56.

⁴¹⁴ อ้างถึงใน *Ibid.*, 6.

ปัจจัยประการที่สองเกิดจากธรรมชาติของตัวอำนาจทางการเมืองที่มีแนวโน้มจะเหวี่ยงหรือไหลจากกลุ่มหรือฝ่ายต่าง ๆ ทางการเมืองที่ไม่เป็นระเบียบ เช่น กลุ่มทางการเมืองในสภาองเกรสไปสู่เอกบุคคที่มีเอกภาพอย่างสถาบันประธานาธิบดี เพราะในขณะการทำงานแบบกลุ่มจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อแต่ละกลุ่มมีการประสานความร่วมมือและการตกลงร่วมกันในระดับหนึ่งเพื่อให้ได้มาซึ่งการตัดสินใจหนึ่ง ๆ ร่วมกัน แต่การตัดสินใจโดยเอกบุคคกลับไม่ต้องอาศัยวิธีการดังกล่าว ส่งผลให้การตัดสินใจมีลักษณะที่คล่องตัวมากตามไปด้วย แนวโน้มดังกล่าวยิ่งชัดเจนมากขึ้นในรัฐที่มีขนาดพื้นที่กว้างใหญ่และมีตัวแทนของประชาชนจำนวนมาก โดยตัวแทนที่มีจำนวนมากนี้ย่อมทำให้ไม่สามารถมีบุคคลใดบุคคลหนึ่งจากฝ่ายนิติบัญญัติสามารถก้าวขึ้นมามีอิทธิพลทางการเมืองอย่างมากหรือโดดเด่นได้ เว้นเสียแต่ว่าบุคคลเหล่านั้นจะร่วมมือกันกระทำการเป็นกลุ่ม และด้วยสาเหตุดังกล่าวนี้เองรัฐบาลที่ประกอบไปด้วยฝ่ายบริหารที่มีเอกบุคคที่เข้มแข็งจึงเป็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นเพื่ออุดช่องว่างดังกล่าว⁴¹⁵ ดังที่ Rousseau เคยตั้งข้อสังเกตไว้ว่า “ยิ่งฝ่ายบริหารมีจำนวนน้อยเท่าใด รัฐก็ยิ่งทวีความเข้มแข็งมากขึ้นเท่านั้น”⁴¹⁶

ปัจจัยสำคัญประการสุดท้าย คือปัจจัยเรื่องสื่อสารมวลชนสมัยใหม่ ซึ่งทำให้การรณรงค์ทางการเมืองมุ่งเน้นไปที่ตัวบุคคลมากกว่าสถาบันเช่น มุ่งเน้นไปที่ผู้สมัครประธานาธิบดีหรือผู้ที่จะขึ้นมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนองพรรคการเมืองใหญ่ ๆ ในอเมริกา และอังกฤษ ซึ่งเมื่อนำปัจจัยทั้งหมดนี้มาพิจารณาร่วมกัน ย่อมทำให้ปรากฏการณ์ของการปกครองโดยเอกบุคคของระบอบการเมืองในศตวรรษที่ 21 มีการรวบอำนาจในทางบริหารที่มากยิ่งขึ้นกว่าสมัยพระเจ้า George III หรือราชาธิปไตยที่มาจากกาเลือกตั้งที่ George Mason จินตนาการไว้ในปลายศตวรรษที่ 18 ไว้หลายเท่า⁴¹⁷

ในอีกมิติหนึ่ง คือธรรมชาติหรือเงื่อนไขที่นำไปสู่ความจำเป็นของการใช้อำนาจโดยเอกบุคคในสภาวะวิกฤตหรือสภาวะฉุกเฉิน นักวิชาการตะวันตกจำนวนหนึ่งต่างหันมาสนับสนุนแนวคิดเรื่องความจำเป็นที่จะต้องมีการจัดองค์ประกอบในระบอบการเมืองที่เป็นเอกบุคคมาใช้อำนาจที่มีลักษณะเบ็ดเสร็จเด็ดขาดในสภาวะฉุกเฉิน หรือที่ Clinton Rossiter เรียกว่าเผด็จการตาม

⁴¹⁵ Ibid., 151.

⁴¹⁶ Rousseau, *The Social Contract*, 97.

⁴¹⁷ Buckley, *The Once and Future King: The Rise of Crown Government in America*, 11.

รัฐธรรมนูญ (Constitutional dictatorship) ผ่านการศึกษาเปรียบเทียบกลไกในการรับมือสภาวะวิกฤตทั้งในแง่ของความมั่นคงและเศรษฐกิจของฝรั่งเศส สหราชอาณาจักร เยอรมนี สหรัฐอเมริกา รวมไปถึงโรมันโบราณ อันนำไปสู่ข้อสรุปที่ว่า ในประเทศต่าง ๆ ที่เขาเลือกนำมาศึกษา เปรียบเทียบนั้นสิ่งที่เหมือนกันก็คือทุก ๆ ประเทศต่างตัดสินใจเลือกที่จะสร้างกลไกที่มีการใช้อำนาจในลักษณะเผด็จการเพื่อรับมือกับสภาวะวิกฤตที่ต้องเผชิญทั้งสิ้น ซึ่งการใช้อำนาจดังกล่าวมีทั้งที่ปรากฏออกมาในลักษณะของอำนาจเผด็จการที่ยังอยู่ภายใต้กรอบของกฎหมายที่มีอยู่เดิม และอำนาจเผด็จการที่อยู่เหนือกฎหมายปรกติ⁴¹⁸

นอกจาก Rossiter แล้ว หากย้อนกลับไปยังช่วงศตวรรษที่ 20 บุคคลสำคัญที่ได้เปิดประเด็นศึกษาเรื่องผู้เผด็จการตามรัฐธรรมนูญไว้ก่อนแล้วคือ Carl Schmitt และ Carl J. Friedrich ซึ่งต่างชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นของโลกเอกบุคคฺลในสภาวะฉุกเฉินดังกล่าว โดยในงานเรื่อง *Dictatorship (Die Diktatur)* Schmitt ชี้ให้เห็นว่า ระบอบการปกครองทุกระบบที่ต้องการสร้างกลไกการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพจำเป็นจะต้องจัดให้มีการใช้อำนาจแบบผู้เผด็จการแทรกอยู่ภายในรัฐธรรมนูญด้วยเสมอ เพื่อที่จะสามารถรับมือกับปัญหาที่เกิดขึ้นในยามวิกฤตหรือฉุกเฉินได้อย่างแน่นอนและทันท่วงทีดังจะเห็นได้จากการที่แนวคิดเรื่อง “ผู้เผด็จการ” (dictatorship) ในฐานะสถาบันทางการเมืองหนึ่งนั้นดำรงอยู่มาตั้งแต่สมัยโรมันโบราณ เพียงแต่มีการปรับเปลี่ยนคุณลักษณะบางอย่างเพื่อให้เข้ากับทฤษฎีรัฐสมัยใหม่ โดย Schmitt เรียกการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงจากการเผด็จการแบบเฉพาะกิจ (commissary dictatorship) ของการใช้อำนาจออกคำสั่งของผู้ปกครองที่เป็นคนคนเดียวในยามฉุกเฉินเพื่อพิทักษ์รัฐธรรมนูญหรือระบอบการปกครองที่มีอยู่เดิมไปเป็นผู้เผด็จการที่เป็นองค์อธิปัตย์ (sovereign dictatorship) ที่อำนาจสูงสุดเพื่อประกาศสภาวะยกเว้น (state of exception) ผ่านอำนาจสถาปนารัฐธรรมนูญ (*pouvoir constituant*) เพื่อสถาปนารัฐธรรมนูญและระบอบการเมืองใหม่ขึ้นมาแทน⁴¹⁹

ในทำนองเดียวกัน Carl J. Friedrich เล็งเห็นถึงเหตุผลและความจำเป็นที่อยู่เบื้องหลังการออกแบบผู้ใช้อำนาจเบ็ดเสร็จตามรัฐธรรมนูญ หรือการอำนาจในสภาวะฉุกเฉินต่าง ๆ ซึ่งเป็นสถาบันที่

⁴¹⁸ คุรยละเอียดใน Clinton D. Rossiter, *Constitutional Dictatorship: Crisis Government in the Modern Democracies* (London: Transaction, 2002), 11-14.

⁴¹⁹ Carl Schmitt, *Dictatorship*, trans. Michael Hoelzl and Graham Ward (Cambridge: Polity Press, 2014), 2.

ออกแบบให้เปิดทางแก่การใช้อำนาจแบบเบ็ดเสร็จชั่วคราวได้ตามรัฐธรรมนูญ เพื่อที่จะรับมือกับวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ซึ่งอาจเป็นสถานการณ์ที่เกิดได้จากทั้งภัยคุกคามภายใน เช่น สงครามกลางเมือง หรือจากการปะทะของความขัดแย้งทางชนชั้นในสังคมอุตสาหกรรม หรือภัยคุกคามที่เกิดจากภายนอกประเทศ เป็นต้น โดยสถาบันทางการเมืองดังกล่าวมิให้เห็นได้ตั้งแต่ในอดีต กล่าวคือในสมัยโรมันโบราณมีตำแหน่งที่เรียกว่าผู้เผด็จการ หรือผู้ใช้อำนาจเบ็ดเสร็จได้ตามกฎหมายของโรมัน โดยตำแหน่งดังกล่าวเป็นตำแหน่งสูงสุดในบรรดาเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารของโรม ซึ่งมีขึ้นเพื่อทำหน้าที่สำคัญบางอย่าง เช่น ล้มล้างการทำสงคราม หรือยุติการก่อกบฏ ซึ่งเมื่อภารกิจเหล่านี้บรรลุแล้ว ผู้เผด็จการก็ต้องก้าวลงจากอำนาจทันที หลักการสำคัญของผู้เผด็จการตามกฎหมายโรมันนั้นมีอยู่ด้วยกัน 4 ประการ (1) การแต่งตั้งผู้เผด็จการนั้นมีกลไกกฎหมายของโรมันรองรับอย่างชัดเจน (2) ผู้ที่ทำหน้าที่แต่งตั้งผู้เผด็จการคือสถาบันหรือองค์กรอื่นที่ไม่ใช่ตัวผู้เผด็จการเอง (3) ผู้เผด็จการดำรงอยู่ในตำแหน่งในระยะเวลาที่จำกัด และไม่สามารถดำรงตำแหน่งได้เกิน 6 เดือน และ (4) ตำแหน่งผู้เผด็จการนี้มีขึ้นเพื่อรักษาระเบียบการปกครองของโรมันมิให้มีไว้เพื่อทำลายระเบียบดังกล่าวลง⁴²⁰

อำนาจพิเศษดังกล่าวที่ปรากฏในเวลาต่อมาอย่างอำนาจของผู้ตรวจการ (commissioner) ในสมัยกลางของยุโรป ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากเจ้าผู้ปกครองให้ไปทำหน้าที่พิเศษเป็นการเฉพาะ เช่น ตรวจสอบและจัดการสินค้าตลาด หรือการเจรจากับต่างประเทศ เป็นต้น อำนาจหน้าที่ของผู้ตรวจการจึงมีจำกัดมากเท่าที่ได้รับความหมายจากพระมหากษัตริย์มาเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ในสถานการณ์บางสถานการณ์ที่มีการใช้ความรุนแรงอย่างการก่อกบฏ พระมหากษัตริย์อาจมอบอำนาจให้แก่ผู้ตรวจการ หรือคณะผู้ตรวจการที่มีลักษณะกว้างขวางมากขึ้นได้เช่นกัน ส่งผลให้ผู้ตรวจการมีขอบเขตอำนาจที่มากขึ้น เช่น สามารถยกเลิกกฎหมายบางฉบับ และสิทธิบางอย่างของราษฎรได้ เป็นต้น และผู้ตรวจการในแบบหลังนี้เองที่ใกล้เคียงกับตำแหน่งผู้ใช้อำนาจเบ็ดเสร็จในระบอบการปกครองสมัยใหม่⁴²¹

ทั้งนี้ ความแตกต่างประการสำคัญของการใช้อำนาจแบบเบ็ดเสร็จในรัฐโบราณกับรัฐสมัยใหม่ไม่ควรวางอยู่บนประเด็นเรื่องที่มาของการใช้อำนาจเบ็ดเสร็จดังกล่าวว่าเป็นอำนาจที่ผู้ใช้ได้รับ

⁴²⁰ Carl J. Friedrich, *Constitutional Government and Democracy: Theory and Practice in England and America* (Waltham, MA: Blaisdell Publishing Company, 1968), 559.

⁴²¹ Ibid., 558-559.

มอบหมายหรือโดยที่ไม่ได้รับมอบหมายมา หากแต่ควรพิจารณาประเด็นที่ว่าอำนาจดังกล่าวเป็นอำนาจที่มีกฎหมายรองรับ (constitutional) หรือไม่มีกฎหมายรองรับ (unconstitutional) มากกว่า เพราะผู้เผด็จการที่ไม่มีกฎหมายรองรับย่อมจะเป็นสถาบันที่สามารถใช้อำนาจเบ็ดเสร็จดังกล่าวได้โดยไร้ข้อจำกัด (unrestrained) โดยในรัฐสมัยใหม่ของตะวันตก ผู้ใช้อำนาจเบ็ดเสร็จตามรัฐธรรมนูญปรากฏออกมาใน 3 ลักษณะ หนึ่ง กฎอัยการศึก (martial rule) ซึ่งพบได้ในประเทศที่ปกครองด้วยกฎหมายจารีต (common law) ยกตัวอย่างเช่น การปกครองอาณานิคมของสหราชอาณาจักรและสหรัฐอเมริกา ซึ่งหากเกิดสภาวะวิกฤตถึงขั้นที่ตุลาการไม่สามารถออกกว่าความตัดสินได้ หรือฝ่ายบริหารไม่สามารถทำงานได้ ฝ่ายบริหารสามารถร้องขอให้ฝ่ายตุลาการ เช่น ศาลสูงของสหรัฐฯ เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องประกาศใช้กฎอัยการศึกเพื่อระงับวิกฤตการณ์ดังกล่าวได้ แต่ข้อเสียของวิธีการเช่นนี้ก็คือนอกจากนี้ ในประเทศที่ใช้กฎหมายจารีตมักไม่มีขอบเขตที่แน่นอนในการจำกัดอำนาจของฝ่ายบริหารภายใต้กฎอัยการศึก ทั้งในมิติของกรอบอำนาจ และกรอบระยะเวลาที่จะใช้อำนาจดังกล่าวหากฝ่ายบริหารสามารถทำให้ฝ่ายตุลาการเห็นถึงความจำเป็นที่จะประกาศใช้กฎอัยการศึกต่อไปได้ ซึ่งโดยธรรมชาติของการใช้อำนาจดังกล่าวย่อมเท่ากับเป็นการยอมให้มีการล่วงละเมิดหลักนิติธรรมที่เคยมีอยู่เดิมเอาไว้ชั่วคราวได้ เพราะกฎอัยการศึกได้เปิดช่องให้มีการใช้ทุกวิถีทางเพื่อยุติสภาวะวิกฤตแม้จะเป็นวิธีการที่ขัดต่อกฎหมาย และหลักนิติธรรมในสภาวะปรกติก็ตาม⁴²²

สอง สภาวะปิดล้อม (state of siege) เป็นการใช้อำนาจในสภาวะฉุกเฉินที่พบได้ในหลายประเทศในยุโรปก่อนสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง เช่น ฝรั่งเศส และเยอรมนี ซึ่งใช้ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (civil law) อันส่งผลให้การประกาศสภาวะปิดล้อมนี้จะต้องประกอบด้วยการออกประกาศโดยฝ่ายนิติบัญญัติหรือโดยประมุขของรัฐหรือทั้งคู่ตามที่มีการระบุเอาไว้ในกฎหมายชั้นรองหรือในรัฐธรรมนูญอย่างชัดเจน ซึ่งจะแตกต่างจากกฎอัยการศึกที่ฝ่ายตุลาการจะเป็นผู้เข้ามาพิจารณาประเมินความฉุกเฉินของสถานการณ์แทนฝ่ายนิติบัญญัติหรือประมุขของรัฐ ตัวอย่างของกฎหมายสภาวะปิดล้อมคือกฎหมาย *Acte additionnel* ในรัฐธรรมนูญ ค.ศ. 1815 ของฝรั่งเศส ซึ่งยอมให้เกิดการแขวนหรือระงับสิทธิ เสรีภาพบางอย่างเป็นการชั่วคราว เช่น สิทธิในการถูกไต่สวนในชั้นศาล สิทธิในการพูดอย่างเสรี สิทธิในการชุมนุม เป็นต้น⁴²³ และสุดท้ายคือ อำนาจในสภาวะฉุกเฉิน

⁴²² Ibid., 561.

⁴²³ Ibid., 562.

ตามรัฐธรรมนูญ (constitutional emergency power) ที่พบได้ในรัฐบาลกลางของสหรัฐฯ และรัฐบาลฝรั่งเศสในสาธารณรัฐที่ 5 ตามมาตรา 16 ของรัฐธรรมนูญปี ค.ศ. 1958⁴²⁴ ซึ่งมอบอำนาจในยามฉุกเฉินดังกล่าวไว้ที่ตัวประธานาธิบดีฝรั่งเศส

แม้แนวคิดเรื่องเผด็จการตามรัฐธรรมนูญอาจถูกมองว่าเป็นแนวคิดที่ย้อนแย้งภายในตัวเอง (oxymoron) เนื่องจากการปกครองตามรัฐธรรมนูญอันมีนัยหมายถึงการวางกรอบจำกัดการใช้อำนาจของผู้ปกครองย่อมมิอาจไปด้วยกันกับการปกครองที่มีการใช้อำนาจเบ็ดเสร็จของผู้เผด็จการ⁴²⁵ โดยเฉพาะงานเขียนกลุ่มที่เห็นว่าแนวคิดเรื่องผู้เผด็จการตามรัฐธรรมนูญเป็นการเปิดช่องให้กับผู้นำเผด็จการในการอาศัยช่องว่างทางรัฐธรรมนูญเพื่อสถาปนาอำนาจเผด็จการของตนขึ้น โดยตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดคือการขึ้นสู่อำนาจของ Adolf Hitler ที่อาศัยช่องว่างในรัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐไวมาร์เพื่อก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำเผด็จการของเยอรมัน อย่างไรก็ตามนักวิชาการอีกกลุ่มก็ได้พยายามชี้ให้เห็นเช่นกันว่า แม้แต่ในประเทศที่ยึดมั่นในปทัสสถานของระบอบประชาธิปไตยมากที่สุดประเทศหนึ่งอย่างอังกฤษ ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองก็ยังจำเป็นต้องอาศัยกลไกของการใช้อำนาจในลักษณะเผด็จการบางอย่างเพื่อระคับระคองประเทศให้อยู่รอดต่อไป เช่น การที่ Winston Churchill ก้าวขึ้นมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทน Lord Chamberlain และปกครองประเทศอังกฤษต่อไปโดยไม่มี การเลือกตั้งตามปกติก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่ชี้ให้เห็นว่า “ประชาธิปไตย” กับ “เผด็จการ” มิใช่สองทางเลือกที่เป็นคู่ตรงข้ามที่ไม่สามารถเข้ากันได้เลย ดังนั้น การมีผู้เผด็จการตามรัฐธรรมนูญจึงไม่ใช่สิ่งที่ขัดแย้งกันภายในตัวเองหากแต่เป็นความเป็นจริงของชีวิต⁴²⁶

กฎเหล็กทั้ง 3 ประการที่กล่าวไปนี้คือเงื่อนไขและความจำเป็นขั้นต่ำที่ทำให้องค์ประกอบเอกบุคคล คณะบุคคล และมหาชน กลายสภาพเป็นองค์ประกอบมูลฐานของระบอบการเมืองทุกระบบ โดยที่แต่ละสดมภ์ต่างประกอบเงื่อนไขและความจำเป็นในการใช้อำนาจทางการเมืองที่แตกต่างกันออกไป โดยกฎเหล็กของมหาชนคอยทำหน้าที่วางเงื่อนไขและข้อจำกัดขั้นต่ำในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกลไกในการสร้างความชอบธรรมของระบอบการเมืองเป็นหลัก ในขณะที่กฎเหล็กของคณาธิปไตยคือส่วนที่คอยวางเงื่อนไขข้อจำกัดในการดำเนินการบริหารการปกครองจริงในทางปฏิบัติของระบอบ

⁴²⁴ Ibid., 560.

⁴²⁵ Sanford Levison and Jack M. Balkins, "Constitutional Dictatorship: Its Danger and Its Design," *Minnesota Law Review* 94, no. 6 (2010): 1795.

⁴²⁶ Cited in Ibid., 1796.

การเมืองหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งส่วนที่มีการถ่ายโอนอำนาจหรือมอบอำนาจให้อีกฝ่ายหนึ่งกระทำ การแทนในเรื่องที่เป็นประเด็นเฉพาะที่ต้องใช้ความสามารถเฉพาะด้าน และสุดท้ายคือกฎเหล็กของ เอกบุคคลที่วางเงื่อนไขของความจำเป็นที่ทำให้มีความจำเป็นต้องอาศัยเอกบุคคลที่คอยทำหน้าที่เป็น ผู้นำการบริหาร บังคับใช้กฎหมาย และตัดสินใจทั้งในยามปกติและในยามฉุกเฉิน ซึ่งทั้งหมดนี้คือสิ่ง ที่ทำให้วิถีคิดเรื่องการผสมผสานเงื่อนไขขั้นต่ำขององค์ประกอบมูลฐานเหล่านี้เข้าด้วยกันกลายเป็นสิ่ง ที่สนับสนุนสถานะความเป็นธรรมชาติในความหมายแรกของการปกครองแบบผสม และยังเป็นสิ่ง ทำให้องค์ประกอบมูลฐานแต่ละองค์ประกอบของระบอบการเมืองก้าวข้ามวิถีคิดแบบบริสุทธ์ที่นำไปสู่ วัจนของวัฏจักรการปกครอง และตระหนักถึงความจำเป็นของการปกครองแบบผสมในฐานะการ ปกครองตามธรรมชาติในความหมายที่สอง คือเป็นศักยภาพที่แฝงเร้นอยู่ในระบอบการปกครองทุก ระบอบที่ต้องการการจัดวางหรือการ “ผสมผสาน” ที่เหมาะสมและแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อม ของสถานที่แต่ละแห่ง “เพราะย่อมจะไม่มีผืนดินที่แตกต่างกันผืนใดที่จะเหมาะสมสำหรับการปลูก ผลไม้ชนิดเดียวกัน”⁴²⁷ อันส่งผลให้การปกครองแบบผสมบรรลุความเป็นธรรมชาติในความหมายของ สมบูรณ์แบบ แต่เป็นความสมบูรณ์แบบที่ไม่ได้สติอย่างแน่นอนตายตัว หากแต่เปลี่ยนแปลงไปตาม สถานการณ์และตามสารตั้งต้นคือศักยภาพและความพร้อมขององค์ประกอบมูลฐานของแต่ละระบอบ ภายใต้อิทธิพลของการ “ผสมผสาน” ของทฤษฎีการปกครองแบบผสมที่จะกล่าวถึงถัดจากนี้

2.4 สรุป: ธรรมชาติของการปกครองแบบผสม

ข้อเสนอหลักของงานวิจัยในบทนี้ คือการอธิบายว่าการปกครองแบบผสมคือการปกครอง ตามธรรมชาติใน 3 ความหมาย คือ

(1) ธรรมชาติในความหมายของสิ่งที่ดำรงอยู่ทั่วไปโดยปกติของการปกครองในสองมิติ มิติ แรกคือธรรมชาติในความหมายของสัจธรรมหรือสภาพความเป็นจริงที่มีอาจปฏิเสธได้ของ องค์ประกอบมูลฐานหรือสดมภ์หลักทางการเมืองที่จำเป็นต้องประกอบด้วยองค์ประกอบที่เป็นเอก บุคคล คณะบุคคล และมหาชนในทุกระบอบการเมืองเสมอ กับมิติที่สองคือสัจธรรมของการ

⁴²⁷ Fragment 3 in Horky and Johnson, "On Law and Justice attributed to Archytas of Tarentum," 15-16.

ปกครองแบบบริสุทธ์ที่นำไปสู่การเสื่อมถอยและถดถอยทางการเมืองในลักษณะวัฏจักรของการปกครองตามตัวแบบบริสุทธ์อย่างไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งนำมาสู่ฐานคิดประการแรกของการปกครองแบบผสม หรือฐานคิดที่มีขึ้นเพื่อชี้ให้เห็นข้อจำกัดและความไม่มั่นคงทางการเมืองตามธรรมชาติของการปกครองแบบบริสุทธ์

(2) การปกครองแบบผสมในฐานะการปกครองตามธรรมชาติในความหมายของศักยภาพอันเกิดจากฐานคิดเรื่องเงื่อนไขขั้นต่ำบางอย่างที่ดำรงอยู่โดยธรรมชาติขององค์ประกอบที่เป็นเอกบุคคล คณะบุคคล และมหาชนที่แตกต่างกัน ซึ่งงานวิจัยนำเสนอผ่านสิ่งที่เรียกว่ากฎเหล็กสามประการของการปกครองแบบผสม ซึ่งเป็นฐานคิดประการที่สองของการปกครองแบบผสม หรือฐานคิดที่มีขึ้นเพื่อชี้ให้เห็นความจำเป็นและศักยภาพตามธรรมชาติของการปกครองแบบผสม

อย่างไรก็ดี ความจำเป็นและศักยภาพตามธรรมชาติดังกล่าวของการปกครองแบบผสมมิใช่สิ่งที่จะเกิดขึ้นได้โดยอัตโนมัติ แต่จะต้องอาศัยการจัดวางและการออกแบบของผู้ที่ตระหนักและ “มีความเข้าใจเป็นอย่างดีถึงกระบวนการตามธรรมชาติดังกล่าว”⁴²⁸ ซึ่งอาจกระทำขึ้นโดยฝีมือของผู้บัญญัติกฎหมายหรือผู้ร่างรัฐธรรมนูญโดยตรง หรือโดยวิวัฒนาการของปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบมูลฐานทั้งสาม ที่ซึ่งอย่างน้อยที่สุดองค์ประกอบที่ทำหน้าที่เป็นสดมภ์หลักของการปกครองแบบผสม จำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์ที่วางอยู่บนฐานคิดทั้งสองดังกล่าวอย่างเลี่ยงไม่ได้เพื่อที่จะทำให้ปฏิสัมพันธ์ที่ดำเนินไปมีลักษณะเป็นการปกครองแบบผสมที่ก้าวข้ามตรรกะวิบัติของวิถีคิดแบบบริสุทธ์ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพียงด้านเดียว และเหตุนี้เองที่ทำให้อาจย้อนกลับไปตีความข้อเสนอของ Polybius เกี่ยวกับการกำเนิดของการปกครองแบบผสมใน 2 ลักษณะ คือการปกครองแบบผสมที่เกิดจากผู้บัญญัติกฎหมายและการปกครองแบบผสมที่เกิดจาก “พัฒนาการตามธรรมชาติ”⁴²⁹ ว่าแท้จริงแล้วไม่ได้มีความแตกต่างกันแต่อย่างใด เพราะไม่ว่าจะเป็นการปกครองแบบผสมที่เกิดขึ้นโดยวิธีการใดก็ตาม ต่างจำเป็นต้องกระทำโดยผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจและวิถีคิดที่วางอยู่บนฐานคิดทั้งสองทั้งสิ้น

และประการสุดท้ายคือ

⁴²⁸ Polybius, *The Histories*, 378. [6.10]

⁴²⁹ Polybius, *The Histories*, 378. [6.10]

(3) การปกครองแบบผสมในฐานะการปกครองตามธรรมชาติในความหมายของเป้าหมายหรือความสมบูรณ์แบบ เพียงแต่เป้าหมายที่ว่านี้มิใช่เป้าหมายที่มีลักษณะแน่นอนตายหรือเป็นความสมบูรณ์แบบในลักษณะที่สถิตนิ่ง หากแต่เป็นเป้าหมายและความสมบูรณ์แบบที่มีพลวัตรซึ่งจะเคลื่อนไปตามสารตั้งต้นและวัตถุประสงค์ทางการเมืองหรือองค์ประกอบมูลฐานที่นำมาผสมผสานเข้าด้วยกัน ซึ่งย่อมแตกต่างกันไปในแต่ละที่และในแต่ละช่วงเวลา ในแง่การปกครองแบบผสมของนครหรือของรัฐหนึ่ง ๆ จึงเทียบได้กับคุณธรรมของความเป็นมนุษย์ของบุคคลแต่ละคนในความหมายของ Aristotle ที่ถึงแม้จะไม่มีสูตรสำเร็จที่แน่นอนตายตัว แต่ต่างยังคงทำงานอยู่บนหลักการพื้นฐานเบื้องต้นหรือปฐมเหตุ (first principle) บางอย่างร่วมกันในการผสมผสานองค์ประกอบที่มีสัดส่วนที่แตกต่างกันดังกล่าวในแต่ละสถานการณ์ ซึ่งคำอธิบายเกี่ยวกับหลักการหรือปฐมเหตุของการปกครองแบบผสมที่ว่านี้ จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับฐานคิดประการที่สามของการปกครองแบบผสม นั่นคือฐานคิดหรือวิธีการที่ใช้ในการผสมผสานองค์ประกอบมูลฐานทั้ง 3 ของทฤษฎีการปกครองแบบผสม ซึ่งจะเป็นประเด็นและหัวข้อหลักของข้อเสนอในงานวิจัยบทถัดไป

บทที่ 3

ทฤษฎีการปกครองแบบผสม:

การปกครองที่รู้จักประมาณ

3.1 กล่าวนำ

หลังจากที่ได้อภิปรายมิติ 'constitution' ของทฤษฎีการปกครองแบบผสมในบทก่อนหน้า ผ่านฐานคิดหลักสองประการของการปกครองแบบผสม คือฐานคิดเรื่องวัฏจักรการปกครองและฐานคิดเรื่องการปกครองตามธรรมชาติหรือเงื่อนไขขั้นต่ำของการปกครองแบบผสมในแต่ละองค์ประกอบ ที่แสดงผ่านกฎเหล็กของเอกบุคคล คณะบุคคล และมหาชนตามลำดับแล้ว ในบทนี้จะเป็นการกล่าวถึงฐานคิดประการสุดท้ายหรือฐานคิดในส่วน 'mixed' ของทฤษฎีการปกครองแบบผสม ว่าประกอบด้วยขั้นตอนหรือวิธีการใดบ้างที่จะสามารถนำสารตั้งต้นในมิติแรกมาผสมผสานเพื่อก่อให้เกิดการปกครองแบบผสมที่มีความมั่นคงทางการเมืองและเป็นทางออกจากสภาพวังวนของตรรกะวิบัติหรือความสุดโต่งไปในด้านใดด้านหนึ่งของการปกครองตามตัวแบบบริสุทธิ

ข้อเสนอหลักของงานวิจัยในบทนี้แบ่งออกเป็นสองส่วน ส่วนแรกผู้วิจัยจะตั้งต้นและอธิบายต่อยอดจากคำอธิบายเรื่องการผสมผสาน 2 รูปแบบของการปกครองแบบผสมในโลกตะวันตกตามข้อเสนอของ Jed W. Atkins (2013)⁴³⁰ อันประกอบด้วยการปกครองแบบผสมตามกรอบของ Plato และ Aristotle (Platonic – Aristotelian framework) กับการปกครองแบบผสมตามกรอบของ Polybius (Polybian framework) ซึ่งต่างวางอยู่บนสมมติฐานเกี่ยวกับธรรมชาติมนุษย์และมุมมองต่อความขัดแย้งทางการเมือง (*stasis*) และความผสมกลมกลืนทางการเมือง (*harmonoi*) ที่แตกต่างกัน อันส่งผลต่อการจัดวางโครงสร้างสถาบันทางการเมืองตามกรอบการปกครองแบบผสมที่ต่างกันไปในสองแนวทาง ก่อนที่จะชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดและปัญหาของการอธิบายการปกครองแบบผสมออกเป็น 2 กรอบดังกล่าวของ Atkins ในส่วนสุดท้าย เพื่อนำเสนอแนวทางที่สาม (third way) ของการปกครองแบบผสมในฐานะการปกครองที่รู้จักประมาณ (moderate government) ซึ่งหลอมรวม

⁴³⁰ Jed W. Atkins, "Constitutional change and the mixed constitution," in *Cicero on Politics And the Limits of Reason* (Cambridge: Cambridge University Press, 2013), 80-93.

กรอบคิดทั้งสองเข้าด้วยกันให้เป็นหนึ่งเดียว ในฐานะสองกลไกที่ช่วยกันทำงานคนละส่วนคือส่วนอุดมการณ์และส่วนสถาบันทางการเมืองที่ไม่อาจขาดหายไปได้สำหรับทฤษฎีการปกครองแบบผสม

คุณสมบัติของความเป็นทฤษฎีและขอบเขตในการอธิบายของทฤษฎีการปกครองแบบผสมในฐานะการปกครองที่รู้จักประมาณในงานวิจัยบทนี้ คือทฤษฎีที่อาจใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองในโลกแห่งความเป็นจริงในขอบเขตและลักษณะเดียวกับข้อเสนอเรื่องตัวแบบมูลฐานของรูปแบบการปกครอง (a model of elementary types of government) ของ Bernard Crick (1973) ซึ่งนิยามตัวแบบทฤษฎีมูลฐานในการจัดประเภทรูปแบบการปกครองดังกล่าวว่าเป็นตัวแบบที่สร้างขึ้นโดยมิได้มีความเฉพาะเจาะจงมากเสียจนกระทั่งสูญเสียคำอธิบายที่มีลักษณะครอบคลุมกว้างขวางทั่วไป กล่าวคือตัวแบบทฤษฎีการปกครองแบบผสมที่จะเสนอต่อไปในงานวิจัยบทนี้ มิใช่กฎเกณฑ์หรือทฤษฎีที่เมื่อนำมาประยุกต์ใช้อธิบายการเมืองในโลกแห่งความจริงแล้วก่อให้เกิดคำอธิบายและการแบ่งประเภทการปกครองที่ดำรงอยู่จริงออกเป็นพันชนิดเนื่องจากเป็นทฤษฎีที่มีความเฉพาะเจาะจงมากเกินไป แต่ในอีกด้านหนึ่งทฤษฎีการปกครองแบบผสมก็ได้มีลักษณะที่แข็งทื่อหรือตายตัวมากเกินไปจนกระทั่งนำไปสู่ตัวแบบในอุดมคติที่สถิตนิ่งและขาดพลวัตระมัดระวังการนำสู่การจัดประเภทการปกครองในโลกแห่งความเป็นจริงออกเป็นรูปแบบที่ดีที่สุดหนึ่งเดียวกับรูปแบบที่เบี่ยงเบนออกจากการปกครองที่ดีที่สุดดังกล่าวเท่านั้น อันทำให้ทฤษฎีดังกล่าวมีขอบเขตที่กว้างขวางมากจนมิอาจนำมาใช้อธิบายการปกครองที่ดำรงอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริงใดได้⁴³¹ ด้วยเหตุนี้ทฤษฎีการปกครองแบบผสมของงานวิจัยชิ้นนี้จึงเป็นทางออกที่อยู่ระหว่างทฤษฎีที่สร้างตัวแบบที่มีลักษณะสากลและครอบคลุมกว้างขวาง กับทฤษฎีที่เชื่อในความเฉพาะของตัวแบบในทางปฏิบัติของแต่ละที่และแต่ละช่วงเวลา กล่าวอีกนัยหนึ่งคือเป็นทฤษฎีที่สร้างชุดคำอธิบายเกี่ยวกับปฐมหลักการ (first principle) ของการปกครองแบบผสม ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้อธิบายพลวัตของการออกแบบสถาบันและกลไกทางการเมืองเพื่อผสมผสานองค์ประกอบเอกบุคคล คณะบุคคล และมหาชนที่แตกต่างกันในแต่ละสถานที่และช่วงเวลาของทุกระบบการเมืองได้อย่างมีเอกภาพโดยไม่ต้องติดอยู่ภายใต้กับดักของคำอธิบายแบบสัมพัทธนิยมทางการเมือง (political relativism)

⁴³¹ Bernard Crick, "A model of the elementary types of government," in *Basic forms of government: a sketch and model* (London: Macmillan, 1973), 65.; แม้ว่า Crick จะมีได้มีข้อเสนอในเรื่องการปกครองแบบผสมโดยตรงก็ตามเพราะโจทย์ของ Crick คือการหาทางสายกลางระหว่างข้อเสนอของพวก Marxism และ Behavioralism กับพวก British และ modern German empirical School.

3.2 การปกครองแบบผสม 2 สาย ในความคิดทางการเมืองตะวันตก

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่าที่มาของความคิดเรื่องการปกครองแบบผสมในตะวันตกเกิดขึ้นในสมัยกรีกและโรมันโบราณ ดังนั้นการย้อนกลับไปสำรวจชุดคำอธิบายตลอดจนวิธีคิดเกี่ยวกับการ 'ผสมผสาน' ที่เกิดขึ้นในยุคคลาสสิกจึงถือเป็นสิ่งสำคัญ แต่ปัญหาคือวิธีคิดเรื่องการผสมผสานของการปกครองแบบผสมในสมัยกรีกและโรมันโบราณนั้นมิได้มีความเป็นเอกภาพ หากแต่มีความแตกต่างกันในรายละเอียด ซึ่งเป็นความแตกต่างที่วางอยู่บนมุมมองที่มีต่อธรรมชาติของมนุษย์ (human nature) และความขัดแย้ง/ความผสมกลมกลืนทางการเมือง (political conflict/harmony) ที่แตกต่างกัน อันนำไปสู่การจัดวางโครงสร้างและความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบมูลฐานในขั้นตอนของการผสมผสานที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ โดยความแตกต่างของการปกครองแบบผสมในสมัยโบราณที่ว่าเป็นนี้ คือหนึ่งในข้อเสนอหลักที่ทำให้ Jed W. Atkins (2013)⁴³² เห็นว่าสมควรแบ่งกรอบคิด (framework) ของทฤษฎีการปกครองแบบผสมในสมัยโบราณออกเป็นสองกรอบ คือกรอบคิดแบบ Plato-Aristotle (Platonic-Aristotelian framework) และกรอบแบบ Polybius (Polybian framework)⁴³³ ซึ่งทั้งสองวางอยู่บนแนวทางการอธิบายที่ต่างกัน ทั้งในแง่ของการมองความเป็นอุดมคติทางการเมืองและตัวแบบที่เป็นตัวแบบในอุดมคติตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างตัวแบบดังกล่าวกับการปกครองแบบผสม ปัจจัยเรื่องธรรมชาติมนุษย์และความขัดแย้งทางการเมืองภายในขององค์ประกอบต่าง ๆ ซึ่งส่งผลต่อการออกแบบสถาบันทางการเมืองที่มีจุดเน้นและวิธีคิดในการทำงานที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง (ตามทรรศนะของ Atkins) และทำให้ทฤษฎีการปกครองแบบผสมในโลกตะวันตกแบ่งออกเป็นสองกระแสตามวิธีคิดเกี่ยวกับการ 'ผสมผสาน' ทั้งสองรูปแบบที่ว่าเป็นนี้ ซึ่งจะอธิบายไปตามลำดับ

⁴³² โดย Atkins ระบุว่า การแบ่งกรอบคิดของการปกครองแบบผสมเป็นสองกรอบนี้ได้จากการตีความงานของ Cicero เนื่องจาก Cicero คือบุคคลที่กล่าวถึงความแตกต่างระหว่างวิธีคิดเรื่องการปกครองแบบผสมที่ปรากฏอยู่ในงานของ Polybius ว่ามีความแตกต่างจากการปกครองแบบผสมในวิธีคิดของ Plato (และ Aristotle) เพื่อที่ Cicero จะแสดงจุดยืนของตนว่ากระเด็นไปในทางกรอบคิดของ Plato และ Aristotle มากกว่า และการปฏิเสธกรอบคิดของ Polybius ของ Cicero จึงทำให้ Atkins ได้ข้อสรุปว่า แนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมในยุคคลาสสิกมิได้มีความเป็นอันหนึ่งเดียวกัน แต่ประกอบด้วยสองกรอบใหญ่ โปรดดู Atkins, "Constitutional change and the mixed constitution," 80-119.

⁴³³ Ibid.

3.2.1 การปกครองแบบผสมที่เน้นความผสมกลมกลืนทางการเมือง (political harmonism)

คุณลักษณะสำคัญที่สุดที่ทำให้ทฤษฎีการปกครองแบบผสมแบบ Plato และ Aristotle แตกต่างไปจากทฤษฎีการปกครองแบบผสมแบบ Polybius คือมุมมองเกี่ยวกับธรรมชาติมนุษย์และความขัดแย้งทางการเมืองที่แตกต่างไปจาก Polybius กล่าวคือทั้ง Plato และ Aristotle ต่างมองธรรมชาติของมนุษย์ในเชิงพฤติกรรมที่ไม่มีกฎเกณฑ์แน่นอนหนึ่งเดียวตายตัว หรือที่ Atkins เรียกว่าธรรมชาติมนุษย์แบบยืดหยุ่น (plastic model of human nature) ทั้งนี้เพราะคำอธิบายเกี่ยวกับมนุษย์ของ Plato และ Aristotle ย้อนกลับเข้าไปอธิบายคุณสมบัติภายในจิตใจของมนุษย์ว่าประกอบขึ้นจากหลายองค์ประกอบ เช่นในกรณีของ Plato ที่อธิบายว่าจิตใจของมนุษย์ทุกคนมีลักษณะเป็นไตรลักษณ์จิต (tripartite soul) ที่ประกอบด้วยจิตภาคส่วนเหตุผลที่ต้องการแสวงหาความรู้ (logistic part) จิตภาคส่วนที่ต้องการแสวงหาเกียรติยศ (thymoeidic part) และจิตภาคส่วนที่ต้องการแสวงหาความต้องการทางกายต่าง ๆ (epithymetic part) ซึ่งแต่ละองค์ประกอบล้วนมีความต้องการและกลไกหน้าที่เฉพาะของตนเองโดยไม่ซ้ำซ้อนกัน⁴³⁴ แต่เมื่อองค์ประกอบทั้งสามรวมอยู่ในจิตใจของมนุษย์แต่ละคนในสัดส่วนและภายใต้ความสัมพันธ์ที่แตกต่างกันออกไปจึงทำให้เกิดมนุษย์ขึ้นหลายประเภท คือทั้งมนุษย์ที่มีจิตภาคส่วนเหตุผลที่แสวงหาความรู้เป็นผู้ปกครองสองส่วนที่เหลือนมนุษย์ที่มีจิตภาคส่วนที่แสวงหาเกียรติยศเป็นผู้ปกครอง และมนุษย์ที่มีจิตใจที่แสวงหาความต้องการทางกายเป็นผู้ปกครอง ซึ่งมนุษย์แต่ละประเภทโดยเฉพะสองประเภทหลังต่างก็มีความแตกต่างกันเองภายในกลุ่มตามระดับความเข้มข้นขององค์ประกอบที่เป็นใหญ่ด้วยเช่นกัน

ทั้งนี้สำหรับ Plato แล้ว ความยุติธรรมภายในจิตใจจะเกิดขึ้นได้เมื่อองค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบต่างประกอบหน้าที่ของตนอย่างเหมาะสมและจากเหตุผลที่ว่านี่เองจึงนำมาสู่ข้อเสนอว่ามีเพียงภาคส่วนเหตุผลเท่านั้นที่สมควรทำหน้าที่ปกครอง เพราะการปกครองของภาคส่วนเหตุผลภายในจิตใจย่อมเป็นไปเพื่อผลประโยชน์โดยรวมของภาคส่วนต่าง ๆ ที่เหลือ ซึ่งจะคอยทำให้ภาคส่วนต่างสามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างเหมาะสมและก่อให้เกิดความผสมกลมกลืน (harmony) ขึ้นภายในจิตใจ ตรงกันข้ามหากภาคส่วนอื่นขึ้นมาทำหน้าที่ปกครองแทนภาคส่วนเหตุผลแล้วเมื่อนั้นความขัดแย้ง (stasis) ภายในจิตใจย่อมเกิดขึ้นและทำให้สภาวะจิตใจไม่มีวันเกิดความสงบสุขและมั่นคงขึ้นได้ และจากคำอธิบายภายในจิตใจบนฐานของไตรลักษณ์จิตดังกล่าวนี้เองที่ทำให้ Plato

⁴³⁴ Plato, *Republic Book 1-5*, trans. Chris Emlyn-Jones and William Preddy (Cambridge Massachusetts: Harvard University Press, 2013), 405. [436b]

โยงไปสู่ข้อสรุปในระดับรัฐ⁴³⁵ ของเขาว่า นครรัฐที่ดีและยุติธรรมที่สุดย่อมเป็นนครรัฐที่มีผู้รักในความรู้ ที่มีจิตภาคส่วนเหตุผลเป็นใหญ่ในจิตใจเป็นผู้ปกครองของนครรัฐ (philosopher-ruler) อีกทีหนึ่งจึงจะสามารถก่อให้เกิดความผสมกลมกลืนขึ้นได้ทั้งในระดับจิตใจและในระดับนครรัฐ

แม้การผสมผสานให้เกิดความผสมกลมกลืนและการขจัดความขัดแย้งภายในองค์ประกอบต่าง ๆ ในระดับรัฐอาจเกิดขึ้นจริงได้โดยความบังเอิญ (chance/accidence) เท่านั้น⁴³⁶ ดังที่ Plato ได้เผยแพร่รอยไว้ในตอนท้ายของเล่มที่ 9 ของบทสนทนา *Republic* ว่าตัวแบบอุดมรัฐเป็นเพียงระบอบการปกครองที่คงปรากฏเฉพาะในคำสนทนาหรือในจินตนาการเท่านั้น⁴³⁷ แต่ก็ได้แปลว่า Plato จะมองระบอบการปกครองที่ยุติธรรมและดีที่สุดดังกล่าวว่าเป็นเพียงสิ่งที่เพ้อฝันหรือไร้แก่นสารใดใดในโลกแห่งความเป็นจริง เพราะหนึ่งในประเด็นแกนกลางของบทสนทนา *Republic* คือการที่ Socrates ยืนยันอย่างแข็งขันถึงความจำเป็นบางอย่างที่ทำให้ผู้คนยังคงต้องพิจารณาระบอบการ

⁴³⁵ อย่างไรก็ตาม Bernard Williams ได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาและความไม่สมเหตุสมผลของการนำคำอธิบายเรื่องความยุติธรรมและความผสมกลมกลืนขององค์ประกอบภายในจิตใจไปขยายใช้กับนครรัฐของ Plato โปรดดู Bernard Williams, "The analogy of city and soul in Plato's Republic," in *The sense of the past: essays in the history of philosophy*, ed. Myles Burnyeat (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2006), 108-17. ซึ่งเป็นแนวทางการตีความที่มีอิทธิพลต่อนักวิชาการรุ่นหลังในเวลาต่อมาอย่าง Jonathan Lear, Julia Annas, Terrace Irwin, Mario Vegetti, G. R. F. Ferrari และ Myles Burnyeat หลังจากทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นไป

⁴³⁶ แม้ประเด็นดังกล่าวจะยังคงเป็นประเด็นที่มีการโต้เถียงว่า ตกลงแล้ว Plato ต้องการให้มีการข้อเสนอที่ปรากฏใน *Republic* ทั้งหมดหรือเพียงบางส่วนเท่านั้น มาปรับใช้ในโลกแห่งความเป็นจริงกันแน่ เพราะการตีความดังกล่าวย่อมส่งผลต่อการประเมินระดับของ “ความเป็นไปได้” ในโลกแห่งความเป็นจริงของอุดมรัฐที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ.

⁴³⁷ “you mean the state we have been founding and discussing, the one existing in words, since I don't think it exists anywhere on earth.” ดู Plato, *Republic*, 389. [592a]; นอกจากนี้ Myles Burnyeat ยังตีความข้อความใน 376d-e และ 501e ว่าการที่ Plato จงใจเลือกใช้คำกริยาว่า *μυθολέγειν* (*mutholegein*) หรือการเล่าเรื่องในเชิงปกรณัม (to tell mythical tales) กับอุดมรัฐ (Kallipolis) ย่อมแสดงให้เห็นว่า อุดมรัฐไม่ใช่ชนนครรัฐที่จะมีขึ้นได้ในโลกแห่งความเป็นจริง ดู Myles Burnyeat, "Utopia and fantasy: The Practicability of Plato's Ideally Just City," in *Plato 2: Ethics, Politics, Religion, and the Soul*, ed. Gail Fine (Oxford: Oxford University Press, 1999), 297.; และดูข้อถกเถียงดังกล่าวเพิ่มเติมใน Julia Annas, *An introduction to Plato's Republic* (Oxford: Clarendon Press, 2002), 426.

ปกครองที่ดีที่สุดดังกล่าวดังกล่าวอยู่เสมอ⁴³⁸ ซึ่งหนึ่งในความจำเป็นที่ว่าเป็นนี้คือการพิจารณาอุดมรัฐในฐานะมาตรฐานและเป้าหมายที่วางไว้เพื่อที่จะสร้างการปกครองที่เป็นไปได้ในทางปฏิบัติขึ้นในโลกแห่งความเป็นจริงที่ยังคงต้องรักษาคุณลักษณะบางประการของอุดมรัฐไว้⁴³⁹ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความผสมกลมกลืนและการขจัดความขัดแย้งระหว่างองค์ประกอบมูลฐานของนคร

การนำประเด็นเรื่องความผสมกลมกลืนและการขจัดความขัดแย้งทางการเมืองที่ได้จากธรรมชาติของไตรลักษณ์จิตของมนุษย์เป็นจุดตั้งต้น จึงทำให้วิธีคิดเกี่ยวกับการปกครองที่เป็นไปได้ในทางปฏิบัติของ Plato จำเป็นต้องยึดโยงกับวิธีคิดเรื่องความสมัครสมานกลมกลืนของการปกครองในอุดมคติ ซึ่งบัดนี้ได้กลายเป็นจุดตั้งต้นที่ทั้ง Plato (และรวมถึง Aristotle ในเวลาต่อมา) ใช้ปูทางเพื่อนำไปสู่คำอธิบายว่า เหตุใดการปกครองในโลกแห่งความเป็นจริงจึงสมควรเป็นการปกครองแบบผสมที่มีลักษณะผสมผสานองค์ประกอบต่าง ๆ ให้เกิดความผสมกลมกลืนร่วมกัน⁴⁴⁰ หรืออาจเรียกว่าเป็นทฤษฎีการปกครองแบบผสมที่มีลักษณะของการหลอมรวม (harmonizing) ข้อดีของระบอบการปกครองต่าง ๆ ที่เข้าไว้ด้วยกันและในขณะเดียวกันก็พยายามขจัดคุณลักษณะที่ไม่ดีต่าง ๆ ของระบอบการปกครองออกไปด้วยในเวลาเดียวกันเพื่อที่จะทำให้การปกครองแบบผสมเป็นทั้งการปกครองที่เป็นไปได้ทางปฏิบัติและในขณะเดียวกันก็ยังคงเป็นการปกครองที่มีความใกล้เคียงกับการปกครองที่ดีที่สุดในอุดมคติมากที่สุดด้วยเช่นกัน และเหตุนี้เอง Socrates จึงกล่าวถึงการปกครองแบบผสมในฐานะการปกครองที่ดีที่สุดที่เป็นไปได้ใน *Laws* บรรทัดที่ 739E ว่า

เราจึงไม่ควรไปมองหาตัวแบบการปกครองจากที่ใด แต่
จะต้องยึดมั่นในการปกครอง (ที่ดีที่สุดในอุดมคติ – ผู้วิจัย) นี้ และ
พยายามแสวงหารูปแบบการปกครองที่ใกล้เคียงกับการปกครอง
ที่**ว่า**นี้อย่างสุดกำลังความสามารถของคนคนหนึ่ง และหากการ
ปกครองที่เรากำลังกล่าวถึงนี้เกิดขึ้นมาได้จริง มันย่อมเป็นการ

⁴³⁸ Burnyeat, "Utopia and fantasy: The Practicability of Plato's Ideally Just City," 300.

⁴³⁹ ซึ่งเป็นวิธีคิดที่ยังคงตกทอดมาถึงข้อเสนอของ More ใน *Utopia* เกี่ยวกับความสำคัญของการพิจารณา *Utopia* ซึ่งในแง่หนึ่งแปลว่าสถานที่ที่ "ไม่มีอยู่" (*ou + topos*) แต่ในขณะเดียวกันก็พ้องกับคำว่าสถานที่ "ที่ดี" (*eutopia*) เช่นเดียวกับที่ Socrates พิจารณาการปกครองของอุดมรัฐหรือ Kallipolis ดู George M. Logan and Robert M. Adam, "Introduction," in *Utopia* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), 297.

⁴⁴⁰ Atkins, *Cicero on Politics And the Limits of Reason*, 82-83.

ปกครองที่เข้าใกล้ความเป็นอมตะ และย่อมมีสถานะเป็นการ

ปกครองที่ดีเป็นลำดับที่สอง⁴⁴¹ (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

การปกครองแบบผสมที่ดีเป็นลำดับที่สองที่ว่านี้ จึงเป็นการปกครองที่ยังมีลักษณะที่ใกล้เคียงกับการปกครองที่ดีที่สุดของอูโตมรัฐ ซึ่งหนึ่งในคุณลักษณะที่ทำให้การปกครองรูปแบบนี้ “เข้าใกล้ความเป็นอมตะ” เกิดจากกลวิธีที่ใช้เพื่อ ‘ผสมผสาน’ หรือจัดวางสัดส่วนขององค์ประกอบต่าง ๆ ภายในนครรัฐรัฐที่มีอยู่ให้ใกล้เคียงกับตัวแบบอูโตมรัฐหรือจิตใจที่ยุติธรรมให้มากที่สุด ซึ่ง Plato มองว่าสิ่งนี้เป็นหน้าที่ของผู้ประศาสน์กฎหมาย (law giver) หรือผู้ร่างรัฐธรรมนูญในภาษาสมัยใหม่ ที่จะต้องคอยออกแบบการปกครองที่วางอยู่บนหลักความเท่าเทียมกันแบบสัดส่วน (proportional equality) เช่น การไม่นำอำนาจไปไว้ในมือของผู้ที่ไม่ได้มีสถานะจิตใจที่เหมาะสมกับอำนาจหน้าที่นั้น⁴⁴² ดังนั้นความรู้ที่สำคัญเป็นลำดับแรกสำหรับผู้ประศาสน์กฎหมายหรือผู้ร่างรัฐธรรมนูญใดใดจำเป็นต้องทราบในทรรศนะของ Plato คือความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติที่หลากหลายภายในจิตใจของมนุษย์ และตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างสัดส่วนต่าง ๆ ของการเข้ามามีส่วนร่วมใช้อำนาจทางการเมืองของผู้คนในสังคมที่จะต้องเป็นองค์ประกอบที่ดีและการผสมผสานองค์ประกอบเหล่านี้ก็จะต้องกระทำอย่างเท่าเทียมเพื่อให้เกิดความผสมกลมกลืน

ปัญหาของการปกครองแบบผสมที่มีได้อำนาจองค์ประกอบที่ดีที่เห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนรวมมาผสมผสานกัน อาจพิจารณาได้จากข้อความในบรรทัดที่ 683D - E ของบทสนทนา *Laws* ซึ่งเป็นข้อความที่กล่าวถึงการรวมตัวเป็นพันธมิตรแห่งดอเรียน (Dorian League) ของผู้ครองนครรัฐสาม

⁴⁴¹ “Wherefore one should not look elsewhere for a model constitution, but hold fast to this one, and with all ones power seek the constitution that is as like to it as possible. That constitution which we are now engaged upon, if it came into being, would be very near to immortality, and would come second in point of merit” ดู Plato, *Laws Book 1-6*, trans. R. G. Bury (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1926), 363, 65. [739e]; และข้อความในลักษณะเดียวกันที่ถูกกล่าวซ้ำอีกครั้งในเล่มที่ 9 ดู Plato, *Laws Book 7-12*, 213, 15. [858a-c]

⁴⁴² “a mortal soul whose nature, when young and irresponsible, will ever be able to stand being in the highest ruling position upon earth without getting surfeited in mind with that greatest of disorders, folly, and earning the detestation of its nearest friends; and when this occurs, it speedily ruins the soul itself and annihilates the whole of its power.” ดู Plato, *The Laws*, 217. [691c-d]

แห่ง คือนครรัฐ Argos นครรัฐ Sparta และนครรัฐ Messene ซึ่งต่างฝ่ายต่างให้คำสัตย์ปฏิญาณต่อกันว่าพวกตนมีหน้าที่ให้ความช่วยเหลือแก่กษัตริย์คนใดก็ตามที่ถูกกษัตริย์อีกพระองค์หนึ่งหรือถูกประชาชนของนครรัฐตนเองบ่อนทำลายอาณาจักรและราชบัลลังก์ของพระองค์ รวมไปถึงกรณีที่ประชาชนของนครรัฐหนึ่งถูกกดขี่โดยกษัตริย์ของนครรัฐแห่งนั้น และถือเป็นตัวอย่างของวิธีการผสมผสานโดยมอบอำนาจให้แต่ละฝ่ายคอยทัดทานกันและกันอย่างเท่าเทียม

อย่างไรก็ดี วิธีการผสมผสานดังกล่าวได้ก่อให้เกิดสภาพปัญหาร้ายแรงที่ตามมา เพราะ Plato มองว่ากลไกดังกล่าวของพันธมิตรแห่งดอเรียนทำงานอยู่บนสมมติฐานในเชิงคณิตศาสตร์ว่า องค์ประกอบที่ดีสององค์ประกอบเมื่อรวมกันย่อมมีอำนาจมากกว่าองค์ประกอบที่เลวที่มีอยู่เพียงฝ่ายเดียว แต่กลไกดังกล่าวจะพังทลายหรือประสบปัญหาทันทีหากระบอบการเมืองของสองนครรัฐเสื่อมทรามลงในเวลาเดียวกัน เพราะเมื่อนั้นโครงสร้างที่วางเอาไว้ย่อมจะไม่ได้ผล เนื่องจากโครงสร้างที่วางไว้จะทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพก็ต่อเมื่อมีเพียงนครรัฐใดนครรัฐหนึ่งที่เสื่อมทรามลงไป ไม่ว่าจะเสื่อมทรามลงจากตัวผู้ปกครองหรือผู้ใต้ปกครองก็ตาม ซึ่งก็สอดคล้องกับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นว่า นครรัฐ Sparta เป็นเพียงนครรัฐเดียวที่สามารถยืนหยัดอยู่ท่ามกลางความเสื่อมทรามของ Argos และ Messene ได้ และเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้นครรัฐ Sparta จำเป็นต้องชิงลงมือโจมตีนครรัฐ Messene ก่อนที่จะตกเป็นฝ่ายที่ถูกโจมตีจากนครรัฐที่เสื่อมทรามเสียเอง⁴⁴³ ตัวอย่างของการผสมผสานที่เกิดขึ้นระหว่างนครรัฐในพันธมิตรแห่งดอเรียนของ Plato ในบทสนทนา *Laws* จึงสะท้อนให้เห็นถึงความล้มเหลวของการผสมผสานการปกครองที่มีได้เกิดความผสมกลมกลืนขององค์ประกอบที่ดีเหมือนเป็นส่วนใหญ่ เพราะทันทีที่องค์ประกอบที่เลวร้ายมีสัดส่วนที่มากกว่าองค์ประกอบที่ดีแล้ว เมื่อนั้นการผสมผสานอย่างเท่าเทียมนี้ย่อมกลายเป็นการกระทำที่มุ่งเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมของฝ่ายที่เลวไปแทน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากการจัดวางโครงสร้างภายในของแต่ละนครรัฐเองก็อยู่ห่างจากตัวแบบของอุดมรัฐ เพราะการทำสัญญาตกลงกันขององค์ประกอบที่เลวนี้ย่อมง่ายและเพราะบางต่อการเปลี่ยนแปลงไปเป็นทรราชในที่สุด⁴⁴⁴

สิ่งนี้อาจนำไปเชื่อมโยงได้ว่าเหตุใด Plato จึงหันมายกย่องระบอบการปกครองของนครรัฐ Sparta ซึ่งเป็นนครรัฐเดียวในพันธมิตรแห่งดอเรียนที่ไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงกลับไปสู่การ

⁴⁴³ Ibid., 189-191. [683d-e]

⁴⁴⁴ Ibid., 219. [692b]

ปกครองของทรราช⁴⁴⁵ ซึ่งตามคำอธิบายของชายแปลกหน้าชาวเอเธนส์ในบทสนทนา *Laws* อ้างว่าความสำเร็จดังกล่าวเป็นผลของการจัดวางโครงสร้างของการผสมผสานองค์ประกอบต่าง ๆ ภายในนครรัฐ Sparta ที่เกิดขึ้นด้วยน้ำมือและความสุขุมคัมภีรภาพของบุคคลสามคน บุคคลแรกคือเทพเจ้าที่ประทานกษัตริย์สองคนที่สืบเชื้อสายมาจากคนละตระกูลและปกครองนครรัฐ Sparta ร่วมกัน⁴⁴⁶ ถัดมาคือ

คนผู้หนึ่ง⁴⁴⁷ ซึ่งมีธรรมชาติที่ผสมผสานกับอำนาจของเทพเจ้า ได้สังเกตเห็นการปกครองของพวกท่าน (สปาร์ตา – ผู้วิจัย) ยังอาจถูกกลืนกินด้วยโรคร้าย จึงได้ทำการผสม (μίγνυσι) สถาบันของเอกบุคคลที่มีเจตจำนงของตนเองดังกล่าวเข้ากับความปลอดภัยและความสามารถของผู้ซึ่งมีวิญญูติ โดยการสถาปนาอำนาจของเหล่าผู้อาวุโสทั้งสี่สืบทอดคนในระดับที่เท่ากับอำนาจของกษัตริย์ทั้งสองในการตัดสินเรื่องราวที่สำคัญทั้งหลาย หลังจากนั้นผู้ใดคนที่สาม⁴⁴⁸ เล็งเห็นว่าการปกครองของพวกท่านยังอาจถูกกัดกร่อนและพังทลายลงได้ เขาจึงควบคุมมันด้วยอำนาจของเหล่าอีฟอร์อันมีที่มาที่แทบไม่ต่างจากการจับฉลาก⁴⁴⁹ (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

การจัดวางตำแหน่งแห่งที่ดังกล่าวระหว่างกษัตริย์ทั้งสองพระองค์ สมาชิกผู้อาวุโส (*gerousia*) และคณะอีฟอร์ (*éphoros*) ของนครรัฐ Sparta คือคุณลักษณะที่ทำให้การปกครองของ Sparta ในทรรศนะของชายแปลกหน้าชาวเอเธนส์ใน *Laws* ประเมินว่าเป็นการ “ผสมผสานองค์ประกอบที่

⁴⁴⁵ และในประวัติศาสตร์สมัยโบราณก็ระบุตรงกันว่า Sparta เป็นนครรัฐกรีกเดียวจนกระทั่งถึงศตวรรษที่ 3 ก่อนคริสตกาลที่ไม่เคยมีทรราชปกครอง ในขณะที่นครรัฐกรีกโบราณอื่น ๆ ในช่วงศตวรรษที่ 7-6 ก่อนคริสตกาลล้วนแต่ประสบกับปัญหาของปรากฏการณ์ทรราช ดู Andrewes, *The Greek Tyrants*, 66.

⁴⁴⁶ Plato, *The Laws*, 217. [691d]

⁴⁴⁷ หมายถึง Lycurgus ผู้บัญญัติกฎหมายคนสำคัญของ Sparta ที่คาดว่ามีชีวิตอยู่ในช่วงศตวรรษที่ 9 ก่อนคริสตกาล

⁴⁴⁸ หมายถึงกษัตริย์ Theopompus ซึ่งเป็นกษัตริย์ของนครรัฐสปาร์ตาในปี 750 ก่อนคริสตกาล

⁴⁴⁹ Plato, *The Laws*, 219. [691e-692a]

ถูกต้อง” (being blended of the right elements) และเป็นตัวแบบของการปกครองที่ดีที่สุดที่เป็นไปได้ทั้งในอดีตและปัจจุบันที่ซึ่งสามารถยืนหยัดท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงได้สำเร็จ⁴⁵⁰

ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งของข้อความใน 691d – 692E คือนัยของวิธีการผสมผสานที่มีลักษณะ “เท่าเทียม” กันระหว่างองค์ประกอบมูลฐานทั้งสามที่ซ่อนอยู่ภายใต้คำอธิบายเรื่องความผสมกลมกลืนของการปกครองแบบผสมตามกรอบของ Plato โดยความเท่าเทียมที่ว่านี้อาจมีนัยหมายถึงการมอบอำนาจทางการเมืองให้แก่องค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบอย่างเท่าเทียมหรือเสมอกันภายในกระบวนการตัดสินใจหนึ่ง ๆ ที่ต้องกระทำร่วมกันสามฝ่าย กล่าวอีกนัยหนึ่งคือกระบวนการกำหนดนโยบายและตัดสินใจทางการเมืองใดใดก็ตามของการปกครองแบบผสมที่วางอยู่บนวิธีการผสมผสานรูปแบบนี้ จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีฉันทามติ (consensus) ของทั้งสามองค์ประกอบ เพราะหากมีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่ไม่เห็นด้วยแล้ว การตัดสินใจย่อมไม่อาจเกิดขึ้นได้ ซึ่งประเด็นที่ว่านี้ถือประเด็นเกี่ยวกับการจัดวางสถาบันทางการเมืองตามการวิธีการผสมเพื่อสร้างกลมกลืนที่งานของ Atkins เองก็ยังมีได้กล่าวถึงในรายละเอียดแต่อย่างใด

ทั้งนี้วิธีคิดข้างต้นที่มองการผสมผสานระหว่างอำนาจที่เท่าเทียมกัน รวมถึงกระบวนการตัดสินใจโดยฉันทามติของทั้งสามฝ่าย อาจก่อให้เกิดการตั้งคำถามได้เช่นกันว่า วิธีการดังกล่าวจะนำไปสู่สภาวะชะงักงันทางการเมือง (political deadlock) หรือไม่ เพราะหากมีองค์ประกอบใดเพียงองค์ประกอบเดียวไม่เห็นด้วยหรือต้องการขัดขวางการกระทำของฝ่ายที่เหลือด้วยการไม่ให้ความร่วมมือแล้ว การตัดสินใจทางการเมืองใดโดยยอมมีอาจเกิดขึ้นได้ ดังนั้นสภาพปัญหาที่ว่านี้จึงนำไปสู่คำอธิบายของ Atkins ว่าเหตุใดการผสมผสานตามกรอบของ Plato-Aristotle จึงจำเป็นต้องวางอยู่บนความสมัครสมานกลมเกลียวของพลเมือง (civic harmony) ที่มีจิตใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (like-mindedness)⁴⁵¹ ซึ่งอาจตีความได้ว่าการผสมผสานสถาบันทางการเมืองที่ให้อำนาจทางการเมืองแต่ละฝ่ายอย่างเท่าเทียมกันของ Plato ย่อมไม่อาจเป็นไปได้ในทางปฏิบัติหากพลเมืองที่เข้ามาทำหน้าที่ในแต่ละสถาบันนี้มิได้มีวิธีคิดเรื่องผลประโยชน์ส่วนรวมที่เหมือนกันหรืออย่างน้อยต่าง

⁴⁵⁰ “what kind the government ought to have been then, and ought to be now, if it is to endure” ดู Ibid [692b]; ส่วนรายละเอียดเกี่ยวกับการจัดวางกลไกระหว่างกันขององค์ประกอบเหล่านี้ในนครรัฐ Sparta ดู เอกลักษณ์ ไชยภูมิ, “วิถีทางการเมืองของชาวลาเคเดโมเนีย,” 485-505.

⁴⁵¹ Atkins, *Cicero on Politics And the Limits of Reason*, 82.

กระทำการไปในทิศทางเดียวกัน⁴⁵² ซึ่งจะเกิดขึ้นได้โดยการปลูกฝัง บ่มเพาะ จากสถาบันทางสังคม (social institution) ต่าง ๆ ที่คอยควบคุมพลเมืองตั้งแต่เกิด เพื่อให้วิถีคิดตลอดจนมุมมองที่พลเมืองแต่ละมีต่อผลประโยชน์ส่วนรวมและผลประโยชน์สาธารณะมีความความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังนั้นมุมมองที่มีต่อผลประโยชน์ส่วนตัวและผลประโยชน์ส่วนรวมของนครรัฐที่แทรกอยู่ภายใต้วิถีคิดเรื่องการผสมผสานที่ให้อำนาจอย่างเท่าเทียมที่เน้นสร้างความผสมกลมกลืนดังกล่าวของ Plato ย่อมทำให้ประเด็นเรื่องการจัดการศึกษาตลอดจนการปลูกฝังจิตสำนึกของพลเมืองหรือจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมเพื่อเปลี่ยนให้พลเมืองแต่ละคนกลายเป็นผู้ที่คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมก่อนผลประโยชน์ส่วนตัว กลายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอันดับแรกของการปกครองแบบผสมที่ทำงานภายใต้กรอบคิดเรื่องความผสมกลมกลืนของพลเมือง และเป็นหนึ่งประเด็นสำคัญที่สุดประเด็นหนึ่งที่ Atkins ยังมีได้กล่าวถึงอย่างชัดเจนในรายละเอียด

นอกจากนี้ การปลูกฝังสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองที่คำนึงถึงผลประโยชน์สาธารณะดังกล่าวขึ้นภายในจิตใจของพลเมือง จึงกลายเป็นสิ่งที่มีโอกาสเป็นไปได้มากกว่าในนครรัฐหรือรัฐที่มีขนาดเล็ก เนื่องจากกระบวนการจัดวางสถาบันทางสังคมเพื่อให้การอบรมหล่อหลอม และปลูกฝังจิตสำนึกพลเมืองดังกล่าวอย่างเป็นระบบย่อมกระทำได้ในรัฐที่มีขนาดเล็กและมีจำนวนประชากรไม่มาก แต่ย่อมจะเป็นไปได้ยากหรือแทบเป็นไปไม่ได้เลยที่จะทำให้พลเมืองจำนวนมากของรัฐที่มีขนาดใหญ่เกิดจิตสำนึกหรือจิตใจที่ต้องตรงกันเป็นหนึ่งเดียวได้สำเร็จ แต่ในทางตรงกันข้ามรัฐที่มีขนาดใหญ่และจำนวนพลเมืองที่มากย่อมประกอบด้วยความหลากหลายซึ่งมักตามมาซึ่งความขัดแย้งและทำให้พลเมืองเกิดการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายออกเป็นพลพรรคหรือกลุ่มเฉพาะต่าง ๆ ดังนั้นการ

⁴⁵² เพราะปัญหาหนึ่งของประเด็นเรื่องความกลมกลืนในอุดมรัฐของ Plato คือ ในอุดมรัฐซึ่งเป็นนครรัฐที่ดีที่สุดและผสมกลมกลืนไม่ได้เกิดขึ้นจากการที่พลเมืองในอุดมรัฐ “ทุกคน” ต่างมีสภาวะจิตใจที่ผสมกลมกลืนหรืออีกนัยหนึ่งคือมีจิตใจที่ถูกปกครองด้วยเหตุผลเหมือนกันทั้งหมด หากแต่ตรงกันข้าม เพราะพวกชนชั้นที่เป็นผู้สนับสนุนหรือพวกชนชั้นที่เป็นผู้ประกอบอาชีพค้าขาย ต่างยังมีจิตใจที่ถูกปกครองด้วย *thymos* และ *epithymia* ตามลำดับ แต่สิ่งที่ทำให้ความผสมกลมกลืนในอุดมรัฐเกิดขึ้นได้เป็นเพราะอุดมรัฐคือนครรัฐที่มีผู้ที่มีจิตใจอันผสมกลมกลืนเป็นผู้ปกครอง และผู้ปกครองที่วางนี้ใช้กุศโลบายบางอย่าง เช่นกุศโลบายที่ต้องอาศัยการโกหกอันสูงส่ง (*noble lie*) อีกสองชนชั้นที่เหลือที่ปรากฏในบรรทัดที่ 414c เพื่อที่จะทำให้ชนชั้นที่เหลือกระทำการอันสอดคล้องกับกลไกหน้าที่ตามธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ของพวกเขาแต่ละคน ซึ่งทำให้การแสวงหาเกียรติและความต้องการทางร่างกายของชนชั้นทั้งสองในอุดมรัฐไม่มีลักษณะที่สัดโง่งและเกิดอันตรายต่อนครรัฐ และก่อให้เกิดผลประโยชน์แก่ส่วนรวมและความสมัครสมานกลมกลืนขึ้นมาได้ในที่สุด แม้ว่าภายในจิตใจของคนเหล่านั้นจะมีได้มีเหตุผลเป็นผู้ปกครองเฉกเช่นเดียวกับกับผู้ปกครองที่เป็นนักปรัชญาก็ตาม ดู Plato, *The Republic of Plato*, 93.

แบ่งแยกและการต่อสู้แย่งชิงระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ อันเป็นสิ่งที่แนวคิดแบบเสรีนิยมหรือพหุนิยมทางการเมืองในปัจจุบันให้การยอมรับในฐานะสิ่งปรกติในทางการเมือง จึงทำให้วิธีคิดเรื่องการผสมผสานเช่นนี้เป็นไปได้ยากในบริบทของรัฐสมัยใหม่⁴⁵³

ประเด็นเรื่องการหล่อหลอมพลเมืองให้มีความสำนึกคิดเรื่องผลประโยชน์ที่ไปในทิศทางเดียวกันนี้ ยังอาจช่วยอธิบายว่าเหตุใด Plato จึงจงใจใช้นครรัฐ Sparta เป็นตัวแทนของการปกครองแบบผสมตามกรอบคิดดังกล่าว เพราะนครรัฐ Sparta เป็นตัวอย่างหนึ่งของนครรัฐในสมัยกรีกโบราณที่ให้ความสำคัญกับการสร้างสถาบันทางสังคมเพื่อสร้างและเตรียมความพร้อมให้แก่พลเมืองที่มีจิตใจและวิธีคิดเกี่ยวกับผลประโยชน์ส่วนรวมที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวตามกรอบคิดในข้างต้น ก่อนที่จะเข้าไปทำหน้าที่และใช้อำนาจในสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ ร่วมกันอย่างเท่าเทียม จนอาจกล่าวได้ว่ากลไกของการปกครองแบบผสมในนครรัฐ Sparta มิได้ทำงานอยู่บนการจัดวางกลไกของสถาบันทางการเมืองให้คอยตรวจสอบถ่วงดุลกันและกัน มากเท่ากับการสร้างสถาบันทางสังคมเพื่อควบคุมพลเมืองอย่างเข้มงวดและรุนแรงมากที่สุดในบรรดานครรัฐกรีกโบราณ เพื่อที่จะทำให้จิตสำนึกของความเป็นพลเมืองหรือจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมแทรกซึมลงไปในทุกอณูในวิถีชีวิตของชาว Sparta ยกตัวอย่างเช่น การประกาศให้แก้วแหวนเงินทองหรือโลหะที่มีค่าทั้งหลายกลายเป็นสิ่งของไม่มีค่าและมีบทลงโทษสำหรับผู้ครอบครอง⁴⁵⁴ รวมถึงการจัดตั้งระบบให้การศึกษาอบรมเยาวชนชนตั้งแต่เด็กจนกระทั่งเติบโตไปเป็นพลเมืองและทหารของนครรัฐ⁴⁵⁵ เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อเตรียมความพร้อมแก่พลเมืองที่จะต้องเข้าไปทำหน้าที่ในสถาบันทางการเมืองที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นสภาพลเมือง เหล่าอีฟอร์ สภาผู้อาวุโสและกษัตริย์ทั้งสองพระองค์ของ Sparta ให้สามารถใช้อำนาจปกครองร่วมกันภายใต้จิตสำนึกในผลประโยชน์ส่วนรวมของนครรัฐที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อันทำให้พลเมืองเหล่านี้ต่างคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมของนครรัฐก่อนหน้าผลประโยชน์ส่วนตัวเสมอ และสิ่งนี้เองที่เป็นทางออกที่จะช่วยแก้ไขปัญหาการผสมผสานอย่างเท่าเทียมที่เคยเกิดขึ้นกับพันธมิตรแห่งตอเรียนทั้ง

⁴⁵³ ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญประเด็นหนึ่งที่ James Madison ตั้งข้อสังเกตไว้ในเอกสารเฟเดอรัลลิสต์ หมายเลข 10 ดู James Madison, "No. 10: The same subject continued" in Hamilton, Madison, and Jay, *The Federalist Papers*, 77.

⁴⁵⁴ Xenophon, "Constitution of Lacedaemonians," 161, 63. [VIII.I].

⁴⁵⁵ Plutarch, *Plutarch's lives I: Theseus and Romulus, Lycurgus and Numa, Solon and Publicola*, 26. [16]; Xenophon, "Constitution of Lacedaemonians," 145. [II.4-6].

สามนครรัฐ ด้วยการทำให้องค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบกลายเป็นตัวแสดงที่มีมุมมองต่อผลประโยชน์ส่วนรวมไปในทิศทางเดียวกันนั่นเอง

นอกจากตัวอย่างของนครรัฐ Sparta และการปกครองแบบผสมที่เท่าเทียมดังกล่าวแล้ว Plato ยังอธิบายไว้ใน 693d ถึงความสำคัญของการผสมผสานเฉพาะองค์ประกอบที่ดีของการปกครองแบบผสม โดย Plato อธิบายว่ารูปแบบการปกครองทั้งหมดในโลกนี้ ล้วนแล้วแต่มีแม่แบบ (mother-constitution) เพียงสองชนิดเท่านั้น คือราชาธิปไตย (monarchy) กับประชาธิปไตย (democracy) ซึ่ง Plato ให้เหตุผลว่ารูปแบบการปกครองทั้งสองแบบต่างมีข้อดีภายในตัวเอง โดยข้อดีของราชาธิปไตยคือการตัดสินใจที่ดี (good judgment) ในขณะที่ข้อดีของประชาธิปไตยคือเสรีภาพและมิตรภาพ (freedom and friendship) ดังนั้นการปกครองที่ดีเป็นลำดับสองของ Plato จึงเป็นระบอบที่เกิดจากความพยายามสงวนคุณค่าพื้นฐานทั้งสามประการดังกล่าวของราชาธิปไตย และประชาธิปไตยเข้าไว้ในเวลาเดียวกันแล้ว⁴⁵⁶ และการปกครองที่ผสมผสานคุณค่าของราชาธิปไตย และประชาธิปไตยดังกล่าวนี้เองที่กลายเป็นตัวแบบที่เหมาะสมที่สุดสำหรับนครรัฐ Magnesia อันเป็นเป้าหมายหลักของการสนทนาใน *Laws*⁴⁵⁷

นอกจากนี้นักวิชาการบางส่วน⁴⁵⁸ ยังเห็นว่าร่องรอยเกี่ยวกับวิธีการผสมผสานข้อดีและหล่อหลอมองค์ประกอบมูลฐานต่าง ๆ เข้าด้วยกันเพื่อก่อให้เกิดความผสมกลมกลืนของ Plato นั้น เริ่มปรากฏให้เห็นตั้งแต่ในบทสนทนาเรื่อง *Menexenus* (238c-d) แล้ว โดยบทสนทนาดังกล่าวเป็นบทสนทนาที่ Socrates กล่าวถึงสุนทรพจน์ของ Aspasia ซึ่งเขาอ้างว่าเป็นบุคคลคนเดียวกับผู้แต่งสุนทรพจน์ให้กับ Pericles ที่ถูกนำไปใช้กล่าวสดุดีในพิธีศพของทหารชาวเอเธนส์ (Pericles' Funeral Oration)⁴⁵⁹ ดังที่ปรากฏในงานเขียนของ Thucydides โดยในส่วนที่กล่าวถึงการปกครองของนครรัฐเอเธนส์ของสุนทรพจน์ฉบับนี้ Aspasia บรรยายว่า

⁴⁵⁶ Plato, *Laws Book* 1-6, 223, 25. [693d-e]

⁴⁵⁷ Plato, *Laws Book* 1-6, 281, 83. [712b-713a]

⁴⁵⁸ เช่นข้อเสนอของ Aalders ซึ่งเขียนเป็นภาษาเยอรมัน โปรดดู F. W. Walbank, "Reviewed Work: Die Theorie der gemischten Verfassung im Altertum by G. J. D. Aalders," *The Classical Review* 19, no. 3 (1969): 315.

⁴⁵⁹ Plato, "Menexenus," 339. [236b]

ระบอบการเมืองคือสิ่งที่สามารถหล่อหลอมผู้คนให้กลายเป็นคนดีได้หากระบอบดังกล่าวเป็นระบอบที่สูงส่ง แต่ก็สามารถหล่อหลอมให้คนกลายเป็นคนเลวได้หากเป็นระบอบที่เลวทราม ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องแสดงให้เห็นว่า ระบอบการเมืองที่บรรพบุรุษของพวกเราถูกหล่อหลอมขึ้นมา เป็นระบอบการเมืองที่สูงส่งที่ไม่เพียงเป็นสาเหตุของความดีของพวกเขาเท่านั้น หากแต่ยังเป็นที่มาของความดีของเหล่าทายาทของพวกเขาในยุคปัจจุบัน ซึ่งยังคงมีจำนวนมากว่าเหล่าผู้คนที่เสื่อมทราม และระบอบการเมืองเมื่อครั้งนั้นก็คือระบอบการเมืองเดียวกับระบอบที่ปรากฏอยู่ในเวลานี้ที่ซึ่งพวกเรากำลังอาศัยอยู่อย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ครั้งนั้น โดยคนบางคนอาจเรียกมันว่าระบอบ “ประชาธิปไตย” ในขณะที่คนบางคนอาจเรียกมันด้วยชื่ออื่น ๆ ตามจินตนาการของเขา แต่ในความเป็นจริงแล้วมันคือระบอบอภิชนาธิปไตยที่ได้รับการสนับสนุนโดยความเห็นพ้องของมหาชน และยังประกอบด้วยกษัตริย์ที่พวกเราเคยมีอยู่มาโดยตลอด แม้ว่าครั้งหนึ่งจะเป็นกษัตริย์ที่มาจากกรีสบสายโลหิต และต่อมาเปลี่ยนเป็นกษัตริย์ที่มาจาก การออกเสียงเพื่อคัดเลือกแทน และถึงแม้ว่ากิจการสาธารณะส่วนใหญ่จะอยู่ในการควบคุมของมหาชน แต่มหาชนเองก็ได้มอบตำแหน่งและอำนาจฝ่ายปกครองบางอย่างให้แก่คณะบุคคลที่ถูกมองว่าเป็นกลุ่มคนที่ดีที่สุด...⁴⁶⁰

⁴⁶⁰ “For a polity is a thing which nurtures men, good men when it is noble, bad men when it is base. It is necessary, then, to demonstrate that the polity wherein our forefathers were nurtured was a noble one, such as caused goodness not only in them but also in their descendants of the present age, amongst whom we number these men who are fallen. For it is the same polity which existed then and exists now, under which polity we are living now and have been living ever since that age with hardly a break. One man calls it “democracy,” another man, according to his fancy, gives it some other name; but it is, in very truth, an “aristocracy” backed by popular approbation. Kings we always have; but these are at one time

ข้อความดังกล่าวในบทสนทนา *Menexenus* จึงถูกตีความว่าเป็นครั้งแรกที่ Plato นำเสนอแนวคิดเรื่องการผสมผสานองค์ประกอบราชาธิปไตย อภิชนาธิปไตย และประชาธิปไตยเข้าด้วยกัน และยังมีนัยถึงการหล่อหลอมพลเมืองให้กลายเป็น “คนดี” แม้ว่า Plato จะยังมีได้กล่าวถึงการหลอมรวมคุณลักษณะที่ดีต่าง ๆ ของแต่ละองค์ประกอบเข้าด้วยกันอย่างชัดเจนก็ตาม โดยประเด็นเหล่านี้ต่อมาจะถูกนำไปขยายความอย่างละเอียดในบทสนทนา *Laws* ดังที่ได้อภิปรายไปแล้วในข้างต้น

ในกรณีข้อเสนอเกี่ยวกับการปกครองแบบผสมของ Aristotle ซึ่ง Atkins จัดอยู่ในกรอบคิดเกี่ยวกับ Plato ถึงแม้ข้อเสนอเกี่ยวกับการปกครองแบบผสมใน *Politics* บางส่วน⁴⁶¹ ของ Aristotle จะไม่เห็นด้วยกับ Plato อย่างเปิดเผย แต่อย่างน้อยที่สุด Aristotle ยังคงเห็นตรงกับ Plato ว่าการปกครองแบบผสม (*mesomixte politeia*) คือการปกครองที่ดีที่สุดที่เป็นไปได้ในทางปฏิบัติ⁴⁶² แม้ว่าการปกครองโดยเอกบุคคผลที่ทรงคุณธรรมและหยิ่งรู้คือการปกครองที่ดีที่สุด⁴⁶³ นอกจากนี้ Aristotle ยังแสดงออกซึ่งวิธีคิดในการ ‘ผสมผสาน’ ในลักษณะเดียวกับ Plato เช่นกัน โดย Aristotle สร้างตัวแบบของการปกครองแบบผสมที่มุ่งเน้นความผสมกลมกลืนของพลเมืองที่เหมาะสมกับนครรัฐทุก ๆ แห่งโดยทั่วไปขึ้นมาตัวแบบหนึ่ง และเรียกตัวแบบของการปกครองแบบผสมในลักษณะดังกล่าวว่า การปกครองแบบกลาง ๆ (*middle constitution; mesomixte politeia*) ซึ่งเป็นการปกครอง Aristotle อธิบายไว้ในตอนท้ายของเล่มที่สี่ของ *Politics* ว่า

แน่นอนว่าสถานะที่เป็นอุดมคติของรัฐย่อมประกอบด้วยกลุ่มคนที่เท่าเทียมและมีความเหมือนกันให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ และความละม้ายคล้ายคลึงกันนี้เป็นสิ่งที่พบเห็นได้มากที่สุด⁴⁶⁴ ในหมู่

hereditary, at another selected by vote. And while the most part of civic affairs are in the control of the populace, they hand over the posts of government and the power to those who from time to time are deemed to be the best men...” ดู Ibid., 345, 347. [238c-d]

⁴⁶¹ โดยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการปกครองแบบผสมที่ Aristotle มองต่างออกไปจาก Plato ก็คือส่วนที่ว่าด้วย ‘องค์ประกอบ’ ของการปกครองแบบผสมที่เขาเลือกนำมาใช้อธิบายที่ Aristotle มองว่า สำหรับชาวกรีกในขณะนั้น สิ่งที่ดีจริงมีแต่คณาธิปไตย กับ ประชาธิปไตย เท่านั้น ดู Aristotle, *Politics*, 105-09. [1265b26-1266a31]

⁴⁶² Ibid., 105. [1265b26]

⁴⁶³ Aristotle กล่าวถึงรูปแบบการปกครองดังกล่าวในตอนท้ายของเล่มที่ 3 ของ *Politics* ดู Ibid., 273. [1288a25]

ชนชั้นที่อยู่ตรงกลาง และดังนั้นการปกครองโดยกลุ่มคนที่อยู่ตรงกลางนี้ย่อมเป็นการปกครองที่ดีที่สุดหากมันคือองค์ประกอบหลักของรัฐ⁴⁶⁴

โดยกลุ่มคนที่อยู่ตรงกลางนี้ คือคนที่ยืนอยู่ระหว่างคนรวยกับคนจน ซึ่งโดยปกติในบริบทของนครรัฐกรีกโบราณและรวมถึงนครรัฐอื่น ๆ โดยทั่วไปแล้วคนกลุ่มนี้มักมีจำนวนน้อย ในขณะที่คนรวยและคนจนคือสององค์ประกอบที่มีอิทธิพลระบอบการเมือง ดังนั้นรูปแบบของการปกครองแบบผสมที่ Aristotle สร้างขึ้นมา จึงเป็นการปกครองที่ต้องการสร้างสมดุลและความผสมกลมกลืนจากตรรกะวิบัติทั้งสองด้านที่ถือเป็นความสุดโต่งไปในด้านใดด้านหนึ่งด้วยการกลับเข้าหาจุดที่อยู่ตรงกลางระหว่างสองด้าน

เหตุนี้คนที่อยู่ตรงกลางจึงแตกต่างไปจากคนรวยที่สุดและคนจนที่สุดตรงที่ผลประโยชน์ของคนตรงกลางนี้ย่อมเป็นส่วนหนึ่งของทั้งผลประโยชน์ของคนรวยที่อยู่ด้านล่างและผลประโยชน์ของคนจนที่อยู่ด้านบนในเวลาเดียวกัน ดังนั้นคนที่อยู่ตรงกลางที่อยู่ระดับบนย่อมมีความใกล้ชิดกับคนรวยระดับล่างมากกว่าคนจนส่วนใหญ่ และในขณะเดียวกันคนที่อยู่ตรงกลางในระดับล่างก็ย่อมจะมีความใกล้ชิดกับคนจนที่อยู่ระดับบนมากกว่าคนที่รวยส่วนใหญ่ กลุ่มคนที่อยู่ตรงกลางตามทฤษฎีของ Aristotle จึงเป็นกลุ่มคนที่มีความรู้สึกมั่นคง เนื่องจากไม่ต้องคอยวางแผนเพื่อแย่งชิงความมั่งคั่งจากคนรวยเนื่องจากสิ่งที่คนกลุ่มนี้ครอบครองมีความเพียงพอแล้วในการใช้ชีวิตทั่วไป และในขณะเดียวกันพวกเขาก็ไม่ต้องหวาดระแวงว่าจะต้องถูกชิงความมั่งคั่งจากคนจนเนื่องจากทรัพย์ที่พวกเขาครอบครองมิได้มากมายหรือแตกต่างไปจากคนจนในระดับที่จะก่อให้เกิดความอิจฉาริษยาอย่างมากขึ้นได้⁴⁶⁵ เหตุนี้เองการปกครองแบบกลาง ๆ จึงเป็นรูปแบบของการปกครองแบบผสมที่

⁴⁶⁴ “But surely the ideal of the state is to consist as much as possible of persons that are equal and alike, and this similarity is most found in the middle classes; therefore the middle-class state will necessarily be best constituted in respect of those elements of which we say that the state is by nature composed” ดู Ibid., 331. [1295b28-32]

⁴⁶⁵ Aristotle ขยายความในประเด็นเรื่องความรู้สึกอิจฉาริษยา (φθόνος) โดยเฉพาะที่คนจนมีต่อคนรวยไว้ใน *Rhetoric* ว่า “มันจึงชัดเจนด้วยเช่นกันว่า ด้วยเหตุผลใด โดยบุคคลคนใด หรือด้วยลักษณะจิตใจแบบใดที่ทำให้ผู้คนเกิดความรู้สึกอิจฉาริษยาต่อกันขึ้น หากความอิจฉาคือความรู้สึกเจ็บปวดที่เกิดขึ้นเมื่อเห็นคนอื่นได้รับในสิ่งที่ดี” (It is equally clear for what reason, and of whom, and in what frame of mind, men are envious, if envy is a kind of pain at the sight of good fortune of others” ดู Aristotle, *The “Art” of*

ออกแบบขึ้นเพื่อสร้างความผสมกลมกลืนขึ้นระหว่างคนรวยกับคนจน หรือก็คือปกครองแบบผสมที่ต้องการหลีกเลี่ยงตรรกะวิบัติสองด้านของคนรวยกับคนจนซึ่งมีวิธีคิดเกี่ยวกับผลประโยชน์และความเสมอภาคที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง อันเป็นสาเหตุของความขัดแย้งและความไม่มั่นคงทางการเมืองอยู่เสมอ

วิธีคิดดังกล่าวที่ Aristotle ใช้ในการสร้างตัวแบบของการปกครองแบบกลาง ๆ ที่ว่านี้ อาจชัดเจนมากขึ้นเพื่อนำไปพิจารณาร่วมกับข้อเสนอที่ปรากฏใน *Nicomachean Ethics* เกี่ยวกับนิยามของคุณธรรมเชิงศีลธรรม (moral virtue) ของ Aristotle ที่ว่าคุณธรรมเชิงศีลธรรมคือการปฏิบัติตามหลักการของความพอดีในมิติต่าง ๆ และเป็นความพอดีที่อยู่ระหว่างความสุดโต่งในสองด้าน⁴⁶⁶ จึงต้องตั้งต้นจากการปกครองแบบผสมที่อยู่ตรงกลางนี้แล้วค่อยไล่จากสิ่งที่มีอยู่ไปให้ถึงจุดตรงกลางที่ว่านี้ โดย Aristotle เสนอวิธีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากความสุดโต่งของพฤติกรรมในแต่ละด้านว่า

ให้สังเกตว่าความผิดพลาดแบบใดที่ตัวเรามีแนวโน้มว่าจะเอนเอียงไปทางนั้นมากกว่า (เพราะคนแต่ละคนย่อมมีแนวโน้มตามธรรมชาติที่จะเอนเอียงไปยังข้อผิดพลาดที่แตกต่างกัน) และเราจะสามารถค้นพบข้อผิดพลาดเหล่านี้ได้ด้วยการสังเกตจากความรู้สึกพึงพอใจและเจ็บปวดทรมานทุกข์ที่เราประสบ แล้วหลังจากจึงค่อยดึงตัวเองออกจากมันไปสู่ทิศทางที่อยู่ตรงกันข้ามแทน เพราะการเลื่อนเรือออกจากความผิดพลาดที่ห้อมล้อมเราอยู่เดิมย่อมจะทำให้เราสามารถมุ่งไปยังหนทางที่อยู่ตรงกลางได้มากขึ้น⁴⁶⁷

คำถามที่ตามมาคือ หากการปกครองแบบกลาง ๆ เปรียบได้กับคุณธรรมเชิงศีลธรรมของ Aristotle แล้ว ดังนั้นการปกครองรูปแบบใดคือสิ่งที่อยู่ห่างออกไปในสองด้านในสองด้านที่ต้องการการปรับเข้าหาจุดศูนย์กลาง ย่อมหมายถึงการปกครองแบบบริสุทธ์ที่มีคนรวยเป็นคนส่วนใหญ่หรือคนอาชีวะไทยแบบบริสุทธ์กับการปกครองแบบบริสุทธ์ที่มีคนจนเป็นคนส่วนใหญ่หรือประชาธิปไตยแบบบริสุทธ์

Rhetoric, trans. John Henry Freese (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1926), 239. [II.10]

⁴⁶⁶ Aristotle, *Nicomachean Ethics*, 111. [II.9.1]

⁴⁶⁷ *Ibid.*, 111, 113. [II.9.4-6]

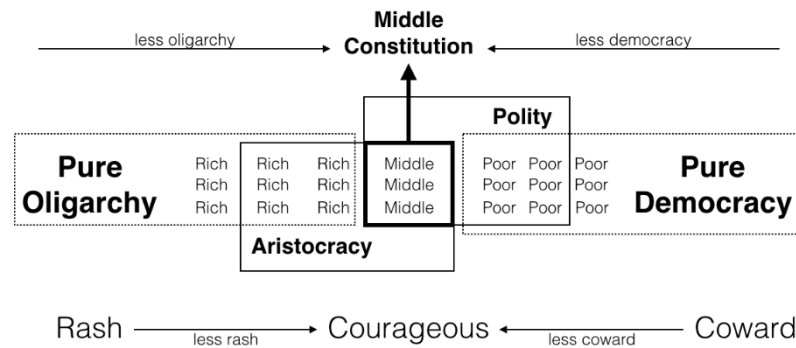
ซึ่งอาจเปรียบระบอบทั้งสองได้กับความชั่วร้ายที่อยู่ตรงกันข้ามกับความพอดีที่อยู่ตรงกลาง ไม่ต่างจากการที่ความซื่อสัตย์และความมั่วสุมคือความสุดโต่งในสองด้านที่อยู่ตรงกันข้ามกับความกล้าหาญ⁴⁶⁸ ด้วยเหตุนี้หากผู้บัญญัติกฎหมายของรัฐใดสามารถตระหนักได้ว่ารัฐที่ตนอาศัยอยู่เป็นรัฐที่วางอยู่บนผลประโยชน์ที่สุดโต่งไปในด้านใด เช่น เป็นรัฐที่ปกครองโดยคนส่วนมากที่เป็นคนรวยหรือคนยากจน เมื่อหันหน้าที่จะหลุดออกจากระบอบคนยากจนสู่การปกครองแบบกลาง ๆ ที่ง่ายที่สุดที่ Aristotle เสนอ จึงเป็นการผสมผสานความรวยที่มีอยู่เดิมกับสิ่งที่อยู่ตรงกันข้าม นั่นคือผลประโยชน์ของคนจนหรือผสมกับความเป็นประชาธิปไตย⁴⁶⁹ เพื่อที่จะทำให้รัฐที่เน้นแต่ผลประโยชน์ของคนรวยมีทิศทางที่ถูกต้องคือหันกลับเข้ามาด้านที่อยู่ตรงกลาง แต่ในขณะเดียวกันการผสมผสานที่ว่านี้ก็ต้องมีระดับที่ไม่มากเกินไปเสียจนกระทั่งทำให้รัฐพลิกกลับไปวางอยู่บนผลประโยชน์ของคนจนที่สุดโต่งไปในอีกด้านแทน หรืออาจเปรียบได้กับการเปลี่ยนแปลงจากคนซื่อสัตย์ไปเป็นคนมั่วสุมแทนที่จะกลายเป็นคนกล้าหาญนั่นเอง

การเปรียบเทียบการปกครองแบบกลาง ๆ กับคุณธรรมเชิงศีลธรรมดังกล่าวยังช่วยให้เข้าใจว่าเหตุใด Aristotle จึงใช้ตัวแบบดังกล่าวในฐานะมาตรฐานหรือเป้าหมายสำหรับการจัดโครงสร้างการปกครองแบบผสมในทางปฏิบัติที่มีความเฉพาะเจาะจงลงไปในแต่ละแห่งอีกด้วย เพราะการจะสร้างระบอบที่คนทุกคนในรัฐเป็นคนที่อยู่กลาง ๆ พอดีทั้งหมดหรือส่วนใหญ่ในทางปฏิบัติย่อมเป็นไปได้ยาก เนื่องจากรัฐบางรัฐอาจมีคนส่วนใหญ่เป็นคนตรงกลางที่ค่อนข้างไปในทางคนรวยแต่ไม่ใช่การปกครองของคนรวยเหมือนคนยากจนแบบบริสุทธ์ หรือรัฐที่มีคนส่วนใหญ่เป็นคนตรงกลางค่อนข้างไปในทางคนจนแต่ไม่ใช่คนจนเหมือนประชาธิปไตยแบบบริสุทธ์ วิธีคิดเรื่องการปกครองแบบผสมสองด้านที่แตกออกมาจากการปกครองแบบกลาง ๆ ที่ว่านี้จึงนำไปสู่คำอธิบายเรื่องการปกครองแบบผสมที่เฉพาะลงไปอีก 2 รูปแบบของ Aristotle คือการปกครองแบบสม “แบบอภิชนาธิปไตย”⁴⁷⁰ (aristocracy) ที่คนส่วนใหญ่เป็นคนตรงกลางที่ค่อนข้างไปในทางคนรวยแบบคนยากจนกับ การปกครองแบบผสมแบบ Polity ที่ซึ่งคนส่วนใหญ่เป็นคนตรงกลางที่ค่อนข้างไปในทางคนจนแบบประชาธิปไตย ดังปรากฏตามภาพที่ 1 เปรียบเทียบการปกครองกับคุณธรรมเชิงศีลธรรมต่อไปนี้

⁴⁶⁸ Ibid., 161. [III.7.13]

⁴⁶⁹ Aristotle, *Politics*, 317, 19. [1294a9-1294a25]

⁴⁷⁰ หรืออภิชนาธิปไตยที่แท้จริงที่แตกต่างจากสิ่งที่เรียกว่า the so-called aristocracy อันเป็นการปกครองของคณะบุคคลที่ทำเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมจากการจำแนกตามตัวแบบในทางทฤษฎี

ภาพที่ 1

แสดงการเปรียบเทียบระบอบการปกครองกับคุณธรรมเชิงศีลธรรม

ที่มา: พัฒนาและปรับปรุงจาก Pasquale Pasquino, "Machiavelli and Aristotle: anatomies of the city,"

400

และ Morgens Herman Hansen, *Reflections on Aristotle's Politics*, 4-5.

ด้วยเหตุนี้วิธีคิดเกี่ยวกับการปกครองแบบผสมทั้งสองรูปแบบของ Aristotle คือแบบอภิชนาธิปไตย และแบบ Polity จึงเป็นเหรียญสองด้านของการปกครองแบบผสมในทางปฏิบัติอันเกิดจากสภาพความเป็นจริงของนครรัฐกรีกโบราณในเวลานั้นซึ่งมีคณะบุคคลที่ร่ำรวยกับมหาชนที่ยากจนเป็นสององค์ประกอบหลักที่ต่างฝ่ายต่างซับซ้อนกัน โดยเป็นการปกครองแบบผสมที่พยายามหลุดออกจากตัวแบบบริสุทธิ์ที่ยืนอยู่บนความสุดโต่งและตรรกะวิบัติของทั้งคณาธิปไตยและประชาธิปไตย และมุ่งหน้าเข้าหาตัวแบบของการปกครองแบบผสมที่ดีที่สุดหรือการปกครองแบบกลาง ๆ อันเป็นจุดที่ซึ่งความสุดโต่งของทั้งสองฝั่งถูกนำมาหลอมรวมกันจนผสมกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียว อันเป็นตัวแบบที่มีอุดมคติของการมีพลเมืองทุกคนเป็นคนที่อยู่ตรงกลางระหว่างคนที่ร่ำรวยและคนที่ยากจน⁴⁷¹ และทำให้ตัวแบบของการปกครองแบบกลาง ๆ ดังกล่าวของ Aristotle วางอยู่บนความผสมกลมกลืนระหว่างองค์ประกอบเช่นเดียวกับข้อเสนอของ Plato แม้ว่าคำอธิบายใน

⁴⁷¹ Aristotle, *Politics*, 159. [1295b34]

รายละเอียดเกี่ยวกับองค์ประกอบที่ถูกหลอมรวมของ Aristotle จะพยายามอิงกับสภาพสังคมวิทยาการเมืองที่ดำรงอยู่จริงที่มากกว่าก็ตาม

คุณลักษณะสำคัญประการสุดท้ายที่ซ่อนอยู่ภายใต้วิถีคิดเรื่องการ ‘ผสมผสาน’ ที่เน้นความผสมกลมกลืนของทั้ง Plato และ Aristotle คือประเด็นเรื่องความขัดแย้งและการต่อสู้กันระหว่างฝักฝ่ายต่าง ๆ ในหมู่พลเมือง (civil strife) หรือที่เรียกในภาษากรีกว่า *stasis* (στάσις) ซึ่งพจนานุกรมฉบับภาษากรีกของ Liddel & Scott ระบุว่า ความหมายหนึ่งของ *stasis* ที่ใช้กันโดยทั่วไปคือความขัดแย้ง (discord) และการแบ่งแยกฝักฝ่าย (faction)⁴⁷² โดยยังระบุต่อไปด้วยว่า ฝักฝ่ายที่ว่าเป็น “กลุ่มหรือฝักฝ่ายที่รวมตัวกันขึ้นเพื่อยุยงปลุกปั่น”⁴⁷³ ซึ่งเป็นการปลุกปั่นโดยมุ่งหวังให้เกิดการต่อสู้เปลี่ยนแปลงกฎหมายหรือโครงสร้างทางการเมืองที่มีอยู่เดิม อันหมายถึงการสูญเสียผลประโยชน์และสิทธิพิเศษของคนกลุ่มหนึ่ง ฝักฝ่ายหนึ่ง หรือชนชั้นใดชนชั้นหนึ่ง⁴⁷⁴ ดังนั้น *stasis* จึงนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างฝักฝ่ายที่ต้องการเปลี่ยนแปลงกับฝ่ายที่เป็นผู้กุมอำนาจเดิมอย่างเลี่ยงไม่ได้ เหตุนี้เอง *stasis* หรือความขัดแย้งทางการเมืองฝักฝ่ายต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งฝักฝ่ายในหมู่ประชาธิปไตยและคณาธิปไตยโดยเฉพาะในความคิดของ Plato และ Aristotle จึงกลายเป็นสิ่งที่ไม่พึงประสงค์และจะต้องถูกขจัดออกไปจากระบบการเมืองเพื่อที่จะก่อให้เกิดความสมัครสมานกลมกลืนของพลเมืองในนครรัฐ

ตัวอย่างของมุมมองในแง่ลบที่มีต่อ *stasis* ในกรณีของ Plato อาจพิจารณาจากบทสนทนา *Republic* เล่มที่ 8 ที่ Socrates กล่าวถึงรูปแบบการปกครองที่ไม่ดีหรือการปกครองที่มีได้มีเหตุผลเป็นผู้ปกครองทั้งในระดับจิตใจและในระดับนครรัฐว่าเป็นการปกครองที่ก่อให้เกิดความรู้สึกรู้สึกถูกบีบบังคับจากผู้ใต้ปกครองและไม่อาจสร้างความผสมกลมกลืนขึ้นมาได้เสมอ ดังนั้น *stasis* หรือความขัดแย้งระหว่างสามฝ่าย (ตามวิถีคิดแบบไตรลักษณ์จิต) ที่เกิดขึ้นทั้งภายในองค์ประกอบต่าง ๆ ของจิตใจและที่เกิดขึ้นในหมู่พลเมืองกลุ่มต่าง ๆ ของนครรัฐที่ไม่ใช่ผู้คุมรัฐ จึงเป็นสาเหตุนำไปสู่ความไม่มั่นคงและการเปลี่ยนแปลงจากการปกครองรูปแบบหนึ่งไปสู่การปกครองอีกรูปแบบหนึ่ง ผ่านความขัดแย้งและการต่อสู้ระหว่างองค์ประกอบที่กุมอำนาจอยู่ในมือของระบอบเดิมกับฝ่ายอื่น ๆ ที่เหลือ

⁴⁷² Liddell and Scott, *A Greek-English Lexicon*, 1634.

⁴⁷³ Aristotle, *Politics*, 159. [1295b34]

⁴⁷⁴ Moses I. Finley, *Politics in the ancient world* (Cambridge: Cambridge University Press, 1983), 106.

โดย Plato ให้เหตุผลว่าความขัดแย้ง การต่อสู้ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงกลับกลายที่วุ่นวายไม่เกิดขึ้น หากองค์ประกอบทั้งหลายในระบอบการเมืองมีความเห็นพ้องหรือ “ความผสมกลมกลืนระหว่างกันแม้เพียงเล็กน้อย”⁴⁷⁵ นอกจากนี้ *stasis* ที่ว่านี้ก็คือสิ่งที่เป็นตัวทำลายความผสมกลมกลืนในข้อตกลงของพันธมิตรแห่งดอเรียนของสามนครรัฐ เพราะทั้ง *stasis* ที่เกิดจากความขัดแย้งภายในนครรัฐ และ *stasis* ระหว่างนครรัฐคือสิ่งชวนเหตุที่ทำให้พันธมิตรแห่งดอเรียนต้องล่มสลายลง และยังเป็นสาเหตุว่าเหตุใดสปาร์ตาจึงเป็นเพียงนครรัฐเดียวที่สามารถธำรงรักษาความมั่นคงทางการเมืองได้อย่างต่อเนื่องกว่าสามร้อยปี นั่นเพราะสปาร์ตาเป็นเพียงนครรัฐเดียวในพันธมิตรแห่งดอเรียนที่จัดวางโครงสร้างของสถาบันทางสังคมและการเมืองที่มุ่งขจัด *stasis*⁴⁷⁶ และสร้างความสมัคสมานในหมู่พลเมืองขึ้นมาแทน

มุมมองในแง่ลบที่มีต่อความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างฝักฝ่ายต่าง ๆ หรือ *stasis* นี้ยังปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในงานของ Aristotle ซึ่งอธิบายสาเหตุและที่มาของ *stasis* ไว้ใน *Politics* เล่มที่ 5 ว่า *stasis* อาจเกิดขึ้นจากสาเหตุหลักสามประการ คือจากความรู้สึกนึกคิดของผู้คน (state of feeling) เกี่ยวกับความเท่าเทียมและไม่เท่าเทียมที่แตกต่างกัน โดยฝ่ายหนึ่งคือฝ่ายที่ต้องการรักษาหรือเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเท่าเทียม กับฝ่ายที่ต้องการรักษาหรือเปลี่ยนแปลงไปสู่การยอมรับในความไม่เท่าเทียมระหว่างกัน โดยความรู้สึกที่ว่านี้อาจไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงเสมอไป เช่น คนที่ปรารถนาในความเท่าเทียมอาจตั้งฝักฝ่ายเพื่อโค่นล้มระบอบเดิมได้ หากพวกเขาคิดว่าตนได้รับในสิ่งทีน้อยเกินไป ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วพวกเขาอาจมีความเท่าเทียมกับคนที่มากกว่าพวกเขาแล้วก็ตาม หรือคนที่ปรารถนาในความไม่เท่าเทียมก็อาจจะตั้งฝักฝ่ายขึ้นเพื่อโค่นล้มระบอบเดิมได้เช่นกัน หากพวกเขาคิดว่าตนได้รับในสิ่งที่มีปริมาณที่เท่ากันหรือน้อยกว่าของคนที่อยู่ต่อยกว่าพวกเขา⁴⁷⁷ เป็นต้น ดังนั้นจึงมิใช่เรื่องแปลกหากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจะเกิดจากการที่บรรดาผู้ที่คิดว่าตนเองต่อยกว่ารวมตัวกันและต่อสู้ล้มล้างระบอบเพื่อสร้างความเท่าเทียม และ

⁴⁷⁵ Plato, *Republic*, 213. [545d]

⁴⁷⁶ Finley, *Politics in the ancient world*, 111.

⁴⁷⁷ ข้อเสนอดังกล่าวของ Aristotle คล้ายคลึงกับแนวคิดเรื่อง “Relative Deprivation” ของ Ted Robert Gurr ที่เห็นว่า สาเหตุที่ทำให้ผู้คนก่อจลาจลขึ้นอาจมิได้ขึ้นอยู่กับสภาพความเป็นจริงมากเท่ากับความรู้สึกของผู้คนเหล่านั้นว่าตนถูกลิดรอนหรือได้รับในสิ่งทีน้อยเกินไปเมื่อเปรียบเทียบกับคนกลุ่มอื่นที่พวกเขาพิจารณาว่าเท่ากันกับพวกเขาแต่กลับได้รับในสิ่งทีมากกว่า โปรดดู Ted Robert Gurr, *Why men rebel* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1974), 24.

เมื่อเท่าเทียมกันแล้วก็จะมียุทธศาสตร์อีกกลุ่มหนึ่งที่พยายามต่อสู้เปลี่ยนแปลงระบอบเพื่อให้ตนอยู่เหนือกว่าหรือไม่เท่าเทียมกับผู้อื่น⁴⁷⁸

ประการถัดมาคือเป้าหมายของผู้คนที่น่าไปสู่ *stasis* ซึ่งมีวางอยู่บนเรื่องของผลประโยชน์หรือเกียรติยศ (gain and honour) ทั้งในแง่ของการต้องการลิตรอนผลประโยชน์ของฝ่ายอื่น หากเห็นว่าผู้คนจากกลุ่มอื่นได้รับผลประโยชน์หรือเกียรติยศที่มากกว่ากลุ่มตนทั้งที่ได้มาอย่างเที่ยงธรรมและไม่เที่ยงธรรม หรือเป้าหมายที่ต้องการปกป้องมิให้กลุ่มของตนต้องสูญเสียผลประโยชน์หรือเกียรติยศศักดิ์ศรีที่มีอยู่เดิมไปแทน⁴⁷⁹ และประการสุดท้ายคือสาเหตุที่เป็นตัวกระตุ้นและบ่มเพาะให้ผู้คนโดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างคนรวยและคนจนเกิดความรู้สึกที่ต้องการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเท่าเทียม/ไม่เท่าเทียม และมีเป้าหมายที่กล่าวไปในข้างต้น นั่นคือสาเหตุที่เกิดจากการดูแคลนกันและกัน ความหวาดกลัวที่มีต่อกัน ความต้องการเป็นใหญ่เหนืออีกฝ่ายอย่างสุดโต่ง ความรังเกียจเคียดฉันทระหว่างกัน และสุดท้ายคือการรวบอำนาจในมือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจนเสียสมดุล (disproportionate growth of power)⁴⁸⁰ การเกิด *stasis* จึงกลายเป็นผลลัพธ์ของการปกครองตามตัวแบบบริสุทธ์ที่วางอยู่บนผลประโยชน์ของคนรวยหรือคนจนเพียงฝ่ายเดียว ดังนั้นการปกครองแบบผสมหรือการปกครองแบบกลาง ๆ สำหรับ Aristotle จึงเป็นสิ่งที่ช่วยยุติปัญหาความขัดแย้งระหว่างพลเมืองสองกลุ่มหลักนี้ลง กล่าวคือหากทั้งคนรวยและคนจนต่างเป็นองค์ประกอบที่มีอยู่ตามธรรมชาติของระบอบการเมืองทุกระบบอย่างมีอาจหลีกเลี่ยงได้ทั้งคู่แล้ว⁴⁸¹ คนที่อยู่ระหว่างกลางระหว่างคนรวยกับคนจนของการปกครองแบบผสมของ Aristotle ย่อมกลายเป็นคนที่มีภูมิคุ้มกันจากสาเหตุที่ก่อให้เกิด *stasis* เนื่องจาก

คนเหล่านี้มิได้ปรารถนาในข้าวของของคนรวยเหมือนกับคนจน รวมถึงการที่ผู้คนในช่วงชั้นอื่นก็ได้ปรารถนาในข้าวของของพวกเขาเหมือนกับที่คนจนอยากได้ของของคนรวย และเพราะคนเหล่านี้ไม่ถูกช่วงชิงและไม่ต้องคอยวางแผนเพื่อช่วงชิงข้าวของ

⁴⁷⁸ Aristotle, *Politics*, 379. [1302a25]

⁴⁷⁹ Ibid. [1302a33, 1302b1]

⁴⁸⁰ Ibid., 381. [1302b5]

⁴⁸¹ Ibid., 331. [1295b28]

ของผู้อื่น จึงทำให้พวกเขาสามารถใช้ชีวิตได้อย่างอิสระและ
ปราศจากอันตราย⁴⁸²

ในทางกลับกัน ทั้งคนรวยกับคนจนในทรรศนะของ Aristotle จึงเป็นคนสองกลุ่มที่ไม่มีวันมีอิสระและความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต เพราะฝ่ายหนึ่งต้องคอยวางแผนช่วงชิงทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่น ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งก็ต้องคอยหาทางป้องกันมิให้ทรัพย์สินสมบัติของตนถูกอีกฝ่ายช่วงชิงไปอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นความแตกต่างระหว่างคนรวยและคนจนที่นำไปสู่สถานะแห่งความรู้สึกของความถูกเหยียดหยาม รังเกียดเหยียดฉันท์ และความหวาดกลัวที่กล่าวไปในข้างต้น เมื่อถูกรองรับด้วยโครงสร้างทางการเมืองตามตัวแบบปรีสุพีธีจึงก่อให้เกิด *stasis* ขึ้นอย่างเลี่ยงไม่ได้ และทำให้การปกครองแบบผสมที่ต้องการหลอมรวมคนรวยและคนจนให้เกิดความผสมกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียวให้มากที่สุดตามตัวแบบของการปกครองที่อยู่กลาง ๆ จึงเป็นทั้งคำตอบและทางออกเดียวจาก *stasis* ดังกล่าวสำหรับ Aristotle ด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ดี แม้ Aristotle จะอธิบายวิธีการ ‘ผสมผสาน’ ของตัวแบบการปกครองแบบกลาง ๆ ว่าเกิดขึ้นจากการหลอมรวมคุณค่าพื้นฐานขององค์ประกอบที่ดำรงอยู่จริงของระบอบการเมือง เช่นเดียวกับ Plato แต่คุณค่าที่ Aristotle เสนอให้หลอมรวมกลับมิใช่คุณค่าของเอกบุคลลกับมหาชนอย่าง Plato หากแต่เป็นคุณค่าที่อิงอยู่กับคณะบุคคลและมหาชนอันเป็นองค์ประกอบที่ดำรงอยู่จริงและมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติของนครรัฐกรีกในเวลานั้น ดังนั้นการหลอมรวมคุณค่าภายใต้คำอธิบายเรื่องการปกครองแบบผสมของ Aristotle จึงประกอบด้วยคุณธรรมของอภิชน ความมั่งคั่งของคณาธิปไตย และเสรีภาพขององค์ประกอบประชาธิปไตย เพื่อสร้างสมดุลระหว่างความเท่าเทียมเชิงปริมาณและความเท่าเทียมเชิงสัดส่วนที่แตกต่างกันของคณะบุคคลและมหาชนเข้าด้วยกัน⁴⁸³ โดยมีเป้าหมายเพื่อขจัด *stasis* หรืออย่างน้อยเพื่อทำให้การต่อสู้ช่วงชิงเพื่อหวังให้เกิดเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไปมาอย่างไม่รู้จบให้ทุเลาเบาบางลง ซึ่ง Aristotle เห็นว่ามีความเป็นไปได้หากองค์ประกอบหลักทั้งสองคือทั้งคนรวยและคนจนต่างถูกดึงเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งทางการเมืองด้วยกันทั้งคู่แล้ว เมื่อนั้นทั้งสองฝ่ายย่อมประสงค้ให้การปกครองแบบผสมที่เปิดพื้นที่ให้แก่พวกตนทั้ง

⁴⁸² “for they do not themselves covet other men’s goods as do the poor, nor do the other classes covet their substance as the poor covet that of the rich; and because they are neither plotted against nor plotting they live free from danger.” ดู Ibid. [1295b30]

⁴⁸³ Aristotle, *Politics*, 315, 19. [1293b33, 1294a15-25]

คู่ดำรงอยู่ต่อไป และส่งผลให้ “ไม่มีส่วนใดของรัฐที่จะปรารถนาถึงการปกครองในระบอบอื่นอีกต่อไป”⁴⁸⁴ เพราะในด้านหนึ่งทั้งสองฝ่ายต่างได้รับในสิ่งที่ตนเองต้องการทั้งคู่ในการปกครองแบบผสม และในอีกด้านหนึ่งความต้องการของทั้งสองฝ่ายที่เกิดขึ้นภายใต้การปกครองแบบผสมที่มีการปกครองแบบกลาง ๆ เป็นตัวแบบหรือเป้าหมายปลายทาง ย่อมกลายเป็นความต้องการที่วางอยู่บนผลประโยชน์ที่มีความใกล้เคียงหรือเข้าใกล้กันมากยิ่งขึ้น เนื่องจากทั้งผลประโยชน์ของนครวยและคนจนในการปกครองแบบผสมนี้ย่อมเข้าใกล้ผลประโยชน์ที่อยู่ตรงกลางมากกว่าเดิม อันเป็นผลลัพธ์ประการหนึ่งที่เกิดจากวิธีการ ‘ผสมผสาน’ ที่เน้นความผสมกลมกลืนระหว่างกันตามกรอบคิดแบบ Plato และ Aristotle

อิทธิพลเรื่องการปกครองแบบผสมที่เน้นความผสมกลมกลืนและขจัดความขัดแย้งด้วยการสร้างพลเมืองที่มีจิตใจที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของ Plato และ Aristotle นี้จะปรากฏชัดเจนอีกครั้งในงานของ Cicero ซึ่งเป็นข้อเสนอที่ Atkins ให้ความสนใจเป็นพิเศษ และใช้ตั้งหลักในการวางกรอบคิดเรื่องวิธีการผสมผสานของทฤษฎีการปกครองแบบผสมสองแบบ โดยอาศัยข้อเสนอของ Cicero เป็นตัวกลางที่สะท้อนการยอมรับกรอบคิดแบบ Plato และ Aristotle และปฏิเสธกรอบคิดอีกแบบคือกรอบคิดแบบ Polybius ซึ่งจะได้กล่าวถึงในหัวข้อถัดไป ทั้งนี้อิทธิพลของวิธีคิดเรื่องการผสมกลมกลืนของ Plato และ Aristotle ที่มีต่อ Cicero อาจเห็นได้อย่างชัดเจนจากการที่ Cicero ตั้งต้นประเด็นใน Republic ด้วยการให้ความสำคัญกับระบอบการปกครองที่ดีที่สุดในอนาคต (ideal regime) ในฐานะมาตรฐานในการประเมินและอธิบายระบอบที่ไม่ใช่ระบอบในอนาคต (non-ideal regime) เช่นเดียวกับ Plato และ Aristotle และหลังจากที่ Cicero แบ่งการปกครองออกเป็นสามประเภทตามตัวแบบบริสุทธิ์ที่อำนาจอยู่ในมือของเอกบุคคัล คณะบุคคัล และมหาชนตามลำดับแล้ว⁴⁸⁵ Scipio ตัวละครหลักของบทสนทนาได้ตั้งประเด็นถัดไปไว้อย่างน่าสนใจว่า หากเขาต้องถูก “บังคับให้เลือกการปกครองที่ดีที่สุดจากการปกครองที่ไม่ผสมแล้ว”⁴⁸⁶ รูปแบบการปกครองที่ดีที่สุดในอนาคตย่อมเป็นการปกครองที่อำนาจอยู่ในมือของเอกบุคคัลที่ก่อปรด้วยความรู้และความเที่ยงธรรมอย่างแท้จริง ดังนั้นการปกครองของเป็นกษัตริย์ที่ชาญฉลาดและเที่ยงธรรมในสายตาของ

⁴⁸⁴ Ibid., 323. [1294b40]

⁴⁸⁵ Cicero, *On the Republic and On the Laws*, trans. Clinton W. Keyes (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1928), 67. [I.42]

⁴⁸⁶ Ibid., 83. [I.54]

Cicero จึงเป็นรูปแบบการปกครองที่ดีที่สุดในอนาคต และยังเป็นข้อเสนอที่คล้ายคลึงกับสิ่งที่ Plato เสนอไว้ในบทสนทนา *Republic* และ *Statesman*⁴⁸⁷ อีกด้วย

ทั้งนี้ Cicero อธิบายถึงสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ Scipio เกิดความรู้สึก “ไม่เต็มใจ” ดังกล่าวไว้ แม้การปกครองแบบบริสุทธ์แต่ละแบบจะมี ข้อดีที่เป็นคุณลักษณะอันโดดเด่นของตนเอง เช่น เอกภาพอันเกิดจากความรักที่ผู้ได้ปกครองมีต่อตัวผู้ปกครองที่เป็นเอกบุคคคล หรือความสะดวกรวด การที่ประชาชนทั้งปวงได้รับการปกป้องคุ้มครองภายใต้คนคนเดียวที่มีคุณธรรมและความสามารถ⁴⁸⁸ ขณะเดียวกันการปกครองของคณะบุคคลหรืออภิชนที่มีความสามารถอาจกล่าวอ้างว่าเป็นการ ปกครองที่นำมาซึ่งประสิทธิภาพที่มากกว่าได้เช่นกัน เพราะหากนำสติปัญญาของบุคคลเหล่านี้ ทั้งหมดมารวมกันย่อมกลายเป็นสติปัญญาที่มีประสิทธิภาพและละเอียดถี่ถ้วนมากกว่าการไตร่ตรอง ของคนเพียงคนเดียวเนื่องจากเกิดจากการปรึกษาหารือของคนหลายคน⁴⁸⁹ และในขณะเดียวกันการ ปกครองของมหาชนย่อมเป็นการปกครองที่เปิดพื้นที่ให้กับเสรีภาพ (*libertate*) อันเป็นสิ่งซึ่ง “หอมหวานแม้ในหมู่ม้าตัวเดียวรจมาน”⁴⁹⁰ มากกว่าการปกครองอื่นใด เหตุนี้ คุณลักษณะของความรัก ความเข้าใจที่ผู้คนมีให้กับกษัตริย์ (*capiunt reges*) การปรึกษาหารือของอภิชน (*consilio optimates*) และเสรีภาพในหมู่มหาชน (*libertate populi*) ต่างก็เป็นข้อดีที่ทำให้ Scipio ลังเลและ ไม่สามารถตัดสินใจอย่างเด็ดขาดได้ว่ารูปแบบการปกครองแบบบริสุทธ์รูปแบบใดคือรูปแบบที่ดีที่สุด เพียงหนึ่งเดียวเท่านั้น

หากพิจารณาคุณสมบัติที่ดีทั้งสามของการปกครองแบบบริสุทธ์ทั้งสามดังกล่าวย่อมทำให้ เข้าใจได้ว่าความลังเลของ Scipio ที่จะต้องสถาปนาระบบการเมืองที่อิงกับตัวแบบบริสุทธ์แบบใด แบบหนึ่งเท่านั้นไม่อาจตอบโจทย์ทางการเมืองที่แท้จริง ดังนั้นทางออกเดียวที่เหลืออยู่จึงนำไปสู่ คำตอบที่ Scipio ตอบ Laelius กลับไปว่า

⁴⁸⁷ Plato, *Republic*, 193. [473d]; Plato, "Statesman," in *Plato: Complete Works*, ed. John M. Cooper (Indianapolis: Hackett Publishing Company, 1997), 337, 45-48. [293c, 301a-303c]

⁴⁸⁸ Cicero, *On the Republic and On the Laws*, 83. [I.55-6]

⁴⁸⁹ Ibid.

⁴⁹⁰ Ibid.

ท่านทำถูกแล้วที่ตั้งคำถามกับข้าพเจ้าว่ารูปแบบการปกครองแบบบริสุทธ์รูปแบบใดจากสามรูปแบบที่ข้าพเจ้าคิดว่าดีที่สุด นั้นเพราะข้าพเจ้าไม่เห็นว่าจะมีรูปแบบการปกครองบริสุทธ์รูปแบบใดสามารถเป็นรูปแบบการปกครองที่ดีไปได้เลยหากพวกมันแยกกันอยู่เดี่ยว ๆ และเป็นเหตุที่ทำให้ข้าพเจ้ามองว่ารูปแบบการปกครองที่ผสมผสานพวกมันทั้งหมดเข้าด้วยกันคือการปกครองที่อยู่เหนือกว่าการปกครองแบบบริสุทธ์เพียงรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง⁴⁹¹

โดยการปกครองแบบผสมที่เกิดขึ้นจะต้องเป็นการผสมผสานที่ “พอประมาณและได้ดุล” (*aequatum et temperatum*)⁴⁹² อันเกิดขึ้นจากการหลอมรวมข้อดีของการปกครองตามตัวแบบบริสุทธ์ทั้งสามเข้าด้วยกัน และเป็นการรูปแบบการปกครองที่ Cicero จัดว่าเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาว่าการปกครองในอุดมคติอย่างราชาธิปไตยแบบบริสุทธ์อีกด้วย⁴⁹³

นอกจากนี้ ข้อเสนอสำคัญเกี่ยวกับการปกครองแบบผสมของ Cicero ที่เจริญรอยตามแนวทางของ Plato อย่างชัดเจน คือการอธิบายธรรมชาติโดยด้วยวิธีคิดแบบไตรลักษณ์จิตที่เชื่อว่าธรรมชาติของมนุษย์ โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความผสมกลมกลืนระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ภายในจิตใจที่ส่งผลต่อการออกแบบโครงสร้างในระดับรัฐที่ก่อให้เกิดการผสมกลมกลืนในหมู่พลเมือง (*concordia*) ขึ้น โดยความผสมกลมกลืนนี้จะเกิดขึ้นได้เมื่อพลเมืองที่อาศัยอยู่ในรัฐมีผลประโยชน์เหมือนกันหรือเป็นไปในทิศทางเดียวกัน หรือที่เรียกว่าผลประโยชน์ส่วนรวม ด้วยเหตุตัวแบบการปกครองแบบผสมของ Cicero จึงเป็นตัวแบบที่มุ่งเน้นความสมัครสมานกลมกลืนในหมู่พลเมือง และในทำนองเดียวกันตัวแบบของ Cicero จึงเป็นตัวแบบพยายามหลีกเลี่ยงจาก *stasis* หรือความขัดแย้ง (*discordia*) ในหมู่พลเมืองอันเกิดจากผลประโยชน์เฉพาะที่แตกต่างกันหรือจากนโยบายของรัฐเอื้อต่อผลประโยชน์ของพลเมืองบางกลุ่มอย่างไม่เท่าเทียมกัน⁴⁹⁴ อย่างไม่ต่างจาก Plato และ Aristotle แต่สิ่งหนึ่งที่ Cicero อธิบายขยายความต่อยอดในรายละเอียดคือปัจจัยเกี่ยวกับการให้การ

⁴⁹¹ Ibid., 83. [I.54]

⁴⁹² โดยคำในภาษาละตินที่ Cicero ใช้คือ “*aequatum et temperatum*” ซึ่งถูกแปลเป็นภาษาอังกฤษว่า “*moderate and balanced form of government*” ดู Ibid., 104. [I.69]

⁴⁹³ Ibid., 105. [I.69]

⁴⁹⁴ Ibid., 75. [I.49]

อบรมศึกษาหรืออีกนัยหนึ่งคือการปลูกฝังอุดมการณ์แบบสาธารณรัฐที่จะทำให้พลเมืองเกิดความสมัครสมานกลมกลืนและกลายเป็นตัวแสดงที่ค้ำบัลลังก์ผลประโยชน์ส่วนรวมในทิศทางเดียวกัน

ด้วยเหตุนี้ การศึกษาจึงกลายเป็นกุญแจสำคัญสำหรับ Cicero ที่จะช่วยเตรียมความพร้อมและช่วยปลูกฝังคุณธรรมแก่พลเมือง (prepare the soul for virtue) ในฐานะเป้าหมายที่จะทำให้พวกเขาค้ำบัลลังก์ผลประโยชน์ส่วนรวมในทิศทางเดียวกันก่อนที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในสถาบันทางการเมืองที่ออกแบบขึ้นมาอย่างผสมกลมกลืนต่อไป โดย Cicero ยกตัวอย่างการจัดโครงสร้างการปกครองในสมัยของกษัตริย์ Numa Pompilius ซึ่งเป็นกษัตริย์คนที่สองของอาณาจักรโรมัน (Roman Kingdom) ที่เล็งเห็นว่าการปกครองภายใต้กษัตริย์พระองค์ก่อนคือ Romulus ได้ละเลยการจัดระบบการศึกษา (*institutum*) อันส่งผลให้พลเมืองชาวโรมันเป็นกลุ่มคนที่ยังไม่เชิงราบและมีความคิดที่เต็มไปด้วย “ความดุร้าย ป่าเถื่อนจากความกระหายในสงคราม”⁴⁹⁵ ซึ่งเป็นสิ่งที่คอยขัดขวางมิให้พลเมืองโรมันสามารถมีคุณธรรมที่อยู่สูงขึ้นไปอีกระดับ เช่น ความเที่ยงธรรมหรือความยึดมั่นศรัทธาในสิ่งที่เป็นส่วนรวมร่วมกัน เป็นต้น และเพื่อที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าว กษัตริย์ Numa จึงได้วางรากฐานสถาบันทางสังคมต่าง ๆ ใหม่ เช่น การแบ่งสรรที่ดินให้แก่ชาวโรมันเพื่อใช้ทำกินอย่างเท่าเทียมกัน และยังปลูกฝังว่าวิถีชีวิตแบบชุมชนเกษตรกรรมจะช่วยให้ชาวโรมันมีทรัพยากรที่มากพอไม่ต้องแย่งชิงกันเองภายใต้การปกป้องกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินจากรัฐ โดย Cicero เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวโรมันให้เปลี่ยนมาทำเกษตรกรรมตามพระบรมราโชบายของกษัตริย์ Numa ที่ว่านี้ ในอีกด้านหนึ่งคือการปลูกฝัง “ความรักสันติและความสงบสุข”⁴⁹⁶ ขึ้นภายในจิตใจของเหล่าพลเมืองโรมัน และทำให้คุณธรรมประเภทอื่น ๆ สามารถเกิดและเจริญงอกงามตามมาได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้กษัตริย์ Numa ยังสร้างสถาบันศาสนาหลักของโรมขึ้นมาใหม่ รวมถึงกีฬาและสิ่งอื่น ๆ ที่เอื้อต่อการทำให้พลเมืองโรมันมารวมตัวและมีปฏิสัมพันธ์ต่าง ๆ ภายใต้อุดมการณ์เดียวกัน อันเป็นจารีตที่ส่งผลให้พลเมืองโรมันเกิดความเมตตากรุณาต่อกันและความเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนรวมมากยิ่งขึ้นในสายตาของ Cicero⁴⁹⁷

⁴⁹⁵ Ibid., 135. [II.27]

⁴⁹⁶ Ibid.

⁴⁹⁷ Ibid.

วิธีการผสมผสานของการปกครองแบบผสมในวิถีคิดของ Cicero จึงมีใช้สิ่งที่จะกระทำผ่านการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของการใช้อำนาจที่เป็นทางการของสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ เพียงลำพัง หากแต่จำเป็นต้องอาศัยสิ่งที่รัฐศาสตร์สมัยใหม่เรียกว่าอำนาจละมุน (soft power)⁴⁹⁸ หรืออำนาจในเชิงอุดมการณ์อื่น ๆ ขึ้นเพื่อให้คอยทำหน้าที่ปลุกฝังและให้การอบรมศึกษาแก่พลเมืองควบคู่กัน⁴⁹⁹ จึงจะก่อให้เกิดการปกครองแบบผสมที่มีสมดุลและพอประมาณขึ้นระหว่างคุณค่าสามประการขององค์ประกอบเอกบุคคคล กลุ่มคน และมหาชนร่วมกันได้ ดังที่ Cicero ตั้งข้อสังเกตว่า

หากภายในรัฐไม่มีความสมดุลอย่างเท่าเทียมระหว่างสิทธิหน้าที่ และอำนาจแล้ว เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองย่อมไม่มีอำนาจที่เพียงพอ คำแนะนำของเหล่าพลเมืองที่สูงส่งก็คงจะไม่มีคุณค่าที่เพียงพอ และประชาชนก็คงจะไม่มีเสรีภาพอย่างเพียงพอด้วยเช่นกัน และการปกครองประเภทนี้ย่อมไม่อาจรอดพ้นจากการเปลี่ยนแปลงได้⁵⁰⁰ (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

ข้อความในข้างต้นสะท้อนวิถีคิดที่อยู่เบื้องหลังการทำงานของ การปกครองแบบผสมที่มุ่งเน้นความสมดุลอย่างเท่าเทียม (even balance or *aequabilis*) ที่ส่งผลโดยตรงต่อการจัดวางคุณสมบัติที่ดีพื้นฐานสามประการของระบอบการปกครอง คืออำนาจของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง (*potestatis satis in magistratibus*) คำแนะนำของเหล่าพลเมืองที่สูงส่งหรืออภิชน (*auctoritatis in principum consilio*) และเสรีภาพของประชาชน (*libertatis in populo*)

ทั้งนี้คำว่าอำนาจตามกฎหมายของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง และคำแนะนำของพลเมืองที่สูงส่งตรงกับคำภาษาละตินว่า *potestas* และ *auctoritas* ซึ่งต่อจากนี้ผู้วิจัยจะขอเรียกโดยแปลเป็น

⁴⁹⁸ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Joseph S. Nye, "Soft Power," *Foreign Policy* 80, no. Twentieth Anniversary (1990): 153-71.

⁴⁹⁹ Atkins, *Cicero on Politics And the Limits of Reason*, 107.

⁵⁰⁰ "if there is not an equitable balance in the state of rights and duties and responsibilities, so that there is enough power in the hands of the magistrates and enough authority in the judgment of the aristocrats and enough freedom in the people, then the condition of the commonwealth cannot be preserved unchanged." see Cicero, *On the Republic and On the Laws*, 52. [II.57]

ภาษาไทยว่า “อำนาจบังคับตามกฎหมาย” และ “สิทธิอำนาจ” ตามลำดับ ทั้งนี้คำอธิบายเรื่องอำนาจที่แตกต่างกันสองรูปแบบบ่งชี้ว่า Cicero ต้องการแสดงให้เห็นถึงการใช้อำนาจสองมิติในการปกครองแบบผสมของสาธารณรัฐโรมัน กล่าวคืออำนาจบังคับตามกฎหมายของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองหรืออำนาจแบบ *potestas* กับสิทธิอำนาจหรืออำนาจทางการเมืองที่อิงกับวัฒนธรรมและประเพณีของชาวโรมันหรืออำนาจแบบ *auctoritas*⁵⁰¹ ซึ่ง Michael Oakeshott ได้อธิบายความหมายของอำนาจแบบ *auctoritas* ว่าเป็นสิทธิอำนาจ (authority) ที่มีลักษณะมากกว่าคำแนะนำแต่น้อยกว่าคำสั่ง โดยรากศัพท์ของคำว่า *auctoritas* มีนัยหมายถึงคุณสมบัติบางอย่างที่คนซึ่งเป็น *auctor* ครอบครอง และคำว่า *auctor* ในที่นี้หมายถึงบุคคลผู้ให้กำเนิด ผู้สร้าง หรือผู้สถาปนาบางสิ่งให้เกิดขึ้น⁵⁰² ซึ่งอาจถูกใช้ในหลายบริบทของความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งที่ไม่มีชีวิต เช่น การเขียนหนังสือ การสร้างการประดิษฐ์อะไรบางอย่าง แต่ความหมายที่สำคัญและมีนัยทางการเมืองคือ *auctoritas* ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมและความสัมพันธ์ของมนุษย์ด้วยกันที่ทำให้มนุษย์ฝ่ายหนึ่งกลายเป็น *auctor* ของอีกฝ่าย และจุดเริ่มต้นของ *auctoritas* ในความหมายเช่นนี้ที่ง่ายที่สุดคือการเป็น *auctor* ของตระกูลหรือบรรพบุรุษผู้ให้กำเนิดวงศ์ตระกูล เช่น Adam เป็น *auctor* ของมนุษย์ในความคิดของชาวคริสเตียน⁵⁰³ เป็นต้น ในขณะที่ในโลกทัศน์ของชาวโรมันอย่าง Cicero มองว่า *auctor* หรือบรรพบุรุษผู้ให้กำเนิดพวกเขาคือ Romulus ดังนั้นใครก็ตามที่สืบเชื้อสายมาจาก Romulus ย่อมมีและกล่าวอ้างใน *auctoritas* สืบต่อกันมา โดยพันธกิจของ *auctor* รุ่นต่อ ๆ มาคือการเพิ่มพูนรากฐานในสิ่งที่ *auctor* คนแรกได้วางเอาไว้⁵⁰⁴ และจากความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้เองที่ทำให้

⁵⁰¹ Michael Oakeshott, *Lectures in the History of Political Thought*, ed. Terry Nardin and Luke O'Sullivan (Exeter: Imprint Academic, 2006), 228.

⁵⁰² “an author, a creator, a founder, or a progenitor” ดู Ibid. 224

⁵⁰³ John B. Morrall ชี้ให้เห็นถึงการใช้อำนาจที่แตกต่างกันสองมิตินี้ในยุคกลางของยุโรป โดยยกกรณีของพระลิขิตที่สมเด็จพระสันตะปาปา Gelasius I ทรงมีไปถึงพระเจ้า Anastasius I จักรพรรดิแห่งจักรวรรดิไบเซนไทน์ในปลายศตวรรษที่ 5 ว่าอำนาจหลักสองประการที่คอยปกครองโลกใบนี้ คือ “สิทธิอำนาจอันศักดิ์สิทธิ์” (the sacred authority/*auctoritas*) ของพระสันตะปาปา และอำนาจ (power/*potestas*) ของกษัตริย์ โดยนำคำในภาษาละตินจากกฎหมายโรมันมาใช้เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเป็นจุดหมุนหรือแหล่งที่มาของอำนาจปกครองสูงสุดของสมเด็จพระสันตะปาปา กับอำนาจทางโลกของพระมหากษัตริย์ที่เปรียบได้กับอำนาจปกครองของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองของสาธารณรัฐโรมันที่ถูกรับมอถ่ายทอดโอนมาอีกทีหนึ่ง ดู John B. Morrall, *Political Thought in Medieval Times*, 3 ed. (London: Hutchinson University Library, 1994), 22.

⁵⁰⁴ Oakeshott, *Lectures in the History of Political Thought*, 225.

ให้ *auctoritas* ทางการเมืองก่อให้เกิดความสัมพันธ์และพันธกิจบางอย่างระหว่าง *auctor* ที่เป็นคณะบุคคลจำนวนหนึ่งกับ *populus Romanus* ที่เหลือ เพื่อที่จะนำไปสู่สิ่งที่เรียกว่า *res publica* หรือผลประโยชน์สาธารณะ⁵⁰⁵ และในแง่ที่ผู้ใช้สิทธิอำนาจของระบอบจึงมีสถานะเสมือนจุดหมุนของระบอบการเมืองไปโดยปริยาย เพราะนอกจากสิทธิอำนาจจะเป็นต้นตอของอำนาจตามวัฒนธรรมแต่ละแห่งแล้ว สิทธิอำนาจยังกลายเป็นแหล่งความชอบธรรมของการใช้อำนาจบังคับตามกฎหมายอื่น ๆ อีกด้วย

พันธกิจดังกล่าวของ *auctor* หรืออีกนัยหนึ่งคือการใช้ *auctoritas* ของ *auctor* คือหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนพลเมืองให้ดำเนินไปในทิศทางที่ก่อให้เกิดผลประโยชน์ส่วนรวมหรือ *res publica* อย่างถูกต้อง อันเป็นการใช้อำนาจที่ Oakeshott เปรียบเปรยว่าเสมือนหนึ่งครูผู้คอยให้การอบรมสั่งสอน ให้คำแนะนำ และชี้นำมรรคาที่เหมาะสมให้แก่พลเมืองคนอื่น ๆ ซึ่งจะแตกต่างไปจากการใช้อำนาจบังคับตามกฎหมาย ซึ่งเปรียบเสมือนการใช้อำนาจควบคุมบังคับในลักษณะของการสั่งการของแม่ทัพหรืออำนาจที่เป็นทางการต่าง ๆ⁵⁰⁶ อย่างไรก็ดี แม้จะไม่มีรัฐใดดำรงอยู่ได้โดยอาศัยการใช้สิทธิอำนาจเพียงลำพัง แต่ในทางกลับกัน Oakeshott มองว่ารัฐที่ปราศจากสิทธิอำนาจอย่างสิ้นเชิงไม่ว่าจะมีการจัดวางสถาบันทางการเมืองที่ดีพร้อมและสมดุลอย่างไร ย่อมกลายเป็นรัฐที่ตัดขาดจากจารีตประเพณีที่เป็นรากฐานดั้งเดิมและขาดทิศทางที่จะนำไปสู่การสร้าง *res publica* ร่วมกันอย่างสิ้นเชิง เหตุนี้สิทธิอำนาจจึงกลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ไม่อาจขาดหายไปต่อการดำรงไว้ซึ่งสาธารณรัฐ⁵⁰⁷ ด้วยการชี้นำสังคมให้ดำเนินไปในแนวทางที่ถูกต้องตามจารีตประเพณีของชาวโรมัน ในลักษณะของการให้การอบรมสั่งสอนและดูแล (tutorial relationship) ของบุคคลที่ชาวโรมันพิจารณาว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถและสติปัญญาเพียงพอที่จะสามารถให้คำแนะนำต่อกระบวนการกำหนดนโยบายต่าง ๆ ของรัฐได้ในฐานะที่คนเหล่านั้นอยู่ใกล้และสืบเชื้อสายมาจากผู้ที่ครั้งหนึ่งได้วางรากฐานจารีตต่าง ๆ ให้แก่ชาวโรมัน ดังนั้นแม้สิทธิอำนาจจะมีข้อจำกัดในแง่ของแหล่งที่มา แต่กลับไม่มีข้อจำกัดในแง่ของพิสัยการนำไปใช้

⁵⁰⁵ Ibid.

⁵⁰⁶ Ibid., 226.

⁵⁰⁷ Ibid.

สำหรับองค์ประกอบที่เป็นแหล่งต้นต่อแห่งอำนาจอันเป็นปฐม หรือก็คือผู้ที่คอยใช้สิทธิอำนาจในกรณีของสาธารณรัฐโรมันตามทฤษฎีของ Cicero คือที่ประชุมของเหล่าเซเนต โดย Cicero พิจารณาเซเนตในฐานะตัวแสดงของสาธารณรัฐโรมันที่ไม่ได้มีแต่อำนาจบังคับตามกฎหมาย เช่น อำนาจในการควบคุมงบประมาณ อำนาจในฐานะศาลสูง หรืออำนาจทางการทูต เท่านั้น แต่ตรงกันข้าม Cicero แสดงให้เห็นว่าเซเนตของสาธารณรัฐโรมันยังมีมิติของการใช้อำนาจละมุนหรือสิทธิอำนาจในการให้คำแนะนำ กำหนดทิศทางของนโยบาย และชี้นำพลเมืองชาวโรมันให้ดำเนินไปในทิศทางที่สอดคล้องกับผลประโยชน์ส่วนร่วมที่เชื่อมโยงกับรากฐานดั้งเดิมที่เคยมีมาอย่างผสมกลมกลืน ซึ่งแม้การใช้อำนาจในการชี้นำดังกล่าวของเซเนตจะไม่ใช้คำสั่ง แต่ก็เป็นการแนะนำที่ชาวโรมันให้การยอมรับนับถือและไม่อาจเพิกเฉยได้⁵⁰⁸ ดังนั้นอำนาจของการให้การอบรมศึกษาผ่านสิทธิอำนาจจึงเป็นคุณสมบัติสำคัญประการหนึ่งที่มีอาจขาดหายได้สำหรับการปกครองแบบผสมที่พอประมาณและได้ดุลของ Cicero

นอกจากการใช้อำนาจบังคับตามกฎหมายกับสิทธิอำนาจแล้ว เสรีภาพ (*libertas*) คืออีกปัจจัยหนึ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อทฤษฎีการปกครองแบบผสมที่พอประมาณและได้ดุล (*aequabilis*) เพราะ Cicero มองว่าเสรีภาพเป็นคุณค่าที่พึงปรารถนาขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทุกคนหรือแม้กระทั่งสัตว์ป่าที่จะต้องแสวงหาเพื่อให้ได้มาครอบครอง⁵⁰⁹ ดังนั้นการปกครองที่ไม่เปิดพื้นที่ใดใดให้แก่เสรีภาพย่อมกลายเป็นการปกครองที่ไม่สามารถธำรงความมั่นคงของระบอบต่อไปได้นาน อย่างไรก็ตาม Cicero ยังแสดงให้เห็นอีกเช่นกันว่า แม้การไร้ซึ่งเสรีภาพจะเป็นปัญหาที่สำคัญ แต่ความเข้าใจและความรับรู้ที่แตกต่างกันเกี่ยวกับเสรีภาพระหว่างเสรีภาพแบบสัดส่วน (*proportional equality*) ของพวกอภิชน (*optimates*) กับเสรีภาพในเชิงคณิตศาสตร์ (*numerical equality*) ของมหาชน (*populares*) ทำให้ Cicero พยายามออกแบบการปกครองที่สามารถผสมผสานเสรีภาพทั้งสองมิติเข้าไว้ในเวลาเดียวกัน โดย Cicero ให้เหตุผลว่า “ความเท่าเทียมที่ไม่คำนึงถึงความแตกต่างของสถานะใดโดยย่อจะกลายเป็นความไม่เท่าเทียมเสียเอง”⁵¹⁰ ด้วยเหตุนี้การปกครองแบบผสมที่พอประมาณและได้ดุลของ Cicero จึงประกอบด้วยความเท่าเทียมแบบสัดส่วนที่จะสามารถทำให้บุคคลที่มีความสามารถมีโอกาสก้าวขึ้นมาเป็นผู้ใช้อำนาจทางการเมือง รวมถึงเปิดทางให้ผู้มีคุณวุฒิ

⁵⁰⁸ Atkins, *Cicero on Politics And the Limits of Reason*, 108.

⁵⁰⁹ Cicero, *On the Republic and On the Laws*, 24. [I.55]

⁵¹⁰ Ibid.

และความรู้ความสามารถตามจารีตประเพณีดั้งเดิมมีบทบาทในการอบรมสั่งสอนและชี้แนะมหาชนให้ดำเนินไปในครรลองที่ถูกต้อง แต่ในขณะเดียวกันการปกครองแบบผสมของ Cicero ยังคงอ้างไว้ซึ่งเสรีภาพที่ยืนอยู่บนหลักการของความเท่าเทียมแบบแรกด้วยเช่นกัน เพียงแต่เป็นเสรีภาพที่ถูกจัดวางให้อยู่ในระดับที่พอประมาณ (*moderatum*) และไม่สามารถก่อให้เกิดปัญหาด้วยการผนวกรวมเข้ากับคุณสมบัติขององค์ประกอบอื่น ๆ คืออำนาจบังคับตามกฎหมายและสิทธิอำนาจ ที่ทำให้การใช้เสรีภาพดังกล่าวไม่นำไปสู่สภาวะที่สุดโต่ง

เหตุนี้ ทฤษฎีการปกครองแบบผสมของ Cicero จึงเกิดขึ้นจากการทำงานอย่างสอดประสานกันระหว่างคุณสมบัติขององค์ประกอบมูลฐาน “ที่ดี” ทั้งสามรูปแบบ คืออำนาจบังคับตามกฎหมาย สิทธิอำนาจ และเสรีภาพ อันนำมาสู่ความผสมกลมกลืนหรือ *concordia* ของทั้งสามองค์ประกอบที่ก่อให้เกิดผลประโยชน์ส่วนรวมอันเป็นเป้าหมายสำคัญของการปกครองแบบผสมตามวิธีคิดเรื่องการผสมผสานแบบ Plato และ Aristotle ที่ได้กล่าวไป โดย Cicero กล่าวเปรียบเทียบเปรียบสภาวะของการสอดประสานดังกล่าวของการปกครองแบบผสมกับความผสมกลมกลืนของโน้ตดนตรีว่า

ทั้งเสียงดนตรีของฮาร์ป เสียงขลุ่ย และเสียงของนักร้อง
ประสานเสียง ต่างก็ต้องพยายามสร้าง **ความกลมกลืน** ของ
ท่วงทำนองที่แตกต่างเข้าด้วยกันให้ได้ การขัดขวางหรือทำลาย
ความกลมกลืนดังกล่าวจึงถือเป็นเรื่องที่ไม่สามารถยอมรับได้สำหรับ
คนที่รู้จักเสียงดนตรีเป็นอย่างดี และเพราะข้อตกลงร่วมกันอย่าง
สมบูรณ์แบบและความกลมกลืนที่ว่านี้เกิดขึ้นจากการผสมผสาน
ตามสัดส่วนของท่วงทำนองที่ไม่เหมือนกัน ดังนั้น**รัฐที่กลมกลืน**จึง
สร้างขึ้นได้ด้วยการหาข้อตกลงร่วมกันระหว่างองค์ประกอบที่
แตกต่างกัน ผ่านการผสมผสานชนชั้นสูง ชนชั้นกลาง และชนชั้น
ล่างเข้าไว้ด้วยกันอย่างเป็นธรรมและสมเหตุสมผล โดยคิดเสมือน

หนึ่งว่าพวกเขาก็คือท่วงทำนองของเสียงดนตรี⁵¹¹ (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

คำอธิบายเรื่องวิธีการผสมผสานของ Cicero จึงคล้ายระเบียบวิธีของ Plato ทั้งในเรื่องการอธิบายคุณสมบัติของจิตใจผ่านตัวแบบไตรลักษณ์จิตในฐานะสิ่งที่คอยกำหนดสถานะที่ดีที่สุด และมาตรฐานในการออกแบบการปกครองแบบผสมอันเกิดจากการหลอมรวมคุณค่าที่ดีขององค์ประกอบทั้งสามเข้าคือความรัก (affection) ความรู้ความสามารถ (wisdom) และเสรีภาพ (liberty)⁵¹² ซึ่งคล้ายคลึงกับวิธีการผสมผสาน มิตรภาพ เสรีภาพ และความรู้ความสามารถในบทสนทนา Laws ของ Plato⁵¹³ รวมถึงนัยและความเชื่อมโยงระหว่างการปกครองแบบผสมที่พอประมาณและได้ดุลของ Cicero กับการปกครองแบบกลาง ๆ ของ Aristotle อันสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของวิธีคิดเรื่องการผสมผสานแบบ Plato และ Aristotle ที่มีต่อ Cicero แม้ว่า Cicero จะนำกรอบคิดดังกล่าวมาต่อยอดด้วยการอธิบายเพิ่มเติมในประเด็นเรื่องความสำคัญของการจัดการศึกษาและการปลูกฝังคุณธรรมที่เอื้อต่อการสร้างผลประโยชน์ส่วนรวมผ่านสิทธิอำนาจรวมถึงการชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องธำรงไว้ซึ่งเสรีภาพสองแบบ คือเสรีภาพในมิติที่มีความเท่าเทียมถ่วงหน้ากับเสรีภาพที่คำนึงถึงความแตกต่างและคุณธรรมความสามารถด้วยเช่นกัน⁵¹⁴ และสุดท้ายคือการที่ Cicero อธิบายกลไกการทำงานและแรงผลักดันที่อยู่เบื้องหลังการทำงานของตัวแสดงที่เข้ามาทำหน้าที่ในตำแหน่งองค์ประกอบมูลฐานทั้งสามจากมุมมองที่ว่าแต่ละฝ่ายจะต้องยอมรับร่วมกันเสียก่อนว่าองค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบต่างมีสิทธิที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการใช้อำนาจทางการเมืองร่วมกับตนจากคุณความดีที่อีกฝ่ายครอบครอง ดังนั้นการสนับสนุนและร่วมมือ (cooperation) กันของแต่ละสดมภ์จึงมิได้เกิดขึ้นเพราะเป็นหนทางที่

⁵¹¹ “In playing the lyre or the flute, and of course in choral singing, a degree of harmony must be maintained among the different sounds, and if it is altered or discordant a trained ear cannot endure it; and this harmony, through the regulation of very different voices, is made pleasing and concordant. So too the state, through the reasoned balance of the highest and the lowest and the intervening orders, is harmonious in the concord of very different people. What musicians call harmony with regard to song is concord in the state, the tightest and the best bond of safety in every republic; and that concord can never exist without justice.” Cicero, *On the Republic and On the Laws*, 56-57. [II.69b]

⁵¹² Ibid., 23-24. [I.54]

⁵¹³ Plato, *The Laws*, 109. [701d]

⁵¹⁴ Atkins, *Cicero on Politics And the Limits of Reason*, 113.

จะช่วยให้แต่ละองค์ประกอบสามารถบรรลุผลประโยชน์ส่วนตัวเฉพาะของแต่ละฝ่ายได้ หากแต่เป็นเพราะแต่ละฝ่ายต่างประกอบไปด้วยคุณลักษณะที่ทำให้พวกเขาคู่ควรและมีสิทธิอย่างเท่าเทียมกันที่จะเข้ามาร่วมใช้อำนาจทางการเมืองดังกล่าวร่วมกันเพื่อที่จะก่อให้เกิดผลประโยชน์ส่วนรวมของทุกฝ่าย⁵¹⁵ หรืออาจกล่าวได้ว่าวิธีการผสมผสานของ Cicero เป็นตัวแบบที่พิจารณาความร่วมมือจากฐานของการยอมรับสิทธิอำนาจอันชอบธรรมของผู้อื่น⁵¹⁶

วิธีคิดเกี่ยวกับการผสมผสานที่เน้นความผสมกลมกลืนที่ก่อให้เกิดผลประโยชน์ส่วนรวมขององค์ประกอบมูลฐานทั้งสามของทั้ง Plato Aristotle และ Cicero ที่ไม่ได้วางอยู่เพียงการจัดวางโครงสร้างอำนาจของสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ มากเท่ากับการจัดวางสถาบันทางสังคมที่จะเข้ามาช่วยอบรมบ่มเพาะหรือตระเตรียมจิตใจของพลเมืองให้พร้อมที่จะกระทำเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมร่วมกันจึงเป็นวิธีคิดเกี่ยวกับการผสมผสานที่ไม่ใช่แค่การผสมผสานโครงสร้างรัฐบาลหรือสถาบันทางการเมือง (government/constitution) เท่านั้น หากแต่เป็นตัว “ระบอบ” (regime/politeia) ในความหมายอย่างกว้างที่มีนัยมากกว่าแค่เพียงโครงสร้างอำนาจทางการเมืองที่เป็นทางการ แต่ยังกินความถึงวิถีชีวิตและจารีตของพลเมืองในแต่ละนครรัฐ (polis)⁵¹⁷ อันทำให้วิธีคิดเกี่ยวกับการผสมผสานเช่นนี้ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเข้าไปจัดการและสร้างกลไกเชิงวัฒนธรรมตลอดจนสถาบันทางการเมืองที่ไม่เป็นทางการอื่น ๆ เช่น ศาสนา ระบบการศึกษาของพลเมือง จารีตประเพณี และกฎหมายที่จะต้องนำมาพิจารณาควบคู่ไปกับโครงสร้างอำนาจของระบอบการเมืองไปพร้อม ๆ กัน และเป็นเหตุที่ทำให้วิธีการผสมผสานในจารีตดังกล่าวนี้ถูกมองว่าเป็นตัวแบบของ “ระบอบแบบผสม” (mixed regime) ที่เน้นการจัดวางสถาบันทางสังคมทั้งระบบ มากกว่าที่จะเป็นการปกครองหรือรัฐบาลแบบผสม (mixed government/constitution)⁵¹⁸ ที่เน้นการจัดวางกลไกเชิงสถาบันทาง

⁵¹⁵ Elizabeth Asmis, "A New Kind of Model: Cicero's Roman Constitution in "De republica"," *The American Journal of Philology* 126, no. 3 (2005): 378.

⁵¹⁶ Ibid., 379.

⁵¹⁷ J. J. Mulhern, "Politeia in Greek Literature, Inscriptions, and in Aristotle's Politics: Reflection on Translation and Interpretation," in *Aristotle's Politics A Critical Guide*, ed. Thornton Lockwood (Oxford: Oxford University Press, 2015), 84.

⁵¹⁸ ชื่อเรียกในภาษาอังกฤษที่แตกต่างกันนี้เป็นผลที่เกิดจากการให้ความหมายของคำว่า *politeia* ในภาษากรีกที่แตกต่างกัน โดย Mulhern เสนอว่าหากยึดตามความหมายของคำว่า *politeia* ที่ปรากฏในงาน *Politics* ของ Aristotle เป็นหลักจะพบว่า *politeia* อาจมีความหมายได้มากถึงสี่ความหมาย ประกอบด้วย หนึ่งใน *politeia*

การเมืองที่เป็นทางการขององค์ประกอบมูลฐานให้คอยค้ำจุนและตัดทานกันเอง อันวางอยู่บนฐานคติเกี่ยวกับธรรมชาติมนุษย์ ความขัดแย้ง และแรงผลักดันที่อยู่เบื้องหลังการทำงานขององค์ประกอบมูลฐานทั้งสามที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงดังที่จะได้กล่าวถึงในหัวข้อถัดไป

แนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมที่เน้นการสร้างความสะดวกกลมกลืนโดยเฉพาะของ Cicero มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อต่อกระแสมนุษยนิยมในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance humanism) โดยเฉพาะมิติเรื่องการจัดการศึกษาแบบมนุษยนิยม⁵¹⁹หรือที่ต่อมาเรียกว่า “Liberal Arts” เพื่อปลูกฝังคุณธรรมแบบพลเมือง (civic virtue) ในฐานะสิ่งที่ทำให้พลเมืองตระหนักถึงผลประโยชน์ส่วนรวม (*res publica*) อันเป็นการศึกษาเพื่อเตรียมจิตใจของผู้คนให้พร้อมสำหรับการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในฐานะพลเมืองที่เสมอหน้ากัน คุณธรรมของพลเมืองจึงเป็นคุณสมบัติที่สูงส่งอย่างแท้จริง (true nobility) และกลายเป็นกฎเกณฑ์สำหรับแนวปฏิบัติที่พลเมืองพึงนำมาใช้ปฏิบัติต่อกันมากกว่ายศถาบรรดาศักดิ์หรือทรัพย์สิน⁵²⁰ ดังนั้นมนุษย์ที่เป็นเสรีชน (*liber*) อย่าง

ที่หมายถึงความเป็นพลเมือง (citizenship) สอง “*politeia*” ที่หมายถึงตัวพลเมืองทั้งหมดรวมกัน (citizen-body) สาม “*politeia*” ที่หมายถึงการปกครองหรือการจัดโครงสร้างทางการเมือง (constitution or arrangement of offices) และสุดท้ายคือ “*politeia*” ที่หมายถึง ระบอบการเมือง (regime) อย่างไรก็ตาม นอกจากการแบ่งประเภทของ Mulhern แล้ว นักวิชาการคนอื่น ๆ ยังพยายามจัดกลุ่มความหมายของ *politeia* ที่แตกต่างกัน ยกตัวอย่างเช่น วิลเลียมแห่งมอร์เบค (William of Moerbeke) ได้แบ่งความหมายของ *politeia* ที่ปรากฏใน Nicomachean Ethics ออกเป็น 4 ความหมาย คือ (1) *civitas* (2) *politia* (3) *politica* และ (4) *urbanitas* ในขณะที่ดรชนีของโบนิทซ์ (Bonitz's index) แบ่งออกเป็น 8 ความหมาย คือ (1) องค์ประกอบของความเป็นพลเมืองทั้งหมด (*universitas civium*) (2) รูปแบบและระเบียบของรัฐ (*civitatis forma et ordo*) (3) สิทธิที่จะเป็นส่วนหนึ่งของรัฐ (*ius civitatis*) (4) หน่วยเรียกรูปแบบการปกครอง (5) รูปแบบการปกครองที่หลากหลายที่เปลี่ยนแปลง (6) รูปแบบการปกครองที่ดีที่สุด (7) ระบอบโพลิตี และ (8) การปกครองที่มีผู้ปกครองหลายคนหรือการปกครองของนักปรัชญาจำนวนหลายคน Mulhern, "Politeia in Greek Literature, Inscriptions, and in Aristotle's Politics: Reflection on Translation and Interpretation," 89.

⁵¹⁹ อันเป็นหลักสูตรที่มีอิทธิพลต่อการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ โดยหลักสูตรแบบมนุษยนิยมที่วันนี้ประกอบด้วยการเรียนการสอนใน 5 แขนงหลัก คือไวยากรณ์ (grammar) วาทศิลป์ (rhetoric) กวีนิพนธ์ (poetry) ประวัติศาสตร์ (history) และปรัชญาคุณธรรม (moral philosophy) หรือจริยศาสตร์ ดู Quentin Skinner, *From Hobbes to humanism: studies in rhetoric and politics* (Cambridge: Cambridge University Press, 2018), 2.

⁵²⁰ ในแง่นี้ การมี *liberalitas* ของเสรีชน (*liber*) ในความหมายดั้งเดิมคือการมีใจกว้างที่พลเมืองมีต่อกันและกันอันตรงข้ามกับความเห็นแก่ตัว (selfishness) และทำให้การมีน้ำใจที่กว้างขวางในหมู่พลเมืองคือสิ่งที่ช่วยยึดเหนี่ยวผู้คนในสังคมเข้าไว้ด้วยกันอย่างผสมกลมกลืน ดู Helena Rosenblatt, *The lost history of liberalism:*

แท้จริงจึงเป็นมนุษย์ที่คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมของบ้านเมืองและผลประโยชน์ของเพื่อนพลเมืองคนอื่น ๆ เพราะ

พวกเรา (มนุษย์- ผู้วิจัย) มิได้เกิดมาเพื่อตัวเองเพียงอย่างเดียว เพราะชาติบ้านเมืองต่างมีส่วนในการดำรงอยู่ของเรารวมถึงมิตรสหายของเราด้วยเช่นกัน... ดังนั้นมนุษย์จึงถือกำเนิดขึ้นเพื่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เพราะพวกเขาสามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ และดังนั้นเราจึงควรให้ธรรมชาติคอยชี้นำทิศทาง เพื่อที่จะสร้างคุณประโยชน์แก่ส่วนรวมขึ้นจากการกระทำดีที่มีลักษณะแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน นั่นคือการให้และการรับ⁵²¹

ความสำคัญของการศึกษาแบบมนุษยนิยมในฐานะสิ่งที่ช่วยปลูกฝังคุณธรรมของพลเมืองในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการจึงกลายเป็นส่วนประกอบสำคัญของทฤษฎีการปกครองแบบผสมที่เกิดขึ้นในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการที่ได้รับอิทธิพลจากวิธีการผสมกลมกลืนและการคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมตามวิถีของ Plato Aristotle และ Cicero อย่างชัดเจน ทั้งนี้ James Hankins เรียกปรากฏการณ์ดังกล่าวในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการว่าเป็นการเมืองเรื่องคุณธรรม (virtue politics) หรือการเมืองที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณลักษณะของผู้ปกครองให้เป็นไปในทิศทางที่ก่อให้เกิดความเจริญและความสุขขึ้นภายในรัฐ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

from ancient Rome to the twenty-first Century (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2018), 9.

⁵²¹ “we are not born for ourselves alone, but our country claims a share of our being, and our friends a share; and since, as the Stoics hold, everything that the earth produces is created for man’s use; and as men, too, are born for the sake of men, that they may be able mutually to help one another; in this direction we ought to follow Nature as our guide, to contribute to the general good by an interchange of acts of kindness, by giving and receiving” Cicero, *On Duties*, trans. Walter Miller (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1913), 23. [I.VII.22]

เพื่อโศกทรัพย์ส่วนรวม (commonwealth)⁵²² ไม่ว่าจะเป็นครุธรรมของพลเมือง หรือครุธรรมของเจ้าผู้ปกครอง ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นหนึ่งในองค์ประกอบมูลฐานของการปกครองแบบผสมทั้งสี่

ส่วนตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดของงานเขียนในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการที่กล่าวถึงการปกครองแบบผสมโดยเน้นความผสมกลมกลืน การคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวม และการมีครุธรรมแบบพลเมืองที่ถูกปลูกฝังโดยสถาบันทางสังคม คืองานของ Sir Thomas More เรื่อง *Utopia* อันเป็นเกาะซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองในอุดมคติของ More โดยในส่วนตัวว่าด้วย “เจ้าหน้าที่ปกครองของพวกเขา” More อธิบายว่าฝ่ายปกครองของนคร Amaurot ซึ่งเป็นเมืองหลวงของเกาะ *Utopia* ประกอบไปด้วยสามส่วนหลักคือ

(1) Syphogrant จำนวน 200 คน ที่มาจากการเลือกตั้งของมหาชนในทุก ๆ 30 ครั้วเรือน มีวาระการดำรงตำแหน่ง 1 ปี และมีหน้าที่พิจารณาตัดสินใจเบื้องต้นในเรื่องราวที่สำคัญต่าง ๆ ทุกเรื่องก่อนที่จะส่งเรื่องต่อไปยังสภาสูง โดยอาจเปรียบเทียบ Syphogrant เหล่านี้อย่างหลวม ๆ ได้กับองค์กรนิติบัญญัติของเกาะที่มาจากมหาชนของ *Utopia*

(2) Tranibor จำนวน 20 คน ที่มาจากการเลือกตั้งตามจำนวน Syphogrant ทุก ๆ 10 คน มีวาระการดำรงตำแหน่ง 1 ปี เช่นกัน โดย More อธิบายเพิ่มเติมว่าผู้ที่ได้รับการคัดเลือกให้ดำรงตำแหน่ง Tranibor มักเป็นบุคคลคนหน้าเดิม ซึ่ง Tranibor เหล่านี้จะคอยทำหน้าที่เป็นสภาสูงคอยพิจารณาเรื่องราวและคดีความต่าง ๆ ที่ส่งมาจากสภาของเหล่า Syphogrant และสุดท้ายคือ

(3) ประมุขของเกาะที่มาจากการเสนอชื่อจำนวน 4 รายชื่อโดยประชาชนจาก 4 เขตของเกาะ *Utopia* และลงคะแนนเลือกโดยที่ประชุม Syphogrant มีวาระการดำรงตำแหน่งตลอดชีพ และประมุขที่ว่านี้จะมีหน้าที่บริหารกิจการทั่วไป และยังเป็นศาลสูงที่คอยพิพากษาตัดสินร่วมกับ Tranibor ทั้ง 20 คนอีกด้วย⁵²³

⁵²² James Hankins, "The Virtue Politics of the Italian Humanists," in *Beyond Reception: Renaissance Humanism and the Transformation of Classical Antiquity*, ed. Patrick Baker, Johannes Helmrath, and Craig Kallendorf (Berlin: Walter de Gruyter GmbH, 2019), 3.

⁵²³ โทมัส มอร์, *ยูโทเปีย*, trans. สมบัติ จันทรวงศ์ (กรุงเทพฯ: สมมติ, 2555), 107-08.

แม้ว่า More จะไม่ได้กล่าวถึงคำว่าปกครองแบบผสมอย่างชัดเจนใน Utopia แต่หากพิจารณาคำอธิบายของ More ในเรื่องเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองของนคร Amaurot อย่างละเอียดย่อมจะสังเกตเห็นได้ไม่ยากว่าการจัดวางกลไกการทำงานขององค์ประกอบที่เป็นเอกบุคคคล คณะบุคคล และมหาชนในนครรัฐในอุดมคติของ More วางอยู่บนหลักการเรื่องการปกครองแบบผสมอย่างชัดเจน โดยมีประมุขเกาะทำหน้าที่แทนองค์ประกอบที่เป็นเอกบุคคคล Tranibor แทนองค์ประกอบที่เป็นคณะบุคคล และมหาชนกับ Syphogrant ทำหน้าที่แทนองค์ประกอบที่เป็นมหาชน ตามฐานคิดแบบการปกครองแบบผสม และเหตุนี้เองที่ทำให้ Jean Bodin มองว่า More เป็นหนึ่งในบุคคลสำคัญของยุคนั้นที่พยายามรื้อฟื้นแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมกลับคืนมาอีกครั้ง⁵²⁴

นอกจากนี้แนวทางที่ More ใช้อธิบายการผสมผสานและจัดวางความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบทั้งสามคือแนวทางในการสร้างความผสมกลมกลืนร่วมกันของพลเมืองเช่นเดียวกับ Plato และ Aristotle โดย More อธิบายว่าองค์ประกอบทั้งหมดภายในโครงสร้างการปกครองดังกล่าวของ Utopia ล้วนแต่เป็นองค์ประกอบ “ที่ดี” ที่ต่างทำงานสอดประสานกันอย่างกลมกลืนเพื่อนำไปสู่ “คุณประโยชน์ส่วนรวม” ของเกาะ Utopia ร่วมกัน⁵²⁵ และ More ยังวาดภาพเหตุผลที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ที่ทำให้พลเมืองของเกาะ Utopia ที่เข้าไปทำหน้าที่ภายในสถาบันทางการเมืองที่แตกต่างกันนี้มีวิถีคิดและพฤติกรรมที่คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมในรูปแบบที่ไม่ต่างจาก Plato และ Aristotle นั่นคือผ่านการหล่อหลอมพลเมืองเหล่านี้ด้วยกฎหมายและระเบียบแบบแผนต่าง ๆ ของเกาะ Utopia ซึ่งจะคอยควบคุมและปลูกฝังวิถีชีวิตของชาวนคร Amaurot นับตั้งแต่การกำหนดให้ไม่มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินส่วนบุคคล การใช้เครื่องแต่งกายที่มีลักษณะแบบเดียวกัน ตลอดจนการรับประทานอาหารร่วมกันเป็นหมู่คณะ รวมถึงการพยายามปลูกฝังวิถีคิดที่มีต่อเงินทองและเพชรนิลจินดาของผู้คน และวิธีการอื่น ๆ ที่มีขึ้นเพื่อหล่อหลอมให้พลเมืองของนคร Amaurot คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้งก่อนผลประโยชน์ส่วนตัว⁵²⁶ และจะพบว่ามาตรการหลายอย่างที่ More ระบุไว้ใน Utopia ล้วนแต่มีลักษณะที่คล้ายคลึงกับสิ่งที่ Lycurgus ออกแบบไว้ในนครรัฐ Sparta เป็นอย่างมาก จนอาจกล่าวได้ว่า วิถีคิดที่อยู่เบื้องหลังการปกครองแบบผสมของ Utopia

⁵²⁴ ร่วมกันคนอื่น ๆ คือ Contarini และ Machiavelli ดู Jean Bodin, *On Sovereignty*, trans. Julian H. Franklin (Cambridge: Cambridge University Press, 2010), 91. [II.1.545]

⁵²⁵ โรมัส มอร์, *ยูโทเปีย*, 108.

⁵²⁶ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวได้ใน โรมัส มอร์, *ยูโทเปีย*, 126-29.

คือวิธีคิดแบบเดียวกันกับที่ Plato และ Xenophon ใช้อธิบายความสอดคล้องประสาณกลมกลืนของการปกครองแบบผสมในนครรัฐ Sparta จะแตกต่างกันเพียงแค่สิ่งที่ชาว Sparta ประพศปฏิบัติและเกิดขึ้นจริงในอดีตในฐานะการปกครองที่ดีที่สุดที่เป็นไปได้ในทางปฏิบัตินั้น มาบัดนี้กลับกลายเป็นภาพของความเป็นอุดมคติในศตวรรษที่ 16 ไปแทน อย่างไรก็ตาม การที่ More มองความเป็นอุดมคติดังกล่าวในฐานะจุดหมายหรือมาตรฐานสำหรับการประเมินสิ่งที่ปฏิบัติกันในโลกแห่งความเป็นจริงในเวลานั้น⁵²⁷ ย่อมคล้ายคลึงและสอดคล้องกับการที่ Aristotle ตั้งตัวแบบของการปกครองแบบกลาง ๆ ไว้เพื่อจัดวางการปกครองแบบผสมในโลกแห่งความเป็นจริงให้เข้าใกล้กับเป้าหมายดังกล่าวด้วยเช่นกัน

การปกครองแบบผสมที่เน้นการสร้างผสมกลมกลืนขององค์ประกอบที่ดีของ More ต่อมาได้กลายเป็นตัวแบบที่นักคิดและนักปรัชญาชาวอังกฤษจำนวนหนึ่งในศตวรรษรุ่งขึ้นนำมาใช้อธิบายกลไกการทำงานของระบอบการเมืองของประเทศอังกฤษในเวลานั้นอย่างแพร่หลายในศตวรรษที่ 16 ภายใต้บริบทของแนวคิดเรื่อง “รัฐเพื่อโภคทรัพย์ส่วนรวม” (Commonwealth) เพราะแต่เดิมคำว่า Commonwealth ในภาษาอังกฤษมีนัยหมายถึงตัวการกระทำเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม⁵²⁸ แต่ไม่ได้หมายถึงหน่วยทางการเมืองที่เกิดจากการผสมผสานองค์ประกอบต่าง ๆ เข้าด้วยกันเพื่อก่อให้เกิดโภคทรัพย์ส่วนรวมขึ้น⁵²⁹ ดังนั้นอิทธิพลของวิธีคิดเรื่องกรปกครองแบบผสมที่เน้น

⁵²⁷ ดู โธมัส มอร์, *ยูโทเปีย*, 52, 88.

⁵²⁸ การกล่าวถึงประเทศอังกฤษในฐานะ “รัฐเพื่อโภคทรัพย์แห่งส่วนรวม” เป็นครั้งแรกในเหตุการณ์ที่นาย Jack Cade ก่อกบฏขึ้นในปี ค.ศ. 1450 ซึ่งอ้างว่าตนกำลังทำเพื่อโภคทรัพย์ส่วนรวมของแผ่นดินอังกฤษ (for the comyn wele of the realme of Ingelonde) หลังจากนั้น คำว่ารัฐเพื่อโภคทรัพย์แห่งส่วนรวมได้กลับมาปรากฏให้เห็นอีกครั้งในคำอภิปรายของบรรดาชนชั้นสูงฝั่งตระกูล York ในการอธิบายว่า สิ่งที่พวกเขากำลังทำคือการเพิ่มพูน “โภคทรัพย์ของส่วนรวมของแผ่นดิน” (the common weal of this realm) ให้แก่พระเจ้า Henry VI ซึ่งหากพิจารณาการใช้คำว่า “รัฐเพื่อโภคทรัพย์ส่วนรวม” ในช่วงเวลาดังกล่าวแล้วจะพบว่าการใช้ทั้งหมดล้วนเป็นไปในเชิงวาทศิลป์และการโฆษณาชวนเชื่อเพื่อชักจูงให้คนกระทำเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมของอังกฤษทั้งหมดแทนที่จะทำเพื่อพระมหากษัตริย์หรือราชวงศ์ อันเกิดขึ้นภายใต้บริบทของความแตกแยกและการกระด้างกระเดื่องของบรรดาขุนนางต่อการอ้างสิทธิในราชบัลลังก์ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งในสงครามดอกกุหลาบ (War of the Roses) ดู John Guy, "The King's council and political participation," in *Reassessing the Henrician age: humanism, politics and reform 1500-1550* (Oxford: Basil Blackwell, 1986), 125.

⁵²⁹ A. N. McLaren, *Political Culture in the Reign of Elizabeth I: Queen and Commonwealth 1558-1585* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), 80-81.

ความผสมกลมกลืนในยุคคลาสสิกจึงเติบโตขึ้นในอังกฤษภายใต้แนวคิดเรื่องรัฐเพื่อโภคทรัพย์บางส่วนร่วม โดยเฉพาะในงานของ John Ponet และ Sir Thomas Smith โดยในกรณีของ Ponet ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นบิชอปแห่ง Winchester ได้กล่าวถึงสิ่งที่เรียกว่ารัฐแบบผสม (mixed state) หรือรัฐหลอมรวมส่วนดี ๆ ขององค์ประกอบที่เป็นราชาธิปไตย อภิชนาธิปไตย และประชาธิปไตยในการเมืองอังกฤษ และเป็นเหตุผลที่ทำให้การปกครองของอังกฤษในทศวรรษของ Ponet ยังคงยืนหยัดต่อมาได้อย่างยาวนาน⁵³⁰ ในขณะที่ Sir Thomas Smith เองก็ได้อธิบายอย่างชัดเจนไว้ในงานเรื่อง *De republica Anglorum* ว่ารัฐแบบผสมของอังกฤษคือ “รัฐเพื่อโภคทรัพย์ส่วนรวมแบบคริสเตียน” หรือ Christian Commonwealth ในความหมายของเป็นรัฐที่เกิดขึ้นจากการระทำการร่วมกันของพลเมืองทั้งหมดผ่านคำสั่งหรือกฎหมายใดก็ตามที่ตราขึ้นด้วยเจตจำนงร่วมกันของคนทุกคนภายในรัฐ (รวมถึงองค์พระมหากษัตริย์) โดยมีรัฐสภาอังกฤษเป็นตัวแทนของเจตจำนงดังกล่าว⁵³¹

ต่อมาในศตวรรษที่ 17 แนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมของรัฐเพื่อโภคทรัพย์ส่วนรวมได้ถูกพัฒนาจนกระทั่งเกิดเป็นจารีตของคำอธิบายเรื่องการหลอมรวมและผสมผสานสิ่งที่เรียกว่า ฐานันดรแห่งแผ่นดิน (Estates of the Realm) ที่เท่าเทียมกัน⁵³² สามฝ่ายของการเมืองอังกฤษ ซึ่งประกอบด้วยพระมหากษัตริย์ (King) ขุนนาง (Lords) และพระ (Bishops) ซึ่งในเวลาต่อมาจะถูกแทนที่ด้วยสามัญชน (Commons) อันเป็นสามองค์ประกอบมูลฐานที่ถูกนำมาใช้อธิบายการจัดวาง

⁵³⁰ Fink, *The classical republicans; an essay in the recovery of a pattern of thought in seventeenth century England*, 23.

⁵³¹ *Ibid.*, 214.

⁵³² หนึ่งในจุดเริ่มต้นของแนวคิดดังกล่าวคืองานของ Walter Burley นักปรัชญาชาวอังกฤษและยังเป็นข้าราชการสำนักของพระเจ้า Edward III ผู้ซึ่งเล็งเห็นว่า การปกครองและการใช้อำนาจร่วมกันระหว่างพระมหากษัตริย์กับรัฐสภาย่อมมีความชอบธรรมมากกว่าการที่พระมหากษัตริย์กระทำอยู่เพียงฝ่ายเดียว และด้วยเหตุนี้เองที่พระมหากษัตริย์จำเป็นต้องมีการเรียกประชุมรัฐสภาขึ้นโดยเขาได้กล่าวว่า “*the multitude constituted from the king, nobles, and wise men of the kingdom... rules as much or more than the king alone, and on this account the king convokes parliament for conducting difficult affairs*” วิธีคิดดังกล่าวนี้นำไปสู่การสถาปนาความคิดเรื่อง “ฐานันดรของอาณาจักร” อันประกอบไปด้วยกษัตริย์ (King) ขุนนาง (Lords) นักบวช (Bishops) หรือสามัญชน (Commons) ในเวลาต่อมา ดู W. Burley, "Expositio in Octo Libros Politicorum Aristotelis, 1340," in *The Evolution of Parliament* (London: Longman, 1920), 29.; ส่วนรายละเอียดเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องฐานันดรแห่งแผ่นดินโดยทั่วไปที่เกิดขึ้นในยุโรป ดู Mohl, *The three estates in Medieval and Renaissance literature*, 15.

ความสัมพันธ์ภายในระบอบการเมืองของอังกฤษที่กระทำร่วมกันเป็นหนึ่งเดียวผ่านสถาบันที่เรียกว่า The King/Queen-in-parliament⁵³³ ซึ่งเป็นหน่วยทางการเมืองรูปแบบใหม่ที่เกิดจากการหลอมรวมฐานันดรแห่งแผ่นดินทั้งสามให้ทำงานร่วมกันอย่างผสมกลมกลืนและเป็นไปเพื่อผลประโยชน์สาธารณะของรัฐ ดังนั้นแนวคิดเรื่องการผสมผสานฐานันดรแห่งแผ่นดินที่เท่าเทียมกันนี้จึงไม่เห็นว่าการปกครองแบบผสมจำเป็นจะต้องมีจุดหมุนหรือองค์ประกอบหนึ่งที่คอยทำหน้าที่เป็นหลักในการตัดสินใจขั้นสุดท้ายของการปกครองแบบผสม เนื่องจากการผสมผสานตามวิธีคิดเช่นนี้มองว่าการตัดสินใจร่วมกันทางการเมืองใดที่เกิดฉันทามติร่วมกันระหว่างทั้งสามฝ่ายได้ย่อมเป็นการตัดสินใจที่นำไปสู่เอกทฤษฎีส่วนรวมเสมอ ในทางกลับกันการกระทำหรือการตัดสินใจใดที่ไม่ได้รับความเห็นพ้องต้องกันจากทั้งสามฝ่ายย่อมมีอำนาจนำไปสู่เอกทฤษฎีส่วนรวมเช่นกัน

วิธีคิดเรื่องการผสมผสานฐานันดรแห่งแผ่นดินที่เท่าเทียมกันในอังกฤษนี้ ต่อมาจะถูกเรียกแทนด้วยภาษาทางการเมืองรูปแบบใหม่ว่าเป็นการผสมผสานระหว่างราชาธิปไตย อภิชนาธิปไตย และประชาธิปไตย โดยมีฐานันดรต่าง ๆ เป็นตัวแทนของระบอบการปกครองแต่ละระบอบที่นำมาผสมผสานกันอย่างเท่าเทียม⁵³⁴ และกลายเป็นที่มาของแนวคิดเรื่องตรีเอกานุภาพของรัฐสภา (parliamentary trinity) ที่ซึ่งอำนาจสูงสุดของประเทศอยู่ในมือของฐานันดรทั้งสามฝ่ายอย่างเท่าเทียมกัน⁵³⁵ โดยแนวคิดเรื่องตรีเอกานุภาพที่มีอำนาจเท่าเทียมกันนี้ยังปรากฏให้เห็นแม้จนกระทั่งเกิด

⁵³³ Philip Norton, *Parliament in British Politics*, 2 ed. (London: Palgrave MacMillan, 2013), 16.

⁵³⁴ Michael Mendle, *Dangerous position*, 67.

⁵³⁵ ดู Smith, “Parliamentary Trinity” in *The Stuart Parliaments*, 81-82; และเป็นสาเหตุว่าเหตุใด Hobbes จึงต่อต้านการปกครองแบบผสมที่เน้นความผสมกลมกลืนขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีอำนาจ “เท่าเทียมกัน” ดังกล่าวอย่างหนัก เนื่องจาก Hobbes มองว่าอำนาจอธิปไตยสูงสุดย่อมไม่อาจเป็นของฐานันดรหรือองค์ประกอบทางการเมืองทั้งสามอย่าง “เท่าเทียม” กันได้ในเวลาเดียวกัน ดังปรากฏในงาน *De Corpore Politico* บทที่ XX.15 ว่า “คนบางคนต้องการหลีกเลี่ยงเงื่อนไขอันยากจะรับได้ของการตกอยู่ใต้ปกครองของผู้ปกครองอย่างเบ็ดเสร็จราบคาบ (ที่ซึ่งพวกเขาอาจเรียกด้วยความเกลียดชังว่าสถานะแห่งการตกเป็นทาส) คนเหล่านี้จึงได้คิดสร้างการปกครองที่พวกเขาคิดว่าจะสามารถผสมผสานแหล่งที่มาของอำนาจอธิปไตยทั้งสามรูปแบบเข้าด้วยกันได้... และพากันเรียกการจัดสรรอำนาจเหล่านี้โดยรวม ๆ ว่า ‘ราชาธิปไตยแบบผสม’ (mixed monarchy) บ้าง ‘อภิชนาธิปไตยแบบผสม’ (mixed aristocracy) บ้าง หรือ ‘ประชาธิปไตยแบบผสม’ (mixed democracy) บ้าง รวบรวมว่าองค์ประกอบทั้งสามแบบที่นำมาผสมกันนี้มีอำนาจและความเป็นใหญ่เท่า ๆ กัน... แต่ตามความเป็นจริงแล้ว อำนาจอธิปไตยนั้นไม่สามารถแบ่งแยกได้ การผสมผสานรูปแบบการปกครองแบบบริสุทธิ์หลาย ๆ แบบ

สงครามกลางเมืองอังกฤษไปแล้ว เช่น Henry Parker นักคิดและนักเขียนฝ่ายรัฐสภาที่ยืนยันว่า
 ฐานันดรแห่งแผ่นดินทั้งสามในรัฐสภาอังกฤษต่างมีอำนาจสูงสุด (supremacy) ในความหมายของ
 “การร่วมกันใช้ การมีศักดิ์ศรีที่เท่าเทียม และการมีความสำคัญเท่ากันในการใช้อำนาจหนึ่ง ๆ”⁵³⁶
 โดย Parker ในใช้อุปมาอุปมัยเรื่องพระตรีเอกานุภาพ (Trinity) ของศาสนาคริสต์ เพื่อตีความว่าพระ
 บุตรและพระจิตย่อมมีสถานะและศักดิ์ศรีที่เท่าเทียมกันกับพระบิดา การอ้างเหตุผลในเชิงจำนวน
 (numerical reasoning) ของการปกครองแบบผสมที่ว่านี่ต่อมาจะกลายเป็นหลักการที่แพร่หลาย
 มากที่สุดหลักหนึ่งในอังกฤษ นั่นคือหลักการที่เรียกว่า *rex singulis major, universis minor* หรือ
 พระมหากษัตริย์เพียงลำพังฝ่ายเดียวย่อมมีจำนวนเสียงน้อยกว่าองค์ประกอบอีกสองส่วนที่เหลือใน
 รัฐสภาารวมกัน กล่าวคือพวกเขาอ้างว่าฐานันดรแห่งแผ่นดินอีกสองฐานันดรที่รวมกันอยู่ใน รัฐสภา
 ย่อมมีคุณค่าในเชิงปริมาณที่เหนือกว่าพระมหากษัตริย์เพียงฐานันดรเดียว และตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม
 ของ *rex singulis major, universis minor* คือข้อเสนอของนักคิดคนสำคัญในฝ่ายรัฐสภาอย่าง
 William Prynne ซึ่งพยายามนำแนวคิดเรื่องฐานันดรแห่งแผ่นดินมาเป็นข้ออ้างเพื่อจำกัดพระราช
 อำนาจและบีบบังคับให้สถาบันกษัตริย์จำเป็นต้องจำนนต่อข้ออ้างในเชิงปริมาณเพื่อที่จะก่อให้เกิดความ
 ผสมผสานกลมกลืนระหว่างสามฐานันดรที่เท่าเทียมกันขึ้น โดย Prynne กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า

ฐานันดรหนึ่งเพียงฐานันดรเดียวย่อมมีค่าน้อยกว่าฐานันดร
 ทั้งสามรวมกัน... โดยที่ทั้งสามฐานันดรในรัฐสภาต่างไม่ได้มีใครอยู่

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 CHULALONGKORN UNIVERSITY

เข้าด้วยกันไม่เพียงแต่จะเป็นการกวนน้ำให้ขุ่นเท่านั้น แต่มันยังก่อให้เกิดความสับสนงุนงงต่อความเข้าใจของพวกเขา
 เราที่ไม่สามารถแยกแยะได้ว่า ตกลงแล้วเราเป็นผู้ได้ปกครองของใคร” ดู Thomas Hobbes, *Human nature
 and de copore politico*, ed. J. C. A. Gaskin (Oxford: Oxford University Press, 2008), 115-16.; แต่ใน
 ขณะเดียวกันข้อเสนอเรื่ององค์อธิปัตย์ของ Hobbes ก็มีได้ถือเป็นการปฏิเสธวิธีคิดเรื่องการปกครองแบบผสมเสีย
 ที่เดียว ตรงกันข้ามอาจตีความว่าเป็นการยอมรับวิธีการผสมผสานในอีกกรอบหนึ่งที่วางอยู่บนการผสมผสาน
 องค์ประกอบทั้งสามอย่างไม่เท่าเทียมกันโดยให้มือจับประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งคอยทำหน้าที่เป็นจุดหมุน
 (fulcrum) ของการปกครองแบบผสม ดังที่จะได้กล่าวถึงในหัวข้อถัดไป

⁵³⁶ Cited in Robert Zaller, "Henry Parker and the regiment of true government," *Proceedings of the American Philosophical Society* 135, no. 2 (1991): 270.

เหนือใคร หากแต่เป็นส่วนประกอบของการประชุมที่ยิ่งใหญ่ที่สุด
ของราชอาณาจักรที่คอยทำงานอย่างประสานกลมกลืนกัน⁵³⁷

ตัวอย่างที่ชัดเจนและสำคัญที่สุดอีกตัวอย่างหนึ่งสำหรับจารีตเรื่องการปกครองแบบผสมที่
เน้นการสร้างความปลอดภัยของอังกฤษผ่านฐานันดรแห่งแผ่นดินที่เท่าเทียมกันดังกล่าว คือ
คำอธิบายของพระเจ้า Charles I เองที่ปรากฏในเอกสารที่เรียกว่าพระราชหัตถเลขาตอบกลับข้อ
เรียกร้อง 19 ประการของรัฐสภา (King Charles' Answer to the XIX Propositions) โดยความ
ตอนหนึ่งในพระราชหัตถเลขาฉบับดังกล่าวระบุอย่างชัดเจนว่า

ประสพการณ์และภูมิปัญญาของบรรพชนทั้งหลายของ
พวกท่าน ได้ทดลองขจัดข้อเสียด้วยการนำการปกครองเหล่านี้มา
ผสมผสานกันดังเช่นที่พวกท่านได้ทิ้งเป็นมรดกไว้ให้แก่
ราชอาณาจักรแห่งนี้ (เท่าที่ความสุขุมรอบคอบของมนุษย์จะมีได้)
เพื่อที่จะรวมข้อดีของการปกครองทั้งสามเข้าไว้ด้วยกัน โดย
ปราศจากข้อเสียของการปกครองแต่ละรูปแบบ トラบเท่าที่ความ
สมดุลยังถูกแขวนอยู่ระหว่างระบอบทั้งสามเหล่านี้ และトラบเท่าที่
พวกมันยังคงทำงานร่วมกันในช่องทางที่เหมาะสม⁵³⁸

ระบอบการปกครองของอังกฤษตามคำอธิบายในพระราชหัตถเลขาตอบกลับข้อเรียกร้องสิบเก้า
ประการของรัฐสภาจึงมิใช่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ หากแต่เป็นการปกครองแบบผสมที่รวมเอา
ข้อดีของราชาธิปไตย อภิชนาธิปไตย และประชาธิปไตยแบบบริสุทธ์เข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งทำให้แต่ละ
ฝ่ายมีอำนาจเพียงพอที่จะใช้กดดันพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์เพื่อมิให้ทรงปกครองเยี่ยง
ทรราช และส่งผลให้อังกฤษมีสถานะเป็นระบอบการปกครองที่ในพระราชหัตถเลขาเรียกว่าระบอบ

⁵³⁷ William Prynne, *The sovereign power of parliaments and kingdomes* (1643), 110 cited in C. C. Weston, "Concepts of estates in Stuart political thought", *Studies presented to the International Commission for the History of Representative and Parliamentary Institutions*, XXXIX (1970), 105 cited in Smith, *The Stuart Parliaments 1603-1689*, 82.

⁵³⁸ King Charles I, "His Majesties Answer to the Nineteen Propositions of Both Houses of Parliament," in *Divine Right and Democracy: An Anthology of Political Writing in Stuart England*, ed. David Wootton (London: Penguin Books, 1986), 171-74. [และดูฉบับแปลของผู้วิจัยในภาคผนวก]

ราชาธิปไตยที่ถูกควบคุมจำกัด (regulated monarchy)⁵³⁹ ที่ซึ่งพระมหากษัตริย์เป็นเพียงส่วนประกอบหนึ่งในรัฐสภาที่เท่าเทียมกันกับองค์ประกอบอื่น ๆ ดังที่พระราชหัตถเลขาของบรูว์กล่าวไว้ว่า การใช้อำนาจร่วมกันอย่างเท่าเทียมของสามฝ่ายหรือฐานันดรแห่งแผ่นดินนั้นปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในกระบวนการตรากฎหมาย ซึ่งเป็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการกระทำร่วมกันของทั้งสามฝ่ายอย่างเท่าเทียมกัน⁵⁴⁰ อันสะท้อนว่าจารีตประเพณีการปกครองของอังกฤษในความเข้าใจของพระเจ้า Charles I (หรือของผู้ที่ร่างพระราชหัตถเลขาดังกล่าว⁵⁴¹) คือการปกครองแบบผสมที่มีการผสมผสานการใช้อำนาจอย่างเท่าเทียมกันระหว่างสามฝ่ายภายในรัฐสภาอันเป็นภาพแทนของดุลยภาพทางการเมืองของอังกฤษที่ดำรงอยู่อย่างช้านานตามจารีตประเพณีการปกครอง

นอกจากปรากฏการณ์ของการผสมผสานที่วางอยู่บนความผสมกลมกลืนและความพอประมาณดังกล่าวที่เกิดขึ้นในกรณีของอังกฤษแล้ว ตัวอย่างของการปกครองแบบผสมที่เน้นความผสมกลมกลืนยังไปปรากฏให้เห็นในแนวคิดเรื่องการออกแบบสถาบันทางสังคมที่วางอยู่บนหลักการ Pastoralism ควบคู่ไปกับการจัดวางกลไกทางการเมืองของบรรดาผู้ก่อร่างสร้างประเทศสหรัฐอเมริกาที่ได้รับอิทธิพลมาจากวิถีคิดแบบการเมืองเรื่องคุณธรรมในยุคกลางและยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการที่มีอิทธิพลในประเทศอังกฤษและฝรั่งเศสอย่างมากในศตวรรษที่ 17 – 18 โดยกระแสดังกล่าวในอเมริกาได้ทำให้เกิดกลุ่มคนที่พยายามเคลื่อนไหวและสนับสนุนให้พลเมืองอเมริกันยังคงรักษาวินัยชีวิตตามแบบสังคมเกษตรกรรมแทนที่จะเป็นสังคมการค้าหรืออุตสาหกรรม เนื่องจากแนวคิดนี้เชื่อว่าวิถีชีวิตดังกล่าวเอื้อต่อการสร้างคุณประโยชน์ส่วนรวมที่มากกว่าและมีลักษณะที่พอประมาณ⁵⁴² เพราะแม้แต่นักเศรษฐศาสตร์ยุคแรกๆ ที่สนับสนุนแนวทางแบบ “laissez-faire” อย่าง Adam Smith ก็ยังสร้างทฤษฎีทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ที่มีขึ้นเพื่อสนับสนุนวิถีชีวิตของสังคมแบบเกษตรกรรมว่าเป็นวิถีชีวิต

⁵³⁹ Ibid.

⁵⁴⁰ Ibid.

⁵⁴¹ เพราะจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ระบุว่า ผู้ที่เป็นต้นร่างพระราชหัตถเลขาฉบับดังกล่าวคือ Viscount Falkland และ Sir John Culpepper ซึ่งพระเจ้า Charles I อาจมิได้ตรงตรวจดูทั้งหมดในรายละเอียด โปรดดู Weston, "English Constitutional Doctrines from the Fifteenth Century to the Seventeenth: II. The Theory of Mixed Monarchy under Charles I and after.," 432; Mendle, *Dangerous Positions: mixed government, the estate of the realm, and the answer to the six propositions*, 7.

⁵⁴² Richard, *The Founders and the Classics: Greece, Rome, and the American Enlightenment*, 160-61, 70.

ที่ก่อให้เกิดผลิตผลที่มากกว่าสังคมอุตสาหกรรม (the greater productivity of agriculture)⁵⁴³ ตัวอย่างของบิดาผู้สถาปนาประเทศสหรัฐอเมริกาคนสำคัญที่อยู่ภายใต้กระแสคิดดังกล่าวคือ Thomas Jefferson ที่มองว่าความสำเร็จของการปกครองแบบผสมโดยเฉพาะที่เกิดขึ้นในยุคโบราณมิได้เกิดขึ้นเพียงเพราะการจัดวางโครงสร้างทางสถาบันทางการเมืองมากเท่ากับการดำรงตนอยู่ในวิถีชีวิตและสังคมเกษตรกรรม (pastoral society) ที่สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างพอเพียง นั่นเพราะ “เกษตรกรคือพลเมืองที่ทรงคุณค่าที่สุด เพราะพวกเขาเป็นคนที่มีความตื่นตัวมากที่สุด มีความเป็นอิสระมากที่สุด และมีคุณธรรมมากที่สุด”⁵⁴⁴ ด้วยเหตุนี้การรักษาจารีตของสังคมเกษตรคือคำตอบที่จะช่วยให้สหรัฐอเมริกาประสบความสำเร็จอย่างสาธารณรัฐโรมัน ในขณะที่รัฐการค้าของประเทศอังกฤษ (British commercialism) ในสายตาของ Jefferson เปรียบได้กับคาเรจของโลกยุคใหม่ (modern Carthage) ที่รวันล่มสลาย⁵⁴⁵ การนำทฤษฎีการปกครองแบบผสมมาอธิบายควบคู่กับการจัดวางโครงสร้างทางสังคมแบบเกษตรกรรมของนักคิดชาวอเมริกัน จึงเป็นตัวอย่างของการรับเอาอิทธิพลของทฤษฎีการปกครองแบบผสมที่เน้นความผสมกลมกลืนแบบ Plato, Aristotle และ Cicero ในสหรัฐอเมริกา และยังทำให้เกิดทางเลือกของวิธีการปกครองแบบผสมในอเมริกาที่ต้องอาศัยคุณสมบัติภายในตัวพลเมือง โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยวิธีการจัดวางโครงสร้างสถาบันทางการเมืองให้แก่แต่ละองค์ประกอบตรวจสอบถ่วงดุลระหว่างกันขององค์ประกอบต่าง ๆ แบบ Madison เพียงอย่างเดียว⁵⁴⁶

นอกจากนี้ในช่วงสงครามกลางเมืองสหรัฐฯ John C. Calhoun รองประธานาธิบดีสหรัฐฯ ในสมัยประธานาธิบดี John Quincy Adams และ Andrew Jackson ยังมองว่าการจัดวางสถาบันทางการเมืองบนกรอบการปกครองภายใต้กฎหมาย (constitutional government) ตามแนวทางสาธารณรัฐนิยมของสหรัฐฯมิใช่สิ่งที่เพียงพอที่จะประกันอิสรภาพของสหรัฐฯ นั่นเพราะสิ่งที่ Calhoun เห็นว่ายังคงจำเป็นต่อสาธารณรัฐที่เสรีคือการปลูกฝังคุณธรรมของพลเมือง (civic virtue) โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณธรรมทางตามแนวทางของสาธารณรัฐนิยมแบบโบราณและในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ นั่นเพราะกลไกการทำงานแบบสาธารณรัฐนิยมดังกล่าวจะไม่สามารถทำงานต่อไปได้

⁵⁴³ Ibid., 161.

⁵⁴⁴ โปรดดู เชียงธรรม 61 cited in Ibid., 163.

⁵⁴⁵ Ibid.

⁵⁴⁶ Ibid., 168.

เลยหากพลเมืองขาดสติปัญญาและคุณธรรมแบบพลเมืองในความหมายของการคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมของพลเมืองและของรัฐบุรุษ⁵⁴⁷ นอกจากนี้ Calhoun ยังชี้ให้เห็นถึงปัญหาของสังคมที่มีความหลากหลายของผลประโยชน์เฉพาะที่มากจนเกินไป (heterogeneity) เพราะในขณะที่ Madison เห็นว่าผลประโยชน์ของกลุ่มเฉพาะที่แตกต่างหลากหลายสามารถนำมาจัดวางให้เกิดคุณูปการต่อสาธารณรัฐได้ แต่ Calhoun กลับมองว่าการมีกลุ่มและผลประโยชน์เฉพาะที่แตกต่างหลากหลายมากจนเกินไปเป็นปัญหาและทำให้สาธารณรัฐที่เสรีเป็นไปได้ยาก ดังนั้นความผสมกลมกลืนในระดับหนึ่งเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับรัฐบาลของสาธารณรัฐ และเพื่อที่จะแก้ไขปัญหของความแตกต่างหลากหลายดังกล่าว Calhoun จึงนำเสนอหลักการที่เรียกว่า หลักการแห่งความยอมรับถั่วหน้า (concurrent principle) เพื่อที่จะสร้างความผสมกลมกลืนบางอย่างขึ้นภายในสาธารณรัฐที่มีความแตกต่างหลากหลายของผลประโยชน์เฉพาะจำนวนมาก โดยหลักการที่ว่านี้ทำงานด้วยการมอบบทบาทในการให้ความยอมรับ (concurrent role) แก่ส่วนประกอบที่สำคัญทุกส่วนอย่างเสมอภาคกันที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในรัฐบาลหรืออย่างน้อยที่สุดบทบาทที่จะสามารถคัดค้านการตัดสินใจใดใดของรัฐบาล⁵⁴⁸ เพื่อที่จะทำให้ไม่มีภาคส่วนใดภาคส่วนหนึ่งสามารถใช้อำนาจรัฐบาลไปเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวของตนเอง กล่าวอีกนัยหนึ่ง หลักการแห่งความยอมรับถั่วหน้าของ Calhoun เป็นส่วนต่อขยายจากวิถีคิดแบบสาธารณรัฐนิยมแบบโบราณ (classical republicanism) อย่างชัดเจน โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องการปลูกฝังคุณธรรมแบบพลเมืองและการสร้างความผสมกลมกลืนทางการเมือง⁵⁴⁹ และการหลีกเลี่ยงจาก *stasis* อันเป็นหนึ่งในคุณลักษณะสำคัญของวิธีการผสมผสานที่เน้นความผสมกลมกลืนของ Plato Aristotle และ Cicero

โดยในทางปฏิบัติ Calhoun อธิบายหลักการที่ว่านี้ผ่านการแบ่งแยกองค์อธิปัตย์ทั้งหมดออกเป็นองค์อธิปัตย์ย่อย ๆ ในแต่ละชุมชน ซึ่งในกรณีของประเทศสหรัฐคือการมีรัฐบาลของแต่ละมลรัฐที่แยกออกจากรัฐบาลกลางของสหพันธรัฐ ในอีกด้านหนึ่งรัฐบาลกลางจะมีอำนาจหน้าที่ใดใดก็ตามที่ประชาชนซึ่งเป็นองค์อธิปัตย์ของแต่ละมลรัฐได้ตัดสินใจอย่างเห็นพ้องต้องกันแล้วนำมาซึ่งผลประโยชน์หรือความกินดีอยู่ดีแห่งส่วนรวม (general welfare) ดังนั้นการตัดสินใจโดยอาศัยเสียง

⁵⁴⁷ John G. Grove, *John C. Calhoun's theory of republicanism* (Kansas: University Press of Kansas, 2016), 8.

⁵⁴⁸ Ibid.

⁵⁴⁹ Ibid., 9.

ข้างมากบนหลักการแห่งความยอมรับจึงมิได้มีลักษณะเป็นแบบเสียงข้างมากลากไป (numerical majority) หากแต่มีลักษณะเป็นเสียงข้างมากที่ได้รับการยอมรับถ้วหน้า (concurrent majority)⁵⁵⁰ ซึ่งประกอบไปด้วยสองส่วน ส่วนแรกคือการตัดสินใจที่ได้รับเสียงข้างมากจากตัวสภาผู้แทนราษฎรใน สภาองเกรสและเสียงข้างมากในสภาซีเนตซึ่งเป็นตัวแทนของมลรัฐโดยรวม ในขณะที่เดียวกันมลรัฐ แต่ละมลรัฐยังสามารถแสดงอัตตัตถิของตนเองเพียงลำพังได้โดยการใช้อำนาจคัดค้าน (negative veto) การตัดสินใจใดใดของรัฐบาลกลางได้อีกด้วย การตัดสินใจที่อยู่บนหลักเสียงข้างมากที่ได้รับการยอมรับถ้วหน้าจึงเป็นการตัดสินใจที่ไม่เพียงแต่ผ่านเสียงข้างมากของรัฐบาลกลางในสองสภา เท่านั้น แต่ยังคงต้องเป็นเสียงข้างมากที่ได้รับการยอมรับจากตัวแทนของมหาชนภายในสภาแต่ละ มลรัฐอีกด้วย⁵⁵¹ ความเห็นชอบของมลรัฐแต่ละมลรัฐทุกมลรัฐจึงเป็นส่วนประกอบสำคัญของหลัก เสียงข้างมากที่ได้รับการยอมรับถ้วหน้าของ Calhoun

แม้ว่าในเวลาต่อมา หลักการเสียงข้างมากที่ได้รับการยอมรับถ้วหน้าดังกล่าวของ Calhoun จะถูกทำลายลงด้วยรัฐบัญญัติในปี ค.ศ. 1833 ที่เพิ่มอำนาจให้กับรัฐบาลกลางในการ ตีความและขยายขอบเขตการใช้อำนาจของตนตลอดจนจำกัดสิทธิในการคัดค้านของรัฐบาลมลรัฐลง อย่างสิ้นเชิง⁵⁵² แต่อย่างน้อยที่สุดก็ทำให้เห็นว่าแนวทางการจัดวางกลไกและสถาบันทางการเมืองของ สหรัฐอเมริกาในยุคตั้งต้น มิได้วางอยู่บนหลักการตรวจสอบถ่วงดุลของตัวแสดงที่มุ่งแสวงหา ผลประโยชน์ส่วนตัวแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น หากแต่ยังวางอยู่บนการออกแบบที่ต่อการสร้าง ผลประโยชน์ส่วนรวมที่แท้จริงบางอย่างของพลเมืองที่ก่อปรด้วยคุณธรรมของพลเมืองบางอย่าง ภายใต้การปกครองแบบผสมในกรอบของ Plato Aristotle และ Cicero ด้วยเช่นกัน

การเมืองแห่งคุณธรรมของการปกครองแบบผสมภายใต้กรอบคิดเรื่องการเมืองผสมผสานแบบ Plato Aristotle และ Cicero ที่กล่าวไปนี้ยังคงปรากฏในงานของนักวิชาการร่วมสมัย และกลายเป็น กระแสที่กำลังได้รับความนิยมในหมู่นักวิชาการตะวันตกจำนวนหนึ่งในปัจจุบันที่ต้องการวิพากษ์ กระแสเสรีประชาธิปไตยและวิกฤตที่เกิดจากวิถีคิดประชาธิปไตยแบบบริสุทธ์ที่แฝงอยู่ในคำอธิบาย เรื่องเสรีประชาธิปไตย โดยตัวอย่างที่ชัดเจนล่าสุดคือ งานเรื่อง *Politics of Virtue* ของ Milbank

⁵⁵⁰ Ibid., 54

⁵⁵¹ Ibid., 55.

⁵⁵² Ibid., 56.

และ Pabst (2016)⁵⁵³ ซึ่งเสนอว่าการปกครองแบบผสมคือทางออกจากสภาพวิกฤตการณ์ร้ายแรงที่เกิดจากลัทธิเสรีนิยมในปัจจุบัน (the mixed constitution alternative) โดยทั้งคู่ประเมินว่าวิกฤตดังกล่าวเป็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการนิยามธรรมชาติมนุษย์ที่วางอยู่บนผลประโยชน์ส่วนตัวของปัจเจกบุคคลของลัทธิเสรีนิยมในปัจจุบันที่อาจสืบสาวรากฐานทางความคิดย้อนกลับไปตั้งต้นได้ตั้งแต่ความคิดของนักคิดอย่าง John Locke และ Adam Smith⁵⁵⁴

หนึ่งในประเด็นสำคัญที่ Milbank และ Pabst พยายามชี้ให้เห็นคือประเด็นที่ว่า ปัญหาสำคัญของระบอบการเมืองการปกครองในยุคสมัยใหม่โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบอบเสรีประชาธิปไตยคือการสร้างสมดุลระหว่างการรักษาเจตจำนงของมหาชนกับความจำเป็นที่จะต้องมีคณะบุคคลหรือชนชั้นนำจำนวนหนึ่งที่จะต้องเข้ามาทำหน้าที่บริหาร แต่ความจำเป็นที่ว่ามีก็ลงเอยด้วยการที่คณะบุคคลดังกล่าวใช้อำนาจอิทธิพลดังกล่าวของตนเพื่อย้อนกลับไปครอบงำมหาชนภายใต้ฉากรหน้าของคำอธิบายเรื่องประชาธิปไตยแบบบริสุทธิแทน ในขณะที่กรอบการปกครองแบบผสมตามการตีความของ Milbank และ Pabst คือการชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องมีชนชั้นนำในทางการเมืองแต่ชนชั้นนำที่ว่าจะต้องเป็นชนชั้นนำที่แท้จริง (true elite) ในความหมายของคณะบุคคลที่มีความคิดความสามารถในเชิงสร้างสรรค์ (creative capacity) ต่อพลเมือง ด้วยเหตุนี้ การปกครองแบบผสมในทฤษฎีของ Milbank และ Pabst จึงเป็นทางออกจากวิกฤตของระบอบเสรีประชาธิปไตยในปัจจุบันอันเกิดจากการต่อสู้ภายในด้วยกันเองของความเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตัวของพวกเขาเสรีนิยมปีกซ้ายและเสรีนิยมปีกขวา โดยเขาเสนอให้มีการรื้อฟื้นสิ่งเรียกว่า “การเมืองของคุณธรรม” (Politics of virtue) ที่ก้าวข้ามวิธีคิดที่วางอยู่บนผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นหลักของพวกเขาเสรีนิยม และหันกลับไปหาทฤษฎีการปกครองแบบผสมที่สามารถทำให้สามารถผสมผสานคุณค่าสองอย่างที่ขัดแย้งกันของระบอบการเมืองในปัจจุบัน คือชนชั้นนำที่มีความสามารถ (virtuous elites) กับการมีส่วนร่วมของประชาชน (Popular participation) เข้าด้วยกันได้อย่างลงตัวแทน⁵⁵⁵

นอกจากนี้ การปกครองแบบผสมยังเป็นสื่อกลางของสิ่งที่เรียกว่า “ความร่วมมือขององค์กรรวม” (organic cooperation) ระหว่างอำนาจของชนชั้นนำในรัฐบาลจากส่วนกลางกับอำนาจของ

⁵⁵³ ดู Milbank and Pabst, *The politics of virtue: post-liberalism and the human future*.

⁵⁵⁴ Ibid., 2-3.

⁵⁵⁵ Ibid., 8, และดูรายละเอียดเพิ่มเติม หน้า 205-244.

มหาชนในท้องถิ่น ดังนั้นการแก้ไขปัญหของระบอบเสรีประชาธิปไตยในปัจจุบันที่ Milbank และ Pabst เสนอคือการผสมผสานอย่างกลมกลืนระหว่างตัวแทนจากเอกบุคคคล และการเข้ามามีส่วนรวมของคณะบุคคลในลักษณะของรัฐบาล เข้ากับการเข้ามามีส่วนร่วมของมหาชนในท้องถิ่น ดังนั้นหนทางในการแก้ไขปัญหของประเทศเสรีประชาธิปไตยที่ถูกชนชั้นนำผูกขาดทางการเมืองผ่านกลไกของรัฐที่รวมศูนย์อำนาจอย่างเข้มข้น เช่นในกรณีของประเทศสหราชอาณาจักรและฝรั่งเศส จึงจะต้องผ่องถ่ายอำนาจดังกล่าวไปสู่สตรมภ์หลักทั้งสามอย่างเท่าเทียม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผ่องถ่ายกลับคืนไปสู่ท้องถิ่นและชุมชนให้มีอัตตาดนิตของตนเองมากยิ่งขึ้น ซึ่งแน่นอนว่าผลลัพธ์ประการหนึ่งก็ตามมาคือการถ่ายโอนอำนาจ (devolution inwards)อย่างเลียงไม่ได้ แต่ในขณะเดียวกันเพื่อที่รัฐบาลจะสามารถแก้ไขปัญหบางอย่างที่ก้าวไกลไปกว่าพรมแดนของรัฐ เช่นปัญหผู้อพยพ อาชญากรรมข้ามชาติ การก่อการร้าย และปัญหาลิ่งแวดล่อม ซึ่งการผสมผสานดังกล่าวจำเป็นที่จะต้องมีการบูรณาการร่วมกับองค์กรที่อยู่เหนือรัฐ (supranational organization) ด้วยเช่นกัน⁵⁵⁶

กล่าวโดยสรุปล การปกครองแบบผสมรูปแบบแรกที่วางอยู่บนวิธีการ ‘ผสมผสาน’ ที่เน้นความผสมกลมกลืนทางการเมืองตามกรอบคิดของ Plato และ Aristotle ในความคิดทางการเมืองตะวันตก คือวิธีคิดที่ตั้งต้นจากตัวแบบของความผสมกลมกลืนภายในจิตใจที่ขยายออกมาเป็นความผสมกลมกลืนของนครรัฐในอุดมคติมาเป็นตัวแบบในการออกแบบการปกครองแบบผสม ทั้งตัวแบบอุดมรัฐกับการปกครองแบบผสมใน *Laws* ของ Plato และตัวแบบการปกครองแบบกลาง ๆ กับการปกครองแบบผสมแบบ Polity และแบบอภิชนาธิปไตยที่แท้จริงของ Aristotle ใน *Politics* หรือแม้แต่วัแบบของการปกครองของนคร Amaurot ในงาน *Utopia* กับการปกครองที่ดำรงอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริงของ More ที่ล้วนแล้วแต่มีขึ้นเพื่อสร้างมาตรฐานบางอย่างในการจัดวางกลไกและวิธีการผสมผสานของการปกครองแบบผสมที่เกิดขึ้นในโลกแห่งความเป็นจริง โดยมาตรฐานที่วางนี้ได้นำไปสู่ตรรกะและข้อสรุปว่า การปกครองแบบผสมที่ดีจะต้องเกิดจากการหลอมรวมคุณค่าและคุณลักษณะที่ดีขององค์ประกอบมูลฐานเข้าด้วยกันผ่านการสร้างและหล่อหลอมพลเมืองที่มีจิตสำนึกในผลประโยชน์ส่วนรวมอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันที่จะสามารถร่วมกันตัดสินใจได้อย่างมีฉันทามติ และในขณะเดียวกันก็จะต้องสามารถกีดกันคุณค่าที่ไม่พึงประสงค์อย่าง *stasis* หรือความขัดแย้งทาง

⁵⁵⁶ Ibid., 206; และโปรดดู Telò, "Three European Constitutionalism and their Respective Legitimacy Requirements: Explaining the *longue derée* Stability of the EU Polity," 93-114. สำหรับการอธิบายการปกครองแบบผสมในโครงสร้างขององค์กรในระดับเหนือรัฐอย่างสหภาพยุโรป

การเมืองอันเกิดจากผลประโยชน์ส่วนตัวหรือผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งออกไปจากระบบการเมืองด้วยเช่นกัน ดังนั้นจึงมิใช่เรื่องแปลกที่วิธีการผสมผสานนี้จะลงเอยด้วยข้อสรุปว่าการปกครองแบบผสมที่ดีที่สุดคือการปกครองแบบผสมที่สามารถสร้างความผสมกลมกลืนขึ้นในหมู่พลเมืองที่ก่อปรด้วยคุณธรรมแห่งความเป็นพลเมือง (civic virtue) ที่ทำให้พลเมืองต่างคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมร่วมกัน อันเป็นสิ่งที่มิอาจบรรลุได้ด้วยการผสมผสานและจัดวางกลไกสถาบันทางการเมืองให้ทำงานอย่างสอดคล้องประสานกันเพียงอย่างเดียวเท่านั้น หากแต่ยังจำเป็นต้องอาศัยการออกแบบกลไกและสถาบันทางสังคมเพื่อเป็นเบ้าหลอมพลเมืองที่มีคุณลักษณะดังกล่าวไว้ให้เจริญงอกงามขึ้นและพร้อมที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองตนเองร่วมกันภายในสถาบันทางการเมืองต่างๆ อย่างผสมกลมกลืน และนำไปสู่รัฐเพื่อโภคทรัพย์ส่วนรวมหรือ Commonwealth ในที่สุด

3.2.2 การปกครองแบบผสมที่วางอยู่บนความขัดแย้งทางการเมือง (Political Conflictualism)⁵⁵⁷

นอกจากวิธีการผสมผสานตามกรอบของ Plato และ Aristotle แล้ว กรอบคิดในการผสมผสานที่สำคัญอีกรูปแบบหนึ่งในจารีตเรื่องการปกครองแบบผสมของตะวันตกที่ Atkins เสนอคือกรอบคิดแบบ Polybius (Polybian framework) ซึ่งเป็นวิธีคิดในการ ‘ผสมผสาน’ ที่ปฏิเสธหลักการพื้นฐานทั้งหมดในการผสมผสานตามกรอบคิดแบบ Plato-Aristotle กล่าวคือการผสมผสานตามกรอบคิดแบบ Polybius ในทรรศนะของ Atkins เป็นการผสมผสานที่มีได้เกิดจากการตั้งต้นมาตรฐานในการผสมผสานด้วยตัวแบบหรือเงื่อนไขในอุดมคติ แม้จะยังคงให้ความสำคัญกับการอธิบายเจตสิกหรือธรรมชาติของมนุษย์เช่นเดียวกัน แต่คำอธิบายเรื่องธรรมชาติมนุษย์ในวิธีการผสมผสานแบบ Polybius กลับมองธรรมชาติมนุษย์เพียงหนึ่งเดียวว่าถูกขับเคลื่อนด้วยความต้องการต่าง ๆ (passions) ที่มีความเท่าเทียมกันทุกคน โดยไม่ได้มีความแตกต่างระหว่างผู้ที่ต้องการปัญญา ต้องการเกียรติยศหรือผู้ที่ต้องการตอบสนองความต้องการทางด้านร่างกายตามวิธีคิดแบบไตรลักษณะจิต (tripartite soul) ของ Plato เหตุนี้ธรรมชาติมนุษย์จึงมีเพียงแบบเดียวคือมนุษย์ที่ต้องการ

⁵⁵⁷ คำว่า Political Conflictualism นี้เป็นคำที่ประดิษฐ์ขึ้นโดย Gabriele Pedullà ซึ่งตีความข้อเสนอหลักของ Machiavelli ใน *Discorsi* ว่าเป็นจุดตั้งต้นของจารีตดังกล่าวซึ่งแตกหักออกจากมายาคติเรื่องการสร้างความสมดุลหรือความผสมผสานกลมกลืนที่มีมาแต่เดิม ดู Pedullà, *Machiavelli in tumult: The Discourses on Livy and the origin of political conflictualism*, 2.

ตอบสนองความต้องการของตน และดังนั้นจึงสามารถสร้างศาสตร์ทางการเมืองที่เป็นสากลที่สามารถนำไปใช้ทำนายแนวโน้มการตัดสินใจของมนุษย์จากตัวความต้องการดังกล่าวของมนุษย์ที่มีหนึ่งเดียวได้ โดยเป้าหมายของการปกครองแบบผสมตามวิธีคิดเช่นนี้คือความมั่นคง (security) แทนที่จะเป็นความผสมกลมกลืน ซึ่งเกิดจากการจัดวางความเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตัวอันเป็นธรรมชาติของมนุษย์ให้คอยตรวจสอบขัดขวางและทัดทานกันเอง ดังนั้นการมีกลุ่มผลประโยชน์เฉพาะตลอดจนความขัดแย้งในหมู่พลเมืองหรือ *stasis* จึงมิใช่สิ่งที่ไม่พึงประสงค์อีกต่อไปสำหรับวิธีคิดในการผสมผสานเช่นนี้ แต่ตรงกันข้ามกลับสามารถออกแบบกลไกและสถาบันทางการเมืองที่ดีพอที่จะช่วยผ่อนคลายความขัดแย้งเหล่านี้ให้คอยตรวจสอบถ่วงดุลกันเองภายใต้สถาบันทางการเมืองที่เป็นทางการได้อย่างเป็นระบบ เหตุนี้ ความขัดแย้งที่ถูกจัดวางจึงกลายเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ในฐานะเครื่องมือที่จะนำไปสู่เสถียรภาพทางการเมือง⁵⁵⁸ มากกว่าที่จะคาดหวังความมั่นคงทางการเมืองจากการสร้างสถาบันทางสังคมเพื่อหล่อหลอมหรือปลูกฝังพลเมืองให้มีคุณธรรมและคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมในลักษณะหรือในทิศทางเดียวกันตามกรอบคิดแบบ Plato Aristotle และ Cicero

กล่าวอีกนัยหนึ่ง วิธีคิดในการผสมผสานแบบ Polybius คือกรอบคิดที่คาดหวังเป้าหมายของการผสมผสานของการปกครองแบบผสมในระดับที่ต่ำ (aim low) เมื่อเปรียบเทียบกับวิธีการผสมผสานที่กล่าวไปก่อนหน้านี้ซึ่งวางอยู่บนเป้าหมายที่คาดหวังสูง (aim high) คือการจัดวางสถาบันทางสังคมเพื่อปลูกฝังคุณธรรมและสร้างความผสมกลมกลืนของผลประโยชน์ส่วนรวมร่วมกัน ในขณะที่กรอบคิดแบบ Polybius กลับเริ่มต้นจากการยอมรับว่าองค์ประกอบมูลฐานทั้งสามในการปกครองต่างต้องการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวสูงสุดด้วยกันทั้งสิ้น รวมถึงยอมรับว่าการที่จะสร้างเป้าหมายเพื่อให้พลเมืองทุกคนหรือทุกฝ่ายมีมุมมองเกี่ยวกับผลประโยชน์ส่วนรวมในทิศทางเดียวกันทั้งหมดเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยากหรือแทบจะเป็นไปไม่ได้เลย ดังนั้นทางออกของวิธีการผสมผสานองค์ประกอบมูลฐานทั้งสามจึงควรมุ่งไปที่การจัดวางสถาบันทางการเมืองที่ทำงานอยู่บนความเห็นแก่ตัวของทั้งสามฝ่ายเพื่อเป็นเครื่องมือหรือช่องทางให้แต่ละฝ่ายสามารถตอบสนอง

⁵⁵⁸ Atkins, *Cicero on Politics And the Limits of Reason*, 83-85.; โดยข้อเสนอดังกล่าวของ Atkins สอดรับกับการตีความของ Pedullà เนื่องจาก Atkins มองว่ากรอบคิดในการผสมผสานแบบ Polybius คือกรอบคิดที่มีอิทธิพลต่อข้อเสนอเรื่องการปกครองแบบผสมของ Machiavelli และเป็นกรอบคิดที่อยู่เบื้องหลังคำอธิบายเรื่องกลไกการทำงานของสาธารณรัฐโรมันที่ปรากฏอยู่ในงาน *Discorsi* ของ Machiavelli อย่างชัดเจน ดู Atkins, *Cicero on Politics And the Limits of Reason*, 85.

ผลประโยชน์ส่วนตัวของตนเองร่วมกันกับฝ่ายอื่น ๆ และในขณะเดียวกันการตอบสนองผลประโยชน์ของตนเองก็จะถูกตัดทอนและคั่งงำจากความเห็นแก่ตัวและผลประโยชน์ส่วนตัวของอีกสองฝ่ายที่เหลืออย่างแข็งขันด้วยเช่นกัน ดังนั้นกลวิธีสำคัญของการผสมผสานตามวิธีการแบบ Polybius จึงวางอยู่บนการออกแบบสถาบันทางการเมืองเพื่อทำให้การตัดสินใจทางการเมืองใดใดก็ตามมีผลประโยชน์เฉพาะของแต่ละฝ่ายเข้าไปเกี่ยวข้องอยู่เสมอ เพื่อให้การตัดสินใจนั้น ๆ จำเป็นต้องผ่านการการประนีประนอมและโอนอ่อนผ่อนปรนจากทั้งสามฝ่าย เพื่อที่ท้ายสุดจะนำไปสู่เป้าหมายปลายทางที่แม้จะมีใช้ผลประโยชน์สาธารณะที่สมบูรณ์แบบในแบบที่ Plato Aristotle และ Cicero ต้องการ แต่อย่างน้อยผลประโยชน์ที่ได้จากการประนีประนอมร่วมกันของความเห็นแก่ตัวและผลประโยชน์เฉพาะของทั้งสามฝ่ายในมุมมองของการผสมผสานตามกรอบแบบ Polybius ย่อมมีลักษณะเป็นผลประโยชน์ที่เข้าใกล้กับผลประโยชน์สาธารณะและเข้าใกล้กับผลประโยชน์ที่สามารถบรรลุได้ในโลกแห่งความเป็นจริงมากที่สุด ฉะนั้นความหลากหลายและ *stasis* จึงมิใช่เรื่องน่ารังเกียจหรือสิ่งที่ไม่พึงประสงค์อีกต่อไป หากแต่เป็นสิ่งที่อาจนำมาจัดวางตำแหน่งแห่งที่อย่างเหมาะสมโดยมีสถาบันทางการเมืองเป็นเครื่องมือในการช่วยให้องค์ประกอบเหล่านั้นคอยตรวจสอบตัดทอนกันเพื่อมิให้ผลประโยชน์ขององค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งครอบงำผลประโยชน์ขององค์ประกอบอื่นทั้งหมด

คุณลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งของวิธีการผสมผสานที่ให้ความสำคัญกับการจัดวางสถาบันทางการเมืองมากกว่าสถาบันทางสังคมตามกรอบคิดแบบ Polybius คือประเด็นเรื่องขนาดและความเป็นไปได้ของการปกครองแบบผสม เพราะในขณะที่กรอบคิดในการผสมผสานเพื่อสร้างความผสมกลมกลืนของ Plato Aristotle และ Cicero เป็นการผสมผสานที่เป็นไปได้ในนครรัฐหรือรัฐที่มีขนาดเล็กเท่านั้น เช่น นครรัฐสปาร์ตา หรือนครรัฐในคาบสมุทรอิตาลีในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ เนื่องจากการจัดวางสถาบันทางสังคมทั้งระบบเพื่อปลูกฝังคุณธรรมแบบพลเมืองเป็นสิ่งที่อาจกระทำได้มีประสิทธิภาพในรัฐที่มีจำนวนประชากรไม่มาก ในขณะที่วิธีคิดแบบ Polybius กลับเป็นการผสมผสานที่ไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงขนาดและจำนวนประชากรของรัฐมากเท่ากับกรอบคิดแรก เนื่องจากการจัดวางสถาบันทางการเมืองเพื่อให้องค์ประกอบมูลฐานหรือสดมภ์หลักสามฝ่ายคือ เอกบุคคัล คณะบุคคล และมหาชนคอยตรวจสอบถ่วงดุลและคั่งงำกันเอง ซึ่งเป็นวิธีการที่สามารถนำไปปรับใช้ได้กับรัฐที่มีอาณาเขตกว้างใหญ่และมีจำนวนประชากรมากได้ ดังเช่นกรณีของสาธารณรัฐโรมันหรือแม้แต่ประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งจะแสดงให้เห็นต่อไป

แม้ Atkins จะเสนอว่าจุดกำเนิดของวิธีคิดเกี่ยวกับการผสมผสานเช่นนี้เป็นกรอบคิดที่ปรากฏขึ้นครั้งแรกในงานของ Polybius แต่จากผลการศึกษาล่าสุดของ Philip Horky เกี่ยวกับตัวบทของ Archytas นักปรัชญาที่ได้รับอิทธิพลจาก Pythagoras ในสมัยศตวรรษที่ 4 ก่อนคริสตกาล ทำให้พบว่า ร่องรอยของแนวคิดดังกล่าวอาจสืบย้อนกลับไปได้ถึงช่วงเวลาก่อนหน้า Plato และ Aristotle โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อความที่ปรากฏในชิ้นส่วนที่ 3 (Fragment 3) ของ Archytas ซึ่งกล่าวถึงประเด็นเรื่องกฎหมายที่จะนำไปสู่ความยุติธรรมที่แตกต่างกันสี่รูปแบบอันวางอยู่บนหลักการจัดสรรที่แตกต่างกันว่า

กฎหมายย่อมก่อคุณประโยชน์ต่อสังคมการเมือง หากสังคมเมืองนั้นมีได้ปกครองโดยคนใดคนหนึ่งเพียงลำพัง หรือมิได้ปกครองไปเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวของผู้ปกครอง แต่ปกครองไปเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมที่ขยายไปสู่ทุก ๆ คน แต่การออกกฎหมายจำเป็นจะต้องคำนึงถึงสถานที่และที่ตั้งด้วย เพราะย่อมจะไม่มีผืนดินที่แตกต่างกันผืนใดที่จะเหมาะสมสำหรับการปลูกผลไม้ชนิดเดียวกัน หรือไม่มีจิตใจของมนุษย์คนใดจะมีคุณธรรมรูปแบบเดียวกัน นี่คือเหตุผลที่ว่าเหตุใดคนบางคนจึงเลือกความยุติธรรมแบบอภิชนาธิปไตย บางคนจึงเลือกความยุติธรรมแบบประชาธิปไตย และบางคนจึงเลือกความยุติธรรมแบบคณาธิปไตยแทน โดยความยุติธรรมแบบอภิชนาธิปไตยสร้างขึ้นโดยอาศัยตรรกะเหตุผลโดยจะแบ่งสรรส่วนมากให้กับผู้ที่สมควรได้มาก และแบ่งสรรส่วนที่น้อยให้กับผู้ที่สมควรได้น้อย ส่วนความยุติธรรมแบบประชาธิปไตยสร้างขึ้นจากวิธีการทางคณิตศาสตร์ ซึ่งทำอัตราส่วนระหว่างผู้ที่คู่ควรได้มากกับผู้คู่ควรได้น้อยมีค่าเท่ากัน ส่วนความยุติธรรมแบบคณาธิปไตยหรือแบบทรราช สร้างขึ้นจากวิธีการทางคณิตศาสตร์ที่สวนทางกับตรรกะ กล่าวคือผู้จัดสรรสิ่งน้อยให้กับผู้ที่สมควรได้มาก และจัดสรรสิ่งทีมากให้กับผู้ที่สมควรได้น้อย สิ่งทีกล่าวไปทั้งหมดนี้คือรูปแบบทั้งหมดที่การแบ่งสรรจะมีได้ และพวกมันได้ปรากฏให้เห็นผ่านรูปแบบการปกครอง และตาม

ครัวเรือนต่าง ๆ เพราะเกียรติยศ การลงโทษ และกฎหมาย อาจถูกแบ่งสรรอย่างเท่าเทียมกันระหว่างผู้ที่คู่ควรมากกับผู้คู่ควรน้อย หรืออย่างไม่เท่าเทียมกันโดยพิจารณาจากความเหนือกว่าของคุณธรรม ทรัพย์สิน หรือแม้แต่อำนาจ ดังนั้น ความยุติธรรมแบบประชาธิปไตยจึงเป็นการแบ่งสรรอย่างเท่าเทียม ในขณะที่ความยุติธรรมแบบอภิชนาธิปไตยและคณาธิปไตยเป็นการแบ่งสรรอย่างไม่เท่าเทียม⁵⁵⁹ (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

แม้ประเด็นเรื่องการปกครองโดยกฎหมายเพื่อให้เกิดผลประโยชน์ส่วนรวมของ Archytas จะมีใช้สิ่งแปลกใหม่ แต่ประเด็นเรื่องการเสนอให้ผู้บัญญัติกฎหมายจำเป็นต้องคำนึงถึงสถานที่และที่ตั้ง (place and location) ของ Archytas ย่อมสอดคล้องกับข้อเสนอของ Plato ใน *Laws* และข้อเสนอของ Aristotle ใน *Politics* ถึงประเด็นเรื่องการออกกฎหมายโดยพิจารณาจากสภาพความเหมาะสมและ

⁵⁵⁹ “The law is beneficial to the political community, if it is neither rule by an individual, nor in the service of private interest, but rather in the public interest, and extended to all. And the law should have regard for both place and location; for neither is a ground able to receive the same fruit, nor the soul of a human being the same virtue. That is why some people adopt aristocratic justice, others democratic justice, and others oligarchic justice. Aristocratic justice is established according to the subcontrary mean. For this proportion distributes a greater part of the ratio to the greater, and a lesser part of the ratio to the lesser. Democratic justice is established according to the geometric mean. For in the geometric mean the ratios of the magnitudes are equal for the greater and the lesser. And oligarchic and tyrannical justices are established according to the arithmetic mean, for it stands opposed to the subcontrary, in that a greater part of the ratio is distributed to the lesser, and a lesser part of the ratio to the greater. These, then, are how many of forms of distribution there are, and their manifestations are observed in political constitutions and households. For honors, punishments, and rule are distributed either equally to the greater and the lesser, or unequally, by virtue of superiority with respect to virtue, wealth, or even power. Thus, democratic justice distributes equally, whereas aristocratic or oligarchic justice distributes unequally.” see Fragment 3, p. 33.29-34.14 Thesleff = Stobaeus 4.1.137 cited in Horkey and Johnson, "On Law and Justice attributed to Archytas of Tarentum," 15-16.

เงื่อนไขความเป็นไปได้เฉพาะที่ ซึ่งจะถูกนำมาใช้เป็นวัตถุดิบในการผสมผสานของการปกครองแบบผสมต่อไป

นอกจากนี้ ประเด็นปัญหาเรื่องความยุติธรรมด้านเดียวของการปกครองแบบบริสุทธ์เพียงแบบใดแบบหนึ่งที่ Archytas กล่าวถึงนี้ ยังเป็นเหตุผลเดียวกันกับที่ Aristotle อธิบายเพื่อชี้ให้เห็นถึงโทษและตรรกะวิบัติของการปกครองแบบบริสุทธ์และคุณของการปกครองแบบผสมอีกด้วย และแม้ว่า Archytas จะมีได้กล่าวถึงความยุติธรรมแบบราชาธิปไตยโดยตรง แต่ Archytas อธิบายว่าการปกครองโดยเอกบุคลิกใดใดจะมีความชอบธรรมและเป็นการปกครองที่ดีได้ก็ต่อเมื่อปรากฏอยู่ในรูปแบบของการปกครองแบบผสมเท่านั้น⁵⁶⁰ และจากประเด็นดังกล่าวนี้เองที่ Archytas หันมากล่าวถึงหลักการปกครองแบบผสมผ่านตัวแบบของนครรัฐสปาร์ตาว่า

กฎหมายและรัฐที่ดีสมควรเกิดจากการสังเคราะห์รูปแบบการปกครองทั้งหมดเข้าด้วยกัน โดยมีบางอย่างเป็นประชาธิปไตย บางอย่างเป็นคณาธิปไตย บางอย่างเป็นกษัตริย์ และบางอย่างเป็นอภิชนาธิปไตยดังเช่นในกรณีของนครรัฐสปาร์ตา เพราะกษัตริย์ทั้งสองคนในสปาร์ตาก็เหมือนกับตัวแทนของราชาธิปไตย เหล่าผู้อาวุโสเสมือนตัวแทนของอภิชนาธิปไตย เหล่าอีฟอร์เสมือนตัวแทนของคณาธิปไตย และนายทหารม้ากับพลทหารรุ่นหนุ่มเสมือนตัวแทนของประชาธิปไตย⁵⁶¹ ดังนั้นกฎหมายจึงไม่ควรแค่นี้และสูงส่งเท่านั้น แต่จะต้องจัดวางสัดส่วนเหล่านี้ให้ต่างฝ่ายต่าง**ตอบแทนซึ่งกันและกัน**ตามสัดส่วนของตัวเองด้วยเช่นกัน สิ่งนี้จึงจะทำให้การปกครองแข็งแกร่งและยั่งยืน โดยคำว่า “**ต่างฝ่ายต่างตอบแทนซึ่งกันและกัน**” นี้ ข้าพเจ้าหมายถึงการที่แต่ละฝ่ายต่างเป็นทั้งผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองในเวลาเดียวกัน เหมือนกับนครรัฐสปาร์ตาอันเป็นนครรัฐที่มีกฎหมายที่ดีที่สุด กล่าวคือ พวกอีฟอร์

⁵⁶⁰ Ibid., 18.

⁵⁶¹ รายละเอียดของการปกครองและกลไกการทำงานของส่วนต่าง ๆ ภายในนครรัฐสปาร์ตา ดู เอกลักษณ์ไชยภูมิ, "วิถีทางการเมืองของชาวลาเคเดโมเนีย," 485-505.

สามารถ**ตัดทาน**กษัตริย์ทั้งสองพระองค์ และเหล่าผู้อาวุโสก็สามารถ**ตัดทาน**เหล่าอีฟอร์ได้เช่นกัน ในขณะที่เหล่าอีฟอร์กับพลทหารดำรงอยู่ระหว่างกลาง และหากเมื่อเกิดกรณีที่ผู้ปกครองบางฝ่ายพยายามได้มาในสิ่งที่มากเกินไปส่วนที่เหมาะสมกับตนเองแล้ว เมื่อนั้นพวกเขาย่อมถูกละทิ้งจากฝ่ายที่เหลือ⁵⁶² (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

ข้อความดังกล่าวสะท้อนให้เห็นได้เป็นอย่างดีว่า แนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมที่ปรากฏในงานของ Archytas มิได้เป็นแค่เพียงร่องรอยแรก ๆ ของการปกครองแบบผสมในศตวรรษที่ 4 ก่อนหน้า Plato และ Aristotle เท่านั้น หากแต่ยังเป็นการปกครองแบบผสมที่มีแนวทางการผสมผสานแตกต่างไปจากสิ่งที่ Plato และ Aristotle นำเสนอในเวลาต่อมาอีกด้วย เพราะแม้ทั้งหมดจะใช้นครรัฐสปาร์ตามาเป็นตัวอย่างของรัฐที่มีการจัดการปกครองแบบผสมเหมือนกัน แต่วิธีการผสมผสานที่ Archytas อธิบายกลับมุ่งให้ความสำคัญกับ “การตอบแทนซึ่งกันและกัน” (reciprocate or *antipeponthenai*; ἀντιπεπόνθεναι) ในความหมายของการจัดวางให้แต่ละองค์ประกอบคอย “ตัดทาน” (counterbalance or *antikathentai*; ἀντικαθίηται) ซึ่งกันและกันอย่างถ่วงน้ำหนัก โดยมีเป้าหมายเพื่อมิให้มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง “ได้มาในสิ่งที่มากเกินไปส่วนที่เหมาะสมกับตนเอง” หรือก็คือเพื่อมิให้มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งสามารถผูกขาดอำนาจเพื่อตอบสนองความต้องการเฉพาะและ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁵⁶² “ The better law and state should be a synthesis of all the other political constitutions, and have something of democracy, something of oligarchy, something of kingship, and of aristocracy, just as it is in Sparta as well. [17] For their kings <are the portion> of the monarchy, the elders of the aristocracy, the ephors of the oligarchy, and the cavalry officers and the boys of the democracy. [20] Accordingly, the law should not only be good and noble, but also reciprocated²¹ in its portions, for this <sc. law> is strong and durable. [22] And by “reciprocated” here I mean that the rule itself both rules and is ruled by it <sc. law>, just as Sparta, which has the best laws, as well. [24] For the ephors counterbalance the kings, and the elders counterbalance them <sc. the ephors>, and the cavalry officers and boys are in the middle. [26] For, in the case that some of the rulers who get more than their fair share preponderate, they are enjoined by the others.” See Fragment 4.a, p. 34.15-27 Thesleff = Stobaeus 4.1.138. cited in Horky and Johnson, "On Law and Justice attributed to Archytas of Tarentum," 21-22.

ผลประโยชน์ส่วนตัวของตนเองได้อยู่เพียงฝ่ายเดียว นอกจากนี้ การใช้ชนครรัฐสปาร์ตาเป็นตัวอย่างในการอธิบายดังกล่าวของ Archytas ยังถือเป็นการเปิดประเด็นใหม่จากตัวอย่างเดียวกัน เพราะในขณะที่นักคิดคนอื่น ๆ นับแต่ Plato เป็นต้นมาที่ใช้นครรัฐสปาร์ตาเป็นตัวอย่างในการอธิบายการปกครองแบบผสมมักให้ความสำคัญกับการจัดวางสถาบันทางสังคมและการปลูกฝังคุณธรรมของพลเมืองว่ามีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าการจัดวางสถาบันทางการเมืองให้ทำงานร่วมกันอย่างผสมกลมกลืน แต่ Archytas กลับยืนยันว่าความสำเร็จของการสังเคราะห์องค์ประกอบมูลฐานในการปกครองของสปาร์ตาเกิดจากหลักการต่างตอบแทนซึ่งกันและกันที่ทำให้แต่ละองค์ประกอบคอยค้ำจุนกันเอง

นอกจากนี้ Horky อธิบายว่าการอ้างอิงตัวอย่างจากนครรัฐสปาร์ตาในฐานะการปกครองแบบผสมของ Archytas อาจเกิดจากประสบการณ์ตรงที่ Archytas เคยดำรงตำแหน่งผู้ปกครองอาณานิคมหรือ *autokratôr* (αὐτοκράτορ) แห่งหนึ่งของนครรัฐสปาร์ตามาก่อน ดังนั้น Archytas จึงได้รับอิทธิพลในการอธิบายการปกครองตามตัวอย่างของนครรัฐสปาร์ตา และอาจกลายเป็นตัวอย่างคำอธิบายที่มีอิทธิพลต่อคำอธิบายของชายแปลกหน้าชาวเอเธนส์ในบทสนทนา *The Laws* ของ Plato⁵⁶³ รวมถึงการอธิบายว่าการปกครองแบบผสมคือรูปแบบการปกครองที่ “แข็งแกร่งและยั่งยืนที่สุด” ในลักษณะเดียวกันกับที่ Aristotle กล่าวถึงใน *Politics* ในเวลาต่อมาอีกด้วย⁵⁶⁴ แม้ว่าการปกครองแบบผสมที่ปรากฏในงานของ Plato และ Aristotle ในเวลาต่อมาจะวางอยู่บนหลักคิดเรื่องการผสมผสานที่แตกต่างไปจากข้อเสนอของ Archytas ก็ตาม

วิธีการมองผลประโยชน์ในการผสมผสานแบบ Polybius จึงวางอยู่บนฐานคิดที่เชื่อว่าผลประโยชน์ส่วนตัวของมนุษย์มิได้เป็นสิ่งที่ชั่วร้าย หากแต่เป็นแรงขับและปัจจัยสำคัญที่คอยขับเคลื่อนการตัดสินใจในการดำเนินชีวิตใดใดก็ตามของมนุษย์ ซึ่งวิธีคิดเกี่ยวกับผลประโยชน์ส่วนตัวในลักษณะนี้ ปรากฏให้เห็นตั้งแต่ข้อเสนอเกี่ยวกับ “ความโลภ” หรือ “ความต้องการเกินเลย”⁵⁶⁵

⁵⁶³ Ibid., 23.

⁵⁶⁴ โดย Aristotle อธิบายว่า “ยิ่งการผสมผสานองค์ประกอบทางการเมืองมีความสมบูรณ์แบบมากเท่าใด การปกครองก็จะมีความยั่งยืนมากเท่านั้น” (And the a mixed constitution most permanent. better the constitution is mixed, the more permanent it is) ดู Aristotle, *Politics*, 338-39. [1297a6-7].

⁵⁶⁵ ผู้วิจัยนำคำแปล *pleonexia* นี้มาจาก วีระ สมบูรณ์, *ทฤษฎีการเมืองกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ* (กรุงเทพฯ: Way of Book, 2561), 101.

ซึ่งตรงกับภาษากรีกว่า *pleonexia* อันเป็นความเห็นแก่ตัวที่เกิดจากความต้องการอันต่อเนื่องที่จะได้รับในสิ่งที่มากเกินไปที่ตนเองคู่ควร⁵⁶⁶ โดยเฉพาะในกรณีของ Thrasymachus ในบทสนทนา *Republic* เล่มที่ 1⁵⁶⁷ หรือกระทั่งคำพูดของแม่ทัพชาวเอเธนส์ที่ปรากฏในบทสนทนาชาวมีเลียน (*The Melian Dialogue*)⁵⁶⁸ ซึ่งก่อให้เกิดระเบียบแบบแผนบางอย่างขึ้น เช่น แบบแผนของการที่ผู้ที่แข็งแกร่งกว่าได้รับผลประโยชน์ ส่วนผู้ที่อ่อนแอกว่าย่อมเป็นฝ่ายที่สูญเสียผลประโยชน์⁵⁶⁹ เป็นต้น

ข้อเสนอเรื่องผลประโยชน์ส่วนตัวในแบบ *pleonexia* ของ Thrasymachus ใน *Republic* เล่มที่ 1 โดยเฉพาะการนิยามว่าผู้ปกครองคือบุคคลที่ไม่มีวันกระทำการผิดพลาดและเป็นผู้ที่แข็งแกร่งที่สุดอยู่เสมอ⁵⁷⁰ จึงถูกตีความว่าเป็นการสร้างตัวแบบของผู้ปกครองที่ในอุดมคติที่สามารถหลอมรวมทั้งความรู้และความแข็งแกร่งเข้าไว้ด้วยกันเพื่อที่จะตอบสนอง *pleonexia* หรือความเห็นแก่ตัวที่เป็นวิทยาศาสตร์ (scientific selfishness) อันสามารถคาดการณ์ได้ของ Thrasymachus⁵⁷¹ เพราะในขณะที่ *pleonexia* ของฝ่ายผู้ใต้ปกครองถูกจัดว่าเป็นสิ่งที่อยู่ดิธรรมาและเลวร้าย⁵⁷² แต่ *pleonexia* และความอยู่ดิธรรมาของผู้ใต้ปกครองที่สามารถถล่มล้างการปกครองเก่าและสถาปนาอำนาจของตัวเองขึ้นมาได้สำเร็จและลงหลักปักฐาน เช่นการปกครองของทรราช⁵⁷³ ในสายตาของ

⁵⁶⁶ นอกจากนี้ *pleonexia* หรือความต้องการที่จะได้มาจนมากกว่าที่ตนเองคู่ควรอย่างเกินเลย ยังถูกมองว่าเป็นคุณลักษณะสำคัญประการหนึ่งของทรราช ที่เริ่มต้นจากความต้องการหรือความทะเยอทะยานทางการเมืองก่อนที่จะขยายไปสู่ความต้องการในด้านอื่น ๆ ในทุก ๆ เรื่องของผู้ที่เป็นทรราช ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Vincent J. Rosivach, "The Tyrant in Athenian Democracy," *Quaderni Urbinati di Cultura Classica* 30, no. 3 (1988): 43-57.; และดังนั้นการปกครองแบบผสมจึงเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยถ่วงดุลมิให้มีสมมติโดสมมติหนึ่งทางการเมืองเกิด *pleonexia*.

⁵⁶⁷ Plato, *The Republic of Plato*, 19-22, 27-29. [341b-344d, 349a-350c]

⁵⁶⁸ Thucydides, *History of the Peloponnesian war*, 402. [5.89]

⁵⁶⁹ Brenner Fissell, "Thrasymachus and the order of phleonexia," *Aporia* 19, no. 1 (2009): 35.; แนวคิดดังกล่าวยังสอดคล้องกับระเบียบแบบแผนที่เรียกว่า "กฎแห่งมังฉา" (law of the fishes or *Matsya Nyaya*) ในคติของพราหมณ์ฮินดูอีกด้วย.

⁵⁷⁰ Plato, *The Republic of Plato*, 18. [340c]

⁵⁷¹ Allan Bloom, "Interpretive essay," in *The Republic of Plato* (New York: Basic Books, 1968), 331.

⁵⁷² Plato, *The Republic of Plato*, 22. [344]

⁵⁷³ ทรราชในความหมายดั้งเดิมว่าหมายถึงผู้ที่สามารถรวบรวมอำนาจได้อย่างเบ็ดเสร็จได้ด้วยวิธีการใช้กำลัง ที่มีได้มีนัยที่ชั่วร้าย ดู Andrewes, *The Greek Tyrants*, 7.

Thrasymachus ย่อมกลายเป็นความต้องการเกินเลยหรือ *pleonexia* ของผู้ที่แข็งแกร่งกว่าและทำให้การกระทำที่เคยอยู่ดีธรรมของบุคคลผู้ที่ต้องการอย่างเกินเลย (pleonectic man) กลายเป็นการกระทำที่ดีและเที่ยงธรรมสำหรับ Thrasymachus ไปในที่สุด⁵⁷⁴ ข้อเสนอดังกล่าวของ Thrasymachus จึงเป็นข้อเสนอที่ไม่เพียงแต่จะไม่ขัดแย้งภายในตัวเองเท่านั้น⁵⁷⁵ หากแต่ยังสร้างความชอบธรรมให้แก่การกระทำที่เกิดขึ้นจาก *pleonexia* ที่เดิมถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ชั่วร้ายอีกด้วย⁵⁷⁶ ดังนั้นการกระทำที่เกิดจากผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นแรงผลักดันจึงมิใช่สิ่งที่อยู่ดีธรรมอีกต่อไป แต่กลายเป็นสิ่งที่มีความยุติธรรมได้ หากผลประโยชน์ส่วนตัวที่ว่านั้นคือผลประโยชน์ส่วนตัวของผู้ปกครองในความหมายของผู้ที่แข็งแกร่งกว่าอยู่เสมอ

ในแง่นี้ ความคิดของ Thrasymachus จึงมิได้เป็นความคิดในแบบที่ปฏิเสธการดำรงอยู่ของชุดคุณค่าหรือคุณธรรมทั้งปวง (amoralist) แต่ยังคงวางอยู่บนปทัสถานบางอย่างที่คอยกำกับว่ามนุษย์ควรหรือไม่ควรจะทำสิ่งใด เพียงแต่ปทัสถานที่ว่านั้นมีใช้คุณธรรมหรือความยุติธรรมในแบบ Plato หากแต่เป็นผลประโยชน์ส่วนตัวที่คอยขับเคลื่อนการกระทำและการตัดสินใจใดใดก็ตามของมนุษย์ ดังนั้นเกณฑ์ที่มนุษย์ควรนำมาใช้ชี้้นำการกระทำสำหรับ Thrasymachus จึงเป็นผลประโยชน์ส่วนตัวมิใช่ความยุติธรรม⁵⁷⁷ ซึ่งจะแตกต่างจากข้อเสนอเรื่องคุณธรรมในแบบของ Nietzsche (Nietzsche's immoralism) ซึ่งปฏิเสธการดำรงอยู่ของคุณธรรมทั้งปวงด้วยไม่เชื่อว่ามีความดีเลวหรือคุณธรรมที่แท้จริงใดใดดำรงอยู่ในโลก⁵⁷⁸

นอกจากงานของ Archytas และร่องรอยของการมองผลประโยชน์ส่วนตัวในแง่ดีของ Thrasymachus ในบทสนทนาของ Plato ดังกล่าวแล้ว วิธีคิดเรื่องการปกครองแบบผสมที่วางอยู่บนการจัดวางความขัดแย้งทางการเมืองกลับมาปรากฏอีกครั้งอย่างมีนัยสำคัญในงานของ Polybius

⁵⁷⁴ Plato, *The Republic of Plato*, 26. [348d]

⁵⁷⁵ ตัวอย่างของงานที่มองว่าข้อเสนอของ Thrasymachus มีความขัดแย้งในตัวเอง ดู Joseph P. Maguire, "Thrasymachus- Or Plato?," *Phronesis* 16, no. 3 (1971): 147-48; P. P. Nicholson, "Unravelling Thrasymachus' Arguments in 'The Republic,'" *Phronesis* 19, no. 3 (1974): 213.

⁵⁷⁶ Fissell, "Thrasymachus and the order of *pleonexia*," 40-41.

⁵⁷⁷ ดู T. D. J. Chappell, "The virtue of Thrasymachus," *Phronesis* 38, no. 1 (1993): 2; Curtis Johnson, *Socrates and the Immoralists* (Oxford: Lexington Books, 2005).

⁵⁷⁸ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน "Nietzsche's Immoralism" จาก Philippa Foot, *Moral Dilemmas: and Other Topics in Moral Philosophy* (Oxford: Oxford University Press, 2002), 144-58.

โดยเฉพาะการอธิบายแนวทางการจัดการปกครองของนครรัฐสปาร์ตาในเล่มที่ 6 ของ *Histories* ซึ่งแตกต่างออกไปจากวิธีคิดเรื่องการสร้างความผสมกลมกลืนของ Plato และ Aristotle แต่กลับสอดคล้องกับหลักการตอบแทนซึ่งกันและกัน กับวิธีการตัดทอนกันเองของ Archytas อย่างมาก โดยเฉพาะการที่ Polybius อธิบายปัจจัยเชิงจิตวิทยาที่อยู่เบื้องหลังการทำงานขององค์กรคั้งง้างดั่งกล่าวผ่านตัวแบบสปาร์ตาว่าเกิดจากการจัดวางความ ‘หวาดกลัว’ (φόβος) ขององค์ประกอบมูลฐานแต่ละองค์ประกอบ โดยความหวาดกลัวที่ว่านี้เกิดจากการที่แต่ละฝ่ายเล็งเห็นแล้วว่าการรวบรวมอำนาจเพื่อตอบสนองความต้องการเฉพาะของตนเองเพียงฝ่ายเดียวย่อมเป็นการกระตุ้นให้องค์ประกอบที่เหลือใช้ช่องทางของสถาบันทางการเมืองที่มีอยู่เพื่อตอบโต้และตัดทอน อันจะส่งผลทำให้ตนเองไม่สามารถตอบสนองผลประโยชน์ส่วนตัวใดได้ไต่ในที่สุดหรืออาจทำให้ตนต้องตกอยู่ในที่นั่งลำบากโดยไม่จำเป็น⁵⁷⁹ ดังนั้นการสร้างดุลแห่งความหวาดกลัว (balance of fear) จากการจัดวางสถาบันทางการเมืองให้แต่ละฝ่ายคอยตัดทอนกันและกันจึงเป็นหัวใจสำคัญของวิธีการผสมผสานองค์ประกอบมูลฐานของการปกครองแบบผสมในมุมมองของ Polybius และยังเป็นวิธีคิดที่ Polybius นำมาใช้ประเมินความสำเร็จภายในการปกครองของสาธารณรัฐโรมันอีกด้วย โดย Polybius อธิบายว่า

จากเหตุผลที่ได้ให้ไปก่อนหน้านี้ว่าไม่มีส่วนใดของทั้งสามส่วนที่จะมีอำนาจสมบูรณ์เบ็ดเสร็จได้เนื่องจากไม่มีส่วนประกอบใดของทั้งสามส่วนที่จะสามารถยับยั้งด้วยตนเองได้ จึงเป็นที่ชัดเจนว่าเป้าหมายดังกล่าว (ที่จะครอบงำส่วนอื่น ๆ – ผู้วิจัย) ของส่วนประกอบเหล่านั้นจะสามารถถูกตอบโต้และขัดขวางโดยส่วนประกอบอื่น ๆ. ทุก ๆ สิ่งจะยังคงอยู่ในสถานะดั้งเดิมที่เคยได้มอบหมายเอาไว้ ทั้งนี้ก็เพราะความทะยานอยากของพวกเขาจะถูกตรวจสอบ และจากการที่พวกเขาต่างก็พากันเกรงกลัวว่าจะถูกควบคุมโดยส่วนอื่น ๆ ตั้งแต่ต้นแล้ว⁵⁸⁰ (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

⁵⁷⁹ ส่วนคำอธิบายของ Polybius ถึงแนวคิดที่อยู่เบื้องหลังการปกครองของสปาร์ตาในลักษณะดังกล่าว ดู Polybius, *The Histories*, 378-79. [6.10]

⁵⁸⁰ Polybius, *The Histories*, 385.

โดยจะเห็นได้ว่ามุมมองเรื่องธรรมชาติมนุษย์ของ Polybius มีลักษณะตายตัวในแบบที่ทำให้สามารถคาดเดาพฤติกรรมและการตัดสินใจเลือกของมนุษย์โดยทั่วไปได้ว่าล้วนแล้วแต่วางอยู่บนความต้องการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวสูงสุด อันทำให้ผู้บัญญัติกฎหมายสามารถออกแบบสถาบันทางการเมือง (institutional engineering) เพื่อควบคุมพฤติกรรมของตัวแสดงต่าง ๆ ในระบอบการเมืองที่ล้วนแล้วแต่ขับเคลื่อนโดยวิถีคิดแบบเดียวกัน

เหตุนี้วิธีการผสมผสานแบบ Polybius จึงมุ่งเน้นไปที่การสร้างสถาบันเพื่อเปิดช่องให้องค์ประกอบมูลฐานทั้งสามใช้ช่องทางดังกล่าวเพื่อตอบสนองผลประโยชน์ส่วนตัว และในขณะเดียวกันก็สามารถตัดทานการตอบสนองผลประโยชน์ส่วนตัวของอีกฝ่ายได้ในเวลาเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบังคับให้แต่ละฝ่ายตกอยู่ในสถานะที่ไม่สามารถแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวของตนเองเพียงฝ่ายเดียวได้ แต่จะต้องยอมประนีประนอมกับอีกฝ่ายในลักษณะของการมีผลประโยชน์ต่างตอบแทน (reciprocity) อันเกิดจากดุลแห่งความหวาดกลัวที่ถูกสร้างขึ้นภายในสถาบันทางการเมืองที่ทำให้ไม่อาจมีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งสามารถตอบสนองความต้องการและผลประโยชน์ส่วนตัวอย่างสุดโต่งได้เพียงฝ่ายเดียว เนื่องจากผลประโยชน์ส่วนตัวที่สุดโต่งและไม่รวมยอมของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งย่อมถูกขัดขวางจากองค์ประกอบที่เหลือตามช่องทางที่สถาบันทางการเมืองเปิดไว้ นอกจากนี้ยังสามารถเข้าใจได้เช่นกันว่า เหตุใดวิธีการอธิบายการปกครองแบบผสมจากตัวอย่างเดียวกันคือสาธารณรัฐโรมันของ Polybius กับ Cicero จึงแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง เพราะในขณะที่ Cicero เน้นการจัดวางสถาบันทางสังคมผ่านการใช้สิทธิอำนาจภายในระบอบการเมืองของสาธารณรัฐโรมัน วิธีการผสมผสานของการปกครองแบบผสมในแบบ Polybius กลับเน้นการจัดวางสถาบันทางการเมืองและการใช้อำนาจบังคับตามกฎหมายของสาธารณรัฐโรมัน หรือที่ Polybius ใช้คำในภาษากรีกว่า *δύναμις* (*dunamis*) ซึ่งโดยทั่วไปหมายถึง “กำลังอำนาจ” (strength, power)⁵⁸¹ อันวางอยู่บนสมดุลของการที่แต่ละฝ่ายต่างแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว และนำไปสู่การแข่งขัน (competition) ที่ทำให้ต่างฝ่ายสามารถคานอำนาจและสามารถประนีประนอมรวมยอมผลประโยชน์ส่วนตัวร่วมกันได้ เนื่องจากแต่ละฝ่ายต่างหวาดกลัวในอำนาจทางการเมืองของฝ่ายอื่น ๆ ตามช่องทางของสถาบันทางการเมืองที่เป็นทางการต่าง ๆ⁵⁸²

⁵⁸¹ Liddell and Scott, *A Greek-English Lexicon*, 452.

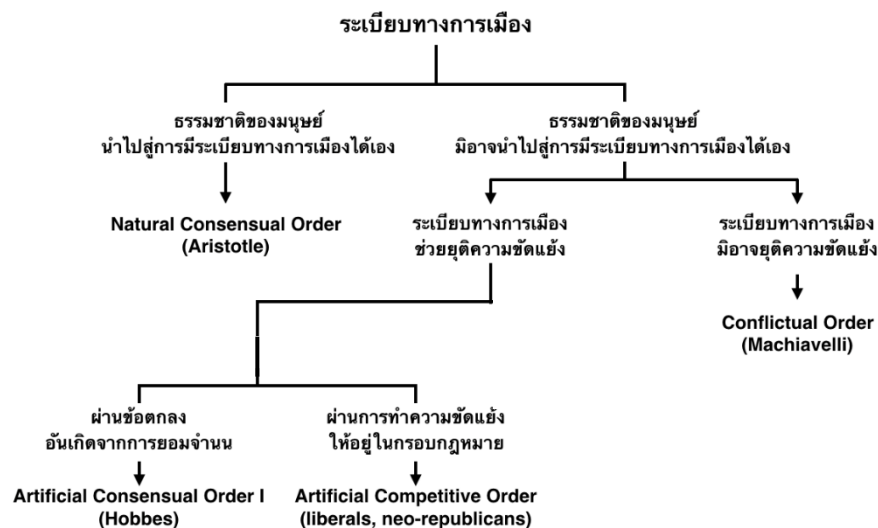
⁵⁸² Atkins, *Cicero on Politics And the Limits of Reason*, 108.

ผลลัพธ์อีกประการหนึ่งที่ตามมาจากวิธีการผสมผสานแบบ Polybius คือการพิจารณาประเด็นเรื่องการแบ่งฝักฝ่ายและความขัดแย้งในหมู่พลเมืองที่นำไปสู่การปฏิวัติเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหรือ *stasis* ที่แตกต่างไปจากวิธีคิดของ Plato Aristotle และ Cicero อย่างชัดเจน เพราะสำหรับ Polybius แล้ว *stasis* มิใช่สิ่งที่เป็นอุปสรรคต่อการสร้างการปกครองแบบผสม แต่ *stasis* ที่ถูกควบคุมกลับกลายเป็นพลังที่อยู่เบื้องหลังที่ช่วยขับเคลื่อนในห้วงค์ประกอบแต่ละฝ่ายคอยค้ำยันทัดทานกันเพื่อนำไปสู่ผลประโยชน์ส่วนตัวของทุก ๆ ฝ่ายร่วมกันในท้ายที่สุด วิธีการผสมผสานเช่นนี้จึงมุ่งเน้นการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของความขัดแย้งเพื่อทำให้ความต้องการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวสูงสุดของแต่ละฝักฝ่ายถูกควบคุม ดังนั้น *stasis* และความต้องการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวจึงไม่ใช่สิ่งที่น่ารังเกียจและไม่พึงปรารถนาอีกต่อไป หากแต่เป็นสิ่งที่สามารถนำมาเปลี่ยนให้กลายเป็นพลังที่ก่อให้เกิดผลลัพธ์ในเชิงสร้างสรรค์ (creative conflict)⁵⁸³ ผ่านการจัดวางกลไกเชิงสถาบันทางการเมืองให้ความขัดแย้งเหล่านั้นสามารถทำหน้าที่บางอย่างได้หรือที่ Bernard Crick เรียกว่าการทำความขัดแย้งทางการเมืองให้มีอารยะ (civilizing of conflict) แทนที่จะกำจัดความขัดแย้งออกไปจากปริมณฑลทางการเมืองอย่างสิ้นเชิง⁵⁸⁴ อันเป็นหนึ่งในข้อเสนอสำคัญของ Machiavelli ในงาน *Discourses* ซึ่งถือเป็นผลงานที่เป็นการเปิดศักราชของจารีตที่สืบทอดวิธีคิดเกี่ยวกับการผสมผสานแบบ Polybius ในยุคต้นสมัยใหม่ที่ก่อให้เกิดความคิดที่สนับสนุนความขัดแย้งเชิงสร้างสรรค์ในทางการเมือง หรือจารีตความขัดแย้งทางการเมืองนิยม (political conflictualism) ที่จะมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อความคิดทางการเมืองสมัยใหม่ต่อไป (ดูภาพที่ 2 ประกอบ)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁵⁸³ Lintott, *The Constitution of the Roman Republic*, 80.

⁵⁸⁴ Bernard Crick, "Introduction – the value of conflict," in *The Discourses* (London: Penguin Books, 2003), 39.

ภาพที่ 2

แสดงความสัมพันธ์ระหว่างระเบียบทางการเมืองกับความขัดแย้งทางการเมือง

ที่มา: แปลและเรียบเรียงจาก Pedullà, *Machiavelli in tumult*, 253.

แม้งานเขียนส่วนใหญ่จะชี้ให้เห็นว่าข้อเสนอของ Machiavelli โดยเฉพาะที่ปรากฏใน *Discourses* เป็นข้อเสนอที่อยู่ในจารีตการเขียนงานของพวกมนุษยนิยมของยุโรปในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ⁵⁸⁵ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการแบ่งแยกการปกครองออกเป็นสาธารณรัฐกับรัฐของเจ้าผู้ปกครอง⁵⁸⁶ รวมถึงมุมมองที่ Machiavelli มีต่อรูปแบบการปกครองแบบผสมในฐานะการปกครองที่

⁵⁸⁵ ดู Patrick Baker, *Italian Renaissance humanism in the mirror* (Cambridge: Cambridge University Press, 2015); Anthony Grafton, "humanism and political thought," in *The Cambridge history of early modern political thought, c. 1450-1700*, ed. J. H. Burns and M. A. Goldie (Cambridge: Cambridge University Press, 1991); Peter Stacey, "Definition, Division and Difference in Machiavelli's Political Philosophy," *Journal of the History of Ideas* 75, no. 2 (2014): 189-212.

⁵⁸⁶ Niccolò Machiavelli, *The Discourses*, trans. Leslie J. Walker, ed. Bernard Crick (London: Penguin Books, 2003), 105. [I.2]; ส่วนรายละเอียดของจารีตการเปรียบเทียบรูปแบบการปกครองแบบมหาชนรัฐกับรัฐโดยเจ้าผู้ปกครองในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการเพื่อค้นหาว่ารูปแบบใดคือรูปแบบการปกครองที่ดีที่สุด โปรดดู Felix Gilbert, "The Venetian constitution in Florentine political thought," in *Florentine Studies*:

ดีที่สุด โดยมีนครรัฐสปาร์ตากับสาธารณรัฐโรมันเป็นกรณีศึกษาจากสมัยโบราณ กระนั้นก็ตาม สิ่งที่งานศึกษาส่วนใหญ่ยังไม่ได้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนคือคุณูปการของ Machiavelli ในฐานะผู้บุกเบิกแนวคิดเรื่องวิธีการผสมผสานรูปแบบใหม่ของการปกครองแบบผสมที่แตกต่างไปจากจารีตดั้งเดิมอย่างชัดเจนในฐานะผู้ที่สืบทอดจารีตเรื่องการผสมผสานและจัดวางความขัดแย้งทางการเมืองต่อจาก Polybius

หนึ่งในข้อเสนอหลักของ Machiavelli ใน *Discourses* ที่ทำให้วิถีคิดในการผสมผสานของ Machiavelli แตกต่างไปจากจารีตดั้งเดิม คือสิ่งที่เขาเรียกว่าความสับสนอลหม่าน (tumult) ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการทำความเข้าใจวิถีคิดเรื่องการผสมผสานของ Machiavelli ต่อการปกครองแบบผสมที่ผิดแผกไปจากจารีตดั้งเดิมของ Plato Aristotle และ Cicero ที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อนักคิดสกุลมนุษยนิยมในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ โดยเฉพาะการที่ Machiavelli มีมุมมองที่เป็นบวกต่อความขัดแย้งหรือแม้แต่การใช้ความรุนแรงทางการเมืองในบางสถานการณ์⁵⁸⁷ แทนที่จะให้ความสำคัญกับความสมัครสมานกลมกลืน ด้วยเหตุนี้ Machiavelli จึงกล่าวอย่างชัดเจนตั้งแต่เล่มที่ 1 ของ *Discourses* ว่า กรุงโรมสามารถ “บรรลุความสมบูรณ์แบบได้ด้วย**ความไม่ลงรอยกันระหว่างพวกเพลบส์และพวกแพทริเซียน**”⁵⁸⁸ ซึ่งประเด็นนี้ต่อมาได้กลายเป็นหัวข้อใหญ่ของบทที่ 4 ของ *Discourses* ว่าด้วยเรื่อง “ความไม่ลงรอยระหว่างพวกเพลบส์กับเหล่าเซเนตแห่งโรมที่ทำให้กรุงโรมเสรีและทรงอำนาจ” (That discourse between the Plebs and the Senate of Rome made this Republic both free and powerful) ซึ่ง Machiavelli ต้องการชี้ให้เห็นว่า สาเหตุของ

politics and society in Renaissance Florence, ed. N. Rubinstein (London: Faber, 1968), 463-500; James Hankins, "Exclusivist Republicanism and the Non-Monarchical Republic," *Political Theory* 38, no. 4 (2010): 452-82; Eric Nelson, "The Problem of the Prince," in *The Cambridge Companion to Renaissance Philosophy*, ed. James Hankins (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), 319-37; Nicolai Rubinstein, "Political theory in the Renaissance," in *The Renaissance: essays in interpretation* ed. André Chastel (1982), 153-200; Quentin Skinner, *Visions of politics, vol. II* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), [Chapter 5].

⁵⁸⁷ Machiavelli อธิบายการกำเนิดของกรุงโรมใน *Discorsi* ว่า การสถาปนากรุงโรมเกิดขึ้นจากการใช้ความรุนแรงของ Romulus เป็นสิ่งที่ชอบธรรมเนื่องจากการเป็นผู้มีสิทธิอำนาจแต่เพียงผู้เดียวของเอกบุคคคลคนใดคนหนึ่งเป็นปัจจัยที่จำเป็นต่อการสถาปนารัฐในวิถีคิดของ Machiavelli ดู Machiavelli, *The Discourses*, 134. [I.9]

⁵⁸⁸ Ibid., 111. [I.2]

ความสำเร็จทางการเมืองอันยิ่งใหญ่ของสาธารณรัฐโรมันล้วนแต่เกิดขึ้นจากความไม่ลงรอยกันระหว่างชนชั้นล่างหรือพวก Plebs กับชนชั้นสูงหรือพวก Patricians มิใช่เกิดจากความสมัคสมานกลมกลืนระหว่างทั้งสองฝ่ายดังที่เคยอธิบายและเข้าใจกันมาแต่เดิม

ข้อเสนอดังกล่าวของ Machiavelli จึงสวนทางกับจารีตวิธีคิดเรื่อง *concordia parvae res crescunt* หรือความแข็งแกร่งอันเกิดจากสมัคสมานกลมกลืนของสังคม ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของความคิดทางการเมืองในสมัยคลาสสิกที่มีอิทธิพลต่อพวกมนุษยนิยมในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการอย่างชัดเจน⁵⁸⁹ ยังผลให้วิธีคิดเกี่ยวกับการผสมผสานของ Machiavelli แตกต่างออกไปจากจารีตดั้งเดิมอย่างชัดเจน ซึ่ง Machiavelli ย่อมตระหนักถึงความแตกต่างดังกล่าวเป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากการที่ Machiavelli ระบุถึงความสำคัญของแนวคิดเรื่องความขัดแย้งและความสับสนอลหม่านทางการเมืองของเขา อันเป็นข้อเสนอที่กลับตาลปัตรอย่างสิ้นเชิงจากข้อเสนอที่เน้นความสมัคสมานกลมกลืนของพวกมนุษยนิยมส่วนใหญ่ในเวลานั้นไว้ใน *Discourses* เล่มที่ 1 บทที่ 4 ว่า

สำหรับข้าพเจ้าแล้ว เหล่าคนผู้ซึ่งคอยปรามาสวิาทะระหว่างชนชั้นสูงกับพวกเพลบส์ ดูจะเป็นกลุ่มคนที่ตั้งคำถามกับสิ่งที่เป็นสาเหตุที่แท้จริงเบื้องต้นที่ทำให้กรุงโรมยังคงความเสรีเอาไว้ได้นั้น เพราะคนเหล่านี้มีแต่มุ่งความสนใจไปที่เสียงอึกทิกครึกโครมที่เกิดจากความสับสนอลหม่านแทนที่จะพินิจไปยังผลลัพธ์ที่ดีที่เกิดขึ้นจากความสับสนอลหม่านเหล่านั้นแทน นอกจากนี้พวกเขา ยังไม่ได้ตระหนักว่าสาธารณรัฐทั้งหลายต่างประกอบด้วยพลังอำนาจที่มีแนวโน้มสองประการ นั่นคือพลังของมหาชนกับพลังของชนชั้นสูง และกระบวนการบัญญัติกฎหมายใดใดก็ตามที่จะนำไปสู่เสรีภาพได้ล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นจากการปะทะกันระหว่างพลังทั้งสองทั้งสิ้น⁵⁹⁰

⁵⁸⁹ Pedullà, *Machiavelli in tumult: The Discourses on Livy and the origin of political conflictualism*, 36.

⁵⁹⁰ Machiavelli, *The Discourses*, 113. [I.4]

นอกจากนี้ข้อความดังกล่าวยังสะท้อนคำอธิบายที่กลับตาลปัตรของ Machiavelli ว่าประเด็นความขัดแย้งระหว่างพวกพลีเบียนกับพวกแพทริเซียนอันเป็นพลังทางสังคมที่เป็นจริงหลักสองพลังในสมัยสาธารณรัฐโรมัน⁵⁹¹ คือพลังที่เป็นสาเหตุของความสำเร็จทางการเมืองของโรมัน มากกว่าที่จะเป็นสาเหตุของความล่มสลายอย่างที่คุณคนเข้าใจกันมาแต่เดิม

ประเด็นแกนกลางภายในข้อเสนอของ Machiavelli ที่ทำให้เขาแตกต่างไปจากข้อเสนอภายใต้กระแสนิยมที่สำคัญที่สุด คือการมองว่าความขัดแย้งหรือความสับสนอลหม่านดังกล่าวคือกุญแจสำคัญที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของกลไกทางการเมืองของสาธารณรัฐโรมันที่กล่าวถึงใน *Discourses*⁵⁹² เพราะแทนที่ Machiavelli จะมองความขัดแย้งดังกล่าวในฐานะปัญหาหรือสาเหตุที่ทำให้สาธารณรัฐโรมันล่มสลายดังเช่นนักคิดคนอื่น ๆ Machiavelli กลับจงใจใช้คำว่า “ความสับสน

⁵⁹¹ หรือที่นิยมเรียกว่า “ความขัดแย้งระหว่างช่วงชั้น” (the conflict of the orders) โดยนักวิชาการกลุ่มหนึ่งมองว่า การต่อสู้ระหว่างช่วงชั้นของโรมเริ่มขึ้นในปี 494 ก่อนคริสตกาล และสิ้นสุดลงด้วยชัยชนะของพวกพลีเบียนภายหลังจากการออกกฎหมายที่เรียกว่า *lex Hortensia* ในปี 287 ก่อนคริสตกาล ดู Leon Homo, *Roman Political Institutions: From City to State* (London: Routledge & Kegan Paul Limited, 1962), 52; Mary Beard, *SPQR: A History of Ancient Rome* (London: Profile Books, 2016), 147.; ในขณะที่ P. A. Brunt เห็นว่าความขัดแย้งระหว่างช่วงชั้นเริ่มก่อตัวตั้งแต่ก่อนก่อตั้งสาธารณรัฐโรมันแล้ว เพียงแต่ความขัดแย้งที่ว่าเป็นความขัดแย้งทางสังคม (social conflict) ที่จะกลายเป็นฐานให้กับช่วงชั้นทางการเมืองและสังคม (social and political order) ที่แตกต่างกันในสมัยสาธารณรัฐต่อไป ดู P. A. Brunt, *Social conflicts in the Roman Republic* (New York: Norton, 1972), 41.; หรืองานของ G. E. M. De Ste. Croix ซึ่งอธิบาย ความขัดแย้งของช่วงชั้นในสมัยสาธารณรัฐโรมันว่าเกิดจากการเผชิญหน้ากันระหว่างพวกพลีเบียนกับพวกแพทริเซียนในช่วงปี 494 ถึงปี 287 ก่อนคริสตกาล ดู Geoffrey Ernest Maurice De Ste Croix, *The Class Struggle in the Ancient Greek World: From the Archaic Age to the Arab Conquests* (Ithaca, New York: Cornell University Press, 1981., 1981), 333.

⁵⁹² นอกจากนี้ในผลงานชิ้นอื่น ๆ ของ Machiavelli ยังปรากฏร่องรอยของวิธีคิดเรื่องคุณูปการของความขัดแย้งทางการเมืองของ Machiavelli อย่างชัดเจน โดยในคำนำของงาน *History of Florence* นั้น Machiavelli อธิบายว่าในงานของนักประวัติศาสตร์ก่อนหน้าอย่าง Messer Lionardo d' Arezzo และ Messer Poggio เป็นงานเขียนที่ “in description of the wars fought by the Florentines with foreign princes and peoples they are very careful, but as to **civil strife and internal hostilities**, and the effects these have produced, about one part of them they are wholly silent and the other part they describe so briefly that their readers can get no profit or pleasure.” (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย) ดู Niccolò Machiavelli, “The History of Florence,” in *Machiavelli: the chief works and others* (Durham: Duke University Press, 1989), 1031.

อลหม่าน” หรือ *tumult* ในเชิงบวกเพื่อย้อนกลับมาอธิบายการเมืองของสาธารณรัฐโรมัน ทั้ง ๆ ที่ถ้อยคำดังกล่าวเป็นคำที่ถูกใช้ในเชิงลบอยู่ก่อนหน้า ยกตัวอย่างเช่น Bracciolini นิยามระบอบการเมืองในสมัยสาธารณรัฐโรมันว่าเป็น “สาธารณรัฐที่สับสนอลหม่าน” (*tumultuous republic or republica tumultuaria*) และยังมองว่าความสับสนอลหม่านดังกล่าวคือสาเหตุที่ทำให้สาธารณรัฐโรมันต้องล่มสลายลงในที่สุด⁵⁹³ ในทางกลับกัน Machiavelli กลับประเมินว่าฝ่ายที่ให้ความสำคัญกับความผสมกลมกลืนคือกลุ่มคนที่ตัดสินความสับสนอลหม่านแต่เพียงผิวเผินจากความวุ่นวายเบื้องต้นเท่านั้น แต่กลับมองข้ามผลลัพธ์ที่ดีบางอย่างอันเกิดขึ้นจากความสับสนอลหม่านดังกล่าว โดยผลลัพธ์ที่ว่านี้คือการทำให้ระบอบการเมืองของสาธารณรัฐโรมันตกอยู่ในลักษณะการของการปกครองแบบผสมที่มีเสถียรภาพ

ผลลัพธ์ในเชิงสถาบันทางการเมืองที่เกิดจากความสับสนอลหม่านของสาธารณรัฐโรมันนี้อาจแบ่งได้อย่างน้อย 3 ประการ คือ หนึ่ง สถาบันที่เกิดขึ้นหลังจากที่พวกเพลบส์ (Plebs) ประสบผลสำเร็จเป็นครั้งแรกจากความขัดแย้งระหว่างช่วงชั้น ทำให้สภาพทางสังคมของพวกเขามีสถาบันทางการเมืองที่เป็นทางการรองรับอย่างชัดเจนตามกฎหมาย โดยสถาบันที่ว่านี้ถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อใช้อำนาจในนามของเหล่าพลีเบียนทั้งปวง คือตำแหน่งที่เรียกว่าตริบูนของพวกเพลบส์ (Tribune of the Plebs) จำนวนสองตำแหน่ง ซึ่งมีอำนาจในการวิโต้ (veto) และการประท้วงขัดขวางการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารคนอื่น ๆ ได้ตามกฎหมาย (*intercessio*) สอง คือการจัดตั้งที่ประชุมของพวกพลีเบียนแยกออกมาต่างหากที่เรียกว่า *consilium plebis* ซึ่งสามารถลงมติออกประกาศ (*plebiscita*) เพื่อบังคับใช้กันเองในหมู่ชาวพลีเบียนได้ และสุดท้ายคือ ในปี 287 ก่อนคริสตกาล เกิดการเปลี่ยนแปลงสถานะของ *plebiscita* ให้เทียบเท่ากับกฎหมาย (*lex*) ที่ตราขึ้นโดยสถาบันทางการเมืองอื่น ๆ โดยในครั้งนีที่ประชุมเซเนตและกงสุลได้แต่งตั้งให้ Hortensius ทำหน้าที่เป็นผู้เผด็จการ (dictator) เพื่อคลี่คลายสถานการณ์การประท้วงของพวกเพลบส์ โดยที่มีได้คาดคิดว่า Hortensius จะใช้อำนาจของผู้เผด็จการในครั้งนั้นผ่านกฎหมายสำคัญที่สุดในประวัติศาสตร์การเมืองโรมันขึ้นมาหนึ่งฉบับเพื่อประนีประนอมกับพวกพลีเบียนอันเป็นที่มาของชื่อกฎหมาย *lex Hortensia* ซึ่งทำให้นักวิชาการมองว่า จุดเปลี่ยนดังกล่าวกลายเป็นชัยชนะที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของพวกพลีเบียนในการต่อสู้กับความขัดแย้งระหว่างช่วงชั้น จนกระทั่งมีผู้เห็นว่า ปี 287 ก่อนคริสตกาล คือปีที่ถือเป็นการ

⁵⁹³ Machiavelli, *The Discourses*, 113. [I.4]

สิ้นสุดความขัดแย้งระหว่างช่วงชั้นในกรุงโรม เพราะหลังจากนั้นมหาชนชาวโรมันจะกลายเป็นพลังทางสังคมเข้าครอบงำกลไกการทำงานของสาธารณรัฐอย่างสิ้นเชิงและนำไปสู่การล่มสลายในเวลาต่อมา

การปกครองแบบผสมของสาธารณรัฐโรมันตามคำอธิบายของ Machiavelli จึงวางอยู่บนการวิเคราะห์เชิงสถาบันที่เป็นผลพวงของความสับสนอลหม่านที่ก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองที่ทำยที่สุดได้นำไปสู่การปรับกลไกและสถาบันทางการเมืองของโรมให้อยู่ในรูปของการปกครองแบบผสม⁵⁹⁴ โดยสถาบันทางการเมืองที่ Machiavelli หยิบมาใช้เป็นตัวอย่างในงานของเขา คือบทบาทหน้าที่ของสถาบันทางการเมืองที่เรียกว่าตริบูนซึ่งเปรียบเสมือนตัวแทนขององค์ประกอบที่เป็นมหาชนของสาธารณรัฐโรมัน⁵⁹⁵ การให้ความสำคัญกับบทบาทของ Tribune ในฐานะตัวแทนสดมภ์มหาชนในการปกครองแบบผสมของ Machiavelli อีกทั้งยังทำให้ข้อเสนอเรื่องการปกครองแบบผสมของ Machiavelli ในส่วนนี้แตกต่างไปจาก Polybius ซึ่งเลือกใช้สภาประชาชนหรือสภาของพวกพลีเบียเป็นตัวแทนสดมภ์มหาชน⁵⁹⁶ สาเหตุที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะตำแหน่งตริบูนของสาธารณรัฐโรมันเป็นตำแหน่งที่มีต้นกำเนิดมาจากความขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างพวกพลีเบียและแพทริเซียนในปี 494 ก่อนคริสตกาล อีกทั้งยังเป็นตำแหน่งที่ถูกมองจากนักปรัชญาการเมืองในสมัยโรมันอย่าง Cicero ว่าเป็นตำแหน่งที่ก่อให้เกิดปัญหาและความวุ่นวายแก่สาธารณรัฐโรมันเป็นอย่างมาก⁵⁹⁷ ตำแหน่งตริบูนในอดีตจึงมีภาพลักษณ์ที่ไม่ดี และมักไม่ถูกกล่าวถึงแม้แต่ในหมู่ผู้ที่สนับสนุนและให้ความสำคัญกับองค์ประกอบที่เป็นมหาชนของสาธารณรัฐโรมันเองก็ตาม⁵⁹⁸

CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁵⁹⁴ ดู Croix, *The Class Struggle in the Ancient Greek World: From the Archaic Age to the Arab Conquests*, 333; Brunt, *Social conflicts in the Roman Republic*, 57-58; Lintott, *The Constitution of the Roman Republic*, 18-19, 33; Homo, *Roman Political Institutions: From City to State*, 45.

⁵⁹⁵ Machiavelli, *The Discourses*, 113. [I.3]

⁵⁹⁶ Polybius, *The Histories*, 382. [6.14]

⁵⁹⁷ เช่นตัวอย่างของพี่น้องแกรคคัส (Gracchi brothers) ที่ก่อให้เกิดความวุ่นวายในขณะที่ดำรงตำแหน่งตริบูนทั้งสิ้น

⁵⁹⁸ Pedullà, *Machiavelli in tumult: The Discourses on Livy and the origin of political conflictualism*, 44.

การที่ Machiavelli ตั้งใจใช้ตำแหน่งตริบูนเป็นตัวแทนของผลลัพธ์ “ที่ดี” อันเกิดจากความสับสนอลหม่านของการเมืองช่วงต้นสาธารณรัฐโรมัน จึงถือเป็นข้อเสนอที่ทวนกระแสและจารีตคำอธิบายเรื่องการปกครองแบบผสมดั้งเดิมของนักคิดที่สนับสนุนความผสมกลมกลืน (apologist of concord) อย่างชัดเจน ทั้งในแง่ของประเด็นเรื่องสาเหตุของความสำเร็จเบื้องหลังการปกครองแบบผสมรวมถึงตัวอย่างที่ใช้สนับสนุนสาเหตุดังกล่าว ภายใต้บริบททางความคิดที่นักคิดมนุษยนิยมส่วนใหญ่ที่สมาทานจารีตเรื่องความสมัครสมานกลมกลืน (humanistic tradition of concord) ล้วนให้ความสำคัญกับสันติภาพและความสงบสุข (*pax and tranquillitas*) และต่างมองว่าตำแหน่งตริบูนในสมัยสาธารณรัฐโรมันเป็นสิ่งที่ไม่ดีเนื่องจากเป็นผลผลิตของความสับสนอลหม่านที่เลวโดยตัวของมันเอง⁵⁹⁹

อย่างไรก็ดีคำอธิบายและตัวอย่างที่กล่าวไปในข้างต้นของ Machiavelli เกี่ยวกับความสับสนอลหม่านใน *Discourses* นั้น เป็นคำอธิบายที่ยังคงจำกัดอยู่ในบริบทของการเมืองโรมันในช่วงตั้งแต่ก่อตั้งสาธารณรัฐโรมันในปี 509 ก่อนคริสตกาล จนถึงการสถาปนาตำแหน่งตริบูนในปี 494 ก่อนคริสตกาล หรือเพียง 15 ปีเท่านั้น ซึ่งยังไม่หนักแน่นเพียงพอที่จะชี้ให้เห็นว่า ความสับสนอลหม่านกลายเป็นกุญแจสำคัญเบื้องหลังความสำเร็จของสาธารณรัฐโรมันซึ่งมีอายุต่อเนื่องหลังจากนั้นไปอีกกว่า 467 ปีได้อย่างไร รวมถึงยังไม่เพียงพอต่อการหักล้างข้อเสนอของฝ่ายที่เห็นว่าความเป็น “สาธารณรัฐที่สับสนอลหม่าน” คือสาเหตุของความพินาศและการล่มสลายของการเมืองในช่วงปลายสมัยสาธารณรัฐอีกด้วย เหตุนี้เอง Machiavelli จึงพยายามพัฒนาข้อเสนอเกี่ยวกับคุณสมบัติและธรรมชาติของความสับสนอลหม่านที่มีความครอบคลุมกว้างขวางมากไปกว่าคุณูปการจากตำแหน่งตริบูนเพียงอย่างเดียวเท่านั้น

สำหรับ Machiavelli แล้ว ความสับสนอลหม่านและความขัดแย้งคือปัจจัยทางการเมืองที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ในทุกระบอบการเมือง กล่าวอีกนัยหนึ่งคือความสับสนอลหม่านและความขัดแย้งคือธรรมชาติอย่างหนึ่งของชีวิตทางการเมือง (natural element of political life)⁶⁰⁰ ซึ่งมีขึ้นเพื่อทำหน้าที่บางอย่างโดยเฉพาะต่อระบอบการปกครองแบบผสมในฐานะการปกครองตามธรรมชาติที่กล่าวไปในบทก่อนหน้านี้นั้นคือหน้าที่ในฐานะช่องทางที่จะทำให้สดมภ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสดมภ์

⁵⁹⁹ Ibid., 53.

⁶⁰⁰ Ibid., 48.

มหาชนสามารถปลดปล่อยความไม่พอใจและความทะเยอทะยานของตนเองและเปลี่ยนความไม่พอใจและความทะเยอทะยานนั้นให้กลายเป็นคุณต่อระบอบการเมืองแทนที่จะก่อให้เกิดโทษ โดยในประเด็นดังกล่าวนี้ Machiavelli เปรียบเทียบการทำหน้าที่ดังกล่าวของความขัดแย้งและความสับสนอลหม่านทางการเมืองกับของเหลวภายในร่างกาย (humors or *umori*) ตามทฤษฎีการแพทย์ในสมัยโบราณ (humoralism or humoral theory)⁶⁰¹ เพื่อสะท้อนให้เห็นนัยที่สำคัญสองประการ ประการแรกพลังทางสังคมกลุ่มต่าง ๆ ของระบอบการเมืองเปรียบได้กับของเหลวของร่างกายเหล่านี้ที่ต่างอยู่ในสภาวะที่ต้องการมีอิทธิพลครอบงำร่างกายหรืออยู่เหนือของเหลวชนิดอื่น ๆ อยู่ตลอดเวลา ดังนั้นร่างกายที่สมบูรณ์แบบอย่างไรที่ตีจิงไม่อาจมีอยู่เช่นเดียวกันกับที่ระบอบการปกครองที่ก่อปรไปด้วยความผสมกลมกลืนถือเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ การมีสุขภาพดีจึงเป็นเพียงช่วงเวลาหยุดพักสั้น ๆ จากการต่อสู้ของบรรดาของเหลวเหล่านี้ อันเป็นกระบวนการที่จะดำรงต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด⁶⁰²

นัยประการที่สองของการเปรียบเทียบความขัดแย้งกับการต่อสู้ช่วงชิงความเป็นใหญ่ของของเหลวในร่างกาย คือการเปลี่ยนสถานะของความขัดแย้งให้กลายเป็นเรื่อง “ธรรมชาติ” และไม่ใช่สิ่งที่อาจหรือควรกำจัดออกไปจากระบอบการเมืองอย่างที่เข้าใจมาแต่เดิมอีกต่อไป ดังที่ Machiavelli อธิบายไว้อย่างชัดเจนในงานเรื่อง *Florentine History* ว่าความขัดแย้งและความสับสนอลหม่านทางการเมืองเป็น “ธรรมชาติ” (*naturali*) ที่อาจก่อให้เกิดผลลัพธ์ในด้านบวก แต่ในขณะเดียวกัน Machiavelli เองก็ตระหนักว่า ความขัดแย้งและความสับสนอลหม่านอาจก่อให้เกิดอันตราย (*serie*) ขึ้นได้เช่นกัน⁶⁰³ ความขัดแย้งจึงอาจเป็นทั้งโอกาสและภัยคุกคามทางการเมืองในเวลาเดียวกัน ประเด็นสำคัญจึงอยู่ที่การหาทางรับมือและควบคุมความขัดแย้งเหล่านั้นมิให้กลายเป็นความขัดแย้งที่มีลักษณะทำลายตนเอง (self-destruction) เหตุนี้เองการก่อกองกลางทางการเมือง

⁶⁰¹ อันเป็นวิธีคิดที่เริ่มต้นมาจากคำอธิบายของ Hippocrates ในสมัยกรีกโบราณ ซึ่งเชื่อว่าร่างกายของมนุษย์ประกอบไปด้วยของเหลวพื้นฐาน 4 ชนิด คือ เลือด (blood) จากหัวใจ น้ำดีดำ (black bile) จากม้าม น้ำดีเหลือง (yellow bile) จากตับ และเสมหะ (phlegm) จากศีรษะ อันเป็นตัวแทนธาตุลม ดิน ไฟ และน้ำตามลำดับ ดู K. Kalachanis and Ioannis E. Michailidis, "The Hippocratic view on humors and human temperament," *European journal of social behavior* 2, no. 2 (2015): 2; Anthony J. Parel, *The Machiavellian cosmos* (New Haven: Yale University Press, 1992), 101-12.

⁶⁰² Pedullà, *Machiavelli in tumult: The Discourses on Livy and the origin of political conflictualism*, 48.

⁶⁰³ *Ibid.*, 50.

สำหรับ Machiavelli จึงมีจำเป็นที่จะต้องเป็นสัญญาณที่บ่งชี้ถึงการล่มสลายของความสมัคสมานกลมกลืนในหมู่พลเมืองเสมอไป แต่อาจเป็นโอกาสทองที่ทำให้ผู้ปกครองสามารถนำมาใช้เป็นช่องทางที่ปลอดภัยสำหรับการควบคุมและส่องถ่ายกระแสแห่งความไม่พอใจของพลเมืองแทนที่จะจำกัดยับยั้ง

ในแง่บทบาทของผู้ปกครองและผู้บัญญัติกฎหมายจึงไม่แตกต่างไปจากบทบาทของแพทย์ตามทฤษฎีการแพทย์ที่อธิบายสภาวะของมนุษย์จากการสร้างสมดุลของของเหลว ซึ่งเมื่อนำมาปรับใช้ในทางการเมืองได้เปิดทางไปสู่วิคิดและการประเมินความขัดแย้งและความสับสนอลหม่านทางการเมืองที่เกิดขึ้นจากวิกฤตการณ์ต่าง ๆ รูปแบบใหม่ โดยเปลี่ยนความขัดแย้งจากเดิมที่ถูกพิจารณาว่าเป็นอาการที่บ่งชี้ความเจ็บป่วยของระบอบการเมืองให้กลายเป็นวิถีทาง (*mode or modo*) หรือช่องทางหนึ่งในการระบายความไม่พอใจและความทะเยอทะยานของตัวแสดงในสดมภีโดสดมภีหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งมหาชนออกไปจากระบอบการเมืองแทน อันเปรียบได้กับแพทย์ที่รักษาอาการป่วยของร่างกายอันเกิดจากการมีของเหลวชนิดใดชนิดหนึ่งที่มาจนเกินไปด้วยการให้ยาหรือวิธีการใดใดก็ตามเพื่อขับของเหลวส่วนเกินที่นี้ออกมาผ่านเหงื่อ อาเจียน ปัสสาวะ หรืออุจจาระเหลว เป็นต้น การตีความดังกล่าวจึงทำให้ความสับสนอลหม่านและการลุกฮือทางการเมืองของพลเมืองให้กลายเป็นช่องทางหนึ่งในการส่องถ่ายความไม่พอใจและความทะเยอทะยานขององค์ประกอบมหาชนออกไปจากการเมืองและเปลี่ยนให้กลายเป็นพลังที่เป็นคุณต่อระบอบการเมืองแทน⁶⁰⁴

แม้ว่าการฉายใช้ประโยชน์จากความสับสนอลหม่านและการลุกฮือของพลเมืองในสถานการณ์ที่กำลังเกิดวิกฤตจะดำรงอยู่บนความเสี่ยงที่จะนำไปสู่ผลลัพธ์ในด้านลบได้เช่นกันหากไม่กระทำการอย่างระมัดระวัง แต่กระนั้น Machiavelli เองกลับมองว่าความสับสนอลหม่านและการใช้ประโยชน์จากความขัดแย้งทางการเมืองดังกล่าวเป็นเสมือนวิธีการรักษาในเชิงป้องกัน (*preventive therapy*) เพื่อป้องกันสิ่งที่มีความชั่วร้ายมากกว่า นั่นคือการประท้วงลุกฮือที่ลงเอยด้วยการใช้กำลังและความรุนแรงของพลเมืองที่เต็มไปด้วยความไม่พอใจในระดับที่ไม่อาจควบคุมได้⁶⁰⁵ การหาช่องทางระบายความไม่พอใจของพลเมืองและเปลี่ยนความขัดแย้งทางการเมืองอันเป็นเรื่องธรรมชาติให้

⁶⁰⁴ Ibid., 54.

⁶⁰⁵ Ibid., 53.

กลายเป็นคุณต่อระบบการเมือง จึงเป็นทางออกที่นำไปสู่เสถียรภาพทางการเมืองได้มากและต้องตรงกับความเป็นจริงมากกว่าการสร้างควมสมัครสมานกลมกลืนในหมู่พลเมืองตามทฤษฎีของ Machiavelli

ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมที่ Machiavelli แสดงให้เห็นคือการเมืองของสาธารณรัฐโรมัน ซึ่งสะท้อนในภาพใหญ่ผ่านการที่โรมสามารถแผ่ขยายความยิ่งใหญ่และอิทธิพลเหนือดินแดนแถบเมดิเตอร์เรเนียนได้แม้ว่าความขัดแย้งระหว่างพวกพลีเบียนและแพทริเซียนจะดำรงอยู่เสมอมา รวมถึงการประท้วงลุกฮือของพวกพลีเบียนทุก ๆ ปีอย่างต่อเนื่องก็ตาม ส่วนในรายละเอียดนั้น Machiavelli อธิบายไว้ใน *Discourses* เล่มที่ 1 บทที่ 17 อย่างชัดเจนว่า ความขัดแย้งที่เป็นธรรมชาตินั้นมีวิถีทางให้ดำเนินสองแบบ แบบแรกคือความขัดแย้งที่ก่อให้เกิดคุณและแบบที่ก่อให้เกิดโทษ กล่าวคือ

ในยามที่ผู้คนเสื่อมทรามลงอย่างมาก ไม่ว่าจะกฎหมายที่มีอยู่จะดีเพียงใดย่อมกลายเป็นสิ่งไร้ค่า เว้นเสียแต่ว่ากฎหมายดังกล่าวถูกบังคับใช้โดยบุคคลผู้ซึ่งมีตำแหน่งที่ทรงอำนาจมากเสียจนกระทั่งสามารถบีบบังคับให้ผู้คนเหล่านั้นเชื่อฟังจนไปจนกว่าพวกเขาจะกอปรไปด้วยคุณสมบัติอันดี⁶⁰⁶

โดยจะเห็นได้ว่าวิถีทางที่ความขัดแย้งลงเอยสำหรับ Machiavelli ล้วนขึ้นอยู่กับอุปนิสัยแห่งจิตใจ (mores) ของพลเมืองในที่แห่งนั้นเอง⁶⁰⁷ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือความขัดแย้งทางการเมืองจะก่อให้เกิดโทษก็ต่อเมื่อความขัดแย้งดังกล่าวเป็นความขัดแย้งที่นำไปสู่การประหัตถ์ประหารกันเอง (armed conflict) ในหมู่พลเมืองที่มีความตกต่ำทางศีลธรรม (moral degeneration) อันทำให้ความขัดแย้งดังกล่าวลงเอยด้วยการใช้ความรุนแรงที่เกิดจากแรงจูงใจส่วนบุคคล โดยเขาเปรียบเทียบระหว่างความโหดร้ายทารุณสองรูปแบบคือ

ความโหดร้ายทารุณของมวลชนที่มีต่อบุคคลผู้ซึ่งกระทำต่อเหล่าคนผู้ซึ่งพวกเขาสงสัยว่ากำลังสมคบคิดกันเพื่อทำลาย

⁶⁰⁶ Machiavelli, *The Discourses*, 159. [I.17]

⁶⁰⁷ Pedullà, *Machiavelli in tumult: The Discourses on Livy and the origin of political conflictualism*, 53-54.

ผลประโยชน์ส่วนรวม กับความโหดร้ายทารุณของเจ้าผู้ปกครองที่
กระทำต่อเหล่าคนผู้ซึ่งเขาสงสัยว่ากำลังสมคบคิดกันเพื่อทำลาย
ผลประโยชน์ส่วนตัวของเขาเอง⁶⁰⁸

โดยจะเห็นได้ว่าความขัดแย้งที่ก่อให้เกิดโทษ คือความขัดแย้งที่ลงเอยด้วยการใช้ความรุนแรงของ
เจ้าผู้ปกครองไปเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวของเจ้าผู้ปกครองผู้นั้นเอง ซึ่งเป็นด้านตรงกันข้ามที่อันตราย
ของความขัดแย้งที่มีคุณอันเป็นความขัดแย้งในหมู่พลเมืองที่ยังคงมีคุณธรรมแห่งพลเมืองในระดับที่ทำให้
ให้พวกเขาไม่ลงเอยด้วยการใช้อาวุธหรือกำลังเข้าทำลายฝ่ายตรงข้ามอย่างสิ้นเชิงจากแรงจูงใจส่วน
บุคคล แต่กระทำไปเพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ส่วนรวม ในแง่นี้ความดีของความสับสนอลหม่านสำหรับ
Machiavelli จึงมิได้อยู่ที่การมีหรือไม่มีการใช้ความรุนแรงมากเท่ากับผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นตามมาจาก
ความขัดแย้งเหล่านั้นว่านำไปสู่ผลประโยชน์ส่วนรวมหรือมาจากแรงจูงใจส่วนบุคคลของแต่ละคน⁶⁰⁹

ตัวอย่างหนึ่งของความขัดแย้งรูปแบบดังกล่าวคือการต่อสู้ของพวกพลีเบียนในสมัย
สาธารณรัฐโรมันที่แม้จะมีการประท้วงและลุกฮืออยู่ตลอดเวลา แต่ช่องทางที่พวกเขาเลือกใช้ล้วนเป็น
วิธีการที่ปราศจากการใช้ความรุนแรงเชิงกายภาพโดยตรง หรือหากมีการใช้ความรุนแรงก็มีได้มี
แรงจูงใจจากเหตุผลส่วนบุคคล เช่น การใช้วิธีการถอนตัวและการไม่ให้ความร่วมมือในกิจการใดใด
ของพวกชนชั้นสูงหรือที่เรียกว่า *secessio*⁶¹⁰ และรวมถึง *detractio militiae* หรือการปฏิเสธที่จะทำ
หน้าที่ทหารในกองทัพของพวกมหาชน⁶¹¹ ในขณะที่ตัวอย่างของการเปลี่ยนความขัดแย้งดังกล่าวให้

⁶⁰⁸ ดู “Thus one see the difference between the two cases amounts to the same thing as the difference of what is and what must come to be. The brutalities of the masses are directed against those whom they suspect of conspiring against the common good; the brutalities of a prince against those whom he suspect of conspiring against his own good.” ใน Machiavelli, *The Discourses*, 257. [I.58] ทั้งนี้ Pedullà ตีความว่าตัว Machiavelli เองก็มีได้ปฏิเสธการใช้ความรุนแรงต่อกันหากความรุนแรงที่ว่านั้นเป็นความรุนแรงที่มีผลประโยชน์สาธารณะเป็นแรงจูงใจ หรืออีกนัยหนึ่งคือกระทำไปเพื่อเหตุผลแห่งรัฐ และกระทำจากความปรารถนาที่ไม่ต้องการให้ตนเองถูกรอบงำ

⁶⁰⁹ Fabio Raimondi, *Constituting freedom: Machiavelli and Florence*, trans. Matthew Armistead (Oxford: Oxford University Press, 2018), 50.

⁶¹⁰ Pedullà, *Machiavelli in tumult: The Discourses on Livy and the origin of political conflictualism*, 55.

⁶¹¹ Machiavelli, *The Discourses*, 254-55. [I.58]

กลายเป็นคุณทางการเมือง คือการที่ฝ่ายชนชั้นสูงของโรมตอบสนองความสับสนอลหม่านดังกล่าวของมหาชนด้วยการยอมเปิดพื้นที่ทางการเมืองรูปแบบใหม่ เช่น การสร้างตำแหน่งตริบูนให้เป็นตัวแทนของพวกพลีเบียนเพื่อเป็นช่องทางในการระบายและเปลี่ยนความไม่พอใจขององค์ประกอบมหาชนให้กลายเป็นสถาบันทางการเมืองเพื่อทำหน้าที่บางอย่างร่วมกับตนแทน เป็นต้น

ข้อเสนอดังกล่าวของ Machiavelli จึงถือเป็นการเปิดศักราชของคำอธิบายที่ได้สร้างความชอบธรรมให้แก่ความขัดแย้งในหมู่พลเมืองหรือ *stasis* อย่างชัดเจนอย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน และเหตุนี้เอง Pedullà จึงตีความข้อเสนอดังกล่าวของ Machiavelli ว่าเป็นการตั้งต้นจารีตทางความคิดประเภทใหม่ให้แก่ความคิดทางการเมืองตะวันตก นั่นคือจารีตความขัดแย้งทางการเมืองนิยม (political conflictualism)⁶¹² แม้ว่าในความเป็นจริงแล้วข้อเสนอดังกล่าวจะมีร่องรอยมาตั้งแต่งานของ Archytas และ Polybius แล้ว ดังที่ได้กล่าวไปในข้างต้น

อิทธิพลของวิธีคิดที่เน้นการจัดวางกลไกของสถาบันการเมืองเพื่อบริหารความขัดแย้งทางการเมืองที่ Machiavelli ตั้งต้นไว้จะมีอิทธิพลอย่างยิ่งในประเทศอังกฤษ⁶¹³ โดยเฉพาะในกรณีของนักคิดสายสาธารณรัฐนิยมในอังกฤษอย่าง James Harrington ที่ปรากฏร่องรอยของความคิดเรื่องการผสมผสานของ Machiavelli อย่างชัดเจนในฐานะตัวแทนของความคิดทางการเมืองที่ Harrington เรียกว่าความสุขุมคัมภีรภาพแห่งโลกโบราณ (ancient prudence) ที่นำมาใช้ออกแบบสาธารณรัฐที่แท้จริง⁶¹⁴ หรือที่เขาเรียกว่า “สาธารณรัฐที่เสมอภาค” (equal commonwealth)⁶¹⁵

⁶¹² ซึ่งเป็นประเด็นแกนกลางในงานชิ้นล่าสุดของ Pedullà ซึ่งถูกนำมาแปลและตีพิมพ์ก่อนที่งานวิจัยชิ้นนี้จะเสร็จสมบูรณ์

⁶¹³ ดู Raab, *The English Face of Machiavelli: A changing interpretation 1500-1700*.

⁶¹⁴ สถานะของระบอบสาธารณรัฐตามข้อเสนอของ Harrington ได้สร้างคุณลักษณะพิเศษบางประการให้แก่ระบอบสาธารณรัฐ (Republican exclusivism) ซึ่งเข้ามาแทนที่จารีตพหุการปกครอง (Constitutional pluralism) ที่มีมาก่อนหน้า ซึ่งมองว่า รูปแบบการปกครองแต่ละประเภท ไม่ว่าจะเป็นการปกครองที่อำนาจอยู่ในมือเอกบุคล กลุ่มคน หรือมหาชน ต่างเป็นรูปแบบการปกครองที่ดี (ที่สุด) หรือเหมาะสมกับสภาวะการณของบ้านเหมือนหนึ่ง ๆ ได้แตกต่างกัน ดังนั้นจารีตแบบพหุการปกครองจึงมองว่ารูปแบบการปกครองแต่ละรูปแบบมีความชอบธรรมและความเหมาะสมตามบริบทของบ้านเมือง ในขณะที่ข้อเสนอของฝ่ายสาธารณรัฐนิยมอังกฤษในศตวรรษที่ 17 อย่าง Harrington กลับพยายามปฏิเสธแนวคิดดังกล่าวและเสนอว่า มีเพียงระบอบสาธารณรัฐเท่านั้นที่จะสามารถเป็นระบอบที่มีความชอบธรรมในฐานะระบอบการเมืองได้ ส่วนระบอบการเมืองอื่น ๆ ล้วนแล้วแต่เป็นระบอบการปกครองที่มีความชอบธรรมทั้งสิ้น สิ่งนี้คือการปฏิวัติทางความคิดที่เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 17 ที่ยกสถานะของระบอบสาธารณรัฐให้อยู่สูงและพิเศษเหนือระบอบการปกครองอื่น ๆ อย่างที่มีเคยเกิดขึ้นมาก่อน

ด้วยการพยายามออกแบบกลไกที่เป็นรูปธรรมต่าง ๆ ขึ้นมารองรับหลักการดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นการปกครองที่วางอยู่บนกฎหมายมิใช่บนการตัดสินใจของมนุษย์ปุถุชน (the empire of laws and not of men)⁶¹⁶ ซึ่งการจะทำเช่นนั้นได้ Harrington เห็นว่าจะต้องจัดวางกลไกในรายละเอียดของฝ่ายนิติบัญญัติให้ทำงานผ่านรัฐสภาที่ประกอบด้วยสองสภา (bicameralism) ที่ทำหน้าที่แตกต่างกันและตรวจสอบถ่วงดุลและการหมุนเวียนเปลี่ยนผ่าน (rotation) ของอำนาจนิติบัญญัติ⁶¹⁷

ข้อเสนอดังกล่าวของ Harrington ปรากฏในงานเขียนเรื่อง *The Commonwealth of Oceana* ในปี ค.ศ. 1656 ซึ่งเป็นงานที่ Harrington สมมติว่าเขากำลังทดลองออกแบบรูปแบบการปกครองที่ดีที่สุดให้แก่ประเทศที่ตั้งอยู่บนเกาะที่มีชื่อว่า “โอเซียนา” ซึ่งเป็นที่เข้าใจว่า Harrington น่าจะกำลังกล่าวอุปมาอุปไมยถึงเกาะอังกฤษ โดยข้อเสนอของ Harrington วางอยู่บนข้อโต้แย้งของการจัดวางสถาบันทางการเมืองภายใต้แนวคิดหลักเรื่องการปกครองแบบผสมสองแบบ หรือที่ Harrington เรียกว่าความสุชุมคัมภีรภาพแห่งโลกโบราณ (ancient prudence) ที่มี Polybius และ Machiavelli เป็นหลัก กับความสุชุมคัมภีรภาพแห่งโลกสมัยใหม่ (modern prudence) ซึ่งมี John Fortescue เป็นต้นกระแสนำความคิดตามลำดับ⁶¹⁸ โดยความแตกต่างระหว่างความสุชุมคัมภีรภาพทั้งสองแบบนี้เกิดจากการที่วิธีคิดเกี่ยวกับการปกครองแบบผสมของ Fortescue มุ่งความสนใจไปที่การสร้างสมดุลระหว่างคุณสมบัติต่าง ๆ ขององค์ประกอบมูลฐาน เช่น

โดยในกรณีของประเทศอังกฤษ Harrington ก็คือผู้ที่นำเสนอแนวคิดดังกล่าว ผ่านการยกระดับสาธารณรัฐที่มีอยู่เดิมให้กลายเป็นจารีตเกี่ยวกับ “ประชาธิปไตย” ในอังกฤษแทน และทำให้จารีตสาธารณรัฐอังกฤษของ Harrington มีความสุดโต่งและก้าวไปไกลกว่าข้อเสนอของนักคิดสาธารณรัฐนิยมร่วมสมัยคนอื่น ๆ ดู Eric Nelson, *The Hebrew republic: Jewish sources and the transformation of European political thought* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2010), 3.

⁶¹⁵ James Harrington, *The prerogative of popular government* (London: G. Dawson for Tho. Brewster at the three Bibles at the west end of Pauls Church-yard, 1658), 40.

⁶¹⁶ “government (to define it de jure or according to ancient prudence) is an art whereby a civil society of men is instituted and preserved upon the foundation of common right or interest, or (to follow Aristotle and Livy) it is the empire of laws and not of men.” ดู James Harrington, *The commonwealth of Oceana and a system of politics*, ed. J. G. A. Pocock (Cambridge: Cambridge University Press, 1992), 8.

⁶¹⁷ Fukuda, *Sovereignty and the Sword: Harrington, Hobbes, and mixed government in the English civil wars*, 95-96.

⁶¹⁸ Ibid., 96.

พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ อภิสิทธิ์ของขุนนาง และเสรีภาพของสามัญชน ในขณะที่การปกครองแบบผสมของ Polybius และ Machiavelli (ในทรรศนะของ Harrington) ให้ความสนใจไปที่การสร้างกลไกและสถาบันทางการเมืองเพื่อการถ่วงดุลขององค์ประกอบที่ได้จากการแบ่งแยกการใช้อำนาจและการทำหน้าที่ที่แตกต่างกันภายในระบอบการเมือง

การจัดวางตำแหน่งแห่งที่ขององค์ประกอบต่าง ๆ ในระบอบการเมืองตามความสุชุมคัมภีร์ภาพแบบโบราณที่ว่านี้ คือทฤษฎีการปกครองแบบผสมที่ Harrington เห็นว่า Polybius และ Machiavelli คือบุคคลที่พัฒนาขึ้นผ่านตัวแบบสาธารณรัฐโรมัน ที่ Harrington เองพยายามนำมาใช้เป็นตัวแบบสำหรับการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ให้องค์ประกอบต่าง ๆ ของสาธารณรัฐอังกฤษที่เพิ่งเกิดขึ้นใหม่ในเวลานั้นด้วยเช่นกัน โดย Harrington นำเสนอตัวแบบที่เรียกว่า “สาธารณรัฐที่เสมอภาค” (equal commonwealth) ซึ่งวางอยู่บนหลักการพื้นฐานสำคัญสองส่วน⁶¹⁹ สำหรับใช้จัดกลไกการใช้อำนาจในทางนิติบัญญัติซึ่งเป็นอำนาจสูงสุด โดยส่วนแรกคือแนวคิดที่ต่อมารู้จักกันในนามของการมีรัฐสภาแบบคู่ (bicameralism) และส่วนที่สองว่าด้วยการหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนการดำรงตำแหน่ง (rotation) ของสมาชิกรัฐสภา ซึ่งทั้งสองหลักการนี้จะเป็นตัวรับประกันในความมั่นคง (stability) ให้แก่สาธารณรัฐที่แท้จริงหรือสาธารณรัฐที่เสมอภาคเท่าเทียมของ Harrington

หนึ่งในข้อเสนอหลักของ Harrington ในการสร้างสาธารณรัฐที่เท่าเทียม คือการออกแบบสถาบันรัฐสภาในแบบรัฐสภาอำนาจคู่ ซึ่งสามารถช่วยจำกัดอำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติได้โดยไม่ต้องอาศัยกลไกการวิไลจากฝ่ายบริหาร แต่อาศัยการแบ่งกลไกการทำงานในฝ่ายนิติบัญญัติเดิมออกเป็น 2 ส่วน อันเกิดจากการที่ Harrington เล็งเห็นว่าธรรมชาติของกระบวนการนิติบัญญัติจำเป็นต้องประกอบด้วยขั้นตอนที่แตกต่างกันสองขั้น ซึ่งมีธรรมชาติและความเหมาะสมกับบุคคลที่จะเข้ามาทำหน้าที่ในขั้นตอนดังกล่าวที่แตกต่างกัน โดย Harrington อธิบายขั้นตอนที่แตกต่างกันของกระบวนการนิติบัญญัติสองขั้นนี้ด้วยการอุปมาอุปมัยกับกรณีสมมติที่เขากำหนดสถานการณ์ขึ้นมาว่า มีเด็กผู้หญิงจำนวนสองคนกำลังแบ่งเค้กหนึ่งก้อน โดยกฎเกณฑ์มีอยู่ว่าเด็กผู้หญิงคนแรกมีหน้าที่ตัดเค้กก่อนดังกล่าวออกเป็น ส่วน ๆ ในรูปแบบใดก็ได้ที่เธอปรารถนา โดยมีเงื่อนไขว่าเด็กผู้หญิงอีกคนหนึ่ง ซึ่งไม่ทราบล่วงหน้าว่าจะทำการแบ่งเค้กอย่างไร จะคอยทำหน้าที่เป็นผู้ตัดสินใจเลือกว่าเด็กผู้หญิงคนใดในสองคนจะได้รับเค้กชิ้นไหนไปครอบครองในตอนท้าย จะเห็นได้ว่า

⁶¹⁹ Harrington, *The commonwealth of Oceana and a system of politics*, 162.

การเปรียบเทียบดังกล่าวของ Harrington คือการชี้ให้เห็นการทำหน้าที่ของรัฐบาลอำนาจคู่ที่มีธรรมชาติของการทำหน้าที่แตกต่างกันภายในกระบวนการนิติบัญญัติ โดยมีรัฐสภาหนึ่งทีเรียกว่า “สภาสูง” คอยทำหน้าที่ในการ “แบ่ง” (dividing) ในขณะที่รัฐสภาที่เหลือหรือสภาสามัญมีหน้าที่ “ตัดสินใจเลือก” (choosing) จากตัวเลือกหรือจากสิ่งที่ถูกพิจารณาจากสภาสูงมาแล้ว โดยการทำงานดังกล่าววางอยู่บนวิธีคิดที่ว่า กลุ่มคนที่ทำหน้าที่ในสภาสูงคือกลุ่มคนที่จะต้องมีความรู้เพื่อที่จะสามารถตัดสินใจเลือกว่าสิ่งใดคือตัวเลือกที่เหมาะสมหรือสอดคล้องต้องกับผลประโยชน์สาธารณะได้บ้างโดยที่ไม่มีสิทธิตัดสินใจเลือก เนื่องจากอำนาจในการตัดสินใจเลือกตกอยู่ในมือของสภาล่างซึ่งเป็นตัวแทนของประชาชนอย่างแท้จริง นอกจากนี้ยังจะเห็นได้ว่า แม้กลไกดังกล่าวจะอนุญาตให้ทั้งสองฝ่ายสามารถคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตัวของตนเองได้ แต่ในขณะเดียวกันทั้งสองฝ่ายก็ถูกบีบโดยสถาบันทางการเมืองให้ต้องคำนึงถึงผลประโยชน์สาธารณะร่วมกันกับอีกฝ่ายด้วยเช่นกัน เนื่องจากการบรรลุผลประโยชน์ส่วนตัวของแต่ละฝ่ายจำเป็นต้องขึ้นตรงต่อการทำหน้าที่และการตัดสินใจของอีกฝ่ายด้วยอย่างเลี่ยงไม่ได้⁶²⁰

นอกจากโครงสร้างรัฐสภาแบบคู่แล้ว Harrington ยังเห็นว่าหลักการสำคัญอีกประการหนึ่งสำหรับสาธารณรัฐที่มีความเสมอภาค คือการทำให้บุคลากรที่เข้ามาทำหน้าที่ในการใช้อำนาจนิติบัญญัติที่แตกต่างกันดังกล่าวเกิดความเท่าเทียมภายในช่วงชั้นของตนในความหมายของการที่ทุกคนในช่วงชั้นมีโอกาสเข้ามาทำหน้าที่ในการใช้อำนาจทางการเมืองดังกล่าว กล่าวคือ การออกแบบสถาบันทางการเมืองจะต้องคำนึงถึงการทำให้บุคคลที่เข้ามาปฏิบัติหน้าที่ในทั้งสองสภาเกิดการหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันเข้ามาทำหน้าที่ในช่องทางของตนเองอย่างประจำและสม่ำเสมอ เพื่อที่จะทำให้อำนาจประชาชนที่ทำหน้าที่ตัดสินใจเลือกในสภาล่าง และฝ่ายอภิชนที่หน้าที่พิจารณาไตร่ตรองทางเลือกที่ดีในสภาสูง ต่างมีโอกาสอย่างเท่าเทียมกันในการถูกเลือกเข้ามาทำหน้าที่ในกระบวนการนิติบัญญัติที่แตกต่างกันดังกล่าว⁶²¹ และกลไกที่จะทำให้ทั้งสองฝ่ายมีการผลัดเปลี่ยนกันเข้ามาทำหน้าที่ในรัฐสภาคือกลไกการเลือกตั้งและการจับฉลากตามลำดับ ซึ่งจะต้องถูกจัดขึ้นบ่อยครั้งและสม่ำเสมอเพื่อที่จะทำให้ประชาชนและชนชั้นสูงสามารถผลัดเปลี่ยนกันเข้าไปทำหน้าที่ในรัฐสภาของตนเองได้อย่างทั่วถึง และความทั่วถึงที่ว่านี้คือสาเหตุที่ทำให้สาธารณรัฐเกิดความเสมอภาค อันเป็น

⁶²⁰ Ibid.

⁶²¹ Fukuda, *Sovereignty and the Sword: Harrington, Hobbes, and mixed government in the English civil wars*, 96.

ความเสมอภาคทางโอกาสที่ทุก ๆ คนมีโอกาสที่จะผลัดเปลี่ยนกันเข้าไปทำหน้าที่ในการใช้อำนาจทางการเมืองในช่องทางที่แตกต่างกันในรัฐสภา⁶²²

วิธีคิดตามจารีตดังกล่าวที่ตั้งต้นโดย Machiavelli ยังสอดคล้องกับแนวคิดแบบนีโอโรมันในสมัยต่อมา ซึ่งมองว่าความมั่งคั่งมิใช่เรื่องเลวร้าย ดังนั้นการที่พลเมืองแต่ละคนแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวจึงเป็นเรื่องธรรมดาที่ไม่อาจเลี่ยงได้ ดังนั้นการแก้ปัญหาจึงมิได้อยู่ที่การจัดการศึกษา หรือการปลูกฝังเพื่อให้พลเมืองทุก ๆ คนมีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม มากเท่ากับการพยายามจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของสถาบันทางการเมืองให้พลเมืองสามารถเข้าไปประนีประนอมเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวร่วมกัน และทำให้ผลประโยชน์ที่แต่ละฝ่ายจะได้รับ แม้จะไม่มากเท่าเดิมหรือมิใช่ผลประโยชน์ส่วนรวมอย่างแท้จริง แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่เข้าใกล้กับผลประโยชน์สาธารณะมากที่สุด ด้วยเหตุนี้ สาธารณรัฐแบบโรมันจึงมีมุมมองที่ดีต่อความยิ่งใหญ่ (glory) และการแสวงหาประโยชน์ส่วนตัวที่อยู่ภายใต้กรอบของกฎหมาย⁶²³ วิธีคิดเช่นนี้จึงสอดคล้องและไปด้วยกันได้กับสาธารณรัฐที่มีขนาดใหญ่อย่างสาธารณรัฐโรมัน และยังเป็นวิธีคิดที่ไปด้วยกันได้กับแนวคิดเรื่องกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินส่วนบุคคลของเสรีนิยมและสาธารณรัฐขนาดใหญ่ในยุคสมัยใหม่อีกด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ วิธีคิดของสาธารณรัฐนิยมแบบโรมันได้เปิดช่องให้ระบอบสาธารณรัฐดำรงอยู่ควบคู่ไปกับการแสวงหาความมั่งคั่งและกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินส่วนบุคคล⁶²⁴ อันเป็นเหตุให้สาธารณรัฐแบบโรมันที่วางอยู่บนการสร้างกลไกจัดการความขัดแย้งของรัฐที่มีขนาดและอาณาเขตกว้างใหญ่กลายเป็นวิธีคิดที่มีอิทธิพลอย่างมากในศตวรรษที่ 18 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศสหรัฐอเมริกา

การปกครองแบบผสมตามรูปแบบที่กล่าวไปนี้ จะมีอิทธิพลต่อความคิดทางการเมืองอเมริกัน ทั้งในช่วงก่อนและหลังสงครามประกาศอิสรภาพ โดยนักวิชาการอย่าง Gordon S. Wood แบ่งคำอธิบายเรื่องการปกครองแบบผสมในความคิดทางการเมืองอเมริกันในศตวรรษที่ 18 ของสหรัฐฯ ออกเป็น 2 กรอบเช่นเดียวกับ Atkins โดย Wood มองว่าความเข้าใจเกี่ยวกับการปกครองแบบผสม

⁶²² Harrington, *The commonwealth of Oceana and a system of politics*, 33.

⁶²³ Polybius อธิบายว่าสิ่งเดียวที่ทำให้ชาวโรมันนั้นแตกต่างออกจากชาวคาเธจ คือการที่ชาวคาเธจแสวงหาผลประโยชน์โดยไม่คำนึงถึงวิธีการ ในขณะที่ชาวโรมันแม้จะไม่ได้มองว่าการแสวงหาประโยชน์เป็นเรื่องเลวร้าย แต่ก็ยังมีความจำเป็นที่จะต้องกระทำในช่องทางที่ถูกต้อง เหมาะสม และถูกกฎหมายด้วยเช่นกัน ดู Polybius, *The Histories*, 410-11. [6.56]

⁶²⁴ Nelson, *The Greek Tradition in Republican Thought*, 198.

ของชาวอเมริกันในเวลานั้นประกอบด้วยสองกระแส คือกระแสของความคิดแบบวิก (Whiggism) ในอังกฤษซึ่งเข้ามามีอิทธิพลต่ออเมริกันในช่วงก่อนและหลังสงครามประกาศอิสรภาพ แต่จะเป็นความเข้าใจคนละแบบกับกระแสของการปกครองแบบผสมหลังจากสหรัฐฯประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ค.ศ. 1787 ทั้งนี้เพราะความเข้าใจแบบแรกนั้นมองมวลประชามหาชนในฐานะองค์ประกอบที่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนรวมอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การผสมผสานการปกครองจึงเป็นไปเพื่อดึงคุณสมบัติที่ดีหรือคุณธรรมของแต่ละส่วนออกมาเพื่อนำไปสู่ผลประโยชน์สาธารณะที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (homogeneity of interests) ให้มากที่สุด⁶²⁵

ในขณะที่ความเข้าใจเกี่ยวกับการปกครองแบบผสมในกระแสที่สองที่เกิดขึ้นในเวลาต่อมาของความคิดทางการเมืองอเมริกันจะไม่ได้มองมวลประชามหาชนอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอีกต่อไป หากแต่มองว่าพลเมืองอเมริกันนั้นประกอบไปด้วยชนชั้นหรือกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวของตนเอง ดังนั้นสถาบันทางการเมืองในรัฐธรรมนูญจึงเป็นตัวแทนให้แต่ละชนชั้นหรือแต่ละกลุ่มได้เข้ามามีบทบาทในการรักษาผลประโยชน์ของตน และขัดขวางมิให้มีชนชั้นใดชนชั้นหนึ่งครอบงำผลประโยชน์ของตนเองแต่เพียงฝ่ายเดียวได้ ซึ่งจุดนี้คือสิ่งที่ Wood มองว่าเป็นความคิดที่แสดงถึงการ “เบี่ยงเบน” ออกจากฐานคิดแบบการปกครองแบบผสมแบบเดิมที่มุ่งผสมผสานคุณธรรมอันเป็นรากฐานของสาธารณรัฐนิยมตั้งแต่สมัยกรีกโบราณ ให้กลายเป็นการผสมผสานที่วางอยู่บนผลประโยชน์ส่วนตัวหรือทรัพย์สินของแต่ละองค์ประกอบโดยเฉพาะในองค์กรฝ่ายนิติบัญญัติแทน⁶²⁶

อย่างไรก็ดีแม้ Wood จะมองว่าบรรดาบิดาผู้ร่างรัฐธรรมนูญสหรัฐฯเบี่ยงเบนออกจากแนวคิดการปกครองแบบผสมหรือสาธารณรัฐนิยมในสมัยโบราณ แต่เขายังคงเห็นว่าแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมที่เป็นส่วนหนึ่งของกระแสสาธารณรัฐนิยมในสมัยโบราณมีอิทธิพลทางความคิดต่อการเมืองอเมริกันจนถึงอย่างน้อยปลายทศวรรษที่ 1780 โดยรับความคิดดังกล่าวมาจากพวกวิกในอังกฤษอีกทีหนึ่ง⁶²⁷ อย่างไรก็ตามหากเรานำความคิดของ Wood มาพิจารณาร่วมกับกรอบคิดของ

⁶²⁵ Wood, *The Creation of the American Republic 1776 - 1787*, 61, 219.

⁶²⁶ Ibid., 221-222.

⁶²⁷ ดู Ibid., 3-45; อย่างไรก็ตาม Carl J. Richard มองต่างออกไปจาก Wood คือ Richard เสนอว่าบรรดาบิดาผู้ก่อตั้งและบิดาผู้ร่างรัฐธรรมนูญสหรัฐฯได้รับองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมมาจากการศึกษาแนวคิดของนักประวัติศาสตร์และนักปรัชญาในอดีตด้วยตนเองมากกว่าที่จะรับเอามาโดยอ้อมผ่านทาง

Atkins ย่อมพบว่าสิ่งที่ Wood มองว่าเป็นการเปียงเบนนั้นแท้ที่จริงแล้วไม่ได้เป็นการเปียงเบนออกจากกระแสด้านรัฐธรรมนูญในอดีต หากแต่เป็นการเปียงเบนภายในแนวคิดของรัฐธรรมนูญจากกรอบคิดที่เน้นวิธีการผสมผสานโดยการสร้างความสมัครงานกลมกลืนแบบกรีก ไปสู่การปกครองแบบผสมที่เน้นวิธีการผสมผสานโดยการสร้างสถาบันเพื่อจัดการความขัดแย้งทางการเมืองแบบโรมันหรือแบบ Polybius และ Machiavelli แทนมากกว่า

ก่อนสงครามประกาศอิสรภาพของชาวอเมริกัน แนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมถือเป็นแนวคิดที่ทรงอิทธิพลมากที่สุดแนวคิดหนึ่ง เนื่องจากในขณะนั้นสหรัฐอเมริกาเป็นหนึ่งในดินแดนอาณานิคมของประเทศอังกฤษ ส่งผลให้วิถีคิดเรื่องการปกครองแบบผสมที่เป็นวิถีคิดกระแสหลักในการจัดวางรูปแบบความสัมพันธ์ของสถาบันทางการเมืองในอังกฤษในเวลานั้นถูกนำมาใช้เป็นตัวแบบให้แก่การปกครองของบรรดาดินแดนอาณานิคมในอเมริกาด้วยเช่นกัน โดย Thomas Gordon หนึ่งในบรรดาพวกวิกแบบสุดโต่ง ซึ่งสนับสนุนแนวทางการปกครองแบบผสมของโรมันอย่างชัดเจนได้กล่าวไว้งานเขียนภายใต้นามปากกา Cato ว่า การปกครองของอังกฤษในขณะนั้น (ราว ค.ศ. 1720) “เป็นมหาชนรัฐที่ดีที่สุดในโลก โดยมีเจ้าผู้ปกครองเป็นประมุขของมหาชนรัฐดังกล่าว”⁶²⁸ และมองว่าสาธารณรัฐโรมัน “เป็นมาตรฐาน และตัวแบบที่คู่ควรแก่การเป็นแบบอย่างของพวกเขา”⁶²⁹

หนึ่งในบรรดานักคิดอเมริกันฝ่ายเฟเดอรัลลิสต์ (Federalist) ที่สนับสนุนการปกครองแบบผสมในกระแสด้าน Machiavelli คนสำคัญคือ John Adams และ James Madison โดยในงานเขียนเรื่อง *Defence of the Constitutions of Government of the United States of the*

แนวคิดแบบ Whig ของอังกฤษ ดู Richard, *The Founders and the Classics: Greece, Rome, and the American Enlightenment*, 7.

⁶²⁸ Thomas Gordon, "No. 37 Character of a Good and of an Evil Magistrate, Quoted From Algernon Sidney," in *Cato's Letters vol. 2 June 24, 1721 to March 3, 1722* (Indianapolis: Liberty Fund, 1995), 19.; อย่างไรก็ตามการที่ Gordon กล่าวถึงอังกฤษในฐานะมหาชนรัฐ ต่อมา Montesquieu จะนำมาอธิบายในลักษณะเดียวกันว่าอังกฤษเป็นมหาชนรัฐจำแลง คือมหาชนรัฐที่ซ่อนอยู่ในรูปของราชาธิปไตย ดู Charles-Louis de Montesquieu, *The Spirit of the Laws*, trans. Anne M. Cohler, Basia Carolyn Miller, and Harold Samuel Stone, 15 ed. (Cambridge: Cambridge University Press, 2010), 70.

⁶²⁹ Meyer Reinhold, *Classica Americana: The Greek and Roman Heritage in the United States* (Detroit: Wayne State University Press, 1984), 96 cited in Saxonhouse, *Athenian Democracy: Modern Mythmakers and Ancient Theorists*, 14.

America นั้น Adams ได้ใช้กรอบเรื่องการปกครองแบบผสมมาอธิบาย และสร้างความชอบธรรมให้แก่รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ของสหรัฐฯ แม้ว่า Adams อาจตีความเกินเลยไปถึงขั้นที่เขามองว่า การออกแบบการปกครองของนครรัฐสปาร์ตาในสมัย Lycurgus ได้ปรากฏแนวคิดเรื่องการมีตัวแทน (representation) การแบ่งแยกการใช้อำนาจ และการแบ่งฝ่ายนิติบัญญัติออกเป็นสามส่วนที่เท่ากัน จากการที่ให้ช่วงชั้นทั้งสามส่วนในสังคมมีอำนาจวิไลกฏหมายได้เหมือน ๆ กัน⁶³⁰ โดยอำนาจวิไลที่ว่ นี้เป็นส่วนสำคัญที่ Adams เชื่อว่าจะทำให้การปกครองแบบผสมเกิดประสิทธิภาพและสร้างสมดุลขึ้นระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคมที่เข้ามามีบทบาททางการเมืองในระบบได้ นอกจากนี้ Adams ยังอธิบายว่าโรมันในสมัยที่มีกษัตริย์ปกครอง (ก่อนที่จะเปลี่ยนแปลงมาเป็นมหาชนรัฐในปี 509 ก่อนคริสตกาล) ก็มีลักษณะเป็นการปกครองแบบผสมเช่นกัน เพียงแต่สิ่งที่ทำให้การปกครองแบบผสมในยุคดังกล่าวไม่สมบูรณ์แบบคือการที่กษัตริย์โรมันไม่สามารถมีอำนาจบริหารและอำนาจในการวิไล ทำให้ไม่สามารถตรวจสอบถ่วงดุลองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เหลือได้อย่างเต็มที่ และ Adams ยังอธิบายการล่มสลายของคาเธจว่ามีสาเหตุมาจากการที่การปกครองแบบผสมของคาเธจปราศจากหลักการแบ่งแยกการใช้อำนาจรวมถึงขาดอำนาจในการวิไลของฝ่ายบริหาร ในขณะที่การล่มสลายของนครรัฐเอเธนส์เกิดจากสภาวะไร้สมดุลระหว่างองค์ประกอบทางสังคมต่าง ๆ ที่เข้ามาใช้อำนาจทางการเมืองการปกครอง⁶³¹ ซึ่งจะเห็นได้ว่า ชุดคำอธิบายของ Adams ที่กล่าวไปนี้ ล้วนแล้วแต่เป็นการอธิบายจากฐานคิดของการปกครองแบบผสมทั้งสิ้น

ลักษณะอันโดดเด่นที่สะท้อนผ่านคำอธิบายดังกล่าวของ Adams คือการชี้ให้เห็นว่าการปกครองที่ดีจะต้องประกอบไปด้วยแนวคิดสองส่วน ซึ่งเกิดจากการรวมเอาแนวคิดทั้งเรื่องการแบ่งแยกการใช้อำนาจกับแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมเข้าไว้ด้วยกัน โดย Adams กล่าวว่า

หากมันจะมีความเป็นจริงบางอย่างในประวัติศาสตร์ของ
ทุกยุคทุกสมัย มันคือการที่สิทธิเสรีภาพของประชาชน และการ
ผสมผสานประชาธิปไตยในระบอบการเมืองนั้นจะไม่สามารถรักษา

⁶³⁰ John Adams, "Defence of the Constitutions of Government of the United States of the America," in *Works of John Adams, Vol. IV*, ed. Charles Francis Adams (Boston: Charles C. Little and James Brown, 1851), 284.

⁶³¹ Richard, *The Founders and the Classics: Greece, Rome, and the American Enlightenment*, 136-38.

เอาไว้ได้เลยหากปราศจากฝ่ายบริหารที่เข้มแข็ง หรือกล่าวอีกแบบหนึ่งก็คือ หากปราศจากการแบ่งแยกอำนาจของฝ่ายบริหารออกจากอำนาจนิติบัญญัติ. เพราะหากอำนาจบริหาร หรือส่วนใดส่วนหนึ่งของฝ่ายบริหารนั้นถูกปล่อยไว้ให้อยู่ในมือขององค์คณะที่เป็นอภิชนหรือประชาธิปไตยเพียงลำพังแล้ว มันก็จะกัดกร่อนทำลายฝ่ายนิติบัญญัติดังเช่นที่สนิมกัดกร่อนโลหะ หรือดังเช่นที่สารหนูกัดกร่อนร่างกายของมนุษย์ และยามใดที่ฝ่ายนิติบัญญัติเสื่อมทรามเมื่อนั้นประชาชนก็จะถูกทำลายลง.⁶³²

โดยจะเห็นได้ว่า Adams พยายามเชื่อมโยงแนวคิดเรื่องการแบ่งแยกการใช้อำนาจเข้ากับการปกครองแบบผสมในลักษณะที่ทำให้การแบ่งแยกการใช้อำนาจกลายเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นต่อการสร้างการปกครองแบบผสมที่ดีตามที่ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญของสหรัฐฯ และการผสมผสานดังกล่าวยังแสดงให้เห็นถึงวิธีคิดในกรอบคิดเรื่องการปกครองแบบผสมในแบบ Polybius⁶³³ ที่มองการตรวจสอบถ่วงดุลกันระหว่างส่วนต่าง ๆ ของสังคมว่าเป็นเรื่องสำคัญมากกว่าการสร้างความสัมพันธ์กลมเกลียวละความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของพลเมือง โดยการตรวจสอบถ่วงดุลที่ว่านี้ยังส่งผลกระทบต่อตรงต่อเสรีภาพของพลเมือง ดังที่ Adams ได้เขียนไว้ใน *Discourses on Davila* ซึ่งตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1790 ว่า “ความสมดุลนั้นจะต้องถูกธำรงรักษาไว้ หรือมิเช่นนั้นแล้วเสรีภาพก็จะสาบสูญไปตลอดกาล”⁶³⁴ และเหนือสิ่งอื่นใด หากระบอบการเมืองใดปราศจากซึ่งหลักการปกครองแบบผสมและการแบ่งแยกการใช้อำนาจหลักการใดหลักการหนึ่งไปแล้ว ย่อมทำให้ระบอบการเมืองนั้นเกิด

⁶³² Adams, "Defence of the Constitutions of Government of the United States of the America," 290.

⁶³³ Adams เองยังได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนใน *Defence* ว่า “I wish to assemble together the opinions and reasonings of philosophers, politicians, and historians, who have taken the most extensive views of men and societies, whose characters are deservedly revered, and whose writings were in the contemplation of those who framed the American constitutions. It will not be contested that all these characters are united in *Polybius*...” ดู Ibid., 435.

⁶³⁴ John Adams, "Discourses on Davila," in *Works of John Adams, Vol. VI*, ed. Charles Francis Adams (Boston: Charles C. Little and James Brown, 1851), 399.

ความไร้เสถียรภาพและนำไปสู่การปฏิวัติเปลี่ยนแปลงที่รุนแรง ดังเช่นที่ Adams ได้อธิบายในลักษณะวัฏจักรของระบอบการเมืองว่า

หากปราศจากซึ่งช่วงชั้นทั้งสาม และสมมุติที่มี
ประสิทธิภาพระหว่างพวกมันแล้ว การปกครองของอเมริกันชนทุก
ๆ การปกครองก็จะต้องเผชิญชะตากรรมของการปฏิวัติอย่างเลี่ยง
ไม่ได้ แม้ว่ามันจะถูกเลื่อนออกไปได้อีกสักขวบปี แต่การปฏิวัตินั้นก็
จะมาถึงในท้ายที่สุดอย่างแน่นอน⁶³⁵

นอกจากนี้ Adams ยังปฏิเสธแนวคิดเรื่องการปกครองแบบบริสุทธ์ หรือการปกครองอย่าง
ง่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรูปแบบที่เป็นประชาธิปไตยแบบบริสุทธ์ ซึ่ง Adams มองว่าเป็นหนทางที่
จะนำไปสู่การเกิดทรราชได้ไม่แพ้ระบอบกษัตริย์ ดังนั้น ทางออกสำหรับปัญหาดังกล่าวในยุคที่
องค์ประกอบมหาชนเติบโตขึ้นอย่างมาก คือการทำให้องค์ประกอบประชาธิปไตยถูกควบคุมจากอีก
สององค์ประกอบโดยมีแนวคิดสมัยใหม่ เช่น เรื่องระบบตัวแทน การแบ่งแยกอำนาจที่มีการ
ตรวจสอบถ่วงดุล และการใช้อำนาวิโต้ เป็นเครื่องมือสำคัญในการควบคุมมิให้องค์ประกอบมหาชน
ลุแก่อำนาจ⁶³⁶ เพราะหากปราศจากสิ่งเหล่านี้แล้ว การปล่อยให้ทุกภาคส่วนของการเมืองถูกรอบงำ
โดยองค์ประกอบที่เป็นประชาธิปไตยในลักษณะประชาธิปไตยแบบบริสุทธ์ ย่อมมีอาจก่อให้เกิดความ
มั่นคงที่จริงจังยั่งยืนขึ้นได้ จะมีก็แต่เพียงความมั่นคงชั่วคราวที่เกิดขึ้นจากความบังเอิญเท่านั้น

ส่วนกรณีของ James Madison ในช่วงก่อนปี ค.ศ. 1788 นั้นถือเป็นบุคคลอีกผู้หนึ่งที่กล่าว
สนับสนุนการปกครองแบบผสมอย่างเปิดเผย โดย Madison นำแนวคิดดังกล่าวมาอธิบาย
ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ ในรัฐธรรมนูญ เพราะเขาเห็นว่ารัฐธรรมนูญต้องจัด
วางตำแหน่งแห่งที่ให้แก่ผู้คนโดยพิจารณา “ไม่เท่าเทียมกัน” โดยเฉพาะอย่างยิ่งความไม่เท่าเทียมใน
เชิงเศรษฐกิจด้วย ดังนั้นจึงเป็นเรื่องป่วยการที่จะปฏิเสธข้อเสนอเรื่องอภิชนตามธรรมชาติของคนมั่งมี
และเหตุนี้จึงเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมอย่างยิ่งที่จะพิจารณาประเทศอเมริกาว่าประกอบไปด้วยมวลชนที่
เป็นอันหนึ่งอันเดียวหรือกลมกลืนเป็นเนื้อเดียวกันไปทั้งหมด เพราะถึงอย่างไรก็ตาม

⁶³⁵ Adams, "Defence of the Constitutions of Government of the United States of the America," 287.

⁶³⁶ Ibid., 488.

มันก็จะยังคงมีเจ้าหน้าที่ และลูกหนี้ และความไม่เท่าเทียมกันของการครอบครองทรัพย์สิน ซึ่งก่อให้เกิดมุมมองและเป้าหมายที่แตกต่างกันในระบอบการเมืองขึ้น. สิ่งเหล่านี้ก็คือผลงานขั้นพื้นฐานของอภิชนาธิปไตยที่เราจะพบเห็นมันถูกผสมผสานอยู่ในทุก ๆ ระบอบการเมืองทั้งสมัยโบราณ และในสมัยใหม่⁶³⁷ (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

ดังนั้น Madison จึงเห็นด้วยกับ Adams ว่าแนวคิดเรื่องการมีตัวแทนและการแบ่งแยกการใช้อำนาจเป็นหลักการที่จะช่วยพัฒนาปรับปรุงแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมในอดีตให้ดียิ่งขึ้น มิใช่แนวคิดที่มีขึ้นเพื่อทดแทนหรือทำลายแนวคิดการปกครองแบบผสมลงแต่อย่างใด⁶³⁸ และหากเราพิจารณาเอกสารเฟเดอร์ลิสต์หมายเลข 47 ของ Madison ให้ดีแล้วย่อมพบว่า Madison พยายามผสมผสานแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมกับหลักการแบ่งแยกการใช้อำนาจเข้าไว้ด้วยกัน โดยเฉพาะในส่วนที่ Madison เขียนว่า

การควบรวมนำอำนาจทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นอำนาจนิติบัญญัติ, บริหาร, หรือตุลาการในมือเดียวกันไม่ว่าจะเป็นมือของบุคคลคนเดียว, กลุ่มคน, หรือมหาชน และไม่ว่าจะเป็นมือที่มาจาก การสืบสายโลหิต, การแต่งตั้ง หรือการเลือกตั้งก็ตามก็อาจถูกเรียกอย่างเที่ยงธรรมในความหมายของพระราชได้ทั้งสิ้น⁶³⁹

ข้อความดังกล่าวสะท้อนว่าการปกครองแบบผสมที่ไม่ได้มีการแบ่งแยกการใช้อำนาจอาจนำไปสู่การเกิดพระราชได้เช่นกัน ดังนั้นการปกครองแบบผสมหรือการตรวจสอบถ่วงดุลของแต่ละอำนาจจึงจะต้องประกอบไปด้วยการแบ่งแยกอำนาจในระดับหนึ่งด้วยเช่นกัน เพราะมิเช่นนั้นแล้ว “การ

⁶³⁷ Max Farrand, ed., *The Records of the Federal Convention of 1787*, 3d ed. (New Haven: Yale University Press, 1966), 422-423 cited in Richard, *The Founders and the Classics: Greece, Rome, and the American Enlightenment*, 75.

⁶³⁸ Ibid., 141.

⁶³⁹ Hamilton, Madison, and Jay, *The Federalist Papers*, 298. [Federalist Paper No. 63]

ผสมผสานอำนาจในลักษณะที่มีแนวโน้มอันอันตรายว่าจะนำไปสู่การควบรวมนำอำนาจทั้งหลาย”⁶⁴⁰
อาจเกิดขึ้นแก่ระบอบการเมือง

แนวคิดเชิงบวกที่มีต่อความขัดแย้งทางการเมืองและการบริหารจัดการความขัดแย้งผ่านกลไกสถาบันทางการเมืองตามจารีตที่ตั้งต้นจาก Polybius และ Machiavelli ยังปรากฏอย่างชัดเจนในเอกสาร Federalist หมายเลข 51 ซึ่งได้พิสูจน์แล้วว่าเป็นชิ้นที่เขียนขึ้นโดย Madison⁶⁴¹ โดยในบทความชิ้นดังกล่าว Madison อธิบายกลไกการทำงานของรัฐธรรมนูญอเมริกันเอาไว้ว่า “ความทะยานอยากจะต้องถูกจัดวางให้คอยหักทวน ความทะยานอยากด้วยกัน” (ambition must be made to counteract ambition)⁶⁴² ในทำนองเดียวกับข้อเสนอของ Polybius ทั้งนี้วิถีคิดของ Madison ดังกล่าวยังคงปรากฏให้เห็นเรื่อยมาในศตวรรษที่ 18 และ 19 ผ่านกระแส Conservatism ในอังกฤษผ่านงานของ Edmund Burke และในภาคพื้นทวีปเช่นงานของ Friedrich von Gentz⁶⁴³ หรือแม้แต่คำอธิบายที่ปรากฏอยู่ในงานเขียนของนักวิชาการปัจจุบัน เช่นบทความของ Graham Walker⁶⁴⁴ เป็นต้น

กระนั้น วิธีการผสมผสานที่เน้นความขัดแย้งทางการเมืองที่กล่าวไปนี้ยังแฝงไว้ซึ่งปัญหาที่สำคัญที่สุดประการหนึ่ง นั่นคือปัญหาเกี่ยวกับลักษณะของความขัดแย้งและขีดจำกัดของความเห็นแก่ตัวของแต่ละฝ่ายที่ยอมรับหรืออนุญาตให้มีได้ นั่นเพราะแม้แต่สาธารณรัฐโรมันในอดีต ซึ่งเป็นต้นแบบของวิถีคิดดังกล่าว ทำยที่สุดแล้วกลับลงเอยด้วยสงครามกลางเมืองและการใช้ความรุนแรงเข้าทำหั่นกันเองของพลเมืองที่นำมาซึ่งความล่มสลายของสาธารณรัฐโรมันในที่สุด เพราะหากถอดบทเรียนจากการเมืองที่เกิดขึ้นในยุคปลายสมัยสาธารณรัฐโรมันแล้วย่อมพบว่า แต่ละฝ่ายในการต่อสู้ทางการเมืองในช่วงปลายของสาธารณรัฐโรมัน ต่างก่อปรด้วยความเห็นแก่ตัวในปริมาณที่สถาบันทาง

⁶⁴⁰ Ibid., 298. [Federalist Paper No. 63]

⁶⁴¹ รายละเอียดเพิ่มเติมและการวิเคราะห์เอกสารเฟเดอรัลลิสต์ของ Martin Diamond ดู Martin Diamond, "The Federalist's View of Federalism," in *Essays in Federalism*, ed. George C. S. Benson (Claremont, California: Claremont Men's College, 1961).

⁶⁴² Hamilton, Madison, and Jay, *The Federalist Papers*, 319. [Federalist Paper No. 51]

⁶⁴³ ดู Armin Mattes, *Citizens of a common intellectual homeland: the transatlantic origins of American democracy and nationhood* (Charlottesville: University of Virginia Press, 2015).

⁶⁴⁴ Graham Walker, "The New Mixed Constitution: A Response to Liberal Debility & Constitutional Deadlock in Eastern Europe," *Polity* 26, no. 3 (1994): 503-15.

การเมืองที่ออกแบบไว้ไม่เพียงแต่ไม่สามารถหักทวนหรือควบคุมไว้ได้อีกต่อไปเท่านั้น แต่กลไกที่ออกแบบไว้กลับกลายเป็นช่องทางที่แต่ละฝ่ายต่างนำมาใช้เป็นเครื่องมือเพื่อขัดขวางอีกฝ่ายจนกระทั่งไม่มีฝ่ายใดสามารถดำเนินการใดต่อไปได้ ยังผลให้การเมืองในช่วงปลายสาธารณรัฐโรมันเข้าสู่สถานะชะงักงันในท้ายที่สุด ดังนั้นทั้งความชะงักงันทางการเมืองและความเห็นแก่ตัวที่ไม่มีขีดจำกัด จึงกลายเป็นกับดักสำคัญของวิธีการผสมผสานของการปกครองแบบผสมลักษณะนี้ เพราะแม้แต่ Machiavelli ซึ่งถือเป็นหนึ่งในผู้ที่เป็นต้นกระแสนะสรวลของวิธีการผสมผสานที่เน้นความขัดแย้งทางการเมืองเองก็ยังไม่อาจปฏิเสธได้ว่า วิธีการผสมผสานเช่นนี้ยังจำเป็นต้องวางอยู่บนเงื่อนไขหรือความจำเป็นขั้นต่ำบางอย่างเกี่ยวกับพลเมือง เช่น พลเมืองที่ว่านี้จะต้องเป็นพลเมืองที่ “ไม่ได้มีความตกต่ำเสื่อมทราม”⁶⁴⁵ หรือความขัดแย้งที่จะต้องไม่ลงเอยด้วยการใช้ความรุนแรงทางการเมือง เป็นต้น แต่สิ่งที่ Machiavelli ยังไม่ได้อธิบายให้ชัดเจนคือคำถามที่ว่า ทำอย่างไรจึงจะได้มาซึ่งพลเมืองที่ไม่มีความตกต่ำทางศีลธรรมดังกล่าว หรือทำอย่างไรที่ความขัดแย้งและความเห็นแก่ตัวของกลุ่มต่าง ๆ จะไม่กลับกลายเป็นความขัดแย้งและความเห็นแก่ตัวที่สุดโต่งจนทำลายระบอบการเมืองไปแทน และสิ่งนี้คือประเด็นคำถามและจุดอ่อนสำคัญที่นำมาสู่ข้อเสนอของผู้วิจัย นั่นคือทางเลือกที่สามของวิธีการผสมผสานของการปกครองแบบผสมในฐานะการปกครองที่รู้จักประมาณดังที่จะได้กล่าวถึงในส่วนสุดท้ายต่อไป

3.2.3 สู่ทางเลือกที่สาม: การปกครองที่รู้จักประมาณ (moderate government)

จากการอภิปรายกรอบคิดทั้ง 2 รูปแบบเกี่ยวกับมิติของวิธีการผสมผสานในทฤษฎีการปกครองแบบผสม โดยอาศัยงานของ Atkins เป็นฐานตั้งต้นในการพิจารณา โดยจะเห็นได้ว่าการเริ่มต้นจากข้อเสนอรื่องฐานคิดเกี่ยวกับการผสมผสานที่แตกต่างกันสองรูปแบบของ Atkins และกรอบคิดที่ว่านี้อย่างเคร่งครัดย่อมนำไปสู่การบังคับให้ผู้ศึกษาแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมในโลกตะวันตกจำเป็นต้องเลือกจัดวางความคิดเรื่องการปกครองแบบผสมของนักคิดต่าง ๆ ลงไปในกรอบคิดนี้อันใดอันหนึ่งอย่างเลี่ยงไม่ได้ แต่ในทางปฏิบัติกลับพบว่า การปรับใช้กรอบคิดในการผสม

⁶⁴⁵ ดู “Where the matter is not corrupted, tumults and other scandals do not hurt; where it is corrupted, well-ordered laws do not help...” ใน Niccolò Machiavelli, *Discourses on Livy*, trans. Harvey C. Mansfield and Nathan Tarcov (Chicago: The University of Chicago Press, 1998), 117.

ดังกล่าวของ Atkins อย่างเคร่งครัดอาจก่อให้เกิดปัญหาเนื่องจากความคิดเรื่องการปกครองแบบผสมของนักคิดจำนวนหนึ่งอาจประกอบด้วยวิธีคิดที่อยู่ก้ำกึ่งระหว่างกรอบคิดทั้งสองนี้ หรือแม้แต่ความคิดเรื่องการปกครองแบบผสมในงานของ Aristotle เอง เพราะในขณะที่ Atkins จัด Aristotle อยู่ในกรอบคิดเดียวกับกระแสที่ได้รับอิทธิพลจาก Plato แต่หากพิจารณาไปในรายละเอียดของข้อเสนอเรื่องการปกครองแบบผสมของ Aristotle ใน *Politics* แล้วก็จะพบว่า Aristotle กล่าวถึงการผสมผสานในเชิงสถาบันทางการเมืองด้วยเช่นกัน เพียงแต่ Aristotle อาจไม่ได้เน้นไปที่ตัว ‘อำนาจ’ ทางการเมือง หากแต่เน้นไปที่ ‘ที่มา’ คือการเข้าสู่ตำแหน่ง หรือก็คือระบบที่ใช้การคัดกรองคนจำพวกหนึ่งในเข้ามามีตำแหน่งแห่งที่อยู่ในสถาบันทางการเมืองแบบหนึ่ง ๆ นั่นเอง⁶⁴⁶

นอกจากนี้ Aristotle ยังอธิบายไว้อย่างชัดเจนในเล่มที่ 4 บทที่ 14 ของ *Politics* ว่าระบอบการเมืองต่าง ๆ ล้วนมีองค์ประกอบของอำนาจอยู่สามชนิดที่เรียกว่าอำนาจไตร่ตรอง (deliberative) อำนาจออกกฎหมาย (legislative) และอำนาจพิพากษา (judicial) ซึ่งวิธีการจัดการอำนาจทั้งสามนี้ในแต่ละรูปแบบการเมืองนั้นอาจกระทำได้สามวิธี คือ (1) การให้อำนาจทั้งหมดสามแบบอยู่ที่มหาชนทุกคน เช่นที่กระทำในระบอบประชาธิปไตย (แบบบริสุทธ์) หรือ (2) การให้อำนาจทั้งหมดอยู่ในคนบางกลุ่มเท่านั้น ดังเช่นที่เกิดขึ้นในระบอบคณาธิปไตย (แบบบริสุทธ์) และ (3) วิธีสุดท้ายคือการให้อำนาจบางอย่างอยู่ในมือคนทั้งหมด และอำนาจอีกบางอย่างอยู่ในมือของคนบางกลุ่ม⁶⁴⁷ ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในรูปแบบการปกครองที่เรียกว่า *Politiaie* ในความหมายที่เป็นการปกครองแบบผสม ตัวอย่างดังกล่าวย่อมสะท้อนให้เห็นเป็นอย่างดีว่า แม้แต่ Aristotle เองก็ได้ละเลยการผสมผสานในมิติของการใช้อำนาจของสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ ด้วยเช่นกัน แม้ข้อเสนอส่วนใหญ่ของ Aristotle ก่อนหน้านี้จะเน้นไปที่การผสมผสานองค์ประกอบในเชิงสังคม – เศรษฐกิจ (socioeconomic) มากกว่าก็ตาม อย่างไรก็ตาม สิ่งนี้สะท้อนว่ากรอบคิดเรื่องการผสมผสานใน 2 รูปแบบของ Atkins อาจมิได้แตกหักออกจากกันอย่างเด็ดขาดอย่างที่ Atkins ต้องการให้เป็น⁶⁴⁸

⁶⁴⁶ Aristotle, *Politics*, 153-54. [1294a30-1294b13]

⁶⁴⁷ Ibid., 165-169. [1297b35-1298b26]

⁶⁴⁸ รวมถึงการที่ปรากฏตัวบทเกี่ยวกับการปกครองแบบผสมยุคต่อมาจำนวนมากที่มีองค์ประกอบของการผสมผสานทั้ง 2 ลักษณะของ Atkins อันทำให้การประเมินหรือทำความเข้าใจข้อเสนอดังกล่าวเป็นไปได้ หากอาศัยกรอบคิดเรื่องการผสมผสาน 2 รูปแบบของ Atkins อย่างเคร่งครัด ยกตัวอย่างเช่น ข้อความตอนหนึ่งในพระราชหัตถเลขาตอบกลับข้อเรียกร้องสืบแก่ประการของรัฐสภาโดยพระเจ้า Charles I แห่งอังกฤษในปี ค.ศ. 1642

นอกจากสาเหตุในข้างต้นแล้ว ยังพบว่าหากเราตั้งต้นใหม่ด้วยการไม่พิจารณากรอบคิดของ Atkins ว่าเป็นสองสิ่งที่ไม่สามารถรวมเข้าด้วยกันได้ หากแต่เป็นสองกรอบที่นักคิดในสมัยคลาสสิกคือกรีกและโรมันโบราณ ‘เน้น’ หรือให้ความสำคัญโดยแตกต่างกัน แต่ต่างยังคงเก็บรักษาหัวใจสำคัญของทั้งสองสิ่งไว้ในคำอธิบายของตน ทั้งนี้เพราะกรอบคิดทั้งสองเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนการทำงานของกรอบแบบผสมที่แตกต่างกันในสองระดับคือระดับโครงสร้างการใช้อำนาจทางการเมืองผ่านสถาบันที่เป็นทางการ กับระดับอุดมการณ์ของระบอบผ่านสถาบันที่ไม่เป็นทางการที่คอยทำหน้าที่กล่อมเกลากลเมืองให้มีสำนึกเรื่องผลประโยชน์บางอย่างร่วมกัน ดังนั้นกรอบคิดเรื่องการปกครองแบบผสมสองรูปแบบที่ Atkins ตั้งต้นไว้ จึงเป็นเพียงเครื่องมือที่ได้จากการคิดแวบแรกหรือตัวแบบอย่างง่ายสำหรับการตั้งต้น (heuristic model) เพื่อที่จะช่วยทำความเข้าใจองค์ประกอบที่แตกต่างกันในสองระดับของการปกครองแบบผสมที่เน้นให้ความสำคัญกับวิธีการผสมผสานที่ต่างกัน โดยมีได้หมายความว่ากรอบคิดทั้งสองนี้จะไม่สามารถผสมผสานกันได้เลย หรือจะต้องเลือกอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างเด็ดขาดเสมอไป

ในจุดนี้ ผู้วิจัยจึงเสนอว่าทางออกจากข้อถกเถียงเรื่องจารีตการปกครองแบบผสมสองรูปแบบดังกล่าวในความคิดทางการเมืองตะวันตก คือการเปลี่ยนจากการพิจารณากรอบคิดทั้ง 2 ของการปกครองแบบผสมในฐานะสองสิ่งที่ไม่สามารถไปด้วยกันได้ หรือเป็นเงื่อนไขที่บีบบังคับให้ต้องเลือกเพียงอย่างใดอย่างหนึ่ง มาเป็นการพิจารณากรอบคิดทั้งสองในฐานะวิธีการที่นักคิดในสมัยกรีกและโรมันโบราณ ‘เน้น’ ให้ความสำคัญแตกต่างกันออกไป โดยที่นักคิดทุกคนที่มีข้อเสนอเกี่ยวกับการปกครองแบบผสมล้วนแต่เปิดช่องว่างเพื่อรักษาการผสมผสานทั้งสองมิตินี้เอาไว้ไม่มากนักน้อย ดังนั้นวิธีการผสมผสานของการปกครองแบบผสมโดยทั่วไปจึงจำเป็นต้องคำนึงการผสมผสานทั้งสองมิติเพียงแต่อาจให้ความสำคัญกับมิติใดมิติหนึ่งที่มากกว่ากัน

การพิจารณาในลักษณะนี้ย่อมทำให้เห็นความเชื่อมโยง และอิทธิพลของการปกครองแบบผสมในยุคคลาสสิกที่ต่อมาจะถูกเรียกรวม ๆ กันว่า สาธารณรัฐแบบคลาสสิก (classical

แสดงให้เห็นวิธีคิดเกี่ยวกับการผสมผสานที่ประกอบด้วยกรอบคิดทั้ง 2 กรอบของ Atkins ดู King Charles I, "His Majesties Answer to the Nineteen Propositions of Both Houses of Parliament," 171-74. [และดูคำแปลในภาคผนวกประกอบ]

republicanism) ต่อการปกครองแบบผสมในยุคกลาง⁶⁴⁹ และการปกครองแบบผสมในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการค้นพบตัวบทของ Polybius ที่สูญหายไปขึ้นมาอีกครั้ง ในช่วงราวศตวรรษที่ 15 โดย Leonardo Bruni⁶⁵⁰ ทำให้กระแสคิดเรื่องการปกครองแบบผสมของโรมันกลับมาปรากฏให้เห็นอย่างโดดเด่นอีกครั้งใน *Discorsi* ของ Machiavelli⁶⁵¹ และนคร-สาธารณรัฐอิตาลีในยุคนี้ย่อมนคร-สาธารณรัฐเวนิส⁶⁵² จนกระทั่งกลายเป็นกระแสสาธารณรัฐนิยมในช่วงต้นสมัยใหม่ที่ Hans Baron เรียกว่าเป็นกระแส “civic humanism” หรือที่ J. G. A. Pocock เรียกว่าเป็นห้วงเวลาแห่งมาคิอาเวลเลียน (the Machiavellian moment)⁶⁵³ ซึ่งจะมีอิทธิพลเข้าสู่อังกฤษในเวลาต่อมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานของ James Harrington⁶⁵⁴ และรวมถึงอิทธิพลที่มีต่อความคิดทางการเมืองอเมริกัน ทั้งในช่วงก่อนและหลังสงครามการประกาศอิสรภาพ ดังที่ได้กล่าวไปก่อนหน้านี้

ทั้งนี้ การพิจารณากรอบคิดของ Atkins อย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะในมิติแบบที่เน้นกลไกการจัดการความขัดแย้งนิยม (conflictualism) ย่อมทำให้ผู้ศึกษาตกอยู่ภายใต้กับดักสำคัญประการหนึ่ง

⁶⁴⁹ สำหรับงานที่สำรวจอิทธิพลของการปกครองแบบผสมในยุคกลางได้ละเอียดที่สุดชิ้นหนึ่ง ดู Blythe, *Ideal government and the mixed constitution in the middle ages*.

⁶⁵⁰ Brian McGing, *Polybius' Histories* (Oxford: Oxford University Press, 2010), 212.

⁶⁵¹ สำหรับงานที่ชี้ให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่าง Machiavelli และ Polybius โดยมี Claude de Seyssel เป็นตัวกลาง ดู Hexter, "Seyssel, Machiavelli, and Polybius vi: The Mystery of the Missing Translation," 75-96.

⁶⁵² Fink, *The classical republicans; an essay in the recovery of a pattern of thought in seventeenth century England*, 28-51.

⁶⁵³ สำหรับรายละเอียด ดู Baron, *The Crisis of the Early Italian Renaissance: Civic humanism and republican liberty in an age of classicism and tyranny, volume one*; Pocock, *The Machiavellian Moment: Florentine political thought and the Atlantic republican tradition*; ส่วนข้อถกเถียงอื่น ๆ ของนักวิชาการตะวันตกว่าด้วยจุดเริ่มต้นของกระแส humanism ในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ ดู Ronald G. Witt, *In the footsteps of the ancients: the origins of humanism from Lovato to Bruni* (Leiden: Brill, 2000); Richard Tuck, "humanism and political thought," in *Impact of Humanism on Western Europe During the Renaissance*, ed. A. Goodman and Angus Mackay (London: Routledge, 2013), 43-65.

⁶⁵⁴ สำหรับการพิจารณาของ Harrington ด้วยกรอบการปกครองแบบผสมนั้น ดู Fukuda, *Sovereignty and the Sword: Harrington, Hobbes, and mixed government in the English civil wars*.

นั่นคือกับดักที่มองความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้งทางการเมืองในลักษณะของสูตรสำเร็จที่เชื่อว่าอย่างไรก็ตามสถาบันทางการเมืองที่ดีย่อมมีความสามารถมากพอที่จะบริหารจัดการและผ่อนคลายความขัดแย้งทางการเมืองได้สำเร็จโดยไม่ลงเอยด้วยสภาวะชะงักงันได้เสมอ รวากับว่าสถาบันทางการเมืองเป็นยาวิเศษครอบจักรวาลที่สามารถจัดการปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองด้วยการจัดให้แต่ละฝ่ายคอยทัดทานกันและกันเช่นนั้นไปได้ตลอดกาล สิ่งนี้อาจไม่เป็นจริงหากตัวแสดงที่เข้าไปทำหน้าที่ในสถาบันทางการเมืองที่ว่ามีวิธีคิดเกี่ยวกับผลประโยชน์ส่วนตัวแบบสุดโต่ง (radical) หรือหันไปใช้มาตรการที่รุนแรงมาแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของตน เมื่อนั้นสถาบันที่ออกแบบมาย่อมไม่เพียงพอแต่ไม่อาจกระทำการได้อีกต่อไปได้เท่านั้น แต่กลไกดังกล่าวอาจกลายเป็นเครื่องมือที่ผลักดันการเมืองให้เดินหน้าไปสู่สภาวะชะงักงัน ดังเช่นที่เกิดขึ้นกับกรณีของ Tiberius และ Gaius Gracchus ในปลายสมัยสาธารณรัฐโรมัน⁶⁵⁵

หากพิจารณาข้อเสนอของ Machiavelli ที่ตั้งต้นเรื่องการสร้างกลไกและสถาบันทางการเมืองเพื่อบริหารจัดการความขัดแย้งโดยละเอียดแล้วรอบคอบแล้ว ย่อมพบว่าแม้แต่ Machiavelli ที่มองความขัดแย้งทางการเมืองในฐานะธรรมชาติหรือแม้แต่มองใช้ความรุนแรงในแง่บวกเองก็ยังมีข้อสงวนบางอย่างเกี่ยวกับคุณสมบัติหรือคุณลักษณะของผู้คนที่เข้ามาเป็นคู่ขัดแย้งด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากกรกล่าวถึงมหาชนที่จะต้อง “ไม่เสื่อมทรามลงไปอย่างมาก” เพราะมีเช่นนั้นแล้ว ความขัดแย้งในหมู่มหาชนที่มีความตกต่ำทางศีลธรรมอย่างถึงที่สุดย่อมนำไปสู่การใช้ความรุนแรงต่อกันเพื่อเป้าหมายที่เป็นผลประโยชน์ส่วนตัวแทนที่จะกระทำไปเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม

ข้อสังเกตในข้างต้นของ Machiavelli ยังสอดคล้องกับสิ่งที่ Cicero ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้สนับสนุนแนวทางการผสมผสานที่เน้นความผสมกลมกลืนเช่นกัน โดย Cicero ตั้งข้อเกตไว้ใน *Republic* ว่า

แม้ว่าการปกครองแบบบริสุทธ์ทั้งหลายมักแปรเปลี่ยนจากรูปแบบหนึ่งไปสู่อีกรูปแบบหนึ่งอยู่เสมอ แต่มันจะไม่เกิดในโครงสร้างการปกครองที่มีการฉนิกรวมและผสมผสานอย่างสุขุม

⁶⁵⁵ ผู้วิจัยได้อภิปรายประเด็นนี้ไว้โดยละเอียดในที่อื่นแล้ว ดู เอกลักษณ์ ไชยภูมิ, “ผลประโยชน์ส่วนตัวที่ถูกต้อง: บทเรียนจากกรณีสองพี่น้องแกรคคัสในสมัยสาธารณรัฐโรมัน,” *รัฐศาสตร์สาร* ปีที่ 41 ฉบับที่ 2 (2563). [อยู่ในระหว่างการตีพิมพ์]

รอบคอบ ยกเว้นในกรณีที่ฝ่ายปกครองทั้งหมดต่างก็เสื่อมทราม (corrupt) ลงไปอย่างมาก ด้วยเหตุนี้มันจึงไม่มีเหตุผลที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงในประเทศที่ทุก ๆ ฝ่ายต่างก็มีตำแหน่งแห่งที่ของตนอย่างมั่นคง และภายใต้การปกครองเช่นนี้ก็จะไม่มีด้านที่เลวร้ายให้ต้องจมดิ่งและเสื่อมถอยไปหาอีกด้วย⁶⁵⁶ (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

ข้อสังเกตดังกล่าวของ Cicero ย่อมแสดงให้เห็นว่า แม้การปกครองแบบผสมจะเป็นคำตอบให้แก่การหยุดยั้งการเปลี่ยนแปลงและความไม่มั่นคงทางการเมือง แต่หากองค์ประกอบ “ทั้งหมด” ของระบอบผสม “ต่างเสื่อมทรามลงไปอย่างมาก” ย่อมทำให้มันไม่สามารถหยุดยั้งการเสื่อมสลายของรูปแบบการปกครองได้อีกต่อไป และยิ่งก่อให้เกิดประเด็นปัญหาสำคัญที่ตามมาว่า ตกลงแล้วเราจะยังคงเรียกการปกครองแบบผสมที่ซึ่งทุก ๆ องค์ประกอบของการผสมผสานต่าง “เสื่อมทรามลงไปอย่างมาก” ว่าเป็นการปกครองแบบผสมได้อยู่หรือไม่ เพราะมิเช่นนั้นแล้วการปกครองแบบผสมที่มีลักษณะข้างต้นย่อมเป็นการปกครองแบบผสม “ที่ไม่ดี” (bad type of the mixed regime) โดยปริยาย

ในแง่นี้ Polybius ย่อมหาทางออกจากสภาพปัญหาดังกล่าวด้วยคำอธิบายว่า การปกครองผสมที่เลวย่อมไม่มี เพราะการปกครองที่ไม่ดีล้วนมีสาเหตุจากการที่การปกครองเหล่านั้น “ไม่ผสม” มากกว่า ดังนั้นปัญหาจึงไม่ได้อยู่ที่ตัวการปกครองแบบผสม หากแต่อยู่ที่การจัดวางกลไกเชิงสถาบันที่คอยกำกับดูแลมิให้องค์ประกอบทุก ๆ สดมภ์สามารถ “เสื่อมทรามลงไปอย่างมาก” ซึ่งคนอย่าง Polybius จะตีความความเสื่อมทรามดังกล่าวว่าเกิดจาก *hybris* และการผลักดันผลประโยชน์ส่วนตัวอย่างสุดโต่ง ซึ่งผลประโยชน์ส่วนตัวที่สุดโต่งของแต่ละสดมภ์ย่อมไม่มีวันไปด้วยกันได้ เพราะย่อมจะต้องมีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่ได้เปรียบหรือเสียเปรียบต่อกันในลักษณะของเกมส์ที่เมื่อมีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้ย่อมทำให้ฝ่ายอื่น ๆ ต้องสูญเสียทั้งหมด (zero-sum game) ดังนั้นการเกิด

⁶⁵⁶ แปลจาก “...and although those simple forms often change into others, such things rarely happen in a political structure which represents a combination and a judicious mixture – unless, that is, the politicians are deeply corrupt. For there is no reason for change in a country where everyone is firmly established in his own place, and which has beneath it no corresponding version into which it may suddenly sink and decline.” (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย) ดู Cicero, *The Republic and The Laws*, 89. [l.69]

สภาวะ “กินรวบ” ที่ทุก ๆ ฝ่ายต่างก็สามารถตอบสนองผลประโยชน์ที่สุดโต่งของแต่ละคนได้ย่อมจะไม่มีทางเกิดขึ้นในทางปฏิบัติ ดังที่ Cicero ได้ชี้ให้เห็นในทำนองเดียวกันว่า

ความกลมกลืนย่อมจะเกิดขึ้นอย่างง่ายดายในรัฐที่
ผลประโยชน์ของทุก ๆ คนเหมือนกันหมด เพราะความขัดแย้ง
ทั้งหลายล้วนแต่เกิดขึ้นจากผลประโยชน์ที่ขัดแย้งกันจากการที่
มาตรการหนึ่ง ๆ ได้ก่อให้เกิดผลได้กับพลเมืองฝ่ายหนึ่ง แต่กลับ
ก่อให้เกิดผลเสียกับพลเมืองอีกฝ่ายหนึ่งแทน⁶⁵⁷

จากมุมมองดังกล่าวอาจทำให้ตีความได้ว่า กรอบคิดเรื่องการปกครองแบบผสมที่เน้นความผสม
กลมกลืนในหมู่พลเมือง กับการปกครองแบบผสมที่เน้นบริหารจัดการความขัดแย้งในหมู่พลเมือง
อาจพบกันคนละครึ่งทางได้โดยพิจารณาจากมุมมองเกี่ยวกับผลประโยชน์ส่วนตัวและผลประโยชน์
ส่วนรวมของกรอบคิดทั้งสอง กล่าวคือ ในขณะที่ Cicero แก้ไขปัญหาด้วยการใช้อำนาจละมุนหรือ
สิทธิอำนาจผ่านสถาบันทางสังคมอื่น ๆ เพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงวิถีคิดผลประโยชน์ส่วนตัวของคนให้ม
ความใกล้เคียงกันและใกล้เคียงต่อผลประโยชน์ของสาธารณรัฐมากที่สุด แต่ Polybius และ
Machiavelli กลับอาศัยกลไกของสถาบันทางการเมืองที่เป็นทางการตัดตอนผลประโยชน์ส่วนตัวไม่ให้
เกินเลยไปจนกลายเป็นผลประโยชน์ส่วนตัวที่ “สุดโต่ง” ดังนั้น หนทางที่จะทำให้กรอบคิดเรื่องการ
ปกครองแบบผสมของ Polybius สามารถบรรจบกับกรอบคิดของ Plato และ Cicero ได้ คือการ
สร้างกลไกเชิงสถาบันการเมืองและสถาบันทางสังคมควบคู่กันไป เพื่อที่จะทำให้เกิดผลประโยชน์
ส่วนตัวที่ไม่เกินเลยและมีลักษณะที่ละม้ายคล้ายคลึงกันของพลเมืองให้สามารถเกิดขึ้นภายในระบอบ
การเมืองโดยไม่จำเป็นต้องเลือกกระทำแบบตามหนทางใดหนทางหนึ่งเท่านั้น

ข้อเสนอเรื่องกลไกการทำงานที่แตกต่างกันสองส่วนนี้ ผู้วิจัยพัฒนามาจากข้อเสนอหลักของ
Bernard Breslin ในงาน *The Communitarian Constitution* (2006)⁶⁵⁸ ซึ่งมองการปกครอง
แบบผสมในความหมายของการออกแบบระบอบการเมืองให้มีทั้งส่วนที่มีความเป็นเสรีนิยมและส่วนที่
ไม่ได้มีความเป็นเสรีนิยมให้ทำงานอยู่ร่วมกันในปัจจุบันผ่านกรณีศึกษาของประเทศเยอรมันและ

⁶⁵⁷ Ibid., 75. [I.49]

⁶⁵⁸ ดู Breslin, *The communitarian constitution*, 182-207.

อิสราเอล โดย Breslin เสนอสองแนวทางที่ใช้ในการทำความเข้าใจการปกครองแบบผสมดังกล่าว คือ (1) แนวทางที่เน้นการจัดวางกลไกเชิงสถาบันทางการเมือง (institutionalist) ที่จัดวางองค์ประกอบต่าง ๆ ให้คอยกำกับค้ำจุนกันโดยมีเป้าหมายเพื่อป้องกันมิให้เกิดการกระจุกตัวหรือรวบอำนาจไว้ที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่ในอีกด้านหนึ่งก็ก่อให้เกิดเสถียรภาพทางการเมืองจากการผสมผสานในเชิงสถาบันทางการเมือง (institutional mixing) ดังกล่าว กับ (2) แนวทางที่เน้นการจัดวางกลไกเชิงอุดมการณ์ (ideological mixing) เพื่อให้คนในชุมชนทางการเมืองเกิดสำนึกบางอย่างร่วมกัน

ทั้งนี้ สิ่งที่ Breslin เห็นว่ายังคงเป็นกลไกที่มีความจำเป็นต่อระบอบการปกครองสมัยใหม่นั้น คือการผสมผสานระหว่างอุดมการณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอุดมการณ์ที่เป็นเสรีนิยมกับอุดมการณ์ที่ไม่ใช่เสรีนิยมเข้าด้วยกันเพื่อสร้างจิตสำนึกของพลเมืองที่ยึดถือคุณค่าและพันธกิจบางอย่างต่อรัฐร่วมกัน⁶⁵⁹ และสิ่งนี้คือการปกครองแบบผสมรูปแบบใหม่ (new mixed constitutionalism) ในทรรศนะของ Breslin ที่มีขึ้นเพื่อตอบโจทยในการสร้างเสถียรภาพที่มีไม่แค่เสถียรภาพทางการเมืองที่เกิดจากการจัดวางกลไกเชิงสถาบันทางการเมืองแต่เพียงอย่างเดียวตามตัวแบบของประเทศสหรัฐอเมริกา หากแต่เป็นการเปิดพื้นที่ให้กับองค์ประกอบที่ไม่เป็นเสรีนิยมด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตามเป้าหมายของการผสมผสานทั้งในเชิงสถาบันทางการเมืองและในเชิงอุดมการณ์ต่างมีเป้าหมายหนึ่งเดียวร่วมกัน นั่นคือเพื่อสร้างความพอประมาณทางการเมือง (political moderation) ให้เกิดขึ้นในระบอบการเมืองที่บัดนี้ได้กินความรวมถึงการผสมผสานเพื่อสร้างความพอดีในเชิงอุดมการณ์ด้วยเช่นกัน⁶⁶⁰ และในประเด็นนี้โครงสร้างการปกครองของประเทศเยอรมันในทรรศนะของ Breslin คือภาพสะท้อนของการผสมผสานในสองมิติดังกล่าวได้ดีที่สุด โดยในด้านหนึ่งรัฐธรรมนูญเยอรมันได้ออกแบบให้การผสมผสานทั้งในสองมิติต่างทำงานเกื้อกูลกันเพื่อสร้างความพอประมาณทางการเมือง

ในกรณีของประเทศเยอรมัน แม้รัฐธรรมนูญจะให้ความสำคัญกับการประกันและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของปัจเจกบุคคล แต่กระนั้นกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินตลอดจนเสรีภาพในการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นหรือเสรีภาพอื่น ๆ นั้นมิได้ถูกพิจารณาในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีความเบ็ดเสร็จเด็ดขาด หากแต่เป็นสิทธิเสรีภาพที่ถูกควบคุมและตีกรอบให้อยู่ในขอบเขตที่มีความพอประมาณผ่านผลประโยชน์ร่วมกันของชุมชนในการที่จะรักษาไว้ซึ่งความสงบสุขและการดำรงอยู่ร่วมกันของทุกฝ่ายใน

⁶⁵⁹ Ibid., 195.

⁶⁶⁰ Ibid., 196.

สังคม⁶⁶¹ ดังนั้นสิทธิเสรีภาพของปัจเจกบุคคลในระบอบการเมืองที่มีการผสมผสานอุดมการณ์ที่เน้นทั้งความเป็นปัจเจกบุคคลนิยมกับชุมชนนิยมเข้าด้วยกัน จึงมีมากได้ตราบเท่าที่ใช้สิทธิเสรีภาพดังกล่าวของปัจเจกบุคคลไม่กระทบกระเทือนหรือเป็นการคุกคามความกินที่อยู่ร่วมกันของชุมชนนั้น และยามใดก็ตามที่การใช้สิทธิเสรีภาพดังกล่าวกระทบหรือสร้างภัยต่อผลประโยชน์ส่วนรวมของชุมชน เมื่อนั้นสิทธิเสรีภาพดังกล่าวย่อมจำเป็นต้องถูกควบคุมจำกัดโดยอัตโนมัติ

นอกจากนี้ Breslin ยังยกตัวอย่างกรณีการกำหนดสิทธิพลเมืองภายในระบอบการปกครองของประเทศอิสราเอล ที่ด้านหนึ่งมุ่งสร้างความเป็นพลเมืองของชุมชนชาวยิวที่มีวิถีชีวิตและยึดถือคุณค่าร่วมกัน อันเป็นพลเมืองในความหมายของการเป็นสมาชิกของชุมชนที่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดความดีส่วนรวมร่วมกัน ซึ่งก็คือความเป็นพลเมืองในความหมายแบบสาธารณรัฐนิยมโบราณ (republican citizenship or citizen as practice) ที่มองว่าพลเมืองคือผู้ที่รู้จักปกครองตนเองซึ่งจะเข้ามามีส่วนร่วมกำหนดชะตาของชุมชนร่วมกัน ในขณะที่ชาวอาหรับในประเทศอิสราเอล (Arab-Israelis) จะถูกจำกัดให้มีแต่ความเป็นพลเมืองที่ถึงแม้จะมีเสรีภาพทางการเมืองและศักดิ์ศรีที่ทัดเทียมกันกับพลเมืองชาวอิสราเอลคนอื่น ๆ ตามแบบเสรีนิยม แต่พลเมืองอาหรับเหล่านี้ จะไม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดความดีร่วมกันของชุมชนได้ (liberal or nonparticipatory citizenship) ความเป็นพลเมืองของคนอาหรับในระบอบการปกครองของอิสราเอลจึงเป็นเพียงสถานะอย่างหนึ่ง และสิ่งนี้คือสิ่งที่ Breslin มองว่าเป็นตัวอย่างหนึ่งของการผสมผสานคุณลักษณะของเสรีนิยมและอเสรีนิยมของการปกครองแบบผสมที่เกิดขึ้นในประเทศอิสราเอล

โดยจะเห็นได้ว่าความพอประมาณทางการเมือง (political moderation) คือเป้าหมายที่การผสมผสานของการปกครองแบบผสมทั้งในสองมิติมีร่วมกัน และสิ่งที่จะสร้างปัญหาให้กับการผสมผสานดังกล่าวอย่างชัดเจนคือความสุดโต่งทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสุดโต่งของผลประโยชน์ที่ตัวแสดงแต่ละฝ่ายจะเข้ามาทำหน้าที่ในสถาบันทางการเมืองที่ออกแบบไว้ และความสุดโต่งของการครอบงำของอุดมการณ์เพียงอุดมการณ์ใดอุดมการณ์หนึ่งเท่านั้น เพราะมีเช่นนั้นแล้วอุดมการณ์ที่ส่งเสริมปัจเจกภาพและความเป็นปัจเจกบุคคลอย่างสุดโต่งก็ย่อมจะทำลายวิถีคิดเกี่ยวกับความเป็นส่วนรวม (communal) ซึ่ง Breslin มองว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่ไม่อาจขาดหายไปได้เช่นกัน การ

⁶⁶¹ Ibid., 204.

ผสมผสานอุดมการณ์ที่เน้นทั้งความเป็นปัจเจกชนนิยมและส่วนรวม จึงกลายเป็นทางออกที่จะทำให้วิธีคิดเกี่ยวกับผลประโยชน์ของตัวแสดงที่เข้ามาใช้อำนาจในระบอบการเมืองไม่ลงเอยเป็นแบบที่ Cicero ตั้งข้อสังเกตไว้ และเป็นหนทางที่จะช่วยป้องกันไม่ให้เกิด *hubris* และ *pleonexia* อีกด้วย อันเป็นผลจากการที่ระบอบการเมืองมิได้ถูกผูกขาดโดยอุดมการณ์เสรีนิยมที่เน้นความเป็นปัจเจกชนนิยมอย่างสุดโต่งอีกต่อไป

ข้อเสนอของ Breslin เกี่ยวกับการผสมผสานในแง่อุดมการณ์ทางการเมืองของผู้คนในระบอบการเมืองนี้ ในอีกด้านหนึ่งคือหนทางที่จะช่วยหลีกเลี่ยงมิให้เกิดผลประโยชน์ส่วนตัวที่สุดโต่ง นอกเหนือไปจากการจัดวางกลไกให้คอยทัดทานค้ำประกันและกัน เพราะดังที่ได้ชี้ให้เห็นไปแล้วว่าการมีวิธีคิดเกี่ยวกับผลประโยชน์ส่วนตัวและการผลักดันผลประโยชน์ส่วนตัวอย่างสุดโต่งย่อมทำให้กลไกเชิงสถาบันทางการเมืองที่ออกแบบไว้ไม่อาจทำงานได้หรือแม้แต่เกิดภาวะชะงักงันขึ้นในที่สุด การผสมผสานในเชิงอุดมการณ์นี้จึงเป็นกุญแจสำคัญที่จะช่วยแก้ไขปัญหาที่ Cicero วางเอาไว้ และยังเป็นหัวใจสำคัญที่จะช่วยเชื่อมประสานวิธีคิดเกี่ยวกับการผสมผสานทั้งสองแบบของการปกครองแบบผสมที่ได้กล่าวไปในข้างต้นให้เกิดเอกภาพและความเป็นอันหนึ่งอันเดียว กล่าวคือหากพิจารณาวิธีการผสมผสานทั้งสองรูปแบบผ่านข้อเสนอของ Breslin ย่อมพบว่า การปกครองแบบผสมทั้งสองแบบต่างเป็นส่วนประกอบที่ไม่อาจขาดหายไปของการปกครองแบบผสมในทุก ๆ แห่ง โดยที่ทั้งคู่มิใช่การผสมผสานที่แตกต่างกัน หากแต่สามารถนำมาใช้ร่วมกันเพื่อให้คอยทำงานค้ำจุนระบอบการเมืองในมิติที่แตกต่างกันได้ กล่าวคือในขณะที่การผสมผสานที่เน้นการจัดวางกลไกสถาบันทางการเมืองให้คอยค้ำประกันถ่วงดุลกันจะเป็นส่วนที่สร้างเสถียรภาพจากการออกแบบการทำงานและการใช้อำนาจมิให้มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งสามารถรวบอำนาจหรือผลักดันผลประโยชน์ส่วนตัวอย่างสุดโต่ง การผสมผสานกลไกเชิงอุดมการณ์จะเป็นฐานให้วิธีคิดเกี่ยวกับผลประโยชน์ส่วนรวมและผลประโยชน์ส่วนตัวของตัวแสดงที่จะเข้าไปใช้อำนาจในสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ นั้นไม่มีลักษณะที่สุดโต่งขึ้นจากภายในวิธีคิดของตัวแสดงเหล่านั้นเอง โดยการสร้างแรงเหนี่ยวรั้งขึ้นจากภายในจิตใจของตัวแสดงผ่านคุณค่าหรืออุดมการณ์ที่พวกเขายึดถือร่วมกัน ในขณะที่กลไกและสถาบันทางการเมืองจะสร้างแรงเหนี่ยวรั้งจากภายนอกเพื่อป้องกันมิให้การผลักดันผลประโยชน์ของแต่ละฝ่ายอย่างสุดโต่งสามารถเกิดขึ้นได้ แต่สิ่งนี้ก็มิได้รับประกันว่าตัวแสดงแต่ละฝ่ายจะมีได้มีผลประโยชน์ที่สุดโต่งขึ้นภายในจิตใจของตัวแสดง หรือมิได้ช่วยป้องกันให้ตัวแสดงแต่ละอันไม่แสวงหาหนทางที่จะใช้ช่องทางของสถาบันทางการเมืองแต่ละอย่างในการผลักดันผลประโยชน์ส่วนตัวที่สุดโต่งที่ว่ำนั้นในเวลาต่อมา ดังนั้นการผสมผสานในเชิง

กลไกอุดมการณ์จึงช่วยเป็นสิ่งรับประกันว่าการใช้อำนาจของตัวแสดงนั้นจะไม่เป็นไปอย่างสุดโต่งแต่แรก เนื่องจากวิถีคิดของพวกเขาอยู่ระหว่างกลางระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวของปัจเจกบุคคลในแบบเสรีนิยมและผลประโยชน์ส่วนรวมของบ้านเมืองในแบบชุมชนนิยม

ในอีกด้านหนึ่ง การทำงานควบคู่กันระหว่างการผสมผสานในเชิงสถาบันและการผสมผสานในเชิงอุดมการณ์ย่อมจะช่วยให้ความต้องการหรือผลประโยชน์ส่วนตัวของแต่ละฝ่ายที่จะเข้ามาทำหน้าที่ในสถาบันทางการเมืองหนึ่ง ๆ ไม่มีลักษณะที่ สุดโต่งและมีขอบเขต เพราะดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่าการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวอย่างไร้ขีดจำกัดหรือที่ในปรัชญาการเมืองกรีกโบราณมองว่าเป็นการกระทำอันเกิดจาก *hubris* หรือความยโสโอหังและความอยากได้ในส่วนที่มากเกินไปที่เหมาะสมกับตัวเองนั้น ย่อมเป็นผลประโยชน์ส่วนตัวที่เป็นภทภัยต่อการปกครองแบบผสมไม่ว่าการปกครองแบบผสมนั้นจะออกแบบสถาบันทางการเมืองมาดีเพียงใดก็ตาม เพราะผู้ที่มีวิถีคิดเรื่องผลประโยชน์ส่วนตัวแบบสุดโต่งเช่นนี้ย่อมมองว่าหนทางเดียวที่ตนจะได้ผลประโยชน์ส่วนตัวสูงสุดคือการที่ให้ฝ่ายอื่นไม่ได้รับผลประโยชน์ใดใด

วิถีคิดเกี่ยวกับผลประโยชน์ส่วนตัวอันสุดโต่งที่กล่าวไปนี้ย่อมแตกต่างจากการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวอย่างมีขอบเขตที่ยังคงคำนึงถึงผลประโยชน์ของฝ่ายอื่น ๆ ภายใต้กฎเกณฑ์และกติกาเดียวกัน และการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวในลักษณะดังกล่าวนี้ คือสิ่งที่ Alexis de Tocqueville เรียกว่าผลประโยชน์ส่วนตัวที่ถูกต้อง (*self-interest well understood*) โดย Tocqueville อธิบายว่า

ผลประโยชน์ส่วนตัวที่ถูกต้องเป็นหลักการที่สูงส่ง และเป็นหลักการที่ชัดเจนแน่นอน มันไม่ได้แสวงหาเป้าหมายที่ยิ่งใหญ่ แต่แสวงหาทุก ๆ สิ่งที่สามารถทำได้โดยไม่ต้องออกแรงพยายามมากนัก ... มันช่วยทำให้ผลประโยชน์ส่วนตัวหัดทานตัวเอง และควบคุมความต้องการโดยใช้ประโยชน์จากแรงที่เป็นตัวกระตุ้นความอยากนั้นเอง... หลักการผลประโยชน์ส่วนตัวที่ถูกต้องจึงมิได้ต้องการให้มีการอุทิศตนเพื่อสิ่งที่ยิ่งใหญ่ แต่ต้องการเพียงแต่การเสียสละเล็กน้อย ๆ ในแต่ละวัน แม้ผลประโยชน์ส่วนตัวที่ถูกต้องจะไม่สามารถเปลี่ยนแปลงให้คนมีคุณธรรมได้ แต่มันจะช่วยสร้างพลเมืองที่ถูก

ควบคุม รู้จักข่มใจ พอประมาณ มองการณ์ไกล และปกครองตนเอง
ได้ ถึงแม้ผลประโยชน์ส่วนตัวที่ถูกต้องจะไม่ได้นำไปสู่คุณธรรม
โดยตรง แต่อย่างน้อยมันก็ช่วยทำให้พวกเขาเข้าใจโลกมากขึ้น
หากปฏิบัติจนเป็นนิสัย... คนอเมริกันทุกคนรู้ว่าจะเสียสละส่วนเล็ก
ๆ ส่วนหนึ่งของผลประโยชน์ส่วนตัวเพื่อรักษาส่วนรวมให้อยู่รอดได้
อย่างไร เพราะหากเราต้องการจะเก็บทุกสิ่งทุกอย่างเอาไว้ “ทุก
อย่าง” ที่ว่านี้ก็มักจะหลุดลอยหายไปจากเราเสมอ⁶⁶²

โดยการยอมเสียสละผลประโยชน์ส่วนตัวบางอย่างเพื่อรักษาส่วนรวมที่ Tocqueville พูดถึงก็คือการ
เห็นแก่ตัวอย่างชาญฉลาด (enlightened self-interest) คือการเห็นแก่ตัวที่เกิดจากการมองการณ์
ไกลของทุก ๆ ฝ่ายว่าตนเองจะต้องยอมเสียสละผลประโยชน์ส่วนตัวบางส่วนเพื่อที่สุดท้ายทุก ๆ คน
จะสามารถตอบสนองผลประโยชน์ส่วนตัวที่เหลือได้อย่างเสมอหน้ากัน แทนที่จะเกิดทางตันหรือการ
ที่ไม่มีใครได้รับสิ่งใดเลย เหตุนี้เองการผสมผสานของการปกครองแบบผสมที่ทำงานแตกต่างกันสอง
ส่วน คือส่วนอุดมการณ์ที่หล่อเลี้ยงให้ผลประโยชน์ส่วนตัวที่ไม่สุดโต่ง กับส่วนสถาบันการเมืองที่
ยอมรับธรรมชาติที่เลวได้

ความคิดเรื่องการปกครองที่รู้จักประมาณนี้ ยังเป็นหัวใจสำคัญของความคิดทางการเมือง
ฝรั่งเศสในช่วงปี ค.ศ. 1748 – 1830 อย่างเด่นชัด⁶⁶³ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในข้อเสนอของ
Montesquieu ที่ปรากฏในงานเขียนว่าด้วยสาเหตุแห่งความยิ่งใหญ่และการล่มสลายของชาวโรมัน
(Considerations on the causes of the grandeur and decadence of the Romans) ว่า

เอกภาพที่แท้จริงคือประสานกันอย่างกลมกลืน ซึ่งจะ
เกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อองค์ประกอบที่แตกต่างกันทั้งหลายมีความเห็น
ร่วมกันว่าอะไรคือความดีโดยทั่วไปของสังคมไม่ว่าองค์ประกอบ
เหล่านั้นจะขัดแย้งและไม่เห็นด้วยกับอีกฝ่ายมากเพียงไรก็ตาม

⁶⁶² Tocqueville, *Democracy in America*, 502-03.

⁶⁶³ การศึกษาของ Aurelian Craiutu ที่เริ่มต้นงานของ Montesquieu และไปสิ้นสุดลงที่ Benjamin Constant ดู Aurelian Craiutu, *A virtue for courageous minds: moderation in French political thought* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2012).

เหมือนกับเสียงดนตรีที่แตกต่างขัดแย้งกันในบทเพลงหนึ่งจำเป็น
จะต้องมีความตกลงร่วมกันถึงความสอดประสานในภาพรวม ดังนั้น
การประสานกันย่อมเกิดขึ้นได้แม้ในรัฐที่ผู้คนมองเห็นแต่เพียงความ
สับสนอลหม่านและวุ่นวาย⁶⁶⁴

คำอธิบายดังกล่าวของ Montesquieu คือคำอธิบายที่เชื่อมโยงความคิดเรื่องการปกครอง
แบบผสมกับการสร้างสมดุลแห่งอำนาจเข้าไว้ด้วยกัน และได้อ้างอิงข้อความเกี่ยวกับเสียงดนตรีคล้าย
กับคำอธิบายของ Cicero (ดังที่เคยกล่าวไปก่อนหน้านี้) เพื่อที่จะอธิบายสิ่งที่เรียกว่าการปกครองที่
รู้จักประมาณ (moderate government) ในบริบทที่มีพระมหากษัตริย์เป็นจุดหมุนของระบอบ และ
มือภิชนกับมหาชนเป็นอำนาจที่อยู่รองลงมา (intermediate powers) ในความสมดุลดังกล่าว⁶⁶⁵
และสิ่งที่สำคัญที่สุดในคำอธิบายดังกล่าวของ Montesquieu คือการอธิบายว่าพลังที่อยู่เบื้องหลังการ
ทำให้บ้านเมืองเกิดเสถียรภาพดังกล่าว คือ “ความสอดประสานกลมกลืน” ที่มีได้กักกันความขัดแย้ง
และความแตกต่างทางการเมืองขององค์ประกอบอื่น ๆ ออกไปแต่อย่างใด โดยวางอยู่บนเงื่อนไขที่ว่า
องค์ประกอบเหล่านั้นจะต้องมีความพอประมาณ⁶⁶⁶ เหตุนี้เองความพอประมาณจึงเป็นหัวใจสำคัญ
และพลังที่คอยขับเคลื่อนการทำงานของระบอบการปกครองแบบผสมให้ได้ดุลยภาพที่เกิดจากการ
แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวอย่างถูกต้องของแต่ละฝ่าย และถือเป็นส่วนประกอบหลักที่จะช่วยเชื่อม
ร้อยความคิดทางการเมืองตะวันตกเรื่องการปกครองแบบผสมให้มีเอกภาพหนึ่งเดียวและพร้อมที่จะ
นำไปประยุกต์ใช้ อธิบาย ตลอดจนออกแบบกลไกของสถาบันทางการเมืองในปัจจุบันในฐานะทฤษฎี
การปกครองแบบผสมต่อไป

ในปัจจุบันข้อเสนอดังกล่าวยังคงปรากฏให้เห็นอยู่บ้างในบริบทของการตั้งคำถามต่อวิถีคิด
แบบเสรีนิยมที่ครอบงำสังคม เช่น ในงานของ Harvey C. Mansfield ที่เสนอ ให้ผสมผสาน

⁶⁶⁴ “A true union is one of harmony, by which all the social elements of the state, however opposed to each other they may appear to be, concur in promoting the general good of society, just as the discords in music concur in producing the total accord” ดู Charles-Louis de Montesquieu, *Considerations on the causes of the grandeur and decadence of the Romans*, trans. Andrew Dickson White (New York: D. Appleton, 1882), 186. [Chapter IX]

⁶⁶⁵ Craiutu, *A virtue for courageous minds: moderation in French political thought*, 38.

⁶⁶⁶ ซึ่งจะแตกต่างจากความคิด harmonism ดั้งเดิมของกรีกตามที่กล่าวไปในส่วนแรกของงานวิจัยบทนี้

องค์ประกอบเสรีนิยมเข้ากับองค์ประกอบประชาธิปไตย⁶⁶⁷ รวมถึงงาน *Politics of virtue* (2016) ของ Milbank และ Pabst ที่เสนอให้ออกแบบกลไกที่คอยหล่อหลอมคุณธรรมของพลเมืองบางอย่าง กลับคืนมาในระบอบการปกครองสมัยใหม่ เพื่อหล่อเลี้ยงวิถีคิดที่จะทำให้พลเมืองมีมุมมองเกี่ยวกับผลประโยชน์ส่วนตัวที่ถูกต้อง โดยกลไกหล่อหลอมดังกล่าวจะไม่จำเป็นจะต้องถูกครอบงำด้วยอุดมการณ์เสรีนิยมแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น⁶⁶⁸ หรืองานของ Mary Ann Glendon ศาสตราจารย์ทางกฎหมายจากมหาวิทยาลัยฮาร์เวิร์ด ผู้เสนอให้มีการปรับปรุงความคิดแบบเสรีนิยมด้วยวิถีคิดที่เน้นความเป็นชุมชนนิยม (communitarianism) หรือก็คือการผสมผสานในส่วนอุดมการณ์ที่ก่อให้เกิดผลประโยชน์ส่วนตัวที่ถูกต้องของพลเมืองให้มากขึ้น โดยชี้ให้เห็นว่าในบางครั้งการอ้างรักษาไว้ซึ่งความกินดีอยู่ดีโดยรวมของพลเมือง ย่อมมีความสำคัญกว่าการรักษาสิทธิเสรีภาพของปัจเจกบุคคล⁶⁶⁹ เพราะแม้แต่ Giovanni Sartori ผู้ซึ่งสนับสนุนวิถีคิดแบบเสรีนิยมตลอดจนการเป็นสังคมพหุนิยม ก็ยังมองว่าความหลากหลายของชุดคุณค่าและผลประโยชน์ของผู้คนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมไม่อาจดำรงอยู่ในสภาวะอย่างหลากหลายแบบสุดโต่งได้ แต่จะต้องเป็นไปในลักษณะที่ Sartori เรียกว่าพหุนิยมที่มีความพอดี (moderate pluralism) ซึ่งความพอดีที่ว่านี้แสดงออกผ่านการที่แต่ละฝ่ายสามารถใช้กลไกของพรรคการเมืองในการเป็นตัวแทนผลประโยชน์ อุดมการณ์ ตลอดจนหลักการที่แตกต่างกันนี้ เพื่อเข้าไปใช้อำนาจและทำหน้าที่ผลักดันผลประโยชน์ดังกล่าวให้บรรลุได้ในที่สุด⁶⁷⁰

3.3 สรุป

การจัดการปกครองบนหลักของความรู้จักประมาณที่ผู้วิจัยต้องการเสนอในฐานะฐานคิด ประการสุดท้ายในมิติเรื่องวิธีการผสมผสานของทฤษฎีการปกครองแบบผสม จึงมองว่ากรอบคิดทั้ง

⁶⁶⁷ ดู Harvey C. Mansfield, “liberal democracy as a mixed regime” in *The Spirit of Liberalism* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1978), vii, 1-15.

⁶⁶⁸ ดู John Milbank and Adrian Pabst, *The politics of virtue : post-liberalism and the human future* (Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield International, 2016).

⁶⁶⁹ Mary Ann Glendon, *Rights talk: the impoverishment of political discourse* (New York: Free Press, 1991), 34.

⁶⁷⁰ ดู Giovanni Sartori, *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis* (Cambridge: Cambridge University Press, 1976).

สองกรอบที่ Atkins เสนอคือหลักการที่ทำงานคนละส่วนและไม่สามารถแยกออกจากกันได้ของการปกครองแบบผสม อันประกอบด้วยส่วนที่เป็นส่วนอุดมการณ์ (ideological arrangement) ซึ่งคอยหล่อหลอมและหล่อเลี้ยงให้ตัวแสดงทางการเมืองยังคงระลึกถึงเงื่อนไขขั้นต่ำตามกฎเหล็กของการปกครองแบบผสมหรือข้อดีที่แต่ละฝ่ายพึงมีตามธรรมชาติของการปกครองแบบบริสุทธ์ และยังช่วยขับเคลื่อนวิธีคิดว่าด้วยผลประโยชน์ส่วนรวมขั้นต่ำหรือที่เรียกว่าผลประโยชน์ส่วนตัวที่ถูกต้องของพลเมืองที่ไม่มีลักษณะที่สุดโต่งและเกินเลยจนกระทั่งทำลายสมดุลใดใดก็ตามของโครงสร้างสถาบันทางการเมืองที่ออกแบบไว้ลง กับอีกด้านหนึ่งคือส่วนสถาบันทางการเมือง (institutional arrangement) ที่มุ่งออกแบบกลไกและสถาบันทางการเมืองให้ความทะเยอทะยานของแต่ละฝ่ายคั่งงัดทานกันและกันโดยมีองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งทำหน้าที่เป็นจุดหมุน โดยที่ทั้งสองฝ่ายต่างทำงานเกื้อกูลกันในการตรวจสอบถ่วงดุล โดยส่วนอุดมการณ์จะคอยรับประกันมิให้เกิดสภาวะที่องค์ประกอบมูลฐานของการปกครองแบบผสมแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวจากอำนาจที่สถาบันทางการเมืองเปิดไว้อย่างเกินเลยจนกระทั่งกลไกที่ออกแบบไว้ไม่ทำงานอย่างที่ควรจะเป็นและพลิกผันไปสู่สภาวะชะงักงันทางการเมืองตามที่ Cicero ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ ในขณะที่ส่วนหลังจะเป็นการทำให้การปกครองแบบผสมสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้กับระบอบการเมืองโดยทั่วไปของรัฐสมัยใหม่ได้โดยไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นรัฐที่มีขนาดเล็กหรือมีจำนวนพลเมืองน้อย หรือจะต้องนำไปสู่การสร้างระบบที่คอยหล่อหลอมให้พลเมืองคำนึงถึงผลประโยชน์สาธารณะเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่สนับสนุนให้เกิดความหลากหลายของผลประโยชน์ (plurality of interest) และนำผลประโยชน์ที่แตกต่างตลอดจนความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้นมาบรรจุและควบคุมไว้ภายใต้กรอบของสถาบันทางการเมืองที่เป็นทางการแทน ซึ่งเมื่อประกอบเข้าด้วยกันจนเป็นทฤษฎีหนึ่งเดียวแล้ว ย่อมทำให้ภาพของการปกครองแบบผสมในฐานะการปกครองที่รู้จักประมาณกลายเป็นฐานคิดประการสุดท้ายสำหรับการสร้าง “ทฤษฎีการปกครองแบบผสม” ของงานวิจัยครั้งแรกนี้ ก่อนที่จะนำฐานคิดทั้งสามของทฤษฎีการปกครองแบบผสมทั้งหมดที่กล่าวถึงไปนี้ มาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์รัฐธรรมนูญและอธิบายการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ขององค์ประกอบเอกบุคคล คณะบุคคล และมหาชนในการเมืองไทยผ่านรัฐธรรมนูญตั้งแต่ พ.ศ. 2475 – 2534 ที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญในส่วนครึ่งหลังของงานวิจัยต่อไป

ส่วนที่สอง:

พินิจรัฐธรรมนูญไทย พ.ศ. 2475 – 2534 ผ่านทฤษฎีการปกครองแบบผสม

วัตถุประสงค์หลักของงานวิจัยในครั้งหลังคือการนำทฤษฎีการปกครองแบบผสมที่ได้จากข้อเสนอในส่วนแรกมาประยุกต์ใช้ในการพิจารณาพัฒนาการของการเมืองไทยผ่านรัฐธรรมนูญตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 – 2534 โดยการพิจารณากระบวนการร่างรัฐธรรมนูญที่ว่านี้ มิได้มุ่งเน้นไปที่การวิเคราะห์เปรียบเทียบความเหมือนหรือความแตกต่างที่มีอยู่ทั้งหมดของรัฐธรรมนูญแต่ละฉบับ รวมถึงมิได้ต้องการพิจารณาความเป็น “การเมือง” ที่อยู่เบื้องหลังการร่างรัฐธรรมนูญแต่ละฉบับหรือแต่ละมาตราที่เกี่ยวข้องกับเอกบุคคล คณะบุคคล และมหาชนในทุกประเด็น⁶⁷¹ หากแต่ต้องการแสดงให้เห็นในภาพรวมว่า การพินิจประวัติศาสตร์การเมืองไทยสมัยใหม่ผ่านทฤษฎีการปกครองแบบผสมสามารถเผยให้เห็นถึงการเหวี่ยงตัวทางการเมือง (political oscillations) ของการใช้อำนาจทางการเมืองของเอกบุคคล คณะบุคคล และมหาชนที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุคที่ปรากฏผ่านหัวใจสำคัญในรัฐธรรมนูญแต่ละฉบับ

งานวิจัยในครั้งหลังยังพยายามแสวงหาแนวทางการอ่านและพิจารณาภาพรวมของการเมืองไทยสมัยใหม่ที่หลุดออกจากวิธีคิดที่เป็นแบบแผนที่ตายตัวบางอย่าง เช่น คำอธิบายเรื่องวงจรอุบาทว์ทางการเมือง (vicious cycle of Thai politics) ที่มองการเมืองไทยสมัยใหม่ในรูปแบบของวัฏจักรหรือวังวนที่มีลักษณะเดิมซ้ำแล้วซ้ำเล่า⁶⁷² นอกจากนี้งานวิจัยยังพยายามหลีกเลี่ยงที่จะไม่

⁶⁷¹ เช่น บัณฑิต จันทร์โรจน์กิจ, *ชีวประวัติรัฐธรรมนูญการปกครองและรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2475-2520* (กรุงเทพฯ: โครงการเมธีวิจัยอาวุโส สกว. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2550). และจากงานล่าสุดในการศึกษาการถกเถียงในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ในการร่างรัฐธรรมนูญของสมชาย ปรีชาศิลปกุล, *นี่คือปณิธานที่หาญมุ่ง : ข้อถกเถียงว่าด้วยสถาบันพระมหากษัตริย์ในองค์กรจัดทำรัฐธรรมนูญของไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2475-2550* (นนทบุรี: ฟ้าเดียวกัน, 2561). ในขณะเดียวกันงานวิจัยในส่วนนี้คล้ายกับข้อเสนอใน เสน่ห์ จามริก, *การเมืองไทยกับพัฒนาการรัฐธรรมนูญ*. ซึ่งพยายามศึกษารัฐธรรมนูญในฐานะจุดจรรจบของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในแต่ละยุค เพียงแต่กรอบความสัมพันธ์ที่ผู้วิจัยเลือกนำมาใช้คือการปกครองแบบผสมในการพิจารณาระบอบราชาธิปไตยแบบผสม คณาธิปไตยแบบผสม และประชาธิปไตยแบบผสมในการเมืองไทยผ่านรัฐธรรมนูญในแต่ละยุค.

⁶⁷² แนวคิดเรื่องวงจรอุบาทว์ทางการเมืองนี้ ถูกนำเสนอครั้งแรกเป็นภาษาอังกฤษว่า “The Vicious Cycle of Thai Politics” โดยชัยอนันต์ สมุทวณิช ในหน้าแรกของงาน *The Thai Young Turks* ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรก

อ่านการเมืองไทยสมัยใหม่จากกรอบกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตย (democratization) เพื่อที่จะตัดสินหรือประเมินวาระบอบการเมืองไทย “เป็น/ไม่เป็น” หรือ “เปลี่ยนผ่าน/ไม่เปลี่ยนผ่าน” ประชาธิปไตยอย่างไร ดังที่ปรากฏงานวิจัยที่มีผู้ศึกษาแล้วก่อนหน้านี้เป็นจำนวนมาก⁶⁷³ ตรงกันข้ามงานวิจัยชิ้นนี้จะไม่เข้าไปตัดสินหรือประเมินวาระบอบการเมืองด้วยกรอบคิดที่เป็นเส้นตรงหรือสถิตตายตัวรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเพียงอย่างเดียว แต่จะหันมาพิจารณาการเมืองไทยจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สัมพันธ์กับความลงตัวหรือความไม่ลงตัวทางการเมืองไทยในแต่ละยุคผ่านการวิเคราะห์ประเด็นแกนกลางในการจัดวางอำนาจของเอกบุคคล คณะบุคคล และมหาชนที่สะท้อนจิตวิญญาณ (the spirit) ของการปกครองแบบผสมในรายละเอียด ซึ่งเป็นภาพแทนของตำแหน่งแห่งที่และส่วนผสมขององค์ประกอบต่าง ๆ ในการปกครองแบบผสมของการเมืองไทยในแต่ละสมัย ที่ปรากฏผ่านรัฐธรรมนูญและข้อถกเถียงในการจัดอำนาจของแต่ละฝ่ายในการจัดทำรัฐธรรมนูญแต่ละฉบับในประเด็นที่ถือเป็นหัวใจสำคัญที่ผู้วิจัยจะหยิบยกมาอภิปราย ดังนั้นตัวบทในรัฐธรรมนูญและกระบวนการข้อถกเถียงอื่น ๆ ในรายละเอียดที่เกิดขึ้นในการร่างรัฐธรรมนูญและการบังคับใช้รัฐธรรมนูญทั้งหลายที่ผู้วิจัยไม่ได้หยิบยกมาอภิปราย จึงเป็นเพียงส่วนประกอบย่อยที่สามารถทำความเข้าใจได้ภายใต้เค้าโครงของจิตวิญญาณหลักของการปกครองแบบผสมในแต่ละยุคเหล่านี้

เหตุนี้เอง องค์ประกอบมูลฐานหรือสดมภ์หลักทั้ง 3 ส่วน คือเอกบุคคล คณะบุคคล และมหาชนในการเมืองไทยที่ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์นี้ จึงเป็นองค์ประกอบที่ล้วนแล้วแต่มีพลวัตรภายในและมีการเปลี่ยนแปลงคุณสมบัติตลอดจนสถานะของอำนาจไปตามบริบทและเงื่อนไขของรัฐธรรมนูญ

ในปี พ.ศ. 2525 ก่อนที่ต่อมาแนวคิดดังกล่าวค่อย ๆ ถูกทำให้แพร่หลายในงานเขียนและการบรรยายของ ลีชิต ธีรเวคิน ผ่านข้อเสนอเรื่อง “วงจรรันชั้วร้ายทางการเมือง” และ “วงจรรูปทิว” ที่เกิดขึ้นตามมาภายหลังทั้งสิ้น ดู Chai-Anan Samudavanija, *The Thai Young Turks*, 1; ลีชิต ธีรเวคิน, *วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย* (กรุงเทพฯ: สามศาสตร์, 2529), 157; ลีชิต ธีรเวคิน, *การเมืองการปกครองของไทย* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533), 254; ลีชิต ธีรเวคิน, "78 ปีประชาธิปไตยไทย ปัญหา อุปสรรค และการพัฒนา," *รัฐสภาสาร* 59, no. 6 (2554): 111.

⁶⁷³ เช่น Prajak Kongkirati, "From Illiberal Democracy to Military Authoritarianism: Intra-Elite Struggle and Mass-Based Conflict in Deeply Polarized Thailand," *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 681, no. 1 (2019): 24-40; จิราภรณ์ คำจันทร์, *ประชาธิปไตยที่ไม่ตั้งมั่น* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2562).

และเงื่อนไขทางเศรษฐกิจสังคมที่ผลักดันให้องค์ประกอบเหล่านี้ก้าวขึ้นมาเป็นพลังทางสังคมที่เป็นจริง ในแต่ละยุคสมัยที่แตกต่างกันทั้งสิ้น ซึ่งอาจสรุปภาพรวมของสิ่งที่จะปรากฏต่อไปในงานวิจัยในบทที่ 4 – 6 ได้ดังต่อไปนี้

พลวัตรและการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะขององค์ประกอบเอกบุคคลในการเมืองไทย ซึ่งประกอบด้วยสถาบันพระมหากษัตริย์และนายกรัฐมนตรี ที่จะอภิปรายต่อไปในบทที่ 4 อาจพิจารณา แบ่งออกเป็นตัวแบบหลักทั้งสิ้น 3 ตัวแบบ ตามความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับ นายกรัฐมนตรีในการเมืองไทย อันประกอบด้วย หนึ่ง ตัวแบบที่มีพระมหากษัตริย์เป็นจุดหมุนในการใช้อำนาจบังคับตามกฎหมาย (*potestas*) ของระบอบราชาธิปไตยแบบผสม สอง ตัวแบบที่มี นายกรัฐมนตรีเป็นจุดหมุนในการใช้อำนาจบังคับตามกฎหมายของระบอบราชาธิปไตยแบบผสม และ ตัวแบบที่พระมหากษัตริย์ทำหน้าที่เป็นจุดหมุนในการใช้สิทธิอำนาจ (*auctoritas*) ของระบอบ ในขณะที่นายกรัฐมนตรีเป็นจุดหมุนในการใช้อำนาจบังคับตามกฎหมายของระบอบราชาธิปไตยแบบผสม

ทั้งนี้ ผู้วิจัยขอกล่าวย้ำอีกครั้งหนึ่งเพื่อความชัดเจนว่า คำว่าระบอบ “ราชาธิปไตยแบบผสม” (mixed monarchy) ที่ใช้ในงานวิจัยนี้ หมายถึงการปกครองแบบผสมที่มีองค์ประกอบเอกบุคคล เป็นจุดหมุน แต่องค์ประกอบเอกบุคคลที่ว่านี้ไม่จำเป็นว่าจะต้องหมายถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ เสมอไปเท่านั้น หากยังรวมถึงสถาบันทางการเมืองของเอกบุคคลในระบอบการเมืองทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็น ตำแหน่งกงสุลในสมัยสาธารณรัฐโรมัน ตำแหน่งโดจจ์ (Doge) ของนคร-สาธารณรัฐเวนิสในสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาการ หรือสถาบันประธานาธิบดีและสถาบันนายกรัฐมนตรีของสมัยใหม่ ดังนั้นในกรณีของประเทศไทยภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ซึ่งยึดเอาตัวแบบระบบรัฐสภาของประเทศอังกฤษมาใช้เป็นแม่แบบ จึงมีสถาบันทางการเมืองของเอกบุคคลหลักอยู่สองส่วนที่ผู้วิจัยนำมาพิจารณา นั่นคือสถาบันพระมหากษัตริย์กับสถาบันนายกรัฐมนตรี

ในส่วนของตัวแบบที่มีพระมหากษัตริย์เป็นจุดหมุนในการใช้อำนาจบังคับตามกฎหมายของระบอบราชาธิปไตยแบบผสมเพื่อถ่วงดุลนายกรัฐมนตรีและรัฐสภาผ่านกลไกการแต่งตั้งสมาชิกรัฐสภาจำนวนหนึ่ง อาจแบ่งพิจารณาแยกย่อยได้อีก 3 กรณี คือกรณีการตีความอำนาจสำรองของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวตามรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475 ที่อิงอยู่กับอำนาจในการ

แต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ในการถ่วงดุลและคั่งงำกับการใช้อำนาจของเอกบุคคลที่มาจากรัฐสภาคือนายกรัฐมนตรี และเมื่อวิธีการที่ว่านี้ไม่ประสบความสำเร็จพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงหันมาอาศัยอำนาจควบคุมตามกฎหมาย (*potestas*) รูปแบบอื่น ๆ ไม่ว่าจะใช้อำนาจในการยับยั้งร่างพระราชบัญญัติที่ผ่านการลงมติจากรัฐสภาหรืออำนาจวีโต้ (*veto*) ร่างกฎหมายของสถาบันพระมหากษัตริย์ หรือการเสนอให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อให้รัฐสภาจำเป็นต้องใช้เสียงข้างมากพิเศษ (*supra majority*) ในการยืนยันร่างพระราชบัญญัติที่พระมหากษัตริย์ไม่ทรงลงพระปรมาภิไธย เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ลักษณะสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ตามตัวแบบแรกจึงวางอยู่บนความพยายามที่จะช่วงชิงอำนาจบังคับตามกฎหมายระหว่างพระมหากษัตริย์กับนายกรัฐมนตรีเพื่อที่จะสถาปนาตนเองขึ้นเป็นจุดหมุนของระบอบราชาธิปไตยแบบผสมเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตามการเหวี่ยงตัวในการจัดอำนาจของเอกบุคคลตามตัวแบบที่ว่านี้กลับลงเอยด้วยความพ่ายแพ้ของสถาบันพระมหากษัตริย์และสิ้นสุดลงด้วยการสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ตามมาด้วยเปลี่ยนผ่านสถาบันพระมหากษัตริย์ไปสู่ตัวบุคคลที่เป็นคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ที่คอยปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอันนันทมหิดล ยุวกษัตริย์ที่สืบราชสันตติวงศ์ต่อจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

กรณีย่อยของระบอบราชาธิปไตยแบบผสมที่มีพระมหากษัตริย์เป็นจุดหมุนถัดมาคือกรณีการใช้อำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ผ่านผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ที่เข้มแข็งซึ่งคอยทำหน้าที่เป็นจุดหมุนของระบอบราชาธิปไตยแบบผสมผ่านกลไกการแต่งตั้งสมาชิกรัฐสภาเพื่อถ่วงดุลนายกรัฐมนตรี ดังปรากฏให้เห็นผ่านกรณีของนายปรีดี พนมยงค์ในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ผ่านรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475 และกรณีของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารังสิตประยูรศักดิ์ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร (หรือกรมขุนชัยนาทนเรนทรในเวลานั้น) ผ่านรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492

ถัดมาคือตัวแบบของระบอบราชาธิปไตยแบบผสมที่มีเอกบุคคลคือนายกรัฐมนตรีเป็นจุดหมุนของระบอบ สิ่งนี้ปรากฏให้เห็นในกรณีของนายกรัฐมนตรีนับตั้งแต่จอมพล ป. พิบูลสงครามครั้งที่หนึ่ง (พ.ศ. 2581) เป็นต้นมา อันเป็นตัวแบบที่นายกรัฐมนตรีสามารถควบคุมรัฐสภาผ่านกลไกการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ได้อย่างเบ็ดเสร็จ และสถาปนาตนเองขึ้นเป็นจุดหมุนของระบอบการเมืองภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475 และตัวแบบที่ว่านี้มีได้เปลี่ยนแปลงไปแม้

จะเป็นกรณีของนายปรีดีในฐานะนายกรัฐมนตรีในปลายทศวรรษที่ 2480 ซึ่งใช้โครงสร้างเดียวกันในการรวบอำนาจของเอกบุคคฺลในการก้าวขึ้นสู่อำนาจและก่อตั้งอำนาจสถาปนาใหม่ผ่านการเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญครั้งแรกได้สำเร็จในปี พ.ศ. 2489 นอกจากนี้ ตัวแบบราชาธิปไตยแบบผสมที่มีนายกรัฐมนตรีเป็นจุดหมุนของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475 ยังกลายเป็นเหตุปัจจัยสำคัญที่ทำให้จอมพล ป. ในปลายปี พ.ศ. 2494 ตัดสินใจทำรัฐประหารตัวเองเพื่อนำเงื่อนไขของรัฐธรรมนูญดังกล่าวกลับมาเพื่อแทนที่เงื่อนไขเชิงโครงสร้างของสถาบันทางการเมืองเดิมในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492 ที่มีพระมหากษัตริย์นำโดยผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เป็นจุดหมุนอีกด้วย

ระบอบราชาธิปไตยแบบผสมที่มีนายกรัฐมนตรีเป็นจุดหมุนยิ่งทวีความเข้มข้นมากยิ่งขึ้นภายใต้เงื่อนไขเชิงโครงสร้างของธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2502 และการกำเนิดของการใช้อำนาจเผด็จการตามรัฐธรรมนูญของระบอบจอมพลสฤษดิ์และจอมพลถนอมในเวลาต่อมา กลายเป็นสารตั้งต้นสำคัญที่ก่อให้เกิดพลวัตของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ถูกจำกัดอยู่ภายใต้เงื่อนไขของรัฐธรรมนูญตั้งแต่รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2495) และธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2502 จากเดิมที่สถาบันพระมหากษัตริย์ถูกกันออกไปให้มีบทบาทเป็นเพียงแค่ผู้ที่จะต้องยอมรับการตัดสินใจหรือการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองใดใดก็ตามที่เกิดจากนายกรัฐมนตรี จนกระทั่งตัดสินใจหันมาใช้ต้นทุนทางวัฒนธรรมเดิมเพื่อทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์ค่อย ๆ พลิกฟื้นเพื่อกลับมาเป็นจุดหมุนผ่านการใช้อำนาจ (*auctoritas*) ของสถาบันพระมหากษัตริย์แทนที่อำนาจบังคับตามรัฐธรรมนูญ (*potestas*) ที่ถูกจำกัดยับยั้ง ภายใต้บริบทที่สถาบันพระมหากษัตริย์ถูกช่วงใช้ผ่านฝักฝ่ายต่าง ๆ ในการต่อสู้ทางการเมืองตลอดทศวรรษ 2510 หรือหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 กระทั่งท้ายที่สุดสถาบันพระมหากษัตริย์จึงกลายเป็นผู้นำเชิงศีลธรรมของระบอบการเมืองไทยและกลายเป็นจุดหมุนที่มีอำนาจตัดสินใจขั้นสุดท้ายในความขัดแย้งและการให้ความชอบธรรมทางการเมืองใดใดโดยมีเส้นแบ่งคือกลางทศวรรษที่ 2520 หรือภายหลังเหตุการณ์กบฏเมษาฮาวาย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงพลวัตของสถาบันพระมหากษัตริย์ในครั้งนี้ส่งผลให้สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยกลายเป็นแหล่งที่มาของสิทธิอำนาจ และปล่อยให้บรรดานายกรัฐมนตรีที่มาจากนักการเมืองอาชีพคอยใช้อำนาจบังคับตามกฎหมายที่อยู่ภายใต้คำแนะนำของสถาบันพระมหากษัตริย์ในเวลาต่อมา

ส่วนพลวัตรของคณะบุคคลในการเมืองไทยนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 นั้น งานวิจัยพบว่าการเมืองไทยตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสิ่งที่เรียกว่ารัฐราชการซึ่งหยั่งรากลงนับตั้งแต่กระบวนการสร้างรัฐในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา และกลายเป็นมรดกที่คณะราษฎรและรัฐบาลที่เกิดขึ้นในเวลาต่อมาของระบอบรัฐธรรมนูญรับช่วงต่อ อันเป็นเหตุให้พลังข้าราชการกลายเป็นพลังทางสังคมที่เป็นจริงและเป็นตัวแสดงของคณะบุคคลที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าราชการทหารจากกองทัพบกที่กลายเป็นตัวแปรสำคัญในการตัดสินใจทำรัฐประหารเพื่อรักษา เปลี่ยนแปลง หรือล้มล้างโครงสร้างของสถาบันทางการเมืองภายในรัฐธรรมนูญเดิม

การเติบโตของพลังราชการยังส่งผลให้คณะบุคคลที่เป็นตัวแสดงทางเศรษฐกิจในระยะตั้งต้นของระบอบรัฐธรรมนูญมีสภาพเป็นทุนนิยมราชการหรือ “ทุนนครบาล” ที่ข้าราชการเข้าไปมีบทบาทในการตัดสินใจในองค์กรที่ขับเคลื่อนทุนระดับชาติขนาดใหญ่ที่เติบโตขึ้นภายใต้ปีกและเครือข่ายอุปถัมภ์ของรัฐราชการ แต่เมื่อเศรษฐกิจเกิดการขยายตัวในช่วงทศวรรษที่ 2500 และตัวแสดงทางเศรษฐกิจระดับชาติเริ่มไม่สามารถผูกขาดการสั่งสมความมั่งคั่งไว้ดังเดิมได้อีกต่อไป ส่งผลให้ตัวแสดงทางเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่นที่กระจายตัวอยู่ทั่วประเทศหรือ “ทุนภูธร” ที่แต่เดิมเคยตกอยู่ภายใต้เครือข่ายอุปถัมภ์ของข้าราชการภูมิภาคในท้องถิ่นค่อย ๆ ขยายตัวและเขยิบเข้ามามีบทบาททางการเมืองในระดับชาติมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 ที่เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้ตัวแสดงที่ก้าวขึ้นมาจากทุนภูธรเหล่านี้ไหลทะลักเข้าสู่การเมืองไทยในฐานะตัวแสดงของคณะบุคคลเคียงข้างข้าราชการเดิมที่ยังคงมีอิทธิพลอยู่

เหตุนี้ สภาวะการณ์ของการเมืองในระบอบรัฐธรรมนูญในทศวรรษที่ 2520 จึงเป็นการต่อสู้แก่งแย่งกันระหว่างพลังคณะบุคคลของข้าราชการที่เคยมีอิทธิพลครอบงำการเมืองมาเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกองทัพกับพลังคณะบุคคลของนักการเมืองอาชีพทั้งจากทุนนครบาลเดิมและโดยเฉพาะอย่างยิ่งทุนภูธรที่ขยายตัวเข้าสู่การเมืองระดับชาติ โดยการประชันขันแข่งที่ว่านี้ได้ก่อให้เกิดวิกฤตรัฐธรรมนูญขึ้นหลายระลอก ซึ่งลงเอยด้วยการยุติบทบาทของพลเอกเปรมซึ่งเป็นภาพแทนของพลังข้าราชการทหารเดิม และแทนที่ด้วยดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ซึ่งเป็นตัวแทนของพลังนักการเมืองอาชีพที่เกิดและเติบโตอย่างเต็มที่ในต้นทศวรรษที่ 2530

สุดท้ายคือพลวัตรของมหาชนในระบอบรัฐธรรมนูญไทย ที่งานวิจัยจะนำเสนอผ่านกรอบที่ผู้วิจัยพัฒนาจากแนวคิดเรื่ององค์อธิปัตย์ที่นิทรา (sleeping sovereign) ของ Hobbes ซึ่งมองมหาชนใน 4 ลักษณะ ตามระดับของการตื่นรู้และการเข้ามามีบทบาททางการเมืองในฐานะพลังทางสังคมที่เป็นจริงที่เปรียบได้กับอาการนอนหลับของมหาชน ประกอบด้วยมหาชนในฐานะองค์อธิปัตย์ที่ถึงแก่ภรรณกรรม อันหมายถึงมหาชนที่ถูกจำกัดและกดทับโดยรัฐธรรมนูญที่ตัดต่ออำนาจของมหาชนจากระบบการเมืองในทางปฏิบัติอย่างสิ้นเชิง ต่อมาคือมหาชนที่ถูกสะกดให้นิทรา หรือก็คือมหาชนภายใต้เงื่อนไขที่เริ่มเปิดให้เข้ามามีบทบาททางการเมืองมากขึ้น แม้ว่าบทบาทดังกล่าวจะยังคงถูกจำกัดให้อยู่ในขั้นต่ำหรือถูกสะกดไว้ด้วยเงื่อนไขบางประการจากรัฐธรรมนูญ ทั้งการสะกดแบบชั่วคราวและการสะกดอำนาจมหาชนไว้อย่างถาวร ซึ่งวางอยู่บนคำอธิบายเรื่องความไม่พร้อมหรือปัญหาของมหาชนที่ทำให้พวกเขาไม่สามารถใช้อำนาจในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตยได้อย่างเต็มที่ และเป็นเหตุให้จำเป็นต้องมีการถ่ายโอนการใช้อำนาจไปสู่เอกบุคคลหรือคณะบุคคลแทน และต่อมาคือมหาชนที่ถูกปลดปล่อยให้ตื่นจากนิทราและการกำหนดบทบาทบัญญัติในรัฐธรรมนูญที่ต้องการทำให้มหาชนมีช่องทางอื่น ๆ นอกจากเงื่อนไขขั้นต่ำในการแสดงออกในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตยที่มากกว่าเพียงแค่อำนาจในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเท่านั้น อย่างไรก็ตามการปลดปล่อยมหาชนให้ตื่นขึ้นจากนิทรานี้อาจกลายเป็นสารตั้งต้นที่ทำให้มหาชนที่ตื่นขึ้นมาแปรสภาพไปเป็นมหาชนที่ไม่รู้จักกลับไหลอีกต่อไป หรือเป็นมหาชนที่ต้องเข้าไปทำหน้าที่ในฐานะจุดหมุนของระบอบการเมืองในทุก ๆ เรื่องอย่างไม่มีขีดจำกัด หรือการแสดงออกซึ่งพลังดังกล่าวบดบังท่วงท้อถอยที่มักลงเอยด้วยการใช้ความรุนแรงทั้งจากฝ่ายรัฐบาลและมหาชนเอง ที่กลายเป็นเงื่อนไขนำไปสู่การรัฐประหารและการย้อนกลับไปวางเงื่อนไขเพื่อจำกัดอำนาจของมหาชนอีกครั้งหนึ่ง

สำหรับประเด็นแกนกลางที่ผู้วิจัยใช้ในการวิเคราะห์พัฒนาการและการเหวี่ยงตัวไปมาของเอกบุคคล คณะบุคคล และมหาชนในการเมืองไทยผ่านรัฐธรรมนูญนี้ ผู้วิจัยเลือกหยิบประเด็นที่สะท้อนให้เห็นถึงใจกลางของข้อถกเถียงในรัฐธรรมนูญที่แต่ละสดมภ์ใช้เพื่อที่จะสถาปนาตนเองขึ้นเป็นจุดหมุนของระบอบการเมือง ที่นำไปสู่การจัดวางตำแหน่งแห่งที่ตลอดจนการใช้อำนาจในระบอบการปกครองแบบผสมที่แตกต่างกันภายใต้ระบบรัฐสภาขององค์ประกอบเอกบุคคล คณะบุคคล และมหาชนในรัฐธรรมนูญของไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 – 2534 โดยประเด็นแกนกลางที่ว่านี้ประกอบด้วย

(1) ประเด็นแกนกลางของข้อถกเถียงเรื่องการจัดวางอำนาจของเอกบุคคคล ซึ่งประกอบด้วยสถาบันพระมหากษัตริย์ และนายกรัฐมนตรี ผ่านกลไกการแต่งตั้งตัวบุคคลไปทำหน้าที่ภายในรัฐสภา ในฐานะเครื่องมือในการพิทักษ์รักษาระบบการปกครองแบบผสมที่มีเอกบุคคคลเป็นแกนกลางหรือราชาธิปไตยแบบผสม (mixed monarchy) โดยพระมหากษัตริย์ และราชาธิปไตยแบบผสมโดยนายกรัฐมนตรีที่แตกต่างกันอย่างไร

(2) ประเด็นแกนกลางของข้อถกเถียงเรื่องการจัดวางอำนาจของคณะบุคคล ในการบังคับให้คณะบุคคลในรัฐสภาและคณะรัฐมนตรีจำเป็น/ไม่จำเป็นต้องดำรงตำแหน่งข้าราชการประจำ และกลายเป็นเงื่อนไขสำคัญในการกำหนดคุณลักษณะของคณะบุคคลที่จะเข้าไปดำรงตำแหน่งในฝ่ายนิติบัญญัติและบริหารที่แตกต่างกันในรัฐธรรมนูญที่มีลักษณะเป็นราชาธิปไตยแบบผสม (mixed oligarchy/aristocracy) อย่างไร

(3) ประเด็นแกนกลางของข้อถกเถียงเรื่องการจัดวางอำนาจของมหาชน ดังสะท้อนผ่านข้อถกเถียงเรื่องความเป็นเจ้าของอำนาจของมหาชนในฐานะเจ้าของอำนาจธิปไตยตามหลักการอำนาจธิปไตยปวงชน (popular sovereignty) ว่าอำนาจที่ว่าเป็นนี้ “เป็นของ” หรือ “มาจาก” ปวงชนชาวไทยในระดับและกลไกที่แสดงออกถึงความเป็นเจ้าของอำนาจธิปไตยในรัฐธรรมนูญที่มีลักษณะประชาธิปไตยแบบผสม (mixed democracy) ที่แตกต่างกันอย่างไร

จากข้อค้นพบในส่วนทฤษฎีของงานวิจัยชิ้นนี้เกี่ยวกับการปกครองตามธรรมชาติและเรื่องกฎเหล็กสามประการของการปกครองแบบผสม ส่งผลให้งานวิจัยในครั้งหลังเกี่ยวกับพัฒนาการการเมืองไทยผ่านรัฐธรรมนูญไม่ตกอยู่ในวิวาทะที่พยายามวิเคราะห์การเมืองไทยด้วยการประเมินว่ารัฐธรรมนูญฉบับใดใดก็ตามในฐานะที่เป็นตัวแทนของการเมืองแบบบริสุทธ์อย่างสิ้นเชิงหรือสมบูรณ์แบบ เนื่องจากเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ในทางปฏิบัติ เช่น มองว่ารัฐธรรมนูญฉบับหนึ่งมีความเป็นหรือไม่เป็น “ประชาธิปไตย” โดยสมบูรณ์มากกว่าหรือน้อยกว่ากันเพียงไร⁶⁷⁴ แต่ในขณะเดียวกันงานวิจัยในครั้งหลังก็หลีกเลี่ยงที่จะไม่พิจารณารัฐธรรมนูญเพียงฉบับใดฉบับหนึ่งว่าเป็นตัวแทนของการ

⁶⁷⁴ เช่น งานของ นคร พจนวรรณพงษ์, *ข้อมูล รัฐธรรมนูญไทย (ทุกฉบับ)* (กรุงเทพฯ: ขวัญนคร, 2550, 2550); หรือที่จัดทำโดยหน่วยราชการของรัฐสภา เช่น สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, *เปรียบเทียบรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2475-2557*, 2 ed. (กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2557).

ปกครองแบบผสม⁶⁷⁵ ทั้งนี้เพราะรัฐธรรมนูญทุกฉบับล้วนแล้วแต่เป็นผลลัพธ์ของการต่อสู้ระหว่างความพยายามในสองมิติ นั่นคือความพยายามที่จะสร้างสถาบันทางการเมืองโดยอิงกับวิถีคิดเรื่องตัวแบบบริสุทธิ กับความพยายามที่อิงกับวิถีคิดเรื่องการปกครองแบบผสม ดังนั้นสภาวะการณ์ทางการเมืองที่ปรากฏผ่านกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญของไทยนับแต่ปี พ.ศ. 2475 จนถึงปี พ.ศ. 2534 ของงานวิจัยชิ้นนี้ จึงเป็นการฉายภาพของการต่อสู้ทางการเมืองระหว่างวิถีคิดทั้งสองรูปแบบนี้ โดยแนวโน้มของการต่อสู้ทั้งหมดเป็นไปตามข้อค้นพบที่ผู้วิจัยเรียกว่า การเมืองแห่งการสลายการปกครองแบบผสม (the politics to unmix the mixed constitutions) ในทั้งสามด้าน คือ การเมืองของการสลายราชาธิปไตยแบบผสม (politics to unmix the mixed monarchy) การเมืองของการสลายคณาธิปไตยแบบผสม (politics to unmix the mixed oligarchy/aristocracy) และการเมืองของการสลายประชาธิปไตยแบบผสม (politics to unmix the mixed democracy) ที่แม้ว่ากระบวนการดังกล่าวในแต่ละส่วนจะเริ่มต้นขึ้นในช่วงระยะเวลาที่ต่างกัน แต่ผลลัพธ์จากการเมืองของทั้งสามส่วนล้วนแล้วแต่ส่งผลกระทบต่อกันโดยตรง ดังที่ได้จะชี้ให้เห็นในรายละเอียดต่อไปผ่านข้อค้นพบของงานวิจัยตั้งแต่บทที่ 4 ถึงบทที่ 6 ตามลำดับ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁶⁷⁵ ซึ่งจะต่างจากงานที่เคยศึกษามาก่อนหน้าอย่างงานของ บดินทร์ สายแสง, "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2521: การตีกลับพลังประชาธิปไตยหลัง 14 ตุลาฯ สู่รูปการปกครองแบบผสม."

บทที่ 4

พระมหากษัตริย์กับนายกรัฐมนตรี:

เอกบุคคลในระบอบรัฐธรรมนูญไทย

4.1 กล่าวนำ

ลักษณะประเด็นแกนกลางที่ผู้วิจัยใช้ในการวิเคราะห์พัฒนาการและการเหวี่ยงตัวไปมาขององค์ประกอบเอกบุคคลในการเมืองไทยผ่านรัฐธรรมนูญตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2475 - 2534 คือประเด็นที่สะท้อนหัวใจของข้อถกเถียงในจัดอำนาจของเอกบุคคลในการเมืองไทย อันได้แก่ สถาบันพระมหากษัตริย์และนายกรัฐมนตรีของระบอบราชาธิปไตยแบบผสม ที่นำไปสู่การจัดวางตำแหน่งที่และความสัมพันธ์ในการใช้อำนาจระหว่างกันผ่านกลไกการแต่งตั้งสมาชิกรัฐสภาจำนวนหนึ่งซึ่งอาจอยู่ในรูปของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 หรือสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการแต่งตั้งเพื่อที่จะอาศัยกลไกดังกล่าวเป็นรากฐานในสถาปนาตนเองขึ้นเป็นจุดหมุนของระบอบการเมืองในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเอกบุคคลในระบอบรัฐธรรมนูญไทย อันเป็นข้อถกเถียงที่ปรากฏตั้งแต่เมื่อครั้งที่มีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรฉบับแรก และนำไปสู่การเหวี่ยงตัวทางการเมืองไทยระลอกแรกระหว่างอำนาจบังคับตามกฎหมายของนายกรัฐมนตรีและอำนาจสำรอง (reserved power) ของสถาบันพระมหากษัตริย์โดยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อยมาจนกระทั่งถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ที่สุดท้ายเงื่อนไขและข้อจำกัดในการใช้อำนาจสำรองตามรัฐธรรมนูญได้ทำให้ทรงตัดสินใจเลือกที่จะหันเหออกจากการอิงอยู่กับกลไกการใช้อำนาจสำรองดังกล่าวมาเป็นการใช้สิทธิอำนาจหรืออำนาจเชิงวัฒนธรรมที่อิงกับจารีตประเพณีเพื่อก้าวขึ้นไปทำหน้าที่ผู้นำเชิงศีลธรรม (moral leader) ของระบอบการเมืองที่อยู่เหนือปริมณฑลการใช้อำนาจตามรัฐธรรมนูญที่มีอยู่เดิม และปล่อยให้การใช้อำนาจทางการเมืองในปริมณฑลดังกล่าวเป็นของนักการเมืองที่มาจากกาเลือกตั้งที่จะทำงานประสานร่วมกันกับสถาบันพระมหากษัตริย์โดยมีกลไกของระบบราชการมารองรับ

4.2 ร่องรอยของราชาธิปไตยแบบผสม (mixed monarchy) ก่อนการปฏิวัติสยาม

ร่องรอยแรก ๆ ที่ปรากฏแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมในความคิดทางการเมืองไทยก่อนหน้าการปฏิวัติสยามหรือก่อนหน้าที่สยามจะมีรัฐธรรมนูญฉบับลายลักษณ์อักษรในปี พ.ศ. 2475 คืองานเขียนของเทียนวรรณและ ก.ศ.ร. กุหลาบ โดยทั้งคู่อธิบายลักษณะการปกครองของสยามด้วยวิธีคิดบางอย่างที่คล้ายคลึงกับวิธีคิดเรื่องการปกครองแบบผสม แม้คำอธิบายที่ว่านี่จะมีส่วนที่อิงกับวิธีคิดแบบไทย ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิธีคิดของพระพุทธศาสนาหรือแนวคิดเรื่อง “ความสามัคคี”⁶⁷⁶ ดังจะเห็นได้จากคำอธิบายของเทียนวรรณว่า

ถ้าท่านผู้ใดที่เป็นราษฎรได้อ่านแล้ว ขอจงอย่าลืมน้อยคำของเราเสียว่า เราได้พิพากษาไว้ว่าไม้อัน 3 อัน ขัดไขว้กันอยู่ จึงจะดำรงอยู่ได้ คือ... พระมหากษัตริย์ ทรงดำรงตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม และทรงพระปรีชาสามารถ เสนาบดี เจ้านาย ข้าราชการ มีความสุจริตซื่อตรงกตัญญูเมตตาแก่ราษฎร ราษฎรมีฉลวครอบงำกตัญญูต่อชาติรักประเทศที่เกิดแก่ตน รู้จักคุณแห่งพระมหากษัตริย์ พร้อมทั้ง 3 ประการนี้ บ้านเมืองจึงจะเจริญอยู่สันกาลนาน ถ้าขาดอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วในสมัยนี้เป็นอันจะรักษา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁶⁷⁶ “ในปัจจุบันนี้มักกล่าวถึงชาวชาติอเมริกาและชนชาติญี่ปุ่น ถ้าในฝ่ายพุทธศาสนาแล้ว ก็ยกพระกษัตริย์พวกลิววีว่ามีความสามัคคีพร้อมเพรียง” ดู เทียนวรรณ, “ว่าด้วยความพร้อมเพรียงโลกย์แลธรรม,” 95.; ชุดคำอธิบายเรื่องความสามัคคีที่ว่านี้ ยังเกี่ยวข้องกับพระบรมราชาธิบายว่าด้วยความสามัคคีของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่นำคุณธรรมเรื่องความสามัคคีไปเชื่อมโยงกับการที่ตัวแสดงทางการเมืองต่างคำนึงและรักษาในสิ่งที่ทรงเรียกว่า “ประโยชน์ยาวเวลา” หรือการคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตัวในระยะยาวที่สามารถประนีประนอมร่วมกันกับผู้อื่นได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งของกลุ่มพลังทางการเมืองต่าง ๆ ที่ในตะวันตกถูกแทนที่และทำให้ปรากฏอยู่ในรูปของพรรคการเมืองในรัฐสภา ดู พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, *พระบรมราชาธิบายเรื่องสามัคคี*, พิมพ์พระราชทานในพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลปลื้ญญาสมวาร พระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง วันพุธที่ 20 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2551, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทย, 2551), 3-4.

ตัวอยู่ไม่ได้ โดยเหตุว่าไม่เหมือนในสมัยโบราณกาลที่ถือ
บุญญาอภินิหารและบารมี⁶⁷⁷

ถัดมาคือคำอธิบายเรื่อง “ตรีเอกาอิศรานุภาพ” ของ ก.ศ.ร. กุหลาบ ที่แม้จะเริ่มต้นด้วยการ
อิงกับแนวคิดเรื่องความ “ศิวิไล” แต่ลงท้ายกลับพลิกเข้าสู่ชุดคำอธิบายดั้งเดิมเกี่ยวกับความพร้อม
เพรียงกันขององค์ประกอบมูลฐานทั้งสามภายในระบอบการเมือง หรือโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถาบัน
ทางการเมืองที่เรียกว่ารัฐสภา โดย ก.ศ.ร. กุหลาบ อธิบายว่า

จึงท่านนักปราชญ์ได้แปล “ศิวิไล” ว่าชนบทรรมนิยมอัน
เรียบร้อยพร้อมเพรียงกัน มีประเทศยุโรปแล อเมริกาเป็นต้น
เรียกว่าศิวิไลแท้แลมีคอเวนแนนต์ด้วยพร้อมกัน แต่บ้านเมือง
ประเทศเอชียนั้น แม้จะตั้งคอเวนแนนต์ขึ้นก็ยังไม่เป็นศิวิไลแท้
ได้ เปนแต่เงาศิวิไลเท่านั้น เพราะด้วยมีคอเวนแนนต์ไม่พร้อม
เพรียงกัน ยังขาดอำนาจอยู่อย่างหนึ่งคือ ไม่มีภาสเมนต์คือ
“สภาคารสฐาน” ที่ประชุมปรึกษาการของหัวนาราชฎร เพราะ
เหตุตั้งนี้จึงว่าไม่พร้อมเพรียง “ตรีเอกาอิศรานุภาพ” นี้ได้แก่
คอเวนแนนต์ คือกำลังอำนาจทั้งสามนั้น คือ
พระมหากษัตริย์ 1 เสนาบดี 1 ราษฎร 1 สรุปรวมประมวญเข้า
ด้วยกันเป็นสามกำลังสามอำนาจ จึงเปน “ตรีเอกาอิศรานุภาพ”
เอกาอิศรานุภาพนี้คือกำลังอำนาจทั้งสาม หนุนเปนเอกเปนยั้ง
แห่งอิสระอนุภาพ ๆ นี้เปนโสตรอำเภอใจด้วยตนเองทั้งสามจำพวก
แม้ว่าถ้าขาดอำนาจกำลังแต่อย่างหนึ่งอย่างใดแล้ว ก็ไม่สามารถจะ
ดำรงคงเปนเอกาอิศรานุภาพได้⁶⁷⁸

ในอีกด้านหนึ่ง ข้อเสนอในการจัดอำนาจของเอกบุคคลที่ปรากฏในคำกราบบังคมทูล ร.ศ.
103 ของพระองค์เจ้าปฤษฎางค์และคณะเจ้านายและข้าราชการจำนวนหนึ่งที่ประจำอยู่ ณ กรุง
ลอนดอนและปารีส⁶⁷⁹ มิใช่ข้อเสนอที่ต้องการให้มีการเปิดพื้นที่หรือปริมณฑลใหม่สำหรับคณะบุคคล

⁶⁷⁷ เทียนวรรณ, “ว่าด้วยกำลังใหญ่ 3 ประการของบ้านเมือง.” อ้างถึงใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช, *ชีวิตและงานของเทียนวรรณและ ก.ศ.ร. กุหลาบ*, ต.

⁶⁷⁸ ดู ก.ศ.ร. กุหลาบ, “ตรีเอกาอิศรานุภาพ.”; ก.ศ.ร. กุหลาบ, “ตรีเอกาอิศรานุภาพ.”

⁶⁷⁹ ประกอบด้วยเจ้านายจำนวน 4 พระองค์ และข้าราชการจำนวน 7 นาย คือ (1) พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรฤทธิ์ (2) พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิธาดา (3) สมเด็จฯ กรมพระสวัสดิวัดนวิศิษฎ์ (4)

อย่างรัฐสภาเหมือนกับข้อเสนอของเทียนวรรณและ กศร.กุหลาบ เพราะค่อนข้างชัดเจนว่าประเด็นใหญ่ภายในข้อเสนอของพระองค์เจ้าปฤษฎางค์นั้น “หาได้ประสงค์ที่จะให้มีปาลิเมนต์ในเวลาไม่มี”⁶⁸⁰ หากแต่วางอยู่ที่การจัดการปล่อยอำนาจของพระมหากษัตริย์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการบริหารราชการแผ่นดินให้เคลื่อนไปอยู่ในมือของคณะบุคคลหรือ “คาบิเนต” (cabinet) ที่มากขึ้นในรูปของอำนาจสิทธิขาดในการตัดสินใจใดใดของกระทรวงแต่ละกระทรวง⁶⁸¹ ดังนั้นการเสนอให้เปลี่ยนพระราชประเพณีสยามหรือการมี “คอนสตีติวชัน” ที่ “ประกอบไปด้วยสติปัญญาแลกำลังของราษฎรเป็นการพร้อมเพรียงกันเป็นประมาณ”⁶⁸² อันเป็นใจความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงสยามจาก “แอบโซลูตโมนาภิ” ไปสู่ “คอนสตีติวชันแนลโมนาภิ” ของพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ จึงเป็นรูปแบบที่ต้องการเปิดพื้นที่ให้กับคณะบุคคลในรูปแบบของคณะเสนาบดีที่มีอำนาจตัดสินใจมากขึ้น และเป็นคณะบุคคลที่มีที่มาจากความสามารถแทนที่คณะบุคคลที่เข้ามาดำรงตำแหน่งด้วยการโปรดเกล้าฯ ของพระมหากษัตริย์เพียงลำพัง หรือจากการมีตระกูลสืบอดหนุนมาแต่เดิม ดังนั้น รูปแบบที่ปรากฏในข้อเสนอของพระองค์เจ้าปฤษฎางค์จึงมีลักษณะเป็นรูปแบบที่พระมหากษัตริย์ยังคงทำหน้าที่เป็นจุดหมุนสำคัญของระบอบและฝ่ายบริหารในฐานะ “มหาประธานของบ้านเมือง” อยู่ดังเดิม เพียงแต่มีการปล่อยถ่ายอรรถาณัติหรืออำนาจในการตัดสินใจไปสู่เสนาบดีในแต่ละกระทรวงมากขึ้นเท่านั้น

พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ (5) นายนกแก้ว คชเสนี (6) หลวงเดชนายเวร (สุน์ สาทรราย) (7) บุศย์ เพ็ญกุล (8) ขุนปฏิภานพิจิตร (หรั่ง) (9) หลวงลิขิตสาลี (10) นายเปลี่ยน และ (11) สัปเลฟเตอร์แนนต์สอาด

⁶⁸⁰ “เจ้านายและข้าราชการกราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงระเบียบราชการแผ่นดิน ร.ศ. 103” ใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช และชัตติยา วรรณสุต, *เอกสารการเมืองการปกครองไทย พ.ศ. 2417 – 2477* (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2518), 60.

⁶⁸¹ เฟิ่งอ้อ; เหตุนี้ กุลลดา เกษบุญชู-มีด และ Tamara Loos จึงอธิบายลักษณะของข้อเสนอดังกล่าวซึ่งพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ว่าเป็นความพยายามที่จะแบ่งสรรอำนาจในหมู่ชนชั้นนำเหล่านั้น (sharing power among elites) หรือเฉพาะภายในกลุ่มของผู้เสนอคำกราบบังคมทูลดังกล่าว มากกว่าที่จะสนับสนุนการปกครองโดยรัฐสภาหรืออำนาจของ “ประชาชน” อย่างแท้จริง ดู “Notably, the petition did not advocate for parliamentary rule (let alone for a democratic regime) but instead endorsed the idea of sharing power among elites like Prisdang, Naret, and others.” ใน Tamara Loos, *Bones around my neck: the life and exile of a prince Provocateur* (Ithaca: Cornell University Press, 2016), 48; Kullada Kesboonchoo Mead, *The rise and decline of Thai absolutism* (New York: Routledge Curzon, 2004), 105.

⁶⁸² ชัยอนันต์ สมุทวณิช และชัตติยา วรรณสุต, *เอกสารการเมืองการปกครองไทย พ.ศ. 2417 – 2477*, 59.

หากพิจารณาพระราชหัตถเลขาตอบกลับของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในประเด็นเรื่องการจัดการอำนาจบริหาร ย่อมเห็นได้ชัดว่าแม้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงเล็งเห็นข้อเสนอในการจัดการอำนาจบริหารของพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ แต่สุดท้ายพระองค์ก็ทรงปฏิเสธที่จะปล่อยอำนาจตัดสินใจกิจการต่าง ๆ ในทางบริหารไปสู่เสนาบดีแต่ละกระทรวง เพราะแม้พระองค์จะทรงยอมรับในหลักการว่าด้วยเรื่องการจัดโครงสร้างของระบบราชการของประเทศสยามให้มีลักษณะตามแบบแผนของรัฐสมัยใหม่ หรือที่ทรงเรียกว่าการจัด “คอเวนเมนต์รีฟอม”⁶⁸³ อันเป็นที่มาของแนวคิดเรื่องการปฏิรูประบบราชการและการสร้างรัฐราชการแบบสมัยใหม่ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในเวลาต่อมา โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อ

...ที่จะให้พนักงานของราชการแผ่นดินทุก ๆ กรมทำการให้
ได้เนื้อเต็มหน้าที่ แลให้ได้ประชุมปรึกษาหารือกัน ทำการเดินให้
ถึงกันโดยง่ายโดยเร็ว ทำการรับผิดชอบในหน้าที่ของตน⁶⁸⁴

ดังนั้นพระราชปณิธานในการปฏิรูประบบราชการของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงเป็นการสร้างคณะบุคคลแบบใหม่เข้าสู่ระบบราชการสมัยใหม่โดยอาศัยองค์ความรู้ความสามารถเฉพาะด้านให้เข้ามาปฏิบัติหน้าที่บังคับใช้และนำคำสั่งของพระองค์ในแต่ละด้านไปปฏิบัติ แต่การปฏิรูปในข้างต้นยังมีอาจถือเป็นการถ่ายโอนอำนาจตัดสินใจขั้นสุดท้ายในทางบริหารราชการแผ่นดินในแต่ละเรื่องลงไปสู่ระดับเสนาบดีประจำกระทรวง รวมถึงยังไม่ใช่การแต่งตั้งเอกบุคลอีกตำแหน่งหนึ่งขึ้นมาทำหน้าที่ตัดสินใจทางบริหารแทนพระองค์ด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากความตอนหนึ่งในพระราชหัตถเลขาตอบกลับคำกราบบังคมทูลของพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ว่า

ขอชี้แจงให้เข้าใจอีก ว่าการที่เราทำอยู่ในตำแหน่งเอกเสก
คิวตีฟคอเวนเมนต์นี้ ถ้าจะเปรียบกับการคอเวนเมนต์อังกฤษ ก็
เหมือนหนึ่งเป็นปรีเมียเองในตัว แต่ได้เปรียบว่ากันคนละอย่าง
คือปรีเมียอังกฤษต้องรู้การคิดการที่สำคัญทุกสิ่งทุกอย่าง เว้นไว้แต่
การเล็กน้อย คนอื่นทำไปได้ตามตำแหน่งมินิสตรีของตน แต่ส่วน

⁶⁸³ เรื่องเดียวกัน, 81.

⁶⁸⁴ เรื่องเดียวกัน, 64.

เราต้องรู้การตั้งแต่ใหญ่ลงไปจนเล็กทุกสิ่งทุกอย่าง ต้องทำเองสั่ง
เองทุกสิ่งตลอดจนถ้อยความเล็กน้อย ใครจะได้อาศัยฤไม่ได้
อาศัยเสนาบดีตามตำแหน่งนั้น ๆ เลย เราต้องรับการตำแหน่งนี้
หนักยิ่งกว่าปรีเมียอังกฤษ แต่ปรีเมียอังกฤษต้องนั่งในเฮาสออฟ
พาลีเมนต์ คอยแก้ความ ส่วนเราไม่ต้องนั่ง เป็นได้เปรียบปรีเมีย
อังกฤษ เมื่อการของเราหนักปานนี้ ไม่มีเวลาที่จะพูดได้ จึงไม่ได้
อุททูนในการลิสเลตีฟเคาน์ซิลให้แข็งแรงได้เหมือนแต่ก่อน⁶⁸⁵

(เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

ข้อเสนอเรื่องการถ่ายโอนอำนาจบริหารของพระมหากษัตริย์ที่มากไปกว่าข้อเสนอของ
พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ในลักษณะของการถ่ายโอนอำนาจของพระมหากษัตริย์ในฐานะจุดหมุนของ
อำนาจบริหารไปสู่ตำแหน่งเอกบุคคัลรูปแบบใหม่เพื่อทำหน้าที่แทนพระมหากษัตริย์ในลักษณะของ
การตั้ง “ปรีเมียร์” (Premier) หรืออรรคมหาเสนาบดีนี้ ต่อมาได้กลายเป็นหนึ่งในทางเลือกของคณะ
ผู้ก่อการกบฏ รศ. 130 ดังจะเห็นได้จากข้อเสนอที่จะให้มีการตั้งเจ้านายพระองค์อื่นขึ้นดำรงตำแหน่ง
ดังกล่าวแทนหากแผนการปฏิวัติของพวกเขาสำเร็จ เช่น วางแผนว่าจะตั้งกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์
ให้ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีแทนหากสยามเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นสาธารณรัฐ⁶⁸⁶

แม้ข้อเสนอให้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการปกครองของคณะเจ้านายในปี รศ. 103 จะ
ประสบความล้มเหลว แต่ข้อเสนอเรื่องการตั้งอรรคมหาเสนาบดีดังกล่าวนี้ ต่อมาได้เข้าสู่ข้อถกเถียง
ในปริณิตลสาธารณะในปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ข้อเสนอของพระยาศรีธรรมราช (ทองคำ กาญจนโชติ) ผู้ใช้นามปากกาว่า “เฮอมีต” (Hermit)⁶⁸⁷

⁶⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, 64.

⁶⁸⁶ กจช. ร.6 บ. 17/17 คำปรึกษาโทษนายทหารก่อการกำเริบ (4 พฤษภาคม ร.ศ. 131) อ้างถึงใน
อัจฉราพร กมฺพิสมัย, *กบฏ ร.ศ.130: กบฏเพื่อประชาธิปไตย แนวคิดทหารใหม่* (กรุงเทพฯ: อมรินทร์วิซาคาร,
2540), 187.

⁶⁸⁷ โปรดดู “คำไว้อาลัย” ใน เจ้าพระยาศรีธรรมราช (จิตร ณ สงขลา), สหรัฐอเมริกา, พิมพ์เป็นที่ระลึก
ในงานพระราชทานเพลิงศพพระยาศรีธรรมราช (ทองคำ กาญจนโชติ) ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 24 มีนาคม
2497, (พระนคร: โรงพิมพ์ศิริธรรมสาร, 2497), 15.; ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ดร.เพิ่มศักดิ์ จะเรียมพันธ์ อาจารย์ประจำ
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง สำหรับข้อมูลเกี่ยวกับ พระยาศรีธรรมราช (ทองคำ กาญจนโชติ) และ
นามปากกาเฮอมีตมา ณ ที่นี้

หรือ “ฤๅษี” เขียนบทความเกี่ยวกับการเสนอให้มีการแต่งตั้งอรรถมหาเสนาบดีลงในหนังสือพิมพ์ *Bangkok Times* ในปี พ.ศ. 2466 ว่า

ความจริง เรือกำปั่นไฟอันสมมุติว่าเปนประเทศย่อมจะ
ควบคุมอยู่ได้ก็โดยคณะปฤชุนซึ่งขนานนามว่ารัฐบาล ซึ่งผู้เปนเจ้า
เปนใหญ่ของประเทศเป็นผู้ตั้งแต่งตั้งขึ้น สมาชิกสำคัญของรัฐบาลก็
คือคณะเสนาบดีที่ปฤชุน... ถ้าจะเทียบตามตำแหน่งตั้งกันแล้ว
ต่างก็มียศเท่า ๆ กัน ฉะนั้นจะไม่มี การชิงดีแลแย่งหาอำนาจกันบ้าง
เจียวหรือ เพราะว่าการชิงดีดังกล่าวนี้ย่อมเปนสิ่งบังเกิดขึ้นตาม
ธรรมชาติเอง บรรดาอารยะประเทศอื่น ๆ ทั้งปวงในโลกจึงต้องมี
อรรถมหาเสนาบดีขึ้นไว้เป็นประมุขแห่งกระทรวงทั้งหลาย
ระเบียบการที่ดีทุกอย่าง ประเทศสยามได้เจริญรอยตามอย่าง
ประเทศเหล่านี้ แต่จะมีเหตุผลอย่างใดหนอ ประเทศสยามจึงหา
ได้เจริญรอยตามกิจการที่จำเป็นแลไม่เหลือปากว่าแรงเช่นนี้บ้าง
เล่า. เราเห็นว่า คนไทยที่ดีที่สุดคนหนึ่ง เช่นอย่างเจ้านายเปน
ต้นควรจะต้องขึ้นเป็นอรรถมหาเสนาบดี แลมีอำนาจที่จะดำเนิน
กิจการรัฐบาลโดยให้มีกำหนดเวลา 5 หรือ 7 ปี อำนาจของผู้เปน
ใหญ่แห่งประเทศก็หาได้ถูกบั่นรอนลงประการใดไม่ เพราะรัฐบาล
เช่นนี้ย่อมจะเพิกถอนเสียเวลาใดก็ได้...⁶⁸⁸ (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

⁶⁸⁸ “ความเห็นคนไทยที่ประชุมสำหรับปฤชุนราชการแลอรรถมหาเสนาบดี โดย ฤๅษี (พ.ศ. 2466)” แปล
จากหนังสือพิมพ์บางกอกไทม์ และคู่มือฉบับภาษาอังกฤษ

“The course of the ship of State is directed by a body of men termed the Government, appointed by the head of the State, the reigning sovereign. The Principal members of the Government are the Cabinet Ministers... By the terms of their appointment, they are equal in rank. Have there been no instances of rivalry and craving for power.

Because such rivalries are inevitable, every other civilized country in the world has a Prime Minister as the chief of its Ministry. In every other practical respect, Siam follows the experience gained by these nations. Is there any reason why she should not follow them in this

แม้ว่าท้ายที่สุดข้อเสนอของ “เฮอริมิต” ซึ่งเรียกร้องให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพิจารณาแต่งตั้งตำแหน่ง “ปรีเมีย” ขึ้นในสยามจะไม่ประสบผลสำเร็จในรัชสมัยของพระองค์⁶⁸⁹ แต่ข้อเสนอดังกล่าวยังคงเป็นประเด็นสำคัญต่อเนื่องภายในข้อถกเถียงเรื่องการจัดอำนาจของเอกบุคคเพื่อสร้างสมดุลให้กับระบอบราชาธิปไตยแบบผสมก่อนการอภิวัฒน์สยามเรื่อยมา ดังจะเห็นได้จากข้อเสนอในลักษณะเดียวกันที่ปรากฏในเอกสารร่างรัฐธรรมนูญทั้งสองฉบับซึ่งที่ปรึกษาชาวต่างประเทศร่างถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยในร่างทั้งสองฉบับล้วนถือเป็นการออกแบบโครงสร้างทางการเมืองที่เน้นการถ่ายโอนพระราชอำนาจในทางบริหารจากพระมหากษัตริย์ไปสู่อรรคมหาเสนาบดีหรือ “ปรีเมีย” ที่ว่านี้ทั้งสิ้น แม้ว่าอำนาจของตำแหน่ง “ปรีเมีย” ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่าง “ปรีเมีย” กับองคคพยอื่น ๆ ในระบอบการเมืองของร่างรัฐธรรมนูญฉบับพระยากลยาณไมตรี กับฉบับของนาย Raymond B. Steven จะแตกต่างกันบ้างในรายละเอียด ดังที่จะได้กล่าวถึงต่อไป

ในช่วงปี พ.ศ. 2469 – 2474 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้พระยาศรีวิสารวาจาภักที่ปรึกษาชาวต่างประเทศสองคน คือพระยากลยาณไมตรี (Francis B. Sayre) และนาย Raymond B. Steven ทดลองร่างเค้าโครงการปกครองสำหรับจัดทำเป็นรัฐธรรมนูญที่ต่อมากลายเป็นเอกสารสำคัญสองฉบับ คือร่างรัฐธรรมนูญฉบับพระยากลยาณไมตรี ภายใต้ชื่อ *Outline of Preliminary Draft* ในปี พ.ศ. 2469 และร่างรัฐธรรมนูญของพระยาศรีวิสารวาจาภักกับนาย

vital and easily managed matter. Let us suppose that one of her best statesmen, for preference a Prince, is appointed Premier, and is empowered to form a Government for a term of five or seven years. The power of the Sovereign is not impaired, for that Government can at any moment be dismissed, though that is not likely to happen without good reason.” ใน Hermit, "A Siamese Viewpoint: Advisory Councils And A Premier," *Bangkok Times* Thursday, 14th June, 1923.

⁶⁸⁹ อีกทั้งยังปรากฏหลักฐานว่าข้อเสนอของ “เฮอริมิต” ใน *Bangkok Times* ได้สร้างความไม่พอใจแก่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นอย่างมาก ดังปรากฏข้อความในพระราชหัตถเลขาว่า “เจ้าก็รู้อยู่แล้วว่าข้าไม่สบาย, และเส้นประสาทของข้าไม่ดีเลย. เวลานี้ข้ากำลังถูกยั่วให้โกรธไม่หยุดหย่อนโดยที่ต้องอ่านความเห็นอย่างโง่ (หรือโพร) ของ “เฮอริมิต” แลคนจำพวกเดียวกันในหนังสือพิมพ์ “บางกอกไทมส์” ข้ารู้สึกอยู่ว่าไม่มีหนทางใดที่จะตัดความรำคาญเช่นนี้ได้, มีอยู่อย่างเดียวที่ข้าจะต้องขอให้เจ้างดการส่ง “บางกอกไทมส์” ขึ้นมาสำหรับเวลานี้, มิฉะนั้นข้าก็จะเลยกลายเป็นคนเส้นประสาทเสียก็เปนได้, เพราะข้ารู้สึกว่าจะคุมสติไม่ให้โกรธนั้นยากขึ้นทุกที ๆ แล้ว” โปรดดู ภาคผนวกของงานวิจัย.

Raymond B. Steven ในชื่อ *An Outline of Changes in the Form of the Government* ในปี พ.ศ. 2474 ทั้งนี้ร่างรัฐธรรมนูญทั้งสองฉบับ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งฉบับของพระยาภิรมย์ภักดี อาจนำมาใช้พิจารณาในฐานะภาพแทนของพิมพ์เขียวหรือระบอบการปกครองในจินตภาพของ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก่อนหน้าการอภิวัฒน์สยาม เนื่องจากร่างรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวเกิดขึ้นภายใต้บริบทของการตอบพระราชปณิธานที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมี ไปยังพระยาภิรมย์ภักดี โดยในพระราชปณิธานข้อที่ 3 และข้อที่ 4 อันเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของสถาบันทางการเมืองโดยตรง ซึ่งประกอบด้วยสาระสำคัญดังต่อไปนี้

พระราชปณิธานข้อที่ 3 วันหนึ่งประเทศสยามจำเป็นต้องมีระบบรัฐสภาหรือไม่ และระบบรัฐสภาของตะวันตกนี้จะเหมาะสมกับชาวบูรพทิศหรือไม่

พระราชปณิธานข้อที่ 4 ประเทศสยามมีความพร้อมสำหรับการปกครองโดยตัวแทน (representative government) แล้วหรือไม่⁶⁹⁰

ทั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริว่า พระองค์ยังไม่ทรงแน่พระทัยถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการมีระบบรัฐสภาในประเทศสยามในอนาคต ซึ่งยึดโยงกับพระบรมราชวินิจฉัยในคำตอบของคำถามในข้อที่ 4 ที่ทรงแสดงออกอย่างชัดเจนว่าประเทศไทยยังไม่มีความพร้อมสำหรับการปกครองโดยตัวแทน⁶⁹¹ และจากเหตุผลดังกล่าวนี้ พระองค์จึงมีพระราชดำริว่า ความจำเป็นเร่งด่วนในการจัดวางสถาบันทางการเมืองของประเทศสยามในเวลานั้น มิได้อยู่ที่การมีรัฐสภาหรือการสร้างระบบตัวแทน หากแต่เป็นการถ่ายโอนอำนาจของเอกบุคคลเดิม โดยเฉพาะอำนาจในทางบริหารของพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปสู่องคมนตรีที่เป็นเอกบุคคลตำแหน่งใหม่ ซึ่งข้อเสนอดังกล่าวของพระองค์นำไปสู่พระราชปณิธานข้อที่ 6 ซึ่งมีสาระสำคัญว่าประเทศไทยควรมีอรรคมหาเสนาบดี (หรือนายกรัฐมนตรี) ในเวลานี้หรือไม่⁶⁹²

โดยจะเห็นได้ว่า พระราชปณิธานข้อที่ 3 4 และ 6 ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สะท้อนประเด็นแกนกลางหรือพิมพ์เขียวภายในใจของพระองค์ซึ่งเป็นระบอบราชาธิปไตยแบบผสมที่

⁶⁹⁰ สนธิ เตชานันท์, *แผนพัฒนาการเมืองไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว* (พ.ศ. 2468 – 2475), 147-48.

⁶⁹¹ เรื่องเดียวกัน, 148.

⁶⁹² เรื่องเดียวกัน, 151.

องค์ประกอบที่เป็นเอกบุคคคือพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์พยายามถ่ายโอนอำนาจในการบริหารราชการแผ่นดินบางส่วนไปสู่อรรคมหาเสนาบดี แทนที่จะเป็นรัฐสภาหรือการปกครองโดยตัวแทนที่มาจาก การเลือกตั้งของประชาชน ดังนั้นระบอบราชาธิปไตยแบบผสมของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก่อนหน้าการอภิวัฒน์สยามจึงมีลักษณะเป็นราชาธิปไตยแบบผสมที่พระมหากษัตริย์ยังคงมีสถานะเป็นจุดหมุนสำคัญของระบอบการเมืองในทางนิติบัญญัติ โดยมีองค์ประกอบที่เป็นเอกบุคคใหม่เข้ามาทำหน้าที่ใช้พระราชอำนาจในการบริหารแทนพระองค์

การตีความในข้างต้นจึงสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญที่พระยาภิรมย์ภักดีร่างถวายเพื่อเป็นการตอบพระราชปวงษาของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังปรากฏในมาตราที่ 2 ที่ระบุให้มีตำแหน่ง “ปรีเมียร์” หรืออรรคมหาเสนาบดีซึ่งมีอำนาจในการบริหารทั้งหมด รวมถึงอำนาจในการแต่งตั้งและถอดถอนเสนาบดีประจำกระทรวงต่าง ๆ โดยรับผิดชอบต่อพระมหากษัตริย์⁶⁹³ ในขณะที่พระมหากษัตริย์ยังทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในทางนิติบัญญัติทั้งหมดตามมาตรา 11⁶⁹⁴ ซึ่งหากการจัดวางสถาบันทางการเมืองดังกล่าวเกิดขึ้นจริง การปกครองของสยามในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวย่อมเคลื่อนจากระบอบราชาธิปไตยแบบผสมที่อำนาจการตัดสินใจขั้นสุดท้ายทั้งหมดล้วนรวมศูนย์อยู่ที่องค์พระมหากษัตริย์จนเกือบเป็นราชาธิปไตยแบบบริสุทธ์ของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ไปสู่ระบอบราชาธิปไตยแบบผสมที่ซึ่งอำนาจบางส่วนที่เคยอยู่ในมือของพระมหากษัตริย์ถูกถ่ายโอนไปที่เอกบุคคในตำแหน่งอรรคมหาเสนาบดีหรือนายกรัฐมนตรีแทน เช่นเดียวกับที่เกิดขึ้นในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของยุโรป ซึ่งในบางแห่งการถ่ายโอนพระราชอำนาจดังกล่าวได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนผ่านไปสู่ระบอบราชาธิปไตยแบบผสมที่ซึ่งอรรคมหาเสนาบดีกลายเป็นจุดหมุนของระบอบการเมืองแทนที่พระมหากษัตริย์ เช่นในกรณีการตั้ง

⁶⁹³ “ARTICLE II. The King shall appoint a Premier who shall be responsible to the king for the entire executive work of the Government. He may be dismissed by the King at any time.” ดู สนิธิ เตชานันท์, *แผนพัฒนาการเมืองไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว* (พ.ศ. 2468 – 2475), 168.

⁶⁹⁴ “ARTICLE XI. The supreme legislative power shall rest in the King” ดู เรื่องเดียวกัน, 169.

Otto von Bismarck ดำรงตำแหน่ง Chancellor หรืออรรคมหาเสนาบดีของประเทศปรัสเซียในเวลานั้น⁶⁹⁵

ประเด็นเรื่องข้อดีของการมีประมุขของรัฐที่เป็น Monarchy เมื่อเปรียบเทียบกับประมุขของรัฐที่เป็นประธานาธิบดีในระบบประธานาธิบดีหรือระบบกึ่งประธานาธิบดีกึ่งรัฐสภานี้ คือข้อเสนอสำคัญของ Juan Linz จากการศึกษารเปรียบเทียบระบบประธานาธิบดีกับระบบรัฐสภา โดย Linz ชี้ให้เห็นว่าระบบรัฐสภาของอังกฤษในปี ค.ศ. 1990 ยังคงเป็นรูปแบบการปกครองที่มีความเหมาะสมต่อการสถาปนาและการทำให้ระบอบประชาธิปไตยให้มั่นคงได้ง่ายกว่าการปกครองแบบประธานาธิบดี เนื่องจากระบบรัฐสภาของอังกฤษมีโครงสร้างที่เอื้อต่อการสร้างความยืดหยุ่นให้แก่ระบอบการเมืองในยามวิกฤตได้มากกว่าระบบประธานาธิบดี⁶⁹⁶ เช่น การไม่ถูกเงื่อนไขเรื่องวาระการดำรงตำแหน่งของฝ่ายบริหารที่ตายตัวตามระบบรัฐสภามั้งค้ำ ทั้งนี้เพื่อหลีกเลี่ยงมิให้เกิดวิกฤตที่ร้ายลึกโดยที่ไม่สามารถหาทางออกด้วยการลาออกของฝ่ายบริหารที่มาจากสมาชิกรัฐสภาได้โดยง่าย⁶⁹⁷ หรือการหลีกเลี่ยงปัญหาการเผชิญหน้ากันของความชอบธรรมสองด้าน (dual legitimacy) ในยามวิกฤตระหว่างฝ่ายบริหารกับฝ่ายนิติบัญญัติที่มาจากการเลือกตั้งโดยตรงของมหาชนทั้งคู่ ว่าใครจะเป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจขั้นสุดท้ายมากกว่ากัน⁶⁹⁸ และประเด็นที่สำคัญที่สุดคือการแบ่งงานกันทำระหว่างประมุขของรัฐที่ไม่มีฝักฝ่ายอย่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับประมุขฝ่ายบริหารที่มีฝักฝ่ายทางการเมืองชัดเจนอย่างนายกรัฐมนตรีที่มีสถานะเป็นหัวหน้าพรรคการเมืองเสียง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁶⁹⁵ Christopher Clark, *Iron Kingdom: The Rise and Downfall of Prussia, 1600-1947* (London: Penguin Books, 2007), 1443.

⁶⁹⁶ Linz, "The Perils of Presidentialism," 68.

⁶⁹⁷ อย่างไรก็ดีในปี ค.ศ. 2011 ประเทศอังกฤษได้ตรากฎหมายที่มีชื่อว่าพระราชบัญญัติวาระที่แน่นอนตายตัวของรัฐสภา (Fixed-term Parliaments Act 2011) ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงกลไกการยุบสภาของประเทศไทยใหม่ด้วยการระบุให้การยุบสภาก่อนครบวาระใดใดของนายกรัฐมนตรีต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภาด้วยเสียงสองในสามเสียก่อนจึงจะสามารถทำการยุบสภาได้ กล่าวคือการยุบสภาจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อฝ่ายบริหารคือคณะรัฐมนตรีได้รับความยินยอมจากรัฐสภาเองเสียก่อน ดู The National Archives, "Fixed-term Parliaments Act 2011."

http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2011/14/pdfs/ukpga_20110014_en.pdf.

⁶⁹⁸ ซึ่งเคยเป็นปัญหาของระบอบการปกครองของอังกฤษในสมัยปริมิตตาญาสิทธิราชย์ในศตวรรษที่ 15 ถึงกลางศตวรรษที่ 17 มาก่อน ก่อนที่จะเกิดการเปลี่ยนผ่านไปสู่ระบอบการปกครองที่มีรัฐสภาเป็นจุดหมุนของระบอบการเมืองภายหลังสงครามกลางเมืองอังกฤษและยุคสมัย *Interregnum* ที่ปราศจากพระมหากษัตริย์ปกครอง

ข้างมากในรัฐสภาด้วย โดยในยามปกติประมุขของรัฐที่ไม่มีฝักฝ่ายจะคอยทำหน้าที่เชิงสัญลักษณ์จากการเป็นที่เคารพสักการะของผู้คน (deferential aspect of the polity) ให้แก่ระบอบการเมือง แต่ในสภาวะวิกฤตประมุขของรัฐที่ไม่มีฝักฝ่ายนี้จะคอยถ่วงดุลหรือทำหน้าที่ในฐานะคนกลางที่อาจช่วยไกล่เกลี่ยในยามที่บ้านเมืองประสบกับวิกฤตได้ดีกว่าประมุขที่มีฝักฝ่ายอย่างประธานาธิบดีที่มาจากการเลือกตั้ง⁶⁹⁹ ซึ่งในประเด็นนี้ Linz เองก็เห็นด้วยกับ Walter Bagehot ว่ากรณีตัวอย่างของสถาบันพระมหากษัตริย์ของอังกฤษในกลางศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมานั้นสามารถทำหน้าที่ดังกล่าวนี้ได้เป็นอย่างดี⁷⁰⁰

ตัวอย่างปรากฏการณ์ร่วมสมัยที่เห็นได้ชัดเจนที่สุด คือกรณีของประเทศเซอร์เบียในปี พ.ศ. 2560 ที่ประธานาธิบดี Aleksandar Vucic ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของรัฐบาลเสียงข้างมาก เพื่อที่จะเข้ามาดำรงตำแหน่งเป็นประธานาธิบดีซึ่งเป็นเพียงสัญลักษณ์ตามโครงสร้างอำนาจของรัฐธรรมนูญ⁷⁰¹ แต่เนื่องด้วยตำแหน่งหัวหน้าพรรคการเมืองเสียงข้างมากที่ติดตัวนาย Vucic ไปย่อมส่งผลให้นาย Vucic ยังคงมีอิทธิพลทางการเมืองและยังคงสามารถคุมสมาชิกสภาผู้แทนในรัฐสภาได้ แม้จะไม่ได้ดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรีแล้วก็ตาม ปรากฏการณ์เช่นนี้ส่งผลให้เกิดการใช้อำนาจแบบกึ่งรวบของนาย Vucic จากทั้งตำแหน่งประมุขของรัฐ ประมุขฝ่ายบริหาร และอิทธิพลที่มีเหนือรัฐสภาในฐานะหัวหน้าพรรคเสียงข้างมากในรัฐสภา ซึ่งปัญหาที่วุ่นนี้ได้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นใหม่แต่อย่างใด หากแต่ถือเป็นเรื่องปกติของประเทศในยุโรปที่ใช้ระบบการเมืองดังกล่าว เช่น ฝรั่งเศสในสมัยของ Charles de Gaulle ผู้ซึ่งควบทั้งตำแหน่งผู้นำทหาร และประธานาธิบดี และได้เข้ามามีอิทธิพลทางการเมืองมากกว่าตัวนายกรัฐมนตรีเสียเอง หรือกรณีที่ชัดเจนที่สุด (และอาจเป็นต้นแบบ

⁶⁹⁹ Linz, "The Perils of Presidentialism," 62.

⁷⁰⁰ Ibid., 61; โดยแนวคิดสำคัญของ Walter Bagehot ที่มักถูกหยิบยกมากล่าวอ้างเกี่ยวกับประเด็นเรื่องพระราชอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์อังกฤษ คือแนวคิดที่ว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ของประเทศสหราชอาณาจักรคือ "ส่วนเกียรติกว้าง" (Dignified Part) มิใช่ส่วนที่ทำหน้าที่ลงมือกระทำการ (efficient part) ของระบอบการปกครอง ดังนั้นสถาบันพระมหากษัตริย์จึงทรงไว้ซึ่งสิทธิ 3 ประการ ที่พระมหากษัตริย์สามารถริเริ่มกระทำการได้โดยพระองค์เองโดยไม่ต้องมีผู้รับสนองพระบรมราชโองการ (Countersign) อันประกอบด้วย (1) สิทธิที่จะได้รับการปรึกษาหารือ (Right to be Consulted) (2) สิทธิที่จะให้กำลังใจ (Right to Encourage) และ (3) สิทธิที่จะตักเตือน (Right to Warn) ดู Bagehot, *The English Constitution*, 7, 13, 64.

⁷⁰¹ "Serbia's Vucic Resigns As Prime Minister Before Taking Over Presidential Post," 2017, <https://www.rferl.org/a/vucic-president-prime-minister-resigns/28519036.html>.

ให้แก่ประธานาธิบดี Vucic) คือกรณีรัฐบาลของประเทศรัสเซียนำโดยประธานาธิบดี Vladimir Putin นั้นเอง

อย่างไรก็ดี มิได้หมายความว่าการทำงานร่วมกันระหว่างเอกบุคลสองฝ่ายคือสถาบันพระมหากษัตริย์กับนายกรัฐมนตรีที่เป็นผู้นำเสียงข้างมากในรัฐสภาจะก่อให้เกิดเสถียรภาพขึ้นเสมอไปในทุกกรณี เพราะในยามที่เอกบุคลทั้งสองสถาบันนี้ถูกยึดกุมหรือตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอย่างชัดเจน เช่น กรณีที่นายกรัฐมนตรีควบคุมสมาชิกรัฐสภาได้อย่างเบ็ดเสร็จอีกทั้งยังมีอำนาจและอิทธิพลเหนือสถาบันพระมหากษัตริย์แล้ว การใช้อำนาจเพื่อคอยคัดง้างและถ่วงดุลระหว่างกันของเอกบุคลทั้งสองฝ่ายนี้ย่อมไม่บังเกิดผล ดังที่จะอภิปรายให้เห็นอย่างชัดเจนในกรณีที่เกิดขึ้นกับประเทศไทยในสมัยที่นายปรีดีขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในส่วนถัดไป

การปรับปรุงราชาธิปไตยแบบผสมโดยจัดให้มีเอกบุคลอีกตำแหน่งหนึ่งขึ้นมาทำหน้าที่บริหารแทนพระมหากษัตริย์นี้ยังคงปรากฏให้เห็นในร่างรัฐธรรมนูญฉบับถัดมาของพระยาศรีวิสารวาจา กับนาย Raymond B. Steven ซึ่งระบุว่า “พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งอรรคมหาเสนาบดีผู้ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบต่อพระมหากษัตริย์ในการใช้อำนาจบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาล”⁷⁰² ซึ่งเป็นไปในทำนองเดียวกับการจัดวางโครงสร้างที่ปรากฏในร่างรัฐธรรมนูญของพระยาภิรมย์ภักดี อย่างไรก็ตาม สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทวัญวิมลคุณากร ซึ่งเป็นหนึ่งในคณะอภิรัฐมนตรีสภาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีท่าทีปฏิเสธข้อเสนอดังกล่าวนี้อย่างแข็งขัน เนื่องจากทรงเห็นว่าตำแหน่ง “ปรีเมียร์” นี้เป็นกลไกอย่างใหม่ที่ไม่เคยมีในสยามมาก่อน (unknown functionary) และจะเป็นตำแหน่งที่ก่อให้เกิดผลดีเฉพาะในประเทศที่พระมหากษัตริย์ทรงเข้มแข็งเท่านั้น เพราะในทฤษฎีของสมเด็จกรมพระยาดำรงฯ การแต่งตั้งตำแหน่งดังกล่าวขึ้นในสยามอาจทำให้ผู้คนมองว่าพระมหากษัตริย์ไม่ใส่พระทัยหรือทรงอ่อนแอเกินไปในการบริหารราชการแผ่นดิน แต่ในอีกด้านหนึ่งการมีตำแหน่ง “ปรีเมียร์” เองก็ไม่สามารถช่วยเหลือพระมหากษัตริย์ที่มีลักษณะอ่อนแอให้รอดพ้นจากวิกฤตได้เช่นกัน ดังนั้นการตั้งตำแหน่ง “ปรีเมียร์”

⁷⁰² ผู้วิจัยแปลจาก “The Prime Minister shall be selected by His Majesty and shall be responsible to His Majesty for the administration of the government” ดู สนธิ เตะขานันท์, แผนพัฒนาการเมืองไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468 – 2475), 198.

ในทรรศนะของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กรมพระยาดำรงราชานุภาพจึงไม่อาจก่อให้เกิดผลดีแก่สถาบันพระมหากษัตริย์ของสยามได้ทั้งสองกรณี⁷⁰³

ส่วนต่อไปจะเป็นการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างเอกบุคคลสองฝ่ายในระบอบรัฐธรรมนูญของสยามหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 โดยเน้นไปที่ตัวสถาบันพระมหากษัตริย์และนายกรัฐมนตรีในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการช่วงชิงการควบคุมอำนาจในการควบคุมสมาชิกรัฐสภาจากกลไกต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นกลไกในการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 หรือวุฒิสภาในเวลาต่อมา โดยมีเป้าหมายเพื่อที่จะควบคุมความเป็นไปและกำหนดทิศทางของการเมืองในระบบรัฐสภาที่แตกต่างกันออกไปในรัฐธรรมนูญแต่ละฉบับโดยสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงไปของอำนาจเอกบุคคลทั้งสองดังกล่าวในแต่ละช่วงเวลา

4.3 ราชาธิปไตยแบบผสมในระบอบรัฐธรรมนูญ

4.3.1 ข้อถกเถียงเรื่องราชาธิปไตยแบบผสม กับ คณาธิปไตยแบบบริสุทธ์ ในการตีความพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475

ภายหลังการอภิวัฒน์สยามพุทธศักราช 2475 แม้ระบอบการเมืองของสยามจะเปลี่ยนแปลงจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ระบอบรัฐธรรมนูญซึ่งมีฐานอำนาจมาจากปวงชนชาวไทย แต่การเปลี่ยนผ่านและการสถาปนารัฐธรรมนูญครั้งแรกของสยามที่ว่านี้ กลับมิได้เป็นผลจากการริเริ่มของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพียงฝ่ายเดียว หากแต่เป็นผลลัพธ์อันเกิดจากการตกลงร่วมกันระหว่างเอกบุคคลคือ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับคณะบุคคลคือ คณะราษฎร⁷⁰⁴ ซึ่งหลวงประเจิดอักษรลักษณ์และไพโรจน์ ชัยนาม ต่างอธิบายการตกลงกันดังกล่าวว่าเป็นการสถาปนารัฐธรรมนูญในลักษณะของการตกลง (le pacte) ของทั้งสองฝ่าย⁷⁰⁵ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงการ

⁷⁰³ “MEMORANDUM” ใน เรื่องเดียวกัน, 170.

⁷⁰⁴ หรือที่ปรีดีอธิบายว่าเป็นผลจาก “การร่วมมืออย่างเป็นทางการเป็นเอกฉันท์” ระหว่างบุคคลที่เป็นตัวแทนของระบอบเก่ากับคนของคณะราษฎร ดู ปรีดี พนมยงค์, “สาส์นจาก ท่านปรีดี พนมยงค์ ถึง ฯพณฯ สัณญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรี,” in *รวมบทความบางเรื่อง ของนายปรีดี พนมยงค์ เกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตยและการร่างรัฐธรรมนูญ*, ed. สุพจน์ ตำนตรระกูล (กรุงเทพฯ: สันติธรรม, 2518), 50.

⁷⁰⁵ หลวงประเจิดอักษรลักษณ์, *กฎหมายรัฐธรรมนูญ*, 7; ไพโรจน์ ชัยนาม, *กฎหมายรัฐธรรมนูญ: คำสอนชั้นปริญญาตรี*, 141.

ปกครองโดยสงบสันติปราศจากการนองเลือด⁷⁰⁶ อันเป็นผลมาจากความพยายามที่จะบรรลู่ข้อตกลงในการเปลี่ยนแปลงการปกครองร่วมกันของทั้งสองฝ่าย

การเปลี่ยนแปลงจากการตกลงร่วมกันในครั้งนั้นได้รับการยกย่องสรรเสริญอย่างมาก จนถึงกับมีการอ้างถึงพาดหัวข่าวของหนังสือพิมพ์ในประเทศอังกฤษจำนวนมากที่พากันกล่าวขวัญและยกย่องการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่เกิดขึ้นในประเทศสยามโดยยกให้เป็น “ตัวแบบ” เพื่อให้ประเทศตะวันตกเอาเป็นเยี่ยงอย่าง หนึ่งในนั้นคือหนังสือพิมพ์ “ทริบูน” ซึ่งมีการแปลข้อความมาตีพิมพ์ลงใน “ศรีกรุง” ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ภาษาไทยที่มีนายตัน บุญเทียม (หรือตันบุญเทียม อังกินันท์)⁷⁰⁷ เป็นเจ้าของและมีแนวทางสนับสนุนการดำเนินงานของคณะราษฎรในระบอบใหม่อย่างชัดเจน โดยกล่าวถึงบทความในหนังสือพิมพ์ฉบับดังกล่าวซึ่งใช้หัวเรื่องว่า “การเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยราบรื่นของสยาม” และข้อความภายในคอลัมน์ดังกล่าวถูกแปลเป็นภาษาไทยดังต่อไปนี้

ในขณะที่ประเทศต่าง ๆ ในยุโรปกำลังพากันเปลี่ยนแปลงการปกครองอย่างน่าเบื่อจากแบบรัฐบาลดีโมแครตติคเพนแบบดิคเตเตอร์ชิปและแบบปกครองโดยสภาสูงไปตาม ๆ กันนี้ ปรากฏว่าประเทศทางแถบตะวันออกก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองกันเหมือนกัน เมื่อสัปดาห์ที่แล้วมานี้ พระเจ้าแผ่นดินประเทศสยาม ซึ่งแต่เดิมทรงมีพระราชอำนาจอยู่เหนือกฎหมายนั้น ได้ทรงยินยอมรับปฏิบัติตามความต้องการของคณะราษฎร “อย่างเต็มพระราชหฤทัย” ในข้อที่ประสงค์จะให้ราษฎรชาวไทยได้มีส่วนร่วมในการปกครองประเทศของตนด้วย การเปลี่ยนแปลงของสยามทั้งนี้

⁷⁰⁶ แม้ว่าตามข้อเท็จจริงแล้ว ในระหว่างที่แกนนำคณะราษฎรดำเนินแผนการควบคุมตัวบุคคลสำคัญในเช้าวันที่ 24 มิถุนายน 2475 พระยาเสนาสงคราม (ม.ร.ว.อี นพวงศ์) ผู้บัญชาการกองพลที่ 1 ได้เกิดอุบัติเหตุขึ้นเล็กน้อยในระหว่างที่มีการควบคุมตัวและเป็นเหตุให้พระยาเสนาสงครามถูกกระสุนปืนของฝ่ายผู้จับกุม แม้ว่าจะไม่ถึงกับทำให้เสียชีวิตก็ตาม ดู พระประศาสน์พิทยายุทธ์, *แผนการปฏิวัติ* (พระนคร: บริษัทรัฐภักดี, 2491).

⁷⁰⁷ นายตัน บุญเทียม หรือ ต. บุญเทียม ยังเป็นเจ้าของโรงพิมพ์หลักเมือง และผู้ก่อตั้งหนังสือพิมพ์หลักเมืองก่อนหน้าอีกด้วย โดยหนังสือพิมพ์ดังกล่าวคือหนังสือพิมพ์ที่มีมีการแปลบทความเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่เกิดขึ้นในประเทศจีนอยู่เนือง ๆ รวมถึงมีการแปลหนังสือลัทธิไตรราษฎร์ของ ดร.ซุนยัตเซ็น เป็นภาษาไทยครั้งแรกอีกด้วย ต่อมาหนังสือเล่มดังกล่าวถูกนำมารวมเล่มตีพิมพ์ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ดู ซุนยัตเซ็น, *ลัทธิไตรราษฎร์*, trans. ต. บุญเทียม (พระนคร: หลักเมือง, 2472).

ขอให้เป็นที่หวังกันได้เถิดว่าชาวไทยทั้งหลายจะไม่ต้องประสบกับความรู้สึกไม่พอใจในภายหลังดังเท่าที่ประเทศต่าง ๆ ในบางส่วนของโลกต้องประสบมาแล้ว เพราะการเปลี่ยนแปลงการปกครองแบบนี้ แต่อย่างไรก็ตามเหตุการณ์เท่าที่กันไปของสยามครั้งนี้ทำให้เราบังเกิดความรู้สึกสำคัญขึ้นอย่างหนึ่งว่า หากถ้าและถึงคราวจำเป็นที่เราจำจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่กันขึ้นบ้างแล้ว ก็ขอให้ดำเนินรอยเยี่ยงสยามซึ่งได้กันไปโดยมิได้มีการนองเลือดนั้นแบบเถิด⁷⁰⁸

การนำข้อความที่กล่าวยกย่องการเปลี่ยนแปลงการปกครองของสยามที่ปราศจากการนองเลือดมาเผยแพร่ รวมถึงการเน้นย้ำว่าคนตะวันตกในเวลานั้นมองว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองของสยามเป็นแบบอย่างให้กับคนยุโรปอาศัยเป็นแนวทางในการเปลี่ยนแปลงการปกครองของตนเองในอนาคตอาจไม่ใช่การกล่าวเกินจริงไปเสียทีเดียว เพราะคำอธิบายดังกล่าวยังสอดคล้องกับสิ่งที่บรรดาบุคคลที่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองภายในประเทศพยายามเผยแพร่ด้วยเช่นกัน เช่น คำอธิบายเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองในครั้งนั้นของหลวงวิจิตรวาทการในงานซึ่งจัดพิมพ์เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม พ.ศ. 2475 หรือประมาณหนึ่งเดือนภายหลังการอภิวัฒน์สยาม ซึ่งปรากฏข้อความในทำนองเดียวกัน โดยหลวงวิจิตรวาทการมองว่าในเวลานั้น

สยามทั้งประเทศกำลังสรรเสริญ น้ำพระทัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและและน้ำใจของคณะราษฎรอยู่ทั่วกัน การที่คณะราษฎรทำการมาโดยละม่อมละม้ายอย่างที่สุดก็ดี การที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงปราณีประนอมกับคณะราษฎร และพระราชทานของขวัญที่ชาวสยามต้องประสงค์มาเป็นเวลานานคือรัฐธรรมนูญก็ดี ย่อมแสดงให้เห็นน้ำใจทั้งสองข้าง...⁷⁰⁹ (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

⁷⁰⁸ "หนังสือพิมพ์อังกฤษอีกฉบับหนึ่งซึ่งกล่าวขวัญเรื่องสยามเปลี่ยนปกครอง," *ศรีกรุง* ฉบับวันที่ 24 กรกฎาคม 2475, 8.

⁷⁰⁹ หลวงวิจิตรวาทการ, *การเมืองการปกครองของกรุงสยาม* (พระนคร: โรงพิมพ์ไทยใหม่, 2475), 7.

การประนีประนอมของทั้งสองฝ่ายดังกล่าวยังเกิดขึ้นควบคู่กับคำอธิบายที่พยายามทำความเข้าใจการเมืองของระบอบใหม่ในฐานะการปกครองแบบผสมด้วยเช่นกัน ดังปรากฏผ่านคำอธิบายของหลวงวิจิตรวาทการเกี่ยวกับกลไกการทำงานของระบอบใหม่ในพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามฉบับชั่วคราว โดยเฉพาะสิ่งที่หลวงวิจิตรวาทการเห็นว่าเป็นหลักการสำคัญของสิ่งที่เขาเรียกว่า “ประชาธิปไตย” ดังต่อไปนี้

เราก็ต้องไม่ลืมหลักสำคัญของประชาธิปไตย 2 ข้อ คือ (1) บุคคลผู้หนึ่งผู้ใด หรือคณะหนึ่งคณะใด จะใช้อำนาจเหนือพลเมืองได้แต่เมื่อพลเมืองทั้งชาติได้ให้อำนาจไว้ และ (2) คณะการเมืองไม่ว่าคณะหนึ่งคณะใดจะตั้งอยู่ได้ต่อเมื่อได้ทำการเพื่อราษฎรทั้งหมด

ข้อสำคัญนั้นคือ เราต้องการ “ดีโมกราซี” อย่างแท้จริง เราไม่ต้องการ “ดิคเตเตอร์ชิป” ถ้าหากว่าเมืองไทยเราจะเกิดมีดิคเตเตอร์แล้ว เราก็ยินดีที่จะให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นสมบูรณาญาสิทธิราชอยู่อย่างเดิมดีกว่า⁷¹⁰

ประเด็นสำคัญเกี่ยวกับการปกครองแบบผสมในชุดคำอธิบายดังกล่าวของหลวงวิจิตรวาทการคือการพิจารณาว่าหลักสำคัญประการหนึ่งของการใช้อำนาจของเอกบุคคลและคณะบุคคลภายใต้ระบอบ “ประชาธิปไตย” คือการยึดโยงอำนาจอ้างกล่าวกับมหาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำรงอยู่ของคณะบุคคลคณะใดคณะหนึ่ง ดังที่หลวงวิจิตรวาทการอธิบายต่อไปว่า

ถ้าจะพูดให้เข้าใจง่าย ๆ คณะการเมืองย่อมมีขึ้นได้ด้วยเหตุที่คนมีความประสงค์ไม่ตรงกัน... คณะหนึ่งเห็นว่าควรดำเนินทางนั้น อีกคณะหนึ่งเห็นว่าควรดำเนินอีกทางหนึ่ง ยกอุทาหรณ์อย่างใหญ่ ๆ คือ คณะหนึ่งอาจเห็นว่าการที่จะทำให้ชาติเจริญนั้นจะต้องมีพระเจ้าแผ่นดินอยู่เหนือกฎหมายเป็นสมบูรณาญาสิทธิราช (Absolute Monarchy), อีกพวกหนึ่งเห็นว่าจะต้องมีกษัตริย์อยู่ได้

⁷¹⁰ เรื่องเดียวกัน, 170-171.

ธรรมนูญ (Constitutional Monarchy), อีกพวกหนึ่งเห็นว่าเท่านั้น
ยังไม่พอ จะต้องเป็นประชาธิปไตยอันแท้จริง (Republic)...⁷¹¹

ตัวอย่างที่ชัดเจนอีกกรณีหนึ่ง คือคำอธิบายเรื่องกลไกการทำงานของรัฐธรรมนูญโดย
หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ (พระยศในขณะนั้น) บุคคลผู้ซึ่งถือได้ว่าเป็นปัญญาชนคนสำคัญ
ของฝ่ายคณะราษฎรในระบอบใหม่ โดยหม่อมเจ้าวรรณไวทยากรอธิบายเรื่องรัฐธรรมนูญและ
ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐธรรมนูญกับพลังทางสังคมที่เป็นจริงของระบอบใหม่ว่า

รัฐธรรมนูญเป็นเครื่องจักรดำเนินการปกครอง มีตัวจักร
กำกับกันและกัน (check and balance) แล้ว การปกครองก็
จะดำเนินไปโดยราบรื่น...⁷¹²

นอกจากนี้หม่อมเจ้าวรรณไวทยากรยังอธิบายและเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง
กับการแกว่งหรือเหวี่ยงตัวของลูกตุ้มนาฬิกา (pendulum) โดยนำไปเปรียบเทียบกับกรณีการ
เปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศฝรั่งเศส ดังนี้

ในการปฏิวัติหรือเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองนั้น
เปรียบประดุจตั้งการแกว่งของลูกตุ้มนาฬิกา ถ้าแกว่งไปข้าง
ซ้ายไกล ก็ย่อมกลับแกว่งไปข้างขวาไกล ถ้าแกว่งแรงไปข้าง
หนึ่ง ก็ย่อมกลับแกว่งแรงไปอีกข้างหนึ่ง แต่ถ้าแกว่ง
พอประมาณตามสมควรแล้ว อากการแกว่งก็จะเป็นไปตามปกติ
วิสัยด้วยความราบรื่นเรียบร้อย

คติแห่งประวัติศาสตร์การปฏิวัติของฝรั่งเศสจึงมีอยู่ว่าถ้า
กล่าวถึงสิทธิในที่ดิน ควรจะกล่าวเน้นถึงหน้าที่กำกับไว้ด้วย ถ้าตั้ง
กลไกการปกครองไว้ ณ ที่ใด จะต้องกำชับพนักงานผู้คุมตัวจักรแต่
ละตัวไว้ว่า ความสำคัญอยู่ที่ผู้คุมมากกว่าอยู่ที่ตัวจักร

⁷¹¹ เรื่องเดียวกัน, 203.

⁷¹² พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่น นราธิปพงศ์ประพันธ์, "วันขึ้นปีใหม่," in *วิทยาวรรณกรรม* (พระนคร:
แพร่พิทยา, 2514), 1101.

เพราะฉะนั้นต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความระมัดระวังไม่ประสาท
 ทั้งนี้ด้วยความสมัครพรักพร้อมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีมิตรจิต
 มิตรใจกลมเกลียวกันด้วยความสามัคคี⁷¹³ (เน้นข้อความโดย
 ผู้วิจัย)

แม้คำอธิบายเกี่ยวกับการตกลงร่วมกันของฝ่ายนำการเปลี่ยนแปลงและอำนาจเดิม รวมถึงแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการปกครองแบบผสมจะปรากฏให้เห็นทั่วไปทั้งก่อนหน้าและในขณะที่มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับถาวรอย่างกว้างขวาง แต่กระนั้น โอกาสที่การเมืองไทยจะหันเหและถูกขับเคลื่อนโดยวิถีคิดแบบบริสุทธ์ที่พยายามกีดกันคู่สัญญาที่เคยตกลงร่วมกันอีกฝ่ายหนึ่งออกจากกลไกการใช้อำนาจภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองก็ปรากฏให้เห็นด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงระยะเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ถึงวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 หรือก็คือช่วงเวลาหลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475 ที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปรารถนาในภายหลังดังที่ปรากฏในพระราชบันทึกของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีมาถึงรัฐสภา ลงวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2477 ว่าเมื่อได้ทอดพระเนตรร่างรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวซึ่งร่างขึ้นโดยหลวงประดิษฐ์มนูธรรมหรือนายปรีดี พนมยงค์ แล้ว

ข้าพเจ้าก็รู้สึกทันทีว่า หลักการของผู้ก่อการกับหลักการ
 ของข้าพเจ้านั้นไม่เห็นพ้องกันเสียแล้ว เพราะผู้ก่อการมิได้มีความ
 ประสงค์ที่จะให้มีเสรีภาพในการเมืองโดยบริบูรณ์ แต่หากต้องการ
 ให้มีคณะกรรมการเมืองได้แต่คณะเดียว...⁷¹⁴ (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

เพราะคงไม่อาจปฏิเสธได้ว่า ร่างพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามเป็นผลงานของหลวงประดิษฐ์มนูธรรมซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบหลักในการจัดเตรียม ดังนั้นการตีความร่างรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวของหลวงประดิษฐ์มนูธรรมจึงอาจนำมาใช้เป็นตัวแทนของจินตภาพหรือพิมพ์เขียวดั้งเดิม

⁷¹³ เรื่องเดียวกัน, 1103-1104.

⁷¹⁴ “พระราชบันทึกของพระมหากษัตริย์” ใน สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, “รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 16 วันที่ 31 มกราคม 2477,” 837-38.

ของสถาบันทางการเมืองในระบอบใหม่ของฝ่ายคณะราษฎรที่ออกแบบโดยหลวงประดิษฐมนูธรรม⁷¹⁵ และยิ่งพบว่าภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ ๆ หลวงวิจิตรวาทการได้ตีความพิมพ์เขียวดังกล่าวของหลวงประดิษฐมนูธรรมผ่านลักษณะขององค์คณะราษฎรเอง โดยประเมินว่า

ลักษณะของคณะราษฎรนั้น อาจเป็นได้ 3 อย่างคือ

1 เป็นของคนทุกชั้นรวมทั้งเจ้า คือไม่มีขีดชั้นว่าเป็นชั้นใด

หรือ

2 เป็นแต่ของราษฎร ไม่ใช่เป็นของเจ้า หรือ

3 เป็นแต่ของบุคคลที่ไปลงชื่อเข้าเป็นสมาชิกใน

“คณะราษฎร” แต่ไม่ใช่เป็นของบุคคลทั่วไป.⁷¹⁶

กล่าวคือในพระชนมของหลวงวิจิตรวาทการ การดำเนินการของคณะราษฎรในฐานะตัวแสดงหลักของระบอบใหม่ภายใต้พิมพ์เขียวที่ชื่อว่าพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว อาจเป็นไปได้ในสามรูปแบบคือ หนึ่ง เป็นการเมืองที่ผสมผสานเอกบุคคล คณะบุคคลและมหาชนตามสมมติฐานที่ 1 ซึ่งหากเป็นไปตามสมมติฐานนี้จริง ปัญหาที่ตามมาคือองค์ประกอบมูลฐานใดจะทำหน้าที่เป็นจุดหมุนของระบอบการเมืองที่รวมทุกฝ่ายเข้าด้วยกันนี้ สอง เป็นการเมืองที่ผสมผสานเฉพาะคณะบุคคลกับมหาชน โดยการกีดกันเอกบุคคลโดยเฉพาะพระมหากษัตริย์ออกไปจากรอบการเมืองตามสมมติฐานที่ 2 ซึ่งแน่นอนว่าในกรณีนี้ คณะบุคคลหรือมหาชนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งย่อมทำหน้าที่เป็นจุดหมุนของระบอบการเมืองแทนพระมหากษัตริย์ หรือกรณีที่สาม คือการเมืองที่เน้นเฉพาะคณะบุคคลอย่างเกือบจะบริสุทธิ์ตามสมมติฐานสุดท้ายของหลวงวิจิตรวาทการ

แม้เหตุการณ์ในวันที่ 24 ถึงวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2475 จะสะท้อนถึงการประนีประนอมทางการเมืองเฉพาะหน้าระหว่างพระมหากษัตริย์กับคณะราษฎรผ่านการทำที่ซึ่งคู่ตติสันใจหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าด้วยการใช้กำลังความรุนแรงเชิงกายภาพเข้าประหัตถ์ประหารหรือห้าห้าอีกฝ่ายโดยตรง⁷¹⁷

⁷¹⁵ พระประศาสน์พิทยายุทธ์, *แผนการปฏิวัติ*, 127.

⁷¹⁶ หลวงวิจิตรวาทการ, *การเมืองการปกครองของกรุงสยาม*, 165.

⁷¹⁷ โดยเฉพาะจากฝ่ายที่เป็นผู้กุมอำนาจทหารเดิม คือฝ่ายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งก็ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยว่าในเวลาอันนั้นนอกจากทางเลือกที่พระองค์ทรงยอมร่วมมือกับคณะราษฎรแล้ว “ที่จริงก็มีถึง 3 ทาง ทั้งสู้ ทั้งหนี คนไม่รู้ก็หาว่าซี้ฉลาด” ดู “บันทึกกลับของเจ้าพระยามหิธร” ใน สนธิ เตชานันท์, *แผนพัฒนา*

ดังที่ได้กล่าวไป แต่การประนีประนอมเฉพาะหน้าที่ว่านี่กลับไม่อาจเกิดขึ้นในกระบวนการสถาปนารัฐธรรมนูญถาวรฉบับแรก เพราะหากย้อนกลับไปยังเหตุการณ์ในช่วงก่อนที่จะประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับถาวร จะพบว่าสภาวะการณ์ของการเมืองไทยภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้ปรากฏร่องรอยของการต่อสู้เพื่อปฏิเสศพิมพ์เขียวของความพยายามที่จะสถาปนากองเมืองแบบบริสุทธ์ในรัฐธรรมนูญมาตั้งแต่ต้น แม้ว่าบุคคลบางส่วนของคณะราษฎรจะยืนยันกรานว่าเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญฉบับแรกหรือพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามเป็นไปตามสมมติฐานที่ 1 ของหลวงวิจิตรวาทการ แต่อีกด้านหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกลับมีพระบรมราโชวาทที่แตกต่างออกไปจากคณะราษฎรอย่างสิ้นเชิง โดยทรงมองว่าพิมพ์เขียวของคณะราษฎรดำเนินไปในแนวทางของคณาธิปไตย

การประณินดังกล่าวของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังสอดคล้องกับข้อสังเกตของบุคคลร่วมสมัยอย่างอัครราชทูตญี่ปุ่น ยาสุกิจิ ยาตาเบ ว่าพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราวฉบับนี้ถูกออกแบบมาเพื่อให้เกิด “ระบบที่สภามีอำนาจสมบูรณ์” ทั้งนี้เพราะสภามีอำนาจถอดถอนกรรมการราษฎร (หรือคณะรัฐมนตรีในเวลาต่อมา) ได้ แต่กรรมการราษฎรไม่มีอำนาจที่จะยุบสภาผู้แทนราษฎรใดได้เลย⁷¹⁸ นอกจากนี้ ยาตาเบยังพิจารณาพิมพ์เขียวของคณะราษฎรดังกล่าวไปในทิศทางที่คล้ายกันกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วยเช่นกันว่า “รัฐธรรมนูญชั่วคราวจึงเป็นเครื่องมือเพื่อระบอบคณาธิปไตยของคณะราษฎรให้มีความมั่นคงในระยะ 10 ปีเป็นอย่างน้อย”⁷¹⁹ อันนำมาซึ่งกระแสวิพากษ์วิจารณ์คณะราษฎรในเวลานั้นว่าคณาธิปไตยของคณะราษฎรได้เข้ามาแทนที่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของกษัตริย์⁷²⁰ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือมีผู้พยายามชี้ให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 อาจมิใช่ความพยายามที่จะจัดการปกครองแบบบริสุทธ์โดยเอกบุคคลตามที่มีการกล่าวหา หากแต่เป็นการแทนที่ราชาธิปไตยแบบบริสุทธ์ที่ว่านั่นด้วยคณาธิปไตยแบบบริสุทธ์แทนนั่นเอง

การเมืองไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468 – 2475), 319.

⁷¹⁸ ยาสุกิจิ ยาตาเบ, *บันทึกของทูตญี่ปุ่นผู้เห็นเหตุการณ์ปฏิวัติ 2475: การปฏิวัติและการเปลี่ยนแปลงในประเทศไทย*, trans. เออิจิ มูราชิม่า และนครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2 ed. (กรุงเทพฯ: มติชน, 2557), 46.

⁷¹⁹ เรื่องเดียวกัน, 60.

⁷²⁰ เพิ่งอ้าง.

แม้นายปรีดีจะอธิบายว่า ลักษณะการของพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามนี้เป็นแต่เพียงมาตรการชั่วคราวในลักษณะของขั้นบันไดเพื่อปูทางไปสู่การทำให้ “*อุดมการณ์ประชาธิปไตยเป็นระบบถาวรของสยาม*”⁷²¹ โดยเฉพาะในประเด็นที่รัฐธรรมนูญระบุให้การได้มาซึ่งสมาชิกรัฐสภาแบ่งออกเป็น 3 สมัย ที่มีลักษณะเป็นประชาธิปไตยมากขึ้นตามลำดับ คือจากเดิมที่เป็นการแต่งตั้งของผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร ไปเป็นสภาที่ประกอบด้วยสมาชิกสองประเภท คือสมาชิกที่มาจาก การเลือกตั้งของประชาชนตามสัดส่วนประชากรในแต่ละจังหวัดประเภทหนึ่ง กับสมาชิกที่มาจากสมาชิกสมัยแรกคัดเลือกกันเองอีกประเภทหนึ่ง และสุดท้ายการเลือกตั้งโดยตรงของราษฎรที่ผ่านเงื่อนไขการศึกษาภายในระยะเวลาไม่เกิน 10 ปีหลังจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ⁷²² ซึ่งต่อมาเงื่อนไขที่ว่านี้จะกลายเป็นบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญฉบับถาวรที่กลายเป็นประเด็นแกนกลางของความขัดแย้งระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับคณะราษฎรถึงแนวทางในการตีความรัฐธรรมนูญส่วนนี้ในเวลาต่อมา

ทั้งนี้ หากพิจารณาหลักฐานและคำให้การโดยเฉพาะจากบุคคลที่อยู่ในฝ่ายคณะราษฎรเอง ย่อมเข้าใจได้ว่าเหตุใดพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งคำถามต่อความพยายามที่จะสถาปนาสากลทางการเมืองโดยคณะบุคคลหรือการรวบอำนาจให้อยู่ในมือคณะบุคคลของคณะราษฎรเองเพียงฝ่ายเดียวมาตั้งแต่แรก เช่น คำบอกเล่าของนายประยูร ภมรมนตรี หนึ่งในตัวแทนของคณะราษฎรที่ได้ไปเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2475 เพื่อให้ทรงทอดพระเนตรร่างรัฐธรรมนูญฉบับแรกของหลวงประดิษฐมนูธรรม ซึ่งในบรรดาคนที่ไปเข้าเฝ้าครั้งนั้น⁷²³ ต่างสารภาพต่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า พวกตนต่างมิได้มีโอกาสอ่านร่างรัฐธรรมนูญดังกล่าวของหลวงประดิษฐมนูธรรมมาก่อน และดังนั้นจึงมิได้สังเกตเห็นข้อความหลายประการที่เป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในเวลานั้นต้อง

⁷²¹ ปรีดี พนมยงค์, "สาส์นจาก ท่านปรีดี พนมยงค์ ถึง ฯพณฯ สัญญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรี," 13.

⁷²² ดู มาตรา 10 ใน "พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475," in ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 49 (วันที่ 27 มิถุนายน 2475), 169-70.

⁷²³ ประกอบด้วยบุคคล 9 คน คือ พล.ร.ต.พระยาสุรยุทธเสนีย์ พ.อ.พระยาทรงสุรเดช พ.อ.พระยาฤทธิอัคเนย์ พ.ท.พระประศาสน์พิทยายุทธ์ พ.ต.หลวงวีระโยธา หลวงประดิษฐมนูธรรม ร.ท.จรูญ ณ บางช้าง นายสงวน ตุลารักษ์ และนายประยูร ภมรมนตรี ดู ประยูร ภมรมนตรี, "การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475" ใน สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย, *เบื้องแรกประชาธิปไตย*, 2 ed. (กรุงเทพฯ: สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย, 2559), 108.

ทรง “ขัดข้องพระทัยยิ่งนัก” และหนึ่งในนั้นคือประเด็นเรื่องอำนาจหน้าที่ของสถาบันทางการเมืองที่เรียกว่าคณะกรรมการราษฎรในร่างรัฐธรรมนูญ⁷²⁴

นอกจากนี้ สาเหตุที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปรารถนาว่าการปกครองในพิมพ์เขียวของคณะราษฎรมีลักษณะเป็นคณาธิปไตยนั้นย่อมเข้าใจได้ไม่ยาก หากพิจารณาจากเงื่อนไขความจำเป็นของฝ่ายที่เป็นผู้ร่างรัฐธรรมนูญคือคณะราษฎรพยายามกระทำหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ทั้งนี้เพราะพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราวเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่คณะผู้ก่อการจะต้องประกันความมั่นคงปลอดภัย ทั้งของตัวคณะผู้ก่อการเองและของระบอบรัฐธรรมนูญที่เพิ่งก่อตั้งขึ้นใหม่ ดังนั้นการเข้ายึดกุมกลไกการใช้อำนาจรัฐที่สำคัญต่าง ๆ ในระยะเปลี่ยนผ่านเพื่อที่จะธำรงรักษาดอกผลของการอภิวัฒน์จึงเป็นเหตุผลที่เข้าใจได้หากพิจารณาจากมุมมองของคณะราษฎร ด้วยเหตุนี้กลไกการใช้อำนาจส่วนใหญ่ที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามฉบับชั่วคราวจึงตั้งใจมอบอำนาจส่วนใหญ่ไว้ในมือของ “คณะบุคคล” เป็นสำคัญ ดังจะเห็นได้จากมาตรา 2 ของพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามที่ระบุไว้ดังต่อไปนี้

ให้มีบุคคลและคณะบุคคลดังจะกล่าวต่อไปนี้เป็นผู้ใช้

อำนาจแทนราษฎรตามที่ได้กล่าวต่อไปในธรรมนูญ คือ

- 1 กษัตริย์
- 2 สภาผู้แทนราษฎร
- 3 คณะกรรมการราษฎร
- 4 ศาล⁷²⁵ (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

ซึ่งหากนำมาพิจารณาประกอบกับมาตรา 9 ซึ่งบัญญัติว่า “สภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจควบคุมดูแลกิจการของประเทศ และมีอำนาจประชุมกันถอดถอนกรรมการราษฎรหรือพนักงานรัฐบาลผู้หนึ่งผู้ใดก็ได้”⁷²⁶ ย่อมทำให้อนุมานได้ว่า การจัดวางโครงสร้างสถาบันการเมืองภายในพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามนี้ตั้งใจให้องค์ประกอบที่เป็น “คณะบุคคล” เป็นจุดหมุนของระบอบในลักษณะของคณาธิปไตยแบบผสมมากกว่า “(เอก)บุคคล” ตามลักษณะการของราชาธิปไตยแบบผสม

⁷²⁴ เรื่องเดียวกัน, 109.

⁷²⁵ "พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475," 167.

⁷²⁶ เรื่องเดียวกัน, 169.

ซึ่งแน่นอนว่าการมอบอาจให้แก่องค์ประกอบที่เป็นคณะบุคคลที่ว่าย่อมมีนัยหมายถึงคณะบุคคลในสภาผู้แทนราษฎรและคณะกรรมการราษฎรเป็นหลัก เนื่องจากคณะบุคคลทั้งสองคือหัวใจสำคัญของระบบรัฐสภา

พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามฉบับชั่วคราวเองยังกำหนดให้คณะบุคคลกลุ่มหนึ่งมีอำนาจมีอำนาจในการแต่งตั้ง “ผู้แทนราษฎรชั่วคราว” จำนวน 70 คน เข้ามาทำหน้าที่ในระหว่างที่ยังไม่มีรัฐธรรมนูญฉบับถาวร โดยผู้ที่มีอำนาจตามรัฐธรรมนูญในการแต่งตั้งผู้แทนราษฎรชั่วคราวดังกล่าวคือผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร ที่ประกอบด้วยนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายพันเอก พระยาทรงสุรเดช และนายพันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์⁷²⁷ ซึ่งย่อมชัดเจนว่าคณะบุคคลทั้งสามคน คือแกนนำผู้ก่อการคนสำคัญของคณะราษฎร เหตุนี้คณะราษฎรในระยะแรกจึงมีอำนาจในการควบคุมรัฐสภาผ่านกลไกการแต่งตั้งผู้แทนราษฎรชั่วคราวตามรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวอย่างเด็ดขาดผ่านผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร

แม้ว่าในเวลาต่อมา ปรีดีจะพยายามอธิบายประเด็นเรื่องแต่งตั้งผู้แทนราษฎรชั่วคราวตามพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามของบรรดาผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารในครั้งนั้นว่าเป็นการแต่งตั้งที่มีสมดุลง เนื่องจากคณะราษฎรมิได้แต่งตั้งเฉพาะพวกพ้องของตนเองเท่านั้น หากแต่แต่งตั้งคนจากระบบเก่าและระบบใหม่อย่างมีสมดุลง ทั้งนี้เพราะ

ผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารในนามของคณะราษฎรมิได้
ตั้งแต่พวกของตนเท่านั้น หากตั้งท่านผู้มีฐานันดรศักดิ์จากระบบสม
บูรณาฯ เป็นส่วนมากกว่าสมาชิกคณะราษฎรเอง... ในจำนวน
ผู้แทนราษฎรชั่วคราว 70 คนนั้นมีสมาชิกคณะราษฎรเพียง 31 คน
เท่านั้น⁷²⁸

โดยเกณฑ์ที่ปรีดีใช้นับจำนวนสัดส่วนสมาชิกที่ไม่ได้เป็นฝ่ายของคณะราษฎร คือการพิจารณาฐานันดรศักดิ์และบรรดาศักดิ์ตั้งแต่ชั้นหลวงขึ้นไปของบรรดาผู้แทนราษฎรชั่วคราว ซึ่งหากนับเช่นนี้ จะพบว่าผู้ที่มีบรรดาศักดิ์สูงกว่าชั้นหลวงเหล่านี้จำนวนมากรวมถึงแกนนำของคณะราษฎรเองก็จัดว่า

⁷²⁷ "สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร," in *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 49 (วันที่ 17 กรกฎาคม 2475), 1339-42.

⁷²⁸ ปรีดี พนมยงค์, "สาส์นจาก ท่านปรีดี พนมยงค์ ถึง ฯพณฯ สฤษฏา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรี," 48-49.

เป็นผู้ที่อยู่ในข่ายดังกล่าวทั้งสิ้น ดังนั้นการนับดังกล่าวจึงเป็นการนับที่อาจนำไปสู่ข้อโต้แย้งได้เช่นกันว่าแท้จริงแล้วสัดส่วนของคณะราษฎรในบรรดาผู้แทนราษฎรชั่วคราวเหล่านั้นมีมากกว่าหรือน้อยกว่าจำนวน 31 คนอยู่เท่าใด อย่างไรก็ตาม ประเด็นดังกล่าวกลับมิใช่สาระสำคัญมากเท่ากับการชี้ให้เห็นว่าข้อถกเถียงเรื่องการเมืองอำนาจเข้าไปกำหนดสัดส่วนของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรด้วยอำนาจการแต่งตั้งนี้เป็นประเด็นตั้งแต่เริ่มใช้รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวแล้ว ดังนั้นจึงมิใช่เรื่องแปลกหากประเด็นเรื่องใครคือผู้มีอำนาจตัดสินใจขั้นสุดท้ายในการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 จะกลายเป็นข้อถกเถียงใหญ่เมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับถาวรในเวลาต่อมา

ส่วนในทางการใช้อำนาจบริหาร จะเห็นว่าผู้ร่างพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามตั้งใจให้ความสำคัญกับสถาบันที่เรียกว่า “คณะกรรมการราษฎร” มากเป็นพิเศษ โดยตัวแทนของสถาบันที่จะเข้าไปใช้อำนาจบริหารคือคณะกรรมการราษฎร และหากพิจารณาหมวดที่ 4 ว่าด้วยคณะกรรมการราษฎรก็จะยิ่งเห็นได้ชัดเจนว่า ผู้ร่างตั้งใจให้การกระทำในทางบริหารทั้งปวงเป็นไปในนามของคณะบุคคลที่เรียกว่าคณะกรรมการราษฎร แม้ว่าคณะบุคคลดังกล่าวจะมีที่มาจากการคัดเลือกของเอกบุคคคือประธานคณะกรรมการราษฎรที่สภาเป็นผู้เลือก (ตามมาตรา 33) แต่ประธานคณะกรรมการราษฎรที่ว่านี้กลับมิได้มีบทบาทหน้าที่หรืออำนาจพิเศษในทางบริหารใดใดตรงกันข้ามกลับเป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งที่อยู่ในคณะกรรมการราษฎรซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจบริหารที่แท้จริงเท่านั้น ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลกหากจะประเมินว่ากลไกการใช้อำนาจบริหารตามพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามได้ตกอยู่ในมือของคณะบุคคลด้วยเช่นกัน

อีกด้านหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกลับทรงเห็นว่า พิมพ์เขียวที่แท้จริงของการปกครองในระบอบรัฐธรรมนูญจำเป็นต้องจัดวางให้สถาบันพระมหากษัตริย์คงไว้ซึ่งอำนาจและบทบาททางการเมืองบางอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งอำนาจในการถ่วงดุลการใช้อำนาจของคณะบุคคลในยามที่มหาชนชาวสยามยังไม่อาจมีตัวแทนผ่านกลไกการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตยได้อย่างแท้จริง (ซึ่งจะได้กล่าวถึงในรายละเอียดในบทที่ 6 ต่อไป) ด้วยเหตุนี้จึงยังไม่ทรงเห็นด้วยกับรายละเอียดในการจัดวางโครงสร้างของสถาบันทางการเมืองภายในพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามที่มีลักษณะโน้มเอียงไปในแนวทางของการกำหนดให้คณะบุคคลเป็นจุดหมุนสำคัญของระบอบตามลักษณะการแบบคณาธิปไตย และเป็นเหตุให้ทรงพยายามขอเวลาจาก

คณะราษฎรในการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญและปฏิเสศที่จะลงพระปรมาภิไธยในทันที⁷²⁹ แต่คณะราษฎรที่มาเข้าเฝ้าจะพยายามขอให้พระองค์เร่งทำความเข้าใจร่างรัฐธรรมนูญดังกล่าวโดยเร็ว อีกทั้งท่าทีของคณะราษฎรบางคนเช่น หลวงประดิษฐมนูธรรมในเวลานั้นก็มีลักษณะที่ไม่ประนีประนอม เหตุนี้พระองค์จึงตัดสินใจเชิงรุกด้วยการเติมคำว่า “ชั่วคราว” ลงไปในร่างรัฐธรรมนูญฉบับแรกก่อนการประกาศใช้ในวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2475 แทน เนื่องจากยังทรงมีข้อสงวนบางประการในร่างรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าว โดยหวังว่าการเติมข้อความดังกล่าวจะเป็นเหตุให้นำไปสู่การร่างรัฐธรรมนูญถาวรฉบับใหม่ที่มีลักษณะการไปในแนวทางที่ต้องพระราชประสงค์ต่อไป⁷³⁰ อันเป็นแนวทางที่สถาบันพระมหากษัตริย์จะมีตำแหน่งแห่งที่ในฐานะจุดหมุนแทนคณะบุคคล หรืออาจเรียกว่าตัวแบบราชาธิปไตยแบบผสมที่มีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นจุดหมุนของระบอบนั่นเอง

จากที่กล่าวไปในข้างต้นจะเห็นได้ว่า แม้พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475 จะเป็นเครื่องแทนการตกลงร่วมกันของสองฝ่ายคือพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับคณะราษฎร แต่ข้อตกลงดังกล่าวก็เป็นเพียงการตกลงในเบื้องต้นว่าการปกครองของสยามนับแต่บัดนี้เป็นต้นไปจะต้องอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญเท่านั้น ในขณะที่รายละเอียดของการจัดวางโครงสร้างของสถาบันทางการเมืองภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับแรกนี้ก็กลับยังไม่เป็นที่ลงตัว โดยเฉพาะประเด็นเรื่องการจัดอำนาจระหว่างเอกบุคคลคือพระมหากษัตริย์และคณะบุคคลคือคณะราษฎร และเป็นเหตุให้รัฐสภาซึ่งประกอบไปด้วยผู้แทนราษฎรชั่วคราวที่มาจากแต่งตั้งของผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารจำเป็นต้องแต่งตั้งคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญเพื่อร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรขึ้นใหม่ ฉะนั้นจึงอาจพิจารณากระบวนการร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรและตัวรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยที่ประกาศใช้เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 ในฐานะที่เป็นข้อตกลงในรายละเอียดร่วมกันระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับคณะราษฎรเกี่ยวกับการจัดวางสถาบันทางการเมืองภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญ

แม้รัฐธรรมนูญถาวรจะช่วยคลี่คลายข้อถกเถียงเรื่องการจัดวางโครงสร้างอำนาจของเอกบุคคลในการเมืองไทยด้วยการจัดให้มีสถาบันพระมหากษัตริย์และนายกรัฐมนตรีที่มาจากรัฐสภา

⁷²⁹ "ศรีกรุงสัมภาษผู้แทนคณะราษฎร," *ศรีกรุง* ฉบับวันที่ 28 มิถุนายน 2475, 9.

⁷³⁰ ยาดาเบ, *บันทึกของทูตญี่ปุ่นผู้เห็นเหตุการณ์ปฏิวัติ 2475: การปฏิวัติและการเปลี่ยนแปลงในประเทศไทย*, 44.

แต่ปัญหาที่ยังคงอยู่ และจะกลายเป็นปมประเด็นสำคัญในการจัดวางอำนาจของเอกบุคคระหว่างพระมหากษัตริย์และอัครมหาเสนาบดีหรือนายกรัฐมนตรีในระบอบรัฐธรรมนูญเรื่อยมาก็คือ ใครคือเอกบุคคที่จะเข้ามาทำหน้าที่เป็นจุดหมุนของระบอบการเมือง ซึ่งในจุดนี้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับผู้นำของคณะราษฎรมองแตกต่างกันออกไป อันเป็นเหตุให้การเมืองของเอกบุคคในการเมืองไทยช่วงแรกกลายเป็นเรื่องของการสถาปนาความเป็นจุดหมุนของระบอบการเมืองของเอกบุคคที่ด้านหนึ่งคือสถาบันพระมหากษัตริย์โดยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กับนายกรัฐมนตรีที่มาจากคณะราษฎรในอีกด้านหนึ่ง

ประเด็นเรื่องการประชันขันแข่งระหว่างวิถีคิดเรื่องการปกครองแบบผสมกับการปกครองตามตัวแบบบริสุทธ์ไม่ว่าจะเป็นราชาธิปไตยแบบผสมหรือคณาธิปไตยแบบบริสุทธ์นี้ปรากฏให้เห็นตั้งแต่เริ่มมีรัฐธรรมนูญฉบับแรก และการต่อสู้ที่วันนี้ได้ทิ้งมรดกตกทอดบางอย่างให้แก่รัฐธรรมนูญฉบับต่อมาอย่างมีนัยสำคัญ จากการที่แต่ละฝ่ายที่ต่างฝ่ายต่างมีจินตภาพของกลไกและสถาบันทางการเมืองในระบอบรัฐธรรมนูญของตนเองที่ดูเหมือนว่าจะขัดแย้งกันโดยตรงในตอนแรก ซึ่งเป็นที่มาของความ “ชั่วคราว” ของพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม ก่อนที่ทั้งสองฝ่ายจะนำจินตภาพของตนมาปรับเข้าหากัน จนกระทั่งเกิดเป็นรัฐธรรมนูญฉบับถาวร อันเป็นรัฐธรรมนูญที่นายปรีดีเรียกว่าเป็นผลของ “สังคมนิยม” ระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับคณะราษฎร⁷³¹ อย่างไรก็ตาม พิมพ์เขียวหรือข้อตกลงดังกล่าวในรัฐธรรมนูญฉบับถาวรนี้กลับดำรงอยู่ได้เพียงชั่วระยะเวลาหนึ่งก่อนที่จะเกิดความขัดแย้งระลอกใหม่และแตกหักลงเมื่อเวลา 13.45 น. ของวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2477 (ตามปฏิทินเดิม) เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตัดสินพระทัยสละราชสมบัติในที่สุด

⁷³¹ ปรีดี พนมยงค์, “พรรคใดบ้างที่สามารถป้องกันผู้แทนชาวยิว...” ใน ปรีดี พนมยงค์, “สาส์นจาก ท่าน ปรีดี พนมยงค์ ถึง ฯพณฯ สัญญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรี,” 45.

4.3.2 ราชาธิปไตยแบบผสมของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับนายกรัฐมนตรี

ข้อเสนอหลักประการหนึ่งในส่วนนี้คือการทำความเข้าใจปัญหาความไม่ลงตัวของการจัดอำนาจภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับถาวรระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับคณะราษฎร ด้วยการชี้ให้เห็นว่าความขัดแย้งดังกล่าวเป็นผลลัพธ์ของความพยายามที่จะสถาปนาความเป็นจุดหมุนของเอกบุคคลในการเมืองไทยผ่านรัฐธรรมนูญและการร่างรัฐธรรมนูญในช่วงแรก ซึ่งประเด็นแกนกลางที่เอกบุคคลแต่ละฝ่ายใช้เป็นเครื่องมือหรือกลไกสำคัญในการควบคุมระบบการเมือง คือ กลไกการตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ที่มาจากการแต่งตั้ง ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการกำหนดความเป็นจุดหมุนของระบอบใหม่ ดังนั้นอำนาจในการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 จึงกลายเป็นสนามประลองกำลังสำคัญระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์และนายกรัฐมนตรีของคณะราษฎร และเป็นรากเหง้าหนึ่งที่เป็นหัวใจของการทำความเข้าใจความต้องการแก้ไขรัฐธรรมนูญของฝ่ายที่ต้องการใช้กำลังและฝ่ายที่ต้องการแก้ไขรัฐธรรมนูญจากภายในระบบทั้งสิ้น สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะประเทศไทยหลังการอภิวัฒน์สยามเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ล้วนยึดระบบรัฐสภา (parliamentary system) อันมีต้นแบบมาจากประเทศสหราชอาณาจักรมาเป็นตัวแบบในการออกแบบโครงสร้างการปกครองในรัฐธรรมนูญ ซึ่งระบบรัฐสภาที่ว่านี้มีคุณลักษณะโดดเด่นที่สำคัญที่สุดประการหนึ่ง คือการให้รัฐสภาเป็นจุดศูนย์กลางของอำนาจ โดยเป็นทั้งผู้ใช้อำนาจนิติบัญญัติและเป็นที่มาของฝ่ายบริหารคือนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรี อีกทั้งยังเป็นสถาบันทางการเมืองที่ฝ่ายบริหารจำเป็นต้องแสดงความรับผิดชอบและดำเนินการภายใต้ความไว้วางใจของรัฐสภา⁷³² โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐสภาที่อยู่ภายใต้แนวคิดเรื่องอำนาจอธิปไตยปวงชน (popular sovereignty) ซึ่งเป็นรากฐานความชอบธรรมของระบอบรัฐธรรมนูญสมัยใหม่ และทำให้รัฐสภาซึ่งมี

⁷³² Arend Lijphart ชี้ให้เห็นถึงคุณลักษณะเฉพาะของระบบรัฐสภาที่มีต้นแบบจากประเทศอังกฤษ 3 ประการ ประการที่หนึ่ง ในระบบรัฐสภาผู้นำรัฐบาลหรือผู้นำของฝ่ายบริหารที่เป็นเอกบุคคล (ไม่ว่าจะเรียกชื่อว่าอะไรก็ตาม) รวมถึงคณะบุคคลในฝ่ายบริหารที่อยู่ภายใต้เอกบุคคลดังกล่าวต้องรับผิดชอบโดยตรงต่อรัฐสภาโดยการที่บุคคลเหล่านี้ดำเนินการภายใต้ความไว้วางใจของรัฐสภา และสามารถถูกถอดถอนได้ด้วยรัฐสภา ประการที่สอง เอกบุคคลและคณะบุคคลจากฝ่ายบริหารต้องได้รับการคัดเลือกจากรัฐสภาหรือฝ่ายนิติบัญญัติ ซึ่งการคัดเลือกที่ว่านี้อาจแตกต่างกันออกไปในรายละเอียดว่าจำเป็นต้องคัดเลือกจากบุคคลที่เป็นสมาชิกของรัฐสภาหรือไม่ ประการที่สาม การใช้อำนาจของฝ่ายบริหารในระบบรัฐสภาเป็นไปในลักษณะของการใช้อำนาจร่วมกันของคณะบุคคล เช่น คณะรัฐมนตรี แม้ว่าอำนาจของเอกบุคคลอย่างนายกรัฐมนตรีภายในคณะรัฐมนตรีนี้จะแตกต่างกันออกไปในแต่ละประเทศและช่วงเวลาก็ตาม ดู Arend Lijphart, *Patterns of democracy: government forms and performance in thirty-six countries*, 2 ed. (New Haven: Yale University Press, 2012), 106-07.

สมาชิกที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชนยิ่งกลายเป็นแหล่งที่มาของความชอบธรรมทางการเมืองอย่างมาก

โดยส่วนผสมของระบอบราชาธิปไตยแบบผสมที่มีพระมหากษัตริย์เป็นจุดหมุนในทรงระคะของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่จะกล่าวถึงในส่วนนี้ คือส่วนผสมที่ต้องการจัดวางตำแหน่งแห่งที่บางอย่างให้แก่พระมหากษัตริย์เพื่อใช้ถ่วงดุลนายกรัฐมนตรึและควบคุมรัฐสภาผ่านกลไกการแต่งตั้งสมาชิกรัฐสภาประเภทที่ 2 แต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับนายกรัฐมนตรึในช่วงแรกของระบอบรัฐธรรมนูญ กลับตีความผู้มีอำนาจจริงในการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้เพราะกลไกการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ถือเป็นหัวใจสำคัญในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของระบอบใหม่ในการประคับประคองระบอบสำหรับฝ่ายที่ต้องการสถาปนาตัวเองขึ้นเป็นจุดหมุนของระบอบการเมืองเนื่องจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 นี้มีจำนวนถึงครึ่งหนึ่งของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมดในรัฐสภา ดังนั้นผู้ที่สามารถยึดกุมกลไกในส่วนนี้ไว้ย่อมสามารถกำหนดความเป็นไปของรัฐสภาและรัฐบาลในอนาคตได้ด้วยเช่นกัน อำนาจดังกล่าวที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญจึงกลายเป็นจุดยุทธศาสตร์และสนามประลองกำลังสำคัญระหว่างคณะราษฎรกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ในอีกทางหนึ่งก็ได้กลายเป็นปมความขัดแย้งสำคัญที่นำไปสู่ความไม่ลงตัวในการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ระหว่างอำนาจของพระมหากษัตริย์กับคณะราษฎร จากความไม่ลงตัวในการตีความรัฐธรรมนูญตลอดจนการจัดส่วนผสมของเอกบุคคละทั้งสองในระบอบรัฐธรรมนูญช่วงแรกอย่างเลียงไม่ได้

โดยในด้านหนึ่งฝ่ายคณะราษฎรเล็งเห็นว่าการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ซึ่งกำหนดไว้ในบทเฉพาะกาลมาตรา 65 ของรัฐธรรมนูญฉบับถาวรเป็นสิ่งจำเป็นเนื่องจากคณะราษฎรเห็นว่าประชาชนยังไม่พร้อมที่จะปกครองตนเองทั้งหมด และจำเป็นที่จะต้องมิผู้ชี้แนะแนวทาง อีกทั้งการควบคุมรัฐสภาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองย่อมเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อรักษาความมั่นคงของระบอบที่เพิ่งเปลี่ยนผ่านได้ไม่นานจากผู้ที่ต้องการล้มล้างหรือเปลี่ยนแปลงระบอบจากภายใน สมาชิกประเภทที่ 2 จึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับคณะราษฎรในการช่วยพยุงหรือค้ำจุนระบอบ

ใหม่ให้ดำเนินต่อไปได้⁷³³ ซึ่งแตกต่างไปจากแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ต้องการอาศัยกลไกดังกล่าวมาเป็นเครื่องมือในการถ่วงดุลและคั่งจางคณะราษฎรเพื่อป้องกันมิให้ระบอบใหม่แปรเปลี่ยนไปเป็นคณาธิปไตย เหตุนี้จึงทรงเล็งเห็นว่าการมีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นจุดหมุนในการใช้การประคับประคองการทำงานของรัฐสภาในระยะแรกถือเป็นสิ่งจำเป็น และอาจทำให้ทรงเข้าใจไปว่าเจตนารมณ์ของการร่างมาตรา 65 คือความต้องการที่จะให้อำนาจดังกล่าวตกอยู่ในมือของพระมหากษัตริย์ ดังจะเห็นได้จากการที่เมื่อคณะอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญที่รัฐสภาชุดแรกแต่งตั้ง⁷³⁴ นำร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ขึ้นทูลเกล้าฯ ให้ทอดพระเนตรแล้ว พระยามโนปกรณนิติธาดาในฐานะประธานอนุกรรมการฯ ได้นำความมาแจ้งต่อบรรดาอนุกรรมการว่า “ในหลวงทรงโปรดปรานร่างพระราชบัญญัตินั้นมาก และทรงรับสั่งว่าเป็นที่พอพระราชหฤทัยจะไม่ทรงขอแก้ไขแม้แต่ตัวอักษรเดียว”⁷³⁵ ซึ่งสะท้อนว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ย่อมจะต้องทรงตีความเจตนาของร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวไปในทางเดียวกับที่ทรงใช้ตีความเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญมาตรา 65 ว่าพระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจในการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ดังที่ปรากฏพระราชกระแสในเวลาต่อมาว่า “ข้าพเจ้าได้เคยตักเตือนพระยามโนฯ ไว้อย่างชัดเจน เพื่อให้เสนอคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญว่าการที่จะให้มีสมาชิกประเภทที่ 2 ซึ่งคณะ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁷³³ *ธรรมนูญการปกครองระบอบถาวรพร้อมด้วยคำแถลงการณ์ของอนุกรรมการ*, (พระนคร: โรงพิมพ์หลักเมือง, 2475), 12.

⁷³⁴ โดยตอนแรกคณะอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญที่รัฐสภาแต่งตั้งประกอบด้วยบุคคลรวมทั้งสิ้น 7 คน คือ พระยามโนปกรณนิติธาดา พระยาเทพวิฑูรพหุลศรุตาศาปติ พระยามานวราชเสวี พระยานิติศาสตร์ไพศาลย์ พระยาปริธานฤเบศร์ หลวงประดิษฐ์มนูธรรม หลวงสินาดโยธารักษ์ ดู สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 1 วันที่ 28 มิถุนายน 2475," 13-14.; แต่ต่อมามีการแต่งตั้งบุคคลเพิ่มเติมอีกจำนวน 2 คน คือ พระยาศรีวิสารวาจา และพระยาราชวังสัน “เพื่อที่จะได้ช่วยกันคิดให้งานสำเร็จไปโดยเร็ว” ดู สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 27 วันที่ 23 กันยายน 2475," 270.

⁷³⁵ ดู “บันทึกวาจา” ใน ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์, *เบื้องหลังพระปกเกล้าฯ สละราชสมบัติ* (กรุงเทพฯ: ประมวลสาส์น, 2516), 57.

รัฐบาลเป็นผู้เลือกตั้งเองนั้น จะเป็นเหตุทำให้ความไม่พอใจให้เกิดขึ้นได้และเป็นอันตรายแก่วิธีการปกครองแบบใหม่ซึ่งกำลังจะสถาปนาขึ้น”⁷³⁶ (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

ภาพดังกล่าวยังสอดคล้องกับสิ่งที่อนุกรรมการนำมาแถลงต่อรัฐสภาชุดแรกหลังจากที่ได้อนุกรรมการได้ทำหน้าที่ร่างรัฐธรรมนูญเสร็จเป็นที่เรียบร้อยแล้วว่า ในขณะที่มีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรนั้น

อนุกรรมการได้ทำการติดต่อกับ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตลอดเวลา จนถึงอาจจะกล่าวได้ว่า ได้ร่วมมือกันทำข้อความตลอดในร่างที่เสนอมานี้ได้ทูลเกล้าฯถวายและทรงเห็นชอบด้วยทุกประการแล้ว ข้าพเจ้ากล่าวได้ว่าที่ทรงเห็นชอบนั้น ไม่ใช่แต่เพียงทรงเห็นชอบอย่างข้อความที่กราบบังคมทูลขึ้นไป ยิ่งกว่านั้น เบนที่พอพระราชหฤทัยมาก⁷³⁷

คำถามที่เกิดขึ้นตามมาทันทีก็คือ หากเหตุการณ์เป็นไปตามที่คณะอนุกรรมการแถลงต่อรัฐสภาจริงคือร่างรัฐธรรมนูญที่ร่างเสร็จไม่เพียงแต่เป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากการปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างอนุกรรมการกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว หากแต่บทบัญญัติในร่างรัฐธรรมนูญดังกล่าวยัง “เบนที่พอพระราชหฤทัยมาก” อีกด้วย เช่นนั้นแล้ว ความขัดแย้งอย่างรุนแรงที่เกิดขึ้นตามมาจากการตีความในประเด็นเรื่องอำนาจในการควบคุมรัฐสภาผ่านกลไกการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับคณะราษฎรในเวลาต่อมานั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร

ในการตอบคำถามดังกล่าวจำเป็นที่จะต้องพิจารณารัฐธรรมนูญและกฎหมายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามมา รวมถึงแนวปฏิบัติที่เกิดขึ้นจริงในระหว่างที่มีการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 เป็นครั้งแรกในวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2476 ซึ่งเป็นไปตามมาตรา 65 ทวิ ในบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญถาวรฉบับปี พ.ศ. 2475 ว่า “สมาชิกประเภทที่ 2 ได้แก่ผู้ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงตั้งขึ้น

⁷³⁶ ดู “(สำเนา) พระราชบันทึกข้อไขต่าง ๆ เพื่อเสนอต่อคณะรัฐบาลและสภาผู้แทนราษฎร” ใน เรื่องเดียวกัน, 119.

⁷³⁷ รัฐธรรมนูญการปกครองฉบับถาวรพร้อมด้วยคำแถลงการณ์ของอนุกรรมการ, 2.

ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในระหว่างเวลาที่ใช้บทเฉพาะกาล ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475"⁷³⁸ (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย) และเมื่อพิจารณาพระราชบัญญัติดังกล่าว คือพระราชบัญญัติว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในระหว่างเวลาที่ใช้บทบัญญัติเฉพาะกาลในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 ภาค 2 มาตรา 47 ว่าด้วยเรื่องสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ซึ่งบัญญัติไว้ว่า “ในชั้นต้นพระมหากษัตริย์ทรงประกาศพระราชกฤษฎีกาตั้งสมาชิกประเภทที่ 2 ขึ้นตามรัฐธรรมนูญมาตรา 65”⁷³⁹ และเมื่อตรวจสอบร่างพระราชกฤษฎีกาดังกล่าว ซึ่งมีการตราขึ้นครั้งแรกในวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2476 จำนวน 78 คน โดยมีนายกรัฐมนตรีในเวลานั้น คือพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ⁷⁴⁰

ประเด็นเรื่องใครคือผู้มีอำนาจในการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ที่แท้จริง ในทางปฏิบัติระหว่างพระมหากษัตริย์กับนายกรัฐมนตรีผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการนี้ อาจตั้งต้นจากคำอธิบายของหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร ซึ่งต่อมาจะดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาคนสำคัญคนหนึ่งของหนึ่งของรัฐบาล ซึ่งได้สรุปเจตนารมณ์ของมาตรา 65 ตามบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญไว้ อย่างชัดเจนว่า

ดูยังมีคนเข้าใจผิดในข้อนี้อยู่มาก เพราะพูดแต่ว่า
พระมหากษัตริย์จะทรงตั้ง และข้าพุดว่าจะทรงเลือก แต่ตามร่าง
นั้น มีแต่เพียงว่าตั้ง ส่วนการเลือกนั้นยอมแล้วแต่ประธาน

⁷³⁸ "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475," in *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 49 (วันที่ 10 ธันวาคม 2475), 551.

⁷³⁹ "พระราชบัญญัติว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในระหว่างเวลาที่ใช้บทบัญญัติเฉพาะกาล ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475," in *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 49 (วันที่ 21 ธันวาคม 2475), 572.

⁷⁴⁰ "พระราชกฤษฎีกาตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 พุทธศักราช 2476," in *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 50 (วันที่ 9 ธันวาคม 2476), 816-21.

คณะกรรมการราษฎรผู้ซึ่งจะต้องลงนามสำเนาการตั้งนั้นตาม
มาตรา 57⁷⁴¹

ในขณะที่อีกด้านหนึ่ง หลวงวิจิตรวาทการกลับเห็นว่ารัฐสภาในระยะแรกจำเป็นจะต้องมีพื้นที่ไว้ให้กับสถาบันพระมหากษัตริย์ เหตุเพราะในเวลานั้นการขับเคลื่อนบ้านเมืองจำเป็นจะต้องอาศัยความร่วมมือกันขององค์ประกอบมูลฐานทั้งสาม คือสถาบันพระมหากษัตริย์ คณะราษฎร และราษฎรสยาม ซึ่งต่างเป็นพลังหลักของบ้านเมืองด้วยกันทั้งสิ้น แต่กระนั้นหลวงวิจิตรวาทการก็ไม่ได้เสนอให้พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจในการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ทั้งหมด หากแต่เสนอให้พระมหากษัตริย์มีพระราชอำนาจในการแต่งตั้งสมาชิกเป็นจำนวนครึ่งหนึ่งของสภาอีกรูปแบบหนึ่งคือสภาสูงแทน โดยหลวงวิจิตรวาทการอ้างว่าตนได้ข้อเสนอดังกล่าวมาจากการศึกษาเปรียบเทียบกับตัวแบบของประเทศอังกฤษ และจากรัฐธรรมนูญฉบับเมจิ⁷⁴²ของประเทศญี่ปุ่นในเวลานั้น กล่าวคือ

ในเรื่องตั้งสภาสูงนั้น ข้าพเจ้าเห็นความจำเป็นยิ่งนัก เพราะชาติไทยในเวลาที่เป็นอย่างนี้ ถ้าหากจะให้เรียบร้อยดี เราก็จะต้องให้ประกอบด้วยองค์ 3 คือ (1) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (2) คณะราษฎร และ (3) ราษฎร ทั้งสามฝ่ายนี้ เราควรแบ่งเป็นสองสภา คือให้มีสภาสูงตามทำนองของเซเนต มีสมาชิกไม่เกิน 80 นาย เป็นคนที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตั้งไว้ครึ่งหนึ่ง และเป็นของคณะราษฎรครึ่งหนึ่ง ส่วนสภาล่าง คือสภาผู้แทนราษฎรนั้นต้องให้เป็นคนที่ราษฎรเลือกมาจริง ๆ คือให้ราษฎรเขาตั้งของเขามา ไม่ใช่เราตั้งให้เขา ให้ราษฎรมีสภาอันแท้จริงของตนไว้สภาหนึ่ง ซึ่งเขาอาจพูดอาจทำได้ตามชอบใจ โดย

⁷⁴¹ หม่อมเจ้า วรณไวทยาการ, *อภิปรายร่างรัฐธรรมนูญ* (พระนคร: โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2475), 123ข-23ค.

⁷⁴² สำหรับรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับตัวแบบสภาไดเอต (Diet) ของรัฐธรรมนูญฉบับปีเมจิซึ่งประกาศใช้เมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1889 ที่หลวงวิจิตรวาทการใช้เป็นแบบอย่างในการพิจารณารัฐธรรมนูญของสยามในเวลานั้น โปรดดู Timothy Hoyer, *Japanese politics: fixed and floating worlds* (New Jersey: Prentice-Hall, 1999), 63-64.

ไม่ต้องมีใครไปนั่งซื้ออยู่ข้าง ๆ กิจการอะไรลู่วงไปได้ก็ต้องอาศัย
สภาทั้งสอง คือต้องได้รับอนุมัติทั้งสองสภา⁷⁴³

ในเบื้องต้น อาจนับได้ว่าข้อเสนอในข้างต้นของหลวงวิจิตรวาทการนี้สอดคล้องกับคำอธิบายของ หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร ซึ่งต่างเห็นสมควรให้สภาผู้แทนราษฎรประกอบขึ้นจากสมาชิกสภาที่มีที่มา จากประชาชนเท่านั้น แต่ในอีกแง่หนึ่งหลวงวิจิตรกลับประเมินสถานการณ์อย่างแตกต่างไปจาก หม่อมเจ้าวรรณไวทยากรอย่างสิ้นเชิง โดยเห็นว่าการร่างรัฐธรรมนูญโดยเปิดพื้นที่บางอย่างให้กับ พระมหากษัตริย์ในฐานะที่ทรงเป็นหนึ่งในสามองค์ประกอบมูลฐานของระบอบในเวลานั้นถือเป็น สิ่งจำเป็นต่อการทำให้การดำเนินงานของระบอบใหม่เป็นไปอย่างราบรื่น โดยในกรณีนี้คือข้อเสนอ เรื่องการออกแบบรัฐสภาที่ประกอบด้วยสองสภาที่สมาชิกสภาสูงครึ่งหนึ่งมาจากการแต่งตั้งของ พระมหากษัตริย์ และสมาชิกอีกครึ่งหนึ่งมาจากการแต่งตั้งของคณะราษฎร วิชิตคิดดังกล่าวย่อม สะท้อนว่าหลวงวิจิตรวาทการตระหนักดีถึงความต้องการของทั้งฝ่ายคณะราษฎรและพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งต่างต้องการยึดกุมกลไกในการกำหนดความเป็นไปของรัฐสภาในระยะแรก ของระบอบใหม่ เพื่อที่จะค้ำจุนและธำรงรักษาพิมพ์เขียวหรือส่วนผสมในการใช้อำนาจของสาม องค์ประกอบหลักที่ตนเองต้องการ ดังนั้นข้อเสนอของหลวงวิจิตรวาทการจึงเป็นการพบกันคนละครึ่ง ทางระหว่างการตีความรัฐธรรมนูญในประเด็นนี้ของคณะราษฎรและการตีความของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว แม้ว่าสุดท้ายแล้วข้อเสนอดังกล่าวจะมีได้ถูกนำไปบรรจุไว้ในรัฐธรรมนูญก็ตาม

สาเหตุที่หม่อมเจ้าวรรณไวทยากรสนับสนุนแนวทางการตีความโดยให้นายกรัฐมนตรีเป็นผู้มี อำนาจที่แท้จริงในการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ในทางปฏิบัติแทนที่จะเป็น พระมหากษัตริย์อย่างที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องการ หรือแม้แต่การแต่งตั้งกันคน ละครึ่งในสภาสูงอย่างที่หลวงวิจิตรวาทการเสนอนั้น อาจพิจารณาได้จากคำอธิบายรัฐธรรมนูญของ หม่อมเจ้าวรรณไวทยากรที่มีการนำมาพิมพ์เผยแพร่ในวันที่ 19 พฤศจิกายน พ.ศ. 2475 หรือราว 1 เดือน ก่อนที่จะมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 อย่างเป็นทางการ โดยในเอกสาร *อภิปรายร่างรัฐธรรมนูญพุทธศักราช 2475* นี้หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ ได้นำ ตัวบทภายในรัฐธรรมนูญทั้งหมดมาตีความและขยายความตามทรรศนะของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเลือกใช้คำสำคัญที่ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญฉบับถาวร ว่าอะไรคือสาเหตุที่

⁷⁴³ หลวงวิจิตรวาทการ, *การเมืองการปกครองของกรุงสยาม*, 183.

ทำให้สมควรเลือกใช้คำบางคำแทนที่จะเป็นคำอื่น ๆ โดยสัมพันธ์กับระบอบการเมือง สถาบันทางการเมือง และกลไกต่าง ๆ ที่รับรองไว้ในรัฐธรรมนูญ ซึ่งหม่อมเจ้าวรรณไวทยากรอธิบายว่า รัฐธรรมนูญฉบับนี้พยายามรับรอง “หลักประชาธิปไตยหรือราชาธิปไตยจำกัด”⁷⁴⁴

หม่อมเจ้าวรรณไวทยากรอธิบายว่าองค์กรหรือองค์ประกอบโดยรวมของหน่วยทางการเมืองที่เรียกว่ารัฐประกอบด้วย 2 ฝ่าย คือ (1) ผู้ปกครอง และ (2) ผู้ถูกปกครอง โดยสิ่งที่น่าสนใจคือ หม่อมเจ้าวรรณไวทยากรอธิบายในภาพรวมว่า ระบอบการเมืองแต่เดิมนั้น ประชาชนมีสถานะเป็นผู้ถูกปกครองมาโดยตลอด แต่ผู้ถูกปกครองอาจมีได้ทั้งผู้ถูกปกครองที่เป็น “บุคคลคนเดียว เช่น พระราชา” หรือ “บุคคลหลายคน เช่น ชุนนาง” ซึ่งหากพิจารณาระบอบการเมืองเช่นนี้ภายใต้สมัสนิยมในปัจจุบันแล้วย่อมพบว่า ระบอบการเมืองดังกล่าวทั้งสองรูปแบบล้วนไม่เป็นธรรม อันเป็นเหตุให้ทั้งสองระบอบถูกโค่นล้มลง⁷⁴⁵ ฉะนั้นคำถามที่เกิดขึ้นตามมาทันทีคือ หากประเมินตามเกณฑ์ที่ถือเป็นสมัสนิยมตามความหมายของหม่อมเจ้าวรรณไวทยากรแล้ว ระบอบการเมืองแบบใดที่จะสามารถถูกจัดให้เป็นระบอบการเมือง “ที่เป็นธรรม” ซึ่งคำตอบที่หม่อมเจ้าวรรณไวทยากรตอบไว้ คือ ระบอบการเมืองที่องค์ประกอบ 2 ฝ่ายของระบอบการเมืองทั้งฝ่ายผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองเป็น “ประชาชน... จึงได้สังเคราะห์เข้าในสูตรที่ว่า การปกครองประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าประชาชนเป็นใหญ่ หรือที่เรียกกันว่า ประชาธิปไตยนั้น”⁷⁴⁶

โดยจะเห็นได้ว่าหากพิจารณาแต่เฉพาะเพียงข้อความของหม่อมเจ้าวรรณไวทยากรที่ยกมานี้ อาจทำให้ตีความได้ว่า แนวคิดที่อยู่เบื้องหลังการประเมิน หรือการจัดประเภทระบอบการเมืองของหม่อมเจ้าวรรณไวทยากรมีแนวโน้มที่จะเป็นรูปแบบแบบบริสุทธิ์ (pure form) เพราะหากเรานำส่วนประกอบที่เป็นผู้ปกครองที่หม่อมเจ้าวรรณไวทยากรใช้มาพิจารณานั้นก็จะพบว่าประกอบไปด้วย 3 กลุ่ม คือ บุคคลคนเดียว บุคคลหลายคน และประชาชน ซึ่งหม่อมเจ้าวรรณไวทยากรประเมินแล้วว่าการปกครองที่มีองค์ประกอบ 2 แบบแรกที่ทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองนั้นไม่เป็นธรรมและหมดสมัสนิยมไปแล้ว อันทำให้การปกครองที่องค์ประกอบที่ประชาชนทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองกลายเป็นระบอบการเมืองที่ชอบธรรมและถูกต้องตามสมัสนิยมไปโดยปริยาย

⁷⁴⁴ วรรณไวทยากร, *อภิปรายร่างรัฐธรรมนูญ*, ข.

⁷⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, 124.

⁷⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, 124-5.

แต่กระนั้นก็มีเชื่อว่าหม่อมเจ้าวรรณไวทยากรจะมีได้ตระหนักถึงความจำเป็นในทางปฏิบัติของระบอบการเมืองที่ประชาชนในฐานะองค์รวมทั้งหมดไม่สามารถทำหน้าที่ผู้ปกครองได้เองโดยตรง โดยเฉพาะในบริบทของรัฐสมัยใหม่ เพราะเหตุนี้จึงจำเป็นต้องมีอุปสรรคที่นำไปสู่ความจำเป็นที่จะต้องมี “ผู้แทนเพื่อดำเนินการปกครองหรืออำนาจอธิปไตยนั้น”⁷⁴⁷ ดังนั้น สถานะที่นำไปสู่การเกิดตัวแทนอย่างเลี่ยงไม่ได้จากการมีประชาชนในฐานะผู้ปกครองนี้ก่อให้เกิดตัวแทนหรือผู้แทนขึ้นมาเพื่อขจัดอุปสรรคในการใช้อำนาจทางการเมืองในทางปฏิบัติดังกล่าวนั้นออกไป ซึ่งตัวแทนลำดับแรกในระบอบการเมืองของไทยตามการตีความของหม่อมเจ้าวรรณไวทยากรคือสถาบันพระมหากษัตริย์ที่มีสถานะเป็นประมุขของประเทศไทย และทรงใช้อำนาจแทนประชาชนเหล่านั้นในสามทาง⁷⁴⁸ ดังนั้นอำนาจทั้งสามส่วนคืออำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญจึงมีสถานะเป็น “อำนาจ” มากกว่า “พระราชอำนาจ” ดังที่ระบุไว้ในมาตรา 6 ของรัฐธรรมนูญฉบับถาวร นั้นเพราะประชาชนหรือประชาชาติคือแหล่งที่มาของการใช้อำนาจดังกล่าวก่อนที่จะนำมาถวายให้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ใช้แทนพวกตน ซึ่งจะแตกต่างจากนัยของคำว่า “พระราชอำนาจ” (royal prerogative) ซึ่งหมายถึงอำนาจที่เป็นของพระมหากษัตริย์มาตั้งแต่ต้น อันเป็นสิ่งที่ไม่ควรบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญเนื่องจากหม่อมเจ้าวรรณไวทยากรมองว่าเป็นการถอยหลังเนื่องจากไม่มีสิ่งที่เรียกว่า “royal power” ในภาษาอังกฤษ อันอาจก่อให้เกิดความเข้าใจผิดที่ตามมาได้⁷⁴⁹

ทั้งนี้ การทำหน้าที่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ในฐานะตัวแทนของประชาชาติสยามโดยการใช้อำนาจแทนประชาชนจะต้องเป็นไป “โดย” รัฐธรรมนูญมากกว่าที่จะเป็นไป “ตาม” รัฐธรรมนูญ เพราะทั้งสองคำนี้มีนัยที่นำไปสู่ความผูกมัดในการใช้อำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ต่างกัน กล่าวคือ การใช้คำว่า “โดย” ย่อมมีนัยหมายถึงการที่สถาบันพระมหากษัตริย์มีสถานะเป็นผู้ใช้รัฐธรรมนูญเป็นเครื่องมือหรือช่องทางในการใช้บังคับผู้อื่นโดยที่อาจไม่ได้ผูกมัดตัวสถาบันพระมหากษัตริย์เอง เพราะหากสถาบันพระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งสิทธิในการตีความการใช้อำนาจว่าอะไรคือการกระทำ “ตาม” รัฐธรรมนูญแล้ว สถาบันพระมหากษัตริย์ย่อมจะสามารถขยายความบทบาทและอำนาจของตนได้มากเท่าที่จะสามารถตีความได้เนื่องจากเป็นคำที่ไม่ถูกจำกัดความ แต่

⁷⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, 126.

⁷⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, 126.

⁷⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, 30.

ในอีกด้านหนึ่ง หากใช้คำว่า “ตาม” แทนคำว่า “โดย” ในรัฐธรรมนูญแล้ว ย่อมมีนัยว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ที่เป็นผู้ใช้อำนาจแทนประชาชาตินั้นย่อมต้องมีสถานะเป็นหนึ่งในผู้ที่ถูกผูกมัดโดยบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญด้วยเช่นกัน⁷⁵⁰ และเหตุนี้เองหม่อมเจ้าวรรณไวทยากรจึงสรุปว่า

เท่าที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์นั้น ทางที่ดีที่สุดที่นานาประชาชาติฝ่ายรัฐธรรมนูญได้ประสบพบมา ก็คือให้ถือตามหลักที่ว่า พระมหากษัตริย์ทรงกระทำผิดไม่ได้...

ในการที่จะให้สำเร็จผลตามหลักที่วางไว้ว่าพระมหากษัตริย์ทรงกระทำผิดไม่ได้นั้น ก็ต้องถือหลักก่อนนุมนต่อไปอีกชั้นหนึ่งว่า พระมหากษัตริย์ห้ามมีความรับผิดชอบประการใดไม่... กิจการใด ๆ ที่พระมหากษัตริย์ทรงปฏิบัตินั้น ต้องมีเสนาบดีหรือที่เรียกในร่างรัฐธรรมนูญว่ากรรมการราษฎรนั้นลงนามรับผิดชอบทุกรายไป⁷⁵¹

อาจกล่าวได้ว่าแนวทางการตีความดังกล่าวของหม่อมเจ้าวรรณไวทยากรคือสิ่งที่คณะราษฎรยึดถือและนำมาใช้เป็นแนวทางในการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 เป็นครั้งแรกในวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2476 จำนวน 78 คน อย่างชัดเจน (ส่วนการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ในครั้งอื่น ๆ ในระบอบรัฐธรรมนูญไทย โปรดดูตารางที่ 1 ประกอบ) และหากพิจารณารายนามของผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งทั้งหมดแล้วจะพบว่ามีจำนวนถึง 34 คน ที่เคยเป็นบุคคลที่อยู่ในรายชื่อสมาชิกคณะราษฎรจำนวน 115 คน⁷⁵² ส่วนบุคคลที่เหลือก็ล้วนแล้วแต่เป็นกลุ่มคนอาจจะบ่งได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของคณะราษฎรในเวลาต่อมาหรือเป็นกลุ่มบุคคลที่สนับสนุนแนวทางของคณะราษฎรอย่างเปิดเผย

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชปรารภถึงการแต่งตั้งผู้แทนราษฎรทั้ง 78 คนดังกล่าวของคณะราษฎร ที่เดิมที่อ้างถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่

⁷⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, 24-25.

⁷⁵¹ เรื่องเดียวกัน, 125-126.

⁷⁵² ดู “ภาคผนวก ค” ใน นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, *การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475*, 5 ed. (กรุงเทพฯ: ฟาเดียวกัน, 2553), 469.

2 ไว้เพื่อประทับประคองการทำงานหรือเป็นที่เลี้ยงให้แก่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากการแต่งตั้งที่อาจจะยังไม่ถึงพร้อมในเรื่องของคุณวุฒิเอาไว้ว่า

แต่เมื่อได้ตั้งกันขึ้นแล้วหาเป็นเช่นนั้นไม่ กลับกลายเป็น
เลือกตั้งแต่พวกที่อยู่ในคณะผู้ก่อการเป็นส่วนมาก และความจริง
หาได้มีคุณวุฒิหรือความหรือความเคยชินกับการงานดีไปกว่า
สมาชิกประเภทที่ 1 เลย⁷⁵³

สิ่งนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่า ไม่ว่าข้อถกเถียงในทางรัฐธรรมนูญจะดำเนินไปอย่างไร แต่ข้อเท็จจริงที่ปรากฏขึ้นในทางปฏิบัติได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า แนวทางการตีความประเด็นเรื่องอำนาจที่แท้จริงในการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ระหว่างเอกบุคลสองฝ่ายของหม่อมเจ้าวรรณไวทยากรเป็นฝ่ายที่ได้รับชัยชนะ ในขณะที่แนวทางการตีความของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในประเด็นเดียวกันนี้กลับเป็นฝ่ายที่พ่ายแพ้อย่างสิ้นเชิง และแน่นอนว่าฝ่ายที่รับชัยชนะย่อมเป็นฝ่ายที่สามารถยึดกุมกลไกสำคัญสำหรับการควบคุมรัฐสภาในระยะแรกของระบอบรัฐธรรมนูญ และกลายเป็นเอกบุคลที่เข้ามาทำหน้าที่เป็นจุดหมุนของระบอบการเมืองในการที่จะธำรงรักษาไว้ซึ่งส่วนผสมที่ตนปรารถนาของระบอบราชาธิปไตยแบบผสมแทนอีกฝ่ายหนึ่งอย่างชัดเจน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁷⁵³ ดู “(สำเนา) พระราชบันทึกข้อไขต่าง ๆ เพื่อเสนอต่อคณะรัฐบาลและสภาผู้แทนราษฎร” ใน ชาติเอี่ยมกระสุนธุ์, เบื้องหลังพระปกเกล้าฯ สละราชสมบัติ, 121.; ทั้งนี้คำอธิบายดังกล่าวของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะไปปรากฏอีกครึ่งหนึ่งในพระราชหัตถเลขาที่พระองค์มีถึงรัฐบาลเพื่อสละราชสมบัติ ดู เรื่องเดียวกัน, 467.

วันที่แต่งตั้ง สส. ประเภทที่ 2	จำนวนสมาชิกสภา ที่ได้รับการแต่งตั้ง	ผู้ที่เป็นหลักในการกำหนด ผลลัพธ์ของการแต่งตั้ง
9 ธันวาคม พ.ศ.2476	78	คณะราษฎร
29 มีนาคม พ.ศ.2477	1	คณะราษฎร
30 ธันวาคม พ.ศ.2477	2	คณะราษฎร
18 สิงหาคม พ.ศ.2478	8	คณะราษฎร
13 ตุลาคม พ.ศ.2478	1	คณะราษฎร
21 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2479	1	คณะราษฎร
13 กันยายน พ.ศ.2479	2	คณะราษฎร
10 มกราคม พ.ศ.2480	1	คณะราษฎร
12 กรกฎาคม พ.ศ.2480	1	คณะราษฎร
8 ธันวาคม พ.ศ.2480	13	คณะราษฎร
2 มกราคม พ.ศ.2481	6	คณะราษฎร
6 มีนาคม พ.ศ.2481	3	คณะราษฎร
18 กรกฎาคม พ.ศ.2481	4	คณะราษฎร
1 สิงหาคม พ.ศ.2481	1	คณะราษฎร
21 สิงหาคม พ.ศ.2482	3	คณะราษฎร
16 กรกฎาคม พ.ศ.2483	2	คณะราษฎร
30 กรกฎาคม พ.ศ.2483	1	คณะราษฎร
26 พฤศจิกายน พ.ศ.2483	1	คณะราษฎร
7 ตุลาคม พ.ศ.2484	1	คณะราษฎร
18 พฤศจิกายน พ.ศ.2484	1	คณะราษฎร
17 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2485	3	คณะราษฎร
1 สิงหาคม พ.ศ.2487	9	คณะราษฎร
7 สิงหาคม พ.ศ.2488	2	คณะราษฎร
11 กันยายน พ.ศ.2488	1	คณะราษฎร
18 กันยายน พ.ศ.2488	4	คณะราษฎร
18 กันยายน พ.ศ.2488	1	คณะราษฎร
22 มีนาคม พ.ศ.2489	1*	คณะราษฎร
14 พฤษภาคม พ.ศ.2489	1	คณะราษฎร
30 พฤศจิกายน พ.ศ.2494	123	จอมพล ป. พิบูลสงคราม
25 สิงหาคม พ.ศ.2496	3	จอมพล ป. พิบูลสงคราม
10 มกราคม พ.ศ.2499	1	จอมพล ป. พิบูลสงคราม
7 สิงหาคม พ.ศ. 2499	1	จอมพล ป. พิบูลสงคราม
18 กันยายน พ.ศ. 2499	3	จอมพล ป. พิบูลสงคราม
2 มกราคม พ.ศ.2500	2	จอมพล ป. พิบูลสงคราม
27 สิงหาคม พ.ศ.2500	13	จอมพล ป. พิบูลสงคราม
18 กันยายน พ.ศ.2500	121	จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์
1 ตุลาคม พ.ศ.2500	1**	จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

ตารางที่ 1

แสดงการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2

ในระหว่างที่มีการบังคับใช้บทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475 ทั้งสองครั้ง

หมายเหตุ * คือการตั้งนายปรีดี พนมยงค์ ก่อนดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ** คือการแต่งตั้งนายพจน์ สารสิน ก่อนดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

กระนั้น มิได้หมายความว่าแนวทางการตีความมาตรา 65 ของหม่อมเจ้าวรรณไวทยากรจะมีเอกภาพและไม่มีผู้ใดคัดค้านเลย ดังจะเห็นได้จากการเสนอแก้ไขรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับบทเฉพาะกาลในปี พ.ศ. 2483 เพื่อขยายเวลาของการมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ไปอีก 10 ปี (ส่วนรายละเอียดของการอภิปราย โปรดดูบทที่ 6) ซึ่งมีสมาชิกจำนวนหนึ่งที่ไม่เห็นด้วยกับแนวทางการตีความดังกล่าว และยังคงเห็นว่าการเปิดพื้นที่บางอย่างให้แก่สถาบันพระมหากษัตริย์ในเวลา นั้นยังคงเป็นสิ่งจำเป็น เช่นคำอธิบายของหลวงพิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีในเวลานั้นซึ่งได้อภิปรายในรัฐสภาเกี่ยวกับความมุ่งหมายเดิมของการมีสมาชิกรัฐสภาประเภทที่ 2 ว่า

เพราะฉะนั้นเราก็คิดกันอีกว่า เราควรจะมีสมาชิก 2 ประเภท ประเภทหนึ่งนั้นคือให้พระมหากษัตริย์ท่านทรงเลือกตั้งเพื่อเอาพระทัยท่าน ท่านจะได้ร่วมมือกับเราทำงานต่อไปด้วยสันติสุข ในจำนวนสมาชิกประเภทที่ 2 นี้ คณะราษฎรก็จะได้เข้าร่วมอยู่ด้วยเพื่อได้ช่วยกันประกันความสงบสุขของประเทศชาติและความปลอดภัยของพวกคณะราษฎรผมด้วย อีกประเภทหนึ่งนั้นให้ราษฎรทำการเลือกตั้งเข้ามาเพื่อทำงานร่วมกับสมาชิกประเภทที่ 2 ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้ง⁷⁵⁴

หลวงพิบูลสงครามยังให้อธิบายต่อไปอีกว่า ต่อให้พระมหากษัตริย์มีอำนาจในการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ดังกล่าวจริง พระองค์ก็จะยังคงเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 กลุ่มที่กำลังทำหน้าที่อยู่ในเวลานั้นให้เข้ามาปฏิบัติหน้าที่เช่นเดียวกัน กล่าวคือ

แต่ว่าผมพูดไม่ปิดบัง พูดถึงฝ่ายพระมหากษัตริย์ ผมเอาเปรียบเกินไป พูดกันง่าย ๆ ถ้าพระมหากษัตริย์จะเลือกตั้ง ท่านก็เลือกพวกผมอีกนั่นแหละ แต่ว่าคนอื่นซึ่งมีความรู้ที่พอจะช่วยทำงานเพื่อชาติบ้านเมืองแล้วก็มีโอกาสทำได้ดังปัจจุบันนี้”⁷⁵⁵

⁷⁵⁴ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 8 (สมัยสามัญ) วันที่ 15 สิงหาคม 2483," 435.

⁷⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, 440.

การอภิปรายดังกล่าวของหลวงพิบูลสงครามแม้จะดูราวกับว่าคณะราษฎรปล่อยให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีอำนาจในการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 มาตั้งแต่แรก แต่ตัวหลวงพิบูลสงครามเองก็ยอมรับว่าการตีความดังกล่าวเป็นการ “เอาเปรียบ” พระองค์เกินไป เพราะในทางปฏิบัติผู้ที่มีอำนาจโดยแท้จริงคือนายกรัฐมนตรีที่มาจากคณะราษฎร แม้ว่าหลวงพิบูลสงครามจะให้เหตุผลแตกต่างว่า ถึงแม้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะมีอำนาจในการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ในทางปฏิบัติจริง พระองค์ก็จะต้องทรงเลือกคนกลุ่มที่ทำหน้าที่อยู่ในเวลานั้นเช่นเดิมก็ตาม

อีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้แนวทางการตีความกลไกการใช้อำนาจของเอกบุคคลในระยะแรกของระบอบรัฐธรรมนูญไทยดำเนินไปในทิศทางที่ทำให้คณะราษฎรก้าวขึ้นมายึดกุมกลไกสำคัญในการควบคุมรัฐสภาเช่นนั้นได้ ส่วนหนึ่งเกิดจากปัจจัยทางการเมืองภายในของระบอบใหม่ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2476 ของการเกิด “คณะกู้บ้านกู้เมือง” หรือที่ต่อมารู้จักกันในชื่อกบฏบวรเดช ที่เกิดขึ้นและสิ้นสุดลงด้วยความพ่ายแพ้ของฝ่ายกบฏในช่วงระยะเวลาเพียงหนึ่งเดือนก่อนที่จะมีการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 โดยผู้ก่อการกบฏกล่าวหาว่ารัฐบาลของพระยาพหลพลพยุหเสนาว่าปล่อยปละละเลยให้มีผู้ลบลู่คู่มิพระมหากษัตริย์ด้วยการฟ้องร้องพระองค์⁷⁵⁶ อีกยังยังกล่าวหาว่ารัฐบาลพยายามนำหลวงประดิษฐมนูธรรมกลับประเทศเพื่อที่จะดำเนินแนวทางการปกครองตามแบบคอมมิวนิสต์ ซึ่งรัฐบาลได้ออกมาปฏิเสธข้อกล่าวหาทั้งสองข้อว่าล้นแล้วแต่ไม่เป็นความจริงทั้งสิ้น⁷⁵⁷ นอกจากนี้ในระหว่างที่กำลังก่อการคณะกู้บ้านกู้เมืองได้แจกใบปลิวที่มีข้อความระบุแนวคิดเรื่อง “หลักความมุ่งหมาย 6 ประการ” ของคณะกู้บ้านกู้เมือง โดยข้อเรียกร้องในข้อที่ 5 ได้ระบุอย่างชัดเจนว่าคณะกู้บ้านกู้เมืองต้องการเรียกร้องให้พระมหากษัตริย์ทรงเลือกสมาชิกสภาผู้แทน

⁷⁵⁶ เช่น กรณีที่พระพิบูลย์ไอศวรรย์ (เปรี๊ยะ สุจริตกุล) ฟ้องร้องพระคลังข้างที่ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งคดีที่ นายถวัติ ฤทธิเดช ฟ้องร้องพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจากการที่พระองค์ทรงวิพากษ์วิจารณ์เค้าโครงเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน บุญร่วม เทียมจันทร์, *คดีฟ้อง ร. 7* (กรุงเทพฯ: ฐานบัณฑิต, 2554).

⁷⁵⁷ “รัฐบาลแถลงการณ์,” *ประชาชาติ* วันที่ 13 ตุลาคม 2476, 32.

ราษฎรประเภทที่ 2⁷⁵⁸ ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้เป็นอย่างดีว่าประเด็นเรื่องการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 คือปมปัญหาแกนกลางในการจัดอำนาจระหว่างเอกบุคคตทั้งสองฝ่าย

แม้ว่ารัฐบาลของพระยาพหลพลพยุหเสนาในเวลานั้นจะออกแถลงการณ์ประกาศให้ประชาชนรับทราบว่าการก่อการกบฏครั้งนั้นไม่ได้เป็นไปตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวคือ “อันที่จริงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงแสดงให้ปรากฏชัดว่าทรงเสียพระราชหฤทัยอย่างยิ่งที่ได้ทรงทราบเรื่องเช่นนี้ และการกระทำดังนี้เป็นการขัดกับพระราชประสงค์ ดังปรากฏในพระราชกระแสที่เจ้าพระยาวรวงศ์ ผู้สำเร็จราชการพระราชวังได้นำมาขึ้นต่อนายกรัฐมนตรี”⁷⁵⁹ แต่ก็มีความเป็นไปได้เช่นกันว่าฝ่ายรัฐบาลเองก็ไม่แน่ใจในเป้าหมายของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และเห็นว่าพระองค์อาจเป็นผู้ที่อยู่เบื้องหลังการก่อการกบฏดังกล่าว เพราะในเวลาเมื่อมีการตั้งศาลพิเศษรอบที่ 2 ในปี พ.ศ. 2482 กรมโฆษณาการของรัฐบาลได้ตีพิมพ์คำพิพากษาศาลพิเศษว่าด้วยคดีกบฏ ซึ่งข้อความตอนหนึ่งได้มีการอ้างถึงเหตุการณ์ก่อการกบฏในปลายปี พ.ศ. 2476 ว่าปรากฏหลักฐานทางทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้จ่ายเงินจำนวน 200,000 บาท ให้แก่พระองค์เจ้าบวรเดชซึ่งทางรัฐบาล “เข้าใจว่า” เงินจำนวนดังกล่าวถูกนำไปใช้เป็นค่าใช้จ่ายในการก่อการกบฏคราวนั้นของพระองค์เจ้าบวรเดช⁷⁶⁰

⁷⁵⁸ โดยประเด็นสำคัญของ “หลักความมุ่งหมาย 6 ประการ” ประกอบด้วย (1) ต้องจัดการให้สยามมีพระมหากษัตริย์ปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญชั่วคราว (2) ต้องดำเนินการโดยรัฐธรรมนูญอย่างแท้จริง คือการตั้งและการถอดถอนคณะรัฐบาลเป็นไปโดยเสียงหมู่่มาก ไม่ใช่โดยการจับอาวุธ และต้องยอมให้มีคณะกรรมการเมืองโดยชอบด้วยกฎหมาย (3) ต้องแยกข้าราชการประจำกับข้าราชการการเมืองออกจากกัน (4) ให้ถือคุณวุฒิความสามารถเป็นหลักในการแต่งตั้งบุคคลในตำแหน่งราชการ ไม่ถือเอาความเกี่ยวข้องในทางการเมืองเป็นความชอบหรือข้อรังเกียจ (5) ให้พระมหากษัตริย์ทรงเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ (ประเภทแต่งตั้ง) และ (6) การปกครองกองทัพต้องมีหน่วยผสมตามหลักยุทธวิธี เฉลี่ยอาวุธสำคัญแยกกันไปประจำตามท้องถิ่น ไม่ให้กำลังมีภาพใหญ่ อยู่เฉพะแห่งใดแห่งหนึ่ง โปรดดู ม.ร.ว. พุทธิศาน ชุมพล, "กบฏบวรเดช." http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=กบฏบวรเดช#cite_note-9.

⁷⁵⁹ "ประมวลเรื่องราวของความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ในคราวเกิดจลาจลที่รัฐบาลแถลงให้ทราบ," *ประชาชาติ* วันที่ 14 ตุลาคม 2476, 1.

⁷⁶⁰ กรมโฆษณาการ, *คำพิพากษาศาลพิเศษ พุทธศักราช 2482* (พระนคร: กรมโฆษณาการ, 2482), 30.; ในขณะที่เรื่องเล่าของอีกฝ่ายหนึ่งที่ปรากฏในงานของหม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ระบุว่ากรมพระสวัสดิ์ฯ ซึ่งรู้เห็นในการก่อการกบฏครั้งนั้น แต่มิใช่กับตัวพระองค์เจ้าบวรเดช แต่เป็นนายหลุย คีรีวัต โดยได้เขียนเช็คเงินจ่ายเงินของ

ไม่ว่าข้อมูลดังกล่าวจะเป็นความจริงมากน้อยเพียงใดก็ตาม แต่การเผยแพร่เรื่องเล่านี้จากรัฐบาลของคณะราษฎรย่อมบ่งบอกเป็นนัยว่า เหตุการณ์กบฏบวรเดชได้ทำให้คณะราษฎรและรัฐบาลเกิดความคลางแคลงใจในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และทำให้เข้าใจได้ว่าเหตุใดการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ครั้งแรกที่เกิดขึ้นเพียง 1 เดือนหลังจากการสิ้นสุดเหตุการณ์การก่อกบฏในครั้งนั้นจึงเป็นไปในลักษณะที่ไม่มีการประนีประนอมกับเอกบุคคคลที่เป็นพระมหากษัตริย์ แต่เอนเอียงไปในทางสนับสนุนให้นายกรัฐมนตรีซึ่งทำหน้าที่รับสนองพระบรมราชโองการเป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจที่แท้จริงในการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ในขณะที่พระมหากษัตริย์เป็นเพียงผู้ที่ “แต่งตั้ง” แต่เพียงในนาม โดยมีได้มีอำนาจในการ “เลือก” หรือกำหนดตัวเลือกในการแต่งตั้งดังกล่าวใดใด ตามแนวทางการตีความมาตรา 65 ของหม่อมเจ้าวรรณไวทยากรที่ได้อภิปรายไปในข้างต้น

ความพยายามสถาปนาให้เอกบุคคคลที่เป็นพระมหากษัตริย์ให้เข้ามาทำหน้าที่เป็นจุดหมุนของระบอบใหม่ในระยะแรกผ่านกลไกการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ซึ่งเป็นประเด็นในทางรัฐธรรมนูญ ทั้งความพยายามภายในระบบจากการตีความตัวบทรัฐธรรมนูญและความพยายามนอกระบบด้วยการใช้ความรุนแรงของคณะกู้บ้านกู้เมืองล้วนแล้วแต่ประสบความสำเร็จทั้งสิ้น สิ่งนี้จึงอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามมาได้ว่าเหตุใดภายหลังจากความพ่ายแพ้ในการต่อสู้ยกแรกของการช่วงชิงการสถาปนาตนเองเป็นจุดหมุนของระบอบการเมือง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงเปลี่ยนพระทัยโดยหันไปใช้กลไกอื่น ๆ ที่รัฐธรรมนูญเปิดโอกาสไว้ในการถ่วงดุลหรือค้ำจ้ำงกับคณะราษฎรและรักษาส่วนผสมของระบอบราชาธิปไตยแบบผสมตามพิมพ์เขียวที่พระองค์ต้องการแทน เพื่อป้องกันมิให้บ้านเมืองแปรสภาพไปเป็นคณาธิปไตยแบบบริสุทธ์หลังจาก

พระคลังข้างที่มอบให้แก่ชายหลุย ศิริวัตน์ไปเป็นจำนวน 2 แสนบาท แต่เมื่อนายหลุยนำเช็คดังกล่าวไปขึ้นเงิน ทางแบงก์ไม่รับรองและบอกว่าต้องมีผู้เซ็นรับรอง หม่อมเจ้าโสภณภราโดยจึงได้เซ็นรับรองเช็คดังกล่าวแทนบิดา และเมื่อรัฐบาลได้เช็คดังกล่าวไปเป็นหลักฐานในภายหลังจึงอนุมานว่าหม่อมเจ้าโสภณภราเห็นเป็นใจกับฝ่ายกบฏ “แต่เรื่องนี้ในหลวงกลับต้องทรงรับบาปโดยมิได้รู้เห็นด้วยเลย” ดู หม่อมเจ้า พูนพิศมัย ดิศกุล, *สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็น (รวมเล่ม)* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2557), 146.; ในทำนองเดียวกันหม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์ เขียนบรรยายเหตุการณ์ก่อกบฏของพระองค์เจ้าบวรเดชว่าเป็นไปโดยไม่ได้รับการยินยอมจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วยเช่นกัน ดู “*This party took the shape of the Royalist rising, without the Kings approval. In fact, the King had feared a rising the name of Royalist organised by Prince Bavoradej*” ใน หม่อมเจ้า ศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์, *1 ศตวรรษ ศุภสวัสดิ์ 23 สิงหาคม 2543* (กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พรินต์ติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, 2543), 102.

ที่คณะราษฎรได้รับชัยชนะในยกแรกจากการช่วงชิงอำนาจในการควบคุมรัฐสภาผ่านสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ไปไว้ในมืออย่างสิ้นเชิง

ทางเลือกอื่น ๆ ที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเลือกใช้หลังจากนั้น ไม่ว่าจะเป็นการใช้พระราชอำนาจในการยับยั้งร่างกฎหมายหรือที่เรียกว่าพระราชอำนาจในการ “วีโต้” (veto) ตามมาตรา 39 ของรัฐธรรมนูญ⁷⁶¹ รวมถึงข้อเรียกร้องเกี่ยวกับการแก้ไขรัฐธรรมนูญในประเด็นอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นตามมา ล้วนแล้วแต่เป็นความพยายามที่จะหาช่องทางอื่น ๆ ในระบอบเพื่อถ่วงดุลอำนาจของนายกรัฐมนตรีในการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ที่ทรงสูญเสียไปทั้งสิ้น แม้ว่าความพยายามที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากภายในระบบทั้งหมดของพระองค์จะต้องประสบกับความล้มเหลวลงทั้งหมด เนื่องจากเอกบุคคคลจากฝ่ายคณะราษฎรได้ช่วงชิงอำนาจในการตัดสินใจขั้นสุดท้ายในฐานะจุดหมุนของระบอบการเมืองไปแล้ว สิ่งเหล่านี้จึงนำไปสู่การใช้ทางเลือกสุดท้ายที่สถาบันพระมหากษัตริย์เหลืออยู่ในมือ นั่นคือการตัดสินใจพระทัยที่จะสละราชสมบัติในเวลาต่อมา

ทั้งนี้ ตลอดรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญ พระองค์ได้ทรงใช้พระราชอำนาจในการยับยั้งร่างกฎหมายสำคัญทั้งสิ้น 3 ครั้ง คือการยับยั้งพระราชบัญญัติอากรมฤตก พระราชบัญญัติป้องกันรัฐธรรมนูญ และพระราชบัญญัติแก้ไขกฎหมายอาชญา โดยทรงให้เหตุผลในการใช้พระราชอำนาจดังกล่าวของพระองค์กับทางรัฐบาลในขณะนั้นไว้ว่า

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 เหตุผลในการที่พระองค์ทรง veto พระราชบัญญัตินั้นมี
 อยู่ 2 ข้อ (1) เป็นการทำลายฐานะของพระมหากษัตริย์ (2) การใด
 ที่ไม่ต้องด้วยความประสงค์ของราษฎรทั่วไปแล้ว ใน 2 ข้อนี้จะต้อง
 veto นอกจากนี้แล้วจะไม่ทรงใช้เลย⁷⁶²

อย่างไรก็ดี ผลที่ปรากฏคือการใช้อำนาจดังกล่าวทุกครั้งของพระองค์ต้องล้มเหลวลง เนื่องจากทุกครั้งรัฐสภาล้วนลงมติยืนยันร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวกลับคืนไปเสมอด้วยเสียงข้างมาก เช่น รัฐสภายืนยันร่างพระราชบัญญัติอากรมฤตกกลับคืนไปด้วยคะแนนเสียง 89 จากจำนวนสมาชิก

⁷⁶¹ "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475," 542-43.

⁷⁶² แถลงการณ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ, (พระนคร: โรงพิมพ์ลหุโทษ, 2478), 29.

ที่มาประชุม 124 คน หรือร่างพระราชบัญญัติแก้ไขกฎหมายอาชญาที่รัฐสภายืนยันกลับไปด้วยคะแนนเสียง 75 จากจำนวนสมาชิกที่มาประชุม 111 คน โดยมีหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งนำเหตุการณ์ครวญนั้นไปตีความว่าเป็นการประลองกำลังกันระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับรัฐบาลและได้มีการชักชวนให้ผู้ที่สนับสนุนฝ่ายรัฐบาลรวบรวมเสียงเพื่อที่จะเอาชนะการลงมติในครั้งนั้นให้ได้⁷⁶³

นัยอันสำคัญอีกประการหนึ่งของร่างพระราชบัญญัติแก้ไขกฎหมายอาชญาของฝ่ายรัฐบาลจากคณะราษฎร นอกเหนือไปจากประเด็นเรื่องการยกเลิกโทษประหารด้วยการฟันคอแบบเดิมและเปลี่ยนมาใช้วิธีการประหารชีวิตด้วยการยิงเป้าแทนตามมาตรา 13 แล้ว ยังแฝงประเด็นเรื่องการช่วงชิงผู้ที่จะมีอำนาจตัดสินใจขั้นสุดท้ายในการพิพากษาประหารชีวิตปัจเจกบุคคลที่เป็นพลเมืองสยามตามความในกฎหมายอาญาอีกด้วย⁷⁶⁴ เพราะแต่เดิมในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์อำนาจสิทธิ์ขาดนี้ย่อมเป็นของพระมหากษัตริย์แต่เพียงผู้เดียว และยังคงเป็นเช่นนี้แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองไปแล้ว จนกระทั่งรัฐบาลเสนอให้มีการแก้ไขประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งระบุข้อความในมาตรา 14 ใหม่ ว่า “มาตรา 14 ถ้าจะลงอาชญาประหารชีวิตแก่ผู้ใด ท่านให้เอาตัวไปประหารชีวิต ณ ตำบลและในเวลาที่เขาพนักงานผู้มีหน้าที่ในการนั้นเห็นสมควร...”⁷⁶⁵ (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย) นัยของการแก้ไขดังกล่าวที่ซ่อนอยู่คือการเปลี่ยนแปลงอำนาจในการตัดสินใจขั้นสุดท้ายในการออกคำสั่งและตัดสินใจประหารชีวิตพลเมืองจากมือของพระมหากษัตริย์ให้ไปอยู่ในมือของ “เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ในการนั้น” แทน รวมถึงการเสนอให้มีการยกเลิกข้อความในมาตรา 39 เดิมของพระราชบัญญัติพิจารณาความมิโทษ ซึ่งกำหนดให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมจำเป็นต้องนำคำตัดสินโทษประหารชีวิตขึ้นทูลเกล้าฯต่อพระมหากษัตริย์เพื่อให้ทรงมีพระบรมราชานุญาตก่อน

⁷⁶³ ดู “บันทึกวาจา” ใน ซาลี เอียมกระสินธุ์, *เบื้องหลังพระปกเกล้าฯ สละราชสมบัติ*, 59-60, 158.

⁷⁶⁴ สำหรับงานชิ้นอื่น ๆ ที่พยายามตีความนัยเบื้องหลังของการแก้ไขกฎหมายอาญาในปี พ.ศ. 2477 ไปในแนวทางเดียวกัน คืองานของ ชาญวิทย์ ทิวถนอม ที่มองว่าการแก้ไขดังกล่าวคือการทำลายฐานความชอบธรรมในการลงโทษแบบเดิมในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของพระมหากษัตริย์แล้วแทนที่ด้วยกระบวนการใช้อำนาจแบบใหม่ของรัฐบาลในระบอบรัฐธรรมนูญแทน โปรดดู ชาญวิทย์ ทิวถนอม, “การศึกษาเรื่อง “กระแสโลกาภิวัตน์และการลงโทษประหารชีวิตในรัฐไทย,” in *ความรุนแรงซ่อน/ทาสังคมไทย*, ed. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (กรุงเทพฯ: มติชน, 2553), 363.

⁷⁶⁵ ดู “ร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายลักษณะอาชญา” ใน สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, “รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 9 วันที่ 20 สิงหาคม 2477,” 547.

อีกด้วย⁷⁶⁶ การแก้ไขดังกล่าวย่อมหมายความว่าต่อนี้การดำเนินการประหารชีวิตพลเมืองคนใดไม่จำเป็นต้องนำขึ้นทูลเกล้าฯให้พระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธยอีกต่อไป โดยรัฐบาลแถลงความมุ่งหมายในการแก้ไขกฎหมายดังกล่าวตามที่ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์เวลานั้นว่า

การแก้และยกเลิก 2 มาตรานี้ก็เพราะมีความประสงค์ที่จะแบ่งเบาพระราชภาระในการที่จะต้องลงพระปรมาภิไธยพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ประหารชีวิต ซึ่งเป็นการสมควรยิ่งที่ไม่ควรให้พระมหากษัตริย์ทรงรับผิดชอบด้วยเรื่องเช่นนี้ ประกอบด้วยเวลานี้ประเทศสยามดำเนินการปกครองในระบอบรัฐธรรมนูญ การกระทำใด ๆ ของพระมหากษัตริย์ต้องมีรัฐมนตรีรับผิดชอบอยู่โดยทั่วไป...⁷⁶⁷

แม้การอภิปรายเพื่อตราพระราชบัญญัติในครั้งนั้นจะมีสมาชิกจำนวนหนึ่งที่แสดงความคิดเห็นคัดค้านว่าการกระทำดังกล่าวถือเป็นการลดทอนพระราชอำนาจและเห็นควรให้คงพระราชอำนาจในส่วนนี้ไว้อีกชั้นหนึ่ง แต่สุดท้ายหม่อมเจ้าวรรณไวทยากรในฐานะที่ปรึกษาของรัฐบาลได้ชี้แจงเหตุผลว่า สาเหตุที่ต้องเปลี่ยนแปลงแก้ไขก็เพื่อที่จะทำให้สอดคล้องกับหลักการแบ่งแยกอำนาจที่เมื่อศาลในฐานะองค์กรตุลาการได้มีคำพิพากษาตัดสินโทษประหารชีวิตไปแล้วก็ควรจะเป็นที่สิ้นสุดและไม่จำเป็นต้องนำความขึ้นกราบบังคมทูลฯ ยกเว้นในกรณีที่ฝ่ายบริหารจะต้องการให้มีการพระราชทานอภัยโทษจึงจะมีการนำความขึ้นทูลเกล้าฯ⁷⁶⁸

ชัยชนะในรัฐสภาดังกล่าวที่คณะราษฎรมีต่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวย่อมมิใช่เรื่องแปลกแต่อย่างใด หากพิจารณาว่าในเวลานั้นเอกบุคคลของคณะราษฎรได้เข้ายึดกุมกลไกสำคัญที่จะใช้ควบคุมรัฐสภาเอาไว้ในมือผ่านอำนาจในการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 โดยนายกรัฐมนตรี ฉะนั้นการที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเปลี่ยนไปใช้ช่องทางอื่น ๆ ที่

⁷⁶⁶ ดู “ร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายลักษณะอาชญา” ใน สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, “รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 10 วันที่ 22 สิงหาคม 2477,” 618.

⁷⁶⁷ “รัฐบาลเคยดำรงจะเลิกโทษประหาร ที่ปรึกษากฎหมายว่ายังไม่เห็นสมควรเลิก แต่ให้เปลี่ยนวิธีประหารให้รัดกุมยิ่งขึ้น,” *ประชาชาติ* วันที่ 22 สิงหาคม 2477, 2.

⁷⁶⁸ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, “รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 9 วันที่ 20 สิงหาคม 2477,” 562-65.

รัฐธรรมนูญเปิดไว้เพื่อถ่วงดุลการใช้อำนาจของคณะราษฎรจึงล้วนไม่บังเกิดผล และเป็นเหตุให้ทรงมีพระราชปรารภในเวลาต่อมาในลักษณะตัดพ้อว่า คณะราษฎรมิได้กระทำตามสัญญาที่เคยให้กับพระองค์ไว้ กล่าวคือ

ด้วยเหตุที่หม่อมฉันอยู่ในฐานะที่ไม่มีทางป้องกัน จึงแลไม่เห็นว่าจะด้วยทางใดจึงจะให้สภาผู้แทนราษฎรและรัฐบาลปฏิบัติตามคำมั่นสัญญาและข้อตกลง นอกจากนั้นรัฐบาลก็คงเล็งที่จะไม่ปฏิบัติตามคำสัญญาและข้อตกลง... หม่อมฉันเสียใจที่จะต้องพูดว่าไม่รู้สึกรู้สีกี่ความเชื่อถือในคำพูดของพวกเขาเหล่านี้เสียแล้ว ในการที่แล้วมาพวกเขามิได้รักษาถ้อยคำของเขา...⁷⁶⁹

โดยจะเห็นได้ว่า ความพยายามของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในการหาช่องทางที่รัฐธรรมนูญเปิดไว้เพื่อใช้ถ่วงดุลอำนาจของคณะราษฎรเพื่อมิให้แปรเปลี่ยนไปเป็นคณาธิปไตยมิได้หยุดอยู่แค่เพียงการใช้พระราชอำนาจยับยั้งเท่านั้น แต่รวมถึงข้อเสนออื่น ๆ ที่ตามมาไม่ว่าจะเป็นข้อเสนอเรื่องการขอให้รัฐบาลแก้ไขรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับอำนาจในการยับยั้งกฎหมายของพระองค์ โดยเพิ่มว่ารัฐสภาจำเป็นจะต้องใช้เสียงข้างมากแบบมากพิเศษ เช่น จำนวน 2 ใน 3 ของที่ประชุมหรือจำนวน 3 ใน 4 ของที่ประชุมเพื่อยืนยันร่างกฎหมายที่ทรงยับยั้ง⁷⁷⁰ หรือแม้แต่ความพยายามที่จะดึงพลังของมหาชนที่ยังไม่พร้อมที่จะปกครองตัวเองในเวลานั้น มาใช้เป็นช่องทางในการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการแก้ไขรัฐธรรมนูญดังกล่าวเพื่อตอบโต้กับคณะราษฎรผ่านข้อเสนอเกี่ยวกับการทำประชามติ (plebiscite) ในการแก้ไขมาตรา 39 ของรัฐธรรมนูญถาวรฉบับปี พ.ศ. 2475ว่าด้วยพระราชอำนาจในการยับยั้ง แต่ทางรัฐบาลได้ปฏิเสธอย่างแข็งขันโดยให้เหตุผลว่า

รัฐบาลเห็นว่าวิธีอย่างประเทศสวิสซึ่งให้มีการลงคะแนน
ทั้งประเทศ (Plebiscite) นั้นจะนำมาใช้ในระเทศสยามในเวลานี้

⁷⁶⁹ แถลงการณ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ, 11.

⁷⁷⁰ ดู “(สำเนา) พระราชบันทึกข้อไขต่าง ๆ เพื่อเสนอต่อคณะรัฐบาลและสภาผู้แทนราษฎร” ใน ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์, เบื้องหลังพระปกเกล้าฯ สละราชสมบัติ, 124.

ยังไม่ถนัด เพราะการศึกษาของเรายังไม่แพร่หลาย และราชฎายัง
ไม่สันทัดเคยชินต่อการปกครองระบอบนี้ดีจึงควรงดวิธีนี้ไว้ก่อน⁷⁷¹

และเมื่อความพยายามทั้งหมดของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวผ่านกลไกทางรัฐธรรมนูญ ภายใต้รัฐสภาที่มีคณะราษฎรยึดกุมกลไกในการแต่งตั้งสมาชิกสภาประเภทที่ 2 ล้วนไม่บังเกิดผล ใดใด พระองค์จึงตัดสินใจสละราชสมบัติในที่สุด ซึ่งผลลัพธ์ประการหนึ่งก็ตามมาเกี่ยวกับการ จัดอำนาจของเอกบุคคคลหลังการสละราชสมบัติของพระองค์ คือการขึ้นครองราชย์ของพระเจ้าอยู่หัว อานันทมหิตล ยุวกษัตริย์ซึ่งพำนักอยู่ในต่างประเทศโดยมีคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ปฏิบัติ หน้าที่ต่างพระเนตรพระกรรณในฐานะสถาบันพระมหากษัตริย์ตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ โดยเฉพาะในบริบทของรัฐบาลที่นำโดยเอกบุคคอลล่วงพิบูลสงครามในฐานะนายกรัฐมนตรีมี แนวโน้มที่จะเคลื่อนเข้าสู่การใช้อำนาจแบบเบ็ดเสร็จมากยิ่งขึ้นโดยอาศัยกลไกรัฐสภาที่ตนสามารถ ควบคุมผ่านสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 เป็นเครื่องมือในการบรรลุความต้องการของตน เช่น การใช้รัฐสภาเพื่อรับรองการตั้งศาลพิเศษเพื่อกำจัดศัตรูทางการเมือง⁷⁷² หรือการขยายเวลาของ บทเฉพาะกาลออกไปอีกสิบปี (ดูรายละเอียดในบทที่ 6) เป็นต้น โดยจะเห็นได้ว่าสุดท้ายแล้ว หลวงพิบูลสงครามได้ใช้กลไกที่คณะราษฎรได้มาจากการต่อสู้กับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า เจ้าอยู่หัวในการย้อนกลับไปควบคุมสภาผู้แทนราษฎรอย่างเบ็ดเสร็จเสียเอง กระทั่งในการอภิปราย ครั้งหนึ่งในรัฐสภาเพื่อแก้ไขรัฐธรรมนูญว่าด้วยบทเฉพาะกาลในปี พ.ศ. 2483 หลวงพิบูลสงคราม ถึงกับประกาศอย่างชัดเจนในที่ประชุมรัฐสภาว่า “คณะราษฎรคือคณะของข้าพเจ้านี้เอง”⁷⁷³

CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁷⁷¹ ดู “บันทึกวาจา” ใน เรื่องเดียวกัน, 59.

⁷⁷² รายละเอียดเกี่ยวกับการตั้งศาลพิเศษทั้งสองครั้งของระบอบการเมืองของคณะราษฎร โปรดดู สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 8 วันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2481."; สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 2 วันที่ 6 สิงหาคม 2478."; สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 22 วันที่ 28 ตุลาคม 2476."; และรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับการใช้ศาลพิเศษเพื่อจัดการศัตรูทางการเมืองของหลวงพิบูลสงคราม โปรดดู ภูธร ภูมะธน, "ศาลพิเศษ พ.ศ. 2476 พ.ศ. 2478 และ พ.ศ. 2481" (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชา ประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521).

⁷⁷³ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 8 (สมัยสามัญ) วันที่ 15 สิงหาคม 2483," 434.

แม้ความแตกต่างในการร่างและการตีความรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475 ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับอำนาจในการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ตามบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญ จะสิ้นสุดลงด้วยชัยชนะของฝ่ายคณะราษฎรที่ได้สถาปนาอำนาจดังกล่าวให้ตกอยู่ในมือของนายกรัฐมนตรีที่มาจากคณะราษฎร พร้อมกับความปราชัยของแนวทางการตีความของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ต้องการให้อำนาจดังกล่าวกลายเป็นอำนาจสำรองของสถาบันพระมหากษัตริย์ในการถ่วงดุลการใช้อำนาจของเอกบุคคลและคณะบุคคลจากคณะราษฎร แต่ก็มีได้หมายความว่านายกรัฐมนตรีทุกคนที่อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475 จะประสบความสำเร็จในการสถาปนาตนเองขึ้นเป็นจุดหมุนของระบอบราชาธิปไตยแบบผสมที่มีนายกรัฐมนตรีเป็นศูนย์กลางทุกคน ดังจะเห็นได้อย่างชัดเจนจากกรณีการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของพระยาพหลพลพยุหเสนา ซึ่งได้ทำให้รัฐสภาและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกลับกลายเป็นสถาบันที่มีความเข้มแข็งมากกว่าสถาบันนายกรัฐมนตรีไปแทนและกลายเป็นจุดศูนย์กลางของระบอบใหม่ในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ ในช่วงแรก ก่อนที่อำนาจจะกลับมาอยู่ในมือของนายกรัฐมนตรีอีกครั้งเมื่อหลวงพิบูลสงครามเข้าสู่อำนาจในฐานะนายกรัฐมนตรีสมัยแรก

ตัวอย่างที่ชัดเจนคือกรณีที่รัฐสภาสามารถใช้อำนาจที่ตนมีเพื่อถ่วงดุลนายกรัฐมนตรี คือกรณีการเปิดอภิปรายการทำงานของพระยาพหลพลพยุหเสนา อันเป็นเหตุให้พระยาพหลพลพยุหเสนาต้องลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีถึง 2 ครั้ง แม้ว่าจะได้รับเลือกให้กลับมาดำรงตำแหน่งใหม่ทั้งสองครั้งก็ตาม ปราบกฏการณ์ดังกล่าวย่อมสะท้อนถึงความเข้มแข็งของรัฐสภาและในขณะเดียวกันก็สะท้อนความอ่อนแอของนายกรัฐมนตรีโดยปริยาย ซึ่งการอภิปรายที่เป็นเหตุแห่งการลาออกของพระยาพหลพลพยุหเสนาทั้ง 2 ครั้ง คือการอภิปรายโควตาลูกยาง หรือญัตติเรื่องพิจารณาเรื่องการจำกัดยางของรัฐบาลใน วันที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2477 ปรากฏว่ามีสมาชิกไม่เห็นด้วย 73 คน ส่วนสมาชิกที่เห็นด้วยมีเพียง 25 คน รัฐบาลจึงขอลาออก โดยพระยาพหลพลพยุหเสนาให้เหตุผลว่า “เมื่อสภาฯนี้ไม่รับรองความตกลงซึ่งรัฐบาลได้ไปลงนามไว้แล้ว เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าในนามของรัฐบาลขอเรียนต่อท่านในที่ประชุมนี้ว่า รัฐบาลจะกราบถวายบังคมลาออกตามระบอบแห่งรัฐธรรมนูญ”⁷⁷⁴ และการอภิปรายในรัฐสภาอีกครั้งหนึ่งซึ่งสร้างความระส่ำระสายให้แก่พระยาพหลพลพยุหเสนา คือกระทู้ถามเรื่องการขายที่ดินพระคลังข้างที่และการเสนอญัตติให้

⁷⁷⁴ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 22 วันที่ 13 กันยายน 2477," 1716.

อภิปรายเรื่องการจัดระเบียบทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ของนายเลียง ไชยกาล สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากจังหวัดอุบลราชธานี ในวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2480⁷⁷⁵

นอกจากนี้ อำนาจที่สมาชิกผู้แทนราษฎรมีต่อนายกรัฐมนตรีผ่านการออกเสียงลงมติใน รัฐสภา นี้ ยังถูกใช้เป็นเครื่องมือของปรีดีซึ่งเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภท ที่ 2 ในรัฐสภาในเวลานั้น⁷⁷⁶ เพื่อบีบบังคับนายกรัฐมนตรีในเวลาต่อมาต้องลาออกอีกถึง 2 ครั้ง ครั้งแรก คือครั้งที่รัฐสภามีมติไม่รับหลักการร่างพระราชบัญญัติโอนมัติพระราชกำหนดระเบียบบริหารนครบาล เพชรบูรณ์ พ.ศ. 2487 และร่างพระราชบัญญัติโอนมัติพระราชกำหนดจัดสร้างพุทธมณฑล พ.ศ. 2487 วันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2487 เพื่อบีบบังคับหลวงพิบูลสงครามลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี หลังจากสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุด และครั้งที่สองคือการที่รัฐสภาฯรับหลักการแห่งร่าง พระราชบัญญัติคุ้มครองค่าใช้จ่ายของประชาชนในภาวะคับขันในวันที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2489 ซึ่ง รัฐบาลของนายควง อภัยวงศ์แพ้คะแนนเสียง และเป็นเหตุให้นายปรีดีเถลิงอำนาจขึ้นมาในฐานะ นายกรัฐมนตรีในเวลาต่อมา ดังที่ได้กล่าวถึงในส่วนต่อไป

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁷⁷⁵ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 12 วันที่ 27 กรกฎาคม 2480."; และดูรายละเอียดเกี่ยวกับประเด็นในการอภิปรายในครั้งนั้นเพิ่มเติมจาก เลียง ไชยกาล, "ล้ม รัฐบาล," in *อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายเลียง ไชยกาล ป.ม., ท.ช, ณ เมรุวัดพระศรีมหาธาตุวรรมหาวิหาร 18 สิงหาคม 2529* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2529), 16-17; วิเทศกรณ์ย์, *ประวัติศาสตร์ชาติไทย* (ธนบุรี: โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, 2512), 114-60.

⁷⁷⁶ อันเกิดจาก “ลูกศิษย์ท่านปรีดี” และ “พวกสุนาศิษย์ท่านปรีดี” ในรัฐสภา ดู หลวงสังวรยุทธกิจ (สังวร สุวรรณชีพ), *หลวงสังวรยุทธกิจ (สังวร สุวรรณชีพ)*, ณ เมรุวัดธาตุทอง วันพฤหัสบดีที่ 27 ธันวาคม พ.ศ.2516, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2516), 142-43.

4.3.3 ราชธิปไตยแบบผสมของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์กับนายกรัฐมนตรี

แม้ความพยายามของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในการอาศัยกลไกที่รัฐธรรมนูญเปิดช่องไว้จะไม่ประสบความสำเร็จทั้งหมด แต่กลับกลายเป็นว่าความพยายามที่ว่านี้ของสถาบันพระมหากษัตริย์ได้หวนกลับมาอีกครั้งในสมัยของผู้สำเร็จราชการปรีดี พนมยงค์ และเป็นสมัยที่ความพยายามดังกล่าวประสบความสำเร็จ ทั้ง ๆ ที่เป็นการตีความรัฐธรรมนูญฉบับเดิม คือรัฐธรรมนูญฉบับถาวรปี พ.ศ. 2475 ใหม่ เพื่อจัดวางส่วนผสมของระบอบราชาธิปไตยแบบผสมที่มีพระมหากษัตริย์โดยผู้สำเร็จราชการเป็นจุดหมุนแทนนายกรัฐมนตรี ดังนั้นพระมหากษัตริย์โดยกลไกผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในลักษณะนี้จึงสามารถใช้อำนาจในการตัดทานนายกรัฐมนตรีและควบคุมรัฐสภาผ่านกลไกการแต่งตั้งสมาชิกรัฐสภาประเภทที่ 2 ได้ แม้ว่าสาเหตุส่วนหนึ่งจะเกิดจากเงื่อนไขของตัวผู้สำเร็จราชการที่เข้ามาดำรงตำแหน่งในเวลานั้นคือตัวนายปรีดีเองก็ตาม ดังที่จะได้กล่าวถึงต่อไป

หากเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์โดยผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์กับนายกรัฐมนตรีที่มีมาก่อนหน้าผู้สำเร็จราชการในแบบของปรีดี เช่น ผู้สำเร็จราชการในแบบของพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ซึ่งมีลักษณะที่อ่อนแอและยอมโอนอ่อนผ่อนตามความต้องการใดใดก็ตามของนายกรัฐมนตรีอย่างสิ้นเชิง เหตุการณ์ที่สะท้อนความอ่อนแอดังกล่าวของพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาในฐานะผู้สำเร็จราชการได้ดีที่สุด คือเหตุการณ์เสนอใบลาออกของหลวงพิบูลสงครามในปี พ.ศ. 2486 โดยก่อนหน้านั้นได้ปรากฏเหตุการณ์ในลักษณะเดียวกันมาแล้วถึงสองครั้งตลอดระยะเวลาการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของหลวงพิบูลสงคราม คือในวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2482 ซึ่งพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาในฐานะหนึ่งในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อธิบายการลาออกครั้งนั้นของหลวงพิบูลสงครามในครั้งนั้นไว้ว่า “ไม่ได้ออกจริง หนังสือใบลา ก็ไม่ได้ถอนไป เรื่องนี้ไม่ได้เปิดเผยให้คนภายนอกทราบ”⁷⁷⁷ หรือการกล่าวว่าจะลาออกของหลวงพิบูลสงครามในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีในวันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ. 2484 ด้วยเหตุผลของความน้อยใจจากกรณีที่ถูกพาดพิงว่าตนเข้าไปมีผลประโยชน์เกี่ยวข้องกับกรณีทุจริตของนายวินิช ปานะนนท์

⁷⁷⁷ ดู พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า อาทิตย์ทิพอาภา, *คำให้การต่อศาลอาญากรมสงคราม: เอกสารประวัติศาสตร์*, ed. ทศสิริ พูลนวล (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง 100 ปี ชาตกาล นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส, 2545), 116.

คหบดีที่ร่ำรวยขึ้นอย่างมากในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2⁷⁷⁸ โดยปริดีอธิบายการลาออกในครั้งนั้นของ หลวงพิบูลสงครามว่า “จอมพล ป. เคยส่งใบลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีมายังพระองค์เจ้า อาทิตย์ฯ ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ซึ่งท่านเห็นว่าเป็นเรื่องที่จอมพล ป. มีความ น้อยใจในปัญหาส่วนตัว ซึ่งไม่ใช่ปัญหาในทางราชการ ท่านจึงส่งใบลาออกกลับคืนไปโดยมิได้แจ้งให้ ข้าพเจ้าทราบ”⁷⁷⁹

แต่การลาออกครั้งสำคัญที่สะท้อนถึงความอ่อนแอของพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาในฐานะ ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ คือการลาออกของหลวงพิบูลสงครามในวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2486 โดยหลังจากที่ได้ยื่นใบลาออก หลวงพิบูลสงครามได้เดินทางออกจากทำเนียบ สยามคิซัยโดยไม่มีผู้ใดรู้ว่าเดินทางไปไหน อันอาจทำให้พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาเข้าใจไปว่าครั้ง นั้นหลวงพิบูลสงครามตั้งใจที่จะลาออกจริง ดังนั้นเมื่อผู้สำเร็จราชการทั้งสองคนลงนามอนุมัติใบลา ออกดังกล่าวแล้ว จึงให้กรมโฆษณาการนำข่าวดังกล่าวไปประกาศทางวิทยุ ปรากฏว่าเมื่อ หลวงพิบูลสงครามได้ทราบข่าวการลาออกของตนทางวิทยุก็เกิดอาการโกรธมาก และให้นายทหาร จำนวนหนึ่งไปเข้าเฝ้าพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาเพื่อขอรับใบลาออกคืน เหตุการณ์ในครั้งนั้นทำให้ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาและพระชายาต้องมาขออภัยค้ำคั้นอยู่ในทำเนียบท่าช้างอันเป็นที่พัก ของปริดี⁷⁸⁰ ก่อนที่ต่อมาหลวงพิบูลสงครามจะได้ใบลาออกกลับคืนไปในที่สุด และออก วิทยุกระจายเสียงว่าการประกาศข่าวการลาออกของตนก่อนหน้านี้เป็นสิ่งที่ “คลาดเคลื่อนไป”⁷⁸¹ การที่หลวงพิบูลสงครามได้รับใบลาออกกลับคืนไปในครั้งนั้นทั้งที่มีการอนุมัติและประกาศใน วิทยุกระจายเสียงแล้ว ย่อมสะท้อนถึงความอ่อนแอของประธานคณะผู้สำเร็จราชการ และใน ขณะเดียวกันก็ย่อมสะท้อนความเข้มแข็งของเอกบุคคคคือ นายกรัฐมนตรีที่มีต่อสถาบัน พระมหากษัตริย์ด้วยเช่นกัน

⁷⁷⁸ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 56/2484 วันที่ 22 ตุลาคม 2482 อ้างถึงใน พิระ เจริญวัฒนานุกูล, "การลาออกแต่ไม่ยอมออกของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2486," *ศิลปวัฒนธรรม* 37, no. 10 (ส.ค. 2559): 103.

⁷⁷⁹ ปริดี พนมยงค์, "ความเป็นไปภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์," in *บางเรื่องเกี่ยวกับพระบรม วงศานุวงศ์ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2* (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง 100 ปี ชาตกาล นายปริดี พนมยงค์ รัฐบาลชวา, 2543), 36.

⁷⁸⁰ หลวงสังวรยุทธกิจ (สังวร สุวรรณชีพ), *หลวงสังวรยุทธกิจ (สังวร สุวรรณชีพ)*, 10.

⁷⁸¹ ปริดี พนมยงค์, "ความเป็นไปภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์," 36-37.

เหตุการณ์สำคัญอีกครั้งหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความอ่อนแอของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในแบบพระองค์เจ้าอาทิตยทิพอาภา คือเหตุการณ์ในช่วงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2486 เมื่อนายปรีดีไป เดินทางไปเยี่ยมพระองค์เจ้าอาทิตยทิพอาภาที่วังไกลกังวล และได้มีการพูดคุยถึงข่าวเรื่องการยึด อำนาจจากมุสโสลินีของพระเจ้าวิกเตอร์อิมมานูเอลแห่งอิตาลี ซึ่งออกอุบายให้มุสโสลินีมาเข้าเฝ้าที่ พระราชวังกิรินัล ก่อนที่จะให้คนกุมตัวมุสโสลินีใส่รถพยาบาลออกไปจากพระราชวังไปยังที่คุมขัง และทรงแต่งตั้งจอมพลบาโดกลิโอผู้ชราภาพขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีแทน โดยในครั้งนั้นพระองค์เจ้า อาทิตยทิพอาภาและปรีดีได้นำเหตุการณ์ดังกล่าวมาเปรียบเทียบกับกรณีของไทย โดยนายปรีดีพูด เสสรวลในทำนองที่เล่นที่จริงว่าหากเมืองไทยจะทำอย่างอิตาลีจริง อาจให้พลโทพระยา วิชิตวงศ์วุฒิไกรทำหน้าที่เดียวกับจอมพลบาโดกลิโอ แต่ต่อมากำพูดดังกล่าวกลับล่วงรู้ไปถึงหลวง พิบูลสงคราม และได้มีการเรียกประชุมคณะผู้ก่อการและตั้งกรรมการสอบสวนเพื่อลงโทษนายปรีดี เมื่อกรรมการสอบสวนเดินทางมาพบ นายปรีดีได้ให้เหตุผลว่าการสนทนาดังกล่าวเป็นเพียงการพูด ล้อเล่นเท่านั้น อีกทั้งนายปรีดียังกล่าวว่าหากตนตั้งใจจะวางแผนดังกล่าวจริงก็คงไม่นำเรื่องนี้มา พิพากษากับพระองค์เจ้าอาทิตยทิพอาภา เพราะ “ข้าพเจ้ายังมีเพื่อนที่ไวใจได้ยิ่งกว่าพระองค์อาทิตย ามากนัก”⁷⁸² เหตุการณ์ในครั้งนั้นจบลงเมื่อคณะกรรมการสอบสวนกลับมารายงานหลวงพิบูลสงคราม ซึ่งยอมระงับเรื่องไป

โดยจะเห็นได้ว่า แม้ตัวแบบราชาธิปไตยแบบผสมที่มีพระมหากษัตริย์เป็นจุดหมุนของ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะไม่บังเกิดขึ้นในรัชสมัยของพระองค์ แต่กลับกลายเป็นว่า เมื่อหลวงพิบูลสงครามเข้าสู่อำนาจในฐานะนายกรัฐมนตรีในปี พ.ศ. 2481 และเริ่มกระชับอำนาจเข้าสู่สถาบันนายกรัฐมนตรีพร้อม ๆ กับการที่อำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ถดถอยตามการใช้ อำนาจของคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ที่อ่อนแออย่างที่กล่าวไป แต่เมื่อคณะผู้สำเร็จราชการ แทนพระองค์ที่มีอยู่ในรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลค่อย ๆ ลงจากตำแหน่งจึงทำให้ ปรีดีกลายเป็นบุคคลเพียงคนเดียวที่ยังคงปฏิบัติหน้าที่อยู่ในนามสถาบันพระมหากษัตริย์ เพราะใน ตอนแรกคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เคยประกอบด้วยพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตน์ จาตุรนต์ ในฐานะประธาน และมีพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตยทิพอาภา และมหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม) เป็นผู้สำเร็จราชการอีกสองคน ต่อมาเมื่อกรมหมื่นอนุวัตน์จาตุรนต์

⁷⁸² เรื่องเดียวกัน, 39.

กระทำอัตวินิบาตกรรมในปี พ.ศ. 2478 สภาผู้แทนราษฎรจึงเห็นชอบให้ตั้งพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาเป็นประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์⁷⁸³ และตั้งเจ้าพระยาพิชเยนทรโยธิน (อุมอินทรโยธิน) เพิ่มเข้าไปแทน ต่อมาเจ้าพระยามรราช และพระยาพิชเยนทรโยธินได้ถึงแก่สัญกรรม สภาผู้แทนลงมติตั้งปรีดีเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในตำแหน่งที่ว่างลง ในปี พ.ศ. 2484⁷⁸⁴ และสุดท้าย ในปี พ.ศ. 2487 เมื่อพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาลาออกจากตำแหน่ง จึงทำให้เหลือนายปรีดีเพียงคนเดียวที่ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

ปรีดีจึงกลายเป็นผู้รักษาราชการแทนพระองค์เพียงคนเดียวซึ่งคอยทำหน้าที่ต่างสถาบันพระมหากษัตริย์ภายใต้เงื่อนไขของรัฐธรรมนูญฉบับเดียวกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว นั่นคือรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475 ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยประสบความสำเร็จล้มเหลวในความพยายามที่จะสถาปนาสถาบันพระมหากษัตริย์ให้เป็นจุดหมุนของระบอบมาแล้ว ในขณะที่ปรีดีซึ่งถูกหลวงพิบูลสงครามกีดกันออกจากวงอำนาจของรัฐบาลในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ด้วยการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนตำแหน่งที่ว่างลง ได้ใช้โอกาสดังกล่าวในฐานะผู้สำเร็จราชการรื้อฟื้นตัวแบบราชาธิปไตยแบบผสมดังกล่าวให้ฟื้นคืนมาอีกครั้งหนึ่ง โดยอาศัยช่องทางของสถาบันทางการเมืองตามรัฐธรรมนูญที่กำหนดไว้เดิม เพียงแต่การสถาปนาระบอบราชาธิปไตยแบบผสมที่เกิดขึ้นในมือของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในครั้งนี้ เป็นราชาธิปไตยแบบผสมที่เกิดขึ้นจากเงื่อนไขที่แตกต่างออกไปจากสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากบุคคลที่เข้าไปทำหน้าที่ใช้อำนาจแทนสถาบันพระมหากษัตริย์มิใช่ของค์พระมหากษัตริย์ หากแต่เป็นตัวผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์คือนายปรีดีที่ใช้อำนาจในนามของสถาบันพระมหากษัตริย์ และเงื่อนไขที่ว่านี้ยังเป็นสาเหตุที่ทำให้การสถาปนารราชาธิปไตยแบบผสมที่ครั้งหนึ่งไม่ประสบความสำเร็จให้บังเกิดขึ้นจริงได้ในที่สุด

ตัวอย่างสำคัญที่จะยกมาอภิปราย คือกรณีที่ปรีดีในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ใช้อำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ปฏิเสธหลวงพิบูลสงครามในฐานะจอมทัพตามรัฐธรรมนูญ และต่อมาก็ได้ใช้อำนาจจากตำแหน่งเดียวกันนี้เพื่อปลดจอมพล ป. ออกจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหาร

⁷⁸³ ดู “การเลือกตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์” ใน สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 4 วันที่ 20 สิงหาคม 2478."

⁷⁸⁴ ดู “การตั้งซ่อมผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เพิ่มเติม” ใน สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 3 วันที่ 16 ธันวาคม 2484."

สูงสุดในช่วงเวลาที่ยุทธศาสตร์โลกครั้งที่ 2 ได้สิ้นสุดลงไปแล้ว ทั้งนี้ การดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดของหลวงพิบูลสงครามสัมพันธ์กับความอ่อนแอของการทำหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาดังที่ได้กล่าวไปในข้างต้น โดยปริศนีอธิบายว่า

ต่อมาคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในพระปรมาภิไธย สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตั้งให้จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด อันเป็นโอกาสให้จอมพล ป. พิบูลสงครามดำเนินการปกครองประเทศตามระบบเผด็จการยิ่งขึ้น... เราสังเกตได้ว่า ถ้าคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไม่ยอมลงนามตั้งหลวงพิบูลฯ เป็นจอมพลและผู้บัญชาการทหารสูงสุดแล้ว หลวงพิบูลฯ จะมียศและตำแหน่งนั้นได้อย่างไร... ปัญหาอยู่ที่คณะผู้สำเร็จ จะถือเอาประโยชน์ของชาติเหนือกว่าความเกรงใจหลวงพิบูลฯ หรือไม่...⁷⁸⁵

การแต่งตั้งครั้งนั้นส่งผลกระทบต่อความพยายามจัดอำนาจของเอกบุคคลในเวลาต่อมาอย่างชัดเจน กล่าวคือหลวงพิบูลในฐานะผู้บัญชาการทหารสูงสุดได้ออกคำสั่งให้พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาและปริศนีมาประจำการยังกองบัญชาการทหารสูงสุด และให้ไปรายงานตัวภายใน 24 ชั่วโมง ซึ่งคำสั่งดังกล่าวมีนัยว่าต้องการให้ทั้งสองคนเป็นผู้ใต้บังคับบัญชาของหลวงพิบูลสงคราม ในเวลานั้นพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาได้ยอมเสด็จไปรายงานตัวต่อหลวงพิบูลสงครามตามคำสั่ง ในขณะที่นายปริศนีกลับปฏิเสธโดยให้เหตุผลว่า “ข้าพเจ้ามีตำแหน่งเป็นผู้แทนพระองค์... ซึ่งทรงเป็นจอมทัพตามรัฐธรรมนูญ ถ้าข้าพเจ้าไปรายงานตน ย่อมอยู่ภายใต้ผู้บัญชาการทหารสูงสุด ก็เท่ากับข้าพเจ้าลดพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ลงอยู่ภายใต้ผู้บัญชาการทหารสูงสุด”⁷⁸⁶ ปรากฏว่าหลังจากนั้นมีรัฐมนตรีบางรายขอให้หลวงพิบูลสงครามถอนคำสั่งนั้นคืน ซึ่งหลวงพิบูลสงครามก็ได้ยอมถอนคำสั่ง เป็นเหตุให้สถานะจอมทัพไทยของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ปริศนีในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์นำมาใช้กล่าวอ้าง กลายเป็นบันไดขั้นแรกที่ทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์มี

⁷⁸⁵ ปริศนี พนมยงค์, "จงพิทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน 14 ตุลาคม," in *วารสาร อ.ม.ธ.* ฉบับ 10 ธันวาคม: รวมปาฐกถา บทความ และข้อสังเกต ของ นายปริศนี พนมยงค์ (กรุงเทพฯ: องค์การนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2516), 27-28.

⁷⁸⁶ ปริศนี พนมยงค์, "ความเป็นไปภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์," 38.

ช่องทางตามรัฐธรรมนูญที่จะถ่วงดุลและคั่งข้างการใช้อำนาจโดยมิชอบของนายกรัฐมนตรี ซึ่งจะปรากฏชัดเจนขึ้นเมื่อพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาลาออกจากตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

ไม่เพียงเท่านั้น เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง ปรีดียังได้ใช้อำนาจในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ซึ่งเหลืออยู่เพียงคนเดียวในเวลานั้นปลดหลวงพิบูลสงครามออกจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด และแต่งตั้งพระยาพหลพลพยุหเสนาให้กลับมาดำรงตำแหน่งแม่ทัพใหญ่แทน กล่าวคือ

ข้าพเจ้าในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ก็ได้ปฏิบัติกรตามความต้องการของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แล้วต่อมาข้าพเจ้าในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้ประกาศพระบรมราชโองการปลดจอมพล ป. จากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด แล้วได้ยุบตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดโดยตั้งตำแหน่งแม่ทัพใหญ่อันเป็นตำแหน่งที่ถูกต้องตามกฎหมาย... และตั้งให้พระยาพหลฯ ดำรงตำแหน่งแม่ทัพใหญ่นี้ เพื่อบังคับบัญชาทหารตามหลักประชาธิปไตย⁷⁸⁷

แม้ว่าความสำเร็จของปรีดีในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในการถ่วงดุลอำนาจของนายกรัฐมนตรีตามตัวแบบที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยตั้งพระทัยไว้ในครั้งนั้นจะมีได้เกิดขึ้นเพียงเพราะปัจจัยเรื่องความเข้มแข็งหรืออ่อนแอในบุคลิกภาพและความสัมพันธ์ส่วนตัวกับผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มีต่อนายกรัฐมนตรีในเวลานั้นเพียงอย่างเดียว หากแต่ต้องพิจารณาปัจจัยอื่น ๆ ด้วยเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยที่ปรีดีสามารถควบคุมคณะบุคคลในรัฐสภาไว้ได้จำนวนหนึ่ง และใช้อิทธิพลที่มีต่อคณะบุคคลดังกล่าวในการถ่วงดุลอำนาจในทางนิติบัญญัติของหลวงพิบูลสงครามในรัฐสภา ไม่ว่าจะเป็นการยับยั้งกฎหมายจากการที่รัฐสภามีมติไม่รับหลักการร่างพระราชบัญญัติอนุมัติพระราชกำหนดระเบียบบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ พ.ศ. 2487⁷⁸⁸ และ

⁷⁸⁷ ปรีดี พนมยงค์, "จงพิทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน 14 ตุลาคม," 28.

⁷⁸⁸ ดู "พ.ร.บ. อนุมัติพระราชกำหนดระเบียบข้าราชการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ พุทธศักราช 2487" ใน "พ.ร.บ. อนุมัติพระราชกำหนดระเบียบข้าราชการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ พุทธศักราช 2487," in *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 61 ตอนที่ 56 (วันที่ 10 กันยายน 2487), 782-183.

พระราชบัญญัติไม่อนุมัติพระราชกำหนดจัดสร้างพุทธบุริมณฑล พ.ศ. 2487⁷⁸⁹ ซึ่งทำให้รัฐบาลของ หลวงพิบูลสงครามในเวลานั้นต้องแพะแค้นเสียงในรัฐสภา และนายกรัฐมนตรีได้ตัดสินใจลาออกในเวลาต่อมา

ช่วงเวลาหลังจากที่จอมพล ป. ลาออก คือช่วงเวลาทีปริติในวัย 46 ปี ได้ก้าวขึ้นมาสู่ตำแหน่ง เอกบุคคคลสูงสุดในชีวิตทางการเมืองของเขา นั่นคือการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในปี พ.ศ. 2489 โดยก่อนหน้าที่จะขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี นายปริติเคยดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 มาแล้วสามครั้ง ครั้นแรกคือ ตั้งแต่วันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2476 ถึงวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ก่อนที่จะลาออกจากตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 เพื่อไปปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และได้ปฏิบัติหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เพียงคนเดียวนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2484 จนถึงวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2488 และหลังจากนั้นเพียง 6 วัน คือในวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2488 รัฐสภาก็ได้เสนอให้มีการแต่งตั้งปริติเป็น “รัฐบุรุษอาวุโส”⁷⁹⁰

ต่อมาปริติได้กลับเข้ามาดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่สองอีกครั้งตั้งแต่วันที่ 30 มกราคม พ.ศ. 2489 ถึงวันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2489 ซึ่งหลังจากดำรงตำแหน่งในครั้งนี้ได้เพียง 2 สัปดาห์ก็ขอลาออกอีกครั้งด้วยเหตุผลว่า “บัดนี้ข้าพเจ้ามีเหตุจำเป็นที่จะไม่อยู่ในประเทศ เมื่อบางครั้งบางคราว จึงไม่สามารถที่จะมาประชุมสภาผู้แทนราษฎรได้สม่ำเสมอ และโดยเฉพาะการประชุมสภาผู้แทนราษฎรสมัยนี้ มีเรื่องที่จะต้องแก้ไขรัฐธรรมนูญจำเป็นที่จะต้องมีการมาประชุมอย่างพร้อมเพรียงกัน ผู้ไม่สามารถมาประชุมได้สม่ำเสมอควรลาออกเพื่อให้ผู้ที่สามารถมาประชุมได้สม่ำเสมอเข้าเป็นสมาชิกแทน...”⁷⁹¹ (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย) หลังจากปริติลาออกจากตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ได้เพียงหนึ่งเดือน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกลุ่มที่สนับสนุน

⁷⁸⁹ ดู “ร่างพระราชบัญญัติไม่อนุมัติพระราชกำหนดจัดสร้างพุทธบุริมณฑล พุทธศักราช 2487” ใน สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, “รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 9 วันที่ 17 สิงหาคม 2487.”

⁷⁹⁰ “พระบรมราชโองการ ประกาศยกย่อง นายปริติ พนมยงค์ เป็นรัฐบุรุษอาวุโส,” in *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 62 ตอนที่ 70 (วันที่ 11 ธันวาคม 2488), 699-700.; ประเด็นเรื่องการดำรงตำแหน่งรัฐบุรุษอาวุโสของปริติโดยเทียบกับตำแหน่งรัฐบุรุษของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ โปรดดู ไชยันต์ ไชยพร, “รัฐบุรุษอาวุโส ปริติ พนมยงค์ – รัฐบุรุษ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์.” <https://www.posttoday.com/politic/columnist/596597>.

⁷⁹¹ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, “รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 5 วันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2489,” 1.

ปรีดีได้ลงมติรับหลักการแห่งร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองค่าใช้จ่ายของประชาชนในภาวะคับขันในวันที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2489 ซึ่งเป็นญัตติที่รัฐบาลของนายควง อภัยวงศ์มีมติคัดค้าน

เหตุการณ์ในวันที่ 18 มีนาคม ของปี 2489 แสดงออกถึงการใช้กลไกรัฐสภาผ่านอิทธิพลที่ปรีดีมีต่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 เพื่อเถลิงอำนาจขึ้นสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ ในเวลา 14.21 น. นายจำรัส สุวรรณชีพ แจ้งต่อสภาว่าขอลาออกจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ด้วยเหตุผลว่า “หากแต่ข้าพเจ้ามีภาระที่จำเป็นต้องจัดทำด้วยตนเองอยู่มาก ไม่สะดวกที่จะมาประชุมร่วมงานที่สภาได้...”⁷⁹² หลังจากนั้นนายควง อภัยวงศ์ในฐานะนายกรัฐมนตรีได้แจ้งต่อที่ประชุมว่า สมาชิกประเภทที่ 2 ได้ประชุมเลือกให้นายปรีดี เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 แทนตำแหน่งของนายจำรัสที่ว่างลงทันที และยุติต่อจากนั้นคือญัตติที่นายควง อภัยวงศ์ ขอลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยเหตุผลว่ารัฐสภาผ่านกฎหมายพระราชบัญญัติคุ้มครองค่าใช้จ่ายของประชาชนในภาวะคับขันที่รัฐบาลคัดค้าน และสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชหัตเลขาถึงประธานรัฐสภาอนุญาตให้นายกรัฐมนตรีลาออกจากตำแหน่งได้และขอให้รัฐสภาค้นหานายกรัฐมนตรีคนใหม่ตามวิถีทางของรัฐธรรมนูญ หลังจากนั้นประธานรัฐสภาได้เชิญนายปรีดีเข้าสู่สภา เพื่อกล่าวปฏิญาณตนรับตำแหน่งสมาชิกรัฐสภาประเภทที่ 2 เป็นครั้งที่สาม ต่อจากนั้นรัฐสภาตัดสินใจลงมติว่าจะปรึกษาหารือกันเป็นการภายในเพื่อเลือกนายกรัฐมนตรีโดยประชุมเป็นการลับ และสุดท้ายรัฐสภาได้ลงมติเลือกให้นายปรีดีขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในเวลา 17.45 น.⁷⁹³

จากกระบวนการทั้งหมดที่ได้กล่าวไป นายปรีดีจึงกลายเป็นเอกบุคคคลที่มีอำนาจอย่างมากจากอิทธิพลที่เขามีต่อรัฐสภาผ่านสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 และยังเป็นนายกรัฐมนตรีที่ได้สถาปนาโครงสร้างอำนาจรัฐใหม่จากการเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญฉบับถาวรปี พ.ศ. 2475 มาเป็นรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2489 ซึ่งถือว่าการเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญครั้งแรก และเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ไม่ได้เกิดจากการรัฐประหารหากแต่อาศัยกลไกของรัฐสภา แทนที่จะใช้กลไกอย่างเดียวกันในการแก้ไขรัฐธรรมนูญที่มีอยู่เดิม โดยการเปลี่ยนแปลงในครั้งนั้นมีปรีดีในฐานะ

⁷⁹² สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 15 วันที่ 21 มีนาคม 2489," 1.

⁷⁹³ เรื่องเดียวกัน, 3-7.

นายกรัฐมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ซึ่งมีการระบุถึงความประสงค์ของปรีดีเอาไว้ในคำปรารภของรัฐธรรมนูญ⁷⁹⁴ อำนาจของนายปรีดีในฐานะเอกบุคคคลดังกล่าวจึงถูกตั้งคำถามอย่างมาก ดังปรากฏ ในการประชุมสภาผู้แทนราษฎรในวันที่ 11 เมษายน 2489 เมื่อร้อยตรีเนตร พูนวิวัฒน์ ตั้งกระทู้ถามด่วนถึงนายกรัฐมนตรีเรื่อง “ความสุจริตของนายกรัฐมนตรี” โดยอ้างถึงหนังสือพิมพ์วารศัพท์ที่กล่าวหาปรีดีว่าได้เข้ารับตำแหน่งบริหารราชการครวนี้จากการสนับสนุนและการเรียกร้องจากกลุ่มคนที่เป็น “วีรสักหลังหวะ” ในรัฐสภา⁷⁹⁵ หรือคำบอกเล่าของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เกี่ยวกับเหตุการณ์หลังจากนั้นไม่นานว่า

วันที่ 2 มิถุนายน ในหลวงอานันท์ฯ รับสั่งให้คุณคึกฤทธิ์
และปู่ [หมายถึง ม.ร.ว.เสนีย์ – ผู้วิจัย] เข้าเฝ้า ในหลวงอานันท์ฯ
ทรงเตือนคุณคึกฤทธิ์ว่าปรีดีมีอำนาจมาก จะเขียนอะไรลงใน
หนังสือพิมพ์สยามรัฐอย่ารุนแรงนัก ท่านกลับมาจะได้รับใช้⁷⁹⁶

ในแง่หนึ่ง อำนาจของปรีดีในฐานะนายกรัฐมนตรีในระบอบรัฐธรรมนูญย่อมเป็นผลมาจากความพ่ายแพ้ของแนวทางการตีความอำนาจของพระมหากษัตริย์ในการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ในรัฐธรรมนูญของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งส่งผลให้อำนาจดังกล่าวในระยะตั้งต้นของระบอบรัฐธรรมนูญเหวี่ยงกลับไปอยู่ในมือของเอกบุคคคลที่เป็นนายกรัฐมนตรี และเป็นช่องให้นายกรัฐมนตรีที่สามารถควบคุมหรือมีอิทธิพลต่อสมาชิกรัฐสภาในเวลาต่อมาอย่างหลวงพิบูลสงครามหรือปรีดี นำกลไกดังกล่าวมาใช้เป็นช่องทางในการเถลิงอำนาจของเอกบุคคคลในฐานะแกนกลางของระบอบราชาธิปไตยแบบผสมตามรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475 แทนที่สถาบันพระมหากษัตริย์ซึ่งไม่มีช่องทางใดใดให้สามารถคั่งงำหรือถ่วงดุลอำนาจของนายกรัฐมนตรีได้ เนื่องจากศูนย์กลางของอำนาจในระบอบใหม่อยู่ที่กลไกรัฐสภาซึ่งถูกควบคุมโดยนายกรัฐมนตรีไปแล้ว

⁷⁹⁴ "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489," in *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 63 ตอนที่ 30 (วันที่ 10 พฤษภาคม 2489), 320.

⁷⁹⁵ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 21 วันที่ 11 เมษายน 2489," 1059.

⁷⁹⁶ เสนีย์ ปราโมช, *ชีวิตชีวิต*, 2 ed. (กรุงเทพฯ: มูลนิธิ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช, 2548), 139.

ความสำเร็จดังกล่าวของนายปรีดีในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และในฐานะ นายกรัฐมนตรีในเวลาต่อมา กลายเป็นสาเหตุส่วนหนึ่งที่เมื่อรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2489 ซึ่ง พยายามสถาปนา “ประชาธิปไตยสมบูรณ์” (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในบทที่ 6) ถูกยกเลิกลงและแทนที่ ด้วยรัฐธรรมนูญที่พยายามเพิ่มพูนอำนาจให้แก่สถาบันพระมหากษัตริย์และกลุ่มรอยัลลิสต์อย่าง รัฐธรรมนูญชั่วคราวฉบับปี พ.ศ. 2490 และรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492 ตามลำดับ ความพยายามที่ จะทำให้การใช้อำนาจดังกล่าวในแบบผู้สำเร็จราชการปรีดีให้กลับมาลงหลักปักฐานในรัฐธรรมนูญจึง กลับคืนมาอีกครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492 ที่ซึ่งต่อมาได้กลายเป็น ขุมกำลังให้แก่กรมขุนชัยนาทนเรนทร ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในเวลาต่อมาใช้เป็นช่องทางใน การคัดง้างการใช้อำนาจของนายกรัฐมนตรีคือหลวงพิบูลสงครามหรือจอมพล ป. ซึ่งเข้ามาดำรง ตำแหน่งเป็นรอบที่สอง และสร้างปัญหาและความยุ่งยากให้แก่รัฐบาลของจอมพล ป. ในเวลานั้นเป็น อย่างมาก

รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492 ซึ่งถูกบางฝ่ายในปัจจุบันประเมินว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับ “รอยัลลิสต์”⁷⁹⁷ อันเป็นผลมาจากบทบัญญัติที่พยายามรื้อฟื้นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ซึ่ง มีมาตั้งแต่รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวปี พ.ศ. 2490 แล้ว โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสมาชิก รัฐสภาที่มาจากการแต่งตั้ง คือในมาตรา 33 ของรัฐธรรมนูญซึ่งระบุว่า “วุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิก **ที่พระมหากษัตริย์ทรงเลือกตั้งมีจำนวนเท่าสมาชิกสภาผู้แทน**”⁷⁹⁸ (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย) และ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492 มาตรา 82 ว่า “วุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิกมี จำนวนหนึ่งร้อยคน **ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงเลือกและแต่งตั้ง...**”⁷⁹⁹ (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย) และใน วรรคสองของมาตรา 82 ยังระบุอย่างชัดเจนว่า “ให้ประธานองคมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรม ราชโองการแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภา”⁸⁰⁰ โดยจะเห็นได้ว่าบทบัญญัติดังกล่าวทั้งในรัฐธรรมนูญฉบับปี

⁷⁹⁷ เช่นคำอธิบายของ ณัฐพล ใจจริง, "การเมืองไทยสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามภายใต้ระเบียบ โลกของสหรัฐอเมริกา (พ.ศ. 2491-2500)" (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2552), 72.

⁷⁹⁸ "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2490," in *ราชกิจจานุเบกษา* ฉบับ พิเศษ เล่ม 64 ตอนที่ 53 (วันที่ 9 พฤศจิกายน 2490), 10.

⁷⁹⁹ "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492," in *ราชกิจจานุเบกษา* ฉบับพิเศษ เล่ม 66 ตอนที่ 17 (วันที่ 23 มีนาคม 2492), 34.

⁸⁰⁰ เรื่องเดียวกัน, 34.

พ.ศ. 2490 และรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492 ในช่วงต้นถือเป็นการย้อนเกล็ดการตีความของ หม่อมเจ้าวรรณไวทยากรเดิมที่ระบุว่าพระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจในการ “แต่งตั้ง” เท่านั้น แต่ไม่ได้มีอำนาจในการ “เลือกตั้ง” อันมีนัยหมายถึงพระมหากษัตริย์มิได้มีส่วนเกี่ยวข้องในการกำหนดตัวเลือก ในรายชื่อสมาชิกวุฒิสภา⁸⁰¹ (หรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ในเวลานั้น)

การออกแบบกลไกให้พระมหากษัตริย์มีอำนาจในการแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภาโดยมีประธานองคมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการตามลักษณะการที่ปรากฏในเวลาต่อมา เช่น รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 (ก่อนการแก้ไข) จึงอาศัยรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492 เป็นตัวแบบตั้งต้นในการจัดอำนาจให้แก่พระมหากษัตริย์ทั้งสิ้น สิ่งนี้ตรงกับการประเมินหน่วยข่าวกรองของสหรัฐฯซึ่งประเมินว่าโครงสร้างของสถาบันทางการเมืองหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2490 คือ “ความพยายามที่จะตีกลับพลังประชาธิปไตยและรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งด้วยการเพิ่มพูนพระราชอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์แทน”⁸⁰²

อย่างไรก็ดี ในระหว่างที่มีการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492 ประเด็นเรื่องสถานะอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ถูกหยิบยกมาอภิปรายอย่างกว้างขวางทั้งจากฝ่ายที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย เริ่มตั้งแต่ญาติของนายหยุด แสงอุทัย เรื่อง “จะยืนยันหรือไม่ว่าจะมีระบอบการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ” โดยนายหยุดเสนอว่ารัฐสภาในเวลานั้นไม่มีอำนาจที่จะพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ โดยเฉพาะในประเด็นที่ว่าจะมีสถาบันพระมหากษัตริย์ต่อไปหรือไม่ เพราะประชาชนไม่ได้ตั้งใจที่จะเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรชุดนั้นให้เข้ามาเปลี่ยนแปลงแก้ไขระบอบแต่แรก กล่าวคือ “เราไม่ได้ถูกเลือกตั้งมาเพื่อเปลี่ยนแปลงระบอบนี้ เราไม่ได้รับอาณัติจากราษฎรมาเปลี่ยนแปลงระบอบนี้ ได้แต่จะแก้ทรวดทรงเท่านั้น”⁸⁰³ เพราะมีเช่นนั้นแล้ว หากปล่อยให้รัฐสภาที่มีอำนาจกำหนดรูปของระบอบใหม่ได้เองสิ่งที่จะเกิดขึ้นตามมาคือ “ถ้าเราไม่

⁸⁰¹ วรรณไวทยากร, *อภิปรายร่างรัฐธรรมนูญ*, 123ข-23ค.

⁸⁰² “...and by its enhancement of royal power, the new regime represents a reversal of the previous trend toward democratic, elected government” ดู CIA CREST, CIA-RDP7 8 - 01617A001900020001-8, The significance of the Siamese coup d'etat, (3 July 1947 – 30 December 1947).

⁸⁰³ สภาร่างรัฐธรรมนูญ, “รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 5 วันที่ 21 กรกฎาคม 2491,” 209.

เอาระเบียบนี้ จะเอาระเบียบอะไรก็ต้องสมบูรณาญาสิทธิราชย์หรือถวายอำนาจคืนหรือมิฉะนั้นก็ให้เป็นเผด็จการหรือมหาชนรัฐไป...”⁸⁰⁴ ในขณะที่นายสุวิช พันธ์เศรษฐ์อภิปรายเห็นด้วยกับเหตุว่ารัฐสภาไม่มีอำนาจที่จะกำหนดว่าจะให้มีหรือไม่มีพระมหากษัตริย์ต่อไป แต่เป็นอำนาจของประชาชนทั้งประเทศที่จะเป็นคนกำหนด ประกอบกับแต่เดิมมาเป้าหมายของคณะราษฎรที่ได้เปลี่ยนแปลงการปกครองก็เพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงประเทศไปเป็นประชาธิปไตยโดยแสดงเจตนาแล้วว่าไม่ได้ต้องการที่จะล้มล้างราชบัลลังก์ตั้งแต่ต้น⁸⁰⁵ ดังนั้นรัฐสภาจึงไม่ควรอย่างยิ่งที่จะพิจารณาประเด็นเรื่องที่ว่าสมควรมีหรือไม่มีสถาบันพระมหากษัตริย์ในการปกครองประเทศต่อไป “ถ้าขึ้นอามาอภิปรายให้มากความก็อาจที่จะก้าวร้าวต่อองค์พระมหากษัตริย์”⁸⁰⁶ หรือคำอธิบายของขุนประเสริฐศุภมาตราว่าการอภิปรายในประเด็นดังกล่าวเท่ากับเป็นการเปลี่ยนแปลงการปกครองมิใช่การร่างรัฐธรรมนูญ⁸⁰⁷

ในขณะที่ฝ่ายซึ่งไม่เห็นด้วย นำโดยหลวงประกอบนิติสาร (ประกอบ บุญยัษฐิติ) หนึ่งในกรรมาธิการร่างรัฐธรรมนูญได้อภิปรายอย่างชัดเจนว่าประเด็นเรื่องควรหรือไม่ควรมีสถาบันพระมหากษัตริย์ในการปกครองนั้น

ไม่ควรปิดประตูตายเสียทีเดียวว่าเราไม่มีอำนาจ ถ้าสมมติว่าสภานี้จะมีใครที่ผ่าความเห็นออกไปว่าไม่ควรมีพระเจ้าแผ่นดิน ไม่มีพระมหากษัตริย์ ก็ให้รู้ไปว่ามีคนคิดเช่นนั้น จะได้เป็นข้อสังวรไว้ว่ามีผู้ที่คิดล้มพระราชบัลลังก์ และทำไมเราจะไปนั่งนิ่งอยู่⁸⁰⁸

แม้ตัวหลวงประกอบนิติสารจะยืนยันกรานว่า ตนเองเห็นด้วยว่าจะต้องมีสถาบันพระมหากษัตริย์อยู่ต่อไป แต่ในอีกด้านหนึ่งก็ไม่ได้เห็นด้วยที่จะมีการปิดปากมิให้มีการอภิปรายสำหรับผู้ที่คัดค้านหรือไม่เห็นด้วยกับการมีสถาบันพระมหากษัตริย์อีกต่อไป โดยเฉพาะถ้าการอภิปรายนั้นมิใช่การเอาพระเจ้าแผ่นดินมาตำหนิเป็นการส่วนตัว แต่เป็นการอภิปรายที่เกี่ยวกับความเหมาะสมว่าประเทศไทยควรมี

⁸⁰⁴ เฟิงอ้าง.

⁸⁰⁵ เรื่องเดียวกัน, 211.

⁸⁰⁶ เรื่องเดียวกัน, 212.

⁸⁰⁷ เรื่องเดียวกัน, 220.

⁸⁰⁸ เรื่องเดียวกัน, 214.

พระมหากษัตริย์หรือไม่มากกว่า เพราะ “สิ่งอะไรที่ถ้าโดยเปิดเผยให้รู้ว่าใครบ้างที่ไม่มีกษัตริย์ดีกว่าที่จะแอบไปซุ่ม ๆ คิดไม่ให้มีกษัตริย์ไม่ใช่หรือ”⁸⁰⁹

แม้ในการการอภิปรายเพื่อร่างรัฐธรรมนูญของสภาร่างฯในครั้งนั้นจะมีผู้ไม่เห็นด้วยกับหยุดมากกว่าและพยายามที่จะขอมติที่ประชุมเพื่อปิดการอภิปราย แต่ฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยได้ทำการคัดค้านอย่างแข็งขัน เช่น นายอินทร สิงหนตร นายเทพ โชตินุชิต และนายโชติ คุ้มพันธ์ โดยเฉพาะนายโชติที่ชี้ให้เห็นว่าหลังการทำรัฐประหารในปี พ.ศ. 2490 เป็นต้นมาได้มีชนกลุ่มหนึ่ง (ซึ่งนายโชติมิได้ระบุชื่อ) เริ่มตั้งคำถามต่อสถาบันพระมหากษัตริย์และสนับสนุนให้มีการปกครองแบบสาธารณรัฐหรือมหาชนรัฐขึ้นในประเทศไทย โดยนายโชติอ้างว่า

มีชนกลุ่มหนึ่งว่าประเทศควรปกครองด้วยระบอบมหาชนรัฐ ก็เพราะเหตุไร เราก็ควรพิจารณาว่าระบอบนี้ดีไม่ดีกว่าไหน อ้างกันด้วยเหตุผล ไม่ใช่จับงับประชุมกันว่านี่ไม่ควรพูดพระมหากษัตริย์เช่นเดียวกับศาลพระภูมิ... เราควรพิจารณา ระบอบพระมหากษัตริย์ดีเพราะเหตุไร และไม่ดีกว่าเหตุไร มหาชนรัฐดีเพราะเหตุไร ไม่ดีเพราะเหตุไร อย่างนี้จะทำความกระจ่างให้แก่ประชาชนซึ่งคอยฟัง อย่างการปกครองมหาชนรัฐจะมีข้อบกพร่องอะไรบ้าง ประชาชนก็อยากจะฟัง ไม่ใช่มาพูดว่าขอให้ผ่าน... กระผมยังไม่ได้ฟังระบอบมหาชนรัฐว่าเลวอย่างไร ดีอย่างไร ขออย่าให้เราลงมติผ่านไปได้ง่าย ๆ⁸¹⁰

⁸⁰⁹ เรื่องเดียวกัน, 215; และดูเปรียบเทียบเพิ่มเติมใน “หลวงประกอบนิติสารกับการร่างรัฐธรรมนูญปี 2492” ใน หลวงประกอบนิติสาร (ประกอบ บุณยัษฐิติ), *อนุสรณ์หลวงประกอบนิติสาร* (พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2514), 126.

⁸¹⁰ สภาร่างรัฐธรรมนูญ, "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 5 วันที่ 21 กรกฎาคม 2491," 219-20.

แม้โชติจะออกตัวว่าตนเองสนับสนุนให้ยังคงมีสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยให้เหตุผลว่าตราบไคที่ประเทศไทยยังคงเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือ “สิ่งที่ไม่รู้ไม่เห็น” เช่น การกราบไหว้ศาลพระภูมิ ตราบนั่นก็ยังคงจำเป็นที่ประเทศไทยจะต้องมีสถาบันพระมหากษัตริย์⁸¹¹

แม้ว่าสุดท้ายแล้ว สมาชิกที่มาประชุมทั้งหมดจะลงมติรับรองว่าสมควรจะมีพระมหากษัตริย์ต่อไปในการปกครองผ่านการออกเสียงด้วยการลุกขึ้นยืนโดยพร้อมเพรียงกันโดยไม่ปรากฏว่ามีผู้ที่ไม่ลุกขึ้นยืน⁸¹² และถัดจากนั้นที่ประชุมจึงได้เปลี่ยนไปพิจารณาประเด็นเรื่องหลักการอื่น ๆ ในการร่างรัฐธรรมนูญ โดยยังคงมีมติในเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์นอกเหนือไปจากประเด็นที่ได้กล่าวไปแล้ว เช่น มติเกี่ยวกับเรื่องว่าควรมีอภิรัฐมนตรีหรือไม่และคุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นอภิรัฐมนตรี⁸¹³ มติเกี่ยวกับเรื่องการแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์⁸¹⁴ เป็นต้น

แต่สิ่งสำคัญที่กลายเป็นประเด็นแกนกลางในการสถาปนาระบบราชาธิปไตยแบบผสมที่มีพระมหากษัตริย์ (โดยผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์) เป็นจุดหมุนในเวลาต่อมาคือการอภิปรายรับหลักการในประเด็นเรื่องจะให้พระมหากษัตริย์มีอำนาจในการแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภาหรือไม่อย่างไร และหนึ่งในผู้สนับสนุนสำคัญคือ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมชและหลวงประกอบนิติสาร ซึ่งให้เหตุผลว่าสาเหตุที่พระมหากษัตริย์ควรมีอำนาจในส่วนนี้ สาเหตุสำคัญส่วนหนึ่งมีได้อยู่ที่ตัวเอกบุคคล แต่อยู่ที่มหาชนในฐานะพลังทางสังคมที่เป็นจริงของประเทศไทยในเวลานั้นที่ยังไม่เกิดขึ้นและพร้อมที่จะปกครองตัวเองอย่างแท้จริง (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมในบทที่ 6) โดยดูได้จากจำนวนผู้มาใช้สิทธิในการเลือกตั้งในวันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2491 ซึ่งมีจำนวนผู้ออกมาใช้สิทธิเลือกตั้งเพียงร้อยละ 26 เท่านั้น ถือเป็นจำนวนที่น้อยที่สุดตั้งแต่เคยมีการเลือกตั้งมา ดังนั้นเพื่อที่จะไม่ให้มีใครฉวยเอามหาชนที่ยังไม่พร้อมมาใช้อำนาจในการสร้างความชอบธรรมเพื่อครอบงำรัฐสภาที่มาจากเลือกตั้งทั้งหมด และเพื่อที่จะทำให้พระมหากษัตริย์ไม่ใช่เจ็ด หรือ “นกน้อยในกรงทอง” (a bird in the golden cage) หลวงประกอบนิติสารจึงสนับสนุนให้พระมหากษัตริย์มีอำนาจในการเลือกและแต่งตั้ง

⁸¹¹ เรื่องเดียวกัน, 227.

⁸¹² เรื่องเดียวกัน, 232.

⁸¹³ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน สภาร่างรัฐธรรมนูญ, "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 6 วันที่ 23 กรกฎาคม 2491."

⁸¹⁴ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน สภาร่างรัฐธรรมนูญ, "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 7 วันที่ 26 กรกฎาคม 2491."

สมาชิกรัฐสภาไปก่อน⁸¹⁵ แม้ว่ามาตรการดังกล่าวจะไม่ใช้สิ่งถาวร แต่ถือเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องมีอย่างน้อยจนกว่าราษฎรจะรู้ถึงสิทธิและพร้อมที่จะปกครองตนเอง กล่าวคือ

ด้วยเหตุว่าราษฎรของเรายังไม่รู้จักทำหน้าที่ของเขา ในส่วนสิทธิออกเสียงที่ไม่ได้ใช้อีก 70 หรือ 80 เปอร์เซ็นต์นั้น เขาควรได้รับความคุ้มครองโดยผู้อื่นหรือไม่ ทั้งนี้ไม่ใช่เขาอนหลับทับสิทธิ์ เป็นเพราะเขาไม่รู้หน้าที่ของเขามีเช่นนั้น... และใครจะเหมาะสมยิ่งกว่าพระมหากษัตริย์ ที่พูดเช่นนี้ข้าพเจ้าพูดสู่กับความจริงว่า การที่ให้พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งสมาชิกรัฐสภานิติบัญญัติ เป็นเพียงถวายอำนาจให้ท่านใช้สิทธิใช้เสียงแทนราษฎร เป็นผู้แทนของผู้ว่าสงสาร แต่เขา รู้จักหน้าที่เมื่อไร เมื่อเขาออกสิทธิครบถ้วน คือเกินกึ่งเมื่อไร ข้าพเจ้าว่าอำนาจที่เราถวายนี้ก็ควรหมดไป คือเมื่อถึงกาลละก็หมดไปเอง⁸¹⁶

โดยในประเด็นเดียวกันนี้ขุนคฤหัสถ์ศึกษากร (ปาน คฤหัสถ์ศึกษากร) ได้กล่าวสนับสนุนหลวงประกอบนิติสารว่าจะต้องให้พระมหากษัตริย์เป็นผู้เลือกและแต่งตั้งสมาชิกรัฐสภา แต่ไม่เห็นด้วยในประเด็นที่ว่าจะให้มาตรการดังกล่าวเป็นสิ่งชั่วคราวในรัฐธรรมนูญ ตรงกันข้ามขุนคฤหัสถ์ศึกษากรเสนอให้มีการบัญญัติสิ่งนี้ในลักษณะที่เป็นมาตรการถาวรในรัฐธรรมนูญ เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาความไม่แน่นอนที่อาจจะเกิดขึ้นตามมา เช่นหากในบางปีเกิดมีสภาวะดินฟ้าอากาศเอื้ออำนวยให้ราษฎรออกมาใช้เสียง แล้วปรากฏว่ามีราษฎรออกมาใช้เสียงเกินกึ่งหนึ่ง ย่อมหมายความว่าปีนั้นจะต้องมีการแก้ไขให้ล้มเลิกบทบัญญัติดังกล่าวด้วยหรือไม่ และหากล้มเลิกบทบัญญัติดังกล่าวไปแล้วกลับกลายเป็นว่าในปีต่อ ๆ ไปนั้น ราษฎรไม่ออกมาใช้สิทธิในปริมาณที่เกินกึ่งหนึ่งอีกครั้งก็ย่อมจะทำให้เกิดปัญหาความไม่แน่นอนที่ตามมาได้ ดังนั้นการร่างรัฐธรรมนูญโดยมอบอำนาจให้พระมหากษัตริย์แต่งตั้งสมาชิกรัฐสภาเป็นการถาวรจึงเป็นทางออกที่ดีที่สุด

⁸¹⁵ “หลวงประกอบนิติสารกับการร่างรัฐธรรมนูญปี 2492” ใน หลวงประกอบนิติสาร (ประกอบ บุณยัชรูติ), *อนุสรณ์หลวงประกอบนิติสาร*, 133.

⁸¹⁶ เพิ่งอ้าง.

นอกจากนี้ขุนคองฤทธิศึกษากรยังเป็นบุคคลที่เสนอให้การใช้อำนาจดังกล่าวของพระมหากษัตริย์เป็นไปในแนวทางที่เรียกว่า “พระบรมเดชาานุภาพ” กล่าวคือให้ผู้ที่ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภาคือประธานองคมนตรี เนื่องจากพระมหากษัตริย์จำเป็นจะต้องปรึกษาหารือกับองคมนตรีที่มีสถานะของความเป็นกลางทางการเมืองอยู่แล้ว อีกทั้งยังเป็นมาตรการหนึ่งที่จะ “ลดอิทธิพลของรัฐบาล” ดังนั้นจึงเป็นการเหมาะสมแล้วที่ประธานองคมนตรีจะเป็นผู้ลงชื่อรับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภาที่พระมหากษัตริย์ทรงเลือกและแต่งตั้งขึ้น⁸¹⁷

ในการอภิปรายร่างรัฐธรรมนูญครั้งเดียวกันนั้น นายจาง ใจภักดี ระบุว่าแม้จะมีผู้ตั้งข้อกังขาว่าการมอบอำนาจในการแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภาให้แก่สถาบันพระมหากษัตริย์จะนำพาประเทศย้อนกลับคืนสู่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เนื่องจากเป็นมาตรการที่ไม่เป็นประชาธิปไตย⁸¹⁸ แต่หากพิจารณาสาเหตุของปัญหาทางการเมืองไทยที่ผ่านมาในอดีตจะพบว่าปัญหาส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นในระบอบรัฐธรรมนูญนั้น “*[มิใช่]การที่ให้อำนาจพระมหากษัตริย์มากเกินไป... ที่จริงไม่ใช่เป็นเช่นนั้น เป็นการที่ไม่ใช้อำนาจต่างหาก... คือการทอนอำนาจพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวต่างหากจึงเกิดเรื่อง*”⁸¹⁹ การตีความประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาของระบอบรัฐธรรมนูญไทยเช่นนี้ นำไปสู่การสนับสนุนให้เพิ่มอำนาจให้แก่สถาบันพระมหากษัตริย์ที่เคยถูกตัดทอนไปโดยรัฐธรรมนูญฉบับก่อนหน้าให้พินกลับคืนมาอีกครั้ง

อีกหนึ่งประเด็นสำคัญที่ใช้สนับสนุนการมอบอำนาจให้แก่สถาบันพระมหากษัตริย์ คือ ประเด็นเรื่องความจำเป็นที่จะต้องมีการให้ “อำนาจสำรอง” (reserved power)⁸²⁰ บางอย่างในระบอบการเมืองแก่สถาบันพระมหากษัตริย์ อันเป็นอำนาจที่พระมหากษัตริย์จะสามารถใช้ได้โดย

⁸¹⁷ สภาร่างรัฐธรรมนูญ, "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 17 วันที่ 16 สิงหาคม 2491," 288-89.

⁸¹⁸ เรื่องเดียวกัน, 292.

⁸¹⁹ เรื่องเดียวกัน, 293.

⁸²⁰ สำหรับรายละเอียดเพิ่มเติมในประเด็นเรื่องจุดตั้งต้นของการสถาปนาอำนาจสำรอง (reserve power) ของพระมหากษัตริย์ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีอิทธิพลต่อการร่างรัฐธรรมนูญและการจัดอำนาจของพระมหากษัตริย์ในระบอบรัฐธรรมนูญ โปรดดู ศุภมิตร ปิติพัฒน์, "จุดตั้งต้นการปกครองระบอบพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญของไทย (4)," (2562). <https://www.the101.world/thai-constitutional-monarchy-4/>.

บรมเดชาภาพโดยไม่จำเป็นต้องขึ้นกับองค์พยานอื่น ๆ ในระบอบการเมือง อำนาจดังกล่าวจึงถือเป็นหัวใจสำคัญของการพลิกฟื้นพระมหากษัตริย์ในระบอบรัฐธรรมนูญให้กลับคืนมาเป็นจุดหมุนของระบอบราชาธิปไตยแบบผสมผ่านกลไกในรัฐธรรมนูญ โดยผู้ที่กล่าวอภิปรายสนับสนุนในประเด็นที่ว่านี้ในระหว่างการอภิปรายร่างรัฐธรรมนูญ คือพระราชธรรมนิเทศ หรือนายเพ็ชร ราชธรรมนิเทศน์ ซึ่งนำแนวคิดเรื่องอำนาจสำรองโดยอิงกับตัวแบบของสถาบันพระมหากษัตริย์ในประเทศอังกฤษมาใช้สนับสนุนการให้อำนาจพระมหากษัตริย์ในการแต่งตั้งวุฒิสภาว่า

เราก็น่าจะถวายให้พระมหากษัตริย์ทรงเลือกวุฒิสภาเพราะพระองค์ท่านอยู่ในฐานะที่ทรงเห็นการณ์หมด รัฐบาลหนึ่งมาก็แล้ว รัฐบาลต่อมาก็แล้ว แต่พระเจ้าแผ่นดินทรงยืนยั้นเป็นประธานอยู่ตลอดเวลา ใครเข้าใครออกพระเจ้าแผ่นดินทรงทราบหมด แล้วรัฐบาลไหนแสดงฝีมืออย่างไร หรือว่ามีผู้ทรงคุณวุฒิปรีชาสามารถในด้านนี้ด้านนั้นอย่างไร พระมหากษัตริย์ก็ทรงจดจำไว้หมด ส่วนรัฐบาลนั้นเข้าไป 4-5 เดือนก็ออก ก็ออกไป แต่พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ทรงเฝ้ายามประเทศเราอยู่ แล้วก็สอดส่องตลอดเวลา และจะสมควรจะทรงเลือกใครขึ้นมา แล้วก็ทางอังกฤษเองก็บอกว่าต้องมี **Reserve power of the King** คือต้องให้อำนาจอันเป็นทุนสำรองไว้กับในหลวง... แต่ของเรายังไม่มี แต่อย่างไรก็ตามเราจะได้อันหนึ่งละ คือว่าพระเจ้าแผ่นดินทรงเลือกและตั้งวุฒิสภา จริงอยู่สภาสูงมีตั้งแต่เมื่อเปลี่ยนการปกครอง แต่ว่าตามที่ท่านบอกแล้วว่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตั้งเท่านี้ไม่ใช่ทรงเลือก เรื่องจึงอย่างนี้ เพราะฉะนั้นเราจึงขอให้ทรงเลือกและทรงตั้งเลือกวุฒิสภาที่เลือกมา⁸²¹ (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

คำอภิปรายของพระราชธรรมนิเทศนี้ สะท้อนความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนับแต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเกี่ยวกับประเด็นเรื่องอำนาจสำรองของพระมหากษัตริย์ได้เป็นอย่างดี โดยจะเห็นได้ว่า

⁸²¹ สภาร่างรัฐธรรมนูญ, "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 17 วันที่ 16 สิงหาคม 2491," 314-15.

แต่เดิมที่พื้นที่ของอำนาจสำรองในการแต่งตั้งคณะบุคคลกลุ่มหนึ่งในรัฐสภาดังกล่าวถูกตีความให้เป็นของพระมหากษัตริย์แต่เพียงในนามเท่านั้น โดยอำนาจที่แท้จริงกลับตกอยู่ในมือของนายกรัฐมนตรี สิ่งนี้คือเป้าหมายของการต่อสู้ที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพยายามอย่างหนักเพื่อที่จะได้มา แม้ว่าสุดท้ายแล้วจะต้องทรงประสบความล้มเหลวลงทั้งหมดดังที่ได้กล่าวถึงไปแล้วก่อนหน้านี้ ดังนั้นความพยายามที่จะรื้อฟื้นอำนาจสำรองดังกล่าวของพระมหากษัตริย์กลับคืนมาอีกครั้งที่ปรากฏในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492 จึงถือเป็นการนำพระราชปณิธานดังกล่าวของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญให้ชัดเจน โดยในครั้งนี้นำผู้ร่างตั้งใจที่จะมิให้เกิดปัญหาจากความคลุมเครือในการตีความอำนาจดังกล่าวอีกต่อไป ด้วยการระบุลงไปยังชัดเจนในรัฐธรรมนูญว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นทั้งผู้ที่ “แต่งตั้ง” และ “เลือกตั้ง” สมาชิกวุฒิสภาทั้งหมด อีกทั้งการระบุให้ประธานองคมนตรีซึ่งเป็นบุคคลที่พระมหากษัตริย์แต่งตั้งทำหน้าที่ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการก็เท่ากับเป็นการจำกัดวงของการใช้อำนาจสำรองให้อยู่ในมือของสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างแท้จริง โดยที่รัฐบาลหรือนายกรัฐมนตรีจากฝ่ายการเมืองไม่สามารถเข้ามาก้าวก่ายใดใดทั้งสิ้น และกลายเป็นที่มาแห่งมาตรา 82 ของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492 ว่าด้วยอำนาจสำรองของพระมหากษัตริย์ในการแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภา

นอกจากประเด็นแกนกลางที่ได้กล่าวไปในข้างต้นแล้ว ยังปรากฏว่ารัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492 ได้บรรจุบทบัญญัติที่สอดคล้องกับพระราชประสงค์ดั้งเดิมของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งที่ทรงขอให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญในมาตรา 39 ของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475⁸²² ในประเด็นเรื่องการขอให้รัฐสภาใช้เสียงข้างมากแบบพิเศษในการยื่นยันร่างพระราชบัญญัติที่พระมหากษัตริย์ใช้อำนาจยับยั้งลงไป โดยในมาตรา 77 ของรัฐธรรมนูญ ระบุว่ารัฐสภาจะต้องใช้เสียง 2 ใน 3 ของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของทั้งสองสภาในการยื่นยันร่างพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว กลับคืนสู่พระมหากษัตริย์อีกครั้งหนึ่ง⁸²³ ดังนั้นรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492 จึงเป็นเสมือนภาพแทนของการนำพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในการที่จะใช้อำนาจสำรองของสถาบันพระมหากษัตริย์ในฐานะจุดหมุนของระบอบราชาธิปไตยแบบผสมเพื่อถ่วงดุลการใช้

⁸²² “บันทึกวาทจา” ใน ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์, *เบื้องหลังพระปกเกล้าฯ สละราชสมบัติ*, 59.

⁸²³ “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492,” 30.

อำนาจของเอกบุคคคลและคณะบุคคลอื่น ๆ ให้พ้นกลับคืนมาอีกครั้ง⁸²⁴ แม้ว่าในครั้งนั้นผู้ที่เข้ามาใช้อำนาจสำรองที่ว่าจะไม่ใช่พระมหากษัตริย์โดยตรง หากแต่เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์คือ กรมขุนชัยนาทนเรนทร

การใช้อำนาจสำรองในการแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภาของกรมขุนชัยนาทนเรนทรส่งผลต่อการดำเนินการของรัฐบาลจอมพล ป. ครั้งที่ 2 เป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการที่สมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการแต่งตั้งได้ลงมติคัดค้านร่างกฎหมายของรัฐบาลถึง 2 ฉบับที่ผ่านมาจากสภาผู้แทนราษฎรแล้ว และเนื่องจาก “อำนาจในการแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภาเป็นเรื่องของผู้สำเร็จราชการกับที่ประชุมองคมนตรีเท่านั้น รัฐบาลจึงไม่อาจทำอะไรได้นอกจากเสียจากพยายามสร้างอิทธิพลต่อองคมนตรีเหล่านั้นให้ได้เท่านั้น”⁸²⁵

ยิ่งไปกว่านั้น ในวันที่ 21 พฤศจิกายน พ.ศ. 2493 กรมขุนชัยนาทนเรนทรยังแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภาจำนวน 50 คน เพื่อทดแทนสมาชิกเดิมที่จำเป็นต้องจับสลากออกกึ่งหนึ่งตามมาตรา 83 โดยมีกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากรเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการในฐานะประธานองคมนตรี⁸²⁶ และในจำนวนนั้นพบว่าเป็นการแต่งตั้งบุคคลกลุ่มเดิมให้กลับเข้าไปทำหน้าที่สมาชิกวุฒิสภาใหม่อีกครั้งถึง 35 คน จาก 50 คน ส่วนผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งใหม่จริง ๆ มีเพียง 15 คน⁸²⁷ ซึ่ง

⁸²⁴ นอกจากนี้ ศุภมิตร ปิติพัฒน์ อธิบายว่ารัฐธรรมนูญดังกล่าวอาจถูกมองว่าเป็นความพยายามของกลุ่มรอยัลลิสต์ที่จะสร้างสมดุลในหมู่สถาบันพระมหากษัตริย์ ข้าราชการ และรัฐสภา ดู Supamit Pitipat, "The evolution of the Thai monarchy in the constitutional period, 1932 – present" (Thesis for an M.A Faculty of the School of International Service of the American University, 1990), 58.

⁸²⁵ ดู “the appointment of Senators is solely the responsibility of the Regent and the Privy Council and the Government can only attempt to influence these organs” ใน NARA, RG General Records of Department of State, Central Decimal File 1950-1954 Box 4184, William T. Turner to Secretary of State, “Political report for November 1950,” (26 December 1950).

⁸²⁶ "พระบรมราชโองการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทที่ 2," in *ราชกิจจานุเบกษา* ฉบับพิเศษ เล่ม 67 ตอนที่ 63 (วันที่ 21 พฤศจิกายน 2493), 1077-81.

⁸²⁷ คือ พระยาสราภัยพิพัฒน์ พระอาสาสงคราม หลวงสรสิทธิยานุการ พระยาสังฆาภิรมย์ นายจุลิน ล่ำซำ หลวงชำนาญการ พลเรือตรีเล็ก สุมิตร พระช่วงเกษตรศิลปการ พระยาประภคิตกลศาสตร์ พลตรีบัญญัติ เทพหัสดิน พลตรีน้อม เกตุบุตร พระสุขุมวินิจฉัย พลเรือตรีถวัลย์ อารังนาวาสวัสดิ์ พระยาบริหารนิติธรรม และ นายจุล วัจนคุปต์

ในจำนวน 35 คนนี้ “สมาชิกบางคนเป็นที่รับรู้กันอย่างกว้างขวางว่าเป็นผู้ที่มีมุมมองทางการเมืองอยู่ตรงกันข้ามกับรัฐบาลของจอมพล ป. อย่างชัดเจน แต่กระนั้นพวกเขาก็ยังคงได้รับการแต่งตั้งให้กลับมาดำรงตำแหน่งใหม่อีกครั้งโดยผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์”⁸²⁸

โดยทันทีที่เริ่มเข้าไปปฏิบัติหน้าที่ สมาชิกวุฒิสภาชุดใหม่นี้ได้เข้าขัดขวางการตราพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีของจอมพล ป. รวมถึงยับยั้งร่างพระราชบัญญัติอนุญาตให้ใช้เงินไปพลางก่อน พ.ศ. 2493 ของรัฐบาลเป็นจำนวน 31 เสียงต่อ 20 เสียงเป็นผลให้ร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวต้องถูกส่งกลับไปพิจารณาถึงสภาผู้ราษฎรใหม่อีกครั้ง⁸²⁹ วิธีการนี้ได้ร่างพระราชบัญญัติของวุฒิสภานี้ยังถูกนำไปใช้กับร่างพระราชบัญญัติอื่น ๆ อีกกว่า 4 ฉบับ และกฎหมายหลายฉบับที่วุฒิสภายับยั้งนี้ในทางเทคนิคแล้วก็ได้จัดอยู่ในประเภทพระราชบัญญัติที่เกี่ยวกับการเงิน ดังนั้นสภาผู้แทนราษฎรจึงไม่สามารถนำกลับมาพิจารณาใหม่ได้อีกเป็นเวลา 1 ปี ตามบทบัญญัติในมาตรา 124 ของรัฐธรรมนูญ⁸³⁰ สิ่งนี้สร้างความไม่พอใจให้กับฝ่ายรัฐบาลอย่างมาก จนถึงกับนายเขมชาติ บุณยรัตน์พันธ์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงยุติธรรมได้ออกมาให้สัมภาษณ์ว่าตนจะเสนอให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญมาตรา 124 โดยให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรใช้เสียงเพียงกึ่งหนึ่งในการยืนยันร่างพระราชบัญญัติแทนที่จะใช้เสียงข้างมากพิเศษแบบเดิม⁸³¹ แม้ว่าต่อมาความพยายามที่จะแก้ไขรัฐธรรมนูญดังกล่าวจะไม่สำเร็จก็ตาม

ส่วนสมาชิกวุฒิสภาเดิมที่ไม่ได้รับการแต่งตั้งกลับเข้าไปใหม่ทั้ง 15 คน คือ พระยาสิทธิราชเดโชชัย นายเขวง เคียงศิริ พระสุริยสัตย์ พระยาศรีราชโกษา พระจักรานุกรกิจ พลตรีสวัสดิ์ สวัสดิ์รัตนชัย สวัสดิ์เกียรติ พระยาสิทธิราชฤทธิไกร นายสัญญา ยมะสมิต พระยาบำเรอศักดิ์ พระยาจินดารักษ์ พระยาวิจารณ์จักรกิจ พระยาโทณวนิกมนตรี พระทิพย์เบญญา พระยามาตย์พงศ์ธรรมพิศาล และพระราชทรงสุริย์กู ดู "พระบรมราชโองการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทที่ 2," 1077-81; สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, "รายงานการประชุมวุฒิสภา ครั้งที่ 1 วันที่ 21 พฤศจิกายน 2493," 602-04.

⁸²⁸ ดู “some of the Senators drawing retirement lots, have been firm and vocal opponents of the Governments; yet they were re-appointed by the Regent.” ใน NARA, Short RG General Records of Department of State, Central Decimal File 1950-1954 Box 4184, William T. Turner to Secretary of State, “Political report for November 1950,”.

⁸²⁹ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, "รายงานการประชุมวุฒิสภา ครั้งที่ 2 วันที่ 28 พฤศจิกายน 2493," 697.

⁸³⁰ "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492," 53.

⁸³¹ NARA, RG 59 General Records of Department of State, Central Decimal File 1950-1954 Box 4184, William T. Turner to Secretary of State, “Political report for November 1950 and

เหตุนี้จึงมิใช่เรื่องแปลกที่เพียงไม่กี่วันต่อมา คือในวันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2493 หนังสือพิมพ์ Bangkok Post ได้พาดหัวข่าวว่า “นายกรัฐมนตรีอาจจะเข้าไปนั่งประชุมในที่ประชุมองคมนตรี” (Premier may sit in with the Privy Council) โดยมีการบรรยายว่ามีสมาชิกบางคนในคณะรัฐมนตรีอ่อนวอนให้จอมพล ป. กัดดันไปยังองคมนตรีเพื่อขอให้ทำงานร่วมกันกับทางรัฐบาล ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นผลจากประเด็นเรื่องการแต่งตั้งวุฒิสมาชิกจำนวน 50 คนของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในปลายเดือนก่อนที่รัฐมนตรีหลายคนเห็นว่าการแต่งตั้งนั้นประกอบไปด้วยบุคคลที่ยังไม่เหมาะสม อีกทั้งการแต่งตั้งดังกล่าวก็มิได้มีการปรึกษาหารือใดต่อกับทางรัฐบาล ทั้งหมดนี้จึงเป็นเหตุให้จอมพล ป. ยื่นข้อเสนอไปยังกรมขุนชัยนาทนเรนทรว่าจะขอเข้าไปร่วมประชุมกับที่ประชุมองคมนตรี ซึ่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์จะนำเรื่องดังกล่าวไปปรึกษาในที่ประชุมองคมนตรีต่อไป⁸³² ทั้งนี้เนื้อหาของขอเข้าไปนั่งประชุมในที่ประชุมองคมนตรีของจอมพล ป. ย่อมเกี่ยวข้องกับประเด็นแกนกลางของการสถาปนาอำนาจของพระมหากษัตริย์ในฐานะจตุตถมุขของระบอบราชาธิปไตยแบบผสม นั่นคือการมีส่วนร่วมสำคัญในการแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภาโดยการลงนามของประธานองคมนตรี ดังนั้นการกัดดันเพื่อขอเข้าไปนั่งในที่ประชุมองคมนตรีของจอมพล ป. จึงเป็นไป

January 1951,” (21 February 1951).; และดู "Bill aims to reduce upper house power," *Bangkok Post* 9 December 1950.

⁸³² โดยข้อความเต็ม ๆ ของข่าวในหน้าหนึ่งของหนังสือพิมพ์ฉบับดังกล่าวคือ

“ The proposal by Premier Phibun Songkram for closer relations between the government and the throne will be considered by members of the Privy Council when they meet Friday morning under the chairmanship of Krommuen Pitayalab (Prince Dani Niwat).

Saturday the Premier discussed the proposal during an audience with the Regent, HRH Prince Rangsit of Chinat. Several members of the Cabinet Council have urged the Premier to press for closer coordination of government and Privy Council work. This came following the council's appointment of 50 members of the Upper House without consultation with government representatives. Some ministers claim that certain of the appointment were not well-considered. One Cabinet member pointed out that in England the Prime Minister has a weekly audience with the King and that this is an example which might be followed in Thailand.

Subsequently Premier Phibun submitted a proposal to the Regent, calling for closer relationships with the Privy Council. It is understood that his attendance at Council meeting is so suggested.

The Regent is expected to forward the proposal to the Privy Council before its meeting this Friday." ใน "Premier May Sit In With Privy Council," *Bangkok Post* 18 December 1950.

เพื่อที่ฝ่ายรัฐบาลจะได้มีส่วนกำหนดหรืออย่างน้อยสามารถรู้เห็นความเป็นไปในการกำหนดตัวบุคคลที่จะดำรงตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภาในอนาคตไม่มากนักน้อย สิ่งนี้ยังสอดคล้องกับสิ่งที่เอกสารจากสถานทูตของสหรัฐอเมริการายงาน และยังตั้งข้อสังเกตด้วยว่าความพยายามที่จะขอเข้าไปนั่งประชุมในที่ประชุมองคมนตรีของจอมพล ป. เกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกับที่หนังสือพิมพ์ที่อยู่ในการควบคุมของรัฐบาล จอมพล ป. พยายามประโคมข่าวเรื่องเสนอให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญในบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับผู้ที่จะมีมาลงนามรับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภาว่าจะต้องเป็นนายกรัฐมนตรีแทน รวมถึงการแต่งตั้งองคมนตรีที่จะต้องเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการสองคนคือประธานองคมนตรีและนายกรัฐมนตรีอีกด้วย⁸³³

⁸³³ NARA, Short RG General Records of Department of State, Central Decimal File 1950-1954 Box 4184, William T. Turner to Secretary of State, "Political report for November 1950," . ทั้งนี้รายละเอียดจากเอกสารที่ผู้วิจัยยกมาในข้างต้น (และรวมถึงเอกสารในเชิงอรรถที่ 832) แตกต่างไปจากการนำเสนอข้อเท็จจริงของนายณัฐพล ใจจริง ซึ่งผู้วิจัยเข้าใจว่าเป็นการนำเสนอที่มีความคลาดเคลื่อนในประเด็นข้อเท็จจริงที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ *Bangkok Post* และเอกสารโทรเลขของสถานทูตสหรัฐฯ โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการอ้างว่า ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เสด็จไปประทับในที่ประชุมคณะรัฐมนตรี จากข้อความที่ณัฐพลระบุว่า "ผู้สำเร็จราชการฯ ได้ทรงขยายบทบาททางการเมืองด้วยการเข้าประทับในการประชุมคณะรัฐมนตรีของจอมพล ป. เสมอ ๆ ด้วย สิ่งทั้งหลายเหล่านี้ล้วนสร้างความไม่พอใจให้กับจอมพล ป. เป็นอย่างมาก ต่อมาเขาจึงตอบโต้กลับด้วยการเรียกร้องว่า หากผู้สำเร็จราชการฯ ยังทรงแทรกแซงทางการเมืองผ่านรัฐสภาและรัฐบาล นายกรัฐมนตรีก็มีความต้องการที่จะเข้าร่วมประชุมคณะองคมนตรีด้วยเช่นกัน" ดู ณัฐพล ใจจริง, "การเมืองไทยสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามภายใต้ระเบียบโลกของสหรัฐอเมริกา (พ.ศ. 2491-2500)," 105.; ต่อมาได้มีการนำข้อความที่มีความคลาดเคลื่อนดังกล่าวไปเผยแพร่ต่อโดยเน้นย้ำเฉพาะในส่วนที่เป็นข้อเท็จจริงอันคลาดเคลื่อนว่า "Bangkok Post และรายงานของสถานทูตสหรัฐฯ ประจำกรุงเทพฯ ได้ระบุข้อความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างสถาบันกษัตริย์กับรัฐบาลในขณะนั้นว่า ผู้สำเร็จราชการฯ ได้เสด็จเข้ามานั่งเป็นประธานในการประชุมคณะรัฐมนตรี ประหนึ่งกษัตริย์เป็นประธานการประชุมคณะเสนาบดีในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ การดำเนินการก้าวก้าวทางการเมืองของผู้สำเร็จราชการฯ ในการประชุมคณะรัฐมนตรีรวมทั้งการที่พระองค์แต่งตั้งแต่สมาชิกวุฒิสภาที่เป็นฝ่ายต่อต้านรัฐบาลเข้าสู่รัฐสภา ได้สร้างความไม่พอใจให้แก่จอมพล ป. นายกรัฐมนตรี และสมาชิกวุฒิสภาเป็นอย่างมาก" ดู ณัฐพล ใจจริง, *ขอฝันใฝ่ในฝันอันเหลือเชื่อ: ความเคลื่อนไหวของขบวนการปฏิรูปกษัตริย์สยาม (พ.ศ. 2475-2500)* (นนทบุรี: ฟ้าเดียวกัน, 2556), 124.; นอกจากนี้ข้อความที่มีความคลาดเคลื่อนดังกล่าวยังถูกนำไปเผยแพร่ในเวทีเสวนาสาธารณะอีกด้วยว่า "Bangkok Post ฉบับวันที่ 18 ธันวาคม 2493 ได้รายงานข่าวว่าผู้สำเร็จราชการขณะนั้นได้เสด็จเข้ามานั่งเป็นประธานในการประชุมคณะรัฐมนตรี ประหนึ่งพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประธานการประชุมเสนาบดีในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ การก้าวก้าวดังกล่าวของผู้สำเร็จราชการสร้างความไม่พอใจให้กับจอมพล ป. นายกรัฐมนตรีขณะนั้นเป็นอย่างมาก" ดู ประชาไท, "รายงานเสวนา: "สถาบันกษัตริย์ – รัฐธรรมนูญ – ประชาธิปไตย" ตอนที่ 1," (2553). <https://prachatai.com/journal/2010/12/32251>.; ต่อมาการ

อย่างไรก็ดี เมื่อความพยายามขจัดปัญหาดังกล่าวในวิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญคือการเสนอให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญของจอมพล ป. ล้วนไม่ประสบผลสำเร็จ อันเป็นเงื่อนไขเช่นเดียวกับที่ครั้งหนึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยเผชิญมาก่อนในสมัยรัฐบาลของคณะราษฎร สุดท้ายจอมพล ป. จึงตัดสินใจยุติการใช้อำนาจสำรองที่ว่านี้ของสถาบันพระมหากษัตริย์โดยผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ลงทั้งหมดด้วยการทำรัฐประหารตัวเองในวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2494 หรือเพียง 3 วัน ก่อนที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 จะเสด็จนิวัติกลับพระนครเป็นการถาวร ทั้งนี้การกระทำดังกล่าวของจอมพล ป. ย่อมเป็นไปเพื่อที่จะนำกลไกของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475 ที่มีนายกรัฐมนตรีเป็นแกนกลางในการใช้อำนาจควบคุมรัฐสภาผ่านกลไกการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 กลับคืนมาจากสถาบันพระมหากษัตริย์อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งโดยนัยแล้วคือการรื้อฟื้นราชาธิปไตยแบบผสมที่มีนายกรัฐมนตรีเป็นจุดหมุนให้กลับคืนมา โดยอาศัยการเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญจากฉบับปี พ.ศ. 2492 กลับไปเป็นรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475 ทั้งนี้ที่สามารถยึดอำนาจได้สำเร็จ ดังจะเห็นได้จากสิ่งแรกที่จอมพล ป. ตัดสินใจกระทำเมื่อก้าวขึ้นสู่อำนาจหลังการทำรัฐประหารตัวเอง คือการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 จำนวน 123 คน⁸³⁴ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ปรากฏตั้งแต่คำแถลงการณ์ฉบับที่ 1 ข้อที่ 4 ของคณะบริหารประเทศชั่วคราว⁸³⁵ ทั้งนี้การใช้อำนาจของเอกบุคคคลที่เป็นนายกรัฐมนตรีบนเงื่อนไขของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475 คือสิ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ในฐานะพระมหากษัตริย์ได้รัฐธรรมนูญของระบอบราชาธิปไตยแบบผสมจะต้องทรงเผชิญทันทีที่เสด็จมาถึงกรุงเทพมหานครในเช้าตรู่ของวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2494 ในฐานะสิ่งที่ได้กระทำการสำเร็จลงไปแล้วโดยผู้อื่น (*fait accompli*)⁸³⁶

นำเสนอข้อเท็จจริงที่คลาดเคลื่อนดังกล่าวยังถูกนำไปใช้อ้างอิงในงานวิจัยชิ้นอื่น ๆ เกี่ยวกับผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ที่ตามมา เช่น อนุชา อชิรเสนา, "ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในประวัติศาสตร์รัฐธรรมนูญไทย" (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายมหาชน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2559), 228.

⁸³⁴ "พระบรมราชโองการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทที่ 2," in *ราชกิจจานุเบกษา* ฉบับพิเศษ เล่ม 68 ตอน 71 (วันที่ 30 พฤศจิกายน 2494), 1-8.

⁸³⁵ "คำแถลงการณ์ ฉบับที่ 1," in *ราชกิจจานุเบกษา* ฉบับพิเศษ เล่ม 68 ตอน 71 (วันที่ 30 พฤศจิกายน 2494), 2.

⁸³⁶ Kobkua Suwannathat-Pian, *Kings, country and constitutions: Thailand's political development, 1932-2000* (London: Routledge Curzon, 2003), 150.

4.3.4 ราชาธิปไตยแบบผสมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 กับนายกรัฐมนตรี

ภายหลังจากเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ วันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2535 (ค.ศ. 1992) หรือคิดเป็น 41 ปีหลังจากวันที่เสด็จนิวัติพระนครเพื่อเผชิญหน้ากับการรัฐประหารเพื่อยึดอำนาจตัวเองของจอมพล ป. ในปี พ.ศ. 2494 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงพระราชทานสัมภาษณ์ให้แก่หนังสือพิมพ์ *New Straits Times* (ดูภาพที่ 3 ประกอบ) ของสิงคโปร์ถึงบรรยากาศย้อนหลังกลับไปในสมัยรัฐบาลของจอมพล ป. หลังการยึดอำนาจตัวเองว่ามีลักษณะเป็นรัฐบาลที่เคยชินกับการปกครองโดยปราศจากการดำรงอยู่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่มีการใช้อำนาจบางอย่างติดต่อกันมาเป็นระยะเวลาานาน ดังนั้น

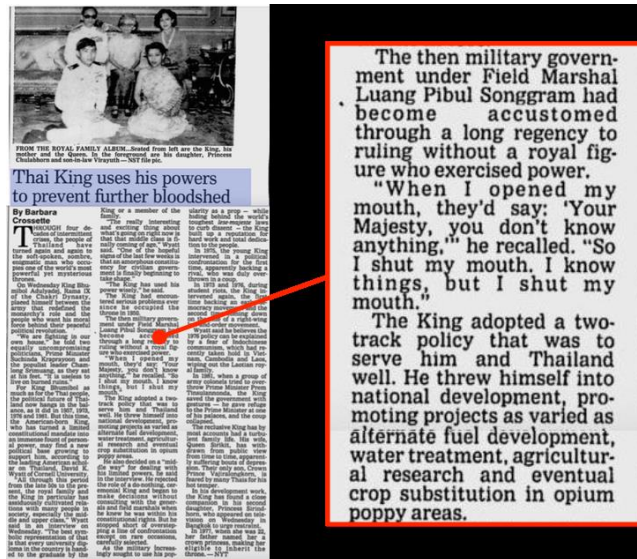
เมื่อข้าพเจ้าเปิดปาก พวกเขาจะกล่าวว่า: “ใต้ฝ่าละออง
 ธุลีพระบาท พระองค์ไม่ทรงทราบอะไรเลย” พระองค์ทรงนึกย้อน
 ไป “ดังนั้นข้าพเจ้าจึงต้องปิดปากให้สนิท แม้ว่าข้าพเจ้าจะรู้ความ
 เป็นไปของสิ่งต่าง ๆ แต่ข้าพเจ้าก็จำต้องปิดปากลง”⁸³⁷

ข้อความดังกล่าวสอดคล้องกับสิ่งที่เคยพระราชทานสัมภาษณ์แก่หนังสือพิมพ์ *New York Times* ของสหรัฐอเมริกาในวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2532 (ค.ศ. 1989) กับผู้สื่อข่าว Barbara Crossette ว่า

เมื่อข้าพเจ้าเปิดปากและพยายามที่จะเสนออะไรก็ตาม
 พวกเขาจะกล่าวว่า “ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท พระองค์ไม่ทรง
 ทราบอะไรเลย” ดังนั้นข้าพเจ้าจึงปิดปากให้สนิท เมื่อพวกเขาไม่
 ต้องการให้ข้าพเจ้าพูด ข้าพเจ้าก็จะไม่พูดอะไร⁸³⁸

⁸³⁷ โปรดดู "Thai King Uses his Power to Prevent Further Bloodshed," *New Straits Time* 22 May 1992.

⁸³⁸ "When I'd open my mouth and suggest something, they'd say: "Your Majesty, you don't know anything." So I shut my mouth. They don't want me to speak, so I don't speak." quoted in *New York Times*, 24 August 1989 cited in Supamit Pitipat, "The evolution of the Thai monarchy in the constitutional period, 1932 – present," 64.

ภาพที่ 3

คอลัมน์จากหนังสือพิมพ์ New Straits Time ฉบับวันที่ 22 พฤษภาคม 2535

ในอีกด้านหนึ่ง เมื่อมีการรณรงค์แก้ไขรัฐธรรมนูญในช่วงปี พ.ศ. 2555 หรือในสมัยที่มีนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ฝ่ายรัฐบาลซึ่งเสนอให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญต่างเห็นพ้องต้องกันในประเด็นหนึ่งว่า จะไม่มีการแตะต้องหรือแก้ไขข้อความใดใดในบทบัญญัติหมวด 2 หรือหมวดพระมหากษัตริย์ของรัฐธรรมนูญ⁸³⁹ คำถามที่ตามมาทันทีคือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงพลิกผันจากบทบาทของพระมหากษัตริย์ภายใต้โครงสร้างรัฐธรรมนูญในสมัยจอมพล ป. รอบที่สองที่ทำให้พระองค์ “ต้องปิดปากให้สนิท” ให้กลายมาเป็นพระมหากษัตริย์ในระบอบรัฐธรรมนูญที่มีความศักดิ์สิทธิ์มากเสียจนกระทั่งไม่มีฝักฝ่ายทางการเมืองใดเห็นด้วยกับการแก้ไขบทบัญญัติในหมวดพระมหากษัตริย์ได้อย่างไร ความเห็นพ้องต้องกันของชนชั้นนำว่าจะไม่แตะต้องสถาบันพระมหากษัตริย์ ตลอดจนอิทธิพลจากสิทธิอำนาจที่สถาบันพระมหากษัตริย์มีต่อ

⁸³⁹ นัน ทวีตน์ บรมานันท์, "กรอบในการแก้ไขรัฐธรรมนูญ." <http://www.public-law.net/publaw/view.aspx?id=1705>; หรือแม้แต่การแก้ไขรัฐธรรมนูญในปัจจุบันที่พรรคฝ่ายค้านต่างมีฉันทามติร่วมกันว่าจะไม่แก้ไขหมวดพระมหากษัตริย์ ดู สำนักข่าวไอเอ็นเอ็น, "7 พรรคฝ่ายค้าน รวมเศรษฐกิจใหม่-พลังปวงชนไทย ยื่นรองประธานสภาฯ ขอตั้ง กมธ.ศึกษาแก้ไข รธน. ยืนยันไม่แตะหมวดพระมหากษัตริย์," (2562). https://www.innnews.co.th/politics/news_470875/.

ชนชั้นนำเหล่านี้ ในอีกนัยหนึ่งก็คือสิ่งที่เกษียร เตชะพีระ เรียกว่าฉันทามติแห่งรัชสมัยของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลฯ (The Bhumibol consensus) หรือการเห็นพ้องต้องกันของ บรรดาชนชั้นนำในการพิจารณาพระราชอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ในฐานะตัวกลางในการ ไกล่เกลี่ยและตัดสินใจขั้นสุดท้ายในปมปัญหาระหว่างฝักฝ่ายต่าง ๆ หรือที่เกษียรเรียกว่าเป็นเสมือน อนุญาโตตุลาการของการเมืองไทย⁸⁴⁰

ในการตอบคำถามข้างต้นผู้วิจัยเห็นว่าควรแบ่งพิจารณาบทบาทและการกระทำของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ภายใต้เงื่อนไขของระบอบรัฐธรรมนูญที่จัดอำนาจ พระมหากษัตริย์ที่แตกต่างกันออกเป็น 3 ระยะ เพื่อที่จะเห็นภาพของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว โดย ระยะที่หนึ่งคือระยะที่พระองค์ดำรงตนอยู่ในสถานะที่ไม่มีทางเลือกจำเป็นต้องยินยอม หรือโอนอ่อน ผ่อนตามเอกบุคคลที่เป็นนายกรัฐมนตรีไม่ต่างจากเมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เคยเผชิญ แต่กระนั้นพระองค์ก็ยังทรงพยายามที่จะดำเนินตามวิธีการของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและกรมขุนชัยนาทในอดีต โดยใช้อำนาจผ่านกลไกที่รัฐธรรมนูญให้ไว้ในการ ถ่วงดุลนายกรัฐมนตรี แม้ความพยายามดังกล่าวจะไม่ค่อยประสบความสำเร็จในทางรัฐธรรมนูญเช่นกัน การเมืองในระยะแรกนี้กินความตั้งแต่การเสด็จนิวัติพระนครในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. และ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งต่างวางโครงสร้างที่จำกัดพระราชอำนาจในทางรัฐธรรมนูญในลักษณะสิ่งที่ ได้กระทำสำเร็จลงไปแล้วโดยผู้อื่นโดยที่พระองค์ไม่อาจทำอะไรได้เช่นเดียวกัน เพียงแต่อยู่ใน ระดับที่แตกต่างกัน จนกระทั่งสิ้นสุดลงเมื่อเกิดรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 ซึ่งวางเงื่อนไขให้ พระองค์สามารถกลับมาใช้อำนาจตามที่รัฐธรรมนูญให้ไว้ภายใต้บริบทของการเมืองที่มีเสรีภาพมาก ยิ่งขึ้น และเป็นจุดเปลี่ยนที่ทำให้พระองค์หันมาดำเนินแนวทางการสร้างฐานอำนาจทางวัฒนธรรม หรือสิทธิอำนาจ (*auctoritas*) นอกเหนือไปจากอำนาจบังคับตามกฎหมาย (*potestas*) หรืออำนาจ สำรองที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้

ระยะที่สองคือระยะที่พระองค์สามารถเป็นผู้เลือกที่จะอยู่ข้างฝ่ายผู้ชนะในการต่อสู้ทาง การเมือง หรืออย่างน้อยทรงเป็นทางเลือกหนึ่งที่ทำให้แต่ละฝ่ายต้องการจะใช้เป็นพันธมิตรหรืออ้าง ความชอบธรรมจากพระองค์ และเป็นระยะเวลาที่ทรงปฏิเสธอำนาจสำรองอันเป็นประเด็นที่มีการ

⁸⁴⁰ นำเสนอครั้งแรกใน เกษียร เตชะพีระ, "ภูมิทัศน์ใหม่ทางการเมือง," *มติชนสุดสัปดาห์* ฉบับวันที่ 23 - 29 มิถุนายน 2560, 54.

ต่อสู้เรียกร้องมาอย่างยาวนานและยากลำบากในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และในสมัยที่มีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492 ซึ่งสะท้อนว่าพระองค์ทรงเล็งเห็นถึงวิธีการอื่นที่จะสถาปนาระบอบราชาธิปไตยแบบผสมที่มีพระมหากษัตริย์เป็นจุดหมุ่โดยไม่ต้องอาศัยอำนาจสำรองเพื่อควบคุมรัฐสภาผ่านกลไกการแต่งตั้งในแบบเดิม อีกทั้งยังอาจเป็นเพราะพระองค์ทรงตระหนักได้ว่าการใช้อำนาจในลักษณะดังกล่าวไม่สอดคล้องกับพลังทางสังคมที่กำลังดำเนินอยู่ในเวลานั้นด้วยเช่นกัน ระยะเวลาช่วงนี้กินเวลาตั้งแต่ทศวรรษที่ 2510 จนถึงช่วงระยะเวลาก่อนเกิดเหตุการณ์กบฏเมษาฮาวายในปี พ.ศ. 2524

ระยะสุดท้ายคือระยะเวลาหลังจากเหตุการณ์เมษาฮาวาย พ.ศ. 2524 เป็นต้นไปที่ถือเป็นจุดเปลี่ยนของการสถาปนาระบอบราชาธิปไตยแบบผสมที่มีพระมหากษัตริย์เป็นจุดหมุ่ของระบอบการเมืองในทางวัฒนธรรมในฐานะผู้นำทางศีลธรรม (moral leader) ผ่านการใช้อำนาจในลักษณะของสิทธิอำนาจเพื่อถ่วงดุลการทำงานและการใช้อำนาจของสถาบันทางการเมืองอื่น ๆ แทนที่จะมุ่งเน้นไปที่ใช้อำนาจควบคุมตามกฎหมายที่บัญญัติไว้รัฐธรรมนูญแบบเดิม ระยะเวลาที่ว่าเป็นคือระยะเวลาที่ก่อให้เกิดฉันทามติแห่งรัชสมัยขึ้นอย่างแท้จริง และเป็นสาเหตุของการใช้อำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ในเวลาต่อมาทั้งที่เป็นอำนาจเชิงวัฒนธรรมและอำนาจดั้งเดิมที่มีอยู่ในรัฐธรรมนูญให้ส่งผลทวีตริคุณมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม ซึ่งจะได้อธิบายไปที่ละช่วงตามลำดับ

สำหรับในระยะแรก พบว่าก่อนหน้าที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 จะเสด็จจากกรุงโซลชานมาถึงกรุงเทพฯ ในวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2494 ผ่านทางเรือ นั้น พระองค์ได้ส่งจดหมายถึงพระอาจารย์ชาวสวิสผู้หนึ่ง คือนาย Cleon Seraidaris และจดหมายฉบับดังกล่าวได้เอ่ยถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในกรุงเทพฯ ณ เวลานั้นว่า

จะดีมากเลย ถ้าฉันไม่รู้ข่าวอะไรตอนนี้ แต่ตอนไปถึงคง
จะมีความวุ่นวายและบางทีก็คงไม่ได้พักผ่อนกันละ พระองค์ทรง
ย้ำกับครูว่า จะเกิดอะไรขึ้นก็ตาม ครูมั่นใจได้ว่าฉันจะไม่ทำอะไรที่

ชัดกับใจฉันเป็นอันขาด ไม่ว่าจะอ่านอะไรที่ไม่ปกติจาก

หนังสือพิมพ์⁸⁴¹

และความจริงก็เป็นไปตามพระราชหัตถเลขาของพระองค์ เพราะเมื่อเรือพระราชพาหนะของพระองค์เทียบท่าที่กรุงเทพฯ และจอมพล ป. ในฐานะนายกรัฐมนตรีที่เพิ่งกระทำการรัฐประหารตัวเองมาเมื่อ 3 วันก่อนหน้านี้ออกมาต้อนรับพระองค์ โดยเป้าหมายในการทำรัฐประหารตนเองของจอมพล ป. ในครั้งนั้นเป็นที่ทราบกันมาก่อนหน้าแล้วอย่างน้อย 2 วัน เพราะก่อนหน้าที่จะมีการรัฐประหาร หน่วยข่าวกรองของสหรัฐอเมริการายงานว่าวัตถุประสงค์หลักของการทำรัฐประหารในครั้งนั้นเป็นไป “เพื่อที่จะนำรัฐธรรมนูญที่จำกัดพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์และสมาชิกวุฒิสภากลับมาใช้อีกครั้ง อันเกิดจากความเกรงว่าพระมหากษัตริย์ที่กำลังจะเดินทางกลับมานี้จะใช้ อำนาจและอิทธิพล (ภายใต้โครงสร้างของรัฐธรรมนูญฉบับเดิม- ผู้วิจัย) หลังจากที่พระองค์เสด็จนิวัติพระนคร”⁸⁴² การทำรัฐประหารในจังหวะเวลาดังกล่าวในแง่หนึ่งจึงมีขึ้นเพื่อสยบความไม่แน่นอนและความกังวลที่รัฐบาลมีต่อพระมหากษัตริย์ที่จะเข้ามาใช้อำนาจตามรัฐธรรมนูญในการยับยั้งตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลในอนาคต ซึ่งทางออกที่ดีที่สุดก็คือการนำรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475 กลับมาใช้อีกครั้งหนึ่ง

ทันทีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เสด็จถึงประเทศไทย สิ่งแรกที่รัฐบาลขอให้พระองค์กระทำคือการรับรองรัฐบาลด้วยการลงนามในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่เพื่อประกาศใช้เป็นการชั่วคราวไปพลางก่อน เพราะในขณะที่มีการทำรัฐประหารทางวิหุขของจอมพล ป. คณะปฏิวัติ หรือที่เรียกตนเองว่า “คณะบริหารประเทศชั่วคราว” อ้างว่าคณะทหาร ผู้ก่อการ และประชาชนผู้รักชาติได้พร้อมใจกันเอารัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475 กลับมาใช้ใหม่ โดยในครั้งนั้นสิ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงตัดสินใจกระทำ คือการใช้อำนาจในฐานะพระมหากษัตริย์ปฏิเสธที่จะรับรองรัฐบาลใหม่ของจอมพล ป. โดยอ้างว่าจะทรงขอเวลา “เพื่อที่จะหาช่องทางสำหรับทำให้การ

⁸⁴¹ ลีซองตร์ เซ. เซโรดาร์ส, *พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ 9 และเจ้านายไทยในโลซานน์*, 2 ed. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, 2557), 277.

⁸⁴² ดู “the objective being to promulgate a new constitution which will reduce the powers of the King and of the Senate. It is feared that the King will actively exercise his present powers and influence after his return.” ใน CIA CREST, CIA-RDP82-00457R009400250011-3, Possible coup d'etat, (27 November 1951).

เปลี่ยนแปลงทางการเมืองนี้เป็นที่ยอมรับและถูกกฎหมาย” อีกทั้งการประวิงเวลาดังกล่าวของพระองค์ยังมีขึ้นเพื่อที่จะสร้างข้อเจรจาต่อรองแลกเปลี่ยนกับรัฐบาล⁸⁴³ แม้สุดท้ายพระองค์จะยอมลงพระปรมาภิไธยในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475 ที่นำมาใช้ใหม่ในบางหมวดเพื่อบังคับใช้ไปพลางก่อนที่การแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475 จะแล้วเสร็จ แต่ในครั้งนั้นหน่วยข่าวกรองของสหรัฐฯ รายงานว่ายังได้ทรงเตรียมไฟตายสำหรับใช้เจรจาต่อรองกับรัฐบาลจอมพล ป. นั่นคือการ “เตรียมจะสละราชสมบัติหากรัฐบาลไม่ตกลงทำตามข้อเสนอของพระองค์ในการแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475” แม้ว่าจะมีการประเมินแล้วว่าโอกาสที่ฝ่ายรัฐบาลจะยินยอมทำตามความประสงค์ของพระองค์จะมีน้อยมากก็ตาม “เพราะหากฝ่ายกองทัพทำเช่นนั้นย่อมเท่ากับเป็นการทำลายสถานภาพของตนเอง”⁸⁴⁴

หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงลงพระปรมาภิไธยในร่างรัฐธรรมนูญชั่วคราวแล้ว ทางรัฐบาลได้เร่งดำเนินการแก้ไขปรับปรุงรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475 ใหม่โดยเร็ว และเมื่อร่างรัฐธรรมนูญเสร็จ รัฐบาลได้ใช้โอกาสดังกล่าวมาเป็นเงื่อนไขเพื่อบีบให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวลงพระปรมาภิไธยในร่างรัฐธรรมนูญที่รัฐบาลแก้ไข โดยได้มีการจัดเตรียมให้มีพิธีพระราชทานรัฐธรรมนูญขึ้นในวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2495 โดยรัฐบาลอ้างว่าเป็นวันที่มีฤกษ์ยามยามดีที่สุด อย่างไรก็ตามพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งเสด็จแปรพระราชฐานไปยังพระตำหนักไกลกังวลพยายามปฏิเสธและถ่วงเวลาที่จะลงพระปรมาภิไธยโดยขอให้รัฐบาลนำร่างดังกล่าวเข้าสู่ที่ประชุมรัฐสภาเสียก่อน โดยในตอนแรกจอมพล ป. ยินดีตกลงทำตามที่ทรงขอ และได้มีการแจ้งข่าวเลื่อนวันจัดพิธีออกไปพระราชทานรัฐธรรมนูญออกไปก่อนในเช้าวันที่ 7 มีนาคม โดยมีการประกาศผ่านทางวิทยุกระจายเสียงอย่างเป็นทางการ ซึ่งสร้างความสับสนให้แก่บรรดานักการทูตในเวลานั้นเป็นอย่างมาก

⁸⁴³ RG 59 792.11/12-351, Turner to the Secretary of State, 3 December 1951 quoted in Kobkua Suwannathat-Pian, *Kings, country and constitutions: Thailand's political development, 1932-2000*, 150.

⁸⁴⁴ ดู “The King of Thailand will abdicate, unless his demands for modifying the 1932 Constitution are accepted... it is unlikely that the military... will accede to the King's request, because to do so would undermine their own position.” ใน CIA CREST, CIA-RDP79T01146A000600190001-6, Thailand. King reported prepared to abdicate, (18 December 1951.).

มาก เนื่องจากการได้มีการส่งเทียบเชิญให้เข้าร่วมพิธีตั้งแต่วันที่ 6 มีนาคม⁸⁴⁵ ในครั้งนั้นข้าวต่างประเทศ รายงานว่าได้มีบุคคลระดับแกนนำของคณะรัฐประหารไม่พอใจในการเลื่อนดังกล่าวจึงส่งคณะเดินทาง ไปพบกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชวังไกลกังวลโดยไม่ได้ปรึกษากับจอมพล ป. และในที่สุดก็สามารถ “โน้มน้าว” พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้เดินทางกลับมากรุงเทพฯ ภายในวันที่ 8 เพื่อประกอบพิธีพระราชทานรัฐธรรมนูญได้ในที่สุด⁸⁴⁶ โดยผู้ที่นำคณะทหารเดินทางไปพบ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและบีบบังคับให้พระองค์ทรงกลับมาพระราชทานรัฐธรรมนูญและยอม ทำตามความต้องการของคณะรัฐประหารในครั้งนั้นก็คือพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์⁸⁴⁷ และสำนัก ข้าราชการกอกโปสต์รายงานการเดินทางดังกล่าวของพลตำรวจเอกเผ่าในครั้งนั้นว่าเป็น “military heavyweights visit”⁸⁴⁸

จากเหตุการณ์ดังกล่าวหน่วยข่าวกรองของสหรัฐฯ รายงานว่า ตั้งแต่ก่อนที่จะมีพระราชพิธี พระราชทานรัฐธรรมนูญประมาณหนึ่งเดือน แหล่งข่าวของหน่วยข่าวกรองสหรัฐฯ ในประเทศไทย เปิดเผยว่าผู้บัญชาการทหารอากาศได้ปรารภว่า “ประเทศไทยอาจเปลี่ยนแปลงไปปกครองด้วย ระบอบสาธารณรัฐแทน หากในหลวงไม่ยอมลงพระปรมาภิไธยในร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475 ที่มีการแก้ไขปรับปรุงดังกล่าวของรัฐบาล...” หน่วยข่าวกรองของสหรัฐฯ ยังวิเคราะห์ว่าเหตุการณ์ใน ครั้งนั้นยังทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว “ทรงใช้ประเด็นเรื่องการสละราชสมบัติมาเป็นอาวุธใน การต่อกรกับรัฐบาลในประเด็นเรื่องการคงไว้ซึ่งอำนาจสำรองของสถาบันพระมหากษัตริย์ใน รัฐธรรมนูญ แม้ว่าพระองค์จะมีได้ตั้งใจจะสละราชสมบัติจริงๆ ก็ตาม” นอกจากนี้หน่วยข่าวกรอง ของสหรัฐฯ ยังประเมินต่อไปอีกว่า “แม้สถาบันพระมหากษัตริย์จะเป็นที่เคารพเทิดทูนของประชาชน

⁸⁴⁵ NARA, RG59: 792.03/3-1952, Bangkok to the Department of State, 19 March 1952 cited in Kobkua Suwannathat-Pian, *Kings, country and constitutions: Thailand's political development, 1932-2000*, 151.

⁸⁴⁶ “Only yesterday Radio Bangkok announced officially that the ceremony had been postponed, but leaders of the military junta reportedly persuaded the king to change his mind.” ดู “The King signs another constitution,” *The Associated Press* 8 March 1952.

⁸⁴⁷ CIA CREST, CIA-RDP79T00975A000600140001-9, Current Intelligence Bulletin, (11 March 1952).

⁸⁴⁸ “1932 Charter amended: royal approval after military heavyweights visit,” *Bangkok Post* 8 March 1952.

ชาวไทยอย่างกว้างขวาง แต่กลับไม่ปรากฏว่ามีกลุ่มพลังจัดตั้งใดใดเลยในเวลานั้นที่กล้าพอจะก้าวออกมาสนับสนุนพระมหากษัตริย์ในการต่อสู้กับผู้นำทหารในรัฐบาล”⁸⁴⁹

สถานการณ์ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ต้องเผชิญในการถ่วงดุลการใช้อำนาจของคณะรัฐประหารและรัฐบาลของจอมพล ป. ดุจะหนักหนาสาหัสยิ่งกว่าเมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องรับมือกับการอ้างรักษาระบอบใหม่หลังการอภิวัฒน์สยามมิให้แปรเปลี่ยนไปเป็นคณาธิปไตยในมือของคณะราษฎร แต่กระนั้นจะเห็นได้ว่าในตอนแรกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ยังคงดำเนินตามแนวพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจสำรองในรัฐธรรมนูญผ่านกลไกในและวิธีการที่รัฐธรรมนูญเปิดช่องไว้ให้แก่พระองค์ในฐานะพระมหากษัตริย์ ดังนั้นเมื่อความพยายามที่จะขัดขวางการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475 ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการปรับลดพระราชอำนาจโดยเฉพาะอำนาจสำรองในการแต่งตั้งวุฒิสภาให้เปลี่ยนไปอยู่ในมือของนายกรัฐมนตรีแทนอย่างชัดเจนไม่ประสบผลสำเร็จ พระองค์จึงทรงหันไปใช้วิธีการอื่นที่รัฐธรรมนูญเปิดช่องไว้ นั่นคือพระราชอำนาจในการยับยั้งร่างพระราชบัญญัติเช่นเดียวกับที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยกระทำมาก่อน และสิ่งนี้ได้นำมาซึ่งความขัดแย้งระหว่างพระองค์กับรัฐบาลของจอมพล ป. เป็นระลอกที่สอง

⁸⁴⁹ ดู “The Chief of the Thai Air force, according to another source, stated that Thailand would become a republic if the King did not accept the 1932 Constitution as amended. Comment: Other reports indicate that the King is using the threat of abdication as a weapon in his controversy with government leaders over his constitutional powers and probably has no real intent of stepping down. Although veneration of the monarchy is widespread in Thailand, no effectively organized force has yet come forward to support the King in his struggle with the military leaders” ใน CIA CREST, CIA-RDP79T01146A00700310001-1, Daily Digest, (13 February 1952).; นอกจากนี้ยังมีรายงานข่าวอื่น ๆ เกี่ยวกับการบีบให้ในหลวงสละราช เช่น วันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2496 มีการรายงานว่าตำรวจได้เข้าจับกุมผู้คิดก่อการโค่นล้มรัฐบาลโดยสมคบกับคอมมิวนิสต์เวียดนามจำนวน 14 คน หนึ่งในนั้นมีนายทหารของกองทัพอากาศรวมอยู่ด้วย หน่วยข่าวกรองของสหรัฐาระบุว่า ผู้ก่อการได้รับการให้กำลังใจจากพระมหากษัตริย์ ซึ่งหากเรื่องนี้เป็นความจริงจอมพล ป. อาจจะต้องขอในหลวงสละราชสมบัติ แม้จะยังไม่มีความว่าจะมีการกระทำดังกล่าวก็ตาม และถ้าหากเกิดขึ้นจริงแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นตามมาคือแกนนำทหารในคณะรัฐประหารก็จะพยายามเข้าไปมีอิทธิพลต่อผู้สำเร็จราชการที่จะปฏิบัติหน้าที่แทนพระราชโอรสของพระมหากษัตริย์ที่ยังทรงเป็นทารกอยู่ ดู CIA CREST, CIA-RDP79R00890A000100080021-5, Developments in Southeast Asia, (9 September 1953.).

ในช่วงปี พ.ศ. 2496 รัฐบาลได้พยายามเสนอ “ร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการสำรวจการออกโฉนดที่ดิน พ.ศ. 24..” เข้าสู่รัฐสภาเป็นวาระด่วนเพื่อแก้ไขปัญหาการครอบครองที่ดินในอำเภอบางป่องและบางพลีที่มีผู้ร้องเรียน และปรากฏว่ามีผู้อภิปรายคัดค้านในสภาอย่างมาก⁸⁵⁰ สุดท้ายการแก้ไขปัญหาการครอบครองที่ดินดังกล่าวนำไปสู่การออกกฎหมายปฏิรูปที่ดินของจอมพล ป. ในเวลาต่อมา นั่นคือ “ร่างพระราชบัญญัติจัดสรรที่ดินแห่งชาติ พ.ศ. 24..” ซึ่งมีเนื้อหาจำกัดการถือครองที่ดินบนเงื่อนไขของการใช้งาน เช่น ผู้ที่ครอบครองที่ดินเพื่อไปประกอบเกษตรกรรมสามารถครอบครองได้ไม่เกิน 50 ไร่ หรือผู้ที่ครอบครองที่ดินเพื่อประกอบอุตสาหกรรมสามารถครอบครองได้ไม่เกิน 10 ไร่ หรือสำหรับที่อยู่อาศัยสามารถครอบครองได้ไม่เกิน 5 ไร่⁸⁵¹ โดยร่างกฎหมายดังกล่าวได้ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนักทั้งในและนอกสภา แม้ว่าสุดท้ายที่ประชุมจะลงมติรับหลักการและผ่านการลงมติในวาระสองและสามอย่างรวดเร็ว แต่สุดท้ายร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวได้ถูกชะลอไว้ในชั้นรองลงพระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์เป็นเวลากว่าสองเดือน จนกระทั่งสุดท้ายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงยอมลงพระปรมาภิไธยในที่สุดเพื่อแลกกับการที่จอมพล ป. รับปากว่าจะปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติปฏิรูปที่ดินดังกล่าวโดยเฉพาะในส่วนที่พระองค์ขอสงวนไว้⁸⁵² อย่างไรก็ตาม พระราชบัญญัติปฏิรูปที่ดินที่รัฐบาลของจอมพล ป. เสนอนี้ สุดท้ายจะถูกยกเลิกไปโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์หลังการรัฐประหารจอมพล ป. ในปี พ.ศ. 2500 ซึ่งสร้างความพอใจให้แก่บรรดาเจ้าของที่ดินรายใหญ่และชนชั้นนำที่ครอบครองที่ดินจำนวนมากอย่างยิ่ง⁸⁵³

ฟางเส้นสุดท้ายระหว่างพระองค์กับจอมพล ป. ขาดลงเมื่อพระองค์ตัดสินใจเริ่มเปลี่ยนมาใช้ต้นทุนทางวัฒนธรรมของสถาบันพระมหากษัตริย์ในการแสดงออกซึ่งความไม่เห็นด้วยกับรัฐบาลด้วยการปฏิเสธที่จะเข้าร่วมงานฉลองพุทธศตวรรษที่ฝ่ายรัฐบาลจัด โดยมีประกาศข่าวของทางการว่าทรง

⁸⁵⁰ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 5 วันที่ 22 มกราคม 2496," 1-39.

⁸⁵¹ ศรีบุญ เทพสงเคราะห์, "การกำหนดนโยบายจัดสรรที่ดินในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2491-2500)," *วารสารสถาบันพระปกเกล้า* 8, no. 2 (2553): 72.

⁸⁵² RG 59:792.00(W)/12-354, Peurifoy to the Secretary of State, 3 December 1954 cited in Kobkua Suwannathat-Pian, *Kings, country and constitutions: Thailand's political development, 1932-2000*, 152.

⁸⁵³ "Controversial land reform bill repealed by Sarit, 30 November 1957," *Bangkok Post* 30 November 1957.

ประชวรด้วยพระโรคหัด แต่การไม่ปรากฏตัวในงานฉลองพุทธศตวรรษเลยทั้ง ๆ ที่รัฐบาลได้จัดเตรียมงานอย่างยิ่งใหญ่ไปจนถึงการเตรียมให้มีการเสด็จโดยขบวนพยุหยาตราทางชลมารค ย่อมสะท้อนถึงความไม่ลงรอยกันระหว่างพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับนายกรัฐมนตรีในเวลานั้นให้เป็นที่รับรู้อย่างกว้างขวางมากขึ้นในที่สาธารณะ⁸⁵⁴ สถานทูตสหรัฐอเมริกาวิเคราะห์เหตุการณ์ดังกล่าวว่าสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พระองค์ไม่พอพระทัยอาจเนื่องมาจากการจัดวางตำแหน่งของจอมพล ป. ในพิธีให้โดดเด่นกว่าพระองค์ ทั้ง ๆ ที่สมควรจะเป็นพื้นที่ของสถาบันพระมหากษัตริย์มากกว่านายกรัฐมนตรี⁸⁵⁵

อันที่จริงแล้ว ประเด็นเรื่องความไม่ลงรอยระหว่างพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและจอมพล ป. เริ่มปรากฏให้เห็นผ่านหน้าหนังสือพิมพ์มาตั้งแต่ก่อนหน้านั้นแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสในวันกองทัพในวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2499 ว่า “เพราะทหารได้รับเกียรติและเอกสิทธิ์เป็นผู้กุมอาวุธและกำลังรบของประเทศ เป็นที่เคารพและเกรงขามในหมู่ชนทั่วไป ทหารจึงต้องปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับที่ตนได้รับความไว้วางใจ ไม่ควรไปทำหรือเกี่ยวข้องกับกิจการที่ไม่อยู่ในหน้าที่โดยเฉพาะของตน เช่นไปเล่นการเมือง ดังนี้ เป็นต้น”⁸⁵⁶ (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย) ต่อมาจอมพล ป. ต้องออกมาอธิบายจนกระทั่งหนังสือพิมพ์บางกอกไทม์ (Bangkok Times) พาดหัวข่าวว่า “จอมพล ป. ชัดกับ ร. 9”⁸⁵⁷

สิ่งนี้ยังสอดคล้องกับข้อเท็จจริงที่ว่า ในช่วงปลายของการปกครองในยุคนจอมพล ป. รอบที่สองนี้ จอมพล ป. ได้พยายามติดต่อเพื่อรื้อฟื้นความสัมพันธ์กับนายปรีดีโดยมีนายเฉียบ อัมพุนันท์เป็นคนกลางและมีการส่งสัญญาณไปยังนายปรีดีว่าจะหาทางช่วยให้กลับคืนประเทศพร้อมทั้งรับปากว่าจะมีการรื้อฟื้นคดีสวรรคตกลับมาพิจารณาใหม่อีกครั้งหนึ่ง⁸⁵⁸ ทั้งนี้แม้ในตอนแรกของวิกฤตการณ์

⁸⁵⁴ "2,500 years of Buddhist era: King and Queen absent from week-long celebrations," *Bangkok Post* 12 May 1957.

⁸⁵⁵ NARA, RG 59 Entry Thailand 1955-1959 box 3909, John C. Guthrie to Secretary of State, (3 December 1957).

⁸⁵⁶ วิสิฐ ตันติสุนทรและคณะ, *ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช 2493-2512* (กรุงเทพฯ: กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ, 2550), 64.

⁸⁵⁷ บางกอกไทม์ 6 กุมภาพันธ์ 2499 อ้างถึงใน สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, *แผนชิงชาติไทย: ว่าด้วยรัฐและการต่อต้านรัฐ สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ครั้งที่สอง (พ.ศ.2491-2500)*, 3 ed. (กรุงเทพฯ: พีเพรส, 2553), 377.

⁸⁵⁸ NARA, RG 59 Central decimal file 1955-1959 box 3908, Magill to Secretary of State, (7 December 1956).; ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างนายปรีดีกับนายเฉียบ ดู เฉียบ (ชัยสงค์) อัมพุนันท์, *มหาวิทยาลัย*

ทางการเมืองในปี พ.ศ. 2500 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเป็นผู้เจรจาขอให้จอมพล ป. ยอมลาออกแต่โดยดีในการเข้าเฝ้าของคืนวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500⁸⁵⁹ หรือเพียงไม่กี่ชั่วโมงก่อนที่จอมพลสฤษดิ์จะตัดสินใจยึดอำนาจจากจอมพล ป. แต่เมื่อจอมพล ป. ปฏิเสธ การแทรกแซงทางการเมืองของกองทัพจึงกลายเป็นสิ่งที่มิอาจหลีกเลี่ยงได้⁸⁶⁰

ของข้าพเจ้า (พระนคร: รวมสาส์น, 2501).; ทั้งนี้รายละเอียดเกี่ยวกับเบื้องหลังของคดีสวรรคตนั้น ได้มีผู้ศึกษาและตีความความเป็นไปได้ที่แตกต่างกันออกไปหลายกรณี (scenario) โดยสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล นำมาสรุปว่าความเป็นไปได้ทั้งหมดของคดีสวรรคตอาจแบ่งออกเป็น 4 กรณี คือ (1) ในหลวงรัชกาลที่ 8 ทรงยิงพระองค์เองโดยไม่ได้ตั้งใจ หรือเป็นอุบัติเหตุ (2) ในหลวงรัชกาลที่ 8 ทรงยิงพระองค์เองโดยตั้งใจ หรือเป็นการปลงพระชนม์พระองค์เองจากการทำอัตวินิบาตกรรม (3) ในหลวงรัชกาลที่ 8 ถูกบุคคลอื่นยิงโดยไม่ได้ตั้งใจ หรือเป็นอุบัติเหตุ และสุดท้ายคือ (4) ในหลวงรัชกาลที่ 8 ถูกบุคคลอื่นยิงโดยตั้งใจ หรือเป็นการลอบปลงพระชนม์ ดู สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, "ปริศนาคดีสวรรคต," *ฟ้าเดียวกัน* 6, no. 2 (เมษายน - มิถุนายน 2551): 124.; โดยมีผู้ที่สนใจศึกษาและตีความเหตุการณ์ในกรณีสวรรคตและนำมาสรุปตามความเป็นไปได้ทั้ง 4 ตัวแบบที่แตกต่างกันออกไป เช่น ข้อสรุปในแบบที่ 1 ว่าเกิดจากอุบัติเหตุจากการเล่นปืนของพระองค์เองตามทฤษฎีล่าสุดของนายกังวาล พุทธิวินิช หรือคำอธิบายของฝ่ายรัฐบาลหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ในเวลานั้น ตลอดจนคำอธิบายของหม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ว่าเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากอุบัติเหตุ ดู กังวาล พุทธิวินิช, "Evaluation Score กรณีสวรรคต," (2559). [⁸⁵⁹ NARA, Short RG 59 Entry Thailand 1955-1959 box 3909, John C. Guthrie to Secretary of State.](https://www.google.com/search?q=googl/EpB2Dy; ศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิ์วัฒน์, 1 ศตวรรษ ศุภสวัสดิ์ 23 สิงหาคม 2543, 550, 54-55.; ส่วนข้อสรุปในแบบที่ 2 ว่าในหลวงรัชกาลที่ 8 ทรงกระทำอัตวินิบาตกรรมพระองค์เอง ด้วยเหตุผลต่าง ๆ ดู Rayne Kruger, <i>The devil's discus</i> (London: Cassell, 1964), 219; Alexander Macdonald, <i>Bangkok Editor</i> (New York: Macmillan, 1949), 49-50.; ในขณะที่ข้อสรุปในแบบที่ 3 ว่าเป็นอุบัติเหตุจากการถูกบุคคลอื่นยิงโดยไม่ได้ตั้งใจหรืออุบัติเหตุ นั้น ดูการวิเคราะห์ของหน่วยข่าวกรองของสหรัฐฯ ประกอบกับหนึ่งในทฤษฎีความเป็นไปได้ในข้อเสนอของ Paul Handley และประเด็นคำถามของ Alexander Macdonald ดู CIA CREST, CIA-RDP82-00457R000100410004-5, Internal Politics, Rumors Concerning King's Death, (13 November 1946); Paul M. Handley, <i>The king never smiles: a biography of Thailand's Bhumibol Adulyadej</i> (New Haven: Yale University Press, 2006), 77-78; Macdonald, <i>Bangkok Editor</i>, 48.; และข้อสรุปในแบบที่ 4 ดูทฤษฎีของนาย Stevenson เกี่ยวกับการเข้าไปมีส่วนในการลอบปลงพระชนม์ในหลวงรัชกาลที่ 8 ของนาย Tsuji Masanobu นายทหารชาวญี่ปุ่นที่ Stevenson อ้างว่ากำลังกบดานอยู่ในประเทศไทยในเวลานั้น ดู William Stevenson, <i>The Revolutionary King: The true-life sequel to The King and I</i> (London: Robinson, 2001), 70-71.</p>
</div>
<div data-bbox=)

⁸⁶⁰ ดู "The British Ambassador further reported that the King 'may have known, even at that stage, that failing this, Army intervention was inevitable' " ใน FO 371/129612 XC 152657,

หน่วยข่าวกรองของสหรัฐฯยังรายงานเหตุการณ์ในครั้งนั้นว่าในตอนแรกพระองค์ทรงเป็นผู้ ตักเตือนจอมพลสฤษดิ์มิให้ใช้มาตรการที่รุนแรงมาตั้งแต่ต้น⁸⁶¹ แต่เมื่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไป และการยึดอำนาจกลายเป็นเรื่องที่มีอาจหลีกเลี่ยงได้ พระองค์จึงเป็นผู้ที่ผลักดันให้จอมพลสฤษดิ์ ตัดสินใจลงมือยึดอำนาจในคืนนั้น ทั้งนี้มีการประเมินว่าสาเหตุที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เข้าไปมีส่วนร่วมในการยึดอำนาจครั้งนั้นของจอมพลสฤษดิ์อย่างชัดเจน⁸⁶² อาจเกิดจากความที่ทรง วิทกว่าจอมพล ป. จะนำปรีดีผู้ซึ่งถูกกล่าวหาว่ามีส่วนร่วมกับการก่อการกำเริบให้กลับเข้าประเทศอีกครั้ง⁸⁶³ อันเป็นเหตุให้เกิด “ข่าวลือ” ขึ้นอย่างหนาหูในปลายสมัยรัฐบาลของจอมพล ป. ครั้งที่สองว่า การนำ ปรีดีกลับคืนมาก็เพื่อที่จะ “ระดมความคิดที่เป็นปฏิปักษ์ต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ในเวลานั้น โดย มุ่งหวังที่จะโค่นล้มและเปลี่ยนแปลงการปกครองและยกให้จอมพล ป. เป็นประธานาธิบดีของระบอบ ใหม่แทน”⁸⁶⁴ ในช่วงเวลาเดียวกันกับที่พลตำรวจเอกเผ่าได้ออกมาเปิดเผยว่า “ปรีดีคืออาวุธที่ ข้าพเจ้าจะนำมาต่อกรกับพวกroyalist” (Pridi is my weapon against the Royalist)⁸⁶⁵ ด้วย เหตุนี้ สถานทูตสหรัฐฯจึงมีความเห็นว่า มีความเป็นไปได้อย่างที่ประเด็นเรื่องการนำปรีดีกลับไทย และการรื้อฟื้นคดีสวรรคตเพื่อทำลายความน่าเชื่อถือของสถาบันพระมหากษัตริย์จะกลายเป็นชนวน

Whittington to Selwyn Lloyd, 22 September 1957 อ้างถึงใน Kobkua Suwannathat-Pian, *Kings, country and constitutions: Thailand's political development, 1932-2000*, 154.

⁸⁶¹ CIA CREST, CIARDP79R00904A000400010016-2, Possible consequence of current developments in Thailand, (14 September 1957).

⁸⁶² NARA, RG 59 Entry Thailand 1955-1959 box 3909, Summary of Conversation with General Phao, (4 November 1957).

⁸⁶³ CIA CREST, CIA-RDP79R00890A000900010020-5, Thailand, (21 September 1957).

⁸⁶⁴ ดู “Phao and the Prime Minister are engaged in a deep plot to bring Pridi back to Thailand in order to mobilize anti-royalist sentiment for an eventual overthrow of the monarchy which would make Prime Minister Pibul “President of the Republic”.” ใน NARA, Short RG 59 Central decimal file 1955-1959 box 3908, Magill to Secretary of State.; โดยสถานทูตประเมินความเป็นไปได้ของข่าวลือดังกล่าวไว้ว่าน้อยมาก ทั้งนี้คาดว่าสถานทูตน่าจะได้รับข่าวลือดังกล่าวผ่านคำบอกเล่าของพลเอก วัลลภ โรจนวิสุทธิ์ มาอีกทีหนึ่งว่าจอมพล ป. ประสงค์อยากจะเป็นประธานาธิบดีเสียเอง ดู NARA, RG 59 General Records, Entry Thailand 1955-1959 box 3909, Memorandum of conversation Brigadier General Wallop Rajanawisut, Colonel Edward Lansdale and Kenneth T. Young, (24 October 1957).

⁸⁶⁵ NARA, RG 59 Central decimal file 1950-1954 box 3912, Bushner to Young, (19 September 1956).

เหตุสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตัดสินใจเลือกจอมพลสฤษดิ์ในการทำรัฐประหารจอมพล ป.⁸⁶⁶

แนวทางการตีความความสัมพันธ์ระหว่างจอมพลสฤษดิ์กับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่มีมาก่อนหน้านี้จะมองว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นอิสระอีกครั้งหนึ่งจากเงื่อนโซ่ที่ถูกกดดันและบีบบังคับจากรัฐบาลของจอมพล ป. ภายหลังจากการยึดอำนาจในคืนของวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500 ของจอมพลสฤษดิ์⁸⁶⁷ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยกลับเห็นว่าโครงสร้างที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวต้องทรงเผชิญหลังการรัฐประหาร 16 กันยายน มิได้ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในแง่ของการเพิ่มพระราชอำนาจสำรองในรัฐธรรมนูญ ตรงกันข้ามกับเป็นการลดพระราชอำนาจสำรองอย่างมีนัยสำคัญและเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในการที่พระองค์ทรงริเริ่มแนวทางของการสถาปนาอำนาจทางวัฒนธรรมในฐานะผู้นำทางคุณธรรมของพระองค์เพื่อที่จะก้าวขึ้นมาเป็นจุดหมุนของระบอบราชาธิปไตยแบบผสมโดยไม่ต้องอาศัยอำนาจสำรองที่มีอยู่ในรัฐธรรมนูญอีกต่อไป

แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะมีท่าทีที่สนับสนุนการยึดอำนาจของจอมพลสฤษดิ์ในครั้งนั้นอย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นการแต่งตั้งจอมพลสฤษดิ์เป็นผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารโดยไม่มีผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ⁸⁶⁸ ใช้อำนาจของพระองค์ในการออกพระบรมราชโองการเรื่อง “การใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย” แต่ในครั้งนี้มีจอมพลสฤษดิ์ในฐานะผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ พระบรมราชโองการดังกล่าวส่งผลให้สมาชิกสภาของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 สิ้นสุดลงทันทีและให้มีการเลือกตั้งใหม่ภายใน 90 วัน ใน

⁸⁶⁶ NARA, Short RG 59 Central decimal file 1955-1959 box 3908, Magill to Secretary of State.

⁸⁶⁷ ดูข้อเสนอหลักของทักษิณใน ทักษิณ เฉลิมเตียรณ, *การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ*, trans. ม.ร.ว. ประกายทอง สิริสุข และอึ้งรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ พรธณี ฉัตรพลรักษ์, 2 ed. (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2548), 321-74.

⁸⁶⁸ "พระบรมราชโองการตั้งผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร," in *ราชกิจจานุเบกษา* ฉบับพิเศษ เล่ม 74 ตอนที่ 76 (วันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500), 1.; นอกจากนี้เอกสารที่คณะปฏิวัติส่งให้สถานทูตก็ปรากฏข้อความในลักษณะเดียวกัน และยังอธิบายไว้ในตอนท้ายด้วยว่ารัฐบาลใหม่จะจัดตั้งขึ้นต่อไปภายใต้พระบรมราชโองการของพระมหากษัตริย์ (a new government will be formed by command of the King) ดู NARA, RG 59 General Records, Entry Thailand 1955-1959 box 3909, Howard P. Jones to Acting Secretary of State (Murphy), (17 September 1957).

การนี้พระองค์ยังได้ทรงแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ชุดใหม่อีกเป็นจำนวน 121 คน เพื่อให้เข้ามาปฏิบัติหน้าที่เป็นการชั่วคราวไปพลางก่อน⁸⁶⁹ รวมไปถึงจนถึงการตัดสินใจเลือกนายพจน์ สารสิน ให้มาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนใหม่เป็นการชั่วคราว ซึ่งหน่วยข่าวกรองของสหรัฐอเมริการะบุว่า การตัดสินใจเลือกนายพจน์ สารสินเป็น “การตัดสินใจร่วมกันของจอมพลสฤษดิ์และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว”⁸⁷⁰

จากสถานการณ์ในข้างต้น กอบแก้ว สุวรรณทัต-เพียร ได้ประเมินเหตุการณ์ทั้งหมดในเดือนกันยายน พ.ศ. 2500 โดยมองว่าในความเป็นจริงแล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวย่อมไม่มีทางเลือกอื่นในเวลานั้น การที่ทรงตัดสินใจเลือกอยู่ข้างจอมพลสฤษดิ์ในมุมของสถาบันพระมหากษัตริย์จึงเกิดจากความจำเป็นที่จะต้องเลือกทางเลือกใดทางเลือกหนึ่งหรือปีศาจร้ายที่มีความชั่วร้ายน้อยกว่า (lesser evil of two choices) ที่พระองค์ทรงมีอยู่ในเวลานั้นเท่านั้น⁸⁷¹ ดังจะเห็นได้จากการให้สัมภาษณ์ของจอมพลสฤษดิ์กับนาย Murray Fromson ผู้สื่อข่าวต่างชาติในวันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2500 หรือวันรุ่งขึ้นหลังจากการทำรัฐประหาร เพราะเมื่อจอมพลสฤษดิ์ถูกถามว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตรัสอะไรบ้างเกี่ยวกับการยึดอำนาจดังกล่าวของทหาร จอมพลสฤษดิ์ได้ตอบนักข่าวผู้นั้นกลับไปว่า

พระองค์จะทรงตรัสอะไรได้ ทุก ๆ อย่างได้เสร็จสิ้นไปแล้ว

(What should the King say—everything was already finished)⁸⁷²

นัยดังกล่าวของจอมพลสฤษดิ์ย่อมบ่งชี้ถึงการกระทำที่ได้กระทำเสร็จสิ้นไปแล้วของตน (*fait accompli*) อย่างไม่ต่างจากเมื่อครั้งที่ทรงเสด็จนิวัติพระนครในปลายปี พ.ศ. 2494 ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจำเป็นต้องยอมรับการยึดอำนาจตัวเองของจอมพล ป. แม้ว่าในครั้งนี้นี้พระองค์จะมี

⁸⁶⁹ "พระบรมราชโองการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทที่ 2," in *ราชกิจจานุเบกษา* ฉบับพิเศษ เล่ม 74 ตอนที่ 78 (วันที่ 18 กันยายน 2500).

⁸⁷⁰ CIA CREST, CIA-RDP79R00890A000900010003-4, Background: Pote Sarasin – Provisional premier of Thailand, (21 September 1957).

⁸⁷¹ Kobkua Suwannathat-Pian, *Kings, country and constitutions: Thailand's political development, 1932-2000*, 154.

⁸⁷² "The King and Marshall Sarit," *The Associated Press* 17 September 1957.

ทางเลือกให้เลือกดำเนินอยู่สองทางก็ตาม นอกจากนี้โครงสร้างอำนาจของรัฐธรรมนูญในระหว่างที่ทรงตัดสินใจก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไป คือยังอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475 แก้ไขเพิ่มเติมปี พ.ศ. 2495 ดังจะเห็นได้จากพระองค์ต้องริบแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ชุดใหม่ให้เข้ามาทำหน้าที่แทน และในการแต่งตั้งครั้งนั้น ซึ่งถือเป็นการใช้อำนาจสำรองครั้งแรกของพระองค์ตามรัฐธรรมนูญหลังการรัฐประหาร ผลปรากฏว่ารายชื่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ที่ทรงแต่งตั้งล้วนแล้วแต่ประกอบไปด้วยนายทหารที่จอมพลสฤษดิ์เป็นผู้เสนอขึ้นมาทั้งสิ้น⁸⁷³ ฉะนั้นแล้วในทางปฏิบัติการแต่งตั้งครั้งนั้นจึงไม่ต่างจากการแต่งตั้งของจอมพล ป. ในอดีตเนื่องจากผู้ที่มีอำนาจอย่างแท้จริงในการกำหนดตัวบุคคลมิใช่พระมหากษัตริย์หากแต่เป็นนายกรัฐมนตรีซึ่งก็คือจอมพลสฤษดิ์

ประกอบกับการที่หน่วยข่าวกรองของสหรัฐฯยังวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและอำนาจในการเจรจาต่อรองระหว่างจอมพลสฤษดิ์กับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 และกลุ่มรอยัลลิสต์ ภายหลังการรัฐประหาร 16 กันยายน พ.ศ. 2500 ว่า

อย่างไรก็ดี ในอนาคตพระมหากษัตริย์และพวกรอยัลลิสต์ จำจะต้องระมัดระวังไม่ให้กระทำการใดที่เป็นการช่วยต่อเหล่าคนผู้ทิวกระหายในเงินและอำนาจ เพราะพวกเขาคือผู้ที่ถืออำนาจที่แท้จริงของประเทศไทยเอาไว้ในมือ—สฤษดิ์มีจำเป็นต่อพวก รอยัลลิสต์มากกว่าที่พวกรอยัลลิสต์จะมีความจำเป็นต่อสฤษดิ์⁸⁷⁴

สถานะของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับจอมพลสฤษดิ์ซึ่งกุมอำนาจทหารและทุนทั้งที่เป็นทุนรัฐวิสาหกิจระดับชาติ (ดูรายละเอียดในบทที่ 5) และทุนสนับสนุนจากต่างประเทศ ดังนั้นแม้ภาพที่ปรากฏออกมาจะแสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงร่วมมือกับจอมพลสฤษดิ์

⁸⁷³ CIA CREST, Short CIA-RDP79R00890A000900010020-5, Thailand.

⁸⁷⁴ ดู “King and royalists will have to be careful, however, not to provoke the power-and-money-hungry men in whose hands rests the real power in Thailand—the royalists need Sarit much more than Sarit needs them” ใน CIA CREST, Short CIA-RDP79R00890A000900010020-5, Thailand.

แต่ในเบื้องลึกแล้วความสัมพันธ์ดังกล่าวย่อมแฝงด้วยการไม่ไว้วางใจและการประชันขันแข่งเพื่อที่จะสร้างขุมกำลังและความมั่นคงให้แก่ตนเองโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากฝั่งรอยัลลิสต์ และความสัมพันธ์ในลักษณะเช่นนี้คือสิ่งที่ Chantal Mouffe เรียกว่าความสัมพันธ์แบบ “agonistic” ของคู่ความสัมพันธ์ที่แม้จะมีได้มองฝ่ายตรงข้ามเป็นศัตรูและมุ่งทำลายกันและกันให้ราบคาบ (antagonistic) แต่ก็วางอยู่บนความขัดแย้งและการมองอีกฝ่ายเป็น “คู่แข่ง” บางอย่างจากความแตกต่างของตนด้วยในเวลาเดียวกัน⁸⁷⁵ อันเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ที่ดูจะเหมาะสมสำหรับการอธิบายความเป็นไปในช่วงแรกของสถานะของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในระบอบจอมพลสฤษดิ์ อันแตกต่างไปจากคำอธิบายเรื่องที่ว่าอยู่บนวิธีคิดแบบต่างฝ่ายต่างตอบแทน (mutual relations) หรือการสมประโยชน์กันในรูปแบบที่เข้าใจมาแต่เดิม⁸⁷⁶

เหตุนี้เองภายหลังการรัฐประหาร 16 กันยายน พ.ศ. 2500 สถานทูตสหรัฐอเมริกาจึงรายงานว่า พระองค์เจ้าธานีนิวัตได้เข้าพบเอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกา ณ ที่พำนักเอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาประจำประเทศไทยเพื่อตักน้ำชายามบ่าย ในครั้งนั้นสถานทูตสหรัฐารายงานว่าหลังจากที่ได้พบปะพูดคุยเป็นการส่วนพระองค์แล้ว พระองค์เจ้าธานีนิวัตเปิดเผยว่าตนได้ขอร้องให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเข้าไปมีบทบาทมากขึ้นในฐานะผู้ที่คอย “ชี้แนะและแนะนำรัฐบาลไทย” (guiding and advising Thai government) โดยเฉพาะบทบาทอันโดดเด่นที่พระองค์จะทรงมีต่อการเมืองระดับชาติต่อไปผ่านการเสด็จเยือนราษฎรในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และมีแผนว่าจะจัดให้ทรงเสด็จเยือนประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงในเวลาอันใกล้ครั้งนี้อีกด้วย⁸⁷⁷ จึงอาจตีความได้ว่า

⁸⁷⁵ ความแตกต่างระหว่าง antagonism (struggle between enemies) กับ agonism (struggle between adversaries) ดู Chantal Mouffe, *Agonistic: thinking the world politically* (London: Verso, 2013), 7.

⁸⁷⁶ เช่น งานของทักษ์ เฉลิมเตียรณ ที่วิเคราะห์ว่า “ระบอบจอมพลสฤษดิ์ได้ทำให้สัมพันธภาพระหว่างพระมหากษัตริย์กับรัฐสมัยใหม่กลับคืนสู่สภาพปกติ... จอมพลสฤษดิ์ได้สร้างพื้นที่ให้กับสถาบันพระมหากษัตริย์ในระบบทางการเมืองของตน ขณะที่จอมพลสฤษดิ์สามารถเป็นพ่อของประชาชน พระมหากษัตริย์ก็เป็นพระราชบิดาของชาติไทย” หรืองานของสมศักดิ์ เจียมธีรสกุลที่มองว่าสฤษดิ์ “สร้างเงื่อนไขให้สถาบันพระมหากษัตริย์กลับมาเป็นศูนย์กลางของสังคมไทยอีกครั้ง” ดู ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, *การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ*, (27); สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, *ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง: รวมบทความเกี่ยวกับกรณี 14 ตุลา และ 6 ตุลา* (กรุงเทพฯ: 6 ตุลารำลึก, 2544), 36-37.

⁸⁷⁷ NARA, RG 59 Entry Thailand 1955-1959 box 3909, Bishop to Secretary of State, (1 October 1957).

การกระทำของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ซึ่งถูกมองว่าเป็นจุดเริ่มต้นของความพยายามที่จะสถาปนาพระราชอำนาจ⁸⁷⁸ แท้จริงแล้วคือการหาช่องทางอื่นที่จะมีตำแหน่งแห่งที่ภายใต้ระบอบใหม่ของจอมพลสฤษดิ์ที่ซึ่งบทบาทในทางรัฐธรรมนูญและอำนาจสำรองของพระองค์ยังคงถูกจำกัดไว้ด้วยรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475 ดังเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่ออำนาจของนายกรัฐมนตรีเพิ่มทวีตริคุณขึ้นหลังจากการประกาศใช้ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2502

การทำรัฐประหารรัฐบาลของพลโทถนอม กิตติขจร (ยศในขณะนั้น) โดยจอมพลสฤษดิ์ ณะรัชต์ ในวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501⁸⁷⁹ อีกครั้งหนึ่ง เท่ากับเป็นการยุติรัฐธรรมนูญฉบับ 2475 แก้ไขเพิ่มเติมพุทธศักราช 2495 ไปโดยปริยาย ซึ่งผลลัพธ์ประการหนึ่งที่เกิดขึ้นตามมาคือการร่างและการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ นั่นคือธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรพุทธศักราช 2502 และยังเป็นครั้งแรกของการเมืองไทยสมัยใหม่ที่ริเริ่มธรรมเนียมการเรียกรัฐธรรมนูญที่ร่างขึ้นหลังการรัฐประหารว่า “ธรรมนูญการปกครอง” แทนคำว่ารัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว⁸⁸⁰ โดยการปกครองของจอมพลสฤษดิ์ภายใต้ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรนี้ จะกลายเป็นที่มาของการรวบอำนาจเข้าสู่สถาบันนายกรัฐมนตรีครั้งใหญ่ครั้งหนึ่งในการเมืองไทย

⁸⁷⁸ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ชินดา ชิตบัณฑิตย์, *โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ: การสถาปนาพระราชอำนาจในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2550).

⁸⁷⁹ ซึ่งคณะปฏิวัติให้เหตุผลว่าการทำรัฐประหารครั้งนี้เกิดขึ้นจากความจำเป็นและเป็นไปโดยความยินยอมของรัฐบาลชุดเก่า เพื่อที่จะรับมือกับปัญหาความตึงเครียดจากภายในและภายนอกประเทศ ดู "ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 2 แกลงเหตุผลที่ทำการปฏิวัติและแนวทางที่จะดำเนินการปกครอง," in *ราชกิจจานุเบกษา* ฉบับพิเศษ เล่ม 75 ตอนที่ 81 ก (วันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501).

⁸⁸⁰ อันเป็นข้อเสนอของเจ้าพระยาอรรณการีนิพนธ์ (สิทธิ จุณณานนท์) ผู้ที่เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงคนสำคัญในการจัดทำธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร พุทธศักราช 2502 โดยเจ้าพระยาอรรณการีนิพนธ์ให้เหตุผลว่า “ส่วนชื่อที่ใช้คำว่า “ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร” นั้น เพราะเห็นว่าเป็นคำที่ใช้กันเข้าใจดี การที่จะใช้ชื่อว่ารัฐธรรมนูญนั้น คำว่า วินัย มีใช้อยู่ในกฎหมายหลายแห่ง... ซึ่งมีความหมายแคบ ไม่เกี่ยวแก่หลักการใช้อำนาจปกครองบ้านเมืองแต่อย่างใด” โปรดดู “บันทึกเรื่องร่างธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร...” ใน พระยาอรรณการีนิพนธ์ (สิทธิ จุณณานนท์), *อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระยาอรรณการีนิพนธ์* (สิทธิ จุณณานนท์), ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันจันทร์ที่ 17 กรกฎาคม 2521, (กรุงเทพฯ: สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2521), 84.

การรวบและขยายอำนาจของสถาบันทางการเมืองของเอกบุคคฺลที่เป็นนายกรัฐมนตรีของ ไทยที่เกิดขึ้นหลังจากการรัฐประหารครั้งที่สองของจอมพลสฤษดิ์นี้ อาจแสดงให้เห็นผ่าน ปราบกฏการณ์สำคัญ 2 ประการ คือการจัดตั้งสำนักนายกรัฐมนตรีขึ้นใหม่อีกครั้ง โดยเปลี่ยนแปลง จากสำนักคณะรัฐมนตรี และการจัดส่วนราชการที่ขึ้นตรงต่อสำนักนายกรัฐมนตรีใหม่อย่างมีนัยสำคัญ ในวันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2502 ถัดมาคือการให้อำนาจพิเศษในลักษณะของการเผด็จการตาม รัฐธรรมนูญ (constitutional dictatorship) ขึ้นในรัฐธรรมนูญของไทยเป็นครั้งแรก ในมาตรา 17 ของธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2502

ในประเด็นเรื่องการตั้งสำนักนายกรัฐมนตรีใหม่ แต่เดิมที สำนักนายกรัฐมนตรีถูกตั้งขึ้นโดย พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พุทธศักราช 2476⁸⁸¹ และต่อมาถูกเปลี่ยนแปลงเป็น สำนักคณะรัฐมนตรีในวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2497 ก่อนที่รัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์จะเปลี่ยนแปลง กลับมาเป็นสำนักนายกรัฐมนตรีอีกครั้งในปี พ.ศ. 2502 ซึ่งจอมพลสฤษดิ์เป็นผู้เสนอร่างกฎหมาย ฉบับดังกล่าวเข้าสู่สภาว่างรัฐธรรมนูญ (ซึ่งทำหน้าที่นิติบัญญัติด้วยในเวลาเดียวกัน) โดยรัฐบาลให้ เหตุผลว่าการเสนอร่างกฎหมายดังกล่าวมีความจำเป็นเร่งด่วนเนื่องจากการแบ่งส่วนงานที่มีอยู่เดิมไม่ เหมาะสมแก่สถานการณ์ปัจจุบัน และเพื่อให้การบริหารราชการเป็นไปโดยรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ ยิ่งขึ้น โดยปรับปรุงสำนักนายกรัฐมนตรีให้ประกอบด้วยหน่วยงานที่คอยทำหน้าที่เป็นคณะที่ปรึกษา และกิจการในส่วนนายกรัฐมนตรีที่เพิ่มเติมขึ้นจากแต่เดิม คือสำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี สำนัก บริหารของนายกรัฐมนตรี และสำนักงบประมาณ⁸⁸² นอกจากนี้จอมพลสฤษดิ์ยังให้เหตุผลในการจัด ระเบียบบริหารราชการแผ่นดินในสำนักนายกรัฐมนตรีใหม่นี้ว่า

เพื่อที่จะปรับปรุงสำนักนายกรัฐมนตรีให้เป็นไปตามระบบ
ใหม่นี้แล้ว กิจการงานจะดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย จะได้ผลดี
มาก ซึ่งได้ทดลองแล้วระหว่างระยะเวลาปฏิวัตินี้ทำให้ผมแบ่งเบา
ภาระไปมากทีเดียว อาจจะไปทำงานอย่างอื่น โดยที่ไม่ต้องเป็น
อย่างที่แล้ว ๆ มา ตัวนายกรัฐมนตรีคนเดียวทำงาน ขอประทาน

⁸⁸¹ โปรดดู มาตรา 4 ใน "พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พุทธศักราช 2476," in *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 50 (วันที่ 9 ธันวาคม 2476), 764.

⁸⁸² สภาว่างรัฐธรรมนูญ, "รายงานการประชุมสภาว่างรัฐธรรมนูญ ทำหน้าที่นิติบัญญัติ ครั้งที่ 4 วันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2502," 93-94.

โทซ เป็นบ่าวอยู่คนเดียว แล้วก็คิดร้อยแปดพันเก้า เพาเวอร์ (Power) ของคนก็ย่อมมีจำกัดตัวเอง จะไปรอบรู้เสียหมดทุกอย่างอย่างไร เพราะฉะนั้นก็ต้องมีแอดไวเซอร์ (Adviser) เป็นคณะ ๆ ไป ซึ่งช่วยกันร้องกรองมาแต่ละเรื่อง เท่าที่ทดลองมาก็รู้สึกว่าได้ผลดีเป็นอย่างมาก⁸⁸³

ความพยายามในการจัดระเบียบส่วนราชการภายในสำนักนายกรัฐมนตรีใหม่ของจอมพลสฤษดิ์ในปี พ.ศ. 2502 ในแง่หนึ่งแม้จะเป็นการกระชับอำนาจโดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นศูนย์กลางเหนือคณะรัฐมนตรีโดยอาศัยกลไกสำนักนายกรัฐมนตรีที่มีนายกรัฐมนตรีเป็นผู้ตัดสินใจขั้นสุดท้ายในเรื่องราวที่มีคณะบุคคลภายใต้การกำกับของนายกรัฐมนตรีกลั่นกรองมาก่อนแล้ว ดังนั้นนายกรัฐมนตรีที่ดีในทรรศนะของจอมพลสฤษดิ์จึงเป็นผู้ที่ “*have one paper and one pencil*” ในการบริหารราชการแผ่นดิน เพื่อที่นายกรัฐมนตรีจะสามารถนำเวลาไปปฏิบัติภารกิจเฉพาะในด้านอื่น ๆ ที่มีความจำเป็นเร่งด่วนได้อย่างฉับไวและมีประสิทธิภาพ เช่น การจัดการปัญหาความมั่นคงภายในโดยการบุกไปจัดการกับคนร้ายที่ลอบก่ออหฺคภัย และการปราบปรามผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ เป็นต้น⁸⁸⁴

เหตุการณ์ดังกล่าวคล้ายกับกรณีของประเทศอังกฤษที่การรวบอำนาจเข้าสู่สถาบันนายกรัฐมนตรีในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 เกิดขึ้นจากการจัดระเบียบส่วนราชการด้วยเช่นกัน โดยนายกรัฐมนตรี David Lloyd George จากพรรคเสรีนิยมได้ตัดสินใจปรับปรุงส่วนราชการที่สังกัดต่อคณะรัฐมนตรีใหม่ โดยรวบอำนาจจากคณะบุคคลคือคณะรัฐมนตรีให้มาอยู่ในมือนายกรัฐมนตรีผ่านกลไกราชการสามขาหรือที่ Richard Crossman อดีตรัฐมนตรีของอังกฤษเรียกว่า ตรีเอกภาพของอำนาจ (trinity of power) ซึ่งประกอบขึ้นจากกลไกราชการที่คอยทำหน้าที่เป็นแกนสำคัญให้แก่นายกรัฐมนตรี คือเลขาธิการคณะรัฐมนตรีซึ่งมีอำนาจในการกำหนดวาระการประชุมและมติ คณะรัฐมนตรีร่วมกับนายกรัฐมนตรี เลขาธิการสำนักงานข้าราชการพลเรือน และปลัด

⁸⁸³ เรื่องเดียวกัน, 100.

⁸⁸⁴ เรื่องเดียวกัน, 108.

กระทรวงการคลัง ซึ่งเป็นข้าราชการที่ขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรี และทำให้อำนาจของคณะบุคคลในนามของคณะรัฐมนตรีค่อย ๆ ถูกแทนที่ด้วยอำนาจของนายกรัฐมนตรีไปในที่สุด⁸⁸⁵

อย่างไรก็ตาม การใช้อำนาจของนายกรัฐมนตรีอย่างฉับไวและมีประสิทธิภาพดังกล่าวย่อมมีโอกาสเกิดขึ้นได้ หากปราศจากอำนาจพิเศษที่รัฐธรรมนูญระบุไว้อย่างเป็นทางการขึ้นเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์การเมืองไทย ซึ่งอำนาจพิเศษที่ว่านี้ในทางรัฐศาสตร์คือการสร้างสิ่งที่เรียกว่าการเผด็จการตามรัฐธรรมนูญ ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในบทที่ 2 ในส่วนที่ว่าด้วยกฎเหล็กขององค์ประกอบที่เป็นเอกบุคค (iron law of monarchy) โดยบทบัญญัติว่าด้วยการเผด็จการตามรัฐธรรมนูญของธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2502 ก็คือข้อความในมาตรา 17 แม้ว่าในตอนแรกร่างธรรมนูญการปกครองที่ฝ่ายกฎหมายของคณะปฏิวัติร่างขึ้นจะยังไม่มีข้อความในมาตราดังกล่าว แต่เมื่อที่ประชุมฯ โดยจอมพลสฤษดิ์ในฐานะหัวหน้าคณะปฏิวัติ สมาชิกคณะปฏิวัติ และพระยาอรรถการีย์นิพนธ์ (สิทธิ จุณณานนท์) ได้เข้าประชุมกันเพื่อพิจารณาร่างธรรมนูญฉบับดังกล่าวที่ตีพิมพ์ลงในราชกิจจานุเบกษาในวันที่ 9 และ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2501 จึงได้มีมติเห็นพ้องต้องกันว่าธรรมนูญการปกครองฉบับที่จะต้องมีบทบัญญัติที่ระบุให้นายกรัฐมนตรีตามธรรมนูญมีอำนาจพิเศษบางอย่างในลักษณะเดียวกับอำนาจที่หัวหน้าคณะรัฐประหารมีอยู่ในเวลานั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อที่จะปราบปรามการกระทำต่าง ๆ ที่เป็นภัยต่อความมั่นคงของประเทศ โดยที่ประชุมได้ยกตัวอย่างมาตรา 16 ของรัฐธรรมนูญแห่งสาธารณรัฐที่ 5 ของฝรั่งเศส และได้มอบหมายให้คณะที่ปรึกษากฎหมายนำโดยพระยาอรรถการีย์นิพนธ์ทำหน้าที่ร่างบทบัญญัติดังกล่าวขึ้น จนกระทั่งกลายเป็นบทบัญญัติมาตรา 17 ของธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรในเวลาต่อมา⁸⁸⁶

นอกจากนี้ ร่างบทบัญญัติของมาตรา 17 ของธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรในตอนแรกยังไม่ปรากฏข้อความในวรรคสองว่า “เมื่อนายกรัฐมนตรีได้สั่งการหรือกระทำการใดไปตามความในวรรคก่อนแล้วให้นายกรัฐมนตรีแจ้งให้สภาทราบ”⁸⁸⁷ แต่เนื่องจากมีสมาชิกคณะปฏิวัติจำนวนหนึ่ง

⁸⁸⁵ Crossman, *Inside view: three lectures on prime ministerial government*, 66-67.

⁸⁸⁶ ดู “กำเนิดมาตรา 17” ใน พระยาอรรถการีย์นิพนธ์ (สิทธิ จุณณานนท์), อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระยาอรรถการีย์นิพนธ์ (สิทธิ จุณณานนท์), 90.

⁸⁸⁷ โดยร่างดั้งเดิม (ของมาตรา 16 ก่อนจะขยับเป็นมาตรา 17 ในเวลาต่อมา) ระบุแค่เพียง “มาตรา 16 ในระหว่างที่ใช้รัฐธรรมนูญนี้ ในกรณีที่มีความจำเป็นต้องกระทำเพื่อประโยชน์ในการป้องกัน ระงับ หรือปราบปรามการกระทำอันเป็นการบ่อนทำลายความมั่นคงของราชอาณาจักรหรือราชบัลลังก์ หรือการกระทำอันเป็นการบ่อน

หวั่นเกรงว่า ข้อความที่คณะที่ปรึกษากฎหมายร่างขึ้นเดิมในวรรคหนึ่งจะกลายเป็นชนวนที่ทำให้คณะปฏิวัติถูกโจมตีว่าร่างธรรมนูญที่ให้อำนาจแก่นายกรัฐมนตรีมากไปจนกลายเป็นเผด็จการเนื่องจากบทบัญญัติดังกล่าวได้ทำให้นายกรัฐมนตรีตามธรรมนูญมีอำนาจมากกว่านายกรัฐมนตรีคนใดที่ประเทศไทยเคยมีมา⁸⁸⁸ ด้วยเหตุนี้ข้อความในวรรคที่สองจึงถูกเพิ่มลงไป แม้ว่าสาระสำคัญของบทบัญญัติในวรรคสองจะเป็นเพียงการแจ้งให้รัฐสภาซึ่งเป็นตัวแทนขององค์ประกอบที่เป็นคณะบุคคล “รับทราบ” การใช้อำนาจดังกล่าวของเอกบุคคลเท่านั้น ซึ่งหมายความว่าในทางปฏิบัติคณะบุคคลคือรัฐสภาย่อมไม่สามารถถ่วงดุลหรือคัดค้านการใช้อำนาจดังกล่าวใดใดในทางปฏิบัติได้เลย ซึ่งแตกต่างจากมาตรา 16 ของรัฐธรรมนูญฝรั่งเศสที่เอกบุคคลคือตัวประธานาธิบดีจำเป็นต้องปรึกษาหารือกับนายกรัฐมนตรี ประธานรัฐสภาและคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ ก่อนที่จะตัดสินใจใช้อำนาจดังกล่าว อีกทั้งการใช้อำนาจดังกล่าวยังคงอยู่ภายใต้มาตรการและระยะเวลาที่กำหนดโดยองค์ประกอบที่เป็นคณะบุคคลอีกด้วย⁸⁸⁹

การเกิดขึ้นของบทบัญญัติว่าด้วยผู้เผด็จการตามรัฐธรรมนูญในลักษณะที่ให้อำนาจเอกบุคคลเป็นจุดหมุนโดยไม่ต้องถูกตรวจสอบหรือทัดทานใดใดจากองค์ประกอบที่เป็นคณะบุคคลหรือมหาชน

ทำลาย ก่อวิน หรือคุกคามความสงบ ที่เกิดขึ้นภายในหรือมาจากภายนอกราชอาณาจักร ให้นายกรัฐมนตรีโดยมติของคณะรัฐมนตรี มีอำนาจกระทำการใด ๆ ตามที่เห็นสมควร เพื่อประโยชน์ที่กล่าวแล้วได้ และให้ถือว่า การกระทำเช่นนั้นเป็นการกระทำที่ชอบด้วยกฎหมาย” ดู เพิ่งอ้าง.

⁸⁸⁸ เรื่องเดียวกัน, 92.

⁸⁸⁹ “ **Article 16** Where the institutions of the Republic, the independence of the Nation, the integrity of its territory or the fulfilment of its international commitments are under serious and immediate threat, and where the proper functioning of the constitutional public authorities is interrupted, the President of the Republic shall take measures required by these circumstances, after formally consulting the Prime Minister, the Presidents of the Houses of Parliament and the Constitutional Council...

...The Constitutional Council shall be consulted with regard to such measures...

After thirty days of the exercise of such emergency powers, the matter may be referred to the Constitutional Council by the President of the National Assembly, the President of the Senate, sixty Members of the National Assembly or sixty Senators, so as to decide if the conditions laid down in paragraph one still apply...” (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย) ดู Assemblée nationale, " Constitution of October 4, 1958. " <http://www2.assemblee-nationale.fr/langues/welcome-to-the-english-website-of-the-french-national-assembly#Title2>.

ของบทบัญญัติมาตรา 17 ของธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรพุทธศักราช 2502 จึงเป็นดัชนีชี้วัดได้เป็นอย่างดีว่า ระบอบการปกครองแบบผสมของจอมพลสฤษดิ์หลังการรัฐประหารในวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501 ได้เคลื่อนจากตัวแบบราชาธิปไตยแบบผสมของจอมพล ป. ที่ซึ่งเอกบุคคผลพยายามสถาปนาความเป็นจุดหมุนโดยการควบคุมส่วนหนึ่งของคณะบุคคลคือรัฐสภาผ่านอำนาจการแต่งตั้งสมาชิกสภาประเภทที่ 2 มาเป็นระบอบการปกครองแบบผสมที่เข้าใกล้ความเป็นเอกราธิปไตยแบบบริสุทธ์ของนายกรัฐมนตรีมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อรัฐสภาที่ทำงานอยู่ในเวลานั้นมิใช่รัฐสภาในรูปแบบเดิม แต่เป็นสภาร่างรัฐธรรมนูญที่ทำหน้าที่นิติบัญญัติด้วยในเวลาเดียวกัน โดยสมาชิกจำนวน 240 ซึ่งมาจากการแต่งตั้งของนายกรัฐมนตรีทั้งหมด⁸⁹⁰

แน่นอนว่าบริบทที่กล่าวไปในข้างต้นของการรวบอำนาจมาอยู่ในมือนายกรัฐมนตรี ตั้งแต่มีการยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475 แก้ไขเพิ่มเติมปี พ.ศ. 2495 และแทนที่ด้วยรัฐธรรมนูญที่มีลักษณะให้อำนาจแก่นายกรัฐมนตรีอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดเป็นล้นพ้น คือธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2502 แทน ย่อมทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงตระหนักถึงเงื่อนไขและข้อจำกัดในการใช้พระราชอำนาจในทางรัฐธรรมนูญเพื่อคัดง้างหรือตรวจสอบการใช้อำนาจของเอกบุคคผลและคณะบุคคลในรัฐบาลดังเช่นที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระองค์พยายามกระทำมาในอดีต ดังนั้นสาเหตุหลักของการเสด็จเยือนชนบทและต่างประเทศตลอดจนพระราชกรณียกิจที่เกี่ยวข้องกับราษฎรในเวลาต่อมา จึงมิใช่ผลของความกระหายที่จะสถาปนาพระราชอำนาจนำมากเท่ากับความพยายามที่จะหาช่องทางอื่นจากต้นทุนทางวัฒนธรรมของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่มีต่อราษฎรที่นอกเหนือไปจากรัฐธรรมนูญและอำนาจสำรองในรัฐธรรมนูญที่ถูกแขวนไว้เป็นระยะเวลาอันยาวนานอย่างไม่แตกต่างกันทั้งในสมัยของจอมพล ป. ครั้งที่ 2 และจอมพลสฤษดิ์ จะแตกต่างกันบ้างก็ตรงที่ระบอบของจอมพลสฤษดิ์เปิดช่องให้พระองค์สามารถดำเนินการดังกล่าวได้อย่างอิสระมากกว่ารัฐบาลของจอมพล ป. เนื่องจากจอมพลสฤษดิ์เองก็ต้องการความชอบธรรมจากสถาบันพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นที่เคารพรักและเทิดทูนของชาวไทยในเวลานั้นด้วยเช่นกัน สอดคล้องกับข้อสังเกตของพลตำรวจเอกเผ่าซึ่งกล่าวถึงพลังทางสังคมที่เป็นจริงของการ

⁸⁹⁰ "พระบรมราชโองการ ประกาศ แต่งตั้งสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ," in *ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม 76 ตอนที่ 21 ก (วันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2502)*, 1-14.

เมืองไทยในเวลานั้นภายหลังจากการที่เขาได้ก้าวลงจากอำนาจแล้วว่า “ไม่มีใครสามารถต่อกรกับทหารและสถาบันพระมหากษัตริย์ได้”⁸⁹¹

สิ่งเหล่านี้ยังมีน้ำหนักมากขึ้นเมื่อพิจารณาประกอบกับกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวร ซึ่งใช้เวลาถึง 9 ปีเต็มในการร่าง และในระหว่างที่มีการร่างนั้นก็ได้มีการอภิปรายเรื่องพระราชอำนาจสำรองในรัฐธรรมนูญอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นของกรรมาธิการว่า “จะคงไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขหรือไม่” และถ้าไม่ควรจะมีการปกครองโดยระบอบรัฐธรรมนูญแบบใด ซึ่งเป็นญาติของหลวงประกอบนิติสารผู้เดิมซึ่งเคยเสนอไว้ตั้งแต่ครั้งร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492 แล้ว โดยครั้งนี้หลวงประกอบนิติสารในฐานะกรรมาธิการผู้เสนอญัตติได้ระบุอย่างชัดเจนว่าตนต้องการให้ญัตติมีลักษณะเป็นคำถามที่ตอบได้ทั้งสองนัย⁸⁹² เพื่อที่จะ “ทดสอบว่าระบอบที่เรามีพระมหากษัตริย์นี้มีความเหมาะสม มีความดีความสำคัญแก่ประเทศชาติอย่างไร เราทดสอบกันอย่างไรในหลักวิชาผู้ที่เคารพหลักวิชาที่จะต้องเห็นว่าเราทำได้”⁸⁹³ แม้ว่าประเด็นสำคัญที่กรรมาธิการตั้งใจอยากให้เห็นที่ประชุมพิจารณาเป็นหลักจะไม่ได้อยู่ที่เรื่องของการมีหรือไม่มีพระมหากษัตริย์มากเท่ากับว่า จะให้พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจอธิปไตยทั้งสามทางอย่างไรตามแบบที่เคยเป็นมาหรือไม่อย่างไรมากกว่าก็ตาม แต่การตั้งญัตติไว้เช่นนั้นได้ทำให้เกิดกระแสข่าวขึ้นภายนอกว่าสภาร่างฯ “อาจจะลงมติให้เป็นประชาธิปไตยระบอบที่เป็นสาธารณรัฐหรือไม่มีพระมหากษัตริย์ก็ได้ จึงได้เกิดความเดือดร้อนกันขึ้น”⁸⁹⁴ โดยในครั้งนั้นฝ่ายกรรมาธิการได้โต้แย้งโดยอ้างถึงประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 9 ของจอมพลสฤษดิ์ นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นว่า

คณะปฏิวัติขอกราบบังคมทูลถวายปฏิญาณว่าในการปฏิวัติครั้งนี้ถึงหากจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงสถาบันแห่งชาติในทางหนึ่ง

⁸⁹¹ “nobody can fight the military and the king” ดู คำให้สัมภาษณ์ของพลตำรวจเอกเผ่าใน “The King and Marshall Sarit” in The Associated Press, 17 September 1957.

⁸⁹² สภาร่างรัฐธรรมนูญ, “รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 6 วันที่ 3 สิงหาคม 2504,” 216.

⁸⁹³ เรื่องเดียวกัน, 223.

⁸⁹⁴ เพิ่งอ้าง.

ทางใดบ้าง แต่สิ่งหนึ่งซึ่งคณะปฏิวัติจะไม่ยอมให้มีการเปลี่ยนแปลง
คือระบอบที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขแห่งรัฐ⁸⁹⁵

การที่กรรมการอัยการกล่าวของคณะปฏิวัติฉบับที่ 9 มาเป็นแนวปฏิบัติในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ก็เพื่อที่จะชี้ให้เห็นว่า คณะปฏิวัติได้ยื่นกระดาษเปล่ามาให้แก่กรรมการในการออกแบบระบอบ อย่างไรก็ตามก็ได้ทราบเท่าที่ ยังคงไว้ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์ อันหมายถึงรวมถึงการปรับเปลี่ยน หรือเปลี่ยนแปลงการใช้พระราชอำนาจทั้งสามทาง รวมถึงพระราชอำนาจสำรองในรัฐธรรมนูญไปในทางใดทางหนึ่งด้วยเช่นกัน

ในอีกด้านหนึ่ง เดชชาติ วงศ์โกมลเชษฐ กรรมการอีกผู้หนึ่งได้นำเสนอแนวทางทางรัฐศาสตร์ต่อที่ประชุมสมานิติบัญญัติแห่งชาติว่า หากมีการพิจารณาตามหลักวิชาแล้วสภาร่างฯย่อมมีอำนาจที่เรียกว่า “constitutional power” อันเป็นอำนาจ “อย่างไม่มีขอบเขตจำกัด” ประกอบกับเวลานั้นคือยุคสมัยที่สามารถอภิปรายในประเด็นต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวางตามหลักวิชาโดยไม่ต้องเกรงว่าจะกระทบสถาบันอันละเมิดมิได้⁸⁹⁶ และได้อ้างถึงการร่างรัฐธรรมนูญของญี่ปุ่นภายหลังสงครามซึ่งมีการอภิปรายว่าจะยังคงมีสถาบันจักรพรรดิต่อไปหรือไม่ รวมถึงการร่างรัฐธรรมนูญของประเทศโรเดเซียใต้ (Southern Rhodesia) ที่เพิ่งผ่านมาซึ่งมีการพิจารณาว่าจะยังคงมีพระมหากษัตริย์อังกฤษคือสมเด็จพระนางเจ้า Elizabeth II เป็นประมุขต่อไปหรือไม่เช่นกัน

การอภิปรายดังกล่าวยังได้รับการสนับสนุนจากพลตำรวจโทบรรลือ เรื่องตระกูล ซึ่งเห็นด้วยว่าสามารถอภิปรายได้ว่าจะให้มีประมุขของรัฐในลักษณะใด ซึ่งตามหลักวิชาแล้วอาจมีได้สองแบบ “คือว่าในกรณีที่เป็นราชอาณาจักรหรือในกรณีที่เป็นสาธารณรัฐ ถ้าในกรณีที่เป็นราชอาณาจักรผู้เป็นประมุขแห่งรัฐก็ต้องเป็นพระมหากษัตริย์... แต่ถ้าหากว่ามีการปกครองแบบสาธารณรัฐ ผู้ที่จะเป็นประมุขก็ต้องเป็นประธานาธิบดีดังนี้ เป็นต้น” และหลังจากที่พลตำรวจโทบรรลืออภิปรายจบลง ประธานรัฐสภาก็ได้ลุกออกไปจากการทำหน้าที่ชั่วคราวโดยมอบหมายให้รองประธานรัฐสภาทำหน้าที่แทนโดยไม่ทราบสาเหตุ⁸⁹⁷ และสุดท้ายได้มีการขอให้ลงมติโดยให้ตัดคำว่า “หรือไม่” ในญัตติออกให้คงเหลือเพียงคำว่า “ให้คงไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” แทน โดย

⁸⁹⁵ เพิ่งอ้าง.

⁸⁹⁶ เรื่องเดียวกัน, 237.

⁸⁹⁷ เรื่องเดียวกัน, 242.

มีสมาชิกเห็นด้วยกับญัตตินี้ 64 คน ในขณะที่สมาชิกอีก 59 ควรเห็นว่าสมควรพิจารณาตามวาระเดิมที่มีคำว่า “หรือไม่” ต่อท้ายต่อไป⁸⁹⁸ การอภิปรายในญัตติดังกล่าวของหลวงประกอบนิติสารจึงยุติลงแต่เพียงเท่านั้น

อย่างไรก็ดี ในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 ยังมีประเด็นอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การปรับเปลี่ยนพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในทางรัฐธรรมนูญอีกเช่นกัน โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องอำนาจยับยั้งของพระมหากษัตริย์ว่าสมควรจะให้เป็นไปในลักษณะที่ได้ขาดหรือไม่⁸⁹⁹ กล่าวคือเมื่อพระมหากษัตริย์ทรงใช้พระราชอำนาจยับยั้งหรืออำนาจ veto แล้วรัฐสภาสามารถยืนยันกลับคืนไปได้หรือไม่ โดยมีผู้เสนอว่าหากพระมหากษัตริย์ใช้อำนาจยับยั้งแล้ว ร่างกฎหมายฉบับนั้นควรตกไปทันทีโดยไม่มี การหยิบมาพิจารณาใหม่ใดใดหรือไม่ โดยอ้างถึงความขัดแย้งในอดีตระหว่างรัฐสภา กับพระมหากษัตริย์ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว⁹⁰⁰ แต่กระนั้นสมาชิกส่วนใหญ่กลับเห็นไปในแนวทางของนายมนูญ บริสุทธิ์ในเวลานั้นว่าระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขนั้น

มีหลักว่า The King can do no wrong คือพระองค์ไม่ ต้องรับผิดชอบ สภาผู้แทนราษฎรก็ดี รัฐบาลก็ดี เป็นผู้รับผิดชอบ เท่านั้นในการปกครองบ้านเมือง พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระ ประมุข...เมื่อท่านแนะนำหรือทักท้วงอะไรมา ไซ้ว่าสภาเราจะต้อง ไปตื้อตึงตันเอาชนะท่านหรืออะไรนั้น... สมาชิกสภาที่ดีจะต้องรับ ฟังและมาไตร่ตรองให้รอบคอบอีกครั้งหนึ่ง เพราะฉะนั้นเราต้อง

⁸⁹⁸ เรื่องเดียวกัน, 260.

⁸⁹⁹ ซึ่งเป็นประเด็นข้อถกเถียงสำคัญในการประชุมใหญ่ของการร่างรัฐธรรมนูญสองครั้ง ทั้งประเด็นเรื่อง การยับยั้งร่างกฎหมายจากวุฒิสภาและพระมหากษัตริย์ ดู สภาร่างรัฐธรรมนูญ, "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 33 วันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2506."; สภาร่างรัฐธรรมนูญ, "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 29 วันที่ 22 พฤศจิกายน 2505."

⁹⁰⁰ สภาร่างรัฐธรรมนูญ, "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 33 วันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2506," 63, 65.

ช่วยกันทำงานให้ดีให้ละเอียด ถ้าหากว่าท่านไม่เห็นด้วยก็ชอบที่
สภาจะมีโอกาสพิจารณาอีกครั้งว่าจะเป็นการสมควรเพียงไร⁹⁰¹

อำนาจในการยื่นร่างพระราชบัญญัติจึงสมควรมีอยู่ และไม่ได้เป็นการกระทบกระเทือนสถานะของ
พระมหากษัตริย์หากใช้โดยรอบคอบ ซึ่งย่อมเป็นการดีกว่าตัดออกไปเลยทั้งนี้เพราะรัฐสภาไม่ใช่สภา
ที่ปรึกษาแต่เป็นสภาที่ราษฎรเลือกตั้งมา ดังนั้นเมื่อพระมหากษัตริย์ไม่พระราชทานลงมาย่อมสมควร
ที่จะให้ตัวแทนของราษฎรนี้พิจารณาใหม่อีกครั้ง “มิใช่มอบหมายอำนาจให้แก่ท่านผู้ใดผู้หนึ่งแต่ผู้
เดียวที่จะบงการเด็ดขาดถ้ามีฉะนั้นแล้วจะเสียหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตย”⁹⁰² สุดท้าย
ที่ประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติทำหน้าที่ร่างรัฐธรรมนูญได้ลงมติว่ารัฐสภาในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่มี
อำนาจที่จะพิจารณาและยื่นร่างพระราชบัญญัติที่พระมหากษัตริย์พระราชทานกลับคืนมาได้อีก
ครั้ง ด้วยคะแนนเสียงของสมาชิกที่เห็นด้วยที่มีมากถึง 113 เสียง ต่อสมาชิกที่ไม่เห็นด้วยซึ่งมีเพียง 1
เสียง (ซึ่งไม่ทราบชื่อ) เท่านั้น⁹⁰³

โดยจะเห็นได้ว่าการอภิปรายร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ
พระราชอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระราชอำนาจสำรอง ล้วนแล้วแต่ไม่
เป็นคุณกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่ออำนาจสำรองเดิม
ที่เคยต่อสู้มาคืออำนาจในการแต่งตั้งวุฒิสภา ที่ถึงแม้รัฐธรรมนูญจะระบุให้มาจากการแต่งตั้งของ
พระมหากษัตริย์ตามมาตรา 78⁹⁰⁴ โดยมีรัฐมนตรีในคณะรัฐมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรม
ราชโองการ⁹⁰⁵ แต่ในทางปฏิบัติอำนาจดังกล่าวกลับตกอยู่ในมือของเอกบุคคคคที่เป็นนายกรัฐมนตรี
ดั้งเดิม ผู้วิจัยจึงเห็นว่าเงื่อนไขของการเกิดขึ้นของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 จึงเป็นปัจจัยสำคัญ
ที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เริ่มเปลี่ยนกลวิธีในการดำเนินแนวพระบรมราชาบาย

⁹⁰¹ เรื่องเดียวกัน, 70.

⁹⁰² เพิ่งอ้าง.

⁹⁰³ เรื่องเดียวกัน, 70-71; ซึ่งยังตรงกับข้อเสนอของวรเจตน์ ภาคีรัตน์ในปัจจุบัน ดู วรเจตน์ ภาคีรัตน์, "ฟัง
ชัด ๆ วรเจตน์ ตอบ ประเด็น พระราชอำนาจในการวิโต้ ร่างพระราชกฤษฎีกา."
<https://prachatai.com/journal/2019/01/80564>.

⁹⁰⁴ "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2511," in *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 85 ตอนพิเศษ
(วันที่ 20 มิถุนายน 2511), 28.

⁹⁰⁵ หยุต แสงอุทัย, *คำบรรยายกฎหมายรัฐธรรมนูญของคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 3 ed.
(พระนคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2515), 121.

ให้เป็นไปในทางเสริมสร้างพระราชอำนาจทางวัฒนธรรมหรือสิทธิอำนาจที่สถาบันพระมหากษัตริย์มีทุนอยู่เดิมเพื่อแทนที่อำนาจสำรองหรืออำนาจบังคับตามรัฐธรรมนูญที่เป็นวิธีการตามพระราชประสงค์ดั้งเดิมของพระองค์ตั้งแต่ครั้งเสด็จนิวัติพระนครในการถ่วงดุลการใช้อำนาจของรัฐบาลจอมพล ป. และเป็นจุดเปลี่ยนที่ทำให้การสถาปนาความเป็นจุดหมุนของระบอบราชาธิปไตยแบบผสมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เข้าสู่ระยะที่สองอย่างชัดเจน

แม้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 จะถูกมองว่าเป็นความพยายามที่จะรักษาสถานภาพของอำนาจดั้งเดิมของคณะทหารนำโดยจอมพลถนอมไว้ แต่สิ่งที่มีอาจปฏิเสธได้คือเงื่อนไขที่รัฐธรรมนูญออกแบบไว้ได้ก่อให้เกิดบรรยากาศทางการเมืองแบบเปิดครั้งใหม่ขึ้น อันส่งผลให้เกิดทำให้เกิดกิจกรรมทางการเมืองต่าง ๆ ตามมา⁹⁰⁶ รวมถึงการจัดตั้งพรรคการเมืองและการเคลื่อนไหวเดินขบวนเรียกร้องต่าง ๆ ที่มีอาจกระทำได้ในสมัยที่ประเทศยังอยู่ภายใต้ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2502 แม้จะมีบางส่วนที่ถูกดำเนินการจับกุมก็ตาม⁹⁰⁷

ทั้งนี้ไม่เพียงแต่กิจกรรมทางการเมืองของบุคคลทั่วไปเท่านั้นที่ทวีความคึกคักมากยิ่งขึ้น เพราะแม้แต่การขยายอำนาจหรือการแผ่ซึ้งของอำนาจวัฒนธรรมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 หลังจากมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 เองก็มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งอาจชี้ให้เห็นได้จากปริมาณพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยเปรียบเทียบในช่วงก่อนและหลังมีรัฐธรรมนูญ ทั้งที่เป็นพระราชดำรัสที่พระราชทานเป็นประจำและพระราชดำรัสที่ทรงพระราชทานในวาระพิเศษต่าง ๆ ดังปรากฏผ่านสถิติในตารางที่ 2 ต่อไปนี้

⁹⁰⁶ CIA CREST, CIA-RDP79-00927A006500040001-8, New Thai constitution increases political activity, (28 June 1968).; ส่วนประเด็นเรื่องการเคลื่อนไหวในรัฐสภาของกลุ่มการเมืองต่าง ๆ ภายใต้เงื่อนไขของระบอบการเมืองที่เปิดขึ้นใหม่อีกครั้งนี้ โปรดดูการศึกษาโดยละเอียดของ Morell ที่มีต่อระบอบรัฐธรรมนูญตั้งแต่ปี พ.ศ. 2511 จนกระทั่งจอมพลถนอมยึดอำนาจตัวเองในปี พ.ศ. 2514 ดู David L. Morell, "Power and Parliament in Thailand: The Futile Challenge, 1968-1971" (Doctoral Dissertation Princeton University, 1974).

⁹⁰⁷ "New Constitution retains martial law: Hyde Park speakers warned of arrest if they criticise the 1958 coup and its edicts," *Bangkok Post* 20 June 1968.

ปี	ประจำ	วาระพิเศษ	รวม
2493	5	0	5
2494	0	0	0
2495	4	0	4
2496	9	0	9
2497	16	0	16
2498	14	2	16
2499	8	4	12
2500	11	3	14
2501	10	1	11
2502	10	3	13
2503	7	1	8
2504	11	8	19
2505	10	7	17
2506	9	4	13
2507	13	15	28
2508	11	12	23
2509	4	2	6
2510	2	4	6
2511*	10	5	15
2512	38	54	92

ตารางที่ 2

แสดงจำนวนพระราชดำรัส ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2493 ถึง 2512

*หมายเหตุ จำนวนพระราชดำรัสของปี พ.ศ. 2511 คือจำนวนที่เกิดขึ้นในเดือนธันวาคมเพียงเดือนเดียว

หากเงื่อนไขทางรัฐธรรมนูญที่ดำรงอยู่ก่อนหน้าการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 ตั้งแต่สมัยจอมพล ป. ครั้งที่สอง คือเงื่อนไขที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 “ต้องปิดปากให้สนิท” แล้ว เงื่อนไขที่ถูกเปิดออกพร้อมกับรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 ก็คือสิ่งที่ทำให้พระองค์สามารถ “เปิดพระโอษฐ์” ได้มากขึ้นทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ดังปรากฏผ่านการขยายตัวของพระราชดำรัสในโอกาสต่าง ๆ อย่างชัดเจน เพราะแต่เดิมที่พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ที่ปรากฏก่อนหน้าปี พ.ศ. 2511 (โดยพระราชดำรัสแรกที่ผู้วิจัยรวบรวมและนับมา คือพระราชดำรัสในวันขึ้นปีใหม่ พ.ศ. 2493) มักมีลักษณะเป็นพระราชดำรัสที่เป็นทางการอย่างมาก และคล้ายกับพระราชดำรัสอย่างเดียวกันที่สมเด็จพระราชินีนาถ Elizabeth II พระราชทานแก่ประชาชนชาวอังกฤษเนื่องในโอกาสวันคริสต์มาสของทุกปี ซึ่งเป็นพระราชดำรัสที่ดูเหมือนกับการเตรียมไว้ล่วงหน้าจากฝ่ายรัฐบาลแล้วอีกด้วย ดังปรากฏผ่านถ้อยคำบางคำที่สะท้อนถึงความเป็นทางการในรูปแบบเดียวกับที่ปรากฏในพระราชดำรัสของอังกฤษ เช่น ประเด็นเรื่องการใช้คำ “รัฐบาลของข้าพเจ้า” (His Majesty's government) รวมถึงการระบุรายละเอียดเกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาลที่ปกครองอยู่ในเวลานั้นในแต่ละรอบปี แต่กระนั้นในพระราชดำรัสที่เป็นทางการของไทยก็ยังมีกรสอดแทรกเนื้อหาส่วนที่เข้าใจว่ามาจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เองในตอนท้ายด้วยเช่นกัน เช่น ข้อสังเกตส่วนพระองค์ในเองถึงสถานการณ์บ้านเมืองต่าง ๆ ในรอบปีซึ่งมักจะปรากฏในตอนท้ายหลังจากส่วนที่เป็นทางการไปแล้ว⁹⁰⁸

ทั้งนี้ จุดเปลี่ยนสำคัญของการมีพระราชดำรัสทั้งในเชิงปริมาณและในเชิงคุณภาพคือขอบเขตของการแผ่ซ่านเข้าไปในหลากหลายปริมณฑลและวงการต่าง ๆ ของสังคมผ่านพระราชดำรัสนี้ซึ่งเริ่มต้นขึ้นในช่วงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2511 หรือวันปีใหม่ครั้งแรกหลังจากที่ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขยายตัวของพระราชดำรัสที่มีลักษณะเป็นพระราชดำรัสสด⁹⁰⁹ เพราะแต่เดิมนัยทางการเมืองของพระราชดำรัสมักแฝงอยู่ในตอนท้ายของพระราชดำรัสในวันขึ้นปีใหม่ที่ส่วนต้นมักมีลักษณะยาวและเป็นทางการดังที่ได้กล่าวไป แต่ต่อมานัยความสำคัญดังกล่าวได้มีการเปลี่ยนแปลงและถูกแทนที่ด้วยพระราชดำรัสสดที่พระราชทานแก่ผู้ที่มาเข้าเฝ้าเพื่อถวายพระพรชัยมงคลในวันที่ 4 ธันวาคม ของทุกปีแทน โดยจุดเริ่มต้นคือเดือนธันวาคม

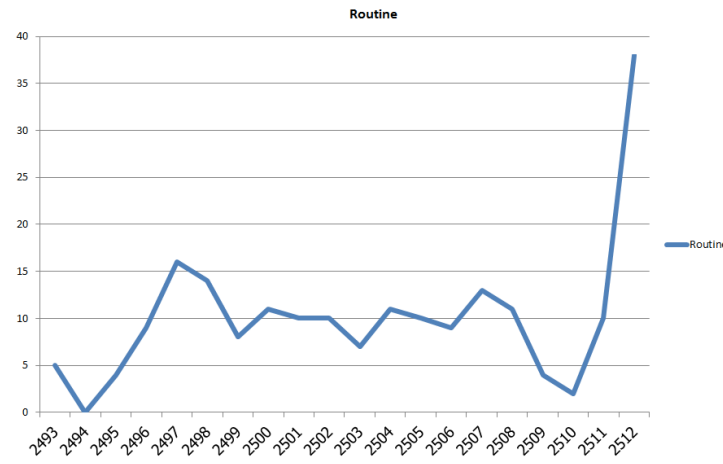
⁹⁰⁸ ผู้วิจัยรวบรวมจาก วิสิฐ ตันติสุนทรและคณะ, *ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช 2493-2512*.

⁹⁰⁹ ดู เรื่องเดียวกัน, 262-490.

พ.ศ. 2511 ส่งผลให้นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2512 เป็นต้นไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงเริ่มเสด็จไปพระราชทานพระราชดำรัสโดยแผ่ซ่านเข้าไปในหลากหลายปริมาณและปริมาณที่มากกว่าเดิมโดยสัมพันธ์กับพลังทางสังคมในแต่ละช่วงอย่างมีนัยสำคัญ เช่น ในหมู่นิสิตนักศึกษาในช่วงทศวรรษที่ 2510⁹¹⁰ ควบคู่ไปกับพระราชกรณียกิจและการเสด็จเยือนสถานที่ต่าง ๆ ที่ต่างทวีตริคุณมากขึ้นตามลำดับ ในขณะที่พระราชดำรัสในวันขึ้นปีใหม่เองก็ค่อย ๆ ลดบทบาทและความยาวลงตามไปด้วยเช่นกัน (โปรดดูภาพที่ 4, 5 และ 6 ประกอบ)

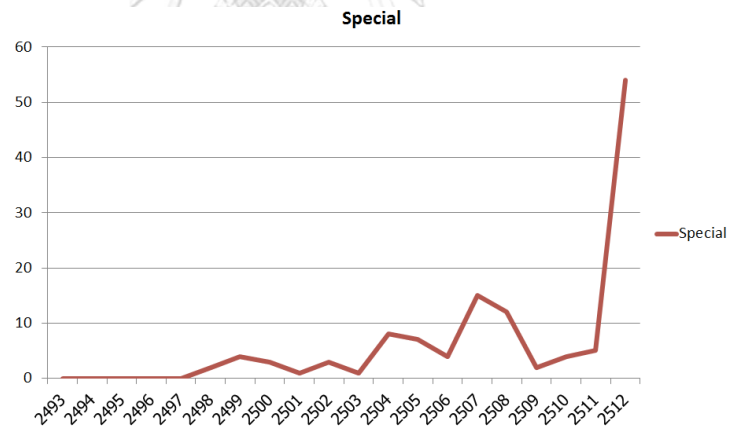

⁹¹⁰ ดูรายละเอียดทั้งหมด ใน เฟิงอั้ง; วิสิฐ ตันติสุนทรและคณะ, *ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช 2513-2514* (กรุงเทพฯ: กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ, 2550); วิสิฐ ตันติสุนทรและคณะ, *ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช 2515-2516* (กรุงเทพฯ: กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ, 2550).

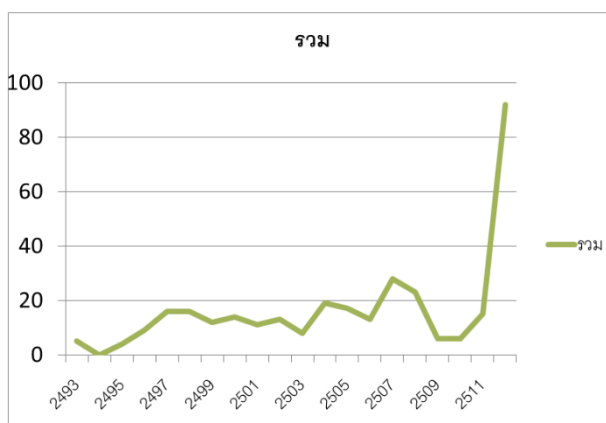
ภาพที่ 4

แสดงปริมาณพระราชดำรัสที่ทรงพระราชทานเป็นประจำ

ภาพที่ 5

แสดงปริมาณพระราชดำรัสที่ทรงพระราชทานในวาระพิเศษ

ภาพที่ 6
แสดงปริมาณพระราชดำรัสโดยรวมทั้งสองแบบ

สิ่งที่อภิปรายไปนี้จึงเป็นคำตอบว่าเหตุใดเงื่อนไขของรัฐธรรมนูญที่วางข้อจำกัดบทบาทและพระราชอำนาจในทางรัฐธรรมนูญของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อจากระยะที่ 1 ไประยะที่ 2 จึงกลายเป็นปัจจัยผลักดันให้พระองค์เปลี่ยนแปลงกลวิธีในการสถาปนาสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นจุดหมุนของระบอบราชาธิปไตยแบบผสมจากการต่อสู้เพื่อสถาปนาโลกในการใช้อำนาจสำรองตามรัฐธรรมนูญในแบบเดิม ไปเป็นการสถาปนาพระราชอำนาจทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่ตามมาแทน และกลายเป็นจุดหักเหสำคัญที่ทำให้พระองค์พลิกบทบาทจากพระมหากษัตริย์ผู้ไม่ทรงมีทางเลือก หากแต่ต้องดำเนินพระบรมราชาบายไปตามสิ่งที่ผู้อื่นได้กระทำลงไปเสร็จสิ้นแล้ว (*fait accompli*) อันเกิดขึ้นจากผู้มีอำนาจและพลังทางสังคมที่เป็นจริงในแต่ละช่วง ให้กลายเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ปฏิเสธการใช้อำนาจบังคับตามกฎหมายและหันมาใช้ต้นทุนทางวัฒนธรรมที่สั่งสมมาในการเลือกอยู่ข้างผู้ชนะในเวลาต่อมา ไม่ว่าจะเป็นนิสิตนักศึกษาในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516⁹¹¹ หรือกองทัพภายหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519⁹¹²

⁹¹¹ วสิษฐ เดชกุญชร, *เหตุเกิดในกรุงรัตนโกสินทร์* (พระนคร: พิมพ์, 2516), 83.

⁹¹² ทั้งนี้หน่วยข่าวกรองของสหรัฐประเมินว่าการที่พระองค์ย้ายข้างจากเดิมที่ทรงอยู่กับนักศึกษาไปอยู่กับฝ่ายทหารและกองทัพ เกิดจากความสุดโต่ง (extremism) ของขบวนการนักศึกษาบางกลุ่ม ที่ทำให้พระองค์

สิ่งนี้ตรงกับคำให้สัมภาษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในภายหลังซึ่งสะท้อนถึงแนวพระบรมราโชบายในระยะที่สองนี้ได้เป็นอย่างดี ดังปรากฏผ่านคำให้สัมภาษณ์ที่พระราชทานแก่รายการของสำนักข่าวบีบีซีของประเทศสหราชอาณาจักรถึงบทบาทของพระองค์ในช่วงทศวรรษที่ 2510 ว่า

เมื่อทรงถูกถามว่าคงสงสัยหรือไม่ว่าพระองค์อาจกำลังถูกใช้ พระองค์ตรัสว่า: “เป็นเรื่องธรรมดาที่ประชาชนจะต้องใช้ กษัตริย์ เพราะกษัตริย์มีไว้ให้ใช้ แต่วิธีการที่จะใช้นั้นก็ขึ้นอยู่กับตัวเราด้วยกัน เพราะเราจะกระทำแต่สิ่งที่ดีต่อประเทศชาติต่อประชาชน และเราไม่เคยมีความลับ และเมื่อเรากระทำสิ่งต่าง ๆ อย่างเปิดเผย จึงไม่อาจมีคนมากหน้าหลายกลุ่มมาช่วงใช้เราได้⁹¹³ (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

การพลิกบทบาทมาใช้ต้นทุนทางวัฒนธรรมและการแผ่ซ่านของพระราชอำนาจทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นผ่านการเดินทางพบปะราษฎรและโครงการต่าง ๆ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ในช่วงทศวรรษที่ 2510 จึงสัมพันธ์กับการวางบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ไว้ให้ประชาชนช่วงใช้ ซึ่งอาจตีความได้ว่าผู้ที่เข้ามาใช้สถาบันพระมหากษัตริย์จะต้องเป็นที่กระทำการในนามของผลประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติและประชาชนในแต่ละช่วง ซึ่งโดยนัยแล้วอาจหมายถึงผู้ที่เป็นพลังทางสังคมที่เป็นจริงซึ่งได้รับชัยชนะในการต่อสู้ทางการเมืองในแต่ละยุค เช่น ขบวนการนิสิต

ตระหนักว่าพลังนักศึกษากลายเป็นสิ่งที่อันตรายและทำให้สถานการณ์วุ่นวายโดยหวังที่จะโค่นล้มรัฐบาลและไม่พร้อมที่จะประนีประนอมใดใด ดู CIA CREST, CIA-RDP86T00608R000600170028-9, Thai Politics in transition, (November 1975).

⁹¹³ ผู้วิจัยแปลจาก “Asked if he was susceptible of being used, the King said: “*It’s quite normal that people will use the king. He’s here to be used... But the way of using depends on us also. We are doing things that are good for the country, for the people, and we don’t have any secret. So if the things we are doing are open, the various groups cannot use us.*” ” ดู “The power wielded by a constitutional monarch,” *Far Eastern Economic Review* 19-25 June 1981.

นักศึกษาในช่วงกลางทศวรรษ 2510⁹¹⁴ หรือกองทัพที่เข้ายึดอำนาจการปกครองในตอนปลายทศวรรษนั่นเอง

สิ่งนี้ยังเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการเลือกที่จะปฏิเสธพระราชอำนาจสำรองของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ซึ่งปรากฏการณ์ที่ชัดเจนที่สุดได้เกิดขึ้นหลังจากที่มีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 เพราะทันทีที่มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ได้ปรากฏญัตติสำคัญเร่งด่วนหนึ่งขึ้นภายในรัฐสภา โดยประธานรัฐสภาขอให้สมาชิกสภานิติบัญญัติพิจารณาเอกสารที่มีหัวเรื่องว่า *บันทึกพระราชกระแสเรื่องร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517* ซึ่งเป็นพระราชกระแสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 พระราชทานแก่รัฐสภาผ่านทางหม่อมหลวงทวีสันต์ ลดาวัลย์ ราชเลขาธิการมายังประธานรัฐสภาหลังจากที่ได้มีการลงพระปรมาภิไธยในร่างรัฐธรรมนูญที่สภานิติบัญญัติแห่งชาติเสนอขึ้นไป โดยปรากฏข้อความสำคัญซึ่งแสดงถึงทรศนะที่เปลี่ยนแปลงไปเกี่ยวกับความพยายามที่จะสถาปนาอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ผ่านกลไกอำนาจสำรองหรืออำนาจในการแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภาที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ดังนี้

ตามมาตรา 107 วรรคสองแห่งร่างรัฐธรรมนูญนี้ บัญญัติให้ประธานองคมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภานั้น ไม่ทรงเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง เพราะประธานองคมนตรีเป็นผู้ที่พระมหากษัตริย์ทรงเลือกและแต่งตั้งตามพระราชอัธยาศัย ตามความในมาตรา 16 เป็นการขัดกับหลักที่ว่าพระมหากษัตริย์ทรงอยู่เหนือการเมือง (ในระบอบประชาธิปไตย) ทั้งจะทำให้ประธานองคมนตรีอยู่ในสภาพเหมือนเป็นองค์กรการเมือง ซึ่งขัดกับมาตรา 17 ด้วย⁹¹⁵

⁹¹⁴ ปัจจัยในการเข้าร่วมกับขบวนการนิสิตนักศึกษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะที่เกิดจากอิทธิพลของพลังภายนอกอย่างสหรัฐอเมริกาเข้ามาผสมโรงด้วยนั้น โปรดดู กุลลดา เกษบุญชู-มีต, *การเมืองไทยในยุคสมัยที่-ถนอม ภายใต้โครงสร้างอำนาจโลก* (กรุงเทพฯ: ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550).

⁹¹⁵ สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 1 วันที่ 10 ตุลาคม 2517," 2.

ดังนั้นรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 จึงเป็นรัฐธรรมนูญที่มีลักษณะพิเศษอย่างมากฉบับหนึ่ง เพราะทันทีที่มีการประกาศใช้ก็ได้มีการเสนอให้แก้ไขรัฐธรรมนูญดังกล่าวทันที และในเวลาต่อมารัฐสภาได้แก้ไขบทบัญญัติดังกล่าวของรัฐธรรมนูญโดยให้มีนายกรัฐมนตรีทำหน้าที่เป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการแทนประธานองคมนตรีตามมาตรา 107 และได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2518⁹¹⁶ หรือประมาณ 3 เดือนหลังจากที่มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญอย่างเป็นทางการ โดยในการลงมติแก้ไขรัฐธรรมนูญในประเด็นดังกล่าวครั้งนั้นมีสมาชิกเข้าร่วมประชุมจำนวน 239 คน และมีผู้ลงมติเห็นชอบให้แก้ไขรัฐธรรมนูญในวาระที่สามจำนวน 199 คน ผู้ที่งดออกเสียง 12 คน และผู้ที่ไม่เห็นด้วย 28 คน⁹¹⁷ โดยผู้ที่ไม่เห็นด้วยนี้ก็คือบรรดาบุคคลที่ยังเห็นสมควรให้คงอำนาจสำรองพระมหากษัตริย์ตามตัวแบบรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492 ไว้ในบริบทที่แม้แต่องค์พระมหากษัตริย์ คือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ได้ทรงเลือกที่จะปฏิเสธอำนาจดังกล่าวที่รัฐสภาเป็นผู้หยิบยื่นทูลเกล้าฯถวายให้พระองค์ตั้งแต่แรก

ปรากฏการณ์ดังกล่าวที่เกิดขึ้นจากเอกสารพระราชกระแส ย่อมสะท้อนว่าในเวลานั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่ทรงต้องการอำนาจสำรองในรัฐธรรมนูญดั้งเดิมอีกต่อไปแล้ว นัยของพระราชอำนาจที่เปลี่ยนแปลงไปจากอำนาจสำรองหรืออำนาจบังคับตามตามรัฐธรรมนูญมาเป็นอำนาจในเชิงวัฒนธรรมหรือสิทธิอำนาจนี้ ดังที่ได้เคยกล่าวไปแล้วว่าอาจพิจารณาแนวคิดเรื่องอำนาจสองแบบคือสิทธิอำนาจกับอำนาจบังคับตามกฎหมายในสมัยโรมัน (โปรดดูเพิ่มเติมในบทที่ 3) ว่ามโนทัศน์เรื่องอำนาจในการเมืองสมัยสาธารณรัฐโรมันประกอบด้วยการใช้อำนาจหลัก 2 รูปแบบ คืออำนาจบังคับตามกฎหมายและสิทธิอำนาจ โดยอำนาจบังคับตามกฎหมายหรือที่เรียกในภาษาละติน

⁹¹⁶ "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2518," in *ราชกิจจานุเบกษา* ฉบับพิเศษ เล่ม 92 ตอนที่ 14 (วันที่ 23 มกราคม 2518).

⁹¹⁷ ประกอบด้วย (1) นายกมล สมวิเชียร (2) นายกระมล ทองธรรมชาติ (3) นายถุช สมบัติศิริ (4) พันเอกจินดา ณ สงขลา (5) นายจุมพล สวัสดิการ (6) นายเฉลิมชัย วสินนท์ (7) นายชำนาญ พจนา (8) นายต๋นย บุนนาค (9) นายเต็มศักดิ์ กฤษณามระ (10) นายธวัช มกรพงศ์ (11) นายธานินทร์ กรัยวิเชียร (12) นายนิธิพัฒน์ ซาลิจันทร์ (13) นายนิสสัย เวชชาชีวะ (14) นายบุญถม เย็นมะโนช (15) นายบุญญ์ เจริญไชย (16) นายปรคอง เทวารุช (17) นายปรีดี เกษมทรัพย์ (18) นายพงศ์เพ็ญ ศกุนตาภัย (19) นายยุวรัตน์ กมลเวชช (20) นายรักษศักดิ์ วัฒนพานิช (21) นายศักดิ์ สายบัว (22) นายศิววงศ์ จังคศิริ (23) นาวาเอกสมภพ ภิรมย์ (24) นายสมศักดิ์ ชูโต (25) นายสายสิทธิ์ พรแก้ว (26) นายสุระวิทย์ ระวิวงศ์ (27) นายโสรัจ สุจริตกุล และ (28) นายอุทิศ นาคสวัสดิ์ ดูสำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 27 วันที่ 16 มกราคม 2518," 387-416.

ว่า *potestas* (หรือบางครั้งแปลเป็นภาษาอังกฤษว่า *power*) ซึ่งในที่นี้ได้แก่อำนาจทางการเมืองที่เป็นทางการของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองต่าง ๆ ตามอำนาจหน้าที่ในกฎหมายของตน สิ่งนี้อาจเปรียบได้กับอำนาจที่รัฐธรรมนูญสมัยใหม่กำหนดหรือให้อำนาจไว้แก่สถาบันทางการเมืองต่าง ๆ ซึ่งรวมถึงอำนาจสำรองของพระมหากษัตริย์ด้วยเช่นกัน

ส่วนอีกด้านหนึ่งคืออำนาจแบบสิทธิอำนาจหรือที่เรียกในภาษาละตินว่า *auctoritas* (หรือบางครั้งแปลเป็นภาษาอังกฤษว่า *authority*) ซึ่งก็คืออำนาจที่อิงกับวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิมของชาวโรมันซึ่งอยู่ที่สภาเซเนตหรือสภาชนชั้นสูงของชาวโรมัน⁹¹⁸ โดยลักษณะการของการใช้สิทธิอำนาจที่ว่านี้ Michael Oakeshott มองว่าเป็นสิ่งที่มีลักษณะมากกว่าคำแนะนำแต่น้อยกว่าคำสั่ง (*more than advice and less than command*) โดยรากศัพท์ของคำว่าสิทธิอำนาจมีนัยหมายถึงคุณสมบัติบางอย่างที่คนซึ่งเป็น *auctor* ครอบครอง และคำว่า *auctor* ในที่นี้หมายถึงบุคคลผู้ให้กำเนิด ผู้สร้าง หรือผู้สถาปนาบางสิ่งให้เกิดขึ้น⁹¹⁹ ซึ่งในกรณีสาธารณรัฐโรมันนั้น พวกเขาถือว่า *auctor* คือบรรพบุรุษผู้ให้กำเนิดพวกเขาหรือก็คือ Romulus ดังนั้นใครก็ตามที่สืบเชื้อสายมาจาก Romulus ย่อมสามารถกล่าวอ้างในสิทธิอำนาจที่สืบทอดต่อ ๆ กันมาได้เช่นกัน แต่กระนั้นการใช้สิทธิอำนาจที่ว่านี้ก็มิเื่อนไขว่จะต้องวางอยู่บนชุดความสัมพันธ์บางอย่างระหว่างผู้ใช้สิทธิอำนาจดังกล่าวกับมหาชนชาวโรมัน (*populus Romanus*) ในลักษณะที่จะนำไปสู่ผลประโยชน์ส่วนรวมของชาวโรมันหรือที่เรียกเป็นภาษาละตินว่า *res publica* นั่นเอง⁹²⁰

การใช้อำนาจทางวัฒนธรรมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในฐานะสถาบันสูงสุดอันเป็นที่เคารพเทิดทูนและสักการะตามจารีตประเพณีของไทย จึงเข้าข่ายการใช้สิทธิอำนาจโดยมีเป้าหมายเพื่ออบรมสั่งสอนพลเมืองให้ดำเนินไปในทิศทางที่ก่อให้เกิดผลประโยชน์ส่วนรวมหรือ *res publica* ของไทย ดังนั้นบทบาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในระยะที่สองเป็นต้นมาจึงเป็นเสมือนผู้ที่คอยให้การอบรมสั่งสอน ให้คำแนะนำ และชี้้นำมรรคาที่เหมาะสมให้แก่พลเมืองคนอื่น ๆ ดังที่พระองค์เจ้าธานินวิดิตั้งต้นไว้ตั้งแต่แรก ว่าบทบาทของพระองค์ต่อไปหลังการรัฐประหาร 16 กันยา คือการเป็นผู้

⁹¹⁸ Oakeshott, *Lectures in the History of Political Thought*, 228.

⁹¹⁹ “an author, a creator, a founder, or a progenitor” ดู Ibid., 224.

⁹²⁰ Ibid., 224.

ชี้แนะและแนะนำการทำงานให้แก่รัฐบาลของไทยไม่ว่าจะในยุคสมัยใด⁹²¹ ซึ่งจะแตกต่างไปจากการใช้อำนาจบังคับตามกฎหมายของสถาบันทางการเมืองอื่น ๆ ตามรัฐธรรมนูญหรือการพึ่งพากลไกอำนาจสำรองตามกุศโลบายของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ดั่งต้นไว้ตั้งแต่เมื่อครั้งเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ ๆ ดังนั้นการเสี่ยงที่จะไม่ใช้อำนาจบังคับตามกฎหมายและหันไปใช้สิทธิอำนาจแทนของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้หน่วยข่าวกรองของสหรัฐอเมริกาประเมินสถานะของพระองค์ว่า พระองค์ทรงมีความสำคัญอย่างยิ่งยวดในฐานะตัวแปรสำคัญที่จะก้าวเข้ามาจัดการแก้ไขวิกฤตที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันทันใดในอนาคต พร้อมกับภารกิจที่ทรงละเว้นจากการเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับทางการเมืองในยามปกติและปล่อยให้เป็นเรื่องของผู้ใช้อำนาจตามกฎหมายในส่วนอื่น ๆ แทน⁹²²

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในบทก่อนหน้านี้ว่า แม้จะไม่มีรัฐใดที่สามารถดำรงอยู่ได้โดยอาศัยการใช้สิทธิอำนาจเพียงลำพัง แต่ในทางกลับกันรัฐที่ปราศจากกลไกที่จะเข้ามาใช้สิทธิอำนาจอย่างสิ้นเชิงย่อมกลายเป็นรัฐที่ขาดทิศทางที่จะคอยชี้แนะเอกบุคคละ คณะบุคคล และมหาชนของระบอบให้มุ่งสู่ผลประโยชน์ส่วนรวมหรือ *res publica* ร่วมกัน และย่อมไม่มีทางเกิดสมดุลทางการเมืองไม่ว่าจะมีการออกแบบสถาบันทางการเมืองหรือรัฐธรรมนูญไว้ดีเพียงใดก็ตาม เพราะผู้ถือสิทธิอำนาจก็คือผู้ที่คอยทำหน้าที่เป็นจุดหมุนของทุกระบอบและจะคอยช่วยทำให้ผลประโยชน์และการใช้อำนาจของบุคคลและคณะบุคคลในระบอบนั้นไม่เป็นไปอย่างสุดโต่ง รวมถึงการใช้เสรีภาพของมหาชนก็จะเป็นไปอย่างมีขีดจำกัดและพอดีแทนที่จะเป็นการใช้เสรีภาพอย่างไร้ขอบเขต เหตุนี้เองหน่วยข่าวกรองของสหรัฐจึงอธิบายว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 จะมีอำนาจทางการเมืองตามรัฐธรรมนูญเพียงน้อยนิด แต่พระองค์ในฐานะผู้นำทางศีลธรรม (moral leader) กลับทรง

⁹²¹ ดู NARA, Short RG 59 Entry Thailand 1955-1959 box 3909, Bishop to Secretary of State.

⁹²² ดู “The King is an important stabilizing factor. Though aloof from day to day politics, he retains the potential for effective intervention in an immediate, short-term crisis, and could again be valuable in defusing a dangerous situation” ใน CIA CREST, Short CIA-RDP86T00608R000600170028-9, Thai Politics in transition.

ครอบครองอำนาจอิทธิพลที่มีในเชิงศีลธรรมต่อผู้คนอย่างมหาศาล และทำให้ทรงกลายเป็นตัวแปรที่สำคัญทางการเมืองไทยในอันที่จะก่อให้เกิดเสถียรภาพขึ้นแก่บ้านเมือง⁹²³

การพลิกบทบาทจากผู้ถืออำนาจบังคับตามกฎหมายตามรัฐธรรมนูญของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 มาเป็นผู้ถือและใช้สิทธิอำนาจของระบอบการเมืองไทยตั้งแต่ช่วงกลางทศวรรษที่ 2510 เป็นต้นมา จึงไม่เพียงแต่จะทำให้พระองค์สามารถสถาปนาความเป็นจุดหมุนของระบอบราชาธิปไตยแบบผสมในทางปฏิบัติให้พลิกฟื้นกลับคืนมาเท่านั้น แต่ในทางปฏิบัติกลับยิ่งช่วยเสริมแรงให้กับอำนาจสำรองของพระองค์ที่ยังเหลืออยู่ในรัฐธรรมนูญให้ทวีประสิทธิภาพและความศักดิ์สิทธิ์มากยิ่งขึ้น แม้ว่าในทางปฏิบัตินับตั้งแต่การร่างรัฐธรรมนูญในปี พ.ศ. 2517 เป็นต้นมาจนถึงการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2534 จะมีการหยิบยกประเด็นเรื่องพระมหากษัตริย์มาอภิปรายในการร่างรัฐธรรมนูญโดยตลอด⁹²⁴ แต่ท้ายที่สุดก็ได้ส่งผลเปลี่ยนแปลงสาระสำคัญของพระราชอำนาจสำรองที่หลงเหลืออยู่ดั้งเดิม ซึ่งสะท้อนว่าแม้ความพยายามแก้ไขเปลี่ยนแปลงอำนาจสำรองของพระมหากษัตริย์ในทางรัฐธรรมนูญจะยังคงเป็นประเด็นอยู่บ้าง แต่สิ่งหนึ่งที่ไม่เคยแปรเปลี่ยนไปนับแต่นั้นคือสิทธิอำนาจที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก้าวขึ้นมาเป็นจุดหมุนของระบอบราชาธิปไตยแบบผสมที่มีพระมหากษัตริย์เป็นจุดหมุนและใช้สิทธิอำนาจนี้คอยกำกับ ตรวจสอบ และคัดกรองการทำงานของนายกรัฐมนตรีและคณะบุคคลในระบอบการเมืองให้เป็นไปโดยไม่สุดโต่งในด้านใดด้านหนึ่งพร้อม ๆ กับการผสมพลังทางสังคมที่เป็นจริงแต่ละกลุ่มเข้าไว้ด้วยกันภายใต้สิทธิอำนาจของพระองค์⁹²⁵ อันเป็นที่มาของคำอธิบายเรื่องฉันทามติภูมิพล (Bhumibol consensus) ของชนชั้น

⁹²³ ดู “*The King is an important factor in the Thai political equation. Although he has little formal political authority under the constitution, he commands considerable moral influence...*” (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย) ใน CIA CREST, Short CIA-RDP86T00608R000600170028-9, Thai Politics in transition.

⁹²⁴ เช่น สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, “รายงานการประชุมสมานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 32 วันที่ 29 มิถุนายน 2521.”; สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, “รายงานการประชุมสมานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 37 วันที่ 19 พฤศจิกายน 2534.”

⁹²⁵ สิ่งที่ตรงกับการตีความของไชยันต์ ไชยพร และศุภมิตร ปิติพัฒน์ ถึงการสังคมนิยมและเงื่อนไขในการใช้ “อำนาจบารมี” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ว่า “การมุ่งพากเฝ้าในคุณธรรมนั้นนำไปสู่ความเป็นคนดีมากกว่าเป็นพลเมืองดี ดังนั้นในเงื่อนไขที่รัฐเป็นประชาธิปไตยและอยู่ภายใต้กฎหมายแต่ในนามและภายใต้การแก่งแย่งอำนาจผลประโยชน์ในทางปฏิบัติ ผู้ทรงธรรมจึงเป็นผู้มีอำนาจบารมีเหนือกรอบเกณฑ์ของกฎหมายและเมื่อถึงยามวิกฤตแห่งความขัดแย้งทางการเมือง... พระเจ้าอยู่หัวจึงเป็นทางออกสุดท้ายของทางตันทางการเมือง

นำไทยในงานของเกเชียร เตชะพีระ ที่มองในหลวงในฐานะผู้ใช้อำนาจในลักษณะอนุญาโตตุลาการสุดท้าย⁹²⁶ ที่ได้กล่าวถึงไปในตอนต้น ซึ่งไม่ได้เพิ่งเกิดขึ้นหลังจากเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พ.ศ. 2535 หากแต่ตรงกันข้าม เพราะการที่พระองค์ตัดสินใจแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งทางการเมืองในปี พ.ศ. 2535 ได้อย่างประสบความสำเร็จนั้น ย่อมเป็นผลลัพธ์ของสิทธิอำนาจที่ได้หยั่งรากลงไปในช่วงเวลานั้นเอง

กรณี que แสดงออกถึงจุดลงตัวดังกล่าวได้ดีที่สุดคือกรณีที่เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2523 – 2524 โดยในกรณีแรกคือกรณีที่เกิดขึ้นในวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2523 มีการตราพระราชกฤษฎีกาเพื่อเรียกประชุมรัฐสภาเป็นการด่วน โดยมีญัตติหนึ่งคือพิจารณาร่าง “พระราชบัญญัติบำเหน็จบำนาญ

ต่าง ๆ ที่ผ่านมา และสามารถยุติปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยคุณธรรมบารมีที่ท่านสั่งสมมาตลอด...” ดู ไซยันต์ ไชยพร และศุภมิตร ปิติพัฒน์, "หกสิบปีแห่งการครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ บทบาทในฐานะประมุขของประเทศกับการพัฒนาและแก้ไขวิกฤตแห่งชาติ: "เราจะครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขแห่งชนชาวสยาม", in *ใต้ร่มพระบารมีพระบรมธรรมิกมหาราช: การจัดประชุมวิชาการเนื่องในโอกาส พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี ครั้งที่ 6 วันที่ 28 กรกฎาคม 2549 ณ ห้อง 111 อาคารมหาจุฬาลงกรณ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย* (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549), ไม่ปรากฏเลขหน้า.; นอกจากนี้ ไซยันต์ยังชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทางสายกลางต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งที่ทรงรำเรียนที่มหาวิทยาลัยโลซานน์ ในสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองกับพระอาจารย์ที่มีชื่อว่า Firmin Oulès ผู้เป็นเจ้าของทฤษฎี “เศรษฐศาสตร์แนวใหม่” ซึ่งสืบทอดตำแหน่งเจ้าสำนักเศรษฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยโลซานน์มาจาก Léon Walras และ Vilfredo Pareto โดยทฤษฎีเศรษฐศาสตร์แนวใหม่ของ Oulès พยายามสร้างทางเลือกที่สามที่ดำเนินอยู่บนทางสายกลางระหว่างเศรษฐกิจแบบคอมมิวนิสต์กับแบบทุนนิยม ดู ไซยันต์ ไชยพร, "พระบรมราชาบาท-พระราชดำรัสและแนวทางการทำความเข้าใจ," in *การงานอันเป็นที่รัก*, ed. อาทิตย์ เคนมี (กรุงเทพฯ: Way of Books, 2560), 200-06.; และดู ศุภมิตร ปิติพัฒน์, "อ่านคำถามอาจารย์สุชาชัย ยิ้ม ป ระ เ ส ริ ฐู ถึง ฝาย อ นุ ร ัก ษ น ิ ย ม เรื อ ง ร ะ บ อ บ ก ษ ต ร ิ ย ใ ต้ ร ัฐ ธิ ร ร ม ญู ญ , " (2 5 5 9). <https://www.the101.world/suthachai-letter-on-constitutional-monarchy/>.; ส่วนบทความของพระอาจารย์ Firmin Oulès ดู Firmin Oulès, "Les Princeps d'un système économique nouveau," *Rivista Internazionale di Scienze Sociali Serie III* 20, no. 3 (1948): 212-34; Firmin Oulès, "Les Différences entre L'économie harmonisée et les autres principaux types D'économie," *Rivista Internazionale di Scienze Sociali Serie III* 20, no. 4 (1948): 303-33.

⁹²⁶ เกเชียร เตชะพีระ, "ภูมิทัศน์ใหม่ทางการเมือง," 54; เกเชียร เตชะพีระ, "รัฐพันลึก, The First Chinese coup และ The Bhumibol Consensus," (2561). <https://prachatai.com/journal/2018/07/77684>.

ข้าราชการ (ฉบับที่..) พ.ศ. ..." ซึ่งคณะรัฐมนตรีเป็นผู้เสนอ⁹²⁷ ซึ่งวัตถุประสงค์ของการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวก็เพื่อที่จะต่ออายุราชการของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรีที่กำลังจะเกษียณอายุราชการ โดยในตอนแรกพรรคประชาธิปัตย์ซึ่งเป็นหนึ่งในพรรคร่วมรัฐบาลได้ออกมาคัดค้านการตราพระราชบัญญัติดังกล่าวอย่างรุนแรง แต่ในเวลาต่อมากลับเปลี่ยนท่าทีอย่างกะทันหันโดยอ้างว่าพรรคประชาธิปัตย์ได้รับ "ข้อมูลใหม่" ดังที่ปรากฏในข่าวการแถลงผลการประชุมของพรรคฯเมื่อวันที่ 4 กันยายน พ.ศ. 2523 ว่า

รองนายกรัฐมนตรี 4 คน คือพลเอกเสริม ณ นคร นายบุญชู โรจนเสถียร พันเอก (พิเศษ) ถนัด ได้เข้าเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน จากนั้นพันเอก (พิเศษ) ถนัด ได้เข้าประชุมร่วมพรรคประชาธิปัตย์ และแถลงผลประชุมว่า พรรคฯได้นำข้อมูลใหม่มาพิจารณา และลงมติไม่คัดค้านการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติบำเหน็จบำนาญต่ออายุราชการ⁹²⁸

กรณี "ข้อมูลใหม่" ที่ว่านี้ คือตัวอย่างของการใช้พระราชอำนาจที่ไม่ได้ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญเป็นครั้งแรกในทศวรรษที่ 2520 ที่ก่อให้เกิดผลเปลี่ยนแปลงในทางการเมือง ซึ่งทำให้การต่ออายุราชการของพลเอกเปรมทางกระบวนการของรัฐสภาสำเร็จลงได้ด้วยดีโดยไม่เกิดความแตกแยกขึ้นในพรรคร่วมรัฐบาล ซึ่งจะส่งผลต่อเสถียรภาพของรัฐบาลในเวลานั้น⁹²⁹

ตัวอย่างที่ชัดเจนที่แสดงถึงจุดสูงสุดของการใช้พระราชอำนาจทางวัฒนธรรมในเวลานั้นคือกรณีการยุติลงของการก่อกบฏเมษาฮาวายหรือกบฏยังเติร์กในปี พ.ศ. 2524 นำโดยพลเอกสันต์ จิตรปฎิมา ซึ่งถือว่าเป็นการก่อการที่มีจำนวนกำลังพลเข้าร่วมมากที่สุดเป็นประวัติการณ์⁹³⁰ สำนัก

⁹²⁷ สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมร่วมกันของรัฐสภา ครั้งที่ 1 วันที่ 19 กันยายน 2523."

⁹²⁸ สยามบรรณ, "การต่ออายุราชการผู้บัญชาการทหารบก," *สยามจดหมายเหตุ* 5, no. 36 (29 สิงหาคม - 4 กันยายน 2523): 986.

⁹²⁹ สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมร่วมกันของรัฐสภา ครั้งที่ 1 วันที่ 19 กันยายน 2523," 44-45.

⁹³⁰ "General Sant seized power in capital," *Bangkok Post* 1 April 1981.

ข่าวต่างประเทศรายงานว่าในครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพยายามเรียกแกนนำของ นายทหารกลุ่มยังเติร์กที่พยายามยึดอำนาจเข้าพบแต่พวกเขาปฏิเสธ สิ่งนี้ตรงกับคำบอกเล่าของ พลโทอาทิตย์ กำลังเอก (ยศในเวลานั้น) ต่อทหารในกองพลที่ 2 หลังจากเกิดเหตุการณ์เมฆาฮาวายไปแล้วเพียง 1 สัปดาห์ว่า เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับทราบถึงความไม่พอใจของเหล่ายังเติร์กและความพยายามที่จะก่อการรัฐประหาร จึงรับสั่งให้พันโทเทพณรงค์มีราชโองการไปบอกกับกลุ่มคนที่พยายามจะทำรัฐประหารให้มาเข้าเฝ้า แต่ปรากฏว่าพลเอกสัณห์ไม่สนใจโดยอ้างว่าจะไปเมื่อใดก็ได้แต่จะยังไม่ขอเข้าเฝ้าตอนนี้ จากนั้นจึงชิงประกาศปฏิวัติและควบคุมตัวพลเอกเปรมที่บ้านพักสี่เสาเทเวศร์

ในขณะที่เดียวกันสมเด็จพระบรมราชินีนาถในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 พร้อมกับสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชซึ่งกำลังเตรียมตัวเสด็จเกาะล้าน เมื่อได้ทราบข่าวเรื่องการก่อกบฏจากพลโทอาทิตย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถฯจึงต่อโทรศัพท์ถึงพลเอกเปรมและรับสั่งว่าให้มาเข้าเฝ้าในหลวงทันที และในระหว่างที่พลเอกเปรมกำลังเดินทางออกจากบ้านพักนั้น ในตอนแรกนายทหารยังเติร์กที่เฝ้าอยู่จะไม่ยอมให้พลเอกเปรมออกจากที่พัก จนกระทั่งสมเด็จพระบรมราชินีนาถฯทรงโทรศัพท์ไปถึงผู้บัญชาการทหารบกอีกครั้งหนึ่ง (โดยข้อความในการโทรศัพท์ครั้งนี้พลเอกอาทิตย์ ละไว้) ทำให้สุดท้ายพลเอกเปรมสามารถใช้โอกาสที่ผู้คุมตัวกำลังซุนละมุนว่าตกลงมีรับสั่งให้พลเอกเปรมมาเข้าเฝ้าหรือไม่อย่างไร แหวกวงล้อมของนายทหารยังเติร์กที่ควบคุมตัวออกมาได้สำเร็จ จากนั้นจึงเดินทางไปเข้าเฝ้าและทูลเชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมทั้งสมเด็จพระบรมราชินีนาถเสด็จแปรพระราชฐานไปยังจังหวัดนครราชสีมา⁹³¹

เมื่อสถานการณ์เป็นเช่นนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 9 จึงตัดสินใจพระทัยที่จะเสด็จแปรพระราชฐานไปยังจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งนัยของการเสด็จในครั้งนี้แหล่งข่าวระดับสูงที่ใกล้ชิดกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เปิดเผยกับผู้สื่อข่าวของสำนักข่าว *Far Eastern Economic Review* ว่า

⁹³¹ ดูรายละเอียดคำบรรยายของพลโทอาทิตย์เต็ม ๆ ใน กองบรรณาธิการสยามใหม่, *บทเรียนกบฏ 1 เมษายน* (กรุงเทพฯ: อาทิตย์, 2524), 94-97.

การเดินทางไปพร้อมกับนายกรัฐมนตรีย่อมเท่ากับว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสนับสนุนความชอบธรรมของรัฐบาล ที่มาจากการเลือกตั้งและรัฐธรรมนูญ และการกระทำของพระองค์ ในครั้งนั้นยังเป็นการสั่งสอนบทเรียนให้แก่ผู้ก่อการยึดอำนาจด้วย เช่นกันว่า พวกเขาจำเป็นจะต้องได้รับความชอบธรรมอันเหมาะสม เสียก่อน⁹³²

และเพียง 2 วันหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตัดสินใจกระทำการดังกล่าว การก่อกบฏครั้ง ใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์การเมืองไทยสมัยใหม่นับตั้งแต่การก่อกบฏของพระองค์เจ้าบรมวงศ์ได้ ปลาสนาการลงไปอย่างสิ้นเชิงด้วยความรวดเร็ว

โดยจะเห็นได้ว่า จากเดิมพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเคยถูกจำกัดให้อยู่ในบทบาทของผู้ที่ไม่ มีทางเลือกและ “ต้องปิดปากให้สนิท” และยอมรับผลลัพธ์อันเกิดขึ้นจากการตัดสินใจใดก็ตามที่ ผู้นำทหารหรือผู้มีอำนาจทางการเมืองในเวลานั้นได้ตัดสินใจกระทำไปแล้ว กระทั่งในเวลาต่อมาการ สั่งสมและแผ่ซ่านพระราชอำนาจทางวัฒนธรรมของพระองค์จึงเริ่มทำให้พระองค์เริ่มถูกใช้โดยพลังทาง สังคมที่เป็นจริงต่าง ๆ และทำให้พระองค์สามารถเลือกข้างที่จะอยู่กับผู้ชนะในการต่อสู้ทางการเมือง จนท้ายที่สุดสถานะดังกล่าวได้แปรเปลี่ยนจนกลายเป็นการที่สถาบันพระมหากษัตริย์สามารถกำหนด ตัวผู้ที่จะเป็นฝ่ายชนะในความขัดแย้งหรือความไม่ลงตัวของเมืองที่เกิดขึ้นได้อย่างราบคาบในฐานะ แหล่งความชอบธรรมของระบอบจากสิทธิอำนาจที่พระองค์มีต่อองคาพยพอื่น ๆ หรืออย่างน้อยที่สุด ในฐานะของผู้ที่คณะรัฐประหารจำเป็นจะต้องได้รับความยินยอมหรือความชอบธรรมก่อนที่จะกระทำ การรัฐประหารได้สำเร็จ ซึ่งแตกต่างไปจากกรณีที่เคยเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2494 และปี พ.ศ. 2500 อย่างสิ้นเชิง ดังนั้นเหตุการณ์กบฏเมษาฮาวายในปี พ.ศ. 2524 จึงถือเป็นจุดเปลี่ยนแปลงสำคัญของ การเกิดขึ้นตามติของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล ผ่านการใช้สิทธิอำนาจที่ได้รับการ สนับสนุนและความร่วมมือจากกลไกราชการและนายกรัฐมนตรีที่พากันให้ความร่วมมือกับพระองค์ใน การใช้อำนาจบังคับตามกฎหมายของตน

⁹³² "A Royal Birthday Party: King Bhumibol Turns 60 And The Country Celebrates," *Far Eastern Economic Review* 10 December 1987.

ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของความสำเร็จที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ คือการจัดตั้งหน่วยงานที่เรียกว่า คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.)⁹³³ โดยคำสั่ง ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พ.ศ. 2524 และมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2524 และปัจจุบันเป็นหน่วยงานที่ขึ้นตรงต่อสำนักนายกรัฐมนตรี หน่วยงานดังกล่าวจึงสะท้อนถึงความลงตัวอันเกิดจากความร่วมมือและการใช้กลไกราชการที่มีอำนาจ บังคับตามกฎหมายเพื่อรองรับการใช้สิทธิอำนาจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 หลังจากที่ทรงสถาปนาตัวขึ้นเป็นผู้นำทางศีลธรรมของระบอบการเมืองได้เป็นอย่างดี⁹³⁴

ผลลัพธ์ที่ตามมาจากความลงตัวที่กล่าวไปนี้ นอกจากจะไม่เกิดประเด็นความขัดแย้งในการใช้อำนาจบังคับตามกฎหมายระหว่างเอกบุคคลสองฝ่าย คือนายกรัฐมนตรีกับพระมหากษัตริย์ดังเช่นที่เคยเกิดขึ้นในอดีตจากการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงหันไปใช้สิทธิอำนาจเป็นหลักแทนแล้ว ยังก่อให้เกิดการทำงานร่วมกันในลักษณะที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกลายเป็นผู้นำเชิงคุณธรรม ในการบอกว่าอะไรคือผลประโยชน์ที่เป็นกลาง ๆ หรือผลประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติ และปล่อยให้การเมืองส่วนที่เหลือซึ่งทรงเคยอธิบายว่าเป็น “กิจการที่สกปรก” (politics is a filthy business)⁹³⁵ ให้เป็นเรื่องของนักการเมืองอาชีพ โดยมีเอกบุคคลคือนายกรัฐมนตรีที่พร้อมจะร่วมมือกับพระองค์ทำหน้าที่ควบคุมและประสานกลุ่มพลังต่าง ๆ ในสังคมผ่านการใช้อำนาจบังคับตามกฎหมายตามช่องทางสถาบันทางการเมืองของตนโดยอิงกับสิทธิอำนาจที่ถูกสถาปนาขึ้นใหม่ของพระองค์ ดังที่พระองค์ได้พระราชทานสัมภาษณ์แก่นิตยสาร *Leader* ว่า

ในยามที่มีรัฐธรรมนูญซึ่งบัญญัติว่าพระมหากษัตริย์หรือ
ประมุขของรัฐแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี หากประมุขของรัฐผู้นั้นไม่ดี
พวกเขาก็จะเปลี่ยนเขาผู้นั้นให้กลายเป็นเพียงตรายาง แต่ถ้าหาก

⁹³³ สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, "ประวัติความเป็นมาของ กปร." <http://www.rdpb.go.th/th/Office/ประวัติความเป็นมาของ-กปร-c246>.

⁹³⁴ แม้หลายฝ่ายจะวิพากษ์วิจารณ์ว่าการกระทำดังกล่าวถือเป็นการนำกลไกราชการมาใช้ในกิจการส่วนพระองค์หรือมองว่าเป็นการกระทำที่ถือเป็นการ “ขึ้นนำ” ข้าราชการ ดู ชนิดา ชิตบัณชิตย์, *โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ: การสถาปนาพระราชอำนาจนำในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว*, 479-80.

⁹³⁵ "King Bhumibol: "Politics is a filthy business", " *Far Eastern Economic Review* 18 October 1974.

เขาดีพวกเขา ก็อาจจะขอทราบความคิดเห็นจากเขาเนื่องจาก
 ความคิดเห็นของเขาเป็นที่เคารพ นี่คือความแตกต่าง... ถ้าหากมี
 กฎอยู่ข้าพเจ้าก็จะกระทำตามกฎ แต่หากยามใดไม่มีกฎเมื่อนั้น
 ความคิดเห็นของข้าพเจ้าก็จะต้องได้รับการรับฟัง⁹³⁶

บทพระราชทานสัมภาษณ์ดังกล่าวสะท้อนความสัมพันธ์และตำแหน่งแห่งที่ของพระมหากษัตริย์ใน
 ทรศนะของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ในการใช้สิทธิอำนาจในฐานะจุดหมุนของ
 ระบอบราชาธิปไตยแบบผสมของพระองค์ได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะในยามที่ไม่มีกฎหมายหรือมีช่องว่างใน
 กฎเกณฑ์ เมื่อนั้นความคิดเห็นของพระองค์ย่อมมีสถานะที่เป็นมากกว่าคำแนะนำแม้จะมีใช้คำสั่ง
 เช่นเดียวกับสิทธิอำนาจที่สภาเซเนตของโรมันต่อสาธารณรัฐโรมัน เพื่อที่จะก่อให้เกิดผลประโยชน์
 ส่วนรวมของทุกองคาพยพในการใช้อำนาจบังคับตามกฎหมายของตนนั่นเอง

ความสัมพันธ์เช่นนี้ปรากฏเรื่อยมาแม้มีการเปลี่ยนแปลงไปใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2534
 แล้วก็ตามแต่ก็ได้ส่งผลให้ความสัมพันธ์ในการใช้อำนาจบังคับตามกฎหมายของนายกรัฐมนตรีกับ
 สิทธิอำนาจของพระมหากษัตริย์เปลี่ยนแปลงไปแต่อย่างใด ดังจะเห็นได้จากการที่นายบรรหาร
 ศิลปอาชา อดีตนายกรัฐมนตรีกล่าวถึงการนำรายชื่อบุคคลในสมัยปี พ.ศ. 2539 (วุฒิสภา
 เตี้ยยูไถ่⁹³⁷) ที่มาจากการพิจารณาคัดเลือกของรัฐบาลซึ่งบรรหารอ้างว่าตนพยายามจัดทำรายชื่อให้
 ประกอบไปด้วยกลุ่มคนที่หลากหลายที่สุดเพื่อมิให้เกิดข้อครหาว่าแต่งตั้งพวกพ้อง “โดยยอมสละ
 อำนาจและโอกาสในการสร้างบารมีส่วนตัว” เป็นเหตุให้เขาถูกตำหนิและไม่พอใจจากคนที่มาวิงวอน
 กระทั่งเมื่อนายบรรหารนำรายชื่อดังกล่าวขึ้นทูลเกล้าฯ ให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพิจารณาเพื่อ
 ลงพระปรมาภิไธยนั้น นายวิษณุ เครืองามได้เล่าถึงเหตุการณ์ในครั้งนั้นว่า

⁹³⁶ ดู “When there is a constitution which says that the monarch or chief of state appoints the prime minister. If the chief of state is no good they will make him into a rubber stamp. But if the chief of state is better they will perhaps ask for his opinion because the opinion is respected—that is the difference... If there is a rule I go by the rule. But if there is no rule then my opinion would be heard...” ใน "An interview with His Majesty King Bhumibol Adulyadej, Kingdom of Thailand," *Leaders* April – June 1982.

⁹³⁷ วิษณุ เครืองาม ให้เหตุผลว่าเนื่องจากรายชื่อบุคคลดังกล่าวจัดทำขึ้นที่เรือนรับรองที่มีชื่อว่าเตี้ยยูไถ่
 ในประเทศจีน

พระเจ้าอยู่หัวทอดพระเนตรแล้วรับสั่งสั้น ๆ ว่า
 “ทำได้เรียบร้อยดี” แล้วทรงลงพระปรมาภิไธยเท่านั้น ท่านนายกา
 ก็ปลื้ม เป็นอันหายเหนื่อย เมื่อออกจากเข้าเฝ้าฯด้วยกัน ท่านหัน
 มากระซิบกับผมเป็นประโยคแรกว่า “คนเราทำอะไรให้ถูกต้องแล้ว
 เจ็บปวดก็ต้องยอม”⁹³⁸

ทั้งที่ตามความเป็นจริงแล้วอำนาจดังกล่าวในทางปฏิบัติย่อมเป็นของนายกรัฐมนตรีเพียงลำพังโดยที่
 พระมหากษัตริย์มีอาจทรงกระทำอะไรได้ อีกทั้งอำนาจดังกล่าวนี้ในอดีตก็คือประเด็นเรื่องอำนาจ
 สำรองที่สถาบันพระมหากษัตริย์ในอดีตพยายามต่อสู้มาอย่างยาวนาน ปราบฎการณ์ดังกล่าวที่เกิด
 ขึ้นกับนายบรรหารภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2534 ย่อมสะท้อนภาพของส่วนผสมที่ลงตัว
 ระหว่างการใช้อำนาจบังคับตามกฎหมายของนายกรัฐมนตรีตามรัฐธรรมนูญและการใช้สิทธิอำนาจของ
 สถาบันพระมหากษัตริย์ตามจารีตประเพณีในประเด็นแกนกลางที่เคยเป็นศูนย์กลางของความขัดแย้ง
 ในอดีตระหว่างเอกบุคคคือพระมหากษัตริย์กับนายกรัฐมนตรี ที่บัดนี้ได้กลับตาลปัตรจากเมื่อครั้ง
 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ ๆ และแตกต่างจากสมัย
 ต้นรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 อย่างสิ้นเชิงอีกด้วย

4.4 สรุป

งานวิจัยในบทนี้เริ่มต้นจากการชี้ให้เห็นร่องรอยของแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมก่อน
 หน้าการอภิวัฒน์สยามเริ่มต้นจากงานของเทียนวรรณ และ ก.ศ.ร.กุหลาบ ถัดจากนั้นจึงนำเสนอ
 แนวคิดเรื่องการจัดความสัมพันธ์ระหว่างเอกบุคคในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ คือ
 พระมหากษัตริย์กับอรรคมหาเสนาบดี ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงรัช
 สมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ผ่านข้อเสนอเรื่องการขอให้มีการแต่งตั้งตำแหน่ง
 อรรคมหาเสนาบดีเพื่อถ่ายโอนอำนาจจากพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในฐานะที่
 เป็นต้นแบบของราชาธิปไตยแบบผสมก่อนหน้าการอภิวัฒน์สยาม ที่เกิดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระ

⁹³⁸ ภัทระ คำพิทักษ์, บรรหาร ศิลปอาชา: เล่าเรื่องครั้งสุดท้าย (นนทบุรี: โรงพิมพ์มติชนปากเกร็ด, 2559),

พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และปรากฏเป็นต้นแบบของร่างรัฐธรรมนูญทั้ง 2 ฉบับในสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ถัดมาจึงเป็นการอภิปรายแนวคิดราชาธิปไตยแบบผสมในระบอบรัฐธรรมนูญหลังการอภิวัฒน์สยาม พ.ศ. 2475 โดยเริ่มต้นจากประเด็นเรื่องการอภิวัฒน์สยามในฐานะการตกลงร่วมกันระหว่างสองฝ่ายคือพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับคณะราษฎรในลักษณะของการเปลี่ยนผ่านที่เกิดจากการตกลงร่วมกัน (le pacte) อย่างไรก็ตามความตกลงดังกล่าวระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและคณะราษฎรมาถึงจุดขมึงเกลียวเมื่อพิมพ์เขียวของทั้งสองฝ่ายเกี่ยวกับการจัดวางความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ ในระบอบใหม่ไม่ตรงกัน โดยหนึ่งในประเด็นแกนกลางคือข้อถกเถียงเรื่องการจัดวางตำแหน่งหน้าที่ให้แก่พระมหากษัตริย์ในระบอบใหม่โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลไกการใช้อำนาจสำรอง (reserve power) ของพระองค์ตามรัฐธรรมนูญในบทเฉพาะกาลหรือพระราชอำนาจในการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่สอง ซึ่งกลายเป็นปมปัญหาแกนกลางที่ก่อให้เกิดความไม่ลงรอยระหว่างพระองค์กับคณะราษฎรในการร่างและการตีความรัฐธรรมนูญฉบับถาวรปี พ.ศ. 2475 ขึ้น โดยที่ฝ่ายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมองว่าสถาบันพระมหากษัตริย์จำเป็นต้องมีอำนาจสำรองดังกล่าวในการควบคุมส่วนหนึ่งของกลไกรัฐสภาในยามที่มหาชนยังไม่เกิดขึ้นอย่างเต็มที่ในฐานะพลังทางสังคมที่เป็นจริงที่พร้อมจะปกครองตนเอง ทั้งนี้เพื่อประคับประคองระบอบใหม่ไม่ให้พลิกผันไปเป็นคณาธิปไตย แต่ในอีกด้านหนึ่งคณะราษฎรกลับมองว่าเพื่อที่จะธำรงรักษาการผลลัพท์ที่เกิดจากเปลี่ยนแปลงการปกครองประกอบกับความไม่มั่นคงของระบอบใหม่จากการโต้อภิวัฒน์ คณะราษฎรจำเป็นต้องยึดกุมกลไกการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่สองเอาไว้ในมือของตน และความเข้าใจที่แตกต่างกันไปทั้งสองด้านนี้ ท้ายที่สุดได้บีบให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวสละราชสมบัติในที่สุด ซึ่งถือเป็นชัยชนะยกแรกในการตีความรัฐธรรมนูญที่ปฏิเสธรราชาธิปไตยแบบผสมที่มีพระมหากษัตริย์เป็นจุดหมุนและแทนที่ด้วยราชาธิปไตยแบบผสมที่มีนายกรัฐมนตรีเป็นจุดหมุนของระบอบแทน

แต่เมื่อระบอบราชาธิปไตยแบบผสมที่มีนายกรัฐมนตรีเป็นจุดหมุนพลิกผันไปในทางรวบอำนาจเข้าสู่เอกบุคคคลผ่านอิทธิพลที่นายกรัฐมนตรีมีต่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ความพยายามที่จะต่อสู้และถ่วงดุลการใช้อำนาจดังกล่าวของนายกรัฐมนตรีผ่านสถาบันพระมหากษัตริย์โดยผ่านกลไกผู้สำเร็จราชการจึงเกิดขึ้นในขณะที่นายปรีดี พนมยงค์ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการ

ก่อนที่การคัดง้างถ่วงดุลดังกล่าวจะจบลงเมื่อปรีดีกลายเป็นนายกรัฐมนตรีที่รวบอำนาจมาอยู่ในมือผ่านกลไกเดียวกันกับจอมพล ป. นั่นคือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 และมีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่หวังจะให้มหาชนมาเป็นฐานความชอบธรรมให้แก่ราชาธิปไตยแบบผสมที่มีนายกรัฐมนตรีเป็นจุดหมุนแทนกลไกการแต่งตั้งเดิม

ความพยายามดังกล่าวล้มเหลวลงเมื่อเกิดการรัฐประหารและการร่างรัฐธรรมนูญฉบับที่พยายามฟื้นฟูราชาธิปไตยแบบผสมที่มีพระมหากษัตริย์เป็นจุดหมุนให้กลับคืนมาอีกครั้ง คือรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2490 และรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492 โดยมีกรมขุนชัยนาทนเรนทรทำหน้าที่สำเร็จราชการแทนพระมหากษัตริย์ การสถาปนารราชาธิปไตยแบบผสมที่มีพระมหากษัตริย์เป็นจุดหมุนดังกล่าวสร้างปัญหาให้แก่จอมพล ป. จนกระทั่งเกิดการตัดสินใจนำรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475 กลับมาใช้ใหม่อีกครั้งหนึ่งโดยหวังว่าจะนำมาซึ่งกลไกตามบทเฉพาะกาลเดิมที่จะทำให้อำนาจในรัฐสภากลับมาอยู่ในมือของเอกบุคคลที่เป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้ง อันกลายเป็นเงื่อนไขและบริบททางรัฐธรรมนูญในต้นรัชสมัยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ต้องเผชิญทันทีที่เสด็จนิวัตพระนครเป็นการถาวรในปี พ.ศ. 2494

เมื่อความพยายามที่จะสถาปนาระบอบราชาธิปไตยแบบผสมที่มีพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางผ่านกลไกการแต่งตั้งวุฒิสภาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวถูกระงับไป ประกอบกับการรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์และการใช้ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2502 ที่มอบอำนาจให้แก่นายกรัฐมนตรีอย่างมหาศาล ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นเงื่อนไขที่โน้มผลึกชักนำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ค่อย ๆ เปลี่ยนมาดำเนินแนวพระบรมราโชบายจากต้นทุนทางวัฒนธรรมที่สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยมีมาตามจารีตประเพณีแทน ความพยายามดังกล่าวเริ่มแผ่ซ่านและปรากฏชัดเจนหลังมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 จนกระทั่งเริ่มประสบผลสำเร็จในการพลิกบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์จากผู้ที่ต้องกระทำตามสิ่งที่ผู้มีอำนาจทางการเมืองได้ตัดสินใจไปแล้วอย่างไม่มีทางเลือกให้กลายเป็นผู้ที่สามารถเลือกอยู่ข้างผู้ชนะในกรณีเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 และ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 และเป็นจุดเปลี่ยนที่ทำให้ทรงปฏิเสธวิธีการใช้อำนาจสำรองตามรัฐธรรมนูญในแบบเดิม จากกรณีการร่างรัฐธรรมนูญในปี พ.ศ. 2517 ที่ทรงปฏิเสธที่จะใช้อำนาจในการแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภาดั้งเดิม การหันมาใช้สิทธิอำนาจในการถ่วงดุลการใช้อำนาจบังคับตามกฎหมายของนายกรัฐมนตรี รัฐบาล และข้าราชการตามกฎหมายนี้ จะขึ้นสู่

จุดสูงสุดและเกิดเป็นความลงตัวหรือฉันทามติร่วมกันในหมู่ชนชั้นนำในช่วงทศวรรษที่ 2520 ภายหลังจากเหตุการณ์กบฏเมษาฮาวายที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทำให้พระมหากษัตริย์มีบทบาทในการเป็นตัวเลือกผู้ชนะในการต่อสู้และความขัดแย้งทางการเมืองตามกรอบของรัฐธรรมนูญและความลงตัวที่ว่านี้ได้กลายเป็นจุดจรรจบรจบบของการใช้สิทธิอำนาจของเอกบุคคคคือพระมหากษัตริย์ในฐานะผู้นำทางคุณธรรม (moral leader) และจุดหมุนของระบอบราชาธิปไตยแบบผสมในเชิงวัฒนธรรม ควบคู่ไปกับความร่วมมือจากการใช้อำนาจบังคับตามกฎหมายของนายกรัฐมนตรีที่เป็นจุดหมุนของระบอบราชาธิปไตยแบบผสมในฐานะผู้นำทางการเมือง

บทที่ 5

พลังราชการ ทูน และนักการเมืองอาชีพ:

คณะบุคคลในระบอบรัฐธรรมนูญไทย

5.1 กล่าวนำ

งานวิจัยในบทนี้มุ่งศึกษาพลวัตคณะบุคคลผ่านกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญที่เกิดขึ้นภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญของไทย นับแต่ พ.ศ. 2475 – 2534 โดยประเด็นแกนกลางที่ใช้ในการวิเคราะห์คือ ประเด็นเรื่องการสร้างเงื่อนไขเพื่อจำกัดบทบาทของพลังราชการในรัฐธรรมนูญฉบับต่าง ๆ ผ่านบทบัญญัติที่ห้ามสมาชิกรัฐสภาทั้งในส่วนที่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา (หรือพฤฒสภา) ให้เข้ามาดำรงตำแหน่งข้าราชการประจำในเวลาเดียวกัน โดยผู้วิจัยมองว่าการมีอยู่และไม่มีอยู่ของเงื่อนไขที่ว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมและระงับยับยั้งพลังของคณะบุคคลทั้งที่เป็นคณะบุคคลจากระบบราชการทั้งข้าราชการพลเรือนหรือเทคโนโลยี (technocrat) และโดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าราชการจากฝ่ายกองทัพภายใต้บริบทของรัฐธรรมนูญหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 และพลังของกลุ่มทูน ซึ่งมีทั้งส่วนที่เป็น “ทูนครบาล” หรือทูนระดับชาติ⁹³⁹ที่อิงแอบกับระบบราชการ กับทูนที่เกิดจากศักยภาพเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่นตามต่างจังหวัดหรือ “ทูนภูธร” ที่ก่อตัวในช่วงทศวรรษที่ 2500 และพัฒนากระทั่งกลายเป็นฐานให้แก่การขึ้นสู่อำนาจของบรรดานักการเมืองอาชีพหรือกลุ่มคนที่ยึดอาชีพทางการเมืองเป็นงานประจำโดยไม่ได้มีตำแหน่งอื่น ๆ ในระบบราชการ ซึ่งได้ก้าวเข้ามามีบทบาทสำคัญนับตั้งแต่ช่วงกลางทศวรรษที่ 2510 เป็นต้นมา⁹⁴⁰ โดยการเข้ามามีบทบาทของคณะบุคคลในแต่ละกลุ่มที่กล่าวไปนี้ ล้วนสัมพันธ์กับโครงสร้างและเงื่อนไขที่รัฐธรรมนูญเปิดช่องไว้อย่างแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ดังที่จะได้กล่าวถึงต่อไป

⁹³⁹ Suehiro Akira, *Capital accumulation in Thailand 1855-1985* (Chiang Mai: Silkworm Books, 1989), 136.

⁹⁴⁰ ดู คำอธิบายความแตกต่างระหว่างสิ่งที่รังสรรค์เรียกว่า “ทูนภูธร” กับ “ทูนครบาล” ใน รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, “จากท่าพระจันทร์ถึงสนามหลวง,” *ผู้จัดการรายวัน* วันศุกร์ที่ 24 พฤศจิกายน 2538.

5.2 อิทธิพลของคณะบุคคลของสยามก่อนระบอบรัฐธรรมนูญ

ครั้งหนึ่ง Robert Michels ได้นำเสนอแนวคิดอันโด่งดังของเขาว่า “ใครก็ตามที่กล่าวถึงองค์การที่มีการบริหารจัดการใดใด คนผู้นั้นย่อมกำลังกล่าวถึงคณาธิปไตยเสมอ” (He who says organization, says oligarchy)⁹⁴¹ คำกล่าวข้างต้นของ Michels ยังคงเป็นจริงหากนำย้อนกลับมาพิจารณาการเมืองภายในราชสำนักสยามสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ซึ่งหลายต่อหลายครั้งที่คณะบุคคลได้ก้าวเข้ามาใช้อำนาจและบทบาทอย่างสำคัญในการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ตัวอย่างที่ชัดเจนและเป็นที่ยกมาถึงมากที่สุดตัวอย่างหนึ่งคือกรณีการสืบราชสันตติวงศ์ของกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ (หรือพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวในเวลาต่อมา) เมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยสวรรคตในปี พ.ศ. 2367 เหตุการณ์ดังกล่าวปรากฏในพระราชพงศาวดารฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค) ผู้ซึ่งบรรยายเหตุการณ์ในคืนวันสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยว่า

ท่านเสนาบดีและข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ ๆ ซึ่งเป็นประธานในราชการแผ่นดิน ปรีกษาราชการแผ่นดิน เห็นว่าพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์ใหญ่ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ทรงพระสติปัญญาเฉลียวฉลาด ได้ว่าราชการต่างพระเนตรพระกรรณในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาช้านาน ทั้งข้าทูลละอองธุลีพระบาทที่มีความจงรักภักดีในพระองค์ท่านก็มาก สมควรจะครอบครองสิริราชสมบัติรักษาแผ่นดินสืบพระบรมราชตระกูลต่อไป จึงพากันเข้าเฝ้าพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ซึ่งเป็นพระราชโอรสผู้ใหญ่ เชิญเสด็จขึ้นครองสิริราชสมบัติดำรงราชอาณาจักรสยามพิภพต่อไป...⁹⁴²

อิทธิพลและอำนาจที่คณะบุคคลของสยามซึ่งประกอบไปด้วยขุนนางข้าราชการชั้นผู้ใหญ่จำนวนหนึ่งมีต่อการกำหนดการสืบราชสันตติวงศ์ จึงเปรียบได้กับอำนาจอันสูงสุดของรัฐสภาอังกฤษในปี ค.ศ. 1688 ที่มีอำนาจเปลี่ยนแปลงลำดับการสืบราชสันตติวงศ์ของพระเจ้า James II หรือที่

⁹⁴¹ Michels, *Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy*, 365.

⁹⁴² เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค), *พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1-4 ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค) เล่ม 2* (นนทบุรี: สำนักพิมพ์ศรีปัญญา, 2555), 983.

เรียกว่าการปฏิวัติอันรุ่งโรจน์ (glorious revolution)⁹⁴³ จะแตกต่างกันก็ตรงที่คณะบุคคลที่มีส่วนในการกำหนดการสืบราชสันตติวงศ์ในสยามเวลานั้นมิได้มีที่มาจาก การเลือกตั้งเหมือนกับสมาชิกสภาสามัญของอังกฤษในศตวรรษที่ 17 แต่ลักษณะการแห่งการใช้อำนาจของทั้งสองกรณี ล้วนบ่งบอกถึงสภาวะการณ์ที่คณะบุคคลมีอำนาจและอิทธิพลอยู่เหนือเอกบุคคลในประเด็นที่สำคัญที่สุดประเด็นหนึ่งอย่างการสืบราชสมบัติและการมีอำนาจตัดสินใจขั้นสุดท้ายที่จะกำหนดทิศทางในอนาคตของระบอบการเมือง นั่นคือเปลี่ยนแปลงลำดับการสืบราชสันตติวงศ์ของสยามจากเจ้าฟ้ามงกุฎซึ่งทรงมีสกุลยศโดยกำเนิดเป็นเจ้าฟ้าและมีพระราชมารดาคือสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี ในขณะที่กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์เป็นเพียงพระองค์เจ้าที่ประสูติจากเจ้าจอมมารดาเรียมเท่านั้น แม้ว่าพระองค์จะเป็นพระโอรสองค์ใหญ่ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยก็ตาม แต่เนื่องจากอำนาจและอิทธิพลในราชสำนักของกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์⁹⁴⁴ ซึ่งถวายงานรับใช้ใกล้ชิดมาโดยตลอดจึงเป็นเหตุให้คณะบุคคลอันประกอบด้วยเหล่าเสวกามาตย์ตัดสินใจเลือกพระองค์ให้สืบราชสมบัติแทนเจ้าฟ้ามงกุฎผู้เป็นพระอนุชา⁹⁴⁵

เหตุการณ์ดังกล่าวที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2367 ย่อมมิได้เกิดจากเงื่อนไขเฉพาะหรือความบังเอิญ เพราะในอีก 27 ปีต่อมา เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวใกล้จะสวรรคต คณะบุคคลเหล่านี้ก็ได้มาประชุมพร้อมกันอีกครั้งเพื่อใช้อำนาจดังกล่าวในการกำหนดตัวเอกบุคคลที่จะมาสืบราชสมบัติ โดยขณะที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวกำลังประชวรอยู่บนพระแท่น ได้ทรงเรียกให้พระยา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁹⁴³ Michael Mendle, "Parliamentary Sovereignty: a very English Absolutism," in *Political discourse in early modern Britain*, ed. Nicolas Phillipson and Quentin Skinner (Cambridge: Cambridge University Press, 1993), 97-119.

⁹⁴⁴ George Finlayson อธิบายว่า โดยธรรมเนียมในเวลานั้นว่าก่อนไปเข้าเฝ้าพระมหากษัตริย์จำเป็นต้องไปเข้าเฝ้ากรมหมื่นเจษฎาบดินทร์เสียก่อน เนื่องจากกิจการเกือบจะทั้งหมดในราชสำนักสยามในปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยล้วนอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์หรือ "กรมเชษฐ" (Kromchiat) ทั้งสิ้น โดยที่แทบจะไม่จำเป็นต้องกราบบังคมทูลขอคำปรึกษาและเห็นชอบจากพระมหากษัตริย์ใดใด ดู George Finlayson, *The mission to Siam, and Hué, the capital of Cochin China, in the years 1821-2* (London: J. Murray, 1826), 128.; และดูคำบรรยายของ Crawford ประกอบ John Crawford, *Journal of an embassy to the courts of Siam and Cochin China* (Oxford: Oxford University Press, 1987), 86-87.

⁹⁴⁵ ดูรายละเอียดคำอธิบายเพิ่มเติมของ Vella ใน วอลเตอร์ เอฟ. เวลลา, *แผ่นดินพระนั่งเกล้าฯ*, trans. นิจ ทองโสภิต (พระนคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2514), 5-6.

ศรีสุริยวงศ์ จางวางมหาดเล็กมาเข้าเฝ้าเพื่อรับสั่งฝากราชการแผ่นดิน ในครั้งนั้นทรงตรัสถึงการสืบราชสันตติวงศ์ว่า “จึงได้โปรดอนุญาตให้ตามใจคนทั้งปวงสุดแต่เห็นพร้อมเพรียงกัน”⁹⁴⁶ และในเวลาต่อมาเจ้าพระยาพระคลังว่าที่สมุหพระกลาโหมหรือสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท (ดิศ บุนนาค) กับข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยจึงเชิญเสด็จเจ้าฟ้ามงกุฎขึ้นสืบราชสมบัติในครั้งนั้นต่อจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว⁹⁴⁷

อำนาจของเหล่าขุนนางโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่นำโดยสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทนั้น มากมายจนถึงกับทำให้เจ้าฟ้ามงกุฎที่สืบราชสมบัติขึ้นต่อจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงประเมินว่าพระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ที่มาจากกร “เลือกตั้ง” ของเหล่าเสวกามาตย์เหล่านั้น หมอบรัดเลย์ (Dr. Bradley) บรรยายเหตุการณ์ในการสืบราชสมบัติครั้งนั้นว่าเหล่าขุนนางชั้นผู้ใหญ่ที่มาประชุมกัน (the great council) ได้เลือกพระองค์ให้สืบทอดราชสมบัติ⁹⁴⁸ เหตุนี้ ในเวลาต่อมา จึงปรากฏถ้อยคำในพระนามที่จารึกลงในพระสุพรรณบัฏของพระองค์ตอนหนึ่งว่าทรงเป็น “สิรินธรมหานิกโรสโมสรสมมติ”⁹⁴⁹ เพียงแต่คำความหาชนที่ว่านี้อาจไม่ได้มีนัยยะในทางปฏิบัติที่สื่อถึงประชาชนส่วนใหญ่หรือมหาชนโดยทั่วไปตามจารีตที่ปรากฏในพระไตรปิฎกไม่⁹⁵⁰ หากแต่เป็นเหล่าเสนาอำมาตย์ (nobles) ในราชสำนักสยามที่ เป็นผู้เลือกหรือ “สมมติ” (elect)⁹⁵¹ เจ้าฟ้ามงกุฎขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์สืบราชสันตติวงศ์ต่อจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวแทน

⁹⁴⁶ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค), *พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 – 4 ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค) เล่ม 2*, 1415.

⁹⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, 1505.

⁹⁴⁸ “to have the Great Council of the Kingdom elect him for his successor” ดู William L Bradley, *Siam then : the foreign colony in Bangkok before and after Anna* (Pasadena, California: William Carey Library, 1981), 81.

⁹⁴⁹ ซึ่งต่อมาได้ถูกดัดแปลงมาใช้ในพระสุพรรณบัฏของพระมหากษัตริย์พระองค์ต่อ ๆ มาอีกกว่า 3 รัชกาล โดยในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้เลือกใช้คำว่า “เอนกชนนิกรโรสโมสรสมมติ” ส่วนรัชกาลที่ 6 ได้เลือกใช้คำว่า “บรมชนกชาติศรีสมมติ” และสุดท้ายคือรัชกาลที่ 7 ได้ทรงเลือกใช้คำว่า “บรมเชษฐโสทรสมมติ” ตามลำดับ ดู ภาวาส บุนนาค, *พระปรมาภิไธย สมเด็จพระมหากษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์* (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535).

⁹⁵⁰ คือแนวคิดเรื่อง “มหาชนสมมติ” ที่ปรากฏอยู่ในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค อัครคัมภีร์สุตตร.

⁹⁵¹ ซึ่งตรงกับข้อสังเกตของชาวตะวันตกด้วยเช่นกัน เพราะพวกเขา มองว่าเจ้าฟ้ามงกุฎขึ้นเป็นกษัตริย์ได้ เพราะการเลือก (elect) ของเหล่าขุนนาง เช่นกรณีหมอบรัดเลย์ หรือการที่ George Haws Feltus ระบุว่าหลังจากที่ “Council” เสร็จจ่าต่อรองกันจนเป็นที่ยุติแล้ว เจ้าฟ้ามงกุฎจึงมีฐานะเป็น “The king-elect” ดู George

นอกจากนี้ยังปรากฏหลักฐานว่าในวันที่ 21 เมษายน 2494 หรือประมาณ 3 สัปดาห์หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคต พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชหัตถเลขาเป็นการส่วนพระองค์ถึงนายพันเอก William J. Butterworth ผู้ว่าการแห่งเกาะพริ้นซ์ออฟเวลส์ซึ่งเป็นเขตการปกครองหนึ่งของอาณานิคมอังกฤษ โดยใจความตอนหนึ่งของจดหมายแสดงให้เห็นถึงทรงพระชนม์ที่เจ้าฟ้ามงกุฎทรงมีต่อการสืบราชสันตติวงศ์ในครั้งนั้นว่า “on the next of which day I was elected and entered to this place...”⁹⁵² คำอธิบายดังกล่าวยังสอดคล้องกับพระราชหัตถเลขาที่ทรงเขียนถึงนาย Butterworth ในเดือนถัดมา (จดหมายลงวันที่ 22 พฤษภาคม) ซึ่งเกิดขึ้นหลังจากที่ทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกไปแล้วว่าพระองค์ทรงมาจากการเลือกตั้ง⁹⁵³ ไม่เพียงเท่านั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังได้ทรงลงพระปรมาภิไธยแนบท้ายจดหมายที่มีถึงนาย Butterworth ด้วยข้อความว่า “T.Y.⁹⁵⁴ Chau Fa Mongkut, newly elect President or Acting King of Siam”⁹⁵⁵ ซึ่งอาจแปลเป็นภาษาไทยได้ว่า “ท.ย. เจ้าฟ้ามงกุฎประธานาธิบดีที่ได้รับเลือกใหม่ หรือพระมหากษัตริย์ผู้ปกครองกรุงสยาม”⁹⁵⁶ จึงทำให้อาจสันนิษฐานได้ว่าคำอธิบายเกี่ยวกับการขึ้นครองราชย์ในภาษาอังกฤษของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในฐานะ “สิรินธรมหาชนนิกรสโมสรสมมติ” อาจสะท้อนความเข้าใจที่พระองค์มีต่ออำนาจของเหล่าบุคคลที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการกำหนดการสืบราชสันตติวงศ์ของเหล่าขุนนางชั้นผู้ใหญ่ของสยามในครั้งนั้น และรวมถึงการกระทำก่อนหน้านั้นเมื่อครั้งรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่งเป็นเหตุที่ทำให้ต้องทรงผนวชต่อไปเป็นระยะเวลาอันยาวนานอีกด้วย ดังนั้น

Haws Feltus, *Samuel Reynolds House of Siam: pioneer medical missionary, 1847-1876* (New York: Revell, 1924), 195.

⁹⁵² G. Coedes, "The English Correspondence of King Mongkut," *Journal of the Siam Society* 21, no. 1 (1927-1928): 3.

⁹⁵³ ดู “I had written you in April once informing the demise of my respected and esteemed brother the late Siamese Majesty “Chestadhepadende” King, and my election and determination of my crowning and enthronement...” ใน Coedes, "The English Correspondence of King Mongkut," 8.

⁹⁵⁴ ตัวอักษร T. Y. ในที่นี้ย่อมาจากคำว่า “ทูลกระหม่อมใหญ่”

⁹⁵⁵ Coedes, "The English Correspondence of King Mongkut," 6.

⁹⁵⁶ ประเด็นเรื่องการใช้คำ “ประธานาธิบดี” ในสยามนี้ ผู้วิจัยได้อภิปรายไว้โดยละเอียดแล้วในที่อื่น ดู เอกลักษณ์ ไชยภูมิ, “ท่านประธานาธิบดีแห่งกรุงสยาม: ที่มาและนัยความหมายทางประวัติศาสตร์,” *ศิลปวัฒนธรรม* 39, no. 1 (12 ตุลาคม 2561): 88-107.

คำว่า 'elect' ในที่นี้จึงมีนัยถึงการที่บรรดาเหล่าเสวกามาตย์หรือขุนนางคนสำคัญในราชสำนักอย่าง สมเด็จพระยาพระรองค์ใหญ่ที่เป็นผู้ “เลือก” ให้เจ้าฟ้ามงกุฎให้สืบราชสันตติวงศ์ต่อจาก พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวที่สวรรคตลง โอบให้เหตุผลว่า เจ้าฟ้ามงกุฎมีสถานะเป็น “อุภโตสุชาติสังสุทธเคราะห์”⁹⁵⁷ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ครั้นมาถึงสมัยรัชกาลที่ 5 อิทธิพลของคณะบุคคลดังกล่าวก็ได้เปลี่ยนแปลงไป ดังจะเห็นได้จากความยากลำบากและอุปสรรคที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเผชิญจาก คณะบุคคลในช่วงต้นรัชกาลอันเป็นช่วงเวลา “ฝ่ายญาติข้างพ่อคือเจ้านายทั้งปวงก็ตกอยู่ในอำนาจ สมเด็จพระยาและต้องรักษาตัวรักษาชีวิตอยู่ด้วยกันทั่วทุกองค์”⁹⁵⁸ แม้ว่าในเวลาต่อมาจะทรงตั้ง พระองค์ได้ และสถาปนารัฐสมัยใหม่ขึ้นผ่านกลไกราชการที่มีพระองค์อยู่บนยอดสุด การปฏิรูปกลไกราชการขึ้นใหม่ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการสร้างสถาบัน การศึกษาที่คอยทำหน้าที่ผลิตแรงงานเพื่อป้อนเข้าสู่กลไกราชการที่สร้างขึ้นใหม่ ตั้งแต่ระดับ การศึกษาขั้นพื้นฐานไปจนกระทั่งการอุดมศึกษา เช่น การก่อตั้งโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อเริ่มต้นให้การศึกษาและอบรมกุลบุตรกุลธิดาของเหล่า ขุนนางข้าราชการเดิมเข้าสู่กลไกราชการ⁹⁵⁹ ซึ่งต่อมาพัฒนาได้รับการประดิษฐานกลายเป็น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยมีพระราชประสงค์ เพื่อกระจายโอกาสให้แก่บรรดาราษฎรกลุ่มใหม่ ๆ เพื่อที่จะผลิตคนป้อนเข้าสู่ระบบราชการและนอก ราชการในด้านต่าง ๆ⁹⁶⁰ ซึ่งจะกลายเป็นชุมพลังสำคัญของคณะบุคคลในระบบรัฐธรรมนูญของไทย ในเวลาต่อมา

แม้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งสองพระองค์จะทรงเล็งเห็นถึงความจำเป็นในการผลิตชนชั้นนำใหม่เข้าสู่กลไกราชการของรัฐ

⁹⁵⁷ อันมีความหมายถึงผู้ที่มีชาติกำเนิดอันบริสุทธิ์ หมายถึง พระมหากษัตริย์พระองค์นั้นจะต้องเป็นพระราชโอรสของพระมหากษัตริย์กับพระราชมารดาที่เป็นพระราชธิดาของพระมหากษัตริย์ คือมีชาติกำเนิดที่บริสุทธิ์ทั้ง ฝ่ายพระราชบิดาและพระราชมารดา.

⁹⁵⁸ อ้างถึงใน ศันสนีย์ วีระศิลป์ชัย, *วาทะเจ้านาย เล่าประวัติศาสตร์* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2558), 112.

⁹⁵⁹ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, *ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2459-2509* (พระนคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2510), 9.

⁹⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, 36.

สยามที่เพิ่งก่อตั้งขึ้น แต่ด้วยข้อจำกัดทั้งในเรื่องของระยะเวลาและอัตรากำลังพลที่สามารถผลิตได้ในแต่ละปีทำให้การดำรงตำแหน่งสำคัญในระบบราชการใหม่นี้มีลักษณะกระจุกตัวอยู่เฉพาะในหมู่พระบรมวงศานุวงศ์เป็นส่วนใหญ่ ดังจะเห็นได้จากเสนาบดีคนแรกประจำกระทรวงสำคัญ 4 กระทรวงของสยามล้วนแล้วแต่เป็นพระประยูรญาติทั้งสิ้น⁹⁶¹ สิ่งนี้ทำให้ David K. Wyatt ตั้งข้อสังเกตว่า โครงสร้างรัฐสมัยใหม่ของสยามนั้นกลายเป็นโครงสร้างที่เกิดจากการนำบุคคลภายในครอบครัวของพระมหากษัตริย์เข้าไปดำรงตำแหน่งสำคัญต่าง ๆ เป็นหลัก และทำให้โครงสร้างของรัฐราชการกลายเป็นการเมืองของบรรดาเครือญาติของพระมหากษัตริย์⁹⁶²

สิ่งนี้สอดคล้องกับข้อสังเกตของอัครราชทูตสายกิจ ยาดาเบ ที่เข้ามาปฏิบัติหน้าที่ในสยามตั้งแต่ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองและได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับโครงสร้างและการจัดอำนาจในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า

ครั้นมาถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ปรากฏว่า พวกเจ้านายได้ใช้อำนาจการปกครองตามอำเภอใจ ตำแหน่งสำคัญ ๆ ของรัฐบาลมีลักษณะผูกขาดโดยบรรดาพวกเจ้านาย การเมืองสยามในสมัยนั้นไม่ใช่ว่าจะเป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่โดยแท้จริงแล้วเป็นระบอบคณาธิปไตยของพวกเจ้านายเสียมากกว่า⁹⁶³

เหตุนี้ การสืบราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงเกิดขึ้นพร้อมกับสิ่งที่ Wyatt เรียกว่า “การหวนคืนของกลุ่มเจ้านาย” (the return of Princes) ที่เข้ามายึดกุมตำแหน่งระดับสูงในระบบราชการของรัฐสยาม เจื่อนไขข้างต้นจึงกลายเป็นสาเหตุที่ทำให้ความไม่พอใจจากพลสังหารการของข้าราชการรุ่นใหม่ (new men) อันเป็นผลผลิตของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และ

⁹⁶¹ เช่น สมเด็จพระบรมราชาธิบดีจักรพรรดิราชานุกาฬ ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย สมเด็จพระเจ้าฟ้ามุริศ ราชาวีดิวงศ์เป็นเสนาบดีกลาโหมและกระทรวงพระคลัง สมเด็จพระบรมราชาธิบดีจักรพรรดิราชานุกาฬ ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ เป็นต้น

⁹⁶² ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน David K. Wyatt, "Family Politics in Nineteenth Century Thailand," *Journal of Southeast Asian History* 9, no. 2 (1968): 208-28.

⁹⁶³ ยาดาเบ, *บันทึกของทูตญี่ปุ่นผู้เห็นเหตุการณ์ปฏิวัติ 2475: การปฏิวัติและการเปลี่ยนแปลงในประเทศไทย*, 14.

รัฐราชการในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งท้ายที่สุดได้ย้อนกลับมาทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองจาก สมบูรณาญาสิทธิราชย์สู่ระบอบรัฐธรรมนูญในที่สุด⁹⁶⁴ อย่างไรก็ตาม แม้หลังการเปลี่ยนแปลงการ ปกครอง พ.ศ. 2475 ข้าราชการกลุ่มใหม่เหล่านี้จะเข้ามามีบทบาทสำคัญแทนที่พระมหากษัตริย์และ คณาธิปไตยโดยกลุ่มเจ้านาย แต่สิ่งหนึ่งที่มีได้เปลี่ยนแปลงตามไปด้วยคือโครงสร้างรัฐราชการที่รวม ศูนย์และอิทธิพลของพลังราชการที่แฝงอยู่ในโครงสร้างรัฐที่เหล่านั้น อันเป็นมรดกที่คณะราษฎร จำเป็นต้องรับสืบทอดและตัดสินใจเลือกต่อไปว่าจะกระทำการอย่างไรภายใต้เงื่อนไขของโครงสร้างรัฐ ราชการรวมศูนย์ดังกล่าวที่ตนเข้ามาสวมบทบาทขึ้นำรัฐนาว่าไทยนี้แทนสถาบันพระมหากษัตริย์และ กลุ่มเจ้านาย

5.3 คณะบุคคลในระบอบรัฐธรรมนูญไทย

ในช่วงทศวรรษ 2500 ตอนปลาย Fred W. Riggs นำเสนอกรอบแนวคิดที่เรียกว่า “Bureaucratic Polity” หรือระบอบ “อำมาตยาธิปไตย” เพื่อชี้ให้เห็นถึงสภาพการณ์ของการ เมืองไทยที่เต็มไปด้วยอิทธิพลจากข้าราชการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าราชการทหารที่เข้าเกาะกุมกลไก และสถาบันทางการเมืองที่มีลักษณะกำกวมระหว่างประชาธิปไตยกับเผด็จการแบบเบ็ดเสร็จ ส่งผลให้ ระบอบการเมืองไทยกลายเป็นระบอบที่ดำเนินไปเพื่อผลประโยชน์ของข้าราชการเหล่านั้นเป็นหลัก⁹⁶⁵ ต่อมาในปี พ.ศ. 2517 นายปรีดี พนมยงค์กล่าวถึงความแตกต่างระหว่างสิ่งที่เรียกว่า “ประชาธิปไตย” กับ “อำมาตยาธิปไตย” โดยเกณฑ์ที่ปรีดีใช้ในการจัดจำแนกว่าอะไรคือประชาธิปไตยคือการ พิจารณาว่าปกครองนั้นจะต้องถ่อมตีปวงชนเป็นใหญ่หรือไม่ ในขณะที่อำมาตยาธิปไตยคือการ ปกครองโดยข้าราชการ⁹⁶⁶ ปรีดียังอธิบายต่อไปว่ากรอบคิดดังกล่าวสามารถนำมาใช้วินิจฉัยลักษณะ ของรัฐธรรมนูญฉบับของไทย นำไปสู่การประเมินของปรีดีว่ารัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475 ทั้ง ฉบับชั่วคราวและฉบับถาวรนั้นไม่ใช่รัฐธรรมนูญแบบอำมาตยาธิปไตย (แต่ไม่ได้บอกว่าเป็น ประชาธิปไตยหรือไม่) เช่นเดียวกับรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2489 ซึ่งมีการตราบทบัญญัติเพิ่มเติม จากเดิมลงไปในมาตรา 24 และ 29 ว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา “จะต้องไม่เป็น

⁹⁶⁴ Wyatt, "Family Politics in Nineteenth Century Thailand," 224.

⁹⁶⁵ Fred W. Riggs, *Thailand: the modernization of a bureaucratic polity* (Honolulu: East-West Centre, 1966), 319-20.

⁹⁶⁶ ปรีดี พนมยงค์, "รัฐธรรมนูญเบื้องต้น," 289.

ข้าราชการประจำ”⁹⁶⁷ ในขณะที่ปรีดีประมุขรัฐธรรมนูญฉบับต่อ ๆ มาว่าล้วนแล้วแต่มีลักษณะเป็นรัฐธรรมนูญในแบบฉบับอำมาตยาธิปไตยทั้งสิ้น⁹⁶⁸

ในช่วงเวลาเดียวกัน พงศ์เพ็ญ ศกุนตาภัย ได้เขียนบทความชื่อ “ประวัติรัฐธรรมนูญไทย” โดยอาศัยกรอบการวิเคราะห์ในลักษณะเดียวกันกับที่ปรีดีใช้ โดยพงศเพ็ญมองว่าตั้งแต่การปฏิวัติในปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา ประเทศไทย “มีทั้งรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย อำมาตยาธิปไตย และรัฐธรรมนูญชั่วคราว”⁹⁶⁹ โดยรัฐธรรมนูญที่พงศเพ็ญจัดให้อยู่ในประเภทประชาธิปไตย ได้แก่ รัฐธรรมนูญฉบับ ปี พ.ศ. 2489 และรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492 ในขณะที่รัฐธรรมนูญที่จัดอยู่ในประเภทอำมาตยาธิปไตย ได้แก่ พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. 2475 รัฐธรรมนูญฉบับถาวร พ.ศ. 2475 และรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511⁹⁷⁰ โดยสาเหตุที่พงศเพ็ญประเมินรัฐธรรมนูญในปี พ.ศ. 2475 ทั้งสองฉบับว่าเป็นอำมาตยาธิปไตย เนื่องจากรัฐธรรมนูญดังกล่าวล้วนเป็นรัฐธรรมนูญที่ออกแบบให้มีการรวมอำนาจเข้าสู่สภาผ่านผู้แทนราษฎรชั่วคราวที่ผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารเป็นผู้แต่งตั้ง⁹⁷¹ ส่วนในกรณีของรัฐธรรมนูญฉบับถาวร พงศเพ็ญอธิบายว่า แม้ในทางทฤษฎีจะปรากฏออกมาในรูปของระบบรัฐสภา “แต่ในทางปฏิบัติเป็นระบอบรวบอำนาจ

⁹⁶⁷ ดู มาตรา 24 วรรคสอง “สมาชิกพฤฒสภาต้องไม่เป็นข้าราชการประจำ” และมาตรา 29 “สมาชิกสภาผู้แทนต้องไม่เป็นข้าราชการประจำ” ใน “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489,” 330, 32.

⁹⁶⁸ ซึ่งรวมถึงรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492 และฉบับปี พ.ศ. 2517 ที่มีบทบัญญัติห้ามมิให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภาเป็นข้าราชการประจำด้วยเช่นกัน โดยปรีดีให้เหตุผลว่า ในกรณีของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492 การห้ามไว้นั้นไม่บังเกิดผลจริง ดังจะเห็นได้จากกรณีที่ชัดเจนที่สุดคือจอมพล ป. ซึ่งกินตำแหน่งจอมพลและรับเงินเดือนข้าราชการ แต่กลับสามารถดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้ ส่วนกรณีของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 (ก่อนการแก้ไข) เกิดจากการที่มีวุฒิสภาที่มาจากการแต่งตั้งตามรายชื่อที่ของบัญชารายชื่อลับ จึงมีลักษณะเป็นอำมาตยาธิปไตยเช่นกัน ดู ปรีดี พนมยงค์, “รัฐธรรมนูญเบื้องต้น,” 291-93.

⁹⁶⁹ พงศเพ็ญ ศกุนตาภัย, “ประวัติรัฐธรรมนูญไทย,” in รัฐธรรมนูญสำหรับชาวบ้าน, ed. ชัยอนันต์ สมุทวณิช (กรุงเทพฯ: พินเสศ, 2516), 23.

⁹⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, 23-24.

⁹⁷¹ ดูมาตรา 10 ใน “พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475,” 169.

โดยรัฐบาลโดยอาศัยสมาชิกประเภทที่ 2 ซึ่งเป็นข้าราชการประจำได้ด้วย”⁹⁷² เช่นเดียวกับ รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 ที่มีสมาชิกประเภทแต่งตั้งที่เป็นข้าราชการประจำเข้าร่วมอยู่ด้วย⁹⁷³

แม้การอาศัยกรอบประชาธิปไตยและอำมาตยาธิปไตยเพื่อมาประเมินรัฐธรรมนูญในบางฉบับ ของปรีดีและพงศ์เพ็ญจะแตกต่างกันชนิดตรงกันข้าม เช่นในกรณีการประเมินรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475 แต่มีอยู่สองสิ่งที่ทั้งสองคนเห็นตรงกัน คือการที่ทั้งคู่ต่างมองว่ารัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2489 จัดเป็นรัฐธรรมนูญในประเภทประชาธิปไตย และสองคือเงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2489 เป็นเช่นนั้น คือการที่รัฐธรรมนูญมีบทบัญญัติห้ามมิให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา ตลอดจนรัฐมนตรีและนายกรัฐมนตรีสามารถดำรงตำแหน่งข้าราชการประจำในเวลา เดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของพงศ์เพ็ญที่ดูจะอาศัยเกณฑ์ดังกล่าวเป็นหลักในการประเมิน การรวบอำนาจของคณะบุคคลในรัฐธรรมนูญ อันเป็นเหตุให้รัฐธรรมนูญฉบับนั้นมีลักษณะเป็น รัฐธรรมนูญแบบประชาธิปไตยหรือรัฐธรรมนูญแบบอำมาตยาธิปไตย

จากข้อเสนอของปรีดีและพงศ์เพ็ญในช่วงต้น จะเห็นได้ว่าประเด็นเรื่องการเมืองมีหรือไม่มี บทบัญญัติภายในรัฐธรรมนูญที่ห้ามมิให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา (หรือพฤฒสภา) และนายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีดำรงตำแหน่งข้าราชการประจำในเวลาเดียวกัน ย่อมส่งผลต่อการจัด อำนาจของคณะบุคคลในการเมืองไทยอย่างมีนัยสำคัญ เพราะบทบัญญัติดังกล่าวยอมทำให้คณะ บุคคลในฐานะพลังทางสังคมที่เป็นจริงในแต่ละยุค โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากภาคราชการจำเป็นต้อง ปรับตัวเข้ากับโครงสร้างดังกล่าวด้วยการลาออกหรือแปลงโฉมมาเป็นนักการเมืองเพื่อที่จะเข้าสู่ อำนาจในกรณีที่มีบทบัญญัติห้ามไว้ และในขณะเดียวกันก็ยอมเป็นการทำให้พลังของนักการเมือง อาชีพจากกลุ่มทุนธุรกิจเติบโตและเข้ามามีอิทธิพลทางการเมืองแทนที่ข้าราชการภายใต้เงื่อนไข ดังกล่าวอีกด้วย ในขณะที่รัฐธรรมนูญที่ไม่มีบทบัญญัติห้ามยอมตอบสนองต่อพลังราชการอย่างเต็มที่ ด้วยการเปิดโอกาสให้คณะบุคคลจากระบบราชการเหล่านั้นเข้ามาอาศัยกลไกรัฐสภาและฝ่ายบริหาร ในการกำหนดความเป็นไปของประเทศ ในขณะที่รัฐธรรมนูญที่บัญญัติห้ามบางส่วนและไม่ห้ามใน บางส่วนยอมวางเงื่อนไขบังคับให้จำเป็นต้องผสมผสานและประนีประนอมร่วมกันระหว่างพลังราชการ

⁹⁷² พงศ์เพ็ญ ศกุนตาทัย, "ประวัติรัฐธรรมนูญไทย," 27.

⁹⁷³ เรื่องเดียวกัน, 40.

และกลุ่มการเมืองนอกภาคราชการโดยปริยาย ทั้งนี้ความแตกต่างของบทบัญญัติดังกล่าวในรัฐธรรมนูญถาวรแต่ละฉบับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 ถึงปี พ.ศ. 2534 อาจแสดงผ่านตารางที่ 3 ดังต่อไปนี้

	สมาชิกสภา ผู้แทนราษฎร	สมาชิกวุฒิสภา / สมาชิกพัฒนาสภา	นายกรัฐมนตรี / รัฐมนตรี
2475	-	-	-
2489	ต้องไม่เป็นข้าราชการประจำ	ต้องไม่เป็นข้าราชการประจำ	ต้องไม่เป็นข้าราชการประจำ*
2492	ต้องไม่เป็นข้าราชการประจำ	-	ต้องไม่เป็นข้าราชการประจำ*
2511	ต้องไม่เป็นข้าราชการประจำ	-	- *
2517	ต้องไม่เป็นข้าราชการประจำ	ต้องไม่เป็นข้าราชการประจำ	ต้องไม่เป็นข้าราชการประจำ
2521**	ต้องไม่เป็นข้าราชการประจำ	-	ต้องไม่เป็นข้าราชการประจำ*
2534	ต้องไม่เป็นข้าราชการประจำ	-	ต้องไม่เป็นข้าราชการประจำ*

ตารางที่ 3

แสดงการเปรียบเทียบบทบัญญัติเกี่ยวกับการห้ามมิให้ บุคคลที่ดำรงตำแหน่งข้าราชการประจำเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมือง

- หมายเหตุ** - คือรัฐธรรมนูญไม่ได้มีบทบัญญัติห้ามข้าราชการมิให้มาดำรงตำแหน่ง
- * คือนายกรัฐมนตรีไม่จำเป็นต้องเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
- ** คือในวาระเริ่มแรกนายกรัฐมนตรีสามารถเป็นข้าราชการประจำได้

ตารางเปรียบเทียบบทบัญญัติเกี่ยวกับการห้ามมิให้บุคคลที่ดำรงตำแหน่งข้าราชการประจำเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมืองในช่วงต้น ซึ่งให้เห็นถึงนัยของการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในทางรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับคณะบุคคลอย่างน้อย 3 ครั้งผ่านรัฐธรรมนูญที่ถือเป็นตัวแบบของการวางเงื่อนไขให้กับคณะบุคคลในฐานะพลังทางสังคมที่เป็นจริง ครั้งแรกคือรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2489 ที่วางเงื่อนไขจำกัดพลังราชการเป็นครั้งแรกของระบอบรัฐธรรมนูญไทย ครั้งที่สองคือการเปลี่ยนแปลงกลับไปกลับมาระหว่างรัฐธรรมนูญที่เปลี่ยนแปลงจากเดิมที่มีบทบัญญัติห้ามมิให้สมาชิกสภาผู้แทน

ราชกร สมัชชิกวุฒิสภา และนายกรัฐมนตริตำรงตำแหน่งข้าราชการประจำที่จัดตั้งไว้ตั้งแต่รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2489 และสืบทอดต่อมาในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492 เหยี่ยงตัวกลับไปสู่รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 ที่เปิดให้พลังราชการอย่างเต็มที่จากการไม่กำหนดบทบัญญัติห้ามใดใดทั้งสิ้น ก่อนที่จะเหยี่ยงตัวกลับไปสู่รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 ที่กลับมามีบทบัญญัติที่ห้ามมิให้บุคคลที่ดำรงตำแหน่งข้าราชการประจำเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมืองอย่างเด็ดขาดอีกครั้งหนึ่ง และครั้งสุดท้ายคือการเหยี่ยงตัวไปสู่จุดที่เกิดรัฐธรรมนูญที่พยายามประนีประนอมบทบัญญัติที่มีลักษณะสุดโต่งไปในสองด้านเข้าหากันเป็นครั้งแรกในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2521 ที่พยายามผสมผสานพลังราชการและพลังจากนอกภาคราชการเข้าด้วยกัน ผ่านบทบัญญัติที่ห้ามมิให้บุคคลที่ดำรงตำแหน่งข้าราชการประจำเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมืองบางตำแหน่งเท่านั้นคือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แต่ไม่ได้ห้ามมิให้ดำรงตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภา ซึ่งบทบัญญัติที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละครั้งนี้ ในด้านหนึ่งย่อมสัมพันธ์กับการจัดอำนาจที่สะท้อนพลังทางสังคมที่เป็นจริงในขณะนั้นรวมถึงยังเป็นเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดการเติบโตของพลังทางสังคมบางอย่างที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละครั้งอีกด้วย ดังที่จะได้กล่าวถึงต่อไปนี้

5.3.1 รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2489 กับการยับยั้งพลังราชการครั้งแรกของระบอบรัฐธรรมนูญไทย

แม้ว่ารัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2489 จะเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่เปิดศักราชในการตอบโต้พลังราชการของไทยด้วยการริเริ่มให้มีบทบัญญัติว่าด้วยการห้ามมิให้บุคคลที่ดำรงตำแหน่งข้าราชการประจำเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมืองขึ้นเป็นครั้งแรก ซึ่งตามความเป็นจริงแล้วตั้งต้นจากความพยายามที่จะแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475 โดยเฉพาะอย่างยิ่งการยกเลิกบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญลง ความพยายามที่ว่านี้เริ่มกระทำมาตั้งแต่สมัยที่นายควง อภัยวงศ์ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยนายควงได้เสนอญัตติเรื่อง “ขอให้ตั้งกรรมาธิการวิสามัญพิจารณาปรับปรุงแก้ไขรัฐธรรมนูญ” ให้รัฐสภาพิจารณาในวันที่ 19 กรกฎาคม พ.ศ. 2488 เพื่อพิจารณาแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับเดิมคือรัฐธรรมนูญฉบับถาวรปี พ.ศ. 2475 ว่ามีบทบัญญัติในมาตราใดหรือไม่ที่สมควรจะแก้ไข ทั้งนี้ นายควงอ้างว่าการแก้ไขรัฐธรรมนูญในเวลานั้นถือเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับการทำให้ “การปกครอง

ระบอบประชาธิปไตยเป็นผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น”⁹⁷⁴ ซึ่งโดยเนื้อหาสาระแล้วสิ่งที่ผู้เสนอต้องการให้มีการพิจารณาแก้ไขเป็นพิเศษก็คือประเด็นเรื่องการยกเลิกบทเฉพาะกาลและการพิจารณารูปแบบของรัฐสภาว่าจะให้มีสองสภาหรือสภาเดียวเป็นหลัก

ความพยายามแก้ไขรัฐธรรมนูญดังกล่าวของรัฐบาลนายควง ต่อมาได้พัฒนาไปเป็นการเสนอให้มีการร่างรัฐธรรมนูญใหม่ทั้งฉบับขึ้นตามลำดับ โดยหลังจากที่ข้อเสนอเกี่ยวกับหลักการสำคัญที่จะนำไปบรรจุไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ผ่านมติคณะรัฐมนตรีแล้ว จึงได้มีการนำข้อเสนอดังกล่าวพร้อมด้วยร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่มาเสนอต่อรัฐสภาให้พิจารณาเพื่อรับหลักการที่จะนำไปใช้ร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ขึ้น โดยมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 จำนวน 7 คนนำโดยพระยามานวราชเสวี (ปลอด วิเชียร ณ สงขลา) เป็นผู้เสนอ⁹⁷⁵ ซึ่งประกอบด้วยหลักการสำคัญ 7 ข้อดังต่อไปนี้ หนึ่ง ให้ยกเลิกบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475 ซึ่งโดยนัยแล้วย่อมหมายความว่าให้ยกเลิกการมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ที่มาจากการแต่งตั้ง สอง ยกเลิกบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญที่ห้ามมิให้พระบรมวงศานุวงศ์ทรงดำรงตำแหน่งทางการเมือง⁹⁷⁶ สาม ให้รัฐสภา (หรือในตอนแรกเรียกว่ามหาสภา) ประกอบขึ้นด้วยสองสภาคือสภาอาวุโสและสภาผู้แทน สภาผู้แทนประกอบด้วยสมาชิกที่มาจากการเลือกตั้งโดยตรงของราษฎร ห้า สภาอาวุโสประกอบด้วยสมาชิกที่มาจากการเลือกตั้งทางอ้อมของราษฎรเช่นเดียวกับที่เคยเกิดขึ้นในการเลือกตั้ง

⁹⁷⁴ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 4 วันที่ 19 กรกฎาคม 2488," 22.

⁹⁷⁵ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 7 วันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2489," 5.

⁹⁷⁶ มาตรา 11 หมวดพระมหากษัตริย์ของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475 ซึ่งระบุว่า “พระบรมวงศานุวงศ์ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไปโดยกำเนิดหรือโดยแต่งตั้งก็ตามย่อมดำรงอยู่ในฐานะเหนือการเมือง” ใน “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475,” 534.; โดยในประเด็นนี้ประธานคณะอนุกรรมการอธิบายว่า “พระบรมวงศานุวงศ์สมควรจะเป็นผู้ที่อยู่เหนือความติเตียนทั้งหลาย ควรอยู่แต่ในที่пенพระคุณทั้งสิ้น... ถ้าเปนเช่นนี้แล้วก็ไม่ควรที่จะอยู่ในฐานะการเมือง เพราะเหตุว่าในทางการเมืองนั้น ถ้ามีชมก็ย่อมมีดี...” ดู ธรรมนูญการปกครองฉบับถาวรพร้อมด้วยคำแถลงการณ์ของอนุกรรมการ, 6-7.; ในขณะที่หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร ซึ่งเข้าข่ายลักษณะต้องห้ามตามรัฐธรรมนูญนี้ด้วยเช่นกันได้อภิปรายคัดค้านไว้อย่างละเอียดเป็นพิเศษ โดยให้เหตุผลว่าหากตัดสิทธิดังกล่าวแล้วเจ้านายที่ถูกลิดรอนสิทธิย่อมไม่เสมอภาคและกลายเป็นต่ำกว่าราษฎรที่มีความเสมอภาคกันไปแทน ในขณะที่เจ้านายเองกลับยังคงต้องปฏิบัติตามหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกับราษฎรคนอื่น ๆ ดู วรรณไวทยากร, อภิปรายร่างรัฐธรรมนูญ, 51-52.

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสมัยแรกตามรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475 หก บุคคลที่จะมาดำรงตำแหน่ง นายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีไม่จำเป็นต้องมาจากสมาชิกสภา แต่เป็นบุคคลใดก็ได้ที่รัฐสภาให้ความ ไว้วางใจ และประการสุดท้ายคือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกสภาอาวุโส และรัฐมนตรีจะต้องไม่ ดำรงตำแหน่งเป็นข้าราชการประจำ⁹⁷⁷

สิ่งที่น่าสนใจในการอภิปรายเพื่อรับหลักการของร่างรัฐธรรมนูญในครั้งนั้น คือการที่สมาชิก ส่วนใหญ่ให้ความสนใจกับการอภิปรายในประเด็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงไปมีสองสภาที่มาจาก การแต่งตั้งโดยที่ไม่มีใครให้ความสนใจกับประเด็นเรื่องการห้ามมิให้บุคคลที่ดำรงตำแหน่งข้าราชการ ประจำเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมือง ซึ่งถือเป็นประเด็นที่เกิดขึ้นใหม่เช่นเดียวกับการจัดให้ รัฐสภาประกอบด้วยสองสภา อย่างไรก็ตาม เมื่อผู้เสนอร่างพยายามรวบรวมการพิจารณาด้วยการขอให้ สมาชิกสภาผู้แทนลงมติรับหลักการทั้ง 7 ข้อในคราวเดียวกันแทนที่จะมีการอภิปรายหลักการดังกล่าว ไปทีละข้อ จึงปรากฏว่าสมาชิกส่วนใหญ่ลงมติรับหลักการดังกล่าวอย่างท่วมท้น คือจำนวน 149 เสียงจากสมาชิกที่มาประชุมทั้งหมด และมีผู้ที่ออกเสียงไม่รับหลักการเพียง 1 คน คือนายโชติ คุ่มพันธ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 จากจังหวัดพระนครที่อภิปรายคัดค้านหลักการ ดังกล่าวมาตั้งแต่ต้น⁹⁷⁸

อย่างไรก็ตามประเด็นเรื่องการบรรจุบทบัญญัติห้ามมิให้ข้าราชการประจำมาดำรงตำแหน่ง สำคัญทางการเมืองในรัฐสภาและในฝ่ายบริหารนี้กลับมาอีกครั้งในการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญใน วาระที่ 2 หรือในชั้นแปรญัตติ ซึ่งในตอนแรกมีผู้ขอแปรญัตติเพียง 1 คน คือนายประยูร วิมุกตาคม สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 จากจังหวัดเชียงราย ซึ่งขอให้กรรมาธิการเพิ่มข้อความลงไป เพิ่มเติมจากเดิมที่ห้ามข้าราชการประจำมิให้มาดำรงตำแหน่งทางการเมืองโดยเพิ่มเงื่อนไขเกี่ยวกับ ระยะเวลาที่พ้นจากความเป็นข้าราชการประจำลงไปด้วย⁹⁷⁹ ซึ่งในแง่หนึ่งการเพิ่มบทบัญญัติดังกล่าว ลงไปย่อมเท่ากับเป็นการป้องกันข้าราชการที่ยอมลาออกจากตำแหน่งราชการก่อนเพื่อที่จะแปลงโฉม

⁹⁷⁷ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 7 วันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2489," 4.

⁹⁷⁸ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 8 วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2489," 72.

⁹⁷⁹ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 25 วันที่ 17 เมษายน 2489," 1410.

ตนเองสำหรับการเข้ามารับตำแหน่งทางการเมือง ดังนั้นเพื่อที่จะไม่ส่งผลกระทบต่อข้าราชการที่ลาออกจากราชการด้วยเหตุผลอื่นหรือเกษียณอายุราชการไปแล้ว การกำหนดเงื่อนไขระยะเวลาจึงเป็นการป้องกันข้าราชการที่ต้องการจะเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองด้วยการแปลงโฉมตนเองเป็นนักการเมืองโดยที่ยังคงมีอิทธิพลที่มีอยู่กับตัวในตำแหน่งหน้าที่ทางราชการเดิมที่เพิ่งลาออกมาอยู่ ซึ่งสิ่งนี้คือเหตุผลที่อยู่เบื้องหลังข้อเสนอของนายประยูร ดังที่เขานิยามให้เหตุผลต่อกรมการโยธาธิการโดยอ้างอิงกับข้อเท็จจริงของกลวิธีของบรรดาข้าราชการที่ต้องการจะเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองในเวลานั้นว่า

มีข้าราชการประจำสมัครเป็นผู้แทนราษฎรเป็นจำนวนทั่วไปแทบทุกจังหวัดได้อ้างอิทธิพลและใช้วิธีการต่าง ๆ นอกจากนั้นแล้วยังจะต้องเสียหายในหน้าที่ราชการอีกด้วย เช่น ประเดี๋ยวลาออกก็ดี ประเดี๋ยวไปสมัครที่โน่นที่นี้ และมีการบังคับในทางตรงและทางอ้อม โดยเหตุนานาประการเช่นนี้ ข้าพเจ้าจึงเห็นว่า การที่เราจะตัดบทมิให้ข้าราชการสมัครเข้ามานั้นเป็นการสมควรแล้ว คือสำหรับข้าราชการก็ต้องเป็นข้าราชการจริง ๆ เมื่อต้องการจะสมัครเป็นผู้แทนก็ต้องลาออกไปประกอบการอาชีพแล้วค่อยมาสมัครกันอย่างนี้แล้วก็จะเป็นการสมควร... เคยมีข้าราชการไปขู่เชิญราษฎรว่า ถ้าสมัครไม่ได้คราวนี้ จะกลับมาเป็นนายอำเภอก็จะใช้อำนาจกดขี่ข่มเหง เช่นนี้ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่ใช่ระบอบประชาธิปไตย ฉะนั้นจึงเห็นว่า ขอให้กรมการโยธาธิการได้รับแปรญัตติของข้าพเจ้านี้ไว้เพื่อประชาธิปไตยอันสมบูรณ์จริง ๆ⁹⁸⁰

คำอภิปรายขอแปรญัตติดังกล่าวของนายประยูร ถือเป็นบันไดขั้นแรกที่กระตุ้นสมาชิกจำนวนหนึ่งให้หันกลับมาสนใจประเด็นดังกล่าวอีกครั้งหนึ่ง จากเดิมที่ประเด็นในเรื่องนี้แทบไม่ได้รับการกล่าวถึงหรือสนใจในชั้นอภิปรายเพื่อรับหลักการแต่อย่างใด โดยปรากฏว่าหลังจากการอภิปรายของนายประยูร ได้มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 คนอื่น ๆ ขออภิปรายเพิ่มเติมเพื่อสนับสนุนการ

⁹⁸⁰ เฟิงอ้าง.

แปรญัตติดังกล่าวของนายประยูรอีกเป็นจำนวนถึง 8 คน⁹⁸¹ และทำให้ประเด็นดังกล่าวกลายเป็นสำคัญและจุดสนใจของการประชุมเพื่อพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญในครั้งนั้นไปอย่างสิ้นเชิง

โดยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่อภิปรายสนับสนุนนายประยูรทุกคนล้วนแล้วแต่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 ที่มาจากการเลือกตั้งทั้งสิ้น และบางคนก็เคยเป็นอดีตข้าราชการมาก่อนอีกด้วย เช่น หลวงอังคมานุรักษ์ และขุนชำนาญสุสาสน์ โดยที่ทั้งหมดล้วนแล้วแต่ให้เหตุผลไปในทางเดียวกันคือการยืนยันว่า การใช้อิทธิพลของข้าราชการที่มีต่อราษฎรในการเลือกตั้งนั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในเขตการเลือกตั้งของตน โดยเฉพาะอิทธิพลในเรื่องของอำนาจเงินและอำนาจจากอิทธิพลในตำแหน่งหน้าที่ของบรรดาข้าราชการที่บรรดาผู้สมัครในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 ต่างรับรู้มาเป็นอย่างดี จึงทำให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรบางคนถึงกับเสนอว่าการกำหนดเงื่อนไขไว้เพียง 1 ปี ตามที่มีผู้ขอแปรญัตติอาจจะเป็นการน้อยเกินไป ควรจะกำหนดให้มากขึ้นจนกว่าจะ “สิ้นกลิ่นไอ” ของความเป็นข้าราชการแล้วจึงจะอนุญาตให้มาดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้⁹⁸² แม้ว่าบางฝ่ายจะยอมประนีประนอมโดยเสนอให้ไปบรรจุข้อห้ามดังกล่าวไว้ในกฎหมายเลือกตั้งแทนที่จะใส่ไว้ในรัฐธรรมนูญ⁹⁸³

⁹⁸¹ ทั้งนี้สมาชิกที่กล่าวอภิปรายสนับสนุนการแปรญัตติในครั้งนั้นของนายประยูรเพื่อเพิ่มเงื่อนไขในการจำกัดข้าราชการที่ต้องการจะแปลงโฉมตนเองเพื่อดำรงตำแหน่งทางการเมืองผ่านอิทธิพลในตำแหน่งหน้าที่ราชการประกอบด้วย

- (1) นายสิงห์ ปกาสีสิทธิ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่1 จากจังหวัดร้อยเอ็ด
- (2) นายคล้าย ละอองมณี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่1 จากจังหวัดสงขลา
- (3) หลวงอังคมานุรักษ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่1 จากจังหวัดมหาสารคาม
- (4) นายประสิทธิ์ ชูพินิจ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่1 จากจังหวัดกำแพงเพชร
- (5) ขุนชำนาญสุสาสน์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่1 จากจังหวัดพระนคร
- (6) นายรังสฤษดิ์ เขาวนศิริ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่1 จากจังหวัดพระนคร
- (7) นายฟอง สิทธิธรรม สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่1 จากจังหวัดอุบลราชธานี และ
- (8) นายสุวิซ พันธ์เศรษฐ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่1 จากจังหวัดเชียงใหม่

ดู เรื่องเดียวกัน, 1412-1428.

⁹⁸² สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 25 วันที่ 17 เมษายน 2489," 1415.

⁹⁸³ เรื่องเดียวกัน, 1413.

ในครั้งนั้น นายประสิทธิ์ ชูพินิจ ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้ที่ขออภิปรายสนับสนุนญัตติของนายประยูร และได้กล่าวอภิปรายอย่างชัดเจนถึงแนวคิดสำคัญที่อยู่เบื้องหลังการกำหนดเงื่อนไขเวลาดังกล่าว ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นความคิดที่ต้องการสร้างนักการเมืองอาชีพที่มาจากท้องถิ่นแต่ละแห่งอย่างแท้จริง โดยที่ไม่เกี่ยวข้องหรือปราศจากอิทธิพลของการใช้อำนาจในตำแหน่งหน้าที่ทางราชการเพื่อเข้าสู่อำนาจ กล่าวคือ

ในฐานะของข้าราชการประจำนั้นก็ชอบที่จะสร้างความงามให้แก่ประเทศชาติบ้านเมืองได้แล้วโดยการประจำทำงานอย่างเคร่งครัด ทีนี้เมื่อท่านมีเจตนาธรรมณ์แต่แรกที่จะมารับใช้บ้านเมือง ท่านก็ควรที่จะดำเนินงานของท่านต่อไป โดยไม่ต้องแปรผันกลับมาทางการเมืองอีกด้านหนึ่ง ท่านจะต้องนึกถึงว่าเราได้กระโดดมาเล่นมาเป็นข้าราชการประจำแล้ว นั่นก็เป็นทางหนึ่ง... ปัญหาสำคัญที่สุดที่ข้าราชการประจำต้องการจะเล่นการเมือง... เพราะข้าราชการผู้นั้นขโมยเวลาบ้านเมืองของเราออกไปสร้างอิทธิพล ข้าพเจ้าเห็นว่ากฎหมายรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายศักดิ์สิทธิ์จึงควรตราไว้ว่า เมื่อจะเล่นการเมืองก็ควรกำหนดสิทธิและหวงห้ามว่า บุคคลซึ่งมีอำนาจมีอิทธิพลเช่นนั้นไม่ควรจะเข้ามาร่วมกับเรา⁹⁸⁴

การอภิปรายของประสิทธิ์ ชูพินิจในช่วงต้น คือการลากเส้นแบ่งอย่างชัดเจนระหว่างนักการเมืองอาชีพที่ต้องการจะออกมา “เล่นการเมือง” ในท้องถิ่นหนึ่ง กับข้าราชการที่กอบไปด้วยอิทธิพลจากตำแหน่งหน้าที่ซึ่งอาจให้อิทธิพลดังกล่าวนั้นเพื่อความได้เปรียบของตนในการเอาชนะการเลือกตั้ง บุคคลจากทั้งสองกลุ่มนี้จึงไม่ควรนับรวมอยู่เป็นพวกเดียวกัน และการขจัดอิทธิพลของกลุ่มข้าราชการในทางการเมืองออกไปโดยการบัญญัติข้อห้ามไว้ในรัฐธรรมนูญอย่างรัดกุมย่อมเป็นการสนับสนุนพลังของคณะบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งคือนักการเมืองอาชีพจากท้องถิ่นต่าง ๆ ให้ก้าวขึ้นมาแทนที่ข้าราชการประจำโดยปริยาย

ทั้งนี้ หนึ่งในตัวอย่างข้าราชการที่มัก “เข้า ๆ ออก ๆ” จากตำแหน่งราชการเพื่อมาลงสมัครรับเลือกตั้งและมีอิทธิพลอยู่ไม่น้อยในระดับท้องถิ่นในเวลานั้นคือข้าราชการครู ซึ่งขุนขำนิอนุศาสน์

⁹⁸⁴ เรื่องเดียวกัน, 1418.

อภิปรายในการแปรญัตติครั้งนั้นอย่างชัดเจนว่า “คนของเราโดยเฉพะอย่างยิ่งครูก็รู้อยู่แล้วว่าเรามีไม่พอ และจะต้องออกไปเล่นอย่างนี้ เราต้องเสียเวลาเสียการงานในการที่จะต้องให้ได้มานั่งคอยรับการศึกษาอีกด้วย”⁹⁸⁵ นอกจากข้าราชการครูแล้ว บุคคลที่ถูกกล่าวถึงในฐานะผู้ที่ใช้อิทธิพลจากตำแหน่งราชการเพื่อเอื้อประโยชน์ในการเลือกตั้งก็คือข้าราชการของฝ่ายปกครอง ทั้งที่เป็นข้าราชการส่วนภูมิภาคในระดับอำเภอและส่วนท้องถิ่นในระดับตำบลและหมู่บ้าน ซึ่งในแต่ละภูมิภาคอาจมีบทบาทและอิทธิพลในภาพรวมที่แตกต่างกันออกไป เช่น ในช่วงแรกของการเมืองไทยอาจพบว่าข้าราชการครูเข้ามามีอิทธิพลสูงอย่างมากในภาคอีสาน⁹⁸⁶ ตัวอย่างหนึ่งที่อาจพอนำมาเทียบให้เห็นได้คือบุคคล 3 ใน 4 คนของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ถูกขนานนามว่าสี่ขุนพลหรือสี่เสือแห่งภาคอีสาน คือนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากจังหวัดอุบลราชธานี นายจำลอง ดาวเรือง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากจังหวัดมหาสารคาม และนายเตียง สิริชันธ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากจังหวัดสกลนคร ล้วนแล้วแต่เป็นอดีตข้าราชการครูทั้งสิ้น⁹⁸⁷ ในขณะที่บริเวณภาคกลาง ข้าราชการฝ่ายปกครองอาจมีอิทธิพลมากกว่าข้าราชการครู หรือในบางท้องถิ่นอำนาจและอิทธิพลของข้าราชการก็อาจแตกต่างกันออกไปตามบุคลิกภาพของข้าราชการแต่ละคน แต่สิ่งที่สะท้อนออกมาเหมือนกันหมดในทุก ๆ ที่ คืออิทธิพลของข้าราชการที่เป็นที่รับรู้ในวงกว้าง โดยเฉพาะจากบรรดาบุคคลที่ต้องการเข้าสู่การเมืองระดับชาติด้วยการเลือกตั้งในฐานะนักการเมืองที่จำเป็นต้องฝ่าด่านบุคคลเหล่านี้⁹⁸⁸

แม้กระบวนการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ปี พ.ศ. 2489 ในตอนท้าย ตัวแทนของกรรมาธิการจะชี้แจงต่อรัฐสภาและผู้ขอแปรญัตติว่ากรรมาธิการไม่สามารถรับข้อเสนอแปรญัตติดังกล่าวได้ เนื่องจากมองว่าการแก้ไขดังกล่าวจะกลายเป็นการจำกัดสิทธิของบุคคลจนเกินไป ซึ่ง “บุคคล” ใน

⁹⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, 1420; ประเด็นเรื่องการสร้างสถาบันของการผลิตครูจนกระทั่งทำให้อาชีพครูกลายเป็นจักรกลสำคัญของระบอบใหม่ในฐานะชนชั้นนำทางความรู้ในชนบท ผู้วิจัยได้อภิปรายไว้แล้วในที่อื่น ดู เอกลักษณ์ ไชยภูมิ, "บทสำรวจเบื้องต้นว่าด้วยอาริสโตเติลในสยาม (Prolegomena to Aristotle in Siam)." [หน้า 23-99]

⁹⁸⁶ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน นิยม รักษาพันธ์, *ครูอีสานกู้ชาติ* (สกลนคร: สถาบันราชภัฏสกลนคร, 2543).

⁹⁸⁷ ส่วนอีกหนึ่งคนที่ไม่ได้ประกอบอาชีพครูคือนายถวิล อุดล สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งมีอาชีพเดิมเป็นทนายความ ดู นรนิติ เศรษฐบุตร, *คนการเมือง* (กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า, 2559).

⁹⁸⁸ จงกล ไกรฤกษ์, *ศิลปะเลือกตั้ง* (ธนบุรี: โรงพิมพ์เทพนิมิต การพิมพ์, 2511), 134-35.

ที่นี้คือพลังของคณะบุคคลจากภายในราชการที่จะเข้ามาทำหน้าที่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร⁹⁸⁹ และในทางเทคนิคการกำหนดเงื่อนไขเวลา 1 ปี ย่อมเป็นสิ่งที่แปลกประหลาดสำหรับข้าราชการที่ต้องการแปลงโฉมตนเองทั้งนี้เพราะผู้ที่ลาออกจำเป็นจะต้องรู้ล่วงหน้าว่าจะมีการยุบสภาและกำหนดให้มีการเลือกตั้งขึ้นเมื่อใด⁹⁹⁰จึงจะสามารถลาออกได้อย่างทันท่วงที นอกจากนี้กรรมวิธีการยังเห็นว่าบรรดาข้าราชการในเวลานั้นยังประกอบไปด้วยผู้ทรงคุณวุฒิและสนใจในทางการเมืองอยู่เป็นจำนวนมาก ดังนั้นการอนุญาตให้ข้าราชการประจำที่เพิ่งลาออกสามารถเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมืองในฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหารได้โดยทันทีจึงไม่เพียงแต่เป็นเรื่องที่ดี หากแต่ยังเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อระบอบประชาธิปไตยที่เพิ่งจะเริ่มต้น ทั้งนี้เพราะ “ถ้าเราจะกีดกันผู้ที่เข้าเล่นการเมืองมากเกินไปแล้วก็ย่อมเป็นผลร้ายแก่ระบอบประชาธิปไตยเหมือนกัน... ถ้าเราให้โอกาสท่านมาร่วมมือกันเล่นการเมืองแล้วเราเห็นว่าจะเป็นผลดีมากกว่าผลร้าย”⁹⁹¹ สิ่งนี้ตรงกับข้อสังเกตของนายหลุยส์ คีร์วัต นักหนังสือพิมพ์ผู้เห็นด้วยกับการให้ข้าราชการประจำเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมือง และได้ตั้งข้อสังเกตขึ้นภายหลังจากที่มีการบังคับใช้ข้อความในมาตราดังกล่าวของรัฐธรรมนูญฉบับ ปี พ.ศ. 2489 ไปแล้วว่า

ผิดกันกับการเมืองของประเทศไทยสมัยประชาธิปไตยนี้ พวกข้าราชการที่มีความรู้ความสามารถ ซึ่งเป็นผู้รักษา นโยบายอันเป็นบรรทัดฐานไว้ กลับต้องมานั่งเกรงกลัวคนพเนนบอบนักรเมืองบางคนที่ไม่รู้งาน ไม่รู้ภาษา หากโขงด้วยอำนาจราชศักดิ์ คิดว่ามีอำนาจที่จะบันดาลอะไรให้เป็นอะไรก็ได้ และสำนึกตัวผิดโดยความโหดเขลา ว่ามีความสามารถสูงกว่าคนที่ทำงานอย่างใกล้ชิดในเรื่องนั้น ๆ มาตั้ง 30 ปีก็ยังสู้ไม่ได้⁹⁹²

⁹⁸⁹ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 25 วันที่ 17 เมษายน 2489," 1415.

⁹⁹⁰ ทั้งนี้ตามมาตรา 32 ของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2489 ระบุว่าภายหลังการยุบสภาจะต้องจัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปใหม่ภายใน 90 วัน ดู "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489," 333.

⁹⁹¹ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 25 วันที่ 17 เมษายน 2489," 1411.

⁹⁹² หลุยส์ คีร์วัต, *ประชาธิปไตย 17 ปี* (พระนคร: โรงพิมพ์วิบูลย์กิจ, 2493), 364-65.

เหตุผลข้างต้นที่นายหลุยยกมากล่าวอ้าง ต่อมากลายเป็นเหตุผลสำคัญในระบอบที่สอง เมื่อผลแห่งการตั้งต้นในการออกแบบให้มีบทบัญญัติในการห้ามมิให้บุคคลที่ดำรงตำแหน่งข้าราชการประจำมาดำรงตำแหน่งทางการเมืองของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2489 เหยียดกลับไปสู่การร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 ที่เปิดช่องให้กับพลังราชการอย่างเต็มที่อีกครั้งหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ในการแปรญัตติครั้งนั้น กรรมการได้ตัดบทด้วยการเสนอให้มีการลงมติในคำแปรญัตติดังกล่าวของนายประยูร ผลปรากฏว่ามีผู้รับรองร่างเดิมของกรรมการจำนวน 53 คน ในขณะที่ผู้สนับสนุนคำแปรญัตติของนายประยูร มีเพียง 22 คนเท่านั้น คำแปรญัตติดังกล่าวจึงตกไปในที่สุด⁹⁹³ รวมถึงข้อเสนอและความพยายามในลักษณะเดียวกันที่เกิดขึ้นในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492 ที่ได้กล่าวไปในข้างต้นแล้วด้วยเช่นกัน⁹⁹⁴

ถึงแม้การแปรญัตติของนายประยูรในปี พ.ศ. 2489 จะยังไม่บังเกิดผลที่เป็นรูปธรรมภายในรัฐธรรมนูญในลักษณะของการวางเงื่อนไขในการจำกัดข้าราชการนอกเหนือไปจากการบีบให้จำเป็นต้องลาออกเพื่อที่จะแปลงโฉมตนเองก่อนที่จะเข้าสู่การดำรงตำแหน่งทางการเมือง แต่ก็ได้กลายเป็นประเด็นที่ตกทอดมาจนกระทั่งการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492 ที่มีการกำหนดเงื่อนไขดังกล่าวลงไปในมาตรา 93 (6) อันเป็นหนึ่งในลักษณะต้องห้ามของบุคคลที่จะลงสมัครรับเลือกตั้งในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรว่า “บุคคลซึ่งเคยเป็นข้าราชการประจำมาแล้วและได้พ้นจากตำแหน่งราชการประจำมาไม่ถึงหนึ่งปีในวันเลือกตั้ง”⁹⁹⁵ ซึ่งหนึ่งในผู้ที่สนับสนุนและผลักดันประเด็นดังกล่าวต่อสภาร่างรัฐธรรมนูญในระหว่างที่มีการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ คือหลวงประกอบนิติสาร ซึ่งเห็นว่าการที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมัวแต่ถกเถียงเรื่องลักษณะต้องห้ามของคนต่างด้าวที่จะมาลงสมัครรับเลือกตั้งนั้นยังไม่ใช่ประเด็นสำคัญที่เป็นปมปัญหาใจกลางของการเมืองไทยในเวลานั้น เนื่องจากไม่ใช่กลุ่มคนที่มี “เสียงใหญ่” ในสภา ตรงกันข้ามสิ่งที่เป็นปัญหาที่แท้จริงที่ยังไม่มีใครหยิบยกมาพิจารณาก็คือ

⁹⁹³ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 25 วันที่ 17 เมษายน 2489," 1428.

⁹⁹⁴ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน สภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 20 วันที่ 23 สิงหาคม 2491."

⁹⁹⁵ "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492," 40.

เรื่องข้าราชการประจำมาสมัครรับเลือกตั้ง โดยปกติ
เมื่อก่อนนี้กฎหมายเลือกตั้งห้ามกันไว้มีขอบเขตต์ ข้าพเจ้าว่าถ้าใส่
กฎหมายเลือกตั้งแล้วเป็นอาณัติพรรคการเมืองหนึ่งว่าจะให้
พวกตัวเข้ามาสภามากก็อาจจะบัญญัติข้าราชการประจำให้สมัครใน
ถิ่นของตัวเองก็ได้ เมื่อพวกตัวเข้ามาสภามากก็เป็นการยึดอำนาจการ
ปกครองตามวิถีทางรัฐธรรมนูญนั่นเอง⁹⁹⁶

โดยจะเห็นได้ว่าเหตุผลสำคัญที่หลวงประกอบนิติสารต้องการให้นำเงื่อนไขดังกล่าวมาระบุไว้ใน
รัฐธรรมนูญแทนที่จะปล่อยให้ประระบุไว้ในกฎหมายเลือกตั้งก็เพื่อที่จะป้องกันมิให้เกิดช่องโหว่ที่พรรค
การเมืองบางพรรคจะอาศัยเพื่อใช้เป็นช่องทางในการผลักดันข้าราชการประจำเข้ามาเป็นสมัครพรรค
พวกของตนในรัฐสภา ซึ่งในทางปฏิบัติแล้ว หากรัฐธรรมนูญไม่มีบทบัญญัติห้ามเอาไว้ย่อมเท่ากับ
เป็นการเอื้อให้มีการใช้ประโยชน์และอิทธิพลของคณะบุคคลจากระบบราชการให้สามารถเข้ามา
“ยึดอำนาจการปกครองตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ” ไปโดยปริยาย

เหตุผลของหลวงประกอบนิติสารข้างต้นได้รับการอภิปรายสนับสนุนจาก ม.ร.ว.เสนีย์
ปราโมช ซึ่งชี้แจงต่อสภาร่างรัฐธรรมนูญถึงเหตุผลเดียวกันในการคงไว้ซึ่งบทบัญญัติเดิมที่เคยมีใน
รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2489 เอาไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492 เนื่องจากข้าราชการประจำกับ
ฝ่ายการเมืองสมควรจะต้องแยกออกจากกันให้เด็ดขาด นอกจากนี้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ควรยกระดับ
จากรัฐธรรมนูญฉบับก่อนหน้าไปอีกขั้นหนึ่งด้วยการเพิ่มมาตรการเรื่องเงื่อนเวลาลงไปว่าจะต้อง
ลาออกก่อนลงมามีการเล่นการเมืองอย่างน้อย 1 หรือ 2 ปี เพื่อป้องกัน “การเลี้ยกกฎหมายกันได้ เลี้ยก
กันได้อย่างดีด้วย สมัครเป็นนายอำเภอทำบุญบารมีไว้แล้ววางยามวางลูกน้องแล้วกระโดดไปสมัครก็
ได้”⁹⁹⁷ ข้อเสนอดังกล่าวย่อมสะท้อนว่าแม้เวลาจะผ่านไปแล้วกว่า 2 ปี แต่สภาพปัญหาเดิมที่นาย
ประยูรเคยอภิปรายไว้กลับยังคงอยู่ดังเดิมทุกประการ ยิ่งกว่านั้นยังทวีความร้ายแรงขึ้นจากการที่มีผู้
อาศัยช่องทางดังกล่าวในการหลบเลี่ยงหรือใช้ประโยชน์จากช่องว่างในรัฐธรรมนูญของบรรดา

⁹⁹⁶ สภาร่างรัฐธรรมนูญ, "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 20 วันที่ 23 สิงหาคม 2491,"
461.

⁹⁹⁷ เรื่องเดียวกัน, 462.

ข้าราชการประจำจากฝ่ายปกครองที่ใช้อำนาจทางราชการสร้างบารมีให้แก่ตนเองก่อนที่จะเข้าสู่สนามการเลือกตั้ง และทำให้บทบัญญัติในการห้ามดังกล่าวกลายเป็นเพียงเสือกระดาษไปแทน

ข้อเสนอเรื่องการยกระดับมาตรการดังกล่าวของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ได้รับการสนับสนุนจากพลโทพระยาเทพหัสดิน ซึ่งเพิ่มเติมเข้าไปอีกว่า เงื่อนไขที่จะใส่เข้าไปในรัฐธรรมนูญนี้สมควรที่จะกำหนดไว้ทั้งก่อนและหลังการออกและเข้าสู่ตำแหน่งข้าราชการประจำ เพื่อป้องกันมิให้เกิดสิ่งทีพระยาเทพหัสดินเรียกว่า “อภินิหารทางการเมือง” ของการที่ข้าราชการประจำใช้อำนาจและอิทธิพลของตนในการเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองอย่างสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งจะกลายเป็นสะพานในการทำหน้าที่ในฝ่ายบริหารต่อไป และเมื่อเสร็จหรือออกจากการทำงานที่ดังกล่าวแล้ว คนผู้นั้นอาจกลับเข้าไปรับราชการในตำแหน่งสูง ๆ โดยข้ามขั้นผู้อื่นที่รับราชการอย่างต่อเนื่องอยู่ก่อนโดยอาศัยอภินิหารทางการเมืองดังกล่าวเข้าไปข่มขู่ ดังนั้นสมควรที่จะบัญญัติเงื่อนไขเรื่องเวลาไว้ทั้งก่อนและหลังจากการเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมือง ทั้งนี้เพื่อเป็นการ ทำลาย “บันไดทอง” ที่จะนำไปสู่ความมีอำนาจวาสนาโดยมิชอบของข้าราชการประจำ⁹⁹⁸ ซึ่งสุดท้ายคำอภิปรายดังกล่าวก็ได้ถูกนำไปแก้ไขในร่างและบรรจุจนกระทั่งกลายเป็นข้อความในมาตรา 93 (6) และเป็นเพียงรัฐธรรมนูญฉบับเดียวตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 ถึงปี พ.ศ. 2534 ที่มีการกำหนดเงื่อนไขดังกล่าวในการป้องกันข้าราชการประจำมิให้แปลงโฉมด้วยการกระโดดเข้าสู่การดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้โดยทันที

ข้อถกเถียงที่หยิบยกมาอภิปรายในข้างต้นล้วนสะท้อนให้เห็นเป็นอย่างดีว่า ประเด็นเรื่องการกำหนดบทบัญญัติห้ามมิให้บุคคลที่ดำรงตำแหน่งข้าราชการประจำเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่เกิดขึ้นครั้งแรกในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2489 นี้ ย่อมมิได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญหรือโดยปราศจากบริบทใดใดรองรับ หากแต่เป็นแรงสะท้อนกลับของผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการแสดงพลังของคณะบุคคลจากระบบราชการในเมืองไทยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองและการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475 ที่ไม่มีบทบัญญัติห้ามใดใด หรือแม้แต่เหตุผลที่รัฐบาลของจอมพล ป. ในทศวรรษที่ 2490 เลือกที่จะนำรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475 ดังกล่าวกลับมาใช้อีกครั้ง ซึ่งนอกจากจะมีนัยเรื่องการจำกัดพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในบทก่อนนี้แล้ว ยังมีนัยถึงการเปิดเงื่อนไขเรื่องการอนุญาตให้บุคคลที่ดำรงตำแหน่งข้าราชการประจำสามารถเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2

⁹⁹⁸ เรื่องเดียวกัน, 463.

อย่างมีนัยสำคัญภายใต้การดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งที่สองของจอมพล ป. ในระบอบที่มีลักษณะของการคานอำนาจระหว่างคณะบุคคลที่เป็นข้าราชการทหารและตำรวจออกเป็นสามฝ่าย (triumvirate) โดยมีจอมพล ป. เป็นผู้ประสานระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ที่ประชันขันแข่งและแย่งชิงอำนาจระหว่างกัน⁹⁹⁹

ทั้งนี้หากย้อนกลับในสมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ ๆ จะพบว่าพลังของข้าราชการอันเป็นผลิตผลจากรัฐราชการรวมศูนย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ล้วนแล้วแต่เข้ามามีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนระบอบใหม่หลังการอภิวัฒน์สยามทั้งสิ้น สิ่งที่ชัดเจนที่สุดประการแรกคือองค์ประกอบของคณะราษฎรที่ปรากฏว่าบุคคลส่วนใหญ่ในคณะราษฎรต่างมีตำแหน่งหน้าที่ในทางราชการทั้งสิ้น เช่นหากพิจารณาจากรายชื่อคณะราษฎร 115 คนที่ปรากฏในบัญชีรายนามและตำแหน่งหน้าที่ราชการของผู้ก่อการฯ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 แล้วย่อมพบว่า กว่าครึ่งคือข้าราชการทหาร ส่วนอีกกว่าครึ่งหนึ่งของฝ่ายพลเรือนก็เป็นข้าราชการทั้งสิ้น¹⁰⁰⁰ นอกจากนี้อำนาจในการปกครองประเทศชั่วคราวยังคงอยู่ในมือของ “ผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร” ซึ่งเป็นคณะบุคคลของชนจำนวนสามคนที่ทำหน้าที่แต่งตั้งผู้แทนราษฎรชั่วคราวภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองตามพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว ประกอบด้วยพระยาพหลพลพยุหเสนา พระยาทรงสุรเดช และพระยาฤทธิอัคเนย์ นอกจากนี้จำนวนผู้แทนราษฎรชั่วคราวทั้ง 70 คน มีเพียงแค่ 15 คนที่มีได้ดำรงตำแหน่งข้าราชการทหารหรือข้าราชการฝ่ายพลเรือนใดใด¹⁰⁰¹

อิทธิพลของบรรดาข้าราชการยิ่งทวีขึ้น เมื่อคณะราษฎรและระบอบใหม่จำเป็นต้องรับมือกับการโต้กลับทั้งหมดที่เกิดขึ้นจากการใช้อำนาจตามรัฐธรรมนูญ คือการใช้อำนาจในฐานะนายกรัฐมนตรีของพระยามโนปกรณนิติธาดาในการปิดรัฐสภาชั่วคราว (prorogation) ในวันขึ้นปีใหม่ (ตามปฏิทินเดิม) ของปี พ.ศ. 2476 ที่ถึงแม้หลายฝ่ายจะมองว่าเป็นการทำรัฐประหารเงียบเพื่อระงับยับยั้งหรือแขวนรัฐธรรมนูญโดยมิชอบ แต่อีกมุมมองหนึ่งเห็นว่าการใช้อำนาจดังกล่าวของพระยามโนปกรณ

⁹⁹⁹ CIA CREST, CIA-RDP79T00975A000600140001-9, Political tension in Thailand continues, (11 March 1952); Daniel Fineman, *A special relationship : the United States and Military Government in Thailand, 1947-1958* (Honolulu: University of Hawaii Press, 1997), 223-24.

¹⁰⁰⁰ ดูรายชื่อทั้งหมดใน “ภาคผนวก ค: รายนามสมาชิกคณะราษฎร จำนวน 115 คน” ใน นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, *การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475*, 469-73.

¹⁰⁰¹ “สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร,” 1338.

เป็นอำนาจตามที่รัฐธรรมนูญให้ไว้ตามมาตรา 29 ซึ่งระบุว่า “สมัยประชุมสามัญสมัยหนึ่งๆ ท่านว่ามีกำหนดเวลาเก้าสิบวัน แต่พระมหากษัตริย์จะโปรดเกล้าฯให้ขยายเวลาออกไปก็ได้ (วรรคสอง) อนึ่งในระหว่างเวลาเก้าสิบวันนั้น จะโปรดเกล้าฯให้ปิดประชุมก็ได้”¹⁰⁰² (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

ข้อความในวรรคที่ 2 ของมาตรา 29 นี้เองที่เป็นต้นเหตุของการปิดรัฐสภาชั่วคราวในวันขึ้นปีใหม่ของพระยามโนปกรณนิติธาดา ซึ่งในประเด็นนี้แม้แต่หม่อมเจ้าวรรณไวทยากรที่เห็นด้วยกับแนวทางของคณะราษฎรก็ยังมองว่า การใช้อำนาจเป็นอำนาจที่ฝ่ายบริหารสามารถกระทำได้ตามรัฐธรรมนูญเนื่องจากรัฐธรรมนูญเปิดช่องไว้¹⁰⁰³ และถึงแม้ว่าหม่อมเจ้าวรรณไวทยากรจะไม่ได้เห็นด้วยกับข้อความดังกล่าวเพราะอาจกลายเป็นช่องทางที่รัฐบาลหรือฝ่ายบริหารจะนำมาใช้ในการหลบเลี่ยงการตรวจสอบของรัฐสภา เช่น เปิดสมัยประชุมต้นปี และเมื่อพิจารณางบประมาณรายจ่ายประจำปีเสร็จสิ้นแล้วก็อาศัยบทบัญญัติดังกล่าวในการปิดประชุมรัฐสภาชั่วคราวเพื่อที่จะปลอดจากการกำกับของรัฐสภาไปจนกว่าจะถึงปีถัดไป และแม้ว่ารัฐสภาจะขอเปิดประชุมใหม่ได้แต่การเปิดประชุมนั้นก็จะต้องมีฝ่ายบริหารเป็นผู้นำเรื่องขึ้นทูลเกล้าฯพระมหากษัตริย์อยู่ดี¹⁰⁰⁴ ดังนั้นการปิดสภาดังกล่าวของพระยามโนปกรณนิติธาดาจึงกลายเป็นสารตั้งต้นแรกที่ทำให้คณะบุคคลในระบบราชการกลุ่มหนึ่งคือกองทัพก้าวขึ้นมามีบทบาทสำคัญในการเมืองไทยในฐานะตัวแปรสำคัญสำหรับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เมื่อพระยาพหลพลพยุหเสนาส่งหนังสือถึงพระยามโนปกรณนิติธาดาเพื่อแจ้งให้รัฐบาลลาออกทั้งหมดตามมติของ “คณะทหารบก ทหารเรือ และพลเรือน” และหากรัฐบาลปฏิเสธที่จะลาออกแล้ว “คณะทหารบก ทหารเรือ และพลเรือนก็จะเชิญให้กระผมนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนามาเป็นผู้รักษาพระนครบริหารราชการแผ่นดินต่อไป”¹⁰⁰⁵ ซึ่งเท่ากับว่านับตั้งแต่วินาทีนั้นเป็นต้นมาข้าราชการทหารก็ได้เปิดศักราชของการเข้ามาเป็นต้นแปรสำคัญในการสร้างรักษา หรือเปลี่ยนแปลงทิศทางของการเมืองไทยอย่างมีอาจหลีกเลี่ยงได้

¹⁰⁰² "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475," 540.

¹⁰⁰³ ในตอนหลังพระยาประมวฬวิชาพูล อดีตรัฐมนตรีในคณะพระยามโนปกรณนิติธาดาเสนอให้มีการสอบสวนเพื่อเอาโทษพระยามโนปกรณนิติธาดา และมีการตั้งกรรมการสอบสวนจำนวน 9 นาย เพื่อสอบสวนวิธีการปฏิบัติราชการแผ่นดินของพระยามโนปกรณนิติธาดา ปรากฏว่าคณะกรรมการสอบสวนดังกล่าวไม่สามารถหาช่องทางเอาผิดพระยามโนปกรณนิติธาดาว่ากระทำการอันฝืนกับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญได้ ดู หลุย คีรีวัต, *ประชาธิปไตย 17 ปี*, 184.

¹⁰⁰⁴ วรรณไวทยากร, *อภิปรายร่างรัฐธรรมนูญ*, 81.

¹⁰⁰⁵ อ้างถึงใน ส. พลายน้อย, *พระยาพหลฯ: นายกรัฐมนตรีผู้ซื่อสัตย์* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2555), 84.

ภายหลังเหตุการณ์ปราบปรามกบฏบรรดาของฝ่ายรัฐบาลยิ่งทำให้อำนาจและอิทธิพลของข้าราชการทหารเพิ่มพูนมากขึ้น และกลายเป็นพลังขับเคลื่อนสำคัญที่อยู่เบื้องหลังการผงาดขึ้นสู่อำนาจของจอมพล ป. ในสมัยแรก “ซึ่งมีพรรคพวกสมาชิกฝ่ายทหารและพลเรือนกลุ่มใหญ่สนับสนุนอยู่เบื้องหลัง”¹⁰⁰⁶ คำอธิบายดังกล่าวยังสอดคล้องกับคำบอกเล่าของ ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์ เมื่อครั้งที่ปรึกษาหารือกับพระสวามีเรื่องเดชพล (แสง พันธุ์ประพาส) ภายหลังจากที่พระยาทรงสุรเดช (เทพ พันธุมเสน) ลาออกจากตำแหน่งราชการทุกตำแหน่งใหม่ ๆ ในยุคสมัยที่หลวงพิบูลสงครามกำลังเรื่องอำนาจ โดยพระสวามีเรื่องเดชพลแสดงความวิตกกังวลเกี่ยวกับการใช้ทหารสำหรับการสถาปนาระบอบใหม่ให้มั่นคงว่า

ความมุ่งหมายของคณะราษฎรที่จะจัดการเปลี่ยนแปลงการปกครองให้เป็นประชาธิปไตยนั้นยังไม่มีหวังว่าจะสำเร็จได้ เพราะทหารมีเสียงในเมืองมากขึ้นทุกที แทนที่ทหารจะเป็นกลาง ทหารกลับเป็นอิทธิพลหนุนหลังบุคคลสำคัญซึ่งทำให้เกิดความแตกแยกเป็นฝักฝ่ายในหมู่พวกทหารเอง¹⁰⁰⁷

ข้อสังเกตของพระสวามีเรื่องเดชพลยังคงเป็นจริงอยู่เป็นระยะ ๆ สำหรับการเมืองไทยแต่ละช่วงที่เมื่อประสบปัญหาครั้งใดก็มักจะลงเอยด้วยการใช้การรัฐประหารเป็นทางออก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะระบอบรัฐธรรมนูญของไทยในระยะแรกถูกสถาปนาและรักษาให้อยู่รอดมาได้ด้วยพลังของกองทัพมาตั้งแต่ต้น กองทัพจึงกลายเป็นตัวแปรสำคัญอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้นับแต่บัดนั้น สิ่งนี้ยังสะท้อนผ่านกรณีของตัวพระสวามีเรื่องเดชพลเอง เพราะแม้แต่ตัวพระสวามีเรื่องเดชพลที่คิดจะเปลี่ยนแปลงการปกครองแบบอำนาจนิยมของจอมพล ป. ให้กลับไปเป็นการปกครองตามแบบ “ประชาธิปไตย” โดยการเชิญพระยาทรงสุรเดชกลับมาคุมอำนาจทหารและทำให้ทหารไม่เข้ามาก้าวร้าวการเมืองอีกต่อไปก็ยังคงเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว “จะทำได้ก็โดยต้องยึดอำนาจการปกครองอีกครั้งหนึ่ง”¹⁰⁰⁸ ซึ่งสะท้อนว่าทหารหรือกองทัพในฐานะพลังทางสังคมที่เป็นจริงของ

¹⁰⁰⁶ หลุย คีรีวัต, *ประชาธิปไตย 17 ปี*, 349.

¹⁰⁰⁷ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นวรัตน์, *ความฝันของนักอุดมคติ ชีวิตและงาน ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นวรัตน์*, 9 ed. (กรุงเทพฯ: นิพนธ์, 2551), 271.

¹⁰⁰⁸ เรื่องเดียวกัน, 272.

คณะบุคคลในการเมืองได้ได้เริ่มหยั่งรากในระบอบรัฐธรรมนูญของไทยทั้งในฐานะผู้รักษาความเปลี่ยนแปลง และผู้สถาปนาความเปลี่ยนแปลงใหม่

ความจำเป็นของพลังคณะบุคคลจากกองทัพในยามที่คณะราษฎรไม่อาจไว้วางใจองค์ประกอบอื่น ๆ ของการเมือง ไม่ว่าจะเป็เนอกบุคคลอย่างพระมหากษัตริย์ หรือมหาชนที่ยังไม่พร้อมที่จะปกครองตนเองทำให้หลวงวิจิตรวาทการเคยตั้งข้อสังเกตไว้ในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ ๆ ว่า

แต่ปัญหาก็กยังมีต่อไปว่าในบรรดาคนที่ไม่ใช่เจ้านั่นเอง จะไม่มีบ้างหรือที่ยังเป็นคนรักเจ้า ถ้าหากยังมีราษฎรที่รักเจ้าอยู่อีก จะไม่ทำการขัดขวางแก่ทางดำเนินกรของคณะราษฎรบ้างหรือ เมื่อกลัวกันเช่นนี้อีก ก็มียู่อีกทางเดียวที่จะต้องดำเนิน คือในทางที่ 3 วิธีดำเนินในทางนี้ คือต้องตั้งกองทหารพิเศษสำหรับ “คณะราษฎร” ขึ้น และ “คณะราษฎร” จะต้องรั้งอำนาจในการปกครองเข้าไว้ให้นานที่สุดที่จะนานได้ “คณะราษฎร” จะต้องดำเนินแบบฟาสซิสต์ของอิตาลีอย่างแท้จริง.¹⁰⁰⁹

พลังของคณะบุคคลโดยเฉพาะจากกองทัพที่มีต่อการเมืองไทยสมัยใหม่นั้นนับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง และการตัดสินใจใช้กำลังยึดอำนาจในวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 ของพระยาพหลพลพยุหเสนา จึงกลายเป็นสิ่งที่เหมือนกับบยาสามัญประจำบ้านของประเทศไทยให้แก่คณะราษฎรหรือใครก็ตามที่เข้ามาทำหน้าที่ใช้อำนาจการปกครองในรัฐราชการที่รวมศูนย์นี้ช่วงใช้ เพื่อที่จะนำมาใช้สนับสนุนการรักษาหรือการเปลี่ยนแปลงผลลัพธ์ทางการเมืองให้เป็นไปตามแนวทางที่ตนปรารถนา ซึ่งเริ่มหยั่งรากลงอย่างมีอาจไถ่ถอนนับแต่นั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อการยึดอำนาจของกองทัพมีคำพิพากษาศาลฎีกาเป็นลัญจกรในการยืนยันว่าผู้ที่กระทำรัฐประหารสำเร็จย่อมแปรสภาพไปเป็น “รัฐจารีตนิยม” โดยปริยาย อันเป็นจารีตที่ตั้งต้นจากคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 45/2496 เป็นต้นมา¹⁰¹⁰

¹⁰⁰⁹ หลวงวิจิตรวาทการ, *การเมืองการปกครองของกรุงสยาม*, 167.

¹⁰¹⁰ ฎีกา, "คำพิพากษาศาลฎีกา 45/2496." <https://deka.in.th/view-80535.html>.

การก้าวขึ้นสู่อำนาจของจอมพล ป. และพลังของคณะบุคคลจากกองทัพ นอกจากจะสะท้อนการเติบโตของพลังราชการแล้ว ยังเกิดปรากฏการณ์ที่พลังราชการเหล่านี้ได้เข้าไปกลืนกินหรือเข้าไปผนวกเป็นส่วนหนึ่งกับทุนขนาดใหญ่ จนกระทั่งเกิดการผสมผสานกลายเป็นกลุ่มทุนระดับชาติในเวลาต่อมา ทั้งนี้เพราะช่วงเวลาดังกล่าวคือบริบทที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนในการถือครองทุนในประเทศไทยอย่างมีนัยสำคัญ เพราะเป็นช่วงเวลาที่กำเนิดของคณะบุคคลที่ผสมผสานกันระหว่างพลังราชการกับนายทุนระดับชาติที่มีอยู่เดิมซึ่งส่วนใหญ่ประกอบด้วยนายทุนที่เป็นคนไทยเชื้อสายจีน โดยการเข้าไปนั่งในตำแหน่งบริหารของธุรกิจทุนเหล่านั้น จนกระทั่งให้กำเนิดพลังของคณะบุคคลชนิดใหม่ในทางเศรษฐกิจที่ Akira Suehiro เรียกว่านายทุนราชการ (bureaucrat capitalist)¹⁰¹¹ หรือที่สังคิต พิริยะรังสรรค์ เรียกว่าทุนนิยมขุนนางไทยยุคใหม่¹⁰¹² อันเกิดจากการที่กลุ่มทหารเข้าไปแทรกแซงกิจการของนายทุนไม่ว่าจะเป็นไปในลักษณะของการเข้ายึด การเข้าร่วมกับกลุ่มทุนเดิม การตั้งบริษัทเองของรัฐราชการเพื่อผูกขาดธุรกิจบางอย่าง หรือการเข้าไปมีบทบาทต่อกลุ่มทุนในลักษณะอุปถัมภ์ค้ำจุน¹⁰¹³ ซึ่งทั้งหมดนี้ได้ส่งผลให้เกิดชนชั้นที่เรียกว่านายทุนราชการหรือนายทุนขุนนาง อันเป็นชนชั้นนายทุนที่ถือกำเนิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขตั้งต้นของการยอมให้ตนเองถูกสะกดไว้ในเครือข่ายอุปถัมภ์ของรัฐราชการ มากกว่าที่จะกลายเป็นนายทุนที่เป็นอิสระจากรัฐมาตั้งแต่ต้นและพร้อมจะเติบโตไปเป็นตัวแทนของประชาชาติผ่านกลไกการเลือกตั้งของมหาชน

อย่างไรก็ดี การที่คนจากรัฐราชการเข้าไปแทรกแซงในกิจการการดำเนินงานของทุนนี้มิใช่ปรากฏการณ์แปลกใหม่ เนื่องจากเป็นสิ่งที่เคยเกิดขึ้นแล้วครั้งหนึ่งในสมัยรัฐบาลของคณะราษฎร แต่สิ่งที่แตกต่างระหว่างที่เข้าไปแทรกแซงการดำเนินงานของทุนโดยรัฐราชการของคณะราษฎรกับรัฐราชการในทศวรรษที่ 2490 คือการแทนที่คณะราษฎรด้วยข้าราชการจากกองทัพซึ่งเป็นผู้นำทหารรุ่นใหม่ เช่น กลุ่มราชนคร¹⁰¹⁴ แต่ในขณะเดียวกันการเข้ามาแทรกแซงกิจการของกลุ่มทุนของรัฐราชการย่อมส่งผลทำให้เกิดการผสมผสานกันระหว่างพลังของคณะบุคคลจากรัฐราชการเดิมและพลังของคณะบุคคลจากกลุ่มนายทุนระดับชาติที่อิงแอบอยู่กับผู้มีอำนาจเหล่านั้น และกลายเป็นบริบทที่

¹⁰¹¹ Akira, *Capital accumulation in Thailand 1855-1985*, 136.

¹⁰¹² ดูรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับข้อเสนอดังกล่าวของสังคิต ใน สังคิต พิริยะรังสรรค์, *ทุนนิยมขุนนางไทย (พ.ศ. 2475-2503)* (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, 2526), 76-280.

¹⁰¹³ Akira, *Capital accumulation in Thailand 1855-1985*, 140-50.

¹⁰¹⁴ *Ibid.*, 136-137.

เป็นสารตั้งต้นแห่งการเปลี่ยนแปลงในการร่างรัฐธรรมนูญที่มีลักษณะเหวี่ยงตัวไปมาในช่วงระยะที่สอง ดังที่จะได้กล่าวถึงต่อไป

สุดท้ายการเปลี่ยนแปลงของบทบัญญัติว่าด้วยการห้ามมิให้บุคคลที่ดำรงตำแหน่งข้าราชการประจำเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมืองในระยะแรก ยังสัมพันธ์กับพลังของคณะบุคคลในฐานะพลังทางสังคมที่เป็นจริงที่ปรากฏผ่านการเข้าไปดำรงตำแหน่งในคณะรัฐมนตรี (โปรดดูตารางที่ 4 ประกอบ) ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาตั้งแต่ก่อนที่จะมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2489 ไปจนกระทั่งหลังมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวที่เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงปริมาณของจำนวนข้าราชการหรืออดีตข้าราชการโดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าราชการทหารที่ถูกแทนที่ด้วยคณะบุคคลจากข้าราชการหรืออดีตข้าราชการในฝ่ายพลเรือนแทนอย่างชัดเจน ซึ่งคณะบุคคลจากทั้งสองกลุ่มนี้จะมีการเหวี่ยงตัวสลับไปมาตามการเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญและเอกบุคลที่ขึ้นมาำคณะบุคคลในรัฐบาลในแต่ละช่วง ในขณะที่เดียวกันจะเห็นได้ว่า ในช่วงระยะเวลาเดียวกันนี้พลังของนักการเมืองอาชีพก็ได้ค่อย ๆ ก่อตัวขึ้น แม้จะยังไม่มากเพื่อเทียบกับพลังของข้าราชการที่มีอยู่เดิม แต่ก็แสดงให้เห็นว่าภายใต้เงื่อนไขของรัฐธรรมนูญที่จำกัดพลังราชการในด้านหนึ่ง ย่อมเท่ากับเป็นการเปิดและเอื้อให้พลังของคณะบุคคลกลุ่มนี้ในอีกด้านหนึ่งให้ค่อย ๆ เติบโตและตั้งมั่นมากขึ้นก่อนที่จะชะงักลงในครึ่งทศวรรษแรกของทศวรรษที่ 2510 ดังที่จะได้กล่าวถึงในส่วนต่อไป

คณะที่ (ชุดที่)	นายกรัฐมนตรี (ช่วงปี)	ข้าราชการ				นอกภาค ราชการ		นักการเมือง อาชีพ	
		ทหาร	%	พล เรือน / tech nocr at	%	ธุรกิจ (ทุน ชาติ)	%	สส. (ทุน ธุรกิจ, อิสระ)	%
1	พระยามโนฯ (มี.ย.75-ธ.ค. 75)	8	53 %	6	40 %	0	0 %	1	7 %
2	พระยามโนฯ (ธ.ค.75-เม.ย. 76)	8	40 %	9	45 %	0	0 %	3	15 %
3	พระยามโนฯ (เม.ย.76-มี.ย. 76)	8	73 %	2	18 %	0	0 %	1	9 %
4	พระยาพหลฯ (มี.ย.76-ธ.ค. 76)	7	47 %	8	53 %	0	0 %	0	0 %
5	พระยาพหลฯ (ธ.ค.76-ก.ย. 77)	9	45 %	6	55 %	0	0 %	0	0 %
6	พระยาพหลฯ (ก.ย.77-ส.ค. 80)	8	45 %	10	55 %	0	0 %	0	0 %
7	พระยาพหลฯ (ส.ค.80-ธ.ค. 80)	11	52 %	20	48 %	0	0 %	0	0 %
8	พระยาพหลฯ (ธ.ค.80-ธ.ค. 81)	12	63 %	7	37 %	0	0 %	0	0 %
9	หลวงพิบูลฯ (ธ.ค.81-มี.ค. 85)	16	62 %	10	38 %	0	0 %	0	0 %
10	จอมพลแปลก (มี.ค.85-ส.ค. 87)	18	72 %	6	24 %	1	4 %	0	0 %
11	ควง อภัยวงศ์ (ส.ค.87-ส.ค. 88)	12	52 %	10	44 %	1	4 %	0	0 %

12	ทวี บุญยกตุ (ส.ค.88-ก.ย. 88)	6	20 %	14	47 %	0	0 %	10	33 %
13	มรว.เสนีย์ (ก.ย.88-ม.ค. 89)	2	9 %	12	52 %	0	0 %	9	39 %
14	ควง อภัยวงศ์ (ม.ค.89-มี.ค. 89)	7	32 %	9	41 %	0	0 %	6	27 %
15	ปรีดี พนมยงค์ (มี.ค.89-มิ.ย. 89)	3	18 %	13	76 %	0	0 %	1	6 %
16	ปรีดี พนมยงค์ (มิ.ย.89-ส.ค. 89)	5	29 %	11	65 %	0	0 %	1	6 %
17	พลเรือตรี ถวัลย์ (ส.ค.89-พ.ค. 90)	5	28 %	9	50 %	0	0 %	4	22 %
18	พลเรือตรี ถวัลย์ (พ.ค.90-พ.ย. 90)	5	23 %	12	54 %	0	0 %	5	23 %
19	ควง อภัยวงศ์ (พ.ย.90-ก.พ. 91)	7	32 %	11	50 %	0	0 %	4	18 %
20	ควง อภัยวงศ์ (ก.พ.91-เม.ย. 91)	7	28 %	10	40 %	0	0 %	8	32 %
21	จอมพลแปลก (เม.ย.91-มิ.ย. 92)	11	40 %	9	33 %	2	7 %	5	20 %
22	จอมพลแปลก (มิ.ย.92-พ.ย. 94)	12	44 %	9	34 %	1	4 %	5	20 %
23	จอมพลแปลก (พ.ย.94-ธ.ค. 94)	10	59 %	5	29 %	0	0 %	2	12 %
24	จอมพลแปลก (ธ.ค.94-มี.ค. 95)	19	73 %	5	19 %	0	0 %	2	8 %

25	จอมพลแปลก (มี.ค.95-มี.ค. 00)	21	75 %	5	18 %	0	0 %	2	7 %
26	จอมพลแปลก (มี.ค.00-ก.ย. 00)	22	70 %	3	10 %	0	0 %	6	20 %
27	พจน์ สารสิน (ก.ย.00-ม.ค. 01)	14	48 %	13	45 %	0	0 %	2	7 %
28	พลโทถนอม (ม.ค.01-ต.ค. 01)	17	49 %	13	37 %	0	0 %	5	14 %
29	จอมพลสฤษดิ์ (ก.พ.02-ธ.ค. 06)	5	33. 5 %	10	66 .5 %	0	0 %	0	0 %
30	จอมพลถนอม (ธ.ค.06-มี.ค. 12)	8	40 %	13	60 %	0	0 %	0	0 %

ตารางที่ 4

แสดงสัดส่วนจำนวนข้าราชการและอดีตข้าราชการที่เข้ามาดำรงตำแหน่งในคณะรัฐมนตรี
โดยเปรียบเทียบกับนายทุนระดับชาติและนักการเมืองอาชีพ
ตั้งแต่คณะรัฐมนตรีชุดที่ 1 ถึงชุดที่ 30

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

5.3.2 การเหวี่ยงตัวของพลักราชการ/ทุนนิยมราชการ – นักการเมืองอาชีพ/ทุนธุรกิจ ในการร่าง รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 และ 2517

การอภิปรายในระยะที่สอง ซึ่งเป็นระยะที่การร่างรัฐธรรมนูญที่มีบทบัญญัติว่าด้วยการห้ามมิให้บุคคลที่ดำรงตำแหน่งข้าราชการประจำเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมือง มีลักษณะของการเหวี่ยงตัวไปมาระหว่างการกลับมาอนุญาตอย่างสุดโต่งในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 และการย้อนกลับไปห้ามอย่างสุดโต่งอีกครั้งในปี พ.ศ. 2517 โดยจะเห็นได้ว่าการเมืองในระยะที่สองนี้ตั้งต้นจากการเปลี่ยนแปลงบทบัญญัติที่รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2489 และ 2492 ตั้งต้นไว้ แต่ต้องมาสะดุดชะงักลงเมื่อจอมพล ป. และกลไกราชการตัดสินใจนำรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475 กลับมาใช้ใหม่ ดังนั้นในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 สิ่งที่ผู้ร่างจะต้องคิดพิจารณาและตัดสินใจอย่าง

แบบคายนี้ออกแบบโดยผู้ร่างรัฐธรรมนูญว่าด้วยการห้ามมิให้บุคคลที่ดำรงตำแหน่งข้าราชการประจำเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมือง จึงวางอยู่บนตัวเลือกสองทางเลือกที่ระบอบรัฐธรรมนูญไทยดำเนินมาก่อนหน้านี้ คือจะห้ามมิให้ข้าราชการประจำให้เข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือไม่

แม้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 ที่ร่างโดยสภาร่างรัฐธรรมนูญซึ่งทำหน้าที่นิติบัญญัติด้วยในเวลาเดียวกันจะใช้เวลาร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้อย่างยาวนานถึง 9 ปี กระทั่งที่สุดได้มีพิธีพระราชทานรัฐธรรมนูญโดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ในวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2511 อย่างไรก็ตาม หลังจากประกาศใช้รัฐธรรมนูญแล้ว ปรากฏว่ามีกระแสวิพากษ์วิจารณ์และการกล่าวโจมตีรัฐธรรมนูญฉบับนี้ไปต่าง ๆ นา ๆ เช่น ม.ร.ว.เสนีย์ ได้ตั้งฉายาให้กับรัฐธรรมนูญฉบับนี้ว่า “รัฐธรรมนูญฉบับพันปloom”¹⁰¹⁵ สิ่งนี้รวมถึงการประเมินของหน่วยข่าวกรองของสหรัฐฯซึ่งได้จัดทำรายงานเพื่อประเมินรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าว โดยประเมินว่าแม้รัฐธรรมนูญจะถูกออกแบบให้รองรับพลังทางสังคมที่กำลังเติบโตอยู่ในขณะนั้น แต่อย่างไรเสียรัฐธรรมนูญฉบับนี้ย่อมเป็นเสมือนหลักประกันว่าตำแหน่งแห่งที่ของคณะบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ในรัฐบาลเดิมจะไม่เปลี่ยนแปลงหรือกระทบไปจากเดิมในสมัยที่ปกครองด้วยรัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรมากนัก เพราะรัฐธรรมนูญฉบับนี้ในสายตาของหน่วยข่าวกรองของสหรัฐฯเป็นเพียงแค่เครื่องสะท้อน “ความปรารถนาของชนาธิปไตยในกองทัพที่ต้องการหาทางออกให้กับแรงกดดันที่ต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเกิดขึ้นไปพร้อม ๆ กับที่ยังคงสามารถรักษาตนเองให้อยู่ในอำนาจต่อไปได้”¹⁰¹⁶ นอกจากนี้การที่รัฐธรรมนูญกำหนดให้มีฝ่ายบริหารที่เป็นอิสระจากฝ่ายนิติบัญญัติและเปิดทางสำหรับการดำรงตำแหน่งของ “คนนอก” ย่อมทำให้อำนาจในการกำหนดตัวบุคคลที่จะเข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนต่อไปตกอยู่ในมือของผู้นำทหารซึ่งกุมเสียงข้างมากในรัฐสภาในเวลานั้น

ในคำปรารภของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 ระบุว่าเหตุผลสำคัญที่ทำให้จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงมาใช้รัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าววางอยู่บนเรื่องของการสร้าง

¹⁰¹⁵ สิริรัตน์ เรืองวงษ์วาร, *ประวัติศาสตร์การเมืองไทยตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จนถึงปัจจุบัน* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2536), 400.

¹⁰¹⁶ ดู “an expression of the military oligarchy’s desire to accommodate pressure for political change while maintaining itself in power” ใน CIA CREST, Short CIA-RDP79-00927A006500040001-8, New Thai constitution increases political activity.

สัมพันธ์ภาพระหว่างรัฐสภากับคณะรัฐมนตรีและรูปของ
รัฐสภาเป็นสำคัญ ถ้าอำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหารอยู่ใน
ฐานะที่คานกันและสมดุลกันสมควรแล้วบ้านเมืองก็จะอยู่ใน
เสถียรภาพตามที่ต้องการ...¹⁰¹⁷

และเพื่อที่จะก่อให้เกิดสมดุลและการคานกันระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติกับฝ่ายบริหารดังกล่าว ผู้ร่าง
รัฐธรรมนูญฉบับนี้จึงเห็นว่า

เพื่อดุลแห่งอำนาจอันจะยังระบอบรัฐธรรมนูญให้ตั้งอยู่ใน
เสถียรภาพ สมควรที่อำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหารจะ
แยกขาดจากกันให้มากยิ่งขึ้น จึงได้ลงมติในหลักการสำคัญว่า
นายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีอื่นซึ่งเป็นฝ่ายบริหารจะเป็นสมาชิกแห่ง
รัฐสภาในขณะเดียวกันมิได้¹⁰¹⁸

เงื่อนไขของแนวคิดที่จะแบ่งแยกฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติออกจากกันอย่างเด็ดขาดที่
ปรากฏอยู่ในคำปรารภนี้ ซ่อนอยู่ที่มาตรา 139 ของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 เพราะหากเทียบ
รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 กับรัฐธรรมนูญฉบับก่อนหน้าที่มีบทบัญญัติคล้ายกันคือรัฐธรรมนูญ
ฉบับปี พ.ศ. 2475 แล้ว ย่อมจะเห็นได้ว่า แม้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475 จะไม่มีบทบัญญัติห้าม
มิให้ข้าราชการประจำดำรงตำแหน่งทางการเมืองเหมือนกัน แต่สิ่งที่แตกต่างกันในคราวนี้คือการที่
รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 ระบุว่า “รัฐมนตรีจะเป็นสมาชิกวุฒิสภาหรือสมาชิกสภาผู้แทนใน
ขณะเดียวกันมิได้”¹⁰¹⁹ (โปรดดูตารางที่ 3 ประกอบ) ซึ่งนัยของมาตรา 139 ดังกล่าวไม่เพียงแต่จะ
บอกว่าผู้ที่เข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีนั้นไม่จำเป็นต้องเป็น
สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแล้ว รัฐธรรมนูญยังระบุลงไปอย่างชัดเจนว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและ
สมาชิกวุฒิสภา (ซึ่งมาจากการแต่งตั้งของนายกรัฐมนตรี) จะดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีในเวลาเดียวกัน
มิได้ ซึ่งหมายความว่าหากสมาชิกรัฐสภาคนใดจะเข้าไปดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรี
บุคคลผู้นั้นจะต้องลาออกจากการเป็นสมาชิกรัฐสภาเสียก่อน บทบัญญัติดังกล่าวจึงไม่เพียงแต่เป็น

¹⁰¹⁷ "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2511," 3.

¹⁰¹⁸ เรื่องเดียวกัน, 5-6.

¹⁰¹⁹ เรื่องเดียวกัน, 53.

การร่างรัฐธรรมนูญเพื่อเปิดทางให้ “คนนอก” มาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเท่านั้น หากแต่ยังป้องกันมิให้สมาชิกรัฐสภาเข้ามาดำรงตำแหน่งในฝ่ายบริหารอีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมาชิกรัฐสภาที่ไม่ได้มาจากฝ่ายราชการคือไม่ได้มาจากการแต่งตั้งย่อมเสี่ยงที่จะสูญเสียตำแหน่งของตนหากเข้าไปทำหน้าที่ในฝ่ายบริหาร¹⁰²⁰ ซึ่งเท่ากับเป็นการทำให้พลังของนักการเมืองอาชีพที่มีได้เป็นข้าราชการที่เติบโตขึ้นมาในช่วงก่อนหน้าถูกตัดตอนออกจากฝ่ายบริหารไปโดยปริยาย

ในระหว่างที่มีการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 ของสภาร่างรัฐธรรมนูญ ประยูร กาญจนกุล ได้กล่าวอภิปรายภายใต้หลักการเดียวกันกับที่ต่อมากจะไปปรากฏอยู่ในคำปรารภของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ว่าด้วยเรื่องการแบ่งแยกอำนาจอย่างเด็ดขาดตามตัวแบบบริสุทธิ (pure separation of powers) ระหว่างสมาชิกของฝ่ายนิติบัญญัติกับสมาชิกของฝ่ายบริหาร (separation of persons)¹⁰²¹ ว่าการบังคับใช้หลักการดังกล่าวย่อมส่งผลกระทบต่อคุณสมบัติอื่น ๆ เกี่ยวกับลักษณะต้องห้ามของสมาชิกรัฐสภาโดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาสูงตามไปด้วย และหนึ่งในนั้นคือการดำรงตำแหน่งข้าราชการประจำ

เชื่อว่าข้าราชการประจำก็ไม่ควรที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกของสภาสูง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของรัฐสภาเหมือนกัน เพราะเหตุที่ว่าข้าราชการประจำก็เป็นส่วนหนึ่งของฝ่ายบริหารขึ้นต่อ

¹⁰²⁰ การกำหนดที่ว่านี้โดยอ้างว่าเพื่อทำให้เกิดการแบ่งแยกอำนาจและให้อำนาจแก่นายกรัฐมนตรีเหนือรัฐมนตรีในคณะรัฐมนตรีที่จะปรับรัฐมนตรีออกจากคณะรัฐมนตรี ซึ่งเท่ากับเป็นการพ้นจากการทำหน้าที่ทั้งในฝ่ายบริหารและนิติบัญญัติไปโดยปริยายนั้น จะกลับมาอีกครั้งในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 ดู มาตรา 18 (7) ใน "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540," in *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 114 ตอนที่ 55 ก (วันที่ 11 ตุลาคม 2540), 26.

¹⁰²¹ M. J. C. Vile เสนอว่าแนวคิดของการแบ่งแยกอำนาจแบบเด็ดขาดตามตัวแบบบริสุทธิที่เกิดขึ้นและถูกพัฒนาในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 โดยเฉพาะในช่วงสงครามกลางเมืองอังกฤษโดยพวก Levellers และเป็นแนวคิดที่ประกอบไปด้วยหลักการย่อย ๆ สามประการ คือ (1) การแบ่งแยกหน้าที่อย่างเด็ดขาด (separation of functions) (2) การแบ่งแยกสาขาอย่างเด็ดขาด (separation of branches) และ (3) การแบ่งแยกบุคลากรอย่างเด็ดขาด (separation of persons) และการแบ่งแยกอำนาจที่แท้จริง หรือการแบ่งแยกอำนาจที่เด็ดขาดนั้นจะต้องประกอบไปด้วยหลักการสามข้อนี้อย่างเคร่งครัด กล่าวคือในแต่ละสาขาของรัฐจะต้องมีบุคลากรของตัวที่มีหน้าที่เฉพาะโดยที่ไม่มีสิทธิก้าวก่าย หรือใช้อำนาจในสาขา หรือส่วนอื่น ๆ ของรัฐได้ เช่นนี้จึงจะสามารถกล่าวได้ว่ารัฐแห่งนั้นมีการจัดวางโครงสร้างการปกครองด้วยหลักการแบ่งแยกการใช้อำนาจ ดู Vile, *Constitutionalism and Separation of Powers*, 12.

รัฐบาลอยู่แล้ว ก็ควรจะทำหน้าที่ไปในทางฝ่ายบริหารแบ่งแยก
หน้าที่กันทำอย่าให้มีการก้าวก่ายกันระหว่างเรื่องการเมืองและ
ข้าราชการประจำ¹⁰²²

แม้ประยูรจะเข้าใจเหตุผลของฝ่ายที่สนับสนุนให้มีการเปลี่ยนแปลงกลับไปอนุญาตให้ข้าราชการ
ประจำเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมืองในเรื่องของความสามารถและความเชี่ยวชาญเฉพาะ
ประกอบกับความจำเป็นบางอย่างของไทยที่ทำให้ “ข้าราชการประจำในประเทศเรานั้นมีบทบาท
สำคัญมาก” แต่ประยูรเห็นว่ายังไม่ควรนำข้อยกเว้นดังกล่าวนี้มาใช้เป็นเหตุผลในการบัญญัติ
รัฐธรรมนูญฉบับถาวร แต่จะต้องร่างขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับหลักการที่นิยมกันในระบอบ
ประชาธิปไตยสากลด้วยเป็นหลัก¹⁰²³

แต่สิ่งที่แปลกยิ่งกว่าการอภิปรายคิดค่านมิให้ข้าราชการประจำเข้ามาดำรงตำแหน่งทาง
การเมืองของประยูรคือ หลังจากการอภิปรายในครั้งนั้นมีสมาชิกจำนวนหนึ่งเห็นว่าไม่จำเป็นต้องมี
การพูดคุยกันในรายละเอียด เพราะญัตติมีแค่ว่าจะระบุเงื่อนไขหรือไม่เท่านั้น และเมื่อที่ประชุม
ลงมติว่าจะมีกำหนดเงื่อนไขบางอย่างไว้ในรัฐธรรมนูญและจะนำรายละเอียดมาพิจารณาในครั้งต่อ ๆ
ไป¹⁰²⁴ แต่ปรากฏว่าไม่มีการหยิบยกข้อถกเถียงเรื่องการห้ามข้าราชการประจำให้ดำรงตำแหน่งทาง
การเมืองอีกเลย จนกระทั่งในวันที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2508 หรือกว่าสองปีหลังจากที่มีการอภิปราย
ประเด็นนี้ในสภาร่างรัฐธรรมนูญ โดยในการประชุมครั้งนั้น พลตำรวจโทบรรลือ เรื่องตระกูล ซึ่ง
ตั้งคำถามต่อเงื่อนไขในมาตรา 90 ว่าด้วยลักษณะต้องห้ามของผู้ที่จะดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทน
ราษฎรว่าเหตุใดกรรมการร่างรัฐธรรมนูญจึงออกแบบในตอนแรกโดยกำหนดเงื่อนไขห้ามเฉพาะ
สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แต่กลับไม่ห้ามวุฒิสภามีให้ดำรงตำแหน่งข้าราชการประจำเช่นเดียวกัน¹⁰²⁵

ในครั้งนั้นพระองค์เจ้าวรรณไวทยากรในฐานะประธานคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญจึง
อธิบายต่อสมาชิกสภาร่างว่าการที่สมาชิกสภาผู้แทนจะเป็นข้าราชการประจำในเวลาเดียวกันถือเป็น

¹⁰²² สภาร่างรัฐธรรมนูญ, "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 30 วันที่ 3 มกราคม 2506," 10.

¹⁰²³ เพิ่งอ้าง.

¹⁰²⁴ เรื่องเดียวกัน, 22.

¹⁰²⁵ สภาร่างรัฐธรรมนูญ, "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 52 วันที่ 18 มีนาคม 2508,"

การ “ขัดหลักการ” ซึ่งได้รับรองมาในรัฐธรรมนูญฉบับก่อนหน้าแล้ว แต่สาเหตุที่คณะกรรมการการยกเว้นรัฐธรรมนูญได้บัญญัติห้ามเอาไว้ในส่วนของสมาชิกวุฒิสภาเป็นเพราะ “[วุฒิสภา]เป็นสภาของผู้มีคุณวุฒิ แล้วที่นี้ก็ไม่มิตีของสภาลงไปว่า ห้ามไม่ให้ข้าราชการเป็นได้ คณะกรรมการจึงไม่ได้ร่างมา”¹⁰²⁶ เหตุผลของพระองค์เจ้าวรรณไวทยากรจึงเท่ากับว่า เมื่อไม่มีผู้ตั้งคำถามในตอนแรก คณะกรรมการจึงไม่รับทราบและไม่ได้ร่างเงื่อนไขดังกล่าวให้ครอบคลุมวุฒิสภา ทั้งที่ตามความเป็นจริงแล้วประยูรได้ตั้งข้อสงวนประเด็นดังกล่าวและขอเปิดอภิปรายในประเด็นดังกล่าว ก่อนที่จะถูกตัดบทว่าเป็นการอภิปรายในภาพรวมเกี่ยวกับเงื่อนไขเท่านั้น ดังที่ได้กล่าวไปในข้างต้น

แม้พระองค์เจ้าวรรณไวทยากรจะพยายามข้ามประเด็นดังกล่าวอย่างรวดเร็วด้วยการหันไปอภิปรายเรื่องคุณวุฒิในการศึกษาของผู้สมัครแทน แต่ผู้ที่ฟังการอภิปรายอยู่ในขณะนั้นแล้วขอลุกขึ้นท้วงติงพระองค์เจ้าวรรณไวทยากรคือหลวงประกอบนิติสาร ซึ่งยกเหตุผลเช่นเดียวกันกับที่เคยปรากฏเมื่อครั้งร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2489 และรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492 โดยเฉพาะประเด็นเรื่องเงื่อนไขเวลาซึ่งเคยประสบผลสำเร็จมาแล้วครั้งหนึ่งในสมัยที่ร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492 กลับมาชี้แจงต่อกรรมการใหม่ถึงสาเหตุที่ควรบัญญัติห้ามมิให้ข้าราชการประจำเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมืองใดได้อีกครั้ง กล่าวคือ

ถ้ายินยอมให้ข้าราชการลาออกวันนี้พรุ่งนี้สมัครรับเลือกตั้งได้อย่างนี้แล้ว... จะมีแต่ข้าราชการ... ข้าราชการผู้ใดที่นึกอยากจะสมัครก็ไม่น่าจะทำราชการกันละ ออกเยี่ยมเยียนชาวบ้าน ยิ่งเป็นนายอำเภอ เป็นปลัดอำเภอ เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดอะไรเหล่านี้แล้วก็ยิ่งอยู่ในฐานะที่จะใช้อิทธิพลโน้มน้าวจิตใจของข้าราชการชั้นผู้น้อยตลอดจนกำนันผู้ใหญ่บ้าน ศึกษาธิการอำเภอ พวกครูประชาบาลอะไรเหล่านี้ด้วย ไม่ต้องถึงให้สัญญาจะให้ลาภสักการะหรอก แต่ว่าถ้าใครระหว่างนั้นพอจะมีความผิดกลายเป็นผู้ไม่มีความผิด ใครไม่มีความชอบจะกลายเป็นผู้มีความชอบ ก็เกิดยุ่งแก่ราชการเป็นการใหญ่¹⁰²⁷

¹⁰²⁶ เฟิงอ้าง.

¹⁰²⁷ เรื่องเดียวกัน, 252.

แม้พระองค์เจ้าวรรณไวทยากรจะตอบคำถามหลวงประกอบนิติสารดังกล่าวว่าตนได้เปิดรับฟังความคิดเห็นของสาธารณชนในประเด็นดังกล่าว และพบว่ามีความเห็นแตกต่างกันออกไปในสองทาง ดังนั้นการมีคณะกรรมการยกร่างรัฐธรรมนูญบัญญัติห้ามไว้เฉพาะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรโดยไม่ได้กำหนดเงื่อนไขเวลาเป็นความพยายามที่จะดำเนินตาม “ทางสายกลาง” ด้วยเหตุผลว่าคณะกรรมการยกร่างรัฐธรรมนูญไม่ต้องการจะไปตัดสิทธิของข้าราชการให้มากเกินไปด้วยการสร้างเงื่อนไขเวลา ดังนั้นถ้าข้าราชการยินดีลาออกย่อมสามารถสมัครเข้ารับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ในทันที¹⁰²⁸ หลังจากคำอธิบายดังกล่าวไม่ปรากฏว่ามีผู้ต้องการอภิปรายโต้แย้งอีก มีเพียงหลวงประกอบนิติสารที่ยืนยันว่าตนจะขออภิปรายในประเด็นนี้อีกครั้งในชั้นแปรญัตติในวาระที่สอง

หลังจากการอภิปรายในชั้นรับหลักการร่างรัฐธรรมนูญที่กรรมาธิการร่างฯเสนอต่อสภาร่างรัฐธรรมนูญเพื่อพิจารณาแล้ว ปรากฏว่าไม่มีการนำประเด็นดังกล่าวมาอภิปรายในที่ประชุมอีกเลย จะมีก็แต่เพียงเงื่อนไขเรื่องคุณวุฒิทางการศึกษาของสมาชิกสภาเท่านั้นที่กลายเป็นประเด็นสำคัญไป ประเด็นดังกล่าวหายไปตลอดการอภิปรายในชั้นแปรญัตติในวาระที่ 2 ด้วยเช่นกัน แม้แต่หลวงประกอบนิติสารที่เคยยืนยันว่าจะขออภิปรายดังกล่าวก็ได้ปรากฏหลักฐานว่ามีการขอแปรญัตติแต่อย่างใด¹⁰²⁹ ทั้ง ๆ ที่ตามความเป็นจริงแล้วการบรรจุหลักการดังกล่าวกลับไปรัฐธรรมนูญย่อมขัดกับหลักการแบ่งแยกอำนาจอย่างเด็ดขาดหรือการแบ่งแยกบุคลากรซึ่งเป็นสิ่งที่รัฐธรรมนูญฉบับนี้มุ่งเน้นถึงขนาดนำไปเขียนไว้ในคำปรารภของรัฐธรรมนูญอย่างชัดเจน

แม้สาเหตุของการที่ย้อนกลับไปเปิดทางให้แก่พลังราชการและกดทับพลังของนักการเมืองอาชีพตามเงื่อนไขรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 วางไว้โดยที่ไม่มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรร่างรัฐธรรมนูญคนใดเสนออภิปรายในชั้นแปรญัตติเลยแม้แต่คนเดียวนี้จะยังคงเป็นปริศนา แต่ผลลัพธ์ของการกระทำดังกล่าวภายหลังจากที่รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 มีผลบังคับใช้กลับปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน ดังที่ได้กล่าวไปแล้วก่อนหน้านี้ว่า ความพยายามที่จะหาทางผ่อนถ่ายแรงกดดันจากกลุ่มที่ต้องการมีรัฐธรรมนูญฉบับถาวรซึ่งนำมาสู่การร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 ที่ถึงแม้จะมีเนื้อหาที่เป็นการปิดกั้นและจำกัดพลังของคณะบุคคลกลุ่มอื่น ๆ ที่มีใช้ข้าราชการทหารที่ครองอำนาจอยู่ใน

¹⁰²⁸ เรื่องเดียวกัน, 253.

¹⁰²⁹ ดู สภากร่างรัฐธรรมนูญ, "รายงานการประชุมสภากร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 63 วันที่ 28 ธันวาคม 2510."

เวลานั้นซึ่งเข้าไปอยู่ทั้งในวุฒิสภาและที่แปลงโฉมมาอยู่ในสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และส่งผลให้พลังของนักการเมืองอาชีพที่เริ่มขยายตัวและเติบโตมาจากท้องถิ่นและก้าวมาสู่เวทีการเมืองในระดับชาติบ้างแล้วถูกบั่นทอนลง แต่สิ่งหนึ่งที่แม้แต่ตัวจอมพลถนอมเองก็มีอาจปฏิเสธได้ คือเงื่อนไขแห่งการดำรงอยู่ของรัฐธรรมนูญฉบับถนอมนี้ที่ทำให้การบริหารจัดการปัญหาการเมืองภายในไม่ง่ายหรือเป็นไปตามความควบคุมของคณะทหารเสมือนหนึ่งเมื่อครั้งที่ยังอยู่ภายใต้การปกครองของธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจำกัดสิทธิเสรีภาพของปัจเจกบุคคล ที่ซึ่ง “นักการเมืองฝ่ายซ้ายพยายามใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่เป็นเครื่องมือในการทำทลายกฎหมายที่เคยจำกัดสิทธิเสรีภาพเดิมแทบจะในทันที”¹⁰³⁰

จากสภาพการเมืองที่ถูกเปิดขึ้น (แม้จะไม่หมด) จากรัฐธรรมนูญนี้เองทำให้ท้ายที่สุดจอมพลถนอมตัดสินใจรัฐประหารตัวเองและกลับไปปกครองตามธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรอีกครั้ง เมื่อตนไม่สามารถควบคุมพลังของนักการเมืองอาชีพบางส่วนในรัฐสภาได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนจากพรรคประชาธิปัตย์ที่ได้คะแนนเสียงมาเป็นลำดับที่สองรองจากพรรคสหประชาไทยของรัฐบาล และคอยทำหน้าที่เป็นหัวเรือใหญ่ของฝ่ายค้านในรัฐสภาเพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล จอมพลถนอมแทนที่จะปล่อยให้สภากลายเป็นสภาตรายาง และเป็นเหตุให้รัฐบาลต้องประสบกับความยากลำบากในการบริหารราชการแผ่นดินหลายครั้ง¹⁰³¹ และที่สำคัญที่สุดคือการอภิปรายร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีที่ออกแล้วต่ำกว่ากำหนด กระทั่งเมื่อรัฐบาลของจอมพลถนอมไม่สามารถแก้ปัญหาที่รุมล้อมเข้ามาได้ จอมพลถนอมจึงตัดสินใจยึดอำนาจของรัฐบาลตัวเองในช่วงหัวค่ำของวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2514 และปิดฉากรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 ลงในที่สุดหลังจากที่มีประกาศใช้มาเป็นระยะเวลาประมาณ 3 ปี กับอีก 5 เดือนเท่านั้น และหลังจากทำการรัฐประหารตัวเอง อำนวนย วีรวรรณ ที่ปรึกษานายกรัฐมนตรีได้ออกมาให้สัมภาษณ์กับสำนักข่าว *Bangkok Post* ว่าสาเหตุหนึ่งที่เกิดการรัฐประหารเพราะรัฐบาลไม่สามารถปล่อยให้ประวัติศาสตร์

¹⁰³⁰ ดู “Leftist politicians almost immediately attempted to use the new constitution to challenge existing laws curtailing civil liberties” ใน CIA CREST, Short CIA-RDP79-00927A006500040001-8, New Thai constitution increases political activity.

¹⁰³¹ Morell, "Power and Parliament in Thailand: The Futile Challenge, 1968-1971," 743.

ของประเทศไทยชำระด้วยการปล่อยให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรลงมติเพื่อคว่ำพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีได้¹⁰³²

สิ่งนี้ย่อมสะท้อนว่าพลังของนักการเมืองอาชีพในขณะนั้นย่อมเติบโตและกลายเป็นพลังทางสังคมที่เป็นจริงในระดับหนึ่งที่มาพอสำหรับการเข้าไปทำหน้าที่ตรวจสอบและถ่วงดุลการใช้อำนาจของรัฐบาล แม้ว่าจะอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่ถูกตีกรอบจำกัดการใช้อำนาจอย่างมากจากรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลกหากความพยายามที่จะตัดตอนพลังของคณะบุคคลกลุ่มนี้ในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 จะไม่เพียงแต่นำมาซึ่งความระส่ำระสายของรัฐบาลจอมพลถนอมในปี พ.ศ. 2514 เท่านั้น แต่ยังกลายเป็นสารตั้งต้นที่เร่งให้เกิดการเหวี่ยงตัวกลับอย่างรุนแรงในกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 ที่มีกล่าวอ้างกันว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกของไทยที่ถูกร่างขึ้นในบรรยากาศที่มีเสรีภาพ ปราศจากการบงการหรือชี้นำโดยคณะบุคคลหรือกลุ่มอำนาจทางการเมืองใดใด¹⁰³³

หากเปรียบเทียบบรรยากาศของการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 ซึ่งถูกจับตามองและกดดันโดยคณะปฏิวัติอยู่ตลอดเวลา เช่น การกล่าวอ้างถึงประกาศคณะปฏิวัติมาเป็นแนวทางในการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญของสภาร่างรัฐธรรมนูญ¹⁰³⁴ กับบรรยากาศของการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 ที่เกิดขึ้นภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 แล้วก็อาจช่วยให้เข้าใจได้ว่า สิ่งที่ปรากฏขึ้นในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 จึงไม่เพียงแต่สะท้อนถึงความอัดอั้นของกลุ่มคนที่ไม่ได้มีแต่เพียงพลังของมหาชน (โปรดดูรายละเอียดในบทที่ 6) เท่านั้น แต่ยังรวมถึงพลังของคณะบุคคลที่ถูกกดทับโดยรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 โดยเฉพาะอย่างยิ่งพลังของนักการเมืองอาชีพที่เติบโตขึ้นมาจากทุนธุรกิจในระดับท้องถิ่นอีกด้วย และผลลัพธ์ที่เกิดจากความอัดอั้นดังกล่าวได้ปรากฏให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมในรัฐธรรมนูญจากการวางเงื่อนไขกำกับพลังของข้าราชการทั้งหมดที่รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 เคยเปิดทางเอาไว้ลงทั้งหมด โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับบัญญัติที่ห้ามมิให้ข้าราชการประจำเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมืองทั้งในฝ่ายนิติบัญญัติและในฝ่ายบริหาร ซึ่งในแง่

¹⁰³² Bangkok Post, 24 February 1972 cited in Ibid., 744.

¹⁰³³ กรมพล ทองธรรมชาติ, *วิวัฒนาการระบอบรัฐธรรมนูญไทย* (กรุงเทพฯ: บรรณกิจ), 102.

¹⁰³⁴ เช่น สภาร่างรัฐธรรมนูญ, "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 6 วันที่ 3 สิงหาคม 2504,"

หนึ่งอาจถือเป็นการเหวี่ยงตัวกลับที่สุดโต่งไปในอีกด้านหนึ่งเช่นกันหากเปรียบเทียบกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 ที่เหวี่ยงตัวไปในฝั่งของพลังคณะบุคคลของข้าราชการอย่างชัดเจน

แม้ว่าในการอภิปรายร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญจะพิจารณาแนวทางเบื้องต้นว่าจะใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492 และรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 มาเป็นแบบในการพิจารณา ซึ่งรัฐธรรมนูญทั้งสองฉบับนี้ต่างมีบทบัญญัติที่แตกต่างกันเกี่ยวกับการห้ามมิให้ข้าราชการประจำดำรงตำแหน่งทางการเมืองในวุฒิสภา แต่ปรากฏว่าประเด็นที่เกิดขึ้นคือถกเถียงขึ้นมาที่สุดในหมู่กรรมการร่างรัฐธรรมนูญที่คณะรัฐมนตรีแต่งตั้งจำนวน 18 คน¹⁰³⁵ คือประเด็นในหมวด 6 ว่าด้วยรัฐสภา โดยเฉพาะประเด็นเรื่องจะให้มีสองสภาดั้งเดิมหรือสภาเดียว ซึ่งสมาชิกในกรรมาธิการร่างรัฐธรรมนูญแตกออกเป็นสองฝ่าย ในขณะที่กรรมการร่างรัฐธรรมนูญทั้งหมดในคราวนั้นต่างเห็นพ้องต้องกันในหลักการทั่วไปของรัฐธรรมนูญฉบับที่กำลังร่างว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกับสมาชิกวุฒิสภาจะดำรงตำแหน่งข้าราชการประจำมิได้ด้วยเช่นกัน รวมถึงหน่วยราชการของรัฐที่มีผลประโยชน์ต่างตอบแทน รวมถึงจะต้องไม่ยุ่งเกี่ยวกับการค้าโดยการเป็นผู้จัดการกรรมการที่ปรึกษา ตัวแทนของห้างหุ้นส่วนบริษัท หรือผู้ถือหุ้น ต้องไม่เป็นคู่สัญญากับรัฐ หรือสัมปทานจากรัฐทั้งทางตรงและทางอ้อม¹⁰³⁶ ซึ่งคาดว่าคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญน่าจะนำแนวทางในการ ตราบทบัญญัติดังกล่าวมาจากมาตรา 80 (1) – (4) ของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492¹⁰³⁷

ต่อมาเมื่อมีการนำเสนอร่างรัฐธรรมนูญให้สภานิติบัญญัติแห่งชาติพิจารณา ข้อความทั้งหมดที่คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญเห็นพ้องต้องกันเกี่ยวกับลักษณะต้องห้ามของสมาชิกรัฐสภาจึงปรากฏ

¹⁰³⁵ คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญทั้ง 18 คนที่คณะรัฐมนตรีของนายสัญญา ธรรมศักดิ์แต่งตั้งประกอบด้วย นายประกอบ หุตะสิงห์ (ประธาน) นายกมล วรรณประภา ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นายจิตติ ดิงศภัทย์ นายชัยอนันต์ สมุทวณิช นายปราโมทย์ นาครทรรพ นายพงศ์เพ็ญ ศกุนตาภัย นายมัญญู บริสุทธิ์ นายสรรเสริญ ไกรจิตติ นายสมภพ โทตระกิตย์ พลเอกสุรกิจ มัยลาภ นายเสวต เปี่ยมพงศ์สานต์ นางสุมาลี วีระไวทยะ นายอมร จันทรสมบูรณ์ นายเอนก สิทธิประศาสน์ นายโอสถ โกศิน นายไพศาล กุมาลย์วิสัย และนายอักรินทร์ จุฬารัตน์

¹⁰³⁶ คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ, รายงานการประชุมคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 19/2516 วันพุธที่ 12 ธันวาคม 2516 อ้างถึงใน สมชาติ รอบกิจ, "การร่างรัฐธรรมนูญ 2517" (วิทยานิพนธ์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), 48.

¹⁰³⁷ "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492," 31-33.

เป็นบทบัญญัติในมาตรา 100 ของร่างรัฐธรรมนูญที่เสนอต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติซึ่งต่อมาภายหลังได้ถูกตัดออกเกือบครึ่งหนึ่งในขั้นของการแปรญัตติ ดังนั้นจึงสมควรยกต้นฉบับร่างดังกล่าวมาแสดงไว้ ณ ที่นี้ทั้งหมด ดังต่อไปนี้

มาตรา 100 สมาชิกวุฒิสภาและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

(1) ต้องไม่รับตำแหน่งหรือหน้าที่ใดจากหน่วยราชการหรือหน่วยงานของรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจ หรือดำรงตำแหน่งหน้าที่เช่นนั้น ทั้งนี้ นอกจากตำแหน่งรัฐมนตรีหรือข้าราชการการเมืองอื่น หรือตำแหน่งที่รัฐมนตรีหรือข้าราชการการเมืองอื่นต้องดำรงโดยบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

(2) ต้องไม่เป็นผู้จัดการ กรรมการ ที่ปรึกษา ตัวแทน หรือลูกจ้างของห้างหุ้นส่วน หรือบริษัท ที่หน่วยราชการหรือหน่วยงานของรัฐและหรือรัฐวิสาหกิจเป็นผู้ลงทุนหรือถือหุ้นมากกว่าร้อยละห้าสิบของทุนหรือจำนวนหุ้นทั้งสิ้น

(3) ต้องไม่รับสัมปทานจากรัฐ หรือหน่วยราชการ หรือหน่วยงานของรัฐหรือรัฐวิสาหกิจ หรือคงถือไว้ซึ่งสัมปทานนั้นหรือเป็นคู่สัญญากับรัฐหรือหน่วยราชการหรือหน่วยงานของรัฐหรือรัฐวิสาหกิจ อันมีลักษณะเป็นการผูกขาดตัดตอน ทั้งนี้ไม่ว่าโดยตรงหรือโดยทางอ้อม

(4) ต้องไม่รับเงินหรือประโยชน์ใด ๆ จากหน่วยราชการหรือหน่วยงานของรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจเป็นพิเศษ นอกเหนือไปจากที่หน่วยราชการหรือหน่วยงานของรัฐหรือรัฐวิสาหกิจปฏิบัติกับบุคคลอื่น ๆ ในธุรกิจการงานตามปกติ และนอกเหนือจากเงินหรือประโยชน์ที่พึงได้รับในฐานะเป็นสมาชิกวุฒิสภาหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือในฐานะที่ได้ปฏิบัติงานใน

ตำแหน่งที่ดำรงได้โดยไม่ต้องห้ามตามมาตรา¹⁰³⁸ (ข้อความที่
ผู้วิจัยเน้นคือข้อความที่ถูกตัดออกเมื่อมีการแปรญัตติ)

โดยหลังจากร่างรัฐธรรมนูญดังกล่าวผ่านการพิจารณาเงื่อนไขทั้งหมดที่กล่าวไปนี้จะลดลงเหลือแค่เพียงเงื่อนไขเรื่องข้าราชการประจำหรือพนักงานส่วนท้องถิ่นซึ่งมีตำแหน่งหรือเงินเดือนประจำดังเช่นที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญฉบับก่อนหน้าแทน¹⁰³⁹ และไม่ปรากฏว่ามีการแปรญัตติเพิ่มเติมเพื่อแก้ไขใดใดในประเด็นดังกล่าวอีก แต่สิ่งที่สะท้อนออกมาผ่านการอภิปรายเรื่องเงื่อนไขข้อจำกัดในชั้นกรรมการร่างและการพิจารณาของสภานิติบัญญัติย่อมสะท้อนภาพของพลังทางสังคมที่เป็นจริงในขณะนั้นได้เป็นอย่างดี เพราะการที่กรรมการร่างรัฐธรรมนูญเสนอให้นำบทบัญญัติที่ว่านี้กลับมาใช้อีกครั้งภายใต้บริบทดังกล่าวอาจเป็นเพราะกรรมการร่างฯตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องจำกัดพลังของคณะบุคคลกลุ่มอื่น ๆ นอกเหนือไปจากข้าราชการประจำเดิม นั่นก็คือเหล่านายทุนราชการหรือนายทุนนิยมขุนนางไทยที่เข้ามาเมื่ออิทธิพลจากการผนวกตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างอุปถัมภ์ในระดับชาติของรัฐบาลและเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่สำคัญในระดับชาติดังที่ได้กล่าวถึงไปก่อนหน้านี้ และจุดนี้เองที่ทำให้เงื่อนไขทางการเมืองแบบใหม่ที่รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 กำหนดไว้ ได้เปิดทางให้แก่พลังของคณะบุคคลที่เป็นนายทุนกลุ่มใหม่จากต่างจังหวัด ซึ่งจะเข้ามาท้าทายอำนาจและอิทธิพลที่เหล่านายทุนราชการหรือนายทุนนิยมขุนนางไทยระดับชาติเคยครอบครองไว้แต่เดิมนับแต่ปลายทศวรรษที่ 2510 เป็นต้นมา

ผลลัพธ์สำคัญประการหนึ่งที่เกิดขึ้นจากการมีบทบัญญัติห้ามมิให้ข้าราชการประจำเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมืองใดใดหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 คือการไหลทะลักของนักการเมืองอาชีพกลุ่มใหม่ที่เติบโตขึ้นมาจากฐานเศรษฐกิจและการสั่งสมทุนในระดับท้องถิ่นในแต่ละแห่งของประเทศไทย ซึ่งเป็นกลุ่มทุนที่รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์เรียกว่า “ทุนภูธร”¹⁰⁴⁰ โดยปรากฏการณ์ของการหลั่งไหลของคณะบุคคลที่เป็นนักการเมืองอาชีพจากทุนภูธรนี้ภายหลังจากปี

¹⁰³⁸ สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 11 วันที่ 7 มีนาคม 2517," 678-79.

¹⁰³⁹ "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517," in *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 91 ตอนที่ 169 (วันที่ 7 ตุลาคม 2517), 33-34, 41.

¹⁰⁴⁰ รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, "จากท่าพระจันทร์ถึงสนามหลวง." *ผู้จัดการรายวัน* วันศุกร์ที่ 24 พฤศจิกายน 2538; และดูคำอธิบายในทำนองเดียวกันของเสน่ห์ ไน เสน่ห์ จามริก, *การเมืองไทยกับพัฒนาการรัฐธรรมนูญ*, 300.

พ.ศ. 2517 เป็นต้นมา ได้เข้ามาแทนที่และสวมบทบาทเดิมที่เคยผูกขาดโดยข้าราชการประจำและ นายทุนราชการหรือ “ทุนนครบาล” เดิม ดังปรากฏตัวอย่างที่ชัดเจนผ่านสัดส่วนการดำรงตำแหน่ง ในคณะรัฐมนตรีที่เปลี่ยนแปลงไปดังแสดงผ่านตารางที่ 5 ซึ่งแสดงสัดส่วนจำนวนข้าราชการและอดีต ข้าราชการที่เข้ามาดำรงตำแหน่งในคณะรัฐมนตรีโดยเปรียบเทียบกับนายทุนระดับชาติและ นักการเมืองอาชีพหรือทุนธุรกิจ ตั้งแต่คณะรัฐมนตรีชุดที่ 31 ของจอมพลถนอมหลังการเลือกตั้ง ภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 ไปจนถึงคณะรัฐมนตรีชุดที่ 38 ของหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ดังต่อไปนี้

คณะ ที่ (ชุด ที่)	นายกรัฐมนตรี (ช่วงปี)	ข้าราชการ				นอกภาค ราชการ		นักการเมือง อาชีพ	
		ทหาร	%	พลเรือน + technocrat	%	ธุรกิจ (ทุน ชาติ)	%	สส. (ทุน ธุรกิจ, อิสระ)	%
31	จอมพลถนอม (มี.ค.12-พ.ย. 14)	14	48 %	13	46 %	1	3 %	1	3 %
32	จอมพลถนอม (ธ.ค.15-ต.ค. 16)	11	42 %	12	46 %	1	4 %	2	8 %
33	สัญญา ธรรม ศักดิ์ (ต.ค.16-พ.ค. 17)	9	32 %	16	57 %	2	7 %	1	4 %
34	สัญญา ธรรม ศักดิ์ (พ.ค.17-ก.พ. 18)	7	23 %	17	55 %	6	19 %	1	3 %
35	มรว.เสนีย์ (ก.พ.18-มี.ค. 18)	4	13 %	2	7 %	6	19 %	19	61 %
36	มรว.ศีกฤทธิ (มี.ค.18-เม.ย. 19)	10	38 %	1	4 %	2	8 %	13	50 %
37	มรว.เสนีย์ (เม.ย.19-ก.ย. 19)	9	24 %	1	3 %	2	6 %	24	67 %
38	มรว.เสนีย์ (ก.ย.19-ต.ค. 19)	8	24 %	1	3 %	4	12 %	20	61 %

ตารางที่ 5

แสดงสัดส่วนจำนวนข้าราชการและอดีตข้าราชการที่เข้ามาดำรงตำแหน่งในคณะรัฐมนตรี
โดยเปรียบเทียบกับนายทุนระดับชาติและนักการเมืองอาชีพ
ตั้งแต่คณะรัฐมนตรีชุดที่ 31 ถึงชุดที่ 38

แต่เดิมที่นายทุนธุรกิจที่เกิดขึ้นใหม่ในฐานะพลังทางสังคมที่เป็นจริงที่เข้ามามีอิทธิพลอย่าง ยิ่งยวดในช่วงปลายทศวรรษที่ 2510 ก็คือบุคคลที่อาศัยรายได้จากการนำตัวไปอยู่ภายใต้เครือข่าย อุปถัมภ์ของรัฐบาลราชการเช่นเดียวกับที่ครั้งหนึ่งนายทุนระดับชาติยุคแรกถูกผนวกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่ง ของรัฐบาลราชการในระยะแรกมาแล้ว เพียงแต่นายทุนธุรกิจที่เกิดขึ้นนับตั้งแต่ปี 2504 หรือเมื่อมีการประกาศ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 เป็นต้นมานั้น ค่อย ๆ เติบโตขึ้นโดยเริ่มต้นจากการ ก้าวเข้าไปมีบทบาทในการเมืองท้องถิ่นภายใต้เครือข่ายอุปถัมภ์ของพนักงานฝ่ายปกครองในส่วน ภูมิภาค จนกระทั่งทุนธุรกิจเหล่านี้เริ่มเติบโตขึ้นในช่วงต้นทศวรรษที่ 2510 และพบว่าการยึดกุม อำนาจในท้องถิ่นไม่เพียงพอต่อการธำรงรักษาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในระยะยาวอีกต่อไป ทุน ธุรกิจในท้องถิ่นจึงกระโดดตัวเข้ามาสู่เวทีการเมืองในระดับชาติทันทีที่หน้าต่างแห่งโอกาสเปิดออก¹⁰⁴¹ ซึ่ง โอกาสที่ว่านี้ก็คือเงื่อนไขของการเมืองเปิดและรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 ที่ตั้งใจปรับลดบทบาท ของข้าราชการประจำอย่างชัดเจน ทั้งนี้การที่นายทุนธุรกิจเหล่านี้ขยับจากท้องถิ่นขึ้นมาสู่ระดับชาติ ในช่วงปลายทศวรรษที่ 2510 มิได้เกิดขึ้นเพียงเพราะคณะบุคคลเหล่านี้ต้องการสานสัมพันธ์กับ เครือข่ายอุปถัมภ์ที่มีขนาดใหญ่และกอปรไปด้วยผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ใหญ่กว่าของรัฐบาลราชการ ในระดับชาติเท่านั้น แต่คณะบุคคลเหล่านี้ เมื่อเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมืองแล้วยังมีเป้าหมายที่ จะปรับเปลี่ยนสถานะของตนเองจากผู้รับการอุปถัมภ์ภายใต้โครงสร้างราชการอันรวมศูนย์มาโดย ตลอดให้กลายเป็นผู้อุปถัมภ์แทนอีกด้วย โดยเส้นแบ่งที่รังสรรค์ใช้คือเดือนมกราคม พ.ศ. 2518 เป็นต้นไป¹⁰⁴² ซึ่งสอดคล้องกับสัดส่วนของคณะบุคคลในคณะรัฐมนตรีที่ผู้วิจัยรวบรวมมาอย่างมี นัยสำคัญ (ดูตารางที่ 5)

ทั้งนี้การเติบโตของนักการเมืองอาชีพที่พลิกผันมาจากนายทุนธุรกิจเดิม ซึ่งเป็นตัวแบบหนึ่งที่ ปรากฏให้เห็นได้ทั่วไปในเวลานั้น คือนักการเมืองที่เริ่มก่อร่างสร้างตัวภายหลังการเติบโตทาง เศรษฐกิจในช่วงทศวรรษที่ 2500 และเริ่มเข้ามามีบทบาทระดับชาติมากขึ้นหลังการประกาศใช้ รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 เมื่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่นเริ่มถึงทางตันประกอบ

¹⁰⁴¹ รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, "จากท่าพระจันทร์ถึงสนามหลวง." *ผู้จัดการรายวัน* วันศุกร์ที่ 24 พฤศจิกายน 2538.

¹⁰⁴² เฟิงอ้าง.

กับเงื่อนไขทางการเมืองที่เอื้ออำนวย เป็นเหตุให้กลุ่มคนเหล่านี้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับชาติตั้งแต่ระดับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไปจนถึงตำแหน่งรัฐมนตรีและนายกรัฐมนตรีในเวลาต่อมา เช่นในกรณีของขุนบรรหาร ศิลปอาชา ซึ่งถือตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดของตระกูลการเมืองหรือ “บ้านใหญ่”¹⁰⁴³ ที่พัฒนาตัวจากขุนภรรยาในแต่ละจังหวัด โดยในกรณีของจังหวัดสุพรรณบุรีนั้น นายบรรหารได้เริ่มต้นจากธุรกิจรับเหมาก่อสร้างท้องถิ่นในจังหวัดสุพรรณบุรี และเริ่มมีฐานเสียงจากการสร้างเครือข่ายอุปถัมภ์ผ่านการบริจาคเงินให้ภาคส่วนต่าง ๆ ในจังหวัด ก่อนที่จะเริ่มผงาดขึ้นมา มีบทบาททางการเมืองอย่างโดดเด่นในช่วงปลายทศวรรษที่ 2500¹⁰⁴⁴ และก้าวขึ้นมารับตำแหน่งสำคัญในระดับชาติครั้งแรกในฐานะสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติในปี พ.ศ. 2516¹⁰⁴⁵ จากนั้นจึงเข้าปาดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของจังหวัดสุพรรณบุรีในปี พ.ศ. 2519¹⁰⁴⁶ อันเป็นต้นแบบที่เกิดขึ้นเช่นเดียวกับกับนักการเมืองอาชีพที่ผันตัวมาจากขุนภรรยาคนอื่น ๆ ในช่วงเวลาเดียวกัน

แม้การเติบโตและการพยายามเข้ามาแทนที่ “ขุนนครบาล” หรือขุนนิยมราชการระดับชาติที่มีอยู่เดิมของขุนภรรยาจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและความขัดแย้งระหว่างขุนสองกลุ่มที่ตามมาอย่างหนักในช่วงปลายทศวรรษที่ 2530 โดยเฉพาะในสมัยรัฐบาลของนายกรัฐมนตรีบรรหาร ศิลปอาชา¹⁰⁴⁷ แต่นัยสำคัญสำหรับการเติบโตและการเข้ามา มีบทบาทอย่างก้าวกระโดดของขุนภรรยาในปี พ.ศ. 2518 เป็นต้นมาสำหรับงานวิจัยในส่วนนี้ คือการที่ขุมพลังของคณะบุคคลเหล่านี้ ตลอดจนบทเรียนที่เกิดจากการเหวี่ยงตัวไปมาระหว่างการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 และรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 กลายเป็นสารตั้งต้นสำคัญสำหรับการอภิปรายและพิจารณาการร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรที่เกิดขึ้นฉบับถัดมา นั่นคือรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2521 ซึ่งพยายามอย่างมากที่จะแสวงหาส่วนผสมที่พอเหมาะระหว่างพลังของข้าราชการที่เติบโตมาตั้งแต่ต้นแต่ต่อมาได้ถูกกดทับไปภายหลังจาก

¹⁰⁴³ ดูการศึกษาวิจัยกรณี “บ้านใหญ่” ในปัจจุบัน เพิ่มเติมจาก สติธร ธนานิธิโชติ, “ตระกูลการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของไทย,” *วารสารสถาบันพระปกเกล้า* 11, no. 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2556): 5-23.

¹⁰⁴⁴ Yoshinori Nishizaki, *Political authority and provincial identity in Thailand: the making of Banharn-Buri* (Ithaca, New York: Cornell University Press, 2011), 55.

¹⁰⁴⁵ “ประกาศแต่งตั้งสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ,” in *ราชกิจจานุเบกษา* ฉบับพิเศษ เล่ม 90 ตอนที่ 171 (วันที่ 24 ธันวาคม 2516), 8.

¹⁰⁴⁶ Nishizaki, *Political authority and provincial identity in Thailand: the making of Banharn-Buri*, 7.

¹⁰⁴⁷ รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, “จากท่าพระจันทร์ถึงสนามหลวง.” *ผู้จัดการรายวัน* วันศุกร์ที่ 24 พฤศจิกายน 2538.

รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 กับพลังของทุนธุรกิจที่เคยถูกกดทับมาก่อนและต่อมาได้ผงาดขึ้นมา แสดงอิทธิฤทธิ์ในการเมืองระดับชาติหลังปี พ.ศ. 2518 เข้าไว้ด้วยกัน การผสมผสานดังกล่าวนี้ยังเกิดขึ้นภายใต้สภาวะการณ์ที่กองทัพต้องการแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อสืบทอดอำนาจและอิทธิพลของกองทัพในวุฒิสภา กับฝ่ายนักการเมืองอาชีพจากหลากหลายพรรคการเมืองที่บัดนี้ไม่ยอมถูกสกัดกั้นอีกต่อไป สิ่งเหล่านี้คือบริบทของการกำหนดบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2521 อันเป็นต้นแบบให้กับรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2534 และรัฐธรรมนูญฉบับต่อ ๆ มาที่มีแนวทางเดียวกัน ซึ่งจะเป็นแกนกลางที่จะหยิบมาอภิปรายในส่วนถัดไป

5.3.3 รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2521 ในฐานะต้นแบบของรัฐธรรมนูญที่พยายามประนีประนอมพลังของคณะบุคคลกลุ่มต่าง ๆ

ประสบการณ์ของการมีรัฐธรรมนูญที่มีความสุดโต่งไปในแต่ละด้านจากรัฐธรรมนูญในสองระยะที่อภิปรายไปในข้างต้น คือสิ่งที่ผู้ร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2521 ตริตรองและพยายามหาทางประนีประนอมระหว่างฝั่งที่ต้องการจำกัดอำนาจและอิทธิพลของข้าราชการประจำโดยเฉพาะพลังของกองทัพให้หมดไปจากกลไกการใช้อำนาจทั้งฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติ รวมถึงอิทธิพลของทุนนิยมขุนนางระดับชาติที่เข้ามาอิงแอบหาประโยชน์อยู่ภายใต้เครือข่ายอุปถัมภ์ของข้าราชการในด้านหนึ่ง กับฝั่งที่ไม่ต้องการให้จำกัดสิทธิของข้าราชการประจำที่จะเข้าไปมีบทบาทในการดำรงตำแหน่งทางการเมือง อีกทั้งยังต้องการให้มีการเปิดพื้นที่เพื่อจัดวางตำแหน่งแห่งที่บางอย่างให้แก่ข้าราชการเป็นพิเศษซึ่งอาจอยู่ในรูปของสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากกาเลือกตั้ง

โดยจะพบว่า ก่อนหน้านั้นมุมมองที่แตกต่างกันไปทั้งสองด้านนี้ มีลักษณะของต่างฝ่ายต่างผลัดกันได้รับชัยชนะในการร่างรัฐธรรมนูญแต่ละครั้ง เช่น รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2489 ที่ถือเป็นการเปิดศักราชของการจำกัดอำนาจพลรัชาการ หรือรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 ที่ถือเป็นการพลิกฟื้นกลับมาของพลังราชการในรัฐธรรมนูญก่อนที่จะเหวี่ยงตัวกลับไปรัฐธรรมนูญที่กลับมามีเนื้อหาจำกัดพลังดังกล่าวอีกครั้งหนึ่งจากรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 โดยจะเห็นได้ว่าชัยชนะของแต่ละฝั่งล้วนแล้วแต่เป็นชัยชนะชั่วคราวที่เปรียบเสมือนการเหวี่ยงตัวของลูกตุ้มเพนดูลัม (pendulum) ที่พระองค์เจ้าวรรณไวทยากรเคยใช้เปรียบเทียบไว้ (ดูรายละเอียดย้อนหลังจากบทที่ 4) ว่าเมื่อเกิดการเหวี่ยงแรงไปในด้านหนึ่งแล้วก็ย่อมจะทำให้เกิดแรงเหวี่ยงกลับมาอีกด้านหนึ่งที่แรงตามไปด้วย

เช่นกัน และภายใต้บริบทของการเหยิงตัวนี้เองที่ทำให้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2521 หรือที่นิยมเรียกกันว่ารัฐธรรมนูญฉบับประชาธิปไตยครึ่งใบ จำเป็นที่จะต้องหาทางออกจากการเหยิงตัวที่สุดโต่ดังกล่าว หรืออาจกล่าวในอีกแง่หนึ่งได้ว่าเป็นความพยายามที่จะแสวงหาทางออกจากความสุดโต่ของความเต็มใจทั้งจากในฝั่งประชาธิปไตยและคณาธิปไตยแบบบริสุทธ์ กล่าวคือผู้ร่างตั้งใจหรือมีเจตนารมณ์ที่จะให้รัฐธรรมนูญมีหน้าตาออกมาครั้ง ๆ กลาง ๆ เช่นนี้ตั้งแต่แรกภายใต้สภาวะการณ์และประสบการณ์ทางการเมืองที่ผ่านมา

เจตนารมณ์ดังกล่าวปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในการอภิปรายครั้งหนึ่งของการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญของนายชนะ รุ่งแสง ซึ่งเข้ามาทำหน้าที่เป็นหนึ่งในกรรมการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2521 ในครั้งนั้น และได้นำอุปมาอุปมัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สุดโต่กับการแกว่งของลูกตุ้มเพนดูลัมมาใช้อภิปรายสนับสนุนหลักการของรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวว่า

ในบ้านเมืองของเรา ความเป็นมาในการปกครองนั้นจะแกว่งเป็นเพนดูลัม (Pendulum) อยู่ระหว่างกลุ่มคน 2 ประเภท คือจากการที่ว่าประชาธิปไตยโดยการเลือกตั้งกับผู้มีอำนาจในทางปฏิวัติรัฐประหาร แกว่งกันอยู่อย่างนั้นของคน 2 ประเภทนี้แล้วก็พังไปทุกครั้ง... และนี่คือปัญหาที่เราจะต้องตัดสินใจว่าเราจะมีรัฐธรรมนูญอย่างไร... ถึงเวลาเราบ้าประชาธิปไตยกันเราก็เลยเกิดประชาธิปไตยสุดขอบฟ้า แล้วก็พังในระยะเวลาอันไม่ช้าทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่... กระผมจึงคิดว่าสภาแห่งนี้คือผู้ที่จะใช้ดุลยพินิจว่าทำอย่างไรจึงจะให้คนทั้ง 2 ประเภทนี้ได้หันมามีความรับผิดชอบร่วมกัน แล้วก็ช่วยกันแก้ไขบ้านเมือง¹⁰⁴⁸ (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

และเมื่อหันไปพิจารณาไปที่ร่างรัฐธรรมนูญที่ตนในฐานะหนึ่งในกรรมาธิการได้นำเสนอต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติในคราวนั้นเพื่อให้พิจารณา นายชนะ อภิปรายถึงเจตนารมณ์และหลักการเบื้องต้นที่อยู่เบื้องหลังความคิดของกรรมการร่างรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวว่า

¹⁰⁴⁸ สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 64 วันที่ 27 ตุลาคม 2521," 355.

กระผมคิดว่าร่างรัฐธรรมนูญตามที่คณะกรรมการธิการได้ร่างมานั้น เป็นร่างรัฐธรรมนูญซึ่งคณะกรรมการธิการร่างรัฐธรรมนูญได้ร่างขึ้นมาใน ลักษณะประสมประสาน ยอมรับในอำนาจของคณะปฏิวัติพอสมควร ยอมรับในการปกครองในระบอบประชาธิปไตยพอสมควร และลด ความเป็นประชาธิปไตยลงมาจากพื้นฐานชิลิ่ง (Ceiling) หรือเพดาน ที่ควรจะเป็นพอสมควร¹⁰⁴⁹ (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

ในขณะที่นายบรรหาร ศิลปอาชา เองก็ได้กล่าวถึงประเด็นเรื่องความตั้งใจที่จะร่าง รัฐธรรมนูญในลักษณะผสมผสานระหว่างประชาธิปไตยกับคณาธิปไตยของกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ในครั้งนั้นว่า ในตอนแรกเมื่อมีการเผยแพร่ร่างรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวออกไปสู่สาธารณะชน ได้ เกิดเสียงวิพากษ์วิจารณ์จากภายนอกว่าผู้ร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้พยายามร่าง “รัฐธรรมนูญที่ไม่เป็น ประชาธิปไตย”¹⁰⁵⁰ แต่นายบรรหารกลับเห็นว่าหากพิจารณาจากเนื้อหาสาระภายในรัฐธรรมนูญแล้ว จะพบว่ารัฐธรรมนูญฉบับใหม่ก็ยังคงตัวแบบเดิมที่มีในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 ไว้หลายส่วน อีกทั้งผู้ร่างหรือบุคคลในคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่นี้จำนวน 4 คนจาก 35 คนก็เคยเป็น กรรมการร่างรัฐธรรมนูญในสมัยปี พ.ศ. 2517 มาก่อน¹⁰⁵¹ แต่สาเหตุที่ทำให้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2521 ไม่จำเป็นจะต้องดำเนินตามแนวทางของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 ทั้งหมดใน ทัศนคติของนายบรรหาร คือข้อผิดพลาดบางประการที่เกิดขึ้นในขณะที่มีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่ถูกร่างขึ้นท่ามกลางบรรยากาศทางการเมืองที่มีเสรีภาพมากที่สุดฉบับหนึ่ง กล่าวคือ

เราร่างกันมาตามสภาวะเหตุการณ์ของบ้านเมืองที่เป็นอยู่
ในขณะนั้น เราให้เป็นประชาธิปไตยอย่างมากที่สุดแก่ปวงชน เรา
จะมีการทดลองกัน แต่ในเมื่อเรามีการประกาศรัฐธรรมนูญออกใช้

¹⁰⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, 356.

¹⁰⁵⁰ สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 34 วันที่ 6 กรกฎาคม 2521," 198.

¹⁰⁵¹ ประกอบด้วย นายกมล วรรณประภา หม่อมราชวงศ์ ศึกฤทธิ์ ปราโมช นายจิตติ ติงศภัทย์ และ นายอมร จันทรมบูรณ์

แล้ว มิได้หมายความว่ารัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวนั้นจะเป็นผลดี
หรือว่าจะป็นรัฐธรรมนูญที่ยืนยาวถาวรตลอดไปก็หาไม่¹⁰⁵²

และข้อผิดพลาดประการสำคัญของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 คืออำนาจของฝ่ายบริหารกับฝ่ายนิติบัญญัติไม่สมดุลกัน เนื่องจากฝ่ายนิติบัญญัติในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 มีอำนาจมากเมื่อเทียบกับฝ่ายบริหารจนกระทั่งฝ่ายบริหารไม่สามารถมีเสถียรภาพในการบริหารราชการแผ่นดินได้ เนื่องจากไม่มีหลักประกันใดใดในรัฐสภา ประกอบกับประสบการณ์โดยตรงจากการเข้าสู่สนามเลือกตั้งในระดับชาติเป็นครั้งแรกของนายบรรหาร ทำให้เขาพบว่าจำนวนพรรคการเมืองในระบบนั้นมีมากเกินไป อีกทั้งพรรคการเมืองก็ไม่มีอำนาจอิทธิพลใดใดที่จะไปควบคุมกำกับการออกเสียงของลูกพรรคให้เป็นไปตามมติของพรรค ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับฝ่ายรัฐบาลอย่างมาก โดยเฉพาะเมื่อรัฐธรรมนูญกำหนดว่ารัฐบาลจะต้องได้รับเสียงเกินกึ่งหนึ่งในการแถลงนโยบายต่อรัฐสภา ซึ่งเท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาลได้โดยอ้อม¹⁰⁵³ ทั้งหมดนี้จึงเป็นผลพวงที่ทำให้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 ล้มเหลวและส่งผลให้โฉมหน้าของการเมืองไทยพลิกผันไปเป็นการเมืองของกลุ่มการเมืองและบรรดาฝักฝ่ายต่าง ๆ ภายในรัฐสภาของนักการเมืองอาชีพหน้าใหม่ ที่แลกรมาด้วยเสถียรภาพของรัฐบาล ดังจะเห็นได้จากการผลัดเปลี่ยนรัฐบาลถึง 5 ชุดในระยะเวลาเพียง 2 ปี¹⁰⁵⁴

วิธีคิดเรื่องการสร้างกลไกหรือสถาบันทางการเมืองบางอย่างเพื่อประกันความมั่นคงและเสถียรภาพให้แก่รัฐบาลที่ปรากฏอยู่ในขณะที่มีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2521 ที่กล่าวถึงไปนี้ คล้ายกับข้อเสนอในช่วงเวลาเดียวกันของพงศ์เพ็ญซึ่งมีฐานะเป็นอดีตกรรมการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 นั่นคือข้อเสนอเรื่องการจัดให้มี “สภาชนชั้นนำ” ขึ้นในรัฐธรรมนูญ โดยพงศ์เพ็ญอธิบายว่าปัญหาหนึ่งที่มีมักถูกละเลยหรือเป็นข้อห้ามบางอย่างในการที่จะไม่กล่าวถึงในระบอบประชาธิปไตย คือปัญหาเรื่องการมีหลักประกันที่นั่งในรัฐสภาให้แก่ชนชั้นนำของประเทศ อันเป็นผลให้คณะบุคคลซึ่งเป็นคนส่วนน้อยของประเทศถูกกลืนกินโดยมหาชนที่ใช้สิทธิเลือกตั้งบุคคลเข้าไปดำรงตำแหน่งในรัฐสภา ยิ่งไปกว่านั้นพงศ์เพ็ญมองว่าการกีดกันคณะบุคคลเหล่านี้่ออกจากอำนาจ

¹⁰⁵² สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 34 วันที่ 6 กรกฎาคม 2521," 198.

¹⁰⁵³ เรื่องเดียวกัน, 200.

¹⁰⁵⁴ เขาวณะ ไตรมาศ, *การเมืองในรัฐธรรมนูญ* (กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา, 2551), 104.

ทางการเมืองโดยอาศัยหลักเสียงข้างมากของระบอบประชาธิปไตยได้ทำให้หลายประเทศประสบกับความหายนะมาก่อน ทั้งนี้เพราะ “ผู้แทนที่ได้รับเลือกตั้งมักขาดความเข้าใจปัญหาต่าง ๆ และมีค่านึงผลประโยชน์ส่วนตัวของผู้เลือกตั้งมากเกินไป”¹⁰⁵⁵ (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย) กล่าวคือ ผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้งย่อมมุ่งไปที่การถ่ายถอดผลประโยชน์ส่วนตัวของผู้เลือกตั้งหรือเขตการเลือกตั้งของตน โดยมีได้ทำหน้าที่ถ่ายถอดคุณค่าต่าง ๆ ทางความคิด วิทยาการ ศิลธรรม และอื่น ๆ อย่างไรก็ตามก็ต้อองดังกล่าวอาจแก้ไขได้หากผู้คนในสังคมไม่ยึดติดกับสิ่งที่เรียกว่า “เจตนาธรรมณ์ของคนส่วนใหญ่” มากจนเกินไป การจัดตั้งสถาบันทางการเมืองในลักษณะของสภาอีกสภาหนึ่งที่มีขึ้นเพื่อถ่ายถอดสิ่งที่เป็นคุณค่าของส่วนรวมจึงเป็นพื้นที่สำหรับชนชั้นนำเท่านั้นในพระศนะของพงศ์เพ็ญ เพื่อที่จะทำให้รัฐสภาโดยรวมเป็นสถาบันทางการเมืองที่มีทั้งตัวแทนผลประโยชน์ส่วนตัวของประชาชนและผลประโยชน์ของชาติได้อย่างครบครันโดยทำงานร่วมกันไป¹⁰⁵⁶

ประเด็นเรื่องการตั้งสภาชนชั้นนำนี้เป็นข้อสรุปที่พงศ์เพ็ญได้จากการตระหนักว่าภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมานั้น ความจริงที่มีอาจปฏิเสธได้คืออำนาจที่เคยอยู่ในมือของพระมหากษัตริย์ได้ตกอยู่ในมือของชนชั้นนำโดยเฉพาะอย่างยิ่งฝ่ายทหารแทน ทหารจึงกลายเป็นผู้มีอำนาจและพลังทางสังคมที่เป็นจริงเสมอมา ดังนั้น “ยอมเป็นเรื่องเป็นไปไม่ได้ในปัจจุบันที่คิดจะมีรัฐธรรมนูญที่ตัดทหารออกจากอำนาจ” ฉะนั้นสิ่งสำคัญสำหรับการร่างรัฐธรรมนูญในประเทศไทยตามพระศนะของพงศ์เพ็ญในเวลานั้น คือการโยกย้ายถ่ายเทกลไกรัฐธรรมนูญให้เข้า

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

¹⁰⁵⁵ พงศ์เพ็ญ ศกุนตารักษ์, "สภาชนชั้นนำ," in รัฐธรรมนูญและการปกครอง: รวมบทความของพงศ์เพ็ญ ศกุนตารักษ์ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), 83-84.

¹⁰⁵⁶ โดยความหมายของคำว่า “ชนชั้นนำ” ในที่นี้ พงศ์เพ็ญแยกออกเป็น 8 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

- (1) กลุ่มอาชีพ ซึ่งประกอบด้วยผู้ประกอบการอุตสาหกรรม คหบดี นายธนาคาร
- (2) สหพันธ์แรงงาน
- (3) กลุ่มชวานา
- (4) กลุ่มผู้ประกอบการอาชีพอิสระ เช่น (ตัวอย่างของพงศ์เพ็ญ) ทนายความ นักหนังสือพิมพ์ สถาปนิก
- (5) กลุ่มนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ เช่น อาจารย์มหาวิทยาลัย
- (6) กลุ่มข้าราชการระดับสูง ทั้งที่อยู่ในฝ่ายบริหารและฝ่ายตุลาการ
- (7) ครู และ
- (8) สมาคมเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม

ดู พงศ์เพ็ญ ศกุนตารักษ์, "สภาชนชั้นนำ," 87.

กับสภาพความจริงทางการเมืองของประเทศไทย¹⁰⁵⁷ เพราะแม้การร่างรัฐธรรมนูญที่พยายามตัดอำนาจของข้าราชการประจำหรือทหารออกจากการเมืองจะเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาจริง แต่รัฐธรรมนูญดังกล่าว

ก็เป็นรัฐธรรมนูญที่ขัดกับสภาพความเป็นจริงทางการเมืองของไทย เพราะฉะนั้นผู้หันเข้าหาความจริงกันดีกว่า และเสนอแนะแนวทางรัฐธรรมนูญที่ทหารสามารถยอมรับได้... รัฐธรรมนูญที่ควรแก่การพิจารณาในสภาพการณ์ปัจจุบันจะต้องมีแนวทางกว้าง ๆ ดังนี้ คือเป็นรัฐธรรมนูญที่ข้าราชการยังคงมีอำนาจต่อไป แต่ในขณะเดียวกันก็ควรมีการควบคุมบ้างตามสมควร¹⁰⁵⁸

โดยพงศ์เพ็ญเสนอว่าในระหว่างที่สถาบันพรรคการเมืองของประเทศไทยยังไม่เข้มแข็ง หรืออีกนัยหนึ่งคือหากนักการเมืองอาชีพในฐานะพลังทางสังคมที่เป็นจริงยังแบ่งออกเป็นฝักฝ่ายและยังไม่พร้อมที่จะสถาปนารัฐบาลเพื่อปกครองประเทศอย่างมีเสถียรภาพหนึ่งเดียวแล้ว เมื่อนั้นระบอบประชาธิปไตยย่อมไม่อาจดำเนินไปได้ตลอดรอดฝั่งและจะลงเอยด้วยการทำรัฐประหารในที่สุด ดังนั้นปัญหาเฉพาะหน้าในการร่างรัฐธรรมนูญในขณะนั้นกำลังเผชิญคือปัญหาที่ว่า ทำอย่างไรจึงสามารถสร้างสถาบันทางการเมืองที่จะเข้ามาทำหน้าที่ประกันทั้งประสิทธิภาพและเสถียรภาพของรัฐบาลในระหว่างที่พลังของคณะบุคคลที่เป็นนักการเมืองอาชีพยังไม่เติบโต โดยสถาบันที่ว่านี้จะต้องคอยทำหน้าที่เป็นสถาบันหลักเพื่อคอยค้ำจุนรัฐบาล และทางออกที่พงศ์เพ็ญเสนอก็คือ “การใช้ระบบสมาชิกสภาประเภทแต่งตั้งไปอีกชั่วระยะเวลาหนึ่งควบคู่ไปกับสมาชิกที่ได้รับการเลือกตั้ง”¹⁰⁵⁹ โดยตัวแบบหนึ่งที่พงศ์เพ็ญอ้างว่าสามารถนำมาใช้พิจารณาเป็นแบบอย่างได้ คือตัวแบบวุฒิสภาที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492 ซึ่งสามารถทำหน้าที่ดังกล่าวได้เป็น

¹⁰⁵⁷ พงศ์เพ็ญ ศกุนตาภัย, "แนวทางรัฐธรรมนูญที่พึงปรารถนา," *อนาคต* 2, no. 1 (มกราคม - มีนาคม 2516): 44.

¹⁰⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, 40.

¹⁰⁵⁹ พงศ์เพ็ญ ศกุนตาภัย, "สถาบันทางรัฐธรรมนูญ ตอน รูปแบบ," 48.

อย่างดีในเวลานั้น (ซึ่งในทางปฏิบัติคือที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เป็นผู้แต่งตั้ง โปรตดู รายละเอียดเพิ่มเติมในบทที่ 4)¹⁰⁶⁰

ค่อนข้างชัดเจนว่า ข้อเสนอเรื่องสภาชนชั้นนำดังกล่าวของพงศ์เพ็ญมีเจตนาที่จะให้ข้าราชการประจำเข้าไปดำรงตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภา แม้พงศ์เพ็ญจะพยายามแก้ไขเรื่องการใช้อำนาจและอิทธิพลที่มีอยู่เดิมของข้าราชการซึ่งเป็นปัญหาที่มีการถกเถียงกันมาอย่างยาวนานตั้งแต่ต้นในประเด็นนี้ ด้วยการเสนอให้ข้าราชการประจำเหล่านี้อาจลาออกจากตำแหน่งหน้าที่ในทางราชการดังกล่าวเป็นการ “ชั่วคราว” เพื่อมาปฏิบัติหน้าที่ในฐานะสมาชิกวุฒิสภา¹⁰⁶¹ การร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2521 ที่กำลังร่างอยู่ในเวลานั้นในฐานะที่เป็นความพยายามที่จะสถาปนารัฐธรรมนูญที่ผสมผสานพลังทางสังคมที่เป็นจริงของประเทศไทยในเวลานั้นเข้าด้วยกัน¹⁰⁶²

นอกจากนี้ในการพิจารณาในชั้นกรรมาการร่างฯ เกี่ยวกับหมวด 6 ว่าด้วยรัฐสภา ได้มีผู้เสนอประเด็นเกี่ยวกับลักษณะและที่มาของสมาชิกวุฒิสภาที่แตกต่างออกไปจากเดิมที่เคยบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 โดยบางส่วนเห็นว่าเพื่อที่จะป้องกันการทำรัฐประหารของทหารและเพื่อที่จะสร้างเสถียรภาพให้แก่รัฐบาล ทางที่ดีควรจัดให้มีการแต่งตั้งทหารที่คุมกำลังอยู่ในเวลานั้นเข้ามาดำรงตำแหน่งโดยอัตโนมัติเพื่อให้มีช่องทางที่คนเหล่านี้จะสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารประเทศผ่านการดำรงตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภาโดยไม่จำเป็นต้องทำรัฐประหารล้มล้างรัฐบาลดังเช่นที่เคยเกิดขึ้นในอดีต แม้จะมีผู้เสนอว่าควรมีการระบุงไปให้ชัดเจนด้วยว่าสมาชิกวุฒิสภาจะต้องมีที่มาจากกลุ่มผลประโยชน์จากหลายภาคส่วนของสังคม มิเช่นนั้นแล้วสมาชิกวุฒิสภาย่อมจะ

¹⁰⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, 49

¹⁰⁶¹ พงศ์เพ็ญ ศกุนตลาภย์, "สถาบันทางรัฐธรรมนูญ ตอน วุฒิสภา – ฐานะสมาชิก," 53.

¹⁰⁶² นอกจากนี้ พงศ์เพ็ญยังทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่เน้นศึกษาบทบาทของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2521 ในฐานะรัฐธรรมนูญที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงทางการเมืองและสังคมของประเทศไทยอีกเป็นจำนวนมาก ดู อาทร์ คุระวรรณ, "การร่างรัฐธรรมนูญ 2521 กับการพัฒนาประชาธิปไตยในประเทศไทย" (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532); ปวีณา อินวะษา, "รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2521: ศึกษาเฉพาะกรณี ความเหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงทางการเมืองและสังคมของประเทศไทย" (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537).; ส่วนงานวิจัยอื่น ๆ ที่ศึกษารัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2521 ในลักษณะเดียวกันในเวลาต่อมา เช่นงานในความกำกับดูแลของ ศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ จันทรวงศ์ โปรตดู บดินทร์ สายแสง, "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2521: การตีกลับพลังประชาธิปไตยหลัง 14 ตุลาฯ สู่รูปการปกครองแบบผสม."

กลายเป็นสภากลาโหมแห่งที่สองซึ่งถูกยึดโดยเหล่าข้าราชการประจำจากกองทัพ แทนที่จะเป็นสภาของผู้ทรงคุณวุฒิที่จะคอยประคับประคองการทำงานของรัฐบาลอย่างที่ตั้งใจ¹⁰⁶³

ต่อประเด็นเรื่องการร่างรัฐธรรมนูญเพื่อสร้างความมั่นคงและเสถียรภาพของรัฐบาลนี้ นายนิธิพัฒน์ ชาลีจันทร์ ได้เสนอประเด็นสำคัญเรื่องหนึ่งซึ่งจะก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองที่ตามมาในภายหลังอย่างมาก นั่นคือขอให้มีการบัญญัติว่าผู้ที่จะเข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนั้นไม่จำเป็นต้องมาจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แต่เป็นบุคคลใดก็ได้ที่ตราบเท่าที่บุคคลผู้นั้นได้รับเสียงสนับสนุนจากสมาชิกรัฐสภาอย่างเพียงพอเกินกึ่งหนึ่ง¹⁰⁶⁴ โดยข้อเสนอที่ว่านี่ต่อมาก็คือการตัดข้อความในหมวด 7 ว่าด้วยคณะรัฐมนตรีที่บังคับให้นายกรัฐมนตรีต้องมาจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรออกไป ซึ่งเท่ากับเป็นการย้อนกลับไปใช้บทบัญญัติที่เคยมีมาเมื่อครั้งรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 ในสมัยจอมพลถนอมให้กลับคืนมาอีกครั้งหนึ่ง¹⁰⁶⁵ แม้ประเด็นดังกล่าวจะไม่ได้มีการอภิปรายโต้เถียงกันมากในชั้นพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ แต่ปรากฏว่าเมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญออกไปแล้ว ประเด็นนี้จะกลายเป็นสิ่งที่มีผู้กล่าวถึงมากที่สุดนับแต่บัดนั้นเป็นต้นมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน¹⁰⁶⁶

ในกรรมการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2521 จำนวน 35 คน ยังประกอบด้วยกรรมการร่างรัฐธรรมนูญที่จัดอยู่ในฝ่ายเสียงข้างน้อยที่ยืนกรานมาตั้งแต่ต้นว่าตนไม่เห็นด้วยกับร่างรัฐธรรมนูญที่กรรมการร่างรัฐธรรมนูญนำมาเสนอต่อที่ประชุมสมานิติบัญญัติแห่งชาติให้พิจารณา โดยกรรมการคนดังกล่าวคือนายกนต์ธีร์ ศุภมงคล นักการทูต และอดีตเอกอัครราชทูตไทยประจำลอนดอน ที่ไม่

¹⁰⁶³ ดู คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ, *รายงานการประชุมคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ*, สภานิติบัญญัติแห่งชาติ กองกรรมาธิการ สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, พ.ศ. 2521 อ้างถึงใน อาทรร คุระวรรณ, "การร่างรัฐธรรมนูญ 2521 กับการพัฒนาประชาธิปไตยในประเทศไทย," 43-44.

¹⁰⁶⁴ สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสมานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 34 วันที่ 6 กรกฎาคม 2521," 225.

¹⁰⁶⁵ ดูรายละเอียดเกี่ยวกับการถกเถียงในประเด็นดังกล่าวภายในสภาร่างรัฐธรรมนูญเมื่อครั้งที่มีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 ได้ใน สภาร่างรัฐธรรมนูญ, "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 9 วันที่ 21 กันยายน 2504," 329-33.

¹⁰⁶⁶ เช่น วิวาทัชระหว่าง ลิขิต ธีรเวคิน และไชยันต์ ไชยพร ได้ใน ลิขิต ธีรเวคิน, "ประชาธิปไตยครึ่งใบ," *มติชนรายสัปดาห์* ปีที่ 8 ฉบับที่ 406 2531, 26-27; ไชยันต์ ไชยพร, "จิตสำนึกร่วมของวิชารัฐศาสตร์ – การเมืองและประชาธิปไตย: ความสับสน-อันตึงตัน กับประชาธิปไตยครึ่งใบ," *จดหมายข่าวสังคมศาสตร์* 11 (1 สิงหาคม – 1 ตุลาคม 2531): 18-30.

เพียงแต่อภิปรายคัดค้านร่างรัฐธรรมนูญที่ตนเองมีชื่อเป็นหนึ่งในผู้ร่วมร่างเท่านั้น หากแต่ยังเสนอร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ของตนเอง โดยอ้างว่ามีวิธีการที่จะสร้างเสถียรภาพให้แก่รัฐบาลโดยไม่จำเป็นต้องดำเนินไปในวิถีทางตามแบบที่กรรมการร่างรัฐธรรมนูญส่วนใหญ่กำหนดมาในลักษณะของการมีสภาชนชั้นนำ¹⁰⁶⁷ ข้อเสนอของกนต์ธีร์ประกอบไปด้วยสามประเด็นสำคัญคือ รัฐธรรมนูญในหมวด 6 มีบทบัญญัติที่ใช้คำยืดยาวเกินจำเป็น และบางส่วนทำให้การดำเนินงานของรัฐสภาล่าช้า แต่ประการที่สำคัญที่สุดคือประเด็นเรื่องรัฐธรรมนูญหมวด 6 มีบทบัญญัติที่ขัดกันเองในตัวอีกทั้งยังขัดต่อหลักประชาธิปไตย ซึ่งก็คือข้อความในร่างมาตรา 86 อันเป็นมาตราว่าด้วยคุณลักษณะต้องห้ามของผู้ที่จะดำรงตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภา ซึ่งกำหนดไว้เหมือนกับคุณสมบัติต้องห้ามของผู้ที่จะดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทุกประการโดยยกเว้นข้อความในอนุหนึ่งไว้เพียงประการเดียว อันเป็นอนุที่ว่าด้วยการห้ามมิให้ดำรงตำแหน่งข้าราชการประจำใดใด¹⁰⁶⁸ สิ่งนี้จึงกลายเป็นการขัดกันเองของบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญในสายตาของกนต์ธีร์เนื่องจาก

ที่นี้การห้ามในมาตรา 86 นี้ไม่รวมถึงวุฒิสมาชิก ท่านลอง
คิดดูซิครับสมาชิกที่เข้ามานั่งในสภานิติบัญญัติด้วยกันที่เราเรียกว่า
รัฐสภามี 2 พวก พวกหนึ่งต้องห้ามในอาชีพบางอย่างไม่ให้เป็น
อีกพวกหนึ่งไม่ห้าม ขัดกันในตัวหรือไม่ครับ ก็ขัดกันในตัว¹⁰⁶⁹

ฉะนั้น สำหรับกนต์ธีร์จึงไม่ควรจะมีข้อยกเว้นใดใดในการที่จะไม่ต้องนำคุณลักษณะต้องห้ามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญสำหรับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาบังคับใช้กับสมาชิกวุฒิสภาด้วยพร้อมกัน หรืออีกนัยหนึ่งคือถ้าผู้ร่างตั้งใจจะออกแบบมีสองสภาก็ไม่ควรจะอนุญาตให้ข้าราชการประจำสามารถเข้ามาดำรงตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภาทั้งหมด แม้กรรมการร่างรัฐธรรมนูญบางคนจะอ้างถึงกรณีสภาสูงหรือสภาขุนนางของประเทศอังกฤษ (House of Lords) แต่นายกนต์ธีร์ปฏิเสธว่าในกรณีของอังกฤษสภาขุนนางไม่ได้แต่งตั้งข้าราชการประจำและก็มีได้มีอำนาจหน้าที่มากกว่าวุฒิสภาในร่าง

¹⁰⁶⁷ สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 34 วันที่ 6 กรกฎาคม 2521," 210.

¹⁰⁶⁸ ดู "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521," in *ราชกิจจานุเบกษา* ฉบับพิเศษ เล่ม 95 ตอนที่ 146 (วันที่ 22 ธันวาคม 2521), 28-29.

¹⁰⁶⁹ สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 34 วันที่ 6 กรกฎาคม 2521," 214.

รัฐธรรมนูญของประเทศไทย ซึ่งผู้ร่างได้ตั้งธงมาตั้งแต่แรกก่อนแล้วว่า “เราบอกวุฒิสภาแต่งตั้ง เรา จะเอาข้าราชการประจำ”¹⁰⁷⁰ ต่อจากนั้นประธานรัฐสภาจึงตัดบทโดยให้เหตุผลว่าเพื่อที่จะให้ผู้อื่นซึ่งมี ความรู้เรื่องเมืองไทยเป็นอย่างดีได้อภิปรายบ้าง อันมีนัยเพื่อกระทบคำอภิปรายคัดค้านร่าง รัฐธรรมนูญของนายกนต์ธีร์ว่าเป็นคำอธิบายที่อิงอยู่กับหลักการของต่างประเทศโดยที่มีได้คำนึงถึง บริบทและความเป็นจริงของประเทศไทย อันเป็นเหตุผลหลักของฝ่ายที่สนับสนุนประชาธิปไตยครั้งใบ ในครั้งนั้นใช้

อย่างไรก็ดี กรรมการร่างรัฐธรรมนูญส่วนใหญ่กลับเห็นตรงกันในประเด็นเรื่องความจำเป็นที่ จะต้องมีส่วนชนชั้นนำหรือพื้นที่สำหรับ “ความเป็นจริงทางการเมือง” ของประเทศไทยตามข้อเสนอ ของพงศ์เทพ เช่น กรณีของนายसानนท์ สายสว่าง หนึ่งในกรรมการร่างฯที่ยืนกรานว่าประเทศไทย ในขณะนั้นยังไม่เหมาะสมที่จะมีประชาธิปไตย “100 เปอร์เซ็นต์ หรือ 80 เปอร์เซ็นต์ หรือ 70 เปอร์เซ็นต์” ดังนั้นการมีสมาชิกรัฐสภาสองประเภทที่เปิดพื้นที่ให้แก่พลังของข้าราชการจึงเป็นจุดยืน ของคณะกรรมการร่างมาตั้งแต่ต้น เพราะต่อให้สภานิติบัญญัติจะแปรญัตติในวาระที่สองเพื่อแก้ไขให้ คงเหลือเพียงสภาเดียว กรรมการร่างรัฐธรรมนูญก็ยืนยันว่าสภาเดียวนี้จำเป็นจะต้องมีสมาชิกสภา สองประเภท ดังเช่นที่เคยกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475 มาก่อน¹⁰⁷¹ และหากสภามีมติ ให้คงมีสองสภาตามร่างที่กรรมการฯเสนอ ก็ควรจะต้องมีการกำหนดบทบัญญัติบางอย่างไว้ในบท เฉพาะกาลซึ่งมีผลบังคับไปในชั่วระยะเวลาหนึ่ง เพื่อที่จะระบุนไขว่คว้าอะไรคืออำนาจของวุฒิสภาที่ จำเป็นต่อความมั่นคงและเสถียรภาพของรัฐบาลบ้าง ซึ่งสิ่งที่นายसानนท์เสนอนี้ ต่อมาจะไปปรากฏ เป็นบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2521 โดยเฉพาะบทบัญญัติมาตรา 203 - 205 ของ รัฐธรรมนูญ¹⁰⁷² ซึ่งเกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจของวุฒิสภาโดยตรง

บทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2521 ตั้งแต่มาตรา 203 ถึงมาตรา 205 มี วัตถุประสงค์หลักเพื่อที่จะให้วุฒิสภาทำหน้าที่ร่วมกับสภาผู้แทนราษฎรเป็นการชั่วคราวคือมีผลบังคับ ใช้เฉพาะในวาระแรกหลังจากที่มีการเลือกตั้งทั่วไปและจะสิ้นสุดลงเมื่อมีการเลือกตั้งครั้งใหม่เกิดขึ้น ทั้งนี้มาตรา 203 ระบุให้วุฒิสภามีอำนาจที่จะลงมติในพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปี

¹⁰⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, 205.

¹⁰⁷¹ เพิ่งอ้าง.

¹⁰⁷² "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521," 64-66.

พระราชบัญญัติเกี่ยวกับความมั่นคง พิจารณาร่างพระราชกำหนด รวมถึงสามารถเปิดอภิปรายทั่วไป เพื่อลงมติไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีเป็นรายบุคคลหรือทั้งคณะได้อีกด้วย¹⁰⁷³ ถัดมาคือมาตรา 204 เกี่ยวกับการกำหนดเขตเลือกตั้งโดยระงับการบังคับใช้เขตการเลือกตั้งแบบหนึ่งจังหวัดสามเขต และอนุญาตให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในระหว่างที่อยู่ในบทยุติการเลือกตั้งแบบหนึ่งจังหวัดสามเขต และอนุญาตให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในระหว่างที่อยู่ในบทยุติการเลือกตั้งแบบหนึ่งจังหวัดสามเขต ไม่จำเป็นต้องสังกัดพรรคการเมือง ตามที่รัฐธรรมนูญบังคับไว้เป็นการชั่วคราว¹⁰⁷⁴ และที่สำคัญที่สุดคือบทเฉพาะกาล มาตรา 205 (3) ว่าด้วยการยกเว้นให้ไม่ต้องนำบทบัญญัติมาตรา 148 และมาตรา 149 ในส่วนที่ถูกห้ามไว้ในมาตรา 97 (1) และ (3) และมาตรา 167 มาบังคับใช้กับการดำรงตำแหน่งของรัฐมนตรีและข้าราชการการเมืองอื่นเป็นการชั่วคราว¹⁰⁷⁵ ซึ่งความหมายและสาระสำคัญของบทบัญญัติดังกล่าวแท้จริงแล้วก็คือความพยายามที่จะปลดล็อกให้ข้าราชการประจำสามารถเข้ามาดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีและนายกรัฐมนตรีในวาระเริ่มแรกหรือ 4 ปีแรกได้ ซึ่งต่อมาบทบัญญัติของบทเฉพาะกาลดังกล่าวในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2521 จะกลายเป็นหัวใจสำคัญที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งและวิกฤตทางรัฐธรรมนูญ (constitutional crisis) จากความพยายามอย่างสุดโต่งและการไม่ประนีประนอมกันที่เกิดขึ้นในเวลาต่อมาของคณะบุคคลจากกองทัพและนักการเมืองอาชีพที่ต้องการแก้ไขข้อความดังกล่าวเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการและเป้าหมายทางการเมืองของตน และถือเป็นบททดสอบสำคัญของความสำเร็จของผู้ร่างรัฐธรรมนูญในพยายามที่จะสถาปนารัฐธรรมนูญที่สามารถประนีประนอมพลังของคณะบุคคลกลุ่มต่าง ๆ เข้าด้วยกัน¹⁰⁷⁶

หากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญในวันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2521 คือความสำเร็จของความพยายามที่จะร่างรัฐธรรมนูญที่มีเนื้อหาประนีประนอมกลุ่มพลังต่าง ๆ ของคณะบุคคลในฐานะพลังทางสังคมที่เป็นจริงของการเมืองไทยในเวลานั้นเข้าด้วยกันแล้ว วิกฤตการณ์ทางรัฐธรรมนูญตลอดจนความสุดโต่งที่เกิดขึ้นในเวลาต่อมาตั้งแต่ระลอกแรกในเรื่องการต่ออายุราชการของพลเอกเปรมในปี พ.ศ. 2523 หรือความพยายามที่จะแก้ไขรัฐธรรมนูญของทหารนำโดยพลเอกอาทิตย์ กำลังเอกในปี พ.ศ. 2526 ตลอดจนการโต้ตอบของนักการเมืองอาชีพนำโดยพรรคชาติไทย ย่อมเป็นบทสะท้อนถึง

¹⁰⁷³ เรื่องเดียวกัน, 64.

¹⁰⁷⁴ เรื่องเดียวกัน, 65.

¹⁰⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, 66.

¹⁰⁷⁶ สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมร่วมกันของรัฐสภา ครั้งที่ 1 วันที่ 19 กันยายน

ความล้มเหลวของรัฐธรรมนุญที่สุดท้ายก็มีอาจสกัดหรือระงับยับยั้งคณะบุคคลจากทุกฝ่ายที่มีวิธีคิดอย่างสุดโต่งในการผลักดันเป้าหมายทางการเมืองของตน ไม่ว่าจะรัฐธรรมนุญฉบับนี้จะถูกออกแบบมาให้สอดคล้องหรือเป็นไปในวิธีการที่ประนีประนอมมากเพียงใดก็ตาม

ประสิทธิภาพของรัฐธรรมนุญฉบับปี พ.ศ. 2521 ในฐานะกลไกในการผสมผสานพลังของคณะบุคคลต่าง ๆ โดยมีให้เกิดความขัดแย้งในหมู่ชนชั้นนำขึ้น ถูกทดสอบและท้าทายเป็นครั้งแรกจากความสุดโต่งของกองทัพเมื่อคณะรัฐมนตรีในสมัยรัฐบาลของพลเอกเปรมเสถียรปฏิบัติเพื่อให้รัฐสภาพิจารณาเป็นการด่วนในวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2523 โดยเป็นญัตติเกี่ยวกับการพิจารณา “ร่างพระราชบัญญัติบำเหน็จบำนาญข้าราชการ (ฉบับที่..) พ.ศ. ...” โดยมีใจความสำคัญคือต้องการต่ออายุราชการของพลเอกเปรมออกไปอีกหนึ่งปี ภายใต้การดำเนินการของพลเอกอาทิตย์ กำลังเอก ที่อยู่เบื้องหลัง¹⁰⁷⁷ ซึ่งก่อให้เกิดกระแสต่อต้านขึ้นอย่างมากโดยเฉพาะจากบรรดานักการเมืองอาชีพกลุ่มใหม่ที่มาจากการเลือกตั้งในสภาผู้แทนราษฎรที่คัดค้านร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวอย่างเต็มที่ จนถึงกับมีการกล่าวหาว่าสาเหตุที่ทำให้จำเป็นต้องมีการต่ออายุราชการของพลเอกเปรมออกไปเป็นเพราะหากนายรัฐมนตรีไม่ได้เป็นผู้บัญชาการกองทัพด้วยอีกหนึ่งตำแหน่งแล้ว ก็จะไม่สามารถรักษาเสถียรภาพในการบริหารราชการแผ่นดินได้เนื่องจากจะไม่สามารถคุมเสียงของสมาชิกวุฒิสภาที่ส่วนใหญ่เป็นนายทหารทั้งสิ้น อีกทั้งยังเป็นเพราะกองทัพในเวลานั้นตระหนักว่าการดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกต่อไปของพลเอกเปรมเปรียบเสมือน “ต้นไม้ใหญ่” ที่จะช่วยทำให้เกิดเสถียรภาพของทั้งรัฐบาลและของทั้งกองทัพ¹⁰⁷⁸ และด้วยการสนับสนุนจากวุฒิสภาร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวก็ผ่านไปด้วยคะแนนเสียง 300 ต่อ 106 เสียง ท่ามกลางกระแสของผู้ที่ไม่พอใจโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มนักการเมืองอาชีพจากทุนธุรกิจที่ขาดเอกภาพภายใน และต้องการให้มีการเปิดอภิปรายต่อไปแต่มีคะแนนเสียงรับรองไม่เพียงพอ¹⁰⁷⁹

¹⁰⁷⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, *ยังเดิรกับทหารประชาธิปไตย: การวิเคราะห์บทบาททหารในการเมืองไทย* (กรุงเทพฯ: บรรณกิจ, 2525), 110; กองบรรณาธิการมติชน, *นี่คือประเทศไทย: ประมวลตำนานและวิกฤตรัฐธรรมนูญสะท้อนภาพการเมืองไทย* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2528), 23.

¹⁰⁷⁸ ดูคำอภิปรายคัดค้านของพลอากาศเอกทวี จุลละทรัพย์ ใน สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมร่วมกันของรัฐสภา ครั้งที่ 1 วันที่ 19 กันยายน 2523," 32-33.

¹⁰⁷⁹ เรื่องเดียวกัน, 39.

ปรากฏการณ์ของการผลักดันกฎหมายเพื่อต่ออายุราชการของพลเอกเปรมดังกล่าวนอกจากจะสะท้อนถึงความอ่อนแอและระส่ำระสายภายในกองทัพหากปราศจากพลเอกเปรมในฐานะผู้บัญชาการทหารบกแล้ว ยังสะท้อนถึงความพยายามอย่างสุดโต่งในการผลักดันผลประโยชน์ของคณะบุคคลจากกองทัพที่ไม่มีการประนีประนอมใดใดและใช้กลไกรัฐสภาผ่านสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการแต่งตั้งเป็นเครื่องมือในการบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว อันเป็นการก่อให้เกิดความขัดแย้งยกแรกขึ้นภายในรัฐสภา ก่อนที่ต่อมาความระส่ำระสายภายในกองทัพจะปรากฏให้เห็นอย่างเป็นทางการในปีรุ่งขึ้น จากเหตุการณ์การก่อกบฏในวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2524 หรือกบฏเมษาฮาวายของกลุ่มนักเรียนนายร้อย จปร. รุ่น 7 หรือทหารกลุ่มยังเติร์กซึ่งไม่เห็นด้วยกับการกระทำของพลเอกอาทิตย์ในการต่ออายุราชการให้แก่พลเอกเปรม¹⁰⁸⁰

ความท้าทายต่อระบอบรัฐธรรมนูญภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2521 นี้เกิดขึ้นอีกครั้ง แต่ในครั้งนี้ได้มาในรูปแบบของปัญหาความสุดโต่งของความต้องการแก้ไขรัฐธรรมนูญของพลังคณะบุคคลจากกองทัพและนักการเมืองอาชีพที่แตกต่างกันอย่างสุดโต่งไปในแต่ละด้าน ยังผลให้เกิดวิกฤตทางรัฐธรรมนูญขึ้นในที่สุด และห้วงเวลาแห่งวิกฤตนี้ยิ่งทวีความเข้มข้นมากขึ้นเมื่อบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญกำลังจะหมดสภาพลงในปี พ.ศ. 2526 จึงมิใช่เรื่องแปลกหากวิกฤตการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2526 จะเป็นผลมาจากวิกฤตการณ์ทางรัฐธรรมนูญที่บทเฉพาะกาลกำลังจะหมดอายุลง ซึ่งเท่ากับว่าอำนาจอันมหาศาลของวุฒิสภาที่มาจากการแต่งตั้งตามบทเฉพาะกาลมาตรา 203 – 205 ย่อมยุติลงด้วยโดยปริยาย

อย่างไรก็ดีความพยายามแก้ไขรัฐธรรมนูญของคณะบุคคลในเวลานั้นแตกออกเป็นสองฝ่ายที่ สุดโต่งออกจากกันอย่างชัดเจน ด้านหนึ่งคือฝ่ายสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งส่วนใหญ่ประกอบด้วยนักการเมืองอาชีพจากกลุ่มทุนธุรกิจที่ต้องการแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อเพิ่มอำนาจและบทบาทแก่สภาผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้งให้มากขึ้น และขณะที่อีกด้านหนึ่งเสียงของสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการแต่งตั้งซึ่งได้ตั้งคณะกรรมการวิสามัญขึ้นชุดหนึ่งเพื่อพิจารณาศึกษาข้อแก้ไขรัฐธรรมนูญ¹⁰⁸¹ ละ

¹⁰⁸⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, *ยังเติร์กกับทหารประชาธิปไตย: การวิเคราะห์บทบาททหารในการเมืองไทย*, 111.; แม้ว่าในตอนแรกเหตุการณ์กบฏเมษาฮาวายนั้น กลุ่มยังเติร์กจะพยายามเชิญพลเอกเปรมให้เป็นหัวหน้าคณะผู้ก่อการก็ตาม ดู สุจิต บุญบงการ, *ทหารกับการพัฒนาการเมืองไทย* (กรุงเทพฯ: คปไฟ, 2562), 120-21.

¹⁰⁸¹ คณะกรรมาธิการวิสามัญเพื่อพิจารณาข้อแก้ไขรัฐธรรมนูญชุดนี้ ประกอบด้วยกรรมาธิการ 35 คน คือ

ได้ข้อสรุปออกมาว่าไม่มีสิ่งใดในรัฐธรรมนูญที่จำเป็นต้องแก้ไขในเวลานั้น¹⁰⁸² กระทั่งต่อมาเมื่อกระแสการเรียกร้องให้มีการแก้รัฐธรรมนูญแพร่กระจายออกไปในวงกว้างมากขึ้น¹⁰⁸³ คณะรัฐมนตรีจึงตอบสนองแรงเสียดทานดังกล่าวด้วยการมีมติให้เสนอร่างแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญให้รัฐสภาพิจารณา โดยร่างแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวของรัฐมนตรีมุ่งไปที่ประเด็นอันเกี่ยวข้องกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามความต้องการของพลังนักการเมืองอาชีพเป็นหลัก นั่นคือเรื่องการแก้ไขเขตการเลือกตั้งจากเดิมแบ่งเขตโดยเลือกเป็นคณะมาเป็นแบบแบ่งเขตโดยไม่ต้องเลือกเป็นคณะ ส่วนเนื้อหาที่เหลือเป็นเรื่องของการยกเลิกบทเฉพาะกาลเฉพาะในส่วนที่อนุโลมให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรยังไม่จำเป็นต้องสังกัดพรรคการเมืองและเรื่องเขตเลือกตั้ง¹⁰⁸⁴ แต่เมื่อร่างแก้ไขรัฐธรรมนูญดังกล่าวมาถึงการพิจารณาในวาระที่ 3 สมาชิกวุฒิสภาที่มาจากกองทัพกลับลงมติคว่ำร่างแก้ไขรัฐธรรมนูญดังกล่าวในวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2525 โดยมีคะแนนเสียงที่เห็นชอบเพียง 258 เสียง ซึ่งน้อยกว่ากึ่งหนึ่งอยู่

พลเรือเอกพอน พันธุทรัพย์ พลเอกเกริกศิลป์ กัลยาณกุล พลโทนวนล หิณชิระนนท์ พทโทประสิทธิ์ ใจชื่น พันเอกกมล เรืองวุฒิ พันเอกจำลอง ศรีเมือง พลโทเหรียญ ดิษฐบรรจง พลโทวศิน อิศรางกูร ณ อยุธยา พลโทปิ่น ธรรมศรี พลโทลักษณ์ ศาลิคุปต์ พลโทสีมา ปาณิกบุตร พลโทจวน วรรณรัตน์ พลโทศักดิ์ บุญทะกุล พลตรีประเทียบ วิศาล พลตรีอาทิตย์ กำลังเอก พลตรีสุวรรณ รัตนเสนีย์ พันเอกธานี เสนิงวงศ์ ณ อยุธยา พลเรือเอกเทียม มกรานนท์ พลเรือโทโอภาส จามิกรณ์ พลเรือโทบัณฑิต สุวงศ์ พลเรือเอกอุดม พุ่มหิรัญ พลเรือตรีสำออง กริโสภณ พลเรือตรีชาติ ดิษฐบรรจง พลอากาศเอกประจักษ์ สุทธิมัย พลอากาศเอกบัญชา เมฆวิชัย พลอากาศเอกพโยม เย็นสุดใจ พลอากาศโทอรุณ พร้อมเทพ พลอากาศโทประพันธ์ ฐปะเตมีย์ พลอากาศโทจรรยา สுகนธทรัพย์ นายธรรมนุญ ลัดพลี นายสานนท์ สายสว่าง นายสุขุม ธีระวัฒน์ ร้อยเอกละเมียน บุญยะมาน พลตำรวจเอกมนต์ชัย พันธุ์สูงเนิน และร้อยตำรวจโทชาญ มนุธรรม โดยในจำนวนนี้มีเป็นทหารทั้งสิ้น 32 คน

ดู สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, "รายงานการประชุมวุฒิสภา ครั้งที่ 8 วันที่ 11 กรกฎาคม 2523," 437-38.

¹⁰⁸² กองบรรณาธิการมติชน, *นี่คือประเทศไทย: ประมวลตำนานและวิกฤตรัฐธรรมนูญสะท้อนภาพการเมืองไทย*, 24.

¹⁰⁸³ เช่นกรณีพันเอกสมคิด ศรีสังคมจัดรณรงค์ให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อให้มีเนื้อหาเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น เช่น ให้วุฒิสภามาจากการเลือกตั้งของประชาชนจากสาขาอาชีพต่าง ๆ ให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรทำหน้าที่เป็นประธานรัฐสภา นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีกึ่งหนึ่งต้องมาจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และยกเลิกบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2521 ออกทั้งหมด ดู "คณะรณรงค์แก้ไขรัฐธรรมนูญให้เป็นประชาธิปไตย" ใน กองบรรณาธิการมติชน, *นี่คือประเทศไทย: ประมวลตำนานและวิกฤตรัฐธรรมนูญสะท้อนภาพการเมืองไทย*, 24.

¹⁰⁸⁴ สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมร่วมกันของรัฐสภา ครั้งที่ 3 วันที่ 15 มกราคม 2525," 247-49.

6 เสียง เป็นเหตุให้ร่างแก้ไขรัฐธรรมนูญดังกล่าวตกไปในที่สุด¹⁰⁸⁵ โดยที่พลเอกเปรมในฐานะ นายกรัฐมนตรีปฏิเสธที่จะลาออกโดยอ้างว่าเป็นการตัดสินใจของสมาชิกสภาที่นายกรัฐมนตรีไม่มี อำนาจไปสั่งการใดได้¹⁰⁸⁶

แม้จะพ่ายแพ้ไปในยุคแรก แต่ฝ่ายพลังของนักการเมืองอาชีพก็มิได้หยุดอยู่เพียงเท่านั้น เพราะได้มีความพยายามที่จะเสนอร่างแก้ไขรัฐธรรมนูญกลับเข้าสู่สภาใหม่อีกครั้งในเดือนถัดมาทันที โดยร่างแก้ไขรัฐธรรมนูญครั้งนี้มี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช และพรรคกิจสังคมเป็นหัวหอกสำคัญ โดยมี เนื้อหาสาระที่มุ่งนำเนื้อหาที่เป็นประชาธิปไตยจากรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 กลับมาบัญญัติใหม่ ไว้อย่างครบถ้วน ทั้งนี้การตอบโต้ความพยายามอันสุดโต่งของกองทัพด้วยการนำเนื้อหาและ บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 กลับมาชุบชีวิตใหม่ของร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ม.ร.ว.คึก ฤทธิ์ ย่อมเท่ากับเป็นการพุ่งเป้าแห่งการล้างแค้นไปยังฐานอำนาจของกองทัพ นั่นคือสมาชิกวุฒิสภา ที่มาจากการแต่งตั้งโดยตรง¹⁰⁸⁷ ซึ่งในแง่หนึ่งถือว่าการตอบโต้ความสุดโต่งด้วยความสุดโต่งในอีก ด้านหนึ่งแทน และทำให้ภาพของลูกตุ้มเพนดูล้มที่ผู้ร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2521 พยายามอย่าง มากที่จะหลีกเลี่ยงกลับมาเกิดขึ้นให้เห็นอีกครั้งจากสงครามการแก้ไขรัฐธรรมนูญระหว่างพลังคณะ บุคคลจากกองทัพกับนักการเมืองอาชีพในสภาผู้แทนราษฎรที่เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2525-2526

อย่างไรก็ตาม มีการประเมินกันว่าความพ่ายแพ้ของฝ่ายนักการเมืองอาชีพในช่วงเวลานั้น เกิดจากความไร้เอกภาพและการแตกแยกภายในของกลุ่มนักการเมืองด้วยตนเอง ประกอบการผล การเลือกตั้งที่ออกมาแล้วไม่ปรากฏว่ามีพรรคการเมืองใดได้เสียงข้างมากอย่างเด็ดขาดในรัฐสภาที่ยัง ทำให้ไม่มีพรรคใดมีอำนาจเพียงพอที่จะรวบรวมเสียงของพลังคณะบุคคลของฝ่ายนักการเมืองอาชีพไป ต่อกรกับพลังของคณะบุคคลจากกองทัพ สอดคล้องกับการอภิปรายในสภาของนายธรรมนุญ ลัดพลี สมาชิกวุฒิสภาที่อยู่ในกลุ่มต่อต้านที่กล่าวในเชิงถากถางสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรว่า “ผมว่าที่แพ้ เพราะผู้แทนไม่อาจตกลงกันได้มากกว่า”¹⁰⁸⁸

¹⁰⁸⁵ สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมร่วมกันของรัฐสภา ครั้งที่ 7 วันที่ 25 มิถุนายน 2525," 322.

¹⁰⁸⁶ "Premier survives parliamentary crisis," *Bangkok Post* 25 June 1982.

¹⁰⁸⁷ กองบรรณาธิการมติชน, *นี่คือประเทศไทย: ประมวลตำนานและวิกฤตรัฐธรรมนูญสะท้อนภาพการ เมืองไทย*, 30.

¹⁰⁸⁸ ดู “บทสรุปแห่งความพ่ายแพ้ การขาดเอกภาพของ ส.ส.” ใน เรื่องเดียวกัน, 33.

อย่างไรก็ดี กองทัพและสมาชิกวุฒิสภาเมื่อเป็นฝ่ายที่ได้รับชัยชนะแล้วก็มิได้หยุดอยู่เพียงเท่านั้น ทางกองทัพได้มีการออกหนังสือสมุดปกขาวซึ่งมีเนื้อหาชี้แจงแนวทางของกองทัพในการดำเนินนโยบายต่าง ๆ รวมถึงท่าทีที่มีต่อการแก้ไขรัฐธรรมนูญอีกด้วย ไม่ว่าจะเป็น “เอกสาร 21 มิถุนายน 2525” ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับท่าทีของกองทัพต่อการปรับปรุงรัฐธรรมนูญให้เป็นประชาธิปไตย หรือ “เอกสาร 19 กรกฎาคม 2525” ซึ่งมีเนื้อหายืนยันว่ากองทัพยังไม่เห็นด้วยกับการแก้ไขรัฐธรรมนูญ หรือ “เอกสาร 17 พฤศจิกายน 2525” ว่าด้วยแนวคิดเรื่อง “อำนาจบริสุทธ์” อันหมายถึงองค์กรที่จะเข้ามาทำหน้าที่เป็นผู้แทนของปวงชนแทนนักการเมืองที่ประชาชนขาดซึ่งความศรัทธา¹⁰⁸⁹ และนอกจากนี้ยังลามไปถึง “เอกสาร 20 มกราคม 2526” ของพลเอกอาทิตย์ กำลังเอก ซึ่งมีเนื้อหาที่ต้องการให้ข้าราชการประจำและสมาชิกวุฒิสภาสามารถดำรงตำแหน่งเป็นข้าราชการการเมืองในเวลาเดียวกันได้ ซึ่งเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับที่พลเอกพิจิตร กุลละวณิชยกกล่าวให้สัมภาษณ์ในเวทีเสวนารายการหนึ่งอย่างเปิดเผยว่า

เราจะไปเอานักการเมืองที่ไม่เคยรู้เรื่องระบบงานราชการเลย เราก็เคยมีหลายครั้งหลายหน นักการเมืองเป็นรัฐมนตรีไม่รู้ว่าทำอะไร ไม่รู้ว่าทำอะไรยังไง มีหน้าที่อยู่กระทรวงนี้ไปทำงานที่กระทรวงโน้นนี้มีอยู่บ่อย ๆ แต่ว่าถ้าเราเขียนไว้เลยว่า ไม่เอาข้าราชการมาทำเลย พรรคก็จำเป็นต้องเลือกคนในพรรคของตัวเองที่จะเอา...ขอภัย...นายแมวอะไรสักคนขึ้นมาเป็นรัฐมนตรี¹⁰⁹⁰

การต่อสู้ดังกล่าวของกองทัพกับไม่เพียงแต่จะเป็นไปในรูปแบบของการเรียกร้องผลประโยชน์ของฝ่ายตนอย่างสุดโต่งเท่านั้น หากแต่ยังมุ่งโจมตีและสร้างความเป็นปฏิกิริยาต่อพลังคณะบุคคลที่เป็นนักการเมืองอาชีพโดยตรง อย่างไรก็ตาม ความขัดแย้งดังกล่าวได้มาถึงจุดแตกหักในปี พ.ศ. 2526 เมื่อกองทัพกลายเป็นฝ่ายเสนอร่างแก้ไขรัฐธรรมนูญบ้าง โดยหวังที่จะแก้ไขบทเฉพาะกาลเพื่อคงไว้ซึ่งฐานอำนาจของกองทัพในวุฒิสภาต่อไป และฝ่ายนักการเมืองอาชีพได้พยายามทุกวิถีทางที่จะขัดขวางร่าง

¹⁰⁸⁹ ดู “เอกสาร 21 มิถุนายน 2525” “เอกสาร 19 กรกฎาคม 2525” และ “เอกสาร 17 พฤศจิกายน 2525” อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, 42-47.

¹⁰⁹⁰ ดู “เอกสาร 20 มกราคม 2526” อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, 54-55.

แก้ไขรัฐธรรมนูญดังกล่าวของกองทัพโดยมีศักดิ์ศรีในฐานะผู้แทนของปวงชนที่มาจากการเลือกตั้ง และความเป็นเอกภาพแห่งพลังคณะบุคคลในสภาผู้แทนราษฎรเป็นเดิมพัน

ช่วงต้นปี พ.ศ. 2526 เมื่อร่างแก้ไขรัฐธรรมนูญของนายปัญญา เกสรทองและพวก ซึ่งมีเนื้อหาหลักอยู่ที่การรักษาสถานภาพอำนาจของกองทัพด้วยการอนุญาตให้วุฒิสภายังคงมีอำนาจที่จะลงมติในร่างกฎหมายและอภิปรายรัฐบาลร่วมกับสภาผู้แทนราษฎร ผลปรากฏว่าร่างแก้ไขรัฐธรรมนูญดังกล่าวซึ่งได้รับการสนับสนุนจากกองทัพหรืออีกนัยหนึ่งคือพลเอกอาทิตย์อย่างเปิดเผยถูกบรรจุเข้าสู่ระเบียบวาระการประชุมของรัฐสภาเป็นวันแรกในวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2526 และมีการประชุมตลอดเดือนกุมภาพันธ์ และรัฐสภาก็มีมติรับหลักการในวาระแรกและวาระที่สองอย่างง่ายดายจนทำให้กองทัพเริ่มวางใจ¹⁰⁹¹ ก่อนที่ร่างแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวกำลังเคลื่อนเข้าสู่การลงมติในวาระที่ 3 เพื่อลงมติเห็นชอบในวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2526 ซึ่งมีการคาดการณ์กันว่าน่าจะผ่านอย่างไม่มีปัญหา¹⁰⁹² แต่กลับกลายเป็นว่า ในการลงคะแนนในวาระที่สามร่างรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวของกองทัพพ่ายแพ้ไปด้วยคะแนนเสียง 254 ซึ่งน้อยกว่ากึ่งหนึ่งอยู่ 10 เสียง ซึ่งสาเหตุในการพ่ายแพ้ในครั้งนั้นไม่เพียงแต่เกิดจากการฉกฉวยกำลังกันของเหล่าคณะบุคคลที่เป็นนักการเมืองอาชีพจาก 3 พรรคการเมืองใหญ่คือพรรคชาติไทย พรรคกิจสังคม และพรรคประชาธิปัตย์เท่านั้น การลงคะแนนครั้งนั้นยังได้รับความร่วมมือจากสมาชิกวุฒิสภานับหนึ่งอีกด้วย¹⁰⁹³ ความพ่ายแพ้ในครั้งนั้นทำให้พลเอกเปรมตัดสินใจยุบสภาลงในที่สุด และมีข่าวในตอนแรกว่าพลเอกเปรมอาจยุติบทบาททางการเมืองลงหลังจากเหตุการณ์ในครั้งนั้น¹⁰⁹⁴

อย่างไรก็ดี หน่วยข่าวกรองของสหรัฐอเมริการายงานว่า ความพ่ายแพ้ของคณะบุคคลฝ่ายกองทัพในการเสนอร่างแก้ไขรัฐธรรมนูญในครั้งนั้นถูกโหวตคว่ำโดยนักการเมืองอาชีพจากสามพรรคใหญ่เป็นเพราะพวกเขาถูกปฏิเสธจากฝ่ายกองทัพที่จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงบางอย่างในวาระที่สองหรือขั้นแปรรู้อยู่ดี ประกอบกับความแตกแยกภายในกองทัพระหว่างพลเอกสายหยุด เกิดผล ซึ่งเป็นคู่แข่งคน

¹⁰⁹¹ "สายหยุดว่าเมื่อวาระ 2 ผ่านทั้งสองฝ่ายคงจะสบายใจ," *สยามรัฐ* วันที่ 1 มีนาคม 2526.

¹⁰⁹² "วิเคราะห์แก้ไขรัฐธรรมนูญ คาดผ่านวาระ 3," *สยามรัฐ* วันที่ 10 มีนาคม 2526.

¹⁰⁹³ กองบรรณาธิการมติชน, *นี่คือประเทศไทย: ประมวลตำนานและวิกฤตรัฐธรรมนูญสะท้อนภาพการเมืองไทย*, 90.

¹⁰⁹⁴ และมีข่าวว่าประมาณ อติเรกสารอาจเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทนภายหลังจากที่มีการเลือกตั้ง ดู "Parliament dissolved, early election called," *Bangkok Post* 13 March 1983.

สำคัญของพลเอกอาทิตย์ ได้ชักชวนให้สมาชิกวุฒิสภาประมาณ 30 คน ลงมติไม่รับร่างแก้ไขร่างรัฐธรรมนูญดังกล่าว หน่วยข่าวกรองของสหรัฐยังรายงานต่อไปว่า ถึงแม้พลเอกอาทิตย์จะพ่ายแพ้ในการลงมติและยอมถอย “แต่เขาก็ได้บีบให้พลเอกเปรมยุบสภาและจัดให้มีการเลือกตั้งในกลางเดือนเมษายนได้สำเร็จตามที่กองทัพต้องการ ก่อนหน้าที่บทเฉพาะกาลจะหมดอายุลง”¹⁰⁹⁵ ซึ่งหมายความว่า การเลือกตั้งที่เกิดขึ้นด้วยการแบ่งเขตตามบทเฉพาะกาลย่อคาดหวังผลลัพธ์ได้ว่าจะนำไปสู่พลังของนักการเมืองอาชีพที่อ่อนแอและแตกแยกซึ่งจะไม่สามารถรวมตัวกันเพื่อต่อกรกับพลังของกองทัพได้นั่นเอง

สิ่งที่อธิบายไปนี้ย่อมสะท้อนถึงการเหวี่ยงตัวที่เกิดขึ้นจากความตึงตันและความต้องการที่จะตอบสนองผลประโยชน์ส่วนตัวอย่างสุดโต่งของทั้งคณะบุคคลทั้งฝ่ายกองทัพและนักการเมืองอาชีพ โดยเฉพาะจากฝ่ายกองทัพที่ทำให้เกิดวิกฤตรัฐธรรมนูญขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2525 – 2526 และการเหวี่ยงตัวที่ว่านี้เกิดขึ้นในห้วงเวลาของระบอบรัฐธรรมนูญที่ผู้ร่างพยายามเป็นอย่างยิ่งที่จะหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าและออกแบบกลไกและโครงสร้างในรัฐธรรมนูญเพื่อให้กลุ่มพลังต่าง ๆ โดยเฉพาะคณะบุคคลที่เป็นข้าราชการประจำและนักการเมืองอาชีพต่างมีตำแหน่งแห่งที่ของตนในทางการเมือง แต่วิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นย่อมเป็นบทพิสูจน์แล้วว่าการออกแบบกลไกและสถาบันทางการเมืองอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอหากแต่ละฝ่ายต่างเข้าไปใช้อำนาจและกลไกที่รัฐธรรมนูญออกแบบไว้โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตัวแบบสุดโต่ง หรือมีวิถีคิดที่พยายามกีดกันหรือขัดขวางอีกฝ่ายออกไปอย่างสุดโต่งโดยไม่ยอมประนีประนอมใดใด

แม้ความพยายามที่จะกระชับอำนาจระหว่างเอกบุคคลโดยพลเอกเปรม และคณะบุคคลโดยกองทัพ โดยมีนักการเมืองอาชีพที่มาจาก การเลือกตั้งของมหาชนโดยตรงเป็นเบาะรองจะถึงคราวสิ้นสุดลง เมื่อนักวิชาการจำนวน 99 คน จากเครือข่ายสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทยยื่นถวายฎีกาต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวหรือที่รู้จักกันในชื่อ “ฎีกา 99” เพื่อขอให้พลเอกเปรมยุติบทบาททาง

¹⁰⁹⁵ ดู “Athit eventually backed down but forced Prem to dissolve the House of Representatives and call early national elections in mid-April on the military’s terms—before preexisting provisions of the Constitution expired” ใน CIA CREST, CIA-RDP84S00553R000300070006-4, Thailand: prospects for the coalition government, (August, 1983).

การเมือง¹⁰⁹⁶ อันเป็นเหตุที่ทำให้พลเอกเปรมตัดสินใจติบตบทางการเมือง ส่งผลให้ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีกลับไปอยู่ในมือของฝ่ายนักการเมืองอาชีพเป็นครั้งแรกในรอบทศวรรษ เมื่อพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ก้าวขึ้นมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีภายหลังการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2531 ซึ่งถือเป็นการตีกลับของคณะบุคคลที่เป็นนักการเมืองอาชีพอย่างมีนัยสำคัญ ดังปรากฏผ่านสัดส่วนการดำรงตำแหน่งในคณะรัฐมนตรีที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างชัดเจน (โปรดดูตารางที่ 6 ประกอบ) นับตั้งแต่การขึ้นสู่อำนาจของพลเอกชาติชายเป็นต้นไป

คณะ ที่ (ชุด ที่)	นายกรัฐมนตรี (ช่วงปี)	ข้าราชการ				นอกภาค ราชการ		นักการเมือง อาชีพ	
		ทหาร	%	พลเรือน + technocrat	%	ธุรกิจ (ทุน ชาติ)	%	สส. (ทุน ธุรกิจ, อิสระ)	%
39	ธานินทร์ (ต.ค.19-ต.ค. 20)	5	28 %	11	60 %	1	6 %	1	6 %
40	พลเอกเกรียง ศักดิ์ (พ.ย.20-พ.ค. 22)	11	32 %	16	47 %	6	18 %	1	3 %
41	พลเอกเกรียง ศักดิ์ (พ.ค.22-มี.ค. 23)	17	40 %	15	36 %	7	17 %	3	7 %
42	พลเอกเปรม (มี.ค.23-เม.ย. 26)	13	35 %	10	27 %	4	11 %	10	27 %
43	พลเอกเปรม (เม.ย.26-ส.ค. 29)	6	14 %	5	11 %	6	14 %	27	61 %
44	พลเอกเปรม (ส.ค.29-ส.ค. 31)	9	20 %	4	9 %	2	5 %	28	64 %
45	พลตรีชาติชาย	1	2 %	2	4 %	2	4 %	40	90 %

¹⁰⁹⁶ ดูสำเนาของ “ฎีกา 99” ใน ธนาพล อิวสกุล, "เสาหลักทางจริยธรรมชื่อเปรม," *ฟ้าเดียวกัน* 4, 1 (มกราคม - มีนาคม 2549): 110.

	(ส.ค.31-ธ.ค.33)								
46	พลเอกชาติชาย (ธ.ค.33-ก.พ.34)	1	2%	1	2%	1	2%	41	94%
47	อานันท์ (มี.ค.34-เม.ย.35)	9	26%	25	71%	1	3%	0	0%
48	สุจินดา (เม.ย.35-มิ.ย.35)	4	10%	4	10%	1	2%	42	78%
49	อานันท์ (มิ.ย.35-ก.ย.35)	1	4%	25	92%	1	4%	0	0%
50	ชวน (ก.ย.35-ก.ค.38)	1	2%	5	10%	2	4%	40	84%
51	บรรหาร (ก.ค.38-พ.ย.39)	0	0%	5	10%	1	2%	45	88%
52	ชวลิต (พ.ย.39-พ.ย.40)	0	0%	4	8%	3	6%	43	86%
53	ชวน (พ.ย.40-ก.พ.44)	0	0%	4	8%	5	10%	41	82%
54	ทักษิณ (ก.พ.44-มี.ค.48)	0	0%	8	22%	4	11%	26	67%
55	ทักษิณ (มี.ค.48-ก.ย.49)	5	9%	10	18%	9	16%	31	56%

ตารางที่ 6

แสดงสัดส่วนจำนวนข้าราชการและอดีตข้าราชการที่เข้ามาดำรงตำแหน่งในคณะรัฐมนตรี
โดยเปรียบเทียบกับนายทุนระดับชาติและนักการเมืองอาชีพ
ตั้งแต่คณะรัฐมนตรีชุดที่ 39 ถึงชุดที่ 55

5.4 สรุป

งานวิจัยในบทนี้เริ่มต้นจากการชี้ให้เห็นอิทธิพลของคณะบุคคลในการเมืองไทย โดยตั้งต้นจากก่อนหน้าที่จะมีระบอบรัฐธรรมนูญ ที่คณะบุคคลเข้ามามีบทบาทอย่างสำคัญโดยเฉพาะในการกำหนดการสืบราชสันตติวงศ์ก่อนที่จะมีการตรากฎหมายเทียบลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ขึ้น ต่อมาเมื่อมีการสร้างรัฐราชการรวมศูนย์สมัยใหม่ขึ้น ข้าราชการรุ่นใหม่อันเป็นผลผลิตของโครงสร้างรัฐราชการที่กระจุกตัวอยู่ในคณะอภิเษกของเจ้านายจึงกลายเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การอภิวัฒน์สยาม พุทธศักราช 2475

เมื่อเข้าสู่ระบอบรัฐธรรมนูญ งานวิจัยนำเสนอกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญในประเด็นที่เป็นแกนกลางของการกำหนดตำแหน่งแห่งที่ให้แก่อำนาจของคณะบุคคลผ่านประเด็นเรื่องการออกแบบให้มีหรือไม่มีบทบัญญัติที่ห้ามมิให้ข้าราชการประจำเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นหลัก โดยแบ่งการศึกษาทั้งหมดออกเป็นสามระยะ โดยมีรัฐธรรมนูญฉบับหลัก ๆ ในแต่ละช่วงเป็นตัวแทนของการเปิดประเด็นในการร่างรัฐธรรมนูญ โดยในระยะแรกคือระยะตั้งต้นของการวางเงื่อนไขจำกัดพลังของคณะบุคคลราชการดังกล่าวในรัฐธรรมนูญที่เริ่มขึ้นในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2489 ก่อนที่จะมีการวางเงื่อนไขเพิ่มเติมในเวลาต่อมาเมื่อมีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492 ระยะต่อมาคือระยะที่เกิดการเหวี่ยงตัวไปมาระหว่างฝ่ายที่ไม่ต้องการให้มีการวางเงื่อนไขจำกัดดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวุฒิสภาที่มาจากการแต่งตั้งในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 เพื่อตอบสนองความต้องการของพลังคณะบุคคลจากฝ่ายข้าราชการประจำ ก่อนที่จะเกิดเหวี่ยงตัวกลับไปสู่ด้านตรงกันข้ามเมื่อมีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 ซึ่งมาพร้อมกับการไหลทะลักของคณะบุคคลกลุ่มใหม่ในการเมืองระดับชาติ นั่นคือนักการเมืองอาชีพที่อาศัยการเติบโตมาจากฐานเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่นหรือ “ขุนกูธร” และการเหวี่ยงตัวไปมาในช่วงทศวรรษที่ 2510 นี้ กลายเป็นประสบการณ์สำคัญที่ผู้ร่างรัฐธรรมนูญในระยะสุดท้าย คือรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2521 ซึ่งเป็นต้นแบบให้แก่รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2534 นั้น พยายามที่จะหาจุดตรงกลางด้วยการผสมพลังของคณะบุคคลทั้งสองฝ่ายที่กำลังขัดแย้งกันอยู่ในเวลานั้นคือพลังของคณะบุคคลจากฝั่งกองทัพและฝั่งนักการเมืองอาชีพที่เติบโตมาจากขุนกูธร จนกระทั่งเกิดเป็นบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2521 ที่ผู้ร่างอ้างว่าเป็นการประนีประนอมระหว่างสองฝ่ายมิให้เกิดความสุดโต่งไปในด้านใดด้านหนึ่ง อย่างไรก็ตาม เมื่อรัฐธรรมนูญประกาศใช้ และทั้งสองฝ่ายเข้ามาใช้อำนาจตามรัฐธรรมนูญแล้ว จึงเกิดความพยายามของแต่ละฝ่ายที่จะมีการแก้ไขรัฐธรรมนูญโดยมีเนื้อหาเพื่อสนับสนุนอำนาจของคณะบุคคลในฝ่ายของตนเป็นหลัก

โดยไม่มีท่าทีที่จะประนีประนอมต่อกัน ความขัดแย้งดังกล่าวนี้ลงเอยด้วยวิกฤตทางรัฐธรรมนูญในปี พ.ศ. 2526 ซึ่งสะท้อนภาพของการเหวี่ยงตัวทางการเมืองที่เกิดจากการผลักดันผลประโยชน์ส่วนตัวอย่างสุดโต่งของทั้งสองฝ่ายโดยเฉพาะจากฝ่ายกองทัพ อันเป็นลักษณะของการเหวี่ยงตัวที่อาจเกิดขึ้นได้แม้จะอยู่ภายใต้โครงสร้างการใช้อำนาจของรัฐธรรมนูญที่พยายามประนีประนอมเพื่อหาทางออกให้แก่พลังของคณะบุคคลจากทั้งสองฝ่ายแล้วก็ตาม

บทที่ 6

จากไพร่ฟ้าราษฎรสู่พลเมืองและนาครธรรม:

มหาชนในระบอบรัฐธรรมนูญไทย

6.1 กล่าวนำ

งานวิจัยบทนี้จะเป็นการอธิบายพลวัตของมหาชนในการเมืองไทย โดยเริ่มจากที่มาที่ไป และมโนทัศน์ว่าด้วยมหาชนก่อนเกิดระบอบรัฐธรรมนูญผ่านคำสำคัญเกี่ยวกับ “ประชาชน” ตั้งแต่มหาชนในฐานะไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน ราษฎร และพลเมือง เพื่อที่จะชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในภาพรวมเกี่ยวกับความเข้าใจเรื่องมหาชนในสยาม และการเตรียมความพร้อมเพื่อที่จะสร้างพลเมืองของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ในความหมายของทวยนาครที่ก่อปรไปด้วยนาครธรรมหรือคุณธรรมแห่งพลเมืองและประชาชนที่พร้อมจะปกครองตนเองในระดับท้องถิ่นตามวิถีคิดเรื่อง การพัฒนาประชาธิปไตยจากเบื้องล่างของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

จากนั้นจะเป็นการอธิบายพลวัตของมหาชนหลังเกิดระบอบรัฐธรรมนูญในปี พ.ศ. 2475 หรือมหาชนในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตยปวงชน (popular sovereignty) ผ่านแนวคิดเรื่องสององค์ประจักษ์มหาชน (the people's two bodies) และการพิจารณาบทบาทของมหาชนในรัฐธรรมนูญผ่านตัวแบบ 4 ตัวแบบจากกรอบคิดเรื่ององค์อธิปัตย์ที่นิทรา (sleeping sovereign) ที่ผู้วิจัยพัฒนาจากข้อเสนอของ Thomas Hobbes และ Richard Tuck ซึ่งมีประเด็นแกนกลางอยู่ที่ประเด็นเรื่อง การกำหนดความเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยของพลเมืองไทยในรัฐธรรมนูญ การสะกดอำนาจดังกล่าวด้วยรัฐธรรมนูญ และการขยายอำนาจดังกล่าวในรัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากข้อถกเถียงในเรื่องอำนาจอธิปไตย “เป็นของ” หรือ “มาจาก” ปวงชนชาวไทย อันสัมพันธ์กับการเพิ่มลทธิสิทธิเสรีภาพตลอดจนบทบาทของมหาชนผ่านกลไกต่าง ๆ ที่แตกต่างกันในรัฐธรรมนูญตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 – 2534 และนัยที่ยังคงดำรงต่อมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

6.2 มโนทัศน์ว่าด้วยมหาชนชาวสยามก่อนระบอบรัฐธรรมนูญ¹⁰⁹⁷

การทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์เกี่ยวกับมหาชนจากไพร่ฟ้าราษฎรมาสู่พลเมืองสยามก่อนหน้าการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 อาจอาศัยการพิจารณาจากคำสำคัญทางการเมืองและการอธิบายความหมายของคำดังกล่าวที่สะท้อนความเข้าใจของคนร่วมสมัย โดยวิธีการที่ผู้วิจัยเลือกใช้ในส่วนนี้ คือการพิจารณาทั้งจากการปริวรรตความหมายของประชาชนจากโลกตะวันตกเป็นภาษาไทย และการอธิบายความจากภาษาไทยเป็นภาษาไทยเอง ที่ดำรงอยู่ในโลกทัศน์และแวดวงของผู้มีการศึกษาของสยามก่อนหน้าการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ซึ่งปรากฏผ่านคำและความหมายของคำในพจนานุกรมเล่มสำคัญที่ถูกจัดทำขึ้นตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ เพื่อใช้เป็นจุดตั้งต้นในการศึกษาการโลกทัศน์และการเปลี่ยนแปลงนัยความหมายของมหาชนสยามที่เกิดขึ้นก่อนหน้าปี 2475

หากตั้งต้นจากพจนานุกรมของพระสังฆราช Jean-Baptiste Pallegoix ที่ตีพิมพ์ครั้งแรกในประเทศฝรั่งเศสเมื่อปี พ.ศ. 2397 ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยใช้ชื่อว่า *ศัพท์ พะจะนะ พาสาไท (Dictionarium linguae Thai: sive siamensis, interpretatione Latina, Gallica et Anglica)* ซึ่งอธิบายแนวคิดเกี่ยวกับมหาชนไว้ทั้งสิ้น 2 กลุ่มใหญ่ คือส่วนในกลุ่มของคำว่า “ไพร่” อันประกอบด้วย (1) **ไพร่** หมายถึงสามัญชน พลีเบียน ข้าราชการ และทาส (2) **ไพร่พลเมือง** หมายถึงบรรดาผู้ที่อยู่อาศัยในพระราชอาณาจักรหนึ่ง ๆ (3) **ไพร่ฟ้า** หมายถึงบรรดาผู้ที่อยู่อาศัยในพระราชอาณาจักรหนึ่ง ๆ หรือประชาชน (4) **ไพร่หลวง** หมายถึงบรรดาทาสของพระมหากษัตริย์ (5) **บ่าวไพร่** หมายถึงข้าราชการทั้งชายและหญิง และ (6) **ไพร่กุดมพี** หมายถึงพลเมืองที่ไม่ได้มีชาติกำเนิดจากตระกูลขุนนาง¹⁰⁹⁸ กับส่วนที่อยู่ในกลุ่มของคำว่า “ประชา”

¹⁰⁹⁷ ส่วนหนึ่งของข้อเสนอในงานวิจัยส่วนนี้ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารอักษรศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ดู เอกลักษณ์ ไชยภูมิ, "การรับความคิดทางการเมืองตะวันตกว่าด้วยเรื่องรูปแบบการปกครอง," *วารสารอักษรศาสตร์* 48, no. 1 (มกราคม – มิถุนายน 2562): 162-94.

¹⁰⁹⁸ ดู “ไพร่: Common people, Plebeian, servants, slaves; ไพร่พลเมือง: The inhabitants of a kingdom; ไพร่ฟ้า: The inhabitants of a kingdom-people; ไพร่หลวง: Slaves of the king; บ่าวไพร่: Men and women servants; ไพร่กุดมพี: Citizens that are not of noble origin” ใน Jean-Baptiste Pallegoix, *Dictionarium linguae Thai : sive siamensis, interpretatione Latina, Gallica et Anglica* (Bangkok: Department of Curriculum and Instruction Development, Ministry of Education, 1999), 579.

ประกอบด้วย (1) **ประชา** หมายถึงชนชาติ ประชาชน และมหาชน (2) **ประชาราษ** หมายถึงประชาชน ประชากร (3) **ประชากร** หมายถึงฝูงชน (มีอบ) และ (4) **ประชาชน** หมายถึง ประชาชนสามัญชน พลเมือง¹⁰⁹⁹

ถัดมาคือพจนานุกรมฉบับของนายแพทย์ Dan Beach Bradley มิชชันนารีชาวสหรัฐที่เข้ามาตั้งรกรากในสยามในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยใช้ชื่อว่าหนังสือ *อักษราภิธานศรับท์* (Dictionary of the Siamese Language) ตีพิมพ์ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2416 ซึ่งบัญญัติความหมายของมหาชนไว้ในหมวดหมู่ของคำในกลุ่มที่ขึ้นต้นด้วย “ประชา” ไว้ดังนี้ “**ประชาราษฎร**, คือชนชาวพระนครนั้น, เหมือนอย่างชาวเมืองฤๅคนอยู่ในแคว้นแคว้นนั้น” กับ “**ประชาราชน**, คือประชุมชนนั้น”¹¹⁰⁰ และ “**พลไพร่**, คือชนราษฎรพลเรือน, มิใช่เจ้ามิใช่ขุนนาง, เปนชาวบ้านชาวเมืองเปนปรกตินั้น” กับ “**พลเมือง**, คือราษฎรชาวเมือง, บันดาชายไพร่ที่อยู่ในเมืองมากน้อยเท่าใด, เรียกพลเมืองทั้งสิ้น”¹¹⁰¹ ในขณะที่ความหมายของคำที่เกี่ยวข้องกับมหาชนอีกกลุ่มใหญ่รวมอยู่ในหมวดคำว่า “ไพร่” เช่นเดียวกับพจนานุกรมของพระสังฆราช Pallegoix โดยหมอบรัดเลย์อธิบายความหมายของไพร่ไว้ว่า “**ไพร่**, คือคนราษฎรที่เปนชาวเมือง, มิใช่ขุนนาง, เปนแต่พลเรือน.” และภายในหมวดหมู่เดียวกันยังประกอบไปด้วยคำย่อย ๆ อีก 4 คำ คือ “**ไพร่บ้านพลเมือง**, อาณาประชาราษฎร, คือชนชาวเมืองมิใช่คนมีบุญมากเปนพระยา พระ หลวงนั้น; **ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน**, ราษฎรชาวเมือง, คือคนบันดาอยู่ในขอบเขตอาณาของพระมหากษัตริย์ทั้งสิ้นนั้น; **ไพร่หลวง**, เลกกองกลาง, คือคนที่เข้าคักข้อมือ, มิใช่ข้าจ้าวแลทาสทนายขุนนางเปนคนในสวนหลวงนั้น; **ไพร่กระดุมภี**, คือคนพลเมืองที่มีเงินภอใช้เลี้ยงชีวิต ไม่เปนทาสบุคคลผู้ใดนั้น”¹¹⁰²

นอกจากคำอธิบายเรื่องไพร่ฟ้าราษฎรของสยามที่ปรากฏใน *อักษราภิธานศรับท์* แล้วหมอบรัดเลย์ยังกล่าวถึงมหาชนหรือ “People” โดยทั่วไปในเวลานั้นในฐานะ “ฝูงราษฎร” เพียงแต่ฝูง

¹⁰⁹⁹ ดู “ประชา: Race, people, multitude;ประชาราษ: People, populace;ประชากร: Mob; ประชาชน: People, common people, citizens” ใน Pallegoix, *Dictionarium linguae Thai : sive siamensis, interpretatione Latina, Gallica et Anglica*, 628.

¹¹⁰⁰ แดน ปีช แบรดเลย์, *หนังสืออักษราภิธานศรับท์*, 2 ed. (พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2514), 410.

¹¹⁰¹ เรื่องเดียวกัน, 464.

¹¹⁰² เรื่องเดียวกัน, 472.

ราษฎรที่ว่านี้มีคุณลักษณะที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบระหว่างผู้ราษฎรชาวสยามกับผู้ราษฎรชาวสหรัฐฯ ดังจะเห็นตัวอย่างจากการแปลคำปรารภของรัฐธรรมนูญสหรัฐฯ ประโยคแรกของหมอบรัดเลที่ว่า “*We the People of the United States*” ของหมอบรัดเลมาเป็นภาษาไทยว่า “ข้าพเจ้าทั้งหลาย, คือผู้ราษฎรแห่งเมืองอยู่ในทิศเทศ”¹¹⁰³ โดยผู้ราษฎรหรือ “People” ของประเทศสหรัฐอเมริกาในที่นี้ยังเป็นผู้ราษฎรที่ “เปนฟรี, คือมีอิสรภาพแก่ตัว”¹¹⁰⁴ โดยความลับของมหาชนชาวอเมริกาในอันที่จะรักษาไว้ซึ่งความเป็นอิสระในตนเองที่ว่านี้ คือการสถาปนากฎหมายหมาย “อันจะหักทำลายมิได้” ซึ่งหมอบรัดเลหมายถึงกฎหมายรัฐธรรมนูญอันเป็นหลักประกันความเสรีและเป็นไทในตนเองของพวกเขา และมีสถานะเป็นกฎหมายสูงสุดไม่แตกต่างจากสถานะของพระมหากษัตริย์ในระบอบราชาธิปไตย ดังที่หมอบรัดเลอ้างว่ารัฐธรรมนูญของสหรัฐฯ เป็นสิ่งที่ “ผู้ราษฎรจัดเลือกตั้งขึ้นไว้... ผู้ราษฎรหัวเมืองทั้งปวงนั้นเป็นผู้จัดเลือกตั้งบทกอนสติตวิชันขึ้นเปนใหญ่แทนกระษัตริย์.”¹¹⁰⁵ เหตุนี้รัฐธรรมนูญของประเทศสหรัฐฯ จึงเป็นเสมือนหลักประกันที่ทำให้ “ผู้ราษฎร” เหล่านี้มีสถานะเป็นพลเมืองผู้ทรงสิทธิและเสรีภาพบางอย่างตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้

ทั้งนี้ ความแตกต่างระหว่างผู้ราษฎรชาวสยามกับผู้ราษฎรชาวอเมริกัน และผลกระทบต่อ การออกแบบกลไกและสถาบันทางการเมืองที่ตามมาของทั้งสองประเทศนี้ อาจพิจารณาได้จาก คำอธิบายเรื่องธรรมชาติที่แตกต่างกันระหว่างมหาชนชาวสยามกับมหาชนชาวอเมริกันในเวลานั้นของ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระราชสาส์นที่พระองค์ทรงตอบรับรัฐธรรมนูญและการ สาส์นจากประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกาในปี พ.ศ. 2403 โดยทรงอธิบายว่าเหตุที่ธรรมเนียมการ ปกครองของอเมริกาสามารถดำเนินไปเช่นนั้นได้ เป็นเพราะมหาชนชาวอเมริกันส่วนใหญ่ “เชื่อร่าหรือใกล้เชื่อร่า” ซึ่งมีนัยหมายถึงบุคคลที่รู้จักเคารพกฎหมายและกติกากฎหมายของบ้านเมือง ส่วนประเทศที่ผู้คนยัง “เถื่อนหรือใกล้เถื่อน” ก็จะต้องอยู่ภายใต้การปกครองของผู้ที่มีกำลังหรือมีพวก พ้องที่มีกำลังเหนือชนส่วนใหญ่¹¹⁰⁶

¹¹⁰³ “กระษัตริย์เมืองอยู่ในทิศเทศ,” หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกรีตอร์เตอร์ เดือนแปดแรมสิบสี่ค่ำ จุลศักราช 1227 คคศศักราช 1865, 137.

¹¹⁰⁴ เรื่องเดียวกัน, 96.

¹¹⁰⁵ เรื่องเดียวกัน, 137.

¹¹⁰⁶ ไชยันต์ ไชยพร, *ตาสว่างกับรัชกาลที่ ๔* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2560), 154.

นอกจากนี้ อาจสามารถตีความได้ว่าในวรรณคดีของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว มหาชนชาวสยามในรัชสมัยของพระองค์ยังคงจัดเป็นพวกที่ “เถื่อน” มากกว่าพวกที่ “ใกล้เครื่องراب” โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาพร้อมกับข้อความที่ปรากฏในพระราชสาส์นฉบับแรกที่ทรงพระราชทานไปยังประเทศสหรัฐอเมริกาในปี จ.ศ. 1218 (พ.ศ. 2399) ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกล่าวถึงลักษณะของมหาชนชาวสยามไว้อย่างชัดเจนว่า

อนึ่งชาวสยามประเทศนี้ ย่อมเป็นคนกึ่งดีกึ่งร้ายตลอดมา
หลายชั่วอายุโง่เขลามากมายด้วยกัน ไม่รู้จักอย่างธรรมเนียมที่ดี
เมื่อมาสมคบค้าขายกับชาวอเมริกันแลชาวประเทศอื่นที่มี
ขนบธรรมเนียมบ้านเมืองผิดกัน เกือบกบงจำพวกจะเข้าใจผิดแล้ว
จะพูดผิด ๆ ทำผิด ๆ ไปบ้าง ก็ถ้าการอันนั้นไม่เป็นการอันใหญ่
สำคัญนัก กรุงสยามปรารถนาขอให้ผู้ครองเมืองท่านจงอดโทษเสีย
บ้างโดยสมควรด้วย... คนชาวสยามทั้งไพร่ทั้งผู้ดีโดยมากยังตั้งอยู่
ในความเขลาไม่ฉลาดนัก¹¹⁰⁷

ปมปัญหาเรื่องเงื่อนไขความฉลาดหรือความรู้และการศึกษาของราษฎรสยามที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเปิดไว้ จะยังคงเป็นมรดกและพันธกิจสำคัญของรัฐสยามที่สืบทอดมาจนกระทั่งเปลี่ยนแปลงการปกครองไปแล้ว ดังนั้นการพยายามสร้างพลเมืองที่ “รู้จักอย่างธรรมเนียมที่ดี” จึงเป็นเป้าหมายสำคัญประการหนึ่งเมื่อรัฐสยามเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ความเป็นรัฐสมัยใหม่ภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ถัดจากพจนานุกรมของหมอบลัดเลย์คือ *คัมภีร์สรรพพจนานุกรม* หรือพจนานุกรมของนายแพทย์สามูเอ็ล เจ. สมิท (Samuel J. Smith) หรือหมอสมิท ซึ่งจัดทำขึ้นในปี พ.ศ. 2442 ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว¹¹⁰⁸ ซึ่งแปลความหมายของคำที่เกี่ยวข้องกับ

¹¹⁰⁷ พระบาทสมเด็จพระ จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, *เรื่องพระราชสาส์น: พระบรมราชาธิบายในรัชกาลที่ 4* (พระนคร: โรงพิมพ์ไทย, 2463), 142-43.

¹¹⁰⁸ โดยพจนานุกรมของหมอสมิทเป็นพจนานุกรมภาษาอังกฤษ – สยาม (The Comprehensive Anglo-Siamese Dictionary) ขนาดใหญ่จำนวน 5 เล่ม มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการให้เป็นประโยชน์แก่ชาวสยามที่ต้องการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ (Smith 1999, III) และหมอสมิทยังประกาศอีกด้วยว่าได้นำ *คัมภีร์สรรพพจนานุกรม* ที่จัดพิมพ์

มหาชนไว้จำนวนสองคำ คือคำว่า “*People n.* ปีปิ้ล คนทั้งปวงอันเป็นชาวบ้านเมืองพระนครพลประเทศ; พลไพร่; ราษฎร; ไพร่; คนอันไม่มีตำแหน่ง; คนเปนหมู่ ๆ; พวกชาวบ้านนอกชอกนา; พลประเทศ”¹¹⁰⁹ และ “*Citizen, n.* คิติเซิน, ชาวเมืองชาวพระนคร; ได้ผลประโยชน์ของชาวเมืองนั้นอันคนต่างประเทศหาได้ไม่ในเมืองนั้น; พวกราษฎรไม่มีตำแหน่ง; ชาวประเทศบ้านเมืองฤต่าบลได้; คนที่เกิดแลมักอยู่ในเมืองของตัว.”¹¹¹⁰ นอกจากนี้ พจนานุกรมเล่มดังกล่าวยังแปลความหมายของคำที่เกี่ยวข้องกับประชาชนอย่างฝูงชนหรือม็อบไว้ด้วยเช่นกัน โดยให้ความหมายว่า “*Mob, n.* มอบ, คนเลวหลายชนิดรวมกัน; คนหยาบอีกทีก็วุ่นวายนัก; พวกจูลาจล.” และรวมถึง “*Mobocracy, n.* มอบอาระคี, การคนต่ำในบ้านเมืองทำให้เกิดวุ่นวายให้ได้ตามใจเขา, ไม่เห็นแก่ผู้มีบรรดาศักดิ์แลธรรมเนียมเรียบร้อยของบ้านเมือง”¹¹¹¹ อย่างไรก็ตาม คำและความหมายที่ปรากฏใน *คัมภีร์สรรพพจนานุกรม* ล้วนมาจากการแปลโดยอิงกับความหมายที่มาจากภาษาอังกฤษต้นฉบับของ Noah Webster อีกทีหนึ่ง ดังนั้นความหมายของมหาชนที่ปรากฏในข้างต้นอาจไม่สามารถนำมาใช้ชี้วัดมโนทัศน์และความเข้าใจของคนไทยร่วมสมัยเกี่ยวกับมหาชนได้เท่ากับความหมายของพจนานุกรมที่อธิบายความคำในภาษาไทยเป็นภาษาไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งฉบับที่รัฐบาลสยามเป็นผู้จัดทำขึ้นเอง

ใหม่ครั้งแรกขึ้นทูลเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีพระบรมราชินีนาถ พระองค์ละชุด เนื่องจากทั้งสองพระองค์เป็นผู้ที่ออกพระราชทรัพย์อุดหนุนการเผยแพร่ความรู้ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าขึ้นในประเทศสยาม ดู “คำนำ” สามูเอ็ล เจ. สมิท, *คัมภีร์สรรพพจนานุกรม* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), II.

นอกจากนี้หมอสมิทยังระบุไว้ในคำนำของ *คัมภีร์สรรพพจนานุกรม* ว่าพจนานุกรมเล่มดังกล่าวอาศัย “*ดิกเชอนเอรีใหญ่ของนักปราชโนอะเว็สเตอร์* เปนแบบเปนครุ เพราะคัมภีร์ของท่านนักปราชนีประเสริฐยิ่งกว่า *ดิกเชอนเอรีอื่น ๆ ซึ่งเคยใช้กันอยู่ทุกวันนี้*” ซึ่งทำให้ทราบว่าตัวบทที่นำมาใช้เป็นต้นแบบสำหรับการจัดทำ *คัมภีร์สรรพพจนานุกรม* คือพจนานุกรมภาษาอังกฤษตามแบบอเมริกัน (*American Dictionary of the English Language*) ของ โนอาห์ เว็สเตอร์ (Noah Webster) ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกในปี ค.ศ. 1828 และได้ปรากฏหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรว่า พจนานุกรมเล่มเดียวกันนี้เอง ได้ถูกส่งมาเป็นของกำนัลจากประธานาธิบดีแฟรงคลิน เพ็ช ในวันที่ 12 กันยายน ค.ศ. 1855 แก่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดู Seni Pramoj and Kukrit Pramoj, *King Mongkut, A King of Siam Speaks* (Bangkok: The Siam Society, 1985), 115.

¹¹⁰⁹ สามูเอ็ล เจ. สมิท, *คัมภีร์สรรพพจนานุกรม เล่ม 3* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), 945.

¹¹¹⁰ สามูเอ็ล เจ. สมิท, *คัมภีร์สรรพพจนานุกรม เล่ม 1* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), 705.

¹¹¹¹ สมิท, *คัมภีร์สรรพพจนานุกรม เล่ม 3*, 590-91.

ก่อนหน้าการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 รัฐบาลของประเทศสยามได้พยายามรวบรวมความหมายของคำต่าง ๆ ในภาษาไทยเพื่อจัดทำเป็นพจนานุกรมมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2427 (ร.ศ. 102) จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2432 กรมศึกษาธิการได้แต่งตั้งให้ขุนประเสริฐอักษรนิติ (แพ ตาละลักษณ) เป็นแม่กองรวบรวมคำและความหมายต่าง ๆ ขึ้นเพื่อจัดทำเป็นพจนานุกรม จนกระทั่งพิมพ์สำเร็จออกเป็นหนังสือ *พจนานุกรม* ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2434 จำนวน 500 ฉบับ และพิมพ์ครั้งที่สองในปี พ.ศ. 2444 อีกจำนวน 1,000 ฉบับ ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาเมธาธิบดี (สาทร สุทธเสถียร) เจ้ากรมราชบัณฑิตรับหน้าที่รวบรวมคำเพื่อจัดทำ “ปทานุกรม” ขึ้นอีกครั้งหนึ่ง จนกระทั่งพระยาภักดีนฤเบศร์ (แก้ว ศาลิกบุตร) เจ้ากรมราชบัณฑิตคนถัดมาได้จัดตั้งแผนกรวบรวมปทานุกรมขึ้นเป็นการเฉพาะ โดยมีพระอุปทิศศิลปสาร (น้อม กาญจนชีวะ) เป็นหัวหน้า และผู้ช่วยอีก 3 ท่านคือพระยาวิจิตรธรรมปริวัตร (คำ พรหมกลีกร) พระวรเวทย์พิสิฐ (เซ็ง ศิวะศรียานนท์) พระธรรมนิเทศทวยหาร (อยู่ อุดมศิลป์) เป็นผู้รวบรวมข้อมูลเพื่อจัดทำปทานุกรมเล่มดังกล่าวจนกระทั่งแล้วเสร็จออกมาเป็น *ปทานุกรมสำหรับโรงเรียน* ในปี พ.ศ. 2463 โดยพิมพ์ครั้งแรกจำนวน 1,000 ฉบับ ซึ่งถือว่าเป็นการพิมพ์ครั้งใหม่ที่แตกต่างกันจากพจนานุกรมที่มีมาแต่เดิม เนื่องจากมีการจัดวางโครงของปทานุกรมใหม่ให้เรียงลำดับศัพท์ตามตัวอักษรภาษาไทย¹¹¹² และมีวัตถุประสงค์เพื่อให้การใช้ถ้อยคำและการเขียนหนังสือตลอดจนการปริวรรตความหมายของคำต่าง ๆ ในภาษาไทยเกิดมาตรฐานที่ “ลงแบบ” ขึ้นเพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกัน ซึ่งคำที่รวบรวมไว้ในปทานุกรมนี้โดยมากเป็นคำที่ใช้กันอยู่แพร่หลายในหนังสือ ตำราเรียน พระราชนิพนธ์ และกวีนิพนธ์ต่าง ๆ ที่แพร่หลายในเวลานั้น¹¹¹³

หากคำที่ปรากฏใน *ปทานุกรมสำหรับโรงเรียน* ของกระทรวงศึกษาธิการ คือรูปธรรมของกระบวนการสร้างมาตรฐานของความหมายที่ “ลงแบบ” ให้แก่คำซึ่งเป็นที่แพร่หลายในขณะนั้นแล้ว บรรดาคำสำคัญทางการเมืองต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ใน *ปทานุกรมสำหรับโรงเรียน* ของรัฐบาลย่อมสะท้อนความเข้าใจของผู้มีอำนาจที่ต้องการปริวรรตและให้ความหมายแก่คำสำคัญดังกล่าว รวมไปถึงความหมายและทิศทางของความหมายที่ผู้บัญญัติศัพท์ต้องการให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจ และเหตุนี้

¹¹¹² ดู “คำนำ” ใน กระทรวงธรรมการ, *ปทานุกรม*, 2 ed. (พระนคร: โรงพิมพ์กรมตำรา กระทรวงธรรมการ, 2470), ก-ข.

¹¹¹³ ดู “คำนำ” ใน กรมตำรา, *ปทานุกรมสำหรับโรงเรียน* (พระนคร: กรมตำรา กระทรวงศึกษาธิการ, 2463), ก.

จึงอาจถือความหมายของคำที่ปรากฏในปทานุกรมเล่มดังกล่าวว่าเป็นตัวแทนของมาตรฐานทางความหมายที่ “ลงแบบ” ที่รัฐบาลต้องการเผยแพร่ในช่วงเวลาดังกล่าวได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ใน *ปทานุกรมสำหรับโรงเรียน ฉบับตีพิมพ์ครั้งแรก* ระบุความหมายของคำที่เกี่ยวข้องกับมหาชนไว้ดังนี้ (1) พลเมือง หมายถึง “น. ชาวเมือง, ราษฎร.”¹¹¹⁴ (2) ไพร่ หมายถึง “น. ชาวเมือง, พลเมืองสามัญ, คนเลว ไพร่ฟ้า น. ข้าแผ่นดิน”¹¹¹⁵ (3) ประชา/ประชากร หมายถึง “ส.น. หมู่สัตว์, ชาวเมือง”¹¹¹⁶

นอกจากนี้ สิ่งที่น่าสนใจเป็นพิเศษที่อยู่ใน *ปทานุกรมสำหรับโรงเรียน* ดังกล่าว คือในหมวดของคำที่มีรากมาจากคำว่า “ประชา” ปรากฏคำว่า “ประชาธิปไตย” ในพจนานุกรมฉบับภาษาไทยขึ้นเป็นครั้งแรก เพราะหากเปรียบเทียบกับหนังสือ *ปทานุกรมฉบับพิเศษ* ที่จัดพิมพ์ขึ้นตามรับสั่งของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ในปี พ.ศ. 2462 หรือเพียง 1 ปีก่อนหน้าที่จะมีการจัดพิมพ์ *ปทานุกรมสำหรับโรงเรียน* เล่มดังกล่าว ในหมวดของคำว่า “ประชา” ยังไม่ปรากฏคำประชาธิปไตยแต่อย่างใด คงมีแต่เพียงความหมายของประชาว่า หมายถึง “ส.น. หมู่สัตว์, ชาวเมือง”¹¹¹⁷ ในขณะที่ *ปทานุกรมสำหรับโรงเรียน* ซึ่งแม้จะให้ความหมายของคำว่า “ประชา” ไว้เช่นเดียวกัน แต่ได้เพิ่มเติมคำที่มีรากเดียวกันที่เกี่ยวข้องกับ “ประชา” เข้าไปอีกจำนวน 3 คำ คือคำว่า “ประชาธิปไตย” “ประชาภิบาล” และ “ประชาบาล” โดยให้ความหมายไว้ดังนี้

ประชาธิปไตย ส.น. รัฐบาลที่มีชาวเมืองเป็นใหญ่,
เป็นชื่อรัฐบาลที่มีประธานาธิบดีเป็นหัวหน้า คู่กับราชาธิปไตย
รัฐบาลที่มีพระราชาเป็นใหญ่ **ประชาภิบาล** ส.น. ผู้ปกครอง
ชาวเมือง, การปกครองชาวเมือง **ประชาบาล** ส.ค. ชาวเมือง
ปกครอง, ชาวเมืองบำรุง, การบำรุงชาวเมือง¹¹¹⁸

¹¹¹⁴ เรื่องเดียวกัน, 286.

¹¹¹⁵ เรื่องเดียวกัน, 307.

¹¹¹⁶ เรื่องเดียวกัน, 237.

¹¹¹⁷ เรื่องเดียวกัน, 245.

¹¹¹⁸ เรื่องเดียวกัน, 237.

จะเห็นได้ว่าความหมายของคำว่าประชาธิปไตยในข้างต้นจะใกล้เคียงกับความหมายของสาธารณรัฐในปัจจุบันมากกว่า เนื่องจากปทานุกรมฯให้ความหมายจำกัดไว้เฉพาะรัฐบาลที่มีประธานาธิบดีเป็นหัวหน้าเท่านั้น และเมื่อพลิกไปที่คำว่า “ประธาน” ของปทานุกรมเล่มดังกล่าวก็จะปรากฏคำว่า “ประธานาธิบดี” แทรกไว้ในฐานะคำที่มีมูลรากเดียวกับคำว่า “ประธาน” ซึ่งมีความหมายว่า “ผู้เป็นหัวหน้าอันใหญ่ยิ่ง. เรียกหัวหน้าผู้ปกครองบ้านเมืองที่ราษฎรตั้งขึ้น”¹¹¹⁹ ซึ่งสอดคล้องกับความหมายของคำว่าประชาธิปไตยในข้างต้น

ในส่วนของคำว่าประชาธิปไตยนั้น เริ่มปรากฏอย่างชัดเจนในช่วงทศวรรษที่ 2460 หรือช่วงเดียวกับที่มีการจัดทำปทานุกรมสำหรับโรงเรียน โดยมีการนำคำว่า “ประชาบาล” มาใช้ในความหมายเดียวกันกับที่เคยใช้คำว่า “ประชาธิปไตย” ที่เคยใช้มาก่อนหน้าในช่วงทศวรรษที่ 2450 ยกตัวอย่างเช่น ในบทความที่ไม่ปรากฏชื่อผู้เขียน เรื่อง “ประชาบาลที่อุบัติใหม่” ตีพิมพ์ใน *แมคเอซีนวัฒนาวิทยาลัย จดหมายเหตุแสงอรุณ* ได้อธิบายถึงการประกาศตนเป็นเอกราชจากรัสเซีย และประกาศตั้งประเทศที่ปกครองแบบ “ประชาบาล” ของประเทศฟินแลนด์ “ด้วยเปนสภาพที่มีผู้แทนเสียดราชกุมารมีลักษณะเปนประชาบาลอย่างเยี่ยมอยู่สภาพหนึ่ง”¹¹²⁰ และในทำนองเดียวกัน ในบทความเรื่อง “พระเจ้าเอ็ดวาร์ดที่ 7 แห่งประเทศอังกฤษ” ได้กล่าวถึงสภาวะการณ์ระหว่างประเทศของยุโรปในขณะนั้นไว้ว่า

ในขณะนี้เมื่อหลายประเทศที่มีกระษัตริย์ปกครองเปลี่ยนแปลงไปเป็นประชาบาลเสียมาก เป็นสิ่งที่น่ารู้อยู่บ้างถึงประเทศเหล่านั้นที่มีใช้อย่างดำรงอยู่ในราชาภิบาลเท่านั้น¹¹²¹ (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

อาจกล่าวได้ว่า คำ “ประชาภิบาล” ที่ใช้ในช่วงทศวรรษที่ 2460 ได้กลายเป็นคำอีกคำหนึ่งที่ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อปริวรรตความหมายแก่คำว่า Democracy ในภาษาอังกฤษนอกเหนือไปจากคำว่า “ประ

¹¹¹⁹ เรื่องเดียวกัน, 240.

¹¹²⁰ “ประชาบาลที่อุบัติใหม่,” *แมคเอซีนวัฒนาวิทยาลัย จดหมายเหตุแสงอรุณ* เล่ม 23 ฉบับ 6 กันยายน ค.ศ. 1917, 294.

¹¹²¹ “พระเจ้าเอ็ดวาร์ดที่ 7 แห่งประเทศอังกฤษ,” *แมคเอซีนวัฒนาวิทยาลัย จดหมายเหตุแสงอรุณ* เล่ม 25 ฉบับ 10 มกราคม 1919, 524.

ชาติปัตย์” ที่ถูกใช้มาก่อนหน้า โดยประเด็นดังกล่าวนี้สามารถตีความได้สองแนวทาง แนวทางแรกคือ การพิจารณาว่า การประดิษฐ์คำ “ประชาบาล” และ “ประชาธิปไตย” ขึ้นใหม่ อาจเกิดขึ้นจากความไม่ลงตัว และความพยายามในการถ่ายทอดความหมายให้แก่แนวคิดประชาธิปไตยของโลกตะวันตกของชาวสยาม ซึ่งกำลังอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านและการประชันขันแข่งกันของคำและความหมายต่าง ๆ ในภาษาไทย ด้วยเหตุนี้จึงทำให้มีทั้งการนำคำว่า “ประชาธิปไตย” และ “ประชาบาล” หรือ “ประชาธิปไตย” มาปริวรรตความหมายของคำว่า Democracy ในภาษาอังกฤษอย่างหลากหลาย โดยที่ยังไม่มีคำใดสามารถผูกขาดความหมายของคำว่า Democracy ไว้เพียงคำเดียวได้ นอกจากนี้ การใช้คำ “ประชาธิปไตย” คู่กับคำว่า “ราชาธิปไตย” ในข้างต้น ยังสะท้อนให้เห็นความพยายามใช้คำจากรากศัพท์เดียวกัน คือ “-ธิปไตย” มาใช้ถ่ายทอดความหมายให้แก่คำว่า Democracy และ Monarchy ในทำนองเดียวกันกับที่ในปัจจุบัน เราใช้คำว่า “ประชาธิปไตย” และ “ราชาธิปไตย” จากรากศัพท์ “-ธิปไตย” นั้นเอง

ร่องรอยของการนำคำว่า “ประชาธิปไตย/ประชาบาล” มาใช้แทนคำว่า Democracy ยังคงมีอยู่ให้เห็นแม้ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ไปแล้วก็ตาม ดังจะเห็นได้จากพระนิพนธ์เรื่อง *เที่ยวเมืองพม่า* ของสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2489 และปรากฏข้อความอย่างชัดเจนว่า

เวลานี้ การปกครองพม่าเป็นหัวต่อ กำลังเตรียมจะใช้รัฐธรรมนูญใหม่ปกครองเมืองพม่าตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน 2480 เป็นต้นไป เขาว่าการปกครองอย่างใหม่ผิดกับวิธีการปกครองอย่าง “Dyarchi” เป็นข้อสำคัญ 2 อย่าง คือจะแยกเมืองพม่าออกเป็นเอกเทศต่างหากจากอินเดียอย่างหนึ่ง ก็บจะยอมให้ชาวเมืองพม่าปกครองตนตามแบบ “**ประชาธิปไตย**” (Democracy) อย่างหนึ่ง¹²² (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

แต่ในอีกด้านหนึ่งอาจตีความได้ว่า การประดิษฐ์คำ “ประชาบาล” และ “ประชาธิปไตย” ขึ้นใหม่นั้นอาจเกิดขึ้นจากความพยายามที่จะปริวรรตคำว่า Democracy ในความหมายแบบอื่นที่มีความ

¹²² สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี, *ตำนานเมืองพม่า* (กรุงเทพฯ: โนเบิลบุ๊คส์, 2560), 112.

เฉพาะเจาะจงหรือแตกต่างไปจากความหมายของคำว่า “ประชาธิปไตย” ที่มีอยู่เดิม และอาจเกี่ยวข้องกับคำที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกันอย่างโรงเรียนประชาบาล ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติประถมศึกษาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อที่จะกระจายโอกาสทางการศึกษาสู่ราษฎรในชนบท โดย “ครูเทพ” หรือเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ได้อธิบายไว้ในโคลงกลอนเรื่อง “โรงเรียนจีน แซก ฝรั่งเศส กับพระราชบัญญัติประถมศึกษา” ซึ่งแต่งขึ้นในปี พ.ศ. 2472 เพื่อชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นของการตราพระราชบัญญัติประถมศึกษาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า

การเกณฑ์เรียนประถมศึกษา ท้าวราชาอาณา-
เขตต์นี้จำเป็นเห็นสม
เพื่อเร่งแผนรัฐอบรม ให้เกิดนิยม
ศึกษาเป็นนครสยาม¹¹²³

นอกจากนี้เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีได้อธิบายขยายความส่วนที่กล่าวถึง “นครสยาม” ว่า “เด็กในสยามจำต้องศึกษาอบรมให้เป็นพลเมืองดีของสยาม จะเป็นอย่างไรหาควรไม่”¹¹²⁴ การกระจายการศึกษาผ่านโรงเรียนประชาบาล ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้จึงเป็นนโยบายที่จะเปลี่ยนแปลงไพร่ฟ้าราษฎรให้พร้อมสำหรับการเป็น “นครสยาม” ของรัฐสมัยใหม่ที่ก่อปรด้วยนาครธรรม¹¹²⁵ หรือคุณธรรมของพลเมือง (civic virtue) ที่จำเป็นสำหรับการปกครองตนเองต่อไปในภายภาคหน้า

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

¹¹²³ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี, *โคลงกลอนของครูเทพ รวมเล่ม 1-3* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผีเสื้อ, 2556), 143.

¹¹²⁴ เรื่องเดียวกัน, 145.

¹¹²⁵ ผู้วิจัยตัดแปลงคำว่า “นาครธรรม” มาจากคำว่า “ทวยนาครชายหญิง” ที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์เรื่อง *ธรรมานุญลักษณปกครองคณะนคราภิบาล พระพุทธศักราช 2461* ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยใช้แทนคำว่าราษฎรหญิงชาย เช่น “มาตรา 12 เมื่อจวนจะถึงวันที่กำหนดจะเลือกนคราภิบาลใหม่ ให้ผู้ซึ่งรับอำนาจอำนาจในการเลือกตั้งนคราภิบาล ป่าวร้องทวยนาครชายหญิงให้ทราบว่าจะมีการประชุมเลือกตั้งนคราภิบาล...” ดู พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *ธรรมานุญลิตถานี* (พระนคร: โรงพิมพ์ไทยเชชม, 2495), 14.; และจากคำอธิบายเรื่อง “นาครธรรม” ของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยูร ธมฺมปยุตโต) ในพระนิพนธ์เรื่อง “คนไทยกับสัตว์ป่า” ว่า “เราเคยแปลว่าอะไรทราบใหม่ คำว่า civilization นั้นเข้ามาเมืองไทยสมัยแรกเราแปลว่า “นาครธรรม” ซึ่งตรงความหมายที่แท้ เพราะนาครธรรม แปลว่าธรรมของคนเมือง (นาคร แปลว่าชาวเมือง) แสดง

สาเหตุที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ความสำคัญกับนาครธรรมหรือคุณธรรมของพลเมือง อาจพิจารณาจากข้อสงวนของพระองค์เกี่ยวกับคุณลักษณะอันก่อให้เกิดโทษของระบอบ “ประชาธิปไตย” ที่ให้อำนาจอราษฎรเป็นใหญ่ 4 ประการ ที่อาจเกิดขึ้นในระหว่างกระบวนการเปลี่ยนผ่านจากระบอบ “ราชาธิปไตย” ไปสู่ระบอบ “ประชาธิปไตย” ในประเทศที่ประชาชนยังขาดจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองที่พร้อมจะปกครองตนเอง ดังปรากฏในเอกสาร *จดหมายเหตุร้ายวัน* ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง “คอนสติตูชัน” เมื่อปี พ.ศ. 2454 อันมีใจความสำคัญดังต่อไปนี้¹¹²⁶

ปัญหาประการแรก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมองว่า เกิดจากการที่ประชาชนยังไม่มีความรู้เพียงพอที่จะทำการปกครองตนเองได้ อันจะส่งผลให้การถ่ายโอนอำนาจไปสู่ประชาชนกลายเป็นการมอบอำนาจให้แก่การทำตามเสียงของคนหมู่มากที่ไม่สามารถหรือไม่ทันได้ตรองให้แน่ใจก่อนที่จะทำการตัดสินใจใด ๆ เช่น การตัดสินใจประกาศสงครามกับประเทศอื่น เป็นต้น ส่วนปัญหาประการที่สองเกิดจากการที่ประชาชนอาจรู้สึกว่าจะตนเองยังไม่พร้อมที่จะถืออำนาจไว้ในมือ จึงพร้อมใจกันถ่ายโอนอำนาจไปให้ผู้อื่นใช้แทน คือบรรดาสมาชิก “ปาร์ลีย์เมนต์” โดยที่ประชาชนส่วนใหญ่ต้องทำมาหาเลี้ยงชีพ ทำให้มีเวลาว่างมากพอที่จะศึกษาว่าสมาชิกคนใดดีหรือไม่ดี ผลลัพธ์จึงกลายเป็นว่า ประชาชนส่วนใหญ่พากันลงคะแนนเสียงให้กับผู้สมัครบางคนจากการขึ้นชื่อของบุคคลเพียงไม่กี่คน ประการที่สาม เกิดจากปัญหาประการที่สอง คือเมื่อเกิดคนที่พยายามยึดการเมือง (โพลิติก) เป็นอาชีพและทำให้อำนาจซึ่งควรจะตกอยู่ในมือมหาชนตามระบอบ “ประชาธิปไตย” กลับไปอยู่ในมือของคนจำพวกนี้ซึ่งทรงเรียกว่าพวก “โพลิติเชียน” โดยเฉพาะ ซึ่งก็จะถูกรอบงำด้วยระบบ “ปาร์ตี้ซิสเต็ม” ของบรรดาคณะพรรคต่าง ๆ เนื่องจากการออกเสียงในที่ประชุม “ปาร์ลีย์เมนต์” ต้องอาศัยเสียงมากข้าง ซึ่งในด้านหนึ่งเท่ากับเป็นการปิดโอกาสของผู้แทนที่เป็น “อิสระ” (อินดิเพนเดนต์) ซึ่งไม่ได้อยู่ในปาร์ตี้ใดปาร์ตี้หนึ่ง และในอีกด้านหนึ่งได้ทำให้บรรดาผู้แทนที่

ว่าท่านผู้คิดคำแปลนั้นได้ดูจากรากศัพท์ภาษาอังกฤษในเมื่อ *civilized* แปลว่า ทำให้กลายเป็นคนป่าหรือคนป่ามาเป็นคนเมืองหรือเป็นสัตว์เมือง คำว่า “อารยธรรม” จึงสูงกว่า *civilization* ที่เป็น “นาครธรรม...” ดู สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต), “คนรักป่า ป่ารักคน.” https://www.watnyanaves.net/th/book_detail/568.

¹¹²⁶ พระบาทสมเด็จพระ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *จดหมายเหตุร้ายวัน*, พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้าชวลิต เกษมสันต์ ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส 1 สิงหาคม 2517, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2517), 50-59.

สังกัดปาร์ตีที่ได้ “ถืออำนาจ” ไม่จำเป็นต้องรับฟังเสียงโต้แย้งของประชาชน เพราะถือว่าตนครอบครองเสียงข้างมากในปาร์ลีย์เมนต์ ปัญหาประการสุดท้าย ทรงมองว่าอาจเกิดจากการที่ปาร์ตีทั้ง 2 ปาร์ตีที่เป็นฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายค้าน ซึ่งโดยปรกติควรจะต้องคอยกำกับตรวจสอบกันและกัน แต่กลับเจรจาตกลงกันเพื่อผลักดันขึ้นเป็นรัฐบาลโดยที่ไม่ได้ทำการตรวจสอบการทำงานของอีกฝ่ายอย่างจริงจัง ซึ่งปรากฏการณ์ที่ว่านี้ทรงยกตัวอย่างว่ามีให้เห็นได้แม้แต่ในประเทศอังกฤษเอง

ด้วยเหตุนี้ ปัญหาทางการเมืองตามทฤษฎีของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงไม่ใช่ปัญหาที่เกิดจากความพยายามเปลี่ยนแปลงสยามไปเป็นระบอบ “ประชาธิปไตย” มากเท่ากับปัญหาที่ว่า ทำอย่างไรจึงจะสามารถให้อำนาจทางการเมืองถ่ายโอนจากมือของพระมหากษัตริย์ลงไปสู่มือของพลเมืองที่มีศักยภาพเพียงพอที่จะปกครองตนเองโดยตรงในระดับท้องถิ่น และโดยอ้อมผ่านศักยภาพในการคัดเลือกตัวแทนที่มีประสิทธิภาพและความสามารถในการเปลี่ยนแปลงผลประโยชน์เฉพาะของท้องถิ่นไปเป็นผลประโยชน์สาธารณะเข้าไปทำหน้าที่แทนตน แต่หากปล่อยให้อำนาจการปกครองตกไปอยู่ในมือของประชาชนที่ซึ่งจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองที่พร้อมจะดำเนินกิจการของตนเองยังไม่หยั่งรากลงในวิถีคิดและวิถีชีวิตแล้ว ย่อมก่อให้เกิดโทษมากกว่าคุณ นั้นเพราะ “การที่จะใช้วิธีปกครองแบบอย่างถือเอาเสียงราษฎรเป็นใหญ่ในสมัยที่ราษฎรยังไม่เข้าใจได้นั้น ก็อุปประมาเหมือนจัดการเล่นเต๋นร่าในขณะที่ยังไม่มีทุนพอเพียงจะทำได้”¹¹²⁷ เนื่องจากอำนาจที่พระมหากษัตริย์ตั้งใจจะทรงพ่องถ่ายลงมาให้แก่ประชาชนย่อมถูกกลกลวยให้ไปตกอยู่ในมือของกลุ่มคนเพียงไม่กี่คนหรือ “คณาธิปไตย”¹¹²⁸ ที่จะแทรกตัวเข้ามาได้ในที่สุด

แนวคิดเรื่องการสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองเพื่อเตรียมความพร้อมในการเปลี่ยนผ่านไปสู่ระบอบ “ประชาธิปไตย” โดยไม่เปิดโอกาสให้กลุ่มคนเข้าฉวยอำนาจได้ คือวิถีคิดเกี่ยวกับการปรับปรุงโครงสร้างการปกครองที่ทรงอิทธิพลอย่างยิ่งในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และต่อเนื่องไปจนถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังจะเห็นได้จาก

¹¹²⁷ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, ม.ร.6น 20/11 เมื่อเสร็จเล่นเต๋นร่า, (13 ธันวาคม 2456).

¹¹²⁸ คำว่าคณาธิปไตยที่ว่าเป็นคำที่ถูกบัญญัติขึ้นหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 ไปแล้ว เพราะก่อนหน้านั้นคำว่า Oligarchy ถูกแปลว่า “อल्पชนาธิปไตย” หรือ “อัปชนาธิปไตย” ดู พ็อก่อน (นามแฝง), มิตรภาพตามมติของอริสโตเติล (พระนคร: โรงพิมพ์ศรีหงส์, 2469), 22; ส่วนรายละเอียดของการบัญญัติศัพท์ว่า “คณาธิปไตย” หลังปี พ.ศ. 2475 ดู หม่อมเจ้า วรณไวทยากร, *ชุมนุมพระนิพนธ์ภาค ๑ ว่าด้วยวิชาการเมืองและสหวิทยาการต่าง ๆ* (พระนคร: โรงพิมพ์ประชาไทย, 2486), 68-70.

ความพยายามของทั้งสองพระองค์ที่ได้ทรงริเริ่มให้มีการวางรากฐาน “ประชาธิปไตย” ด้วยการปลูกจิตสำนึก (mores) ที่สนับสนุนและสอดคล้องกับแนวทางการปกครองแบบ “ประชาธิปไตย” จากเบื้องล่าง โดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเริ่มต้นผ่านแผนพัฒนาการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาในระดับรากฐานของประชาชนสยาม ด้วยการตราพระราชบัญญัติประถมศึกษาในปี พ.ศ. 2464

ผลลัพธ์สำคัญประการหนึ่งก็ตามมาจากการตราพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 คือ การจัดตั้งโรงเรียนประชาบาล¹¹²⁹ ซึ่งแตกต่างไปจากโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์หรือโรงเรียนเอกชนที่มีมาก่อนหน้า เนื่องจากโรงเรียนประชาบาลที่ว่ามีหัวใจสำคัญอยู่ที่การวางรากฐานให้พลเมืองในแต่ละชุมชนได้มีโอกาสจัดการปกครองตนเองด้วยการช่วยกันบำรุงการศึกษาให้แก่เยาวชนในท้องถิ่นของตน พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 ได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่าโรงเรียนประชาบาลจะต้องจัดตั้งขึ้นจากประชาชนในท้องถิ่นที่มี “ใจสมัครตั้ง”¹¹³⁰ และดำรงอยู่ได้ด้วย “เงินเก็บจากประชาชนตามที่สมัครออกให้” (ในอัตราปีละไม่ต่ำกว่า 1 บาท)¹¹³¹ ดังนั้น ความเข้มแข็งของโรงเรียนประชาบาลแต่ละแห่งจึงสัมพันธ์โดยตรงกับความพร้อมเพรียงและความร่วมมือกันของประชาชนในพื้นที่ที่จะเสียสละทุนทรัพย์เพื่ออุดหนุนการดำเนินกิจการของโรงเรียนประชาบาลในทีนั้น แต่หากท้องถิ่นใดที่ประชาชนยังไม่ตื่นตัวเพียงพอ พระราชบัญญัติดังกล่าวก็ได้ระบุให้เป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่วนภูมิภาคคือนายอำเภอเป็นผู้จัดตั้งโรงเรียนประชาบาล แต่ถึงกระนั้นการดำรงอยู่ของโรงเรียนประชาบาลแบบหลังก็ยังจำเป็นต้องขึ้นอยู่กับความร่วมมือของประชาชนในพื้นที่ที่มีอายุระหว่าง 18 ถึง 60 ปีและมีอาชีพการงานเป็นหลักแหล่ง ซึ่งมีหน้าที่เสียค่า “ศึกษาพลี” ให้แก่โรงเรียนประชาบาลปีละไม่ต่ำกว่า 1 บาท ดังนั้น แนวคิดของการจัดการศึกษาประชาบาลตามพระราชบัญญัติประถมศึกษาในด้านหนึ่งอาจมองว่าเป็นการบังคับให้ประชาชนรู้จักปกครองตนเองและปลูกจิตสำนึกพลเมืองขึ้นด้วยการให้พวกเขามีส่วนร่วมในการปกครองตนเองโดยเริ่มต้นจากการ

¹¹²⁹ โดยพระราชบัญญัติดังกล่าวได้แบ่งโรงเรียนออกเป็น 3 ประเภท คือโรงเรียนรัฐบาลที่ดำรงอยู่ด้วยงบประมาณจากส่วนกลาง โรงเรียนประชาบาลที่ดำรงอยู่ด้วยทุนทรัพย์ของประชาชนในท้องถิ่น และโรงเรียนราษฎร์ที่เป็นของเอกชน ดู "พระราชบัญญัติประถมศึกษา พระพุทธศักราช 2464," in *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 38 (วันที่ 23 กันยายน 2464), 246.

¹¹³⁰ เรื่องเดียวกัน, 253.

¹¹³¹ เรื่องเดียวกัน, 256.

เข้าไปมีส่วนร่วมในการอุดหนุนและบริหารการเงินที่ใช้จ่ายไปเพื่อบำรุงการศึกษาขั้นพื้นฐานให้แก่บุตรหลานในท้องถิ่นของตนเอง

และเมื่อนำความหมายดังกล่าวมาพิจารณาประกอบกับการใช้คำ “ประชาบาล” ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในพระราชบัญญัติประถมศึกษาที่เกิดขึ้นในเวลาเดียวกันแล้ว ย่อมทำให้สามารถตีความได้ว่า ความหมายของคำว่า “ประชาภิบาล” และ “ประชาบาล” ที่ปรากฏในช่วงทศวรรษที่ 2460 เป็นการใช้คำ Democracy ในความหมายที่เฉพาะเจาะจงมากกว่าความหมายของคำว่า “ประชาธิปไตย” ที่ใช้มาก่อนหน้า นั้นเพราะ “ประชาบาล” ยังสื่อถึงการจัดการปกครองแบบประชาธิปไตยจากเบื้องล่าง หรือประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่น ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเรียนรู้ที่จะปกครองตนเอง และรู้จักการผลประโยชน์ส่วนตัวกับสาธารณประโยชน์ ดังนั้น แนวพระบรมราโชบายเรื่องการจัดตั้งโรงเรียนประชาบาลของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา จึงเป็นการปลูกจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยจากเบื้องล่าง เพื่อเตรียมความพร้อมให้แก่ราษฎรของพระองค์ให้มีศักยภาพเพียงพอที่จะเปลี่ยนผ่านไปสู่ระบอบประชาธิปไตยโดยไม่ติดอยู่ในกับดักของระบอบคณาธิปไตยที่ซึ่งอำนาจตกอยู่ในมือของกลุ่มคนเพียงไม่กี่คนหรือไม่กี่กลุ่ม

ท้ายที่สุด แนวทางดังกล่าวของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ถูกนำไปสานต่อโดยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในมิติที่กว้างขวางมากขึ้น ผ่านแนวพระราชดำริทางการเมืองที่จะทรงพัฒนาประชาธิปไตยจากเบื้องล่างขึ้นไปสู่เบื้องบน¹¹³² ด้วยการเปิดโอกาสให้ประชาชนในระดับท้องถิ่นได้มีโอกาสปกครองตนเองอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้นในการเลือกผู้แทนมาทำหน้าที่ปกครองตนเองในระดับเทศบาลหรือที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเรียกว่า “การประชาภิบาล” (municipality)¹¹³³ หรือการจัดให้มีประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่น ก่อนที่จะมีการปกครองแบบประชาธิปไตยในระดับชาติ ด้วยทรงเชื่อมั่นว่า การรู้จักปกครองตนเองในระดับเทศบาลย่อมเป็นการยกระดับจิตสำนึกของพลเมืองที่มีศักยภาพขึ้นไปอีกระดับหนึ่ง อันเป็นการเตรียมความพร้อมให้

¹¹³² ดูรายละเอียดและข้อถกเถียงเพิ่มเติม ใน สนธิ เตชานันท์, *แผนพัฒนาการเมืองไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว* (พ.ศ. 2468 – 2475).

¹¹³³ แนวคิดดังกล่าวของพระองค์เริ่มปรากฏให้เห็นในลายพระหัตถ์ที่ทรงมีไปถึงกรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ เรื่องที่ทรง “คิดจะจัดการประชาภิบาล (Municipality)” ในวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2469 ดู เรื่องเดียวกัน, 19.

ประชาชนสามารถเลือกตั้งผู้แทนระดับชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไปในอนาคต ดังที่ทรงพระราชทานสัมภาษณ์กับนิตยสาร *New York Times* เมื่อ ปี พ.ศ. 2474 ไว้ว่า

Under this [municipal – ผู้เขียน] law the people would be permitted to elect some of their municipal councilors...It is my opinion that the beginning of suffrage should be in the municipalities, I believe that the people should have a voice in local affairs. We are trying to educate them up to it...I think it would be a mistake for us to have parliamentary government until the people have learned to exercise the franchise through experience in local government.¹¹³⁴

จากเหตุผลที่กล่าวไปทั้งหมดในข้างต้นนี้เองที่อาจทำให้เราสามารถย้อนกลับไปทำความเข้าใจแรงตึงเครียดความขัดแย้ง ตลอดจนความเข้าใจที่ไม่ตรงกันระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับคณะราษฎรในเรื่องการจัดการปกครองของสยามหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 ที่ท้ายที่สุดได้นำไปสู่การสละราชสมบัติของพระองค์ในปี พ.ศ. 2477 (ตามปฏิทินเดิม) และพระราชกระแสรับสั่งสุดท้ายของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวใน *พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศสละราชสมบัติ* อันมีใจความสำคัญตอนหนึ่งระบุว่า

ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจ อันเป็นของ
ข้าพเจ้าอยู่เดิมให้แก่ราษฎรทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจ
ทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใดคณะใดโดยเฉพาะเพื่อใช้อำนาจ

¹¹³⁴ “Suffrage for Siam is Planned By King to Test Democracy” In *New York Times*, Tuesday, April 28, 1931, 16 อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, 31.

โดยสิทธิขาด และโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาชน

ราชฎร¹¹³⁵ (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

หากอำนาจของการเมืองในระดับชาติภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ถูกฉกฉวยไปโดยคณะบุคคล ในขณะที่ประชาชนชาวสยามเองก็ยังไม่เข้มแข็งพอที่จะเกิดจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองขึ้นอย่างแท้จริงได้ทัน ไม่ว่าจะคณะบุคคลที่เวลานั้นจะเป็นข้าราชการ นายทุนทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น หรือแม้แต่นักการเมืองอาชีพที่อาศัยประโยชน์จากโครงสร้างระบบอุปถัมภ์แล้ว ปัญหาสำคัญที่ยังคงตกค้างมาสู่ระบอบรัฐธรรมนูญก็คือ ทำอย่างไรจึงจะสามารถก่อให้เกิด “เสียงอันแท้จริง” ของพลเมืองชาวไทยอันเกิดจากจิตสำนึกของพลเมืองและคุณธรรมของพลเมืองที่พร้อมจะปกครองตนเองในระบอบ “ประชาธิปไตย” จากเบื้องล่างตามตัวแบบ “ประชาธิปไตย” และ “การประชาธิปไตย” ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งกลายเป็นปมปัญหาที่นำมาสู่การกำหนดเงื่อนไขที่แตกต่างกันออกไปเกี่ยวกับอำนาจของมหาชนในรัฐธรรมนูญไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 -2534 ซึ่งจะได้กล่าวถึงในส่วนถัดไป

6.3 สององค์ประขามหาชน (The People’s Two Bodies) ในระบอบรัฐธรรมนูญ

หนึ่งในคำกล่าวที่เป็นที่รู้จักมากที่สุดเมื่อพูดถึงระบอบประชาธิปไตยสมัยใหม่ คือสุนทรพจน์ ณ เมืองเกตตีสเบิร์ก (Gettysburg) ของอดีตประธานาธิบดี Abraham Lincoln ซึ่งกลายเป็นนิยามของระบอบประชาธิปไตยที่ถูกหยิบยกมากล่าวถึงมากที่สุดทั้งในไทยและในต่างประเทศว่า ประชาธิปไตยคือ “ระบอบการปกครองของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน” (the government of the people, by the people, and for the people)¹¹³⁶ ส่วนในกรณีของ

¹¹³⁵ “พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศสละราชสมบัติ” ใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช และชัตติยา วรรณสุด, เอกสารการเมืองการปกครองไทย พ.ศ. 2477 - 2477, 324.

¹¹³⁶ ทั้งนี้คำว่าระบอบการปกครองของ/เพื่อประชาชนที่ใช้กันอย่างแพร่หลายทุกวันนี้ สันนิษฐานว่า ประธานาธิบดี Lincoln อาจดัดแปลงมาจากคำพิพากษาส่วนบุคคลของอดีตหัวหน้าผู้พิพากษาศาลสูงจอห์น มาร์แชล (Chief Justice John Marshall) ในคดี *Culloch V. Maryland* ในปี ค.ศ. 1819 ซึ่งเป็นร่องรอยที่ชัดเจนครั้งแรกที่ปรากฏถ้อยคำดังกล่าว โดยคำพิพากษาในครั้งนั้นปรากฏข้อความดังต่อไปนี้ “การปกครองของสหรัฐนี้ เป็นการปกครองของประชาชนอย่างแท้จริงและชัดเจน โดยทั้งรูปแบบและเนื้อในของมันล้วนมีที่มาจากประชาชน อำนาจการปกครองล้วนได้รับมอบมาจากประชาชน เพื่อที่จะนำมาใช้ให้เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของประชาชน”

ประเทศสยามภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ก็เช่นกัน ดังปรากฏตัวอย่างหนึ่งในโคลงกลอนของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น) เรื่อง “โลกย่อมหมุนไป” หรือ วัฏฏ โลก ประพันธ์ขึ้นในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2477 โดยเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีอธิบายคุณลักษณะของระบอบประชาธิปไตยไว้ในการทำงานเดียวกันว่า

Democracy	เป็นวิธีผันแปรแก้ไข
เปลี่ยนจากอิตตาธิปัตย์	ให้ราษฎรเป็นใหญ่วิไลรัฐ
เลือกกันเป็นประธานาธิบดี	หรือให้มีกษัตริย์เดชจำกัด
ราษฎรปกป้องครองราษฎรเพื่อราษฎรชาติ	ปฏิบัติเสรีดีกระไร ¹¹³⁷

เหตุนี้ ระบอบการเมืองทั้งหลายที่ปรากฏในโลกนับแต่อดีตถึงปัจจุบัน จึงล้วนมีลักษณะการเป็นระบอบการปกครอง “ของประชาชน” (of the people) ในความหมายที่ว่า ผู้ที่เข้ามาทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองไม่ว่าจะเป็นเอกบุคคล คณะบุคคล หรือมหาชนย่อมเป็นส่วนหนึ่งของประชาชนในหน่วยทางการเมืองแห่งนั้นเสมอ ดังที่ได้กล่าวไปในส่วนแรกของงานวิจัยว่าด้วย “กฎเหล็กของมหาชน” (the iron law of democracy)¹¹³⁸ ว่าระบอบการเมืองใดใดก็ตามจำเป็นต้องอ้างถึงมหาชนในฐานะที่มาของความชอบธรรมขั้นต่ำที่สุดของการปกครองโดยอาศัยกลไกหรือคำอธิบายบางอย่างที่สร้างขึ้นเพื่อตั้งการยอมรับตั้งกล่าวมาจากมหาชนไม่ว่าจะด้วยวิธีการใดก็ตาม เหตุนี้ระบอบการปกครองทั้งปวงแม้แต่ระบอบที่มีลักษณะเผด็จการหรืออำนาจนิยมที่สุดจึงจำเป็นต้องอ้างว่าเป็นระบอบการปกครองที่กระทำการไป “เพื่อประชาชน” (for the people) เสมอ¹¹³⁹

(“The government of the Union is emphatically and truly a government **of the people**. In form and in substance, it emanates **from them**. Its powers are granted **by them**, and are to be exercised directly **on them and for their benefit**.”) (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย) อ้างถึงใน John L. Haney, "Of the people, by the people, for the people," *Proceedings of American philosophical society* 88, no. 5 (1994): 363.

¹¹³⁷ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี, *โคลงกลอนของครูเทพ รวมเล่ม 1-3*, 385.

¹¹³⁸ โปรตตุรายละเอียดเพิ่มเติมจากบทที่ 2 ของงานวิจัย

¹¹³⁹ Morgan, *Inventing the People: The Rise of Popular Sovereignty in England and America*, 38.

ในขณะเดียวกัน มีเพียงระบอบการปกครองไม่กี่รูปแบบเท่านั้นที่จะสามารถกล่าวอ้างว่าเป็นระบอบการปกครอง “โดยประชาชน” (by the people) ได้อย่างแท้จริง ในความหมายที่ว่าระบอบการปกครองนั้นเป็นระบอบการปกครองที่อำนาจอยู่ในมือของมหาชนอย่างแท้จริง หรือที่เรียกว่าระบอบ “ประชาธิปไตย” อย่างไรก็ตาม แม้แต่ในระบอบการปกครองที่อำนาจอยู่ในมือของมหาชนอย่างระบอบประชาธิปไตยเอง ก็อาจพบว่าการจัดวางโครงสร้างและสถาบันทางการเมืองเพื่อที่จะทำให้การปกครองเป็นการปกครอง “โดยประชาชน” อย่างแท้จริงแบบตรงตามตัวอักษรกลับเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ในทางปฏิบัติอย่างสมบูรณ์แบบ เพราะหากพิจารณาจากข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์แล้วย่อมพบว่า แม้แต่ระบอบประชาธิปไตยในสมัยกรีกโบราณที่นครรัฐเอเธนส์ ซึ่งถูกขนานนามว่าเป็นระบอบประชาธิปไตยทางตรง (direct democracy) ก็ไม่อาจดำรงอยู่ได้โดยปราศจากกลไกหรือสถาบันของเอกบุคคลและคณะบุคคลเช่นกัน¹¹⁴⁰ ในขณะที่ระบอบประชาธิปไตยสมัยใหม่หรือระบอบเสรีประชาธิปไตยได้เลือกที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการอ้างความชอบธรรมจากมหาชนผ่านคำอธิบายเรื่องอำนาจอธิปไตยปวงชน (popular sovereignty) ที่มหาชนแสดงความเป็นเจ้าของอำนาจดังกล่าวผ่านกลไกการเลือกตั้งตัวแทนซึ่งอาจอยู่ในรูปของเอกบุคคลหรือคณะบุคคลซึ่งจะเข้าไปใช้อำนาจในฝ่ายต่าง ๆ “เพื่อประชาชน” แทนตัวมหาชนเอง¹¹⁴¹

ก่อนหน้านี้ นักวิชาการที่เชื่อมั่นในทฤษฎีประชาธิปไตยของสามัญชน (folk theory)¹¹⁴² ล้วนมองว่าประชาธิปไตยสมัยใหม่คือระบอบที่ทำให้ประชาชนที่เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยสามารถใช้อำนาจได้อย่างแท้จริง โดยกลไกที่นักวิชาการที่เชื่อมั่นในทฤษฎีอำนาจอธิปไตยปวงชนแบบดั้งเดิม

¹¹⁴⁰ เช่นสภาหาร้อยในเอเธนส์ที่มาจากกรับจบลากบุคคล หรือตำแหน่งสำคัญบางตำแหน่งที่จำเป็นต้องอาศัยกลไกการเลือกตั้งผู้ที่มีความสามารถ เช่น ตำแหน่งแม่ทัพ เจ้าหน้าที่การคลัง เจ้าหน้าที่ผังเมือง หรือสถาบันที่เรียกว่า *nomothetai* อันเป็นคณะบุคคลกลุ่มหนึ่งที่มาจาก เพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบกฎหมายที่สภาประชาชนตราขึ้นว่าควรมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงหรือไม่ เป็นต้น ดู Mogens Herman Hansen, *The Athenian democracy in the age of Demosthenes: structure, principles, and ideology*. (Norman: University of Oklahoma Press, 1999), 168.

¹¹⁴¹ เหตุนี้ Bernard Manin จึงเรียกระบอบการปกครองตัวแทนอันเป็นนวัตกรรมของการปกครองสมัยใหม่ในตะวันตกว่ามีลักษณะเป็นอภิชนาธิปไตยที่มาจากกรับจบลาก (aristocratic character of election) ดู Manin, *The Principles of Representative Government*, 145-46.

¹¹⁴² คำว่า “folk theory of democracy” เป็นคำที่ Achens และ Bartels นำมาใช้เรียกนักวิชาการกลุ่มนี้ ดู Christopher H. Achens and Larry M. Bartels, *Democracy for realists: why elections do not produce responsive government* (New Jersey: Princeton University Press, 2016), 21.

เหล่านักกล่าวอ้างเสมอ คือกลไกเรื่องการเลือกตั้งและกลไกการออกเสียงโดยตรงของประชาชนในรูปแบบของการทำประชามติ หรือการริเริ่มโดยตรงของประชาชนในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นในทางนิติบัญญัติในการถอดถอนเจ้าหน้าที่รัฐหรือผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เป็นต้น ประชาชนในทฤษฎีของนักวิชาการกลุ่มนี้จึงไม่ได้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยแต่เพียงในนามเท่านั้น หากแต่สามารถและสมควรอย่างยิ่งที่จะกระทำการต่าง ๆ ด้วยตนเองผ่านกลไกต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลไกการเลือกตั้ง ดังนั้น H. L. Mencken (1916) จึงเสนอว่าประชาธิปไตยคือ “*ทฤษฎีที่เชื่อว่าประชาชนย่อมรู้ว่าตัวเองต้องการอะไร และพวกเขาจะยอมสมควรได้รับสิ่งนั้นอย่างยิ่ง*”¹¹⁴³ และสี่สิบปีถัดจากนั้น Robert A. Dahl (1956) เสนอในงาน *A Preface to Democratic Theory* ว่ารากฐานของระบอบการปกครองที่อิงกับหลักคิดเรื่องอธิปไตยปวงชนจะต้องเป็นระบอบที่ “*ในกรณีที่มีทางเลือกในการดำเนินนโยบายสาธารณะมากกว่าหนึ่งทาง นโยบายที่รัฐบาลตัดสินใจเลือกและดำเนินนโยบายจะต้องเป็นทางเลือกซึ่งเป็นที่ต้องการมากที่สุดของสมาชิกภายในชุมชนทางการเมืองนั้น*”¹¹⁴⁴ ดังนั้นประชาชนตามทฤษฎีเช่นนี้จึงไม่จำเป็นต้องล่วงรู้รายละเอียดเชิงนโยบายทางเศรษฐกิจ นโยบายต่างประเทศ หรือผลลัพธ์จากการดำเนินนโยบายใดใดในลักษณะของผู้เชี่ยวชาญ นั่นเพราะมหาชนสามารถใช้อำนาจที่ตนเป็นเจ้าของในการพิจารณาให้รางวัลหรือลงโทษนักการเมืองที่พวกเขาเลือกตั้งเข้าไปทำหน้าที่แทน โดยอาศัยการพิจารณาย้อนหลังจากความกินอยู่ดีในภาพรวมของตนในมิติต่าง ๆ ของแต่ละคน ดังนั้น มหาชนในฐานะผู้มีสิทธิเลือกตั้งจึง “*ไม่ใช่คนโง่*”¹¹⁴⁵ และสามารถชี้้นำการดำเนินนโยบายของรัฐบาลผ่านกลไกการเลือกตั้งได้

อย่างไรก็ดี หากพิจารณาในทางตรรกะแล้วกลับพบว่า การตัดสินใจเลือกทางเลือกที่เป็นที่พึงปรารถนามากที่สุดของมหาชนอาจมิใช่เรื่องง่ายหรือเป็นเรื่องที่มีเพียงข้อสรุปเดียวเสมอไป ดังที่ Kenneth Arrow ชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดของการตัดสินใจเลือกดังกล่าวในทฤษฎีความเป็นไปไม่ได้ของเขา (Impossibility Theorem) อันทำให้เกิดการตั้งข้อกังขาได้ว่าตกลงแล้วอะไรคือทางเลือกเชิงนโยบายที่พึงปรารถนามากที่สุดของมหาชนอย่างแท้จริง เพราะหากพิจารณาจากข้อเสนอของ

¹¹⁴³ H. L. A. Mencken, *A little book in c major* (New York: John Lane, 1916), 19.

¹¹⁴⁴ Robert A. Dahl, *A preface to democratic theory* (Chicago: University of Chicago Press, 1956), 37.

¹¹⁴⁵ “...voters are not fools” ดู V. O. Key, *The responsible electorate: rationality in presidential voting 1936-1960* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1966).

Arrow แล้วย่อมพบว่า กระบวนการเชิงประชาธิปไตยที่พยายามค้นหาทางเลือกที่พึงปรารถนามากที่สุดได้ก็ทำตามของปัจเจกบุคคลเพื่อที่จะนำไปสู่การตัดสินใจในทางเลือกเชิงนโยบายสาธารณะของกลุ่มที่สอดคล้องกับความต้องการของปัจเจกบุคคลนั้นถือเป็นสิ่งที่เป็นไปได้¹¹⁴⁶ ดังนั้นกลไกการเลือกตั้งในฐานะเครื่องมือที่จะทำให้มหาชนสามารถขึ้นนำการตัดสินใจนโยบายของรัฐบาลตามความคิดของ Dahl จึงอาจประสบปัญหาในทางปฏิบัติมากมายที่ทำให้กลไกการเลือกตั้งไม่อาจสะท้อนเสียงของมหาชนได้อย่างแท้จริง

นับตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา ฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยกับกลไกตัวแทนของระบอบเสรีประชาธิปไตยจำนวนหนึ่งด้วยเห็นว่าเป็นเครื่องมือที่นำไปสู่การปกครองของคณาธิปไตย และหนทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวคือการสถาปนาการปกครอง “โดยประชาชน” อย่างแท้จริง เหตุนี้พวกเขาจึงเสนอให้ประชาชนตัดสินใจได้ก็ทำตามโดยตรงให้มากที่สุด ในลักษณะของประชาธิปไตยแบบบริสุทธิ์ (pure democracy)¹¹⁴⁷ ทว่า ปัญหาที่ตามมาอีกเช่นกันคือการตัดสินใจโดยตรงของมหาชนที่เกิดขึ้นหลายกรณีอาจไม่นำไปสู่ผลประโยชน์ส่วนรวมที่แท้จริงของชุมชนหรือแม้แต่ของตัวปัจเจกบุคคลเอง เช่น กรณีที่เกิดขึ้นจริงในประเทศสหรัฐอเมริกาในทศวรรษที่ 1950 และ 1960 ที่ประชาชนส่วนใหญ่

¹¹⁴⁶ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับทฤษฎีของ Arrow (Arrow's Theorem) ใน Shepsle, *Analyzing Politics: Rationality, Behavior, and Institutions*, 71-72.

¹¹⁴⁷ ตัวอย่างของผู้ที่สนับสนุนแนวทางประชาธิปไตยแบบบริสุทธิ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสหรัฐอเมริกา เริ่มปรากฏให้เห็นตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 20 แล้ว ดังในกรณีของประธานสมาคมสันนิบาตเพื่อการตรากฎหมายโดยตรงของประชาชน (The Head of the Direct Legislative League) เขียนเผยแพร่ในใบปลิวโฆษณาชวนเชื่อว่า “การปกครองโดยตัวแทนได้ถูกทดลองใช้มานานนับศตวรรษแล้ว ในหลายกรณีการปกครองเช่นนี้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า มันดีกว่าการปกครองรูปแบบเก่า จนหลายคนเชื่อว่ามันคือการปกครองที่เป็นเป้าหมายปลายทางสุดท้ายแล้ว แต่การปกครองที่ว่ามันกลับพุ่มพักผลไม่บางอย่างขึ้นมา อันเป็นผลไม่พิจจากการคอร์รัปชันและความ อยุดิธรรมอย่างร้ายกาจ การปกครองแบบตัวแทนจึงล้มเหลวโดยสิ้นเชิง... ผลประโยชน์ที่ไปด้วยกันได้กับความยุติธรรมจึงมิได้สถิตอยู่ในการปกครองของรัฐบาล แต่อยู่ที่การปกครองตัวเองของประชาชน มิได้ที่อยู่การปกครองรูปแบบใดใดโดยบุคคลอื่น หากแต่อยู่ที่การปกครองอย่างประชาธิปไตยแบบบริสุทธิ์ที่ซึ่งประชาชนเป็นผู้ปกครองตัวเอง” นอกจากนี้ในปี ค.ศ. 1912 วุฒิสมาชิก Jonathan Bourne, Jr. จากมลรัฐโอเรกอน กล่าวสนับสนุนให้สหรัฐฯ เปลี่ยนไปปกครองแบบประชาธิปไตยโดยตรงให้มากขึ้น เพื่อที่จะสถาปนา “อำนาจของประชาชนที่จะออกหรือล้มล้างกฎหมายใดใด... และเพื่อรื้อฟื้นอำนาจอธิปไตยของปวงชนอย่างเบ็ดเสร็จสมบูรณ์ให้กลับคืนมาอีกครั้ง เพื่อที่จะทำให้การปกครองของประชาชน เพื่อประชาชน และโดยประชาชนเป็นการปกครองที่เกิดขึ้นจริงไม่ได้เป็นแต่เพียงในนามเท่านั้น” อ้างถึงใน Achens and Bartels, *Democracy for realists: why elections do not produce responsive government*, 68.

เลือกตัดสินใจที่จะไม่ให้ใส่สารฟลูออไรด์ลงในน้ำประปาในชุมชนที่อาศัยกลไกประชามติ ทั้งที่ข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ที่เป็นที่แพร่หลายในเวลานั้นล้วนบ่งชี้ถึงคุณประโยชน์ของสารฟลูออไรด์ที่มีต่อการป้องกันฟันผุอย่างชัดเจน นอกจากนี้ชุมชนจำนวนมากในสหรัฐฯที่ไม่ได้ใช้กลไกประชามติต่างตัดสินใจใส่สารฟลูออไรด์ลงในน้ำประปาก่อนหน้านั้นเป็นระยะเวลาอันยาวนานแล้ว แต่กระนั้นมหาชนชาวสหรัฐฯจำนวนมากในชุมชนที่อาศัยกลไกการทำประชามติในเรื่องนี้กลับเลือกที่จะประหยัดเงินภาษีสำหรับสารฟลูออไรด์เพียงไม่มากไว้ โดยแลกกับการยอมไปพบทันตแพทย์พร้อมกับค่าใช้จ่ายที่แพงกว่าอย่างมหาศาลแทน¹¹⁴⁸

นอกจากนี้ การตัดสินใจของมหาชนโดยตรงที่เกิดขึ้นในรูปของการทำประชามติที่มีผลผูกมัดที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่มักเป็นไปในลักษณะของการให้ประชาชนเลือกตอบว่าใช่หรือไม่ใช่ รับหรือไม่รับอย่างง่าย ๆ ในขณะที่นักวิชาการที่สนับสนุนกลไกประชามติจำนวนหนึ่งกลับลงความเห็นว่า กลไกประชามติของมหาชนอาจไม่เหมาะสมที่จะนำไปใช้ตัดสินใจในทุก ๆ เรื่อง แต่จะต้องจำกัดอยู่ที่ “คำถามที่เกี่ยวข้องกับหลักการโดยทั่วไปเท่านั้น รวมถึงประเด็นเรื่องราวที่สาธารณชนคุ้นเคยกับข้อเท็จจริงที่จำเป็นต่อการตัดสินใจ มากกว่าที่จะขยายขอบเขตอย่างล้ำลึกให้รวมไปถึงประเด็นคำถามที่ซึ่งความคิดที่มีเหตุผลจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อคนผู้นั้นมีความรู้ในรายละเอียดที่คนทั่วไปยังไม่พร้อมที่จะเผชิญ”¹¹⁴⁹ ในแง่นี้ กลไกประชามติจึงไม่ใช่ยาสารพัดนึกที่จะสามารถนำไปใช้ในกระบวนการตัดสินใจได้ในทุกกรณี แต่ปัญหาที่นักวิชาการกลุ่มนี้ยังไม่สามารถตอบได้อย่างชัดเจนคือปัญหาที่ว่า จะทราบได้อย่างไรว่าเรื่องราวใดที่มหาชนสามารถมีเหตุผลเพียงพอที่จะตัดสินใจได้และเรื่องใดที่พวกเขาไม่สามารถกระทำได้ และเพื่อที่จะหลีกเลี่ยงจากปัญหานี้ หลายประเทศจึงจำกัดการตัดสินใจโดยตรงของมหาชนในปัจจุบันจึงถูกจำกัดอยู่เพียงปริมาณที่แคบ ๆ หรือเลือกใช้กลไกประชามติในลักษณะแบบไม่ผูกมัดแทน โดยแลกกับความเข้มข้นเรื่องการปกครอง “โดยประชาชน” และข้อกล่าวหาเรื่องความเป็นคณาธิปไตยจากฝ่ายที่ต้องการประชาธิปไตยทางตรงแบบบริสุทธิ์ ในขณะที่ฝ่ายที่เลือกมอบอำนาจในมหาชนโดยตรงอย่างเบ็ดเสร็จเองก็จะต้องเผชิญกับกรณีที่มีการตัดสินใจของมหาชนนำมาซึ่งผลลัพธ์อันเลวร้ายหรือไม่พึงประสงค์อย่างยิ่งด้วยเช่นกัน ซึ่งตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดในปัจจุบันคือความสับสนวุ่นวายและความไม่มั่นคงทางการเมืองที่เกิดขึ้นตามมาภายหลัง

¹¹⁴⁸ Ibid., 54.

¹¹⁴⁹ A. Lowell, *Public opinion and popular government* (New York: Longmans, 1913), 161.

จากการออกเสียงประชามติออกจากสหภาพยุโรปของประชาชนชาวสหราชอาณาจักรในปี ค.ศ. 2016¹¹⁵⁰

จากสิ่งที่กล่าวไปในข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่าสิ่งที่ระบอบประชาธิปไตยสมัยใหม่ซึ่งวางอยู่บนแนวคิดเรื่องอำนาจอธิปไตยปวงชน (popular sovereignty) ต้องเผชิญอยู่ตลอดเวลา คือการสร้างสมดุลระหว่างการจัดวางกลไกเพื่อถึงความชอบธรรมจากประชาชนที่เป็นเจ้าของอำนาจดั้งเดิมเพื่อถ่ายโอนไปสู่การใช้อำนาจในเชิงปฏิบัติของเอกบุคคลหรือคณะบุคคลในลักษณะของการปกครอง “เพื่อประชาชน” ในด้านหนึ่ง กับการเปิดพื้นที่ให้แก่มหาชนเพื่อเข้ามาใช้อำนาจที่ตนเองเป็นเจ้าของได้โดยตรงโดยไม่ต้องอาศัยตัวแทนหรือก็คือการจัดวางกลไกในลักษณะของการปกครอง “โดยประชาชน” ในอีกด้านหนึ่ง ดังนั้น แม้แนวคิดอธิปไตยปวงชนจะกลายเป็นฐานความชอบธรรมอันทรงพลังให้แก่เอกบุคคลและคณะบุคคลของระบอบเสรีประชาธิปไตยในโลกสมัยใหม่ในฐานะคำอธิบายที่ใช้ในการถึงความชอบธรรมจากมหาชน แต่ในอีกด้านหนึ่งบรรดารัฐประชาธิปไตยที่อ้างความชอบธรรมจากฐานคิดเรื่องอธิปไตยปวงชนนี้ก็จำเป็นต้องรับมือกับความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติของการจัดการปกครองให้เป็นการปกครอง “โดยประชาชน” อย่างแท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของรัฐสมัยใหม่ที่ซึ่งมีขนาดพื้นที่และจำนวนประชากรเป็นจำนวนมาก การอ้างแนวคิดอธิปไตยปวงชนจึงบีบให้รัฐเหล่านี้จำเป็นต้องเปิดพื้นที่บางอย่างให้แก่บรรดามหาชนซึ่งได้ชื่อว่าเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยให้เข้ามาทำหน้าที่ปกครองตนเองโดยตรงแทนที่จะปล่อยให้การปกครองในทางปฏิบัติตกอยู่ในมือของเอกบุคคลหรือคณะบุคคลแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น

การสร้างสมดุลทั้งสองด้านในข้างต้นกลายเป็นประเด็นปัญหาสำคัญของระบอบเสรีประชาธิปไตยในปัจจุบัน เพราะหากพิจารณาจากมุมมองแบบบริสุทธ์แล้ว การอิงความชอบธรรมผ่านแนวคิดเรื่องอธิปไตยปวงชนย่อมเกิดปัญหาขึ้นจากทั้งสองด้าน กล่าวคือด้านที่ต้องการจัดวางกลไกการปกครองให้เป็นการปกครอง “โดยมหาชน” ขึ้นอย่างแท้จริงหรืออาจเรียกว่าด้าน “ประชาธิปไตยแบบบริสุทธ์” (pure democracy) กับด้านที่พยายามปรับกลไกของรัฐให้เข้ากับความเป็นจริงในทางปฏิบัติ โดยชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นที่มหาชนในรัฐสมัยใหม่ต้องอาศัยกลไกอื่น ๆ ของคณะบุคคลหรือเอกบุคคลเพื่อที่จะเข้ามาทำหน้าที่ปกครอง “เพื่อประชาชน” แทนที่มหาชน

¹¹⁵⁰ "Brexit timeline: UK's departure from the EU," 2018, <https://www.bbc.com/news/uk-politics-43546199>.

หรืออาจเรียกว่าด้านประชาธิปไตยและ/หรือคณาธิปไตยแบบบริสุทธ์ ด้วยเหตุนี้ ปัญหาที่ก่อกวนไม่เข้าคายนี้ออกที่ตามมาอย่างเลี่ยงไม่ได้ในระบอบที่วางอยู่บนฐานคติเรื่องอธิปไตยปวงชน จึงเป็นปัญหาความไม่ลงรอยระหว่างฝ่ายที่ต้องการให้ความสำคัญกับด้านใดด้านหนึ่งอย่างสุดโต่ง และมองว่ากลไกตลอดจนสถาบันการเมืองที่ดำรงอยู่ยังมีลักษณะเป็นการปกครอง “โดยประชาชน” หรือการปกครอง “เพื่อประชาชน” ไม่มากพอ และต้องการให้มีการปรับโครงสร้างให้เป็นการปกครอง “โดยประชาชน” หรือการปกครอง “เพื่อประชาชน” ให้มากขึ้น ซึ่งเมื่อถึงที่สุดแล้วย่อมนำกลับมาสู่ข้อจำกัดดั้งเดิมที่กล่าวไปแล้วว่า ท้ายสุดแล้วการปกครองที่เป็นการปกครอง “โดยประชาชน” ทั้งหมดแบบบริสุทธ์ย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ในระดับเดียวกันกับความพยายามสถาปนากการปกครอง “เพื่อประชาชน” ที่ซึ่งมหาชนไม่อาจมีส่วนร่วมใดใดในทางปฏิบัติได้เลย

การสร้างสมดุลระหว่างมหาชนที่เป็นนามธรรมในฐานะรากฐานแห่งความชอบธรรมตามคติอธิปไตยปวงชน กับมหาชนที่สามารถลงมือปฏิบัติด้วยตนเองการปกครองอย่างแท้จริง จึงถือเป็นหัวใจสำคัญของการออกแบบสถาบันทางการเมืองในระบอบเสรีประชาธิปไตย หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นการจัดวางสมดุลระหว่าง “สององค์ประขามหาชน” (The people's two bodies)¹¹⁵¹ อันเป็นประเด็นที่นักวิชาการตะวันตกจำนวนหนึ่งในระยะสิบปีหลังให้ความสนใจเป็นอย่างมาก โดยนักวิชาการกลุ่มนี้มองว่าคติหรือแนวคิดเรื่องสององค์ประขามหาชนนี้ถือปมปัญหาของวิกฤตในระบอบเสรีประชาธิปไตยปัจจุบัน เช่น งานของ Christopher Achens กับ Larry Bartels (2015)¹¹⁵² ที่พยายามนำข้อมูลเชิงประจักษ์มาตั้งคำถามต่อความน่าเชื่อถือของคำอธิบายหรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับอำนาจอธิปไตยปวงชนอันเป็นฐานความชอบธรรมสำคัญของระบอบเสรีประชาธิปไตย และชี้ให้เห็น

¹¹⁵¹ คำอธิบายดังกล่าวดัดแปลงจากข้อเสนออันโด่งดังของ Ernst Kantorowicz ในเรื่องร่างทั้งสองของกษัตริย์ (The king's two bodies) อันประกอบด้วยร่างในเชิงสถาบันที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นอมตะไม่ต่างจากพระเจ้า กับร่างมรรตัยที่เป็นพระมหากษัตริย์ที่มีเลือดเนื้อและต้องตกอยู่ภายใต้ข้อจำกัดตามธรรมชาติและกฎหมายทั้งปวง ดู Ernst Hartwig Kantorowicz, *The King's Two Bodies: A Study in Mediaeval Political Theology*, 2 ed. (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1957), 7-23, 314-450.; ส่วนนักวิชาการที่นำเสนอแนวคิดเรื่อง “สององค์ประขามหาชน” ในรูปแบบของประวัติศาสตร์ทางความคิดทางการเมืองตะวันตก โปรดดู Morgan, *Inventing the People: The Rise of Popular Sovereignty in England and America.*; และข้อเสนอล่าสุดของ Alin Fumurescu, "The People's Two Bodies: An Alternative Perspective on Populism and Elitism," *Political Research Quarterly* 71, no. 4 (2018): 842-53.

¹¹⁵² ดู Achens and Bartels, *Democracy for realists: why elections do not produce responsive government.*

ปัญหาความเสื่อมถอยของกลไกการใช้อำนาจของมหาชนทั้งทางตรงและทางอ้อมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน หรืองานของ Daniele Caramani (2017) ที่ชี้ให้เห็นถึงความขัดแย้งระหว่างสองมิติของระบอบตัวแทนที่ขัดแย้งกัน นั่นคือมิติชนชั้นนำนิยม (elitism) ที่สนับสนุนความจำเป็นของคณะบุคคลหรือตัวแทนที่มาจากกลไกการเลือกตั้งของมหาชนในฐานะความจำเป็น กับมิติมหาชนนิยม (populism) ที่สนับสนุนการใช้อำนาจโดยตรงของมหาชนที่ต่างฝ่ายต่างกล่าวหาและอ้างว่าตนคือตัวแทนของเจตจำนงที่แท้จริงของมหาชน¹¹⁵³ เป็นต้น

จากประเด็นเดียวกันนี้ Richard Tuck (2016) ได้นำมาขยายความต่อเพื่อชี้ให้เห็นว่าการสร้างสมดุลระหว่างสององค์ประชามหาชนภายใต้คำอธิบายเรื่องอธิปไตยปวงชนนี้ คือต้นกำเนิดของระบอบประชาธิปไตยสมัยใหม่ในโลกตะวันตก และเป็นเหตุที่ทำให้ต้องพิจารณาแยกแยะระหว่างมหาชนที่เป็นนามธรรมที่ทำหน้าที่เป็นองค์อธิปัตย์หรือเจ้าของอำนาจอธิปไตย (democratic sovereign) กับมหาชนจริง ๆ ที่ทำหน้าที่ปกครองในทางปฏิบัติในลักษณะของการปกครองโดยปวงชน (democratic government)¹¹⁵⁴ และเหตุนี้จึงมีความเป็นไปได้ที่จะบริหารจัดการส่วนผสมระหว่างมหาชนในเชิงนามธรรมและมหาชนภาคปฏิบัตินี้เข้าด้วยกัน โดยการจัดวางดังกล่าวได้ทำให้องค์ประกอบมหาชนในระบอบการเมืองมีลักษณะตามที่ Thomas Hobbes เปรียบเปรยว่า เหมือนกับการนิรโทษขององค์อธิปัตย์ (sleeping sovereign) กล่าวคือ

ระยะเวลาระหว่างที่ยังไม่มีการประชุมกันเพื่อคัดเลือกผู้นำของเหล่าพลเมืองอาจเปรียบกับกับระยะเวลาที่กษัตริย์กำลังหลับใหล ที่อำนาจของพวกเขายังคงสถิตอยู่ถึงแม้ว่าจะไม่มีการออกคำสั่งใดใดก็ตาม ส่วนการสลายตัวของพลเมืองภายใต้เงื่อนไขว่าจะไม่มีการมาประชุมกันใดใดอีกในอนาคตก็เปรียบได้กับการตายของมหาชน เหมือนกับที่เราเรียกการหลับใหลโดยที่ไม่อาจตื่นขึ้นมาได้อีกว่าเป็นการตายของมนุษย์... [ดังนั้น] กษัตริย์ที่ตัดสินใจเข้าบรรทมชั่วระยะเวลาหนึ่งย่อมมอบอำนาจอธิปไตยให้ผู้อื่นใช้

¹¹⁵³ Daniele Caramani, "Will vs. Reason: The Populist and Technocratic Forms of Political Representation and Their Critique to Party Government," *American Political Science Review* 111, no. 1 (2017): 54-67.

¹¹⁵⁴ Tuck, *The sleeping sovereign: the invention of modern democracy*, 30.

แทน และจะทรงเรียกอำนาจนี้กลับคืนเมื่อพระองค์ทรงตื่นจากบรรทม และในทำนองเดียวกันการที่มหาชนกลุ่มหนึ่งมาประชุมเพื่อคัดเลือกกษัตริย์ที่มีวาระจำกัด (temporary monarch) พวกเขาจะยอมยังคงไว้ซึ่งสิทธิที่จะกลับมาประชุมกันอีกครั้งในระยะเวลาและสถานที่ที่แน่นอนที่กำหนดไว้ล่วงหน้า และเมื่อวันนั้นมาถึงอำนาจก็จะกลับมาเป็นของพวกเขาอีกครั้ง¹¹⁵⁵ (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

ทั้งนี้ Hobbes ใช้การเปรียบเทียบเรื่ององค์อธิปัตย์ที่กำลังนิทราเพื่อจำแนกประเภทระบอบกษัตริย์ที่ซึ่งพระมหากษัตริย์ดำรงตำแหน่งภายใต้ระยะเวลาที่จำกัด (time-limited monarch) โดยแบ่งออกเป็น 4 กรณีอันประกอบด้วยกรณีที่มหาชนคัดเลือกกษัตริย์โดยที่มีได้กำหนดเงื่อนไขว่าพวกตนจะต้องกลับมาชุมนุมกันใหม่ในอนาคตหากกษัตริย์พระองค์นั้นสวรรคตลง¹¹⁵⁶ ส่วนกรณีที่สองคือกรณีที่ “มหาชนสลายตัวหลังจากการเลือกตั้งกษัตริย์ที่มีวาระจำกัด โดยกำหนดไว้ล่วงหน้าว่าจะมาประชุมกันอีกครั้งหากกษัตริย์พระองค์นั้นสวรรคตลง”¹¹⁵⁷ โดยจะเห็นได้ว่า แม้ในกรณีนี้วาระที่จำกัดของกษัตริย์จะถูกจำกัดโดยพระชนม์ชีพของกษัตริย์พระองค์นั้น อันส่งผลทำให้ระยะเวลาที่มหาชนจะกลับมาใช้อำนาจในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตยดั้งเดิมมีความไม่แน่นอนตามไปด้วย ซึ่งหมายความว่ามหาชนที่สลายตัวไปนี้อาจมิได้กลับมาชุมนุมกันเพื่อเลือกตั้งกษัตริย์พระองค์ใหม่อีกครั้งหรืออีกนัยหนึ่งคือมิได้ตื่นจากนิทราเป็นเวลาหลายสิบปีก็ตาม แต่ถึงกระนั้น “อำนาจก็ยังคงเป็นของมหาชนอย่างหนักแน่นตามสิทธิดั้งเดิมของพวกเขา... อำนาจอธิปไตยจึงเป็นของมหาชนในช่วงระยะเวลาที่มหาชนมาประชุมกัน แม้ว่าการใช้หรือการบังคับใช้อำนาจดังกล่าวหลังจากนั้นจะตกเป็นของกษัตริย์ที่มีวาระจำกัดแทนก็ตาม”¹¹⁵⁸

ถัดมาคือกรณีที่สามคือกรณีที่

¹¹⁵⁵ Thomas Hobbes, "Of the three kinds of government," in *Man and Citizen (De Homine and De Cive)* (Indianapolis: Hackett publishing company, 1991), 202.

¹¹⁵⁶ Ibid., 200.

¹¹⁵⁷ Ibid.

¹¹⁵⁸ Ibid., 201.

หลังจากการเลือกตั้งกษัตริย์ที่มีวาระจำกัดแล้ว มหาชนที่สลายตัวไปนั้นมีความเข้าใจตรงว่าพวกเขาจะต้องกลับมาประชุมกันทุก ๆ ชั่วโมงและสถานที่ที่แน่นอนตายตัวที่ถูกกำหนดไว้ล่วงหน้า ในขณะที่วาระการทำหน้าที่ของกษัตริย์ยังคงดำเนินต่อไป (ดังเช่นกรณีการแต่งตั้งตำแหน่ง “ผู้เผด็จการ” ของชาวโรมัน) ฉะนั้นจึงสมควรพิจารณากษัตริย์ประเภทนี้ว่าเป็นกษัตริย์ หากแต่เป็นเสมือนนายกรัฐมนตรี (*primo ministro*) คนหนึ่งของมหาชน ดังนั้นมหาชนในกรณีนี้จึงสามารถ—หากพวกเขาเห็นว่าเหมาะสม—ถอนถอนบุคคลผู้นั้นออกจากตำแหน่งแม้วาระของเขาจะยังไม่หมดลงก็ตาม¹¹⁵⁹ (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

ความสัมพันธ์ระหว่างมหาชนกับเอกบุคคลในกรณีนี้จึงเป็นไปในลักษณะที่เข้มข้นมากยิ่งขึ้น เพราะจะเห็นได้ว่าในกรณีนี้มหาชนในฐานะองค์อธิปัตย์ที่นิทรสามารถตื่นขึ้นมาใช้อำนาจในฐานะเจ้าของดั้งเดิมเป็นระยะ ๆ จากการพิจารณาว่าจะทำการถอดถอนผู้ที่พวกเขาเคยมอบอำนาจให้ไปใช้แทนหรือไม่ได้อยู่ตลอดเวลาและประการสุดท้ายคือกรณีที่มหาชนที่มาเลือกตั้งกษัตริย์ได้สลายตัวไปโดยที่เงื่อนไขของการกลับหรือไม่กลับมาชุมนุมใหม่อีกครั้งจะถูกกำหนดโดยบุคคลที่พวกเขามอบอำนาจให้ ดังนั้นในกรณีเช่นนี้มหาชนดังกล่าวจึงสลายตัวไปอย่างสิ้นเชิงและส่งผลให้อำนาจอธิปไตยจึงถูกถ่ายโอนไปยังบุคคลผู้นั้นโดยเบ็ดเสร็จเด็ดขาดแทน

คำอธิบายดังกล่าวของ Hobbes คือที่มาของการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ให้แก่มหาชนในระบบอบประชาธิปไตยสมัยใหม่หรือเสรีประชาธิปไตยที่อยู่ภายใต้วิธีคิดเรื่องอำนาจอธิปไตยปวงชนอันทำให้เกิดการออกแบบกลไกเพื่อที่จะทำให้เกิดสมดุลระหว่างมหาชนที่ตื่นขึ้นมากกระทำกรบางอย่างด้วยตนเองซึ่งในกรณีของ Hobbes คือการเลือกตั้งและถอนถอนพระมหากษัตริย์ กับมหาชนเชิงนามธรรมหรือมหาชนที่นิทรซึ่งกระทำกรผ่านตัวแทนที่อาศัยความชอบธรรมจากมหาชนในการทำหน้าที่และใช้อำนาจทางการเมืองในด้านต่าง ๆ ระหว่างที่มหาชนซึ่งเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยกำลังนิทรอย่างลงตัว และการจัดสมดุลระหว่างการตื่นและนิทรของมหาชนที่กล่าวไปนี้เองที่ผู้วิจัยนำมาพัฒนาเพิ่มเติม และจัดประเภทขึ้นใหม่โดยมุ่งความสนใจไปที่ระดับในการ “ตื่น” ของ

¹¹⁵⁹ Ibid.

มหาชนในฐานะเจ้าของดั้งเดิมของอำนาจสูงสุดตามคติอำนาจอธิปไตย “เป็นของ” หรือ “มาจาก” ปวงชนชาวไทย ซึ่งบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญของไทยทุกฉบับ โดยแบ่งออกเป็น 4 ประเภท เพื่อนำมาใช้เป็นกรอบในการทำความเข้าใจลักษณะการออกแบบกลไกและสถาบันทางการเมืองขององค์ประกอบที่เป็นมหาชนในรัฐธรรมนูญของไทย ดังต่อไปนี้

หนึ่ง มหาชนในฐานะองค์อธิปัตย์ที่ถึงแก่ภรรณกรรมแล้ว (dead sovereign) อันสื่อถึงลักษณะการออกแบบกลไกและสถาบันทางการเมืองเพื่อถึงความชอบธรรมจากมหาชนโดยการเปิดช่องทางให้มหาชนมีโอกาส “เลือก” ผู้ที่จะทำหน้าที่เป็นตัวแทนที่จะมาทำหน้าที่ปกครอง “เพื่อประชาชน” แต่เพียงในเชิงสัญลักษณ์แต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อที่จะอาศัยมหาชนในเชิงนามธรรมนี้เป็นฐานในการปกครองไม่ว่าจะเป็นการปกครองโดยเอกบุคคลหรือคณะบุคคลก็ตาม โดยที่ระบอบการเมืองมิได้มีกลไกหรือสถาบันใดใดที่จะเป็นช่องทางให้มหาชนในทางปฏิบัติสามารถเปลี่ยนแปลงหรือถึงความชอบธรรมใดใดที่เคยให้ไว้แก่ผู้ปกครองกลับคืนไปได้อีกต่อไปในอนาคต มหาชนเช่นนี้จึงมีสถานะเป็นจุดหมุนของระบอบแต่เพียงในนามหรือโดยสัญลักษณ์เท่านั้น เพราะในทางปฏิบัติอำนาจในการตัดสินใจขั้นสุดท้ายย่อมตกอยู่ในมือขององค์ประกอบอื่น ๆ อย่างสิ้นเชิงเป็นการถาวร

สอง มหาชนในฐานะองค์อธิปัตย์ที่ถูกทำให้หลับโดยรัฐธรรมนูญ (sleeping sovereign) คือ ลักษณะการออกแบบกลไกและสถาบันทางการเมืองเพื่อถึงความชอบธรรมจากมหาชนโดยการทำให้มหาชนหลับ ๆ ตื่น ๆ อยู่ตลอดเวลา กล่าวคือมหาชนในลักษณะนี้มีช่องทางหรือกลไกในการแสดงออกซึ่งความเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยขั้นต่ำ นั่นคือช่องทางที่จะใช้ในการตัดสินใจมอบความชอบธรรมแก่ผู้ที่จะเข้ามาทำหน้าที่เป็นตัวแทนหรือผู้ปกครองใหม่เป็นครั้งคราวตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ล่วงหน้าอย่างสม่ำเสมอ เช่น กลไกการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรไม่ว่าจะเป็นการเลือกตั้งโดยตรงหรือโดยอ้อมก็ตาม ดังนั้นมหาชนในเชิงนามธรรมที่เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยที่ว่านี้จึงมีช่องทางที่จะใช้อำนาจในภาคปฏิบัติบ้าง แม้ว่ากลไกการใช้อำนาจทางการเมืองที่เหลือส่วนใหญ่ในภาคปฏิบัติจะตกอยู่ในมือขององค์ประกอบอื่น ๆ ซึ่งได้รับอำណัติจากพวกเขาไปในลักษณะของรัฐบาลหรือการปกครองของเอกบุคคลหรือคณะบุคคล (monarchical or oligarchic government) มากกว่า แต่อย่างน้อยมหาชนในลักษณะนี้ยังคงทำหน้าที่ในฐานะจุดหมุนของระบอบในเชิงปฏิบัติขั้นต่ำ ผ่านกลไกการกำหนดตัวผู้ที่จะเข้าไปทำหน้าที่ปกครอง “เพื่อประชาชน” เป็นระยะ

สาม มหาชนในฐานะองค์อธิปัตย์ที่ตื่นมากกว่าหลับ (sleepless sovereign) คือลักษณะการออกแบบกลไกและสถาบันทางการเมืองเพื่อดึงความชอบธรรมจากมหาชนโดยมีกลไกหรือช่องทางที่มหาชนในเชิงปฏิบัติสามารถควบคุมการดำเนินงานของรัฐบาลหรือสถาบันทางการเมืองของเอกบุคคลหรือคณะบุคคลที่ได้รับอาณัติไปในช่วงเวลาระหว่างที่มหาชนเหล่านั้นยังมิได้มีโอกาสการแสดงความยอมรับหรือการมอบอาณัติในครั้งต่อไป มหาชนเชิงนามธรรมในลักษณะนี้จึงมิได้ตื่นจากนิทราขึ้นมากระทำการด้วยตนเองเพียงครั้งคราวอีกต่อไป ช่วงเวลาของการตื่นของมหาชนในเชิงนามธรรมนี้จึงมีมากกว่าหากเปรียบเทียบกับมหาชนที่ถูกสะกดให้นิทราที่อาจตื่นขึ้นมาเพียงครั้งคราวเพื่อกระทำการเชิงปฏิบัติ ซึ่งกลไกที่เพิ่มเติมขึ้นที่เวลานี้อาจมีตั้งแต่อำนาจที่มหาชนอาจใช้ได้เองโดยตรงตามที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ ไม่ว่าจะเป็นการออกเสียงประชามติ การเสนอร่างพระราชบัญญัติ หรือการลงชื่อถอดถอนบุคคล ไปจนกระทั่งถึงอำนาจของมหาชนในฐานะ “ผู้ทรงสิทธิ์” ดังปรากฏตามสิทธิที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ และจำเป็นต้องพิทักษ์รักษามีให้การปกครองของเอกบุคคลหรือคณะบุคคลในทางปฏิบัติขัดหรือละเมิดกับสิทธิดังกล่าว มหาชนเช่นนี้จึงเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจขั้นสุดท้ายหรือจุดหมุนของระบอบการเมืองในหลายมิติตามไปด้วยเช่นกัน

สุดท้ายคือ มหาชนในฐานะองค์อธิปัตย์ที่ไม่เคยหลับและตื่นอยู่ตลอดเวลา (non-sleeping sovereign) คือการออกแบบกลไกและสถาบันทางการเมืองเพื่อดึงความชอบธรรมจากมหาชนโดยการเปิดโอกาสให้มหาชนในลักษณะที่ทำให้เส้นแบ่งระหว่างมหาชนในเชิงนามธรรมกับมหาชนในเชิงปฏิบัติไม่มีหลงเหลืออยู่หรือแทบไม่มีอยู่อีกต่อไป มหาชนในลักษณะเช่นนี้จึงเป็นผู้ที่เข้าไปใช้อำนาจตัดสินใจขั้นสุดท้ายและกำหนดความเป็นไปต่าง ๆ ในฐานะจุดหมุนของระบอบในทุก ๆ เรื่อง

6.4 มหาชนในระบอบรัฐธรรมนูญของไทย

6.4.1 องค์อธิปัตย์ที่ถึงแก่ภรรณากรรม

มหาชนในระบอบรัฐธรรมนูญประเภทแรกที่จะนำมาอภิปรายคือมหาชนในฐานะองค์อธิปัตย์ที่ถึงแก่ภรรณากรรมตามรัฐธรรมนูญ กล่าวคือหากพิจารณาจากข้อเท็จจริงที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญของไทยตั้งแต่ฉบับแรกจะพบว่ารัฐธรรมนูญหลายฉบับ โดยเฉพาะรัฐธรรมนูญฉบับที่เกิดขึ้นหลังการรัฐประหารทันทีหรือที่ต่อมาเรียกว่าธรรมนูญการปกครองนั้นอาจเข้าข่ายรัฐธรรมนูญในลักษณะเช่นนี้ กล่าวคือแม้ตัวบทของรัฐธรรมนูญในกลุ่มนี้จะยังคงกล่าวอ้างถึงมหาชนในฐานะเจ้าของอำนาจ

อธิปไตย แต่การระบุดังกล่าวกลับมีลักษณะเป็นการระบุดังแต่เพียงในเชิงพิธีกรรมหรือตามแบบที่เคยกระทำมาดั้งเดิมเท่านั้น เนื่องจากในทางปฏิบัติแล้วมหาชนภายใต้รัฐธรรมนูญประเภทนี้ย่อมไม่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือตำแหน่งแห่งที่ใดใดในการใช้อำนาจตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อม

อย่างไรก็ดี มิได้หมายความว่ารัฐธรรมนูญชั่วคราวทุกฉบับที่เกิดขึ้นหลังการทำรัฐประหารจะเข้าข่ายรัฐธรรมนูญที่ทำให้มหาชนกลายเป็นองค์อธิปัตย์ที่ถึงแก่กรรมกรรมเสมอไป เพราะข้อเท็จจริงปรากฏว่ารัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวที่เกิดขึ้นหลังการทำรัฐประหารในประเทศไทยเป็นครั้งแรก คือรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว พ.ศ. 2490 หรือที่เป็นที่รู้จักในชื่อรัฐธรรมนูญฉบับใต้ร่มหรือรัฐธรรมนูญฉบับตุ้มแดง อันเป็นรัฐธรรมนูญที่เกิดขึ้นหลังการทำรัฐประหารในวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 นำโดย พลโทผิน ชุณหะวัณ (ตำแหน่งในขณะนั้น) และเป็นที่น่าสนใจโดยทั่วไปว่าผู้ที่ดำเนินการจัดเตรียมร่างรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวคือหลวงกาจสงคราม หรือกาจ กาจสงคราม (นามเดิม เทียน เก่งระดมยิง)¹¹⁶⁰ โดยรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวดังกล่าวยังคงระบุไว้ในมาตรา 2 เช่นเดิมว่า “อำนาจอธิปไตยย่อมมาจากปวงชนชาวไทย”¹¹⁶¹ และกำหนดให้คงไว้ซึ่งรัฐสภาที่ประกอบไปด้วยสมาชิกที่มาจากการเลือกตั้ง แม้ว่าที่มาของสมาชิกสภาสูงหรือพฤฒสภาเดิมจะถูกเปลี่ยนแปลงให้กลายเป็นสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการแต่งตั้งของพระมหากษัตริย์ตามมาตรา 33 ซึ่งจะปฏิบัติหน้าที่แทน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹¹⁶⁰ ชื่อรัฐธรรมนูญใต้ร่มหรือตุ้มแดงนี้กลายเป็นที่มาของฉายา “นายพลตุ้มแดง” ของหลวงกาจสงคราม เนื่องจากมีคำบอกเล่าว่าก่อนการทำรัฐประหารในวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 หลวงกาจสงคราม “ได้ร่วมกับคณะกระทำการรัฐประหารนั้น แผนการของ ๆ หนา มีบทบาทกว่าผู้อื่น เพราะ ๆ หนา ได้จัดเตรียมร่างรัฐธรรมนูญไว้วันละเล็กวันละน้อย โดยมีได้มีผู้ใดจะพึงรู้เห็น แล้วเก็บซ่อนไว้ใต้ตุ้มสามโคก ครั้นเมื่อได้ทำรัฐประหารสำเร็จลง จึงได้นำเอารัฐธรรมนูญที่ได้ร่างซ่อนไว้ใต้ตุ้มแดงออกมาประกาศใช้ทันที รัฐธรรมนูญฉบับนั้นจึงมีฉายาว่า “รัฐธรรมนูญใต้ตุ้ม” ซึ่ง ๆ หนา ได้ถือเอาตราตุ้มแดงนั้นเป็นสัญลักษณ์ และถือว่าเป็นศิริมงคลประจำตัวตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา” ดู กาจ กาจสงคราม, อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลโทกาจ กาจสงคราม (เทียน เก่งระดมยิง), ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส 20 เมษายน พุทธศักราช 2510, (พระนคร: โรงพิมพ์กรมการทหารสื่อสาร, 2510), 80.; อย่างไรก็ดี เข้าใจว่าคำว่ารัฐธรรมนูญฉบับใต้ตุ้มนี้จะเป็นคำที่แพร่หลายในหน้าหนังสือพิมพ์และสื่อมวลชน แต่กลับเป็นคำที่แสดงหูสำหรับรัฐบาลในเวลาต่อมาอยู่ไม่น้อย และเป็นถ้อยคำที่ถูกมองว่าไม่เหมาะสมที่จะนำมาใช้กล่าวอภิปรายในรัฐสภาได้ ดู สภาร่างรัฐธรรมนูญ, “รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 18 วันที่ 18 สิงหาคม 2491,” 339.

¹¹⁶¹ “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2490,” 4.

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นการชั่วคราวไปพลางก่อนจนกว่าจะมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญ¹¹⁶²

เพียงในเวลาไม่ถึงหนึ่งเดือนหลังจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว ได้มีการประกาศแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับเงื่อนไขรายละเอียดของการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพิ่มเติม สิ่งเหล่านี้ย่อมแสดงให้เห็นว่ารัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวในครั้งนั้นมีได้มีความตั้งใจที่จะขาดกรรมมหาชนในฐานะองค์อธิปัตย์โดยการตัดบทบาทขั้นต่ำในการเลือกตั้งออกไปตั้งแต่แรก เพียงแต่ได้ลดทอนบทบาทของมหาชนที่เคยดำรงอยู่ในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2489 ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเลือกตั้งสภาสูงหรือวุฒิสภาโดยตรงออกไปเท่านั้น ดังนั้นข้อเท็จจริงที่ปรากฏคือ การเลือกตั้งที่เกิดขึ้นในวันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2491 เป็นการเลือกตั้งเพียงครั้งเดียวภายหลังการรัฐประหารในประวัติศาสตร์การเมืองไทยที่มีลักษณะเป็นการเลือกตั้งซึ่งเกิดขึ้นภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว เพราะนับแต่นั้นมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ไม่ปรากฏว่ามีการเลือกตั้งครั้งใดอีกเลยที่เกิดขึ้นภายใต้ในระหว่างการบังคับใช้รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวหรือธรรมนูญการปกครองภายหลังการรัฐประหาร

เหตุนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่ารัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวทั้งหมดที่เกิดขึ้นหลังจากรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว พ.ศ. 2490 ไม่ว่าจะเป็นธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2502 ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2515 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับชั่วคราว พ.ศ. 2519 ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2520 และธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2534 ล้วนจัดอยู่ในรูปแบบของรัฐธรรมนูญที่ได้ทำการขาดกรรมมหาชนออกไปจากระบบการเมืองทั้งสิ้น แม้ว่ารัฐธรรมนูญทุกฉบับที่กล่าวไปนี้จะยังคงระบุไว้ในมาตราต้น ๆ ของรัฐธรรมนูญ (แม้เลขมาตราอาจแตกต่างกันออกไป) ว่าอำนาจอธิปไตยนั้น “มาจาก” ปวงชนชาวไทยทั้งสิ้น แต่การบัญญัติข้อความดังกล่าวกลับเป็นเพียงเปลือกนอกที่มีได้นำไปสู่การแสดงออกถึงความเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยในความเป็นจริงแต่อย่างใด เพราะในทางปฏิบัติ รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวเหล่านี้ ล้วนมิได้เปิดโอกาสให้มหาชนชาวไทยได้ใช้อำนาจขั้นต่ำในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตย นั่นคือการเลือกตั้งตัวแทนเข้าไปทำหน้าที่ในรัฐสภาใดใดเลย สถานะของรัฐธรรมนูญกลุ่มนี้ในทางปฏิบัติจึงไม่แตกต่างไปจากร่างรัฐธรรมนูญที่เกิดขึ้นในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์นัก เพราะหากพิจารณา

¹¹⁶² เรื่องเดียวกัน, 10.

ข้อความในมาตรา 1 ของร่างรัฐธรรมนูญที่ทดลองร่างขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยพระยากัลยาณไมตรี ย่อมพบว่ารัฐธรรมนูญดังกล่าวบัญญัติให้อำนาจสูงสุดในพระราชอาณาจักรเป็นของพระมหากษัตริย์แต่เพียงผู้เดียว¹¹⁶³ เช่นเดียวกับพระมหากษัตริย์ในรัฐธรรมนูญของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของยุโรป

กระนั้นก็ตาม หากตั้งต้นจากรัฐธรรมนูญฉบับแรกๆ ที่ถือว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่ขาดกรรมมหาชนในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตยลงอย่างชัดเจน คือธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2502 แล้ว ย่อมพบว่าแต่เดิมที่เอกสารร่างธรรมนูญการปกครองที่พระยาอรรณการีย์นิพนธ์ซึ่งเป็นผู้จัดทำขึ้นเพื่อให้จอมพลสฤษดิ์และคณะปฏิวัติพิจารณา นั้นยังมิได้ระบุถึงแนวคิดเรื่องอำนาจอธิปไตยมาจากปวงชนชาวไทยซึ่งเป็นข้อความที่ต่อมาจะไปปรากฏในมาตรา 1 ของธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรในเวลาต่อมาแต่อย่างใด แต่กลับปรากฏข้อความที่ระบุให้พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจอธิปไตยผ่านทางสถาบันต่าง ๆ โดยที่ตัดข้อความเรื่องมหาชนในฐานะที่มาหรือเจ้าของอำนาจอธิปไตยที่มีมาแต่เดิมออกไปอย่างสิ้นเชิง สิ่งนี้ปรากฏให้เห็นชัดเจนในร่างธรรมนูญการปกครองมาตรา 3 และมาตรา 4 ซึ่งระบุว่า

(ร่าง) มาตรา 3 พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจนิติบัญญัติ
ทางรัฐสภา **จนกว่าจะมีรัฐสภาพระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจนิติ
บัญญัติทางหัวหน้าคณะปฏิวัติ**

(ร่าง) มาตรา 4 พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจบริหารทาง
คณะรัฐมนตรี **จนกว่าจะมีคณะรัฐมนตรี พระมหากษัตริย์ทรงใช้
อำนาจบริหารทางหัวหน้าคณะปฏิวัติ**¹¹⁶⁴ (เน้นข้อความโดย
ผู้วิจัย)

¹¹⁶³ “ARTICLE I. The Supreme Power throughout the Kingdom shall be vested in His Majesty the King” ดู สนธิ เตะชานันท์, *แผนพัฒนาการเมืองไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว* (พ.ศ. 2468 – 2475), 191.

¹¹⁶⁴ พระยาอรรณการีย์นิพนธ์ (สิทธิ จุณณานนท์), *อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระยาอรรณการีย์นิพนธ์ (สิทธิ จุณณานนท์)*, 85.

ไม่เพียงแต่ร่างธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรฉบับแรกจะตั้งใจเลี้ยงที่จะไม่กล่าวถึงมหาชนในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตยโดยกระโดดข้ามไปบัญญัติให้พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจอธิปไตยซึ่งไม่ทราบที่มาหรือสถานะของผู้ที่มีศักดิ์เป็นเจ้าของใดใดเท่านั้น แต่หากพิจารณาในรายละเอียดย่อมพบว่าผู้ที่คอยใช้อำนาจอธิปไตยดังกล่าวในทางปฏิบัติถึง 2 ใน 3 ของอำนาจอธิปไตย คือหัวหน้าคณะปฏิวัติหรือจอมพลสฤษดิ์นั่นเอง ลักษณะการของการฆาตกรรมมหาชนดังกล่าวของธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรยิ่งมีความชัดเจนมากขึ้นหากนำมาพิจารณาร่วมกับร่างกฎหมายประกาศตั้งสภาร่างรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นกฎหมายที่ร่างขึ้นเพื่อมอบอำนาจนิติบัญญัติให้สภาร่างรัฐธรรมนูญทำหน้าที่สภานิติบัญญัติด้วยในเวลาเดียวกัน ดังปรากฏในร่างมาตรา 9 ว่าร่างพระราชบัญญัติใดใดจะตราเป็นกฎหมายได้ก็แต่โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาร่างรัฐธรรมนูญในฐานะรัฐสภาเท่านั้น ประกอบกับกฎหมายดังกล่าวยังระบุเพิ่มเติมว่าในระหว่างที่สภาร่างรัฐธรรมนูญกำลังทำหน้าที่พิจารณาร่างรัฐธรรมนูญอยู่นั้น “ร่างพระราชบัญญัติจะเสนอได้ก็แต่โดยคณะรัฐมนตรี”¹¹⁶⁵ และเมื่อพิจารณาประเด็นดังกล่าวร่วมกับที่มาของสมาชิกของสภาร่างรัฐธรรมนูญที่ว่ามีได้มีแหล่งที่มาใดใดที่สามารถนำไปเชื่อมโยงกับมหาชนชาวไทยได้เลย เนื่องจากสมาชิกเหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีที่มาจาก การแต่งตั้งของพระมหากษัตริย์โดยมีหัวหน้าคณะปฏิวัติทำหน้าที่เป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ จึงอาจกล่าวได้ว่าความตั้งใจดั้งเดิมของผู้ร่างธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรฉบับนี้จึงมิใช่แค่เพียงแต่การยุติบทบาทของกลไกการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่เคยเป็นเสมือนหนึ่งแขนขาของมหาชนในการควบคุมการใช้อำนาจนิติบัญญัติและบริหารที่มีอยู่เดิมให้หมดไปเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความพยายามที่จะยุติบทบาทของมหาชนในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตยดั้งเดิมลงด้วยเช่นกัน แม้คณะปฏิวัติจะอ้างว่าการกระทำดังกล่าวเป็นเพียงสิ่งชั่วคราว แต่สภาวะชั่วคราวดังกล่าวกลับกินระยะเวลาที่ยาวนานกว่า 9 ปีนับตั้งแต่วันที่มีการประกาศใช้ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2502 ไปจนกระทั่งมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่คือรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2511

แม้ว่าต่อมาร่างธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรที่นำมาประกาศใช้จะถูกแก้ไขโดยแทรกมาตรา 1 ว่าด้วยเรื่องอำนาจอธิปไตย “มาจาก” ปวงชนชาวไทยกลับเข้าไปในธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรอีกครั้งหนึ่งก็ตาม แต่จะเห็นได้ว่าข้อความอื่น ๆ ซึ่งบ่งชี้ถึงนัยสำคัญแห่งการใช้อำนาจ

¹¹⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, 88.

ตามธรรมนูญนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้อำนาจตามกลไกของมาตรา 17 ที่ได้กล่าวไปแล้วในงานวิจัย บทที่ 4 นั้นยังคงทำให้ผู้ใช้อำนาจอธิปไตยที่แท้จริงอย่างจอมพลสฤษดิ์มีสถานะที่โดดเด่นเหนือกว่ามหาชนชาวไทยที่กลายเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยแต่เพียงในนาม ดังนั้นการเพิ่มข้อความเรื่องอำนาจอธิปไตยปวงชนเข้าไปเช่นนั้นจึงมิได้ส่งผลใดใดในทางปฏิบัติ トラบใดที่มหาชนเหล่านั้นยังคงอยู่ภายใต้โครงสร้างของธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรที่เน้นจัดวางโครงสร้างในลักษณะของการปกครอง “เพื่อประชาชน” แทนที่จะเป็นการปกครอง “ของประชาชน” และ “โดยประชาชน” ที่ควบคู่ไปด้วยกันตามที่เคยมีมาในรัฐธรรมนูญฉบับก่อนหน้า จึงพอจะกล่าวได้ว่าการเกิดขึ้นของธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2502 นี้ นับเป็นครั้งแรกและถือเป็นการตั้งต้นจารีตในระบอบรัฐธรรมนูญของไทยที่มีรัฐธรรมนูญซึ่งบัญญัติให้มหาชนกลายเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยแต่เพียงในนามโดยที่มหาชนในทางปฏิบัติกลับถึงแก่กรรมไปตามบทบัญญัติของธรรมนูญการปกครองหรือรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว ดังนั้นลักษณะของมหาชนที่ดำรงอยู่ในรัฐธรรมนูญฉบับต่อ ๆ มาอีก 6 ฉบับที่เกิดขึ้นหลังการทำรัฐประหารของไทยนับแต่นั้นเป็นต้นมา จึงมีลักษณะที่ถอดแบบมาจากธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2502 เช่นนี้เรื่อยมา รวมถึงการรัฐประหารครั้งล่าสุดในปี พ.ศ. 2557 ที่ผ่านมามีด้วยเช่นกัน¹¹⁶⁶

หากการแทนที่การปกครอง “ของประชาชน” และการปกครอง “โดยประชาชน” ด้วยการปกครอง “เพื่อประชาชน” เพียงอย่างเดียวในระบอบของจอมพลสฤษดิ์ คือสิ่งที่สะท้อนผลพวงของการฆาตกรรมมหาชนในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตยในธรรมนูญการปกครองแล้ว สิ่งนี้ย่อมช่วยให้เข้าใจได้ว่าเหตุใดงานของทักษิณ เฉลิมเตียรณ จึงพยายามอธิบายระบอบการปกครองภายใต้โครงสร้างของธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรฉบับดังกล่าวของจอมพลสฤษดิ์ว่าเป็น “ระบอบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ” (despotic paternalism)¹¹⁶⁷ นั้นเพราะบทบาทใหม่ที่จอมพลสฤษดิ์มอบให้กับมหาชนภายใต้ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรมิใช่บทบาทในฐานะ

¹¹⁶⁶ โปรตตุ มาตรา 3 ใน "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557," in *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 131 ตอน 55ก (วันที่ 22 กรกฎาคม 2557), 3.

¹¹⁶⁷ แนวคิดดังกล่าวนำเสนอครั้งแรกใน Thak Chaloehtiarana, *The Sarit Regime, 1957 – 1963: The formative years of modern Thai politics*, PhD dissertation at Faculty of political Science, Cornell University, 1974; ต่อมานำมาพิมพ์ใหม่ในชื่อ Thak Chaloehtiarana, *Thailand: The Politics of Despotic Paternalism* (Bangkok: Social Science Association of Thailand, 1979).; และสุดท้ายถูกแปลเป็นภาษาไทยในชื่อ ทักษิณ เฉลิมเตียรณ, *การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ*.

เจ้าของอำนาจอธิปไตยอีกต่อไป หากแต่เป็นบทบาทของผู้รับประโยชน์ในวิธีคิดแบบอุปถัมภ์ของพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ ซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจตามกลไกที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ไปเพื่อประชาชนและผลประโยชน์ของมหาชนแทน ดังนั้นการเติมข้อความในมาตรา 1 แทรกลงไปในทรศนะของจอมพลสฤษดิ์จึงเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามที่จะทำให้ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรฉบับใหม่นี้ยังคงมีส่วนที่ยึดโยงกับระบอบรัฐธรรมนูญและประชาธิปไตยที่มีมหาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยแม้จะเป็นเพียงแคในนามเท่านั้น และในขณะเดียวกันก็เป็นการผสมกับยังคงยึดโยงกับจารีตการปกครองดั้งเดิมของไทยที่มามาตั้งแต่โบราณ ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวสุนทรพจน์ในวันรัฐธรรมนูญและวันสิทธิมนุษยชนในปี พ.ศ. 2503 ของจอมพลสฤษดิ์ดังต่อไปนี้

เพราะเหตุว่าระบอบรัฐธรรมนูญนั้น เราจะละทิ้งเสียมิได้จะเป็นรัฐธรรมนูญแบบไหน รูปร่างอย่างไร เราก็ต้องมีรัฐธรรมนูญไว้เป็นหลักการปกครอง... ในสมัยปฏิวัตินี้เองก็เป็นอย่างนั้น แม้ว่าธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรจะมีข้อความสั้น ๆ น้อยมาตรา ก็ยังมีบทบัญญัติให้เอาแบบทั่วไปของระบอบรัฐธรรมนูญคือประเพณีการปกครองประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตยมาใช้ และเราก็ได้ยึดหลักอันนี้เสมอมา ความเป็นไปในรัฐสภาที่เรามีอยู่เวลานี้ ผิดกับในยามที่ใช้รัฐธรรมนูญปกติแต่เพียงว่า ไม่มีผู้แทนที่หาเสียงเลือกตั้งตรงมาจากราษฎร แต่ข้าพเจ้ากล้ารับรองว่า ในกระบวนการรักษาผลประโยชน์ของราษฎร ความหวังดีต่อราษฎร และเจตนาที่จะสร้างสรรค์พัฒนาประเทศชาตินั้น สมาชิกสภาว่างรัฐธรรมนูญที่มีอยู่ในเวลานี้ ไม่ย่อหย่อนกว่าสมาชิกรัฐสภาในสมัยใด ๆ¹¹⁶⁸

¹¹⁶⁸ คณะรัฐมนตรี, *ประมวลสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. 2502-2504* (พระนคร: สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2507), 301.

ดังนั้น จึงมิใช่เรื่องแปลกที่จอมพลสฤษดิ์จะอ้างว่าสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญจำนวน 240 คน¹¹⁶⁹ ซึ่งคอยปฏิบัติหน้าที่เป็นสภานิติบัญญัติด้วยในเวลาเดียวกันนั้น “แม้จะมีได้รับเลือกตรงมาจากราษฎรก็ทำงานด้วยความซื่อสัตย์ต่อราษฎรเป็นอย่างยิ่ง”¹¹⁷⁰ และเป็นเหตุให้หยุดยั้งของการปกครอง “เพื่อประชาชน” ของระบอบรัฐธรรมนูญในสมัยจอมพลสฤษดิ์ได้เข้ามาบดบังและแทนที่การปกครอง “ของ” และ “โดย” ประชาชนที่มีมาแต่เดิมอย่างสิ้นเชิง

การอ้างอิงถึงมหาชนของจอมพลสฤษดิ์ในแง่หนึ่งยังสัมพันธ์กับสภาวะการณ์ของพลังมหาชนในฐานะพลังทางสังคมที่เป็นจริงในขณะนั้นด้วยเช่นกัน เพราะจะเห็นได้ว่าก่อนหน้าการทำรัฐประหารในวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500 ได้มีการจัดเวที “ไฮด์ปาร์ค” ปราศรัยขึ้นที่ท้องสนามหลวงเป็นครั้งแรกและมีผู้คนสนใจเข้าร่วมอย่างกว้างขวาง ตลอดจนการประท้วงผลการเลือกตั้งที่จัดขึ้นในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2500 ซึ่งถูกขนานนามว่าเป็น “การเลือกตั้งสกปรก”¹¹⁷¹ ที่สร้างความไม่พอใจและนำไปสู่การเดินขบวนเพื่อประท้วงรัฐบาลของประชาชนอย่างกว้างขวางเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ของระบอบรัฐธรรมนูญไทย โดยในครั้งนั้นปรากฏว่ามีประชาชนกลุ่มหนึ่งที่ไม่พอใจรัฐบาลของจอมพล ป. ได้พากันเดินขบวนจากเวทีไฮด์ปาร์คที่ท้องสนามหลวงเพื่อมุ่งไปยังทำเนียบรัฐบาล แต่ต่อมากลับต้องหยุดชะงักลงเนื่องจากถูกทหารกั้นไว้บริเวณเชิงสะพานม้ชวานรังสรรค์ ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าวนี้เองที่กลายเป็นโอกาสที่ทำให้จอมพลสฤษดิ์ก้าวเข้ามามีบทบาทในการออกคำสั่งมิให้กำลังทหารปะทะกับประชาชนที่สะพานม้ชวานรังสรรค์ ตลอดจนการอาสาเป็นตัวกลางในการติดต่อประสานให้จอมพล ป. ออกมาตอบข้อซักถามของประชาชนด้วยตนเอง ซึ่งการกระทำดังกล่าวของจอมพลสฤษดิ์ได้สร้างความพึงพอใจแก่บรรดามวลประชามหาชนในครั้งนั้นเป็นอย่างมาก จนกระทั่งเกิดคำอธิบายว่าการกระทำในครั้งนั้นได้ทำให้จอมพลสฤษดิ์กลายเป็นทั้ง “มิตร” และ “ขวัญใจของประชาชน” ไปโดยปริยาย¹¹⁷² หรือแม้กระทั่งคืนก่อนหน้าที่จอมพลสฤษดิ์จะตัดสินใจทำการรัฐประหารรัฐบาลของจอมพล ป. ได้ปรากฏฝูงชนกลุ่มหนึ่งซึ่งเดินขบวนและมาหยุดลงที่หน้าบ้านสี่

¹¹⁶⁹ โดยสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญที่ได้รับการแต่งตั้งจำนวน 183 คนจากจำนวน 240 คน ล้วนแล้วแต่ประกอบด้วยนายทหารและนายตำรวจ ส่วนคณะบุคคลที่เหลือก็จัดเป็นเครือข่ายของนักกฎหมายและผู้ที่ทำงานให้กับคณะปฏิวัติแทบทั้งสิ้น ดู "พระบรมราชโองการ ประกาศ แต่งตั้งสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ," 1-14.

¹¹⁷⁰ คณะรัฐมนตรี, *ประมวลสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. 2502-2504*, 302.

¹¹⁷¹ สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, *ประวัติและผลงานของจอมพลสฤษดิ์* (พระนคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2507), 54.

¹¹⁷² เรื่องเดียวกัน, 56-57.

เสาทะเวศร์ซึ่งเป็นที่พำนักของจอมพลสฤษดิ์ในเวลาานั้น โดยจอมพลสฤษดิ์ได้กล่าวปราศรัยต่อหน้าฝูงชนกลุ่มดังกล่าว โดยมีใจความสำคัญตอนหนึ่งว่า

ในนามกองทัพและ สส.ประเภทที่ 2 จะได้ปฏิบัติภารกิจไป
โดยถือมติมหาชนเป็นพื้นฐาน และเพื่อผลประโยชน์ของ
ประชาชนทุกประการ การมาครั้งนี้ของท่านได้เป็นกำลังใจที่จะ
ให้ข้าพเจ้าปฏิบัติงานต่อไป¹¹⁷³ (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

นอกจากนี้ยังจะเห็นได้ว่าการอ้างถึงมหาชนในฐานะผู้รับในโครงสร้างแบบอุปถัมภ์หรือผู้มอบสิทธิอำนาจให้แก่การกระทำของคณะปฏิวัติจึงเป็นสิ่งที่เห็นได้ตลอดระยะเวลา นับตั้งแต่วันแรกที่จอมพลสฤษดิ์ตัดสินใจยึดอำนาจปกครองประเทศ เพราะก่อนการทำรัฐประหารจอมพล ป. ในวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500 หน่วยข่าวกรองของสหรัฐอเมริกา รายงานว่า ฟางเส้นสุดท้ายที่ทำให้จอมพลสฤษดิ์ตัดสินใจทำรัฐประหารรัฐบาลของจอมพล ป. เกิดขึ้นหลังจากที่จอมพล ป. ปฏิเสธข้อเรียกร้องที่จะให้คณะรัฐมนตรีในขณะนั้นลาออกจากตำแหน่งและแต่งตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ที่ “สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน” (in accordance with the people's wishes) ให้เข้ามาปฏิบัติหน้าที่แทน¹¹⁷⁴ หรือกรณีของการอ้างมหาชนที่จอมพลสฤษดิ์นำมาใช้นับแต่วินาทีแรกที่ตัดสินใจทำรัฐประหารรัฐบาลของจอมพลถนอมซ้ำอีกครั้งหนึ่งในวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501 ตามที่ปรากฏในประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 1 ว่าบรรดาคณะทหาร ตำรวจ และพลเรือนได้ทำการยึดอำนาจการปกครองประเทศ “ในนามของปวงชนชาวไทย”¹¹⁷⁵ ตลอดจนคำอธิบายว่าการยึดอำนาจในครั้งนี้เป็นไปโดย “ความเห็นชอบของประชาชนส่วนใหญ่”¹¹⁷⁶ และยังรวมถึงการที่จอมพลสฤษดิ์พยายาม

¹¹⁷³ เรื่องเดียวกัน, 60.

¹¹⁷⁴ CIA CREST, CIA-RDP79T00975A003300130001-0, Sarit overthrows Phibun Government in Thailand, (17 September 1957). ซึ่งสอดคล้องกับเอกสารฝ่ายไทยที่ระบุว่าในวันที่ 10 กันยายน หรือ 6 วันก่อนหน้าที่จะเกิดการรัฐประหาร ได้มีการประชุมคณะทหารขึ้นที่กองบัญชาการกองพลที่ 1 และหลังจากที่ที่ประชุมได้มีการอภิปรายโต้เถียงกันแล้ว ที่ประชุมจึงได้มีมติเสนอให้รัฐบาล “ดำเนินการตามความคิดเห็นของประชาชนส่วนมาก” ด้วยการลาออก ดู สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, *ประวัติและผลงานของจอมพลสฤษดิ์*, 59.

¹¹⁷⁵ “ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 1 ยึดอำนาจการปกครอง,” in *ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ* เล่ม 75 ตอนที่ 81 ก (วันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501), 3.

¹¹⁷⁶ “ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 2 แถลงเหตุผลที่ทำการปฏิวัติและแนวทางที่จะดำเนินการปกครอง,”

สร้างภาพลักษณ์ของการดำเนินนโยบายในลักษณะที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนเป็นพิเศษตามคำอธิบายของพระยาศรีวิสารวาจาว่าจอมพลสฤษดิ์พยายาม “กระทำตนเป็นเพื่อนกับราษฎร”¹¹⁷⁷ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนสะท้อนว่าการอ้างประชาชนและดำเนินนโยบายใดใดก็ตามของจอมพลสฤษดิ์ที่เกิดขึ้นหลังการทำรัฐประหารนั้น คือความจำเป็นอันมิอาจหลีกเลี่ยงได้ของระบอบการเมืองที่จะต้องเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่มีการปกครอง “เพื่อประชาชน” เพื่อมาทดแทนมิติสำคัญที่ของมหาชนในฐานะองค์อธิปัตย์และเจ้าของอำนาจอธิปไตยผ่านกลไกขั้นต่ำของการเลือกตั้งตัวแทนที่ปลาสนาการไปในรัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร และรวมถึงรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวอื่น ๆ ซึ่งมีลักษณะเป็นรัฐธรรมนูญที่มหาชนได้ถึงแก่กรรมลงไปแล้วนั่นเอง

ประเด็นสุดท้ายที่จะกล่าวถึงในส่วนนี้ คือประเด็นจากเหตุการณ์ทางการเมืองครั้งสำคัญอันเกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ที่เกิดขึ้นภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวหลังการรัฐประหารรวมทั้งสิ้น 2 ครั้ง คือพระราชพิธีสถาปนาสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ในวันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2515 และการผลัดเปลี่ยนแผ่นดินจากรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มาสู่อรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ในวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2559 โดยจะเห็นได้ว่าเหตุการณ์ทั้งสองครั้งล้วนเกิดขึ้นภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวเหมือนกัน โดยในกรณีแรกเกิดขึ้นภายใต้ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2515 และกรณีหลังเกิดขึ้นภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ. 2557 ทั้งสิ้น

สำหรับกรณีแรก ซึ่งเกิดขึ้นหลังการรัฐประหารตัวเองของจอมพลถนอม ซึ่งเท่ากับเป็นการยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 ไปโดยปริยาย ยังผลให้การสถาปนาสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมารในครั้งนั้นดำเนินไปภายใต้ระบอบทหารนำโดยจอมพลถนอมและจอมพลประภาส แทนที่จะเป็นระบอบรัฐธรรมนูญซึ่งประกอบด้วยรัฐสภาที่มาจากกาเลือกตั้งของมหาชน อันส่งผลให้การเสด็จออกมหาสมาคมในการพระราชพิธีสถาปนาครั้งนั้นจึงประกอบไปด้วยบุคคลที่เป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติชุดใหม่ แทนที่จะเป็นบรรดานักการเมืองเดิมในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากกาเลือกตั้ง ซึ่งถูกยุบลงไปประมาณหนึ่งปีก่อนหน้านั้นจากการรัฐประหารตัวเองของจอมพลถนอม

¹¹⁷⁷ สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, *ประวัติและผลงานของจอมพลสฤษดิ์*, 25.

ในทำนองเดียวกัน การผลัดเปลี่ยนแผ่นดินที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2559 ก็เกิดขึ้นภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวและโดยสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติที่มาจากการแต่งตั้งของหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ซึ่งทำหน้าที่แทนรัฐสภาที่มาจากการเลือกตั้งของมหาชน ดังนั้น ในประกาศเรื่องอัญเชิญองค์รัชทายาทขึ้นทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ของสภานิติบัญญัติแห่งชาติในวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2559 จึงอ้างถึงการทำหน้าที่ของสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติเพื่อ “รับทราบ” การสืบราชสันตติวงศ์โดยนัยของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ. 2557¹¹⁷⁸ แทนที่จะเป็นรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ เนื่องจากในเวลานั้นการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามรัฐธรรมนูญยังไม่เกิดขึ้น โดยรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว มาตรา 23 วรรคหนึ่ง ระบุว่า “ในกรณีที่ราชบัลลังก์หากว่างลงและเป็นกรณีที่พระมหากษัตริย์ได้ทรงแต่งตั้งพระราชทายาทไว้ตามกฎหมายแต่ยรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ แล้ว ให้คณะรัฐมนตรีแจ้งให้ประธานรัฐสภาทราบ และให้ประธานรัฐสภาเรียกประชุมรัฐสภาเพื่อรับทราบ”¹¹⁷⁹ ฉะนั้นทั้งประธานรัฐสภาและสมาชิกรัฐสภาที่จะคอยทำหน้าที่ “รับทราบ” ตลอดจนอัญเชิญองค์พระราชทายาทขึ้นทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์สืบไปนั้น จึงกลายเป็นประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติและสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติซึ่งยังคงอยู่ปฏิบัติหน้าที่แทนรัฐสภาที่มาจากการเลือกตั้ง ด้วยเหตุนี้ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 10 ในเวลานั้น จึงถือเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกของระบอบรัฐธรรมนูญที่สืบราชสันตติวงศ์ภายใต้การรับทราบของสภานิติบัญญัติแห่งชาติเฉกเช่นเดียวกับเมื่อครั้งที่ทรงขึ้นดำรงตำแหน่งรัชทายาทในปี พ.ศ. 2515

นอกจากนี้ ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกระหว่างวันที่ 4 – 6 พฤษภาคม พ.ศ. 2562 ผู้ที่ทำหน้าที่ในพิธีการถวายแผ่นดินและน้ำอภิเษกในนามของรัฐสภาให้แก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 10 เมื่อทรงเสด็จมาประทับที่พระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรระอาสน์ คือนายพรเพชร วิชิตชลชัย ผู้ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ เพราะแม้ในเวลานั้นจะมีการเลือกตั้งทั่วไปเกิดขึ้นแล้ว แต่คณะกรรมการการเลือกตั้งยังมิได้รับรองผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จนกระทั่งเลยการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกไปแล้วเพียงหนึ่งวัน คือวันที่

¹¹⁷⁸ “ประกาศสภานิติบัญญัติแห่งชาติ เรื่อง อัญเชิญองค์พระราชทายาทขึ้นทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์,” in *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 133 ตอน 102 ก (วันที่ 1 ธันวาคม 2559), 1.

¹¹⁷⁹ “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557,” 8.

7 พฤษภาคม พ.ศ. 2562 คณะกรรมการการเลือกตั้งจึงได้เริ่มรับรองผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้เข้ามาปฏิบัติหน้าที่อย่างเป็นทางการ อย่างไรก็ตาม แม้ในด้านหนึ่งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในครั้งนั้นจะดำเนินไปภายใต้การทำหน้าที่ของประธานและสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ที่มีได้มีที่มาจากจากการเลือกตั้งของมหาชน ตามนัยของบทบัญญัติที่ยังคงทำงานอยู่ของรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว แต่ในอีกด้านหนึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้ทรงมีพระปฐมบรมราชโองการอันมีใจความว่า

เราจะสืบสานรักษา และต่อยอด และครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งอาณาราษฎรตลอดไป¹¹⁸⁰

พระปฐมบรมราชโองการดังกล่าวย่อมบ่งชี้ถึงนัยของการยังคงไว้ซึ่งมิติของการปกครอง “เพื่อประชาชน” ของสถาบันพระมหากษัตริย์ แม้ในยามที่บ้านเมืองจะยังไม่มีตัวแทนของมหาชนเข้ามาทำหน้าที่ ก่อนที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 10 จะเสด็จไปเปิดประชุมรัฐสภาที่มาจากจากการเลือกตั้งของมหาชนเป็นครั้งแรกในวันที่ 24 พฤษภาคม พ.ศ. 2562 และถือเป็นการยุติอำนาจของรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวผ่านสภานิติบัญญัติแห่งชาติที่ได้ฆาตกรรมมหาชนในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางนิติบัญญัติลงไปอย่างสมบูรณ์เป็นครั้งแรก

6.4.2 องค์อธิปัตย์ที่ถูกทำให้หลับโดยรัฐธรรมนูญ

มหาชนในรัฐธรรมนูญกลุ่มถัดมา คือรัฐธรรมนูญกลุ่มที่พยายามสะกดพลังของมหาชนให้นิทรายเป็นระยะ ๆ รัฐธรรมนูญกลุ่มนี้จึงมีคุณลักษณะที่แตกต่างจากรัฐธรรมนูญที่อภิปรายมาก่อนหน้าด้วยลักษณะสำคัญอย่างน้อยสองประการคือ หนึ่ง เป็นรัฐธรรมนูญมีการอ้างอิงที่มาของอำนาจอธิปไตยว่า “มาจาก” ปวงชนทั้งในตัวตนและในทางปฏิบัติ สอง เป็นรัฐธรรมนูญมีการจัดวางโครงสร้างสถาบันทางการเมืองเพื่อรองรับการใช้อำนาจขั้นต่ำของมหาชนในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตยหรือองค์อธิปัตย์ ซึ่งสถาบันทางการเมืองที่ว่านี้ประกอบด้วยกลไกที่เปิดโอกาสให้มหาชนเข้ามาใช้อำนาจในการกำหนดความเป็นไป เปลี่ยนแปลง และตรวจสอบการทำงานของรัฐสภาและ

¹¹⁸⁰ "พระบรมราชโองการ ประกาศ พระปฐมบรมราชโองการในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช 2562," in *ราชกิจจานุเบกษา* 136 ตอน 14 ข (วันที่ 4 พฤษภาคม 2562), 1.

รัฐบาลผ่านกลไกการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอย่างเท่าเทียมในลักษณะของสิทธิการเลือกตั้งสากล (universal suffrage)¹¹⁸¹ ภายใต้เงื่อนไขต่าง ๆ ที่กำหนดไว้โดยรัฐธรรมนูญ อำนาจดังกล่าวในการกำหนดความเป็นไปในรัฐสภาของมหาชนจึงถือเป็นหัวใจสำคัญของการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ให้แก่อำนาจมหาชนในระบบรัฐสภา

แม้รัฐธรรมนูญตั้งแต่ฉบับแรกคือพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว จะมีการบัญญัติเรื่องอำนาจอธิปไตยปวงชนไว้เหมือนกันหมดในฐานะรากฐานของความชอบธรรมของระบอบการเมือง ด้วยการเปิดโอกาสให้มหาชนมีช่องทางขึ้นต่ำในการแสดงออกซึ่งอำนาจของตนเองอย่างเท่าเทียมในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตยอยู่เป็นระยะ ๆ ผ่านกลไกการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แต่การใช้อำนาจที่ว่านี้ยังคงมีลักษณะของการถูกสะกดหรือการจำกัดอำนาจดังกล่าวไว้โดยตัวรัฐธรรมนูญด้วยเช่นกัน ในประเด็นดังกล่าวนี้ พงศ์เพ็ญ ศกุนตาภัย อธิบายการสะกดอำนาจของมหาชนดังกล่าวว่าได้ส่งผลให้แนวคิดเรื่องอำนาจอธิปไตยปวงชนที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญต้องเป็นหมันและไร้ผลในทางปฏิบัติเพราะทำให้มหาชนมิได้กลายเป็นผู้ชี้ขาดว่าใครจะเข้ามาทำหน้าที่ปกครองประเทศเนื่องจากประเทศไทยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองล้วนแต่ดำเนินอยู่ภายใต้ระบบรัฐสภาทั้งสิ้น ดังนั้นการที่อำนาจในการกำหนดและเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลที่จะเข้าไปทำหน้าที่สมาชิกรัฐสภาของมหาชนจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำให้แนวคิดอธิปไตยปวงชนบังเกิดผลในทางปฏิบัติ แทนที่จะเป็นเพียงเครื่องมือของชนชั้นนำและผู้มีอำนาจในแต่ละยุคสมัย และทำให้อำนาจอธิปไตยมิได้ตกอยู่ในมือของประชาชนอย่างแท้จริงดังที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ¹¹⁸² หรือมิได้เป็นไปเพื่อที่จะทำให้การปกครองเป็นการปกครอง “ของ” และ “โดย” ประชาชนอย่างแท้จริง แทนที่จะอ้างว่าเป็นการปกครอง “เพื่อ” ประชาชนเพียงอย่างเดียว

¹¹⁸¹ คำอธิบายเรื่องเงื่อนไขขั้นต่ำที่ว่านี้ เป็นที่แพร่หลายในหมู่นักวิชาการการเมืองเปรียบเทียบในฐานะนิยามกลไกการทำงานขั้นต่ำ (minimal definition of democratic method) ของระบอบประชาธิปไตยสมัยใหม่ เช่น ในงานของ Joseph Schumpeter อธิบายว่าประชาธิปไตยเป็นเรื่องของการแข่งขันเพื่อให้ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนของบรรดาชนชั้นนำทางการเมืองเพื่อชิงตำแหน่งผู้นำอย่างเสรีผ่านกลไกการเลือกตั้ง ดู Schumpeter, *Capitalism, Socialism, and Democracy*, 269.; ทั้งนี้งานส่วนใหญ่มักอ้างอิงกลับไปเรื่องข้อจำกัดเรื่องขนาดและจำนวนประชากรของรัฐสมัยใหม่ที่ทำให้การใช้อำนาจ “โดยตรง” ของประชาชนเป็นเรื่องของกลไกพิเศษที่มีได้เกิดขึ้นบ่อยครั้งและมีได้นำมาใช้ในทุกมิติของการปกครองเหมือนกับระบอบประชาธิปไตย เอเธนส์โบราณ ดู โรเบิร์ต เอ. ดัลล์ และเอเดเวิร์ด อาร์. ทัฟท์, *ขนาดและประชาธิปไตย*, trans. พรชูลี อาชาวอำรุง (กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา, 2519).

¹¹⁸² พงศ์เพ็ญ ศกุนตาภัย, "รัฐธรรมนูญกับความชอบธรรมแห่งอำนาจ," 97.

ทั้งนี้ การสะกดอำนาจมหาชนด้วยรัฐธรรมนูญที่กล่าวไปนี้อาจแบ่งออกได้ 2 ลักษณะ โดยในด้านหนึ่งคือการสะกดมหาชนเป็นการชั่วคราวผ่านบทเฉพาะกาลเพื่อสะกดมหาชนในขณะที่มหาชนในฐานะพลังทางสังคมที่เป็นจริงที่ยังไม่เกิดขึ้นหรือเติบโตเพียงพอที่จะเข้ามาใช้อำนาจตามกลไกที่รัฐธรรมนูญออกแบบไว้อย่างสมบูรณ์ ยกตัวอย่างเช่น การจำกัดมหาชนมิให้มีสิทธิเลือกตั้งผู้แทนได้โดยตรงหรือมีสิทธิในการเลือกผู้แทนเพียงบางส่วน เป็นต้น กับอีกด้านหนึ่งคือการสะกดมหาชนอย่างถาวรด้วยการบัญญัติไว้อย่างตายตัวให้มหาชนมีสิทธิในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพียงบางส่วนเท่านั้น โดยอาศัยข้ออ้างต่าง ๆ เช่น ข้ออ้างว่าแม้มหาชนจะเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย แต่อำนาจอธิปไตยที่ “มาจาก” ปวงชนชาวไทยนี้ได้ “มา” และ “จาก” พวกเขาไปยังแหล่งอื่นซึ่งจะคอยทำหน้าที่เป็นผู้ใช้อำนาจที่ว่่านี่แทนมหาชนอันถือเป็นความจำเป็นที่มีอาจหลีกเลี่ยงได้ในทางปฏิบัติของรัฐสมัยใหม่ หรือข้ออ้างเรื่องความไม่พร้อมของมหาชนที่จะเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมด จนกระทั่งถึงความไม่ถูกต้องที่จะให้มหาชนเป็นผู้เลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมด โดยเฉพาะสมาชิกของสภาสูงหรือวุฒิสภาที่คอยทำหน้าที่ตรวจสอบกลั่นกรองการทำงานของสภาล่าง เป็นต้น

ประเด็นที่เพิ่งกล่าวไปนี้ปรากฏให้เห็นตั้งแต่การประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับแรก คือ พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. 2475 ซึ่งร่างขึ้นโดยนายปรีดี พนมยงค์ โดยวัตถุประสงค์หนึ่งของการร่างรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวคือการรื้อฟื้นสิ่งที่ปรีดีเรียกว่า “สิทธิประชาธิปไตย” อันเป็นสิทธิที่ประชาชนทุกคนมีติดตัวมาแต่กำเนิดกลับคืนมาจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว¹¹⁸³ ซึ่งส่วนหนึ่งของสิทธิประชาธิปไตยที่ว่่านี่ คือการมอบสิทธิการเลือกตั้งสากลให้แก่มหาชนอย่างเท่าเทียมกันในฐานะเจ้าของอำนาจ¹¹⁸⁴ ด้วยเหตุนี้ในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับแรก ปรีดีจึงตั้งใจบรรจุข้อความ “อำนาจสูงสุดในประเทศนั้นเป็นของราษฎรทั้งหลาย” ลงไปในมาตราแรกของรัฐธรรมนูญ เพื่อยืนยันสิทธิประชาธิปไตยดังกล่าวให้ปรากฏอย่างประจักษ์ชัดเป็นครั้งแรกของประวัติศาสตร์ชาติสยาม¹¹⁸⁵ แม้ว่าต่อมาคณะอนุกรรมการร่าง

¹¹⁸³ ปรีดี พนมยงค์, "ข้อสังเกตบางประการของนายปรีดี พนมยงค์ เกี่ยวกับการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ 2517," 129.

¹¹⁸⁴ จึงมิใช่เรื่องแปลกที่ในเวลาต่อมาปรีดีจะใช้หลักเกณฑ์เรื่องที่มาของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภาที่มาจากการเลือกตั้งโดยตรงของมหาชนกับที่มาจากการแต่งตั้ง มาเป็นเกณฑ์ในการอธิบายว่ารัฐธรรมนูญฉบับใดเป็น “ประชาธิปไตย” หรือรัฐธรรมนูญฉบับใดเป็น “อำมาตยาธิปไตย” โปรตดู เรื่องเดียวกัน, 290-291.

¹¹⁸⁵ ปรีดี พนมยงค์, "ประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญเบื้องต้นกับการร่างรัฐธรรมนูญ," 303.

รัฐธรรมนูญได้เปลี่ยนแปลงแก้ไขข้อความดังกล่าวเสียใหม่จนกระทั่งกลายเป็นข้อความในมาตรา 2 ของรัฐธรรมนูญฉบับถาวรว่า “อำนาจอธิปไตยย่อมมาจากปวงชนชาวสยาม...”¹¹⁸⁶

หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวว่าเป็นการแก้ไข เพื่อให้เป็นไปตามหลัก “ประชาธิปไตย” อย่างชัดเจนมากขึ้น โดยเป็นการระบุนวาระบอบการปกครอง ตามรัฐธรรมนูญนี้คือระบอบการปกครองที่มหาชนเป็นทั้งผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองในเวลา เดียวกัน¹¹⁸⁷ ดังนั้นนัยของคำว่า “มาจาก” ในมาตรา 2 นี้จึงบ่งชี้ว่า แม้มหาชนจะเป็นเจ้าของอำนาจ อธิปไตยจริง แต่พวกเขามีอาจเป็นผู้ที่เข้ามาทำหน้าที่ใช้อำนาจดังกล่าวได้โดยตรง แต่จะต้องอาศัย กลไกผู้แทนเข้ามาใช้อำนาจดังกล่าวแทนมหาชน กล่าวคือ

จึงได้สงเคราะห์เข้าในสูตรที่ว่า การปกครองประชาชน
โดยประชาชน เพื่อประชาชน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าประชาชนเป็น
ใหญ่หรือที่เรียกกันว่า ประชาธิปไตยนั้น

เพราะฉะนั้น ข้อยิ่งใหญ่ในรัฐธรรมนูญ ก็คือหลักแห่ง
ประชาธิปไตยนี้เอง ร่างรัฐธรรมนูญได้วางหลักอันนี้ไว้ดีแล้วใน
มาตรา 2 ว่า “อำนาจอธิปไตยย่อมมาจากปวงชนชาวสยาม”...

แต่ประชาชนเป็นจำนวนมากหลายด้วยกัน มีใช้จำนวนนับ
พัน อนางเช่นในสมัยกรีก ในสมัยนี้ประชาชนนับด้วยล้าน จึงไม่
สามารถดำเนินการปกครองด้วยตนเอง หรืออีกนัยหนึ่ง ไม่
สามารถจะใช้อำนาจอธิปไตยนั้นด้วยตนเองได้ อุปสรรคมีอยู่อย่างนี้
ประชาชนจึงจะต้องมีผู้แทนเพื่อดำเนินการปกครอง หรือใช้อำนาจ
อธิปไตยนั้น¹¹⁸⁸ (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

การเปลี่ยนแปลงถ้อยคำจาก “เป็นของ” มาเป็น “มาจาก” ในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรฉบับแรก จึงเป็นการเปลี่ยนการเน้นย้ำจากความเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยของมหาชน ให้กลายมาเป็นการ เน้นเรื่อง “อุปสรรค” และความจำเป็นที่มหาชนผู้เป็นเจ้าของจะต้องอาศัยกลไกผู้แทนเพื่อดำเนินการ

¹¹⁸⁶ "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475," 534.

¹¹⁸⁷ วรณไวทยากร, อภิปรายร่างรัฐธรรมนูญ, 125.

¹¹⁸⁸ เรื่องเดียวกัน, 123-124.

ปกครองหรือใช้อำนาจอธิปไตยดังกล่าวนี้แทนมหาชน ตัวบทของรัฐธรรมนูญที่เหลือทั้งหมดใน
 ทรศนะของหม่อมเจ้าวรรณไวทยากรจึงเป็นเพียงการวางระเบียบกำกับการใช้อำนาจนั้นให้ชัดเจนว่า
 ใครหรือสถาบันทางการเมืองใดจะเข้ามาใช้อำนาจแทนมหาชนบ้าง¹¹⁸⁹

เหตุนี้ สิทธิการเลือกตั้งสากลที่เท่าเทียมกันของมหาชนชาวสยามในฐานะพลเมืองไทย จึง
 กลายเป็นความภาคภูมิใจอย่างหนึ่งของคณะราษฎรและบรรดาผู้สนับสนุนระบอบใหม่ เพราะการ
 มอบสิทธิการเลือกตั้งให้แก่ประชาชนโดยไม่มีข้อจำกัดเรื่องเพศ รายได้ หรือการครอบครองที่ดิน
 เหมือนกับที่ยังคงดำรงอยู่ในประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยอีกเป็นจำนวนมากในเวลา
 นั้น ย่อมถือเป็นนวัตกรรมที่สำคัญยิ่งของการเมืองไทยที่ถือได้ว่ามีความก้าวหน้ากว่าต่างประเทศใน
 แห่งของข้อความตามตัวบทรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้รู้กฎหมายในเวลานั้นตระหนักเป็นอย่างดี ดัง
 ปรากฏทรศนะของ อ.ภาคสุพรรณ (นามปากกา) เนติบัณฑิตท่านหนึ่งผู้เขียนบทความวิเคราะห์
 รัฐธรรมนูญลงในหนังสือพิมพ์ศรีกรุง ซึ่งอธิบายความก้าวหน้าดังกล่าวในการกำหนดสิทธิเลือกตั้งที่
 ปรากฏในพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินว่า

ข้อสำคัญอีกข้อหนึ่งก็คือธรรมนูญการปกครองแผ่นดินของ
 เราให้สิทธิทั้งบุรุษและสตรีเลือกผู้แทนราษฎรได้ ข้อนี้ถูกกับความ
 นิยมของสมัยที่สุด ประเทศต่าง ๆ โดยมากให้สิทธิแก่สตรีในการ
 เลือกผู้แทนเช่นเดียวกับบุรุษแล้ว แต่เป็นการประหลาดมากที่ใน
 บางประเทศเช่น ฝรั่งเศส, สเปน, อิตาลี, ปอร์ตุเกส, บราซิล,
 อาเจนไตน์, เบลเยียมและญี่ปุ่นยังไม่ยอมให้สตรีมีสิทธิเลือกผู้แทน
 คุณสมบัติในการเลือกผู้แทนราษฎรนั้นในต่างประเทศยังมีมากกว่า
 ของเราอีก¹¹⁹⁰

แม้อุปสรรคในเรื่องการใช้อำนาจในทางปฏิบัติของระบอบประชาธิปไตยสมัยใหม่ของไทย
 ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจะถูกขจัดออกไปด้วยการกำหนดให้มีสถาบันทางการเมืองต่าง
 ๆ มาใช้อำนาจแทนมหาชนตามแบบอย่างของตะวันตก อีกทั้งรัฐธรรมนูญยังกำหนดสิทธิการเลือกตั้ง
 สากลไว้อย่างกว้างขวางมากเสียยิ่งกว่าประเทศตะวันตกตั้งแต่แรกก็ตาม แต่อุปสรรคสำคัญที่สำคัญ

¹¹⁸⁹ เรื่องเดียวกัน, 123-127.

¹¹⁹⁰ "อธิบายธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามสมัยปัจจุบันนี้," *ศรีกรุง* ฉบับวันที่ 9 กรกฎาคม 2475, 2.

ที่สุดยังคงหลงเหลืออยู่และส่งผลต่อการจัดวางกลไกการทำงานของผู้ที่เข้ามาใช้อำนาจแทนมหาชนอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นรัฐธรรมนูญจะร่างไว้อย่างก้าวหน้าเพียงใดก็ตาม คืออุปสรรคอันเกิดแต่สภาพความเป็นจริงของมหาชนในเวลานั้น กล่าวคือรัฐธรรมนูญฉบับแรกเกิดขึ้นในขณะที่มหาชนชาวสยามในฐานะพลังทางสังคมที่เป็นจริงที่ยังมิได้ก่อรูปขึ้นอย่างชัดเจน หรือยังไม่เพียงพอที่จะปกครองตนเองอย่างสมบูรณ์ตามทฤษฎีของผู้ร่างรัฐธรรมนูญ หรือก็คืออุปสรรคอันเกิดจากความไม่พร้อมของมหาชนที่จู่ ๆ ได้ผันตัวกลายเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยซึ่งแต่เดิมตกอยู่ในมือของพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และความเปลี่ยนแปลงที่เวลานี้จึงนำมาสู่ข้อกล่าวหาหรือการโจมตีคณะราษฎรในเวลาต่อมา ไม่ว่าจะเป็นข้อกล่าวหาเรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ในฐานะการ “ชิงสุกก่อนห่าม”¹¹⁹¹ โดยนัยของการใช้คำว่า “ห่าม” นี้นัยอมเกี่ยวข้องกับความพร้อมในการปกครองตนเองของมหาชนอย่างสำคัญ ภาพของมหาชนเช่นนี้ปรากฏให้เห็นตั้งแต่วินาทีแรกของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ซึ่งตามบันทึกของพระยาทรงสุรเดช (เทพ พันธุมเสน) หนึ่งในนายทหารผู้นำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งให้เห็นว่าราษฎรในเวลานั้น “กลัวเจ้าและกลัวนายของเขาทั้งหมดยังคงกับหนุและแมว ลำพังราษฎรจะไม่มีปัญญาคิดปลดแอกได้เลย”¹¹⁹² นอกจากนี้

ความไม่เข้าใจ และความไม่เอาใจใส่ของราษฎรเรา เห็นได้ถนัด เมื่อวันประกาศรัฐธรรมนูญที่พระที่นั่งอนันต์ วันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ต้องต้อนราษฎรให้เข้าไปฟังในพระที่นั่งกันเสียแทบแย่ง และก็ได้จำนวนราษฎรสักรับมือเดียวไปยืนฟังโดยไม่รู้เรื่องอะไร หากจะมีละครให้ดูและมีแจ็กก๊วยเตี้ยวด้วยแล้ว คนจะไปมากกว่านั้นมาก ในปีต้น ๆ ที่มีราษฎรไปงานรัฐธรรมนูญกันมาก นั้นไม่หมายความว่าเพราะเข้าใจและเลื่อมใสการเปลี่ยนแปลง หาก

¹¹⁹¹ คำอธิบายเรื่องชิงสุกก่อนห่ามนี้ปรากฏครั้งแรกในปากคำของทศยาสุกิจ ยาตาเบ ว่า “และมีข้อเท็จจริงว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้เตรียมการร่างรัฐธรรมนูญ เรื่องนี้คนทั่วไปได้ค่อย ๆ ทราบมากขึ้น ฉะนั้นจึงเกิดมีความรู้สึกว่าการปฏิวัติคราวนี้เป็น การชิงสุกก่อนห่าม” ดู ยาตาเบ, บันทึกของทศยาสุกิจผู้เห็นเหตุการณ์ปฏิวัติ 2475: การปฏิวัติและการเปลี่ยนแปลงในประเทศสยาม, 54.

¹¹⁹² พระยาทรงสุรเดช, "การปฏิวัติ 24 มิ.ย. 75 จากบันทึกพระยาทรงสุรเดช," in เบื้องแรกประชาธิปไตย บันทึกความทรงจำของผู้อยู่ในเหตุการณ์สมัย พ.ศ. 2475-2500 เล่ม 1 (กรุงเทพฯ: สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย, 2559), 116.

ต้องการเที่ยวสนุกเท่านั้น ไม่ต้องการรู้อะไรมากไปกว่ามีการ
มหรสพอะไร ที่ไหน วันใดเท่านั้น¹¹⁹³

ดังนั้นคำอธิบายว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองย่อมราบรื่นเนื่องจากราษฎรสยามมีความพร้อมอยู่
ก่อนแล้วจึงเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องในทรรศนะของพระยาทรงสุรเดช เนื่องจากราษฎรที่เข้าใจระเบียบ
วิธีการปกครองของระบอบใหม่เป็นเพียงราษฎรส่วนน้อยเพียงหยิบมือหนึ่งที่เป็นข้อยกเว้นเท่านั้น¹¹⁹⁴

นอกจากนี้ บรรดาข้อหาอื่น ๆ ที่วางอยู่บนคำอธิบายเรื่องความไม่พร้อมล้วนแล้วแต่โจมตีไป
ที่คุณลักษณะที่ตัวมหาชนหรือราษฎรในเวลานั้นทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นความเข้าใจผิดของมหาชนว่า
ระบอบรัฐธรรมนูญหรือตัวรัฐธรรมนูญคือบุตรของพระยาพหลพลพยุหเสนา¹¹⁹⁵ หรือแม้แต่การที่
ผู้แทนซึ่งคณะราษฎรได้มอบหมายให้ไปทำหน้าที่เผยแพร่วิธีการปกครองตามพระราชบัญญัติธรรมนูญ
การปกครองแผ่นดินสยามตามจังหวัดต่าง ๆ ซึ่งผู้แทนของจังหวัดเพชรบุรีรายงานว่าหลังจากที่ได้
กล่าวอธิบายการปกครองตามพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองก็พบว่า ราษฎรต่างแสดงความ
พอใจ “ราวกับว่าพระมาลัยลงมาโปรด ยกมือท่วมหัวทุก ๆ คน”¹¹⁹⁶ หรือแม้แต่การ “ชักชวนให้
ประชาชนมาราบไหวรัฐธรรมนูญว่าเป็นศักดิ์สิทธิ์”¹¹⁹⁷ เป็นต้น

แม้งานเขียนจำนวนหนึ่งในปัจจุบันจะพยายามชี้ให้เห็นว่าภาพของราษฎรที่ยังไม่พร้อมที่จะ
ปกครองตนเองเป็นเพียงมายาคติ¹¹⁹⁸ รวมถึงข้อเท็จจริงที่ว่าราษฎรจำนวนหนึ่งพยายามเข้ามามี

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

¹¹⁹³ เรื่องเดียวกัน, 117.

¹¹⁹⁴ เพิ่งอ้าง.

¹¹⁹⁵ ซึ่งในเวลาต่อมาปริทัศน์ได้ออกมาจากโจมตีข้อกล่าวหาดังกล่าวว่าเป็นการใส่ความราษฎรและเป็นเพียง
การโฆษณาชวนเชื่อของฝ่ายตรงข้ามเท่านั้น ดู ปริทัศน์ พนมยงค์, "ประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญเบื้องต้นกับการร่าง
รัฐธรรมนูญ," 252.

¹¹⁹⁶ "ผู้แทนคนราษฎรในจังหวัดเพชรบุรีทำงานได้ผลดีสมตามความมุ่งหมาย," *ศรีกรุง* ฉบับวันที่ 27
กรกฎาคม 2475, 2.

¹¹⁹⁷ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 8 วันที่ 25
กุมภาพันธ์ 2489," 33.

¹¹⁹⁸ ดู หัวข้อ “มายาคติชิงสุกก่อนห่าม” ใน ประจักษ์ ก้องกีรติ, "การปฏิวัติ 2475 ที่โรงเรียนไม่ได้สอน."
<https://www.the101.world/the-myths-of-2475/>.

บทบาททางการเมืองทั้งก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 แล้วก็ตาม¹¹⁹⁹ แต่ กระนั้น สิ่งที่ไม่อาจปฏิเสธได้คือบรรดาข้อยกเว้นในการใช้อำนาจของมหาชนในฐานะเจ้าของอำนาจ อธิปไตยอย่างเต็มที่ซึ่งกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญโดยสัมพันธ์กับคุณสมบัติของมหาชน ที่ปรากฏให้เห็น ตั้งแต่แรกในฐานะบทบัญญัติชั่วคราวหรือบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญที่เข้ามาคอยสะกดการใช้ อำนาจผ่านกลไกการเลือกตั้งของมหาชน อันสะท้อนว่าอย่างน้อยบรรดาผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการ ปกครองและผู้ร่างรัฐธรรมนูญย่อมตระหนักถึงอุปสรรคและความจำเป็นอันเกิดจากการใช้อำนาจของ มหาชนอย่างสมบูรณ์ ไม่ว่าจะอุปสรรคที่ว่านั้นจะสะท้อนพลังทางสังคมที่เป็นจริงมากน้อยอย่างไรก็ตาม

โดยจะเห็นได้ว่า แม้แต่รัฐธรรมนูญฉบับแรกที่ปรีดีเป็นผู้ร่างเองก็ยังไม่พ้นที่จะต้องอาศัย บทบัญญัติชั่วคราวบางอย่างมาคอยควบคุมกำกับการใช้อำนาจของมหาชนหรือสะกดพลังมหาชนใน สภาวะการณ์ที่ผู้ร่างเข้าใจว่ามหาชนในฐานะพลังทางสังคมที่เป็นจริงยังไม่เกิดขึ้นหรือมีความพร้อม เพียงพอที่จะทำหน้าที่ปกครองตัวเองในฐานะพลเมืองอย่างเต็มที่ และเป็นเหตุให้จำเป็นต้องสร้าง มาตรการชั่วคราวบางอย่างขึ้นเพื่อก่อให้เกิดความมั่นคงของระบอบใหม่และเพื่อประคับประคอง ป้องกันมิให้เกิดการทำลายผลลัพธ์ของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และในอีกด้านหนึ่งก็เพื่อที่จะทำ ให้มั่นใจได้ในระดับหนึ่งว่าผู้ที่ทำหน้าที่ใช้อำนาจในระหว่างที่มหาชนยังไม่พร้อมจะต้องไม่เป็น ภัยอันตรายต่อคณะราษฎร สิ่งเหล่านี้ปรากฏอย่างชัดเจนในมาตรา 10 ของพระราชบัญญัติธรรมนูญ การปกครองแผ่นดินสยามว่าที่มาของการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของมหาชนประกอบไป ด้วย 3 ระยะ โดยระยะแรกคือระยะเวลาตั้งแต่ที่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติธรรมนูญไปจนกว่า จะมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งพระราชบัญญัติธรรมนูญกำหนดว่าจะต้องดำเนินการ ภายใน 60 วัน หรือ “จนกว่าการจัดประเทศเป็นปกติเรียบร้อย” ซึ่งอาจกินเวลามากกว่า 6 เดือน¹²⁰⁰

¹¹⁹⁹ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ศราวุฒิ วิสาพรม, *ราษฎรสามัญ หลังวันปฏิวัติ 2475* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2559).

¹²⁰⁰ “พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475” *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 49 วันที่ 27 มิถุนายน 2475, หน้า 170; แม้ว่าข้อเท็จจริงที่ปรากฏในภายหลังคือว่าจะมีรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ และจัดการเลือกตั้งทั่วไปขึ้นครั้งแรกก็กินระยะเวลายาวนานนับจากนั้นกว่า 17 เดือน กว่าที่จะเกิดการเลือกตั้ง ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าผู้แทนราษฎรชั่วคราวทั้ง 70 คนที่คณะราษฎรแต่งตั้งและได้ปฏิบัติหน้าที่แทน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามรัฐธรรมนูญฉบับถาวรนี้ กลายเป็นผู้ใช้อำนาจแทนมหาชนชาวสยามเป็นระยะเวลา ยาวนานเกือบหนึ่งปีครึ่ง ก่อนที่มหาชนจะได้แสดงอำนาจของความเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยนั้นบางส่วนอย่าง แท้จริงในวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2476 เมื่อการเลือกตั้งทั่วไปครั้งแรกเกิดขึ้น

ให้ผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารใช้อำนาจแต่งตั้งผู้แทนราษฎรจำนวน 70 คนมาปฏิบัติหน้าที่เป็นการชั่วคราวไปพลางจนกว่าจะเกิดการเลือกตั้ง โดยผู้แทนราษฎรชั่วคราวกลุ่มนี้จะประกอบไปด้วย (1) กลุ่มคนที่เป็นฝ่ายผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (2) ข้าราชการที่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (3) สมาชิกของคณะก่อการเมื่อครั้ง ร.ศ. 130 และ (4) พ่อค้าคหบดี¹²⁰¹ ถัดมาคือระยะที่สองที่ประกอบไปด้วยสมาชิก 2 ประเภท ประเภทหนึ่งมาจากการเลือกตั้งของราษฎรแต่ละจังหวัดตามจำนวนประชากร กับประเภทที่สองมาจากผู้แทนราษฎรชั่วคราวเดิมที่เคยแต่งตั้งไว้ในระยะแรก และระยะสุดท้ายคือระยะเวลาหลังจากประกาศใช้พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินไปแล้วไม่เกิน 10 ปี หรือเร็วกว่า หากราษฎรทั่วประเทศมีการศึกษาระดับประถมศึกษาเกินกว่ากึ่งหนึ่ง ให้คงเหลือผู้แทนราษฎรประเภทเดียวที่มาจากเลือกตั้งของมหาชน¹²⁰²

โดยจะเห็นได้ว่า มรดกของวิธีคิดเรื่องการกำหนดมาตรการชั่วคราวอันเกิดจากความจำเป็นในการธำรงรักษาระบอบและความมั่นคงปลอดภัยของคณะราษฎรโดยการจำกัดอำนาจของมหาชนในการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรทั้งหมดในรัฐสภาของพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินนี้ ต่อมาได้กลายเป็นบทบัญญัติในส่วนที่เป็นบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญฉบับถาวร โดยเฉพาะประเด็นเรื่องการมีผู้แทนราษฎรในระยะที่ 2 และ 3 โดยเฉพาะเงื่อนไขในระยะที่ 3 ซึ่งเป็นการจำกัดอำนาจในการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรของมหาชนที่วางอยู่บนเรื่องปัจจัยการศึกษาขั้นต่ำที่เหมาะสมต่อการทำหน้าที่พลเมืองที่พร้อมต่อการปกครองตนเองในระบอบใหม่ของราษฎรในเวลานั้นเป็นสำคัญ อันเป็นเงื่อนไขที่จะดำรงอยู่ต่อไปอีกเป็นระยะเวลายาวนานกว่าที่ตั้งใจไว้เดิมคือ 10 ปี เนื่องจากในเวลาต่อมารัฐบาลและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของฝ่ายรัฐบาลจะสนับสนุนให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญเพื่อขยายเงื่อนเวลาดังกล่าวออกไปอีก เงื่อนไขเรื่องการศึกษาจึงกลายเป็นประเด็นแกนกลางในการสะกดอำนาจของมหาชนในระยะแรกเพื่อให้เป็นไปตามหลักการอำนาจอธิปไตย “มาจาก” ปวงชนชาวสยาม

ทั้งนี้ เอกสารและงานเขียนเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับระบอบใหม่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจำนวนหนึ่ง สะท้อนให้เห็นเป็นอย่างดีว่ากลุ่มบุคคลที่จัดเป็นผู้รู้จำนวนหนึ่งของระบอบใหม่ซึ่งประกอบไปด้วยบุคคลจากทั้งฝ่ายก่อการคือฝ่ายคณะราษฎร และแนวร่วมซึ่งเป็นฝ่ายที่ได้รับ

¹²⁰¹ ดู "คณราษฎรประกาศรับสมาชิกแล้ว," *ศรีกรุง* ฉบับวันที่ 28 มิถุนายน 2475, 8.

¹²⁰² "พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475," 170.

ประโยชน์จากกฏกติกาของระบอบใหม่ของคณะราษฎร ต่างเห็นพ้องต้องกันในประเด็นหนึ่งว่า มหาชนของประเทศสยามในเวลานั้นยังไม่พร้อมที่จะใช้อำนาจปกครองตนเองโดยตรงทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการใช้อำนาจการปกครองตนเองในระดับท้องถิ่น หรือแม้แต่การปกครองผ่านการเลือกสภาผู้แทนราษฎรในรัฐสภาทั้งหมดในทันที ดังนั้นการออกแบบโครงสร้างและกลไกของสถาบันทางการเมืองอย่างรัฐสภาที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในระบอบใหม่ของสยาม จึงจำเป็นต้องประกอบไปด้วย สมาชิกสองประเภท โดยฐานคิดของการมีสมาชิกสองกลุ่มนี้ถูกนำไปผูกกับเงื่อนไขเรื่องระดับการศึกษาของราษฎรสยาม ดังที่ปรากฏในบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญมาตรา 65 ว่าสมาชิกประเภทที่ 2 ที่มาจากการแต่งตั้งจะยังคงมีไปตราบเท่าที่มหาชน “ยังมีการศึกษาไม่จบประถมศึกษา สามัญมากกว่ากึ่งจำนวนทั้งหมด”¹²⁰³ โดยเงื่อนไขเรื่องการศึกษาที่ว่านี้ยังถูกกำกับไว้ด้วยเงื่อนไขที่เป็นเพดานขั้นสูงว่าจะต้องไม่เกิน 10 ปีหลังจากประกาศใช้รัฐธรรมนูญ¹²⁰⁴ ซึ่งเงื่อนไขที่คอยกำกับเงื่อนไขเรื่องการศึกษาของราษฎรสยามว่านี้จะกลายเป็นปัญหาในเวลาต่อมา เมื่อใกล้ครบระยะเวลา 10 ปี ดังที่จะได้กล่าวถึงต่อไป

ในขณะที่ข้ออ้างของคณะอนุกรรมการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรถึงสาเหตุความจำเป็นที่จะต้องมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสองประเภทที่ปรากฏในเอกสารคำแถลงของคณะอนุกรรมการฯ เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2475 คือ

ที่มีสมาชิก 2 ประเภทนี้ก็เพราะเหตุว่า เราพึงมีรัฐธรรมนูญขึ้น ความคุ้นเคยในการปฏิบัติกรตามพระธรรมนูญยังไม่แพร่หลายทั่วถึง ฉะนั้นจึงขอให้มีสมาชิกประเภทซึ่งเห็นว่าเปนผู้ที่คุ้นเคยการงานแล้วช่วยพยุงกิจการ ทำร่วมมือกันไปกับสมาชิกประเภทที่ 1 ที่ราษฎรเลือกตั้งมา¹²⁰⁵

โดยจะเห็นได้ว่าสาเหตุความจำเป็นของการมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ของคณะอนุกรรมการฯ คือความต้องการที่จะ “ช่วยพยุงกิจการ” การดำเนินการในระยะแรกของระบอบ

¹²⁰³ "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475," 550.

¹²⁰⁴ หลวงวิจิตรวาทการ, *การเมืองการปกครองของกรุงสยาม*, 126; ทินกร เทพหัสดิน ณ อยุธยา, *รักรัฐธรรมนูญต้องรู้รัฐธรรมนูญสยาม* (พระนคร: โรงพิมพ์ ก.ท. อังกฤษศึกษา, 2476).

¹²⁰⁵ *ธรรมนูญการปกครองฉบับถาวรพร้อมด้วยคำแถลงการณ์ของอนุกรรมการ*, 11-12.

ใหม่ให้ดำเนินไปโดยผู้รู้กลไกการทำงานของระบอบใหม่เป็นอย่างดี และในทำนองเดียวกันปรากฏว่าช่วงก่อนหน้าที่คณะอนุกรรมการฯ จะตีพิมพ์แถลงการณ์ออกมา หนังสือพิมพ์ศรีกรุงของนายตัน บุญเทียม¹²⁰⁶ ได้ตีพิมพ์บทความเรื่อง *อธิบายธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามสมัยปรัตยุบันนี้* โดย อ.ภาคสุวรรณ เนติบัณฑิตสยาม ได้อธิบายที่มาที่ไปของการกำหนดที่มาของผู้แทนราษฎรชั่วคราวในพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองฉบับชั่วคราวในลักษณะเดียวกับที่คณะอนุกรรมการฯ นำมาใช้ อธิบายความชอบธรรมของบทเฉพาะกาลในรัฐธรรมนูญฉบับถาวร กล่าวคือ

ในเวลานี้เป็นเวลาที่พึงเปลี่ยนการปกครองใหม่ กิจการของประเทศยังไม่เรียบร้อย ถ้าจะปล่อยให้ผู้อื่นซึ่งยังไม่รู้วัตถุประสงค์ของคณะราษฎรกระทำไปย่อมไม่ได้ผลสมความมุ่งหมาย การที่คิดเปลี่ยนการปกครองมาแล้วก็ไร้ผล เหตุนี้คณะราษฎรจึงได้เชิญผู้ที่คณะราษฎรเห็นสมควรมาสมทบกับคณะราษฎรจัดกิจการของประเทศเสียให้เรียบร้อย และไปไปตามความประสงค์ของคณะราษฎรเสียก่อน การจัดประเทศให้เป็นปกติเรียบร้อยนี้กะว่าอยู่ในราว 6 เดือน แต่ถ้า 6 เดือนยังจัดกิจการของประเทศไม่เสร็จแล้ว ก็จะได้ยืดเวลาต่อไปอีกจนกว่าจะเป็นปกติเรียบร้อย จึงจะมีผู้แทนที่ราษฎรเลือกขึ้นเอง และสมาชิกเดิมร่วมกันจัดกิจการของประเทศ การที่ต้องทำเช่นนี้ก็เพื่อประสงค์จะให้สมาชิกเก่าคอยช่วยพยุงสมาชิกใหม่ต่อไป และเมื่อพลเมืองได้รับการศึกษาเป็นจำนวนมากเห็นสมควรว่าจะจัดการกันไปได้เองแล้ว สมาชิกในสภา ก็มีแต่ผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นเองเท่านั้น¹²⁰⁷

คำอธิบายดังกล่าวทั้งที่มีต่อพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองและรัฐธรรมนูญฉบับถาวร โดยนัยแล้วย่อมสื่อความหมายว่าสมาชิกอีกประเภทหนึ่งที่มาจากการเลือกตั้งโดยตรงของมหาชนย่อมมิใช่ผู้ที่คุ้นเคยกิจการงานเพียงพอที่จะเข้ามาทำหน้าที่ทั้งหมด หรืออาจตีความว่าการช่วยพยุงกิจการที่ว่านี้

¹²⁰⁶ ทั้งนี้ นายตัน บุญเทียม หรือ ต. บุญเทียม ยังเป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์ฉบับอื่น ๆ เช่น หนังสือพิมพ์หลักเมือง และโรงพิมพ์หลักเมืองซึ่งตีพิมพ์งานเขียนอื่น ๆ ที่สนับสนุนแนวทางของคณะราษฎรอย่างชัดเจน

¹²⁰⁷ "อธิบายธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามสมัยปรัตยุบันนี้," *ศรีกรุง* ฉบับวันที่ 8 กรกฎาคม 2475, 8.

หมายความรวมถึงการปกป้องรักษามรดกของการเปลี่ยนแปลงการปกครองในระบอบใหม่นี้ให้ดำรงอยู่อย่างมั่นคงต่อไปโดยไม่เกิดการโต้เถียงหรือเปลี่ยนแปลงกลับไปสู่การปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ดั้งเดิม เหตุนี้เองคุณสมบัติสำคัญของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่สองที่พระมหากษัตริย์จะทรงแต่งตั้งขึ้นที่คณะอนุกรรมการฯมิได้กล่าวถึงโดยตรง คือการที่จะต้องเป็นผู้ที่เลื่อมใสและฝักใฝ่ในการปกครองของระบอบใหม่เพื่อทำให้ “*ประชาธิปไตยทรงตัวอยู่ได้และก้าวหน้าต่อไป*” อันเป็นอุดมการณ์สำคัญของบทเฉพาะกาลในรัฐธรรมนูญ¹²⁰⁸

นอกจากคำอธิบายของคณะอนุกรรมการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรแล้ว ตัวอย่างของคำอธิบายในลักษณะเดียวกันนี้ยังปรากฏให้เห็นได้ในทั่วไปในเวลานั้น เช่น ในหนังสือเผยแพร่ความรู้เรื่องระบอบใหม่ของ พันตรีขุนโสภณกรณกิจ (เข้ม โลจายะ) เรื่อง *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยามและบันทึกคำถามคำตอบ* ในปี พ.ศ. 2475 โดยเขาได้เขียนอธิบายว่าการบัญญัติบทเฉพาะการดังกล่าวเป็นสิ่งจำเป็นเนื่องจาก

ราษฎรยังไม่ทราบการปกครองอย่างแบบใช้รัฐธรรมนูญดีพอ และอีกอย่างหนึ่งเป็นเวลาหัวต่อหัวแล้ว ถ้ารีบเลือกราษฎรแล้วอาจจะเกิดการบกพร่อง... ส่วนบุคคลที่กล่าวแล้วนั้น เป็นผู้ที่ทราบและนิยมวิธีการปกครองแบบใช้รัฐธรรมนูญดีพอ ฉะนั้นจึงได้เลือกพอเป็นหลักไว้ก่อนเพื่อถ่วงทางให้ราษฎรดำเนินงานในสมัยที่ 2 หรือที่ 3 ต่อไป¹²⁰⁹

หรือหนังสือเรื่อง *เฉลยระบอบรัฐธรรมนูญ* ในปี พ.ศ. 2477 ซึ่งไม่ปรากฏนามผู้แต่ง แต่ระบุวัตถุประสงค์ว่ามีขึ้นเพื่อเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจในระบอบใหม่ให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป โดยมีลักษณะเป็นการเขียนแบบถามตอบที่สมมติให้มีผู้ตั้งปุจฉาเกี่ยวกับข้อสงสัยในระบอบรัฐธรรมนูญตามด้วยคำวิสัชนาในเรื่องนั้น โดยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความจำเป็นในการมีสมาชิกสภาผู้แทน

¹²⁰⁸ นอกจากนี้ปรีดียังเสริมอีกว่าการทำหน้าที่ดังกล่าวของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 จะต้องการเป็น “ช่วยพยุง” มิใช่เป็นการ “ถ่วงอำนาจ” ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 ที่มาจากการเลือกตั้งของมหาชน โปรดดู ปรีดี พนมยงค์, “ประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญเบื้องต้นกับการร่างรัฐธรรมนูญ,” 295.

¹²⁰⁹ ขุนโสภณกรณกิจ, *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยามและบันทึกคำถามคำตอบ* (พระนคร: โรงพิมพ์ศุภอักษร, 2475), 43.

ราษฎรประเภทที่ 2 โดยหนังสือได้ตั้งคำถามเกี่ยวกับสาเหตุของการมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสองประเภทว่า

(ถาม) เหตุใดจึงมีผู้แทนถึง 2 ประเภท

(ตอบ) เพราะการปกครองแบบนี้ เป็นของใหม่ในเมืองไทย ราษฎรยังอ่อนต่อการศึกษาเล่าเรียน ยังไม่มีความรู้ความเข้าใจ ทางการปกครองเพียงพอ การเลือกผู้แทนขึ้นไป ก็จะได้คนที่มีความรู้ความสามารถไปกระทำอันสำคัญ ราชการบ้านเมืองก็จะเสียหาย จึงต้องให้มีผู้แทนประเภทที่ 2 ซึ่งเป็นผู้คุ้นเคยกับการงานมาแล้วช่วยกำกับนำลู่ทางไปก่อน¹²¹⁰

การศึกษาของพลเมืองในระบอบใหม่จึงกลายเป็นข้ออ้างสำคัญตามบทเฉพาะกาลผ่านคำอธิบายที่พยายามชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นของการมีการปกครอง “เพื่อประชาชน” ของผู้แทนที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้งโดยตรงเป็นการชั่วคราวไปพลาง ก่อนที่มหาชนทั้งหมดจะมีความพร้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความพร้อมในมิติของความรู้ซึ่งชีวิตผ่านระดับการศึกษาที่เพียงพอสำหรับการปกครองตนเอง ดังที่ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนผ่านบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญฉบับถาวรที่ได้กล่าวไปในข้างต้น

วิธีคิดเช่นนี้ยังลามไปถึงกลไกการแต่งตั้งบุคคลไปดำรงตำแหน่งในระดับท้องถิ่นด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากมาตรา 60 ใน “บทบัญญัติเฉพาะกาล” ของพระราชบัญญัติจัดระเบียบเทศบาล พ.ศ. 2476 ที่บัญญัติให้รัฐบาลส่วนกลางแต่งตั้งบุคคล “ที่มีคุณสมบัติและพื้นความรู้” เหมาะสมเพียงพอให้ดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาท้องถิ่นเหล่านั้นในฐานะ “ผู้เริ่มการ” ในกรณีที่เขตพื้นที่นั้นมีฐานะเป็นเทศบาลอยู่ก่อนแล้ว¹²¹¹ ส่วนพื้นที่อื่น ๆ ที่เพิ่งจัดตั้งเทศบาลขึ้น พระราชบัญญัติในบทเฉพาะกาลได้กำหนดให้ประกอบด้วยสมาชิกสภาเทศบาล 2 ประเภท คือสมาชิกที่พลเมืองเลือกตั้งกับสมาชิกที่รัฐบาลเป็นผู้แต่งตั้งในจำนวนเท่ากับสมาชิกที่มาจากการเลือกตั้ง ซึ่งเงื่อนไขของการมีสมาชิกสภาท้องถิ่น 2 ประเภทก็เป็นไปในลักษณะเดียวกันกับเงื่อนไขของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในระดับชาติ นั่นคือให้มีไปจนกว่า “ท้องถิ่นใดมีผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งที่ได้มีการศึกษาจบ

¹²¹⁰ เฉลยระบอบรัฐธรรมนูญ, (พระนคร: โรงพิมพ์ศรีหงส์, 2477), 14.

¹²¹¹ ดู ข้อความในวรรคหนึ่งของมาตรา 60 ใน "พระราชบัญญัติจัดระเบียบเทศบาล พ.ศ. 2476," in *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 51 (วันที่ 24 เมษายน 2477), 105.

ประถมศึกษาสามัญมากกว่ากึ่งจำนวนทั้งหมด”¹²¹² โดยเงื่อนไขที่คอยกำกับตัวแทนของมหาชนในระดับท้องถิ่นที่ว่าจะยังคงดำรงอยู่แม้เมื่อมีการตราพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2486 หรือ 10 ปีหลังจากนั้น ซึ่งบทเฉพาะกาลมาตรา 76 ระบุเงื่อนไขให้คงไว้ซึ่งสมาชิกสองประเภทเช่นเดิม คือสมาชิกที่มาจาก การเลือกตั้งและสมาชิกที่ “กะชวงมหาดไทยแต่งตั้ง” แต่ในครั้งนี้ได้ตัดเงื่อนไขเรื่องการศึกษาของประชาชนในท้องถิ่นออกไป คงเหลือแต่เงื่อนไขเรื่องเวลาที่กำหนดไว้เป็นระยะเวลา 10 ปีหลังจากประกาศใช้พระราชบัญญัติ

อย่างไรก็ดี จะพบว่าเหตุผลที่อยู่เบื้องหลังการกำหนดเงื่อนไขเรื่องการศึกษา และเงื่อนไขระยะเวลา 10 ปี ของการมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 มาสะกดอำนาจของมหาชนที่แต่เดิมถูกกำหนดให้เป็นเพียงสิ่งที่จะมีผลบังคับใช้เป็นการชั่วคราวตามมาตรา 65 ในบทเฉพาะกาล ซึ่งรัฐธรรมนูญ 2475 ระบุไว้ในฐานะเพดานขั้นสูงนี้ ต่อมาจะถูกนำมาใช้สร้างความชอบธรรมให้กับการขยายเงื่อนเวลาดังกล่าวต่อไปอีกครึ่งในปี พ.ศ. 2483 หรือ 2 ปีก่อนที่จะครบกำหนดระยะเวลา 10 ปีของการมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 โดยผู้ที่เรียกร้องให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญ บทเฉพาะกาล โดยอ้างว่าเป็นมติของ “มหาชน”¹²¹³ และในครั้งนั้นขุนบุรีสการกิตติคดี (เหมือนขุนบุรีสการ) สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 จังหวัดอุบลราชธานีเป็นผู้เสนอร่างแก้ไขรัฐธรรมนูญดังกล่าวเข้าสู่สภาโดยมีเหตุผลสำคัญในการแก้ไขว่า “ความปลอดภัยของชาติเท่านั้นที่ควรอยู่เหนือสิ่งใด ๆ ทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้การอนุวรรตน์ตามความจำเป็นของชาติจึงไม่ควรรั้งรอ”¹²¹⁴ ซึ่งประเด็นเรื่องความปลอดภัยและความจำเป็นของชาติที่ว่านี้ ถูกนำไปโยงกับคำอธิบายเรื่องคุณลักษณะของประชาชนชาวไทยซึ่งยังคงไม่พร้อมและยังไม่มีการศึกษาเพียงพอที่จะเข้าใจกลไกการทำงานของระบอบใหม่¹²¹⁵ อันเป็นเหตุให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 กลายเป็นสิ่งจำเป็นในการค้ำจุนระบอบในยามที่มหาชนชาวไทยส่วนใหญ่ยังคงมีคุณสมบัติเป็นไปดั่งข้างต้น ทั้งนี้คำอธิบายเรื่องความไม่พร้อมของประชาชนถูกนำไปโยงกับการความมั่นคงของระบอบใหม่ เพราะประชาชนที่ยังไม่พร้อม

¹²¹² ดู ข้อความในวรรคสามของมาตรา 60 ใน พึงอ้าง.

¹²¹³ ดู คำอภิปรายของนายทองเปลว ชลภูมิ ใน สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 8 วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2489," 10.

¹²¹⁴ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 8 (สมัยสามัญ) วันที่ 15 สิงหาคม 2483," 368.

¹²¹⁵ เรื่องเดียวกัน, 369-370.

จะกลายเป็นช่องโหว่ให้กับผู้ที่ต้องการล้มล้างระบอบใหม่¹²¹⁶ใช้เป็นเครื่องมือในการโต้เถียงกัน และเหตุนี้เองขุนบุรีสการกิตติคดีจึงเห็นว่า

บทเฉพาะกาลที่มีกำหนด 10 ปีจึงไม่พอ ถ้าขึ้นปล่อยให้ประชาชนโดยฉะเพาะเข้ารับช่วงบริหารการงานของประเทศ และท่านผู้ก่อการขอพระราชทานรัฐธรรมนูญละมือไปเสียโดยที่ประชาชนยังไม่เคยชินดีแล้ว ผลจะเป็นอย่างไร ข้าพเจ้าวิตกเหลือเกิน วิตกถึงการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ ซึ่งข้าพเจ้ารักและบูชาอย่างยิ่งนี้จะแปรผันไป¹²¹⁷

อย่างไรก็ตาม ญัตติเรื่องร่างแก้ไขรัฐธรรมนูญบทเฉพาะกาล ซึ่งมีใจความอยู่ที่การแก้ไขมาตรา 65 ว่าด้วยเงื่อนไขเวลา 10 ปี ของการมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ของขุนบุรีสการกิตติคดีถูกนำมาอภิปรายอย่างหนักในรัฐสภาทั้งจากฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายคัดค้าน โดยปรากฏว่าสมาชิกสภาส่วนใหญ่ที่อภิปรายสนับสนุนร่างแก้ไขรัฐธรรมนูญดังกล่าวคือสมาชิกประเภทที่ 2 และสมาชิกประเภทที่ 1 บางส่วน ในขณะที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 ส่วนใหญ่ที่เปิดอภิปรายคือกลุ่มที่คัดค้านร่างแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญในบทเฉพาะกาลดังกล่าว

เหตุผลหลักของฝ่ายที่คัดค้านมุ่งโจมตีไปที่เหตุผลเรื่องความไม่พร้อมของประชาชนว่าเป็นการทรยศหักหลังความไว้วางใจของราษฎรโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผู้เสนอญัตติคือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้งด้วยแล้ว การกระทำดังกล่าวจึงกลายเป็นการ “ดูหมิ่นประชาราษฎร”¹²¹⁸ เป็นอย่างยิ่ง โดยจะเห็นได้ว่าคำอธิบายของฝั่งที่ไม่เห็นด้วยกับการแก้ไขบทเฉพาะกาลโดยการโจมตีไปที่ข้ออ้างเรื่องความพร้อมหรือไม่พร้อมของราษฎร วางอยู่บนสิ่งที่ต่อมา Larry Diamond (2013)¹²¹⁹ นักวิชาการผู้ศึกษาประเด็นเรื่องการทำประชาธิปไตยให้ลงหลักปักฐานอธิบายว่าประชาธิปไตยไม่ใช่สิ่ง

¹²¹⁶ โดยกรณีที่มีสมาชิกส่วนใหญ่กล่าวอ้างกันคือกรณีการปิดรัฐสภาของพระยามโนปกรณนิติธาดา ในวันที่ 1 เมษายน 2476 และการก่อกบฏของพระองค์เจ้าบรมเดชในปลายปี 2476 ดู เรื่องเดียวกัน, 369.

¹²¹⁷ เพิ่งอ้าง.

¹²¹⁸ อันเป็นคำอธิบายของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ดู เรื่องเดียวกัน, 376, 377.

¹²¹⁹ โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Larry Diamond, "Why wait for democracy?," *The Wilson Quarterly* (2013). <https://www.wilsonquarterly.com/quarterly/winter-2013-is-democracy-worth-it/why-wait-for-democracy/>.

ที่ควรจะต้องร้องร้อ หรือไม่ใช่สิ่งที่มีเงื่อนไขเกี่ยวกับความพร้อมบางอย่างที่จะต้องบรรลุให้ได้เสียก่อน จึงจะกลายเป็นประชาธิปไตยที่ตั้งมั่นได้ ในทางตรงกันข้ามประชาธิปไตยที่ตั้งมั่นจะต้องเริ่มต้นสร้างขึ้นโดยไม่จำเป็นต้องร้องร้อใดใด เพราะมีเช่นนั้นแล้วประเด็นเรื่องความแตกต่างทางวัฒนธรรม การพัฒนาเศรษฐกิจ และระดับการศึกษาของประชาชนอาจกลายเป็นข้ออ้างของระบอบเผด็จการหรือข้ออ้างผู้ที่ต้องการเหนี่ยวรั้งมิให้เกิดระบอบประชาธิปไตยขึ้น ในแง่นี้ระบอบประชาธิปไตยจึงมีลักษณะเป็นเครื่องมืออันจำเป็นในการบรรลุเป้าหมายทางการเมืองร่วมกันของคนในประเทศมากกว่าที่จะเป็นเป้าหมายในอุดมคติโดยตัวของมันเองที่ต้องมุ่งไปสู่ เช่นเดียวกันกับพงศ์เพ็ญ ศุกุนตาลัย ผู้เสนอว่าหากพิจารณาจากข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นกับประเทศต้นแบบประชาธิปไตยในโลกตะวันตกแล้วย่อมพบว่า ไม่เคยมีประเทศใดในโลกที่พร้อมจะมีระบอบประชาธิปไตยในระยะเวลาที่ประเทศเหล่านั้นเริ่มรับเอาระบอบประชาธิปไตยมาใช้¹²²⁰

ในขณะที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 อีกกลุ่มหนึ่งกลับมุ่งเป้าการอภิปรายโดยโจมตีไปที่เหตุผลเรื่องความจำเป็นของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ในฐานะพื้นที่สำหรับคนของคณะราษฎร เพื่อที่จะช่วยค้ำจุนระบอบรัฐธรรมนูญให้ถูกล้มล้างโดยผู้ที่ต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครองกลับไปสู่ระบอบการปกครองรูปแบบเดิม และเหตุนี้สมาชิกผู้แทนราษฎรกลุ่มนี้จึงหันไปอภิปรายสนับสนุนให้มีการตั้งสถาบันทางการเมืองต่างหากขึ้นมาอีกสถาบันหนึ่งนั่นคือสภาสูง ซึ่งจะกลายเป็นที่ทางสำหรับคณะราษฎรให้สามารถดำรงอยู่อย่างมีเกียรติพร้อม ๆ กับช่องทางที่จะใช้อำนาจบางอย่างร่วมกับสภาผู้แทนราษฎร และถึงแม้ว่าข้อเสนอเรื่องการตั้งสภาสูงออกไปต่างหากนี้จะไม่สำเร็จ แต่ข้อเสนอที่ว่านี้จะกลับมาปรากฏให้เห็นอีกครั้งในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2489 ของนายปรีดี พนมยงค์¹²²¹ แม้ว่าสภาสูงในรัฐธรรมนูญ 2489 จะมีที่มาจากการเลือกตั้งเช่นเดียวกับสภาผู้แทนราษฎรก็ตาม

ส่วนเหตุผลของฝ่ายสนับสนุนร่างรัฐธรรมนูญส่วนใหญ่คือเหตุผลเกี่ยวกับความจำเป็นของการมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 โดยเฉพาะอย่างยิ่งความจำเป็นอันสืบเนื่องจากปัญหาความไม่พร้อมของราษฎรโดยเฉพาะในประเด็นเรื่องการศึกษา ซึ่งเป็นสิ่งที่บัญญัติไว้เดิมในมาตรา 65 ของ

¹²²⁰ พงศ์เพ็ญ ศุกุนตาลัย, "ประชาชน: องค์อธิปัตย์," in *รวมบทความทางการเมือง* (กรุงเทพฯ: ประสิทธิ์การพิมพ์, 2519), 8.

¹²²¹ แม้ว่าในครั้งนั้นปรีดีจะลงคะแนนสนับสนุนการแก้ไขบทเฉพาะกาลก็ตาม ดู สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 8 (สมัยสามัญ) วันที่ 15 สิงหาคม 2483," 460.

รัฐธรรมนูญ ซึ่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรคนหนึ่งสนับสนุนคือ นายแก้ว สิงหะคเชนทร์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากจังหวัดพิจิตรได้อภิปรายโดยหยิบยกข้อมูลทางสถิติมาสนับสนุนการขยายเวลาของบทเฉพาะกาลเพื่อที่จะมีให้การเลือกตั้งของราษฎรกลายเป็น “*ตาบอดเลือกเพ็ชร์*” โดยอ้างสถิติจากการสำรวจสำมะโนประชากรครั้งล่าสุดของประเทศไทยในปี พ.ศ. 2480 หรือ 3 ปีก่อนหน้านั้นว่า ในเวลานั้นประเทศไทยประกอบด้วยพลเมืองทั้งสิ้น 14,469,105 คน ในจำนวนนี้มีพลเมืองที่ไม่รู้หนังสือจำนวน 11,352,334 คน หรือคิดเป็นสัดส่วนประมาณ 78.5% ส่วนผู้ที่รู้หนังสือในเวลานั้นมีประมาณ 3,111,771 คน และในจำนวนนี้ก็มิใช่จะประกอบด้วยผู้ที่สำเร็จการศึกษาในระดับประถมศึกษาทั้งหมด เพราะในจำนวนนี้มีผู้ที่สำเร็จการศึกษาในระดับอุดมศึกษาจำนวน 5,077 คน และระดับมัธยมศึกษา 12,518 คน ส่วนผู้ที่สำเร็จการศึกษาในระดับประถมศึกษาชั้นปีที่ 4 มีทั้งสิ้น 1,142,901 คน อันแสดงว่าพลเมืองอีกกว่า 1,951,275 คน หรือประมาณสองในสามของบุคคลที่รู้หนังสือยังเป็นเพียงคนที่นายแก้ว สิงหะคเชนทร์ อ้างว่า “*รู้อย่างงู ๆ ปลา ๆ*” หรือที่ครั้งหนึ่งจอมพล ป. เคยเปรียบเปรยว่า “*มีความรู้ชั้นกินกะไดคากะได*” เท่านั้น¹²²² ดังนั้นหากชีวิตในเชิงสถิติแล้ว จำนวนผู้ที่รู้หนังสือในระดับที่สำเร็จการศึกษาตั้งแต่ประถมศึกษาขึ้นไปในเวลานั้นจึงมีสัดส่วนคิดเป็นจำนวนเพียง 7.9% ของพลเมืองไทยทั้งประเทศเท่านั้น ข้อมูลดังกล่าวจึงถูกหยิบยกขึ้นมาอภิปรายสนับสนุนการขยายเวลาบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญอย่างหนักแน่นในรัฐสภา

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรฝ่ายที่สนับสนุนการแก้ไขบทเฉพาะกาลบางคนยังชี้ให้เห็นถึงรูปธรรมที่เกิดขึ้นจริงของปัญหาการศึกษาดังกล่าวในเขตเลือกตั้งของตน ยกตัวอย่างเช่น นายสว่าง สนิทพันธุ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากจังหวัดสุพรรณบุรี ได้อภิปรายว่าในการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรสมัยแรกของจังหวัดสุพรรณบุรีที่ประชาชนมาลงคะแนนออกเสียงเลือกตั้งทางอ้อมผ่านผู้แทนตำบล ผลปรากฏว่าผู้ที่ได้รับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรของสุพรรณบุรีในสมัยแรกคือนายมนูญ ซึ่งมีนามพ้องกับคำว่า “*รัฐธรรมนูญ*” พอดี และเป็นเหตุให้ประชาชนชาวสุพรรณบุรี ซึ่งยังคง “*ไม่เข้าใจกฎหมายรัฐธรรมนูญ เข้าใจว่าตัวนายมนูญนั่นเองคือกฎหมายรัฐธรรมนูญ*”¹²²³ คำอธิบายดังกล่าวของสว่างก็คือคำอธิบายว่าด้วยความไม่เข้าใจในระบอบใหม่ของราษฎรในลักษณะเดียวกับคำอธิบายโต้แย้งที่

¹²²² เรื่องเดียวกัน, 391-392.

¹²²³ เรื่องเดียวกัน, 428.

เกิดขึ้นภายหลังการอภิวัฒน์สยามใหม่ ๆ ที่ว่าประชาชนส่วนใหญ่ในเวลานั้นพากันเข้าใจว่ารัฐธรรมนูญคือลูกของพระยาพลพลพยุหเสนาที่ได้กล่าวถึงไปก่อนหน้านี้

ความจำเป็นอีกประการหนึ่งที่ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในคำอภิปรายของฝ่ายสนับสนุนคือความจำเป็นที่จะต้องให้ “วีรชน 24 มิถุนายน” หรือบรรดาผู้ก่อการอภิวัฒน์สยามคงมีตำแหน่งแห่งที่บางอย่างภายในรัฐสภาและในรัฐบาลผ่านกลไกสมาชิกผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 เป็นการชั่วคราวเพื่อประคับประคองรักษาระบอบในฐานะพี่เลี้ยงทั้งของสมาชิกประเภทที่ 1 และรวมถึงพี่เลี้ยงของราษฎรที่ยัง “ไม่เคยชินต่อระบอบการปกครอง”¹²²⁴ เพราะบุคคลกลุ่มนี้มองว่าการมีผู้แทนราษฎรจากการเลือกตั้งเพียงประเภทเดียวในระหว่างที่ราษฎรยังไม่พร้อมจะส่งผลต่อเสถียรภาพของรัฐบาลอย่างมีนัยสำคัญ โดยกลุ่มคนเหล่านี้ประเมินว่า หากบุคคลที่ดำรงตำแหน่งในรัฐบาลในขณะนั้นไม่ว่าจะเป็นนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี ลงสมัครรับเลือกตั้งในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 แล้ว “แน่ละหรือที่ตาสีตาสาแจะเลือกท่านเหล่านี้เป็นผู้แทนราษฎร”¹²²⁵ การประเมินดังกล่าวย่อมสะท้อนว่าฝ่ายสนับสนุนการแก้ไขรัฐธรรมนูญในบทเฉพาะกาลนี้เล็งเห็นว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มหาชนชาวไทยจะตัดสินใจเลือกตั้งในเวลานั้นจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนรูปร่างหน้าตาของคณะบุคคลในรัฐบาลอย่างมีนัยสำคัญ

แม้แต่ตัวจอมพล ป. นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นเองก็ให้เหตุผลไปในทำนองเดียวกัน เพียงแต่นำไปโยงกับประเด็นเรื่องภัยจากคนของ “ระบอบเก่า” ซึ่งอาจแทรกซึมมากับผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 ที่มาจากการเลือกตั้ง กล่าวอีกนัยหนึ่งคือจอมพล ป. ประเมินว่าหากปล่อยให้ประชาชนมีอำนาจเลือกตั้งผู้แทนราษฎรเองทั้งหมด สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ได้รับเลือกตั้งเข้ามาอาจกลายเป็นคนของระบอบเก่ามากกว่าคนของระบอบใหม่ และเหตุนี้การขยายบทเฉพาะกาลจึงเป็นส่วนสำคัญของการรักษาระบอบใหม่ สำหรับจอมพล ป. ผู้ซึ่งเกิดความรู้สึก

...เป็นห่วงผู้จะมาเป็นสมาชิกในวันพ้นบทเฉพาะกาลแล้ว

มาก คือผมได้ติดต่อกับเจ้าหน้าที่ตำรวจอยู่เสมอ ๆ เท่าที่เจ้าหน้าที่สอบสวนได้ ก็ว่าความปลอดภัยจากระบอบเก่ายังไม่สิ้นเชื้อ... ถ้าหากเราปล่อยไปแล้วเป็นของแน่ ต้องกลับมาอีก... เรื่องระบอบเก่า

¹²²⁴ เรื่องเดียวกัน, 432.

¹²²⁵ เรื่องเดียวกัน, 429.

กับระบอบใหม่นี้ต้องรบกัไปอีกนานจนกว่าระบอบใดจะชนะ และผมขอยืนยันว่า ในช่วงชีวิตเรา บางทีลูกเราด้วย จะต้องรบกัไปอีกและแย่งกันระหว่างระบอบเก่ากับระบอบใหม่นี้...

...เพราะฉะนั้นถ้าผู้ใดให้คำมั่นได้ว่าระบอบเก่ากับระบอบใหม่นั้นจะเป็นอันสิ้นสุดกันแล้ว ไม่มีอะไรกันแล้ว ผมขอย้ำอีกว่าหมดบทเฉพาะกาลเมื่อไรก็ได้ ที่นี้ถ้าถามความเห็นของผมว่าเป็นอย่างไร ผมก็บอกว่ามันยังไม่หมดกันได้... ถ้าหากว่าควรจะให้พวกผมช่วยงานก็ต้องอยู่ ถ้าหากว่าจะให้ออกไปก็ได้ พวกผมก็หมดหน้าที่ เพราะเป็นคนนอกราชการ แต่ก็ต้องปฏิบัติกันเป็นแน่ จะเป็นพวกไหนไม่ทราบ... ในที่สุดผมเห็นว่า ถ้าเราไม่ยึดบทเฉพาะกาลก็เท่ากับปฏิบัติ... และทั้งเปลี่ยนจากความรับผิดชอบของคณะราษฎรไปอยู่ในมือของราษฎร 14 ล้านคน ซึ่งจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบโดยลำพัง¹²²⁶

หลังจากการอภิปรายทั้งหมด ปรากฏว่าสมาชิกรัฐสภาได้ลงมติ¹²²⁷รับหลักการร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมบทเฉพาะกาลจำนวนทั้งสิ้น 164 คน โดยในจำนวนนี้ประกอบด้วยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 จำนวน 79 คน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 จำนวน 85 คน ซึ่งปรากฏว่าไม่มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 แม้เพียงสักคนเดียวที่ลงมติไม่เห็นชอบ ในขณะที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 จำนวน 6 คนที่ออกเสียงไม่เห็นชอบ และทิ้งดอกเสียงอีก 2 คน¹²²⁸ ข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่าญัตติดังกล่าวได้รับการสนับสนุนอย่างท่วมท้นจากฝ่าย

¹²²⁶ เรื่องเดียวกัน, 442-445.

¹²²⁷ โดยในตอนแรกประธานสภาฯ คือพระยามานวราชเสวี (ปลอด วิเชียร ณ สงขลา) ตั้งใจจะให้ลงมติ “โดยลับ” แต่หลวงวิจิตรวาทการได้อภิปรายคัดค้านและเห็นว่าการลงมติโดยรับในประเด็นดังกล่าวถือเป็นการกระทำที่ขัดกับรัฐธรรมนูญ ประธานสภาฯจึงตัดสินใจให้สมาชิกทำการลงมติโดยการขานชื่อที่ละบุคคลแทน

¹²²⁸ โดยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่อภิปรายคัดค้านและลงมติไม่เห็นชอบทั้ง 6 คน ประกอบด้วย

- (1) นายเตียง สิริขันธ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 จากจังหวัดสกลนคร
- (2) นายทอง กันทาธรรม สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 จากจังหวัดแพร่
- (3) นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 จากจังหวัดอุบลราชธานี
- (4) นายภิญโญ อินทนะวิวัฒน์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 จากจังหวัดเชียงใหม่

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนของรัฐบาล โดยมีเพียงสมาชิกผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้งเพียงไม่กี่คนที่ไม่เห็นด้วยและมองว่าไม่ควรนำประเด็นเรื่องความไม่พร้อมของประชาชนไม่ว่าจะในด้านใดมาใช้เป็นข้ออ้างสำหรับการสืบทอดอำนาจของรัฐบาลผ่านการขยายระยะเวลาในการมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ไปอีก 10 ปี ส่งผลให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้งเหล่านี้ถูกจับตาโดยตำรวจสันติบาลนับแต่นั้น¹²²⁹ และท้ายที่สุดการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญในครั้งนั้นก็ยุติลงด้วยผลสำเร็จของฝ่ายที่ต้องการขยายเวลาในบวเฉพาะกาลออกไปอีก 10 ปี รวมเป็น 20 ปี

นอกจากประเด็นเรื่องการสละอำนาจมหาชนด้วยตัวบวเฉพาะกาลแล้ว ประเด็นสำคัญประการถัดมาคือประเด็นเรื่องการอภิปรายเรื่องสถานะความเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยของมหาชนที่ส่งผลต่อการสละอำนาจของมหาชนในระบบรัฐสภาที่ถูกบัญญัติไว้เป็นการถาวรในรัฐธรรมนูญ นั่นคือประเด็นเรื่องการออกแบบโครงสร้างของสถาบันทางการเมืองให้ประกอบไปด้วยรัฐสภาที่มีสองสภาหรือมีสมาชิกสองประเภทที่มีที่มาแตกต่างกันซึ่งบัญญัติไว้เป็นการถาวรรัฐธรรมนูญ ความพยายามดังกล่าวนี้เริ่มปรากฏให้เห็นตั้งแต่การอภิปรายร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2489 ระหว่างฝ่ายที่สนับสนุนให้ทั้งสองสภามีที่มาจากเลือกตั้งของมหาชนเหมือนกันหรืออาจเรียกว่าฝ่าย “ประชาธิปไตยสมบูรณ์” นำโดยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ซึ่งเป็นกลุ่มของปรีดีที่แต่เดิมเคยออกเสียงสนับสนุนการแก้ไขรัฐธรรมนูญบวเฉพาะกาลในสมัยของจอมพล ป. ก่อนหน้านี้ กับฝ่ายที่ไม่เห็นด้วย โดยในขั้นรับหลักการนั้นปรากฏว่าหนึ่งในประเด็นที่ถูกอภิปรายคัดค้านมากที่สุดจากบรรดาประเด็นทั้งหมด 7 ประเด็นในการแก้ไขปรับปรุงรัฐธรรมนูญของพระยามานวราชเสวี คือ

(5) พระยาตรีธรรมราช (ทองคำ กาญจนโชติ) สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 จากจังหวัดสงขลา

(6) นายสงวน พะยูงพงศ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 จากจังหวัดปราจีนบุรี

ส่วนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 ที่งดออกเสียงจำนวน 2 คน คือ นายฟอง สิทธิธรรม สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 จากจังหวัดอุบลราชธานี และนายจำลอง ดาวเรือง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 จากจังหวัดมหาสารคาม (ทั้งนี้ไม่นับพระยามานวราชเสวีที่งดออกเสียงเนื่องจากการดำรงตำแหน่งประธานสภาฯ)

¹²²⁹ ข้อมูลดังกล่าวนี้มาจากคำอภิปรายในรัฐสภาของนายทองเปลว ชลภูมิ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ดู สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 8 วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2489," 10.

ประเด็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงให้มีสองสภาที่มาจาก การเลือกตั้งของมหาชน ซึ่งโดยนัยแล้วย่อมเท่ากับเป็นการยกเลิกสมาชิกสภาประเภทที่ 2 ที่มาจากการแต่งตั้งไปโดยปริยาย

หนึ่งในผู้ที่อภิปรายคัดค้านร่างรัฐธรรมนูญอย่างดุเดือดคือหม่อมหลวงกรี เดชาติวงศ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 โดยเหตุผลหลักที่หม่อมหลวงกรีนำมาใช้คัดค้านคือช่องโหว่ของกฎหมายการเลือกตั้งที่ทำให้เกิดกลโกงและการทุจริตการเลือกตั้ง ซึ่งย่อมจะก่อให้เกิดปัญหาแก่กระบวนการเลือกตั้งสมาชิกสภาอาวุโสเช่นเดียวกับที่เกิดขึ้นในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งกลายเป็นสิ่งที่แพร่หลายในเวลานั้น ไม่ว่าจะป็นวิธีการใช้ “พลร่มอมไฟ” ซึ่งเป็นกลวิธีที่ถูกลบเลิกมาอภิปรายตั้งแต่ในปี พ.ศ. 2489 แล้ว¹²³⁰ ทั้งที่ประเทศไทยในเวลานั้นเพิ่งเคยมีประสบการณ์การเลือกตั้งมาเพียง 4 ครั้งเท่านั้น¹²³¹ กล่าวคือ

การเลือกตั้งเป็นอย่างไรท่านก็คงเห็นแล้ว พลร่ม อมไฟ
ข้าพเจ้าก็ไม่รู้จักศัพท์ของพวกเขาอีกหลายร้อยอย่างซึ่งเขาใช้ในการ
เลือกตั้ง นี่แหละหรือคือประชาธิปไตย ประชาธิปไตยอันสมบูรณ์
ที่เรากำลังจะเอาไปให้ประชาชนชาวไทย¹²³²

และด้วยกลวิธีดังกล่าวย่อมทำให้ผู้มีอำนาจและอิทธิพลสามารถควบคุมผลการเลือกตั้งให้เป็นไปในทิศทางที่ตนเองต้องการ และทำให้การได้มาซึ่งสมาชิกสภาอาวุโส ซึ่งควรจะทำหน้าที่เป็นผู้กลั่นกรองการทำงานของสภาผู้แทนราษฎรเพื่อตรวจสอบถ่วงดุลกันกลายเป็นบุคคลกลุ่มเดียวกันไปแทน ซึ่งไม่แตกต่างจากการมีสภาเดียว ดังนั้นผู้อภิปรายจึงคัดค้านและเห็นว่าการแก้ไขรัฐธรรมนูญโดยยกเลิกบทเฉพาะกาลเพื่อมิให้มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ก็น่าจะเป็นการเพียงพอแล้ว¹²³³

¹²³⁰ และดูการอภิปรายของหลวงอังคณานุรักษ์เกี่ยวกับประเด็นเดียวกันนี้ใน สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 25 วันที่ 17 เมษายน 2489," 1414.

¹²³¹ คือ (1) การเลือกตั้งในวันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2476
(2) การเลือกตั้งในวันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ. 2480
(3) การเลือกตั้งในวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2481 และ
(4) การเลือกตั้งในวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2489 อันเป็นการเลือกตั้งครั้งล่าสุดก่อนหน้าที่จะมีการอภิปรายดังกล่าว

¹²³² สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 8 วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2489," 52.

¹²³³ เรื่องเดียวกัน, 53.

ประเด็นสำคัญอีกประเด็นหนึ่งที่เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยที่มีการอภิปรายร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2489 คือการที่สมาชิกสภาจำนวนหนึ่งพยายามเรียกร้องให้มหาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าจะริเริ่มให้มีการแก้ไขร่างรัฐธรรมนูญหรือไม่ โดยอาศัยกลไกการทำประชามติแทนการกล่าวอ้างเพียงลอย ๆ ของบุคคลหรือคณะบุคคลคือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ว่าการแก้ไขรัฐธรรมนูญนั้นเป็นการแก้ไข “เพื่อประชาชน” อย่างเดียวเท่านั้น สมาชิกที่อภิปรายในลักษณะนี้ เช่น คำอภิปรายของนายประสิทธิ์ ชูพินิจ¹²³⁴ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากจังหวัดกำแพงเพชรซึ่งสะท้อนมุมมองดังกล่าวอย่างชัดเจนว่า

รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด เป็นกฎหมายที่จะต้องกำหนดสิทธิและหน้าที่ของราษฎรว่ามีอย่างไร ฉะนั้นในการที่เราจะแก้กฎหมายรัฐธรรมนูญจะต้องแก้ด้วยความพิถีพิถระห้อย่างแท้จริง จะต้องแก้ด้วยความเห็นดีเห็นชอบของราษฎรทั่ว ๆ ไป การที่จะมารวบรวมแก้ไขโดยถือเอาเสียงหรือความเห็นส่วนน้อยมาเสนอทำนองนี้เป็นเรื่องที่ไม่ชอบอยู่¹²³⁵

ประสิทธิ์ยังอ้างถึงกรณีการแก้ไขรัฐธรรมนูญของต่างประเทศในเวลานั้น ที่ “จะต้องฟังเสียงราษฎรทั่ว ๆ ไปเสียก่อน”¹²³⁶

นอกจากนี้ ในประเด็นเรื่องการใช้อำนาจและอิทธิพลโดยอ้างมติของมหาชนนี้ยังมีให้เห็นในการอภิปรายร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2489 ของนายบุญเท่ง ทองสวัสดิ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดลำปาง ซึ่งขอแปรญัตติข้อความในมาตรา 2 ว่าด้วยอำนาจอธิปไตยของชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันมิให้เกิดการทำ “เพลบิซิสม์” (plebiscite) ร่างรัฐธรรมนูญโดยไม่ผ่านสภาของรัฐบาลเพียงฝ่ายเดียว โดยนายบุญเท่งอ้างว่าหากรัฐบาลให้ประชาชนเป็นผู้ทำประชามติรับหรือไม่รับร่าง

¹²³⁴ ซึ่งต่อมาได้ร่วมก่อตั้งและดำรงตำแหน่งเลขาธิการ “พรรคประชาชน” ซึ่งเป็นพรรคที่มีนายเลียง ไชยกาล ซึ่งแยกตัวมาจากพรรคประชาธิปัตย์เป็นหัวหน้า โดยเป็นพรรคที่มุ่งดำเนินวิถีทางของฝ่ายค้านเพื่อตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลเช่นเดียวกับพรรคประชาธิปัตย์ ดู เลียง ไชยกาล, "อดีตรัฐมนตรี เลียง ไชยกาล หัวหน้าพรรคประชาชน," 9.

¹²³⁵ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 7 วันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2489," 5.

¹²³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

รัฐธรรมนูญโดยที่ไม่ต้องผ่านกลไกรัฐสภาใดได้แล้ว สิ่งนี้อาจเป็นช่องทางที่นำไปสู่รัฐบาลเผด็จการในด้านอื่น ๆ ที่ตามมาด้วย เช่น รัฐบาลอาจใช้เสียงของมหาชนมารับรองการใช้อำนาจในทางบริหารของตน ดังนั้นนายบุญเท่งจึงขอแปรญัตติแก้ไขรัฐธรรมนูญมาตรา 2 โดยการเติมข้อความหลังจากประโยคที่ว่าอำนาจอธิปไตยมาจากปวงชนชาวไทยว่า “และมอบให้พระมหากษัตริย์ใช้” โดยพระมหากษัตริย์ “เป็นผู้ใช้อำนาจนั้นแต่โดยบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ” โดยอ้างว่าการบัญญัติข้อความให้รัดกุมยิ่งขึ้นก็เพื่อเป็นการป้องกันมิให้คนย้อนกลับมาอ้างข้อความเรื่องอธิปไตยปวงชนในมาตรา 2 มาใช้สร้างความชอบธรรมให้กับการใช้อำนาจใดโดยไม่ผ่านสภาจากการอ้างมติโดยตรงของมหาชน¹²³⁷ แม้ว่าการแปรญัตติในครั้งนั้นจะไม่ประสบผลสำเร็จก็ตาม แต่การอภิปรายของนายบุญเท่งย่อมสะท้อนว่าสถานการณ์ในเวลานั้นมีความพยายามที่จะใช้เสียงของมหาชนมาสร้างความชอบธรรมในการแก้ไขรัฐธรรมนูญโดยไม่ผ่านรัฐสภาด้วยการให้ประชาชนตัดสินใจเลือกร่างกฎหมายที่รัฐบาลเป็นผู้เสนอว่าจะรับหรือไม่รับเท่านั้น¹²³⁸ ซึ่งปรากฏว่ามีผู้อภิปรายสนับสนุนในครั้งนั้น เช่น นายอินทูล วรกุล ได้อภิปรายเห็นด้วยว่าเป็นการสมควรแล้วที่จะ “บัญญัติให้ชัดเจนว่าอำนาจอธิปไตยซึ่งมาโดยราษฎรนั้น ราษฎรได้มอบให้แก่พระมหากษัตริย์จะเป็นการตัดเพลปชิลซึ่งจะเกิดขึ้นด้วยอำนาจหรืออิทธิพล”¹²³⁹

¹²³⁷ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 21 วันที่ 11 เมษายน 2489," 1103-04.; ทั้งนี้ เหตุการณ์ที่นายบุญเท่ง ทองสวัสดิ์ยกมานั้น หมายถึงกรณีที่เกิดขึ้นหลังการยุบสภาของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ออกพระราชกฤษฎีกายุบสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2488 และอยู่ในฐานะรัฐบาลรักษาการณ์ก่อนที่จะมีการเลือกตั้งในวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2489 ในครานั้นมีผู้พยายามเสนอให้ประชาชนทำประชามติ โดยอ้างข้อความในมาตรา 2 ของรัฐธรรมนูญว่าอำนาจอธิปไตยมาจากปวงชนชาวไทยเพื่อที่จะใช้มติของมหาชนมาตัดสินใจในเรื่องราวต่าง ๆ แทนสภาผู้แทนราษฎรที่ถูกยุบไป ซึ่งหนึ่งนั้นคือร่างเสนอแก้ไขรัฐธรรมนูญให้ยกเลิกบทเฉพาะกาล และสมาชิกประเภทที่ 2 แต่สุดท้ายความพยายามดังกล่าวนี้เป็นอันเลิกไปหลังจากที่สมาชิกประเภทที่ 2 และบรรดา “ผู้ก่อการ” ประชุมปรึกษาหารือกันแล้วกลับไม่สามารถหาข้อสรุปได้ว่าจะให้ใครเป็นผู้เสนอการทำประชามติ เนื่องจากไม่สามารถอธิบายได้ว่าใครจะเป็นผู้เสนอกฎหมาย และได้มีมติว่าหลังจากเกิดการเลือกตั้งแล้วให้สมาชิกสภาประเภทที่ 2 เป็นผู้เสนอเรื่องแก้ไขปรับปรุงรัฐธรรมนูญโดยยกเลิกบทเฉพาะกาล และสมาชิกประเภทที่ 2 อันเป็นที่มาของการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ คือรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2489 ในเวลาต่อมา โปรดดู คำอภิปรายของนายควง อภัยวงศ์ ในฐานะนายกรัฐมนตรี ใน สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 8 วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2489," 18-19.

¹²³⁸ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 21 วันที่ 11 เมษายน 2489," 1103.

¹²³⁹ เรื่องเดียวกัน, 1106.

หัวใจสำคัญของการสะกดอำนาจของมหาชนในการใช้อำนาจโดยตรงหรือ “เพลบิซิสท” กระทำผ่านการตอกย้ำนัยของคำว่าอำนาจอธิปไตย “มาจาก” ปวงชนว่าหมายถึงการที่ประชาชนได้มอบและถ่ายโอนอำนาจที่ตนเองเป็นเจ้าของไปให้แก่บุคคลอื่นเป็นผู้ใช้ หรือที่นายเกษม บุญศรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดนครสวรรค์ได้อภิปรายอย่างชัดเจนว่า “อธิปไตยเป็นของประชาชน แต่ว่าประชาชนใช้เองไม่ได้”¹²⁴⁰ การเน้นย้ำข้อความดังกล่าวให้ชัดเจนในด้านหนึ่ง นอกจากจะเป็นการบ่งชี้ว่าองค์กรใดใดก็ตามย่อมมีอาจอ้างมติของมหาชนผ่านการ “เพลบิซิสท” โดยตรงเพื่อสร้างความชอบธรรมในการใช้อำนาจหรือการรับรองการกระทำใดได้ได้แล้ว ในอีกด้านหนึ่งยังสะท้อนถึงความกลัวการใช้อำนาจโดยตรงของมหาชนที่มีอยู่ในเวลานั้น¹²⁴¹ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้อำนาจที่เกิดขึ้นจากอิทธิพลของบุคคลหรือคณะบุคคลต่อการตัดสินใจของมหาชนที่ยังไม่พร้อมที่จะใช้อำนาจที่ตนเองเป็นเจ้าของได้โดยสมบูรณ์

ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งในกลุ่มผู้ที่คัดค้านเรื่องการออกแบบให้มีสองสภา คือเรื่องอำนาจหน้าที่ของสภาสูง โดยนายโชติ คุ้มพันธ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพระนคร ลูกขึ้นกล่าวอภิปรายว่าเป้าหมายสำคัญของการจัดให้มีสภาสูงขึ้นคือเพื่อ “เช็ค แอนด์ บาลานซ์” หรือการตรวจสอบถ่วงดุล (checks and balances) สภาล่าง แต่หากวิธีการได้มาและอำนาจของสภาสูงนั้นมิได้แตกต่างจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้งแล้ว เช่นนั้นก็ไม่น่าจำเป็นต้องมีสภาสูงแยกออกเป็นอีกสภาหนึ่งในมหาสภา แต่ให้คงมีเพียงสภาเดียว แต่มีสมาชิกที่มาจากการเลือกตั้งของมหาชนทั้งหมดโดยการยกเลิกบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญก็น่าจะเป็นการเพียงพอแล้ว¹²⁴² ดังนั้นจะเห็นได้ว่าฝ่ายที่อภิปรายคัดค้านส่วนใหญ่ล้วนไม่เห็นด้วยในเชิงหลักการและรายละเอียดของการมี 2 สภาที่มีที่มาเหมือนกัน ทั้งที่ความเป็นจริงแล้วการกระทำดังกล่าวสามารถบรรลุได้ด้วยการยกเลิกบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญฉบับเดิมซึ่งมีการเสนอก่อนหน้านั้นแล้ว โดยไม่จำเป็นต้องร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่แต่อย่างใด แต่สิ่งที่ทำให้นายโชติ คุ้มพันธ์ เคลือบแคลงสงสัยว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ที่การต้องการแก้ไขโดยร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ให้มีสองสภานั้นมีเป้าหมายอื่นแอบแฝง คือ

¹²⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, 1114.

¹²⁴¹ เรื่องเดียวกัน, 1110.

¹²⁴² สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 8 วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2489," 34.

ถ้าท่านแก้ไขจากยกเลิกบทเฉพาะกาลและมาตรา 11 แล้วเป็น 2 สภานั้นเมื่อท่านก็จะสภปรกตลอดเวลา และข้อครหา ตลอดเวลาว่าท่านต้องการกุมอำนาจอย่างที่กุมอำนาจไว้ใน รัฐธรรมนูญทุกวันนี้ว่าเราเป็นประชาธิปไตย แต่หวงอำนาจเอา ประเภท 2 เข้ามากุมอำนาจของประชาชนไว้¹²⁴³

อย่างไรก็ตาม แม้สุดท้ายการเสนอแก้ไขรัฐธรรมนูญจะพลิกผันกลายเป็นการร่างรัฐธรรมนูญ ฉบับใหม่ หรือฉบับ พ.ศ. 2489 ซึ่งวางโครงสร้างสถาบันทางการเมืองโดยกำหนดให้สมาชิกรัฐสภา มีที่มาจาก การเลือกตั้งของมหาชนทั้งหมด โดยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาจากการเลือกตั้งโดยตรง ของมหาชน และการเลือกตั้งโดยอ้อมของมหาชนสำหรับสมาชิกวุฒิสภา แต่กระนั้นก็ตาม ในส่วน ของผู้ที่เข้ามาทำหน้าที่สมาชิกวุฒิสภาในระยะแรก รัฐธรรมนูญในบทเฉพาะกาลมาตรา 90 กลับ ยังคงบัญญัติข้อความที่เป็นการสละอำนาจของมหาชนไว้เช่นเดียวกันด้วยการกำหนดให้สมาชิก วุฒิสภาในระยะแรก หรือก็คือในช่วงระยะ 3 ปี (ตามมาตรา 26) ของการทำหน้าที่ของสมาชิก วุฒิสภาที่มีที่มาจาก การเลือกของ “องค์การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา”¹²⁴⁴ ซึ่งบุคคลที่ทำหน้าที่ใน

¹²⁴³ เรื่องเดียวกัน, 35.

¹²⁴⁴ หน่วยงานที่ว่ามีผู้ถูกตั้งขึ้นในเวลาต่อมา คือวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2489 โดยมีนายแนบ พลโยธิน ทำหน้าที่เป็นประธานองค์การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา ดู "ประกาศองค์การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาตามบทเฉพาะ กาลของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489 เรื่อง ตั้งประธานองค์การเลือกตั้งและเลขาธิการ องค์การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา," in *ราชกิจจานุเบกษา* ฉบับพิเศษ เล่ม 63 ตอนที่ 33 (วันที่ 21 พฤษภาคม 2489), 690.; ต่อมาองค์การฯ มีมติตั้งกรรมการ 2 ชุดเพื่อปฏิบัติการตามประกาศวิธีการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา ตามบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญ ประกอบด้วย กรรมการวินิจฉัยการคัดค้านการรับสมัครและการคัดค้านการ เลือกตั้งจำนวน 5 คน ประกอบด้วยนายसानนท์ สายสว่าง นายเลื่อน พงษ์โสภณ พลตรีเรือง เรืองวีรยุทธ นายรังสฤษดิ์ เชาวนะศิริ และนายเกษม บุญศรี กับกรรมการตรวจคะแนนจำนวน 9 คน ประกอบด้วย ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช นายทองเปลว ชลภูมิ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นายโชติ คุ้มพันธ์ ร้อยตรีเนตร พูนวิวัฒน์ พระยา สุนทรพิพิธ ร้อยเอกพิพัฒน์ พิพัฒนสรการ นายเลียง ไชยกาล และนายสมบุญ ศิริธร ดู "ประกาศองค์การเลือกตั้ง สมาชิกวุฒิสภาตามบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489 เรื่อง ตั้งกรรมการ วินิจฉัยการคัดค้านการรับสมัครและการคัดค้านการเลือกตั้งกับกรรม การตรวจคะแนน," in *ราชกิจจานุเบกษา* ฉบับพิเศษ เล่ม 63 ตอนที่ 33 (วันที่ 21 พฤษภาคม 2489), 691-92.; จนกระทั่งต่อมาองค์การฯ ได้เลือกตั้งสมาชิก วุฒิสภาจำนวน 80 คน ซึ่งปรากฏว่าสมาชิกวุฒิสภาส่วนใหญ่แล้วก็คือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 เดิม นั้นเอง โปรดดู สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, *รายชื่อสมาชิกวุฒิสภา 2475-2535* (กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการ วุฒิสภา, 2535), 4.

องค์การที่วานี้คือผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในวันสุดท้ายก่อนที่จะเริ่มบังคับใช้รัฐธรรมนูญฉบับนี้¹²⁴⁵ ซึ่งย่อมเท่ากับว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งประเภทที่ 1 และประเภทที่ 2 ที่มีอยู่เดิมก็คือผู้ที่จะมากำหนดวิธีการได้มารวมถึงอำนาจในการเลือกสมาชิกวุฒิสภาต่างผู้แทนที่มหาชนจะได้เลือกตั้งเข้ามาโดยอ้อมตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งจะเกิดขึ้นหลังจากรัฐธรรมนูญประกาศใช้เป็นเวลา 3 ปี จนกว่าจะมีการผลัดเปลี่ยนสมาชิกวุฒิสภาจำนวนกึ่งหนึ่งออกโดยวิธีการจับสลาก โดยที่สมาชิกกลุ่มนี้ก็สามารถได้รับการเลือกตั้งให้กลับเข้ามาทำหน้าที่ใหม่ได้ตามมาตรา 26 ของรัฐธรรมนูญ¹²⁴⁶

สุดท้าย ความพยายามที่จะสถาปนารัฐสภาให้ประกอบไปด้วยสองสภาซึ่งมีที่มาของสมาชิกที่แตกต่างกันนั้นมาสำเร็จลงในรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว พ.ศ. 2490 หรือรัฐธรรมนูญฉบับได้ต่อม ซึ่งถูกประเมินว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่พยายามเพิ่มพูนอำนาจให้แก่สถาบันพระมหากษัตริย์¹²⁴⁷ และต่อมาได้กลายเป็นต้นแบบให้แก่การร่างรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2492 ที่ต้องการจำกัดอำนาจผ่านกลไกการเลือกตั้งของมหาชน อย่างไรก็ตาม แม้บางฝ่ายจะอธิบายรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2492 ว่าเป็นรัฐธรรมนูญของคณะเจ้าหรือรัฐธรรมนูญของกลุ่มรอยัลลิสต์¹²⁴⁸ แต่หากพิจารณาในกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญจากการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญในช่วง ปี พ.ศ. 2491 จะพบว่า หนึ่งในประเด็นสำคัญที่สภาร่างรัฐธรรมนูญถกเถียงกันอย่างเข้มข้น คือประเด็นเรื่องการพิจารณาว่ารัฐธรรมนูญจะกำหนดให้มีรัฐสภาเดียวหรือสองสภา และหากกำหนดให้มีสองสภาแล้ว สมาชิกของแต่ละสภาจะให้ราษฎรทั้งหมดเลือกตั้งทั้งหมด หรือบางส่วนหรือไม่อย่างไหน ซึ่งประเด็นที่มีการประชุมต่อเนื่องกันยาวนานถึง 10 ครั้ง และถือว่ามากกว่าประเด็นอื่นใดในการร่างรัฐธรรมนูญในครั้งนั้น¹²⁴⁹

¹²⁴⁵ "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489," 354.

¹²⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, 331.

¹²⁴⁷ พงศ์เพ็ญ ศกุนตาทัย, "ประวัติรัฐธรรมนูญไทย," 30.

¹²⁴⁸ เช่น ญัฐพล ใจจริง, "การเมืองไทยสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามภายใต้ระเบียบโลกของสหรัฐอเมริกา (พ.ศ. 2491-2500)," 72.

¹²⁴⁹ คือการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญตั้งแต่ครั้งที่ 13 ถึงครั้งที่ 22 โดยประกอบด้วยระเบียบวาระเรียงตามลำดับดังนี้ (1) การประชุมพิจารณาเกี่ยวกับจะให้มีสภาเดียวหรือสองสภา จำนวน 3 ครั้ง (2) การประชุมพิจารณาเกี่ยวกับสภานิติบัญญัติว่าถ้ามีสภาเดียวหรือสองสภา สมาชิกแต่ละสภาจะให้ราษฎรเลือกตั้งทั้งหมดหรืออย่างไร จำนวน 3 ครั้ง (3) การประชุมพิจารณาเกี่ยวกับเงื่อนไขการที่พระมหากษัตริย์จะทรงเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา และคุณสมบัติของสมาชิกสภาผู้แทน จำนวน 4 ครั้ง

หนึ่งในประเด็นแกนกลางของการถกเถียงครั้งนั้น คือการกำหนดที่มาของสมาชิกวุฒิสภาซึ่งมีผู้เสนอแตกต่างกันออกไปทั้งสิ้น 3 แนวทางคือ หนึ่ง ให้ราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งเข้ามาทั้งหมด สอง ให้พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งและราษฎรเลือกตั้งอย่างละครึ่งหรือตามสัดส่วนที่แตกต่างกัน และสาม ให้พระมหากษัตริย์เป็นผู้ทรงแต่งตั้งทั้งหมด โดยในกรณีแรกเหตุผลที่สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยหิบบกมาสนับสนุนข้อโต้แย้งเรื่องที่ไม่ควรให้มหาชนเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาหรือสภาสูงเหมือนกับสภาผู้แทนราษฎร และเห็นควรมีความจำเป็นที่จะต้องสะกดอำนาจของมหาชนในส่วนนี้เอาไว้ นั้น ยังคงเป็นไปในลักษณะเดียวกับข้อโต้แย้งเดียวกับที่ใช้ในการสนับสนุนการขยายเวลาบพเฉพาะกาลและการคงไว้ซึ่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 นั้นคือความไม่พร้อมอันเกิดจากคุณสมบัติบางประการของมหาชน เช่นข้อคัดค้านของนายชวลิต อภัยวงศ์ ที่ว่า “ประชาชนของเราในขณะนี้ยังไม่มีความรู้เพียงพอที่จะไปเลือกตั้งสมาชิกสภาสูงเท่าที่เราได้ทราบกันอยู่แล้ว”¹²⁵⁰ หรือคำอธิบายเรื่องคุณสมบัติของมหาชนที่พร้อมที่จะปกครองตนเองของหยุด แสงอุทัย เลขาธิการสภาร่างรัฐธรรมนูญว่า

ระบอบประชาธิปไตยอยู่ไม่ได้นอกจากเป็นการพูดกันด้วยเหตุผล ประชาธิปไตยอยู่ด้วย 3 อย่าง คือ 1.ราษฎรต้องรู้หนังสือ 2. ต้องฉลาดพอควร 3. ต้องสำนึกในหน้าที่¹²⁵¹

นอกจากคำอธิบายเรื่องความไม่พร้อมของมหาชนแล้ว การกำหนดให้ที่มาของสภาสูงมาจากการเลือกตั้งของประชาชนเหมือนกับสภาผู้แทนราษฎรยังถูกมองว่าจะทำให้เกิดสภาพที่มีสภาผู้แทนขึ้น 2 สภา ดังนั้นเหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่งที่ฝ่ายคัดค้านการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภานำมาใช้ คือเหตุผลในเรื่องการใช้วิธีการที่คล้ายคลึงกันย่อมทำให้ได้คนที่มีลักษณะเดียวกันมาทำหน้าที่ ซึ่งถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องเพราะโดยเจตนาธรรมดาแล้วสภาสูงเป็นสภาที่จะต้องปฏิบัติหน้าที่คอยยับยั้งการทำงานของสภาล่าง การได้คนพวกเดียวกันหรือจากพรรคการเมืองเดียวกันมาทำหน้าที่จึงเท่ากับเป็นการขัดเจตนาธรรมดาและทำให้สภาสูงไม่สามารถทำหน้าที่ในฐานะคนกลางที่ไม่ได้สังกัดพรรคหรือกลุ่ม

¹²⁵⁰ สภาร่างรัฐธรรมนูญ, "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 17 วันที่ 16 สิงหาคม 2491," 276-77.

¹²⁵¹ สภาร่างรัฐธรรมนูญ, "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 15 วันที่ 11 สิงหาคม 2491," 200.

การเมืองพรรคใดพรรคหนึ่ง ซึ่งจะคอยยับยั้งการทำงานของสภาล่างได้อย่างเต็มที่¹²⁵² นอกจากนี้การจะได้มาซึ่งบุคคลที่มีลักษณะเป็น “คนกลาง” รวมถึงบุคคลที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชาต่าง ๆ อย่างรอบด้านนั้นย่อมไม่อาจได้มาด้วยวิธีการเลือกตั้งของมหาชนที่ผู้สมัครรับเลือกอาสาเข้ามาทำหน้าที่เป็นคนกลางมากเท่ากับการสรรหาที่ผู้อื่นเป็นผู้คัดเลือกเข้ามาตามคุณสมบัติที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญอีกชั้นหนึ่ง¹²⁵³ นอกจากนี้การที่ราษฎรซึ่งเป็นพลังทางสังคมที่เป็นจริงในเวลานั้นออกมาใช้สิทธิในการเลือกตั้งครั้งล่าสุดเป็นจำนวนประมาณ 20% ของผู้มีสิทธิเลือกตั้งทั้งหมด ก็ยิ่งทำให้เหตุผลของผู้ที่ต้องการสะกดอำนาจมหาชนยิ่งดูหนักแน่นมากขึ้นไปอีก

การอนุญาตให้ราษฎรเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาทั้งหมดโดยตรงยังถูกนำไปเชื่อมโยงกับความนิยมในระบอบการเมืองบางแบบในขณะนั้น ไม่ว่าจะเป็นระบอบมหาชนรัฐ (republic) หรือลัทธิคอมมิวนิสต์ซึ่งถูกมองว่าเป็นภัยคุกคามจากการแพร่กระจายของระบอบการเมืองที่ไม่มีพระมหากษัตริย์ที่อยู่โดยรอบไทย¹²⁵⁴ ประกอบกับความหวาดกลัวว่าการอนุญาตให้มหาชนเลือกตั้งวุฒิสภาจะกลายเป็นช่องทางให้คนต่างชาตินำมาใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมรัฐสภาผ่านการใช้เงินซื้อเสียง¹²⁵⁵ ข้ออ้างในเรื่องนี้จึงถูกนำไปโยงกับสถานะความเป็นกลางของสมาชิกวุฒิสภาซึ่งจะต้องปราศจาก “สี” หรือฝักฝ่ายทางการเมือง¹²⁵⁶ ตลอดจนอุดมการณ์ทางการเมืองที่เป็นภัยต่อระบอบการปกครองของประเทศไทย

ในทำนองเดียวกันการกำหนดให้สมาชิกของสภาสูงมีที่มาทั้งจากการเลือกตั้งและจากการเลือกของพระมหากษัตริย์อย่างละครึ่งหรือตามสัดส่วนที่แตกต่างกันถูกมองว่าอาจสร้างปัญหาและก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นภายในวุฒิสภาขึ้น เพราะจะกลายเป็นว่าสมาชิกสภาสูงซึ่งมีที่มาที่ต่างกันจะเกิดการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายภายในเพราะ “ต่างคนต่างถือว่าเป็นผู้แทนขององค์พระมหากษัตริย์บ้าง

¹²⁵² เช่น คำอภิปรายของขุนคลังศึกษากร ดู สภาร่างรัฐธรรมนูญ, "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 17 วันที่ 16 สิงหาคม 2491," 283, 94; สภาร่างรัฐธรรมนูญ, "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 18 วันที่ 18 สิงหาคม 2491," 250-51.

¹²⁵³ สภาร่างรัฐธรรมนูญ, "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 17 วันที่ 16 สิงหาคม 2491," 284, 88.

¹²⁵⁴ สภาร่างรัฐธรรมนูญ, "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 18 วันที่ 18 สิงหาคม 2491," 328.

¹²⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, 330.

¹²⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, 350.

และผู้แทนของประชาชนบ้าง ก็จะไม่ถูกกับเจตนารมณ์ซึ่งต้องการจะให้สภาสูงเป็นสภายับยั้งด้วยจะเกิดการคอนฟลิคชั่น”¹²⁵⁷ เหตุนี้ ทางออกที่นายชวลิตเสนอคือการให้สมาชิกทั้งหมดของสภาสูงมาจากการแต่งตั้ง (ในขณะนั้นใช้คำว่าให้พระมหากษัตริย์ทรง “เลือกตั้ง”¹²⁵⁸) ของพระมหากษัตริย์และให้มีวาระการดำรงตำแหน่งตลอดชีวิตและสามารถถูกถอดถอนได้ตามพระราชประสงค์ โดยอ้างอิงกับสมาชิกสภาขุนนางประเภทที่เป็นขุนนางชั่วชีพ (life peer) ของประเทศอังกฤษ¹²⁵⁹ แทนที่จะเป็นการเลือกตั้งของมหาชนทั้งหมด หรือเพียงอย่างละครึ่งเท่านั้น

นอกจากนี้อุปสรรคสำคัญประการหนึ่งของการให้ราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาโดยตรงเพียงครั้งเดียวหรือตามสัดส่วน คือเหตุผลในเชิงเทคนิคว่าจะไม่สามารถกำหนดเขตเลือกตั้งที่มีอยู่ในเวลานั้นซึ่งแบ่งตามจำนวนประชากรให้รองรับกับจำนวนดังกล่าว แต่หากจะนำรายชื่อผู้สมัครทั้งหมดมาให้ราษฎรเป็นผู้เลือกทั้งหมดในบัตรเลือกตั้งใบเดียวทั้ง 50 คน จากผู้สมัคร 100 หรือ 150 คน ก็อาจจะทำให้เกิดปัญหามากมายขึ้นในทางปฏิบัติ เช่น อาจก่อให้เกิดบัตรเสียเป็นจำนวนมาก เพราะจากข้อเท็จจริงในเวลานั้นพบว่าในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งปวงนั้นปรากฏบัตรเลือกตั้งที่เป็นบัตรเสียเป็นจำนวนมาก แม้ในเขตเลือกตั้งที่มีผู้สมัครเพียง 4-5 คนก็ตาม¹²⁶⁰ อุปสรรคในเชิงเทคนิคนี้จึงสอดคล้องกับเหตุผลในเรื่องของความไม่พร้อมของมหาชนที่จะใช้อำนาจในการเลือกตั้งโดยตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกระบวนการที่ประกอบไปด้วยเขตการเลือกตั้งและบัตรการเลือกตั้งที่มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม

สุดท้ายแล้ว ในการลงมติในวาระเรื่องที่มาของสมาชิกวุฒิสภาจะมีสมาชิกของสภาร่างรัฐธรรมนูญ ผลปรากฏว่าสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญที่เห็นด้วยกับการให้มหาชนเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาโดยตรงเพียง 3 คนเท่านั้น ในขณะที่อีก 30 คนลงคะแนนว่าควรจะมาจากการแต่งตั้งทั้งหมด

¹²⁵⁷ สภาร่างรัฐธรรมนูญ, "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 17 วันที่ 16 สิงหาคม 2491," 277.

¹²⁵⁸ ต่อมาในรัฐธรรมนูญมาตรา 82 จึงเปลี่ยนถ้อยคำมาใช้คำว่าให้ “พระมหากษัตริย์ทรงเลือกและแต่งตั้ง” แทน ดู "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492," 34.

¹²⁵⁹ สภาขุนนางของอังกฤษในศตวรรษที่ 20 ในส่วนที่เป็น “ลอร์ดทางอาณาจักร” (temporal peer) ประกอบด้วยสมาชิก 2 ประเภท คือขุนนางชั่วชีพ (life peer) ที่ดำรงตำแหน่งตลอดชีพแต่ไม่ได้สืบทอดผ่านทางสายโลหิต กับขุนนางสืบตระกูล (hereditary peer) ที่รับตำแหน่งสืบทอดผ่านทางสายโลหิต

¹²⁶⁰ อันเป็นเหตุผลของพระยารรณการีย์นิพนธ์ ดู สภาร่างรัฐธรรมนูญ, "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 17 วันที่ 16 สิงหาคม 2491," 323.

หรือผสมผสานกันไปแทน โดยในจำนวนนี้ประกอบด้วยสมาชิกจำนวน 23 คน ที่ออกเสียงว่าสมควรให้พระมหากษัตริย์เป็นผู้แต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภาทั้งหมด และจำนวน 20 คนที่เห็นว่ามาตรการดังกล่าวควรบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญให้เป็นมาตรการถาวร¹²⁶¹ และการลงมติดังกล่าวจึงกลายเป็นที่มาของข้อความมาตรา 82 ของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492 ในเวลาต่อมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตั้งต้นประเด็นเรื่องคุณสมบัติของสมาชิกวุฒิสภาที่ “ทรงพระราชดำริเห็นว่าเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ โดยมีความรู้ความชำนาญในวิชาการหรือกิจการต่าง ๆ อันจะยังประโยชน์ให้เกิดแก่การปกครองแผ่นดิน”¹²⁶² ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่เกิดจากเหตุผลในเรื่องความรู้ความสามารถของผู้ที่จะดำรงตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภาซึ่งไม่อาจได้มาโดยวิธีการเลือกตั้ง อันเป็นเงื่อนไขที่จะดำรงอยู่เรื่อยมาแม้จนกระทั่งรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2534 ไปแล้วก็ตาม

อย่างไรก็ดี มรดกของคำอธิบายเรื่องการถวายพระราชอำนาจให้พระมหากษัตริย์แต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภาโดยมีประธานองคมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการเป็นการถาวรในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492 นี้ยังคงทอดไปถึงการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2517 ซึ่งผู้คนมักกล่าวอ้างว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่มีความเป็นประชาธิปไตยมากที่สุดในเวลานั้น แต่ในประเด็นเรื่องที่มาของสมาชิกวุฒิสภากลับย้อนกลับไปใช้ตัวแบบเดิม นั่นคือมอบอำนาจให้พระมหากษัตริย์เป็นผู้แต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภาโดยมีประธานองคมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ แต่ดังที่ได้อภิปรายไปแล้วในบทที่ 4 ว่า ทันทีที่มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ได้มีเอกสารเรื่อง “บันทึกพระราชกระแสเรื่องร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517” ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงพระราชทานลงมาก่อนที่จะตัดสินพระทัยลงพระปรมาภิไธยในร่างรัฐธรรมนูญผ่านมาทางหม่อมหลวงทวีสันต์ ลดาวัลย์ ราชเลขาธิการมายังประธานรัฐสภา ซึ่งในพระราชกระแสดังกล่าวได้อ้างถึงการร่างรัฐธรรมนูญโดยสอดคล้องกับมติของมหาชนไว้ดังนี้

โดยที่ได้มีประชามติเรียกร้องให้มีรัฐธรรมนูญและการ
เลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรโดยเร็วที่สุด จึงทรงพระราชดำริ
ว่า ร่างรัฐธรรมนูญนี้มีข้อบัญญัติหรือหลักการพอที่จะสนองความ

¹²⁶¹ สภาร่างรัฐธรรมนูญ, "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 18 วันที่ 18 สิงหาคม 2491," 362-63.

¹²⁶² "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492," 134.

ต้องการของประชาชน และตราใช้เป็นรากฐานของการปกครอง
ระบอบประชาธิปไตย¹²⁶³

แต่สิ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงขอสงวนไว้คือข้อความในมาตรา 107 วรรคสอง ที่สมควรมีการปรับปรุงแก้ไขในโอกาสต่อไป ซึ่งอาจตีความได้ว่าข้อความดังกล่าวที่พยายามลอกเลียนแบบมาจากรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2492 เป็นสิ่งที่ยังมีอาจสนองความต้องการของประชาชนและนำมาใช้เป็นรากฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตยได้ดีในพระศนะของพระองค์ อันเป็นเหตุให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญในประเด็นดังกล่าวภายหลังจากที่มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญไปเพียงประมาณ 3 เดือน คือในวันที่ 23 มกราคม พ.ศ. 2518 โดยเปลี่ยนแปลงจากเดิมที่ประธานองคมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการมาเป็นให้นายกรัฐมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ¹²⁶⁴ โดยระบุว่าเป็นการแก้ไข “เพื่อสนองพระราชดำรัส”¹²⁶⁵ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เป็นอันว่าบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 จึงเปลี่ยนไปใช้ตัวแบบเดียวกับรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2511 คือให้นายกรัฐมนตรีเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ อันมีนัยหมายถึงนายกรัฐมนตรีหรือฝ่ายการเมืองคือผู้มีอำนาจแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภาในทางปฏิบัติ แทนสถาบันพระมหากษัตริย์

อย่างไรก็ดี ตัวแบบของการบัญญัติรัฐธรรมนูญเพื่อให้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้แต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภาที่มีอำนาจมากขึ้นวนกลับคืนมาอีกครั้งหนึ่ง ภายใต้บริบทของความพยายามที่จะสะกดอำนาจที่เติบโตของมวลชนปฏิวัติอันเป็นพลังทางสังคมที่เป็นจริงที่เกิดขึ้นหลังจากเหตุการณ์และความผันผวนทางการเมืองตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 จนถึงปี พ.ศ. 2520 โดยการกลับไปบัญญัติให้พระมหากษัตริย์เป็นผู้แต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภาโดยไม่ได้กำหนดว่าใครจะเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการเช่นเดียวกับที่เคยบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับปี 2490 และรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ.

¹²⁶³ สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสมานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 1 วันที่ 10 ตุลาคม 2517," 2.

¹²⁶⁴ "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2518," 1-3.

¹²⁶⁵ สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสมานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 27 วันที่ 16 มกราคม 2518," 358.

2511¹²⁶⁶ ซึ่งโดยธรรมเนียมแล้วย่อมเท่ากับว่าผู้ที่ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการคือ นายกรัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรีก็คือนักที่มีอำนาจในทางปฏิบัติและต้องรับผิดชอบต่อการกระทำดังกล่าวในฐานะการกระทำทางการเมือง¹²⁶⁷ ดังที่นายมีชัย ฤชุพันธุ์ หนึ่งในกรรมาธิการผู้ร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2521 ได้เปิดเผยอย่างชัดเจนว่า แม้รัฐธรรมนูญจะบัญญัติว่าพระมหากษัตริย์เป็นผู้แต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภา แต่ “คงจะต้องยอมรับกันว่าเป็นเรื่องการถวายพระเกียรติฯ คนที่เลือกจริง ๆ จะต้องรับผิดชอบในการแต่งตั้งนั้นคือคนที่ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ”¹²⁶⁸

เหตุนี้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 จึงกลายเป็นตัวแบบหนึ่งในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับต่อ ๆ มา คือรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2521 และรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2534 ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นรัฐธรรมนูญที่ออกแบบให้สมาชิกวุฒิสภามีอำนาจมากกว่าเดิมทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดให้วุฒิสภาสามารถเปิดอภิปรายทั่วไปโดยไม่มีการลงมติหรืออภิปรายเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีเป็นรายบุคคลหรือทั้งคณะได้ รวมถึงอำนาจในการพิจารณาอนุมัติร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีร่วมกับสภาผู้แทนราษฎร อันเป็นเหตุให้วุฒิสภากลายเป็นกลไกของ “คณาธิปไตย” ในการควบคุมระบอบการเมือง ดังที่ได้อภิปรายไปแล้วในบทที่ 5

ในกรณีของการร่างรัฐธรรมนูญที่หวนคืนกลับไปให้พระมหากษัตริย์เป็นผู้แต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภามีอำนาจมากอีกครั้ง ยังคงอ้างถึงเหตุผลสำคัญในการสนับสนุนให้คงไว้ซึ่งสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากแต่งตั้ง นั่นคือเหตุผลในเรื่องของการทำหน้าที่ที่แตกต่างกันระหว่างสภาทั้งสอง ที่ซึ่งสภาสูงจะคอยทำหน้าที่เป็นผู้ตรวจสอบถ่วงดุลผ่านอำนาจในการยับยั้งตัดทอนการทำงานของสภาล่าง

¹²⁶⁶ ซึ่งโดยนัยและในทางปฏิบัติแล้ว การที่รัฐธรรมนูญมิได้ระบุว่าให้ใครเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ คือการให้นายกรัฐมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการมาโดยตลอด ดู โสภณ เคนวิเศษ, "บทบาทของวุฒิสภาในการควบคุมฝ่ายบริหารตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย" (วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์ มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536), 149.

¹²⁶⁷ ในประเด็นนี้ หยุด แสงอุทัยอธิบายว่าผู้ที่มีอำนาจในการแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภาตามรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 ที่แท้จริงไม่ใช่ นายกรัฐมนตรีแต่เป็นคณะรัฐมนตรี ซึ่งสะท้อนว่าคณะบุคคลตามรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 มีอำนาจสำคัญในการใช้อำนาจแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากสรรหา แม้ว่าในเชิงพิธีการผู้ที่ทำหน้าที่ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการที่ปรากฏในประกาศแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภาจะเป็นนายกรัฐมนตรีก็ตาม ดู หยุด แสงอุทัย, คำบรรยายกฎหมายรัฐธรรมนูญของคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 121.

¹²⁶⁸ สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 69 วันที่ 9 พฤศจิกายน 2521," 196.

โดยเป็นกลาง ซึ่งเป็นเหตุผลในการสละอำนาจของมหาชนที่ปรากฏให้เห็นมาแล้วในการร่างรัฐธรรมนูญก่อนหน้านี้ แต่ประเด็นเพิ่มเติมที่ถูกหยิบยกมาสนับสนุนเหตุผลในเรื่องการเพิ่มอำนาจในการยับยั้งคัดทานของวุฒิสภาในการร่างรัฐธรรมนูญเมื่อปี พ.ศ. 2505 คือเหตุผลเรื่องการป้องกันเผด็จการเสียงข้างมากของรัฐบาลที่อ้างคะแนนเสียงของมหาชนผ่านรัฐสภา เช่นในการอภิปรายของนายสมภพ โทตระกิตย์ ซึ่งสนับสนุนให้มีสองสภาที่มาจากการแต่งตั้งของพระมหากษัตริย์ด้วยเหตุผลว่า

ปัญหาเรื่องสภาเดี่ยวนั้นเอง ต้องยอมรับว่าขาดหลักคุณ
แห่งอำนาจ ความเป็นไปได้ก็เป็นไปตามระบบของการเมือง เสียง
ข้างมากที่สนับสนุนรัฐบาล รัฐบาลอาจจะเผด็จการทางสภาได้ง่าย
เมื่อรัฐบาลเผด็จการทางสภาแล้ว ผลงานของสภานิติบัญญัติ
นั้นเอง จะเป็นเรื่องทำลายสิทธิเสรีภาพของประชาชน... แต่ถ้าหากว่ามีสอง
สภาฝ่ายสภาสูงถ้าหากว่าแต่งตั้งโดยบุคคลที่เป็นกลางเลือกโดย
พระมหากษัตริย์เป็นผู้เลือก สภาสูงนั้นเองจะเป็นดุลย์แห่งอำนาจที่
จะคอยทักษ์วงสภากลาง... จะเป็นเครื่องช่วยยับยั้งได้¹²⁶⁹

นอกจากนี้ยังมีคำอธิบายเพิ่มเติมเรื่องความจำเป็นของประเทศที่จะต้องมีสถาบันทางการเมืองที่คอยทำหน้าที่ชี้้นำการดำเนินงานของรัฐสภาในลักษณะของสภาพีเลีย็ง หรือประชาธิปไตยแบบชี้้นำ (guided democracy) เพื่อสละอำนาจของมหาชน ทั้งนี้ “เพื่อประคับประคองไปจนกว่าประชาธิปไตยของเราจะสุก หรือจนกว่าการศึกษาของเราจะอยู่ในระดับที่สมควร”¹²⁷⁰ รวมถึงการอ้างวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยที่ยังคงมีลักษณะในแบบที่ Gabriel A. Almond อธิบายว่าเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า (subject political culture) เป็นหลัก¹²⁷¹ เช่น คำอธิบายของพลตรีเสวง เสนาณรงค์ หนึ่งในคณะกรรมการฯ ซึ่งอธิบายว่าสาเหตุที่ประเทศไทยยังควรมีสภาพีเลีย็งคอยทำหน้าที่ประคับประคองการทำหน้าที่ของรัฐสภาให้ดำเนินไปเพื่อผลประโยชน์แห่ง

¹²⁶⁹ สภาร่างรัฐธรรมนูญ, "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 15 วันที่ 11 มกราคม 2504," 21.

¹²⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, 7.

¹²⁷¹ Gabriel A. Almond and Sydney Verba, *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations* (California: Sage Publications, 1989), 17-18.

ส่วนรวมสอดคล้องกับวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยที่ยังคง “เคยชินต่อการปกครองจากบนมาล่าง”¹²⁷² โดยจะเห็นได้ว่า ข้ออ้างในอดีตที่เคยนำมาใช้แก้ไขรัฐธรรมนูญในปี พ.ศ. 2483 ในการขยายบทเฉพาะกาลเพื่อให้คงไว้ซึ่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 มาบัดนี้กลับปรากฏในรูปของเหตุผลชนิดเดียวกันที่ถูกนำมาใช้สนับสนุนการมีสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการแต่งตั้งนี้จึงอาจเปรียบได้กับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 จำแลง ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นเครื่องมือในการจำกัดหรือสะกดอำนาจของมหาชนในยามที่เพิ่งเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ ๆ และได้สืบทอดต่อมาในรูปของสมาชิกวุฒิสภาในรัฐธรรมนูญฉบับถาวร

เหตุผลอีกประการหนึ่งในการต่อต้านวุฒิสภาที่มาจากการเลือกตั้ง คือการโจมตีไปที่กระบวนการเลือกตั้งในตัวเอง กล่าวคือกระบวนการเลือกตั้งถูกมองว่าเป็นสิ่งที่อาจรับประกันแต่เพียงว่าประเทศจะได้สมาชิกวุฒิสภาที่ประกอบไปด้วยคุณสมบัติตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด แต่การเลือกตั้งกลับมีอาจรับประกันได้ว่าจะได้สมาชิกที่มี “สติปัญญาดี” เสมอไป นั่นเพราะคนที่มีสติปัญญาดีและรอบรู้ในกิจการของบ้านเมืองในแต่ละด้านอาจไม่เสนอตัวลงสมัครเข้าเลือกตั้งแต่แรก¹²⁷³ นอกจากนี้คำว่าสติปัญญาดีนี้ยังเชื่อมโยงไปถึงความสามารถหรือความเชี่ยวชาญเฉพาะทางของผู้ที่จะดำรงตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภา ซึ่งต่อมาได้ถูกนำไปบรรจุไว้เป็นเงื่อนไขในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 มาตรา 78 ว่าวุฒิสภาคือผู้ที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งจาก “ผู้ทรงคุณวุฒิในวิชาการหรือกิจการต่าง ๆ อันจะยังประโยชน์ให้เกิดแก่การปกครองแผ่นดิน” ภายใต้เงื่อนไขว่าจะต้องมีสัญชาติไทยและมีอายุตั้งแต่สี่สิบปีบริบูรณ์ขึ้นไป¹²⁷⁴ เช่นเดียวกับที่ตั้งต้นไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492 นั้นเอง

นอกจากนี้ยังมีกรอภิปราชเปรียบเทียบความเหมาะสมในการมีวุฒิสภาที่มาจากการแต่งตั้งของไทยกับบริบทของต่างประเทศ โดยพบว่าประเทศที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขและอนุญาตให้มหาชนเลือกตั้งสมาชิกสภาสูงโดยตรงในเวลานั้นมีเพียง 4 ประเทศ คือ เบลเยียม สวีเดน นอร์เวย์ และญี่ปุ่น ในขณะที่มีประเทศอีกประมาณ 5 ประเทศ ที่ยังคงให้พระมหากษัตริย์แต่งตั้งสมาชิกสภาสูงด้วยพระองค์เอง เช่น ประเทศอาฟกานิสถาน เอธิโอเปีย จอร์แดน อิรัก และลาว รวมถึงประเทศ

¹²⁷² เรื่องเดียวกัน, 8.

¹²⁷³ สภาร่างรัฐธรรมนูญ, "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 17 วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2505," 69.

¹²⁷⁴ "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2511," 28.

ที่ให้พระมหากษัตริย์หรือประมุขของรัฐแต่งตั้งบางส่วน เช่น เยอรมนี อังกฤษ ลิเบีย กัมพูชา อิหร่าน เป็นต้น¹²⁷⁵ อย่างไรก็ดี สิ่งที่น่าสนใจยิ่งกว่าในการอภิปรายร่างรัฐธรรมนูญในปี พ.ศ. 2505 คือไม่ปรากฏว่ามีสมาชิกแม้แต่คนเดียวที่เห็นด้วยกับการร่างรัฐธรรมนูญโดยให้สมาชิกวุฒิสภามาจากการเลือกตั้งโดยตรงของมหาชนเลย ดังนั้นผลลัพธ์ที่ได้คือที่ประชุมต่างลงมติด้วยเสียงข้างมากกว่าสมาชิกวุฒิสภาทั้งหมดจะมาจากการแต่งตั้งของพระมหากษัตริย์

ในส่วนของกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญ 2521 ในประเด็นเดียวกันนี้ ในตอนแรกเอกสารร่างรัฐธรรมนูญที่คณะกรรมการเสนอให้ที่ประชุมรัฐสภาพิจารณาเป็นร่างที่กำหนดให้มีเพียงสภาเดียว แต่ปรากฏว่าเสียงข้างมากของสภานิติบัญญัติแห่งชาติจำนวน 195 เสียง (มีผู้ไม่เห็นด้วยเพียง 1 เสียง) กลับเห็นว่าคณะกรรมการควรแก้ไขร่างรัฐธรรมนูญดังกล่าวเสียใหม่โดยให้ประกอบด้วยสองสภา อันเป็นเหตุให้กรรมการนำร่างดังกล่าวกลับไปแก้ไขโดยยึดตามรัฐธรรมนูญเดิม ในครั้งนั้น นายไพโรจน์ ชัยนาม หนึ่งในผู้นำการเสนอของฝั่งที่สนับสนุนให้มีสองสภาเห็นว่าสภาการณทางการเมืองที่เป็นอยู่ในขณะนั้นจำเป็นต้องมีสองสภาโดยที่ประเด็นเรื่อง “*ประชาธิปไตยและไม่เป็นประชาธิปไตยนั้น เวลานี้เรากำลังถึงเรื่องเหล่านี้ไม่ได้*”¹²⁷⁶ ซึ่งความจำเป็นที่มีอยู่ในเวลานั้นคือการสร้างเสถียรภาพให้แก่รัฐบาลคือสิ่งที่มีน้ำหนักมากกว่าข้ออ้างในเชิงทฤษฎีหรือหลักการต่าง ๆ ที่เคยมีการอภิปรายและอ้างอิงกันมาในอดีตทั้งหมด ส่งผลให้บทบาทของสมาชิกวุฒิสภาและอำนาจในการแต่งตั้งวุฒิสภาของนายกรัฐมนตรีในทางปฏิบัตินับแต่รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2521 เป็นต้นมาจึงมิได้เป็นเพียงแค่เงื่อนไขในการสะกดอำนาจของมหาชนเป็นหลักอย่างเดิมอีกต่อไป หากแต่เปลี่ยนแปลงบทบาทกลายเป็นเครื่องมือของรัฐบาลและนายกรัฐมนตรีในการประกันเสถียรภาพตลอดจนความมั่นคงภายในรัฐสภาของรัฐบาล และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการบัญญัติในรัฐธรรมนูญให้สมาชิกวุฒิสภา “*ไม่เป็นสมาชิกพรรคการเมืองหนึ่งพรรคการเมืองใด*”¹²⁷⁷ แต่ผู้ร่างรัฐธรรมนูญกลับตั้งใจ

¹²⁷⁵ สภาร่างรัฐธรรมนูญ, "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 17 วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2505," 70.

¹²⁷⁶ สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 66 วันที่ 2 พฤศจิกายน 2521," 635.

¹²⁷⁷ "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521," 23.; รวมถึงรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2534 ด้วยเช่นกันแต่ได้เพิ่มเติมข้อความว่า “*ไม่เป็นสมาชิกหรือเจ้าหน้าที่หรือที่ปรึกษาของพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่ง*” ดู "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534," in *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 108 ตอนที่ 216 (วันที่ 9 ธันวาคม 2534.), 28.

อนุญาตให้ดำรงตำแหน่งเป็นข้าราชการในเวลาเดียวกันได้¹²⁷⁸ เช่นเดียวกับรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2534 ซึ่งเจตนารมณ์ของผู้ร่างในส่วนที่เกี่ยวข้องกับที่มาของวุฒิสภายังคงดำเนินตามวิถีคิดของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2521¹²⁷⁹ ดังเดิมแม้นายมีชัย ฤชุพันธุ์ จะแถลงต่อรัฐสภาว่า

แต่คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญได้ตระหนักถึงที่มาของวุฒิสภาดีกว่ามีไข่มุกโดยตรงจากราษฎร ถึงแม้ว่ากลไกในการเลือกวุฒิสมาชิกคราวนี้จะสามารถทำได้กว้างขวาง และมีที่มาจากสาขาวิชาชีพและมีการลงคะแนนในระหว่างกันเองก็ตาม¹²⁸⁰

แต่กระนั้น ตัวแบบของการสะกดอำนาจมหาชนเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความเข้มแข็งและเสถียรภาพในรัฐสภาของรัฐบาล ได้กลายมาเป็นตัวแบบหลักที่ถูกนำมาใช้เรื่อยมาหลังจากนั้นในรัฐธรรมนูญฉบับถาวรที่ร่างขึ้นหลังการรัฐประหาร ไม่ว่าจะป็นรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2550 หลังการทำรัฐประหารในปี พ.ศ. 2549 ที่ดำเนินตามสูตรของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ในอดีตเมื่อครั้งร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492 คือให้แบ่งสมาชิกสภาสูงหรือวุฒิสภาออกเป็นสองส่วน โดยครึ่งหนึ่งมาจากการเลือกตั้ง และอีกครึ่งหนึ่งมาจากการสรรหาจากผู้ทรงคุณวุฒิ¹²⁸¹ หรือรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน คือรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2560 ที่เกิดขึ้นหลังการรัฐประหารในปี พ.ศ. 2557 ที่กำหนดให้สมาชิกวุฒิสภาทั้งหมด “มาจากกาเลือกตั้งกันเอง ของบุคคลซึ่งมีความรู้ ความเชี่ยวชาญ ประสบการณ์ อาชีพ ลักษณะ หรือประโยชน์ร่วมกัน หรือทำงาน หรือเคยทำงานด้านต่าง ๆ ที่

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

¹²⁷⁸ สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 69 วันที่ 9 พฤศจิกายน 2521," 216.

¹²⁷⁹ โดยคณะกรรมการธิการได้พิจารณาตุร่างรัฐธรรมนูญฉบับที่ผ่านมา และเห็นว่ารัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2521 เป็นรัฐธรรมนูญที่มีการใช้มายาวนานที่สุด จึงอาจถือว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่ถูกทดสอบในเชิงปฏิบัติมากกว่าฉบับอื่น คณะกรรมการธิการจึงถือเอาตัวแบบของรัฐธรรมนูญฉบับนี้เป็นหลักในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ดู “คำแถลงของคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ” ใน สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 22 วันที่ 26 สิงหาคม 2534," 291.

¹²⁸⁰ เรื่องเดียวกัน, 298.

¹²⁸¹ ซึ่งรัฐธรรมนูญกำหนดคุณสมบัติว่าจะต้อง “เป็นบุคคลที่มีความเหมาะสมจากผู้ได้รับการเสนอชื่อจากองค์กรต่าง ๆ ในภาควิชาการ ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาชีพ และภาคอื่นที่เป็นประโยชน์...” ดู “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550,” in *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 124 ตอนที่ 47 ก (วันที่ 24 สิงหาคม 2550), 40.

หลากหลายของสังคม”¹²⁸² ในทำนองเดียวกับรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2534 นอกจากนี้ยังรวมถึงการเขียนบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญให้ในวาระเริ่มแรก สมาชิกวุฒิสภาจำนวน 6 คนจาก 250 คนมาจากโควตา (quota) ของข้าราชการจากบรรดาเหล่าทัพต่าง ๆ โดยตำแหน่ง ซึ่งประกอบด้วย ปลัดกระทรวงกลาโหม ผู้บัญชาการทหารสูงสุด ผู้บัญชาการทหารบก ผู้บัญชาการทหารเรือ ผู้บัญชาการทหารอากาศ และผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ¹²⁸³ ซึ่งดำรงตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภาโดยตำแหน่ง เพื่อเป็นจักรกลสำคัญในการคำนวณเสถียรภาพของกองทัพและรัฐบาลในการร่วมลงมติเลือกนายกรัฐมนตรีอย่างที่มีเคยเกิดขึ้นมาก่อนในอดีต

6.4.3 องค์อธิปัตย์ที่ตื่นมากกว่าหลับ

รัฐธรรมนูญในลักษณะถัดมา คือรัฐธรรมนูญที่ขบเน้นบทบาทของมหาชนในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตยทางการเมืองให้มิได้ถูกจำกัดไว้ด้วยเงื่อนไขขั้นต่ำของสิทธิในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ไม่สมบูรณ์ หากแต่เป็นรัฐธรรมนูญที่ไม่เพียงแต่มอบสิทธิในการเลือกตั้งสภาผู้แทนราษฎรให้กับมหาชนอย่างสมบูรณ์ภายใต้รัฐสภาที่ประกอบไปด้วยสมาชิกที่มาจากกาเลือกตั้งโดยตรงของมหาชนเพียงรูปแบบเดียว ซึ่งจนถึงปัจจุบันมีเพียงสองฉบับคือในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2489 และรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 เท่านั้น ประเด็นถัดมาคือความพยายามสร้างเงื่อนไขเพิ่มเติมอื่น ๆ ให้แก่มหาชน ไม่ว่าจะเป็นช่องทางในการใช้อำนาจที่นอกเหนือไปจากการกลไกเลือกตั้งผู้แทนราษฎร เช่น กลไกการทำประชามติ ซึ่งมีความพยายามขึ้นสองครั้ง นั่นคือในขณะร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2489 และรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2517 ก่อนที่จะนำมาสู่การบัญญัติอย่างเป็นทางการในรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2534 นอกจากนี้รัฐธรรมนูญที่ทำให้มหาชนตื่นจากนิทรายังหมายความรวมถึงการเพิ่มบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพต่าง ๆ ของมหาชนเพิ่มเติมเข้าไปอีกเป็นจำนวนมากในรัฐธรรมนูญ ซึ่งการเพิ่มเติมเหล่านี้ย่อมส่งผลให้มหาชนมีสถานะเป็นพลเมืองผู้ทรงสิทธิที่ได้รับการคุ้มครองโดยรัฐธรรมนูญไปโดยปริยาย และสิ่งเหล่านี้ยังสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงนัยความหมายของการบัญญัติแนวคิดเรื่องอำนาจอธิปไตยปวงชนจากเดิมที่ระบุว่าอำนาจอธิปไตย “มาจาก” ปวงชน

¹²⁸² "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560," in ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 134 ตอนที่ 40 ก (วันที่ 6 เมษายน 2560), 30.

¹²⁸³ เรื่องเดียวกัน, 86.

ชาวไทย มาเป็นอำนาจอธิปไตย “เป็นของ” ปวงชนชาวไทย ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการขั้บเน้นนัยของความเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยของมหาชนเป็นสำคัญ

6.4.3.1 ประชาธิปไตยสมบูรณ์

ในกรณีของการบัญญัติให้มีสองสภาในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2489 นั้น ฝ่ายผู้สนับสนุนกลุ่มหลักที่พยายามอ้างคำอธิบายเรื่อง “ประชาธิปไตยสมบูรณ์” คือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 กลุ่มเดิมที่เคยสนับสนุนให้แก้ไขบทเฉพาะกาลที่ได้หันกลับมาสนับสนุนให้มีการตั้งสมาชิกวุฒิสภาหรือสภาสูง (ตอนแรกใช้ชื่อว่าสภาอาวุโส) ที่มาจากการเลือกตั้งของมหาชนแทน แต่ในครั้งนีั้ บรรดาผู้อภิปรายสนับสนุนต่างอธิบายไปในทางเดียวกันว่า การแก้ไขดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของการสถาปนาระบอบ “ประชาธิปไตยสมบูรณ์” ซึ่งเป็นคำที่ปรากฏให้เห็นอย่างเป็นทางการในการประชุมรัฐสภาครั้งแรกจากเอกสารเลขที่ 261/2489 ถึงประธานสภาผู้แทนราษฎร ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ที่เข้าชื่อกันเสนอญัตติเรื่อง “ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย” ในวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2489 โดยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 จำนวน 6 คน คือ (1) พระยามานวราชเสวี (ปลอด วิเชียร ณ สงขลา) (2) ท. หัสละเมียร (3) หลวงเกรียงศักดิ์พิชิต (พิชิต เกรียงศักดิ์พิชิต) (4) ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช (5) นายยล สมานนท์ และ (6) นายดิเรก ชัยนาม พร้อมกับรายนามสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 อีก 55 คน ที่ร่วมลงชื่อในส่วนท้ายของร่างรัฐธรรมนูญ¹²⁸⁴ ซึ่งสาระสำคัญของเอกสารดังกล่าวมีใจความว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 พิจารณารัฐธรรมนูญในขณะนั้นแล้วเห็นว่าสมควรปรับปรุงแก้ไขเพื่อ “ให้เหมาะสมกับสภาวะการณ์ และประสงค์ที่จะให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยสมบูรณ์ยิ่งขึ้น”¹²⁸⁵ โดยจะเห็นว่าข้อความเดียวกันนี้ในเวลาต่อมาได้ถูกนำไปบรรจุไว้ในคำปรารภของรัฐธรรมนูญฉบับ 2489 โดยปรากฏในส่วนที่อธิบายว่า การยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับแรกและการสถาปนารัฐธรรมนูญฉบับใหม่

¹²⁸⁴ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 7 วันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2489," 4.

¹²⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

นั้น เกิดขึ้นเพื่อ “ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ของบ้านเมืองและเพื่อให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น” (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)¹²⁸⁶

อย่างไรก็ดี เพื่อที่จะทำให้ประชาธิปไตยของไทยเป็นผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น การจัดวางกลไกอย่างใหม่ในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2489 เห็นว่าเป็นการจำเป็นที่มหาชนจำเป็นต้องก่อปรด้วย “สามัคคีธรรมอันเป็นเอกฉันท์ในอันที่จะปฏิบัติตามและรักษาไว้ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยนี้”¹²⁸⁷ ซึ่งอาจตีความแนวคิดที่อยู่เบื้องหลัง “สามัคคีธรรม” ที่ว่านี้ ว่าผู้ร่างตั้งใจให้องค์ประกอบของมหาชนก่อปรด้วยคุณธรรมพลเมือง ขึ้นตำหรือการตื่นจากนิทรของมหาชนผ่านการปฏิบัติตามและรักษารัฐธรรมนูญฉบับนี้ ซึ่งหนึ่งในสาระสำคัญของการปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญขององค์ประกอบมหาชน คือการไปใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกรัฐสภาทั้งสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา ดังนั้นคำอธิบายเรื่องการแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อให้มีความเป็นประชาธิปไตยจึงปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนและเป็นจำนวนมากในฝั่งของผู้ที่สนับสนุนให้รัฐสภาประกอบไปด้วยสมาชิกสองประเภทที่ล้วนแต่มีที่มาจากเลือกตั้งของมหาชน

ในการร่างรัฐธรรมนูญครั้งนั้น พระยามานวราชเสวีได้เสนอหลักการในการร่างรัฐธรรมนูญให้ที่ประชุมรัฐสภาพิจารณา โดยชี้ให้เห็นว่าหลักการที่สำคัญที่สุด คือการปรับปรุงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย “เพื่อให้เป็นประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์ โดยยกเลิกบทเฉพาะกาล ไม่มีสมาชิกประเภทที่ 2 ให้มี 2 สภา เป็นหลักประการ 1”¹²⁸⁸ และเหตุผลของการมีสองสภานี้ทางฝ่ายเสนอและผู้สนับสนุนได้อ้างอิงประวัติศาสตร์ในอดีตที่ผ่านมาเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวยังดำรงตำแหน่งพระมหากษัตริย์ และเกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐสภากับพระมหากษัตริย์ในการตราพระราชบัญญัติขึ้น (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมในงานวิจัยบทที่ 4) อันเป็นเหตุให้ต้องทรงสละราชสมบัติในที่สุด ดังนั้นการจัดมีสองสภาในด้านหนึ่งจึงเป็นเหมือนกันชนหรือ “เครื่องกันระหว่างสภาผู้แทนราษฎรกับพระมหากษัตริย์”¹²⁸⁹ โดยเฉพาะในการกลั่นกรองร่างกฎหมายต่าง ๆ

¹²⁸⁶ ดู "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489," 321.

¹²⁸⁷ ดู เรื่องเดียวกัน, 324.

¹²⁸⁸ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 8 วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2489," 8.

¹²⁸⁹ เรื่องเดียวกัน, 12.

นอกจากนี้ประเด็นเรื่องการสร้างประชาธิปไตยสมบูรณ์และการมีสองสภายังถูกนำไปเชื่อมโยงกับสภาพบริบทระหว่างประเทศในขณะนั้นอีกด้วย กล่าวคือแม้ประเทศไทยในเวลานั้นตกอยู่ในฐานะของประเทศผู้แพ้สงคราม แต่ประเทศไทยยังคงต้องการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งขององค์การสหประชาชาติของกลุ่มชาติพันธมิตร ดังนั้นผู้เสนอร่างรัฐธรรมนูญจึงเล็งเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องออกแบบสถาบันทางการเมืองให้มีความเป็นประชาธิปไตยที่สอดคล้องกับบรรดาประเทศสมาชิกทั้ง 37 ประเทศขององค์การสหประชาชาติในเวลานั้น โดยนายทองเปลว ชลภูมิ ให้เหตุผลว่าหากพิจารณาบรรดาประเทศสมาชิกของสหประชาชาติทั้งหลายแล้วย่อมพบว่าทุกประเทศล้วนแล้วแต่มี 2 สภาทั้งสิ้น นอกจากนี้นายทองเปลวยังชี้ให้เห็นว่าก่อนหน้านั้นไม่นานประเทศสเปนซึ่งเป็นประเทศที่ปกครองโดยมีสภาเดียวได้ยื่นขอเข้าเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติแต่กลับไม่ประสบผลสำเร็จมาแล้ว การร่างรัฐธรรมนูญโดยให้มีสองสภาที่มาจากกาเลือกตั้งของมหาชนจึงถูกนำไปเชื่อมโยงกับประเด็นเรื่องการได้รับความยอมรับในฐานะส่วนหนึ่งของสังคมระหว่างประเทศ¹²⁹⁰ ที่มีความเป็นประชาธิปไตยเหมือนกัน ดังนั้นบริบทของการเติบโตของอุดมการณ์ประชาธิปไตยหลังสงครามโลกครั้งที่สอง¹²⁹¹ จึงเชื่อมโยงกับการหยิบยกประเด็นเรื่อง “ประชาธิปไตยสมบูรณ์” ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกลุ่มปรีดีมาสนับสนุนการออกแบบกลไกรัฐสภาในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่อย่างชัดเจน แม้เหตุผลดังกล่าวจะยังคงเป็นที่เคลือบแคลงของฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยก็ตาม¹²⁹²

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹²⁹⁰ ประเด็นเรื่องการได้รับการยอมรับในสังคมระหว่างประเทศผ่านมาตรฐานวัดเรื่องมาตรฐานของความศิวิไลซ์ (standard of civilization) จากความเท่าเทียมกันในสองมิติคือ (1) เท่าเทียมกันในฐานะสมาชิกอันเป็นที่ยอมรับ (rightful membership) ซึ่งนำไปสู่ (2) การกระทำ หรือ พฤติการณ์ที่ชอบธรรม (rightful conduct) ร่วมกันของประเทศต่าง ๆ ในระบบระหว่างประเทศด้วยสถานะที่ต่างฝ่ายต่างเท่ากัน ดู Ian Clark, *Legitimacy in international society* (Oxford: Oxford University Press, 2005), 25-29.

¹²⁹¹ ผู้วิจัยได้อภิปรายประเด็นเรื่องการแพร่กระจายของอุดมการณ์ประชาธิปไตยของตะวันตกไว้ในที่อื่นแล้ว โปรดดู เอกลักษณ์ ไชยภูมิ, "จากปฐมบทประชาธิปไตยสู่ทางสองแพร่งของเสรีประชาธิปไตย: เส้นทางของ 'ประชาธิปไตย' ในตะวันตก," 53-82.

¹²⁹² แม้จะมีผู้อภิปรายคัดค้าน เช่น นายดุสิต บุญธรรม สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากจังหวัดปราจีนบุรีมองว่าการมีสองสภาไม่ใช่เหตุผลหลักของการได้เป็นสมาชิกของสหประชาชาติมากเท่ากับการทำให้ชาติมหาอำนาจในขณะนั้นมีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติทั้ง 5 ประเทศยอมรับให้เข้าร่วมเป็นสมาชิกโดยไม่มีประเทศใดคัดค้าน ดู สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 8 วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2489," 29.

หลักคิดเรื่องประชาธิปไตยอันสมบูรณ์จึงถูกนำไปผูกโยงกับตัวรัฐธรรมนูญฉบับ 2489 ผ่านการอ้างมติของมหาชนอย่างชัดเจน โดยอาศัยกลไกการเลือกตั้งสมาชิกพฤฒสภาแทนที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ที่มาจากการแต่งตั้งเดิมมาเป็นข้ออ้างสำคัญในการเชื่อมโยงดังกล่าว กระทั่งทำให้การรับหรือไม่รับหลักการของรัฐธรรมนูญจึงถูกทำให้เท่ากับการรับหรือไม่รับหลักประชาธิปไตยโดยสมบูรณ์ของรัฐบาลไปด้วยโดยปริยาย¹²⁹³ ดังนั้นการตัดสินใจเปลี่ยนรัฐธรรมนูญภายใต้กฎหมายครั้งแรกที่เกิดขึ้นในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2489 ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงอำนาจขององค์ประกอบมหาชนอย่างสำคัญผ่านการมอบอำนาจในการเลือกตั้งสมาชิกรัฐสภาทั้งหมดให้กลับไปอยู่ในมือของมหาชน จึงเป็นกระบวนการที่อยู่ภายในรัฐสภาเท่านั้น กล่าวคือริเริ่มโดยนายปรีดี พนมยงค์ และมีการปรึกษารือกันในกลุ่มสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 จำนวนหนึ่ง¹²⁹⁴ ก่อนที่จะนำเสนอสู่รัฐสภาผ่านพระยามานวราชเสวีในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2

โดยจะเห็นได้ว่าแม้เนื้อหาของรัฐธรรมนูญฉบับใหม่จะมีนัยสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงอำนาจมหาชนในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตย แต่มหาชนในฐานะพลังทางสังคมที่เป็นจริงกลับไม่ได้มีส่วนร่วมใดใดในกระบวนการเปลี่ยนแปลงแก้ไขหรือรับรองรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวเลย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสมาชิกรัฐสภาจำนวนหนึ่งในเวลานั้นได้ประเมินแล้วว่า มหาชนอันเป็นพลังทางสังคมที่แท้จริงที่พร้อมจะเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจครั้งสำคัญระดับชาติคือการเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ซึ่งโดยนัยแล้วย่อมหมายถึงการเปลี่ยนแปลงรากฐานของอำนาจสถาปนารัฐธรรมนูญ (*pouvoir constituant*) และผู้ที่จะมารับมอบอำนาจสถาปนาดังกล่าวทั้งหมด (*pouvoir constitue*) ยังไม่เกิดขึ้นอย่างแท้จริง การร่างรัฐธรรมนูญในครั้งนั้นจึงเกิดจากการริเริ่มของคณะบุคคลโดยเฉพาะอย่างยิ่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 โดยมีผลลัพธ์คือรัฐธรรมนูญที่มีเนื้อหาที่ก้าวไปไกลกว่าพลังทางสังคมที่เป็นจริงในขณะนั้น

¹²⁹³ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 7 วันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2489," 14.

¹²⁹⁴ กระบวนการดังกล่าวจึงถูกนำมาบรรจุไว้ในคำปรารภของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2489 โดยละเอียด ดู "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489," 320-23.

ส่วนในกรณีของการร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2492 ก็ได้มีการอภิปรายคัดค้านการแต่งตั้งสมาชิกสภาสูงที่มาจาก การแต่งตั้งโดยอ้างอิงกับแนวคิดเรื่องอำนาจอธิปไตยของชนเช่นเดียวกัน เช่นกรณีของนายเทพ โชติณูชิต ซึ่งได้ลุกขึ้นอภิปรายคัดค้านการแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภาโดยพระมหากษัตริย์ว่า

อย่าลืมว่าอำนาจโดยแท้จริงนั้นมาจากปวงชน คือราษฎรเป็นผู้ใช้อำนาจนั้นโดย 3 อำนาจที่เราทราบกันแล้ว เมื่อเช่นนี้ถ้าหากว่าเรามอบอำนาจให้แก่พระมหากษัตริย์พระองค์เดียวในการแต่งตั้งวุฒิสภาเสียทั้งหมดแล้ว ปัญหาถกกลับคืนไปว่า อำนาจอธิปไตยของระบอบประชาธิปไตยแห่งประเทศไทยนี้ได้กลับคืนไปสู่ทางเดิม 50% เข้าไปแล้ว หมายความว่าเมื่อปี 75 เราได้รับการเปลี่ยนแปลงการปกครองโอนอำนาจนั้นตกไปยังราษฎร 100% เต็ม แล้วต่อมาก็คลี่คลายไปสู่สุดท้ายถ้าหากว่าจะเป็นอย่างนี้ อำนาจนี้ก็กลับคืนไปสู่พระมหากษัตริย์อีก 50% คงเหลืออยู่แก่ราษฎร 50% เท่านั้น¹²⁹⁵

เช่นเดียวกับการอภิปรายของนายบุญเท่ง ทองสวัสดิ์ ซึ่งสนับสนุนให้ราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งวุฒิสภาโดยอ้อมโดยให้เหตุผลว่า “ในระบอบประชาธิปไตยเราต้องฟังเสียงของประชาชนบ้าง ถึงแม้ว่ามีสภาผู้แทนเป็นเสียงอยู่แล้ว ในสภาสูงก็ควรมี ไม่ใช่ไม่มีเสียเลย”¹²⁹⁶ สิ่งเหล่านี้นำมาสู่การคัดค้านการให้พระมหากษัตริย์แต่งตั้งวุฒิสภาในรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2492 โดยเปรียบเทียบกับประสบการณ์การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาทั้งสภาสูงและสภาล่างของมหาชนที่เคยเกิดขึ้นแล้วจากรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2489 ว่าเป็นสิ่งที่ขัดกับแนวคิดประชาธิปไตยแบบบริสุทธิ์ (pure democracy) ของพลเรือตรีเล็ก สุมิตร หนึ่งในสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ กล่าวคือ

ข้อใหญ่ยิ่งก็คือการที่ให้พระมหากษัตริย์เลือกนั้นขัดต่อหลักประชาธิปไตยอันบริสุทธิ์ อันเป็นของสำคัญเหลือเกิน ซึ่งจะ

¹²⁹⁵ สภาร่างรัฐธรรมนูญ, "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 17 วันที่ 16 สิงหาคม 2491," 279-80.

¹²⁹⁶ เรื่องเดียวกัน, 301.

ปิดเป่าเสื่อกี้อำบาก เพราะว่าพระมหากษัตริย์ยอมเป็นผู้ยุยงอด
เหนื่อของประชาชนแล้ว¹²⁹⁷

รวมถึงนายอินทร สิงหนตร ผู้ซึ่งคัดค้านอำนาจในการแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภาของ
พระมหากษัตริย์อย่างเต็มที่ โดยให้เหตุผลว่าการกระทำดังกล่าวเป็นวิธีการที่ “ไม่เป็นประชาธิปไตย”
อีกทั้งนายอินทรยังกล่าวโจมตีข้ออ้างของผู้ที่อภิปรายว่าราษฎรยังไม่เข้าใจในระบอบประชาธิปไตย
เพียงพออีกด้วย โดยหยิบยกความชอบธรรมผ่านนัยความหมายของระบอบประชาธิปไตยเพื่อยืนยัน
ว่าการใช้อำนาจตัดสินใจของราษฎรยอมนำมาซึ่งผลลัพธ์อันประเสริฐเสมอ กล่าวคือ

คำว่าประชาธิปไตย แปลตามศัพท์แล้วก็อำนาจสูงสุดอยู่ที่
ราษฎรอำนาจสูงสุดอยู่กับประชาชน การปกครองประชาธิปไตย
คือการปกครองของราษฎร เพื่อราษฎรและโดยราษฎร หรืออย่าง
ที่ท่านสมาชิกผู้มีเกียรติคนหนึ่งว่า เสี่ยงประชาชนคือเสี่ยง
สวรรค์¹²⁹⁸

แม้ว่าการให้ราษฎรเลือกตั้งโดยตรงจะเคยถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าทำให้ได้มาซึ่งผู้แทนราษฎรที่ “กินจอบ
กินเสียม” หรือจากการทุจริตคอร์รัปชัน แต่นายอินทรกลับยังคงยืนยันว่าไม่มีสิ่งใดรับประกันได้ว่า
สมาชิกที่มาจากการแต่งตั้งของพระมหากษัตริย์จะสมบูรณ์แบบและหลุดพ้นจากข้อวิจารณ์ดังกล่าว
เช่นเดียวกัน ดังนั้นการปล่อยให้ราษฎรทำการเลือกตั้งตลอดจนเป็นผู้ลงโทษในภายหลังหากผู้ที่ได้รับ
เลือกไปนั้นปฏิบัติหน้าที่อย่างไม่ถูกต้องซึ่งยังอยู่ภายใต้ขอบเขตของการวิพากษ์วิจารณ์จึงเป็นสิ่ง
เหมาะสมกว่าการให้พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งเองที่นอกจากจะขัดกับหลักประชาธิปไตยในความ
เข้าใจของนายอินทรแล้ว ยังถือเป็นการนำพระราชอำนาจและบรมเดชานุภาพของพระมหากษัตริย์
มาเสี่ยงต่อเสียงวิพากษ์วิจารณ์ในที่สาธารณะโดยไม่จำเป็นอีกด้วย¹²⁹⁹

¹²⁹⁷ สภาร่างรัฐธรรมนูญ, "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 18 วันที่ 18 สิงหาคม 2491,"
326.

¹²⁹⁸ สภาร่างรัฐธรรมนูญ, "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 15 วันที่ 11 สิงหาคม 2491,"
192.

¹²⁹⁹ เรื่องเดียวกัน, 194.

แม้ว่าสุดท้ายแล้ว คำคัดค้านของฝ่ายที่ยังคงยืนกรานในหลักประชาธิปไตยแบบบริสุทธ์และประชาธิปไตยสมบูรณ์ในครั้งนั้นจะกลายเป็นฝ่ายที่พ่ายแพ้ในการลงมติในวาระเรื่องที่มาของสมาชิกวุฒิสภาใน ดังจะเห็นได้จากผลการลงมติที่มีสมาชิกของสภาร่างรัฐธรรมนูญเพียง 3 คนเท่านั้นที่เห็นด้วยกับการให้สมาชิกวุฒิสภามาจากการเลือกตั้งของมหาชนเพียงอย่างเดียวเท่านั้น¹³⁰⁰ แต่การให้เหตุผลและคำอธิบายที่พยายามเปลี่ยนแปลงให้มหาชนมีโอกาสเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาโดยตรง ไม่ว่าจะเสนอเรื่องให้เหลือเพียงสภาเดียว หรือข้อเสนอที่ให้ทั้งสองสภาแต่มีที่มาจากการเลือกตั้งทั้งหมดยังคงปรากฏเรื่อยมาในการอภิปรายร่างรัฐธรรมนูญฉบับต่อ ๆ มาทุกฉบับ¹³⁰¹ โดยปรากฏอยู่ภายใต้เหตุผลเรื่องหลัก “ประชาธิปไตยสมบูรณ์” “ประชาธิปไตยโดยแท้จริง” หรืออื่น ๆ ซึ่งล้วนแล้วแต่อ้างอิงกลับไปท่ข้อความในหมวด 1 ของรัฐธรรมนูญเรื่องที่มาของอำนาจอธิปไตยที่ “มาจาก” หรือ “เป็นของ” ปวงชนชาวไทยทั้งสิ้น แม้ว่าสุดท้ายแล้วจะไม่ปรากฏว่ามีรัฐธรรมนูญฉบับใดเลยที่อนุญาตให้มหาชนมีสิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาสูงหรือวุฒิสภาเหมือนดังรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2489 อีกเลยจนกระทั่งเกิดรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 ในอีกกว่าครึ่งศตวรรษต่อมา

6.4.3.2 การทำให้อำนาจอธิปไตย “เป็นของ” ปวงชนชาวไทย

จากประเด็นเรื่องการอ้างอิงข้อความในหมวด 1 เกี่ยวกับอำนาจอธิปไตยปวงชนที่สัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องการร่างรัฐธรรมนูญให้เป็น “ประชาธิปไตยสมบูรณ์” ในการจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2489 หากพิจารณาตามตารางที่ 7 ย่อมพบว่า ในเวลาต่อมาประเด็นเรื่องอำนาจอธิปไตยของปวงชนที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญหมวด 1 นี้ จะมีการเปลี่ยนแปลงกลับไปกลับมา ซึ่งความแตกต่างของข้อความที่บัญญัติไว้ตั้งแต่รัฐธรรมนูญฉบับแรกจนกระทั่งถึงรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 นี้เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีนัยสำคัญบางอย่าง กล่าวคือจนถึงปี พ.ศ. 2534 มีเพียงรัฐธรรมนูญ 2 ฉบับเท่านั้นคือพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475 กับ

¹³⁰⁰ สภาร่างรัฐธรรมนูญ, "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 18 วันที่ 18 สิงหาคม 2491," 362.

¹³⁰¹ โปรตตุ สภาร่างรัฐธรรมนูญ, "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 15 วันที่ 11 มกราคม 2504."; สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, "รายงานการประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 66 วันที่ 2 พฤศจิกายน 2521."

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 ที่บัญญัติคำว่า “เป็นของ” ไว้ในรัฐธรรมนูญในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอำนาจอธิปไตย คือมาตรา 1 ของพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินว่า “อำนาจอิสระของประเทศนั้นเป็นของราษฎรทั้งหลาย”¹³⁰² กับมาตรา 3 ของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2517 ว่า “อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย”¹³⁰³ ในขณะที่ก่อนหน้าและหลังรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2517 จนกระทั่งถึงรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 ล้วนแล้วแต่ระบุข้อความในประโยคเดียวกันว่า อำนาจอธิปไตย “มาจาก” ปวงชนชาวไทยทั้งสิ้น สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในการระบุข้อความจาก “มาจาก” ให้กลายเป็น “เป็นของ” ที่เชื่อมโยงกับพลังมหาชนที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2517 จึงสมควรที่จะนำมาอภิปรายไว้ ณ ที่นี้ด้วยเช่นกัน

¹³⁰² "พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475," 167.; ส่วนรายละเอียดที่อยู่เบื้องหลังการบัญญัติถ้อยคำดังกล่าวของปรีดี ดุ ปรีดี พนมยงค์, "ประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญเบื้องต้นกับการร่างรัฐธรรมนูญ," 303.; ส่วนสาเหตุที่เปลี่ยนแปลงมาใช้คำว่า “มาจาก” แทนคำว่า “เป็นของ” ในรัฐธรรมนูญฉบับถาวร ดู วรรณไวทยากร, *อภิปรายร่างรัฐธรรมนูญ*, 123-24.

¹³⁰³ "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517," 6.

ข้อความที่ในหมวด 1 ว่าด้วยแนวคิดเรื่อง อำนาจอธิปไตยปวงชน	รัฐธรรมนูญ
อำนาจสูงสุดของ ประเทศ “เป็นของ” ราษฎร ทั้งหลาย อำนาจอธิปไตย “เป็น ของ” ปวงชนชาวไทย	<ul style="list-style-type: none"> - พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม ฉบับชั่วคราว พุทธศักราช 2475 - รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 - รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 (เป็นต้นไป)
อำนาจอธิปไตย “มาจาก” ปวงชนชาวไทย	<ul style="list-style-type: none"> - รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475 - รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489 - รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 - รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2495 - รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 - รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521 - รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534

ตารางที่ 7
แสดงการเปรียบเทียบการบัญญัติแนวคิดเรื่อง
อำนาจอธิปไตยปวงชนในรัฐธรรมนูญ

ตามความเป็นจริงแล้ว ความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงข้อความในวรรคที่เกี่ยวกับอำนาจอธิปไตยปวงชนในรัฐธรรมนูญนี้ ปรากฏให้เห็นตั้งแต่ก่อนหน้าปี พ.ศ. 2517 แล้ว เช่นในการอภิปรายเพื่อแปรญัตติร่างรัฐธรรมนูญในปี พ.ศ. 2489 นายบุญเท่ง ทองสวัสดิ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากจังหวัดลำปางเสนอแปรญัตติมาตรา 2 เป็น “อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน มอบให้

พระมหากษัตริย์เป็นผู้ทรงใช้”¹³⁰⁴แต่ครั้งนั้นพระยามานวราช เสวีในฐานะประธานกรรมาธิการร่างรัฐธรรมนูญเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงถ้อยความดังกล่าวมิได้มีนัยสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญในมาตราดังกล่าวแต่อย่างใด การขอแปรญัตติดังกล่าวจึงตกไป และไม่ได้มีการหยิบมาอภิปรายอีก จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2491 ในระหว่างที่มีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ นายโชติ คุ่มพันธ์ หนึ่งในสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญได้พยายามหยิบยกข้อความในมาตรา 2 มาใช้สนับสนุนอีกครั้งว่า “อำนาจอธิปไตยมาจากปวงชนชาวไทย... เรื่องอำนาจนิติบัญญัตินั้น อำนาจนี้เป็นของปวงชน แต่เรามอบอำนาจนี้ให้พระมหากษัตริย์ทรงใช้ทางสภาผู้แทน”¹³⁰⁵ แต่การอภิปรายดังกล่าวก็มิได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงแก้ไขบทบัญญัติใดใดของรัฐธรรมนูญอีกเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม ความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงข้อความดังกล่าวอย่างมีนัยสำคัญและบังเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมขึ้นในขณะที่มีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 โดยการอภิปรายของนายกระมล ทองธรรมชาติ ซึ่งเสนอว่าตนต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขข้อความในหมวด 1 โดยมีเป้าหมายเพื่อที่จะทำให้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่นี้มีพลังและดึงดูดความสนใจของมหาชนชาวไทยอย่างที่มีเคยปรากฏขึ้นมาก่อน โดยนายกระมลอธิบายว่า

มาตรา 2 และมาตรา 3 นั้นเป็นหัวใจที่แสดงถึงความมีพลังของรัฐธรรมนูญฉบับนี้... แต่รัฐธรรมนูญหลายฉบับนั้นไม่ได้แสดงพลังแห่งความคิด รัฐธรรมนูญของเราเลยไม่ได้มีลักษณะเป็นพลังทางการเมืองที่จะสามารถดึงดูดความสนใจของประชาชนพี่น้องชาวไทยให้มาช่วยกันรักษารัฐธรรมนูญฉบับนี้... รัฐธรรมนูญนั้นจะต้องแสดงถึงความคิดเห็นแสดงถึงความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน และแสดงให้เห็นว่ารัฐธรรมนูญฉบับนั้นได้เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของประชาชนแค่ไหนเพียงใด รัฐธรรมนูญฉบับนี้จะให้อะไรแก่เขาบ้าง ในแง่ที่จะแสดงถึงความเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยของเขา

¹³⁰⁴ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 21 วันที่ 11 เมษายน 2489," 1105.

¹³⁰⁵ สภาร่างรัฐธรรมนูญ, "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 18 วันที่ 18 สิงหาคม 2491," 347.

แสดงถึงหลักประกันในสิทธิเสรีภาพของเขา...¹³⁰⁶ (เน้นข้อความ

โดยผู้วิจัย)

ดังนั้นประเด็นสำคัญที่กรมเลต้องการเน้นเป็นพิเศษในการอภิปรายร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ คือ ประเด็นเรื่องความเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยของมหาชนและประเด็นเรื่องหลักประกันสิทธิเสรีภาพของปวงชนชาวไทย โดยในประเด็นแรกนายกรมเลเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงถ้อยคำจากคำว่า “มาจาก” มาเป็น “เป็นของ” นั้นมีผลอย่างยิ่งต่อการทำให้ประชาชนตระหนักถึงความเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย ทั้งนี้เพราะการบัญญัติคำว่า “มาจาก” ที่มีอยู่เดิมในทรรชนะของกรมเลเป็นคำที่มีความคลุมเครือและทำให้ประชาชนไม่อาจรู้ว่าตนเองเป็นเจ้าของอำนาจ ซึ่งหากเปรียบเทียบกับการใช้คำว่า “เป็นของ” โดยตรงแล้วย่อมทำให้ประชาชนรู้ได้อย่างชัดเจนว่าตนเองคือเจ้าของอำนาจอธิปไตย “เราต้องบอกไว้ให้ชัดเลยครับว่าเขาเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย เขาจะได้หวงแหนว่ารัฐธรรมนูญฉบับนี้เป็นตราที่ประทับความเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยของเขา”¹³⁰⁷ และเมื่อเปลี่ยนมาบัญญัติดังนี้แล้วย่อมทำให้ข้อความดังกล่าวในรัฐธรรมนูญกลายเป็น “พลังทางการเมือง” จากความศรัทธาของผู้คนที่ม่ต่อรัฐธรรมนูญที่ย้ำความเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยให้มหาชนเข้าใจได้อย่างชัดเจนกว่ารัฐธรรมนูญฉบับที่แล้วมา เช่นเดียวกับพงศ์เพ็ญ ศุกุนตาทย์ที่เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงมาใช้คำว่า “เป็นของ” แทนคำว่า “มาจาก” นั้น แม้จะยังคงความหมายเช่นเดิม แต่คำการใช้คำว่า “เป็นของ” แทนย่อมมีความหนักแน่นมากกว่า อีกทั้งยัง “แสดงภาพพจน์ให้เห็นได้เด่นชัดว่าอำนาจทั้งหลายในรัฐตั้งแต่นี้ต่อไปจะมาจากที่อื่นที่ใดไม่ได้ นอกจากความยินยอมของปวงชนเท่านั้น”¹³⁰⁸

ข้อเสนอดังกล่าวที่ริเริ่มโดยนายกรมเลได้รับการสนับสนุนอย่างกว้างขวางจากสมาชิกที่ร่วมอภิปรายในครั้งนั้น เช่น นายเฉลิมชัย วสินนท์ ซึ่งสนับสนุนให้มีการเปลี่ยนแปลงข้อความเกี่ยวกับอำนาจอธิปไตยดังกล่าวเช่นเดียวกัน และยังชี้ให้เห็นว่าอำนาจอธิปไตยที่มหาชนเป็นเจ้าของนี้คืออำนาจสถาปนาในการปกครองหรืออำนาจที่เรียกว่า “นอร์ม” (norm) ในทางกฎหมายรัฐธรรมนูญ

¹³⁰⁶ สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 12 วันที่ 8 มีนาคม 2517," 8.

¹³⁰⁷ เรื่องเดียวกัน, 9-10.

¹³⁰⁸ เรื่องเดียวกัน, 49-50.

ซึ่งเป็นอำนาจที่จะสร้างให้ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นหลังจากนั้นดำเนินไปได้ ในขณะที่อำนาจนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการนั้นเป็นอำนาจที่ใช้ มิใช่อำนาจแห่งการสร้าง¹³⁰⁹ ดังนั้นการบัญญัติว่าอำนาจ อธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทยจึงยิ่งเป็นการตอกย้ำถึงการเป็นแหล่งที่มาของอำนาจสถาปนาที่อยู่ใน มือของมหาชนชาวไทยอย่างชัดเจน รวมถึงข้อสนับสนุนของนายจรูญ สุภาพ ในประเด็นเรื่องการ สร้างพลังทางการเมืองผ่านรัฐธรรมนูญ โดยจรูญมองว่ารัฐธรรมนูญคือพิมพ์เขียวซึ่งจะเป็นตัวบรรจุ อุดมการณ์ของชาติซึ่งเป็นพลังคลใจให้ประชาชนเกิดหวงแหนในฐานะความเป็นเจ้าของอำนาจ ตลอดจนถึงสิทธิเสรีภาพของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อ “คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญชุดนี้ได้คิด เลยไปถึงประชาธิปไตยนั้นต้องเป็นประชาธิปไตยของมวลชนด้วย”¹³¹⁰ (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

นอกจากนี้ยังมีประเด็นว่าการใช้คำว่าอำนาจอธิปไตย “มาจาก” ปวงชนชาวไทยที่ผ่านมายังทำให้แก้ปัญหาที่นำมาสู่การตั้งคำถามว่าอำนาจตุลาการซึ่งเป็นหนึ่งในอำนาจอธิปไตย 3 ฝ่ายนั้นมี ที่มาจากประชาชนได้อย่างไร โดยในกรณีนี้ นายประกอบ หุตะสิงห์ อดีตประธานคณะกรรมการร่าง รัฐธรรมนูญ ซึ่งดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมในขณะนั้น¹³¹¹ ยอมรับว่าอำนาจ ตุลาการของประเทศไทยในเวลานั้น “ยังไม่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับประชาชน”¹³¹² ที่เป็น เจ้าของอำนาจอธิปไตย ทั้งนี้เพราะอำนาจตุลาการของไทยยังคงสังกัดอยู่ที่กระทรวงยุติธรรม จึงทำ ให้มีลักษณะเป็นเสมือนส่วนหนึ่งของอำนาจในฝ่ายบริหาร ดังนั้นการจะทำให้อำนาจตุลาการมี ความสัมพันธ์เชื่อมโยงได้จะต้องเกิดขึ้นภายหลังจากที่องค์กรตุลาการมีความเป็นอิสระจากอำนาจ บริหารเสียก่อน แม้ในประเด็นนี้ นายธานินทร์ กรัยวิเชียรจะอภิปรายตอบโต้และชี้ให้เห็นว่าเป็นเรื่อง ที่เป็นไปไม่ได้แม้แต่ในประเทศที่ถือว่าเป็นประเทศประชาธิปไตยต้นแบบอย่างอังกฤษหรือ สหรัฐอเมริกาเองก็ตาม เพราะตุลาการเป็นวิชาชีพที่พ้นวิสัยของมหาชนที่จะสามารถวินิจฉัยตัดสินได้ ว่าใครเป็นผู้พิพากษาที่ดีหรือไม่¹³¹³

¹³⁰⁹ เรื่องเดียวกัน, 13.

¹³¹⁰ เรื่องเดียวกัน, 17.

¹³¹¹ ทั้งนี้เพราะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 เป็นคณะกรรมการที่ได้รับการแต่งตั้งจากรัฐบาล และเมื่อทำหน้าที่ร่างรัฐธรรมนูญเสร็จและส่งร่างดังกล่าวมาให้รัฐบาลแล้ว คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญดังกล่าวจึงต้องสลายตัวลงไปโดยปริยาย

¹³¹² สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสมานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 12 วันที่ 8 มีนาคม 2517," 12.

¹³¹³ เรื่องเดียวกัน, 25.

ในอีกด้านหนึ่ง นายปรีดี เกษมทรัพย์ กลับตีความแนวคิดเรื่องอำนาจอธิปไตยปวงชนในหมวด 1 ไปอีกด้านหนึ่ง โดยนำสถาบันพระมหากษัตริย์ไปเชื่อมโยงเข้ากับมหาชนผ่านสิ่งที่เขาเรียกว่าแนวคิด “ราชประชาสมาสัย” โดยปรีดี เกษมทรัพย์อธิบายว่า คำว่าปวงชนชาวไทยอันเป็นที่มาของอำนาจอธิปไตยในมาตรา 3 ของรัฐธรรมนูญนี้ แตกต่างจากราชกรไทยเพราะปวงชนย่อมหมายความรวมถึงประมุขของชาติด้วย ดังนั้นพระมหากษัตริย์ประกอบกับประชาชนจึงจะกลายเป็นที่มาของอำนาจอธิปไตยในนามของปวงชนชาวไทย ดังนั้นที่มาของอำนาจอธิปไตยที่จึงมิได้จำกัดอยู่แค่เพียงมหาชนที่มีเสียงเลือกตั้งอย่างเดียวนั้น หากแต่หมายถึงองค์รวมของพระมหากษัตริย์กับประชาชน หรือ “ราชประชาสมาสัย” ซึ่งเป็นที่มาของอำนาจอธิปไตยที่แท้จริง¹³¹⁴

โดยจะเห็นได้ว่าการเปิดประเด็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงถ้อยความในหมวด 1 ว่าด้วยเรื่องอำนาจอธิปไตยปวงชนของรัฐธรรมนูญ ซึ่งไม่เคยถูกหยิบยกมาอภิปรายเป็นเวลานานกลับขึ้นมาพิจารณาอีกครั้งในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 ย่อมเป็นผลสืบเนื่องมาจากการเติบโตของพลังมหาชนในฐานะพลังทางสังคมที่เป็นจริงที่เกิดขึ้นในเวลานั้นอย่างเลี่ยงมิได้ กล่าวคือผู้ร่างรัฐธรรมนูญต้องการร่างรัฐธรรมนูญเพื่อรองรับกับการเปลี่ยนแปลงของพลังทางสังคมที่เป็นจริงของมหาชนที่ถูกปลุกให้ตื่นจากภวังค์อย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในปี พ.ศ. 2516 โดยบรรดานิสิตนักศึกษา ปัญญาชน และชนชั้นกลางในเมือง ซึ่งผลลัพธ์ในด้านหนึ่งปรากฏผ่านการเปลี่ยนแปลงข้อความในรัฐธรรมนูญเพื่อขบเน้นในแนวคิดเรื่องอำนาจอธิปไตยปวงชนมีความชัดเจน และเป็นที่รับรู้ของประชาชนทั่วไปมากยิ่งขึ้นภายใต้เหตุผลที่ได้กล่าวไปก่อนหน้านี้

แม้ว่าภายหลังจากนั้นข้อความดังกล่าวจะถูกเปลี่ยนแปลงกลับไปเป็นอย่างเดิมอันสัมพันธ์กับการรัฐประหารและร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่ต้องการสะกดอำนาจมหาชนไว้ดังเดิม จนกระทั่งภายหลังจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 ไปแล้วที่ทำให้การระบุว่าอำนาจอธิปไตย “เป็นของ” ปวงชนชาวไทย กลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติในการร่างรัฐธรรมนูญทุกฉบับหลังจากนั้น โดยที่ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขอีกเลยนับจากนั้นเป็นต้นมา ซึ่งอาจทำให้ผู้คนหลงลืมได้ว่าที่ก่อนหน้านี้จะมีรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 นั้น ประเทศไทยยังมิได้คืบชินหรือหลงล้ากับคำอธิบายที่เน้นย้ำว่าอำนาจอธิปไตย “เป็นของ” ปวงชนชาวไทย มากเท่ากับการระบุให้อำนาจอธิปไตย “มา” และ “จาก” ปวงชนชาวไทยไปยังองค์กรที่ทำหน้าที่ใช้อำนาจแทนอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็น

¹³¹⁴ เรื่องเดียวกัน, 53.

ในรูปของการมาแล้วจากไปอย่างชั่วคราว หรือการมาแล้วจากไปอย่างถาวรในกรณีของธรรมนูญการปกครองหลังการทำรัฐประหารก็ตาม

เหตุนี้ คำอธิบายเกี่ยวกับอำนาจอธิปไตยพวงชนที่เกิดขึ้นหลังรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 จึงเป็นมรดกตกทอดจากการเปลี่ยนแปลงและการให้เหตุผลที่มีมาแต่ครั้งการร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2417 ดังจะเห็นได้อย่างชัดเจนจากคำอธิบายความมาตรา 3 ในคู่มือสำหรับการสอนการเผยแพร่และการมีส่วนร่วมของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 ที่ได้จำแนกแจกแจงเหตุผลและนัยของการบัญญัติคำว่าอำนาจอธิปไตย “เป็นของ” พวงชนชาวไทยในรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวไว้ว่ามีวัตถุประสงค์หลักเพื่อเป็นการยืนยันว่าแนวคิดเรื่องอำนาจอธิปไตยพวงชนสอดคล้องกับหลักประชาธิปไตย เพราะเมื่อมหาชนเป็นเจ้าของอำนาจ การปกครองดังกล่าวย่อมมีมหาชนเป็นใหญ่ และยิ่งเพื่อให้ประชาชนได้ทราบถึงสิทธิและเกิดจิตสำนึกในการรักษาไว้ซึ่งอำนาจอธิปไตย โดยอ้างอิงกับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1136 ว่าคำว่า “เป็นของ” ย่อมบ่งบอกว่าบุคคลผู้เป็นเจ้าของย่อมมีสิทธิต่าง ๆ ในสิ่งนั้นรวมไปจนถึงสิทธิที่จะมอบสิ่งนั้นให้แก่ผู้อื่นไปใช้ โดยที่ผู้เป็นเจ้าของดั้งเดิมยังไม่ขาดจากความเป็นเจ้าของและมีสิทธิที่จะเรียกคืนจากบุคคลผู้นั้นได้เสมอ นอกจากนี้ยังกินความว่าพระมหากษัตริย์เป็นส่วนหนึ่งของพวงชนชาวไทย ทรงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับประชาชน จึงทรงใช้อำนาจอธิปไตยในนามของประชาชนและใช้ไปเพื่อประชาชน¹³¹⁵ ซึ่งจะเห็นได้ว่าคำอธิบายที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 นี้ล้วนแล้วแต่เป็นเหตุผลที่มีการหยิบยกขึ้นมาอภิปรายในขณะที่มีการรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 ทั้งสิ้น

ความเปลี่ยนแปลงสำคัญที่เกิดขึ้นในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 ที่อาจถือเป็นการปลุกมหาชนให้ตื่นขึ้นจากภวังค์ที่ถูกสะกดไว้ นอกเหนือไปจากการตอกย้ำถึงความเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยที่ได้กล่าวไปในข้างต้นแล้ว ยังมีประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งซึ่งเป็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวโดยตรง เพราะหากย้อนกลับไปหาคำอภิปรายตั้งต้นของนายกระมล ทองธรรมชาติแล้วย่อมพบว่า ประเด็นแกนกลางสำคัญของการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 นอกจากเรื่อง “แสดงถึงความเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยของเขา [คือมหาชน – ผู้วิจัย]” แล้ว

¹³¹⁵ อมร รักษาสิทธิ์ และคณะ, *ประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน : คู่มือการเรียนการสอนการเผยแพร่และการมีส่วนร่วมสำหรับครูอาจารย์ และผู้นำชุมชน* (กรุงเทพฯ: สมาคมรัฐธรรมนูญเพื่อประชาชน, 2542), 82-83.

รัฐธรรมนูญยังจำเป็นต้อง “แสดงถึงหลักประกันในสิทธิเสรีภาพของเขา”¹³¹⁶ อีกด้วย ดังนั้น ประเด็นเรื่องการเน้นความชัดเจนของอำนาจอธิปไตยของชนในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 จึงดำรงอยู่อย่างโดดเด่นเคียงคู่กับประเด็นเรื่องการขยายบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทย ซึ่งนายดำรง ลัทธพิพัฒน์อภิปรายว่าเป็น “หมวดที่เป็นมูลฐานสำคัญที่สุดของระบอบประชาธิปไตย”¹³¹⁷

หัวใจสำคัญของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 ที่ว่านี้ยังตรงกับคำอธิบายของผู้ใช้นามปากกา “สุริยา” ซึ่งตีพิมพ์บทความเรื่อง “ลัทธิประชาธิปไตย” ลงในนิตยสารตะวันใหม่ในช่วงปี พ.ศ. 2521 ซึ่งพยายามเน้นย้ำในประเด็นเดียวกันว่า “ประชาธิปไตยคืออธิปไตยของปวงชนและเสรีภาพของบุคคล”¹³¹⁸ โดยสุริยาอธิบายว่าการจะทำให้บ้านเมืองเป็นประชาธิปไตยโดยสมบูรณ์นั้นจำเป็นต้องวางอยู่บนการสถาปนาสิ่งสำคัญสองสิ่งนี้ให้เกิดขึ้นจริง คือการให้อำนาจอธิปไตยเปลี่ยนมือจากบุคคลหรือคณะบุคคลมาอยู่ในมือของมหาชนพร้อม ๆ กับทำให้ประชาชนมีเสรีภาพบริบูรณ์เสมอกันในฐานะพลเมือง¹³¹⁹ ซึ่งเป็นสิ่งที่รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 ได้ริเริ่มไว้และกลายเป็นตัวแบบที่สำคัญต่อมาให้กับรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 ด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ดี ประเด็นปัญหาเรื่องการประกันสิทธิเสรีภาพของมหาชนด้วยการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้มีมาให้เห็นตั้งแต่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 แล้ว โดยในครั้งนั้น นายยาสุกิจิ ยาดาเบ อัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศสยามได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิเสรีภาพของมหาชนที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวของคณะราษฎรที่เพิ่งประกาศใช้ว่า

รัฐธรรมนูญชั่วคราวมีข้อกำหนดในรายละเอียดอยู่มาก

แต่ก็ยังขาดส่วนประกอบที่สำคัญของรัฐธรรมนูญ ตัวอย่างเช่น ไม่มีข้อกำหนดเกี่ยวกับหน้าที่ของประชาชนในการรับใช้ชาติในฐานะเป็นทหารและผู้เสียภาษีอากร และไม่มีข้อกำหนดเกี่ยวกับความ

¹³¹⁶ สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสมานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 12 วันที่ 8 มีนาคม 2517," 8.

¹³¹⁷ สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสมานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 13 วันที่ 14 มีนาคม 2517," 97.

¹³¹⁸ สุริยา (นามแฝง), *ลัทธิประชาธิปไตย* (กรุงเทพฯ: สุวรรณภูมิ, 2521), 85.

¹³¹⁹ เพิ่งอ้าง.

ปลอดภัยในชีวิต ที่อยู่อาศัย ไม่มีการรับรองเสรีภาพในการสื่อสาร การพูดในที่สาธารณะ การนับถือศาสนา และการรับรองในกรรมสิทธิ์ต่าง ๆ... การขาดข้อกำหนดที่สำคัญ ๆ อย่างนี้แล้ว ทำให้เกิดมีความรู้สึกที่ **รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวยังไม่มีคุณสมบัติ**¹³²⁰ (เน้นข้อความตามต้นฉบับ)

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาข้อมูลจากตารางที่ 7 จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงว่าด้วยบทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพของมหาชนในรัฐธรรมนูญไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 ถึงปี พ.ศ. 2534 ที่ส่งผลให้รัฐธรรมนูญมีความ “สมบูรณ์” มากยิ่งขึ้นนั้น ได้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในเชิงปริมาณอย่างมีนัยสำคัญ 2 ครั้ง ครั้งแรกเกิดขึ้นในการร่างรัฐธรรมนูญ 2492 และอีกครั้งหนึ่งเกิดขึ้นในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี 2517 ในขณะที่การเปลี่ยนรัฐธรรมนูญในครั้งอื่น ๆ กลับมิได้เกิดผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยมากนัก แม้แต่การร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรครั้งแรกในปี พ.ศ. 2475 ที่นายยาตาเบวิพากษ์วิจารณ์เช่นกัน เช่น การเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญครั้งแรกในปี พ.ศ. 2489 ได้มีการเพิ่มบทบัญญัติไปเพียง 1 มาตรา คือเพิ่มมาตราที่ 15 ว่าด้วยสิทธิของบุคคลในการเสนอเรื่องราวร้องทุกข์ตามที่กฎหมายกำหนด¹³²¹ ทั้งนี้โดยข้อเท็จจริงแล้ว ได้มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 พยายามอภิปรายและแปรญัตติแก้ไขข้อความในร่างรัฐธรรมนูญเพื่อเพิ่มบทบัญญัติในครั้งนั้น เช่น พันตรีควง อภัยวงศ์ ที่แสดงความคิดเห็นออกมาว่าอย่างชัดเจนว่า “ข้าพเจ้าเห็นด้วยเป็นการที่เราต้องการสิทธิเสรีภาพ เพราะฉะนั้นเราจะเป็นประชาธิปไตยโดยสมบูรณ์ไม่ได้”¹³²² หรือสมาชิกสภาคนอื่น ๆ อีกจำนวนหนึ่งที่พยายามขอแปรญัตติมาตรา 14 ของรัฐธรรมนูญเพื่อให้มีการเพิ่มเติมประเด็นเรื่องสิทธิเสรีภาพในสื่อสิ่งพิมพ์เป็นพิเศษ¹³²³ แม้ว่าสุดท้ายแล้วกรรมาธิการร่างฯจะปฏิเสธโดยชี้แจงว่าต้องการร่างรัฐธรรมนูญให้มีความกระชับ ไม่

¹³²⁰ ยาตาเบ, *บันทึกของทูตญี่ปุ่นผู้เห็นเหตุการณ์ปฏิวัติ 2475: การปฏิวัติและการเปลี่ยนแปลงในประเทศไทย* สยาม, 46.

¹³²¹ "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489," 368.

¹³²² สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 23 วันที่ 15 เมษายน 2489," 1221.

¹³²³ เช่นการอภิปรายของนายเลื่อน พงษ์โสภณ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากจังหวัดพระนคร ที่ต้องการให้แก้ไขสิทธิในการวิพากษ์วิจารณ์และเพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องการเซ็นเซอร์สื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ของรัฐบาล ดู เรื่องเดียวกัน, 1231.

ยึดยาวเกินความจำเป็น และเห็นว่าบทบัญญัติที่มีอยู่เดิมก็มีความครอบคลุมสิทธิเสรีภาพพื้นฐานในทุก ๆ ด้านแล้ว¹³²⁴

ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงบทบัญญัติด้วยสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทยในเชิงปริมาณอย่างมีนัยสำคัญครั้งแรกที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2492 นั้น มีการเพิ่มเติมบทบัญญัติถึง 16 มาตรา โดยในจำนวนนี้ส่วนใหญ่เป็นการเพิ่มเติมโดยการนำมาตรา 14 ของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2489 ออกมาขยายความอีกจนกลายเป็น 9 มาตรา¹³²⁵ และขยายความในมาตรา 15 จนกลายเป็นอีก 2 มาตรา¹³²⁶ เท่ากับว่ามีการเพิ่มเติมบทบัญญัติใหม่ ๆ เข้าไปเพียง 6 มาตราเท่านั้น¹³²⁷ ซึ่งในจำนวนทั้งหมดนี้ ปรีดีได้ตั้งข้อสังเกตว่าการขยายบทบัญญัติด้วยสิทธิและเสรีภาพของมหาชนในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492 เป็นเพียงเหล่าเก่าในชุดใหม่ หรือเป็นเพียงการขยายความในสิ่งที่ระบุไว้แต่เดิมแล้วให้ยาวออกไปโดยไม่จำเป็น¹³²⁸ แต่คงมีอาจปฏิเสธได้ว่าการเพิ่มเติมดังกล่าวนี้ได้กลายเป็นตัวแบบสำคัญที่รัฐบาลได้มอบหมายให้ผู้ร่างรัฐธรรมนูญในเวลาขึ้นซึ่งเกิดขึ้นหลังจากการแสดงพลังของมหาชนอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน นำมาใช้เป็นแม่บทสำคัญในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517¹³²⁹

โดยในส่วนของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 นั้น ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่าประเด็นเรื่องบทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพของมหาชนได้ถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นประเด็นหลักในการร่างรัฐธรรมนูญเคียงคู่กับประเด็นเรื่องอำนาจอธิปไตยของชนมาตั้งแต่แรก จากการอภิปรายตั้งต้นของนายกระมล ทองธรรมชาติ และในการอภิปรายเพื่อแปรญัติข้อความในหมวด 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย นายนิสสัย เวชชาชีวะ ได้ตอกย้ำประเด็นดังกล่าวอีกครั้งว่าการบัญญัติข้อความในหมวด 3 ของรัฐธรรมนูญ “เป็นเสมือนหัวใจของรัฐธรรมนูญที่กำหนดให้อำนาจอธิปไตยหรืออำนาจอิสระเป็น

¹³²⁴ เรื่องเดียวกัน, 1224.

¹³²⁵ คือมาตรา 31 และมาตรา 33 ถึงมาตรา 40

¹³²⁶ คือมาตรา 42 และมาตรา 44

¹³²⁷ คือมาตรา 29, 30, 32, 41, 43, 45

¹³²⁸ ปรีดี พนมยงค์, "ประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญเบื้องต้นกับการร่างรัฐธรรมนูญ," 310.

¹³²⁹ สมเกียรติ วรปัญญาอนันต์, *บันทึกแฟ้มงานของนายสัญญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรี เกี่ยวกับการร่างรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2517 : ข้อความบางตอน* (กรุงเทพฯ: สถาบันสัญญาธรรมศักดิ์ เพื่อประชาธิปไตย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549), 4.

ของปวงชน”¹³³⁰ โดยนายนิสสัยชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการขยายการบัญญัติเรื่องสิทธิเสรีภาพของมหาชนให้กว้างขวางมากกว่าเดิมว่าเป็นไปโดยต้องการบังคับให้รัฐบาลยอมรับนับถือในสิทธิเสรีภาพเหล่านั้นในรายละเอียด ทั้งนี้เพื่อจำกัดขอบเขตอำนาจของรัฐบาลและยังเป็นการป้องกันมิให้รัฐบาลและรัฐสภากลายเป็น “เผด็จการรวบอำนาจ”¹³³¹ นอกจากนี้ นายนิสสัยยังอภิปรายโดยเชื่อมโยงการร่างสิทธิเสรีภาพในรัฐธรรมนูญว่าจะต้องสอดคล้องกับหลักปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนอันเป็นสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ในทำนองเดียวกัน พันเอก (พิเศษ) ถนัด คอมันตร์ซึ่งอภิปรายถึงความมุ่งหมายของคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ โดยประเด็นที่สำคัญที่สุดเรื่องหนึ่งคือการรับประกันและธำรงรักษาสิทธิเสรีภาพพื้นฐานของประชาชนชาวไทยอย่างครบถ้วน พันเอก (พิเศษ) ถนัดถึงกับกล่าวว่า “เพราะฉะนั้นร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้จึงได้มีการระบุถึงสิทธิและเสรีภาพต่าง ๆ อยู่อย่างมากมาย บางท่านอาจจะเห็นว่าเป็นการมากมายเกินไป แต่กระผมนี้คิดว่าถ้าพูดกันตามจริงแล้วยังไม่เพียงพอด้วยซ้ำไป”¹³³² นอกจากนี้ถนัดยังได้เสนอให้มีการพิจารณาสิทธิเสรีภาพสากลที่ระบุไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนเพิ่มลงไป ในรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกันกับการอภิปรายของนายนิสสัย

สิ่งเหล่านี้ปรากฏอย่างชัดเจนในร่างรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพที่เกิดขึ้นใหม่ทั้ง 6 มาตรา (ดูตารางที่ 8 ประกอบ) ซึ่งหากไม่นับมาตราที่ว่าด้วยสิทธิในการให้การและการดำเนินคดีทางอาญาจำนวน 4 มาตราแล้ว¹³³³ บทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพในอีก 2 มาตราที่เพิ่มเติมเข้ามา รวมถึงรายละเอียดที่เพิ่มเติมเข้าไปจากมาตราที่มีอยู่เดิม ล้วนแล้วแต่มิมีนัยสำคัญและสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงพลังของมหาชนที่เกิดขึ้นในเวลานั้นได้เป็นอย่างดี และในจำนวนนี้ยังมีได้นับรวมถึงร่างมาตรา 26 เดิม ซึ่งนายนิสสัยได้เสนอให้นำข้อความเรื่องสิทธิที่จะได้รับความเสมอภาคเบื้องต้น

¹³³⁰ สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสมานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 13 วันที่ 14 มีนาคม 2517," 87.

¹³³¹ เรื่องเดียวกัน, 88.

¹³³² สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสมานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 12 วันที่ 8 มีนาคม 2517," 20.

¹³³³ ประกอบ หุตะสิงห์ ประธานคณะกรรมการร่างฯ อธิบายเหตุที่ต้องนำมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญอีกชั้นเพื่อเป็นการทำให้สิทธิในทางอาญาของมหาชนมีความหนักแน่นเนื่องจากรัฐธรรมนูญมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ยากกว่ากฎหมายอาญา ดู สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสมานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 13 วันที่ 14 มีนาคม 2517," 108.

กฎหมาย (equality before the law) จากร่างรัฐธรรมนูญมาตรา 26 ที่ว่า “บุคคลย่อมอยู่ในความคุ้มครองแห่งรัฐธรรมนูญเสมอกัน” ย้ายกลับไปไว้ยังหมวด 1 ซึ่งเป็นบททั่วไปที่ว่าด้วยหลักการสำคัญต่าง ๆ ในรัฐธรรมนูญ เพื่อยกระดับความสำคัญของสิทธิขั้นพื้นฐานในข้อนี้ตามรัฐธรรมนูญ¹³³⁴ ซึ่งต่อมาข้อความดังกล่าวก็ได้ย้ายกลับไปอยู่ในหมวด 1 ของรัฐธรรมนูญฉบับถาวร และกลายเป็นแบบอย่างในการร่างรัฐธรรมนูญจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้ยังรวมถึงการร่างมาตรา 28 มาตรา 29 โดยมาตราแรกเป็นมาตราที่เกี่ยวกับสิทธิและความเท่าเทียมกันทางเพศระหว่างชายหญิงให้มีความชัดเจนอย่างยิ่งขึ้นอย่างที่มีเคยปรากฏในรัฐธรรมนูญฉบับใดไต่มา ก่อน ส่วนมาตรา 29 คือมาตราที่ว่าด้วยสิทธิทางการเมือง โดยในวรรคสองได้ระบุอย่างชัดเจนว่าประกอบด้วยสิทธิการเลือกตั้ง สิทธิในการสมัครรับเลือกตั้ง และที่สำคัญที่สุดคือสิทธิออกเสียงแสดงประชามติที่เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ

ในส่วนของสิทธิความเสมอภาคทางเพศที่เท่าเทียมกันนั้น นายประกอบ หุตะสิงห์ ซึ่งเป็นประธานคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวได้ชี้แจงต่อสภานิติบัญญัติว่า นอกจากจะต้องการเน้นย้ำถึงความเท่าเทียมกันแล้ว การที่รัฐธรรมนูญเดิมคำว่าการใช้สิทธิเสรีภาพนั้นจะต้องอยู่ภายใต้บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญก็เพื่อที่จะเน้นว่า

บุคคลมีสิทธิเสรีภาพภายใต้บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ

ไม่ใช่มีสิทธิเสรีภาพจนสุดขอบฟ้า... และระบอบประชาธิปไตยนี้ก็

ได้บัญญัติไว้แล้วว่าขอบเขตอะไรบ้างที่เราจะมีได้¹³³⁵ (เน้นข้อความ

โดยผู้วิจัย)

นอกจากนี้ประเด็นในเรื่องสิทธิและความเท่าเทียมกันทางเพศในครั้งนั้นยังกลายเป็นเหตุสำคัญที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงข้อความในมาตราอื่น ๆ อีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นมาตราที่ว่าด้วยเสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่ และการประกอบอาชีพ ที่ร่างรัฐธรรมนูญเดิมยังคงอิงอยู่กับวิถีคิดแบบชายเป็นใหญ่ (patriarchy) กล่าวคือ ร่างเดิมกำหนดให้การย้ายถิ่นฐานและการประกอบอาชีพของสตรีถูกจำกัดโดยข้อความว่าการย้ายถิ่นฐานและการประกอบอาชีพนั้นจะต้องไม่กระทบและเป็นไปเพื่อ

¹³³⁴ เรื่องเดียวกัน, 89.

¹³³⁵ เรื่องเดียวกัน, 109-110.

“รักษาความสัมพันธ์ในครอบครัว” ซึ่งหมายถึงการมีเพศชายเป็นหัวหน้าครอบครัวและเป็นใหญ่เหนือสตรีเพราะจะต้องย้ายถิ่นฐานตามผู้ชายที่เป็นสามี เช่นเดียวกันกับการเลือกอาชีพที่จะประกอบที่ จะต้องเป็นไปในลักษณะเดียวกัน โดยในครั้งนั้น นางแรม พรหมโบล บุญยประสพ เนติบัณฑิตหญิง คนแรกของประเทศไทยจึงได้ลุกขึ้นอภิปรายคัดค้านร่างรัฐธรรมนูญดังกล่าวอย่างแข็งขันโดยอิงกับหลักคิดเรื่องความเสมอภาคเท่าเทียมกันของชายหญิงที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ โดยเสนอให้แก้ไขเงื่อนไขเรื่องการรักษาความสัมพันธ์ในครอบครัวออกไปและให้เปลี่ยนไปใช้คำที่มีลักษณะกลาง ๆ และไม่มีอคติทางเพศว่า “เพื่อรักษาประเพณีและศีลธรรมอันดีงามของประชาชน” แทน โดยนางแรมยังอภิปรายถึงขั้นยกตัวอย่างที่สุดโต่งเพื่อสะท้อนข้อเรียกร้องเรื่องความเสมอภาคทางเพศว่า

ท่านรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงยุติธรรม (คือนายสมภพ โทตระกิตย์ – ผู้วิจัย) ก็พยายามที่จะชี้แจงว่า ถ้าหากว่าผู้หญิงไปเป็นหมอนวด หรือว่าไปเป็นโสเภณีก็เป็นการไม่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ดิฉันก็เห็นด้วย เพราะว่าท่านเองยังมีได้พูดถึงความเสมอภาคระหว่างทั้งสองฝ่าย ขอประทานโทษนะคะ ถ้าหากว่าผู้ชายไปมีอาชีพเป็นแมงดา เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วความเสมอภาคย่อมเกิดขึ้นด้วยกันทั้ง 2 ข้าง คือถ้าผู้หญิงเป็นหมอนวดหรือว่าผู้ชายเป็นแมงดา เมื่อเกิดความเสมอภาคกันแล้วก็ไม่จำเป็นต้องเขียนไว้ในที่นี้¹³³⁶

แม้ว่านายสมภพ โทตระกิตย์ จะชี้แจงว่าการระบุดังกล่าวมีความจำเป็นเนื่องจากในบางครั้งจำเป็นต้องจำกัดเสรีภาพเพื่อป้องกันมิให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ภายในครอบครัวโดย “จำเป็นที่ย่อมให้มีการจำกัด ถ้าหากไม่มีข้อนี้แล้ว บุตรหรือภรรยาอาจจะอ้างเอาสิทธิหรือเสรีภาพนั้นมาไม่เชื่อฟังบิดามารดาหรือสามีได้ ความสัมพันธ์ในครอบครัวย่อมกระทบกระเทือน”¹³³⁷ แต่สุดท้ายแล้วที่ประชุมก็มีมติให้แก้ไขข้อความดังกล่าวโดยเปลี่ยนแปลงไปเป็นข้อความที่นางแรมเสนอ ซึ่งเป็นข้อความที่บรรจุอยู่ในรัฐธรรมนูญฉบับถาวรปี พ.ศ. 2517 และฉบับต่อ ๆ มาจนถึงปัจจุบัน แม้จะเป็นเรื่องที่น่าสนใจว่าในการเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญฉบับถาวรครั้งล่าสุดที่ผ่านมา คือรัฐธรรมนูญ

¹³³⁶ เรื่องเดียวกัน, 120.

¹³³⁷ เรื่องเดียวกัน, 122.

ฉบับปี พ.ศ. 2560 ได้มีการเพิ่มเติมข้อความเกี่ยวกับเงื่อนไขในการย้ายฐานที่อยู่ว่าจะต้องเป็นไป “เพื่อรักษาสถานภาพของครอบครัว หรือเพื่อสวัสดิภาพของผู้เยาว์”¹³³⁸ กลับเข้าไปใหม่อีกครั้งหนึ่งก็ตาม¹³³⁹

ประการสุดท้ายคือในส่วนขอประเด็นเรื่องการทำประชามติของมหาชนในฐานะสิทธิซึ่งปรากฏครั้งแรกในมาตรา 29 วรรคสองของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 นั้น แต่เดิมที่ประเด็นเรื่องการทำประชามติโดยเฉพาะอย่างยิ่งประชามติเพื่อรับหรือไม่รับร่างรัฐธรรมนูญนี้ เป็นประเด็นตั้งแต่เมื่อครั้งร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรแล้ว ตั้งแต่การที่คณะอนุกรรมการฯ ประกาศลงหนังสือพิมพ์ให้ราษฎรสามารถส่งความคิดเห็นเกี่ยวใดใดก็ตามกับการร่างรัฐธรรมนูญเพื่อประกอบการพิจารณาของคณะอนุกรรมการฯ¹³⁴⁰ ประกอบกับหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร ที่ปรึกษาของรัฐบาลในเวลาต่อมาได้เขียนอภิปรายร่างรัฐธรรมนูญก่อนการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับถาวรว่า หากผู้มีอำนาจประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่คือผู้แทนราษฎรที่มาจาก การแต่งตั้งของผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารจำนวน 70 คน มิใช่ผู้แทนราษฎรที่มาจาก การเลือกตั้งของมหาชน ด้วยเหตุนี้

ถ้าประกาศใช้รัฐธรรมนูญนี้ก่อนเลือกตั้ง ก็ยังคงเป็น
รัฐธรรมนูญของคณะราษฎรอยู่นั่นเอง จริงอยู่ พระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวได้ทรงรับรองแล้ว แต่ตามลัทธิรัฐธรรมนูญ
พระมหากษัตริย์หาใช่ประชาชนไม่¹³⁴¹

มหาชนจึงเป็นฐานที่มาอันชอบธรรมที่สำคัญของการสถาปนารัฐธรรมนูญ และการประกาศใช้รัฐธรรมนูญโดยมติของมหาชนไม่ว่าจะโดยตรงหรือผ่านตัวแทนที่มาจาก การเลือกตั้งก็ย่อมจะทำให้มหาชนกลายเป็นป่อเกิดแห่งอำนาจอย่างแท้จริงตามหลักอธิปไตยปวงชน ซึ่งในพระศนะของหม่อมเจ้าวรรณไวทยากรแล้ว สิ่งนี้ย่อมจะช่วยให้รัฐธรรมนูญฉบับถาวรที่ประกาศใช้ใหม่นี้มีฐาน

¹³³⁸ ทั้งนี้ข้อความว่า “เพื่อสวัสดิภาพของผู้เยาว์” ที่ว่านี้ปรากฏในข้อเสนอระหว่างกร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 ด้วยเช่นกัน โดยผู้เสนอแปรญัตติคือนางจันทน์ สันตะบุตร ดู เรื่องเดียวกัน, 151.

¹³³⁹ โปรดดู "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560," 11.

¹³⁴⁰ "สภาผู้แทนราษฎรยินดีรับคำแนะนำในเรื่องที่เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ," *ศรีกรุง* ฉบับวันที่ 29 กรกฎาคม 2475, 16.

¹³⁴¹ วรรณไวทยากร, อภิปรายร่างรัฐธรรมนูญ, 123-23ก.

ความชอบธรรมที่ “หนักแน่นขึ้นมาก”¹³⁴² แม้ว่าจะไม่มีการทำประชามติร่างรัฐธรรมนูญเกิดขึ้นในครั้งนั้นก็ตาม

เช่นเดียวกับการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2489 ที่นายโชติ คุ่มพจน์ ได้เสนอแปรญัตติร่างรัฐธรรมนูญ โดยขอให้บรรจุแนวคิดเรื่องการทำ “เรเฟเร็นดอม” (referendum) ไว้ในรัฐธรรมนูญ ในหมวดที่ว่าด้วยสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทยเป็นครั้งแรก¹³⁴³ โดยสัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องอำนาจอธิปไตยของชนเช่นกัน ทั้งนี้ นายโชติ ให้เหตุผลไว้ดังต่อไปนี้

เหตุที่ข้าพเจ้าเสนอให้กรรมการได้โปรดเขียนลงไป
 รัฐธรรมนูญว่า ให้ประชาชนมีสิทธิในการเรเฟเร็นดอม คือสิทธิ
 การออกเสียง ก็เพราะเหตุว่าเมื่อเราถือหลักประชาธิปไตยและใน
 กฎหมายรัฐธรรมนูญของเราก็ได้บ่งไว้ว่า อำนาจอธิปไตยย่อมมา
 จากปวงชน แต่เมื่อปวงชนมีอำนาจในการเลือกผู้แทนเท่านั้นเอง
 เมื่อเลือกผู้แทนแล้วผู้แทนจะเซ็นทำพึกตั้งขมขมย่าอะไร ประชาชน
 ไม่รู้เรื่องเลย จะทำอย่างไรก็ได้ ประชาชนไม่มีสิทธิต่อไป เรื่องนี้
 จะถือว่าเป็นประชาธิปไตยอันแท้จริงไม่ได้ ประเทศที่มี
 ประชาธิปไตยในโลกส่วนมากนั้นก็ให้สิทธิประชาชนหรือประชาชน
 ที่เป็นประชาธิปไตยมีสิทธิเรเฟเร็นดอมได้ เมื่อเห็นว่าสภาออก
 กฎหมายที่ไม่สมควรก็คัดค้านได้ หรือสภาออกกฎหมายไม่ตรงกับ
 ที่ตนประสงค์ โดยเหตุนี้แหละ ข้าพเจ้าจึงขอร้องให้กรรมการได้
 โปรดนำญัตติอันนี้ไปร่างเข้าไว้ในรัฐธรรมนูญด้วย¹³⁴⁴

ทว่าในครั้งนั้น พระยามานวราชเสวี ประธานกรรมการพิจารณาแล้วเห็นว่า ตัวแบบของ
 ต่างประเทศที่มีอยู่ในเวลานั้นที่อนุญาตให้ประชาชนทำประชามติแล้วได้ผลพอที่จะนำมาเป็นหลักใน
 การพิจารณาได้คือตัวแบบของประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ซึ่งพระยามานวราชเสวีเห็นว่าสวิตเซอร์แลนด์

¹³⁴² เรื่องเดียวกัน, 123.

¹³⁴³ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 23 วันที่ 15 เมษายน 2489," 1259.

¹³⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, 1266-1267.

มีปัจจัยหนึ่งที่แตกต่างออกไปจากประเทศไทย นั่นคือผู้คนสวีตเซอร์แลนด์ในขณะนั้นมีความรู้ความสามารถเป็นอย่างดี จึงส่งผลให้กลไกประชามติในสวีตเซอร์แลนด์ซึ่งถือว่าเป็นของใหม่มากสำหรับประเทศไทยในเวลานั้นดำเนินไปได้ด้วยดีโดยตลอด เหตุนี้เองกรมการจึงมีมติว่าจะไม่รับคำเสนอการแปรญัตติของนายโชติ เนื่องด้วย “เกรงว่าจะมีมติมหาชนไปในทางต่าง ๆ เพราะฉะนั้นก็ขอให้เป็นการมติมหาชนในสภานี้ดีกว่า”¹³⁴⁵ จึงเป็นอันว่าในกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2489 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่มีการอภิปรายเรื่องอำนาจในการลงประชามติของมหาชน และได้รับการยกย่องว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่มีความเป็นประชาธิปไตยมากที่สุดในเวลานั้นและมากที่สุดฉบับหนึ่งของประวัติศาสตร์การเมืองไทย กลับปฏิเสธและไม่ยอมให้บรรจุนิติในการทำประชามติของประชาชนไว้ในรัฐธรรมนูญ ซึ่งอาจตีความได้ว่า ภายใต้บริบทของประเทศไทยในเวลานั้น การอนุญาตให้มหาชนทำประชามติได้อาจจะก่อให้เกิดมติในทางต่าง ๆ ซึ่งผู้ร่างเกรงว่าอาจเกิดจากการถูกชักจูงหรืออำนาจอิทธิพลให้มหาชนมีมติไปในทางใดทางหนึ่งที่คณะบุคคลหนึ่ง ๆ ต้องการ โดยไม่สามารถควบคุมได้ดังที่เคยอภิปรายมาแล้วก่อนหน้านี้ ดังนั้นกรมการจึงเลือกที่จะแก้ไขปัญหาด้วยการยืนยันว่าสภาผู้แทนราษฎรก็เป็นเสมือนหนึ่งมติของมหาชนแทน

สุดท้าย ความพยายามที่ตะบรจการออกเสียงประชามติในฐานะสิทธิของชนชาวไทยในข้างต้นของนายโชติมาประสบผลสำเร็จในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 แม้ว่ารัฐธรรมนูญจะระบุข้อความไว้เพียงสั้น ๆ มาตรา 29 วรรคสองว่าสิทธิการออกเสียงประชามติของบุคคลคือสิทธิทางการเมืองอย่างหนึ่งที่จะต้อง “กระทำการโดยสุจริต” และเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ¹³⁴⁶ ซึ่งเป็นการบัญญัติไว้กว้าง ๆ เพิ่มเติมจากเดิมที่กลไกประชามติถูกนำมาใช้ในการรับรองการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ซึ่งแม้จะไม่มี ความชัดเจนเมื่อเทียบกับรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 ที่กำหนดให้สามารถใช้กลไกประชามติในเรื่องอื่น ๆ ที่ “อาจกระทบถึงประโยชน์ได้เสียของประเทศชาติหรือประชาชน”¹³⁴⁷ ในลักษณะของการทำประชามติเพื่อแนะนำ (advisory referendum) ตามความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี แต่ก็ถือว่าการตั้งต้นที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2517 สะท้อนผลลัพธ์ที่เกิดจาก

¹³⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, 1267.

¹³⁴⁶ ดูคำอธิบายของนายประกอบ หุตะสิงห์ อดีตประธานกรรมการร่างฯ ใน สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 13 วันที่ 14 มีนาคม 2517," 169.

¹³⁴⁷ ดู มาตรา 214 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ใน "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540," 54-55.

การเปลี่ยนแปลงของพลังมหาชน และแนวคิดเรื่องการเน้นย้ำอำนาจอธิปไตยปวงชนในรัฐธรรมนูญได้เป็นอย่างดี

สิ่งที่แสดงให้เห็นไปทั้งหมดนี้ย่อมสะท้อนว่าพลังทางสังคมที่เป็นจริงของมหาชนที่เกิดขึ้นหลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งใหญ่จากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ไม่เพียงแต่นำมาสู่การตีความประเด็นเรื่องอำนาจอธิปไตยปวงชนใหม่ให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นเท่านั้น หากแต่รวมถึงการขยายขอบเขตของสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 ให้กว้างขวางออกไปจากเดิมอย่างมาก ดังปรากฏผ่านตารางที่ 8 ซึ่งแสดงการเปรียบเทียบจำนวนมาตราเกี่ยวกับบทบัญญัติเรื่องสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตั้งแต่รัฐธรรมนูญฉบับแรกจนถึงรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 (โดยมิได้นับรวมกับบทบัญญัติว่าด้วยเรื่องหน้าที่ของชนชาวไทย) ว่ามีการเพิ่มเติมบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทยเข้าไปอีก 6 มาตรา และรายละเอียดเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพดังกล่าวในหลายมาตราที่ล้นแล้วแต่มีความสำคัญและตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน ดังที่ได้อภิปรายไปในข้างต้น

รัฐธรรมนูญ	จำนวนบทบัญญัติเรื่องสิทธิเสรีภาพของปวงชน
รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475	3 มาตรา (มาตรา 12-14)
รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489	4 มาตรา (มาตรา 12-15)
รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492	20 มาตรา (มาตรา 26-45)
รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2511	21 มาตรา (มาตรา 24-44)
รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517	27 มาตรา (มาตรา 27-53)

ตารางที่ 8

เปรียบเทียบจำนวนบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิเสรีภาพของปวงชนในรัฐธรรมนูญ

นอกจากประเด็นเรื่องการเพิ่มเติมและขยายบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทยในรัฐธรรมนูญแล้ว ยังมีการเปลี่ยนแปลงในรายละเอียดในอื่น ๆ อีกมากมายในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 ที่เป็นผลความมาจากจุดเริ่มต้นจากร่างการเปลี่ยนแปลงบทบัญญัติว่าด้วยอำนาจอธิปไตยของชน เพื่อที่จะทำให้รัฐธรรมนูญเป็นพลังในการดึงดูดมหาชนที่เติบโตขึ้นเป็นอย่างมากในเวลานั้น ไม่ว่าจะเป็นการเพิ่มเติมบทบัญญัติในส่วนที่ว่าด้วยแนวนโยบายแห่งรัฐ เพื่อให้มีการคำนึงถึงความเหลื่อมล้ำของประชาชนอย่างที่มีเคยมีการกล่าวถึงมาก่อนในอดีต¹³⁴⁸ หรือการบัญญัติให้การศึกษาภาคบังคับเป็นสิทธิของประชาชน นอกเหนือไปจากการระบุแค่เพียงว่าบุคคลมีเสรีภาพในการได้รับการศึกษาอบรมอย่างลวย ๆ ที่มีอยู่เดิม¹³⁴⁹ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงเล็กน้อยอื่น ๆ แต่ส่งผลสำคัญอย่างยิ่งต่อระบอบการเมือง เช่นการเปลี่ยนแปลงให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรทำหน้าที่เป็นประธานรัฐสภาแทนประธานวุฒิสภา¹³⁵⁰ ซึ่งมีนัยสำคัญเนื่องจากประธานรัฐสภาคือผู้ที่มีหน้าที่นำชื่อนายกรัฐมนตรีขึ้นทูลเกล้าฯต่อพระมหากษัตริย์ และยังเป็นผู้ที่ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีอีกด้วย เป็นต้น

ประการสุดท้าย ปรากฏการณ์ในการร่างรัฐธรรมนูญที่อธิบายไปนี้ยังสอดคล้องไปในแนวทางเดียวกันกับข้อเรียกร้องของบรรดานิสิตนักศึกษาซึ่งเป็นตัวแทนของพลังมหาชนในเวลานั้น ไม่ว่าจะเป็นข้อเสนอให้ลดอายุผู้มีสิทธิในการเลือกตั้งลงเหลือ 18 ปีบริบูรณ์ ซึ่งเคยเกิดขึ้นมาแล้วครั้งหนึ่งในขณะที่มีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 อันเกิดจากพลังของมหาชนในระลอกแรก¹³⁵¹ หรือข้อเสนอเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ในนามของ “กลุ่มประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” (ปช.ปช.) ซึ่งมี

¹³⁴⁸ ดูคำอภิปรายของนายจรูญ สุภาพ ใน สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 12 วันที่ 8 มีนาคม 2517," 18.

¹³⁴⁹ ดูคำอภิปรายของนายปวย อึ้งภากรณ์ ใน สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 13 วันที่ 14 มีนาคม 2517," 173.

¹³⁵⁰ มาตรา 96 ของรัฐธรรมนูญใน "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517," 31.

¹³⁵¹ ช.อ. ณ ธรณินทร์ (นามแฝง), *วิธีสู่ระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์* (กรุงเทพฯ: กราฟิการ์ต, 2518), 167.; และดู สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 63 วันที่ 7 กันยายน 2517."

ธีรยุทธ บุญมีเป็นผู้ประสานงานกลุ่ม และได้ออกแถลงการณ์แสดงความไม่พอใจร่างรัฐธรรมนูญและเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ไขใน 8 เรื่อง ประกอบด้วย

1. คัดค้านการให้มีวุฒิสมาชิกโดยการแต่งตั้ง
2. คัดค้านการกำหนดให้วุฒิสมาชิกที่มีได้รับการเลือกตั้งให้เป็น นายกรัฐมนตรีได้
3. ต้องการให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองได้รับการเลือกตั้งจาก ประชาชน
4. คัดค้านการกำหนดว่าทหารมีหน้าที่ในการปราบปรามจลาจล
5. คัดค้านการให้อภิสิทธิ์แก่ผู้ที่สอนหนังสือในมหาวิทยาลัยได้รับการแต่งตั้งเป็นวุฒิสภา ทั้ง ๆ ที่เป็นข้าราชการประจำ
6. ต้องการให้รัฐธรรมนูญกำหนดถึงการปฏิรูปที่ดินไว้อย่างชัดเจน
7. ต้องการให้กำหนดว่าประชาชนมีสิทธิที่จะเลือกนับถือลัทธิทางการเมืองใดก็ได้
8. ต้องการให้กำหนดว่า ประชาชนมีสิทธิในการรวมตัวเป็นสหพันธ์
แรงงาน¹³⁵²

โดยจะเห็นได้ว่าข้อเสนอทั้ง 8 ข้อ ล้วนแล้วแต่เป็นข้อเสนอที่วางอยู่บนความพยายามที่จะ เสริมแรงและขจัดอุปสรรคที่คอยจำกัดอำนาจของมหาชนให้หมดไปทั้งสิ้น ซึ่งหลายเรื่องที่เสนอถือเป็นเรื่องใหม่มากในขณะนั้น เช่นการเสนอให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองมาจากการเลือกตั้งของ ประชาชน นอกจากนี้ก่อนการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 เพียงหนึ่งวัน คือในวันที่ 6 ตุลาคม นิสิตนักศึกษาในนามของกลุ่มส่งเสริมประชาธิปไตย 11 สถาบัน¹³⁵³ ได้ถวายฎีกาต่อ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเพื่อขอให้ทรงใช้พระราชอำนาจส่งคืนร่างรัฐธรรมนูญกลับไปให้สภานิติ

¹³⁵² กองบรรณาธิการประชาชาติรายสัปดาห์, *สรุปเหตุการณ์ 2517* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์เนต, 2518), 26.

¹³⁵³ ซึ่งประกอบด้วย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร วิทยาลัยพลศึกษา วิทยาลัยวิชาการศึกษาปทุมวัน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยรามคำแหง วิทยาลัยครูสวนสุนันทา วิทยาลัยครูธนบุรี วิทยาลัยครูพระนคร วิทยาลัยครูจันทร์เกษม และวิทยาลัยครูเพชรบุรี วิทยาลัยการณ

บัญญัติแห่งชาติพิจารณาใหม่อีกครั้งหนึ่ง พร้อมกันนั้นยังขอให้ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยเพื่อยุติความขัดแย้งเกี่ยวกับการร่างรัฐธรรมนูญด้วยการให้ประชาชนลงประชามติร่างรัฐธรรมนูญอีกด้วย¹³⁵⁴ เพียงแต่การเรียกร้องดังกล่าวไม่ประสบผลสำเร็จ กระทั่งมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญในวันรุ่งขึ้น

ข้อเรียกร้องของบรรดานิสิตนักศึกษาบางส่วนยังคงคล้ายคลึงกับข้อเสนอของนักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่ง นั่นคือข้อเสนอของกลุ่มอาจารย์จากคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่พยายามเสนอแนะและเรียกร้องให้มีการเลือกตั้งนายกรัฐมนตรีโดยตรงจากมหาชนซึ่งถือว่าเป็นเรื่องใหม่มากในเวลานั้น โดยนักรัฐศาสตร์กลุ่มนี้ประกอบด้วย กมล สมวิเชียร กระมล ทองธรรมชาติ พงศ์เพ็ญ ศกุนตาภัย และประพันธ์ศักดิ์ กมลเพชร¹³⁵⁵ ข้อเสนอที่ว่านี้ปรากฏอย่างชัดเจนโดยเฉพาะในงานของของพงศ์เพ็ญ ศกุนตาภัย ที่ต้องการอาศัยมหาชนเป็นตัวสร้างความชอบธรรมให้แก่ฝ่ายบริหารที่มีความเข้มแข็ง เพราะ “สิ่งสำคัญอยู่ที่ว่าฝ่ายบริหารจะต้องได้รับความยินยอมจากประชาชน”¹³⁵⁶ ซึ่งความยินยอมที่ว่านี้จะต้องเป็นความยินยอมที่ได้รับมาโดยตรงมิใช่ผ่านสภาผู้แทนราษฎรอีกทีหนึ่ง ด้วยเหตุที่ว่า

สภาพสังคมไทยปัจจุบัน และประสบการณ์ทางการเมืองของไทยในอดีตได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า วิธีการแรกคือ ให้ฝ่ายนิติบัญญัติก่อตั้งฝ่ายบริหารนั้นไม่มีใครประสบผลดีนัก เพราะฝ่ายนิติบัญญัติเองยังขาดสมรรถภาพ ขาดความมั่นคง และขาดหลักประกันทางประชาธิปไตย... เมื่อเป็นดังนี้ ทางใหม่ซึ่งน่าจะนำมาพิจารณาก็คือให้หัวหน้าฝ่ายบริหารได้รับเลือกตั้งจากประชาชนโดยตรง หรือให้ประชาชนออกประชามติรับรองฝ่ายบริหารเป็นครั้งคราว¹³⁵⁷

¹³⁵⁴ กองบรรณาธิการประชาชาติรายสัปดาห์, *สรุปเหตุการณ์ 2517*, 181.

¹³⁵⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, "ความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายบริหารกับฝ่ายนิติบัญญัติ," in *รัฐธรรมนูญสำหรับชาวบ้าน*, ed. ชัยอนันต์ สมุทวณิช (กรุงเทพฯ: พิฆเนศ, 2516), 76.

¹³⁵⁶ ดู พงศ์เพ็ญ ศกุนตาภัย, *ประชาธิปไตยกับกระบวนการเมืองในประเทศไทย*, 2 ed. (กรุงเทพฯ: แผนกวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516).

¹³⁵⁷ พงศ์เพ็ญ ศกุนตาภัย, *การเมืองประเทศไทย การพัฒนาฝ่ายบริหาร*, 4-5 อ้างถึงใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช, "ความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายบริหารกับฝ่ายนิติบัญญัติ," 77.

แม้ว่าข้อเสนอของนักรัฐศาสตร์ดังกล่าวจะได้รับความสนใจจากผู้คนอย่างกว้างขวาง แต่ข้อเสนอดังกล่าวก็ไม่ได้ถูกนำมาปฏิบัติใช้หรืออภิปรายในกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญแต่อย่างใด แต่ความสำคัญที่แฝงอยู่เบื้องหลังของข้อเสนอของนักวิชาการกลุ่มนี้ คือการแสดงให้เห็นถึงความพยายามที่จะนำอำนาจมหาชนที่กำลังเติบโตเป็นอย่างมากในเวลานั้นมาใช้สร้างความเข้มแข็งและความชอบธรรมแก่อำนาจบริหารโดยอาศัยกลไกการเลือกตั้งเพื่อให้มีอำนาจทัดเทียมกับรัฐสภาที่มาจาก การเลือกตั้งของมหาชนเช่นเดียวกัน โดยอาจมิได้คำนึงถึงประเด็นปัญหาที่อาจเกิดจากการอ้าง มติมหาชนดังกล่าวของนายกรัฐมนตรี ที่อาจนำมาใช้เพื่อสร้างความชอบธรรมในการใช้อำนาจอย่าง เกินเลยหรือการหลีกเลี่ยงการตรวจสอบใดใดก็ตามของนายกรัฐมนตรี หรือแม้แต่ประเด็นเรื่องผู้ใช้ อำนาจอธิปไตยที่ปวงชนมอบหมาย ซึ่งรัฐธรรมนูญระบุว่าสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นผู้ใช้ผ่านรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล ซึ่งจะทำให้เกิดสภาวะประชันขันแข่งความชอบธรรมกันเองในหมู่เอกบุคคล ด้วยกัน คือระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับนายกรัฐมนตรี ดังที่ได้อภิปรายไปแล้วในบทที่ 4 ซึ่ง ปรากฏการณ์ที่ว่านี้ แม้จะยังไม่ปรากฏให้เห็นในเวลานั้น แต่เมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 และมีการกำหนดการเลือกตั้งแบบแบ่งเขตโดยให้ทั้งประเทศเป็นเขตเดียว อันเป็นเหตุให้ นายกรัฐมนตรีในเวลาต่อมา คือนายทักษิณ ชินวัตร อ้างความชอบธรรมจากเสียงของมหาชนในเวลา นั้นที่ออกมาลงคะแนนในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบสัดส่วนหรือแบบบัญชีรายชื่อ ให้กับพรรคไทยรักไทยจำนวน 16 ล้านเสียง ที่มีเขาเป็นบัญชีรายชื่อหมายเลข 1 อันเทียบเคียงได้กับ การแสดงออกว่ามหาชนได้เลือกตั้งให้เขามาทำหน้าที่นายกรัฐมนตรีโดยตรง¹³⁵⁸ และเป็นเหตุการณ์ที่ ทำให้ข้อถกเถียงตลอดจนปัญหาอันที่เกี่ยวข้องกับข้อเสนอเรื่องการเลือกตั้งนายกรัฐมนตรีโดยตรงที่ว่า นี้กลับคืนมาอีกครั้งโดยสัมพันธ์กับการเติบโตของพลังทางสังคมที่เป็นจริงคือมวลชนประชาธิปไตย ดังที่จะได้กล่าวถึงในหัวข้อสุดท้ายต่อไป

¹³⁵⁸ ผู้จัดการออนไลน์, "คำต่อคำ “แก้ว” อ้าง 16 ล้านเสียง ตั้ง กก.สมานฉันท์ชื่อเวลา," (2549).

6.4.4 องค์กริปีตย์ที่ไมเคยหลับและตื้นอยู่ตลอดเวลา: มวลชนปฏิวัติและมวลชน ประชาธิปไตย¹³⁵⁹

จากลักษณะการของรัฐธรรมนูญรูปแบบต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับพลังของมหาชนในการเมืองไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 ถึงปี พ.ศ. 2534 ที่อภิปรายไปในข้างต้น จะเห็นได้ว่าแม้ในประวัติศาสตร์การเมืองไทยที่ผ่านมาจะยังไม่ปรากฏว่ามีรัฐธรรมนูญฉบับใดที่อาจจัดให้อยู่ในกลุ่มสุดท้าย หรือมีการร่างรัฐธรรมนูญครั้งใดที่ตั้งใจให้อำนาจมหาชนอย่างไร้ขอบเขตหรือข้อจำกัดใดใด ตรงกันข้ามแม้แต่ผู้ร่างรัฐธรรมนูญฉบับที่ยกย่องกันว่าเป็นประชาธิปไตยมากที่สุดในว่าจะเป็นรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2489 หรือฉบับปี พ.ศ. 2517 ต่างก็มีข้อสงวนเกี่ยวกับอำนาจมหาชนดังที่ได้กล่าวไปแล้วทั้งสิ้น ดังนั้นจึงไม่ปรากฏว่ามีรัฐธรรมนูญฉบับใดที่มีบทบัญญัติที่มุ่งให้อำนาจแก่มหาชนในการกำหนดความเป็นไปของสถาบันทางการเมืองและทุกสิ่งทุกอย่างในระบอบการเมืองอย่างสุดโต่งโดยตรง อันเป็นที่มาของคำอธิบายเรื่ององค์กริปีตย์ที่ไมยอมหลับไหล แต่กระนั้นก็มีได้หมายความว่าตลอดช่วงระยะเวลากว่า 6 ทศวรรษของการเมืองไทยในระบอบรัฐธรรมนูญจะไม่มีร่องรอยของพลังมหาชนที่ตื่นตัวมากเกินไปจนกระทั่งอยู่ในสภาวะไร้การควบคุม และแปรเปลี่ยนไปเป็นการเมืองภายนอกของมวลประชามหาชนที่ตื่นขึ้นมาและนำไปสู่ความไร้เสถียรภาพและความไม่มั่นคงไปจนถึงการใช้ความรุนแรงประหัตถ์ประหารกัน ซึ่งมีทั้งความรุนแรงที่เกิดจากฝ่ายมหาชนกระทำต่อเจ้าหน้าที่รัฐ และความรุนแรงที่เกิดจากเจ้าหน้าที่รัฐกระทำต่อมหาชน จนเป็นเหตุให้เกิดการทำรัฐประหารและยุติการปกครองในระบอบรัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตยแบบผสมไปในที่สุด

ปรากฏการณ์ที่งานวิจัยในหัวข้อสุดท้ายนี้จะหยิบมาพิจารณา คือปรากฏการณ์เกี่ยวกับการเติบโตของพลังมหาชนที่เป็นผลจากรัฐธรรมนูญที่ปลุกให้มหาชนตื่นจากภวังค์ แต่การตื่นตัวที่ว่านี้เป็นไปโดยปราศจากนาครธรรมหรือคุณธรรมของพลเมือง (civic virtue) ของความรู้จักประมาณในการใช้อำนาจในการปกครองตนเองของมหาชน (โปรดดูข้อเสนอในงานวิจัยบทที่ 3 ประกอบ) จนทำให้มหาชนที่ตื่นขึ้นมาจากการหลับใหลนี้กลายเป็นฝูงชนไร้ระเบียบ (mob rule) ในที่สุด โดย

¹³⁵⁹ คำว่า “มวลชนปฏิวัติ” และ “มวลชนประชาธิปไตย” นี้ผู้วิจัยนำมาจากข้อเสนอในโครงการวิจัยของสถาบันพระปกเกล้า เรื่อง “จากมวลชนปฏิวัติสู่มวลชนประชาธิปไตยกับพระมหากษัตริย์: การศึกษาพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชในกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย” ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภมิตร ปิติพัฒน์ เป็นนักวิจัย ศาสตราจารย์ ดร.ไชยันต์ ไชยพร เป็นหัวหน้าโครงการ และศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ จันทรวงศ์ เป็นที่ปรึกษา

ตัวอย่างที่จะหยิบยกมาพิจารณาในส่วนนี้ คือการเติบโตของพลังมหาชนในสองระลอก ระลอกแรก คือการเติบโตของ “มวลชนปฏิวัติ” หลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 และนำไปสู่ความวุ่นวาย การเดินขบวนประท้วง กระทบการจราจร ซึ่งเมื่อผนวกเข้ากับการแพร่กระจายของอุดมการณ์คอมมิวนิสต์และบริบทของการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศเพื่อนบ้านในช่วงเวลาเดียวกัน ได้แปรเปลี่ยนพลังมวลชนของขบวนการนิสิตนักศึกษาที่ก่อตัวขึ้นในช่วงทศวรรษที่ 2510¹³⁶⁰ ให้กลายเป็น “มวลชนปฏิวัติ” และลงเอยด้วยการใช้ความรุนแรงและการรัฐประหารในวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519

ส่วนการเติบโตของมหาชนในอีกระลอกหนึ่ง ซึ่งแม้จะได้ไม่อยู่ในขอบเขตของการศึกษาของงานวิจัยฉบับนี้โดยตรง แต่ก็สมควรหยิบยกมาพิจารณาเนื่องจากเป็นผลที่เกิดจากพลังมวลชนที่ก่อตัวหลังรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2534 และการแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวที่นำไปสู่การเกิดรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 นั่นคือการเติบโตของพลังมวลชนชนชั้นกลาง ที่เริ่มต้นจากชนชั้นกลางในเมืองในเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ และต่อมาพลังเหล่านี้ได้เติบโตและแพร่กระจายไปสู่ชนชั้นกลางใหม่หรือชนชั้นกลางระดับล่างในชนบทในเวลาต่อมา โดยพลังมหาชนที่เกิดขึ้นในระลอกที่สองนี้ หรืออาจเรียกว่ามหาชนที่เป็น “มวลชนประชาธิปไตย” นี้ จะกลายเป็นตัวแปรสำคัญสำหรับการเมืองไทยในช่วงทศวรรษที่ 2540 เป็นต้นมา และเป็นสาเหตุของความขัดแย้งและการแบ่งขั้วทางการเมือง ตลอดจนการนำการเมืองลงสู่ท้องถนนจนกลายเป็นเงื่อนไขที่นำมาสู่การทำรัฐประหารถึง 2 ครั้งในเวลาต่อมา คือการรัฐประหารในวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2549 และการรัฐประหารในวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557

การแสดงพลังของมหาชนในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ถูกมองว่าเป็นชัยชนะของพลังแห่งขบวนการนิสิตนักศึกษาที่ไม่ต้องการตกอยู่ภายใต้การปกครองโดยรัฐบาลเผด็จการของจอมพลถนอม-จอมพลประภาส และได้อาศัยช่องทางที่เกิดจากความแตกแยกภายในกันเองของกลุ่ม

¹³⁶⁰ สำหรับรายละเอียดเกี่ยวกับการก่อตัวของขบวนการนิสิตนักศึกษาในทศวรรษที่ 2510 โปรดดูประจักษ์ ก้องกีรติ, และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ: การเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนก่อน 14 ตุลาคม 7 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548).

ชนชั้นนำในระบอบเผด็จการมาใช้เป็นโอกาสในการโค่นล้มระบอบเผด็จการลงได้ในที่สุด¹³⁶¹ ทว่าหลังชัยชนะและการเปลี่ยนแปลงการปกครองกลับสู่ระบอบรัฐธรรมนูญด้วยการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 ซึ่งพยายามขยายบทบัญญัติเกี่ยวกับมหาชนออกไปอย่างกว้างขวางดังที่ได้อธิบายไปในส่วนก่อนหน้า กลับพบว่าสภาวะการณ์ที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2517 และ 2518 กลับสะท้อนภาพของการเติบโตของมหาชนที่ปราศจากความพอดี หรือมหาชนที่ยังไม่ก่อปรด้วยนาครธรรมและพร้อมจะใช้สิทธิและเสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดให้อย่างมีขอบเขตหรืออย่างพอดี เพราะข้อเท็จจริงที่ปรากฏอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2517 ล้วนแล้วแต่เป็นภาพของการแสดงพลังของมหาชนด้วยการเดินขบวนประท้วงในเรื่องต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง และหลายครั้งการประท้วงก็ลงเอยด้วยการใช้ความรุนแรงทั้งจากสองฝ่าย คือทั้งจากฝ่ายเจ้าหน้าที่รัฐและฝ่ายมหาชนเอง

สภาวะการณ์ดังกล่าวนี้มีให้เห็นตั้งแต่ช่วงต้นปี พ.ศ. 2517 หรือหลังชัยชนะของขบวนการนิสิตนักศึกษาใหม่ ๆ โดยในตอนแรกยังเป็นการเดินขบวนประท้วงในลักษณะของการใช้พลังมหาชนเพื่อตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลที่ถูกกล่าวหาว่าทุจริตและไม่โปร่งใส เช่น ในวันที่ 5 มกราคม พ.ศ. 2517 ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยและสหพันธ์นักศึกษาเสรีได้เดินขบวนไปวางพวงหรีดที่สนามบินดอนเมือง เพื่อประท้วงโครงการสร้างสนามบินหนองงูเห่าราคา 2,000 ล้านบาท ที่บรรดานิสิตนักศึกษาเห็นว่าเป็นการใช้งบประมาณที่ไม่เหมาะสมในยามที่เศรษฐกิจกำลังตกต่ำ เนื่องจากสนามบินเดิมยังคงใช้งานได้อยู่¹³⁶² หรือการเดินขบวนไปวางพวงหรีดของศูนย์กลางนิสิตฯ ที่สถานเอกอัครราชทูตสหรัฐฯ เพื่อประท้วงการแทรกแซงกิจการภายในประเทศไทยของหน่วยข่าวกรองของสหรัฐฯ หรือ ซี.ไอ.เอ. (CIA) เนื่องจากก่อนหน้านี้มีข่าวว่าเจ้าหน้าที่ ซี.ไอ.เอ. ที่จังหวัดสกลนครได้ส่งจดหมายแจ้งข่าวปลอมเกี่ยวกับการก่อการร้ายมาให้กับนายสัญญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรี¹³⁶³ เป็นต้น นอกจากนี้การเคลื่อนไหวของมวลประชามหาชนในเวลานั้นก็ได้เริ่มปรากฏภาพของการใช้ความรุนแรงทั้งจากฝ่ายนิสิตนักศึกษาและเจ้าหน้าที่รัฐที่ทำการตอบโต้ เช่น การประท้วงของกลุ่มนักเรียนอาชีวะเกี่ยวกับหลักสูตรที่กระทรวงศึกษาธิการในวันที่ 11 มกราคม ที่ต่อมาได้มีการปะทะ

¹³⁶¹ องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (อ.ม.ธ.), *วารสาร อ.ม.ธ. 14 ตุลาคม "วันมหาปิติ"* (กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา, 2516), 12; สุธรรม แสงประทุม, *ผมผ่านเหตุการณ์ 6 ตุลาคม มาได้อย่างไร ?* (กรุงเทพฯ: ดาวหาง, 2522), 3.

¹³⁶² กองบรรณาธิการประชาชาติรายสัปดาห์, *สรุปเหตุการณ์ 2517*, 5.

¹³⁶³ เรื่องเดียวกัน, 3, 7.

กันระหว่างกลุ่มนักเรียนอาชีวะที่มาชมดนตรีกับผู้ที่มาประท้วง ก่อนจะกลายเป็นการจลาจลและมีการเผารถตำรวจที่โรงพักขณะสงคราม ส่งผลให้มีผู้บาดเจ็บ 7 คน และเสียชีวิต 1 คน ซึ่งคาดว่าเป็นฝีมือเจ้าหน้าที่ตำรวจที่กำลังปฏิบัติหน้าที่อยู่บนโรงพักขณะสงคราม¹³⁶⁴

กรณีที่เป็นปัญหาโด่งดังในช่วงต้นปี 2517 คือกรณีที่มีการเผาหมู่บ้านนาทราย จังหวัดหนองคาย (ปัจจุบันคือจังหวัดบึงกาฬ) โดยเจ้าหน้าที่รัฐอ้างว่าเป็นการกระทำของ ผกค. ที่พยายามจะทำลายสถานีเรดาร์ ในขณะที่ธีรยุทธ บุญมี แกนนำของขบวนการนิสิตนักศึกษาได้พยายามพูดคุยกับชาวบ้านและยืนยันว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งส่งผลให้สูญเสียชีวิตชาวบ้านผู้บริสุทธิ์ไป 3 คน ต่อมาธีรยุทธได้นำชาวบ้านจากบ้านนาทรายมาปราศรัยที่ท้องสนามหลวง และมีผู้คนให้ความสนใจรับฟังเป็นจำนวนมาก เรื่องราวดังกล่าวที่บ้านนาทรายนี้กลายเป็นวาระสำคัญจนกระทั่งนายกรัฐมนตรีต้องนำเข้าพิจารณาในที่ประชุมคณะรัฐมนตรี และได้มีมติแต่งตั้งคณะกรรมการสอบสวนชี้ขาดในเรื่องราวดังกล่าวโดยมีอธิบดีกรมการปกครองดำรงตำแหน่งประธานกรรมการ แต่ก็ไม่สามารถหาข้อสรุปได้จนกระทั่งมีการตั้งญัตติด้วนเข้าสู่สภานิติบัญญัติแห่งชาติเพื่อให้ตั้งกรรมการสอบสวนแม้จะไม่ประสบผลสำเร็จ แต่สุดท้าย พลโทสายหยุด เกิดผล (ยศในขณะนั้น) ผู้บัญชาการตำรวจชายแดน ได้ออกมาแถลงว่าเจ้าหน้าที่รัฐจะชดใช้ค่าเสียหายให้แก่ชาวบ้านที่สูญเสีย และต่อไปฝ่ายความมั่นคงจะใช้นโยบายทางการเมืองแทนนโยบายตาต่อตา ฟันต่อฟัน¹³⁶⁵

จากกรณีการเผาบ้านนาทราย จะเห็นได้ว่าปรากฏการณ์หนึ่งที่สอดแทรกอยู่กับการแสดงพลังของมหาชนผ่านการเดินขบวนและชุมนุมประท้วง คือประเด็นเรื่องอุดมการณ์ทางการเมืองของมหาชนเหล่านั้น เพราะสิ่งที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับชัยชนะของนิสิตนักศึกษาก็คือการเติบโตของผู้ก่อการพรรคคอมมิวนิสต์ในประเทศไทยหลังจากนั้น ไม่ว่าจะเป็นการเติบโตในแง่ของการแพร่กระจายความคิดและอุดมการณ์ในหมู่ปัญญาชน ไม่ว่าจะเป็งานเขียนที่เรียกร้องให้นักศึกษาออกมาฝึกกำลังต่อต้านอำนาจและอิทธิพลของ “จักรพรรดินิยม” อเมริกัน¹³⁶⁶ หรืองานที่ฝึกใฝ่อุดมการณ์ทาง

¹³⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, 10, 12.

¹³⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, 35, 37, 40.

¹³⁶⁶ ช.อ. ณ ธรณินทร์ (นามแฝง), *วิธีสู้ระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ*, 133.; และโปรดดูวรรณกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในเวลานั้น เช่น มณี ศุภวรรณ, *โฉมหน้าจักรพรรดินิยม "จักรพรรดินิยมทางเศรษฐกิจ"* (พระนคร: แนว

การเมืองแบบซำอย่างชัดเจน สอดคล้องกับปากคำของวสิษฐ เดชกุญชร ว่า “ภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม ความตื่นตัวของประชาชนในการแสวงหาความรู้ดำเนินไปอย่างคึกคัก มีการเสนอหนังสือแนวทางต่าง ๆ เข้ามาให้ประชาชนเลือกอย่างมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสืออันเป็นลู่ทางในการหาทางออกให้แก่ประเทศ”¹³⁶⁷ หรือการที่หนังสือปรัชญานิพนธ์เหมาเจ๋อตง ซึ่งจัดพิมพ์โดยองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จำนวน ถึง 20,000 เล่มที่จำหน่ายหมดลงอย่างรวดเร็ว รวมถึงหนังสือเกี่ยวกับลัทธิมาร์กซิสต์อื่น ๆ ที่ได้รับกระแสตอบรับจากประชาชนอย่างกว้างขวาง¹³⁶⁸ นอกจากนี้การเติบโตดังกล่าวยังเกิดขึ้นควบคู่กันไปกับการยกระดับการใช้ความรุนแรงและการโจมตีเจ้าหน้าที่รัฐอย่างต่อเนื่องจากผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ (ผกค.) ในต่างจังหวัด เช่นการโจมตีเจ้าหน้าที่รัฐบาลที่อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม ในวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2517 ส่งผลให้เจ้าหน้าที่ตำรวจและภรรยาเสียชีวิตรวมจำนวน 7 คน¹³⁶⁹ เป็นต้น

ภาพของการรวมตัวกันของมหาชนเพื่อเรียกร้องสิทธิและประท้วงการดำเนินการของรัฐบาลดังกล่าวนี้ได้ดำเนินต่อไปและทวีความเข้มข้นมากขึ้นทั้งในเชิงปริมาณของมหาชนที่เข้าร่วม และความรุนแรงที่เกิดขึ้น ในส่วนของปริมาณนั้นมีทั้งที่เป็นการชุมนุมเพื่อเรียกร้องสิทธิในวิชาชีพ เช่น ในวันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2517 นักศึกษาครูและกลุ่มครูในนามศูนย์พิทักษ์สิทธิครูแห่งประเทศไทยจำนวนกว่า 3,000 คนได้ออกมาเดินขบวนและประกาศยึดหอประชุมครูสภาเพื่อเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ ของครู¹³⁷⁰ หรือการชุมนุมประท้วงในลักษณะของการนัดหยุดงานประท้วง (strike) เพื่อเรียกร้องผลประโยชน์เฉพาะหน้าของกลุ่มตน เช่น การประท้วงของลูกจ้างโรงงานทอผ้าจากจังหวัดสมุทรสาครและพระประแดง ซึ่งเดินขบวนมาประท้วงที่หน้ากระทรวงแรงงานก่อนที่จะมีแนวร่วมกรรมกรจากที่อื่น ๆ มาสมทบและยกระดับการชุมนุมไปยังบริเวณท้องสนามหลวงในนามของการต่อสู้ของ “มวลกรรมกร” ซึ่งได้ชุมนุมติดต่อกันเป็นเวลาหลายวันและมีผู้เข้าร่วมการชุมนุม “มากมายนับเป็นประวัติการณ์”¹³⁷¹ จนกระทั่งเรื่องเข้าสู่ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีและต่อมานายกรัฐมนตรีได้ออก

ร่วมนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2517); ศูนย์กลางนักศึกษาภาคเหนือ, *จักรพรรดินิยมจงพินาศ* (กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2516).

¹³⁶⁷ ดู “คำนำ” ใน วสิษฐ เดชกุญชร, *ความผิดพลาดของนายหมาก* (พระนคร: ประพันธ์สาส์น, 2518).

¹³⁶⁸ เพิ่งอ้าง.

¹³⁶⁹ กองบรรณาธิการประชาชาติรายสัปดาห์, *สรุปเหตุการณ์ 2517*, 16.

¹³⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, 76.

¹³⁷¹ เรื่องเดียวกัน, 115.

ปราศรัยผ่านสถานีวิทยุแห่งประเทศไทยโดยยอมโอนอ่อนผ่อนตามข้อเรียกร้องของกลุ่มกรรมกร การประท้วงจึงยุติลงในที่สุด นอกจากการประท้วงของกลุ่มกรรมกรขนาดใหญ่ดังกล่าวแล้ว ยังปรากฏ การประท้วงของกลุ่มกรรมกรย่อย ๆ ในลักษณะของการต่อต้านคำสั่งย้ายผู้บริหารที่ตนชื่นชอบอีกด้วย¹³⁷²

ในขณะที่การประท้วงในลักษณะของการใช้ความรุนแรงก็มีการยกระดับด้วยเช่นกัน โดยกรณีซึ่งเป็นที่โจษจันกันมากที่สุดในปี พ.ศ. 2517 คือเหตุการณ์การจลาจลที่สถานีตำรวจนครบาล พลับพลาไชย ในช่วงศึกของคืนวันที่ 3 ต่อรุ่งสางของเช้าวันที่ 4 กรกฎาคม โดยมีผู้ก่อจลาจลประมาณ 500 คน นำกำลังมาล้อมโรงพักพลับพลาไชย โดยมีสาเหตุความไม่พอใจจากกรณีที่ทำรวจกระทำการ ทารุณต่อนายพูน ลำสือประเสริฐ ซึ่งมีอาชีพเป็นคนขับรถแท็กซี่ เหตุการณ์นี้นำไปสู่การปะทะกัน ระหว่างเจ้าหน้าที่ตำรวจกับผู้ชุมนุมอย่างรุนแรง ซึ่งยาวนานต่อเนื่องติดกัน 3 วัน ส่งผลให้มี ผู้เสียชีวิต 27 ราย บาดเจ็บอีกกว่า 120 คน เหตุการณ์ดังกล่าวบานปลายจนกระทั่งรัฐบาลของนาย สัญญา ธรรมศักดิ์ ตัดสินใจประกาศภาวะฉุกเฉินเพื่อระงับเหตุการณ์จลาจลที่พลับพลาไชย¹³⁷³ จนกระทั่งเหตุการณ์ดังกล่าวสงบและยุติลงในวันที่ 7 กรกฎาคม

สิ่งเหล่านี้กลับยิ่งทวีความตึงเครียดอย่างมากในปรั้งขึ้น เมื่อบริบทในการเมืองระหว่าง ประเทศเปลี่ยนแปลงมวลชนภายในประเทศให้กลายเป็นมวลชนปฏิวัติที่ต้องการเปลี่ยนแปลงการ ปกครองอย่างรุนแรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังเหตุการณ์ที่กองกำลังเขมรแดงสามารถบุกเข้ายึด กรุงพนมเปญได้อย่างราบคาบในกลางเดือนเมษายน พ.ศ. 2518¹³⁷⁴ ยังผลให้เกิดความตึงเครียด บริเวณชายแดน มีการเพิ่มกำลังทหารและสั่งปิดชายแดนทั้งหมดลงทันที¹³⁷⁵ เหตุการณ์ยิ่งทวีความ คับขันมากยิ่งขึ้นเมื่อมีข่าวว่าทหารเขมรแดงจะโจมตีประเทศไทย และได้เตรียมกำลังรบตามแนว

¹³⁷² เช่นกรณีที่พักงานขับรถบริษัทขนส่งสายต่างจังหวัด นายสถานี และพนักงานรวมกว่า 300 คน ชุมนุมเรียกร้องให้พ้นเอกขุนแผน กระหม่อมทอง ผู้อำนวยการบริษัทขนส่งปฏิบัติหน้าที่ต่อไป ดู เรื่องเดียวกัน, 89.

¹³⁷³ เรื่องเดียวกัน, 126.

¹³⁷⁴ ดู "รัฐบาลพนมเปญยอมจำนนโอนอำนาจให้เขมรแดง," *สยามรัฐ* ปีที่ 25 ฉบับที่ 8734 วันที่ 17 เมษายน 2518.

¹³⁷⁵ "สั่งเพิ่มกำลังทหารด้านชายแดนเขมรอีก ตัดขาดการติดต่อข้ามพรมแดนทั้งหมด," *สยามรัฐ* ปีที่ 25 ฉบับที่ 8736 วันที่ 19 เมษายน 2518.

ชายแดนพร้อมกับชุดสนามเพลาะเป็นระยะทางยาวกว่า 2 กิโลเมตร¹³⁷⁶ และทำให้เกิดความหวาดวิตกว่าประเทศกำลังกำลังถูกล้อมจากอิทธิพลคอมมิวนิสต์ของประเทศเพื่อนบ้านในภูมิภาค ความหวุ่นวิตกยิ่งทวีตรีคุณมากยิ่งขึ้นภายหลังจากเกิดข่าวเขมรแดงใช้ความรุนแรงอย่างเหี้ยมโหดต่อประชากรชาวเขมรด้วยกัน ส่งผลให้ผู้บัญชาการทหารบกในเวลานั้น คือพลเอกกฤษณ์ สีวะรา ต้องออกมาให้สัมภาษณ์กับสื่อมวลชนว่ากองทัพมีความพร้อมหากเขมรแดงจะบุกโจมตีประเทศไทย¹³⁷⁷

เหตุการณ์ยิ่งทวีความละเอียดอ่อนมากขึ้น เมื่อมีข่าวว่าประเทศลาวหลังจากเปลี่ยนแปลงประเทศไปเป็นคอมมิวนิสต์แล้วก็ได้ล้มเลิกระบบกษัตริย์ที่มีมาอย่างยาวนานกว่า 600 ปีลง โดยเจ้ามหาชีวิตศรีสว่างวัฒนา ซึ่งครองราชย์มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2502 ได้ตัดสินพระทัยสละราชสมบัติ ซึ่งข่าวดังกล่าวนี้ น่าจะสร้างความหวุ่นวิตกให้แก่ชนชั้นนำไทยในเวลานั้นไม่น้อย จนกระทั่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทยต้องออกมาให้สัมภาษณ์กับสื่อมวลชนว่าการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองและล้มพระราชวงศ์ที่เกิดขึ้นในประเทศลาวนั้น “เป็นสัญญาณอันตราย ที่คนไทยผู้รักประชาธิปไตยจะต้องมีความรู้สึกและตื่นตัว” เพื่อป้องกันมิให้ประเทศไทยต้องตกอยู่ในสภาพเดียวกันกับลาว เพื่อป้องกันมิให้ประเทศไทยต้องตกอยู่ในสภาพเดียวกันกับลาว¹³⁷⁸ ในเวลาต่อมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ได้พระราชทานพระบรมราโชวาทต่อทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์เนื่องในโอกาสพิธีตรวจพลสวนสนามที่ลานพระบรมรูปทรงม้า ใจความสำคัญตอนหนึ่งว่า

ปัจจุบันนี้ปรากฏว่า มีการบ่อนทำลายบ้านเมืองของเรา ด้วยวิธีการต่าง ๆ มากมายเป็นลำดับ นับวันยิ่งรุนแรงชัดแจ้งยิ่งขึ้น จนถึงขั้นปฏิบัติการบุกรุกโดยตรงแล้ว แสดงว่าประเทศไทยได้ตกเป็นเป้าหมายของศัตรูที่จะเข้ายึดครองครอบงำ และเบียดเบียน

¹³⁷⁶ ดู "ทหารเขมรแดงคุกคามจะโจมตีไทย ท้นปากกระบอกปืนเป้าหมายอริญา ชุดสนามเพลาะตลอดแนวชายแดน," สยามรัฐ ปีที่ 25 ฉบับที่ 8738 วันที่ 21 เมษายน 2518.

¹³⁷⁷ ดู "พล.อ.กฤษณ์ว่าทหารเตรียมพร้อมถ้าเขมรแดงบุก," สยามรัฐ ปีที่ 25 ฉบับที่ 8744 วันที่ 27 เมษายน 2518.

¹³⁷⁸ ดู "มหาดไทยขอให้ประชาชนป้องกันไม่ให้เป็นเช่นลาว," สยามรัฐ ปีที่ 26 ฉบับที่ 8942 วันที่ 4 ธันวาคม 2518.

บังคับเพื่อผลประโยชน์ และความเป็นใหญ่ของตนอย่าง
แน่นอน¹³⁷⁹

ความวุ่นวายจากการชุมนุมประท้วง การก่อจลาจล และภัยจากคอมมิวนิสต์รวมอยู่ในพลังของ
มวลชนปฏิวัติของไทยในเวลานั้นที่แสดงออกอย่างสุดโต่งและหลายครั้งนำไปสู่การใช้ความรุนแรง สิ่ง
เหล่านี้ล้วนเป็นเหตุให้ชนชั้นนำและกองทัพเริ่มพิจารณาถึงความรู้เสถียรภาพของรัฐบาล
ประชาธิปไตยและพลังของมหาชน ในครั้งนั้นนายประวิทย์ ศรีธัญรัตน์ เลขาธิการรัฐมนตรีนโยบายการ
กระทรวงมหาดไทย ถึงกับให้สัมภาษณ์ผู้สื่อข่าวว่า สถานการณ์ของความวุ่นวายที่เกิดขึ้นในเวลานั้น
หากมีผู้ทำการรัฐประหารและนำเอาระบอบเผด็จการกลับมาใช้ย่อมถือเป็นสิ่งดี โดยมีข้อแม้ว่าการ
รัฐประหารนั้นจะต้องไม่นำเอาลัทธิคอมมิวนิสต์เข้ามาปกครองประเทศ จนกระทั่ง หม่อมราชวงศ์ศึก
ฤทธิ์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีต้องออกมาให้สัมภาษณ์เช่นกันว่า “จะไปรอดหรือไม่รอดแน่ ขอให้
ช่วยกันยึดระบอบประชาธิปไตยไว้ อย่าคิดเปลี่ยนระบอบกลับไปขว้างจัดโดยเผด็จการทหาร”¹³⁸⁰

อย่างไรก็ดี แม้บรรดาแกนนำของพลังมหาชน ซึ่งก็คือบรรดาแกนนำขบวนการนิสิต
นักศึกษาจะให้สัมภาษณ์มาโดยตลอดว่าความตั้งใจในครั้งนั้นของขบวนการนักศึกษามีใช้การโค่นล้ม
สถาบันพระมหากษัตริย์และเปลี่ยนแปลงประเทศไปเป็นคอมมิวนิสต์ หากแต่เป็นการต่อสู้เพื่อ
ประชาธิปไตย แต่เมื่อไม่นานมานี้ ในโอกาสรำลึกเหตุการณ์ 6 ตุลาคม ในปี พ.ศ. 2559 ธงชัย
วินิจจะกุล หนึ่งในอดีตแกนนำขบวนการนิสิตนักศึกษา ได้ออกมากล่าวปาฐกถา ซึ่งมีใจความสำคัญ
ตอนหนึ่งว่า

เมื่อ 20 ปีก่อนได้พบคนหลายคนที่บอกว่าเขาดีใจมากที่เรา
มีโอกาสในงานรำลึก 20 ปี 6 ตุลาได้พูดกันอย่างเปิดเผยแม้ยังไม่
เต็มปากเต็มคำ แต่ก็ยังพอพูดได้ว่าก็เราเป็นคอมมิวนิสต์ แล้วทำไม
ล่ะ ไม่ได้เป็นเหตุให้ต้องฆ่ากันขนาดนั้นเลย... ผมคิดว่าปกติ ไม่

¹³⁷⁹ ดู "ในหลวง ตรัสไทยตกเป็นเป้าหมายของศัตรู หวังยึดครองบังคับเพื่อผลประโยชน์ให้เตรียมพร้อมที่
จะเผชิญเหตุ," *สยามรัฐ* ปีที่ 26 ฉบับที่ 8949 วันที่ 15 ธันวาคม 2518, 16.

¹³⁸⁰ "ส.ส. หนุนให้ปฏิวัตินำเผด็จการมาใช้ขจัดบุคคลที่ก่อความวุ่นวายปั่นป่วน," *สยามรัฐ* ปีที่ 26 ฉบับที่
8962 วันที่ 30 ธันวาคม 2518; "ศึกฤทธิ์" ว่านายฯไม่เปลี่ยนแปลงใหม่ได้ ให้ช่วยกันยึดระบอบประชาธิปไตยไว้
เลือกผู้แทนที่ดีเข้ามา," *สยามรัฐ* ปีที่ 26 ฉบับที่ 8962 วันที่ 30 ธันวาคม 2518.

แปลกประหลาด เราเป็นชายเป็นแรดคอลลินตอนนั้น ซึ่งอายุเพียง ยี่สิบ มันเป็นความปรารถนาของคนอายุยี่สิบ ไม่มีใครปฏิเสธ เหตุการณ์เหล่านั้น แต่ก็มีคามหมายอีกมากมายต้องเน้นย้ำซ้ำแล้ว ซ้ำเล่า ผมมี 2 ลักษณะ 2 ประเด็นที่สังคมจดจำ 6 ตุลา สังคมไทย พุดมากขึ้นใน 2 ลักษณะนี้ แม้มีอีกมากที่ไม่พุดถึง 2 ลักษณะ ดังกล่าว คือ ความโหดร้าย และ ความเงิบ¹³⁸¹

คำอธิบายในข้างต้นของธงชัย สอดคล้องกับสิ่งที่ ดร.สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ซึ่งได้ทำการเผยแพร่วิดีโอ ถ่ายทอดสดผ่านทางบัญชีเฟสบุ๊ก (Facebook) ส่วนตัวของเขาในคืนวันที่ 5 ตุลาคม ของปีเดียวกัน และในประเด็นเดียวกันว่า

ถึงที่สุดแล้วผมเห็นว่าเรื่องทั้งสองอย่างนี้มันต้องไปด้วยกัน โดยเฉพาะเรื่องการพุดความจริงกัน อันนี้ถ้าไม่นับว่าสองปีที่ผ่านมาเราอยู่ใต้คณะรัฐประหารแล้วสถานการณ์มันแยลงกว่าก่อน รัฐประหาร จริง ๆ แล้วถ้าไม่นับสองหลังนี้ผมก็ยิ่งรู้สึกว่าการจัดงานที่ผ่านมา 17-18 ปีนี้ ด้านที่เป็น political agenda มันเป็นหลักมากเกินไป และพอเป็นด้านที่พยายามจะพุดความจริง มันเป็นเรื่องง่าย ๆ ประเด็นซึ่งผมโพสต์เมื่อวันก่อนถ้าใครอ่านความจริงที่ว่าขบวนการนักศึกษาตอนนั้นมันเป็นขบวนการทางการเมืองของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย อันนี้เป็นอะไรที่เรียกว่าเป็นความจริงสำคัญอย่างหนึ่ง... คือความจริงมันมีความซับซ้อนกว่านั้นเยอะ เรื่องความสัมพันธ์ระหว่าง พคท. กับ ขบวนการนักศึกษา พคท. นำขบวนการนักศึกษาอย่างไร รวมทั้งการตัดสินใจคืนนั้นต่อเข้าวันนั้น จริง ๆ มันเป็นการตัดสินใจระดับ activist นักศึกษานั้นแหละนะครับ เพียงแต่ activist นักศึกษา หรือแกนนำในสมัยนั้น ทุกคนเชื่อในแนวคิดแบบ พคท. แล้วก็อยู่

¹³⁸¹ ธงชัย วินิจจะกุล, "ปาฐกถา ธงชัย วินิจจะกุล: คนยังคงยืนเด่นโดยท่าทนาย," (2559). <https://prachatai.com/journal/2016/10/68230>.

ภายใต้การนำของพคท. หลายคนถ้าพูดตามภาษาในสมัยนั้นก็คือมี
จัดตั้ง...¹³⁸²

อย่างไรก็ดี แม้ว่าทั้งธงชัยและสมศักดิ์จะเห็นตรงกันว่า ความจริงดังกล่าวจะไม่สามารถนำมาใช้สร้างความชอบธรรมให้กับการใช้ความรุนแรงในการสังหารหมู่นักศึกษาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ของเจ้าหน้าที่รัฐได้ก็ตาม แต่อย่างน้อยที่สุดคำอธิบายของธงชัยและสมศักดิ์ในข้างต้น ย่อมสามารถนำไปย้อนอธิบายได้ว่าเหตุใดฝ่ายเจ้าหน้าที่รัฐที่แสดงท่าทีและดำเนินนโยบายต่อต้านการก่อความไม่สงบของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมาโดยตลอด จะตีความความมุ่งหมายของมวลชนปฏิวัติที่ดำเนินอยู่ในปี พ.ศ. 2518-2519 แตกต่างออกไปจากทั้งคู่ โดยเฉพาะธงชัยที่มองว่านิสิตนักศึกษาในเวลานั้นยังเป็นเพียงเยาวชนที่ต่างมีความหวังดีต่อชาติบ้านเมืองในเวลานั้น และย่อมมีอาจปฏิเสธได้ว่าสุดท้ายแล้วปัจจัยที่นำไปสู่การใช้ความรุนแรงในเช้าวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 มิได้เกิดจากการดำเนินการของภาครัฐเพียงฝ่ายเดียว แม้ว่าสุดท้ายแล้วผลที่ปรากฏออกมาจะกลายเป็นการใช้กำลังและความรุนแรงกระทำต่อบรรดานิสิตนักศึกษาที่ชุมนุมอย่างโหดร้าย ซึ่งเป็นมาตรการที่อาจตีความได้ว่าเกินความจำเป็นต่อการรักษาความมั่นคงในเวลานั้นจากมุมมองของนิสิตนักศึกษาก็ตาม

โดยจะเห็นได้ว่า การเติบโตของพลังมหาชนอย่างไร้ขอบเขต ประกอบกับบริบทและสภาพการณ์ระหว่างประเทศที่อยู่เหนือการควบคุมภายหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 ได้นำมาซึ่งความวุ่นวาย การจลาจล และลงเอยด้วยการใช้ความรุนแรงจากฝ่ายรัฐในเช้าวันที่ 6 ก่อนที่จะเกิดการรัฐประหารในวันเดียวกัน ซึ่งถือเป็นการปิดฉากระบอบรัฐธรรมนูญที่พยายามเสริมแรงให้กับพลังมหาชนที่ถูกปลุกให้ตื่นขึ้นและเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นมหาชนที่รู้จักการหลับใหลให้กลับมาถูกสะกดไว้อีกครั้งด้วยรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว¹³⁸³ ก่อนที่จะเหวี่ยงตัวกลับ

¹³⁸² ผู้วิจัยถอดความมาจาก สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, "ย้อนรอย ฟังความคิด ของ สศจ. อ. สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล เกี่ยวกับ " งานรำลึก 6 ตุลา " Oct 6, 2016," (2559). <https://www.youtube.com/watch?v=R5hcFB-Epuw&t=449s>.

¹³⁸³ สาเหตุที่ภายหลังการรัฐประหารครั้งนั้นเลือกใช้คำว่า "รัฐธรรมนูญ" แทนคำว่า "ธรรมนูญการปกครอง" เหมือนในอดีต เป็นเพราะรัฐธรรมนูญที่คณะรัฐประหารยกเลิกไปนั้นได้บัญญัติการห้ามนิรโทษกรรมไว้ในรัฐธรรมนูญ แต่คณะรัฐประหารเกรงว่าหากมีการออกพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมออกมาในภายหลังอาจมีผู้หยิบยกประเด็นนี้ขึ้นมาและส่งผลให้การนิรโทษกรรมไม่เป็นผลได้ ดังนั้นจึงมีการขอให้เรียกชื่อรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว

ไปสู่การประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับถาวรที่มีลักษณะของการเสริมแรงให้กับอำนาจของคณะบุคคล และสละอำนาจของมหาชนอีกครั้ง คือรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2521 อีกครั้ง ซึ่งมีผลบังคับใช้ไป อีกเป็นเวลากว่า 13 ปี

ถัดมาคือการเติบโตของพลังมหาชนในระลอกที่สอง หรือมวลชนประชาธิปไตยหลังรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2534 ซึ่งเป็นครั้งแรกที่รัฐธรรมนูญได้ลดอายุบุคคลผู้มีสิทธิเลือกตั้งลงเหลือเพียง 18 ปีบริบูรณ์ ซึ่งเป็นหนึ่งในประเด็นสำคัญที่คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญที่มีนายมีชัย ฤชุพันธุ์เป็นประธานเสนอต่อที่ประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ โดยในเอกสาร “ข้อเสนอแนะของ คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ” ข้อที่ 7 ระบุว่าคณะกรรมการตั้งใจที่จะลดอายุของผู้มีสิทธิเลือกตั้งลงให้เหลือ 18 ปี

ซึ่งหากหลักเกณฑ์นี้เป็นที่ยอมรับก็นับว่าเป็นครั้งแรกในประเทศไทยและจะมีผลในจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งเพิ่มขึ้นกว่าสอง ล้านคน คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญตระหนักในผลดีอันเกิดจากการลดอายุผู้มีสิทธิเลือกตั้งดังกล่าว แต่ก็หวังเป็นอย่างยิ่งว่าเยาวชนของชาติผู้อยู่ในวัยนี้จะมีความกระตือรือร้นในการใช้สิทธิเลือกตั้งของตนอย่างมีวิจารณญาณและตื่นตัวโดยทั่วกัน ซึ่งจะทำให้สถิติผู้ใช้สิทธิเลือกตั้งสูงขึ้นและการเลือกตั้งได้ผลเป็นที่น่าพอใจ¹³⁸⁴

ผลลัพธ์ที่เกิดจากการปรับลดอายุผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ที่ก่อให้เกิดผู้มีสิทธิหน้าใหม่จำนวนกว่า 2 ล้านคนยังสอดคล้องกับการขยายตัวของมวลชนประชาธิปไตยในภาพรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งชนชั้น

ที่ประกาศใช้ระหว่างรอมิรัฐธรรมนูญฉบับถาวรว่า “รัฐธรรมนูญ” เช่นเดียวกับรัฐธรรมนูญถาวร แทนที่จะเรียกว่า “ธรรมนูญ” เหมือนกับที่ผ่านมา นอกจากนี้เพื่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์แก่การนิรโทษกรรมคณะรัฐประหาร และเพื่อลบล้างบทบัญญัติที่ห้ามนิรโทษกรรมที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับเก่า คือรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 ได้มีการบัญญัติบทนิรโทษกรรมไว้เสียด้วยในรัฐธรรมนูญชั่วคราวและกลายเป็นแบบอย่างสำหรับการยึดอำนาจเรื่อยมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ดู มีชัย ฤชุพันธุ์, "งานการเมืองของ ศาสตราจารย์ ดร. สมภพ โทตระกิตย์," in *อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ศ.ดร.สมภพ โทตระกิตย์* (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2540), 117.

¹³⁸⁴ สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 22 วันที่ 26 สิงหาคม 2534," 284.

กลางในเมือง ซึ่งการเติบโตของพลังมหาชนอย่างใหม่ที่ว่านี้ เข้ามามีบทบาทสำคัญในเหตุการณ์ประท้วงการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของพลเอกสุจินดา คราประยูร ในเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ในปี พ.ศ. 2535 ในเวลาต่อมา ที่หลายฝ่ายมองว่าเป็นการประท้วงหรือ “มือบมือถือ”¹³⁸⁵ ซึ่งมีนัยหมายถึงการเคลื่อนไหวของพลังชนชั้นกลางในเมืองหลวง

นอกจากนี้มวลชนประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นนี้ยังกลายเป็นกลุ่มคนที่เป็นประเด็นแกนกลางในคำอธิบายเรื่องความขัดแย้งของแต่ละ “นครา” ในงาน *สองนคราประชาธิปไตย* ของเอนก เหล่าธรรมทัศน์¹³⁸⁶ ซึ่งชี้ให้เห็นคู่ขัดแย้งสองฝ่ายบนฐานคิดทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมวิทยาของสองนคราที่แตกต่างกัน ด้านหนึ่งคือฐานของมวลชนประชาธิปไตยที่เป็นชนชั้นกลางในเมืองใหญ่ กับอีกด้านหนึ่งคือฐานชาวไร่ชาวนาในชนบท ซึ่งนำมาซึ่งความขัดแย้งโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากมุมมองที่ทั้งสองฝ่ายมีต่อชุดคุณค่าประชาธิปไตยที่แตกต่างกัน ประกอบกับการที่คนในชนบทหรือชาวไร่ชาวนานั้นมีจำนวนมากกว่าชนชั้นกลางในเมืองมาก ทำให้ประชาธิปไตยบนฐานคิดของพวกเขาสามารถครองอำนาจนำอยู่เหนือประชาธิปไตยแบบตะวันตกของชนชั้นกลางในเมืองผ่านเครื่องมือที่เรียกว่า “เสียงข้างมาก” และ “การเลือกตั้ง” ได้ทุกครั้งที่มีการเลือกตั้ง อันเป็นส่วนประกอบสำคัญที่ขาดไปเสียไม่ได้ของระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน (representative democracy) และจากจุดนี้เองที่นำไปสู่แรงปฏิกิริยาของชนชั้นกลางที่ไม่ยอมรับประชาธิปไตยที่มาจากการเลือกตั้งของคนชนบท และมองว่าเป็นประชาธิปไตยที่ขาดความชอบธรรมซึ่งส่งผลกระทบต่อการอยู่รอดของรัฐบาลที่ได้รับชัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹³⁸⁵ ดู เอนก เหล่าธรรมทัศน์, *มือบมือถือ: ชนชั้นกลางและนักธุรกิจกับพัฒนาการประชาธิปไตย* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2536).

¹³⁸⁶ ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือชื่อ “วิพากษ์สังคมไทย” ในปี พ.ศ. 2537 ก่อนที่จะถูกตีพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษลงในหนังสือ “*The Politics of Elections in Southeast Asia*” ภายใต้ชื่อ “**A Tale of Two Democracies: Conflicting Perceptions of Elections and Democracy in Thailand**” ในปี พ.ศ. 2539 ดู Anek Laothamatas, “A Tale of Two Democracies: Conflicting Perceptions of Elections and Democracy in Thailand,” in *The Politics of Elections in Southeast Asia*, ed. R. H. Taylor (Cambridge: Cambridge University Press, 1996), 201-23. โดยมุ่งหวังที่จะนำ “ทฤษฎีสองนคราประชาธิปไตย” ดังกล่าวมาใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองตลอดจนกระบวนการเลือกตั้งของประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2533 - 2536 แต่ต่อมาเอนกพบว่าทฤษฎีดังกล่าวยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้อธิบายปรากฏการณ์และความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้นในภายหลังเกือบ 2 ทศวรรษ (คือช่วง พ.ศ. 2537 - 2540 และช่วงหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549) ได้เช่นกัน ดู “คำนำ” ใน เอนก เหล่าธรรมทัศน์, *สองนคราประชาธิปไตย* (กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2553).

ชนะมาจากการเลือกตั้ง ผลลัพธ์ที่ตามมาคือการที่รัฐบาลที่ถึงแม้จะมาจากการเลือกตั้งด้วยเสียงข้างมากของคนในชนบทนั้น แต่รัฐบาลดังกล่าวกลับเลือกที่จะดำเนินนโยบายให้เป็นไปในแนวทางที่เอื้อต่อผลประโยชน์ของชนชั้นกลางในเมืองมากกว่าคนในชนบท ซึ่งเอนกมองว่าสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่น่าพิศวงของระบอบประชาธิปไตยไทย ที่แม้ชาวชนบทจะได้เป็นผู้ตั้งรัฐบาลผ่านเสียงข้างมาก แต่เมื่อได้รัฐบาลมาแล้วพวกเขากลับไม่อาจกำหนดนโยบายของรัฐบาลให้เป็นไปตามที่พวกเขาปรารถนาได้มากนัก¹³⁸⁷ หรือสภาพที่ชาวชนบทเป็นฐานเสียง แต่ยังไม่ใช้ฐานนโยบายของพรรคการเมือง

ความขัดแย้งที่ว่านี้นำไปสู่ปมปัญหาในตอนท้ายที่เอนกทิ้งไว้ นั่นคือทั้งสองฝ่ายที่ต่างมีความต้องการที่จะกำหนดในสิ่งที่อีกฝ่ายหนึ่งควบคุม กล่าวคือ ชนชั้นกลางในเมืองย่อมต้องการที่จะกลายเป็นฐานเสียงในการกำหนดรัฐบาลนอกเหนือไปจากการเป็นฐานนโยบายให้รัฐบาลเพียงอย่างเดียว ในขณะที่คนชนบทเองก็ต้องการที่จะกลายเป็นฐานนโยบายที่เหนือไปจากการเป็นเพียงแค่ฐานเสียงของรัฐบาลด้วยเช่นกัน ปมปัญหาดังกล่าวนำไปสู่ทางสองแพร่งอันเป็นหัวใจ และสาระสำคัญของปัญหาการเมืองไทยในขณะนั้นตามทรรศนะของเอนกว่า

จะอย่างไรชนชั้นกลางจึงไม่เพียงแต่ “ล้ม” รัฐบาลได้
หากแต่ “ตั้ง” รัฐบาลได้ด้วย ทำอย่างไรชนวนาชาวไรจึงไม่เพียงแต่
“ตั้ง” รัฐบาลได้ หากแต่สามารถ “ควบคุม” และ “ถอดถอน”
รัฐบาลนั้นได้ด้วยเช่นกัน¹³⁸⁸

แม้คำตอบของคำถามที่เอนกตั้งไว้ในช่วงปลายทศวรรษที่ 2530 จะถูกตอบไปส่วนหนึ่งหลังจากมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 ไปแล้ว เมื่อรัฐบาลนำโดยพรรคไทยรักไทยที่มี ดร.ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี ได้อาศัยกลไกที่ถูกออกแบบไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 ให้เป็นประโยชน์ในการเปลี่ยน “ชานาชาวไร” เดิมของเอนกให้กลายเป็นฐานเสียงสำคัญของรัฐบาลเสียงข้างมาก ทั้งฐานเสียงในสภาผู้แทนราษฎรอย่างถล่มทลายจากการหาเสียงเชิงนโยบายของพรรคไทยรักไทยในสมัยแรก รวมถึงการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากจากการเลือกตั้งโดยตรงของมหาชนอีกด้วย

¹³⁸⁷ เอนก เหล่าธรรมทัศน์, *สองนคราประชาธิปไตย*, 11.

¹³⁸⁸ เรื่องเดียวกัน, 12.

ในประเด็นนี้ บรรดานักวิชาการที่ศึกษาการผงาดขึ้นของพรรคไทยรักไทยหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 ต่างลงความเห็นว่าการเกิดขึ้นรัฐบาลของพรรคไทยรักไทยเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงสำคัญในชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งปรากฏการณ์ของการเกิดชนชั้นกลางใหม่ในชนบท ซึ่งกลายเป็นกลุ่มกำลังหลักด้านหนึ่งของมวลชนประชาธิปไตยที่ขับเคลื่อนการเมืองไทยหลังจากนั้นเรื่อยมา เพราะพลังของมวลชนประชาธิปไตยที่สนับสนุนรัฐบาลไทยรักไทยหลังมีรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 จะสอดรับกับการเติบโตของพลังชนชั้นกลางใหม่ที่จะกลายเป็นหัวใจสำคัญของมวลชนประชาธิปไตยต่อไปในอีก 2 ทศวรรษ นั่นคือชนชั้นกลางใหม่หรือชนชั้นกลางระดับล่างที่อาศัยอยู่ในชนบท ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงกำลังแรงงานในภาคการเกษตรครั้งใหญ่หลังทศวรรษที่ 2530 อันส่งผลให้แรงงานจากภาคเกษตรไหลออกไปเป็นแรงงานภาคการบริการและภาคอุตสาหกรรมในเขตเมืองและปริมณฑล ดังนั้นชาวชนบทที่แต่เดิมเคยเป็นชาวนาชาวไร่จึงผันตัวเข้าสู่ระบบทุนนิยมผ่านการเข้าไปเป็นแรงงานและหันมาเป็นผู้ประกอบการรายย่อยทดแทนหรือควบคู่ไปกับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมหรือการยื่นสองขาทั้งในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร ในขณะที่ชาวชนบทส่วนที่เหลือที่ยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรมก็ไม่ได้ทำการเพาะปลูกแบบยังชีพอีกต่อไป หากแต่ทำการเพาะปลูกโดยอาศัยเทคโนโลยีการผลิตแบบสมัยใหม่ที่ช่วยลดต้นทุนและเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตได้มากขึ้น ชนชั้นกลางใหม่ที่เกิดขึ้นในชนบทจึงเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก แม้จะไม่มีรายได้ทัดเทียมกันกับชนชั้นกลางในเมืองหลวงหรือในหัวเมืองใหญ่ ๆ แต่ก็นับได้ว่าเป็นชนชั้นกลางรูปแบบหนึ่งหรือที่อภิชาติ สถิตนิรามัยเรียกว่าชนชั้นกลางระดับล่างในชนบท (new lower middle class) ผู้ซึ่งปัจจัยในทางเศรษฐกิจการเมืองได้ถูกผูกโยงไว้กับกลไกตลาด และระบบทุนนิยมของโลก โดยเป็นชนชั้นกลางที่เกิดใหม่ และผุดขึ้นทุกหัวระแหงในชนบทไทยในขณะนั้น¹³⁸⁹

ด้วยเหตุนี้ มวลชนประชาธิปไตยที่ก่อตัวขึ้นและกลายเป็นฐานเสียงสำคัญของรัฐบาลไทยรักไทยและเพื่อไทยในเวลาต่อมา ตามทฤษฎีของนักวิชาการเหล่านี้จึงมิใช่ชาวไร่ชาวนาผู้ยากไร้หรือกลุ่มคนรากหญ้า (grassroots) ที่มีลักษณะ “โง่ จน เจ็บ” ดังเดิมอีกต่อไป¹³⁹⁰ หากแต่ส่วนหนึ่งนั้น

¹³⁸⁹ อภิชาติ สถิตนิรามัย, "ผลวิจัย เรื่อง "ใคร คือ คนเสื้อเหลือง/แดง" จากคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์," (2553). https://www.isranews.org/thaireform-data-politics/13784-q-q_13784.html.

¹³⁹⁰ เวียงรัฐ เนติโพธิ์ เสนอว่ากลไกการเลือกตั้งของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 ยังทำให้ประชาชนหลุดออกจากวิถีคิดแบบเครือข่ายอุปถัมภ์อย่างเดิมอีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อนักการเมืองในระดับท้องถิ่น ดู เวียงรัฐ

ได้กลายมาเป็นชาวนาที่มีการผลิตแบบมุ่งตลาด (market-oriented) และมีความสัมพันธ์กับกลไกในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ทำให้พวกเขาต้องมองการณ์ไกล และมีวิสัยทัศน์แบบผู้ประกอบการมากขึ้น และอีกส่วนหนึ่งก็กลายเป็นแรงงานรับจ้างนอกภาคเกษตรที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับเมือง และชนบทตลอดจนรายได้จากทั้งสองแห่งอยู่ตลอดเวลา สิ่งเหล่านี้จึงทำให้ประภาส ปันตบแต่ง เรียกคนกลุ่มนี้ว่าเป็นขบวนการของ “ยอดหญ้า” (top roots or grass shoots)¹³⁹¹ หรือในงานของนฤมล ทับจุมพล และ Duncan McCargo ที่เรียกชาวชนบทแบบใหม่นี้ว่า “ชาวบ้านที่ถูกทำให้กลายเป็นเมือง” (urbanized villagers)¹³⁹² ซึ่งชาวบ้านกลุ่มนี้บางส่วนยังมีลักษณะตามที่ Charles Keyes อธิบายว่าเป็น “ชาวบ้านผู้มีโลกทัศน์กว้างไกล” (cosmopolitan villager) ที่มีการติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอกภาคการเกษตรและทำให้คนเหล่านี้เปิดหูเปิดตาต่อสิ่งใหม่ ๆ ที่ประสบพบเจอ¹³⁹³ ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนแล้วแต่เป็นคำอธิบายภูมิทัศน์ของมวลชนประชาธิปไตยที่เปลี่ยนแปลงไปทั้งสิ้น

นอกจากนี้ ยังมีปรากฏการณ์ในการตีความรัฐธรรมนูญอีกเรื่องหนึ่งที่จะไม่ได้เกี่ยวกับการเลือกตั้งของมหาชนโดยตรง แต่อาจช่วยสะท้อนภาพของการผงาดขึ้นของมวลชนประชาธิปไตยที่เป็นชนชั้นกลางในชนบทซึ่งกลายเป็นแหล่งที่มาของความชอบธรรมของรัฐสภาทั้งสภาสูงและสภาล่างผ่านกลไกการเลือกตั้งหลังรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 ได้เป็นอย่างดี คือกรณีที่เกิดจากคำร้องของคณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2543 ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่กำลังมีการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาโดยตรงเป็นครั้งแรกของประเทศไทย เมื่อ กกต. ได้ขอให้ศาลรัฐธรรมนูญในเวลานั้นพิจารณาวินิจฉัยขอบเขตของมาตรา 68 ของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 ว่า “บุคคลที่มีหน้าที่ไปใช้สิทธิเลือกตั้งตามความในรัฐธรรมนูญมาตรา 68 นี้ จะใช้กับพระมหากษัตริย์ พระราชินี พระรัชทายาท และพระบรมราชวงศ์ด้วยหรือไม่” หรืออาจกล่าวง่าย ๆ ได้ว่า กกต. ขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าตกลงแล้วพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์นั้นมีหน้าที่ต้องไปเลือกตั้ง

เน็ตโพธิ์, หนีบัตร์กับบุญคุณ: การเมืองการเลือกตั้งและการเปลี่ยนแปลงเครือข่ายอุปถัมภ์ (เชียงใหม่: ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2558), 142-43.

¹³⁹¹ ประภาส ปันตบแต่ง, "การลุกขึ้นสู้ของคน "ยอดหญ้า": บทวิเคราะห์ในเชิงมิติการเมือง," in *Red why: แดง...ทำไม* (กรุงเทพฯ: โอเพ่นบุ๊กส์, 2553), 43.

¹³⁹² Naruemon Thabchumpon and D. McCargo, "Urbanized Villagers in the 2010 Thai Redshirt Protests," *Asian Survey* 51, no. 6 (2011): 999.

¹³⁹³ Charles Keyes, *From peasant to cosmopolitan villagers: refiguring the 'rural' in northeastern Thailand* (n.p.), 2.

ตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกับประชาชนพลเมืองคนอื่น ๆ หรือไม่ โดยในครั้งนั้นศาลรัฐธรรมนูญได้วินิจฉัยว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญอยู่แล้ว อีกทั้งยังทรงดำรงสถานะแห่งความเป็นกลางทางการเมือง ประกอบกับที่ผ่านมามีเคยปรากฏว่ามีพระมหากษัตริย์ พระราชินี พระราชโอรส และพระราชธิดา ไปใช้สิทธิเลือกตั้งแต่อย่างใด ดังนั้นบทบัญญัติในมาตรา 68 ของรัฐธรรมนูญจึงไม่มีผลบังคับใช้กับพระมหากษัตริย์ พระราชินี พระราชโอรส และพระบรมราชวงศ์¹³⁹⁴ อย่างไรก็ตาม คำร้องดังกล่าวของ กกต. ย่อมสะท้อนว่ากลไกการเลือกตั้งของมหาชนในเวลานั้นมีความสำคัญมากเสียจนกระทั่งเกิดประเด็นปัญหาที่ก่อนหน้านี้ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนให้ต้องตีความใหม่ว่า พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์จะต้องไปทำ “หน้าที่” เลือกตั้งแฉกเช่นพลเมืองไทยคนอื่น ๆ ตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญด้วยหรือไม่นั่นเอง

แม้ว่าสุดท้ายแล้ว การอาศัยความชอบธรรมของมวลชนประชาธิปไตยที่อิงอยู่กับหลักเสียงข้างมากของ ดร.ทักษิณ จะถูกโจมตีและโค่นล้มลงด้วยพลังของมวลชนประชาธิปไตยอีกกลุ่มหนึ่งที่ทำให้ความสำคัญกับกลไกการตรวจสอบถ่วงดุลและการต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชันมากกว่ากลไกเสียงข้างมากก็ตาม¹³⁹⁵ ซึ่งผลลัพธ์ที่ตามมาจากปรากฏการณ์ของการเติบโตของมวลชนประชาธิปไตยที่มีความสุดโต่งไปในแต่ละด้านของเสรีประชาธิปไตยที่ไม่ยอมประนีประนอมและต่างต่อสู้ขัดแย้งต่อกันนี้ ได้แบ่งมหาชนชาวไทยออกเป็นสองฝั่งหรือสองขั้วอย่างชัดเจนในเวลาต่อมา จนกระทั่งกลายเป็นความขัดแย้งที่ร้ายลึกและเป็นปมปัญหาทางการเมืองที่สืบเนื่องต่อมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงระยะเวลา 7 ปีนับแต่ปี 2551 - 2557 ที่เต็มไปด้วยการเมืองบนท้องถนน ซึ่งเป็นภาพแทนของมวลชนประชาธิปไตยที่ สุดโต่งไม่ต่างจากเมื่อครั้งมวลชนปฏิวัติ เช่น การชุมนุมปักหลักของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย ในปี พ.ศ. 2551 การชุมนุมประท้วงของกลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) ครั้งใหญ่ในปี พ.ศ. 2552 และ 2553 ที่นำไปสู่การ

¹³⁹⁴ "คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ คำวินิจฉัยที่ 6/2543 เรื่อง คณะกรรมการการเลือกตั้งขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยขอเขตการใช้บังคับตามมาตรา 68 ของรัฐธรรมนูญ," in *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 117 ตอนที่ 68 ก (วันที่ 19 กรกฎาคม 2543).

¹³⁹⁵ การเน้นให้ความสำคัญขององค์ประกอบภายในระบอบเสรีประชาธิปไตยที่แตกต่างกันสองด้านของมวลชนประชาธิปไตย คือเน้นไปที่นิติการเลือกตั้งของประชาธิปไตย (electoral democracy) กับการเน้นไปที่นิติการตรวจสอบถ่วงดุลของประชาธิปไตย (constitutional democracy) ที่ว่านี้ ผู้วิจัยนำมาจากงานของ Mikael Wigell ดู Mikael Wigell, "Mapping 'Hybrid Regimes': Regime Types and Concepts in Comparative Politics," *Democratization* 15, no. 2 (2008): 230-50.

สลายการชุมนุมที่ทำให้เกิดผู้เสียชีวิตกว่า 90 ราย¹³⁹⁶ และล่าสุดคือการชุมนุมของคณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงปฏิรูปประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แบบอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (กปปส.) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2556-2557 โดยจะเห็นได้ว่าการเติบโตของมวลชนประชาธิปไตยอย่างสุดโต่งนี้ กลับลงเอยเช่นเดียวกับเมื่อครั้งมวลชนปฏิวัติคือลงเอยด้วยการใช้ความรุนแรงทั้งที่เกิดจากผู้ชุมนุมและที่ถูกระงับจากเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งจบลงด้วยการทำรัฐประหารอีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. 2557 ซึ่งถือเป็นการปิดฉากการเมืองของมวลชนประชาธิปไตยในทศวรรษที่ 2550 ของการเมืองไทยลงด้วยเช่นกัน

6.5 สรุป

งานวิจัยในบทนี้เริ่มต้นจากการชี้ให้เห็นถึงการก่อตัวของมโนทัศน์เรื่องมหาชนไทยในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และส่วนหนึ่งของความพยายามที่จะสร้างมหาชนที่ก่อปรด้วยนาครธรรมหรือคุณธรรมแห่งพลเมืองเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการปกครองตนเองของมหาชนในอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียนรู้ที่จะปกครองตนเอง (self-governing) จากเบื้องล่าง หรือจากระดับท้องถิ่นก่อนที่จะก้าวเข้ามาปกครองตนเองในระดับชาติตามระบอบประชาธิปไตยสมัยใหม่ผ่านกลไกการเลือกตั้งตัวแทนไปทำหน้าที่ในรัฐสภา ตามวิถีคิดเรื่อง “ประชาธิปไตย” และ “ประชาธิปไตย” ที่เกิดขึ้นในปลายรัชกาลที่ 6 เรื่อยมาจนถึงแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในการสร้างประชาธิปไตยจากเบื้องล่าง

อย่างไรก็ดี เมื่อสยามเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 และมีรัฐธรรมนูญเกิดขึ้นตามมาหลายฉบับ โดยแต่ละฉบับต่างมีบทบัญญัติเกี่ยวกับอำนาจของมหาชนที่แตกต่างกันออกไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นแกนกลางที่เกี่ยวข้องกับอำนาจในการตัดสินใจเลือก กำหนด และเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลที่จะเข้าไปทำหน้าที่ในรัฐสภาซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของระบบการเมืองของไทย นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่จากการศึกษาพบว่า อำนาจของมหาชนที่ปรากฏในกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญและตัวรัฐธรรมนูญในประเด็นดังกล่าวอาจแบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่มใหญ่

¹³⁹⁶ รายละเอียดและจำนวนที่แน่นอนเกี่ยวกับผลลัพธ์ของการสลายการชุมนุม ดู ชัยวัช ตุลาธน และคณะ, *ความจริงเพื่อความยุติธรรม: เหตุการณ์และผลกระทบจากการสลายการชุมนุม เมษา-พฤษภา 53* (กรุงเทพฯ: ศูนย์ข้อมูลประชาชนผู้ได้รับผลกระทบจากการสลายชุมนุม กรณี เม.ย.-พ.ค. 53 (ศปช.), 2555).

ตามกรอบคิดเรื่ององค์อธิปัตย์ที่นิทราของ Thomas Hobbes และการตีความของ Richard Tuck ซึ่งแต่ละกลุ่มล้วนแล้วแต่มีปัญหาในตัวมันเองในส่วนที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบมหาชนในระบอบการเมืองทั้งสิ้น

ปัญหาของรัฐธรรมนุญในกลุ่มแรก เกิดจากการขาดกรรมมหาชนออกไปจากระบอบอย่างสิ้นเชิงโดยคงไว้แค่เพียงการระบุดึงในเชิงสัญลักษณ์ภายในรัฐธรรมนุญเท่านั้น การบัญญัติเช่นนี้ส่งผลให้รัฐบาลต้องพลิกกลับมาทดแทนการปกครอง “ของ” และ “โดย” ประชาชนที่ขาดหายไป ในทางปฏิบัติด้วยการสร้างการปกครอง “เพื่อ” ประชาชนอย่างเข้มข้น ซึ่งได้พิสูจน์แล้วว่า เป็นสิ่งที่มีอายุยืนในระยะเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยามที่มหาชนในฐานะพลังทางสังคมที่เป็นจริงได้ถูกปลูกให้ตื่นขึ้นมาแล้วครั้งหนึ่ง

ถัดมาคือปัญหาที่เกิดจากรัฐธรรมนุญที่พยายามการสะกดอำนาจของมหาชนเอาไว้ไม่ว่าจะด้วยบทบัญญัติเฉพาะกาล หรือบทบัญญัติถาวรที่เกี่ยวข้องกับการจำกัดสิทธิในการเลือกตั้งของมหาชนด้วยเหตุผลสนับสนุนต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับคุณสมบัติของมหาชนไม่ว่าจะเป็นเหตุผลเรื่องความสามารถของมหาชน หรือเหตุผลว่ามหาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจที่เพียงพอ อันเป็นเหตุที่จำเป็นต้องสงวนกลไกบางอย่างในรัฐธรรมนุญเอาไว้ให้แก่เอกบุคคลหรือคณะบุคคลใช้แทนมหาชนจนกว่าเงื่อนไขดังกล่าวของมหาชนจะหมดไป ซึ่งเป็นสิ่งที่มีปรากฏให้เห็นแม้กระทั่งในรัฐธรรมนุญที่ได้ชื่อว่ามีความเป็นประชาธิปไตยมากที่สุดอย่างรัฐธรรมนุญฉบับปี พ.ศ. 2489 หรือรัฐธรรมนุญฉบับปี พ.ศ. 2517 อย่างไรก็ตามแม้รัฐธรรมนุญในกลุ่มนี้จะมีได้เปิดโอกาสให้แก่พลังของมหาชนอย่างเต็มที่ แต่ในด้านหนึ่งก็เป็นรัฐธรรมนุญที่มีโอกาสสร้างสมดุลที่ลงตัวร่วมกับองค์ประกอบอื่น ๆ คือเอกบุคคลและมหาชนในการใช้อำนาจร่วมกับมหาชนได้มากกว่า โดยเฉพาะในยามที่พลังของมหาชนยังมีได้เติบโตมากนัก หรือในยามที่พลังของมหาชนที่เติบโตขึ้นมาได้มีความสุดโต่งไปในด้านใดด้านหนึ่ง

ถัดมาคือตัวแบบที่เปิดโอกาสให้มหาชนเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะจุดหมุนของระบอบอย่างเต็มที่ ด้วยเหตุนี้ ระบอบการเมืองที่เกิดขึ้นจากรัฐธรรมนุญกลุ่มนี้จึงอาจเรียกว่าเป็น ระบอบประชาธิปไตยแบบผสม (mixed democracy) ซึ่งย่อมสอดคล้องกับพลังของมหาชนที่เติบโตขึ้นและพร้อมที่จะปกครองตนเองทั้งในระดับท้องถิ่นและในระดับชาติผ่านกลไกการเลือกตั้งตัวแทนอย่างมีประสิทธิภาพ และรู้จักการใช้อำนาจของตนเองในฐานะจุดหมุนอย่างมีขอบเขตไม่เกินเลย เพราะเป้าหมายปลายทางของตัวแบบการปกครองที่มีมหาชนเป็นจุดหมุนหรือประชาธิปไตยแบบผสม คือ

การปกครองที่มหาชนจะต้องกอปรไปด้วยคุณธรรมของพลเมืองชั้นต่ำ นั่นคือพร้อมที่จะปกครองตัวเองและแยกแยะผลประโยชน์ส่วนตัวที่สุดโต่งออกจากผลประโยชน์ส่วนตัวที่พอประมาณและไปด้วยกันได้กับผลประโยชน์ของผู้อื่น ตามตัวแบบที่ Tocqueville เสนอ และได้กล่าวไว้ในงานวิจัยบทที่ 3 เพราะมีเช่นนั้นแล้วย่อมเป็นการง่ายที่มหาชนภายใต้รัฐธรรมนูญประเภทนี้จะแปรเปลี่ยนกลายเป็นพลังของมหาชนที่ปราศจากการควบคุมจำกัด และเป็นมหาชนที่มีแต่ลักษณะของการตื่นขึ้นจากสิ่งที่สะกดไว้โดยปราศจากความตื่นรู้ชั้นต่ำดังกล่าว ซึ่งตัวอย่างของการตื่นตัวแต่ไม่ตื่นรู้ของมหาชนที่สุดโต่งที่ว่าเป็นคือปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เกิดจากมวลชนปฏิวัติภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 จนถึง 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 อันเป็นผลจากการพัฒนาการศึกษา แต่ในอีกด้านหนึ่งก็มาพร้อมกับปัจจัยในเชิงอุดมการณ์จากต่างชาติด้วยเช่นกัน และมวลชนประชาธิปไตยอันเป็นผลจากการเติบโตของชนชั้นกลางในเมืองและชนชั้นกลางในชนบท ภายหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พ.ศ. 2535 จนกระทั่งมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 ที่สุดท้ายการเมืองของมวลปราชญ์มหาชนทั้งสองระลอกนี้ต่างลงเอยด้วยความไร้เสถียรภาพ ความรุนแรง และการเมืองบนท้องถนนของฝูงชนไร้ระเบียบ (mob rule) และจบลงด้วยการรัฐประหารทั้งสิ้น

บทที่ 7

บทสรุป

7.1 ทางออกจากปัญหาทางสองแพร่งของระบอบเสรีประชาธิปไตย¹³⁹⁷

นับแต่ต้นศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา นักคิดและนักวิชาการจำนวนมากได้แสดงให้เห็นถึงสถานะอันขัดแย้งภายในตนเองของระบอบที่เรียกว่า “เสรีประชาธิปไตย” (liberal democracy) ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดคือข้อเสนอของ Carl Schmitt ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความขัดแย้งพื้นฐานของแนวคิดว่าด้วยความเสมอภาคแบบเสรีนิยม (liberal equality) ที่ต้องการให้มีความเสรีภาพของปัจเจกบุคคลอย่างเป็นสากลไม่มีการแบ่งแยกไม่ว่าปัจเจกบุคคลนั้นจะเป็นพลเมืองของรัฐหรือไม่ก็ตาม ในขณะที่แนวคิดเรื่องความเสมอภาคแบบประชาธิปไตย (democratic equality) มุ่งสร้างความเท่าเทียมกันระหว่างพลเมืองภายในรัฐเท่านั้น¹³⁹⁸ ด้วยเหตุนี้ ระบอบเสรีประชาธิปไตยในสายตาของ Schmitt จากการตีความของ Chantal Mouffe จึงถือเป็นระบอบที่ไม่สามารถทำงานได้จริง (non-viable regime) และประกอบไปด้วยสิ่งที่ Mouffe เรียกว่าปฏิทรรศน์ของประชาธิปไตย (democratic paradox) อันเกิดจากฐานคิดอันขัดแย้งในตัวเองของสององค์ประกอบสำคัญภายในระบอบระหว่าง “liberal” กับ “democracy”¹³⁹⁹

นอกเหนือจากความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในตัวเองของระบอบ ‘liberal democracy’ แล้ว ความหมายของ ‘democracy’ ที่ก่อตัวขึ้นในศตวรรษที่ 20 ยังก่อให้เกิดปัญหาทางสองแพร่งที่อาจพบเห็นได้ทั่วไปในข้อเสนอของฝ่ายที่พยายามตั้งคำถามกับระบอบประชาธิปไตยตัวแทน นั่นคือ

¹³⁹⁷ ส่วนหนึ่งของข้อสรุปจากงานวิจัยถูกนำไปตีพิมพ์ใน เอกลักษณ์ ไชยภูมิ, "จากปฐมบทประชาธิปไตยสู่ทางสองแพร่งของเสรีประชาธิปไตย: เส้นทางของ 'ประชาธิปไตย' ในตะวันตก," 53-82.

¹³⁹⁸ Carl Schmitt, *The Crisis of Parliamentary Democracy*, trans. Ellen Kennedy (Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1988), 9, 11, 13.

¹³⁹⁹ Chantal Mouffe, *The Democratic Paradox* (London: Verso, 2005), 39.

ปัญหาทางสองแพร่งระหว่าง “ประชาธิปไตยทางตรง” กับ “ประชาธิปไตยแบบตัวแทน”¹⁴⁰⁰ เพราะหากระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบันถูกพิจารณาว่าเป็นระบอบการปกครองที่ดีที่สุดแล้ว การยึดตามตรรกะที่ว่านี้ย่อมเท่ากับว่า ยิ่งระบอบการเมืองหนึ่ง ๆ มีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้นเท่าใดก็จะมียิ่งมีความเป็นระบอบการเมืองที่ดีขึ้นมากเท่านั้น ทว่าปัญหาที่ตามมาก็คือ เมื่อความหมายของคำ ‘democracy’ ในแง่ดีที่เกิดขึ้นนับแต่ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมานั้นประกอบไปด้วยทั้งประชาธิปไตยโบราณและประชาธิปไตยสมัยใหม่ โดยที่ทั้งสองสิ่งต่างมีความแตกต่างอย่างสำคัญในเรื่องสัดส่วนของการมีตัวแทนและการใช้อำนาจโดยตรงของประชาชนในระบอบการเมือง คำถามที่เกิดขึ้นทันทีคือ ระบอบประชาธิปไตยรูปแบบใดมีความเป็นประชาธิปไตยมากกว่ากัน และหากคำตอบที่ได้คือระบอบประชาธิปไตยสมัยใหม่มีความเป็นประชาธิปไตยมากกว่าระบอบประชาธิปไตยโบราณแล้ว สิ่งนี้ย่อมนำไปสู่สถานะอึดอัดคับข้องใจที่จะยอมรับประชาธิปไตยเอเธนส์ในฐานะการปกครองที่ดี/มีประสิทธิภาพรูปแบบหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อนำมาพิจารณาประกอบกับสถานะความล้มเหลวและความวุ่นวายของฝูงชนที่เกิดขึ้นในเอเธนส์ตามข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ แต่ในขณะเดียวกัน คำตอบที่ว่านี้ก็ไม่สามารถปฏิเสธความรู้สึกนึกคิดของผู้คนที่มิต่อประชาธิปไตยเอเธนส์ในแง่บวก โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้คนที่ต้องการให้มหาชนใช้อำนาจทางการเมืองด้วยตนเองโดยตรงซึ่งมีความเป็นไปได้มากขึ้นในปัจจุบันได้ ทว่าในอีกด้านหนึ่ง หากคำตอบที่ได้ต้องการให้ประชาธิปไตยทางตรงแบบเอเธนส์มีความเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริงกว่าประชาธิปไตยแบบตัวแทน ปัญหาที่ตามมาคือสถานะอิหลักอิเหลื่อที่เกิดจากข้อเรียกร้องให้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างของระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทนในปัจจุบันให้กลับไปเป็นประชาธิปไตยทางตรงแบบเอเธนส์ให้มากขึ้นด้วยการปฏิรูปสถาบันทางการเมืองบางอย่าง เช่น พยายามลดสัดส่วนของความเป็นประชาธิปไตยตัวแทนให้น้อยลงและเพิ่มสัดส่วนที่เป็นประชาธิปไตยทางตรงในระบอบการเมืองให้มากขึ้น ไม่ว่าจะผ่านกระบวนการทำประชามติ หรือผ่านการออกคะแนนเสียงโดยใช้เทคโนโลยีเข้าช่วยที่เรียกว่า “Teledemocracy”¹⁴⁰¹ และประการสุดท้าย กลุ่มคนที่เชื่อว่าการจัดวางส่วนผสมระหว่างประชาธิปไตยทางตรงกับประชาธิปไตยตัวแทน

¹⁴⁰⁰ Mogens Herman Hansen, *Was Athens a Democracy?: Popular Rule, Liberty and Equality in Ancient and Modern Political Thought* (Copenhagen: Commissioner Munksgaard, 1989), 6.

¹⁴⁰¹ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน T. L. Becker, "Teledemocracy: Bringing Power back to the People," *Futurist* 15, no. 6 (1981): 6-9; F. Arterton, *Teledemocracy* (Washington: Sage Publication, 1987); A. Toffler, *The Third Wave* (New York: A Bantam Book, 1980).

นั้นอาจไม่ใช่ปัญหาทางสองแพร่งที่ต้องเลือกเพียงอย่างใดอย่างหนึ่งเสมอไป เมื่อนั้น พวกเขายอมถูกบีบให้ต้องยอมรับถึงสภาพความเป็นจริงตามธรรมชาติของความเป็น “อภิชน” อันเกิดจากกระบวนการเลือกตั้ง (aristocratic character of election) ในระบอบการเมืองที่พวกเขาเรียกว่า “ประชาธิปไตย” ด้วยเช่นกัน¹⁴⁰²

ความจำเป็นที่ทำให้ต้องจัดวางส่วนผสมที่ลงตัวระหว่างประชาธิปไตยแบบตัวแทนกับประชาธิปไตยโดยตรงของพลเมือง คือผลลัพธ์อันหลีกเลี่ยงไม่ได้จากความหมายของประชาธิปไตยแบบใหม่ของแต่ละประชาธิปไตยหรือใครก็ตามที่ยึดกับนัยความหมายที่ดีตามนัยยะแบบใหม่ของคำ ‘democracy’ ในยุคสมัยใหม่ที่มากเสียจนกระทั่งย้อนกลับไปสร้างความชอบธรรมให้แก่ทุก ๆ สิ่งในปัจจุบันที่ถูกปิดป้ายว่าประชาธิปไตยรวมถึงทุก ๆ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตยในสมัยกรีกโบราณ ซึ่งแต่เดิมเป็นสิ่งที่อยู่ตรงกันข้ามกับระบอบแบบตัวแทนให้กลายเป็นสิ่งที่ดี และผลักดันให้บรรดาคนผู้ซึ่งถูกบีบให้ต้องนำเอาแนวคิดหรือสถาบันทางการเมืองซึ่งถูกตีตราว่า “ดี” เหล่านั้นมาปรับใช้กับระบอบตัวแทนที่พวกเขาในปัจจุบันให้ได้มากที่สุด ในขณะที่อีกด้านหนึ่งตนเองกลับไม่สามารถปล่อยให้มิมีระบอบประชาธิปไตยเพียงรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งผูกขาดนัยที่ดีดังกล่าวในปัจจุบันได้อย่างเต็มปากด้วยเช่นกัน กล่าวคือ พวกเขาไม่อาจปฏิเสธให้มีแต่ระบบตัวแทนเจตจำนงของมหาชนโดยที่ประชาชนไม่สามารถออกเสียงโดยตรงใดใดได้เลยในแบบที่นักคิดในสมัยศตวรรษที่ 18 หรือในแบบที่พวกเขาโกแวงในฝรั่งเศสกล่าวอ้างอย่างเปิดเผยได้อีกต่อไป¹⁴⁰³ แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่สามารถนำพาตัวเองกลับไปใช้ตัวแบบประชาธิปไตยทางตรงทั้งหมดตามแบบนครรัฐกรีกโบราณเมื่อหลายพันปีก่อนอย่างสิ้นเชิงได้ด้วยเช่นกัน

ทางออกจากสภาวะอิหลักอิเหลื่อนี้จึงเหลืออยู่เพียงทางเดียว คือการหันกลับมาทำความเข้าใจใหม่ว่ารูปแบบการปกครองต่าง ๆ ที่ดำรงอยู่ในโลกนับแต่อดีตถึงปัจจุบันเสียโดยธรรมชาติแล้วมีลักษณะการเป็นการปกครองแบบผสม (mixed constitution) ทั้งสิ้น รวมถึงการปกครองแบบประชาธิปไตยตัวแทนในปัจจุบัน¹⁴⁰⁴ และเปลี่ยนโจทย์มาเป็นการจัดวางส่วนผสมที่พอเหมาะและลงตัวภายใต้เงื่อนไขทางการเมืองในแต่ละช่วงเวลาให้แก่องค์กรประกอบที่เป็นกลุ่มคน (the few) ของ

¹⁴⁰² Manin, *The Principles of Representative Government*, 145-46.

¹⁴⁰³ Schmitt, *The Crisis of Parliamentary Democracy*, 27.

¹⁴⁰⁴ Jacques Rancière, *Hatred of Democracy* (London: Verso, 2014), 54.

ประชาธิปไตยแบบตัวแทนที่มาจากการเลือกตั้งหรือวิธีการอื่น ๆ ควบคู่ไปกับองค์ประกอบที่เป็นมหาชน (the many) ของประชาธิปไตยทางตรงไปพร้อม ๆ กับการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ให้แก่องค์ประกอบที่เป็นเอกบุคล (the one) ที่อาจอยู่ในรูปของประธานาธิบดี นายกรัฐมนตรี อรรคมหาเสนาบดี หรือสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างผสมกลมกลืนร่วมกัน แทนที่จะมองรูปแบบการปกครองเหล่านั้นผ่านวิธิตของการปกครองแบบบริสุทธิ (pure constitution) รูปแบบใดรูปแบบหนึ่งที่ท้ายที่สุดย่อมจะนำไปสู่วังวนและกับดักของความไม่ลงตัวทั้งในทางทฤษฎีและในทางปฏิบัติดังที่ได้แสดงให้เห็นไปแล้วในข้างต้น

7.2 ทฤษฎีการปกครองแบบผสม

จากสภาพปัญหาที่ผู้วิจัยกล่าวสรุปไว้ในข้างต้น ข้อค้นพบในส่วนที่หนึ่งหรือส่วนทฤษฎีของงานวิจัยชิ้นนี้ จึงพยายามนำเสนอข้อเสนอลึกเกี่ยวกับทฤษฎีการปกครองแบบผสมผ่านฐานคิด 2 ประการ คือ (1) ฐานคิดเรื่องการปกครองตามธรรมชาติและกฎเหล็กสามประการของการปกครองแบบผสม และ (2) ฐานคิดเกี่ยวกับการเสื่อมถอยของการปกครองแบบบริสุทธิ

เพื่อที่จะพิสูจน์ให้เห็นว่าทฤษฎีการปกครองแบบผสมคือการปกครองตามธรรมชาติในความหมายของสังขธรรมหรือสภาพความเป็นจริงที่มีอาจปฏิเสธได้ของระบอบการเมือง งานวิจัยจึงตั้งต้นจากคำอธิบายเกี่ยวกับองค์ประกอบมูลฐานหรือสดมภ์หลักของระบอบการเมือง 3 ประการที่สถิตอยู่ในทุกระบอบการเมือง คือองค์ประกอบของเอกบุคล องค์ประกอบของคณะบุคคล และองค์ประกอบมหาชน ว่าจะต้องประกอบกันขึ้นในสัดส่วนที่แตกต่างกันเสมอ และเงื่อนไขความจำเป็นขั้นต่ำที่จำเป็นจะต้องมีองค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบอยู่ในทุก ๆ ระบอบการเมืองคือสิ่งที่ผู้วิจัยเรียกว่ากฎเหล็กของการปกครองแบบผสม (iron law of mixed constitution) ซึ่งประกอบขึ้นจากเงื่อนไขความจำเป็นสามส่วนตามลำดับดังนี้

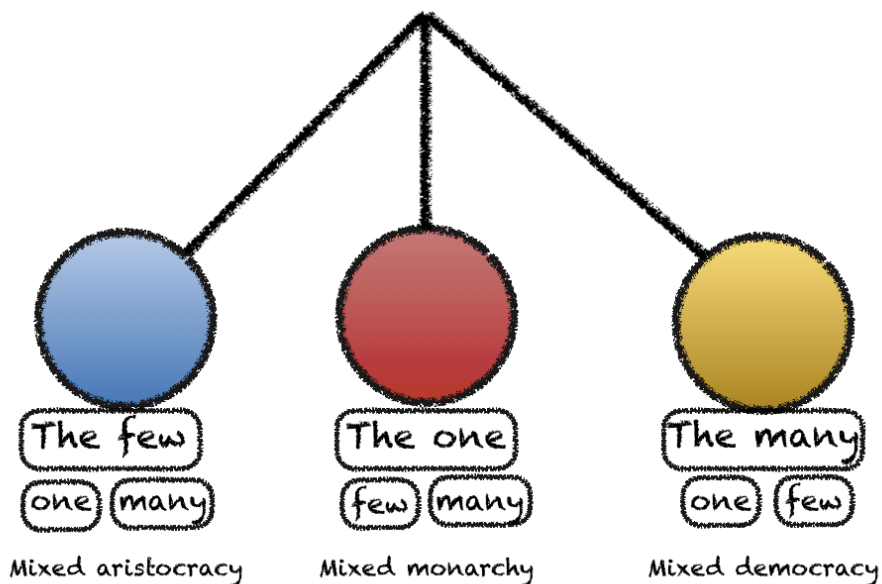
(1) กฎเหล็กของมหาชน (iron law of democratic element) คือเงื่อนไขความจำเป็นขั้นต่ำในมิติความชอบธรรมของการปกครองของทุกระบอบที่จะต้องอาศัยมหาชนเป็นฐานเพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่การปกครองไม่ว่าการปกครองนั้นจะเปิดโอกาสให้มหาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจอื่น ๆ ที่นอกเหนือไปจากเงื่อนไขขั้นต่ำของการถ่ายโอนความชอบธรรมนี้ อย่างไรก็ตาม

(2) กฎเหล็กของคณะบุคคล (iron law of oligarchic element) คือเงื่อนไขความจำเป็นขั้นต่ำในมิติของความเชี่ยวชาญเฉพาะและความรู้ความสามารถของระบอบทุกระบอบที่จำเป็นจะต้องอาศัยกลไกการทำงานของคณะบุคคลเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์เฉพาะในด้านต่าง ๆ ของระบอบการเมือง

และ

(3) กฎเหล็กของเอกบุคคล (iron law of monarchical element) คือเงื่อนไขความจำเป็นขั้นต่ำในมิติของเอกภาพหรืออำนาจการตัดสินใจที่เด็ดขาดและมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของระบอบทั้งในยามปรกติ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการตัดสินใจที่เกิดขึ้นในสภาวะฉุกเฉิน

ทั้งหมดนี้คือเงื่อนไขความจำเป็นสามประการที่ทำให้องค์ประกอบมูลฐานหรือสดมภ์หลักทางการเมืองเหล่านี้ปรากฏอยู่ในทุกสังคมภายใต้สัดส่วนที่แตกต่างกันโดยมีองค์ประกอบหนึ่งทำหน้าที่เป็นแกนหลักหรือจุดมุนของระบอบการเมือง อันทำให้การปกครองแบบผสมในรายละเอียดสามารถแบ่งแยกย่อยได้อีก 3 ประเภท ตามสดมภ์ที่ทำหน้าที่เป็นจุดมุน คือการปกครองแบบผสมที่มีเอกบุคคลเป็นจุดมุนหรืออาจเรียกว่าระบอบราชาธิปไตยแบบผสม (mixed monarchy) การปกครองแบบผสมที่มีคณะบุคคลเป็นจุดมุนหรืออาจเรียกว่าระบอบคณาธิปไตยแบบผสม (mixed oligarchy) และการปกครองแบบผสมที่มีมหาชนเป็นจุดมุนหรืออาจเรียกว่าระบอบประชาธิปไตยแบบผสม ดังแสดงผ่านภาพที่ 7

ภาพที่ 7

แสดงรูปแบบการปกครองแบบผสมที่มีองค์ประกอบมูลฐานทำหน้าที่เป็นจุดหมุนที่แตกต่างกัน

ส่วนฐานคิดเรื่องการเสื่อมถอยของการปกครองแบบบริสุทธ์ก็คือด้านที่อยู่ตรงข้ามกับฐานคิดเรื่องการปกครองแบบผสม โดยแสดงผ่านสัจธรรมของวิถีคิดที่วางอยู่บนการปกครองแบบบริสุทธ์ที่เชื่อหรือพยายามผลักดันให้การปกครองใดใดประกอบด้วยองค์ประกอบหรือสดมภ์ใดสดมภ์หนึ่งเพียงสดมภ์เดียว หรืออาจเรียกว่าเป็นการฝืนธรรมชาติของการปกครองที่จำเป็นจะต้องประกอบไปด้วยสามสดมภ์ สิ่งนี้ย่อมทำให้เกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่าการเหวี่ยงตัวทางการเมือง (political oscillation) และการเสื่อมถอยทางการเมือง (political degeneration) จากรูปแบบการปกครองหนึ่งไปสู่รูปแบบการปกครองอีกรูปแบบหนึ่งอย่างไม่มีที่สิ้นสุด トラบเท่าที่ตัวแสดงแต่ละสดมภ์ของระบอบยังคงมีวิถีคิดเกี่ยวกับการปกครองแบบบริสุทธ์และพยายามกีดกันฝ่ายอื่น ๆ ออกจากการมีส่วนร่วมในสถาบันทางการเมืองหรือกลไกในการใช้อำนาจขั้นต่ำของตนในระบอบการเมือง

จากข้อเสนอเรื่องฐานคิดของการปกครองแบบผสมสองประการในบทที่ 2 งานวิจัยในบทที่ 3 เคลื่อนเข้าสู่ข้อเสนอหลักของวิทยานิพนธ์ครั้งแรกว่าด้วยทฤษฎีการปกครองแบบผสม (theory of

the mixed constitution) ในความคิดทางการเมืองตะวันตก โดยเริ่มต้นจากการเสนอว่าความคิดทางการเมืองตะวันตกเกี่ยวกับการปกครองแบบผสมอาจจำแนกได้ออกเป็นสองกระแส หรือที่ผู้วิจัยเรียกว่ากระแสที่เน้นการสร้างความผสมกลมกลืนทางการเมือง (political harmonism) ซึ่งเน้นการสลายความขัดแย้งทางการเมืองและสร้างจุดสมดุลจากการเห็นพ้องต้องกันในสิ่งที่เป็นผลประโยชน์ส่วนรวมของชุมชนทางการเมืองร่วมกันของแต่ละสตมภ์ กับกระแสที่เน้นการจัดวางความขัดแย้งทางการเมือง (political conflictualism) ซึ่งเน้นการยอมรับความขัดแย้งทางการเมืองและหันมาสร้างกลไกและสถาบันทางการเมืองมาจัดวางตำแหน่งแห่งที่ในการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวของแต่ละสตมภ์โดยจัดวางกลไกให้แต่ละฝ่ายสามารถใช้หักทันทันและกันเพื่อคอยกำกับการใช้อำนาจของอีกฝ่าย ความคิดเรื่องการปกครองแบบผสมทั้งสองกระแสนี้คือกรอบความคิดสำคัญที่สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการอ่านและพิจารณาข้อเสนอเกี่ยวกับการปกครองแบบผสมในความคิดทางการเมืองตะวันตกที่แตกต่างกันออกไปในสองแนวทาง ดังปรากฏผ่านตารางที่ 9 ต่อไปนี้

	Political Harmonism	Political Conflictualism
Greek	Plato, Aristotle	Archytas
Roman	Cicero	Polybius
Civic Humanism	Savonarola	Leonardo Bruni, Niccolò Machiavelli
Early Modern Utopians	Thomas More, Francis Bacon, Henry Neville	James Harrington
Early Modern	King Charles I	Philip Hunton, Jean-Louis Delolme, Claude de Seyssel
American Constitutionalism	Pastoralism	Publius, John Adams

ตารางที่ 9

เปรียบเทียบนักคิดที่อาจจัดอยู่ในกระแส Political Harmonism และ Political Conflictualism

อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยเสนอว่าเครื่องมือในการอ่านความคิดทางการเมืองตะวันตกว่าด้วยการปกครองแบบผสมข้างต้นยังไม่เพียงพอ และอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งกระดังงในการนำไปอ่านความคิดทางการเมืองของนักคิดหลายคน เช่น Cicero, Montesquieu, Alexis de Tocqueville ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำเสนอสิ่งที่เรียกว่า “ทฤษฎี” การปกครองแบบผสม โดยอธิบายว่าความคิดทั้งสองสายต่างเป็นสิ่งที่ไม่อาจขาดหายไปและจำเป็นจะต้องดำรงอยู่คู่กัน โดยความคิดที่เน้นการสร้างผสมกลมกลืนจะทำงานในส่วนอุดมการณ์ของระบอบที่คอยกล่อมเกล้าให้คนในระบอบสามารถจินตนาการถึงผลประโยชน์ส่วนตัวที่แต่ละฝ่ายอาจมีร่วมกันได้โดยไม่สุดโต่งและพอประมาณ ในขณะที่ความคิดที่เน้นการบริหารจัดการความขัดแย้งจะทำงานในส่วนของการออกแบบกลไกและสถาบันทางการเมืองให้แต่ละสดมภ์เข้ามาใช้อำนาจ ซึ่งเมื่อทั้งสองสิ่งนี้ดำรงอยู่คู่กันแล้วยอมขจัดปัญหาของแต่ละส่วนออกไป กล่าวคือปัญหาความเป็นไปได้ที่จะสร้างกลุ่มคนที่คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมเหมือน ๆ กัน หรืออย่างเดียวกันของความคิดที่เน้นความผสมกลมกลืนยอมจางลงเมื่อผสานกับสถาบันทางการเมืองที่ยอมรับให้ผู้คนคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตัวเฉพาะของตนได้ ในขณะที่ปัญหาที่เกิดจากการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวอย่างสุดโต่งของความคิดที่เน้นการบริหารจัดการความขัดแย้งยอมหมดไปหรือจางลงเมื่อผสานกับกลไกอุดมการณ์ของระบอบที่ทำให้ผู้คนยังคงมีบางสิ่งบางอย่างให้ยึดโยงร่วมกัน และทำให้การแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นไปอย่างที่ Tocqueville เรียกว่าผลประโยชน์ส่วนตัวที่ถูกต้อง (self-interest well/rightly understood) และรากฐานของระบอบการเมืองที่รู้จักประมาณของ Montesquieu

การทำงานอย่างผสมกันของความคิดทางการเมืองทั้งสองชุดจึงเป็นส่วนประกอบของสิ่งที่ผู้วิจัยเรียกว่าทฤษฎีการปกครองแบบผสมในฐานะการปกครองที่รู้จักประมาณ (moderate government) ซึ่งจะนำมาประยุกต์ใช้เพื่ออธิบายพัฒนาการของการเมืองไทยผ่านกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญของไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 ถึงปี พ.ศ. 2534 ของงานวิจัยในครั้งหลัง โดยมีประเด็นเรื่องการจัดอำนาจของเอกบุคคคค คณະบุคคคค และมหาชนในรัฐธรรมนูญของไทยเป็นประเด็นหลักในการศึกษา

7.3 การเหวี่ยงตัวทางการเมืองไทย (Thai political oscillations) ของเอกบุคคัล คณะบุคคล และมหาชนในระบอบรัฐธรรมนูญ

งานวิจัยในครั้งหลังประกอบด้วยข้อเสนอหลักสามส่วนย่อยในแต่ละบท อันเกี่ยวข้องกับ การจัดอำนาจขององค์ประกอบเอกบุคคัล คณะบุคคล และมหาชนในการเมืองไทยตามลำดับ โดยนำเสนอผ่านภาพของการเหวี่ยงตัวทางการเมือง (political oscillation) ในระบอบรัฐธรรมนูญไทย ผ่านความพยายามของแต่ละสดมภ์ที่จะสถาปนาคณะตนเองขึ้นเป็นจุดหมุนของระบอบการเมือง โดย ข้อเสนอหลักของบทที่ 4 คือการเหวี่ยงตัวทางการเมืองไปมาระหว่างพระมหากษัตริย์และ นายกรัฐมนตรีอันเกิดจากความพยายามที่จะสถาปนาระบอบราชาธิปไตยแบบผสมที่มี พระมหากษัตริย์หรือนายกรัฐมนตรีเป็นจุดหมุน โดยเริ่มจากการเหวี่ยงตัวระหว่างระหว่างตัวแบบ ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและตัวแบบของคณะราษฎรผ่านข้อถกเถียงเรื่องการจัดวาง ตำแหน่งแห่งที่ให้แก่พระมหากษัตริย์ในระบอบใหม่โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลไกการใช้อำนาจสำรอง (reserve power) ของพระมหากษัตริย์ตามรัฐธรรมนูญ คือพระราชอำนาจในการแต่งตั้ง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่สอง โดยฝ่ายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวพยายาม ผลักดันตัวแบบที่เปิดพื้นที่ให้สถาบันพระมหากษัตริย์ครอบครองอำนาจสำรองดังกล่าวผ่านการ ควบคุมส่วนหนึ่งของกลไกรัฐสภาในยามที่มหาชนยังไม่เกิดขึ้นอย่างเต็มที่ในฐานะพลังทางสังคมที่เป็น จริงที่พร้อมจะปกครองตนเอง เพื่อป้องกันมิให้ระบอบการเมืองหันเหไปเป็นคณาธิปไตยหรือ เอกาธิปไตยที่เกิดจากการรวบอำนาจของนายกรัฐมนตรี พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงมี ข้อเสนอต่อการถ่ายโอนอำนาจที่เคยเป็นของพระองค์ให้แก่เอกบุคคัลที่เป็นนายกรัฐมนตรีและคณะ บุคคลของรัฐบาล ในขณะที่ฝ่ายคณะราษฎรกลับมองว่าพวกตนมีความจำเป็นที่จะต้องยึดกุมกลไก การแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่สองเอาไว้ในมือ ทั้งนี้เพื่อกำหนดทิศทางและความ เป็นไปของระบอบใหม่ให้เป็นไปในแนวทางที่คณะราษฎรต้องการและเพื่อมิให้เกิดการเปลี่ยนแปลง กลับไปสู่ระบอบเก่า และความแตกต่างระหว่างการสถาปนาคณะตนเองที่แตกต่างกันนี้ คือที่มาของการ เหวี่ยงตัวในระยะแรกของการปกครองราชาธิปไตยแบบผสมในรัฐธรรมนูญของไทยระหว่างสถาบัน พระมหากษัตริย์และนายกรัฐมนตรี

การเหวี่ยงตัวในระยะแรกกลายเป็นสารตั้งต้นให้แก่การเหวี่ยงตัวในระยะต่อ ๆ มาเพราะเมื่อ คณะราษฎรได้รับชัยชนะในยกแรกจากการสถาปนานายกรัฐมนตรีขึ้นเป็นจุดหมุนของระบอบ การเมืองด้วยการจำกัดอำนาจสำรองของพระมหากษัตริย์อย่างสุดโต่งแล้ว ผลกระทบที่เกิดขึ้นตามมา

ก็คือการเหวี่ยงกลับของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่พยายามพลิกฟื้นกลับมาจำกัดและถ่วงดุลการใช้ อำนาจของนายกรัฐมนตรีอย่างสุดโต่งผ่านกลไกอำนาจสำรองเช่นกัน ดังปรากฏผ่านกรณีของ รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492 ซึ่งกลายเป็นสารตั้งต้นให้กับแรงเหวี่ยงกลับที่เกิดขึ้นตามมาของจอม พล ป. ผ่านการนำรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475 กลับมาใช้ใหม่เพื่อคลี่คลายสถานการณ์ในการจัด อำนาจของเอกบุคคลดังกล่าวลง

การเหวี่ยงตัวในระยะนี้บีบให้สถาบันพระมหากษัตริย์ในเวลาต่อมา คือพระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 จำเป็นต้องค้นหาวิธีการอื่นที่จะพลิกฟื้นกลับมาเป็นจุดหมุนของระบอบ การเมืองภายใต้เงื่อนไขที่ถูกจำกัดอำนาจในทางรัฐธรรมนูญลงอย่างสิ้นเชิง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภายหลังการรัฐประหารวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500 ของจอมพลสฤษดิ์และการใช้ธรรมนูญการ ปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2502 ที่ได้ตัดตอนอำนาจสำรองในทางรัฐธรรมนูญของสถาบัน พระมหากษัตริย์ออกไปจนหมดสิ้น เงื่อนไขที่วางนี้คือสารตั้งต้นของการเปลี่ยนมาดำเนินแนวพระบรม ราชโบายที่จะใช้อำนาจทางวัฒนธรรมหรือ *auctoritas* ของสถาบันพระมหากษัตริย์มาเป็นเครื่องมือ ในการกลับมาเป็นจุดหมุนของระบอบการเมืองอีกครั้งหนึ่ง และปฏิเสธแนวทางเดิมคือการต่อสู้เพื่อให้ ได้มาซึ่งอำนาจสำรองซึ่งเป็นแนวทางตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวลง การหัน กลับมาใช้อำนาจ *auctoritas* ของสถาบันพระมหากษัตริย์นี้ ได้ทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์ก้าวขึ้นไป ทำหน้าที่ในมิติของส่วนประกอบที่คอยสร้างความผสมกลมกลืนให้แก่ระบอบพร้อม ๆ กับการทำให้ การใช้อำนาจแบบ *potestas* ของนายกรัฐมนตรี นักการเมือง และข้าราชการถูกถ่วงดุลและวาง กรอบให้ไม่เป็นไปในลักษณะที่ สุดโต่ง และประสานทำงานร่วมกันภายใต้ระบอบราชาธิปไตยแบบ ผสมที่มีพระมหากษัตริย์เป็นจุดหมุนในการใช้ *auctoritas* ทางวัฒนธรรมเพื่อถ่วงดุลการแสวงหา ผลประโยชน์ส่วนตัวขององค์ประกอบอื่น ๆ มิให้สุดโต่ง และมีนายกรัฐมนตรีเป็นจุดหมุนในการใช้ *potestas* ในฐานะผู้นำทางการเมือง

ถัดมาคือในส่วนของคุณะบุคคลตามข้อเสนอของบทที่ 5 โดยงานวิจัยพบว่าเมื่อเข้าสู่ระบอบ รัฐธรรมนูญ พลวัตรของคุณะบุคคลในการร่างรัฐธรรมนูญไทยผ่านประเด็นแกนกลางเรื่องกำหนด บทบัญญัติในการห้ามมิให้บุคคลที่เป็นข้าราชการประจำเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมือง โดยแบ่ง ออกเป็นสามระยะ ระยะแรกคือการเริ่มต้นวางเงื่อนไขเกี่ยวกับบทบัญญัติในการห้ามมิให้บุคคลที่เป็น ข้าราชการประจำเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นครั้งแรกในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2489 และ

การกำหนดประเด็นเพิ่มเติมในเวลาเรื่องเงื่อนไขเวลาของการที่ข้าราชการประจำที่ลาออกแล้วจะสามารถแปลงโฉมตนเองเพื่อเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมือง ซึ่งเกิดขึ้นครั้งแรกในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492 ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยังสัมพันธ์กับพลังของข้าราชการในฐานะพลังทางสังคมที่เป็นจริงที่เกิดขึ้นหรือเสื่อมถอยจากเวทีทางการเมืองในแต่ละยุค

ระยะที่สองคือระยะที่เกิดการเหวี่ยงทางการเมืองระหว่างการแข่งขันชิงชัยชนะในการกำหนดบทบัญญัติในการห้ามมิให้บุคคลที่เป็นข้าราชการประจำเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมืองของตัวแสดงสองฝ่ายหลัก ๆ คือฝ่ายพลังราชการและนายทุนขุนนางที่ได้รับชัยชนะในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 อย่างเบ็ดเสร็จ แม้ว่าเงื่อนไขของการมีรัฐธรรมนูญจะค่อย ๆ เปิดช่องให้พลังทางสังคมที่เป็นจริงของคณะบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งคือนักการเมืองอาชีพค่อย ๆ เติบโตขึ้นตามลำดับ และสร้างปัญหาให้แก่การดำเนินงานของจอมพลถนอมในระบอบรัฐธรรมนูญ กระทั่งระบอบจอมพลถนอมล่มสลายลงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 หน้าต่างแห่งโอกาสจึงเปิดออกสำหรับพลังของคณะบุคคลที่เป็นนักการเมืองอาชีพที่ส่วนใหญ่เติบโตขึ้นมาจากทุนธุรกิจให้ก้าวขึ้นมามีบทบาทในการเมืองระดับชาติภายใต้เงื่อนไขของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 ที่เหวี่ยงตัวกลับไปยังฟากฝั่งของพลังนักการเมืองอาชีพอย่างรุนแรง

การเหวี่ยงตัวไปมาอย่างสุดโต่งทั้งสองฝั่งที่เกิดขึ้นในทศวรรษที่ 2510 กลายเป็นสารตั้งต้นสำคัญให้กับการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2521 ที่พยายามผสมผสานพลังที่กลายมาเป็นคู่ขัดแย้งสำคัญในช่วงทศวรรษที่ 2520 นั่นคือพลังของข้าราชการโดยเฉพาะกองทัพในด้านหนึ่ง กับพลังของคณะบุคคลที่เป็นนักการเมืองอาชีพที่เพิ่งก้าวเข้าสู่แวดวงทางการเมืองในระดับชาติในอีกด้านหนึ่ง โดยมีเป้าหมายเพื่อที่จะจัดวางตำแหน่งแห่งที่ให้กับพลังทั้งสองกลุ่ม อย่างไรก็ตามการเข้ามาใช้อำนาจจริงหลังจากมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญของคณะบุคคลทั้งสองกลุ่มที่มีลักษณะผลักดันผลประโยชน์ของฝ่ายตนอย่างสุดโต่ง ดังปรากฏผ่านข้อพิพาทจากกรณีร่างแก้ไขรัฐธรรมนูญของทั้งสองฝ่ายมาโดยตลอดตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 เป็นต้นมา กระทั่งท้ายที่สุดได้ก่อให้เกิดวิกฤตทางรัฐธรรมนูญในปี พ.ศ. 2526 ซึ่งปรากฏการณ์ทั้งหมดนี้ล้วนแล้วแต่สะท้อนถึงการเหวี่ยงตัวที่เกิดขึ้นภายใต้โครงสร้างการใช้อำนาจของรัฐธรรมนูญที่ผู้ร่างพยายามออกแบบเพื่อให้เกิดการประนีประนอม ที่สุดท้ายอาจไร้ผลหากแต่ละฝ่ายที่เข้ามาใช้อำนาจนั้นใช้อำนาจไปอย่างไม่รู้จักประมาณ หรือไม่ยอมประนีประนอมใดใดกับฝ่ายอื่น

สุดท้ายคือข้อเสนอของงานวิจัยในบทที่ 6 ที่นำเสนอผ่านการเหวี่ยงตัวไปมาของพลังมหาชนในการเมืองไทยบนความพยายามที่จะสถาปนาระบอบประชาธิปไตยแบบผสม ผ่านประเด็นแกนกลางเรื่องอำนาจในการตัดสินใจเลือก กำหนด และเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลที่จะเข้าไปทำหน้าที่ในรัฐสภาของมหาชน ผ่านตัวแบบ 4 รูปแบบ ตามกรอบคิดเรื่ององค์อธิปัตย์ที่นิทรา (sleeping sovereign) ของ Thomas Hobbes ตามการตีความของ Richard Tuck ดังนี้

การเหวี่ยงตัวของพลังมหาชนในแบบแรก คือการเหวี่ยงตัวไปสู่รัฐธรรมนูญที่ฆาตกรรมมหาชนออกไปจากระบอบการเมืองอย่างสิ้นเชิง ซึ่งกลายเป็นสิ่งที่มีอาจยั่งยืนในระยะยาวและกลายเป็นสารตั้งต้นในการเหวี่ยงตัวไปสู่ความพยายามที่จะรื้อฟื้นอำนาจมหาชนกลับคืนมาในปริมาณและรูปแบบที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยามที่มหาชนในฐานะพลังทางสังคมที่เป็นจริงซึ่งถูกกดทับไว้ไม่อาจอดทนได้อีกต่อไป ตัวอย่างของรัฐธรรมนูญในลักษณะนี้ได้แก่รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวและธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรที่เกิดขึ้นหลังการทำรัฐประหาร

ถัดมาคือการเหวี่ยงตัวไปสู่รัฐธรรมนูญที่พยายามสะกิดการใช้อำนาจของมหาชนบางส่วนภายใต้เงื่อนไขของความไม่พร้อม ความไร้สามารถ และข้อสงวนอื่น ๆ เพื่อให้มหาชนไม่อาจมีอำนาจได้อย่างสมบูรณ์ในการกำหนดความเป็นไปของรัฐสภา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อรัฐธรรมนูญเช่นนี้เกิดขึ้นในบริบทที่มหาชนในฐานะพลังทางสังคมที่เป็นจริงได้เติบโตขึ้นและพร้อมที่จะทำหน้าที่บางอย่างที่รัฐธรรมนูญปิดกั้นไว้บางส่วน ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือการกำหนดบทบาทเฉพาะการของรัฐธรรมนูญฉบับถาวร ปี พ.ศ. 2475 ในการสะกิดอำนาจมหาชนไว้อย่างชั่วคราว (แม้จะมีการขยายเวลา) หรือรัฐธรรมนูญที่พยายามสะกิดอำนาจมหาชนด้วยบทบัญญัติถาวรผ่านกลไกที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้งแต่กลับเข้ามาใช้อำนาจแทนมหาชน ซึ่งเป็นสิ่งที่มิปรากฏให้เห็นแม้กระทั่งในรัฐธรรมนูญที่ได้ชื่อว่ามีความเป็นประชาธิปไตยมากที่สุดอย่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2489 หรือรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517

ต่อมาคือการเหวี่ยงตัวไปสู่รัฐธรรมนูญที่พยายามเปิดโอกาสให้มหาชนเข้ามาใช้อำนาจให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ในฐานะแกนกลางหรือจุดหมุนของระบอบประชาธิปไตยแบบผสม (mixed democracy) ซึ่งย่อมจะก่อให้เกิดผลในเชิงบวกหากมหาชนในยามนั้นคือมหาชนที่กอปรไปด้วยคุณธรรมของพลเมืองขั้นต่ำ คือเป็นมหาชนที่พร้อมจะปกครองตัวเองและแยกแยะผลประโยชน์ส่วนตัวที่สุดโต่งออกจากผลประโยชน์ส่วนตัวที่พอประมาณและไปด้วยกันได้กับผลประโยชน์ส่วนตัว

ของผู้อื่นตามที่ Tocqueville เสนอ เพราะมีเช่นนั้นแล้วมหาชนที่ก่อกำเนิดขึ้นจากการเหวี่ยงตัวเข้าสู่รัฐธรรมนูญที่พยายามปลดปล่อยมหาชนจากการถูกสะกดอย่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2489 รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 หรือแม้แต่รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 ที่แม้จะไม่ได้อยู่ในขอบเขตของงานวิจัย แต่ก็อาจจัดให้อยู่ในประเภทเดียวกันเนื่องจาก เงื่อนไขที่พยายามปลดปล่อยมหาชนจากการถูกเหนี่ยวรั้งจำกัดนี้หากไม่เกิดขึ้นควบคู่ไปกับมหาชนที่ก่อปรไปด้วยคุณธรรมแห่งพลเมืองขั้นต่ำแล้ว มหาชนดังกล่าวย่อมก่อให้เกิดความไร้เสถียรภาพต่อระบอบการเมืองอันเป็นผลจากการที่พวกเขาหลุดออกจากพันธนาการดังกล่าว และตัวอย่างของการตื่นตัวแต่ไม่ตื่นรู้ของมหาชนในลักษณะที่สุดโต่งที่งานวิจัยหยิบมาอภิปราย คือมหาชนที่เกิดจาก “มวลชนปฏิวัติ” ภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 จนถึง 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 และมหาชนอันเป็นผลจากการเติบโตของชนชั้นกลางในเมืองและชนชั้นกลางในชนบท ภายหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พ.ศ. 2535 จนกระทั่งมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 หรือ “มวลชนประชาธิปไตย” ที่สุดท้ายต่างลงเอยด้วยความไร้เสถียรภาพ ความรุนแรง และการเมืองบนท้องถนนของฝูงชนไร้ระเบียบ (mob rule) อันจบลงด้วยการรัฐประหาร

7.4 ข้อเสนอแนะ: การเมืองแห่งการสลายการปกครองแบบไม่ผสม ?

หากข้อเสนอหลักของงานวิจัยในส่วนแรกคือการปกครองตามธรรมชาติและ การปกครองที่รู้จักประมาณ และหากข้อเสนอหลักที่พบจากการประยุกต์ใช้ทฤษฎีการปกครองแบบผสมมาพิจารณาระบบการร่างรัฐธรรมนูญของไทยตั้งแต่ปี พุทธศักราช 2475 จนถึงปี พุทธศักราช 2534 คือภาพของการเหวี่ยงตัวทางการเมืองไปมา (political oscillations) ระหว่างองค์ประกอบมูลฐานทางการเมือง คือเอกบุคคล คณะบุคคล และมหาชนที่พยายามผสมผสานการใช้อำนาจร่วมกับกลุ่มอื่น ๆ ในการร่างและใช้อำนาจตามรัฐธรรมนูญ กับเอกบุคคล คณะบุคคล และมหาชนที่ยังคงมีวิธีคิดแบบบริสุทธ์ในด้านของตนและพยายามบรรจวาระดังกล่าวให้กลายเป็นเงื่อนไขในรัฐธรรมนูญอันก่อให้เกิดสภาพที่งานวิจัยชิ้นนี้เรียกว่า “การเมืองของการสลายการปกครองแบบผสม” (politics to unmix the mixed constitutions) ขึ้นในกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญฉบับขึ้นในทั้งสามด้าน คือการเมืองของการสลายราชาธิปไตยแบบผสม (politics to unmix the mixed monarchy) การเมืองของการสลายคณาธิปไตยแบบผสม (politics to unmix the mixed oligarchy) และการเมืองของการสลายประชาธิปไตยแบบผสม (politics to unmix the mixed democracy)

อย่างไรก็ดี ในการเหวี่ยงตัวไปมานี้ยังประกอบไปด้วยความพยายามที่จะรื้อฟื้นการปกครองแบบผสม ในมิติต่าง ๆ โดยสัมพันธ์กับพลังทางสังคมที่เป็นจริงในแต่ละยุคให้กลับคืนมาผ่านกระบวนการร่างและ บังคับใช้รัฐธรรมนูญด้วยเช่นกัน แต่การจะทำให้ความพยายามดังกล่าวยั่งยืนยังสภาพได้จำเป็นจะต้อง อาศัยความเข้าใจตั้งต้นของทุกสดมภ์หลักทางการเมืองเสียก่อนว่า การปกครองแบบผสมคือการ ปกครองตามธรรมชาติ และการปกครองแบบผสมในฐานะการปกครองที่รู้จักประมาณจำเป็นจะต้อง ทำงานควบคู่กันไป ทั้งในส่วนของกรออกแบบสถาบันทางการเมืองเพื่อให้แต่ละสดมภ์สามารถ ตอบสนองผลประโยชน์ส่วนตนและถ่วงดุลกันและกันได้ในด้านหนึ่ง และในส่วนอุดมการณ์ของ ระบอบการเมืองเพื่อที่จะทำให้แต่ละสดมภ์เกิดความเข้าใจร่วมกันขั้นต่ำ ถึงผลประโยชน์ส่วนตัวที่ ถูกต้องร่วมกันเพื่อให้กลไกทางการเมืองที่ออกแบบไว้สามารถเดินหน้าและทำงานต่อไปได้โดยไม่เกิด การเหวี่ยงตัวอย่างรุนแรงหรือสภาวะชะงักงันทางการเมืองขึ้น เหตุนี้เอง การจะขจัดวิธีคิดแบบ บริสุทธิและสถาปนารัฐธรรมนูญที่วางอยู่บนกรอบคิดเรื่องการปกครองแบบผสมจึงมีอาจะกระทำเพียง ด้านใดด้านหนึ่ง หากแต่จะต้องกระทำควบคู่กันไปทั้งสองด้าน ทั้งนี้เพื่อที่จะทำให้การปกครองแบบ ผสมในฐานะการปกครองที่รู้จักประมาณสามารถเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง และสามารถปรับตัวให้อยู่รอด ต่อไปได้ภายใต้บริบทและพลังทางสังคมที่เป็นจริงที่แปรเปลี่ยนไปในแต่ละยุคสมัย

อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาการเหวี่ยงตัวทางการเมืองขององค์ประกอบมูลฐานทั้งสามในการ เมืองไทยสมัยใหม่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 ถึงปี พ.ศ. 2534 ผ่านกรอบการปกครองแบบผสมในข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่างานวิจัยชิ้นนี้ก่อให้เกิดคุณูปการจากการศึกษาอย่างน้อย 2 มิติ คือคุณูปการของการทำ ความเข้าใจสภาพปัญหาทางการเมืองไทยในปัจจุบันจากข้อค้นหลักพบของงานวิจัยในส่วนหลัง กับ คุณูปการเกี่ยวกับข้อเสนอเรื่องเงื่อนไขของความเป็นไปได้ที่จะเกิดการปกครองแบบผสมที่รู้จัก ประมาณและมีเสถียรภาพในการเมืองไทยปัจจุบัน โดยคุณูปการประการแรกเกิดจากการแสดงให้เห็นว่า พลวัตรและการเปลี่ยนแปลงของการจัดอำนาจสามฝ่ายระหว่างเอกบุคคล คณะบุคคล และ มหาชนในระบอบรัฐธรรมนูญของไทยในอดีตได้ก่อให้เกิดปัญหาและอุปสรรคสำคัญได้ขึ้นบ้างในแต่ละ ระยะของการเมืองไทย เช่น อุปสรรคและข้อจำกัดของสถาบันพระมหากษัตริย์ในระบอบราชาธิปไตย แบบผสมที่มีนายกรัฐมนตรีเป็นจุดหมุนและเกิดความไม่ลงตัวในการจัดอำนาจบังคับตามกฎหมาย ระหว่างนายกรัฐมนตรีกับพระมหากษัตริย์ขึ้น ซึ่งสุดท้ายกลายเป็นเงื่อนไขที่โน้มผลึกชักนำให้สถาบัน พระมหากษัตริย์ในฐานะพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญจำเป็นต้องเรียนรู้ที่จะจำกัดบทบาททาง การเมืองผ่านการใช้อำนาจบังคับหรืออำนาจควบคุม และหันมาใช้สิทธิอำนาจและอำนาจละมุนโดย

ร่วมมือกับนายกรัฐมนตรีที่มาจากนักการเมืองอาชีพ แทนที่จะเข้าไปประชันขันแข่งในปริมณฑลของอำนาจบังคับตามกฎหมายดังกล่าวกับนายกรัฐมนตรีโดยตรง ซึ่งสุดท้ายจะนำไปสู่วิธีคิดที่สุโต้งจากความต้องการที่มากเกินไปที่ตนเองคู่ควร (*pleonexia*) ไม่ฝ่ายใดก็ฝ่ายหนึ่ง และลงเอยด้วยการออกแบบหรือตีความรัฐธรรมนูญไปในแนวทางของการสลายการปกครองแบบผสมของเอกบุคคลดังที่ได้กล่าวไปในข้างต้น ซึ่งเงื่อนไขความจำเป็นเหล่านี้ยังคงเป็นจริงสำหรับการออกแบบและการตีความรัฐธรรมนูญในปัจจุบันด้วยเช่นกัน

ในอีกด้านหนึ่งเงื่อนไขข้อจำกัดที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบคณะบุคคลของระบอบรัฐธรรมนูญไทยที่อธิบายไป ย่อมนำมาใช้เป็นบทเรียนได้เป็นอย่างดีถึงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นหากรัฐธรรมนูญวางเงื่อนไขที่ครอบงำพลังของคณะบุคคลอย่างมากเกินไป ไม่ว่าจะเป็นในฝั่งคณะบุคคลจากรัฐราชการ และคณะบุคคลที่เป็นนักการเมืองอาชีพ ที่ท้ายสุดย่อมนำไปสู่การเหวี่ยงตัวไปมาอย่างสุดโต่งระหว่างพลังของคณะบุคคลจากทั้งสองฝั่ง หรือการเมืองของการสลายการคณาธิปไตย/อภิชนาธิปไตยแบบผสม แต่ในอีกด้านหนึ่งการผสมผสานพลังทั้งสองฝ่ายเข้าด้วยกันอย่างรัฐธรรมนูญแม้จะเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นในยุคหนึ่ง แต่ก็ยังไม่เพียงพอที่จะก่อให้เกิดเสถียรภาพทางการเมืองขึ้นได้ หากองค์ประกอบของคณะบุคคลก่อปรไปด้วยความต้องการที่มากเกินไปที่สิ่งของตนเองคู่ควรโดยไม่ยอมลดราวาศอกให้กับอีกฝ่ายเช่นกัน การผสมผสานที่ดีจึงเกิดขึ้นมิได้ถึงแม้จะมีสถาบันทางการเมืองที่มีกลไกตรวจสอบถ่วงดุลเป็นอย่างดี トラบใดที่พลังทางสังคมที่เป็นจริงที่เข้าไปใช้อำนาจเหล่านั้นยังคงคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตัวอย่างสุดโต่งและมากกว่าที่ตนเองคู่ควร ดังเช่นที่เกิดขึ้นในกรณีของวิกฤตทางรัฐธรรมนูญในช่วงปี พ.ศ. 2525-2526 ดังที่เคยอธิบายไป

เช่นเดียวกับพลังของมหาชนในการเมืองไทยภายหลังปี พ.ศ. 2535 ที่แม้จะเติบโตขึ้นเป็นอย่างมากเสียจนกระทั่งเงื่อนไขและข้ออ้างที่เคยนำมาใช้เพื่อตีกรอบจำกัดอำนาจมหาชนเดิมมีอาจนำกลับมาใช้ได้หรืออย่างน้อยก็อาจมีความหนักแน่นชอบธรรมได้มากเท่าเดิมอีกต่อไป แต่มหาชนที่ถูกปลดปล่อยให้ตื่นจากนิทราอย่างมากมายจนเกินไปจนกระทั่งกลายเป็นมหาชนที่ไม่รู้จักหลับไหลที่นำเสนอไป ได้แสดงให้เห็นเป็นบทเรียนแล้วว่ามหาชนในฐานะพลังทางสังคมที่เป็นจริงที่เติบโตขึ้นภายใต้เงื่อนไขของรัฐธรรมนูญที่เปิดออกจะประสบความสำเร็จและนำไปสู่เสถียรภาพทางการเมืองได้ก็ต่อเมื่อมหาชนเหล่านั้นก่อปรด้วยคุณธรรมแห่งพลเมืองในความหมายของการเป็นมหาชนที่พร้อมที่จะปกครองตนเอง และเรียนรู้ที่จะแบ่งแยกผลประโยชน์ของชุมชนในท้องถิ่นที่ตนสังกัดออกจาก

ผลประโยชน์ร่วมกันในระดับชาติ และเรียนรู้ที่จะโอนอ่อนผ่อนตามผลประโยชน์ส่วนตัวของผู้อื่นในสังคมเพื่อที่ทุกฝ่ายจะยังคงสามารถได้ในสิ่งที่ตนเองคู่ควร และเพื่อป้องกันมิให้เกิดสภาวะของการสลายประชาธิปไตยแบบผสมที่ซึ่งองค์ประกอบมหาชนพยายามที่จะเข้าไปทำหน้าที่จุดหมุ่และใช้อำนาจในระบอบการเมืองในทุก ๆ เรื่อง เพราะมีเช่นนั้นแล้วมหาชนที่ตื่นขึ้นจากภวังค์ย่อมจะแปรสภาพไปเป็นการปกครองของฝูงชนไร้ระเบียบหรือกฎหมู่ (mob rule) ซึ่งจะกลายเป็นเงื่อนโซ่ที่เอื้อให้เกิดการรวบอำนาจเข้าสู่เอกบุคลลหรือคณะบุคคลจากการทำรัฐประหารโดยอ้างการยุติเงื่อนโซ่ดังกล่าวและทำให้มหาชนกลับเข้าสู่สภาวะนิทรอีกครั้งหนึ่งอย่างเลี่ยงไม่ได้

เหตุนี้ การปกครองแบบผสมที่รู้จักประมาณตามข้อเสนอของงานวิจัยในครั้งแรกอ่อมมีโอกาสเกิดขึ้นได้ในการเมืองไทยปัจจุบัน หากสภาวะแห่งการทำลายล้างและการสลายการปกครองแบบผสมในแต่ละมิติยังคงดำเนินอยู่ต่อไป โดยที่ต่างฝ่ายต่างต้องการที่จะได้รับในสิ่งที่มีมากเกินไปที่ตนเองคู่ควรในส่วนผสมที่จะกลายเป็นคำตอบให้การเมืองไทยในปัจจุบัน แต่การยอมรับความคู่ควรดังกล่าวของแต่ละองค์ประกอบในการเมืองไทยปัจจุบันนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อแต่ละฝ่ายตั้งต้นจากการยอมรับหรือปรับวิธีคิดเกี่ยวกับการปกครองให้ต้องตรงกันเสียก่อนว่า การปกครองภายใต้ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของไทยคือการปกครองแบบผสมที่จำเป็นต้องประกอบขึ้นจากสามสดมภ์หลัก เพื่อที่จะย้อนกลับมาผสมการปกครองตามสัดส่วนหรือส่วนผสมที่สอดคล้องกับพลังทางสังคมที่เป็นจริงในปัจจุบัน หรือก็คือการทำให้เกิดการเมืองของการย้อนกลับมาผสมผสานกันอีกครั้งหนึ่ง (politics to remix the mixed constitution) และขจัดวิธีคิดแบบบริสุทธ์ที่วางอยู่บนความต้องการอันสุดโต่งและมากเกินไปที่ตนเองคู่ควรของแต่ละองค์ประกอบออกไป เพื่อที่จะสร้างการรูปแบบการปกครองแบบผสมที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงทางการเมืองในปัจจุบัน และทำให้ส่วนผสมของการเมืองที่ดำรงอยู่ในความเป็นจริงหรือรัฐธรรมนูญที่ดำรงอยู่ภายในเจตสิกของผู้คนกับรัฐธรรมนูญที่เป็นลายลักษณ์อักษรมีความสอดคล้องต้องกันได้สำเร็จ

สุดท้าย ผู้วิจัยเห็นว่าแม้งานวิจัยชิ้นนี้จะเปิดประเด็นและตั้งต้นแนวทางให้แก่ผู้ที่สนใจศึกษาพัฒนาการของการเมืองไทยสมัยใหม่ผ่านกรอบคิดเรื่องการปกครองแบบผสมในภาพรวมของแต่ละองค์ประกอบเอาไว้แล้ว แต่สิ่งที่ผู้วิจัยยังไม่ได้ทำการศึกษาในรายละเอียด ซึ่งเป็นสิ่งที่อาจนำไปค้นคว้าวิจัยต่อไปได้ในอนาคต เช่น การศึกษาที่เน้นการวิเคราะห์ตีความเจตนาารมณ์ของผู้ร่างรัฐธรรมนูญโดยตรงอย่างละเอียดของรัฐธรรมนูญแต่ละฉบับ อันเป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาไม่ได้เน้นศึกษาลงไป

ในรายละเอียด ส่วนหนึ่งเนื่องจากข้อจำกัดในการเข้าถึงเอกสารการประชุมของคณะกรรมการและกรรมการร่างรัฐธรรมนูญชุดต่าง ๆ ที่มีได้มีการจัดเก็บไว้อย่างเป็นระบบเพียงพอ เพราะในอดีตงานเขียนส่วนใหญ่ที่เข้าถึงเอกสารดังกล่าว อย่างเช่นเอกสารของกรรมการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 นั้น นักวิจัยได้รับข้อมูลดังกล่าวมาจากกรรมการร่างโดยตรง เช่น งานศึกษาของบรรดาศักดิ์ศิษย์ของพงศ์เพ็ญ ศุกุนตาทัย เป็นต้น ดังนั้นหากแหล่งข้อมูลในส่วนนี้ได้รับการจัดเก็บอย่างเป็นระบบในอนาคต ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะมีผู้ที่สนใจนำประเด็นที่ตั้งต้นจากงานวิจัยชิ้นนี้ไปต่อยอด โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเจตนาของผู้ร่างที่ต้องการออกแบบส่วนผสมของเอกบุคคัล คณะบุคคัล และมหาชนภายในรัฐธรรมนูญที่มีความแตกต่างกันออกไปในแต่ละฉบับ เพื่อที่จะนำประเด็นเรื่องเจตนารมณ์ของผู้ร่างรัฐธรรมนูญมาขยายความให้ชัดเจนยิ่งขึ้นต่อไป

นอกจากนี้ งานวิจัยในอนาคตอาจต่อยอดจากประเด็นเรื่องการวิเคราะห์กลไกรัฐธรรมนูญไทย ในรายละเอียดที่เป็นส่วนต่อขยายจากส่วนผสมในแบบราชาธิปไตยแบบผสม คณาธิปไตยแบบผสม และประชาธิปไตยแบบผสม ที่ผู้วิจัยตั้งต้นไว้ เช่น การพิจารณาผลพวงของการสถาปนารัฐราชการจากรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ส่งผ่านโครงสร้างดังกล่าวมาสู่ระบอบรัฐธรรมนูญของคณะราษฎร เรื่อยมาจนถึงการอาศัยกลไกโครงสร้างของรัฐราชการในแบบจอมพลสฤษดิ์ และพลเอกเปรม ในบริบทของพลังทางสังคมทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่เปลี่ยนแปลงไป ที่ส่งผลต่อการจัดส่วนราชการและระเบียบบริหารราชการแผ่นดินที่เกี่ยวข้องกับเอกบุคคัลทั้งที่เป็นนายกรัฐมนตรี นอกเหนือไปจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสำนักนายกรัฐมนตรีที่ผู้วิจัยได้หยิบมาอภิปรายไปบ้างแล้ว หรือส่วนราชการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ทั้งที่เป็นส่วนราชการที่มีขึ้นเพื่อรองรับการใช้สิทธิอำนาจของพระองค์ รวมถึงส่วนราชการที่มีขึ้นเพื่อรองรับอำนาจบังคับตามกฎหมายของสถาบันพระมหากษัตริย์ในรอบทศวรรษที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2560 เป็นต้น รวมถึงกลไกในรายละเอียดของพลังคณะบุคคัลในรัฐราชการไทยทั้งในส่วนกลไกกองทัพ มหาตไทย กฤษฎีกา ตุลาการ และการต่างประเทศ อันมีแบบแผนและนำไปสู่ความพยายามในการสร้างระเบียบทางการเมืองบางอย่างที่ใครก็ตามที่เข้ามายึดกุมรัฐนาวาจำเป็นต้องสวมไปใช้ทั้งสิ้น และรวมถึงเงื่อนไขที่นำไปสู่การปลดปล่อยพลังมหาชนใหม่ ๆ โดยสัมพันธ์กับองค์ประกอบเหล่านี้ในปัจจุบันอีกด้วย

บรรณานุกรม

- ก.ศ.ร. กุหลาบ. "ตรีเอกาธิศรานุภาพ." *สยามไมตรี ศิริออบเซอร์เวอร์สัปดาห์*, วันที่ 31 มกราคม ร.ศ, 115.
- . "ตรีเอกาธิศรานุภาพ." *สยามไมตรี ศิริออบเซอร์เวอร์สัปดาห์*, วันที่ 29 ธันวาคม ร.ศ, 115.
- กรมโฆษณาการ. *คำพิพากษาศาลพิเศษ พุทธศักราช 2482*. พระนคร: กรมโฆษณาการ, 2482.
- กรมตำรา. *ปทานุกรมสำหรับโรงเรียน*. พระนคร: กรมตำรา กระทรวงศึกษาธิการ, 2463.
- กระทรวงธรรมการ. *ปทานุกรม*. 2 ed. พระนคร: โรงพิมพ์กรมตำรา กระทรวงธรรมการ, 2470.
- กรมล ทองธรรมชาติ. *วิวัฒนาการระบอบรัฐธรรมนูญไทย*. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.
- "กระษัตริย์เมืองยูไนตีสเตตส์." *หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกรีตอร์เดอร์*, เดือนแปดแรมสิบสี่ค่ำ จุลศักราช 1227 คฤศศักราช 1865.
- กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.ร.6น 20/11 *เมื่อเสร็จเล่นเต๋นร่ำ*, 13 ธันวาคม 2456.
- กองบรรณาธิการประชาชาติรายสัปดาห์. *สรุปเหตุการณ์ 2517*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์เนศ, 2518.
- กองบรรณาธิการมติชน. *นี่คือประเทศไทย: ประมวลตำนานและวิกฤตรัฐธรรมนูญสะท้อนภาพการเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: มติชน, 2528.
- กองบรรณาธิการสยามใหม่. *บทเรียนกบฏ 1 เมษายน*. กรุงเทพฯ: อาทิตย์, 2524.
- กั้ววาท พุทธิวิช. "Evaluation Score กรณีสวรรคต." 2559. goo.gl/EpB2Dy.
- กาจ กาจสงคราม. *อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลโทกาจ กาจสงคราม (เทียน เก่งระดมยิง)*. ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส 20 เมษายน พุทธศักราช 2510. พระนคร: โรงพิมพ์กรมการทหารสื่อสาร, 2510.
- กุลลดา เกษบุญชู-มิต. *การเมืองไทยในยุคสมัย-ถนอม ภายใต้โครงสร้างอำนาจโลก*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.
- เกษียร เตชะพีระ. "ภูมิทัศน์ใหม่ทางการเมือง." *มติชนสุดสัปดาห์*, ฉบับวันที่ 23 - 29 มิถุนายน 2560.
- . "รัฐพัน ลี ก, the First Chinese Coup และ the Bhumibol Consensus." 2561. <https://prachatai.com/journal/2018/07/77684>.
- ขุนโสภณธรรมกิจ. *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยามและบันทึกคำถามคำตอบ*. พระนคร: โรงพิมพ์ศุภอักษร, 2475.
- "คณราชฎประกาศรับสมาชิกแล้ว." *ศรีกรุง*, ฉบับวันที่ 28 มิถุนายน 2475.

คณะรัฐมนตรี. *ประมวลสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. 2502-2504*. พระนคร: สำนัก
ทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2507.

"คำแถลงการณ์ ฉบับที่ 1." In *ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม 68 ตอน 71, 1-4, วันที่ 30*
พฤศจิกายน 2494.

"คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ คำวินิจฉัยที่ 6/2543 เรื่อง คณะกรรมการการเลือกตั้งขอให้ศาล
รัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยขอบเขตการใช้บังคับตามมาตรา 68 ของรัฐธรรมนูญ." In *ราช*
กิจจานุเบกษา เล่ม 117 ตอนที่ 68 ก, 1-110, วันที่ 19 กรกฎาคม 2543.

""คึกฤทธิ์" ว่านายกฯไม่ดีเปลี่ยนใหม่ได้ ให้ช่วยกันยึดระบอบประชาธิปไตยไว้ เลือกลงผู้แทนที่ดีเข้ามา."
สยามรัฐ ปีที่ 26 ฉบับที่ 8962, วันที่ 30 ธันวาคม 2518, 16.

จกมล ไกรฤกษ์. *ศิลป์เลือกตั้ง*. ธนบุรี: โรงพิมพ์เทพนิมิต การพิมพ์, 2511.

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. *เรื่องพระราชสาส์น: พระบรมราชาธิบายในรัชกาลที่ 4*.
พระนคร: โรงพิมพ์ไทย, 2463.

จิราภรณ์ ดำจันทร์. *ประชาธิปไตยที่ไม่ตั้งมั่น*. กรุงเทพฯ: มติชน, 2562.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. *พระบรมราชาธิบายเรื่องสามัคคี*. พิมพ์พระราชทานใน
พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลปัญญาสมวาร พระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระเจ้าพี่
นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท
ในพระบรมมหาราชวัง วันพุธที่ 20 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2551. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทย,
2551.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. *ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2459-2509*. พระนคร: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2510.

เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค). *พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1- 4 ฉบับ*
เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค) เล่ม 2. นนทบุรี: สำนักพิมพ์ศรีปัญญา, 2555.

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี. *โคลงกลอนของครูเทพ รวมเล่ม 1-3*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผีเสื้อ, 2556.

เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ (จิตร ณ สงขลา). *สหรัฐอเมริกา*. พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิง
ศพพระยาศรีธรรมราช (ทองคำ กาญจนโชติ) ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 24 มีนาคม
2497. พระนคร: โรงพิมพ์ไตรณสาร, 2497.

เฉลยระบอบรัฐธรรมนูญ. พระนคร: โรงพิมพ์ศรีหงส์, 2477.

เฉียบ (ชัยสงค์) อัมพูนันท์. *มหาวิทยาลัยของข้าพเจ้า*. พระนคร: รวมสาส์น, 2501.

ช.อ. ณ ธรณินทร์ (นามแฝง). *วิธีสู่ระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์*. กรุงเทพฯ: กราฟิการ์ต, 2518.

- ชนิดา ชิตบัณฑิตย์. *โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ: การสถาปนาพระราชอำนาจนำในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2550.
- ชัยวัช ตุลาธน และคณะ. *ความจริงเพื่อความยุติธรรม: เหตุการณ์และผลกระทบจากการสลายการชุมนุม เมษา-พฤษภา 53*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ข้อมูลประชาชนผู้ได้รับผลกระทบจากการสลายการชุมนุม กรณี เม.ย.-พ.ค. 53 (ศปช.), 2555.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. "ความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายบริหารกับฝ่ายนิติบัญญัติ." In *รัฐธรรมนูญสำหรับชาวบ้าน*, edited by ชัยอนันต์ สมุทวณิช. กรุงเทพฯ: พิมพ์เศ, 2516.
- . *ชีวิตและงานของเทียนวรรณและ ก.ศ.ร. กุหลาบ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2521.
- . *ปัญหาการพัฒนาทางการเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- . *ยังเดิร์กกับทหารประชาธิปไตย: การวิเคราะห์บทบาททหารในการเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ, 2525.
- . *สัตว์การเมือง*. พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2514.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช และชัตติยา กรรณสูต. *เอกสารการเมืองการปกครองไทย พ.ศ. 2417 – 2477*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2518.
- ชาติ เอี่ยมกระสุนธุ์. *เบื้องหลังพระปกเกล้าฯ สละราชสมบัติ*. กรุงเทพฯ: ประมวลสาส์น, 2516.
- เขาวนระ ไตรมาศ. *การเมืองในรัฐธรรมนูญ*. กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา, 2551.
- ไช ยันต์ ไช ย พ ร . " การ เกิด การ ป ก ครอบง าม ของ ท ร ร าช ." 2560. <https://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/641868>.
- . *จอห์น เอลสเตอร์ กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล*. กรุงเทพฯ: Way of Books, 2557.
- . "จิตสำนึกร่วมของวิชารัฐศาสตร์ – การเมือง และประชาธิปไตย: ความสับสน-ฮันดิงตัน กับประชาธิปไตยครึ่งใบ." *จดหมายข่าวสังคมศาสตร์* 11 (1 สิงหาคม – 1 ตุลาคม 2531): 18-30.
- . "ดุลอำนาจทางการเมืองของไทยจากมุมมองทฤษฎีการปกครองแบบผสม." In *ดุลอำนาจในการเมืองการปกครองไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า, 2558.
- . "ตอบโจทย์ ไทยพีบีเอส : 83 ปี "24 มิถุนายน 2475" ประชาธิปไตยไทย (24 มิ.ย. 58)." <https://www.youtube.com/watch?v=BDmpp8M4vqE>.
- . *ดาวว่างกับรัชกาลที่ ๔*. กรุงเทพฯ: มติชน, 2560.
- . *แนวคิดทางการเมืองและสังคม*. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2547.

- . "ประเทศที่คนมีความสุขที่สุดในโลก." *กรุงเทพธุรกิจ*, ฉบับวันที่ 16 เมษายน 2558.
- . *ประเพณีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข: บทวิเคราะห์มาตรา 7 จากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2540 ถึงรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน (จากมุมมองทางรัฐศาสตร์)*. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, 2561.
- . "ประวัติศาสตร์ : วิถีความพยายามของมนุษย์ต่อความรู้ของเทพเจ้า." *วารสารธรรมศาสตร์* 19, no. 2 (พ.ค.-ส.ค. 2536): 52-74.
- . "พระบรมราโชวาท-พระราชดำรัสและแนวทางการทำความเข้าใจ." In *การงานอันเป็นที่รัก*, edited by อาทิตย์ เคนมี. กรุงเทพฯ: Way of Books, 2560.
- . "ระหว่างทางของระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญของสวีเดน." <http://www.bangkokbiznews.com/mobile/view/blog/507005>.
- . "รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ - รัฐบุรุษ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์." <https://www.posttoday.com/politic/columnist/596597>.
- . "สถานะความเป็นพลเมืองในประชาธิปไตยเอเธนส์ (ตอนที่ 1) : เงื่อนไขความเป็นมา." *วารสารสถาบันพระปกเกล้า* 6, no. 2 (พฤษภาคม - สิงหาคม 2551): 1-12.
- ไชยันต์ ไชยพร และศุภมิตร ปิติพัฒน์. "หกสิบปีแห่งการครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ บทบาทในฐานะประมุขของประเทศกับการพัฒนาและแก้ไขวิกฤตแห่งชาติ: "เราจะครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขแห่งชนชาวสยาม"." In *ใต้ร่มพระบารมีพระบรมธรรมิกมหาราช: การจัดประชุมวิชาการเนื่องในโอกาส พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี ครั้งที่ 6 วันที่ 28 กรกฎาคม 2549 ณ ห้อง 111 อาคารมหาจุฬาลงกรณ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.
- ชุนยัตเซน. *ลัทธิไตรราชฎร*. Translated by ต. บุญเทียม. พระนคร: หลักเมือง, 2472.
- ฎีกา. "คำพิพากษาศาลฎีกา 45/2496." <https://deka.in.th/view-80535.html>.
- ณัฐพล ใจจริง. "การเมืองไทยสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามภายใต้ระเบียบโลกของสหรัฐอเมริกา (พ.ศ. 2491-2500)." *วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต, คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 2552.
- . *ขอฝันใฝ่ในฝันอันเหลือเชื่อ: ความเคลื่อนไหวของขบวนการปฏิรูปกษัตริย์สยาม (พ.ศ. 2475-2500)*. นนทบุรี: ฟ้าเดียวกัน, 2556.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระนครินทราธิราช. *ตำนานเมืองพม่า*. กรุงเทพฯ: โนเบิลบุ๊คส์, 2560.
- แถลงการณ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ. พระนคร: โรงพิมพ์ลหุโทษ, 2478.

- "ทหารเขมรแดงคุกคามจะโจมตีไทย หันปากกระบอกปืนเป้าหมายอริญาฯ ชุดสนามเพลาะตลอดแนวชายแดน." *สยามรัฐ* ปีที่ 25 ฉบับที่ 8738, วันที่ 21 เมษายน 2518.
- ทักษ์ เฉลิมเตียรณ. *การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ*. Translated by ม.ร.ว. ประกายทองสิริสุข และจ่างรงค์ดี เพชรเลิศอนันต์ พรรณี ฉัตรพลรักษ์. 2 ed. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2548.
- ทินกร เทพหัสดิน ณ อยุธยา. *รัฐธรรมนูญต้องรัฐธรรมนูญสยาม*. พระนคร: โรงพิมพ์ ก.ท. อังกฤษศึกษา, 2476.
- ทิมข่าวเฉพาะกิจ. "ปฏิบัติการ 'ทวงคืนเสรีภาพ' 'โพสต์อิท ฟอร์ เฟรนด์' 'คุ้งขังเขาได้ แต่หัวใจอย่าปรารถนา'." *มติชนรายวัน*, ฉบับวันที่ 2 กรกฎาคม 2558.
- เทียนวรรณ. "ว่าด้วยกำลังใหญ่ 3 ประการของบ้านเมือง." *ตุลวิภาคพจนกิจ* เล่มที่ 4, ตุลาคม ร.ศ. 122.
- . "ว่าด้วยความพร้อมเพรียงโลกย์แลธรรม." *ตุลวิภาคพจนกิจ* เล่ม 4, วันที่ 23 ตุลาคม ร.ศ. 122.
- ธงชัย วินิจจะกุล. "ปาฐกถา ธงชัย วินิจจะกุล: คนยังคงยืนเด่นโดยทำทนาย." 2559. <https://prachatai.com/journal/2016/10/68230>.
- ธนาพล อิวสกุล. "เสาหลักทางจริยธรรมชื่อเปรม." *ฟ้าเดียวกัน* 4, 1 (มกราคม – มีนาคม 2549): 110. ธรรมนูญการปกครองฉบับถาวรพร้อมด้วยคำแถลงการณ์ของอนุกรรมการ. พระนคร: โรงพิมพ์หลักเมือง, 2475.
- ธวัชฤทธิ์ พุทธิสมบัติ. "ทฤษฎีกฎหมายรัฐธรรมนูญ : แนวคิดของโพลีบิอัสว่าด้วยวัฏจักรของระบอบการปกครอง การปกครองแบบผสม และประชาธิปไตย." *วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์* 43, no. 4 (ธันวาคม 2557): 869-90.
- ธัญญรัตน์ ทิวถนอม. "การศึกษาเรื่อง "กระแสโลกาภิวัตน์และการลงโทษประหารชีวิตในรัฐไทย"." In *ความรุนแรงซ่อน/หาสังคมไทย*, edited by ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 327-406. กรุงเทพฯ: มติชน, 2553.
- โธมัส มอร์. *ยูโทเปีย*. Translated by สมบัติ จันทรวงศ์. กรุงเทพฯ: สมมติ, 2555.
- นคร พจนวรวงษ์. *ข้อมูล รัฐธรรมนูญไทย (ทุกฉบับ)*. กรุงเทพฯ: ขัณนคร, 2550, 2550.
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. *การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475*. 5 ed. กรุงเทพฯ: ฟ้าเดียวกัน, 2553.
- นรนิติ เศรษฐบุตร. *คนการเมือง*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า, 2559.
- นราธิปพงศ์ประพันธ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่น. "วันขึ้นปีใหม่." In *วิทยาวารณกรรม*. พระนคร: แพร่พิทยา, 2514.

นันทวัฒน์ บรมานันท์. "กรอบในการแก้ไขรัฐธรรมนูญ." <http://www.public-law.net/publaw/view.aspx?id=1705>.

นิโคลี มาคิอาเวลลี. *เจ้าผู้ปกครอง*. Translated by สมบัติ จันทรวงศ์. กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2551.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. *ชาติไทย, เมืองไทย, แบบเรียนและอนุสาวรีย์: ว่าด้วยวัฒนธรรม, รัฐ และรูปการจิตสำนึก*. กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม, 2547.

———. "ถึงคุณสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ด้วยความนับถือ." *มติชนรายวัน*, ฉบับวันที่ 3 พฤศจิกายน 2557.

นิมิตรมงคล นวรัตน์, ม.ร.ว. *ความฝันของนักอุดมคติ ชีวิตและงาน ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นวรัตน์*. 9 ed. กรุงเทพฯ: นิพันธ์, 2551.

นิยม รักษาพันธ์. *ครูอีสานกู่ชาติ*. สกลนคร: สถาบันราชภัฏสกลนคร, 2543.

"ในหลวง ตรัสไทยตกเป็นเป้าหมายของศัตรู หวังยึดครองบังคับเพื่อผลประโยชน์ให้เตรียมพร้อมที่จะเผชิญเหตุ." *สยามรัฐ* ปีที่ 26 ฉบับที่ 8949, วันที่ 15 ธันวาคม 2518.

บดินทร์ สายแสง. "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2521: การตีกลับพลังประชาธิปไตยหลัง 14 ตุลาฯ สู่รูปการปกครองแบบผสม." *ภาคินพนธ์ รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาการปกครอง, คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 2556.

———. "รูปการปกครองแบบผสมกับสัมพันธ์ภาพระหว่างรัฐธรรมนูญและเสถียรภาพทางการเมือง: บททดสอบทางทฤษฎี." การประชุมเครือข่ายวิชาการบัณฑิตศึกษาแห่งชาติครั้งที่ 1 วันที่ 18 ธันวาคม 2555 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. http://www.tu.ac.th/org/research/GS-NETT2012/GS-NETT-2012%20Web-%20proceedings_files/fullpaper/Soc%20002.pdf.

บัณฑิต จันทรโรจนกิจ. *ชีวประวัติรัฐธรรมนูญการปกครองและรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2475-2520*. กรุงเทพฯ: โครงการเมธีวิจัยอาวุโส สกว. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2550.

บัทสัน, เบนจามิน เอ. *อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยาม*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2543.

บุญร่วม เทียมจันทร์. *คดีฟ้อง ร. 7*. กรุงเทพฯ: ฐานบัณฑิต, 2554.

แบรดเลย์, แดน ปีช. *หนังสืออักษราภิธานศรับท์*. 2 ed. พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2514.

"ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 1 ยึดอำนาจการปกครอง." In *ราชกิจจานุเบกษา* ฉบับพิเศษ เล่ม 75 ตอนที่ 81 ก, 3-4, วันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501.

"ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 2 แลลงเหตุผลที่ทำการปฏิวัติและแนวทางที่จะดำเนินการปกครอง." In *ราชกิจจานุเบกษา* ฉบับพิเศษ เล่ม 75 ตอนที่ 81 ก, 5-6, วันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501.

- "ประกาศแต่งตั้งสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ." In *ราชกิจจานุเบกษา* ฉบับพิเศษ เล่ม 90 ตอนที่ 171, 1-18, วันที่ 24 ธันวาคม 2516.
- "ประกาศสภานิติบัญญัติแห่งชาติ เรื่อง อัญเชิญองค์พระรัชทายาทขึ้นทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์." In *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 133 ตอน 102 ก, 1, วันที่ 1 ธันวาคม 2559.
- "ประกาศองค์การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาตามบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489 เรื่อง ตั้งกรรมการวินิจฉัยการคัดค้านการรับสมัครและการคัดค้านการเลือกตั้งกับกรรม การตรวจคะแนน." In *ราชกิจจานุเบกษา* ฉบับพิเศษ เล่ม 63 ตอนที่ 33, 691-92, วันที่ 21 พฤษภาคม 2489.
- "ประกาศองค์การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาตามบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489 เรื่อง ตั้งประธานองค์การเลือกตั้งและเลขาธิการองค์การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา." In *ราชกิจจานุเบกษา* ฉบับพิเศษ เล่ม 63 ตอนที่ 33, 690, วันที่ 21 พฤษภาคม 2489.
- ประจักษ์ ก้องกีรติ. "การปฏิวัติ 2475 ที่โรงเรียนไม่ได้สอน." <https://www.the101.world/the-myths-of-2475/>.
- . *และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ: การเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนก่อน 14 ตุลาฯ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548.
- ประชาไท. "รายงานเสวนา: “สถาบันกษัตริย์ – รัฐธรรมนูญ – ประชาธิปไตย” ตอนที่ 1." 2553. <https://prachatai.com/journal/2010/12/32251>.
- "ประชาธิปไตยที่อุบัติใหม่." *แมคเคซีวันวัฒนาวิทยาลัย จดหมายเหตุแสงอรุณ* เล่ม 23 ฉบับ 6, กันยายน ค.ศ. 1917.
- ประภาส ปิ่นตบแต่ง. "การลุกขึ้นสู้ของคน “ยอดหญ้า”: บทวิเคราะห์ในเชิงมิติการเมือง." In *Red Why: แดง...ทำไม*. กรุงเทพฯ: โอเพ่นบุ๊กส์, 2553.
- "ประมวลเรื่องราวของความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ในคราวเกิดจลาจลที่รัฐบาลแถลงให้ทราบ." *ประชาชาติ*, วันที่ 14 ตุลาคม 2476.
- ปรีดี พนมยงค์. "ข้อสังเกตบางประการของนายปรีดี พนมยงค์ เกี่ยวกับร่างรัฐธรรมนูญฉบับ 2517." In *รวมบทความบางเรื่อง ของนายปรีดี พนมยงค์ เกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตยและการร่างรัฐธรรมนูญ*, edited by สุพจน์ ด่านตระกูล. กรุงเทพฯ: สันติธรรม, 2518.
- . *คณะราษฎรกับการอภิวัฒน์ประชาธิปไตย: 24 มิถุนายน*. กรุงเทพฯ: โครงการการจัดทำสิ่งเผยแพร่เกียรติคุณนายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส สำหรับเด็กและเยาวชน, 2542.

- . "ความเป็นไปภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์." In *บางเรื่องเกี่ยวกับพระบรมวงศานุวงศ์ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง 100 ปี ชาตกาล นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส, 2543.
- . "จงพิทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน 14 ตุลาคม." In *วารสาร อ.ม.ส. ฉบับ 10 ธันวาคม: รวมปาฐกถา บทความ และข้อสังเกต ของ นายปรีดี พนมยงค์*. กรุงเทพฯ: องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2516.
- . "ประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญเบื้องต้นกับการร่างรัฐธรรมนูญ." In *รวมบทความบางเรื่อง ของนายปรีดี พนมยงค์ เกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตยและการร่างรัฐธรรมนูญ*, edited by สุพจน์ ตำนตรระกุล. กรุงเทพฯ: สันติธรรม, 2518.
- . "รัฐธรรมนูญเบื้องต้น." In *รวมบทความบางเรื่อง ของนายปรีดี พนมยงค์ เกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตยและการร่างรัฐธรรมนูญ*, edited by สุพจน์ ตำนตรระกุล. กรุงเทพฯ: สันติธรรม, 2518.
- . "สาส์นจาก ท่านปรีดี พนมยงค์ ถึง ฯพณฯ สัญญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรี." In *รวมบทความบางเรื่อง ของนายปรีดี พนมยงค์ เกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตยและการร่างรัฐธรรมนูญ*, edited by สุพจน์ ตำนตรระกุล. กรุงเทพฯ: สันติธรรม, 2518.
- ปวีณา อินวษา. "รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2521: ศึกษาเฉพาะกรณี ความเหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงทางการเมืองและสังคมของประเทศไทย." *วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง, คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 2537.
- ปุนเทพ ศิริบุษย์. "Mixed Constitution หลงยุค ในการจัดทำรัฐธรรมนูญ." In *ตลก รัฐธรรมนูญ*. กรุงเทพฯ: ไชน่ พับลิชซิ่ง เฮ้าส์, 2559., 2559.
- ผู้จัดการออนไลน์. "คำต่อคำ “แม้ว” อ้าง 16 ล้านเสียง ตั้ง กก.สมานฉันท์ชื่อเวลา." 2549. <https://mgronline.com/politics/detail/9490000045066>.
- "ผู้แทนคณะราษฎรในจังหวัดเพชรบุรีทำงานได้ผลดีสมตามความมุ่งหมาย." *ศรีกรุง*, ฉบับวันที่ 27 กรกฎาคม 2475.
- "พ.ร.บ. ไม่อนุวัติพระราชกำหนดระเบียบข้าราชการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ พุทธศักราช 2487." In *ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 61 ตอนที่ 56, 782-83, วันที่ 10 กันยายน 2487*.
- พงศ์เพ็ญ ศกุนตลาภย์. "แนวทางรัฐธรรมนูญที่พึงปรารถนา." *อนาคต* 2, no. 1 (มกราคม – มีนาคม 2516): 38-49.
- . "ประชาชน: องค์อธิปัตย์." In *รวมบทความทางการเมือง*. กรุงเทพฯ: ประสิทธิ์การพิมพ์, 2519.

- . *ประชาธิปไตยกับกระบวนการเมืองในประเทศไทย*. 2 ed. กรุงเทพฯ: แผนกวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516.
- . "ประวัติรัฐธรรมนูญไทย." In *รัฐธรรมนูญสำหรับชาวบ้าน*, edited by ชัยอนันต์ สมุทวณิช. กรุงเทพฯ: พิมพ์เศศ, 2516.
- . "รัฐธรรมนูญกับความชอบธรรมแห่งอำนาจ." In *รัฐธรรมนูญสำหรับชาวบ้าน*, edited by ชัยอนันต์ สมุทวณิช. กรุงเทพฯ: พิมพ์เศศ, 2516.
- . "สถาบันทางรัฐธรรมนูญ ตอน รูปแบบ." In *รัฐธรรมนูญและการปกครอง: รวมบทความของพงศ์เพ็ญ ศุกุนตารักษ์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.
- . "สถาบันทางรัฐธรรมนูญ ตอน วุฒิสภา – ฐานะสมาชิก." In *รัฐธรรมนูญและการปกครอง: รวมบทความของพงศ์เพ็ญ ศุกุนตารักษ์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.
- . "สภาชนชั้นนำ." In *รัฐธรรมนูญและการปกครอง: รวมบทความของพงศ์เพ็ญ ศุกุนตารักษ์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.
- "พระเจ้าเอ็ดเวิร์ดที่ 7 แห่งประเทศอังกฤษ." *แมคเอซันวัฒนาวิทยาลัย จดหมายเหตุแสงอรุณ* เล่ม 25 ฉบับ 10, มกราคม 1919.
- "พระบรมราชโองการ ประกาศ แต่งตั้งสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ." In *ราชกิจจานุเบกษา* ฉบับพิเศษ เล่ม 76 ตอนที่ 21 ก, 1-14, วันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2502.
- "พระบรมราชโองการ ประกาศ พระปฐมบรมราชโองการในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช 2562." In *ราชกิจจานุเบกษา* 136 ตอนที่ 14 ข, 1, วันที่ 4 พฤษภาคม 2562.
- "พระบรมราชโองการ ประกาศยกย่อง นายปรีดี พนมยงค์ เป็นรัฐบุรุษอาวุโส." In *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 62 ตอนที่ 70, 699-700, วันที่ 11 ธันวาคม 2488.
- "พระบรมราชโองการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทที่ 2." In *ราชกิจจานุเบกษา* ฉบับพิเศษ เล่ม 68 ตอนที่ 71, 1-8, วันที่ 30 พฤศจิกายน 2494.
- "พระบรมราชโองการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทที่ 2." In *ราชกิจจานุเบกษา* ฉบับพิเศษ เล่ม 67 ตอนที่ 63, วันที่ 21 พฤศจิกายน 2493.
- "พระบรมราชโองการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทที่ 2." In *ราชกิจจานุเบกษา* ฉบับพิเศษ เล่ม 74 ตอนที่ 78, วันที่ 18 กันยายน 2500.
- "พระบรมราชโองการตั้งผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร." In *ราชกิจจานุเบกษา* ฉบับพิเศษ เล่ม 74 ตอนที่ 76, 1, วันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500.
- พระประศาสน์พิทยายุทธ์. *แผนการปฏิวัติ*. พระนคร: บริษัทรัฐภักดี, 2491.

- พระพิสิฐสุทธานุชา (ต่วน ศรีโรจน์). "พระมหากษัตริย์กับกฎหมายและรัฐประศาสน์นโยบาย." In *อนุสรณ์งานฌาปนกิจศพนางเจิม สันธิมาศ ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส 13 พฤศจิกายน 2515*. พระนคร: โรงพิมพ์มิตรสยาม, 2515.
- . *พุทธศาสนาในสามัญสำนึก (Common Sense)*. พระนคร: โรงพิมพ์อรุณการพิมพ์, 2507.
- พระยาทรงสุรเดช. "การปฏิวัติ 24 มิ.ย. 75 จากบันทึกพระยาทรงสุรเดช." In *เบื้องแรกประชาธิปไตยบันทึกความทรงจำของผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์สมัย พ.ศ. 2475-2500 เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย, 2559.
- พระยาอรรถการีย์นิพนธ์ (สิทธิ จุณณานนท์). *อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระยาอรรถการีย์นิพนธ์ (สิทธิ จุณณานนท์)*. ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันจันทร์ที่ 17 กรกฎาคม 2521. กรุงเทพฯ: สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2521.
- "พระราชกฤษฎีกาตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 พุทธศักราช 2476." In *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 50, 816-21, วันที่ 9 ธันวาคม 2476.
- "พระราชบัญญัติจัดระเบียบเทศบาล พ.ศ. 2476." In *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 51, 82-107, วันที่ 24 เมษายน 2477.
- "พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475." In *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 49, 166-79, วันที่ 27 มิถุนายน 2475.
- "พระราชบัญญัติประถมศึกษา พระพุทธศักราช 2464." In *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 38, 246-89, วันที่ 23 กันยายน 2464.
- "พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พุทธศักราช 2476." In *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 50, 763-71, วันที่ 9 ธันวาคม 2476.
- "พระราชบัญญัติว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในระหว่างเวลาที่ไซ้บทบัญญัติเฉพาะกาลในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475." In *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 49, 554-72, วันที่ 21 ธันวาคม 2475.
- พฤทธิสถาน ชุมพล, ม.ร.ว. "กบฏบวรเดช." http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=กบฏบวรเดช#cite_note-9.
- "พล.อ.กฤษณ์ว่าทหารเตรียมพร้อมถ้าเขมรแดงบุก." *สยามรัฐ* ปีที่ 25 ฉบับที่ 8744, วันที่ 27 เมษายน 2518.
- พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์. "ก่อนจะถึงยุครัฐธรรมนูญ ฉบับ 'ต้านประชาชน'." *มติชนรายวัน*, ฉบับวันที่ 11 พฤศจิกายน 2557.
- พีระ เจริญวัฒนานุกูล. "การลาออกแต่ไม่ยอมออกของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2486." *ศิลปวัฒนธรรม* 37, no. 10 (ส.ค. 2559): 80-105.

- พูนพิศมัย ดิศกุล, หม่อมเจ้า. *สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็น (รวมเล่ม)*. กรุงเทพฯ: มติชน, 2557.
- เพลโต. "อโพลโลจี." Translated by สมบัติ จันทรวงศ์. In *บทสนทนาของเพลโต: ยูไซโพร อโพลโลจี ไครโต*. กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2552.
- ไพโรจน์ ชัยนาม. *กฎหมายรัฐธรรมนูญ: คำสอนชั้นปริญญาตรี*. พระนคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2479.
- ภัทรหะ คำพิทักษ์. *บรรหาร ศิลปอาชา: เล่าเรื่องครั้งสุดท้าย*. นนทบุรี: โรงพิมพ์มติชนปากเกร็ด, 2559.
- ภาวาส บุณนาค. *พระปรมาภิไธย สมเด็จพระมหากษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.
- ภูธร ภูมะธน. "ศาลพิเศษ พ.ศ. 2476 พ.ศ. 2478 และ พ.ศ. 2481." *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์, คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 2521.
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. *จดหมายเหตุรายวัน*. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้าชัชวลิต เกษมสันต์ ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส 1 สิงหาคม 2517. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2517.
- . *ธรรมนูญดุสิตธานี*. พระนคร: โรงพิมพ์ไทยเชชม, 2495.
- มณี ศุภวรรณ. *โฉมหน้าจักรพรรดินิยม "จักรพรรดินิยมทางเศรษฐกิจ"*. พระนคร: แนวร่วมนักศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2517.
- "มหาดไทยขอให้ประชาชนป้องกันไม่ให้เป็นเช่นลาว." *สยามรัฐ* ปีที่ 26 ฉบับที่ 8942, วันที่ 4 ธันวาคม 2518.
- มิชย์ ฤกษ์พันธุ์. "งานการเมืองของ ศาสตราจารย์ ดร. สมภพ โทตระกิตย์." In *อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ศ.ดร.สมภพ โทตระกิตย์*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2540.
- ยาตาเบ, ยาสุกิจิ. *บันทึกของทูตญี่ปุ่นผู้เห็นเหตุการณ์ปฏิวัติ 2475: การปฏิวัติและการเปลี่ยนแปลงในประเทศไทยสยาม*. Translated by เออิจิ มูราซึมา และนครินทร์ เมฆไตรรัตน์. 2 ed. กรุงเทพฯ: มติชน, 2557.
- รังสรรค์ ณะพรพันธุ์. "จากท่าพระจันทร์ถึงสนามหลวง." *ผู้จัดการรายวัน*, วันศุกร์ที่ 24 พฤศจิกายน 2538.
- "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557." In *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 131 ตอน 55ก, 1-17, วันที่ 22 กรกฎาคม 2557.
- "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2490." In *ราชกิจจานุเบกษา* ฉบับพิเศษ เล่ม 64 ตอนที่ 53, 1-26, วันที่ 9 พฤศจิกายน 2490.
- "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2518." In *ราชกิจจานุเบกษา* ฉบับพิเศษ เล่ม 92 ตอนที่ 14, 1-3, วันที่ 23 มกราคม 2518.

- "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489." In *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 63 ตอนที่ 30, 318-58, วันที่ 10 พฤษภาคม 2489.
- "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492." In *ราชกิจจานุเบกษา* ฉบับพิเศษ เล่ม 66 ตอนที่ 17, 1-31, วันที่ 23 มีนาคม 2492.
- "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2511." In *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 85 ตอนพิเศษ, 1-68, วันที่ 20 มิถุนายน 2511.
- "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517." In *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 91 ตอนที่ 169, 1-90, วันที่ 7 ตุลาคม 2517.
- "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521." In *ราชกิจจานุเบกษา* ฉบับพิเศษ เล่ม 95 ตอนที่ 146, 1-66, วันที่ 22 ธันวาคม 2521.
- "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534." In *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 108 ตอนที่ 216 1-80, วันที่ 9 ธันวาคม 2534.
- "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540." In *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 114 ตอนที่ 55 ก 1-99, วันที่ 11 ตุลาคม 2540.
- "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550." In *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 124 ตอนที่ 47 ก, 1-127, วันที่ 24 สิงหาคม 2550.
- "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560." In *ราชกิจจานุเบกษา* เล่มที่ 134 ตอนที่ 40 ก, 1-90, วันที่ 6 เมษายน 2560.
- "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475." In *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 49, 529-51, วันที่ 10 ธันวาคม 2475.
- "รัฐบาลเคยดำริจะเลิกโทษประหาร ที่ปรึกษากฎหมายว่ายังไม่เห็นสมควรเลิก แต่ให้เปลี่ยนวิธีประหารให้รัดกุมยิ่งขึ้น." *ประชาชาติ*, วันที่ 22 สิงหาคม 2477.
- "รัฐบาลแถลงการณ์." *ประชาชาติ*, วันที่ 13 ตุลาคม 2476.
- "รัฐบาลพนมเปญยอมจำนนโอนอำนาจให้เขมรแดง." *สยามรัฐ* ปีที่ 25 ฉบับที่ 8734, วันที่ 17 เมษายน 2518.
- โรเบิร์ต เอ. ดัซล์ และเอ็ดเวิร์ด อาร์. ทัฟท์. *ขนาดและประชาธิปไตย*. Translated by พรชูลี อาชว อารุง. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา, 2519.
- ลิขิต ธีรเวคิน. "78 ปีประชาธิปไตยไทย ปัญหา อุปสรรค และการพัฒนา." *รัฐสภาสาร* 59, no. 6 (2554): 100-33.
- . *การเมืองการปกครองของไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533.
- . "ประชาธิปไตยครึ่งใบ." *มติชนรายสัปดาห์* ปีที่ 8 ฉบับที่ 406, 2531.

- . *วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย*. กรุงเทพฯ: สามศาสตร์, 2529.
- ลีซองด์ เซ. เซโรดารีส. *พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ 9 และเจ้านายไทยในโลซานน์*. 2 ed. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, 2557.
- เลียง ไชยกาล. "ลัทธิรัฐบาล." In *อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายเลียง ไชยกาล* ป.ม., ท,ช, ณ เมรุวัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร 18 สิงหาคม 2529. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2529.
- . "อดีตรัฐมนตรี เลียง ไชยกาล หัวหน้าพรรคประชาชน." In *อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายเลียง ไชยกาล* ป.ม., ท,ช, ณ เมรุวัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร 18 สิงหาคม 2529. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2529.
- วรเจตน์ ภาคีรัตน์. "ฟังชัดๆ วรเจตน์ตอบประเด็นพระราชอำนาจในการวิโต้ร่างพระราชกฤษฎีกา." <https://prachatai.com/journal/2019/01/80564>.
- วรรณไวทยากร, หม่อมเจ้า. *ชุมนุมพระนิพนธ์ภาค ๑ ว่าด้วยวิชาการเมืองและศัพท์วิชาการต่าง ๆ*. พระนคร: โรงพิมพ์ประชาไทย, 2486.
- . *อภิปรายร่างรัฐธรรมนูญ*. พระนคร: โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2475.
- วสิษฐ เดชกุญชร. *ความผิดพลาดของนายหมาก*. พระนคร: ประพันธ์สาส์น, 2518.
- . *เหตุเกิดในกรุงรัตนโกสินทร์*. พระนคร: พิมพ์เนศ, 2516.
- "วิเคราะห์แก้รัฐธรรมนูญ คาดผ่านวาระ 3." *สยามรัฐ*, วันที่ 10 มีนาคม 2526.
- วิเทศกรณีย์. *ประวัติศาสตร์ชาติไทย*. ธนบุรี: โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, 2512.
- วิสิฐ ตันติสุนทรและคณะ. *ประมวลพระบรมราชโองการและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช 2493-2512*. กรุงเทพฯ: กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ, 2550.
- . *ประมวลพระบรมราชโองการและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช 2513-2514*. กรุงเทพฯ: กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ, 2550.
- . *ประมวลพระบรมราชโองการและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช 2515-2516*. กรุงเทพฯ: กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ, 2550.
- วีระ ธีรภัทร. *จากซิเซโรถึงซีซาร์: จากระบอบสาธารณรัฐสู่ระบอบจักรพรรดิ (ภาคแรก)*. กรุงเทพฯ: โรนิน, 2561.
- วี ร ะ ส ม บู ร ณ์ . 8 May 2562. <https://www.facebook.com/vira.somboon/posts/2003410499767633>.
- . *ทฤษฎีการเมืองกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ*. กรุงเทพฯ: Way of Book, 2561.
- . *รัฐธรรมนูญในอดีต*. กรุงเทพฯ: openbooks, 2551.

- เวลลา, วอลเตอร์ เอฟ. *แผ่นดินพระนั่งเกล้าฯ*. Translated by นิจ ทองโสภิต. พระนคร: สมาคม
สังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2514.
- เวียงรัฐ เนติโพธิ์. *หีบบัตรกับบุญคุณ: การเมืองการเลือกตั้งและการเปลี่ยนแปลงเครือข่ายอุปถัมภ์*.
เชียงใหม่: ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2558.
- ศรัญญู เทพสงเคราะห์. "การกำหนดนโยบายจัดสรรที่ดินในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.
2491-2500)." *วารสารสถาบันพระปกเกล้า* 8, no. 2 (2553): 61-95.
- ศราวดี วิสาพรหม. *ราษฎรสามัญ หลังวันปฏิวัติ 2475*. กรุงเทพฯ: มติชน, 2559.
- "ศรีกรุงสัมภาสผู้แทนคณราษฎร." *ศรีกรุง*, ฉบับวันที่ 28 มิถุนายน 2475.
- คันสนีย์ วีระศิลป์ชัย. *วาทะเจ้านาย เล่าประวัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ: มติชน, 2558.
- ศุภมิตร ปิติพัฒน์. "จุดตั้งต้นการปกครองระบอบพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญของไทย (4)."
2562. <https://www.the101.world/thai-constitutional-monarchy-4/>.
- . "อ่านคำถามอาจารย์สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ ถึงฝ่ายอนุรักษนิยม เรื่องระบอบกษัตริย์ใต้
รัฐธรรมนูญ ." 2559. <https://www.the101.world/suthachai-letter-on-constitutional-monarchy/>.
- ศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์, หม่อมเจ้า. *1 ศตวรรษ ศุภสวัสดิ์ 23 สิงหาคม 2543*. กรุงเทพฯ:
อมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, 2543.
- ศูนย์กลางนักศึกษาภาคเหนือ. *จักรพรรดินิยมจงพินาศ*. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2516.
- ส. พลายน้อย. *พระยาพหลฯ: นายกรัฐมนตรีผู้ซื่อสัตย์*. กรุงเทพฯ: มติชน, 2555.
- ส. ศิวรักษ์. *จดหมายรักถึงเผด็จการ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไม่ขานรับ, 2557.
- . *แนวคิดทางปรัชญาการเมืองของอริสโตเติล*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม, 2532.
- "ส.ส. หนุนให้ปฏิวัตินำเผด็จการมาใช้จัดบุคคลที่ก่อความวุ่นวายปั่นป่วน." *สยามรัฐ* ปีที่ 26 ฉบับที่
8962, วันที่ 30 ธันวาคม 2518.
- สติธร ธนานิธิโชติ. "ตระกูลการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของไทย." *วารสารสถาบันพระปกเกล้า*
11, no. 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2556): 5-23.
- สนธิ เตชานันท์. *แผนพัฒนาการเมืองไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยตามแนวพระราชดำริของ
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468 – 2475)*. กรุงเทพฯ: โครงการผลิต
เอกสารทางวิชาการ ภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2519.
- "สภาผู้แทนราษฎรยินดีรับคำแนะนำในเรื่องที่เกี่ยวกับธรรมนูญ." *ศรีกรุง*, ฉบับวันที่ 29 กรกฎาคม
2475.
- สภาร่างรัฐธรรมนูญ. "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 5 วันที่ 21 กรกฎาคม 2491."

- . "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 6 วันที่ 3 สิงหาคม 2504."
- . "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 6 วันที่ 23 กรกฎาคม 2491."
- . "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 7 วันที่ 26 กรกฎาคม 2491."
- . "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 9 วันที่ 21 กันยายน 2504."
- . "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 15 วันที่ 11 มกราคม 2504."
- . "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 15 วันที่ 11 สิงหาคม 2491."
- . "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 17 วันที่ 16 สิงหาคม 2491."
- . "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 17 วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2505."
- . "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 18 วันที่ 18 สิงหาคม 2491."
- . "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 20 วันที่ 23 สิงหาคม 2491."
- . "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 29 วันที่ 22 พฤศจิกายน 2505."
- . "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 30 วันที่ 3 มกราคม 2506."
- . "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 33 วันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2506."
- . "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 52 วันที่ 18 มีนาคม 2508."
- . "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 63 วันที่ 28 ธันวาคม 2510."
- . "รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ทำหน้าที่นิติบัญญัติ ครั้งที่ 4 วันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2502."

สมเกียรติ วรปัญญาอนันต์. *บันทึกแฟ้มงานของนายสัญญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรี เกี่ยวกับการร่างรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2517 : ข้อความบางตอน*. กรุงเทพฯ: สถาบันสัญญาธรรมศักดิ์ เพื่อประชาธิปไตย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549.

สมชาติ รอบกิจ. "การร่างรัฐธรรมนูญ 2517." *วิทยานิพนธ์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต, คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 2523.

สมชาย ปรีชาศิลปกุล. *นี่คือปณิธานที่หาญมุ่ง : ข้อถกเถียงว่าด้วยสถาบันพระมหากษัตริย์ในองค์กรจัดทำรัฐธรรมนูญของไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2475-2550*. นนทบุรี: ฟ้าเดียวกัน, 2561.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยูร ธมฺมปญฺโญ). "คนรักษ์ป่า ป่ารักษ์คน." https://www.watnyanaves.net/th/book_detail/568.

สมบัติ จันทรวงศ์. *มหาชนรัฐประชาธิปไตย: ความคิดทางการเมืองอเมริกัน ค.ศ. 1776 – 1800*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2529.

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. *ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง: รวมบทความเกี่ยวกับกรณี 14 ตุลา และ 6 ตุลา*. กรุงเทพฯ: 6 ตุลารำลึก, 2544.

———. "ปริศนาคดีสวรรคต." *ฟ้าเดียวกัน* 6, no. 2 (เมษายน - มิถุนายน 2551): 116-35.

- . "ย้อนรอย ฟังความคิด ของ สศจ. อ. สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล เกี่ยวกับ " งานรำลึก 6 ตุลา " Oct 6, 2016." 2559. <https://www.youtube.com/watch?v=R5hcFB-Epuw&t=449s>. สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย. *เบื้องแรกประชาธิปไตย*. 2 ed. กรุงเทพฯ: สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย, 2559.
- "สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร." In *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 49, 1338-42, วันที่ 17 กรกฎาคม 2475. สมิต, สามูเอ็ลล์ เจ. *คัมภีร์สรรพพจนานุกรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- . *คัมภีร์สรรพพจนานุกรม เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- . *คัมภีร์สรรพพจนานุกรม เล่ม 3*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- สยามบรรณ. "การต่ออายุราชการผู้บัญชาการทหารบก." *สยามจดหมายเหตุ* 5, no. 36 (29 สิงหาคม - 4 กันยายน 2523): 986.
- สวาสดี อภัยวงศ์. "ปรัชญาการเมืองโบราณ." In *กำเนิดพรรคการเมือง*. พระนคร: โรงพิมพ์ศิริศิลป์, 2501.
- "สั่งเพิ่มกำลังทหารด้านชายแดนเขมรอีก ตัดขาดการติดต่อข้ามพรมแดนทั้งหมด." *สยามรัฐ* ปีที่ 25 ฉบับที่ 8736, วันที่ 19 เมษายน 2518.
- สังคีต พิริยะรังสรรค์. *ทุนนิยมขุนนางไทย (พ.ศ. 2475-2503)*. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, 2526.
- "สายหยุดว่าเมื่อวาระ 2 ผ่านทั้งสองฝ่ายคงจะสบายใจ." *สยามรัฐ*, วันที่ 1 มีนาคม 2526.
- สำนักข่าวไอเอ็นเอ็น. "7 พรรคฝ่ายค้าน รวมเศรษฐกิจใหม่-พลังปวงชนไทย ยื่นรองประธานสภาฯ ขอ ตั้ง กมธ.ศึกษาแก้ไข รธน. ยืนยันไม่แตะหมวดพระมหากษัตริย์." 2562. https://www.innnews.co.th/politics/news_470875/.
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. "ประวัติความเป็นมาของ กปร." <http://www.rdpb.go.th/th/Office/ประวัติความเป็นมาของ-กปร-c246>.
- สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา. "รายงานการประชุมร่วมกันของรัฐสภา ครั้งที่ 1 วันที่ 19 กันยายน 2523."
- . "รายงานการประชุมร่วมกันของรัฐสภา ครั้งที่ 3 วันที่ 15 มกราคม 2525."
- . "รายงานการประชุมร่วมกันของรัฐสภา ครั้งที่ 7 วันที่ 25 มิถุนายน 2525."
- . "รายงานการประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 1 วันที่ 10 ตุลาคม 2517."
- . "รายงานการประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 11 วันที่ 7 มีนาคม 2517."
- . "รายงานการประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 12 วันที่ 8 มีนาคม 2517."
- . "รายงานการประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 13 วันที่ 14 มีนาคม 2517."

- . "รายงานการประชุมสมานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 22 วันที่ 26 สิงหาคม 2534."
- . "รายงานการประชุมสมานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 27 วันที่ 16 มกราคม 2518."
- . "รายงานการประชุมสมานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 32 วันที่ 29 มิถุนายน 2521."
- . "รายงานการประชุมสมานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 34 วันที่ 6 กรกฎาคม 2521."
- . "รายงานการประชุมสมานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 37 วันที่ 19 พฤศจิกายน 2534."
- . "รายงานการประชุมสมานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 63 วันที่ 7 กันยายน 2517."
- . "รายงานการประชุมสมานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 64 วันที่ 27 ตุลาคม 2521."
- . "รายงานการประชุมสมานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 66 วันที่ 2 พฤศจิกายน 2521."
- . "รายงานการประชุมสมานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 69 วันที่ 9 พฤศจิกายน 2521."
- สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. "รายงานการประชุมวุฒิสภา ครั้งที่ 1 วันที่ 21 พฤศจิกายน 2493."
- . "รายงานการประชุมวุฒิสภา ครั้งที่ 2 วันที่ 28 พฤศจิกายน 2493."
- . "รายงานการประชุมวุฒิสภา ครั้งที่ 8 วันที่ 11 กรกฎาคม 2523."
- . รายชื่อสมาชิกวุฒิสภา 2475-2535. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2535.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. *เปรียบเทียบรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2475-2557*. 2 ed. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2557.
- . "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 1 วันที่ 28 มิถุนายน 2475."
- . "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 2 วันที่ 6 สิงหาคม 2478."
- . "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 3 วันที่ 16 ธันวาคม 2484."
- . "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 4 วันที่ 19 กรกฎาคม 2488."
- . "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 4 วันที่ 20 สิงหาคม 2478."
- . "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 5 วันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2489."
- . "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 5 วันที่ 22 มกราคม 2496."
- . "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 7 วันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2489."
- . "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 8 (สมัยสามัญ) วันที่ 15 สิงหาคม 2483."
- . "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 8 วันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2481."
- . "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 8 วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2489."
- . "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 9 วันที่ 17 สิงหาคม 2487."
- . "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 9 วันที่ 20 สิงหาคม 2477."
- . "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 10 วันที่ 22 สิงหาคม 2477."
- . "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 12 วันที่ 27 กรกฎาคม 2480."
- . "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 15 วันที่ 21 มีนาคม 2489."

- . "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 16 วันที่ 31 มกราคม 2477."
- . "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 21 วันที่ 11 เมษายน 2489."
- . "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 22 วันที่ 13 กันยายน 2477."
- . "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 22 วันที่ 28 ตุลาคม 2476."
- . "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 23 วันที่ 15 เมษายน 2489."
- . "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 25 วันที่ 17 เมษายน 2489."
- . "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 27 วันที่ 23 กันยายน 2475."
- สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี. *ประวัติและผลงานของจอมพลสฤษดิ์*. พระนคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2507.
- สิริรัตน์ เรื่องวงษ์วาร. *ประวัติศาสตร์การเมืองไทยตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จนถึงปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2536.
- สุจิต บุญบงการ. *ทหารกับการพัฒนาการเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2562.
- สุธรรม แสงประทุม. *ผมผ่านเหตุการณ์ 6 ตุลาคม มาได้อย่างไร ?* กรุงเทพฯ: ดาวหาง, 2522.
- สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ. *แผนชิงชาติไทย: ว่าด้วยรัฐและการต่อต้านรัฐ สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ครั้งที่สอง (พ.ศ.2491-2500)*. 3 ed. กรุงเทพฯ: พีเพรส, 2553.
- สุรียา (นามแฝง). *ลัทธิประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: สุวรรณภูมิ, 2521.
- เสน่ห์ จามริก. *การเมืองไทยกับพัฒนาการรัฐธรรมนูญ*. 3 ed. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2545.
- เสนีย์ ปราโมช. *ชีวิลิขิต*. 2 ed. กรุงเทพฯ: มูลนิธิ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช, 2548.
- โสภณ เคนวิเศษ. "บทบาทของวุฒิสภาในการควบคุมฝ่ายบริหารตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย." *วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 2536.
- "หนังสือพิมพ์อังกฤษอีกฉบับหนึ่งที่กล่าวขวัญเรื่องสยามเปลี่ยนแปลงปกครอง." *ศรีกรุง*, ฉบับวันที่ 24 กรกฎาคม 2475.
- หยุด แสงอุทัย. *คำบรรยายกฎหมายรัฐธรรมนูญของคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*. 3 ed. พระนคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2515.
- หลวงประกอบนิติสาร (ประกอบ บุญยั้งชีวิต). *อนุสรณ์หลวงประกอบนิติสาร*. พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2514.
- หลวงประเจิดอักษรลักษณ์. *กฎหมายรัฐธรรมนูญ*. พระนคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2477.
- หลวงวิจิตรวาทการ. *การเมืองการปกครองของกรุงสยาม*. พระนคร: โรงพิมพ์ไทยใหม่, 2475.
- . *ประวัติศาสตร์การปกครอง*. พระนคร: มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง, 2478.

- . *วิจิตรสาร เล่ม 4*. Edited by รวบรวมโดย คุณหญิงประภาพรณ วิจิตรวาทการ. พระนคร: โรงพิมพ์มณฑลการพิมพ์, 2508.
- หลวงสังวรยุทธกิจ (สังวร สุวรรณชีพ). *หลวงสังวรยุทธกิจ (สังวร สุวรรณชีพ)*. ณ เมรุวัดธาตุทอง วันพฤหัสบดีที่ 27 ธันวาคม พ.ศ.2516. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2516.
- หลุย คีรีวัต. *ประชาธิปไตย 17 ปี*. พระนคร: โรงพิมพ์วิบูลย์กิจ, 2493.
- องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (อ.ม.ธ.). *วารสาร อ.ม.ธ. 14 ตุลาคม "วันมหาปิติ"*. กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา, 2516.
- "อธิบายธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามสมัยปรีดุยัจุบันนี้." *ศรีกรุง*, ฉบับวันที่ 9 กรกฎาคม 2475.
- "อธิบายธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามสมัยปรีดุยัจุบันนี้." *ศรีกรุง*, ฉบับวันที่ 8 กรกฎาคม 2475.
- อนุชา อธิรเสนา. "ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในประวัติศาสตร์รัฐธรรมนูญไทย." *วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต สาขากฎหมายมหาชน, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 2559.
- อภิชาติ สถิตนิรามัย. "ผลวิจัย เรื่อง "ใคร คือ คนเสื้อเหลือง/แดง" จากคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์." 2553. https://www.isranews.org/thaireform-data-politics/13784-q-q_13784.html.
- อมร รักษาสัตย์ และคณะ. *ประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน : คู่มือการเรียนการสอนการเผยแพร่และการมีส่วนร่วมสำหรับครูอาจารย์ และผู้นำชุมชน*. กรุงเทพฯ: สมาคมรัฐธรรมนูญเพื่อประชาชน, 2542.
- อรัญ พรหมชมพู. *ไทยกึ่งเมืองขึ้น*. กรุงเทพฯ: อุดมธรรม, 2493.
- อัจฉราพร กมฺพิสมัย. *กบฏ ร.ศ.130: กบฏเพื่อประชาธิปไตย แนวคิดทหารใหม่*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์วิชาการ, 2540.
- อาทร คุระวรรณ. "การร่างรัฐธรรมนูญ 2521 กับการพัฒนาประชาธิปไตยในประเทศไทย." *วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 2532.
- อาทิตย์ทิพอาภา, พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า. *คำให้การต่อศาลอาชญากรรมสงคราม: เอกสารประวัติศาสตร์*. Edited by ทศสิริ พูลนวล. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง 100 ปี ชาตกาล นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส, 2545.
- เอกลักษณ์ ไชยภูมิ. "การปกครองแบบผสมกับการแบ่งแยกการใช้อำนาจ: การทำทฤษฎีการปกครองแบบผสมให้เป็นอเมริกัน." In *คือฟ้ากว้าง: 60 ปี นครินทร์ เมฆไตรรัตน์*, edited by ภูริ พุวงศ์เจริญ. ปทุมธานี: สำนักพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2561.
- . "การรับความคิดทางการเมืองตะวันตกว่าด้วยเรื่องรูปแบบการปกครอง." *วารสารอักษรศาสตร์* 48, no. 1 (มกราคม – มิถุนายน 2562): 162-94.

- . "จากปฐมบทประชาธิปไตยสู่ทางสองแพร่งของเสรีประชาธิปไตย: เส้นทางของ 'ประชาธิปไตย' ในตะวันตก." *วารสารสังคมศาสตร์* 48, no. 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2561): 53-82.
- . "ท่านประธานาธิบดีแห่งกรุงสยาม: ที่มาและนัยความหมายทางประวัติศาสตร์." *ศิลปวัฒนธรรม* 39, no. 1 (12 ตุลาคม 2561): 88-107.
- . "บทสำรวจเบื้องต้นว่าด้วยอาริสโตเติลในสยาม (Prolegomena to Aristotle in Siam)." In *อาริสโตเติลในสังคมไทย*, edited by เจ็ด บรรดาศักดิ์ และปกรณ์ สิงห์สุริยา สรจิจ หงส์ลดารมภ์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2562.
- . "วิถีทางการเมืองของชาวลาเคเดโมเนีย." In *โลกาภิวัตน์, ภูมิภาคภิวัตน์, ท้องถิ่นภิวัตน์: นัยต่อสังคมไทย*, 485-505. บทความนำเสนอในการประชุมวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แห่งชาติครั้งที่ 15 ระหว่างวันที่ 14 – 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2558 ณ โรงแรมแอมบาสเดอร์ซิตี จอมเทียน พัทยา จังหวัดชลบุรี, 2560.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. *เค้าโครงความคิด ทินิจประชาธิปไตยไทย*. นนทบุรี: โรงพิมพ์วัชรินทร์ พี. พี., 2562.
- . "จาก “2475” ถึง “รัฐประหารทักษิณ” การสร้างสมดุลในประชาธิปไตยแบบผสม." *โพสทูเดย์*, วันที่ 28 กันยายน 2549.
- . *ทักษิณ-ประชานิยม*. กรุงเทพฯ: มติชน, 2550.
- . "ทักษิณ-ประชานิยม ความหมาย ปัญหา และทางออก." 2549. http://kpi.ac.th/media/pdf/M8_173.pdf.
- . "ประชาธิปไตย 74 ปี: อดีต ปัจจุบัน อนาคต." *มติชน*, วันที่ 26 มิถุนายน 2549.
- . "ประชาธิปไตยแบบไทยต้องผสม 2 นครา ต้องมีเอกบุรุษ และอภิชน." *เนชั่นสุดสัปดาห์*, วันศุกร์ที่ 15 – วันพฤหัสบดีที่ 21 กันยายน 2549, 73-74.
- . *มือบมือถือ: ชนชั้นกลางและนักธุรกิจกับพัฒนาการประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: มติชน, 2536.
- . "ระบอบประชาธิปไตยแบบผสม กับข้อเสนอวิธีการออกจากประชานิยม." *ประชาชาติธุรกิจ*, วันพฤหัสบดีที่ 27 – อาทิตย์ที่ 30 กรกฎาคม 2549.
- . *สองนคราประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2553.
- . "สัมภาษณ์พิเศษ: เตือน... ทักษิณ อย่าสู้กับธรรมชาติการเมืองไทยด้วยประชานิยม." *ฐานเศรษฐกิจ*, วันพฤหัสบดีที่ 17 – วันเสาร์ที่ 19 สิงหาคม 2549.
- "2,500 Years of Buddhist Era: King and Queen Absent from Week-Long Celebrations." *Bangkok Post*, 12 May 1957.

- "1932 Charter Amended: Royal Approval after Military Heavyweights Visit." *Bangkok Post*, 8 March 1952.
- Aalders, G. J. D. *Die Theorie Der Gemischten Verfassung Im Altertum*. Amsterdam: A. M. Hakkert, 1968.
- Achens, Christopher H., and Larry M. Bartels. *Democracy for Realist: Why Elections Do Not Produce Responsive Government*. New Jersey: Princeton University Press, 2016.
- Adams, John. "Defence of the Constitutions of Government of the United States of the America." In *Works of John Adams, Vol. Iv*, edited by Charles Francis Adams. Boston: Charles C. Little and James Brown, 1851.
- . "Discourses on Davila." In *Works of John Adams, Vol. Vi*, edited by Charles Francis Adams. Boston: Charles C. Little and James Brown, 1851.
- Adkins, A. W. H. "Theoria Versus Praxis in the Nicomachean Ethics and the Republic." *Classical Philology* 73, no. 4 (1978): 297-313.
- Ajzenstat, Janet. "Modern Mixed Government: A Liberal Defence of Inequality." *Canadian Journal of Political Science* 18, no. 1 (1985): 119-34.
- Akira, Suehiro. *Capital Accumulation in Thailand 1855-1985*. Chiang Mai: Silkworm Books, 1989.
- Almond, Gabriel A. *Ventures in Political Science: Narratives and Reflections*. London: Lynne Rienner Publishers, 2002.
- Almond, Gabriel A., and Sydney Verba. *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. California: Sage Publications, 1989.
- Altekar, A. S. *State and Government in Ancient India*. 2 ed. Delhi: Motilal Banarsidass, 1955.
- Andrew, Lossky. "The Absolutism of Louis XIV: Reality or Myth?". *Canadian Journal of History* 19, no. 1 (1984): 1-15.
- Andrewes, A. *The Greek Tyrants*. London: Hutchinson's University Library, 1956.
- Anek Laothamatas. "A Tale of Two Democracies: Conflicting Perceptions of Elections and Democracy in Thailand." In *The Politics of Elections in Southeast Asia*, edited by R. H. Taylor, 201-23. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- Annas, Julia. *An Introduction to Plato's Republic*. Oxford: Clarendon Press, 2002.

- Aristotle. *The "Art" of Rhetoric*. Translated by John Henry Freese. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1926.
- . *The Athenian Constitution*. Translated by H. Rackham. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1952.
- . "Athenian Constitution." Translated by John Warrington. In *Aristotle's Politics and the Athenian Constitution*. London: Everyman's Library, 1959.
- . "Ethica Nicomachea." Translated by W. D. Ross. In *The Basic Works of Aristotle*, edited by Richard McKeon. New York: The Modern Library, 2001.
- . *Nicomachean Ethics*. Translated by H. Rackham. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1934.
- . *Politics*. Translated by Ernest Barker. Oxford: Oxford University Press, 1995.
- . *Politics*. Translated by H. Rackham. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1944.
- Arterton, F. *Teledemocracy*. Washington: Sage Publication, 1987.
- Asmis, Elizabeth. "A New Kind of Model: Cicero's Roman Constitution in "De Republica"." *The American Journal of Philology* 126, no. 3 (2005): 377-416.
- Assemblée nationale. "Constitution of October 4, 1958." <http://www2.assemblee-nationale.fr/langues/welcome-to-the-english-website-of-the-french-national-assembly#Title2>.
- Atkins, Jed W. *Cicero on Politics and the Limits of Reason*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.
- . "Cicero on the Mixed Regime." American Political Science Association 2011 Annual Meeting, 2011.
- . "Constitutional Change and the Mixed Constitution." In *Cicero on Politics and the Limits of Reason*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.
- Bagehot, Walter. *The English Constitution*. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- Baker, Patrick. *Italian Renaissance Humanism in the Mirror*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015.
- Baron, Hans. *The Crisis of the Early Italian Renaissance: Civic Humanism and Republican Liberty in an Age of Classicism and Tyranny, Volume One*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1955.

- . *In Search of Florentine Civic Humanism, Volume 1 Essays on the Transition from Medieval to Modern Thought*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1988.
- "Brexit Timeline: UK's Departure from the Eu." 2018, <https://www.bbc.com/news/uk-politics-43546199>.
- Beard, Mary. *Spqr: A History of Ancient Rome*. London: Profile Books, 2016.
- Becker, T. L. "Teledemocracy: Bringing Power Back to the People." *Futurist* 15, no. 6 (1981): 6-9.
- Bellamy, Richard. *Constitutionalism and Democracy*. Hampshire: Ashgate, 2006.
- Bellamy, Richard, and Dario Castiglione. *The Uses of Democracy: Reflections on the European Democratic Deficit*. London: Routledge, 2000.
- Berelson, Bernard, Paul Lazarsfeld, and William McPhee. *Voting; a Study of Opinion Formation in a Political Campaign*. Chicago: The University of Chicago Press, 1954.
- "Bill Aims to Reduce Upper House Power." *Bangkok Post*, 9 December 1950.
- Biondi, Carrie-Ann. "Aristotle on the Mixed Constitution and Its Relevance for American Political Thought." *Social Philosophy and Policy* 24, no. 2 (2007): 176-98.
- Bloom, Allan. "Interpretive Essay." In *The Republic of Plato*. New York: Basic Books, 1968.
- Blythe, James M. "Civic Humanism and Medieval Political Thought." In *Renaissance Civic Humanism*, edited by James Hankins. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- . *Ideal Government and the Mixed Constitution in the Middle Ages*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1992.
- Bodin, Jean. *On Sovereignty*. Translated by Julian H. Franklin. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- Bowra, C. M. *Pindar*. Oxford: Clarendon Press, 1964.
- Boykin, Scott. "Hayek on Spontaneous Order and Constitutional Design." *The Independent Review* 15, no. 1 (2010): 19-34.

- Bradley, William L. *Siam Then : The Foreign Colony in Bangkok before and after Anna*. Pasadena, California: William Carey Library, 1981.
- Brannan, T. "Herodotus and History: The Constitutional Debate Preceding Darius' Accession." *Traditio* 19 (1963): 427-38.
- Breslin, Beau. *The Communitarian Constitution*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2004.
- Brunt, P. A. *Social Conflicts in the Roman Republic*. New York: Norton, 1972.
- Buckley, F. H. *The Once and Future King: The Rise of Crown Government in America*. New York: Encounter Books, 2014.
- Burkert, W. *Lore and Science in Ancient Pythagoreanism*. Translated by E. Minar. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1972.
- Burley, W. "Expositio in Octo Libros Politicorum Aristotelis, 1340." In *The Evolution of Parliament*. London: Longman, 1920.
- Burnyeat, Myles. "Utopia and Fantasy: The Practicability of Plato's Ideally Just City." In *Plato 2: Ethics, Politics, Religion, and the Soul*, edited by Gail Fine. Oxford: Oxford University Press, 1999.
- Burton, R. W. B. *Pindar's Pythian Odes: Essays in Interpretation*. Oxford: Oxford University Press, 1962.
- Caramani, Daniele. "Will Vs. Reason: The Populist and Technocratic Forms of Political Representation and Their Critique to Party Government." *American Political Science Review* 111, no. 1 (2017): 54-67.
- Cassinelli, C. W. "The Law of Oligarchy." *The American Political Science Review* 47, no. 3 (1953): 773-84.
- Chai-Anan Samudavanija. *The Thai Young Turks*. Singapore: Institution of Southeast Asian Studies, 1982.
- Chappell, T. D. J. "The Virtue of Thrasymachus." *Phronesis* 38, no. 1 (1993): 1-17.
- CIA CREST. *Cia-Rdp78-01617a001900020001-8, the Significance of the Siamese Coup D'etat, 3 July 1947 – 30 December 1947*.
- . *Cia-Rdp79-00927a006500040001-8, New Thai Constitution Increases Political Activity, 28 June 1968*.

- . *Cia-Rdp79r00890a000100080021-5, Developments in Southeast Asia*, 9 September 1953.
- . *Cia-Rdp79r00890a000900010003-4, Background: Pote Sarasin – Provisional Premier of Thailand*, 21 September 1957.
- . *Cia-Rdp79r00890a000900010020-5, Thailand*, 21 September 1957.
- . *Cia-Rdp79t00975a000600140001-9, Current Intelligence Bulletin*, 11 March 1952.
- . *Cia-Rdp79t00975a000600140001-9, Political Tension in Thailand Continues*, 11 March 1952.
- . *Cia-Rdp79t00975a003300130001-0, Sarit Overthrows Phibun Government in Thailand*, 17 September 1957.
- . *Cia-Rdp79t01146a000600190001-6, Thailand. King Reported Prepared to Abdicate*, 18 December 1951.
- . *Cia-Rdp79t01146a00700310001-1, Daily Digest*, 13 February 1952.
- . *Cia-Rdp82-00457r000100410004-5, Internal Politics, Rumors Concerning King's Death*, 13 November 1946.
- . *Cia-Rdp82-00457r009400250011-3, Possible Coup D'etat*, 27 November 1951.
- . *Cia-Rdp84s00553r000300070006-4, Thailand: Prospects for the Coalition Government*, August, 1983.
- . *Cia-Rdp86t00608r000600170028-9, Thai Politics in Transition*, November 1975.
- . *Ciardp79r00904a000400010016-2, Possible Consequence of Current Developments in Thailand*, 14 September 1957.
- "Cicero's Tusculan Disputations." <http://www.thelatinlibrary.com/cicero/tusc5.shtml#2>
- Cicero. *On Duties*. Translated by Walter Miller. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1913.
- . *On the Republic and on the Laws*. Translated by Clinton W. Keyes. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1928.
- . *The Republic and the Laws*. Translated by Niall Rudd. Oxford: Oxford University Press, 2008.

- Clark, Christopher. *Iron Kingdom: The Rise and Downfall of Prussia, 1600-1947*. London: Penguin Books, 2007.
- Clark, Ian. *Legitimacy in International Society*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Coedes, G. "The English Correspondence of King Mongkut." *Journal of the Siam Society* 21, no. 1 (1927-1928): 1-35.
- "Controversial Land Reform Bill Repealed by Sarit, 30 November 1957." *Bangkok Post*, 30 November 1957.
- Cooper, Craig. *On Oligarchy: Ancient Lessons for Global Politics*. Toronto: University of Toronto Press, 2011.
- Craiuțu, Aurelian. *A Virtue for Courageous Minds: Moderation in French Political Thought*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2012.
- Crawford, John. *Journal of an Embassy to the Courts of Siam and Cochin China*. Oxford: Oxford University Press, 1987.
- Crick, Bernard. *Democracy: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2002.
- . *In Defence of Politics*. London: Continuum, 2000.
- . "Introduction – the Value of Conflict." In *The Discourses*. London: Penguin Books, 2003.
- . "A Model of the Elementary Types of Government." In *Basic Forms of Government: A Sketch and Model*. London: Macmillan, 1973.
- Croix, Geoffrey Ernest Maurice De Ste. *The Class Struggle in the Ancient Greek World: From the Archaic Age to the Arab Conquests*. Ithaca, New York: Cornell University Press, 1981., 1981.
- Crossman, Richard. *Inside View: Three Lectures on Prime Ministerial Government*. London: Cape, 1972.
- Dahl, Robert A. *After Revolution?: Authority in a Good Society*. New Haven: Yale University Press, 1970.
- . "The Behavioral Approach in Political Science: Epitaph for a Monument to a Successful Protest." *The American Political Science Review* 55, no. 4 (1961): 763-72.
- . *Democracy and Its Critics*. New Haven: Yale University Press, 1989.

- . *A Preface to Democratic Theory*. Chicago: University of Chicago Press, 1956.
- Diamond, Larry. "Why Wait for Democracy?" *The Wilson Quarterly*. (2013).
<https://www.wilsonquarterly.com/quarterly/winter-2013-is-democracy-worth-it/why-wait-for-democracy/>.
- Diamond, Martin. "The Federalist's View of Federalism." In *Essays in Federalism*, edited by George C. S. Benson. Claremont, California: Claremont Men's College, 1961.
- . "The Separation of Powers and the Mixed Regime." *Publius* 8, no. 3 (1978): 33-43.
- Dmitriev, Sviatoslav. "Herodotus, Isonomia, and the Origins of Greek Democracy." *Athenaeum* 103, no. 1 (2015): 53-83.
- Duncan, Graeme. "Political Theory and Human Nature." In *Politics and Human Nature*, edited by Ian Forbes and Steve Smith. London: Frances Pinter, 1983.
- Dunn, John. *Setting the People Free: The Story of Democracy*. London: Atlantic, 2006.
- Easton, David. "The Decline of Modern Political Theory." *The Journal of Politics* 13, no. 1 (1951): 36-58.
- . *A System Analysis of Political Life*. New York: John Wiley and Sons, Inc., 1965.
- Eidelberg, Paul. *A Discourse on Statesmanship: The Design and Transformation of the American Polity*. Chicago: University of Illinois Press, 1974.
- Everitt, Anthony. *Cicero: The Life and Times of Rome's Greatest Politician*. New York: Random House Trade Paperbacks, 2003.
- Farrell, B. *Chairman or Chief?: The Role of the Taoiseach in Irish Government*. Dublin: Gill and Mcmillan, 1971., 1971.
- Feltus, George Haws. *Samuel Reynolds House of Siam: Pioneer Medical Missionary, 1847-1876*. New York: Revell, 1924.
- Ferejohn, John, and Pasquale Pasquino. "Emergency Power." In *Oxford Handbook of Political Theory*, edited by John S. Dryzek, Bonnie Honig and Anne Phillips. Oxford: Oxford University Press, 2006.

- . "The Law of Exception: A Typology of Emergency Powers." *International Journal of Constitutional Law* 2, no. 2 (2004): 210-39.
- Fineman, Daniel. *A Special Relationship : The United States and Military Government in Thailand, 1947-1958*. Honolulu: University of Hawaii Press, 1997.
- Finer, S. E. *The History of Government from the Earliest Times: Vol. I Ancient Monarchies and Empires*. Oxford: Oxford University Press, 1997.
- Fink, Zera S. *The Classical Republicans; an Essay in the Recovery of a Pattern of Thought in Seventeenth Century England*. Evanston: Northwestern University, 1945.
- Finlayson, George. *The Mission to Siam, and Hué, the Capital of Cochin China, in the Years 1821-2*. London: J. Murray, 1826.
- Finley, Moses I. *Democracy: Ancient and Modern*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 1973.
- . *Politics in the Ancient World*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
- Fissell, Brenner. "Thrasymachus and the Order of Phleonexia." *Aporia* 19, no. 1 (2009): 35-43.
- Foot, Philippa. *Moral Dilemmas: And Other Topics in Moral Philosophy*. Oxford: Oxford University Press, 2002.
- Fortescue, John. *On the Laws and Governance of England*. Edited by Shelley Lockwood. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
- . *Sir John Fortescue's Commendation of the Laws of England*. Translated by Francis Grigor. London: Sweet and Maxwell, 1917.
- Frank, Jill. *A Democracy of Distinction: Aristotle and the Work of Politics*. Chicago: The University of Chicago Press, 2005.
- Franklin, Julian H. *John Locke and the Theory of Sovereignty: Mixed Monarchy and the Right of Resistance in the Political Thought of the English Revolution*. Cambridge: Cambridge University Press, 1981.
- Friedrich, Carl J. *Constitutional Government and Democracy: Theory and Practice in England and America*. Waltham, MA: Blaisdell Publishing Company, 1968.
- Fritz, Kurt Von. *The Theory of the Mixed Constitution in Antiquity*. New York: Columbia University Press, 1954., 1954.

- Fukuda, Arihiro. *Sovereignty and the Sword: Harrington, Hobbes, and Mixed Government in the English Civil Wars*. Oxford: The Clarendon Press, 1997.
- Fukuyama, Francis. *The End of History and the Last Man*. New York: Free Press, 2006.
- . *Identity: The Demand for Dignity and the Politics of Resentment*. New York: Farrar Straus & Giroux, 2018.
- Fumurescu, Alin. "The People's Two Bodies: An Alternative Perspective on Populism and Elitism." *Political Research Quarterly* 71, no. 4 (2018): 842-53.
- "General Sant Seized Power in Capital." *Bangkok Post*, 1 April 1981.
- Gerber, Scott Douglas. *A Distinct Judicial Power: The Origin of an Independent Judiciary*. Oxford: Oxford University Press, 2011.
- Germino, Dante. *Machiavelli to Marx: Modern Western Political Thought*. Chicago: University of Chicago Press, 1972.
- Gilbert, Felix. "The Venetian Constitution in Florentine Political Thought." In *Florentine Studies: Politics and Society in Renaissance Florence*, edited by N. Rubinstein. London: Faber, 1968.
- Gordon, Scott. *Controlling the State: Constitutionalism from Ancient Athens to Today*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2002.
- Gordon, Thomas. "No. 37 Character of a Good and of an Evil Magistrate, Quoted from Algernon Sidney." In *Cato's Letters Vol. 2 June 24, 1721 to March 3, 1722*. Indianapolis: Liberty Fund, 1995.
- Grafton, Anthony. "Humanism and Political Thought." In *The Cambridge History of Early Modern Political Thought, C. 1450-1700*, edited by J. H. Burns and M. A. Goldie. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
- Gramsci, Antonio. *Prison Notebook Vol.2*. Translated by Joseph A. Buttigieg. New York: Columbia University Press, 1975.
- Grove, John G. *John C. Calhoun's Theory of Republicanism*. Kansas: University Press of Kansas, 2016.
- Gurr, Ted Robert. *Why Men Rebel*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1974.

- Guy, John. "The King S Council and Political Participation." In *Reassessing the Henrician Age: Humanism, Politics and Reform 1500-1550*. Oxford: Basil Blackwell, 1986.
- Gwyn, W. B. *The Meaning of Separation of Powers: An Analysis of the Doctrine from Its Origin to the Adoption of the United States Constitution*. New Orleans: Tulane University Press, 1965.
- Hahm, David E. "The Mixed Constitution in Greek Thought." In *A Companion to Greek and Roman Political Thought.*, edited by Ryan K. Ballot. London: Blackwell Publishing, 2013.
- Hamilton, Alexander, James Madison, and John Jay. *The Federalist Papers*. Edited by Clinton Rossiter. New York: Signet Classics., 2003.
- Handley, Paul M. *The King Never Smiles: A Biography of Thailand's Bhumibol Adulyadej*. New Haven: Yale University Press, 2006.
- Haney, John L. "Of the People, by the People, for the People." *Proceedings of American philosophical society* 88, no. 5 (1994): 359-67.
- Hankins, James. "Exclusivist Republicanism and the Non-Monarchical Republic." *Political Theory* 38, no. 4 (2010): 452-82.
- . "The Virtue Politics of the Italian Humanists." In *Beyond Reception: Renaissance Humanism and the Transformation of Classical Antiquity*, edited by Patrick Baker, Johannes Helmrath and Craig Kallendorf. Berlin: Walter de Gruyter GmbH, 2019.
- Hansen, Mogens Herman. *The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes: Structure, Principles, and Ideology*. Norman: University of Oklahoma Press, 1999.
- . "The Mixed Constitution Versus the Separation of Powers." *History of Political Thought* 31, no. 3 (2009): 509-31.
- . *Reflections on Aristotle's Politics*. Copenhagen: Museum Tusulanum Press, 2013.
- . *Was Athens a Democracy?: Popular Rule, Liberty and Equality in Ancient and Modern Political Thought*. Copenhagen: Commissioner Munksgarrd, 1989.

- Harloe, Katherine, and Neville Morley. *Thucydides and the Modern World: Reception, Reinterpretation, and Influence from the Renaissance to the Present*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
- Harrington, James. *The Commonwealth of Oceana and a System of Politics*. Edited by J. G. A. Pocock. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
- . *The Prerogative of Popular Government*. London: G. Dawson for Tho. Brewster at the three Bibles at the west end of Pauls Church-yard, 1658.
- Häusler, Rene. *Psychology as the Source and Legitimation of 'Power'?*. n.p., 1998.
- Havelock, Eric A. *The Literate Revolution in Greece and Its Cultural Consequences*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1982.
- . *The Muse Learns to Write: Reflections on Orality and Literacy from Antiquity to the Present*. New Haven: Yale University Press, 1986.
- Henshall, Nicolas. *The Myth of Absolutism*. London: Routledge, 2013.
- Hermit. "A Siamese Viewpoint: Advisory Councils and a Premier." *Bangkok Times*, Thursday, 14th June, 1923.
- Herodotus. *The Histories*. Translated by Robin Waterfield. Oxford: Oxford University Press, 2008.
- . *The Landmark Herodotus: The Histories*. Translated by Andrea L. Purvis. Edited by Robert B. Strassler. London: Quercus, 2008.
- Hewitt, Anne. "Between God and Beast: An Examination of the Ethical and Political Idea of the Poet, Pindar; the Historian, Thucydides; and the Philosopher, Aristotle." Doctoral Thesis, London School of Economic and Political Science, University of London, 2003.
- Hexter, J. H. "Seysssel, Machiavelli, and Polybius Vi: The Mystery of the Missing Translation." *Studies in the Renaissance* 3 (1956): 75-96.
- Hirschman, Albert O. *The Rhetoric of Reaction: Perversity, Futility, Jeopardy*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1991.
- Hobbes, Thomas. *The Elements of Law*. Edited by Ferdinand Tönnies. Cambridge: Cambridge University Press, 1928.
- . *Human Nature and De Copore Politico*. Edited by J. C. A. Gaskin. Oxford: Oxford University Press, 2008.

- . "Of the Three Kinds of Government." In *Man and Citizen (De Homine and De Cive)*. Indianapolis: Hackett publishing company, 1991.
- Hofstadter, Richard. *The American Political Tradition and the Men Who Made It*. New York: Vintage Books, 1989.
- Homer. *Iliad*. Translated by William F. Wyatt. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2003.
- . *Odyssey*. Translated by A. T. Murray. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1998., 1998.
- Homo, Leon. *Roman Political Institutions: From City to State*. London: Routledge & Kegan Paul Limited, 1962.
- Horky, Phillip S., and Monte Ransome Johnson. "On Law and Justice Attributed to Archytas of Tarentum." In *Early Greek Ethics*. Oxford: Oxford University Press, 2019.
- Hoye, Timothy. *Japanese Politics: Fixed and Floating Worlds*. New Jersey: Prentice-Hall, 1999.
- Huffman, Carl A. *Archytas of Tarentum: Pythagorean, Philosopher, and Mathematician King*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Hume, David. *Selected Essays*. Oxford: Oxford University Press, 1998.
- Huntington, Samuel P. "How Countries Democratize." *Political Science Quarterly* 106, no. 4 (1991-1992): 579-616.
- . *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*. London: University of Oklahoma Press, 1991.
- Hunton, Philip. "A Treatise of Monarchy." In *Divine Right and Democracy: An Anthology of Political Writing in Stuart England*, edited by David Wootton. London: Penguin Books, 1986.
- Inamura, Kazutaka. *Justice and Reciprocity in Aristotle's Political Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015.
- "An Interview with His Majesty King Bhumibol Adulyadej, Kingdom of Thailand." *Leaders*, April – June 1982.
- Jaffa, Harry V. "The Case against Political Theory." *The Journal of Politics* 22, no. 2 (1960): 259-75.

- Johansen, Karsten Friis. *A History of Ancient Philosophy: From the Beginning to Augustine*. London: Routledge, 1998.
- John Rawls. "Preface." In *A Theory of Justice*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1999.
- Johnson, Curtis. *Socrates and the Immoralists*. Oxford: Lexington Books, 2005.
- Kalachanis, K., and Ioannis E. Michailidis. "The Hippocratic View on Humors and Human Temperament." *European journal of social behavior* 2, no. 2 (2015): 1-5.
- Kantorowicz, Ernst Hartwig. *The King's Two Bodies: A Study in Mediaeval Political Theology*. 2 ed. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1957.
- Kautilya. *Arthaśāstra*. Translated by Mahamahopadhyaya, Arthasastravisarada, Vidyalankara, Panditaraja and R. Shamasastri. 7 ed. Mysore: Mysore Printing and Publishing House, 1961.
- Key, V. O. *The Responsible Electorate: Rationality in Presidential Voting 1936-1960*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1966.
- Keyes, Charles. *From Peasant to Cosmopolitan Villagers: Refiguring the 'Rural' in Northeastern Thailand*. n.p.
- "The King and Marshall Sarit." *The Associated Press*, 17 September 1957.
- "King Bhumibol: 'Politics Is a Filthy Business'." *Far Eastern Economic Review*, 18 October 1974.
- King Charles I. "His Majesties Answer to the Nineteen Propositions of Both Houses of Parliament." In *Divine Right and Democracy: An Anthology of Political Writing in Stuart England*, edited by David Wootton. London: Penguin Books, 1986.
- "The King Signs Another Constitution." *The Associated Press*, 8 March 1952.
- Klosko, George. *The Development of Plato's Political Theory*. Oxford: Oxford University Press, 2006.
- . *History of Political Theory: An Introduction*. Vol. 1, Fort Worth, Texas: Harcourt Brace College Publishers, 1993.
- Kobkua Suwannathat-Pian. *Kings, Country and Constitutions: Thailand's Political Development, 1932-2000*. London: Routledge Curzon, 2003.
- Kruger, Rayne. *The Devil's Discus*. London: Cassell, 1964.

- Kullada Kesboonchoo Mead. *The Rise and Decline of Thai Absolutism*. New York: Routledge Curzon, 2004.
- Levison, Sanford, and Jack M. Balkins. "Constitutional Dictatorship: Its Danger and Its Design." *Minnesota Law Review* 94, no. 6 (2010): 1789-866.
- Liddell, Henry George, and Robert Scott. *A Greek-English Lexicon*. 9 ed. Oxford: Clarendon Press, 1968.
- Lijphart, Arend. *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*. 2 ed. New Haven: Yale University Press, 2012.
- Lintott, Andrew. *The Constitution of the Roman Republic*. Oxford: Oxford University Press, 2009.
- Linz, Juan J. "The Perils of Presidentialism." *Journal of Democracy* 1, no. 1 (1990): 51-69.
- . "Transitions to Democracy." *Washington Quarterly* 13, no. 3 (1990): 143-64.
- Logan, George M., and Robert M. Adam. "Introduction." In *Utopia*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Loos, Tamara. *Bones around My Neck: The Life and Exile of a Prince Provocateur*. Ithaca: Cornell University Press, 2016.
- Lowell, A. *Public Opinion and Popular Government*. New York: Longmans, 1913.
- MacCormick, Neil. "Democracy, Subsidiarity, and Citizenship in the "European Commonwealth." *Law and Philosophy* 16, no. 4 (1997): 331-56.
- Macdonald, Alexander. *Bangkok Editor*. New York: Macmillan, 1949.
- Machiavelli, Niccolò. *The Discourses*. Translated by Leslie J. Walker. Edited by Bernard Crick. London: Penguin Books, 2003.
- . *Discourses on Livy*. Translated by Harvey C. Mansfield and Nathan Tarcov. Chicago: The University of Chicago Press, 1998.
- . "The History of Florence." Translated by Allan Gilbert. In *Machiavelli: The Chief Works and Others*. Durham: Duke University Press, 1989.
- . *The Prince*. Translated by Harvey C. Mansfield. Chicago: The University of Chicago Press, 1998.
- Maguire, Joseph P. "Hrasymachus- or Plato?". *Phronesis* 16, no. 3 (1971): 142-63.

- Manin, Bernard. "Checks, Balances and Boundaries: The Separation of Power in the Constitutional Debate in 1787." In *The Invention of the Modern Republic*, edited by Biancamaria Fontana. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.
- . *The Principles of Representative Government*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
- Mansfield, Harvey C., Jr. *The Spirit of Liberalism*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1978.
- Martel, James R. *Subverting the Leviathan: Reading Thomas Hobbes as a Radical Democrat*. New York: Columbia University Press, 2007.
- Marx, Karl. "Theses on Feuerbach." <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1845/theses/index.htm>.
- Matic, Ivan. "The Concept of Mixed Government in Classical and Early Modern Republicanism." *Belgrade Philosophical Annual* 29 (2016): 179-97.
- Mattes, Armin. *Citizens of a Common Intellectual Homeland: The Transatlantic Origins of American Democracy and Nationhood*. Charlottesville: University of Virginia Press, 2015.
- Mayville, Luke. *John Adams and the Fear of American Oligarchy*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2016.
- Mccormick, John P. "Addressing the Political Exception: Machiavelli's "Accidents" and the Mixed Regime." *The American Political Science Review* 87, no. 4 (1993): 888-900.
- McDiarmid, John F. *The Monarchical Republic of Early Modern England Essays in Response to Patrick Collinson*. Burlington, VT: Ashgate, 2007.
- McGing, Brian. *Polybius' Histories*. Oxford: Oxford University Press, 2010.
- McIlwain, Charles Howard. *The Growth of Political Thought in the West: From the Greeks to the End of the Middle Ages*. New York: Macmillan, 1932.
- McLaren, A. N. *Political Culture in the Reign of Elizabeth I: Queen and Commonwealth 1558–1585*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- Mencken, H. L. A. *A Little Book in C Major*. New York: John Lane, 1916.

- Mendle, Michael. *Dangerous Positions: Mixed Government, the Estate of the Realm, and the Answer to the Xix Propositions*. Alabama: The University of Alabama Press, 1985.
- . "Parliamentary Sovereignty: A Very English Absolutism." In *Political Discourse in Early Modern Britain*, edited by Nicolas Phillipson and Quentin Skinner. Cambridge: Cambridge University Press, 1993.
- Merry, Henry J. *Montesquieu's System of Natural Government*. Indiana: Purdue University Press, 1970.
- Michels, Robert. *Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy*. New York: Dover Publications, 1959.
- Milbank, John, and Adrian Pabst. *The Politics of Virtue: Post-Liberalism and the Human Future*. Maryland: Rowman & Littlefield International, 2016.
- Mitchell, Thomas N. *Democracy's Beginning: The Athenian Story*. New Haven: Yale University Press, 2015.
- Mohl, Ruth. *The Three Estates in Medieval and Renaissance Literature*. New York: Columbia University Press, 1933.
- Montesquieu, Charles-Louis de. *Considerations on the Causes of the Grandeur and Decadence of the Romans*. Translated by Andrew Dickson White. New York: D. Appleton, 1882.
- . *The Spirit of the Laws*. Translated by Anne M. Cohler, Basia Carolyn Miller and Harold Samuel Stone. 15 ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- Morell, David L. "Power and Parliament in Thailand: The Futile Challenge, 1968-1971." Doctoral Dissertation, Princeton University, 1974.
- Morgan, Edmund S. *Inventing the People: The Rise of Popular Sovereignty in England and America*. New York: W. W. Norton & Company, 1988.
- Morrall, John B. *Political Thought in Medieval Times*. 3 ed. London: Hutchinson University Library, 1994.
- Morrow, John. *History of Western Political Thought: A Thematic Introduction*. New York: Palgrave Macmillan, 2005.

- Mosca, Gaetano. *The Ruling Class*. Translated by Hannah D. Kahn. New York: McGraw-Hill Book Company, 1939.
- Mouffe, Chantal. *Agonistic: Thinking the World Politically*. London: Verso, 2013.
- . *The Democratic Paradox*. London: Verso, 2005.
- Mulhern, J. J. "Politeia in Greek Literature, Inscriptions, and in Aristotle's Politics: Reflection on Translation and Interpretation." In *Aristotle's Politics a Critical Guide*, edited by Thornton Lockwood. Oxford: Oxford University Press, 2015.
- Murray, Oswyn. "The Ancient Greek City-State: Symposium on the Occasion of the 250th Anniversary of the Royal Danish Academy of Sciences and Letters, July, 1-4 1992." In *Polis and Politeia in Aristotle*. Copenhagen: The Royal Danish Academy of Sciences and Letters, 1993.
- . *Early Greece*. 2 ed. London: Fontana Press, 1993.
- NARA. *Rg 59 Central Decimal File 1950-1954 Box 3912, Bushner to Young*, 19 September 1956.
- . *Rg 59 Central Decimal File 1955-1959 Box 3908, Magill to Secretary of State*, 7 December 1956.
- . *Rg 59 Entry Thailand 1955-1959 Box 3909, Bishop to Secretary of State*, 1 October 1957.
- . *Rg 59 Entry Thailand 1955-1959 Box 3909, John C. Guthrie to Secretary of State*, 3 December 1957.
- . *Rg 59 Entry Thailand 1955-1959 Box 3909, Summary of Conversation with General Phao*, 4 November 1957.
- . *Rg 59 General Records of Department of State, Central Decimal File 1950-1954 Box 4184, William T. Turner to Secretary of State, "Political Report for November 1950 and January 1951,"* 21 February 1951.
- . *Rg 59 General Records, Entry Thailand 1955-1959 Box 3909, Howard P. Jones to Acting Secretary of State (Murphy)*, 17 September 1957.
- . *Rg 59 General Records, Entry Thailand 1955-1959 Box 3909, Memorandum of Conversation Brigadier General Wallop Rajanawisut, Colonel Edward Lansdale and Kenneth T. Young*, 24 October 1957.

- . *Rg General Records of Department of State, Central Decimal File 1950-1954 Box 4184, William T. Turner to Secretary of State, "Political Report for November 1950,"* 26 December 1950.
- Naruemon Thabchumpon, and D. Mccargo. "Urbanized Villagers in the 2010 Thai Redshirt Protests." *Asian Survey* 51, no. 6 (2011): 993-1018.
- Nelson, Eric. *The Greek Tradition in Republican Thought*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- . *The Hebrew Republic: Jewish Sources and the Transformation of European Political Thought*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2010.
- . "The Problem of the Prince." In *The Cambridge Companion to Renaissance Philosophy*, edited by James Hankins. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- "New Constitution Retains Martial Law: Hyde Park Speakers Warned of Arrest If They Criticise the 1958 Coup and Its Edicts." *Bangkok Post*, 20 June 1968.
- Nicgorski, Walter. "Cicero's Focus: From the Best Regime to the Model Statesman." *Political Theory* 19, no. 2 (1991): 230-51.
- Nicholson, P. P. "Unravelling Thrasymachus' Arguments in 'the Republic.'" *Phronesis* 19, no. 3 (1974): 210-32.
- Nishizaki, Yoshinori. *Political Authority and Provincial Identity in Thailand: The Making of Banharn-Buri*. Ithaca, New York: Cornell University Press, 2011.
- Norton, Philip. *Parliament in British Politics*. 2 ed. London: Palgrave MacMillan, 2013.
- Nye, Joseph S. "Soft Power." *Foreign Policy* 80, no. Twentieth Anniversary (1990): 153-71.
- O'Donnell, Guillermo A., Phillip C. Schmitter, and Laurence Whitehead. *Transitions from Authoritarian Rule: Prospects for Democracy*. Baltimore: The John Hopkins University Press, 1986.
- Oakeshott, Michael. *Lectures in the History of Political Thought*. Edited by Terry Nardin and Luke O'Sullivan. Exeter: Imprint Academic, 2006.
- Ober, Josiah. "Aristotle's Natural Democracy." In *Aristotle's Politics: Critical Essays*, edited by R. Kraut and S. Skultety. Lanham: Rowman and Littlefield, 2005.

- . "Nature, History, and Aristotle Best Possible Regime." In *Aristotle's Politics: A Critical Guide*, edited by Thornton Lockwood and Thanassis Samaras. Cambridge: Cambridge University Press, 2015.
- Oliver, James H. "Praise of Periclean Athens as a Mixed Constitution." *Rheinisches Museum für Philologie* 98, no. 1 (1955): 37-40.
- Ostwald, Martin. *Oligarchia: The Development of a Constitutional Form in Ancient Greece*. Stuttgart: F. Steiner, 2000.
- Oulès, Firmin. "Les Différences Entre L'économie Harmonisée Et Les Autres Principaux Types D'économie." *Rivista Internazionale di Scienze Sociali Serie III* 20, no. 4 (1948): 303-33.
- . "Les Princeps D'un Système économique Nouveau." *Rivista Internazionale di Scienze Sociali Serie III* 20, no. 3 (1948): 212-34.
- Pabst, Adrian. "After the Scottish No: The Crisis of Liberal Democracy and the Case for "Mixed Government." *Telos* 169 (2014): 8-27.
- Pallegoix, Jean-Baptiste. *Dictionarium Linguae Thai : Sive Siamensis, Interpretatione Latina, Gallica Et Anglica*. Bangkok: Department of Curriculum and Instruction Development, Ministry of Education, 1999.
- Palmer, R. R. "Notes on the Use of the Word "Democracy" 1789-1799." *Political Science Quarterly* 68, no. 2 (1953): 203-26.
- Parel, Anthony J. *The Machiavellian Cosmos*. New Haven: Yale University Press, 1992.
- Pares, Richard. *King George III and the Politicians: The Ford Lectures Delivered in the University of Oxford 1951-2*. Oxford: Clarendon Press, 1959.
- Pareto, Vilfredo. *Sociological Writings*. Translated by Derick Mirfin. New Jersey: Rowman and Littlefield, 1966.
- "Parliament Dissolved, Early Election Called." *Bangkok Post*, 13 March 1983.
- Pasquino, Pasquale. "Between Machiavelli and Carl Schmitt: Remarks on Rousseau's Dictatorship." *Storia del pensiero politico* 1 (2013): 145-54.
- . "Machiavelli and Aristotle: Anatomies of the City." *History of European Ideas* 35, no. 4 (2009): 397-407.
- . "The New Separation of Powers: Horizontal Accountability." *Italian Journal of Public Law* 1, no. 1 (2015): 157-69.

- . "A Political Theory of Constitutional Democracy: On Legitimacy of Constitutional Courts in Stable Liberal Democracies." In *Morality, Governance, and Social Institutions*, edited by Thomas Christiano, Ingrid Creppell and Jack Knight. London: Palgrave Macmillan, 2018.
- . *A Political Theory of Constitutional Democracy: On Legitimacy of Constitutional Courts in Stable Liberal Democracies, Straus Institute Working Paper No.04/2013*. New York: New York University School of Law, 2013.
- . "Political Theory, Order, and Threat." *Nomos* 38 (1996): 19-41.
- Pedullà, Gabriele. *Machiavelli in Tumult: The Discourses on Livy and the Origin of Political Conflictualism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018.
- Peltonen, Markku. *Classical Humanism and Republicanism in English Political Thought 1570-1640*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- Pettit, Philip. *On the People's Term: A Republican Theory and Model of Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
- . *Republicanism: A Theory of Freedom and Government*. Oxford: Clarendon Press, 1997.
- Pindar. *Pythian Odes*. Translated by William H. Race. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2012.
- Plamenatz, John. *Man and Society, Vol. I: A Critical Examination of Some Important Social and Political Theories from Machiavelli to Marx*. London: Longman, 1963.
- Plato. *The Laws*. Translated by Trevor J. Saunders. London: Penguin Book, 2004.
- . "The Laws." In *Plato's Complete Works*, edited by John M. Cooper. Indianapolis: Hackett Publishing Company, 1997.
- . *Laws Book 1-6*. Translated by R. G. Bury. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1926.
- . *Laws Book 7 -12*. Translated by R. G. Bury. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1926.
- . "Letter VII." In *Plato: Complete Works*, edited by John M. Cooper. Cambridge: Hackett Publishing Company, 1997.

- . "Menexenus." Translated by R. G. Bury. In *Timaeus, Critias, Cleitophon, Menexenus, Epistles*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1929.
- . *Republic*. Translated by Robin Waterfield. Oxford: Oxford University Press, 2008.
- . *Republic Book 1-5*. Translated by Chris Emlyn-Jones and William Preddy. Cambridge Massachusetts: Harvard University Press, 2013.
- . *The Republic of Plato*. Translated by Allan Bloom. New York: Basic Books, 1968.
- . *Statesman*. Translated by Harold North Fowler. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press,, 1925.
- . "Statesman." In *Plato: Complete Works*, edited by John M. Cooper. Indianapolis: Hackett Publishing Company, 1997.
- Plutarch. *Plutarch's Lives I: Theseus and Romulus, Lycurgus and Numa, Solon and Publicola*. Translated by Bernadotte Perrin. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1967.
- Pocock, J. G. A. *The Machiavellian Moment: Florentine Political Thought and the Atlantic Republican Tradition*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1975.
- Podes, Stephen. "Polybius and His Theory of Anacyclosis Problems of Not Just Ancient Political Theory." *History of Political Thought* 12, no. 4 (1991): 577-87.
- Poguntke, Thomas, and Paul Webb. *The Presidentialization of Politics: A Comparative Studies of Modern Democracies*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- Polin, Claude. "Western Political Models and Their Metaphysics, Part li: On the Differences between a Republic and a Democracy." <http://www.firstprinciplesjournal.com/articles.aspx?article=1408>.
- Polybius. *The Histories*. Translated by Robin Waterfield. Oxford: Oxford University Press, 2010.
- . *The Histories Books 5-8*. Translated by W. R. Paton. Cambridge, Massachuseets: Harvard University Press,, 2011.

- "The Power Wielded by a Constitutional Monarch." *Far Eastern Economic Review*, 19-25 June 1981.
- Prajak Kongkirati. "From Illiberal Democracy to Military Authoritarianism: Intra-Elite Struggle and Mass-Based Conflict in Deeply Polarized Thailand." *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 681, no. 1 (2019): 24-40.
- "Premier May Sit in with Privy Council." *Bangkok Post*, 18 December 1950.
- "Premier Survives Parliamentary Crisis." *Bangkok Post*, 25 June 1982.
- Raab, Felix. *The English Face of Machiavelli: A Changing Interpretation 1500-1700*. London: Routledge, 2013.
- "Serbia's Vucic Resigns as Prime Minister before Taking over Presidential Post." 2017, <https://www.rferl.org/a/vucic-president-prime-minister-resigns/28519036.html>.
- Raimondi, Fabio. *Constituting Freedom: Machiavelli and Florence*. Translated by Matthew Armistead. Oxford: Oxford University Press, 2018.
- Rancière, Jacques. *Hatred of Democracy*. London: Verso, 2014.
- Richard, Carl J. *The Founders and the Classics: Greece, Rome, and the American Enlightenment*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1995.
- Riggs, Fred W. *Thailand: The Modernization of a Bureaucratic Polity*. Honolulu: East-West Centre, 1966.
- Robinson, Eric W. *The First Democracy: Early Popular Government Outside Athens*. Stuttgart: Steiner, 1997.
- Rosanvallon, Pierre. *Counter-Democracy: Politics in an Age of Distrust*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- Rosenblatt, Helena. *The Lost History of Liberalism: From Ancient Rome to the Twenty-First Century*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2018.
- Rosenblum, Nancy L. *On the Side of the Angles: An Appreciation of Parties and Partisanship*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2008.
- Rosivach, Vincent J. "The Tyrant in Athenian Democracy." *Quaderni Urbinati di Cultura Classica* 30, no. 3 (1988): 43-57.
- Rossiter, Clinton D. *Constitutional Dictatorship: Crisis Government in the Modern Democracies*. London: Transaction, 2002.

- Rousseau, Jean-Jacques. *The Social Contract*. Translated by Christopher Betts. Oxford: Oxford University Press, 2008.
- Rowe, Christopher, and Malcolm Schofield. *The Cambridge History of Greek and Roman Political Thought*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- Roy, Sydnor. "The Constitutional Debate: Herodotus Exploration of Good Government." *Histos* 6 (2012): 298-320.
- "A Royal Birthday Party: King Bhumibol Turns 60 and the Country Celebrates." *Far Eastern Economic Review*, 10 December 1987.
- Rubinstein, Nicolai. "Political Theory in the Renaissance." In *The Renaissance: Essays in Interpretation* edited by André Chastel, 1982.
- Ryan, Alan. *On Politics: A History of Political Thought: Herodotus to Machiavelli*. New York: Liveright, 2012.
- Ryerson, Richard Alan. *John Adams's Republic: The One, the Few, and the Many*. Baltimore, Maryland: Johns Hopkins University Press, 2016.
- Saxonhouse, Arlene W. *Athenian Democracy: Modern Mythmakers and Ancient Theorists*. Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1996.
- Schmitt, Carl. *The Crisis of Parliamentary Democracy*. Translated by Ellen Kennedy. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1988.
- . *Dictatorship*. Translated by Michael Hoelzl and Graham Ward. Cambridge: Polity Press, 2014.
- School of History - Classics & Archaeology. "Workshop - the Mixed Constitution." 2017. <https://www.ed.ac.uk/history-classics-archaeology/news-events/events/events-archive/event-archive-2017/workshop-mixed-constitution-classical>.
- Schumpeter, Joseph A. *Capitalism, Socialism, and Democracy*. 3 ed. New York: Harper Perennial Modern Thought, 2009.
- Seni Pramoj, and Kukrit Pramoj. *King Mongkut, a King of Siam Speaks*. Bangkok: The Siam Society, 1985.
- Shepsle, Kenneth A. *Analyzing Politics: Rationality, Behavior, and Institutions*. 2 ed. New York: W. W. Norton, 2010.

- Sherbany, Alexander Kazam. "A Tocquevillean Polity?: The Mixed Regime in Tocqueville's Democracy in America." Bachelor of Arts, the Department of Government, Harvard College, Harvard University, March 2011.
- Sieyès, Emmanuel Joseph. *Political Writings*. Translated by Michael Sonenscher. Indianapolis: Hackett Publishing Company, 2003.
- Sinclare, T. A. *A History of Greek Political Thought*. London: Routledge, 1951.
- Skinner, Quentin. *From Hobbes to Humanism: Studies in Rhetoric and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018.
- . *Visions of Politics, Vol. II*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- Smith, David L. *The Stuart Parliaments 1603-1689*. Oxford: Oxford University Press, 1999.
- Sommerville, Johann P. "Hobbes and Absolutism." In *The Oxford Handbook of Hobbes*, edited by A. P. Martinich and Kinch Hoekstra. New York: Oxford University Press, 2016.
- Stacey, Peter. "Definition, Division and Difference in Machiavelli's Political Philosophy." *Journal of the History of Ideas* 75, no. 2 (2014): 189-212.
- Stevenson, William. *The Revolutionary King: The True-Life Sequel to the King and I*. London: Robinson, 2001.
- Strauss, Leo. *The City and Man*. Chicago: The University of Chicago Press, 1964.
- . *Essays on the Scientific Study of Politics*. Chicago: Holt, Rinehart and Winston, Inc., 1962.
- . *What Is Political Philosophy? And Other Studies*. Connecticut: Greenwood Press Publishers, 1959.
- Supamit Pitipat. "The Evolution of the Thai Monarchy in the Constitutional Period, 1932 – Present." Thesis for an M.A, Faculty of the School of International Service of the American University, 1990.
- Taeger, F. *Die Archaeologie Des Polybios*. Stuttgart: W. Kohlhammer, 1922.
- Telò, Mario. "Three European Constitutionalism and Their Respective Legitimacy Requirements: Explaining the Longue Derée Stability of the Eu Polity." In *Debating Political Identity and Legitimacy in the European Union*, edited by Sonia Lucarelli, Furio Cerutti and Vivien A. Schmidt. London: Routledge, 2010.

- "Thai King Uses His Power to Prevent Further Bloodshed." *New Straits Time*, 22 May 1992.
- Thak Chaloemtiarana. *Thailand: The Politics of Despotic Paternalism*. Bangkok: Social Science Association of Thailand, 1979.
- The National Archives. "Fixed-Term Parliaments Act 2011." 1-8. http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2011/14/pdfs/ukpga_20110014_en.pdf.
- Thompson, Dennis F. *John Stuart Mill and Representative Government*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1976.
- Thucydides. *History of the Peloponnesian War*. Translated by Charles Foster Smith. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1935.
- . *History of the Peloponnesian War*. Translated by Rex Warner. London: Penguin Book, 1972.
- Tocqueville, Alexis de. *Democracy in America*. Translated by Harvey C. Mansfield and Delba Winthrop. Chicago: The University of Chicago Press, 2002.
- Toffler, A. *The Third Wave*. New York: A Bantam Book, 1980.
- Trompf, G. W. *The Idea of Historical Recurrence in Western Thought : From Antiquity to the Reformation*. Berkeley: The University of California Press, 1979.
- Tuck, Richard. "Hobbes and Democracy." In *Rethinking the Foundations of Modern Political Thought*, edited by Annabel Brett, James Tully and Holly Hamilton-Bleakley. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- . "Humanism and Political Thought." In *Impact of Humanism on Western Europe During the Renaissance*, edited by A. Goodman and Angus Mackay. London: Routledge, 2013.
- . *The Sleeping Sovereign: The Invention of Modern Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2016.
- Vile, M. J. C. *Constitutionalism and Separation of Powers*. Oxford: Clarendon Press, 1967.
- Walbank, F. W. "The Construction of the Sixth Book of Polybius." *The Classical Quarterly* 4, no. 3 (1954): 97-122.
- . *A Historical Commentary on Polybius*. Oxford: Clarendon Press, 1957.
- . *Polybius*. Berkeley, California: University of California Press, 1990.

- . "Polybius on the Roman Constitution." *The Classical Quarterly* 37, no. 3 (1943): 73-89.
- . "Reviewed Work: Die Theorie Der Gemischten Verfassung Im Altertum by G. J. D. Aalders." *The Classical Review* 19, no. 3 (1969): 314-17.
- Walker, Graham. "The New Mixed Constitution: A Response to Liberal Debility & Constitutional Deadlock in Eastern Europe." *Polity* 26, no. 3 (1994): 503-15.
- Weber, Max. *Economy and Society: An Outline of Interpretative Sociology*. Berkley, CA: University of California Press, 1968.
- Weston, Corinne Comstock. "English Constitutional Doctrines from the Fifteenth Century to the Seventeenth: li. The Theory of Mixed Monarchy under Charles I and After." *The English Historical Review* 75, no. 296 (1960): 426-43.
- Whibley, Leonard. *Greek Oligarchies: Their Character and Organization*. New York: G.P. Putnam's Sons, 1896.
- Wigell, Mikael. "Mapping 'Hybrid Regimes': Regime Types and Concepts in Comparative Politics." *Democratization* 15, no. 2 (2008): 230-50.
- Williams, Bernard. "The Analogy of City and Soul in Plato's Republic." In *The Sense of the Past: Essays in the History of Philosophy*, edited by Myles Burnyeat. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2006.
- Wills, Gary. *Explaining America: The Federalist*. New York: Penguin Books, 1981.
- Winterer, Caroline. *The Culture of Classicism: Ancient Greece and Rome in American Intellectual Life, 1780-1910*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2002.
- Witt, Ronald G. *In the Footsteps of the Ancients: The Origins of Humanism from Lovato to Bruni*. Leiden: Brill, 2000.
- Wolff, Jonathan. *An Introduction to Political Philosophy*. Oxford: Oxford University Press, 1996.
- Wood, Gordon S. *The Creation of the American Republic 1776 - 1787*. New York: W. W. Norton & Company, 1969.
- Wood, Neal. *Cicero's Social and Political Thought*. Berkeley, California: University of California Press, 1988.

- . "IX Essentials of the Mixed Constitution." In *Cicero's Social and Political Thought*. Berkeley: University of California Press, 1988.
- Wormuth, Francis. *The Origin of Modern Constitutionalism*. New York: Harper & Brothers, 1949.
- Wyatt, David K. "Family Politics in Nineteenth Century Thailand." *Journal of Southeast Asian History* 9, no. 2 (1968): 208-28.
- Xenophon. "Constitution of Lacedaemonians." Translated by E. C. Marchant and G. W. Bowersock. In *Hiero. Agesilaus, Constitution of the Lacedaemonians, Ways and Means, Cavalry Commander, Art of Horsemanship, on Hunting, Constitution of the Athenians*. Cambridge: Massachusetts: Harvard University Press, 1925.
- . *Cyropaedia*. Translated by Walter Miller. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1914.
- Zaller, Robert. "Henry Parker and the Regiment of True Government." *Proceedings of the American Philosophical Society* 135, no. 2 (1991): 255-85.
- Zillig, Paula. *Die Theorie Von Der Gemischten Verfassung in Ihrer Literarischen Entwicklung Im Altertum Und Ihr Verhältnis Zur Lehre Lockes Und Montesquieus über Verfassung*. Würzburg: K.B. Julius-Maximilians-Universität, 1916.
- Zuckert, Catherine. *Postmodern Platos*. Chicago: The University of Chicago Press, 1996.

บรรณานุกรม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาคผนวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาคผนวก ก งานแปลด้วยท *The Histories* ของ Polybius

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ประวัติศาสตร์ เล่มที่ 6

โดย โพลีเบียส¹⁴⁰⁵

ในเล่มที่หกนี้ประกอบด้วยชิ้นส่วนที่หลงเหลือมาทั้งที่เป็นขนาดใหญ่และขนาดเล็กจำนวนมาก. แม้ว่าลำดับของชิ้นส่วนแต่ละอันจะเป็นที่แน่ชัดแล้วก็ตาม แต่กระนั้นเราก็ไม่อาจล่วงรู้ได้ว่าเนื้อหาที่คั่นอยู่ระหว่างชิ้นส่วนแต่ละชิ้นนั้นมีความยาวมากน้อยเพียงใด. เป็นไปได้ว่าเนื้อหาที่หลงเหลือมานี้อาจกินใจความประมาณสองในสามของเนื้อหาทั้งหมด. หัวข้อย่อยต่าง ๆ ได้ถูกแทรกลงไปในช่วงการแปลเพื่อแสดงให้เห็นว่ากำลังจะเริ่มต้นกล่าวถึงประเด็นใหม่ และถึงแม้ว่าเราจะสามารถเรียงลำดับเนื้อหาของแต่ละบทภายในเล่มได้ แต่ยังคงมีตัวบทบางส่วนในตอนท้ายของบทก่อนที่จะขึ้นบทใหม่ที่ยังคงสูญหายไป.

[2] ข้าพเจ้ามั่นใจว่าผู้คนบางคนอาจสงสัยว่าเหตุใดข้าพเจ้าจึงละทิ้งหัวข้อที่กำลังสนทนาอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับการเล่าเรื่องเรียงตามลำดับเวลาของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามประวัติศาสตร์ที่ได้ทำมาก่อนหน้านี้ และรอนจนกระทั่งถึงบัดนี้จึงจะเพิ่งเริ่มมาอธิบายถึงรูปแบบการปกครองของโรมัน. ข้าพเจ้าคิดว่าข้าพเจ้าได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนไปหลายครั้งก่อนหน้านี้แล้วว่า ข้าพเจ้าเห็นอยู่เสมอว่ามุมมองในเรื่องที่เกี่ยวกับ ‘การอธิบายในภาพรวมทั้งหมด’ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าสิ่งอื่น ๆ. ดังที่ข้าพเจ้าได้กล่าวไปทั้งหมดตั้งแต่ตอนต้นของ *ประวัติศาสตร์* ในส่วนของบทนำแล้วว่า สิ่งที่น่าชื่นชม และส่วนที่เป็นวิชาการมากที่สุดของงานเขียนชิ้นนี้ของข้าพเจ้า คือการที่มันจะทำให้ผู้อ่านของข้าพเจ้าตระหนักรู้และเข้าใจว่าจะต้องกล่าวคำขอบคุณแก่รูปแบบการปกครองรูปแบบใด หรือด้วยวิธีการอย่างไรที่ได้ก่อให้เกิดเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่ไม่เคยมีมาก่อน นั่นคือความสามารถในการพิชิตดินแดนแทบจะทุกส่วนของโลกที่เป็นที่รู้จักในช่วงระยะเวลาเพียงห้าสิบสามปี ที่ซึ่งดินแดนเหล่านั้นต่างพากันศิโรราบให้แก่ผู้ปกครองเพียงหนึ่งเดียว นั่นคือโรม.

¹⁴⁰⁵ แปลโดยใช้ต้นฉบับจากสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย Oxford ที่แปลเป็นภาษาอังกฤษโดย Robin Waterfield เป็นหลัก และอาศัยเทียบเคียงกับฉบับของ Loeb Classical Library โดย W. R. Paton.

และเพราะเรื่องดังกล่าวคือสิ่งที่ข้าพเจ้าได้ตัดสินใจแล้วว่า จะลองอธิบายดู ข้าพเจ้าจึงไม่เห็นโอกาสอื่นใดที่จะเหมาะสมไปกว่าในขณะนี้ที่สมควรจะต้องหยุดพักการบรรยายเหตุการณ์ต่าง ๆ เอาไว้ก่อน และหันมาทดสอบสิ่งที่ข้าพเจ้าวางแผนว่าจะอธิบายเกี่ยวกับรูปแบบการปกครอง. ในชีวิตประจำวันของเรา หากผู้คนที่ต้องการประเมินค่าคนผู้หนึ่งอย่างแท้จริงว่าคนผู้นั้นเลวหรือดี พวกเขาจะสร้างฐานคิดจากการพิจารณาช่วงเวลาของคนผู้นั้นมีชีวิตอยู่อย่างไรซึ่งปัญหาจากปัจจัยภายนอก แต่พวกเขาจะลงไปพิจารณาว่าคนผู้นั้นประพฤติตนเยี่ยงไรในยามที่เขาถูกลดทอนด้วยความโชคร้าย หรือถูกอวยพรให้ประสบความสำเร็จอย่างใดอย่างหนึ่ง เพราะพวกเขาเห็นว่า หนทางเดียวที่จะบอกได้ว่าคนผู้หนึ่งมีคุณสมบัติครบถ้วนอย่างเต็มที่หรือไม่ จะต้องดูว่าคนผู้นั้นสามารถอดทนต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างมหันต์ของโชคชะตาด้วยความกล้าหาญและไม่ยอมละทิ้งหลักการของเขาหรือไม่. สิ่งนี้คือวิธีที่ควรจะนำมาใช้ประเมินรูปแบบการปกครองด้วยเช่นกัน และเนื่องจากข้าพเจ้าไม่เห็นการเปลี่ยนแปลงแบบฉับพลันใดในประวัติศาสตร์ที่จะรวดเร็วและรุนแรงมากไปกว่าเมื่อคราวที่กรุงโรมต้องประสบในกาลนั้นอีกแล้ว¹⁴⁰⁶ เหตุนี้เอง ข้าพเจ้าจึงเลื่อนการอธิบายเรื่องรูปแบบการปกครองของโรมันออกไปก่อนจนกระทั่งถึงการเล่าเรื่องในจุดนี้ของข้าพเจ้า

สำหรับคำถามที่ว่า การเปลี่ยนแปลงในครั้งนั้นใหญ่โตเพียงไรนั้นสามารถแสดงให้เห็นได้จากข้อเท็จจริงดังต่อไปนี้ [...]

[...] ผู้อ่านจะต้องสนุกสนานและเรียนรู้ไปในเวลาเดียวกันจากการบรรยายถึงสาเหตุ และจากการสังเกตดูผู้คนที่เลือกทางเลือกที่ดีกว่าในสถานการณ์หนึ่ง ๆ. และไม่ว่าจะตกอยู่ในสถานการณ์แบบใดก็ตาม ข้าพเจ้าขอสรุปว่าสาเหตุประการสำคัญของความสำเร็จหรือความล้มเหลวก็คือธรรมชาติของรูปแบบการปกครองของรัฐ. เพราะอาจกล่าวได้ว่าสิ่งนี้คือต้นสายธารที่ไม่เพียงทำให้พรรณไม้มและการริเริ่มสร้างสรรค์ในเชิงปฏิบัติเจริญงอกงามขึ้นเท่านั้น แต่ยังช่วยเติมเต็มให้แก่สิ่งเหล่านั้นด้วยเช่นกัน [...]

รูปแบบการปกครอง

¹⁴⁰⁶ ช่วงเวลาดังกล่าวตามประวัติศาสตร์ที่โพลีเบียสพูดถึงก็คือช่วงเวลาที่ยุโรปทำสงครามกับคาเธจที่เรียกว่า สงครามพิวนิก (Punic wars) ซึ่งประกอบไปด้วยสงครามระหว่างกรุงโรม และนครคาเธจสามครั้งในช่วงระหว่างปี 264 ถึง ปี 146 ก่อนคริสตกาล

[3] ในโลกของชาวกรีก มีนครรัฐต่าง ๆ มากมายที่เติบโต และหลังจากนั้นก็ประสบกับหายนะอย่างสิ้นเชิง นครรัฐแล้วนครรัฐเล่า. มันจึงเป็นการง่ายที่จะอธิบายอดีตของนครรัฐเหล่านั้น หรือแม้แต่การประกาศอนาคตของนครรัฐเหล่านั้น เพราะการรายงานข้อเท็จจริงอันเป็นที่ล่วงรู้กันอยู่แล้วนั้นเป็นเรื่องง่าย และมันจึงเป็นเรื่องธรรมดาที่จะทำนายอนาคตโดยใช้อดีตเหล่านี้มาเป็นฐาน. แต่สิ่งเดียวกันนี้ไม่สามารถนำมาใช้กับโรมได้ เพราะความซับซ้อนของรูปแบบการปกครองของโรมทำให้มันเป็นการยากที่จะบรรยายเงื่อนไขในปัจจุบัน และมีเพียงความรู้อันน้อยนิดที่เป็นที่ล่วงรู้กันเกี่ยวกับลักษณะของชีวิตส่วนตัว และชีวิตสาธารณะในอดีตเพื่อที่จะเป็นการง่ายต่อการทำนายอนาคต. มันจะต้องใช้ความใส่ใจ และการไตร่ตรองอย่างไม่ธรรมดา ก่อนที่ใครสักคนหนึ่งจะสามารถชี้ให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะตัวของมันได้.

คนส่วนใหญ่ที่พยายามชี้แนะและให้ความรู้แก่เราในประเด็นดังกล่าวได้กล่าวว่า มีรูปแบบการปกครองอยู่ทั้งสิ้นสามแบบ ซึ่งพวกเขาเรียกมันว่า ระบอบกษัตริย์ (kingship), อภิชนาธิปไตย (aristocracy), และประชาธิปไตย (democracy). แต่ข้าพเจ้าคิดว่ามันจะสมเหตุสมผลกว่านี้ที่จะถามคนเหล่านี้ว่า พวกเขาหมายความว่ารูปแบบการปกครองเหล่านี้คือรูปแบบการปกครองทั้งหมดแล้วใช่หรือไม่ หรือเป็นรูปแบบการปกครองที่ดีที่สุดแล้วใช่หรือไม่. เพราะสำหรับข้าพเจ้าแล้วพวกเขาผิดทั้งสองกรณี. เพราะท้ายที่สุดแล้ว ย่อมไม่ต้องสงสัยเลยว่า เราสมควรที่จะจัดให้รูปแบบการปกครองที่ดีที่สุดนั้นเป็นรูปแบบการปกครองที่ผสมผสานรูปแบบการปกครองทั้งสามแบบนี้เข้าไว้ด้วยกันทั้งหมด. สิ่งนี้ไม่ได้เป็นแต่เพียงแค่เรื่องของทฤษฎี เพราะเราได้เคยได้ประสบในโลกแห่งความเป็นจริงของรูปแบบการปกครองดังกล่าวในการปกครองของสปาร์ตามาแล้ว ซึ่งหากมองย้อนกลับไปก็พบว่าไลเคอร์กัสเป็นผู้สถาปนาขึ้น. และเช่นเดียวกัน เราไม่สามารถเห็นด้วยได้ว่ารูปแบบการปกครองทั้งสามแบบนี้คือรูปแบบการปกครองทั้งหมดที่มีอยู่แล้ว เพราะเราเองได้ประจักษ์ถึงการปกครองทั้งระบอบกษัตริย์และการปกครองแบบทรราช (tyrannical government) ในอดีต ซึ่งแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าทั้งคู่มีบางอย่างที่คล้ายคลึงกับระบอบราชาธิปไตย แต่ในเวลาเดียวกันก็แตกต่างกันอย่างมหันต์จากระบอบราชาธิปไตยด้วยเช่นกัน. และนี่ก็คือเหตุผลที่ว่าเพราะเหตุใดกษัตริย์ทุกพระองค์จึงพยายามอำพรางความเป็นจริง และทำทุกหนทางที่จะทำให้ตนถูกเรียกว่า ‘กษัตริย์’ (แทนที่จะเป็นทรราช – ผู้แปล). นอกจากนี้ยังมีความหลากหลายของรูปแบบการปกครองแบบคณาธิปไตย ซึ่งเห็นได้ชัดว่ามีความคล้ายคลึงกันกับอภิชนาธิปไตย แต่ในความเป็นจริงก็แตกต่างจาก

อภิชนาธิปไตยอย่าใหญ่หลวง. และสิ่งเดียวกันนี้ก็เกิดขึ้นกับรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตยด้วยเช่นกัน.

[4] ยังมีหลักฐานอันยอดเยี่ยมที่แสดงให้เห็นถึงความจริงที่ข้าพเจ้ากำลังกล่าวถึงอยู่นี้. แน่แน่นอนว่าเราย่อมไม่ต้องการที่จะสาธยายถึงการปกครองแบบราชาธิปไตยในทุกกรณี เพราะเราจะเก็บคำว่า ‘ราชาธิปไตย’ ไว้ใช้กับการปกครองของกษัตริย์ที่ได้รับความยินยอมพร้อมใจจากประชาชนและปกครองโดยหลักการของเหตุผลมากกว่าที่จะใช้กับการปกครองที่อาศัยความกลัวและการบีบบังคับ. และก็เช่นเดียวกัน เราจะไม่พิจารณาว่าทุก ๆ ระบอบคณาธิปไตยจะถูกจัดให้เป็นอภิชนาธิปไตยซึ่งเป็น ‘การปกครองของกลุ่มคนที่ดีที่สุด’ หรือมิเช่นนั้นมันก็จะต้องเป็นการปกครองที่มีกลุ่มคนที่ถูกเลือกแล้วว่าเป็นผู้ทรงคุณธรรม และฉลาดที่สุดเป็นผู้รับผิดชอบ. และก็เช่นเดียวกันเราจะไม่อธิบายว่าการปกครองหนึ่ง ๆ นั้นจัดเป็นการปกครองแบบประชาธิปไตยเพียงแค่ว่าเพราะประชากรทั้งหมดมีสิทธิที่จะทำตามความเพ้อฝันและความโน้มเอียงของพวกเขา. ระบอบที่เราจะเรียกว่าเป็นประชาธิปไตยคือระบบการปกครองที่ซึ่งเสียงข้างมากเป็นใหญ่ แต่ก็ยังคงรักษาคุณค่าที่มีมาแต่อดี้อย่างการรักษาศาสนาธรรมที่มีต่อบรรดาเทพเจ้าต่าง ๆ, การดูแลบุพการี, การเคารพผู้อาวุโส, การเคารพเชื้อพืงกฎหมายเอาไว้ด้วยเช่นกัน.

ดังนั้นจุดยืนของพวกเราจึงสมควรที่จะเป็นว่า มีรูปแบบการปกครองทั้งสิ้นหกประเภท โดยการปกครองสามรูปแบบนั้นเราได้รู้จักกันไปแล้วจากรูปแบบการปกครองที่ข้าพเจ้าเพิ่งได้กล่าวถึงไป ส่วนการปกครองอีกสามรูปแบบคือการปกครองที่มักอยู่เคียงคู่กันโดยธรรมชาติ นั่นคือทรราชธิปไตย (tyranny), คณาธิปไตย (oligarchy), และชนาธิปไตย (ochlocracy) หรือกฎหมายของฝูงชน (mob-rule). หากพิจารณาจากลำดับเวลาของเหตุการณ์ที่เป็นไปตามธรรมชาติ จะพบว่ารูปแบบการปกครองที่เกิดขึ้นเป็นอันดับแรกคือระบอบกษัตริย์ จากนั้นจึงตามมาด้วยราชาธิปไตย แต่มันจะต้องพิจารณาแก้ไขข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้นในระบอบกษัตริย์เสียก่อนจึงจะสามารถทำให้ระบอบกษัตริย์พัฒนากลายเป็นราชาธิปไตยได้. ส่วนราชาธิปไตยก็จะเปลี่ยนแปลงไปสู่ผู้ตรงข้ามอันชั่วร้ายของมัน นั่นก็คือทรราชธิปไตย และหลังจากที่ทรราชธิปไตยล่มสลายลงจึงจะเป็นคราวของอภิชนาธิปไตย. และระบอบอภิชนาธิปไตยย่อมมักกลับไปสู่คณาธิปไตยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และเมื่อยามที่ปวงชนมีความรู้สึกเร่าร้อนเพียงพอที่จะร้องหาการชดเชยจากความผิดที่ก่อขึ้นโดยบรรดาผู้ปกครองของพวกเขา เมื่อนั้นประชาธิปไตยก็อุบัติขึ้น. และในช่วงเวลาที่เหมาะสมเมื่อประชาธิปไตย

ได้กลายเป็นระบอบที่เต็มไปด้วยความมั่งคั่งไม่รู้จักพอและการละเมิดกฎหมาย เมื่อนั้นกฎหมายของฝูงชนจะเกิดขึ้น และถือเป็นอันจบสิ้นลำดับทั้งหมดนี้ลง.

ความจริงของสิ่งที่ข้าพเจ้าเพิ่งกล่าวไปจะเป็นที่ประจักษ์แจ้งอย่างสมบูรณ์ต่อใครก็ตามที่ให้ความใส่ใจต่อการเริ่มต้น การเติบโต และการถดถอยตามธรรมชาติของบรรดารูปแบบการปกครองเหล่านี้. เพราะมันเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้เลยที่จะเห็นว่าการปกครองเหล่านี้เติบโต ขึ้นสู่จุดสูงสุด ถดถอย และมาถึงจุดจบได้อย่างไร หรือเป็นไปไม่ได้ที่จะเห็นว่าเมื่อใด อย่างไร และที่ใดที่การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ในแต่ละช่วงได้เกิดขึ้นโดยที่คนผู้นั้นไม่ต้องพิจารณารูปแบบการปกครองเหล่านี้ในฐานะสิ่งมีชีวิต (organic entity) แบบหนึ่ง. และตามความคิดเห็นของข้าพเจ้าแล้ว การอธิบายในลักษณะเช่นนี้เหมาะสมเป็นอย่างยิ่งกับรูปแบบการปกครองของโรมัน เพราะการก่อตัวและการเติบโตของมันมักเป็นไปตามธรรมชาติอย่างที่ว่า.

[5] ความคิดที่ว่ารูปแบบการปกครองตามธรรมชาติจะต้องเปลี่ยนแปลงไปสู่รูปแบบการปกครองอีกแบบหนึ่งเสมอได้ถูกให้รายละเอียดอย่างแม่นยำมากยิ่งขึ้นโดยนักปรัชญาอย่างเพลโต แต่การถกเถียงของพวกเขา¹⁴⁰⁷ นั้นมีความซับซ้อนและยืดเยื้อเกินกว่าที่คนส่วนใหญ่จะสามารถเข้าถึงได้. ดังนั้นสิ่งที่ข้าพเจ้าจะพยายามกระทำ คือการลองหาข้อสรุปอย่างสั้น ๆ เกี่ยวกับทฤษฎีเท่าที่ข้าพเจ้าเห็นว่าสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ที่ดำรงอยู่และเป็นที่ยังคงสนใจสำหรับระดับสติปัญญาของมนุษย์โดยทั่วไป. หากใครก็ตามเห็นว่าความพยายามที่จะอธิบายอย่างทั่วไปในข้างต้นของข้าพเจ้ายังขาดตกบกพร่องอยู่ เขาก็น่าจะน่าจะได้รับารชดเชยที่เพียงพอจากการอภิปรายในรายละเอียดที่กำลังจะตามมา นี้ซึ่งคำถามทุกคำถามของเขาย่อมจะได้รับคำตอบ.

อะไรคือสิ่งที่ข้าพเจ้าหมายถึงเมื่อข้าพเจ้ากล่าวคำว่า ‘การเริ่มต้น’? ภายใต้สถานการณ์ใดที่ทำให้ข้าพเจ้ากล่าวว่ารูปแบบการปกครองเหล่านี้ได้อุบัติขึ้นเป็นครั้งแรก? โดยตำนานได้บอกเราว่าในอดีต เผ่าพันธุ์มนุษย์ได้เคยถูกกวาดล้างด้วยภัยพิบัติอย่างอุทกภัย ทุพภิกขภัย และความล้มเหลวในการปลูกพืชพรรณ มันจึงเป็นเรื่องสมเหตุสมผลที่จะอนุมานว่า เหตุการณ์เหล่านี้จะต้องกลับมาเกิดขึ้นอีกในอนาคตและจะคงเป็นเช่นนี้ซ้ำแล้วซ้ำเล่า. ภัยพิบัติดังกล่าวยังคงตามมาด้วยการสูญเสียดีปวิทยาการและองค์ความรู้ต่าง ๆ อย่างฉับพลัน และเมื่อถึงเวลาอันเหมาะสมที่จำนวนประชากรมนุษย์ได้กลับมาเพิ่มจำนวนขึ้นอีกครั้ง (จากเมล็ดพันธุ์ที่ไถ่หวานโดยผู้ที่รอดชีวิตจากภัยพิบัติ) ซึ่งตาม

¹⁴⁰⁷ คือระหว่างโสกราตีส, โกลคอน และอโดมันท์ซึ่งปรากฏในเล่มที่ 8 – 9 ของบทสนทนา *Republic*

ธรรมชาติแล้วพวกเขาจะรวมตัวกันเป็นกลุ่ม. และการรวมตัวกันนี้เป็นสิ่งที่สัตว์ชนิดอื่น ๆ ก็กระทำกัน จึงเป็นสิ่งที่สมเหตุสมผลอย่างยิ่งที่จะคาดการณ์ว่ามนุษย์ได้ขัดเขยความอ่อนแอตามธรรมชาติของตนลงด้วยการรวมฝูงกับคนอื่น ๆ ที่เป็นเผ่าพันธุ์เดียวกัน. ภายใต้สถานการณ์เหล่านี้ จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่ใครก็ตามที่มีความแข็งแกร่งของร่างกายและความกล้าหาญทางจิตใจอย่างโดดเด่นย่อมกลายเป็นผู้ออกคำสั่งและตั้งตนเองขึ้นเป็นผู้ปกครองเหนือมนุษย์คนที่เหลือ. และจากสิ่งที่เราสังเกตเห็นจากกรณีของสัตว์ชนิดอื่น ๆ ที่ไร้เหตุผล ซึ่งชัดเจนว่าในกรณีของสัตว์อย่างกระต๊อ, หมูป่า, หรือไก่ตัวผู้ นั่น ตัวที่แข็งแกร่งที่สุดจะกลายเป็นผู้ออกคำสั่ง เราจึงสมควรสรุปว่าสิ่งนี้คือการทำหน้าที่ตามธรรมชาติอย่างแท้จริง. นอกจากนี้ยังเป็นไปได้อีกด้วยที่จะเสนอว่าสิ่งเหล่านี้คงเหมือนกับชีวิตของมนุษย์ในยุคบรรพกาล ที่พวกเขาจะรวมตัวกันเป็นกลุ่มเหมือนกับที่สัตว์ชนิดอื่นกระทำ โดยในแต่ละกลุ่ม ผู้คนจะติดตามผู้ที่แข็งแกร่งและห้าวหาญที่สุดในหมู่พวกเขา. ดังนั้นเครื่องชี้วัดของการเป็นผู้ปกครองของคนเหล่านี้ก็คือพลังกำลัง และสิ่งนี้ก็คือสิ่งที่เราเรียกว่า ระเบิดอกษัตริย์ (แบบบรรพกาล – ผู้แปล).

ส่วนการปกครองแบบราชาธิปไตยเกิดขึ้นหลังจากผ่านไปแล้วระยะหนึ่ง เมื่อความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับความใกล้ชิดและมิตรภาพระหว่างกันค่อย ๆ เติบโตขึ้นในหมู่คนที่รวมตัวกัน และเมื่อนั้นราชาธิปไตยก็ถือได้ว่าได้หยั่งรากลึกลงไป และแนวคิดเกี่ยวกับความดี ความเลว ความเที่ยงธรรม ความยุติธรรม จึงเริ่มเกิดขึ้นในหมู่มนุษย์เป็นครั้งแรก. [6] หนทางที่แนวคิดเหล่านี้ได้หยั่งรากและก่อตัวขึ้นมานั้นเป็นดังที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้. ความต้องการในการจับคู่ผสมพันธุ์นั้นเป็นสิ่งสากล และสัญชาตญาณตามธรรมชาติ และผลลัพธ์ที่ตามมาก็คือมีเด็กเกิดขึ้น. และตอนนี้เองที่ได้เกิดบางคนหลังจากที่ได้รับการเลี้ยงดู และเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ นั้นไม่ยอมปกป้อง หรือยิ่งกว่านั้นคือไม่แสดงความกตัญญูต่อบุคคลที่เลี้ยงดูพวกเขาขึ้นมา ยิ่งไปกว่านั้นยังหันมากล่าววาจาให้ร้ายพวกเขา หรือทำร้ายพวกเขาเสียอีก. มันจึงไม่ใช่เรื่องยากที่จะเห็นว่าสิ่งนี้มีแนวโน้มที่จะทำให้ผู้คนไม่พอใจ และเป็นการคุกคามผู้คนที่อยู่รอบข้างที่ตระหนักถึงการเลี้ยงดูที่พวกเขาได้รับจากบุพการี และความยากลำบากที่พวกเขาต้องแบกรับเพื่อที่จะทำให้แน่ใจได้ว่าบุตรของพวกเขาจะได้รับการดูแลและเลี้ยงดู. เพราะตั้งแต่ที่มนุษย์แตกต่างออกไปจากสัตว์อื่น ๆ ตรงที่ว่ามีแต่มนุษย์เท่านั้นที่มีความฉลาดในการใช้เหตุผล ดังนั้นมันจึงไม่ใช่เรื่องยากที่ผู้คนจะไม่มีแนวโน้มจะวางเฉยต่อพฤติกรรมอันผิดปรกติเช่นนี้ อย่างเช่นที่สัตว์อื่นกระทำกัน. พวกเขาจะไม่ยอมรับในสิ่งที่กำลังเกิดขึ้น และจะคิดว่าในอนาคตนั้นพวกเขาแต่ละคนก็อาจจะได้รับผลตอบแทนจากการปฏิบัติอย่างเดียวกัน ซึ่งจะทำให้พวกเขามีปฏิกริยาตอบโต้ที่เกรี้ยว

กราดต่อเหตุการณ์ดังกล่าวในปัจจุบัน. หรือเช่นกัน สมมติว่ามีคนผู้กำลังที่กำลังประสบกับอันตราย ได้รับความช่วยเหลือจากคนอื่น แต่กลับไม่ยอมที่จะแสดงความกตัญญูต่อผู้ที่ช่วยเหลือเขา และซ้ำร้ายไปกว่านั้นยังวางแผนที่จะทำร้ายเขาอีก. มันจึงเป็นการง่ายที่จะเห็นว่า ในทุก ๆ ความเป็นไปได้ สำหรับผู้คนที่รู้ว่าอะไรเกิดขึ้นบ้างย่อมจะมีความรู้สึกโกรธเคืองร่วมกับฝ่ายที่ถูกทำร้าย และจินตนาการว่าสิ่งเดียวกันนั้นอาจจะเกิดขึ้นกับพวกเขา และดังนั้นจึงมองว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการกระทำที่ไม่น่าพอใจ และเป็นภัยคุกคามอย่างหนึ่ง.

ผลที่เกิดขึ้นจากสถานการณ์เหล่านี้ คือการเริ่มค่อย ๆ เกิดแนวคิดบางอย่างเกี่ยวกับ ความสำคัญของหน้าที่ซึ่งในตัวปัจเจกบุคคลแต่ละคน และเขาก็เริ่มที่จะไตร่ตรองถึงมัน. สิ่งนี้ก็คือ ส่วนที่สำคัญที่สุดของความรู้สึกผิดชอบชั่วดี. หรือเช่นกัน หากมีใครก็ตามยอมรับให้ตนเองนั้นเป็น ผู้นำสูงสุดในการปกป้องทุก ๆ คนในช่วงเวลาที่มีอันตรายโดยการต่อต้านหรือทำลายล้างสัตว์ร้ายที่เข้ามา โจมตี มันจึงมีแนวโน้มเป็นอย่างยิ่งที่ประชาชนโดยทั่ว ๆ ไปจะมอบความกตัญญูรู้คุณ และความเคารพเชื่อฟังให้แก่เขา พร้อม ๆ กับตำหนิติเตียนและไม่ยอมรับใครก็ตามที่ประพฤติปฏิบัติตนไปในทางตรงกันข้าม. และมันก็จะเป็นการสมเหตุสมผลเช่นกันที่จะคาดว่าสิ่งนี้จะทำให้ผู้คนหันไป ไตร่ตรองว่าอะไรคือสิ่งที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมที่ชั่ว และพฤติกรรมที่ดีดี และความแตกต่างระหว่าง พฤติกรรมทั้งคู่ และด้วยเหตุผลอันเป็นประโยชน์จึงทำให้พฤติกรรมที่ดีนั้นเป็นพฤติกรรมที่ผู้คน ยอมรับนับถือและทำตาม ส่วนพฤติกรรมที่เลวนั้นก็จะถูกหลีกเลี่ยง.

หากภายใต้สถานการณ์เหล่านี้ ผู้นำของชุมชน ซึ่งก็คือผู้ที่มีพลังกำลังแข็งแรงที่สุดนั้นก็หันมา ขานรับในสิ่งที่ประชาชนคิดว่าเป็นสิ่งที่ดีและเลว และผู้ใต้ปกครองของเขาก็เห็นว่าการให้รางวัล และการลงโทษของผู้ปกครองนั้นเป็นไปอย่างมีสัดส่วนและตามสมควร พวกเขา ก็จะเลิกเกรงกลัวอำนาจ ของเขา และยอมรับการปกครองของเขามากยิ่งขึ้น เพราะพวกเขาต่างน้อมรับนโยบายของเขา. และไม่ว่าเขาจะแก่ชราเพียงใดก็ตาม พวกเขาผู้ใต้ปกครองก็จะทำงานร่วมกันเพื่อช่วยกันรักษาการปกครอง ของเขา และเต็มใจเป็นอย่างยิ่งที่จะปกป้องเขาจากการลอบทำร้าย หรือจากแผนการของผู้คนที่ พยายามจะทำให้แก่การปกครองของเขามาถึงจุดจบ. ด้วยวิธีการเช่นนี้เองที่ทำให้ระบอบกษัตริย์ค่อย ๆ เลื่อนไหลไปเป็นราชาธิปไตยโดยไม่รู้ตัว เมื่อยามที่เหตุผลได้เข้ามาแทนที่การใช้กำลังและความ แข็งแกร่งของผู้นำ.

[7] นี่คือการครั้งแรกที่มนุษย์ได้รับแนวคิดเกี่ยวกับความดีความชั่ว และความถูกความผิด และเป็นครั้งแรกที่ราชาธิปไตยที่แท้จริงได้เริ่มต้นและพัฒนาตัวขึ้น. ที่ข้าพเจ้ากล่าวว่ารราชาธิปไตย ‘ที่แท้จริง’ ก็เพราะว่าเหล่าสามัญชนไม่แต่เพียงพยายามปกป้องรักษาการปกครองของกษัตริย์คนแรกเท่านั้น แต่ยังได้ส่งต่ออำนาจการปกครองไปยังทายาทของเขาด้วยความเชื่อที่ว่าผู้ที่เกิดจากเหล่ากษัตริย์ และได้รับการเลี้ยงดูภายใต้อิทธิพลของพวกเขาย่อมจะซึมซาบเอาหลักการของพวกเขาไปด้วย. และจากนั้นเป็นต้นมา หากประชาชนไม่พอใจในทายาทของกษัตริย์คนใดก็ตาม เกณฑ์ที่พวกเขาจะใช้ในการคัดเลือกผู้ปกครอง และกษัตริย์คนใหม่ของพวกเขานั้นก็จะมีไข่กำลังของร่างกาย และความแข็งแกร่งอีกต่อไป หากแต่เป็นการตัดสินใจที่ดีและพลังในการใช้เหตุผลแทน เพราะพวกเขาได้รับประสบการณ์จากข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นจากความแตกต่างระหว่างคุณสมบัติทั้งสองระดับนั้นอย่างชัดเจนมาแล้ว.

ในช่วงเวลาที่เก่าแก่กว่านี้ เมื่อคนคนหนึ่งได้รับการคัดเลือกให้ขึ้นดำรงตำแหน่งกษัตริย์แล้ว เขาก็จะรังตำแหน่งนั้นไปตลอดชีวิต. เขาจะสร้างปราการขึ้นเพื่อป้องกันดินแดน และล้อมรั้วรอบอาณาบริเวณดังกล่าวไว้ภายใต้กำแพง และเข้าควบคุมที่ดินผืนต่าง ๆ โดยทางหนึ่งก็เป็นไปเพื่อความมั่นคงของผู้ได้ปกครองของเขา และอีกทางหนึ่งก็เป็นไปเพื่อที่จะมั่นใจได้ว่าพวกเขาทุกคนจะได้รับสิ่งที่จำเป็นในการดำรงชีวิตอย่างอุดม. และในระหว่างที่กำลังกระทำหน้าที่เพื่อเป้าหมายดังกล่าวอยู่นั้น ย่อมมีอาจมีผู้ใดมากล่าววาจาให้ร้าย หรือแสดงความไม่พอใจแก่เขาได้ นั่นเพราะเขาไม่ได้สวมเครื่องแต่งกาย หรือกินดื่มอาหารเครื่องดื่มที่ก่อให้เกิดความแตกต่างอย่างมากมายกับอาหารเครื่องดื่มของคนทั่วไป เขาใช้ชีวิตเหมือนกันกับคนอื่น ๆ อย่างใกล้ชิดกับประชาชน มิใช่พยายามทำตัวให้แบ่งแยกออกจากประชาชน.

แต่ราชาธิปไตยได้ถูกสืบสันตติวงศ์จากกษัตริย์รุ่นหนึ่งไปยังกษัตริย์อีกรุ่นหนึ่งภายในพระราชวงศ์เดียวกัน และเมื่อกษัตริย์ได้ทรงเห็นว่าพสกนิกรของพระองค์มีความมั่นคงปลอดภัย และได้รับเสวยอาหารที่เกินกว่าคำว่าเพียงพอแล้วนั้น พระองค์ก็เริ่มจะหาหนทางตอบสนองความต้องการส่วนพระองค์จากสภาพการณ์ที่ทุก ๆ อย่างนั้นมีเพียงพร้อมแล้ว และจึงเริ่มที่จะหันมาคิดว่าผู้ปกครองนั้นสมควรที่จะต้องทำตัวให้แตกต่างออกไปจากผู้ได้ปกครองของพวกเขาด้วยการแต่งกายที่มีลักษณะเฉพาะ และมันก็สมควรที่จะต้องมียูบแบบการตกแต่ง และเสิร์ฟอาหารของพวกเขาอย่างหรูหรา และมีลักษณะเฉพาะเช่นกัน และพวกเขาก็สมควรจะต้องมีเสรีภาพอย่างเต็มที่ในการ

ตอบสนองความต้องการทางเพศ แม้ว่าจะเป็นการหลับนอนกับผู้ที่ไม่เหมาะสม หรือไม่ว่ามันจะผิดกฎหมายเพียงใดก็ตาม. พฤติกรรมเหล่านี้ย่อมจะไปกระตุ้นความไม่พอใจ และความรังเกียจของผู้คน ซึ่งบัดนี้ได้เริ่มก่อเกิดความเกลียดชัง และความเกรี้ยวกราดโกรธาในเหล่ากษัตริย์แล้ว และตอนนี้เองที่ราชาธิปไตยได้เปิดทางให้แก่ทรราช. และในเวลาเดียวกันกับที่เมล็ดพันธุ์แห่งความเสื่อมสลายได้ถูกโปรยหว่านลงไป ผู้คนก็เริ่มพากันสมคบคิดกันวางแผนรวมตัวกันเพื่อต่อต้านทรราชผู้นั้น. การสมคบคิดกันนี้ไม่ได้ถูกปลุกให้ตื่นขึ้นแค่เฉพาะผู้คนชนชั้นล่างของสังคมเท่านั้น แต่รวมไปถึงบรรดาชนชั้นสูงผู้มีจิตใจสูงส่งและความกล้าหาญด้วย เพราะพวกเขาก็เป็นกลุ่มหนึ่งที่พบว่ามันเป็นการยากที่จะอดทนต่อความทะนงตนของกษัตริย์ที่มีต่อพวกเขาได้.

[8] จากเหตุผลที่ข้าพเจ้าได้กล่าวไปในข้างต้น เหล่าสามัญชนจึงได้ทำการสนับสนุนเหล่าผู้พิชิตกลุ่มใหม่เหล่านี้ของพวกเขาในการต่อต้านกษัตริย์ และเมื่อถึงเวลานั้นทั้งราชาธิปไตย และทรราชธิปไตยก็จะถูกทำลายล้างลงไปจนสิ้นซาก และยุคใหม่ของอภิชนาธิปไตยจึงได้เริ่มต้นขึ้น. เพราะเหล่าสามัญชนนั้นดูเหมือนกับว่าเป็นหน้าที่ที่พวกเขาจะต้องแสดงความกตัญญูต่อกลุ่มคนเหล่านั้นทันทีจากการที่ได้ล้มเลิกสถาบันกษัตริย์ไปด้วยการทำให้คนเหล่านั้นขึ้นเป็นผู้นำของพวกเขา และฝากชะตาของพวกเขาไว้ที่คนกลุ่มนั้น. ในตอนแรกผู้ปกครองใหม่เหล่านี้ต่างก็พากันยินดีที่ยอมรับภาระหน้าที่ดังกล่าว. พวกเขาถือว่าผลประโยชน์ของส่วนรวมคือสิ่งสำคัญอันดับแรก และได้เข้าบริหารจัดการทั้งกิจการส่วนตัวและกิจการส่วนรวมของประชาชนด้วยความทุ่มเท และระมัดระวังอย่างมาก. แต่หลังจากนั้นบุตรชายของพวกเขาที่จะรับช่วงตำแหน่งและสิทธิอำนาจดังกล่าวนี้ต่อจากบิดาของพวกเขา. พวกเขา (บุตรของเหล่าอภิชน - ผู้แปล) หาได้เคยมีประสบการณ์ของความยากลำบาก และยังไม่รู้เรื่องราวใดใดเกี่ยวกับความเท่าเทียมของพลเมือง และเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เนื่องจากพวกเขาถูกเลี้ยงดูมาท่ามกลางอำนาจ และสิทธิพิเศษของบิดาของพวกเขา. และนอกจากนี้พวกเขายังอุทิศตนให้แก่ความโลภ และการหาเงินที่ไม่สัตย์ซื่อ และการดื่มกิน หรือการจัดสังสรรค์อย่างไม่เลิกราที่มักเกิดขึ้นด้วยกัน หรือการล่อลวงสตรี หรือออกไล่เด็กหนุ่ม และในกระบวนการเหล่านี้เองที่พวกเขาได้เปลี่ยนอภิชนาธิปไตยให้กลายเป็นคณาธิปไตย. และไม่นานนักก็ถึงคราวของพวกเขาที่ได้กระตุ้นอารมณ์ความรู้สึกไม่พอใจ และรังเกียจแบบเดิมของประชาชนที่ข้าพเจ้าเพิ่งกล่าวไปก่อนหน้านี้ขึ้นมาอีกครั้ง ซึ่งนำไปสู่ผลลัพธ์แบบเดียวกัน คือพวกเขาต้องพบกับจุดจบที่เป็นหายนะพอฟอกกันกับที่เหล่าทรราชเคยเผชิญ.

[9] สิ่งที่เกิดขึ้นก็คือ ไม่ช้าไม่นานหลังจากนั้นใครบางคนก็จะสังเกตเห็นว่าพี่น้องประชาชนของเขานั้นไม่พอใจ และเกลียดชังการปกครองของพวกเขาชนิดที่ผิดปกติไป และเมื่อเขาสามารถรวบรวมความกล้าที่จะพูดหรือกระทำการต่อต้านพวกคณาธิปไตยได้แล้ว เมื่อนั้นเขาก็จะพบว่าประชาชนนั้นพร้อมอยู่แล้วที่จะหนุนหลังเขาในทุกวิถีทาง. พวกเขาจะลงมือสังหาร หรือขับไล่พวกคณาธิปไตยออกไปเสีย แต่หลังจากนั้นด้วยความกลัวว่าความยุติธรรมที่เกิดจากราชาธิปไตยในอดีตทำให้พวกเขาไม่ยอมหากษัตริย์คนใหม่อีก และด้วยความชั่วร้ายมหาด ๆ ของพวกคณาธิปไตยก็ทำให้พวกเขาไม่ยอมฝากฝังการปกครองไว้ในมือของคนแค่เพียงบางกลุ่มอีกต่อไป และตัวเลือกเดียวที่หลงเหลืออยู่ยังไม่ได้ทดลองก็คือการที่พวกเขาจะยืนหยัดด้วยตัวพวกเขาเอง. และนั่นก็คือรูปแบบการปกครองที่พวกเขาหันไปใช้แทน พวกเขาได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองจากคณาธิปไตยสู่ประชาธิปไตย และเข้ารับหน้าที่การบริหารบ้านเมือง และภาระรับผิดชอบต่าง ๆ ด้วยตัวพวกเขาเอง.

ในขณะที่ผู้คนที่เคยได้ประสบกับคณาธิปไตยที่เกินขอบเขตนั้นยังคงมีชีวิตอยู่ พวกเขาจะรู้สึกพอกพอกใจกับระบอบที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน ที่จะทำให้มีความเท่าเทียมในการพูด และสิทธิที่พลเมืองทุกคนจะแสดงออกซึ่งความคิดของตนเองอย่างเต็มที่. แต่เมื่อถึงเวลาที่ผลผลิตของคนหนุ่มรุ่นใหม่ได้ถือกำเนิดขึ้น และประชาธิปไตยได้เข้าสู่คนรุ่นที่สาม เมื่อนั้นหลักการเรื่องความเท่าเทียม และเสรีภาพในการพูดนั้นกลายเป็นที่คุ้นเคยของผู้คนเกินกว่าที่จะเห็นว่ามันมีความสำคัญเป็นการเฉพาะ และคนบางคนก็เริ่มที่จะอยากอยู่เหนือคนอื่น ๆ. โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่มีฐานะร่ำรวยที่จะยอมจำนนต่อความเย้ายวนและความปรารถนาในอำนาจ. แต่พวกเขาก็จะพบว่าทรัพยากร และคุณธรรมของพวกเขานั้นยังไม่เพียงพอที่จะทำให้พวกเขาได้รับในสิ่งที่ต้องการ พวกเขาจึงซื้อโชคชะตาด้วยการจ่ายสินบนและทำให้ประชาชนส่วนใหญ่เสียผู้เสียคนในทุกวิถีทางที่จะกระทำได้. และเมื่อความกระหายในความยิ่งใหญ่อย่างบ้าคลั่งนี้ได้ทำให้ประชาชนทั่วไปเกิดความละโมภ และเต็มใจอย่างยิ่งที่จะรับสินบนเหล่านั้น เมื่อนั้นก็ถึงคราวที่ประชาธิปไตยจะถูกล้มล้างและถูกแทนที่ด้วยการปกครองของด้วยกำลังและความรุนแรง. เพราะเมื่อประชาชนเริ่มคุ้นเคยกับการได้รับสิ่งของที่ได้มาจากความสูญเสียของผู้อื่น และใช้ชีวิตโดยขึ้นอยู่กับทรัพย์สินของผู้อื่น ยามถึงเวลานั้น เมื่อใดก็ตามที่เขาพบว่ามีใครก็ตามที่สามารถทำให้เขาบรรลุเป้าหมายได้ ใครก็ตามที่มองการณ์ไกลและกล้าหาญ เขาผู้ซึ่งถูกกีดกันออกไปจากตำแหน่งทางการเมืองอันเนื่องด้วยความยากจนของเขา เมื่อนั้นพวกเขาก็จะตั้งการปกครองขึ้นด้วยกำลัง พวกเขาจะรวมตัวเข้าด้วยกัน และเริ่มออกสังหาร ขับไล่ และแบ่งสรรปันส่วน

ที่ดินกันใหม่ จนกระทั่งพวกเขากลับไปอยู่ในสถานะที่น่าขยะแขยง และเมื่อนั้นเองที่พวกเขาจะได้รับ ผู้นำที่เป็นกษัตริย์กลับขึ้นมาใหม่อีกครั้งหนึ่ง.

สิ่งนี้ก็คือวัฏจักรของรูปแบบการปกครอง อันเป็นหนทางตามธรรมชาติที่ซึ่งรูปแบบการปกครองได้พัฒนาเติบโต, กลับกลาย และกลับมาเริ่มต้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง. การยึดติดกับทฤษฎีนี้มากจนเกินไปอาจไม่สามารถนำมาซึ่งความสามารถในการทำนายที่ไร้ที่ติได้ว่าเมื่อใดที่เหตุการณ์ของรูปแบบการปกครองบางอย่างจะเกิดขึ้นในอนาคต แต่หากการตัดสินใจของคนผู้หนึ่งนั้นปราศจากอคติของความโกรธและความไม่พอใจ คนผู้นั้นย่อมจะไม่มีทางผิดเกี่ยวกับระยะของการเจริญเติบโตหรือการถดถอยใดที่การปกครองหนึ่ง ๆ ได้มาถึง หรือเกี่ยวกับว่าการเปลี่ยนแปลงใดที่จะเกิดขึ้นต่อไป. ไม่ว่าจะอย่างไรก็ตาม เมื่อเราเอ่ยถึงรูปแบบการปกครองของโรมัน ทฤษฎีที่ว่านี้จะช่วยให้เรามีโอกาสที่ดีที่สุดในการทำ ความเข้าใจการก่อตัว การเจริญเติบโต การขึ้นถึงจุดสูงสุด และรวมไปถึงการทำนายกระบวนการย้อนกลับของการถดถอยในอนาคตได้ด้วยเช่นกัน. เพราะดังที่ข้าพเจ้าเพิ่งกล่าวไปก่อนหน้านี้ว่ารูปแบบการปกครองของโรมันนั้นเป็นตัวอย่างที่ยอดเยี่ยมของรูปแบบการปกครองที่มีการก่อตัวและการเจริญเติบโตที่มักเป็นไปตามธรรมชาติ และดังนั้นการถดถอยของรูปแบบการปกครองของโรมันก็จะต้องเป็นไปตามกฎธรรมชาติด้วยเช่นกัน. ซึ่งอาจจะมีโอกาสในหน้าที่จะได้มาอภิปรายถึงแนวคิดที่ว่านี้ต่อไป.

[10] ตอนนี้อย่างไรก็ตามข้าพเจ้าจะขอกล่าวถึงคำอธิบายคร่าว ๆ เกี่ยวกับการบัญญัติกฎหมายของไลเคอร์กัส. ไลเคอร์กัสนั้นเป็นผู้ที่มีความเข้าใจเป็นอย่างดีถึงกระบวนการตามธรรมชาติที่ข้าพเจ้าเพิ่งกล่าวไป และเขาตระหนักว่ารูปแบบการปกครองแต่ละอันนั้นมีความไม่ปลอดภัยมากเพียงใดหากมันเป็นการปกครองที่ไม่ผสมและเป็นการปกครองแบบเดี่ยว ๆ เพราะไม่ว่ามันจะกลับกลายไปสู่ด้านตรงกันข้ามที่ชั่วร้าย ซึ่งเป็นด้านที่โดยธรรมชาติแล้วไม่อาจแยกออกจากตัวมันได้เลย. มันก็เหมือนกับการที่สนิมนั้นเป็นความเสื่อมทรามที่พบเห็นได้ทั่วไปในโลหะ และหนอนกับปลวกเป็นความเสื่อมทรามที่พบได้ทั่วไปในต้นไม้ และเฉกเช่นเดียวกันกับโลหะและไม้ ถึงแม้ว่ามันจะไม่ได้รับผลกระทบที่เสียหายใดใดจากปัจจัยภายนอกทั้งปวงนั้นก็ยังคงถูกทำลายโดยสิ่งเหล่านี้ที่ก่อตัวขึ้นภายในของพวกมันเองอยู่ดี ในลักษณะเดียวกันกับที่ทุก ๆ รูปแบบการปกครองนั้นต่างก็มีแหล่งที่มาของความเสื่อมทรามที่เติบโตอยู่ในอันเป็นสิ่งที่ซึ่งไม่สามารถแยกออกจากกันไปได้ด้วยด้วยกันทั้งสิ้น. สำหรับราชาธิปไตยมันก็คือระบบที่เราเรียกขานมันว่าพระราชชาติปไตย สำหรับอภิชนชาติปไตยก็คือ

คณาธิปไตย และสำหรับประชาธิปไตยก็คือการปกครองด้วยกำลังอันปาเลี่ยน. ตามทฤษฎีที่ข้าพเจ้า เพิ่งได้แสดงให้เห็นไปนั้น มันจึงเป็นสิ่งที่มีโอกาสหลีกเลี่ยงได้ที่รูปแบบการปกครองแต่ละอันนั้นท้ายที่สุด ก็จะต้องกลับกลับไปสู่ระบบที่ชั่วร้ายที่อยู่อีกด้านหนึ่ง.

ไลเคอร์ก็สที่ล่วงรู้ถึงเหตุการณ์เหล่านี้ที่จะเกิดขึ้นจึงไม่ได้สร้างรูปแบบการปกครองของเขาใน แบบที่เรียบง่าย หรือในแบบที่เป็นการปกครองแบบเดียว ๆ. เขาได้นำคุณธรรม และคุณลักษณะ เฉพาะของรูปแบบการปกครองที่ดีที่สุดทั้งหมดมาผสมรวมกันเพื่อที่จะป้องกันมิให้มีรูปแบบการ ปกครองใดเติบโตเกินเลยไปถึงขั้นที่มันจะกลับกลับไปสู่อีกด้านที่ชั่วร้าย. เขาต้องการให้พลังที่มีอยู่ ในตัวเองของแต่ละรูปแบบการปกครองนั้นถูกตัดทอนด้วยพลังของรูปแบบการปกครองอื่น ๆ เพื่อที่จะไม่มีจุดใดที่รูปแบบการปกครองอันใดอันหนึ่งนั้นขึ้นอยู่เหนืออันอื่น หรือทำลายสมดุลของการ ปกครองอื่น ๆ เพื่อที่จะทำให้รูปแบบการปกครองนี้คงอยู่ไปตลอดกาลในสภาวะสมดุลเหมือนกับนาวา ที่ถูกตัดแต่งมาเป็นอย่างดี ผ่านหลักการ ‘ต่างฝ่ายต่างตอบแทน’ ซึ่งกันและกัน โดยที่กษัตริย์ก็จะถูก ป้องกันจากความเยอหยิ่งจองหองเหนือคนอื่น ๆ ด้วยความเกรงกลัวที่มีต่อสามัญชนผู้ที่ได้รับ มอบหมายให้มีส่วนร่วมในการปกครองอย่างเพียงพอ ส่วนฝ่ายประชานนั้นก็จะถูกขัดขวางมิให้เสี่ยง กระทำตนให้เป็นภัยต่อกษัตริย์ผ่านความกลัวเหล่าผู้อาวุโสทั้งหลายที่ถูกเลือกขึ้นมาจากเหล่าพลเมือง ที่ดีที่สุด เพื่อที่จะมั่นใจได้ว่าพวกเขาเหล่านั้นจะยืนอยู่เคียงข้างกับความเที่ยงธรรมเสมอ. สิ่งนี้ก็ เพื่อที่จะทำให้ส่วนที่อ่อนแอที่สุดของการปกครองจากการที่มันพยายามกระทำตามขนบจารีตที่มีมา แต่เดิมนั้นย่อมจะได้รับพลังอำนาจเกือบทั้งหมด และมีน้ำหนักขึ้นจากความชื่นชอบ และแนวโน้มของเหล่า ผู้อาวุโส. และผลที่ตามมาท้ายที่สุดก็คือ รูปแบบการปกครองที่ได้ถูกวางกรอบไว้โดยไลเคอร์ก็สนี้ได้ ช่วยรักษาอิสรภาพของสปาร์ตาไว้ได้อย่างยาวนานกว่าสถานที่ใดที่ประวัติศาสตร์ได้เคยบันทึกเอาไว้.

ไลเคอร์ก็สล่วงรู้สิ่งเหล่านี้ได้ผ่านกระบวนการใช้เหตุผลเพื่อทำนายว่าเหตุการณ์ต่าง ๆ ตาม ธรรมชาตินั้นเกิดขึ้นเมื่อใดและอย่างไร ด้วยเหตุนี้เขาจึงสามารถจัดการรูปแบบการปกครองของเขา ได้โดยไม่ต้องประสบพบเจอกับความทุกข์ร้อนใดใด. แต่ในกรณีของชาวโรมันนั้น แม้ว่าผลลัพธ์ที่ ออกมาตอนท้ายคือการที่พวกเขาได้สร้างระบอบการปกครองในลักษณะเดียวกันสำหรับพวกเขาขึ้นมา เหมือนกัน แต่ระบอบการปกครองที่ว่านี้มีใช้ผลลัพธ์ที่เกิดจากกระบวนการใช้เหตุผล แต่เกิดจากการ ต่อสู้ช่วงชิง และการลองผิดลองถูกมากมาย ที่ซึ่งพวกเขามักจะเลือกตัวเลือกที่ดีที่สุดให้แก่ตนเองโดย อาศัยจากประสบการณ์ที่ได้รับในยามที่ต้องประสบกับหายนะ และสิ่งนี้ได้ทำให้พวกเขาบรรลุผลลัพธ์

เดียวกันกับไลโคเธอร์กัส และส่งผลทำให้รูปแบบการปกครองของพวกเขากลายเป็นรูปแบบการปกครองที่ดีที่สุดในโลกปัจจุบัน. [...]

การปกครองของโรมันในช่วงเวลาที่ดีที่สุด

[11] สามสิบสองปีผ่านไปหลังจากที่เซอร์ซีซุสกรานดินแดนกรีซ. [...] ตั้งแต่ตอนนั้นเป็นต้นมาโรมัน (โรม – ผู้แปล) ก็ได้กลายเป็นเป้าหมายของการศึกษาเป็นพิเศษ โดยมันถึงจุดที่ดีที่สุด และเข้าใกล้ความสมบูรณ์แบบมากที่สุดในช่วงเวลาที่ทำสงครามกับฮันนิบาล ซึ่งเป็นจุดที่ข้าพเจ้าหยุดการเล่าเรื่อง และหันมากล่าวถึงเรื่องที่กำลังอภิปรายอยู่นี้. ดังนั้นหลังจากที่ข้าพเจ้าได้อธิบายการเจริญเติบโตของมันไปแล้ว ข้าพเจ้าจะขอเริ่มอธิบายว่าอะไรคือเงื่อนไขที่จะทำให้ภายหลังจากการที่ได้พ่ายแพ้อย่างย่อยยับในสมรภูมิแห่งคาโนไนน์¹⁴⁰⁸ แล้ว ชาวโรมันก็ได้มาถึงจุดที่ตกต่ำที่สุดที่ทำให้พวกเขาประจันหน้ากับหายนะ.

ข้าพเจ้ามั่นใจว่าผู้ที่เติบโตขึ้นมาภายใต้การปกครองของสาธารณรัฐโรมันย่อมจะพบว่าคำอธิบายของข้าพเจ้านั้นไม่สมบูรณ์จากการที่ข้าพเจ้าได้ข้ามรายละเอียดปลีกย่อยบางอย่างไป. จากการที่พวกเขาถือความรู้ที่สมบูรณ์ และมีความรู้ในทางปฏิบัติเกี่ยวกับส่วนต่าง ๆ ของมันได้ดีกว่าจากการที่พวกเขาคุ้นเคยกับธรรมเนียมปฏิบัติและสถาบันต่าง ๆ มาตั้งแต่ในวัยเด็ก ซึ่งจะทำให้พวกเขาไม่รู้สึกรอคอยสิ่งในสิ่งที่ข้าพเจ้าอธิบาย แต่พวกเขาจะหันมาต้องการให้ข้าพเจ้าปิดช่องโหว่ที่มีทั้งหมดนั้นแทน. พวกเขาจะไม่คิดว่าผู้เขียนนั้นตั้งใจที่จะละเลยคุณสมบัติเฉพาะอันเล็ก ๆ นั้นไป แต่จะมองว่าการละเลย และการสงบเสียงดังกล่าวนั้นเกิดขึ้นด้วยความไม่รู้ในเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับต้นกำเนิดของหลายสิ่งหลายอย่าง และบางสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวด. และต่อให้ข้าพเจ้ากล่าวถึงมันทั้งหมดพวกเขาก็จะยังคงไม่ปลาบปลื้มกับการกระทำดังกล่าวของข้าพเจ้าอยู่ดี โดยจะมองว่ามันเป็นแค่ประเด็นเล็ก ๆ ที่ไม่มีความสำคัญ แต่ในยามที่พวกมันถูกละเลย พวกมันกลับถูกเรียกร้องให้เติมกลับเข้าไปราวกับว่าเป็นประเด็นที่สำคัญยิ่ง. ทั้งหมดนี้ก็เพียงแค่ว่าพวกเขาอยากจะทำให้ตนเองดูเหมือนเป็นผู้รู้มากกว่าตัวผู้เขียน. แต่การวิพากษ์วิจารณ์ที่ดีนั้นไม่ควรตัดสินจากสิ่งที่เขาเขียน มิใช่จากสิ่งที่เขาไม่ได้เขียน. หากเขาพบข้อผิดพลาดในหนังสือเล่มหนึ่ง เขาย่อมมีสิทธิที่จะคิดว่าการ

¹⁴⁰⁸ ซึ่งเป็นสมรภูมิครั้งสำคัญที่เกิดขึ้นในช่วงสงครามพิวนิคครั้งที่สอง

ละเลยนั้นเป็นผลมาจากความไม่รู้ แต่หากเขาพบว่าคำอธิบายทั้งหมดนั้นมีความแม่นยำอยู่ เขาก็ควรที่จะสรุปว่าสิ่งที่ได้ละเลยไปนั้นก็น่าจะเกิดขึ้นจากความจงใจมากกว่าที่จะเกิดขึ้นจากความไม่รู้.

ข้อสังเกตข้างต้นนี้อาจใช้สำหรับผู้ที่ยพยายามค้นหาข้อผิดพลาดของผู้เขียนเพื่อที่จะพยายามอวดภูมิมากกว่าที่จะมีจิตใจที่เที่ยงธรรม. [...] สภาวะแวดล้อมนั้นก็ยังเป็นตัวกำหนดว่างานชิ้นนั้นคู่ควรต่อการยอมรับหรือไม่ยอมรับด้วยเช่นเดียวกัน. เพราะในสภาวะแวดล้อมที่แตกต่างกันและมีใช้บริบทที่เหมาะสม ถึงแม้ว่างานที่ดีและน่าเชื่อถือที่สุดก็อาจกลายเป็นสิ่งที่ไม่เพียงแต่ดูเหมือนว่าจะเป็นที่ยอมรับไม่ได้เท่านั้น แต่อาจถึงขั้นกลายเป็นสิ่งที่เกินจะทน. [...]

รูปแบบการปกครองทั้งสามแบบที่ข้าพเจ้าได้กล่าวถึงไปก่อนหน้านี้ต่างก็มีส่วนร่วมในการควบคุมรัฐของชาวโรมันทั้งสิ้น. รูปแบบการปกครองแต่ละอันถูกนำไปใช้อย่างถูกต้องและเหมาะสมในลำดับชั้น และการจัดวางสิ่งต่าง ๆ ที่แม้แต่ชาวโรมันโดยกำเนิดเองก็ยากที่จะกล่าวได้อย่างเต็มปากเต็มคำว่ารูปแบบการปกครองของพวกเขาโดยพื้นฐานนั้นเป็นอภิชนาธิปไตย, ประชาธิปไตย หรือราชาธิปไตยกันแน่. สิ่งนี้เป็นเรื่องธรรมชาติ เพราะหากคนผู้นั้นจับจ้องไปที่อำนาจของเหล่ากงสุล รูปแบบการปกครองย่อมดูเหมือนกับว่าเป็นราชาธิปไตย หรือเป็นระบอบกษัตริย์ หรือหากคนผู้นั้นเลือกจับจ้องไปที่อำนาจของเหล่าซีเนตรูปแบบการปกครองนั้นก็ดูเหมือนกับว่าเป็นอภิชนาธิปไตยเช่นกัน หรือหากคนผู้นั้นเลือกจับจ้องไปที่อำนาจของมวลชนมันก็ดูชัดเจนเหมือนกับการจะเป็นประชาธิปไตย. ขอบเขตอำนาจของส่วนประกอบต่าง ๆ ของรัฐที่ตกไปอยู่ภายใต้การควบคุมขององค์ประกอบเหล่านี้แต่ละองค์ประกอบนั้น เป็นไป และยังคงเป็นไปจากการที่มันถูกเปลี่ยนแปลงไปน้อยมาก ดังต่อไปนี้.

[12] ในขณะที่เหล่ากงสุลนั้นพำนักอยู่ในโรม นั่นคือก่อนที่พวกเขาจะนำกองทัพออกไปรบทัพจับศึกในสนามรบ พวกเขาจะมีสิทธิอำนาจในการดูแลกิจการสาธารณะทั้งปวง เพราะเจ้าหน้าที่ของรัฐในทุกตำแหน่งยกเว้นตรีบูนของประชาชนนั้นล้วนอยู่ภายใต้การบัญชาและมีหน้าที่ปฏิบัติตามคำสั่งของกงสุลทั้งสิ้น นอกจากนี้ยังเป็นหน้าที่ของกงสุลที่จะเป็นผู้เสนอชื่อบรรดาทูตไปให้แก่ซีเนต. พวกเขายังเป็นผู้ขอคำปรึกษาจากซีเนตในกรณีที่มีเรื่องราวจำเป็นเร่งด่วน และยังเป็นผู้ที่ทำหน้าที่นำกฎหมายของซีเนตไปปฏิบัติในรายละเอียดอีกด้วย. นอกจากนี้มันยังเป็นหน้าที่ของพวกเขาที่จะต้องดูแลกิจการของรัฐที่ต้องการการตัดสินใจจากประชาชนโดยการเรียกประชุมสภา, การเสนอร่างกฎหมาย, และเป็นประธานในที่ประชุมของประชาชนที่จะทำการตัดสินใจ. ส่วนการเตรียมการ

ทำศึกสงคราม และการกำกับดูแลภารกิจทางทหารในภาพรวมนั้น อำนาจของพวกเขาเรียกได้ว่าแทบจะไม่มีอย่างไม่จำกัด พวกเขาสามารถเลือกเป็นพันธมิตรกับฝ่ายที่พวกเขาเห็นสมควร พวกเขาสามารถแต่งตั้งรัฐมนตรีของกองทัพ กะเกณฑ์ไพร่พล และคัดเลือกบุคคลที่ดีที่สุดมาทำหน้าที่เฉพาะได้ ในยามที่อยู่ในสนามรบพวกเขายังมีสิทธิที่จะการลงโทษใครก็ตามที่อยู่ภายใต้บังคับบัญชาของพวกเขา และพวกเขายังได้รับสิทธิในการใช้จ่ายเงินจากท้องพระคลังของรัฐได้มากเท่าที่พวกเขาเห็นว่าจำเป็น. ทั้งหมดนี้ย่อมหมายความว่า หากมีใครคนหนึ่งจับจ้องไปที่ส่วนส่วนนี้ของการปกครองก็ย่อมจะสรุปอย่างสมเหตุสมผลว่ามันเป็นราชาธิปไตยหรือระบอบกษัตริย์แบบบริสุทธ์. มันอาจมีความเป็นไปได้ที่หน้าที่บางอย่างเหล่านี้ หรือหน้าที่บางอย่างที่ข้าพเจ้าจะได้กล่าวถึงต่อไปนี้อาจมีการเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาของพวกเรา หรือมีการเปลี่ยนแปลงในอนาคต แต่มันก็จะไม่ส่งผลกระทบต่อความเป็นเหตุเป็นผลของการวิเคราะห์ดังกล่าวในขณะนี้.

[13] บทบาทที่สำคัญที่สุดของเหล่าซีเนตก็คือการที่พวกเขาควบคุมอำนาจทางการคลังในความหมายที่ว่าพวกเขารับผิดชอบต่อรายรับรายจ่ายแทบจะทั้งหมดของรัฐ. ยกเว้นแต่เฉพาะในกรณีที่มีการถอนเงินเป็นไปเพื่อการใช้จ่ายของเหล่ากงสุล นอกนั้นแล้วพวกเขาจะต้องได้รับคำอนุญาตจากเหล่า ซีเนตเสียก่อนที่จะใช้จ่ายเงินไปในการกระทำสิ่งใดก็ตาม และรายการใช้จ่ายเงินก้อนใหญ่สำหรับระยะเวลาห้าปีของเหล่าเซนเซอร์ในการซ่อมบำรุงสิ่งปลูกสร้างสาธารณะต่าง ๆ นั้น ซึ่งเป็นรายจ่ายที่มากที่สุดของรัฐแล้วนั้นก็เป็นที่ถูกควบคุมโดยเหล่าซีเนตซึ่งเป็นผู้มอบเงินให้แก่เซนเซอร์อีกเช่นกัน. และในเวลาเดียวกันอาชญากรรมใดใดก็ตามที่เกิดขึ้นในดินแดนอิตาลีที่ต้องการการไต่สวนสาธารณะ อันได้แก่อาชญากรรมอย่างการก่อกบฏ, การสมคบคิด, การวางยาพิษ และการลอบสังหาร นั้นอยู่ในขอบเขตอำนาจพิพากษาของเหล่าซีเนต และหากมีปัจเจกบุคคลหรือชุมชนใดในอิตาลีที่ต้องการให้มีอนุญาโตตุลาการ หรือเรียกร้องจากความเสียหายที่ได้รับ หรือต้องการการสนับสนุน หรือการคุ้มครองอย่างเร่งด่วน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนอยู่ในความรับผิดชอบของเหล่าซีเนตทั้งสิ้น. นอกจากนี้ นอกอาณาเขตของอิตาลีนั้นก็เป็นที่ของเหล่าซีเนตที่จะส่งคณะผู้แทนไปตัดสินข้อพิพาท หรือให้คำแนะนำ, ยื่นข้อเรียกร้อง, ยอมรับการยอมจำนน, และการประกาศสงครามในทางเดียวกันหากมีคณะผู้แทนใดจากต่างแดนเดินทางมายังกรุงโรม มันก็จะเป็นงานของเหล่าซีเนตทั้งหมดในการตัดสินใจว่าจะต้อนรับขับสู้ หรือจะตอบสนองต่อการมาถึงของพวกเขาอย่างไร. ทั้งหมดที่กล่าวไปนี้เป็นสิ่งที่อยู่ในมือของเหล่าซีเนตโดยที่ประชาชนไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องใดใดทั้งสิ้น. และก็เช่นกันหากมีอคันตุงะผู้เดินทางมายังกรุงโรมในยามที่เหล่ากงสุลนั้นไม่อยู่ก็ย่อมจะคิดว่ารูปแบบการ

ปกครองนั้นเป็นอภิชนาธิปไตยอย่างจริงแท้แน่นอน. และอันที่จริงแล้วสิ่งนี้เป็นความเข้าใจที่พบได้บ่อย ๆ ในนครรัฐกรีก และในราชสำนัก เพราะกิจการแทบจะทั้งหมดของพวกเขาถูกจัดการโดยเหล่าซีเนต.

[14] หลังจากที่ได้กล่าวไปทั้งหมดนี้ บางคนอาจสงสัยอย่างมีเหตุมีผลว่ายังมีบทบาทหน้าที่ใดที่หลงเหลือให้แก่ประชาชนในรูปแบบการปกครองนี้อีก ในเมื่อเหล่าซีเนตนั้นรับผิดชอบในรายละเอียดของสิ่งทั้งหมดที่ข้าพเจ้าได้กล่าวไปแล้ว และเหนือสิ่งอื่นใดพวกเขาเป็นผู้ควบคุมรายรับรายจ่ายของรัฐ ในขณะที่เหล่ากงสุลก็เป็นผู้ที่มีอำนาจเต็มในการกะเกณฑ์ไพร่พล และภารกิจทางทหารในยามที่ออกไปรบทัพจับศึก. แต่กระนั้นก็ยังมิบทบาทเหลืออยู่ และเป็นบทบาทที่มีความสำคัญมากไว้ให้แก่ประชาชน. เพราะมีแต่ประชาชนเท่านั้นที่เป็นผู้มีสิทธิที่จะปูนบำเหน็จ และลงโทษได้ ซึ่งเป็นสิ่งผูกพันเพียงหนึ่งเดียวที่ทำให้อาณาจักรและรัฐต่าง ๆ หรือกล่าวง่าย ๆ ก็คือสังคมของมนุษย์โดยรวมนั้นถูกมัดรวมเข้าไว้ด้วยกัน. เพราะยามใดก็ตามที่ความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ดีกว่าหรือเลวกว่านั้นถูกละเลยไป หรือถึงแม้ว่ามันจะเป็นที่รับรู้แต่ก็ถูกนำไปใช้อย่างไม่ตีพอ เมื่อนั้นก็จะไม่มีกิจการใดที่จะสามารถบริหารจัดการให้เป็นไปด้วยดีได้. มันจะเป็นไปด้วยดีได้อย่างไรหากคนชั่วร้ายนั้นได้รับเกียรติที่ไม่แตกต่างจากคนดี? ดังนั้นประชาชนจึงทำหน้าที่เป็นผู้ประเมินคติความต่าง ๆ ที่มีบทบาทลงโทษเป็นการปรับโทษจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่กำลังดำรงตำแหน่งในระดับสูง และในทุกกรณีที่มีโทษประหารชีวิต ซึ่งในกรณีที่เป็นโทษประหารนั้น ชาวโรมันได้กระทำการอันน่ายกย่องและสมควรแก่การกล่าวถึง. กล่าวคือเมื่อใครก็ตามกำลังจะถูกตัดสินโทษประหาร นั้นคือตราบไต่ก็ตามที่มีเฝ้าใดเฝ้าหนึ่งที่พิจารณาคำตัดสินนั้นยังไม่ได้ตัดสินใจออกเสียงไป มันเป็นธรรมเนียมสำหรับพวกเขาที่จะอนุญาตให้จำเลยจากไป และกระทำการดังกล่าวได้อย่างเปิดเผย เหมือนกับเป็นการยอมตั้งใจเนรเทศตนเอง. ผู้ลี้ภัยเหล่านี้มักจกจกไปยังนครต่าง ๆ อย่างเช่น เนเปิลส์, เพรเนสส์ หรือโทเบอร์และเมือง *civitates foederatae* อื่น ๆ (เมืองที่ชาวโรมันได้ทำสนธิสัญญาในการอนุญาตการกระทำเหล่านี้เอาไว้). นอกจากนี้ประชาชนก็จะเป็นผู้มอบหมายตำแหน่งให้แก่ผู้ที่คู่ควรกับมันซึ่งเป็นรางวัลที่ดีที่สุดเท่าที่เป็นไปได้สำหรับการมีคุณธรรม และประชาชนยังมีอำนาจในการยอมรับ และปฏิเสธร่างกฎหมาย และเหนือสิ่งอื่นใดพวกเขาจะทำหน้าที่เป็นผู้ปรึกษาหารือกันในเรื่องที่ว่าประภาศสงครามหรือสันติภาพ พวกเขายังเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ทั้งให้ภาคยานุวัติหรือยกเลิกการเป็นพันธมิตร การสงบศึก และสนธิสัญญาต่าง ๆ. และอีกครั้งหนึ่งที่สามารถจะตั้งสมมติฐานได้ว่าประชาชนนั้นมีส่วนร่วมในการปกครองมากที่สุด และทำให้รูปแบบการปกครองนั้นเป็นประชาธิปไตย.

[15] หลังจากที่ได้แสดงให้เห็นไปแล้วว่าอำนาจทางการเมืองนั้นถูกแบ่งสรรไปตามส่วนประกอบต่าง ๆ ของรัฐอย่างไร ต่อจากนี้ไปข้าพเจ้าจะได้แสดงให้เห็นว่าส่วนประกอบแต่ละส่วนจากสามส่วนนั้นสามารถตัดทาน (หากพวกเขาต้องการ) หรือร่วมมือระหว่างกันได้อย่างไร.

ทางด้านกงสุลผู้หนึ่งในยามที่มีกองทัพในบัญชาการนั้นอาจดูเหมือนว่ากอปรไปด้วยสิทธิอำนาจเต็มในการทำให้ภารกิจของพวกเขาคล่องตัวที่ข้าพเจ้าได้กล่าวไปแล้วในข้างต้น แต่ในความเป็นจริงแล้วเขาก็ยังคงต้องการประชาชน และเหล่าซีเนต. ซึ่งอันที่จริงแล้วเขาไม่สามารถที่จะดำเนินกิจการใดใดของเขาได้โดยปราศจากประชาชนกับเหล่าซีเนต. เพราะมันเป็นที่ยึดมั่นว่ากองทัพโรมันนั้นต้องการการอุดหนุนเสบียงที่ต่อเนื่อง และหากปราศจากซึ่งความยินยอมของเหล่าซีเนตแล้ว จะไม่มีข้าวโพด, เสื้อผ้า, หรือเบียร์เลี้ยงใดจะถูกแจกจ่ายออกไปได้. ดังนั้นแผนการรบของกงสุลจึงอาจกลายเป็นไร้ค่าได้ หากเหล่าซีเนตพยายามสกัดกั้น หรือขัดขวางเขา. ประการที่สองซีเนตยังมีอำนาจที่จะสนับสนุน หรือขัดขวางการดำเนินการขั้นสุดท้ายของแผนการ หรือแผนงานต่าง ๆ ของกงสุล ในลักษณะที่ว่า ในตอนปลายสมัยของวาระการดำรงตำแหน่งกงสุล (ซึ่งมีวาระเพียง 1 ปี - ผู้แปล) ซีเนตจะเป็นผู้ตัดสินใจว่าจะส่งคนไปแทนที่เขา หรือจะยังคงอนุญาตให้เขาอยู่และคุมกองทัพไปก่อน. ประการที่สาม ซีเนตยังมีอำนาจที่จะสร้างภาพอันยิ่งใหญ่ให้แก่การฉลองชัยชนะที่กงสุลได้รับมา หรือเลือกที่จะลดความสำคัญหรือลดค่าของชัยชนะนั้นลงไปก็ได้เช่นกัน. เพราะคำที่พวกเขาเรียกมันว่า 'ชัยชนะ' นั้นสำหรับพวกเขาแล้วก็คือโอกาสที่จะได้แสดงความสำเร็จอันงดงามของเขาให้เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาของพลเมืองร่วมรัฐของเขา แต่ชัยชนะนั้นจะไม่สามารถถูกจัดการให้ทำหน้าที่ดังกล่าวนี้ได้เหมาะสม หรือในบางครั้งก็อาจไม่สามารถรักษาเอาไว้ได้เลยหากซีเนตไม่ได้มอบความยินยอม และเงินสนับสนุนที่จำเป็นให้.

มันยังเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับกงสุลคนหนึ่ง ๆ ที่จะต้องคำนึงถึงประชาชนด้วยเช่นกัน ไม่ว่าเขาจะอยู่ไกลจากบ้านเพียงใดก็ตาม นั่นก็เพราะดังที่ข้าพเจ้าได้กล่าวไปแล้วว่า ประชาชนนั้นมีหน้าที่รับผิดชอบต่อการทำภาคยานุวัติ หรือปฏิเสธการสงบศึกและสนธิสัญญาต่าง ๆ และเหนือสิ่งอื่นใดหลังจากการที่เขาหยุดทำหน้าที่กงสุล เขาก็จะต้องรับผิดชอบการกระทำของเขาในขณะที่ดำรงตำแหน่งที่จะถูกตรวจสอบจากประชาชน. ดังนั้นมันจึงมีใช้สิ่งทีที่ปลอดภัยสำหรับกงสุลที่จะดูถูกความสำคัญของมิตรภาพจากทั้งของเหล่าซีเนต และจากประชาชนทั่วไป.

[16] เหล่าซีเนตเองก็เช่นกัน ที่แม้จะครองอำนาจอันยิ่งใหญ่ แต่ก็มีคามจำเป็นที่จะต้องใส่ใจเป็นพิเศษกับสามัญชนในพื้นที่สาธารณะ และเคารพความปรารถนาของประชาชน. คณะผู้แทนของเหล่า ซีเนตที่มีทั้งอิทธิพล และความสำคัญในการทำหน้าที่ไต่สวน และลงโทษอาชญากรรมทางการเมือง และเสนอโทษประหารชีวิตนั้นไม่สามารถจะทำการให้ลู่วงไปได้หากกฎหมายของซีเนตนั้นปราศจากการรับรองจากประชาชน. สิ่งเดียวกันนี้ส่งผลกระทบต่ออำนาจหน้าที่ของซีเนต เพราะประชาชนจะทำหน้าที่เป็นผู้ตัดสินใจว่าร่างกฎหมายที่เสนอเข้ามานั้นจะถูกตราออกเป็นกฎหมายหรือไม่ ซึ่งตัวอย่างของร่างกฎหมายบางฉบับที่ผ่านออกไปเป็นกฎหมายนั้นก็ได้ออกหน้าอำนาจที่มีมาแต่เดิมของเหล่าซีเนตลงไป หรือแม้แต่ยกเลิกสิทธิพิเศษบางอย่างของซีเนตเช่นสิทธิที่จะได้นั่งในที่นั่งที่ดีที่สุดในโรงละคร หรือลดค่าตอบแทนของพวกเขาเอง. สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ หากมีตรีบูนของประชาชนคนใดแม้แต่เพียงคนเดียวใช้สิทธิวิโต้ของเขา ผลก็คือไม่ใช่แค่เพียงเหล่าซีเนตจะไม่สามารถบรรลุการพิจารณาในเรื่องหนึ่ง ๆ ของพวกเขาได้เท่านั้น แต่พวกเขายังจะไม่ได้รับอนุญาตให้ปรึกษา หรือประชุมกันอีกต่อไป. และตรงนี้เองมันสมควรที่จะต้องเป็นที่สังเกตด้วยเช่นกันว่าเหล่าตรีบูนนั้นมักจะทำตามสิ่งที่ประชาชนตัดสินใจ และมุ่งความสนใจทั้งหมดของพวกเขาไปที่ความปรารถนาของประชาชน. และจากเหตุผลทั้งหมดที่ข้าพเจ้าได้ให้ไป จึงทำให้ซีเนตนั้นเกรงกลัวมวลชน และจะต้องให้ความสนใจกับเจตจำนงของประชาชน.

[17] ในอีกด้านหนึ่ง ประชาชนเองก็ตกอยู่ในที่นั่งแบบเดียวกัน นั่นคือพวกเขาจะต้องยอมขึ้นต่อซีเนต และมีหน้าที่ที่จะต้องแสดงความเคารพเชื่อฟัง ซึ่งพวกเขาจะต้องกระทำสิ่งเหล่านี้ไม่ใช่แค่ในพื้นที่สาธารณะเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงในชีวิตส่วนตัวด้วยเช่นกัน. ทว่าทั้งอิตาลีสิ่งปลูกสร้างอันยิ่งใหญ่จำนวนมาก ซึ่งมีใช้เรื่องง่ายที่จะสาธยายได้หมดนั้นได้ถูกทำสัญญาก่อสร้างโดยเหล่าเซนเซอร์ สำหรับการบูรณ และการสร้างสิ่งปลูกสร้างสาธารณะใหม่ ๆ ขึ้นมา. ซึ่งนอกจากสิ่งเหล่านี้แล้วยังมีทรัพย์สินที่อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐโรมันโดยตรงอย่าง แม่น้ำสายต่าง ๆ, ท่าเรือ, สวนผลไม้, เหมือง, ฟาร์ม เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ถูกบริหารจัดการโดยประชาชนทั่ว ๆ ไป ดังนั้นมันจึงมิใช่การเกินจริงที่จะกล่าวว่าคนแทบจะทุกคนนั้นต่างก็พากันสนใจในสัญญาเหล่านี้ และพวกเขาได้รับประโยชน์จากพวกมัน. เพราะไม่ใช่แค่เพียงประชาชนที่ได้เข้าซื้อสัญญาจากเหล่าเซนเซอร์เท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงหุ้นส่วนคนสำคัญ และเหล่าคนที่ค้าประกันการซื้อ และเหล่าคนที่สนับสนุนการค้าเนินกิจการด้วยการนำทรัพย์สินของพวกเขาไปจำนองกับรัฐ.

ซีเนตเป็นผู้ควบคุมสิ่งเหล่านี้ทั้งหมด. พวกเขาสามารถขยายเวลาการชำระหนี้ออกไปได้ และในยามฉุกเฉิน พวกเขาสามารถลดอัตราดอกเบี้ย หรือสามารถทำให้สัญญาเป็นโมฆะได้หากมันได้รับการพิสูจน์แล้วว่าเป็นไปไม่ได้เลยที่ผู้ซื้อจะสามารถทำตามสัญญาได้. อันที่จริงแล้วมันมีหลายหนทางที่ซีเนตจะสามารถกระทำต่อเหล่าผู้ที่เข้าไปบริหารจัดการทรัพย์สินของรัฐได้ ไม่ว่าจะด้วยการสร้างความเสียหายอันใหญ่หลวงแก่เขา หรือแม้แต่การสร้างประโยชน์อย่างมหาศาลให้เขาก็กตามที เนื่องจากพวกเขาเป็นผู้มีสิทธิตัดสินขั้นสุดท้ายในเรื่องราวเหล่านี้. หน้าที่ที่สำคัญที่สุดของซีเนตในบริบทที่ว่านี้ก็คือ การตัดสินคดีความทางแพ่งและพาณิชย์ไม่ว่าจะเป็นของเอกชนหรือของรัฐก็ตามที่มีผลประโยชน์มหาศาลเกี่ยวข้องนั้นจะได้รับตัดสินโดยจากสมาชิกของซีเนตที่ได้รับการแต่งตั้งมา. ทุก ๆ คนจึงขึ้นต่อความกรุณาของเหล่าซีเนตอย่างเลี่ยงไม่ได้ และย่อมจะต้องเผชิญหน้ากับความกังวลที่ว่าวันหนึ่งพวกเขาอาจต้องการความช่วยเหลือจากซีเนต ดังนั้นพวกเขาจึงระมัดระวังไม่กระทำการใดที่จะทำให้ซีเนตขุ่นข้องหรือขัดขวางเจตจำนงของซีเนต. และทุก ๆ คนจะไม่เต็มใจที่จะขัดขวางแผนงานของเหล่ากงสุลเช่นกัน เพราะพวกเขาทั้งในฐานะปัจเจกบุคคล และในฐานะองค์กรรวมต่างก็จะต้องตกอยู่ภายใต้สิทธิอำนาจของเหล่ากงสุลในยามศึกสงคราม.

[18] จะเห็นได้ว่าสิ่งที่ได้กล่าวไปนั้นก็คืออำนาจที่องค์ประกอบแต่ละส่วนสามารถใช้ขัดขวาง หรือร่วมมือกับองค์ประกอบอื่น ๆ ได้. สิ่งนี้ทำให้องค์รวมที่เกิดจากการรวมทั้งสามองค์ประกอบเข้าไว้ด้วยกันนั้นสามารถตอบสนองได้อย่างเหมาะสมต่อสถานการณ์ทุกรูปแบบที่เกิดขึ้น และนั่นก็คือสิ่งที่ทำให้มันเป็นรูปแบบการปกครองที่ดีที่สุดที่สามารถเข้าใจได้. ตัวอย่างเช่น เมื่อเกิดภัยคุกคามจากภายนอกร่วมกันที่บังคับให้พวกเขากระทำการร่วมมือกัน และสนับสนุนกันและกัน ซึ่งจะทำให้รัฐมีความแข็งแกร่งเป็นอย่างมาก ประการแรกก็เพราะทุก ๆ คนจะแข่งกันคิดหาหนทางที่จะต่อสู้กับปัญหาในยามนั้น และทุก ๆ คนก็จะร่วมมือกันทั้งในที่สาธารณะและส่วนตัวเพื่อที่จะกระทำการที่ใกล้เคียงกันนั้นให้สำเร็จลุล่วง โดยไม่มีสิ่งใดจะมาขัดขวางมิให้พวกเขาสามารถมาร่วมประชุมหารือกันได้ ประการที่สอง การตัดสินใจนั้นจะเกิดขึ้น และถูกกระทำอย่างทันที. สิ่งนี้ทำมอบลักษณะอันโดดเด่นให้แก่รัฐของโรมัน อันประกอบไปด้วยอำนาจที่ไม่อาจต่อต้านแข่งขัน และสามารถบรรลุได้ทุกเป้าหมายที่มันตั้งให้กับตัวเอง.

หรือในอีกด้านหนึ่ง สมมติว่าภัยคุกคามจากภายนอกนั้นได้ถูกรับมือไปแล้ว และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากชัยชนะก็คือพวกเขาต่างพากันยินดีในความมั่งคั่ง และชีวิตที่สุขสบายและความมีกินมีใช้

มากพอ และในความยินดีนี้จะถูกทำให้เสื่อมทรามลงด้วยการสรรเสริญเยินยอ ความเกียจคร้าน ความเย่อหยิ่ง และความเชื่อมั่นในตนเอง อย่างที่มันมักจะเป็นเช่นนั้นเสมอ. ภายใต้สถานการณ์เหล่านี้เท่านั้นที่จะทำให้เราสามารถเห็นหนทางที่รัฐใช้ช่วยเหลือตนเองจากความชั่วร้ายที่ต้องทนทุกข์อยู่นี้ได้. เพราะการที่ส่วนประกอบใดส่วนประกอบหนึ่งได้เติบโตขึ้นไปมากกว่าส่วนอื่น ๆ ที่เหลือจากการสำคัญตนเป็นอย่างมาก จึงได้ผลักดันให้ส่วนของตนอยู่เหนือส่วนประกอบอื่น ๆ ทุกส่วน และมีแนวโน้มที่จะกลายเป็นผู้มีอำนาจเหนือกว่าที่มากเกินไป และจากเหตุผลที่ได้ให้ไปก่อนหน้านี้ว่าไม่มีส่วนใดของทั้งสามส่วนที่จะมีอาจสมบูรณ์เบ็ดเสร็จได้เพราะไม่มีส่วนประกอบใดของทั้งสามส่วนที่จะสามารถยืนหยัดด้วยตนเองได้ มันจึงเป็นที่ชัดเจนว่าเป้าหมายดังกล่าวของส่วนประกอบนั้นจะสามารถถูกตอบโต้ และขัดขวางโดยส่วนประกอบอื่น ๆ. ทุก ๆ สิ่งจะยังคงอยู่ในสถานะดั้งเดิมที่เคยได้มอบหมายเอาไว้ ทั้งนี้ก็เพราะความทะยานอยากของพวกเขาจะถูกตรวจสอบ และจากการที่พวกเขาต่างก็พากันเกรงกลัวว่าจะถูกควบคุมโดยส่วนอื่น ๆ มาตั้งแต่ต้นแล้ว [...]

ระบบทหารของโรมัน

[19] หลังจากที่ได้เลือกกงสุลให้มาดำรงตำแหน่งในวาระหนึ่งปีแล้ว ต่อจากนั้นพวกเขาจะแต่งตั้งตรีบูนประจำกองทัพจำนวนสิบสี่คนซึ่งมีวาระการดำรงตำแหน่งห้าปี และอีกสิบคนที่มิวาระการดำรงตำแหน่งสิบปี. ส่วนทหารในสังกัดนั้นจะต้องรับใช้กองทัพเป็นเวลาสิบปีหากเป็นทหารม้าและสิบหกปีหากเป็นทหารราบ โดยที่อายุสูงสุดจะต้องไม่เกินสี่สิบหกปี. ในยามฉุกเฉิน ทหารราบอาจมีหน้าที่ต้องรับใช้จนกว่าจะอายุห้าสิบปี. ไม่มีใครสามารถดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้จนกว่าจะรับใช้กองทัพมาแล้วเป็นระยะเวลาสิบปี.

ทุก ๆ ปี เหล่ากงสุลจะประกาศในที่ประชุมของสภาประชาชนเกี่ยวกับวันที่ชาวโรมันที่อายุครบเกณฑ์จะต้องมารายงานตัวเพื่อเข้ารับการเป็นทหาร. ในวันที่มีการแต่งตั้ง เหล่าคนที่มีหน้าที่รับใช้กองทัพที่มาถึงโรมจะมารวมพลกันที่เนินแคปิตอล. ตรีบูนชั้นผู้น้อยจะถูกแบ่งออกเป็นสี่กลุ่มตามลำดับชั้นว่าพวกเขาถูกแต่งตั้งโดยประชาชนหรือโดยเหล่ากงสุล ที่เป็นจำนวนสี่ก็เพราะการจัดแบ่งกองกำลังขั้นพื้นฐานของโรมันจะถูกแบ่งออกเป็นสี่กองพล (legion). ตรีบูนชั้นผู้น้อยที่ได้รับการเสนอชื่อชื่อแรกจะเป็นพวกแรกที่จะถูกมอบหมายให้ไปประจำการที่กองพลที่หนึ่ง สามคนถัดมาจะไปประจำการที่กองพลที่สอง สี่คนต่อมาจะไปประจำการที่กองพลที่สาม ส่วนสามคนสุดท้ายจะไปประจำการที่กองพลที่สี่. สำหรับตรีบูนอาวุโสขึ้น สองคนแรกจะถูกมอบหมายให้ไปประจำการที่กอง

พลที่หนึ่ง ส่วนสามคนถัดมาจะไปประจำการที่กองพลที่สอง และอีกสองคนถัดมาจะไปประจำการที่กองพลที่สาม และตรีบุณอาวุธโสสามคนสุดท้ายสุดท้ายนั้นจะไปประจำการที่กองพลที่สี่.

[20] หลังจากการมอบหมายตรีบุณทั้งหลายให้ไปประจำการตามลำดับของแต่ละกองพล ในลักษณะที่ทำให้ทุก ๆ กองพลนั้นต่างก็มีจำนวนตรีบุณที่เท่ากันแล้ว แต่ละกองพลก็จะเลือกที่นิ่งที่แยกออกจากกัน. หลังจากนั้นพวกเขาแต่ละกองพลจะทำการจับฉลากสำหรับเผ่าต่าง ๆ และเรียกคนเหล่านั้นออกมาทีละคนตามลำดับของฉลากที่จับได้. และแต่ละเผ่านั้นก็จะมีคนสี่คนถูกเลือกจากคนที่มีอายุ และเงื่อนไขที่ไม่แตกต่างกันมากนักออกมา. เมื่อได้คนทั้งสี่ออกมาแล้ว เหล่าตรีบุณแห่งกองพลที่หนึ่งจะทำการเลือกคนที่หนึ่งไป ส่วนกองพลที่สองก็จะเลือกคนที่อยู่ลำดับสองไป และกองพลที่สามก็จะเลือกคนที่อยู่ลำดับสามไป และกองพลที่สี่ก็จะเลือกคนที่อยู่ลำดับสี่ไป. หลังจากนั้นคนอีกสี่คนก็จะเข้ามา และในครั้งนี้เหล่าตรีบุณจากกองพลที่สองจะเป็นฝ่ายได้เลือกก่อน เป็นก็ไล่ไปตามลำดับโดยจะจบลงที่การเลือกของกองพลที่หนึ่ง. หลังจากนั้นคนอีกสี่คนก็จะเข้ามา คราวนี้กองพลที่สามก็จะเป็นฝ่ายเลือกก่อน และจบลงที่การเลือกของ ตรีบุณแห่งกองพลที่สอง. ด้วยตัวเลือกที่มีการหมุนเวียนสลับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลาในลักษณะเช่นนี้เองที่ทำให้แต่ละกองพลได้รับคนที่มีคุณภาพเหมือน ๆ กัน. จำนวนของทหารในแต่ละกองพลคือ 4,200 นาย หรือในยามฉุกเฉินอาจมีประมาณ 5,000 นายในหนึ่งกองพล. และเมื่อพวกเขาได้คนครบ 4,200 นายแล้ว สิ่งที่จะทำกันต่อไปก็คือการคัดเลือกทหารม้า แต่ในปัจจุบันนั้นแทนที่จะเลือกทหารม้าที่หลัง พวกเขาจะทำการคัดเลือกทหารม้าก่อน โดยมีเหล่าเซนเซอร์ที่คอยทำการคัดเลือกด้วยการพิจารณาจากทรัพย์สินสมบัติ. ทหารม้าจำนวนสามร้อยนายจะได้รับมอบหมายให้ไปประจำการในแต่ละกองพล.

[21] เมื่อกระบวนการคัดเลือกทหารสิ้นสุดลง เหล่าตรีบุณที่มีหน้าที่รวบรวมทหารใหม่ของแต่ละกองพลนั้นจะทำการเลือกคนออกมาเพียงหนึ่งคน ใครก็ตามที่พวกเขาคิดว่าเป็นบุคคลที่เหมาะสมที่สุด ให้เขาออกมาทำการให้สัตย์ปฏิญาณว่าเขาจะเคารพเชื่อฟังผู้บังคับบัญชา และจะปฏิบัติตามคำสั่งของพวกเขาโดยสุดกำลังความสามารถ. หลังจากนั้นคนที่เหลือทุกคนก็จะก้าวออกมาทีละคนเพื่อให้คำสัตย์ปฏิญาณ แต่สิ่งที่คนเหล่านี้จะต้องลั่นวาจาขึ้นเพียงแค่ว่าพวกเขาจะกระทำแบบเดียวกันกับสิ่งที่คนคนแรกนั้นกระทำเท่านั้น.

ในเวลาเดียวกัน เหล่ากงสุลก็จะมีหนังสือคำสั่งไปถึงผู้ปกครองของเมืองที่เป็นพันธมิตรในอิตาลีที่ซึ่งพวกเขาต้องการกำลังทหาร โดยจะระบุจำนวนทหารที่ต้องการ และวันเวลาที่คนที่ได้รับการ

คัดเลือกจะต้องมารายงานตัว. โดยเมืองเหล่านั้นก็จะใช้วิธีการคัดเลือกแบบเดียวกัน และวิธีการให้คำสั่งตัญญูแบบเดียวกันกับกรุงโรม และหลังจากที่ได้แต่งตั้งผู้บัญชาการกองทัพ และเจ้าหน้าที่เสมียนแล้ว พวกเขาจะส่งกองทัพดังกล่าวขึ้นมา.

ในโรม หลังจากที่ได้มอบคำสั่งตัญญูไปแล้ว เหล่าตรีบุณก็จะบอกแก่คนที่อยู่ในสังกัดกองพลของพวกเขาถึงเวลาและสถานที่ที่พวกเขาจะต้องมารายงานตัวโดยปราศจากอาวุธและเสื้อเกราะ และหลังจากนั้นก็จะสั่งให้ทุกคนสลายตัวกลับไปก่อน. จนกระทั่งทุกคนได้รับคำสั่งเรียก เหล่าตรีบุณก็จะเลือกคนที่หนุ่มและยากจนที่สุดในหมู่ทหารให้กลายเป็น *velites*. ส่วน *hastati* จะถูกเลือกจากคนที่มียุมากขึ้น ส่วน *principes* ก็จะถูกเลือกจากคนที่มียุที่พร้อมที่สุด และ *triarii* ก็จะถูกเลือกจากคนที่แก่ที่สุด. และชื่อทั้งสี่เหล่านี้ก็คือชื่อที่ชาวโรมันใช้เรียกการจัดแบ่งกำลังพลออกเป็นสี่กองพันภายในหนึ่งกองพล ที่แตกต่างกันมิใช่แค่เพียงอายุของทหารเท่านั้น แต่ยังแตกต่างที่อุปกรณ์ประจำกายอีกด้วย. เหล่าตรีบุณจะต้องทำให้แน่ใจว่าหลังจากเสร็จสิ้นการคัดเลือกแล้วจะต้องมีคนทห้อยคนสำหรับกองพันคนสูงอายุ หรือกองพัน *triarii* 600 นาย และต่อจากนั้นก็คือ *principes* จำนวน 1,200 นาย และ *hastati* ในจำนวนเดียวกัน ส่วนทหารที่เหลืออยู่ คือกองพันที่มีอายุน้อยที่สุดนั้นก็ไปรวมกันเป็น *velites*. หากว่ามีจำนวนทหารมากกว่า 4,000 นายภายในหนึ่งกองพล พวกเขาจะนำส่วนที่เกินมาแบ่งสรรตามสัดส่วนกันระหว่างส่วนต่าง ๆ ยกเว้นกองพันของ *triarii* ที่จะต้องมีจำนวน 600 นายเสมอ.

[22] พวกเขาจะสั่งให้ทหารกองพันที่มีอายุน้อยที่สุดนั้นสวมใส่อุปกรณ์ประจำกายซึ่งประกอบไปด้วยดาบเล่มหนึ่ง หล่าวจำนวนหนึ่ง และ *parma*. โดย *parma* นั่นก็คือโล่ทรงกลมที่มีความแข็งแรงและใหญ่เพียงพอ โดยจะมีเส้นผ่านศูนย์กลางยาวสามฟุต เพื่อที่จะใช้เป็นเครื่องป้องกันที่ดี. อุปกรณ์ประจำกายของพวกเขาจะรวมไปถึงหมวกที่ไม่ได้รับการประดับตกแต่งใดใด ซึ่งทำให้บางคนนำหนังหมาป่ามาสวมทับซึ่งจะทำหน้าที่ทั้งเพื่อการป้องกันหมวก และเพื่อเป็นสัญลักษณ์ไปด้วยในเวลาเดียวกัน เพื่อที่ผู้บังคับบัญชาชั้นผู้น้อยจะสามารถบ่งบอกได้ว่าใครที่จะต้อง หรือไม่ต้องแสดงความห้าวหาญในสนามรบ. ด้ามของหลานั้นจะยาวประมาณสามฟุต และมีความหนาเท่ากับความกว้างของนิ้วมือ ส่วนหัวนั้นมีความยาวเท่ากับความยาวของมือ และถูกตีและลับจนคมในระดับที่ดีเพียงพอที่จะก่อทำให้มันงอได้หากถูกระแทก ซึ่งทำให้มันเป็นไปไม่ได้ที่ศัตรูจะใช้มันพุ่งกลับคืนมาได้. มิเช่นนั้นแล้วอาวุธก็จะกลายเป็นสิ่งที่ไร้ใช้ทั้งสองฝั่งแทน.

[23] กองพันที่มีอายุมากขึ้นเป็นลำดับที่สอง ที่ถูกเรียกว่า *hastati* นั้นจะได้รับคำสั่งให้สวมใส่อุปกรณ์ประจำกายที่เป็นชุดเกราะเต็มยศ. ในความหมายของโรมัน ชุดเกราะเต็มยศที่ว่านี้ประกอบไปด้วยประการแรก โล่ที่มีพื้นผิวโค้งมนกว้างสองฟุตครึ่ง และยาวสี่ฟุต ส่วนส่วนที่โค้งมนนั้นก็จะมีความลึกเท่ากับหนึ่งฝ่ามือ. โล่นั้นถูกสร้างขึ้นมาจากไม้สองชั้นที่ใช้กาวติดเข้าไว้ด้วยกัน โดยไม้ชั้นนอกนั้นจะถูกหุ้มด้วยผ้าก่อนชั้นหนึ่งแล้วจึงหุ้มด้วยหนังวัวทับลงไป. ตรงขอบของโล่นั้นก็จะเดินด้วยโลหะทั้งขอบบน และขอบล่างเพื่อป้องกันโล่จากดาบที่ถูกฟันลงมาตรง ๆ และช่วยป้องกันความเสียหายในยามที่วางพักไว้ที่พื้น. มันยังมีปุ่มโลหะนูนติดอยู่ตรงกลางด้านหน้าเพื่อช่วยเบี่ยงเบนการแทงอันตรายจนถึงตายจากอาวุธที่มีหัวเป็นหินหรือหอกแหลม. ของชิ้นต่อไปสำหรับชุดเกราะเต็มยศก็คือดาบ ไอปีเรียนที่จะสะพายไว้ที่ต้นขาขวา. มันมีปลายที่แหลมคมยิ่ง และคมดาบทั้งสองข้างก็มีประสิทธิภาพในการฟันมากเพราะดาบนั้นมีความแข็งแรง และมั่นคง. ต่อจากนั้นยังมีหอกสำหรับชุดอีกสองอัน หมวกสัมฤทธิ์ และสนับขา.

หอกสำหรับชุดเหล่านี้อาจมีทั้งที่หนาและบาง. ด้ามของประเภทที่หนาและแข็งแรงกว่านั้นอาจเป็นได้ทั้งด้ามจับที่กลม และเหลี่ยมแต่ไม่ว่าจะเป็นแบบไหนก็จะต้องมีขนาดที่พอดีกับอุ้งมือ. ส่วนหอกแบบที่บางนั้นก็เหมือนกับหอกขนาดกลางที่ใช้สำหรับล่าสัตว์ นั้นแม้จะเทียบกับอันที่แข็งแรงกว่าไม่ได้ แต่ก็เป็นอุปกรณ์พื้นฐานที่ต่างก็มีร่วมกัน. หอกทั้งสองแบบนี้มีด้ามจับที่ยาวประมาณสี่ฟุต. พวกมันจะถูกสวมด้วยหัวที่ทำจากโลหะที่มีคม ซึ่งจะมีความยาวเท่ากับตัวด้าม. เพื่อเหตุผลในเชิงปฏิบัติ ส่วนหัวนั้นจึงจะต้องถูกตรึงกับด้ามอย่างมั่นคง โดยมันจะฝังลงไปในด้ามจับถึงครึ่งหนึ่งและถูกปิดด้วยหมุดที่จะคอยตรึงเอาไว้อย่างแน่นหนาจนกระทั่งส่วนโลหะที่ยื่นออกมานั้นจะหักไปก่อนที่มันจะมีโอกาสหลุดออกมาจากด้ามเสียอีก ถึงแม้ว่าตรงส่วนท้ายที่มันไปจรดกับด้ามนั้นจะมีความหนาแค่เพียงครั้งนิ้วมือก็ตาม. ทั้งหมดนี้ได้แสดงให้เห็นถึงการออกแบบมาเป็นอย่างดีของการเชื่อมต่อระหว่างหัวหอกกับด้ามจับ.

อุปกรณ์ประจำกายชิ้นต่อไปที่พวกเขาจะต้องสวมใส่ก็คือหมวกขนนก (plumed helmet) ที่มีขนนกสีขาวหรือสีดำจำนวนสามเส้นตั้งตรงขึ้นไปยาวหนึ่งฟุตครึ่ง ซึ่งจะยาวอยู่เหนืออุปกรณ์ประจำกายอื่น ๆ ทั้งหมด และทำให้เขามีความสูงเป็นสองเท่าของความสูงเดิม. พวกเขาจะเข้าโจมตีด้วยรูปลักษณะอันยอดเยี่ยม และเป็นรูปลักษณะที่ศัตรูของเขาจะพบว่าช่างน่าเกรงกลัวเป็นอย่างยิ่ง. และของชิ้นสุดท้ายที่ทหารทั่วไปจะพกติดตัวก็คือแผ่นโลหะสี่เหลี่ยมที่จะถูกสวมใส่บนหน้าอกและถูก

เรียกว่า ‘เครื่องคุ้มกมล’ (heart-guard). แต่สำหรับผู้ที่ได้รับการประเมินค่าทรัพย์สินแล้วว่ามีจำนวนมากกว่า 10,000 ดรากมาก็จะสวมใส่เสื้อเกราะที่ทำจากเหล็กร้อยกันแทนเครื่องคุ้มกมล. ส่วน *principes* และ *trarii* นั้นก็จะสวมใส่อุปกรณ์ประจำกายเช่นเดียวกับ *hastati* ยกเว้นแต่เพียงว่า *trarii* จะมีหอกธรรมดาแทนหอกสำหรับพุ่ง.

[24] เหล่าตรีบุณจะคัดเลือกทหารสิบนายที่มีหน่วยก้านดีจากทุก ๆ กองพัน (ยกเว้นกองพันที่มีอายุน้อยที่สุด หรือ *velites*) เพื่อทำหน้าที่หัวหน้ากองร้อย และหลังจากนั้นก็คัดเลือกทหารอีกสิบนายมาทำหน้าที่หัวหน้ากองร้อยอีกเช่นกัน. โดยสิบคนแรกที่ถูกเลือกจะได้รับที่นั่งในสภาทหาร. หลังจากนั้นหัวหน้ากองร้อยก็จะทำหน้าที่แต่งตั้งเสนาธิการประจำกองร้อยจำนวนเท่า ๆ กัน. หลังจากนั้นเหล่าตรีบุณ พร้อมด้วยเหล่าผู้บัญชาการกองร้อยก็จะทำการแบ่งกลุ่มแต่ละกลุ่ม (ยกเว้นในกองพัน *velites*) ออกเป็นสิบกลุ่มย่อย และแบ่งนายทหาร และเสนาธิการกองร้อยให้แต่ละกลุ่มไปอย่างละสองคน. ส่วนจำนวนของ *velites* ก็จะถูกแบ่งอย่างเท่า ๆ กันตามส่วนที่ได้แบ่งในตอนต้น. โดยแต่ละส่วนนั้นก็จะถูกเรียกชื่อว่า ‘หน่วย’ หรือ ‘กองทหาร’ หรือ ‘กองร้อย’ และนายทหารที่ประจำในแต่ละกองร้อยก็จะถูกเรียกว่าเหล่า ‘เซนจูเรียน’ หรือ ผู้บัญชาการกองร้อย. เหล่าเซนจูเรียนจะคัดเลือกทหารสองนายขึ้นมาทำหน้าที่เป็นสรวัตรทหารเพื่อรักษามาตรฐานของแต่ละกองร้อย.

มันสมเหตุสมผลอย่างยิ่งที่จะมีเซนจูเรียนสองคนในหนึ่งกองร้อย เพราะมันไม่เคยเป็นที่ชัดเจนว่าเซนจูเรียนแต่ละคนนั้นจะประพฤติปฏิบัติตัวอย่างไรในอนาคต หรืออะไรจะเกิดขึ้นกับเขาในอนาคต. สงครามไม่อนุญาตให้มีข้อแก้ตัวใดใดทั้งสิ้น และพวกเขา也不需要ให้กองร้อยนั้นขาดเซนจูเรียนเป็นผู้นำ. เมื่อเซนจูเรียนทั้งสองคนปรากฏตัว เซนจูเรียนคนแรกที่ถูกเลือกจะทำหน้าที่บังคับบัญชาปีกขวาของกองร้อย ในขณะที่เซนจูเรียนที่ถูกเลือกทีหลังนั้นจะบัญชาการปีกซ้ายของกองร้อย แต่ในกรณีที่เซนจูรีอีกคนหนึ่งไม่อยู่ เซนจูรีที่เหลือก็จะทำหน้าที่บังคับบัญชาทั้งกองร้อย. เซนจูเรียนในอุดมคติตามมุมมองของชาวโรมันนั้นก็คือคนที่มีภาวะผู้นำโดยธรรมชาติ พร้อมกับจิตใจที่มั่นคงและมีไหวพริบปฏิภาณ มากกว่าที่จะเป็นพวกบ้านบิ่นที่ชอบทำการอันสุ่มเสี่ยง. พวกเขายินดีที่จะมองเห็นเซนจูเรียนยืนหยัดป้องกันอยู่ท่ามกลางแรงกดดัน และเผชิญหน้ากับความพ่ายแพ้จนต้องตายในตำแหน่งหน้าที่เสียยิ่งกว่าที่จะดูพวกเขาเป็นฝ่ายเขาเริ่มโจมตี หรือเป็นฝ่ายเปิดศึกก่อน.

[25] ทหารม้าก็จะถูกแบ่งออกเป็นสิบกองเช่นเดียวกัน และเหล่าตรีบุณก็จะเลื่อนยศให้ทหารสามนายจากแต่ละกองให้ขึ้นเป็นตำแหน่งนายทหาร และนายทหารเหล่านั้นก็จะเลือกเสนาธิการของพวกเขาขึ้นมาอีกสามคน. โดยนายทหารคนแรกที่ได้รับการคัดเลือกก็จะเป็นผู้บังคับบัญชากองทหารม้าทั้งหมด ส่วนอีกสองคนก็จะแบ่งกันดูแลกองทหารม้าคนละสิบนาย แต่พวกเขาทั้งหมดจะถูกเรียกว่า เดควเรียน. และในยามที่นายทหารลำดับแรกนั้นไม่อยู่ นายทหารลำดับที่สองก็จะเป็นผู้บังคับบัญชากองทหารทั้งหมดแทน.

ทุกวันนี้ ทหารม้าของโรมันนั้นสวมใส่อุปกรณ์ประจำกายในลักษณะเดียวกันกับทหารม้าของชาวกรีก. อย่างไรก็ตามในอดีตพวกเขาไม่ได้มีโล่ แต่จะต้องต่อสู้ด้วยชุดเปล่า ๆ. ข้อได้เปรียบของการกระทำดังกล่าวก็คือมันช่วยให้การขึ้นลงม้านั้นง่ายและรวดเร็ว แต่การขาดชุดเกราะย่อมหมายความว่าพวกเขาจะเปราะบางมากกว่าในยามที่ต้องต่อสู้ระยะประชิด. หลาวของพวกเขาในอดีตนั้นก็ไม่มีประสิทธิภาพอีกเช่นกัน อย่างน้อยในสองด้าน. ด้านแรกคือ หลาวของพวกเขาขึ้นเบาและงอได้ง่ายเกินไปจนทำให้มันเป็นไปไม่ได้ที่ทหารม้าจะสามารถเล็งเป้าหมายได้อย่างมั่นคง และแรงสั่นสะเทือนที่เกิดจากการเคลื่อนไหวของม้านั้นบ่อยครั้งได้ทำให้หลาวนั้นแตกหักไปเสียก่อนที่หัวของมันจะทันได้ปักลงไปใต้อะไรก็ตามที่ต้องการ. ด้านที่สองคือ เนื่องจากตอนท้ายหลาวนั้นไม่ได้ถูกตอกด้วยลิ้มทำให้มันสามารถถูกใช้งานได้เพียงครั้งเดียวเท่านั้น เพราะหลังจากนั้นมันก็จะแตกหักและไม่สามารถที่จะนำมาใช้งานได้อีกต่อไป. โล่ของพวกเขาเคยทำมาจากหนังวัว (ที่คล้ายคลึงกับเค้กทรงกลมที่ใช้ในพิธีกรรมเช่นสังเวย) แต่มันก็ไม่สามารถต้านทานสิ่งที่ถูกซัดเข้าใส่ได้อย่างเพียงพอ และน้ำฝนยังทำให้หนังที่หุ้มอยู่นั้นร้อนออกและเนา เมื่อนั้นมันก็จะไม่สามารถนำมาใช้งานได้อีกอย่างสิ้นเชิง.

แต่ประสบการณ์ก็ได้แสดงให้เห็นถึงความอ่อนด้อยของอุปกรณ์ประจำกายของพวกเขา และหลังจากนั้นพวกเขาจึงได้เปลี่ยนแปลงไปใช้วิธีการที่พวกกรีกได้สร้างเอาไว้. หลาวของชาวกรีกนั้นมีความแข็งแรง และไม่โก่งงอที่จะทำให้เล็งได้อย่างแม่นยำอย่างเพียงพอที่จะสามารถรับประกันในประสิทธิภาพของการโจมตีในการซัดครั้งแรกได้ และมันสามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้ด้วยการตอกหมุดลงไปที่ด้านท้าย ซึ่งหมายความว่าพวกมันจะสามารถถูกใช้ในฐานอาวุธที่มีประสิทธิภาพได้อย่างต่อเนื่อง. พวกเขาก็ได้เปลี่ยนแปลงไปใช้โล่ของชาวกรีกเช่นกัน โล่ที่ถูกออกแบบ และสร้างขึ้นมาเพื่อต่อต้านการถูกแทง และการรบระยะประชิด. และยิ่งชาวโรมันเริ่มตระหนักในประสิทธิภาพ

อันเหนือกว่าของการออกแบบของชาวกรีกในเรื่องเหล่านี้ พวกเขาจึงได้ลอกเลียนแบบพวกกรีก และข้าพเจ้าสมควรที่จะกล่าวว่าชาวโรมันนั้นต่างก็มีความพร้อมเหมือนกับคนอื่น ๆ ที่พร้อมจะรับเอาสิ่งใหม่ ๆ เข้ามาและเรียนรู้จากผู้อื่นว่าจะสามารถกระทำการต่าง ๆ ให้ดีขึ้นได้อย่างไร.

[26] เมื่อเหล่าตรีบุณได้ทำการจัดแบ่งกำลังพลของหน่วยต่าง ๆ ออกตามวิธีการเหล่านี้ และได้บอกพวกเขาว่าต้องพกพาอุปกรณ์ประจำกายอย่างไรเป็นที่เรียบร้อยแล้ว พวกเขาก็จะปล่อยให้ทหารกลับบ้านไปก่อน. เมื่อวันนัดหมายมาถึง ซึ่งเป็นวันที่เหล่าทหารใหม่ทุก ๆ คนนั้นต่างมีข้อผูกมัดตามคำสัตย์ที่พวกเขาได้ไว้ว่าจะมารวมพลกันตามสถานที่ที่กิงสุลเป็นผู้กำหนด โดยกิงสุลแต่ละคนก็จะกำหนดสถานที่รวมพลของตนเอง เนื่องจากกิงสุลแต่ละคนจะได้รับการแบ่งสรรกองกำลังพันธมิตร และกองพลโรมันไปคนละสองกองพล โดยที่จะต้องไม่มีใครที่ไม่มาตามนัด และไม่มีข้อแก้ตัวใดใดจะได้รับการยอมรับยกเว้นว่าจะเป็นเรื่องของกลางร้ายหรือเรื่องราวที่เป็นไปไม่ได้ที่จะกระทำ (*force majeure*).

กองกำลังพันธมิตรที่มารวมพลในเวลาเดียวกันกับทหารชาวโรมัน และการจัดการกำลังพล และการบริหารจัดการต่าง ๆ นั้นจะได้รับการดูแลโดยนายทหารที่ถูกเรียกว่า *praefecti* ซึ่งมีจำนวนสิบสองคนที่ได้รับการแต่งตั้งจากเหล่ากิงสุล. เมื่อได้รับการแต่งตั้งสิ่งแรกที่พวกเขาจะกระทำก็คือการคัดเลือกบุคคลสำหรับกิงสุลจากกองกำลังพันธมิตรทั้งหมดที่มารวมพลกันทั้งทหารม้า และทหารราบที่มีประสบการณ์และชำนาญศึกที่จะมารวมตัวกันเป็นกองพันหน่วยรบพิเศษ. โดยพวกเขาจะถูกเรียกว่า *extraordinarii* ซึ่งเป็นภาษาละตินแทนคำว่า ‘ชั้นสูง’ (elite). โดยทั่วไปแล้วกองกำลังพันธมิตรนั้นก็มักจะจัดกำลังทหารราบในจำนวนที่เหมือนกับของชาวโรมัน แต่จำนวนทหารม้าจะมากกว่าของชาวโรมันสามเท่า โดยหนึ่งในสามของทหารม้า และหนึ่งในห้าของทหารราบจะต้องถูกดึงออกไปตั้งเป็น *extraordinarii*. ส่วนกองกำลังพันธมิตรที่เหลือนั้นก็จะถูกแบ่งออกเป็นสองกองพันที่จะถูกเรียกว่ากองพันปีกซ้าย และกองพันปีกขวา.

เมื่อทุก ๆ อย่างพร้อมแล้ว เหล่าตรีบุณก็จะนำกองกำลังทั้งที่เป็นชาวโรมัน และที่เป็นกองกำลังพันธมิตรออกไปตั้งค่าย. พวกเขามีวิธีการตั้งค่ายแบบเดียวกับเท่านั้นที่พวกเขาจะใช้มันในทุกสถานการณ์ และทุกภูมิภาค และดังนั้นมันจึงเป็นโอกาสที่เหมาะสมสำหรับข้าพเจ้าที่จะลองให้แนวคิดบางอย่างแก่ผู้อ่านเท่าที่มันจะสามารถอธิบายได้ด้วยคำพูด ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติการทางทหารของชาวโรมัน ทั้งการเดินทัพ การตั้งค่าย และการออกรบ. ทั้งหมดที่ใครคนหนึ่งจะต้องทำก็คือ

การอ่านสิ่งเหล่านี้ และเขาก็จะกลายเป็นผู้เชี่ยวชาญในเรื่องที่มีความสำคัญ และทรงคุณค่ายิ่ง. หรือจะมีผู้ใดที่จะไม่สมัครใจที่จะกระทำการที่ดีและน่าชื่นชมมากเสียจนกระทั่งได้ปฏิเสธที่ใช้สละเวลาและความยากลำบากเพียงน้อยนิดในเรื่องดังกล่าว.

[27] เรื่องแรกก็คือ เรื่องการตั้งค่ายของชาวโรมัน. เมื่อสถานที่ตั้งค่ายได้ถูกเลือกแล้ว ตำแหน่งที่สามารถมองเห็นภาพรวมได้ทั้งหมด และเอื้อต่อการติดต่อสื่อสารกันมากที่สุดนั้นก็จะถูกวางไว้ให้เป็นที่ตั้งเต็นท์ที่พักของกงสุล (*praetorium*). จะถูกปักธงที่นั่นที่ด้านหน้าของเต็นท์ และพื้นที่สี่เหลี่ยมก็จะถูกขีดขึ้นรอบ ๆ ธง โดยจุดกึ่งกลางของแต่ละด้านของสี่เหลี่ยมนั้นจะอยู่ห่างจากธง 100 ฟุต ซึ่งจะทำให้มีพื้นที่ทั้งหมด 40,000 ตารางฟุต. ในด้านหนึ่งของสี่เหลี่ยมนี้ในทิศทางที่เอื้อต่อการลำเลียงน้ำและอาหารมากที่สุดนั้น กองพลต่าง ๆ ของชาวโรมันก็จะถูกจัดวางในลักษณะดังต่อไปนี้.

ดังเช่นที่ข้าพเจ้าได้กล่าวไปก่อนหน้านี้ไม่นานว่า จะมีตรีบุณจำนวนหกคนต่อหนึ่งกองพล. แต่เพราะกงสุลแต่ละคนนั้นจะได้รับมอบกองกำลังชาวโรมันจำนวนสองกองพลให้ติดตามเขาไป มันจึงเป็นเรื่องธรรมดาอย่างมากที่ว่ากงสุลแต่ละคนก็จะมีตรีบุณสิบสองคนคอยสนับสนุนเขา. โดยพวกเขาจะตั้งเต็นท์ของตรีบุณทั้งสิบสองคนไว้ในแถวเดียวกัน ซึ่งจะขนานกับเส้นของด้านของสี่เหลี่ยมที่ได้เลือกไว้ก่อนหน้า และห่างจากเส้นนั้นห้าสิบฟุต. ที่ต้องเหลือพื้นที่ระหว่างนั้นเอาไว้ก็เพื่อให้เหล่าตรีบุณนั้นมีพื้นที่สำหรับสัมภาระของพวกเขาไม่ว่าจะเป็นบรรดาม้า หรือสัตว์ที่ใช้บรรทุกของ เป็นต้น. เต็นท์ของเหล่าตรีบุณนั้นจะตั้งขึ้นโดยที่หันหลังให้กับจัตุรัสที่ปักธง และหน้าเต็นท์หันออกไปข้างนอก (และจากจุดนี้เองที่จะเป็นทิศทางของส่วนหน้าของการตั้งค่ายที่เหลือทั้งหมด). เต็นท์ของเหล่าตรีบุณนั้นจะถูกวางให้มีระยะห่างเท่า ๆ กัน ซึ่งระยะห่างที่วุ่นวายกำหนดขึ้นจากข้อเท็จจริงที่ว่าเต็นท์ทั้งสิบสองเต็นท์นั้นจะต้องครอบคลุมอาณาเขตของพื้นที่ทั้งหมดที่กองพลของชาวโรมันใช้ตั้งค่ายเสมอ.

[28] ระยะหนึ่งร้อยฟุตถัดจากแนวเต็นท์ของเหล่าตรีบุณไปจนถึงเส้นแบ่งอาณาเขตของค่ายซึ่งจะขนานกับแนวเต็นท์ของเหล่าตรีบุณก็คือที่ตั้งที่เหล่าทหารของกองพลทหารโรมันใช้ตั้งค่าย. ซึ่งพื้นที่ส่วนนี้จะมีการจัดการดังต่อไปนี้. พวกเขาจะหาจุดกึ่งกลางระหว่างเส้นอาณาเขตของค่ายอย่างที่ข้าพเจ้าเพิ่งกล่าวถึงไปแล้วจึงลากเส้นตั้งฉากยาวลงมาจากจุดนั้น โดยให้ทหารม้าของทั้งสองกองพลนั้นทำการตั้งเต็นท์โดยหันหน้าชนกันโดยมีระยะห่างห้าสิบฟุตระหว่างกัน ซึ่งช่องว่างที่วุ่นวายนี้จะถูกแบ่งครึ่งด้วยเส้นตั้งฉากเมื่อครู่. เหล่าทหารม้า และทหารราบจะวางเต็นท์ของพวกเขาอย่างเหมือน ๆ กัน และรูปแบบโดยรวมที่เกิดขึ้นจากเต็นท์ของทหารแต่ละกองร้อยนั้นก็จะมีออกมาเป็น

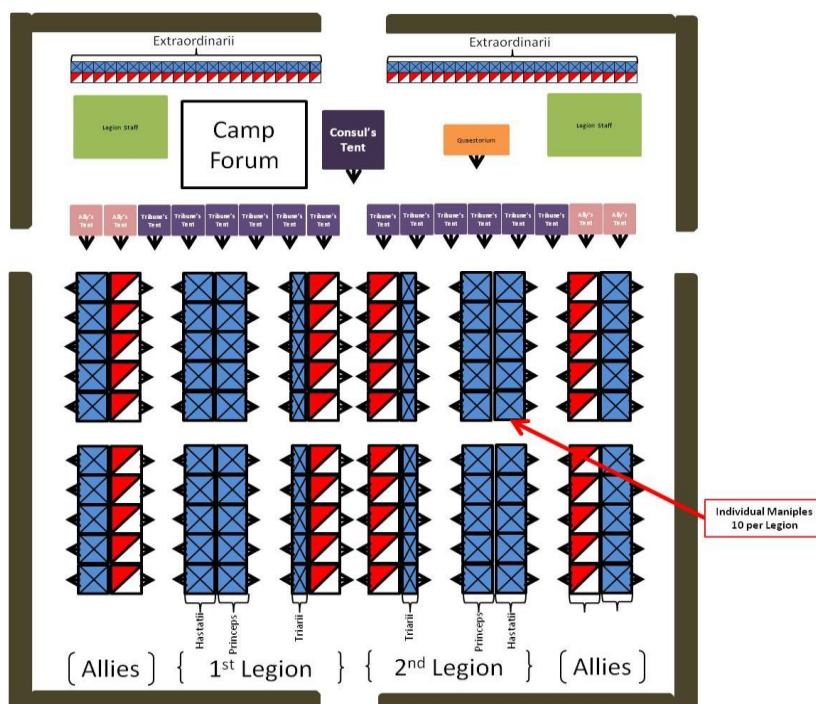
ลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า. แต่ละสี่เหลี่ยมผืนผ้าก็จะมีช่องทางเดินด้านหน้าระหว่างกัน ส่วนด้านข้างของสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่เป็นช่องทางเดินนั้นก็มีความยาวที่แน่นอนคือหนึ่งร้อยฟุตอย่างแม่นยำ. พวกมันจะมักทำให้แน่ใจว่าความกว้างนั้นมีระยะเท่ากับหนึ่งร้อยฟุตด้วยเช่นกัน. เมื่อพวกเขาใช้กองพลที่มีขนาดใหญ่ขึ้น พวกเขาก็จะขยายความยาว และความกว้างที่ว่านี้ออกไปตามสัดส่วน.

[29] เติ่นท์ของเหล่าทหารม้าจะลากยาวลงมาตั้งแต่เติ่นท์ของตรีบุณที่อยู่ตรงกลางที่มีลักษณะเหมือนถนนที่มีค่ายอูริมสองข้างทางตั้งแต่เส้นอาณาเขตของค่ายยาวไปจนกระทั่งถึงบริเวณด้านหน้าเติ่นท์ของตรีบุณ. อันที่จริงแล้ว ทางเดินยาวที่ถูกล่างทำให้พวกมันแต่ละเส้นเป็นถนนที่มีสองฝั่งด้านข้างที่เหมือนกัน คือมีทั้งกองร้อยทหารราบและทหารม้าตั้งค่ายขนานบอยู่ทั้งสองด้านตลอดความยาวของถนนทางเดินยาวนั้นแต่ละเส้น. พวก *triarrii* นั้นเป็นข้อยกเว้น. โดยพวกเขาจะมีการจัดวางขั้นพื้นฐานนั้นมีขั้นตอนที่เหมือนกัน แต่พวกเขาจะถูกวางเอาไว้หลังกองทหารม้า โดยหนึ่งกองร้อยของ *triarrii* ต่อหนึ่งกองทหารม้าโดยที่ไม่มีพื้นที่ว่างระหว่างทั้งสองโดยที่ *triarrii* จะหันหลังชนกับทหารม้า. แต่ความกว้างด้านข้างของพื้นที่ที่กองกองร้อย *triarrii* แต่ละกองร้อยตั้งค่ายนั้นจะมีเพียงแค่วางหนึ่งของความยาวของด้านหน้า เพราะโดยทั่วไปแล้วอาจกล่าวได้ว่าจำนวนของ *triarrii* นั้นมีเพียงแค่วางหนึ่งเมื่อเทียบกับจำนวนของกองพันอื่น ๆ. ความกว้างนั้นอาจมีเปลี่ยนแปลงไปได้ เพื่อให้มั่นใจว่าแม้แต่เหล่ากองทหารที่มักจะมีจำนวนทหารที่ไม่เท่าเทียมกันกับกองพันอื่น ๆ ก็สามารถมีพื้นที่ด้านหน้าที่เท่า ๆ กับกองพันอื่น ๆ ได้เช่นกัน.

ถัดไปในอีกฝั่งหนึ่ง ที่ตรงกันข้ามและห่างจากพวก *triarrii* ห้าสิบฟุตจะเป็นที่ตั้งค่ายของเหล่า *principes*. เนื่องด้วยพวก *principes* นั้นหันหน้าให้พื้นที่ระหว่างช่องทางเดินทำให้ ช่องทางเดินด้านหลังอีกสองช่องจึงถูกเพิ่มเข้ามา. ซึ่งจะมีลักษณะเหมือนกับทางเดินด้านข้างของกองทหารม้า ซึ่งทางเดินใหม่ทั้งสองเส้นนี้จะเริ่มต้นกินอาณาบริเวณที่ถูกจำกัดเอาไว้ร้อยฟุตด้านหน้าของเติ่นท์ของตรีบุณไปจนสิ้นสุดลงที่ด้านข้างของบริเวณค่ายที่อยู่ตรงกันข้ามกับตรีบุณ ที่ข้าพเจ้าเสนอไปก่อนหน้านี้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของด้านหน้าของบริเวณตั้งค่ายของเหล่าทหารทั้งหมดนั่นเอง. หลังจาก *principes* แล้ว พวก *hastati* จึงทำการตั้งค่าย เช่นเดียวกันกับที่พวก *triarrii* ชนกันกับกองทหารม้า พวก *hastati* ก็จะต้องตั้งค่ายหันหลังชนกับพวก *principes* โดยที่จะต้องไม่เหลือช่องว่างด้านหลังระหว่างพวกเขา. เนื่องจากทุก ๆ กองพันจะถูกแบ่งออกเป็นสิบกองร้อย ดังนั้นถนนด้านข้างทั้งหมดจึงมีความ

ยาวเท่า ๆ กันและยุติลงที่แนวเส้นเดียวกัน คือด้านหน้าของบริเวณตั้งค่าย. และบรรดาเต็นท์ของกองร้อยสุดท้ายของแต่ละข้างของทางเดินก็จะหมุนออกเพื่อที่จะได้เห็นหน้ายังด้านหน้าของค่าย.

[30] พวกเขาทั้งหลายระยะห่างเอาไว้ห้าสิบฟุตด้านหน้าของ *hastati* และกองทหารม้าของพันธมิตรก็จะตั้งเต็นท์ขึ้นของด้านที่ไกลที่สุดของช่องว่างนี้ โดยมีช่องทางเดินที่มีจุดเริ่มต้น และจุดสิ้นสุดเหมือนกับช่องทางเดินอื่น ๆ ที่ตัดกัน. เมื่อพิจารณาถึงจำนวนทหารของกองกำลังพันธมิตรดังที่ข้าพเจ้าได้กล่าวไปแล้วว่ากองกำลังทหารราบในตอนแรกประกอบไปด้วยจำนวนทหารที่เท่ากับกองทหารของโรมันนั้นจะต้องลดลงเนื่องจากบางส่วนได้ถูกดึงไปเป็น *extraordinarii* และพวก *extraordinarii* ยังได้รับทหารม้าจำนวนหนึ่งในสามของกองกำลังพันธมิตรในตอนแรกเข้าไปอีกด้วย ซึ่งแต่เดิมก็มีจำนวนทหารที่มากกว่ากองทหารม้าของโรมันอยู่สองเท่าอยู่แล้ว. ดังนั้นการออกแบบบริเวณตั้งค่ายสำหรับกองกำลังทหารม้าของพันธมิตรจึงจะต้องให้มีความกว้างเป็นพิเศษ ตามสัดส่วนของจำนวนของพวกเขา เพื่อที่จะนำให้มั่นใจได้ว่าความยาวด้านหน้าของเต็นท์ของพวกเขาจะมีความยาวเท่ากับของกองพลทหารโรมัน. เมื่อถึงจุดนี้ก็จะพบว่ามีความยาวของช่องทางเดินจำนวนห้าช่องด้วยกัน โดยพวกเขาจะจัดให้กองร้อยทหารราบของกองกำลังพันธมิตรนั้นตั้งค่ายติดกับกองทหารม้า. และก็เช่นกัน พวกเขาจะเพิ่มขนาดความกว้างของกองทหารราบพันธมิตรออกไป ตามสัดส่วนของจำนวนทหาร โดยที่เต็นท์ของพวกเขาจะหันหลังชนกับกองทหารม้า เพื่อที่พวกเขาจะได้หันหน้าออกไปยังรั้วค่ายด้านข้างทั้งสองข้าง.

ที่มา: www.military-history.us

เซนจูเรียนของแต่ละกองร้อยนั้นจะอยู่ที่เต็นท์แรก และเต็นท์สุดท้ายของส่วนของพวกเขา. ถึงแม้ว่าการออกแบบค่ายเบื้องต้นนั้นจะเป็นไปอย่างที่เขาเจ้าได้อธิบายไปในข้างต้น แต่ในแต่ละส่วนนั้น จะยังมีพื้นที่ที่มีความกว้างห้าสิบฟุตเกิดขึ้นระหว่างทหารกองร้อยที่ห้ากับกองร้อยที่หก หรือระหว่างกองร้อยทหารราบที่ห้า และกองร้อยทหารราบที่หก. ช่องว่างนี้ก็จะก่อให้เกิดช่องว่างที่ตัดขวางระหว่างค่ายทั้งหมดจากด้านข้างของค่ายด้านหนึ่งไปยังอีกด้านหนึ่ง และขนานกันกับแนวเต็นท์ของตรีบูน. พวกเขาจะเรียกทางเดินนี้ว่า 'ถนนเส้นที่ห้า' เนื่องจากพวกมันทอดแนวยู้อันข้างของกองร้อยที่ห้าเสมอ.

[31] ด้านหนึ่งของบริเวณที่เป็นพื้นที่หลังเต็นท์ของเหล่าตรีบูนที่ถัดออกมาจากที่ตั้งเต็นท์ของกงสุลนั้นจะใช้เป็นพื้นที่สำหรับตลาด (หรือฟอรัม) ของค่าย ส่วนที่อยู่อีกฝั่งหนึ่งก็จะเป็นบริเวณสำหรับดูแลการคลัง และกองเอกสารต่าง ๆ ของเกสเตอร์ (*quaestorium*). ส่วนบริเวณที่อยู่หลังเต็นท์ของตรีบูนเต็นท์สุดท้ายของทั้งสองด้านนั้นจะตั้งเป็นปีกส่วนที่ไกลที่สุดของแถวซึ่งประกอบไป

ด้วยกองทหารม้าชั้นสูงที่ตั้งมาจาก *extraordinarii* และสำหรับคนที่เข้ามาร่วมกองทัพโดยสมัครใจ ภายใต้คำร้องขอของกงสุล. กองทหารเหล่านี้จะตั้งเต็นท์ที่อยู่บริเวณปลายขอบทั้งสองด้านของแนวเต็นท์ของเหล่าตรีบุณ โดยหันหน้าเข้าหากองคลังของเกสเตอร์ หรือตลาดของค่าย. หากกล่าวโดยทั่วไปแล้วมันไม่ใช่แค่การที่คนเหล่านี้มาตั้งเต็นท์อยู่ใกล้ ๆ กับกงสุลเท่านั้น เพราะมันยังเป็นหน้าที่ของพวกเขาอีกด้วยที่จะต้องคอยดูแลกงสุล และเกสเตอร์ในระหว่างการเดินทัพ และในโอกาสอื่น ๆ. กลับไปที่ด้านหลังของกองทหารเหล่านี้อันเป็นเต็นท์ที่หันหน้าไปยังริ้วของค่ายก็คือเต็นท์ของกองทหารราบที่ได้รับมอบหมายให้มาทำหน้าที่รักษาความปลอดภัยเช่นเดียวกันกองทหารม้า.

ถัดจากนั้นก็จะเป็นช่องทางเดินที่มีความยาวหนึ่งร้อยฟุตที่ทอดตัวขนานกับแนวเต็นท์ของเหล่าตรีบุณในฝั่งที่อยู่อีกด้านหนึ่งของตลาด, เต็นท์บัญชาการ, กองคลัง จากด้านข้างฝั่งหนึ่งของค่ายไปจรดขยอีกด้านหนึ่ง. ในด้านปลายสุดของพื้นที่เปิดนี้ กองทหารม้าของพันธมิตรที่ได้รับมอบหมายให้เป็น *extraordinarii* นั้นจะตั้งค่ายที่นี่ โดยหันหน้าเข้าหาตลาด เต็นท์บัญชาการ และกองคลัง. ทางเดินยาวห้าสิบฟุตจะทอดตัวจากตรงกึ่งกลางของแนวเต็นท์ของกองทหารม้าไปยังบริเวณตรงกันข้ามที่อยู่รอบ ๆ เต็นท์บัญชาการ และนำไปสู่ส่วนหลังของค่าย และทอดตัวเป็นแนวตรงเดียวกับช่องทางเดินที่อยู่ด้านหน้าค่ายที่ข้าพเจ้าเพิ่งกล่าวถึงไป. กลับไปที่ด้านหลังของกองทหารม้า *extraordinarii* ที่ซึ่งกองทหารราบของพันธมิตรที่ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่ *extraordinarii* นั้นจะตั้งเต็นท์ของพวกเขาโดยหันหน้าออกไปสู่ริ้วด้านหลังของค่ายตลอดแนว. ส่วนพื้นที่บริเวณที่เหลืออยู่ตรงด้านซ้ายและขวาของค่ายของ *extraordinarii* ที่อยู่ตรงขอบค่ายนั้นจะมอบให้แก่กองกำลังต่างชาติและกองกำลังพันธมิตรที่เพิ่งจะมาเข้าร่วมการรบทีหลัง.

รูปร่างโดยรวมของค่ายทั้งหมดในตอนนี้อาจมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยม และหากมองในระดับสายตาแล้วก็ย่อมจะเห็นว่าการจัดวางตัวของถนน และสิ่งอื่น ๆ นั้นมีลักษณะที่ทำให้มันดูคล้ายคลึงกับเมืองขนาดย่อม ๆ. โดยระหว่างเต็นท์ทั้งหลายกับริ้วของค่ายในทุก ๆ ด้านนั้นจะเว้นระยะห่างเอาไว้ 200 ฟุต ซึ่งเป็นตัวเลขที่มีหน้าที่อันสำคัญยิ่ง. ยกตัวอย่างเช่น มันสำคัญอย่างมากสำหรับการเคลื่อนที่ของกองทหารในการเข้า หรือออกจากค่าย ในลักษณะที่จะทำให้มันเป็นไปได้ที่ทหารแต่ละกลุ่มจะเคลื่อนเข้าสู่บริเวณเหล่านี้จากช่องทางเดินทางข้างของตน ซึ่งหากพวกเขาต้องเดินมารวมกันในถนนเส้นเดียวกันแล้วก็อาจทำให้เกิดการแออัด และความสับสนยุ่งเหยิงขึ้นมาได้. นอกจากนี้บริเวณดังกล่าวยังทำหน้าที่เป็นสถานที่ให้ทหารนำสัตว์ที่พวกเขานำมาด้วย หรือปศุสัตว์ที่พวกเขาแย่งชิงมา

จากเหล่าศัตรูนั้นมาใส่คอกได้อย่างปลอดภัย. แต่หน้าที่ที่สำคัญที่สุดของพื้นที่ดังกล่าวก็คือการที่มันช่วยปกป้องเหล่าทหารจากลูกไฟ หรือเครื่องยิงอื่น ๆ ของการโจมตีในยามวิกาล เพราะจะมีเพียงลูกไฟ และเครื่องยิงจำนวนน้อยมากเท่านั้นที่จะสามารถไปถึงบริเวณที่ไกลสุดของริมรั้วแต่ละด้านนั้นได้ และมันก็จะสามารถก่อให้เกิดความเสียหายน้อยลงจากการที่บริเวณด้านหน้าของแต่ละเต็นท์นั้นมีระยะห่างระหว่างกัน.

[32] ด้วยเหตุที่ว่าทั้งกองทหารราบ และกองทหารม้า (ทั้งสองกรณี ทั้งในกรณีที่กองพลหนึ่งมีทหาร 4,000 หรือ 5,000 นาย) แนวการวางตัวของฝั่งการตั้งค่ายของแต่ละกองร้อย, จำนวนกองร้อย และขนาดของพื้นที่ (ไม่ว่าจะเป็นช่องทางเดิน หรือพื้นที่เปิด) และรายละเอียดอื่น ๆ นั้น ใครก็ตามที่ต้องการจะใช้เวลาเพียงน้อยนิดในประเด็นดังกล่าวย่อมจะได้รับแนวคิดเกี่ยวกับขนาดของค่าย และความยาวในแต่ละด้านของค่าย.

ในบางครั้งจำนวนกองทหารของพันธมิตรนั้นอาจมีมากเกินไป ทั้งตั้งแต่ตอนเริ่มต้น หรือจากการที่พวกเขาทยอยกันเข้ามาสมทบในเวลาต่อมาก็ตาม. หากจำนวนทหารที่มาสมทบเพิ่ม พวกเขาจะไปอยู่กันในบริเวณที่อยู่แต่ละด้านของเต็นท์บัญชาการ โดยจะทำการลดขนาดของตลาด และกองคลังลง ซึ่งจะต้องมีขนาดที่ไม่เล็กเกินกว่าขนาดที่จะสามารถทำให้พวกเขาทำหน้าที่ต่อไปได้. แต่หากในกรณีที่กองทหารนั้นมีจำนวนที่มากเกินไปกว่าจำนวนปกติมาตั้งแต่ต้นแล้ว พวกเขา ก็จะสร้างแนวถนนพิเศษขึ้นมาอีกสองเส้นของทั้งสองด้านของกองพลทหารโรมันในบริเวณที่เป็นขอบค่าย.

หากกองพลทหารทั้งสี่กอง หรือกองสุลทั้งสองคนมาตั้งค่ายด้วยกัน รูปแบบการตั้งค่ายพื้นฐานที่ได้กล่าวไปข้างต้นนั้นก็ยังคงเหมือนเดิม. สิ่งที่เกิดขึ้นก็คือ กองทหารของกงสุลทั้งสองคนนั้นจะตั้งค่ายเอาหลังชนกัน โดยมีบริเวณที่ตั้งค่ายของเหล่า *extraordinarii* เป็นรอยต่อของทั้งสองค่าย จากเดิมที่ข้าพเจ้าได้กล่าวไปแล้วว่าพวกเขาหันหน้าเขาหาด้านหลังของค่าย. รูปร่างของค่ายที่ออกมาก็คือสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่มีพื้นที่เป็นสองเท่าจากของเดิม และมีความยาวเป็นหนึ่งเท่าครึ่งของของเดิม. เมื่อกงสุลทั้งสองตั้งค่ายรวมกัน สิ่งที่ได้อธิบายไปนั้นก็คือสิ่งที่พวกเขาจะกระทำกัน แต่ในยามที่พวกเขาตั้งค่ายแยกกัน (แต่ติดกัน – ผู้แปล) ทุก ๆ อย่างก็ยังคงเหมือนเดิม ยกเว้นแค่เพียงว่าพวกเขาจะตั้งตลาด กองคลัง และเต็นท์บัญชาการอยู่ระหว่างกองทัพทั้งสองแทน.

[33] เมื่อค่ายถูกตั้งเป็นที่เรียบร้อยแล้ว เหล่าตรีบุณก็จะเข้าพบและแจ้งให้ทุก ๆ คนทั้งเสรีชนและทาสให้เข้าไปยังค่ายเพื่อให้คำสั่งฎีกาปฏิบัติที่ละคน. คำสั่งฎีกาฉบับนั้นก็คือการสาบานว่าจะไม่ลักขโมยสิ่งใดไปจากค่าย และจะนำทุก ๆ สิ่งแม้แต่สิ่งที่พวกเขาเจอมานำให้แก่เหล่าตรีบุณ. หลังจากนั้นพวกเขาก็จะแจกจ่ายหน้าที่ต่าง ๆ ให้แก่กองร้อย *principes* และ *hastati* ของแต่ละกองพล. โดยมีสองกองร้อยที่จะได้รับมอบหมายในรายละเอียดให้ดูแลบริเวณด้านหน้าเต็นท์ของเหล่าตรีบุณเป็นการเฉพาะ. ซึ่งบริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่กองทหารของโรมันโดยส่วนใหญ่จะใช้เดินผ่านในเวลากลางวัน ดังนั้นเหล่าตรีบุณจึงต้องการทำให้แน่ใจว่า บริเวณดังกล่าวจะต้องได้รับการดูแลด้วยการรดน้ำและทำความสะอาดอยู่เสมอ.

ส่วนอีกสามกองร้อยจากทหารจำนวนสิบแปดกองร้อยที่เหลืออยู่นั้นจะได้รับมอบหมายจากการจับฉลากให้ไปประจำอยู่กับตรีบุณแต่ละคน ดังที่ได้เคยกล่าวไปแล้วว่าแต่ละกองพลนั้นจะมีทั้งสิบยี่สิบกองร้อยของ *hastati* และ *principes* และตรีบุณหกนาย. โดยแต่ละกองร้อยของทั้งสามกองร้อยนี้จะทำหน้าที่ตามความต้องการของตรีบุณดังต่อไปนี้ ในยามที่ตั้งค่ายนั้นเหล่าทหารจะต้องทำการตั้งเต็นท์ให้ตรีบุณ และปรับพื้นที่โดยรอบเต็นท์ดังกล่าว และเป็นหน้าที่ของพวกเขาที่จะต้องสร้างคอกขึ้นมามากหากมีสัตว์ที่ต้องการป้องกันด้วยการนำไปใส่ไว้ในคอก. นอกจากนี้พวกเขายังต้องจัดหาทหารยามสองหน่วยไว้คอยดูแลตรีบุณ โดยแต่ละหน่วยจะประกอบไปด้วยทหารยามสี่นาย สองนายจะยืนเฝ้าเวรยามอยู่หน้าเต็นท์ และอีกสองนายที่ด้านหลังถัดจากคอกม้า. และจากการที่ตรีบุณแต่ละคนมีทหารสามกองร้อยในบังคับบัญชาซึ่งแต่ละกองร้อยจะประกอบไปด้วยทหารมากกว่าหนึ่งร้อยนาย (โดยยังไม่นับพวก *triarrii* และ *velites* ที่ได้รับการงดเว้นจากการทำหน้าที่เหล่านี้) ดังนั้นงานดังกล่าวจึงไม่ใช่เรื่องที่หนักหนา โดยแต่ละกองร้อยก็จะต้องผลัดกันมาทำหน้าที่ทุก ๆ สามวัน. แต่จากมุมมองของตรีบุณแล้ว หน้าที่เหล่านี้ไม่เพียงแต่มีความสำคัญยิ่ง หากแต่ยังแสดงถึงเกียรติยศ และการเป็นที่เคารพนับถือซึ่งเป็นหนทางที่คอยค้ำจุนตำแหน่งของเขาเอาไว้.

กองทหาร *triarrii* อาจจะได้รับการงดเว้นจากการรับใช้เหล่าตรีบุณ แต่ทุก ๆ วันพวกเขาจะต้องจัดหน่วยทหารยามไปให้แก่กองทหารม้า โดยแต่ละกองร้อยก็จะส่งไปยังกองทหารม้าที่อยู่ด้านหลังติดกับกองร้อยของตน. หน้าที่หลักของหน่วยทหารยามนี้ก็คือคอยดูแลม้า และคอยทำให้แน่ใจว่าจะไม่มีม้าตัวใดถูกพันด้วยเชือกที่ล่ามอยู่จนมันบาดเจ็บ หรือไม่สามารถใช้งานได้ หรือพวกมันจะไม่หลุดออกไปจากคอก และก่อให้เกิดความสับสน และความน่ารำคาญจากการที่มันวิ่งเข้าใส่ม้าตัว

อื่น ๆ. กองร้อยทหารราบทุกกองร้อยจะผลัดกันทุก ๆ วันเพื่อคอยดูแลกงสุลในยามวิกาล. สิ่งนี้มีใช้การปกป้องกงสุลจากการพยายามลอบสังหารเท่านั้น แต่ยังเป็นการเพิ่มพูนเกียรติยศในตำแหน่งของเขาอีกด้วย.

[34] การก่อสร้างแนวป้องกันของค่ายอันได้แก่สนามเพลาะและแนวรั้วนั้นจะเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างกองกำลังพันธมิตรกับกองทหารชาวโรมัน. โตนกองกำลังพันธมิตรจะรับผิดชอบแนวป้อมทั้งสองด้านของค่าย โดยแต่ละป้อมก็จะดูแลฝั่งที่ตนเองตั้งค่ายอาศัยอยู่ ส่วนพวกโรมันก็จะดูแลอีกสองด้าน (ด้านหน้า และด้านหลัง – ผู้แปล) ที่เหลือ โดยที่แต่ละกองพลก็จะรับผิดชอบด้านใดด้านหนึ่งไปดูแล. ทุก ๆ กองร้อยจะได้รับมอบหมายให้ดูแลความยาวระยะหนึ่งในแต่ละด้าน. เซนจูเรียนจะคอยเฝ้าดู และคอยให้คำแนะนำแก่หน่วยทหาร และจะมีตรีบูนสองคนคอยประเมินคุณภาพโดยรวมทั้งหมดของการทำงานในแต่ละด้านของค่าย.

เหล่าตรีบูนยังต้องคอยตรวจตรากิจกรรมอื่น ๆ ทั้งหมดในค่าย. โดยพวกเขาจะจับคู่กัน และจัดทำเวรในการผลัดกันขึ้นมาทำหน้าที่โดยที่แต่ละคู่ก็จะทำหน้าที่นั้นไปสองเดือนจากหกเดือน. โดยเมื่อถึงคราวของคูใดที่จะต้องมาทำหน้าที่นั้น พวกเขา ก็จะต้องรับผิดชอบต่อการปฏิบัติการทั้งหมดในสนามรบในช่วงสองเดือนดังกล่าวด้วยเช่นกัน. ส่วน *praefecti* ก็จะใช้ระบบเดียวกันสำหรับกองกำลังพันธมิตรที่อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของพวกเขา.

ช่วงเช้าตรู่ของทุกวัน นายทหารประจำกองทหารม้า และกองทหารราบทั้งหมดจะต้องรายงานไปยังเต็นท์ของเหล่าตรีบูน ในขณะที่เหล่าตรีบูนก็จะเข้าร่วมประชุมกับกงสุล. กงสุลจะแจ้งให้เหล่าตรีบูนทราบว่า มีสิ่งใดบ้างที่จะต้องกระทำให้เสร็จสิ้นในวันนั้น และเหล่าตรีบูนก็จะถ่ายทอดคำสั่งดังกล่าวไปยังนายทหารประจำกองทหารม้า และกองทหารราบ และนายทหารเหล่านั้นก็จะถ่ายทอดคำสั่งไปยังพลทหารในโอกาสที่เร็วที่สุด.

หนทางที่ทำให้พวกเขามั่นใจในความปลอดภัยของการส่งต่อรหัสประจำค่ายในการอยู่เวรยามตอนกลางคืนนั้นเป็นไปดังต่อไปนี้. ทหารนายหนึ่งจะถูกเลือกออกมาจากกองร้อยที่สิบ (ซึ่งเป็นกองร้อยที่ตั้งค่ายอยู่ที่ปลายสุดของทุกช่องถนนทางเดิน) ของแต่ละส่วนทั้งจากกองทหารม้า และกองทหารราบ. ทหารนายนี้จะต้องมาทำหน้าที่เฝ้าเวรยาม. ทุก ๆ วันเมื่ออาทิตย์กำลังจะอัสดง เขาจะไปรายงานตัวเข้าทำหน้าที่ที่เต็นท์ของตรีบูน และจะได้รับรหัสเฝ้ายาม (ของคืนนั้น – ผู้แปล) มา หรือมี

เช่นนั้นก็จะได้รับแผ่นไม้ที่มีอักษรเขียนอยู่บนนั้นมาแทน. เมื่อได้รับรหัสแล้วเขาก็จะกลับออกมา และกลับไปที่กองร้อยของเขา และภายใต้สัปดาห์งานจำนวนหนึ่ง เขาก็จะส่งมอบแผ่นไม้นั้น หรือรหัสยามนั้นให้แก่ผู้บัญชาการของกองร้อยถัดไป ผู้ซึ่งก็จะทำแบบเดียวกันกับกองร้อยที่อยู่ติดกับเขา. กระบวนการที่ว่ามันก็จะดำเนินต่อเนื่องขึ้นไปเรื่อย ๆ ตามแนวของช่องทางเดินจนกว่าแผ่นไม้นั้นจะไปถึงกองร้อยที่หนึ่ง ซึ่งเป็นกองร้อยที่ตั้งอยู่ใกล้กับเหล่าตรีบูนที่สุด และเป็นผู้ที่จะต้องส่งแผ่นไม้นั้นกลับคืนไปให้แก่ตรีบูนก่อนที่ฟ้าจะมีตกลง. หากแผ่นไม้ทุกอันที่ได้มอบให้ได้กลับคืนมาครบเรียบร้อยแล้ว เหล่าตรีบูนก็จะสามารถทราบได้ว่าทหารทุก ๆ นายได้รับรหัสยาม ซึ่งได้ถูกบอกผ่านไปในทุก ๆ กองร้อยแล้วก่อนที่จะกลับคืนมายังเขา. หากมีแผ่นไม้แผ่นใดแผ่นหนึ่งหายไป เขาจะต้องรีบทำสืบสวนทันทีว่าเกิดสิ่งใดขึ้น เพราะเขาจะรู้ได้จากการลงลายมือชื่อว่าเป็นกองพันใดที่ยังมิได้ส่งแผ่นไม้กลับคืนมา. โดยบุคคลที่ถูกสืบพบว่ามีส่วนรับผิดชอบของการทำให้กระบวนการดังกล่าวนี้ล่าช้า ก็จะต้องได้รับการลงโทษ.

[35] การอยู่เวรยามกลางคืนนั้นจะถูกจัดวางดังต่อไปนี้. ความปลอดภัยของกงสุล และเต็นท์ของเขาจะอยู่ในความรับผิดชอบของกองร้อยใดก็ตามที่ถึงคราวต้องมาทำหน้าที่ตอนกลางคืนที่นั่น ส่วนหน้าที่ในการป้องกันเต็นท์ของเหล่าตรีบูนนั้น และกองทหารม้านั้นจะถูกมอบหมายให้แก่ทหารจากทุก ๆ กองร้อยโดยผลัดกันดังที่ข้าพเจ้าได้อธิบายไปในข้างต้นแล้ว. แต่ละกองร้อยก็จะจัดเตรียมการป้องกันเหมือน ๆ กันสำหรับเต็นท์ของกองร้อยของตนเอง โดยคัดเลือกทหารจากคนในกองร้อยของตน. ส่วนทหารที่เหลือก็ต้องไปทำหน้าที่ที่เต็นท์ของกงสุล (หากถึงคราว - ผู้แปล). กล่าวโดยทั่ว ๆ ไปแล้ว หน่วยทหารยามสามหน่วยจะต้องอยู่ประจำการที่กองคลัง และอีกอย่างน้อยสองหน่วยสำหรับนายทหาร และสมาชิกทุก ๆ คนของสถานายทหาร. การส่งคนออกไปประจำแนวนอกสุดของค่ายนั้นเป็นหน้าที่ของ *velites* โดยบางส่วนของพวกเขานั้นอาจถูกเลือกให้ไปทำหน้าที่ประจำวันของการเดินตรวจเวรยามบริเวณรั้วค่ายทั้งหมดในตอนกลางคืน และพวกเขาจะต้องจัดหาหน่วยทหารยามสิบหน่วยสำหรับทุก ๆ ทางเข้าออกของค่าย. ในทุก ๆ กรณี ทหารที่อยู่ระหว่างการปฏิบัติหน้าที่เวรยามจากทุก ๆ หน่วยที่จะต้องรับหน้าที่เป็นหน่วยแรกที่ทำกาฝ่าฝืนนั้นจะถูกเลือกในช่วงเวลาเย็นโดยเสนาธิการประจำกองร้อยของเขาและส่งให้ไปรายงานการทำหน้าที่ต่อตรีบูน. ตรีบูนก็จะมอบสัญลักษณ์ที่แต่ละอันก็จะระบุถึงสถานที่ที่จะต้องไปอยู่เวรยามให้แก่ทหารเหล่านี้แต่ละคน จากนั้นพวกเขาก็จะออกไปทำหน้าที่ของตนตามแต่สถานที่ที่ได้รับมอบหมาย.

หน้าที่เดินตรวจเวรยามไปรอบ ๆ นั้นเป็นหน้าที่ของกองทหารม้า. ในเช้าของวันแรก มันเป็นหน้าที่ของนายทหารม้าอาวุโสในแต่ละกองพลที่จะต้องบอกให้หนึ่งในเสนาธิการของเขาสั่งให้ทหารสื่อนายจากหน่วยของเขาให้ไปทำหน้าที่เดินตรวจเวรยามในคืนนั้น. พอดตกเย็นนายทหารม้าอาวุโสก็จะแจ้งให้ผู้บัญชาการหน่วยถัดไปทราบว่าเป็นหน้าที่ของเขาที่จะต้องจัดการเรื่องการเดินตรวจเวรยาม. หลังจากได้รับคำบอกกล่าวแล้วนายทหารม้าหน่วยที่สองก็ต้องกระทำกระบวนการแบบเดียวกันนั้นในวันถัดไป และเป็นเช่นนี้ต่อไปเรื่อย ๆ. ทหารสื่อนายที่ถูกเสนาธิการเรียกมานั้นจะจับฉลากกันเพื่อตัดสินว่าใครจะไปตรวจตราผลัดใด หลังจากนั้นจึงไปรายงานตัวต่อตรีบุณซึ่งจะมอบคำแนะนำที่ได้เขียนคำสั่งที่ซึ่งพวกเขาจะต้องนำไปใช้ตรวจตราเวรยามในแต่ละจุดเอาไว้. หลังจากนั้นทหารสื่อนายเหล่านี้ก็จะออกไป และใช้เวลาทั้งคืนไปกับการตรวจตราตามจุดต่าง ๆ โดยเริ่มต้นจากกองร้อย *triarii* ที่หนึ่ง เนื่องจากมันเป็นหน้าที่ของผู้บังคับบัญชาของกองร้อยที่หนึ่งนี่ที่จะต้องเป่าแตรเพื่อประกาศการเฝ้ายาม.

[36] เมื่อเวลามาถึงทหารที่จัดฉลากได้ผลัดแรกก็ต้องออกไปตรวจเวรยาม โดยอาจมีเพื่อนของเขาติดตามไปด้วยในฐานะสักขีพยาน. เขาจะไปตรวจเวรยามทุกจุดที่ข้าพเจ้าได้กล่าวถึงไปแล้วนั่นคือไม่ใช่แค่เพียงจุดที่อยู่ริมรั้ว กับที่ประตูค่ายเท่านั้น แต่รวมไปถึงจุดต่าง ๆ ตามกองร้อยทหารม้า และทหารราบด้วยเช่นกัน. ในจุดแรกของการตรวจเวรยาม หากเขาพบว่าทหารยามยังคงตื่นอยู่ เขาก็จะนำตราสัญลักษณ์มาจากพวกเขา แต่หากเขาพบว่าไม่มีใครที่เผลอหลับไป หรือไม่ได้อยู่ในจุดเฝ้ายาม เขาก็จะต้องขอให้ผู้ติดตามช่วยเป็นพยานในข้อเท็จจริงนั้นก่อนที่จะเดินไปตรวจเวรยามในจุดอื่นต่อไป. กิจวัตรแบบเดียวกันก็จะเกิดขึ้นกับทหารที่ทำหน้าที่ในผลัดถัดไป. ดังที่ข้าพเจ้าเพิ่งกล่าวไปว่าเป็นความรับผิดชอบของเซนจูเรียนของกองร้อยที่หนึ่งของ *triarii* จากแต่ละกองพลในแต่ละวันที่จะต้องเป่าแตรสัญญาณเพื่อประกาศว่าจะเป็นการตรวจเวรยามในผลัดต่อไปเพื่อที่เหล่าผู้ตรวจการจะได้ให้ความร่วมมือในการตรวจตราอย่างถูกต้อง.

ในยามรุ่งสาง ทหารทุกนายที่ทำหน้าที่ตรวจเวรยามก็จะนำตราสัญลักษณ์กลับไปส่งให้ตรีบุณ. หากพวกเขานำตราสมาคืนครบจำนวน ก็ไม่จำเป็นที่จะต้องเรียกให้มีการตรวจวินัยขึ้น และพวกเขาก็สามารถกลับไปได้. แต่หากจำนวนตราสัญลักษณ์ที่ส่งกลับคืนมานั้นมีจำนวนน้อยกว่าจำนวนจุดที่ต้องเฝ้ายาม จุดดำหนิที่สัญลักษณ์จะถูกนำมาตรวจสอบเพื่อหาว่าจุดใดเป็นจุดที่มีข้อผิดพลาดเกิดขึ้น. เมื่อพวกเขาแน่ใจแล้วว่าเป็นจุดใด ตรีบุณก็จะเรียกเซนจูเรียนที่รับผิดชอบจุดนั้นเข้าพบพร้อมกับนำ

ทหารยามที่ทำหน้าที่อยู่เวรยามในจุดนั้นมาด้วย และจะถูกสอบสวนต่อหน้าทหารม้าผู้ที่ทำหน้าที่ตรวจเวรยาม. มันเป็นเรื่องง่ายตายอย่างยิ่งที่จะชี้ให้เห็นว่าความผิดพลาดนั้นเกิดขึ้นจากบรรดาทหารยาม เพราะทหารม้าที่ทำหน้าที่ตรวจเวรยามนั้นจะเรียกเพื่อนของเขามาให้การในฐานะพยานซึ่งเป็นสิ่งที่พวกเขาจะต้องทำ. แต่หากความจริงไม่ได้เป็นเช่นนั้น (คือทหารยามไม่ได้บกพร่องในหน้าที่ – ผู้แปล) เมื่อนั้นความผิดก็จะตกกลับไปอยู่กับเหล่าทหารม้าที่ทำหน้าที่ตรวจเวรยามแทน.

[37] ศาลอาญาศึกษาจะประกอบไปด้วยเหล่าตรีบุณทุกคนที่มาประชุมกันเพื่อตัดสินคดี และหากพบว่าจำเลยนั้นได้กระทำความผิดจริงก็จะถูกลงโทษด้วย *fustuarium*. การลงโทษที่ว่านี้จะกระทำดังต่อไปนี้. เหล่าตรีบุณที่ทำหน้าที่ก็จะนำไม้อันหนึ่งออกมา แล้วใช้มันนั้นแตะไปที่ตัวของผู้ที่กระทำความผิด. และหลังจากนั้นทุก ๆ คนในค่ายที่ออกมาตั้งแถวสองข้างทางนั้นจะต้องรุมตีเขาด้วยไม้หรือขว้างปาด้วยหินตลอดระยะทางที่เขาวิ่งฝ่าออกไปจากค่าย. ในกรณีส่วนใหญ่ คนที่โดนมักจะไม่สามารถรอดชีวิตออกไปจากค่ายได้ แต่กระนั้นก็ได้แปลว่าเขาจะมีความปลอดภัยหากเขารอดออกจากค่ายไปได้. เขาจะมีความปลอดภัยได้อย่างไร หากเขาถูกสั่งห้ามมิให้กลับไปยังบ้านเกิดเมืองนอนของเขา และไม่มีสมาชิกคนใดในครอบครัวของเขาที่จะกล้าให้ที่พักพิงอาศัย? เมื่อใดที่เขาต้องทนทุกข์จากความเสียหายร้ายแรงเช่นนี้ก็เหมือนเป็นการที่ชีวิตของเขาต้องพึ่งพิงศาสนาอย่างสิ้นเชิง. เสนาธิการ และผู้บัญชาการหน่วยทหารที่รับผิดชอบนั้นมีความผิดและอาจต้องโทษแบบเดียวกันหากพวกเขาไม่ได้ให้คำแนะนำอย่างเหมาะสมในช่วงเวลาที่เหมาะสมแก่ทหารที่ออกไปทำหน้าที่ตรวจเวรยาม หรือแก่ผู้บัญชาการหน่วยทหารที่อยู่ถัดไป. บทลงโทษสำหรับการละเมิดนั้นรุนแรง และโหดร้ายมากเพียงพอที่จะทำให้มั่นใจได้ว่าจะไม่มีข้อผิดพลาดเกิดขึ้นในการจัดวางกำลังพลฝ่ายยามในกองทัพของชาวโรมัน.

ทหารยศน้อยใหญ่ในกองทัพนั้นจะต้องขึ้นตรงต่อตรีบุณ ส่วนตรีบุณนั้นก็จะต้องขึ้นตรงต่อกงสุล. ตรีบุณคนหนึ่ง (หรือ *praefectus* ในกรณีของกองกำลังพันธมิตร) นั้นมีสิทธิอำนาจที่จะกำหนดค่าปรับ ยึดทรัพย์สิน และเขียนตีทหารที่อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของเขา. การวิ่งฝ่า *fustuarium* นั้นอาจถูกนำมาใช้เป็นบทลงโทษสำหรับการลักขโมยสิ่งของภายในค่าย และสำหรับผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าผิดกฎหมาย และมันยังเป็นบทลงโทษสำหรับชายหนุ่มคนใดก็ตามที่ใช้ร่างกายของเขาไปล่อลวงผู้อื่น และสำหรับใครก็ตามที่ถูกจับได้ว่ากระทำความผิดในความผิดเดิมเป็นครั้งที่สาม. สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นอาชญากรรม ที่จะถูกลงโทษอย่างที่ได้กล่าวไป ส่วนสิ่งต่อไปนี้จะถูกมองว่าเป็นการ

กระทำที่ไม่สมเป็นชายชาติทหาร และน่าอับอายสำหรับทหาร เช่น การพยายามที่จะได้รับรางวัลของการเป็นวีรบุรุษในสนามรบด้วยการโกหกต่อตรีบุณถึงการกระทำของตน หรือการละทิ้งตำแหน่งหน้าที่ของตนจากความกลัวเมื่อถูกมอบหมายให้เป็นแนวหน้า หรือละทิ้งอาวุธใดใดก็ตามอันเกิดจากความกลัวในระหว่างที่กำลังทำการต่อสู้กันอยู่. ความกลัวการโดนลงโทษที่เหมาะสมนั้นบางครั้งทำให้บรรดาทหารที่เป็นกองหน้าให้ประจำตำแหน่งอยู่ได้ในยามที่ต้องเผชิญหน้ากับความตายที่รออยู่เบื้องหน้าจากกองทหารที่มีจำนวนเหนือกว่ามาก และในระหว่างการสู้รบทหารที่สูญเสียโล่และดาบ หรืออะไรก็ตามไปก็จะเอาตัวเองพุ่งเข้าไปยังใจกลางของศัตรูด้วยหวังว่าจะสามารถหาอาวุธกลับคืนมาได้ หรือมีเช่นนั้นก็จะได้หลบหนีจากการถูกเพื่อนทหารของเขาเหยียดหยามและก่นด่าด้วยความตายแทน.

[38] หากทหารเป็นกลุ่มที่มีขนาดใหญ่ขึ้น ไม่ใช่แค่เพียงปัจเจกบุคคล นั้นได้กระทำ ความผิดแบบเดียวกันนี้ขึ้น เช่น หากทหารทั้งกองร้อยตาทาทกันละทิ้งที่มั่นในช่วงคับขันของการสู้รบ พวกโรมันก็จะไม่ได้ลงโทษให้ทหารเหล่านั้นทุกคนต้องวิ่งฝ่า *fustuarium* หรือต้องเผชิญกับโทษ ประหารไปเสียทุกคน. พวกเขาจึงได้สรรหาวิธีการอื่นที่ไม่ได้เป็นการทำลายผลประโยชน์ของพวกเขา มาก แต่กระนั้นก็ยังสามารถใช้ในการป้องปรามได้ดีเช่นกัน. โดยตรีบุณจะเรียกประชุมพลของกองทัพ และเรียกเหล่าทหารที่พยายามหลบหนีการต่อสู้ให้ก้าวออกมาข้างหน้าซึ่งทุกคนสามารถมองเห็น พวกเขาได้. หลังจากที่ได้กล่าวประณามหยามเหยียดอย่างรุนแรง และยืดยาวแล้ว ตรีบุณก็จะให้จับ ฉลากเพื่อเลือกคนจำนวนหนึ่งออกมาจากบรรดาคนที่ทำผิด. ไม่ว่าเขาจะเลือกคนออกมามากเท่าใดก็ตาม ซึ่งอันอาจเป็นจำนวนที่อยู่ตั้งแต่ห้าถึงยี่สิบคน เขาก็จะพยายามให้จำนวนนั้นเป็นจำนวนที่เท่ากับ หนึ่งในสิบของเหล่าผู้ที่กระทำผิด. สำหรับพวกที่ได้ถูกจับฉลากเลือกขึ้นมาจะต้องยอมรับโทษ *fustuarium* ส่วนคนที่เหลือก็ต้องได้รับการปันส่วนอาหารด้วยข้าวบาร์เลย์แทนที่จะได้ข้าวสาลี และจะถูกสั่งให้ไปตั้งเต็นท์อาศัยอยู่นอกระยะความปลอดภัยของค่ายทหาร. การลงโทษนี้ทำให้ทุก ๆ คนต่างก็มีความเสี่ยง และต่างก็เกรงกลัวว่าจะต้องเป็นผู้ถูกจับฉลากออกไปเพราะมันเป็นสิ่งที่เกิดจากการสุ่มตามธรรมชาติอย่างแท้จริง นอกจากนี้ทุก ๆ คนยังต้องแบกหน้ารับกับความอายต่อหน้าเหล่า ทหารในกองทัพด้วยการได้รับส่วนแบ่งเป็นข้าวบาร์เลย์ ด้วยเหตุนี้เองที่การลงโทษเช่นนี้ได้ก่อตั้ง หนทางที่ประสิทธิภาพในการสร้างความกลัว และการซ่อมแซมความเสียหายที่เกิดขึ้นได้.

[39] พวกเขายังมีระบบอันดีเยี่ยมในการสร้างแรงกระตุ้น และแรงขับให้เหล่าทหารนั้น กล้าเผชิญหน้ากับอันตราย. เพราะภายหลังจากการสู้รบที่ทหารบางนายได้แสดงออกซึ่งความห้าว

หาญ เมื่อนั้นกงสุลก็จะส่งประชุมพลของกองทัพ และเรียกให้เหล่าทหารที่ถูกมองว่าได้พิสูจน์เกียรติยศของตนเอง (ในสมรภูมิ - ผู้แปล) ให้ก้าวออกมาข้างหน้า. ประการแรกกงสุลก็จะกล่าวสุนทรพจน์เพื่อสดุดีทหารเหล่านั้นทีละคน โดยไม่ได้กล่าวถึงแต่เฉพาะความกล้าหาญของเขาเท่านั้น แต่รวมไปถึงตัวอย่างในมิติอื่น ๆ ของชีวิตทหารผู้นั้น และหลังจากนั้นกงสุลก็จะมอบรางวัลให้ดังต่อไปนี้.

สำหรับการทำให้ศัตรูบาดเจ็บ ทหารนายหนึ่งก็อาจจะได้รับหอกเป็นรางวัล และสำหรับการฆ่าฟันและปลดเปลื้องสิ่งต่าง ๆ ของศัตรูได้ก็จะได้รับถ้วยเป็นรางวัลหากเป็นทหารราบ ส่วนทหารม้าจะได้รับเครื่องประดับม้าเป็นรางวัล แม้ว่าโดยทั่วไปแล้วรางวัลพื้นฐานสำหรับสิ่งเหล่านี้จะเป็นหอกเช่นกันก็ตาม. รางวัลเหล่านี้ไม่ได้มอบให้แก่การฆ่า หรือการทำให้ศัตรูบาดเจ็บในการสมรภูมิทั่วไปหรือในระหว่างการยึดเมือง แต่เป็นรางวัลที่มีไว้มอบให้แก่เหล่าทหารที่เสียสละ และตั้งใจนำตนเองเข้าหาอันตรายในระหว่างการต่อสู้ หรือในการกระทำบางอย่างที่ซึ่งการเอาตนเองเข้าไปเสี่ยงนั้นมีใช้เรื่องที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้. ทหารนายแรกที่ขึ้นไปบนกำแพงได้ในระหว่างที่มีการบุกโจมตีเมืองนั้นจะได้รับรางวัลเป็นมงกุฎทองคำ. ส่วนใครก็ตามที่ปกป้องและช่วยชีวิตชาวโรมัน หรือพันธมิตรเอาไว้ได้นั้นไม่เพียงแต่จะได้รับการให้เกียรติจากกงสุลด้วยรางวัลแบบเดียวกันเท่านั้น แต่ยังจะได้รับมงกุฎจากผู้ที่เขาได้ช่วยชีวิตเอาไว้อีกด้วยไม่ว่าคนผู้นั้นจะมอบให้ด้วยความเต็มใจหรือไม่เต็มใจก็ตาม (ในกรณีหลังนั้นเกิดขึ้นภายหลังจากที่ได้มีการสืบสวนที่ดำเนินการโดยตริบูนแล้ว). เช่นเดียวกันกับวันเวลาที่เหลืออยู่ของคนที่เขาได้ช่วยชีวิตเอาไว้วันนั้นจะต้องคอยดูแลผู้ช่วยชีวิตเขาเยี่ยงบิดา และมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติตนต่อคนผู้นั้นในลักษณะที่ราวกับว่าคนคนนั้นเป็นผู้ที่มอบชีวิตให้กับเขา.

แรงกระตุ้นเหล่านี้สร้างแรงบันดาลใจให้ทหารนายอื่น ๆ กระทำสิ่งเดียวกันคือการพยายามต่อสู้อย่างเต็มกำลังในยามที่มีอันตราย. และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นนั้นมีได้มีแต่เพียงทหารที่เข้าร่วมพิธีการมอบรางวัล และรับฟังคำสดุดีเท่านั้น หากแต่มีผลต่อผู้คนที่อยู่ที่บ้านด้วยเช่นกัน เพราะความชื่นชมยินดี และความเคารพที่ผู้ที่ได้รับรางวัลดึงดูดเข้าหานั้นไปไกลกว่าแค่เพียงในหมู่เพื่อนทหารของพวกเขาเท่านั้น แต่รวมไปจนถึงในครัวเรือนของพวกเขาด้วย. มีเพียงเหล่าทหารที่ได้รับรางวัลแห่งความกล้าหาญจากกงสุลเท่านั้นที่ได้รับอนุญาตให้ใส่เครื่องประดับนั้นในที่สาธารณะได้ และดังนั้นหลังจากที่พวกเขาออกไป (ยังโรม - ผู้แปล) พวกเขา ก็จะมีส่วนที่โดดเด่นอยู่ในขบวนพาเหรด และขบวนയാตราต่าง ๆ และจะแสดงถ้วยรางวัลของพวกเขาไว้ในที่ซึ่งจะเป็นที่พบเห็นได้ง่ายที่สุดของบ้านในฐานะ

สัญลักษณ์ และเครื่องพิสูจน์ความห้าวหาญของพวกเขา. การดูแลเรื่องการให้รางวัล และการลงโทษดังกล่าวอย่างพิถีพิถันของชาวโรมันในกองทัพนั้นช่วยอธิบายว่าเหตุใดพวกเขาจึงประสบความสำเร็จอย่างยอดเยี่ยมในการทำศึก.

ค่าตอบแทนที่ทหารราบจะได้รับก็คือเงินจำนวนสองเหรียญในแต่ละวัน ส่วนเซนจูเรียนจะได้รับสี่เหรียญ ส่วนทหารม้าจะได้รับวันละหนึ่งดรัมมา. ส่วนข้าวนาที่ทหารราบจะได้รับเป็นค่าตอบแทนนั้นก็คือสองในสามเมดิมนัสแอตติก¹⁴⁰⁹ต่อเดือน ส่วนทหารม้าจะได้รับข้าวบาร์เลย์เจ็ดเมดิมนัส¹⁴¹⁰และข้าวสาลีสองเมดิมนัสต่อเดือน. ทหารของกองกำลังพันธมิตรนั้นจะได้รับค่าตอบแทนเช่นเดียวกันกับชาวโรมัน ในขณะที่กองทหารม้าของพันธมิตรนั้นจะได้รับเพียงหนึ่งกับอีกหนึ่งในสามเมดิมนัสของข้าวสาลี และข้าวบาร์เลย์ห้าเมดิมนัส. การแจกจ่ายข้าวดังกล่าวให้แก่กองกำลังพันธมิตรนั้นจะถือว่าเป็นของขวัญให้เปล่า แต่ในกรณีของทหารโรมันนั้นเกสเตอร์จะเป็นผู้ลดจำนวนลงตามเงินที่พวกเขาต้องจ่ายไปในราคาที่ตายตัวสำหรับพืชผล และเสื้อผ้า และอุปกรณ์ประจำกายอื่น ๆ ที่พวกเขาต้องการ.

[40] การรื้อค่ายนั้นมียู้อยู่ด้วยกันสามขั้นตอน โดยเมื่อได้รับสัญญาณแรกแล้วนั้น บรรดาเต็นท์ก็จะถูกถอนออก (โดยมีเต็นท์ของเหล่าตรีบุณ และกงสุลเป็นแห่งแรกที่จะต้องถูกนำลงเช่นเดียวกันตอนที่มันถูกตั้งขึ้นเป็นแห่งแรก) และทุก ๆ คนก็จะเก็บสัมภาระ. เพื่อได้รับสัญญาณครั้งที่สอง พวกเขา ก็จะบรรจุทุกของให้แก่สัตว์ที่ใช้ลำเลียงสิ่งของให้เรียบร้อย. และเมื่อได้รับสัญญาณครั้งที่สาม กองร้อยที่อยู่ด้านหน้าก็จะเคลื่อนพลออกไป และทำให้ทั้งกองทัพนั้นเคลื่อนพลตามไป.

ทหาร *extraordinarii* นั้นจะตั้งแนวแถวอยู่หัวขบวน ตามมาด้วยปีกขวาของกองกำลังพันธมิตร และหลังจากนั้นก็จะเป็นสัมภาระของกองทหารทั้งสอง. ถัดจากนั้นก็จะเป็นขบวนของกองพลที่หนึ่งพร้อมด้วยสัมภาระของพวกเขา จากนั้นจึงตามมาด้วยกองพลที่สองที่จะตามมาด้วยเหล่าสัตว์ของพวกเขาเอง และสัตว์ของกองกำลังพันธมิตรจากกองหลัง ซึ่งก็คือปีกซ้ายของกองกำลังพันธมิตร ซึ่งจะอยู่ปิดท้ายขบวน. ขบวนของกองร้อยทหารม้าอยู่นอกระยะที่พวกเขาสังกัดตามลำดับ หรืออาจอยู่ข้าง ๆ แนวของพวกสัตว์ที่ใช้ลำเลียงสิ่งของ เพื่อให้พวกมันไม่เดินออกนอกเส้นทาง หรือเพื่อปกป้องพวกมัน. หากกองหลังนั้นแจ้งเตือนภัยมา แนวทางการจัดรูปขบวนก็ยังคง

¹⁴⁰⁹ 1 Attic Medimnus มีปริมาตรเท่ากับประมาณ 52 ลิตร.

¹⁴¹⁰ 1 medimnus มีปริมาตรเท่ากับประมาณ 55 ลิตร.

คงเหมือนเดิม เพียงแต่พวก *extraordinarii* จะกลายเป็นกองหลังแทนที่จะเป็นกองหน้าเหมือนเดิม. ทุก ๆ วันเว้นวัน กองพลทั้งสอง และปีกซ้ายขวานั้นจะผลัดกันเดินนำ หรือเดินตามกองพลที่เป็นคู่ของพวกเขา และด้วยวิธีการสับเปลี่ยนลำดับอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอในลักษณะนี้เองที่ทำให้ทุก ๆ คนนั้นได้รับการเข้าถึงน้ำสะอาด และข้าวที่ยังไม่ได้ผ่านการแตะต้องที่อยู่เบื้องหน้าเหมือน ๆ กัน.

หากมีอันตรายคุกคามเข้ามา และมันมีพื้นที่เปิดเพียงพอ พวกเขาก็จะใช้รูปขบวนที่แตกต่างออกไป. โดยทหาร *hastati* ทหาร *principes* และ *triarii* จะจัดรูปขบวนเป็นสามแถวที่ขนานกัน. เบื้องหน้าของพวกเขาก็จะจัดวางเหล่าสัตว์ที่ใช้ล่าเหยื่อของของกองร้อยที่อยู่แถวหน้าพวกเขา. กองร้อยแถวแรกเหล่านี้ก็จะตามมาด้วยสัตว์ที่ใช้ล่าเหยื่อของของกองร้อยแถวที่สองที่จะตามด้วยสัตว์ของกองร้อยแถวที่สามอีกทีหนึ่ง เป็นเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ. การจัดเรียงรูปขบวนในลักษณะนี้จะทำให้พวกเขาสามารถเผชิญหน้าได้ทั้งด้านซ้าย และด้านขวาขึ้นอยู่กับว่าจะถูกโจมตีมาจากด้านใด โดยที่สามารถมุ่งหน้าเข้าโจมตีศัตรูได้โดยไม่ต้องถูกสัณหาระขวาง. สิ่งนี้ย่อมหมายความว่ามันจะใช้เวลาเพียงเล็กน้อย และการแปรรูปขบวนเพียงครั้งเดียว (ยกเว้นว่าบางครั้งเหล่าทหาร *hastati* นั้นอาจต้องเคลื่อนที่อ้อมไปรอบ ๆ กองทหารกองอื่น ๆ) ที่จะทำให้กองทหารราบหนักสามารถจัดรูปขบวนพร้อมทำศึก และทิ้งขบวนสัณหาระ และฝ่ายสนับสนุนเอาไว้เบื้องหลังแนวรบของพวกเขา ซึ่งเป็นสถานที่ที่ฝ่ายนั้นสมควรจะไปอยู่ในยามที่มีภัยอันตราย.

[41] เมื่อพวกเขาเคลื่อนขบวนอยู่ และเกือบจะได้เวลาสำหรับการตั้งค่าย หนึ่งในตรีบุณและบรรดาเซนจูเรียนผู้ที่ได้รับมอบหมายหน้าที่ในคราวนั้นจะต้องเป็นผู้ล่วงหน้าไปสำรวจบริเวณสถานที่ที่จะทำการตั้งค่ายไว้ก่อนล่วงหน้า. ดังที่ข้าพเจ้าได้อธิบายไปแล้ว พวกเขาจะทำการตัดสินใจว่าจะจัดวางเต็นท์ของกงสุลไว้ตรงตำแหน่งใดเป็นสิ่งแรก และทิศทางด้านใดที่อยู่โดยรอบเต็นท์ของกงสุลที่กองทหารจะตั้งค่ายลง. ถัดจากนั้นพวกเขาก็จะทำเครื่องหมายถึงอาณาเขตที่เป็นที่ตั้งเต็นท์ของกงสุลเป็นสิ่งแรก ถัดจากนั้นจึงลากเส้นที่แนวเต็นท์ของตรีบุณจะตั้งขึ้น และหลังจากนั้นก็คือเส้นที่ขนานกับแนวเต็นท์ของตรีบุณที่ซึ่งกองทหารจะเริ่มตั้งค่ายขึ้น. พวกเขาจะจัดทำแผนการจัดการพื้นที่ในด้านอื่น ๆ ของเต็นท์บัญชาการ ซึ่งเป็นแผนการที่ข้าพเจ้าได้อธิบายไปแล้วอย่างละเอียด.

ทั้งหมดนี้จะใช้เวลาเพียงไม่มาก เพราะการตั้งค่ายไม่ได้จำเป็นต้องใช้รางวัลที่ซับซ้อนนัก และทิศทางทั้งหมดนั้นก็ก็เป็นสิ่งที่ตายตัว และเหมือนเดิมตลอด. หลังจากนั้นพวกเขาก็จะติดตั้งประจำกองทหารต่าง ๆ. โดยธงผืนแรกจะแสดงที่ตั้งเต็นท์ของกงสุล ส่วนธงผืนที่สองจะเป็นตัวระบุว่าพื้นที่

ฝั่งใดของเต็นท์กึ่งสุลจะใช้เป็นพื้นที่สำหรับตั้งค่าย ธงผืนที่สามจะถูกวางไว้ตรงกึ่งกลางแนวเต็นท์ของเหล่าตรีบุณ ส่วนธงผืนที่สี่นั้นจะวางไว้ตรงกึ่งกลางของแถวที่กองพลทหารโรมันตั้งค่าย. ธงที่ใช้ระบุที่ตั้งเต็นท์บัญชาการนั้นจะเป็นสีขาว ส่วนที่เหลืออีกสามผืนจะเป็นสีแดง. ส่วนบริเวณอีกฝั่งหนึ่งของเต็นท์บัญชาการนั้น พวกเขาจะติดตั้งหอกที่ไม้ได้ประดับประดา หรือธงที่มีสีสันที่แตกต่างออกไปแทน. หลังจากนั้นพวกเขาก็จะร่างช่องถนนทางเดินด้านข้างทั้งหลาย และปักหอกลงไปเพื่อระบุตำแหน่งของช่องทางเดินแต่ละเส้น.

ทั้งหมดนี้ย่อมหมายความว่า ทันทีที่กองทหารเดินทัพมาถึงบริเวณที่ตั้งค่าย และมองเห็นภาพรวมทั้งหมดของค่ายแล้วนั้น รูปแบบทั้งหมดของค่ายนั้นจะต้องเป็นที่ชัดเจนต่อทหารทุกคน โดยมีธงของกงสุลเป็นตัวระบุอันจะทำให้พวกเขาสามารถคาดการณ์พื้นที่ในส่วนอื่น ๆ ได้ทั้งหมด. จะต้องไม่มีใครสงสัยว่าถนนเส้นใด หรือแนวแถวแนวใดที่พวกเขาจะต้องไปตั้งเต็นท์ เพราะทุก ๆ คนจะต้องตั้งเต็นท์ที่ตำแหน่งเดิมเสมอ. อันที่จริงมันดูราวกับว่ากองทัพนั้นได้เดินทัพกลับไปสู่บ้านเกิดเมืองนอนของตน เพราะทหารที่กำลังเดินทัพนั้นจะแยกตัวกันที่ประตูเมือง (ซึ่งก็คือประตูค่าย) และเดินไปยังตำแหน่งที่เป็นบ้านของตนได้อย่างไม่ผิดพลาด เพราะทุก ๆ คนต่างก็รู้ว่าสถานที่ใดในเมืองนั้นที่เป็นที่ตั้งของที่พักของพวกเขา. และทั้งหมดนี้ก็คือสิ่งที่เกิดขึ้นในยามที่กองทัพของชาวโรมันเดินทัพเข้าไปในบริเวณที่ตั้งค่าย.

[42] หนทางที่ชาวโรมันใช้ในการตั้งค่ายอันเรียบง่ายสำหรับข้าพเจ้านั้นดูเหมือนว่าจะแตกต่างออกไปจากวิธีการตั้งค่ายของชาวกรีก. เพราะในยามที่ชาวกรีกตั้งค่ายนั้น สิ่งที่พวกเขาพิจารณาเป็นสำคัญก็คือการใช้ประโยชน์จากความแข็งแกร่งตามธรรมชาติของสภาพภูมิประเทศนั้น ๆ. มันมีเหตุผลสองประการสำหรับสิ่งนี้ หนึ่งก็คือพวกเขาต้องการหลีกเลี่ยงความลำบากในการขุดสนามเพลาะ และสองคือพวกเขาเห็นว่าแนวป้องกันที่สร้างขึ้นจากน้ำมือมนุษย์นั้นด้อยกว่าแนวป้องกันที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติแบบวิสุทธิ. สิ่งเหล่านี้ไม่เพียงแต่ส่งผลต่อการจัดวางค่ายโดยรวมทั้งหมดเท่านั้น เนื่องด้วยข้อจำกัดทางภูมิประเทศย่อมจะทำให้ไม่มีค่ายทหารสองค่ายใดที่จะสามารถตั้งค่ายด้วยรูปร่างแบบเดียวกันได้ แต่พวกเขาจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนรายละเอียดให้สอดคล้องกับข้อจำกัดของสภาพภูมิประเทศที่หลากหลาย. ผลสุดท้ายก็คือจะไม่มีใครจะสามารถล่วงรู้ได้อย่างมั่นใจว่าแนวแถวแนวใดที่เขาหรือหน่วยทหารของเขาจะตั้งไปตั้งค่าย. อย่างไรก็ตาม เพื่อความเรียบง่าย ชาวโรมันจึง

เตรียมพร้อมที่จะยอมอดทนต่อความยากลำบากที่เกิดขึ้นจากการชุดสนามเพลาะและสิ่งอื่น ๆ ซึ่งจะช่วยให้พวกเขามีรูปร่างการตั้งค้ายที่เหมือนกัน ที่ซึ่งทหารทุกนายต่างคุ้นเคยเป็นอย่างดี.

เท่านี้ก็น่าจะเป็นการเพียงพอสำหรับการอธิบายมิติอันสำคัญเกี่ยวกับศาสตร์ทางการทหารของชาวโรมัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งค่าย. [...]

รูปแบบการปกครองของโรมันเมื่อเปรียบเทียบกับรูปแบบการปกครองของที่อื่น

[43] รูปแบบการปกครองของสปาร์ตา, คริต, แมนทีเนีย, และคาเจจ นั้นได้รับชื่อเสียงในความเป็นเลิศมาอย่างยาวนาน และไม่ค่อยมีนักประวัติศาสตร์คนใดที่จะไม่กล่าวถึงการปกครองของรัฐเหล่านี้. บางคนได้เพิ่มเอเธนส์ และอีบส์เข้าไปด้วยเช่นกัน แต่ข้าพเจ้าจะขอละสองรัฐนี้เอาไว้. เพราะข้าพเจ้าไม่ประเด็นที่จะต้องยอมสละเวลาไปกับรูปแบบการปกครองที่ไม่ได้เป็นไปตามเส้นของพัฒนาการตามธรรมชาติ และไม่ได้สามารถรักษาช่วงเวลาที่มีน้าก้าวสู่ยุครุ่งเรืองไว้ได้นานเท่าใดนัก. เช่นเดียวกัน การถดถอยของเอเธนส์และอีบส์นั้นก็ไม่มีปรากฏอีกเช่นกัน เพราะมันดูราวกับว่าโชคชะตาได้ยอให้รัฐเหล่านี้ส่องสว่างอย่างรวดเร็วจนกลายเป็นรัฐอันเจิดจรัส แต่ก็เหมือนกับที่สุภษัชได้เตือนเอาไว้ว่า ในขณะที่พวกเขายังคงมั่งคั่ง และมีอนาคตที่สดใสในทุกมิติอย่างเห็นได้ชัด แต่ทันใดนั้นพวกเขากลับต้องประสบกับชะตาที่พลิกกลับอย่างสุดซึ้ง.

ดังเช่นตัวอย่างของชื่อเสียงในเรื่องความยอดเยี่ยมของชาวอีบส์ที่พวกเขาได้รับจากการใช้ประโยชน์จากความชั่วร้ายของชาวสปาร์ตา และความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ที่พันธมิตรของเขามีต่อพวกสปาร์ตานั้นเป็นผลงานของมหาบุรุษเพียงคนเดียวหรือสองคนผู้ซึ่งเล็งเห็นถึงความเป็นไปได้ทั่ว ๆ ไปของสถานการณ์เท่านั้น. ความสำเร็จของชาวอีบส์นั้นไม่ได้เกิดจากรูปแบบการปกครองของพวกเขา แต่เกิดจากความสามารถของบรรดาผู้นำของพวกเขา ดังที่โชคชะตาได้เปิดเผยมันออกมาให้เห็นต่อสายตาของชาวโลกอย่างรวดเร็ว. เพราะการเจริญเติบโต การขึ้นสู่จุดสูงสุด และการเสื่อมสลายของอีบส์นั้นเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับช่วงชีวิตของ อีพามินอนดาส และเพโลพิดาส ดังนั้นพวกเราจึงสมควรพิจารณาสาเหตุที่ทำให้ให้อีบส์นั้นก้าวรุดหน้าขึ้นในช่วงเวลานั้นจากน้ำมือของบุคคลเหล่านี้ มิใช่จากรูปแบบการปกครองของอีบส์.

[44] ข้อสรุปแบบเดียวกันนั้นก็เกิดขึ้นกับการปกครองของเอเธนส์เช่นเดียวกัน. แม้ว่าคนผู้หนึ่งอาจกล่าวอ้างว่าเอเธนส์นั้นได้รับช่วงเวลาแห่งความสำเร็จหลายต่อหลายช่วง แต่ก็ไม่มีช่วงใดที่จะยิ่งใหญ่เกินกว่าช่วงเวลาที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับช่วงที่เฮมิสโตคลีสก้าวขึ้นสู่จุดสูงสุดของอำนาจ และเพียงไม่นานหลังจากนั้นความผันแปรซึ่งมีอยู่โดยทั่วไปตามธรรมชาติของรูปแบบการปกครองของพวกเขานั้นจะรับประกันได้ว่าเอเธนส์จะต้องประสบกับสิ่งที่กลับตาลปัตรอย่างสิ้นเชิง. ข้าพเจ้าใช้คำว่า ‘ความผันแปร’ ก็เพราะการเปรียบเทียบที่เหมาะสมที่สุดสำหรับเอเธนส์ก็คือนาวาที่ปราศจากกัปตัน. บนเรือลำนั้น ลูกเรือบนนั้นจะทำหน้าที่ของพวกเขาเป็นอย่างดีไปได้นานตราบเท่าที่ความกลัวทะเลเปิด หรือความกลัวภัยคุกคามจากพายุนั้นได้ชักจูงให้พวกเขาร่วมมือกันและเชื่อฟังคำสั่งของนายท้ายเรือ. แต่เมื่อใดก็ตามที่มันไม่มีเหตุเหตุที่จะทำให้ทุกคนตื่นตัว พวกเขาก็จะเริ่มละเลยผู้ที่อยู่สูงกว่า และหันมาทะเลาะเบาะแว้งกันเอง. และเมื่อนั้นการต่อสู้กันภายในก็ได้เริ่มต้นขึ้น บางคนในหมู่พวกเขาอาจอยากเดินเรือต่อไป ในขณะที่บางคนอาจขอร้องให้นายท้ายเรือทอดสมอ บางคนก็กางใบเรือออก ในขณะที่อีกพวกก็พยายามห้ามปรามพวกเขา และบอกให้พวกเขาเก็บใบเรือลง. มันไม่ได้มีแค่เพียงวิวาทะ และการต่อสู้ของเหล่านี้เท่านั้นที่ทำให้ผู้คนจากภายนอกมองมาด้วยสายตาที่แสดงถึงความรังเกียจ แต่สถานการณ์ดังกล่าวยังได้ก่อให้เกิดอันตรายต่อคนอื่น ๆ ทุกคนบนเรือตลอดระยะเวลาที่ออกเดินเรือไปอีกด้วย. ดังนั้นบ่อยครั้งหลังจากที่พวกเขาหลบรอดจากความเกรี้ยวกราดของทะเลเปิด และมีชีวิตรอดจากพายุที่โหมกระหน่ำมาได้แล้วแท้ ๆ แต่พวกเขากลับต้องมาอับปากบนท่าเรือ หรือในบริเวณที่อยู่ใกล้กับชายฝั่งแทน. สิ่งนี้คือความแน่นอนที่เกิดขึ้นในหลายต่อหลายครั้งแก่รัฐเอเธนส์. หลังจากที่พวกเขาได้ป้องกันตนเองจากภัยอันตรายอันยิ่งใหญ่และย่ำแย่ด้วยประชาชนและผู้นำที่มีคุณภาพแล้ว แต่หลังจากนั้นพวกเขากลับต้องมาทนทุกข์จากสิ่งที่ไม่ดีทุกอย่างอย่างสิ้นเชิงในเวลาที่เป็นช่วงเวลาอันสงบสุขปราศจากปัญหาแทน.

ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่ควรจะกล่าวอะไรเพิ่มเติมอีกเกี่ยวกับเอเธนส์และอีบัส อันเป็นรัฐที่ซึ่งถูกปกครองด้วยความคิดเพื่อฝันของฝูงชน โดยในกรณีแรกนั้นเป็นฝูงชนที่ก่อปรไปด้วยความป่าเถื่อนและโหดร้ายเป็นพิเศษ ส่วนอีกกรณีหนึ่งนั้นก็เป็ฝูงชนที่ถูกปลุกขึ้นมาจากความรุนแรงและความรู้สึกอันแรงกล้าต่าง ๆ. [45] แต่การที่จะหันไปพูดถึงรูปแบบการปกครองของรัฐครีตแทนนั้น มีสองประเด็นที่ต้องการความสนใจของพวกเราเสียก่อน. ประเด็นแรกก็คือ เหตุใดที่นักเขียนผู้เลื่องชื่อในอดีต คนอย่าง ฮีฟอรัส, เซโนโฟน, คัลลิสธีนิส และเพลโต จึงกล่าวว่ารูปแบบการปกครองของนครรัฐครีตกับส

ปาร์ตานั้นเหมือนกัน? ประเด็นที่สองก็คือ เหตุใดพวกเขาจึงแนะนำให้มียุทธศาสตร์การปกครองเหมือนของนครรัฐครีต?

ข้าพเจ้าคิดว่าพวกเขาเหล่านั้นคิดผิดในทั้งสองประเด็น แต่เมื่อลองหันไปพิจารณาในรายละเอียดของแต่ละประเด็นโดยเริ่มต้นจากความแตกต่างของรูปแบบการปกครองของทั้งสองนครรัฐเสียก่อน. คุณลักษณะเฉพาะของรูปแบบการปกครองของสปาร์ตานั้นมักเป็นที่กล่าวกันว่าคือ หนึ่ง การที่พวกเขาจัดการเรื่องการเป็นเจ้าของที่ดิน ที่ซึ่งจะไม่มีใครมีมากกว่าคนอื่น ๆ เพราะพลเมืองทุก ๆ คนจะได้รับที่ดินในจำนวนที่เท่า ๆ กันที่ถูกกำหนดขึ้นโดยรัฐ. สอง ความคิดเห็นของพวกเขาที่มีต่อการหาเงินนั้นซึ่งต่างก็ไม่ยอมรับให้มีความขัดแย้งอันเกิดจากความไม่เท่าเทียมของรายได้ซึ่งทำให้สิ่งเหล่านี้ถูกกำจัดออกไปจากรัฐอย่างสิ้นเชิง. สาม ข้อเท็จจริงที่ว่าระบอบกษัตริย์ของสปาร์ตานั้นดำรงตำแหน่งตลอดชีวิต ส่วนสมาชิกของสภาผู้อาวุโสนั้นก็มิวาระจนสิ้นชีพ และตำแหน่งเหล่านี้ก็คือตำแหน่งที่มีหน้าที่รับผิดชอบไม่ว่าจะโดยตรงหรือโดยอ้อมต่อการบริหารรัฐทั้งสิ้น.

[46] ไม่มีสิ่งใดเหล่านี้ที่จะคล้ายคลึงกันกับการปกครองของครีต. ในครีตนั้นประชาชนได้รับอนุญาตโดยกฎหมายให้พวกเขาสามารถครอบครองที่ดินมากเท่าใดก็ได้ที่พวกเขาสามารถครอบครองได้ และการหาเงินนั้นไม่ได้ถูกมองว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นเท่านั้น แต่กลับเป็นอาชีพที่ทรงเกียรติที่สุดที่คนคนหนึ่งจะประกอบให้ได้. และนี่คือสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่าความมั่งคั่งร่ำรวยนั้นเป็นที่เคารพยกย่องเพียงใดในครีต. และในความโลภมากทั่ว ๆ ไปที่ยังรากลึกลงไปในครีตนั้นได้ทำให้มันเป็นเพียงสถานที่แห่งเดียวในโลกที่การได้รับประโยชน์ไม่ว่าจะด้วยวิธีการใดก็ตามจะถูกมองว่าเป็นสิ่งเลวทราม. นอกจากนี้ตำแหน่งทางการเมืองนั้นมีวาระหนึ่งปี และถูกคัดเลือกโดยกระบวนการประชาธิปไตย.

ข้าพเจ้ามักสงสัยเป็นประจำว่า เหตุใดพวกเราจึงถูกสอนมาว่ารูปแบบการปกครองที่แตกต่างกันอย่างสุดขั้วทั้งสองแบบนี้มันเป็นรูปแบบการปกครองที่มีที่มาเหมือนกัน หรือมีลักษณะเดียวกัน. แต่ผู้ที่ยืนกรานในมุมมองดังกล่าวไม่เพียงแค่มุ่งหยุดละเลยความแตกต่างอันโดดเด่นเหล่านั้นเท่านั้น. พวกเขายังได้กล่าวเสริมด้วยข้อเสนออันยาวยืดยาวถึงผลลัพธ์ที่ทำให้ไลเคอร์กัสเป็นคนผู้เดียวในอดีตที่สามารถยึดกุมข้อเท็จจริงอันสำคัญที่ว่ารัฐทุก ๆ รัฐนั้นจะอยู่รอดได้ด้วยสองปัจจัย หนึ่งคือความกล้าหาญที่มีต่อศัตรูภายนอก และสองคือความสมัคสมานกันภายในของพลเมือง. และด้วยการขจัดความโลภออกไป พวกเขาเชื่อว่าไลเคอร์กัสได้ขจัดความขัดแย้งการต่อสู้ช่วงชิงของพลเมืองออกไปด้วยเช่นกัน. ดังนั้นจากการที่สปาร์ตาเป็นอิสระจากความชั่วร้ายเหล่านี้ มันจึงไม่มีประชาชน

คนใดในกรีกที่จะบริหารจัดการกิจการภายในของบ้านเมืองตนเองได้ดีและสามารถเข้าถึงความสมัคสมานกันในระดับที่สูงกว่าสปาร์ตาอีกแล้ว. นี่คือลักษณะที่นำมาใช้เป็นข้อโต้แย้ง แต่หากมั่นใจว่าพวกเขาไม่สามารถมองเห็นได้ว่าความโกลาหลของชาวคริสต์ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้ง การหลอกลวง และสงครามกลางเมืองเป็นอย่างมากทั้งกับคนในพื้นที่ และโดยทั่วไป การที่พวกเขาละเลยสิ่งเหล่านี้ทำให้พวกเขามีจุดยืนและยืนกรานหนักแน่นในความล้มเหลวคล้ายคลึงกันของรูปแบบการปกครองของทั้งสองรัฐ. ในการอธิบายรูปแบบการปกครองทั้งสอง ฮีพอร์ส กล่าวถึงขั้นเรียกรูปการปกครองทั้งสองนั้นด้วยคำที่เหมือนกันมากเสียจนกระทั่งหากคนผู้หนึ่งไม่ได้ล่วงรู้ถึงชื่อเรียกที่แตกต่างกันของการปกครองทั้งสองแบบ มันก็อาจจะเป็นไปได้เลยที่จะบอกว่าการปกครองของที่ใดกันแน่ที่เขากำลังพูดถึงอยู่

เท่านี้ก็น่าจะเป็นพอแล้วสำหรับเหตุผลว่าเหตุใดข้าพเจ้าจึงพิจารณาการปกครองของทั้งสองว่าแตกต่างกัน. ถัดจากนี้ข้าพเจ้าจะได้อธิบายต่อไปว่าเหตุใดในความคิดของข้าพเจ้านั้น การปกครองของ คริสต์จึงไม่สมควรเป็นที่ยกย่องหรือใช้เป็นแบบอย่าง. [47] ตามความเห็นของข้าพเจ้านั้นรัฐทุก ๆ รัฐนั้นเป็นผลอันเกิดขึ้นจากสองปัจจัยที่จะเป็นเครื่องบ่งชี้ว่าสถาบัน และรูปแบบการปกครองนั้นดีหรือเลว. ปัจจัยทั้งสองที่ว่านี้ก็คือธรรมเนียมปฏิบัติ และชนบต่าง ๆ. ยามใดก็ตามที่ธรรมเนียมปฏิบัติและชนบนั้นดี พวกมันก็จะทำให้พลเมืองแต่ละคนนั้นน่าเคารพ และถูกควบคุม และทำให้รัฐนั้นมีลักษณะที่ถูกต้องและเป็นธรรม แต่ยามใดก็ตามที่ธรรมเนียมปฏิบัติและชนบเหล่านั้นชั่วร้ายมันก็จะก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ตรงกันข้าม. ดังนั้น ดังเช่นที่เราสามารถอนุมานอย่างมั่นใจได้ว่าพลเมืองของรัฐที่มีธรรมเนียมและชนบที่ดีนั้นย่อมจะเป็นคนดีในตัวเอง และย่อมจะมีรูปแบบการปกครองที่ดี และมันยังจะทำให้เกิดความรู้สึกอย่างสมบูรณ์แบบที่จะสรุปได้ว่าที่ใดก็ตามที่พลเมืองนั้นเต็มไปด้วยความโกลาและนโยบายของรัฐนั้นก็อยู่ดีธรรม เมื่อนั้นก็แสดงว่าธรรมเนียม และชนบต่าง ๆ รวมถึงรูปแบบการปกครองทั้งหมดย่อมจะเลวตามไปด้วยเช่นกัน. มาถึงบัดนี้มันคงจะเป็นการยากอย่างยิ่งที่จะหาใครก็ตามที่ใช้ชีวิตส่วนตัวอย่างตะกละตะกลาม และมีนโยบายรัฐที่ อยู่ดีธรรมได้มากเท่ากับชาวคริสต์อีกแล้ว. ดังนั้นข้าพเจ้าจึงขอสรุปว่า ไม่เพียงรูปแบบการปกครองของ คริสต์นั้นจะแตกต่างออกไปจากรูปแบบการปกครองของสปาร์ตาเท่านั้น แต่มันยังไม่มีสิ่งใดให้เรายกย่องชื่นชม หรือใช้เป็นแบบอย่าง ดังนั้นข้าพเจ้าจึงขอคัดมันออกไปจากการเปรียบเทียบครั้งนี้.

ถัดมาคือรูปแบบการปกครองของเพลโตที่เป็นที่กล่าวขานกันในวงการปรัชญานั้นเป็นอย่างไร? แต่มันอาจจะไม่เป็นธรรมที่จะยอมรับมันเข้ามาในการอภิปรายครั้งนี้ด้วย. เพราะเราย่อมจะไม่ให้ช่างฝีมือหรือนักกีฬาเข้ามามีส่วนร่วมในการแข่งขันหากพวกเขาไม่ได้รับการรับรองหรือได้รับการฝึกฝนมา และมันก็จะเป็นการไม่เหมาะสมเช่นกันที่จะปล่อยให้รูปแบบการปกครองของเพลโตเข้ามาแข่งขันชิงรางวัลที่หนึ่งจนกว่ามันจะสามารถพิสูจน์ได้ว่ามันสามารถเกิดขึ้นได้ในโลกแห่งความเป็นจริงเสียก่อน. จนกว่าจะถึงเวลานั้น การอภิปรายถึงมัน และนำมันมาเปรียบเทียบกับรูปแบบการปกครองของสปาร์ตา โรม และคาเธจ ย่อมจะไม่แตกต่างกับการนำรูปปั้นเข้ามาเปรียบเทียบกับมนุษย์ที่มีชีวิตอยู่จริง ๆ. ทักษะอันน่าทึ่งอาจถูกใช้ไปในระหว่างการแกสเล็กรูปปั้น แต่การจะนำสิ่งที่ไร้ซึ่งชีวิตมาเปรียบเทียบกับสิ่งที่มีชีวิตนั้นก็เท่ากับเป็นการทำร้ายผู้ชมอย่างน่าขันและไร้ประโยชน์ที่สุด.

[48] เราควรจะทิ้งรูปแบบการปกครองทั้งสองที่ได้กล่าวไปและหันกลับไปพิจารณา รูปแบบการปกครองของสปาร์ตาแทน. กฎหมายที่ไลเคอร์ก็สสร้างขึ้น และการจัดการที่เขาทำขึ้นเพื่อรับประกันในความสมัคสมานภายในบรรดาพลเมือง เพื่อที่จะทำให้ลาโคเนียปลอดภัยและเพื่อรักษา อดัตตานิธิของสปาร์ตาเอาไว้ ทั้งหมดนี้นั้นได้ทำให้ข้าพเจ้านิ่งและประทับใจมากเสียจนกระทั่งข้าพเจ้า พิจารณาภูมิปัญญาของ ไลเคอร์ก็สว่าเป็นสิ่งเหนือมนุษย์. การแบ่งสรรที่ดินอย่างเท่าเทียม และการมีวิถีชีวิตแบบส่วนรวมอย่างเรียบง่ายได้ส่งผลต่อการทำให้แต่ละคนนั้นมีวินัยและไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว ตลอดจนกำจัดความวุ่นวายทางการเมืองออกไปอีกด้วย นอกเหนือนี้ไลเคอร์ก็สยังทำให้ชาวสปาร์ตามีความสู้ชีวิตและห้าวหาญด้วยการฝึกฝนพวกเขาให้อุตุนต่อความยากลำบากและการเผชิญหน้ากับอันตราย. ดังเช่นที่การรวมตัวกันของความกล้าหาญและการมีวินัยในตนเองได้ควบคุมความชั่วร้ายและทำให้ปัจเจกบุคคลนั้นไม่ยอมก้มหัวให้ผู้อื่น และมันยังก่อให้เกิดผลดีต่อชุมชนโดยรวมอีกด้วย. และด้วยการจัดวางรูปแบบการปกครองของเขาในหนทางดังกล่าวจากองค์ประกอบเหล่านี้ ไลเคอร์ก็สได้ทำให้มั่นใจได้ว่าชาวลาโคเนียทุกคนย่อมจะได้รับสภาวะอันมั่นคงของความปลอดภัยและโดยเฉพาะชาวสปาร์ตาก็จะคงอดัตตานิธิของตัวเองไว้ได้เป็นระยะเวลาอันยาวนาน.

อย่างไรก็ตามข้าพเจ้าไม่เห็นว่าการกระทำอะไรลงไปทั้งในมุมกว้าง และในเชิงรายละเอียด เกี่ยวกับการประกาศถึงการแข็งกร้าวทางการเมืองและการทหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งดั่งที่มันปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนผ่านการการรุกรานดินแดนของรัฐเพื่อนบ้านและการขึ้นมาอยู่เหนือผู้อื่น

ทางการเมือง. ไลเคอร์ก็สล้มเหลวที่จะอธิบายถึงสิ่งที่จะต้องจัดการ หรือสิ่งที่จำเป็นที่อยู่กับพลเมืองของเขาที่จะทำให้ลักษณะโดยรวมของทั้งเมืองนั้นมีความเพียงพอในตัวเองและควบคุมตนเองได้ในหนทางเดียวกันกับที่เขาประสบความสำเร็จในการทำให้ชีวิตส่วนตัวของปัจเจกบุคคลแต่ละคนนั้นมีความพอเพียงและมีเกียรติ. แม้ว่าไลเคอร์ก็สจะทำให้พวกเขาสงวนตนเองและมีความพอประมาณในชีวิตส่วนตัวและในธรรมเนียมปฏิบัติของเมืองของพวกเขา แต่ไลเคอร์ก็สกลับไม่ได้ทำอะไรเลยในการหยุดพวกเขาจากกระทำต่อเพื่อนพ้องชาวกรีกของพวกเขาด้วยความแข็งกร้าวอันเกิดจากความทะยานอยากส่วนบุคคลและความกระหายในอำนาจ.

[49]. จะมีใครหรือไม่ที่ไม่รู้ เช่นไม่รู้ว่าชาวสปาร์ตานั้นเป็นชาวกรีกพวกแรก ๆ ที่เข้ายึดดินแดนของรัฐเพื่อนบ้าน ในยามที่ความโลภของพวกเขาชักนำพวกเขาให้ทำสงครามกับชาวเมสสิเนีย โดยมีเป้าหมายที่จะเอาพวกเขาไปเป็นทาส มีนักประวัติศาสตร์คนใดหรือไม่ที่ไม่ได้เล้าว่าพวกเขา นั้นโหยหาชัยชนะมากถึงขั้นที่พวกเขาให้คำสัตย์สาบานว่าพวกเขาจะไม่หยุดการจู่โจมจนกว่าจะยึดเมสสิเนียได้? มันยังเป็นความรู้ที่ทราบโดยทั่วกันอีกเช่นกันว่าความกระหายในอำนาจของชาวสปาร์ตาในดินแดนกรีซนั้นได้ชักนำพวกเขาเชื่อเชิญคนทุก ๆ คนที่พวกเขาได้เคยเอาชนะมาก่อนหน้า. เพราะในช่วงที่พวกเขาเปอร์เซียรุกราน ชาวสปาร์ตาต่อสู้เพื่อปกป้องเสรีภาพของกรีกและเอาชนะได้แต่หลังจากที่พวกเขาเปอร์เซียล่องเรือกลับดินแดนของตนไป ชาวสปาร์ตาก็หักหลังนครรัฐของชาวกรีกในการตกลงทำ “สันติภาพแห่งแอนทัลซิดาส” เพื่อที่จะได้รับทรัพยากรทางการเงินที่จำเป็นต่ออำนาจเหนือเพื่อนพ้องชาวกรีกของพวกเขา.

และจุดนี้เองที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงข้อผิดพลาดของรูปแบบการปกครองของชาวสปาร์ตาที่ได้เปิดเผยตัวตนของมันออกมา. เพราะตราบดีที่พวกเขายังคงต้องการแค่เพียงการปกครองเหนือบรรดารัฐเพื่อนบ้าน หรือปกครองเหนือชาวเพโลพอนนีเซียนเพียงลำพังนั้น ชาวสปาร์ตาย่อมพบว่าเสียบยงร้าย และทรัพยากรต่าง ๆ ที่จัดหามาโดยชาวลาโคเนียนั้นก็เป็นที่เพียงพอในการรักษาการดังกล่าวแล้ว เพราะลาโคเนียนั้นเป็นสถานที่ที่ง่ายต่อการที่พวกเขาจะรวบรวมสิ่งต่าง ๆ ที่พวกเขาต้องการ และพวกเขาก็สามารถส่งมันกลับไปยังสปาร์ตา หรือส่งมันไปให้แก่พวกเขาที่แนวหน้าได้อย่างรวดเร็ว. แต่เมื่อใดก็ตามที่พวกเขาเริ่มต้นส่งกองเรือ หรือกองทหารออกไปนอกดินแดนเพโลพอนนีส เมื่อนั้นก็เป็นที่ยืนยันว่าระบบกฎหมายของ ไลเคอร์ก็สที่ได้กำหนดให้ใช้โลหะแทนเงิน และค้าขายด้วยการแลกเปลี่ยนสิ่งของ (ชาวสปาร์ตามันจะนำผลผลิตทางการเกษตรส่วนเกินในแต่ละปี

ของพวกเขาไปแลกกับสิ่งที่พวกเขาขาดแคลน) นั่นก็จะไม่เพียงพออีกต่อไป. การปฏิบัติการของพวกเขาในเวลานี้จึงต้องการระบบเงินตราแลกเปลี่ยนที่เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป รวมไปถึงจนถึงการจ้างทหารรับจ้าง และดังนั้นพวกเขาจึงถูกบีบให้ต้องไปร้องขอความช่วยเหลือจากเปอร์เซียให้ช่วยเก็บภาษีหมู่เกาะต่าง ๆ และบรรณาการต่าง ๆ จากชาวกรีกทั้งหมดแทน เนื่องจากพวกเขาตระหนักดีว่าภายใต้ระบบกฎหมายของโลเคอร์กัสนั้นมันเป็นไปได้เลยที่จะปรารถนาในไม่เพียงแต่การครองอำนาจเป็นผู้นำเหนือดินแดนกรีกเท่านั้น หากแต่เป็นตำแหน่งใดใดก็ตามที่นำมาซึ่งอิทธิพลทั้งหมด.

[50] เป้าหมายของการกล่าวนอกเรื่องเมื่อครูนั่นก็คือการปล่อยให้ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นว่าระบบของโลเคอร์กัสนั้นถูกออกแบบมาเพื่อรักษาสถานะดั้งเดิมของสปาร์ตาอย่างมั่นคง และการปกปิดไว้ซึ่งอัตตาณัติของสปาร์ตา. เหล่าคนที่คิดว่าสิ่งนี้ก็คือสิ่งที่รัฐต่าง ๆ ต้องการนั้นจะต้องเห็นด้วยว่ามันไม่มี และจะไม่มีวันมีรูปแบบการปกครอง หรือวิถีชีวิตใดที่จะดีไปกว่าของสปาร์ตาอีกแล้ว. แต่หากใครคนหนึ่งมีความทะเยอทะยานที่มากกว่านั้น หากคนผู้นั้นคิดว่ามันเป็นสิ่งที่ดีกว่าและสูงส่งกว่าในการขึ้นเป็นผู้นำในระดับโลกที่มีขอบเขตอำนาจขยายออกไป และเป็นจักรวรรดิอันเป็นศูนย์กลางและจุดรวมของโลกของทุก ๆ คน เช่นนั้นแล้วคนผู้นั้นก็สมควรที่จะต้องยอมรับว่ารูปแบบการปกครองของสปาร์ตานั้นไม่เพียงพอ แต่การปกครองของโรมันต่างหากที่เหนือกว่าและเต็มไปด้วยพลวัตกว่า. บรรดาข้อเท็จจริงทั้งหลายที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นจริงของสิ่งนี้ กล่าวคือความมุ่งมั่นของชาวสปาร์ตาที่จะทำให้ตัวเองยิ่งใหญ่เหนือดินแดนกรีกนั้นไม่นานนักก็ได้ชักนำพวกเขาไปสู่หุบเหวของการสูญเสียอัตตาณัติของตนเอง แต่ทว่าสำหรับชาวโรมันนั้นมันไม่ได้ใช้ระยะเวลาอันยาวนานเลยที่จะเข้าปกครองโลกทั้งหมดอันเป็นที่รู้จักภายหลังจากที่พวกเขาได้เข้าควบคุมเหนือคาบสมุทรอิตาลีแล้ว. และการบรรลุเป้าหมายดังกล่าวของชาวโรมันนั้นได้รับความช่วยเหลืออย่างสำคัญจากความสบาย และสิ่งอำนวยความสะดวกที่ทำให้พวกเขาสามารถส่งเสบียงกรังต่าง ๆ ไปให้แก่กองทัพของพวกเขาได้.

[51] สำหรับการปกครองของคาเธจันนั้น ข้าพเจ้าขอว่าแต่แรกเริ่มเดิมทีนั้นการออกแบบรูปแบบการปกครองของพวกเขาในอดีตรดับหนึ่ง หากพิจารณาเฉพาะลักษณะที่สำคัญต่าง ๆ. เหล่า *Suffete* ก็คือกษัตริย์ ส่วนสภาผู้อาวุโสนั้นก็ใช้อำนาจในฐานะเหล่าอภิชน และประชาชนนั้นก็จะมีส่วนที่เป็นภาระรับผิดชอบของพวกเขาเองด้วยเช่นกัน. ลักษณะโดยรวมของโครงสร้างรูปแบบการปกครองโดยทั่วไปนั้นส่วนใหญ่ก็เหมือนกันกับของโรมันและสปาร์ตา. อย่างไรก็ตามในช่วงเวลาที่

พวกเขาเข้าเข้าสู่ “สงครามฮันนิบาล” รูปแบบการปกครองของคาเธงนั้นก็ได้เข้าสู่ความถดถอยเสื่อมโทรมเสียจนกระทั่งสภาพของรูปแบบการปกครองที่โรมยังดีเสียกว่า. เพราะทุก ๆ คน ทุก ๆ รัฐ หรือ ทุก ๆ การกระทำนั้นมีระยะตามธรรมชาติของการเจริญเติบโต ช่วงเวลาที่ขึ้นสู่จุดสูงสุด และช่วงเวลาที่ตกต่ำลง และสิ่งต่าง ๆ นั้นย่อมจะอยู่ในสถานะที่ดีที่สุดในทุก ๆ มิติในยามที่มันอยู่ในช่วงเวลาที่ขึ้นสู่จุดสูงสุดของพวกมัน. สิ่งนี้ช่วยอธิบายได้ว่าเหตุใดในช่วงเวลานั้นจึงได้เกิดระยะห่างเชิงคุณภาพระหว่างรูปแบบการปกครองของโรมกับคาเธง. トラบเท่าที่คาเธงนั้นยังคงยังคงเติบโตใหญ่อย่างแข็งแกร่งและประสบความสำเร็จก่อนหน้าโรม ดังนั้นในขณะที่พวกเขาได้ผ่านพ้นระยะที่อยู่ในจุดสูงสุดไปแล้ว (ในความหมายเชิงรูปแบบการปกครอง) โรมกลับเพิ่งเข้าสู่ระยะที่อยู่ในจุดสูงสุดแทน. นั่นคือในขณะที่ในคาเธงนั้นสามัญชนได้กลายมาเป็นพลังทางการเมืองที่ทรงอิทธิพล ในโรมนั้นพลังทางการเมืองที่ทรงอิทธิพลนั้นยังคงเป็นเหล่าซีเนตอยู่. และเพราะนโยบายต่าง ๆ ในคาเธงนั้นตัดสินใจโดยมวลชน ส่วนในโรมนั้นตัดสินใจโดยเหล่าคนที่ดีที่สุด ด้วยเหตุนี้เองที่นโยบายของโรมจึงมีความเหนือกว่า. ดังนั้น แม้ว่าชาวโรมันจะต้องเผชิญกับความพ่ายแพ้อย่างยับเยินมาก่อนหน้า แต่ในท้ายที่สุด ต้องขอบคุณการตัดสินใจอันสมบูรณ์ (ของซีเนต – ผู้แปล) ที่ทำให้พวกเขาสามารถเอาชนะพวกคาเธงในสงครามพิวนิคได้ในที่สุด.

[52] ส่วนรายละเอียดนั้นได้เปิดเผยสิ่งเหล่านี้ออกมา. กรณีแรกที่ปรากฏขึ้นในใจก็คือเรื่องของพิชัยสงครามของพวกเขา. ในทางทะเลนั้นอย่างใดที่ใครคนหนึ่งอาจคาดหวังได้ว่าชาวคาเธงจะต้องได้รับการฝึกฝนและมีอุปกรณ์ที่ดีกว่า เนื่องจากทักษะการเดินเรือนั้นได้ฝังแน่นลงบนดินแดนนั้นเป็นระยะเวลาอันยาวนานแล้ว. อันที่จริงแล้ว พวกเขามีเรื่องทางทะเลให้ต้องทำมากกว่าชนชาติใดในโลก. ส่วนชาวโรมันนั้นถึงอย่างไรก็ตามก็ยังคงมีความได้เปรียบกว่าในเรื่องของการปฏิบัติการภาคพื้นดิน. กองทัพบกนั้นเป็นสิ่งที่ชาวโรมันให้ความสนใจมากกว่าในขณะที่ชาวคาเธงนั้นกลับละเลยกองทหารราบไปอย่างสิ้นเชิง และมีความสนใจเพียงเล็กน้อยให้แก่กองทหารม้า. เหตุผลสำหรับสิ่งนี้ก็คือชาวคาเธงนั้นช่วงใช้ทหารรับจ้างต่างชาติ ในขณะที่กองทัพโรมันนั้นกลับประกอบไปด้วยกองกำลังของตนเองกับพลเมืองชาวโรมันเท่านั้น. ในรายละเอียดของสิ่งเหล่านี้โดยเฉพาะนั้นที่ทำให้ระบบของชาวโรมันนั้นเหนือกว่าคาเธงอย่างชัดเจน เพราะในขณะที่เสรีภาพของชาวคาเธงนั้นขึ้นอยู่กับความรับผิดชอบของกองทหารรับจ้าง ชาวโรมันนั้นอาศัยแต่เฉพาะความอาจหาญของพวกเขาเองเท่านั้น ประกอบกับการสนับสนุนของพันธมิตรของพวกเขา. ดังนั้น แม้ว่าชาวโรมันจะพ่ายแพ้ในช่วงแรกก็ตาม แต่ชาวโรมันนั้นต่างจากชาวคาเธงที่สามารถพลิกความพ่ายแพ้ให้กลับกลายเป็นชัย

ชนะได้ในที่สุด. เพราะชาวโรมันนั้นเข้าต่อสู้โดยคิดว่าเป็นการทำเพื่อประเทศชาติและครอบครัวของพวกเขา โดยที่อารมณ์ฮึกเหิมนั้นไม่หยุดหย่อนลงไป และทำการทุ่มเทอย่างสุดหัวใจไปกับการต่อสู้ จนกว่าพวกเขาจะสามารถกำจัดชนะอยู่เหนือกว่าศัตรูของพวกเขาได้. ดังนั้นถึงแม้ว่าทักษะในด้านการกองทัพเรือของชาวโรมันจะด้อยกว่าของชาวคาเธอดังที่ข้าพเจ้าได้กล่าวไปแล้ว แต่ความห้าวหาญของกองทัพบกได้นำชัยชนะมาให้พวกเขาในตอนจบ. แน่แน่นอนว่าประสบการณ์นั้นเป็นปัจจัยสำคัญในการรบทางเรือ แต่ความรับผิดชอบของเหล่าลูกเรือนั้นก็มีส่วนต่อการยกระดับการรบไปสู่ชัยชนะด้วยเช่นกัน.

ชาวอิตาลีนั้นโดยธรรมชาติแล้วไม่เพียงแต่เหนือกว่าชาวฟินิเซียน¹⁴¹¹ และชาวแอฟริกันทั้งในแง่ของความแข็งแกร่งทางด้านร่างกาย และความกล้าหาญประจำตน แต่ยิ่งเหนือกว่าในแง่ของธรรมเนียมปฏิบัติที่มีส่วนอย่างมากในการหล่อหลอมจิตวิญญาณแห่งความกล้าหาญให้แก่พวกเขามาตั้งแต่วัยเด็ก. ตัวอย่างหนึ่งที่น่าจะเพียงพอสำหรับการแสดงให้เห็นว่าความยุ่งยากเพียงใดที่รัฐต้องเผชิญเพื่อที่จะสร้างคนให้ออกมามีความทรหดอดทนต่อทุกสิ่งตราบเท่าที่การทำเช่นนั้นจะทำให้เขาได้รับชื่อเสียงของความประเสริฐจากเหล่าพลเมืองร่วมรัฐของพวกเขา.

[53] เมื่อใดก็ตามที่ชาวโรมันที่มีชื่อเสียงโดดเด่นนั้นตายไป ส่วนหนึ่งของพิธีศพนั้นก็คือเขาจะต้องถูกนำตัวไปยังสิ่งที่ชาวโรมันเรียกกันว่า *rostra*¹⁴¹² ซึ่งตั้งอยู่บริเวณตลาดอย่างงดงามยิ่งใหญ๋. บางครั้งศพก็จะถูกจับนอนลง แต่ส่วนใหญ่แล้วมักจะนำมาตั้งแสดงเอาไว้ในท่านั่งหลังตรง. โดยที่จะมีผู้คนยืนอยู่รอบ ๆ และใครคนหนึ่งซึ่งอาจเป็นบุตรชายหัวปี หากคนผู้นั้นมีและบุตรคนนั้นปรากฏตัวอยู่ในที่นั้น หรือสมาชิกของครอบครัวคนอื่น ๆ จะต้องขึ้นไปยัง *rostra* และกล่าวสุนทรพจน์ยกย่องคุณธรรม และความกล้าหาญของคนที่วายชนม์นั้นในยามที่เขายังมีชีวิตอยู่. การกระทำดังกล่าวเป็นเสมือนการเตือนความทรงจำอันมีชีวิตชีวาเกี่ยวกับข้อเท็จจริงต่าง ๆ ให้แก่ผู้คนที่มาชุมนุมกัน ณ ที่แห่งนั้น ไม่ว่าจะพวกเขาจะได้รับผลกระทบโดยตรงจากความสำเร็จของคนผู้นั้นหรือไม่ก็ตาม และคนเหล่านั้นก็จะรู้สึกสะเทือนใจมากเสียจนกระทั่งความสูญเสียอันนั้นจะกลายเป็นความสูญเสียของคนทุก ๆ คนร่วมกันมากกว่าที่จะเป็นความสูญเสียของครอบครัวนั้น ๆ เพียงครอบครัวเดียว.

¹⁴¹¹ ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของผู้ที่อพยพมาก่อนนครคาเธ โดย คาเธ่นั้นมีความหมายตามภาษาฟินิเซียนแปลว่า นครใหม่ (the new city)

¹⁴¹² คล้ายกับปะรำพิธีของชาวโรมันที่ตั้งอยู่ในบริเวณฟอรัมของโรม

หลังจากนั้น เมื่อศพถูกฝังและพิธีกรรมต่าง ๆ ได้ถูกประกอบเป็นที่เรียบร้อยแล้ว พวกเขาจะตั้งรูปเคารพของผู้ตายไว้ที่ส่วนที่โดดเด่นที่สุดของบ้าน และปิดล้อมมันด้วยศาลบูชาบรรพชนที่ทำจากไม้. รูปเคารพนั้นประกอบไปด้วยหน้ากากที่ถูกล้อ และถูกจัดรูปทรงให้มีลักษณะที่เหมือนกับหน้าจริง ๆ ของคนตายอย่างมาก. ในวันหยุดของสาธารณะ พวกเขาจะเปิดศาลบรรพชน และทำการตกแต่งรูปเคารพนั้นอย่างระมัดระวัง และเมื่อใดก็ตามที่สมาชิกของครอบครัวที่มีชื่อเสียงโดดเด่นตายไป พวกเขาจะนำรูปเคารพในศาลเหล่านั้นออกไปในขบวนแห่ศพด้วย โดยให้คนที่มีลักษณะใกล้เคียงกับผู้ตายคนนั้นมากที่สุดทั้งความสูง และรูปร่างลักษณะโดยทั่วไปนั้นให้เป็นคนสวมใส่. คนที่สวมใส่หน้ากากแต่ละคนจะต้องแต่งกายด้วยเครื่องแต่งกายที่เหมาะสมและอยู่บนรถม้าที่นำหน้าด้วยคทา ขวาน และเครื่องแสดงเกียรติยศอื่น ๆ ตามธรรมเนียมที่แสดงถึงตำแหน่งทางการเมืองที่บรรพบุรุษของเขาเคยได้รับในยามที่มีชีวิตอยู่ เช่น สวมโทก้า¹⁴¹³ที่ดั้นขอบสีม่วงหากบรรพบุรุษผู้นั้นเคยดำรงตำแหน่งกงสุลหรือเพรเตอร์มาก่อน หรือโทก้าสีม่วงทั้งผืนหากบรรพบุรุษผู้นั้นเคยดำรงตำแหน่งเซนเซอร์มาก่อน หรือโทก้าที่ปักด้วยด้ายสีทองหากเขาเคยได้รับชัยชนะในการทำศึก หรือสิ่งอื่น ๆ ที่คล้ายกันมาก่อน. และเมื่อพวกเขาเดินทางมาถึง *rostra* พวกเขาจะนั่งเรียงแถวกันบนเก้าอี้ข้าง.

มันเป็นการยากที่จะจินตนาการถึงสิ่งที่จะสามารถปรากฏต่อสายตาของคนหนุ่มที่ปรารถนาในความยิ่งใหญ่ที่ดีไปกว่านี้อีกแล้ว. อันที่จริงแล้ว จะมีใครที่สามารถสงบนิ่งไม่ไหวติงท่ามกลาง (ความยิ่งใหญ่ของ – ผู้แปล) รูปเคารพที่เรียงรายกันเบื้องหน้าสายตาของพวกเขาราวกับว่ายังมีชีวิตและหายใจอยู่เฉกเช่นเดียวกับวีรบุรุษผู้มีชื่อเสียงในตำนานนั้นอยู่ได้อย่างไร? จะมีภาพอันน่าประทับใจใดที่จะยิ่งใหญ่มากไปกว่านี้ได้อีก? [54] และต่อจากนั้นเมื่อบุคคลที่ทำหน้าที่กล่าวสรรเสริญบุคคลที่ถูกฝังนั้นได้กล่าวเสร็จสิ้นเป็นที่เรียบร้อยแล้ว เขาก็จะทำแบบเดียวกันนั้นกับบรรพบุรุษคนอื่น ๆ แต่ละคนที่มีตัวตนมายัง ณ ที่แห่งนั้นโดยจะเริ่มต้นจากคนที่เก่าแก่ที่สุดก่อน โดยจะบรรยายถึงความสำเร็จ และการบรรลุเป้าหมายที่คนผู้นั้นได้เคยกระทำเอาไว้. ชื่อเสียงที่เหล่าวีรบุรุษในอดีตเหล่านี้ได้รับจากความประเสริฐของพวกเขา นั้นจึงถูกนำกลับมาให้ระลึกถึงอยู่เสมอ เพื่อที่จะทำให้ชื่อเสียงของเหล่าผู้ซึ่งได้กระทำการอันทรงเกียรติเอาไว้ในวันไม่มีวันตาย และความยิ่งใหญ่ของเหล่าคนที่ได้สร้างประโยชน์ไว้ให้แก่บ้านเกิดเมืองนอนนั้นกลายเป็นที่รับรู้โดยทั่วกันและถูกส่งต่อ

¹⁴¹³ ผ้าถุงที่เป็นเครื่องแต่งกายสำหรับหมัด้านนอกอันเป็นลักษณะเฉพาะของชาวโรมัน

จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง. แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือคนหนุ่มทั้งหลายก็จะได้รับแรงบันดาลใจจากความ
ความสำเร็จจากความทรหดอดทนเยี่ยงวีรบุรุษเพื่อที่จะได้รับชื่อเสียงที่จะเพิ่มขึ้นตามความกล้าหาญ.

ข้อเท็จจริงจะช่วยยืนยันข้อเสนอแนะดังกล่าว. เพราะในอดีตชาวโรมันจำนวนมากอาสาที่จะ
ตัดสินใจผลแพ้ชนะของการรบด้วยการประลองตัวต่อตัว และมีจำนวนไม่น้อยที่ต้องเสียชีวิตลง โดยบาง
คนก็ยอมสละชีพในสงครามเพื่อรักษาชีวิตของคนที่เหลือ หรือบางคนในยามสงบสุขก็สละชีพเพื่อ
รักษารัฐจากภัยอันตราย. ส่วนเหล่าคนที่ดำรงตำแหน่งระดับสูงบางคนนั้นเลือกหนทางที่ขัดแย้งกับ
ธรรมเนียมปฏิบัติและกฎหมายทั้งปวงด้วยการสังหารบุตรชายทั้งหลายของตนเองเพราะพวกเขาคือว่า
ความสำคัญของโรมันนั้นมาก่อนสายสัมพันธ์ภายในครอบครัว.

มีเรื่องเล่าประเภทดังกล่าวมากมายในโรม ที่ได้ฉายแววให้แก่ปัจเจกบุคคลจำนวนมาก แต่
ข้าพเจ้าจะขอกล่าวถึงแค่เพียงกรณีเฉพาะเพียงกรณีเดียวเท่านั้นซึ่งก็คงจะเป็นที่เพียงพอแล้วสำหรับ
เป้าหมายในขณะนี้ที่ต้องการจะยกตัวอย่างและเพื่อยืนยันสิ่งที่ข้าพเจ้าได้กล่าวอยู่จนถึงขณะนี้. [55]
เรื่องเล่าของ โอราเทียส โคคลีส นั้นมีอยู่ว่าเขาได้ทำการต่อสู้กับศัตรูสองคนอยู่บริเวณปลาย
สะพานข้ามแม่น้ำไทเบอร์ที่อยู่ด้านหน้ากรุงโรม จนกระทั่งเขาได้สังเกตว่ามีกลุ่มคนขนาดใหญ่กลุ่ม
หนึ่งกำลังมุ่งตรงมายังเขาเพื่อช่วยเหลือศัตรูของเขา. ด้วยความที่เขากลัวว่าศัตรูเหล่านั้นจะยึด
สะพานและบุกทะลักเข้าไปในเมืองได้ เขาจึงหนีไปหาเพื่อนทหารที่อยู่ข้างหลังเขาและตะโกนให้พวก
เขาล่าถอยกลับเข้าเมืองไปพร้อมกับตัดสะพานทิ้ง. พวกเขาทำตามที่โอราเทียสบอก. ในขณะที่
สะพานกำลังถูกทำลายลง โอราเทียสก็ยังคงยืนหยัดเพื่อหยุดยั้งการรุกรานของฝ่ายศัตรูแม้ว่าเขาจะมี
บาดเจ็บจำนวนมากแล้วก็ตาม. สิ่งที่เขาทำของเขากลับมาเปลี่ยนใจความแข็งแรงแรงทางด้านร่างกาย
ของโอราเทียสเท่ากับความทรหดอดทนและความไม่เกรงกลัวภัยอันตรายของเขา. ดังนั้นสะพานจึงถูก
ทำลายลง ยังผลให้การบุกโจมตีของศัตรูถูกขัดขวาง. โอราเทียสกระโดดลงไปในแม่น้ำที่ซุดเกราะ.
เขาตั้งใจที่จะสละชีพของเขา ด้วยตระหนักว่าความปลอดภัยของโรมรวมไปถึงชื่อเสียงที่จะตามมาใน
อนาคตนั้นย่อมมีความสำคัญกว่าการมีชีวิตรอดอยู่ในปัจจุบันและช่วงชีวิตที่เหลืออยู่ของเขา. ดังนั้น
หากข้าพเจ้าคิดไม่ผิด การกระทำดังกล่าวก็คือความกระตือรือร้นที่จะแข่งขันกันกระทำในสิ่งที่ทรง
เกียรติที่ถูกปลูกฝังกันมาตั้งแต่ในสมัยเด็กผ่านธรรมเนียมปฏิบัติของโรม.

[56] อาณาบริเวณอีกหนึ่งอย่างซึ่งกฎหมาย และธรรมเนียมปฏิบัติของชาวโรมันนั้น
เหนือกว่าชาวคาเธอนั้นก็คือความคิดของชาวโรมันที่มีต่อเงินตรา. ในคาเธอนั้นไม่มีสิ่งใดที่นำไปสู่

ผลประโยชน์ได้จะถูกลมองว่าเป็นเรื่องน่าอับอาย ในขณะที่โรมันนั้นไม่มีสิ่งใดที่น่าอับอายเกินกว่าการรับสินบน หรือการแสวงหาผลประโยชน์จากช่องทางที่ไม่เหมาะสมอีกแล้ว. นั่นก็เพราะชาวโรมันเองก็หาได้มีปัญหาอันใดกับการแสวงหาเงินถ้ากระทำผ่านช่องทางที่ถูกต้อง เพียงแต่พวกเขาจะประณามการหาเงินด้วยวิถีทางที่ไม่ถูกต้องก็เท่านั้น. ความแตกต่างจึงชัดเจนว่าในคาเธอนั้นผู้ที่สมัครชิงตำแหน่งทางการเมืองนั้นก็จะจ่ายสินบนแก่ผู้มีสิทธิเลือกตั้งในขณะที่โรมันนั้นโทษทัณฑ์สำหรับการกระทำดังกล่าวนั้นรุนแรงถึงตาย. เพื่อหันมาพิจารณาความแตกต่างอย่างสิ้นเชิงระหว่างมุมมองที่ทั้งสองรัฐนั้นมีต่อรางวัลสำหรับการมีคุณธรรม มันจึงมิใช่เรื่องที่น่าแปลกใจว่าเหตุใดจำนวนผู้คนที่พยายามอุทิศตนเพื่อที่จะได้รับรางวัลของทั้งสองแห่งจึงแตกต่างกันอย่างมากด้วยเช่นกัน.

แต่มิติของรูปแบบการปกครองของโรมันที่เป็นที่เหนือกว่าอย่างเห็นได้ชัดตามทรรศนะของข้าพเจ้าก็คือ มุมมองที่พวกเขามีต่อเหล่าเทพเจ้า. สำหรับข้าพเจ้าแล้วมันดูเหมือนกับว่าความเชื่อในศาสนาที่ซึ่งเราได้วิพากษ์วิจารณ์ผู้อื่นนั่นก็คือสิ่งที่ช่วยประสานรัฐของชาวโรมันเอาไว้ด้วยกันได้. ในโรมันนั้นไม่มีสิ่งใดที่มีบทบาทที่ซับซ้อนและกว้างขวางต่อชีวิตส่วนตัว และชีวิตทางการเมืองของประชาชนมากเกินไปกว่าความเชื่อเรื่องศาสนาอีกแล้ว. ผู้ที่อ่านงานของข้าพเจ้าหลายคนอาจพบว่ามันฟังดูแปลกประหลาด แต่สำหรับข้าพเจ้าแล้วมันดูเหมือนกับว่ามันได้ถูกทำให้เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม. ในรัฐหนึ่งที่พลเมืองนั้นมีความรู้แจ้งนั้นก็ไม่น่าจะจำเป็นต้องอาศัยแนวทางปฏิบัติดังกล่าว. แต่เพราะว่าคนทั่ว ๆ ไปของทุก ๆ ที่นั่นล้วนแล้วแต่มีความแปรปรวนจากการที่พวกเขาเต็มไปด้วยความปรารถนาที่ผิดกฎหมาย, ความโกรธจนหน้ามืดตามัว, และความรู้สึกอันแรงกล้าที่ไร้เหตุผลทางเลือกเดียวที่เหลืออยู่จึงต้องอาศัยความน่าสะพรึงกลัวที่มองไม่เห็น และละครอันซับซ้อนทั้งหลาย (เกี่ยวกับเทพเจ้า – ผู้แปล) เหล่านี้เพื่อคอยควบคุมพวกเขา.

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้าพเจ้าจึงคิดว่าบรรดาคนโบราณที่ได้นำแนวคิดเกี่ยวกับบรรดาเทพเจ้าและความน่าสะพรึงกลัวของนรกมาสู่มวลชนนั้นมิได้กระทำลงไปโดยหุนหันพลันแล่นหรือเกิดขึ้นโดยบังเอิญ หากแต่เป็นบรรดาคนในทุกวันนี้ที่พยายามจะกำจัดศาสนาออกไปพวกนั้นต่างหากที่กระทำการโดยไม่ได้คิด และโง่เขลาเบาปัญญาอย่างยิ่ง. ผลลัพธ์ที่ตามมาก็คือเหตุไฉนรัฐบุรุษชาวกรีกจึงไม่สามารถได้รับความไว้วางใจโดยอาศัยเพียงความสามารถเฉพาะตัวของตนเองเท่านั้น ต่อให้พวกเขามีเสมียนคอยตรวจสอบเพิ่มอีกสิบคนจากทุก ๆ คำสั่งของเขา หรือมีสองเท่าของจำนวนพยานจำนวนเท่าใดก็ตามก็ไม่เพียงพอที่จะรักษาความศรัทธาของผู้คนเอาไว้ได้. ส่วนรัฐบุรุษและนักการทูตของโรม

นั้น ไม่ว่าจะพวกเขาจะถือครองเงินในจำนวนที่มากเพียงใดก็ตามในการปฏิบัติหน้าที่ตามตำแหน่งของพวกเขาก็จะประพฤติน้อย่างเหมาะสมเสมอ เพราะพวกเขาารู้สึกว่าตนนั้นถูกผูกมัดไว้ด้วยคำสัตย์สาบานที่พวกเขาเคยให้ไว้. ถึงแม้ว่าในที่อื่นมันจะเป็นการยากที่จะหาคนที่ไม่ได้สร้างมลทินให้ตนเองด้วยการโกงเงินสาธารณะ แต่ในโรมนั้นกลับเป็นการยากกว่าที่ใครสักคนหนึ่งจะได้ยินเรื่องการจับกุมผู้คนที่ได้ยักยอกเงินสาธารณะ [...]

ข้อสังเกตส่งท้ายต่าง ๆ

[57] ข้าพเจ้าไม่จำเป็นจะต้องให้เหตุผลด้วยการกล่าวว่าทุก ๆ สิ่งที่ดีารงอยู่นั้นจะต้องถึงกาลที่จะต้องพัง และเสื่อมถอย เพราะข้อเท็จจริงตามธรรมชาติที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้นั้นย่อมสามารถจะโน้มน้าวให้เห็นได้ด้วยตัวของมันเอง. เมื่อกล่าวถึงรัฐทั้งหลายนั้น มีเพียงตัวแสดงทางธรรมชาติสองประเภทเท่านั้นที่รับผิดชอบต่อการเสื่อมถอยของพวกมัน ประเภทแรกก็คือตัวแสดงภายนอก ส่วนอีกประเภทก็คือตัวแสดงภายใน. ตัวแสดงภายนอกต่าง ๆ นั้นเป็นเรื่องที่ไม่สามารถหากฎเกณฑ์ที่แน่นอนใดใดมาใช้ในการศึกษาได้ แต่การเสื่อมถอยจากภายในนั้นเป็นกระบวนการปกติที่สามารถศึกษาได้. ข้าพเจ้าได้กล่าวถึงลำดับขั้นที่บรรดารูปแบบการปกครองต่าง ๆ ได้พัฒนาก่อตัวขึ้น และการที่พวกมันเปลี่ยนแปลงไปสู่รูปแบบการปกครองอีกอันหนึ่ง ซึ่งใครก็ตามที่สามารถหาข้อสรุปต่าง ๆ จากฐานคิดดังกล่าวนี้ได้มาถึงตอนนี้ก็น่าจะเป็นผู้ที่อยู่ในสถานะที่สามารถทำนายอนาคตได้แล้วเช่นกัน.

ข้าพเจ้าคิดว่ามีพักต้องสงสัยเลย ว่าอะไรที่รออยู่ในอนาคตเบื้องหน้าของโรม. เมื่อยามที่รัฐได้ขจัดภัยคุกคามที่ร้ายแรงต่าง ๆ ออกไปได้แล้ว และได้มาอยู่ ณ จุดที่สูงที่สุด และทรงอำนาจที่สุดอย่างมีอาจปฏิเสศได้ เมื่อนั้นมันก็เป็นาง่ายที่จะเห็นว่า ภายหลังจากช่วงเวลาอันยาวนานของความมั่งคั่งที่ลงตัว เมื่อนั้นการใช้ชีวิตก็จะหรูหราฟุ่มเฟือย และผู้คนก็จะพากันต่อสู้อย่างดุร้ายเพื่อช่วงชิงตำแหน่งทางการเมือง และเพื่อบรรลุเป้าหมายอื่น ๆ มากกว่าที่มันควรจะเป็น. หากกระบวนการเหล่านี้ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลายาวนาน สังคมก็จะเปลี่ยนแปลงไปสู่ด้านที่แย่งลง. สาเหตุของความเสื่อมทรุดก็คือความกระหายในอำนาจที่ประกอบเข้ากับการดูถูกดูแคลนการไม่เป็นที่รู้จักทางการเมือง และการโอ้อวดในความหรูหราฟุ่มเฟือยส่วนบุคคล. มันจะถูกเรียกว่าเป็นการปฏิบัติประชาธิปไตย เพราะช่วงเวลาดังกล่าวนี้จะมาถึงก็ต่อเมื่อผู้คนรู้สึกถูกละเมิดจากการแสวงหาประโยชน์ส่วนตัวของคนบางคน และประชาชนพวกนั้นก็จะถูกสรรเสริญเยินยอจากคนอีกกลุ่มหนึ่งที่กระหายอำนาจทาง

การเมือง. ภายใต้สถานการณ์เหล่านี้ การตัดสินใจทั้งหมดของพวกเขาจึงถูกกระตุ้นด้วยโทสะ และความปรารถนา และพวกเขาก็จะไม่พอใจที่จะเป็นผู้ใต้ปกครองหรือแม้กระทั่งการมีสถานะที่เท่าเทียมกับผู้ที่มิอำนาจอีกต่อไป แต่จะเรียกร้องการเข้าไปมีส่วนร่วมในอำนาจให้มากที่สุด. พวกเขาจะต้องการทุกสิ่งทุกอย่าง หรือเกือบจะทุกสิ่งทุกอย่างสำหรับตัวพวกเขาเอง. เมื่อสิ่งนี้เกิดขึ้น รูปแบบการปกครองใหม่ก็จะถูกอธิบายด้วยคำที่มีเสน่ห์ชวนดึงดูดมากที่สุดอย่าง ‘เสรีภาพ’ และ ‘ประชาธิปไตย’ แต่ในความเป็นจริงแล้วมันกลับเป็นรูปแบบการปกครองที่เลวร้ายที่สุดของรูปแบบการปกครองทั้งหมดนั่นก็คือ ‘กฎหมายของฝูงชน’.

มาถึงตอนนี้ข้าพเจ้าก็ได้อธิบายครอบคลุมเรื่องการก่อตัว การเจริญเติบโต และการขึ้นถึงจุดสูงสุดของรัฐโรมัน ประเภทของรูปแบบการปกครองของชาวโรมัน และความแตกต่างทั้งส่วนที่ดีกว่าและแย่กว่าระหว่างรัฐของชาวโรมันกับรัฐอื่น ๆ ดังนั้นข้าพเจ้าจึงขอจบบทอภิปรายเสริมเกี่ยวกับรูปแบบการปกครองของข้าพเจ้าไว้ตรงนี้. [58] แต่สิ่งแรกที่ข้าพเจ้าอยากจะลองอธิบายอย่างสั้น ๆ และรวดเร็วถึงเหตุการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่ต่อเนื่องจากจุดก่อนหน้าที่ข้าพเจ้าจะหันไปอธิบายเรื่องรูปแบบการปกครอง. สิ่งที่ข้าพเจ้าจะทำนั้นก็เหมือนกับการจัดแสดงตัวอย่างผลงานศิลปะอันยอดเยี่ยมเพียงชิ้นเดียวจากงานศิลปะอันยอดเยี่ยมของศิลปินผู้หนึ่ง ดังนั้น เพื่อที่ข้าพเจ้าจะสามารถเปิดเผยให้เห็นข้อเท็จจริงที่ได้เกิดขึ้นว่าความสมบูรณ์แบบและความแข็งแกร่งในหลักการของในช่วงที่อยู่จุดสูงสุดนั้นสามารถกระทำสิ่งใดได้บ้างในช่วงเวลาดังกล่าว ไม่ใช่อาศัยแต่เฉพาะคำพูดต่าง ๆ เพียงลำพังเท่านั้น.

หลังจากที่ฮานิบาลเอาชนะกองทัพโรมันที่คาโนไนต์ได้แล้ว ทหารชาวโรมัน 8,000 นายที่ทำหน้าที่รักษาค่ายอยู่ก็ตกไปอยู่ในเงื้อมมือของฮานิบาล. พวกเขาทั้งหมดกลายเป็นเชลยศึก และฮานิบาลอนุญาตให้พวกเขาส่งตัวแทนกลับไปยังโรมเพื่อที่จะดูว่าจะสามารถจัดการไถ่ตัวพวกเขาคืน และช่วยชีวิตพวกเขาได้ด้วยวิธีการใดได้บ้าง. โดยทหารโรมันได้เลือกนายทหารอาวุโสสิบนาย และหลังจากที่ให้พวกเขาให้คำสัตย์สาบานว่าจะกลับมา ฮานิบาลก็ให้พวกเขาออกเดินทางไป. หนึ่งในทหารของคณะเดินทางนั้นเมื่อออกจากค่ายไปแล้วไม่นานก็หันหลังกลับมาและแจ้งว่าเขาล้มบางอย่างเอาไว้ จากนั้นจึงออกเดินทางกลับไปใหม่ โดยคาดว่า การกลับไปเมื่อครั้งนี้ได้ทำให้เขารักษาคำสัตย์สาบานที่ได้ให้ไว้แล้ว และไม่มีข้อผูกมัดใดใดต่อคำสัตย์สาบานนั้นอีกต่อไป.

เมื่อพวกเขามาถึงโรม พวกเราอ่อนนวยชนักจูงเหล่าซีเนตมิให้ปฏิเสธเสรีภาพของเหล่าเซลยเหล่านั้น แต่ควรอนุญาตให้ทหารแต่ละนายจ่ายเงินคนละ 3 ไมนา เพื่อเป็นค่าไถ่ตัวเพื่อจะได้กลับบ้านมาหาครอบครัวอย่างปลอดภัย. พวกเขาได้กล่าวว่าทั้งหมดนี้ก็คือข้อเสนอของฮานิบาล. พวกเขายังได้กล่าวสำหรับอีกว่า ตัวพวกเขาเองในฐานะนายทหารอาวุโสสมควรที่จะได้รับความปลอดภัย. พวกเขาหาได้มีความผิดโทษฐานซี้ซลาดในสนามรบ หรือกระทำการอื่นใดที่ทำให้โรมไม่พอใจ. พวกเขาถูกทิ้งไว้แนวหลังเพื่อคอยป้องกันค่าย และหลังจากที่ทหารทุก ๆ นายได้ถูกฆ่าตายในสนามรบ พวกเขาจึงไม่มีทางเลือกอื่นนอกจากยอมจำนนต่อศัตรู.

ชาวโรมันต้องทนทุกข์กับความพ่ายแพ้อันอัปยศในครั้งนั้น. ในเวลานั้นพวกเขาแทบจะไม่มีพันธมิตรใดหลงเหลืออยู่เลย และเป็นที่ยกการณืกันว่าการที่พวกเขาอาจจำเป็นต้องต่อสู้เพื่อโรมโดยลำพังนั้นอาจเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา. อย่างไรก็ตามหลังจากที่ได้ยินสิ่งที่นายทหารอาวุโสแจ้งให้ทราบแล้ว พวกเขาก็ไม่ได้ทำให้วิกฤตการณ์ครั้งนั้นต้องบีบบังคับให้พวกเขากระทำในสิ่งที่ไร้ความรับผิดชอบ แต่กลับถกเถียงประเด็นดังกล่าวอย่างมีเหตุมีผล. ด้วยตระหนักดีว่าเจตนาของฮานิบาลก็คือการใช้สถานการณ์ดังกล่าวไม่เพียงแต่เพื่อหาเงินเพิ่มเท่านั้น แต่ยังเป็นการค่อย ๆ บ่อนทำลายจิตวิญญาณการต่อสู้ในสนามรบของทหารโรมันด้วยการทำให้พวกเขาเห็นว่าพวกเขายังคงมีหวังอยู่แม้กระทั่งหลังจากที่ได้พ่ายแพ้ศึก ซึ่งเป็นสิ่งที่เหล่าซีเนตต่างยังคงลังเลที่จะยอมทำตามข้อเรียกร้องนี้. เหล่าซีเนตยังไม่ยอมให้พวกเขาเองต้องตัดสินใจด้วยความลังเลจากความสงสารครอบครัวของเหล่าทหารหรือความคิดที่ว่ากองทหารเหล่านั้นจะเป็นประโยชน์ต่อพวกเขาในอนาคตอย่างไรได้บ้าง. ไม่มีสิ่งใดจะมีน้ำหนักมากไปกว่าการทำลายแผนการของฮานิบาล และความหวังทั้งหมดที่เขาใช้ทหารเหล่านั้นเป็นเครื่องมือ. และด้วยเหตุนี้เองพวกเขาจึงปฏิเสธที่จะไถ่ตัวเซลยศึก. สิ่งนี้ได้ก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ตามมาคือกองทหารของโรมันจะต้องตระหนักว่าตัวเลือกที่พวกเขามีในสมรภูมินั้นก็คือชัยชนะหรือความตามเท่านั้น เพราะพวกเขาไม่สามารถที่จะคาดหวังให้ตนมีชีวิตอย่างปลอดภัยได้หากพ่ายแพ้ศึก.

และเมื่อการแจ้งถึงการตัดสินใจของพวกเขาได้ถูกประกาศออกไปแล้วนั้น พวกเขาก็จะให้เหล่านายทหารทั้งแก่นายกลับไป ซึ่งจะกลับไปยังค่ายด้วยเจตจำนงเสรีของพวกเขาเองเนื่องจากพวกเขาถูกผูกมัดด้วยคำสัตย์สาบาน แต่พวกเขากลับส่งนายทหารคนที่สิบผู้ซึ่งได้คิดว่าตนเองได้ถูกปลดปล่อยจากคำสัตย์สาบานแล้วด้วยกลลวงของเขาให้กลับไปหาศัตรูด้วยการตีรวนเขาเอาไว้แทน. ผลลัพธ์ในท้ายที่สุดก็คือความยินดีของฮานิบาลจากการเอาชนะพวกเขาในสนามรบนั้นมิได้มีมาก

เท่ากับความผิดหวังเมื่อเขาค้นพบด้วยความประหลาดใจว่าชาวโรมันนั้นยืนหยัดในหลักการมาก
เพียงใดในการปรึกษาหารือ.

[จบเล่มที่หกของ *ประวัติศาสตร์* เพียงเท่านี้]

ภาคผนวก ข เอกสารสำเนาลายพระหัตถ์รัชกาลที่ 6 ที่ไม่ทราบแหล่งที่มา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

๒๒. ๖. ๕.
 เจ้ากรอปล้ำว่าหาไม่สหาย และ
 เส้นประสาทของทมิฬไล่เลย เวลาที่ชกกำลัง
 ถกยวให้โกรธไม่ทอดทออ้อมโดยที่ตองอ้อม
 ความเห็นอย่างนี้ (หรือโพว) ของ "เงอมีต" (แ
 ดนจำพวกเดียวกับในหนังสือพิมพ์ "เบงกอก
 ไทมส์" ที่รังคองว่าไม่มีหมกมิดที่จ: ๓๓
 ความว่าถูกเขียนได้, มีอย่างเดียวกันที่
 ๓๓ ของให้ทางดการสง "เบงกอกไทมส์" ที่
 สำหรับเวลา, มีหมกมิดที่จ: เลบกลางเขม
 เส้นประสาทเส้นนี้เขียนได้, เพาะที่รังคองว่า
 สติไม่ให้โกรธหมกมิดทุกที่ๆ แล้ว.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	เอกลักษณ์ ไชยภูมิ
วัน เดือน ปี เกิด	31 ธันวาคม พุทธศักราช 2533
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร
วุฒิการศึกษา	มัธยมศึกษา จากโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการ ปริญญาตรี รัฐศาสตร์บัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง) สาขาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ที่อยู่ปัจจุบัน	เลขที่ 8 ซอยอุดมสุข 30 ถนนสุขุมวิท 103 แขวงบางนา เขตบางนา กรุงเทพมหานคร 10260
ผลงานตีพิมพ์	(1) เอกลักษณ์ ไชยภูมิ. “การรับความคิดทางการเมืองตะวันตกว่าด้วยเรื่อง รูปแบบการปกครอง.” วารสารอักษรศาสตร์ ปีที่ 48 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2562): 162-194. (2) เอกลักษณ์ ไชยภูมิ. บทสำรวจเบื้องต้นว่าด้วยอาริสโตเติลในสยาม. ใน อาริสโตเติลกับสังคมไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2562. [หน้า 23-99] (3) เอกลักษณ์ ไชยภูมิ. “จากปฐมบทประชาธิปไตยสู่ทางสองแพร่งของเสรี ประชาธิปไตย: เส้นทางของ 'ประชาธิปไตย' ในตะวันตก.” วารสาร สังคมศาสตร์ ปีที่ 48 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2561): 53-82. (4) เอกลักษณ์ ไชยภูมิ. “การปกครองตามธรรมชาติ: กฎเหล็กสามข้อของ การปกครองแบบผสม.” วารสารสังคมศาสตร์ ปีที่ 48 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2561): 171-196. (5) เอกลักษณ์ ไชยภูมิ. “ท่านประธานาธิบดีแห่งกรุงสยาม: ที่มาและนัย ความหมายทางประวัติศาสตร์.” ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 39 ฉบับที่ 1 (12 ตุลาคม 2561): 88-107. (6) เอกลักษณ์ ไชยภูมิ. การปกครองแบบผสมกับการแบ่งแยกการใช้อำนาจ: การทำทฤษฎีการปกครองแบบผสมให้เป็นอเมริกัน. ใน คีอฟ้ากว้าง: 60 ปี นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. ฐิติ พวงศ์เจริญ บรรณาธิการ. ปทุมธานี: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2561. [หน้า 229-265] (7) เอกลักษณ์ ไชยภูมิ. วิธีทางการเมืองของชาวลาคาเดโมเนีย (สปาทาร์).

บทความนำเสนอในการประชุมรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แห่งชาติ ครั้งที่ 15 ณ โรงแรมแอมบาสเดอร์ซีที จอมเทียน พัทยา จังหวัดชลบุรี โดย มหาวิทยาลัยบูรพา พ.ศ. 2558. [หน้า 458-505]

(8) เอกลักษณ์ ไชยภูมิ. ความสัมพันธ์ระหว่างอังกฤษ-ไทย และนโยบาย ต่างประเทศในรัชสมัยรัชกาลที่ 3. เอเชียพิจาร ปีที่ 2 ฉบับที่ 3 (มกราคม – มิถุนายน 2558): 170-210.

(9) เอกลักษณ์ ไชยภูมิ. “แนวคิดเรื่องการแบ่งแยกอำนาจของมงเตสกิเออ กับการปกครองอังกฤษ: ความสำเร็จหรือความผิดพลาดอันยิ่งใหญ่.”

บทความนำเสนอในการประชุมรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แห่งชาติ ครั้งที่ 12 (พ.ศ. 2554) 8 ธันวาคม 2554 โรงแรมแซนทารา ดวงตะวัน เชียงใหม่. [หน้า 53 – 71]

รางวัลที่ได้รับ

2018 - Visiting PhD Student at Department of Politics and International Studies (POLIS), University of Cambridge

2018 - Visiting Graduate Student at St. John's College, University of Cambridge

2016 - Royal Golden Jubilee (RGJ) Ph.D. Scholarship by The Thailand Research Fund (TRF)